ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

קכב.

מספר המשורר משבח ירושלים והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי
בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ: ב עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ
יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ
יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת
לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: ה כִּי שָׁמָּה ׀ יָשְׁבוּ
כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִָם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ: ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־
נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: ט לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

נקודות משיחות קודש - מזמור קכא מתוך "תהילות מנחם"

ה - הוי' שמרך הוי' צלך על יד ימינך

"צלך" - כפשוטו

א. הפירוש בפסוק "הוי' צלך - כמו הצל מגין מחום השמש, כן יגן על ימינך, לעשות בה חיל"[1]. היינו, שהכוונה ב"צלך" הוא רק בשם המושאל, כמו הצל שמגן מפני השמש, כך הקב"ה מגן עליך, אבל באמת הקב"ה אינו בערך כלל לענין הצל.

אבל בחסידות מבואר[2] ש"הוי' צלך" הוא **כפשוטו**. היינו, "כצל שהוא פונה אחרי האדם, כך הוא יתברך כביכול צל שלך"[3]. והסיבה לזה, מבואר בהמשך הפסוק "**על יד ימינך**" - שעבודתו של האדם היא באופן של אהבה עד כדי מסירות נפש.

כפי שמביא הצמח צדק[4] "שכמו שהאדם מעורר בנפשו, כך מתעורר אתרעותא דלעילא למעלה. וזהו ענין נר הוי' נשמת אדם, שע"י נשמת האדם בבחינת רצוא ושוב, מתעורר נר וגילוי שם הוי'".

ב. והענין בזה, המגיד ממעזריטש[5] מבאר את הפסוק[6] "עשה לך שתי חצוצרות כסף - שהקב"ה והאדם ("אתם קרויין אדם"[7]) הם שתי חצאי צורות. וכשהם מתדבקים הם בבחינת "אדם", דאל"ף קאי על אלופו של עולם, וד"ם קאי על האדם[8]. ומבאר שם, שכמו שהתחברות הקב"ה עם האדם הוא ע"י שהקב"ה עשה כמה צמצומים דרך כמה עולמות, כך גם נדרש

המשך בעמוד צא

---

1) ראה מצו"ד ועוד כאן. וראה תדא"ר פ"ל. יל"ש במדבר רמז תשי. ועוד.
2) תו"א מקץ לו, ג.
3) וראה שיחת פורים ה'תשח"י שמביא משל ע"ז מהמביט במראה, שכפי שיתנהג במראה כן תראה תמונתו במראה. ע"ד מ"ש (משלי כז, יט. תניא פמ"ו) "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם". עיי"ש.
4) יהל אור (אוה"ת) לתהלים ע' שנט.
5) או"ת פ' בהעלותך סי' קלד. ראה יהל אור שם ע' שנז. ובארוכה תער"ב ח"ב פשפ"ד (ע' תשצ) ואילך.
6) בהעלותך י, ב.
7) יבמות סא, רע"א.
8) של"ה כא, א.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכא, קכב ..... ג

ג) מאמר ד"ה ואתה תצוה
שבת פרשת תצוה, יו"ד אדר-ראשון, ה'תשמ"א ..... ו

ד) מאמר ד"ה וידבר הוי' וגו' זאת חוקת התורה גו'
שבת פרשת חוקת, יו"ד תמוז, ה'תשכ"ה..... כג

ה) שיחת ש"פ חוקת, יו"ד תמוז, ה'תשכ"ה .....לו

ו) לקוטי-שיחות פרשת חוקת כרך יח, ג .....לח

ז) לקוטי-שיחות י"ב-י"ג תמוז כרך יח..... מד

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ"ק הרה"ג הרה"ח
המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל ..... נ

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת חוקת.....נג

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת חוקת..... נד

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת חוקת.....פ

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת חוקת..... פא

יג) לוח "היום יום" לשבוע פרשת חוקת ..... פט

יד) הלכה יומית לעיון ברמב"ם .....צב

שיעורי רמב"ם

טו) – ג' פרקים ליום, לשבוע פרשת חוקת ..... צה

טז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת חוקת..... קצב

יז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת חוקת ..... רי

יח) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק כא-כב, דברי הימים פרק ה-ו .....ריב

יט) משניות – מסכת תרומות
ביאור קהתי.....ריד

כ) עין יעקב מסכת יומא ..... רכא

כא) מסכת יבמות עם ביאורים
מדף קיא עד דף קיז ..... רכב

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו"ר הזקן .....רנא

כג) שולחן ערוך הלכות עירובין
לפי לוח רב יומי אדמו"ר הזקן .....רנא

כד) לקוטי תורה המשך ביאור על פרשת נשא
אדמו"ר הזקן ..... רנד

כה) תורת חיים
אדמו"ר האמצעי .....רנו

כו) מאמרי הצ"צ – דרך מצותיך
אדמו"ר ה"צמח צדק" .....רנח

כז) תורת שמואל תרל"ג
אדמו"ר מוהר"ש .....רנט

כח) ספר המאמרים – המשך תער"ב
אדמו"ר מוהרש"ב.....רס

כט) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו"ר מוהריי"צ.....רסא

ל) ספר השיחות ה'תש"ד-ה'תש"ה בלה"ק
אדמו"ר מוהריי"צ..... רסד

לא) ספר הזכרונות פרק קטו .....רסד

לב) אגרות קודש
אדמו"ר מוהריי"צ.....רסז

לג) חומש לקריאה בציבור .....רסח

לד) קריאת התורה למנחת שבת-קודש..... ערה

לה) ביאורים לפרקי אבות פרק ד ..... רעז

לו) לוח זמנים לשבוע פרשת חוקת ..... רעח

לז) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רעט

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

סדר מפורט ליום העשירי בשבט

ב״ה, ראש חדש שבט, ה׳תשי״א
ברוקלין, נ. י.

אל אנ״ש, תלמידי התמימים, אל המקושרים או
השייכים אל כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע
הכ״מ, ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

במענה על שאלת רבים אודות סדר מפורט ביום העשירי בשבט הבע״ל, הוא יום היארצייט של כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ, הנני בזה להציע:

בשבת קדש שלפני היארצייט ישתדלו לעלות לתורה.

אם אין מספר העליות מספיק - יקראו בתורה בחדרים שונים, אבל **לא להוסיף** על מספר הקרואים.

ישתדלו שמפטיר יהי׳ הגדול שבחבורה - בריצוי רוב המנין - או על פי הגורל.

יבחרו וירימו מי שיתפלל לפני התיבה ביום היארצייט, ונכון לחלק שיתפלל אחד ערבית, שני - שחרית, שלישי - מנחה כדי לזכות בזה מספר יותר גדול של אנ״ש.

להדליק נר שידלק כל המעת לעת. אם אפשר בקל - נר של שעוה.

בשעת התפלות ידלקו חמשה נרות.

אחר התפלה (בבקר - אחר אמירת תהלים) ילמוד (יסיים) המתפלל לפני התיבה פכ״ד דכלים ופ״ז דמקואות. אח״כ יאמר המשנה ר׳ חנניא בן עקשיא כו׳ ויאדיר. בלחש - איזה שורות בתניא, קדיש דרבנן.

אחר תפלת ערבית - יחזרו חלק מהמאמר דיום ההסתלקות (ד״ה באתי לגני, נדפס בקונטרס ע״ד) בע״פ. ואם אין מי שיחזור בע״פ ילמדוהו בפנים. וכן אחר תפלת הבוקר. ולסיימו אחר תפלת מנחה.

בבוקר קודם התפלה - פרק תניא. וכן לאחר תפלת מנחה.

בבוקר קודם התפלה ירים כל אחד תרומה להענינים השייכים לנשיאנו, הוא כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ, **בעד עצמו ובעד כל אחד מבני ביתו שיחיו**, וכן קודם תפלת מנחה.

לאחר תפלת הבוקר וחזרת הדא״ח - יקרא כל אחד פ״נ (כמובן בחגירת אבנט). אלו שזכו להכנס ליחידות, או עכ״פ לראות את פני כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ - יצייר עצמו, בעת קריאת הפ״נ, כאלו עומד לפניו. להניח הפ״נ אח״כ בין דפי מאמר, קונטרס וכו׳ של תורת כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ. ולשלחו (אם באפשרי **בו ביום**) על מנת לקראותו על ציון שלו.

במשך המעת לעת - ללמוד פרקי המשניות של אותיות השם.

במשך המעת לעת - לעשות התועדות.

לקבוע שעה במשך המעת לעת - לבאר לבני ביתו שי׳ אודות כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ ועבודתו אשר עבד בה כל ימי חייו.

במשך המעת לעת - לבקר (אלו הראוים לזה) בבתי הכנסיות ובבהמ״ד אשר בעיר לחזור שם מימרא או פתגם מתורתו של כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ, לבאר אודות אהבת **כל ישראל** שלו, להודיע ולהסביר תקנתו ע״ד אמירת תהלים, לימוד חומש עם פירש״י - ובמקומות המתאימים - גם ע״ד לימוד התניא כפי שחלקו לימות השנה. - אם באפשרי לעשות כל הנ״ל מתוך התועדות.

במשך המעת לעת - לבקר (המוכשרים לזה) במקום כנוסי הנוער החרדי - ולהשתדל, ככל האפשרי בדרכי שלום, גם במקום כינוסי הנוער שלעת עתה עדיין אינו חרדי - ולבאר להם איך שחבה יתירה נודעת להם תמיד מאת כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ, לבאר להם את אשר תבע מהם והתקוה והבטחון אשר בטח בהם, אשר סוף סוף ימלאו את תפקידם בהחזקת היהדות והפצת התורה בכל המרץ החום והחיות שהם מסגולת הנוער.

* * *

מובן אשר, אם זהו מתאים לתנאי המקום, ימשיכו בכל הנ״ל בימים אשר אחרי היארצייט ובפרט ביום השי״ק שלאחריו.

* * *

והוי׳ יחיש ביאת גואלנו והקיצו ורננו שוכני עפר, ונשיאנו, הוא כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ, בעל ההילולא, בתוכם ישמיענו נפלאות וינהלנו בדרך העולה בית א-ל.

מנחם מענדל שניאורסאהן

ביאור בדרך אפשר

במאמר זה מדובר אודות מהות תפקידו של משה רבינו בדורו וכמו כן של נשיאי ישראל שבכל דור ודור שהם ה'משה רבינו' שבכל דור ודור. מדובר אודות עבודתם של בני ישראל הבאה מכוחם של הנשיאים בתקופות השונות ובעיקר בחשכת הגלות. במאמר זה מדובר אודות חידוש נפלא הקשור דווקא בעבודה הנדרשת מאיתנו בדורנו כעת.

מאמר זה מיוסד על מאמר דיבור־המתחיל "וקבל היהודים" שנאמר על ידי כ"ק אדמו"ר הריי"צ ב'פורים קטן' בשנת ה'תרפ"ז, בזמן המשטר הקומוניסטי בברית המועצות, תקופה קצרה לפני מאסרו הידוע.

אודות הדלקת המנורה בבית המקדש אומר הקדוש ברוך הוא למשה רבינו **וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד**[1], **וידועים הַדִּיּוּקִים בָּלשונו** של פסוק **זֶה**[2] הדיוק הראשון הוא **דִּבְכָל הַצִּוּוּיִים שֶׁבַּתּוֹרָה נֶאֱמַר 'צַו' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה** 'דבר אל בני ישראל' 'אמור להם' כלומר בדרך כלל בפניה של הקדוש ברוך הוא אל משה רבינו לא מופיעה המילה 'אתה', **וְאילו כָּאן נֶאֱמַר 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'. ולְהוֹסִיף, דְּהַדִּיּוּק** במה **שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' הוּא לֹא רַק בְּהַלָּשוֹן** כלומר השאלה איננה רק מכך שהתורה מאריכה בלשונה **אֶלָּא** היא **גַּם בְּהַתֹּכֶן,** הוספת המילה 'אתה' מדגישה את חשיבותו של משה רבינו **דִּלְשוֹן 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' מַשְׁמַע שֶׁמֹּשֶׁה הוּא הַמְּצַוֶּה, וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי מֹשֶׁה הוּא** רק

ביאור בדרך אפשר

הַשָּׁלִיחַ לְמְסֹר לְיִשְׂרָאֵל אֶת צִוּוּי הַקָּבָּ"ה ואיננו המְצַוֶּה בעצמו, **וְלָמָּה נֶאֱמַר וְאַתָּה תְּצַוֶּה. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין** דיוק נוסף בלשון הכתוב **מַה שֶּׁנֶּאֱמַר 'וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ'**, שֶׁמשמעות מילים אלה היא שיָבִיאוּ **הַשֶּׁמֶן לְמֹשֶׁה**[3] **('אֵלֶיךָ'), דִּלְכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁהַעֲלָאַת** (=הדלקת) **הַנֵּרוֹת הָיְתָה עַל יְדֵי אַהֲרֹן** ולא על ידי משה, **לָמָּה הֵצְרַךְ לְהָבִיא אֶת הַשֶּׁמֶן לְמֹשֶׁה. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁנֶּאֱמַר 'שֶׁמֶן גוֹ' כָּתִית לַמָּאוֹר'**, מדוע התורה משתמשת במילה "מאור" ולא במילה 'להאיר' **דִּלְכְאוֹרָה הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר** (=היה לו לומר) **'שֶׁמֶן גוֹ' לְהָאִיר'** שהרי תכליתה של הדלקת השמן במנורה היא 'להאיר'. **גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, דִּבְפָסוּק שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה**[4] **נֶאֱמַר** אודות משך זמן דליקת הנרות **'מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר'** ואכן משך זמן דליקתם בבית המקדש בכל יום איננו במשך היממה כולה אלא מערב עד בוקר **וְאילו כָּאן נֶאֱמַר 'לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד'.**

ב) וּמְבָאֵר כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר (בְּמַאֲמָרוֹ הַיָּדוּעַ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים"[5] שֶׁנֶּאֱמַר בְּ'פּוּרִים קָטָן' תרפ"ז[6]), דְּמשמעותה הפנימית של המילה **'צִוּוּי' ('תְּצַוֶּה') הוּא** יצירת **'צַוְתָּא' וְחִבּוּר**[7] בין המְצַוֶּה לבין המְצַוֶּה, כלומר בין ישראל לקדוש ברוך הוא. **וְזֶהוּ** ההסבר מדוע הפסוק מדגיש את חשיבותו של משה רבינו באומרו **'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'**, כיוון **שֶׁמֹּשֶׁה הוּא** זה שיוצר את

בס"ד. שבת פרשת תצוה, יו"ד אדר־ראשון ה'תשמ"א*

וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד[1],

וידועים הַדִּיּוּקִים בָּזֶה[2] דִּבְכָל הַצִּוּוּיִים שֶׁבַּתּוֹרָה נֶאֱמַר צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְכָאן נֶאֱמַר וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּלְהוֹסִיף, דְּהַדִּיּוּק מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה תְּצַוֶּה הוּא לֹא רַק בְּהַלָּשוֹן אֶלָּא גַּם בְּהַתֹּכֶן, דִּלְשוֹן וְאַתָּה תְּצַוֶּה מַשְׁמַע שֶׁמֹּשֶׁה הוּא הַמְּצַוֶּה, וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי מֹשֶׁה הוּא הַשָּׁלִיחַ לְמְסֹר לְיִשְׂרָאֵל אֶת צִוּוּי הַקָּבָּ"ה, וְלָמָּה נֶאֱמַר וְאַתָּה תְּצַוֶּה. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ, שֶׁיָּבִיאוּ הַשֶּׁמֶן לְמֹשֶׁה[3] (אֵלֶיךָ), דִּלְכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁהַעֲלָאַת הַנֵּרוֹת הָיְתָה עַל יְדֵי אַהֲרֹן, לָמָּה הֵצְרַךְ לְהָבִיא אֶת הַשֶּׁמֶן לְמֹשֶׁה. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁנֶּאֱמַר שֶׁמֶן גוֹ' כָּתִית לַמָּאוֹר, דִּלְכְאוֹרָה הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר שֶׁמֶן גוֹ' לְהָאִיר. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, דִּבְפָסוּק שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה[4] נֶאֱמַר מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר וְכָאן נֶאֱמַר לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד.

ב) **וּמְבָאֵר** כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר (בְּמַאֲמָרוֹ הַיָּדוּעַ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים"[5] שֶׁנֶּאֱמַר בְּפּוּרִים קָטָן תרפ"ז[6]), דְּצִוּוּי (תְּצַוֶּה) הוּא צַוְתָּא וְחִבּוּר[7]. וְזֶהוּ וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא מְקַשֵּׁר

) יצא לאור בקונטרס פורים־קטן – תשנ"ב**, "לקראת יום ג' שהוכפל בו כי טוב, פורים קטן . . יום א' פ' כי תשא, ה'תשנ"ב".

1) ריש פרשתנו (תצוה). 2) אוה"ת פרשתנו (תצוה) ע' א'תקמא. ד"ה וקבל היהודים תרפ"ז ס"ג (סה"מ תרפ"ז ע' קיג. ה'תשי"א ע' 182). 3) רמב"ן עה"פ. 4) פרשתנו כז, כא. 5) השייכות דהביאור בואתה תצוה גו' לוקבל היהודים גו' - ראה לקמן ס"ט ואילך. 6) נדפס ב"התמים" חוברת ז לה, ג [שלו, ג] ואילך. סה"מ תרפ"ז ע' קי ואילך. ה'תשי"א ע' 180 ואילך. - ראה שם ס"ד. 7) כ"ה גם בתו"א פרשתנו פב, א (עה"פ ואתה תצוה). ובכ"מ. וראה בהנסמן בסה"מ מלוקט ח"ג ע' עב הערה 55.

---

*) קונטרס זה חילק כ"ק אדמו"ר שליט"א בידו הק' לכאו"א מאנשים נשים וטף. **) על הדו"ח אודות הדפסת והפצת המאמר ענה כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ויה"ר שיפעל הפעולה הרצוי' והזמ"ג ובדי מזלי' כו'. אזכיר עה"צ".

ביאור בדרך אפשר

ה'צוותא', הוא זה **שמְקַשֵּׁר וּמְחַבֵּר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִם אוֹר אֵין־סוֹף**[8]. **וְעַל יְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה מַשְׁפִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל** (כלומר **שֶׁמְּקַשֵּׁר אוֹתָם עִם אוֹר אֵין־סוֹף**), **עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן וְהוֹסָפָה בְּדרגתו** של **מֹשֶׁה.** [הסיבה לכך שלמרות שדרגתו של משה רבינו היא למעלה מהעם, שלכן הוא זה שבכוחו להשפיע להם, אך דווקא על ידם נעשית בו רוממות יתירה, הרי זה נעוץ בקשר הנשמתי של משה רבינו עם בני ישראל.

דְּמֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל הֵם דֵּגֶמֶת רֹאשׁ וְרֶגֶל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[9] על ידי משה רבינו 'שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ', **דְּכָל יִשְׂרָאֵל הֵם** בבחינת **הָרַגְלַיִם דְּמֹשֶׁה, וּמֹשֶׁה הוּא הָרֹאשׁ שֶׁלָּהֶם. וּכְמוֹ שֶׁבָּגוּף אָדָם** עם היות שהראש הוא מעל הרגליים והוא זה שמנהיגם אך ביחד עם זה **הָרַגְלַיִם מוֹלִיכִים אֶת הָרֹאשׁ לְמָקוֹם שֶׁהָרֹאשׁ מְצַד עַצְמוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְשָׁם, כְּמוֹ כֵּן הוּא בְּמֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל** (שהם **הָרַגְלַיִם דְּמֹשֶׁה**) דווקא על ידם **מִתְוַסֵּף עִלּוּי בְּמֹשֶׁה.** מהותה של עליה זו של משה רבינו הנגרמת על ידי השפעתו על בני ישראל רמוזה בלשון הפסוק **דְּזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר 'שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ', שֶׁעַל יְדֵי 'רַגְלֵי הָעָם'** כלומר בני ישראל שהינם הרגלים של משה **נִמְשָׁךְ** ומתגלה **הַגִּלּוּי דְּ'אָנֹכִי' בְּקִרְבּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה** המילה 'אנכי' רומזת להתגלות עצמותו של הקדוש ברוך הוא כנאמר 'אנכי ה' אלוקיך'[10]. **וְזֶהוּ 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת גוֹ', דְּעַל יְדֵי שֶׁמֹּשֶׁה יְצַוֶּה וִיקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִם אוֹר אֵין־סוֹף, עַל יְדֵי זֶה יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶן זַיִת לְמֹשֶׁה** (**וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ**), **שֶׁיּוֹסִיפוּ תּוֹסְפוֹת אוֹר בְּמֹשֶׁה.**

ג) **וּלְבָאֵר** זֶה, מַקְדִּים בְּהַמַּאֲמָר[11] **שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ נִקְרָא רַעְיָא מְהֵימְנָא, דִּשְׁנֵי פְּרוּשִׁים בָּזֶה. שֶׁהוּא רוֹעֶה נֶאֱמָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְשֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיַן הָאֱמוּנָה. דְּהָאֱמוּנָה שֶׁיֶּשְׁנָהּ בְּיִשְׂרָאֵל מִצַּד עַצְמָם, שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים[12], אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה בִּבְחִינַת מַקִּיף, וְזֶה שֶׁמֹּשֶׁה רוֹעֶה וּמְפַרְנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיַן הָאֱמוּנָה הוּא שֶׁהָאֱמוּנָה תִּהְיֶה מְהֵימְנָא, דִּשְׁנֵי פְּרוּשִׁים בָּזֶה.** פירוש אחד הוא 'רועה נאמן'. רועה נאמן פירושו שאינו נאמן רק לבעלי הצאן אלא הוא נאמן לצאן עצמם בכך שהוא מוסר את נפשו אפילו עבור כבשה אחת ואיננו מוכן להחליפה באחרת. כמו כן משה רבינו **שֶׁהוּא רוֹעֶה נֶאֱמָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל.** והפירוש השני הוא 'רועה אמונה' שמשמעותו היא, כשם שתפקידו של רועה צאן הוא להאכילם במרעה טוב ומזין, כך ישנו צורך להאכיל את נשמות ישראל במרעה של 'אמונה' וזו עבודתו של משה רבינו **שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס** (=מכלכל) **אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיַן הָאֱמוּנָה.** הטעם לכך שישנו צורך בפעולתו של משה רבינו להאכיל את נשמות ישראל ב'אמונה', בו בזמן שלכאורה האמונה כבר קיימת בהם שהרי הם קבלוה בירושה מאבותינו אברהם יצחק ויעקב, הסיבה לכך היא **דְּהָאֱמוּנָה שֶׁיֶּשְׁנָהּ בְּיִשְׂרָאֵל מִצַּד עַצְמָם, שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים**[12], ללא פעולתו של משה רבינו **אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה בִּבְחִינַת מַקִּיף, וְזֶה שֶׁמֹּשֶׁה רוֹעֶה וּמְפַרְנֵס** (=מכלכל) **אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיַן הָאֱמוּנָה,** משמעות הדבר **הוּא שֶׁהָאֱמוּנָה תִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת.** הסברת המושגים 'מקיף' ו'פנימיות': הקשר בין שני דברים יכול להיות באופן 'פנימי' ובאופן 'מקיף'. כאשר האדם בא במגע עם דבר שביכולתו להפנימו, להכילו בתוכו ולהתאחד עימו אזי קשר זה הינו 'פנימי'. מה־שאין־כן כאשר הדבר נשאר מחוץ ליכולת האדם להכילו ואינו מתאחד עימו, הוא נשאר מחוצה לו. קשר זה הינו בבחינת 'מקיף'. קשר 'פנימי' בא לידי ביטוי בכך שמציאות האדם משתנה בהתאם לדבר עימו הוא נקשר ומתאחד. מה־שאין־כן כאשר הקשר הוא באופן 'מקיף' מציאותו של האדם נשארת כמקודם. דוגמה לדבר: אדם השומע רעיון רוחני הקשור בסברא שכלית עמוקה, כאשר מדובר בסברא אשר ביכולת האדם להכילה בשכלו, להבינה ולהסבירה לעצמו היטב, אזי שכל האדם מתאחד עימה ועל־ידי־כך

---

8) כ"ה בסד"ה ואתה תצוה עטר"ת (סה"מ עטר"ת ע' רנו). ובכ"מ. ובד"ה זה תרפ"ז ס"ד בתחלתו (ועד"ז רסט"ו) "תקשר את בני ישראל" ואינו מוסיף "עם אוא"ס". ויש לומר, דבהמאמר מפרש שמשה מקשר את בני ישראל עצמם, כדלקמן סי"א. 9) בהעלותך יא, כא. 10) ראה בכ"ז בד"ה הנ"ל תרפ"ז ס"ה. 11) סעיף ד. 12) שבת צז, א.

ביאור בדרך אפשר

מתעדן ונעשה קרוב יותר לרוחניות. אך כאשר אין האדם מסוגל להכיל רעיון זה בשכלו, הרי למרות שהוא חש שמדובר בדבר עמוק והוא בהתפעלות מכך, מכל־מקום הרעיון נשאר מחוץ לשכלו כך שהאדם נשאר מגושם כמקודם. כמו כן כאשר מדובר אודות האמונה של יהודי בקדוש ברוך הוא. למרות שהאמונה קיימת באדם אך יתכן שאיננה מתאחדת עם מציאותו הגלויה, שכלו ורגשותיו. שכלו ורגשותיו אינם משתנים בעקבות אמונתו בה׳ אחד, אמונה זו לא מתקבלת אצלם. אופן זה של אמונה הוא בבחינת ׳מקיף׳. תפקידו של משה רבינו הוא לגרום לכך שהאמונה תאיר בנשמות ישראל באופן פנימי, שהאמונה תתאחד עם מציאותו הגלויה של יהודי ותחדור ותתקבל בשכלו וברגשותיו ובכל פעולותיו עד כדי כך שהם יהיו מתאימים לאמונתו בה׳ אחד. **וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[13] ״הַהִיא אֱמוּנָה דִּלְעֵילָא יִתְזַן וְיִתְפַּרְנַס מִגֵּיהּ עַל יָדֶךָ״** (=אותה אמונה עליונה תהיה ניזונת ומכולכלת על ידך, כלומר **עַל יְדֵי מֹשֶׁה**), **דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה,** משמעות הדבר **הוּא שֶׁמַּמְשִׁיךְ** ומגלה **אוֹתָהּ בִּפְנִימִיּוּת. וּמַמְשִׁיךְ בְּהַמַּאֲמָר** של כ״ק אדמו״ר הריי״צ, **דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה הוּא ׳רַעְיָא מְהֵימְנָא׳, הַכַּוָּנָה בָּזֶה הִיא** לא רק כלפי משה רבינו בדורו אלא **גַּם לְאַתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּכָל דּוֹר**[14] (=להתפשטות של משה שבכל דור) אשר בכל דור ודור ישנם צדיקים שבהם מתפשטת ומאירה נשמתו של משה רבינו והם גם כן בבחינת ׳רעיא מהימנא׳, **דְּרָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר הֵם מְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל (שֶׁבְּדוֹרָם), שֶׁהָאֱמוּנָה שֶׁלָּהֶם תִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת. וּכְמוֹ מָרְדְּכַי[15], שֶׁהָיָה הָאִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרוֹ, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[16] שֶׁמָּרְדְּכַי בְּדוֹרוֹ כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ, בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן, שֶׁלִּמּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות אָז הָיָה קָשׁוּר עִם מְסִירוּת נֶפֶשׁ, הִקְהִיל קְהִלּוֹת בְּרַבִּים לְחַזֵּק אֶת אֱמוּנָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בַּהַוָּיָ׳ וְלַעֲמֹד חָזָק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות. לְאַחֲרֵי שֶׁמְּבַאֵר בַּאֲרֻכָּה שֶׁמֹּשֶׁה וְאִתְפַּשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל דָּרָא מְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל, מְבַאֵר[17] דִּיּוּק לְשׁוֹן הַכָּתוּב שֶׁמֶן גּוֹ׳ כָּתִית לַמָּאוֹר (לַמָּאוֹר וְלֹא לְהָאִיר), שֶׁבִּזְמַן הַגְּלוּת, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד הוּא נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּא, כָּתִית, עַל יְדֵי זֶה מַגִּיעִים לַמָּאוֹר (הָעֶצֶם) שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְצָא הָאוֹר. וְצָרִיךְ לְהָבִין הַשַּׁיָּכוּת דְּהַפְּרוּשׁ בְּ׳כָתִית לַמָּאוֹר׳ לְהַמְבֹאָר (בְּהַמַּאֲמָר) לִפְנֵי־זֶה שֶׁמֹּשֶׁה [וְאִתְפַּשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל דָּרָא] זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁתִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת.**

ביאור בדרך אפשר

(=וההתפשטות שלו שבכל דור) **מְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל, מְבַאֵר[17] הַדִּיּוּק בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב ״שֶׁמֶן גּוֹ׳ כָּתִית לַמָּאוֹר״** (כאמור בסעיף א׳ הדיוק הוא בכך שהתורה אומרת שהצורך בשמן הוא **׳לַמָּאוֹר׳ וְלֹא ׳לְהָאִיר׳**), המשמעות הפנימית של זה היא: המילה ׳כתית׳ רומזת על המצב בו נמצאים בני ישראל בגלות, והמילה ׳למאור׳ רומזת על ההתגלות לה הם זוכים דווקא בעקבות כך. **שֶׁבִּזְמַן הַגְּלוּת, שֶׁאז כָּל אֶחָד וְאֶחָד הוּא נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּא,** שזו משמעות המילה **׳כָּתִית׳** במובן של ׳שבירה׳, הרי דווקא **עַל יְדֵי זֶה מַגִּיעִים לַ**התגלות של המדריגה הנקראת בשם **׳מָאוֹר׳** (שהוא **הָעֶצֶם**) שמעלתה היא בכך **שֶׁ**היא למעלה ממהות של ׳אור׳, היא המקור אשר **מִמֶּנּוּ נִמְצָא הָאוֹר.** הסברת הדברים: במילה ׳מאור׳ מכונה המקור של ה׳אור׳. לדוגמה, השמש עצמה לעומת האור היוצא ממנה נקראת בשם ׳מאור׳ היות והיא המקור של האור. אחד ההבדלים בין המאור לאור הוא בכך שהמאור הינו הדבר עצמו לעומת האור שאינו אלא מציאות שחוצה הימנו, בדוגמת השמש עצמה לעומת האור שלה שהוא חוצה הימנה. לכן המושגים ׳מאור׳ ו׳אור׳ קשורים במושגים ׳עצם׳ ו׳גילויים׳, ׳עצם׳ פירושו הדבר בעצמו, לעומת זאת ה׳גילויים׳ הם בדוגמת אור השמש שאינו אלא מה שמתגלה ממנה אך איננו השמש עצמה. דברים אלה הם בבחינת משל כלפי התגלותה של הנשמה האלוקית. כאשר מדובר אודות הנשמה האלוקית, ישנה מצד אחד דרגתה הגלויה בגוף האדם, דרגה זו קשורה בכוחותיו הגלויים של האדם, שכלו ומידותיו. דרגה זו היא בבחינת רובד ה׳גילויים׳ שלה. לעומת זאת ישנה ׳עצם הנשמה׳, כלומר הנשמה כמו שהיא בעצמה, אשר להיותה חלק אלוקה ממעל ממש הרי איננה שייכת ואיננה נתפסת כלל בגוף המוגבל ובכוחותיו הגלויים של האדם. כאמור, דווקא על ידי המצב של ׳כתית׳ זוכים להתגלות ה׳מאור׳, ׳עצם הנשמה׳. **וְצָרִיךְ לְהָבִין** את **הַשַּׁיָּכוּת** בין העניינים השונים המבוארים במאמר של כ״ק אדמו״ר הריי״צ. השייכות **דְּהַפְּרוּשׁ בְּ׳כָתִית לַמָּאוֹר׳ לְהַמְבֹאָר (בְּהַמַּאֲמָר) לִפְנֵי־זֶה שֶׁמֹּשֶׁה [וְאִתְפַּשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל דָּרָא] זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁתִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת.**

13) ח״ג רכה, ב 14) תקו״ז תס״ט (קיב, א. קיד, א). 15) ראה בד״ה הנ״ל תרפ״ז ס״ג וסט״ו. 16) אסת״ר פ״ו, ב. 17) בד״ה

ביאור בדרך אפשר

ד) **וְהִנֵּה** הַבֵּאוּר בַּפָּסוּק וְאַתָּה תְּצַוֶּה בָּא (בְּהַמַּאֲמָר) בְּהֶמְשֵׁךְ לְהַמְבֹאָר בִּתְחִלַּת הַמַּאֲמָר, דְּפֵרוּשׁ הַפָּסוּק שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַגִּלַּת אֶסְתֵּר "וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֶת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת"[18] מִשְׁמַעוּתוֹ הַפְשׁוּטָה שֶׁל הַפָּסוּק הִיא שֶׁהַיְּהוּדִים קִבְּלוּ עַל עַצְמָם אֶת מִצְוֹת חַג הַפּוּרִים לְדוֹרוֹת הַבָּאִים כְּשֵׁם שֶׁהֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת בְּשָׁנָה הָרִאשׁוֹנָה. אַךְ מִשְׁמַעוּתוֹ הַפְנִימִית שֶׁל הַפָּסוּק **הוּא שֶׁקִּבְּלוּ מַה שֶׁהֵחֵלּוּ בְּהַזְּמַן דְּמַתַּן תּוֹרָה**[19] כְּלוֹמַר הֵם קִבְּלוּ עַל עַצְמָם לֹא רַק אֶת מִצְוֹת הַפּוּרִים אֶלָּא אֶת כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ, וּבְאוֹפֶן יוֹתֵר נַעֲלֶה מֵהַצּוּרָה בָּהּ הֵם קִבְּלוּ זֹאת בְּמַתַּן תּוֹרָה עַל הַר סִינַי. **דִּבְמַתַּן תּוֹרָה הָיְתָה** רַק **הַהַתְחָלָה (הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת), וּבִימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ (בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן) הָיְתָה הַקַּבָּלָה** הַשְׁלֵמָה, **וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים.** [וְפֵרוּשׁ פְּנִימִי זֶה הוּא **עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[20] **עַל הַפָּסוּק**[21] שֶׁנֶּאֱמַר גַּם כֵּן בְּמַגִּלַּת אֶסְתֵּר "קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים", דּוֹרְשִׁים עַל כָּךְ חז"ל שֶׁהַיְּהוּדִים **קִיְּמוּ** בִּזְמַן אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ **מַה שֶׁקִּבְּלוּ כְּבָר** בְּמַתַּן תּוֹרָה, **דְּזֶה שֶׁהִקְדִּימוּ** אֶת אֲמִירַת 'נַעֲשֶׂה' **לְ'נִשְׁמַע' בְּמַתַּן תּוֹרָה הָיְתָה רַק הַקַּבָּלָה** שֶׁל הַתּוֹרָה אַךְ קַבָּלָה זוֹ יְכֹלָה לְהִתְעָרֵר, **וּבִימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ**[22] **קִיְּמוּ מַה שֶׁקִּבְּלוּ**[23] מִשְׁמַעוּת 'קִיּוּם' זֶה הִיא נְתִינַת תּוֹקֶף לְקַבָּלָה שֶׁקִּבְּלוּ עַל עַצְמָם בְּתַחִלָּה]. **וּמְדַיֵּק בְּהַמַּאֲמָר, שֶׁלְּכְאוֹרָה הוּא דְּבַר פֶּלֶא**[24], **דִּבְמַתַּן תּוֹרָה הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית הָעִלּוּי, וְהָיָה אָז אֶצְלָם גִּלּוּי אֱלֹקוּת בְּדַרְגָּא הֲכִי נַעֲלִית [דְּנוֹסָף לָזֶה שֶׁגַּם קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיוּ גִּלּוּיִים נַעֲלִים בְּיוֹתֵר, הַגִּלּוּי שֶׁהָיָה בִּיצִיאַת מִצְרַיִם וּבִפְרָט בִּקְרִיעַת יַם סוּף, הִנֵּה הַגִּלּוּי שֶׁהָיָה בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה הָיָה גִּלּוּי נַעֲלֶה עוֹד יוֹתֵר], וּבִימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית הַיְרִידָה, דְּנוֹסָף לְהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר שֶׁבְּכָל גָּלוּת [דְּכָל גָּלוּת הוּא בְּדַרְגַּת גָּלוּת מִצְרַיִם[25], וּכְמוֹ שֶׁבְּגָלוּת מִצְרַיִם כְּתִיב[26] "וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה", עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּכָל גָּלוּת, שֶׁיֶּשְׁנָם כַּמָּה נִסְיוֹנוֹת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת], הִנֵּה אָז (בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן) הָיָה הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר עוֹד יוֹתֵר, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, בִּזְמַן מַתַּן תּוֹרָה, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית הָעִלּוּי, הָיָה הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר עוֹד יוֹתֵר, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית הַשִּׁפְלוּת, אָז דַּוְקָא קִבְּלוּ מַה שֶׁהֵחֵלּוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה. וּמְבָאֵר בָּזֶה כ"ק אדמו"ר הריי"צ, דִּבְזְמַן הַגְּזֵרָה, הרי דווקא אז הָיָה קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁלָּהֶם בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ. [ומסירות נפשם היתה גדולה ביותר דְּנוֹסָף לְזֶה שֶׁהָיָה לָהֶם מְסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלֹּא לִכְפּוֹר חַס־

ביאור בדרך אפשר

הָאלוקי שֶׁהָיָה בִּיצִיאַת מִצְרַיִם וּבִפְרָט בִּקְרִיעַת יַם סוּף, הִנֵּה הַגִּלּוּי שֶׁהָיָה בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה הָיָה גִּלּוּי נַעֲלֶה עוֹד יוֹתֵר] אֲשֶׁר מִכָּל זֶה מוּבָן שֶׁבִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית הַמַּעֲלָה, וּלְעֻמַּת זֹאת בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית הַיְרִידָה, דְּנוֹסָף לְהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר שֶׁל אוֹר ה' שֶׁקַּיִּים בְּכָל גָּלוּת [דְּכָל גָּלוּת הוּא בְּדַרְגַּת גָּלוּת מִצְרַיִם[25], וּכְמוֹ שֶׁבְּגָלוּת מִצְרַיִם כְּתִיב[26] "וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה", עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּכָל גָּלוּת, שֶׁיֶּשְׁנָם כַּמָּה נִסְיוֹנוֹת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת], הִנֵּה אָז (בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן) הָיָה הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר עוֹד יוֹתֵר, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, בִּזְמַן מַתַּן תּוֹרָה, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית הָעִלּוּי, הָיָה רַק הַהַתְחָלָה (הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת), וּבִזְמַן גְּזֵרַת הָמָן, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית הַשִּׁפְלוּת, אָז דַּוְקָא קִבְּלוּ מַה שֶׁהֵחֵלּוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה. וּמְבָאֵר בָּזֶה, דִּבְזְמַן הַגְּזֵרָה, הָיָה קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁלָּהֶם בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ. [דְּנוֹסָף לְזֶה שֶׁהָיָה לָהֶם מְסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלֹּא לִכְפּוֹר חַס־

הנ"ל תרפ"ז סט"ו. 18) אסתר ט, כג. 19) כ"ה גם ברד"ה וקבל היהודים בתו"א מג"א צו, ג. ובכ"מ - נסמנו ברד"ה וקבל היהודים ה'תשי"א (סה"מ מלוקט ח"ג ע' סז הערה 4). 20) שבת פח, א. 21) אסתר ט, כז. 22) מהמשך הענינים בהמאמר ובתו"א שבהערה הבאה (וראה גם תו"א שם צט, רע"א. ובכ"מ) משמע, דזה שקבלוה בימי אחשורוש הוא בזמן הגזירה. ובפרש"י ד"ה בימי אחשורוש "מאהבת הנס שנעשה להם". ואולי יש לומר דשני ענינים בזה - ראה לקמן ס"ט. 23) כ"ה גם בתו"א מג"א צח, א דוקבל היהודים את אשר החלו לעשות הוא ע"ד "קיימו מה שקבלו" - אף שלכאורה הם שני ענינים שונים, ראה סה"מ מלוקט שם הערה 4. 24) הביאור בדיוק לשון זה - ראה ד"ה וקבל היהודים דפורים קטן ה'תשל"ח ס"א (סה"מ מלוקט ח"א ע' שיז). 25) ראה ב"ר פט"ז, ה "כל המלכיות נקראו על שם מצרים על שם שהם מצירות לישראל". 26) וארא ו, ט.

ביאור בדרך אפשר

חַס־וְשָׁלוֹם [כַּמְבוֹאָר בְּ׳תוֹרָה אוֹר׳[27], שֶׁבְּאֹם הָיוּ מְמִירִים דָּתָם לֹא הָיוּ עוֹשִׂים לָהֶם כְּלוּם, כִּי הַגְּזֵרָה הָיְתָה רַק עַל הַיְּהוּדִים, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא עָלְתָה עַל דַּעְתָּם מַחֲשֶׁבֶת חוּץ חַס־וְשָׁלוֹם], הָיָה לָהֶם מְסִירוּת נֶפֶשׁ גַּם עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת[28], וְעַד שֶׁהִקְהִילוּ קְהִלּוֹת בָּרַבִּים לִלְמֹד תּוֹרָה בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ[29]. וְהִתְעוֹרְרוּת הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם הָיְתָה עַל יְדֵי מָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי, מֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרוֹ. וְזֶהוּ וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֶת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת, דִּבְמַתַּן תּוֹרָה הָיְתָה רַק הַהַתְחָלָה, וּבִזְמַן גְּזֵרַת הָמָן הָיְתָה הַקַּבָּלָה, כִּי עַל יְדֵי שֶׁהָיָה לָהֶם אָז מְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפוֹעַל עַל תּוֹרָה וּמִצְוֹת נִתְעַלּוּ (בְּעִנְיָן זֶה) לְמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיוּ בִּזְמַן מַתַּן תּוֹרָה, וְלָכֵן אָז דַּוְקָא הָיְתָה הַקַּבָּלָה, **וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים.**

וְלִכְאוֹרָה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַפֵּרוּשׁ בְּ׳כָתִית לַמָּאוֹר׳, שֶׁעַל־יְדֵי ׳כָתִית׳ (נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּא) מַגִּיעִים לְהַ׳מָּאוֹר׳, הוּא בֵּאוּר עַל זֶה שֶׁבִּזְמַן הַגְּזֵרָה דַּוְקָא בָּאוּ לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּאֹפֶן נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר[30]. כִּי מְסִירוּת נֶפֶשׁ הִיא מִצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה מִגְּלוּי, ׳מָאוֹר׳ (שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְצָא הָאוֹר), וְעַל יְדֵי שֶׁהָיוּ אָז בְּמַצַּב דְּ׳כָתִית׳ (נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּא), נִתְגַּלָּה עֶצֶם הַנִּשְׁמָה, ׳מָאוֹר׳. אֲבָל מֵהֶמְשֵׁךְ וְסֵדֶר הָעִנְיָנִים בְּהַמַּאֲמָר שֶׁהַפֵּרוּשׁ בְּ׳כָתִית לַמָּאוֹר׳ בָּא לְאַחֲרֵי הָעִנְיָן דְּ׳רַעְיָא מְהֵימְנָא׳, מַשְׁמַע, דְּעִנְיָן כָּתִית לַמָּאוֹר שַׁיָּךְ גַּם לְזֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁתִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת.

ה) וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל פִּי הַיָּדוּעַ[31] דְּזֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַאֲמִינִים בֶּאֱלֹקוּת פְּשׁוּטָה וְאֵין צְרִיכִים רְאָיוֹת עַל זֶה, הוּא מִצַּד שְׁנֵי

ביאור בדרך אפשר

יָדֵי מצב של ׳כָתִית׳ (בו האדם **נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּא**) דווקא על ידי כך **מַגִּיעִים** לְהתגלות **הַ׳מָּאוֹר׳**, הרי היה ניתן לומר שעניין זה איננו קשור עם הסברת תפקידו ועבודתו של משה רבינו בתור ׳רעיא מהימנא׳ אלא **הוּא בֵּאוּר עַל זֶה שֶׁבִּזְמַן הַגְּזֵרָה דַּוְקָא בָּאוּ לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּאֹפֶן נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר**. **כִּי מְסִירוּת נֶפֶשׁ הִיא** דבר הנובע **מִצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה** שֶׁכאמור בסעיף ג׳ היא דרגה כזו בנפש **שֶׁלְּמַעְלָה מִגְּלוּי**, אשר היא נקראת בשם **׳מָאוֹר׳ (שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְצָא הָאוֹר), וְעַל יְדֵי שֶׁהָיוּ אָז** בעקבות קושי הגזירה **בְּמַצַּב דְּ׳כָתִית׳ (נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּא), נִתְגַּלָּה עֶצֶם הַנִּשְׁמָה, ׳מָאוֹר׳. אֲבָל מֵהֶמְשֵׁךְ וְסֵדֶר הָעִנְיָנִים בְּהַמַּאֲמָר** ״וקבל היהודים״ **שֶׁהַפֵּרוּשׁ בְּ׳כָתִית לַמָּאוֹר׳ בָּא** במאמר דווקא **לְאַחֲרֵי הָעִנְיָן דְּ׳רַעְיָא מְהֵימְנָא׳**, מכך **מַשְׁמַע, דְּעִנְיָן ׳כָתִית לַמָּאוֹר׳ שַׁיָּךְ גַּם** לתפקיד ה׳רעיא מהימנא׳, כלומר **לְזֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁתִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת.**

ה) בסעיף זה מבואר הקשר בין עבודתו של משה רבינו בהחדרת האמונה בפנימיות לבין גילוי עצם הנשמה.

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל פִּי הַיָּדוּעַ[31] דְּזֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַאֲמִינִים בֶּאֱלֹקוּת פְּשׁוּטָה וְאֵין צְרִיכִים רְאָיוֹת עַל זֶה הוּא מִצַּד שְׁנֵי טְעָמִים.

הסברת הדברים האמורים לקמן: כאמור בסעיף ג׳, בנשמה האלוקית ישנן דרגות שונות, אשר עצם הנשמה למעלה מכולן. ישנו חלק הנשמה הקשור בגוף האדם ובכוחותיו הגלויים. למעלה ממנו ישנו חלק הנשמה שאינו נתפס כלל בגוף הגשמי. אך עצם הנשמה היא למעלה מכל

---

27) מג״א צא, ב. צז, א. צט, ב. וראה גם במקומות שנסמנו בסה״מ מלוקט ח״ג ע׳ סח הערה 12. 28) שזהו חידוש גדול יותר, כי בנוגע לאמונה, גם קל שבקלים מוסר נפשו (תניא פי״ח. ובכ״מ). 29) שזהו חידוש גדול עוד יותר, כמובן בפשטות. 30) ראה הערות הקודמות. 31) ראה המשך תער״ב ח״א פס״א (ע׳ קיד). וראה גם המשך הנ״ל ח״ב ע׳ א׳קפב ״האמונה כו׳ משום דמזלי׳ חזי, דהנשמה כמו שהיא למעלה היא רואה כו׳, וכן ענין האמונה שמצד עצם הנשמה״.

ביאור בדרך אפשר

הדרגות האמורות. ביתר ביאור: אודות הנשמה האלוקית נאמר בספר התניא שהיא חלק אלוקה ממעל ממש אך ביחד עם כך נאמר עליה שהיא בבחינת "אלוקות כפי שנעשה בבחינת נברא" כלומר במהותה הפנימית היא חלק אלוקה אך בחיצוניותה היא בעלת 'תבנית' של נברא בעל מציאות לעצמו. הדרגות השונות הקיימות בנשמה האלוקית, זו שבגוף וזו העליונה יותר, קשורות בחלק זה של הנשמה האלוקית. הדרגה התחתונה כבולה במסך החומר של הגוף ולכן איננה רואה אלא את הגשמיות שסובבת אותה. לעומתה הדרגה העליונה יותר רואה את אור ה' אשר אין מקום פנוי ממנו. אך עצם הנשמה זוהי פנימיותה של הנשמה אשר היא ואלוקות הינם דבר אחד ממש.

אמונתו של יהודי נובעת משני טעמים. טעם אחד הוא **לְפִי שֶׁמַּזְּלֵיהוּ חֲזִי**[32] (=לפי שמזלם רואה). 'מזל' הינו כינוי לחלק הנשמה שלמעלה מהגוף, כלומר **דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֱלֹקוּת** (וכאמור לקמן בסעיף הבא **שרְאִיָּה** גורמת להתאמתות חזקה **שֶׁלְּמַעְלָה מִזּוּ** הנגרמת על ידי **שֵׂכֶל**), **וְזֶה פּוֹעֵל בְּהַנְּשָׁמָה שֶׁבַּגּוּף הָאֱמוּנָה בֶּאֱלֹקוּת. וְעוֹד בֵּאוּר** מניין נובעת האמונה של היהודי, **דְּשֹׁרֶשׁ הָאֱמוּנָה הוּא מֵעֶצֶם הַנְּשָׁמָה (שֶׁלְּמַעְלָה** גם **מִמַּזְּלֵיהּ חֲזִי). דְּזֶה שֶׁעֶצֶם הַנְּשָׁמָה מְקֻשֶּׁרֶת בֶּאֱלֹקוּת הִיא הִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית (שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּסִבָּה, גַּם לֹא בְּעִנְיַן הָרְאִיָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׂכֶל).** כלומר זו התקשרות הקיימת בה מצד עצמה להיותה חלק אלוקה ממעל ממש, כך שאלוקות זה היא והיא זו אלוקות).

הסברת הדברים האמורים לקמן:

כאשר מדובר אודות הקשר בין הדרגות השונות של הנשמה, הרי זה בדומה לקשר הקיים בין חלקי האדם אשר מהם מציאותו מורכבת, איברי גופו ונשמתו. הדבר יובן בבהירות באמצעות הסיפור הבא: פעם, בהיות אדמו"ר ה'צמח צדק' ילד, ישב בחיקו של סבו, אדמו"ר הזקן וקרא "סבא, סבא!". ויאמר לו סבו "איפה הוא סבא?" הצביע הילד על ראש הסבא. אמר הסבא: "זהו הראש של סבא, אך היכן סבא?" הצביע הילד על ידיו של הסבא: "הנה סבא". אמר הסבא: "אלה הן ידיו של סבא, אך היכן סבא?" וכך חזר הדבר על עצמו בצורות שונות. ירד הילד מברכיו של סבו והסתתר מאחורי הדלת. לפתע צעק "סבא! סבא!" פנה אליו אדמו"ר הזקן "מה?" אמר הילד "הנה, זהו סבא"

הסברת הדברים: מציאות האדם כוללת את איברי גופו ואת נשמתו. האיברים שונים זה מזה מן הקצה אל הקצה. כל אחד מאיברי גוף האדם מוגדר ב'תבנית' מסויימת השונה מזו של שאר האיברים. לכל איבר יש את תפקידו הפרטי המיוחד לו. לעומת זאת נשמת האדם איננה איבר נוסף, היא מהותו הפנימית של האדם הנמצאת בתוך האיברים כולם. נשמת האדם איננה קשורה ב'תבנית' כזו או אחרת של איבר מסויים, באותה מידה שאיננה מוגדרת בתבנית של 'רגליים' כך גם איננה מוגדרת בתבנית של 'ראש', היא למעלה מ'רגליים' והיא למעלה מ'ראש'. אך ביחד עם זה היא הנשמה של ה'ראש' והיא הנשמה של ה'רגליים'. היא המהות הפנימית של הרגליים ושל הידיים ושל כל אחד מאיברי האדם. כאמור בסיפור, מצד אחד ה'סבא' איננו הראש ואיננו הידיים, אך ביחד עם זה ה'סבא' זוהי נשמתו הנמצאת ומתגלה בתוך האיברים כולם. כל כולו של הסבא נמצא בכל אחת משתי ידיו, ברגליו וכו'.

כמו כן, כאשר מדובר אודות הנפש האלוקית, ישנן מצד אחד הדרגות השונות הקיימות בה שהן בדוגמת האיברים שלה, וישנה 'עצם הנשמה' שמעבר אליהן. 'עצם הנשמה' איננה דרגה נוספת, היא מעבר לכל הדרגות. הדרגות השונות קשורות ב'תבניות' רוחניות שונות, חלק הנשמה שבגוף מוגבל ב'תבנית' הקשורה בכוחותיו הגלויים של האדם, חלק הנשמה שלמעלה מהגוף מוגדר אף הוא ב'תבנית' הקשורה ברוחניותם של עולמות עליונים, לעומת זאת 'עצם הנשמה' מופשטת מכל 'תבנית' שהיא. אך ביחד עם זה 'עצם הנשמה' היא הנקודה הפנימית והיא בבחינת ה'נשמה' של הדרגות כולן.

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמֵהַחִלּוּקִים וההבדלים **שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַבֵּאוּרִים (הָעִנְיָנִים** המסבירים את הטעם לאמונתו של היהודי) **הוּא, דְּהָאֱמוּנָה** הקיימת **בְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת בַּגּוּף הַבָּאָה** כתוצאה **מֵרְאִיַּת הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה,** הרי הצורה בה קיימת אמונה זו בגוף **הִיא בִּבְחִינַת מַקִּיף** כאמור בסעיף ג' בחינת מקיף פירושה שהאדם חש בה ומתפעל ממנה אך אין זה מתקבל בכוחותיו הגלויים, שכלו ורגשותיו וכל פעולותיו אינם משתנים בעקבות אמונה זו. **דְּכֵיוָן שֶׁרוּחֲנִיּוּתָהּ** של **הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה הִיא** קשורה ב'תבנית' כזו **שלְּמַעְלָה** מֵשייכות לה**תְּלַבְּשׁוּת** בגוף **לָכֵן פְּעֻלָּתָהּ בְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת בַּגּוּף** איננה יכולה להתקבל ב'תבניתם' המצומצמת של הכוחות הגלויים ולכן **הִיא בִּבְחִינַת מַקִּיף. וּבִכְדֵי שֶׁהָאֱמוּנָה (בְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת בַּגּוּף) תִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת** כלומר שהאמונה תתקבל ותיקלט גם בשכלו ורגשותיו של האדם ותחדור בכל פעולותיו, **הוּא** דווקא **עַל יְדֵי גִּלּוּי** נקודה עמוקה יותר בנשמה שהיא **הַהִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה. כִּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה** עם היותה מצד מהותה

ביאור בדרך אפשר

1 **טְעָמִים. לְפִי שֶׁמַּזְּלֵיהוּ חֲזִי**[32]**. דְּהַנְּשָׁמָה**
2 **שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֱלֹקוּת (רְאִיָּה שֶׁלְּמַעְלָה**
3 **מִשֵּׂכֶל), וְזֶה פּוֹעֵל בְּהַנְּשָׁמָה שֶׁבַּגּוּף הָאֱמוּנָה**
4 **בֶּאֱלֹקוּת. וְעוֹד בֵּאוּר, דְּשֹׁרֶשׁ הָאֱמוּנָה הוּא**
5 **מֵעֶצֶם הַנְּשָׁמָה (שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּזְּלֵיהּ חֲזִי). דְּזֶה**
6 **שֶׁעֶצֶם הַנְּשָׁמָה מְקֻשֶּׁרֶת בֶּאֱלֹקוּת הִיא הִתְקַשְּׁרוּת**
7 **עַצְמִית (שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּסִבָּה, גַּם לֹא בְּעִנְיַן**
8 **הָרְאִיָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׂכֶל). וְיֵשׁ לוֹמַר,**
9 **דְּמֵהַחִלּוּקִים שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַבֵּאוּרִים (הָעִנְיָנִים) הוּא,**
10 **דְּהָאֱמוּנָה בְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת בַּגּוּף הַבָּאָה**
11 **מֵרְאִיַּת הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה הִיא בִּבְחִינַת מַקִּיף.**
12 **דְּכֵיוָן שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה הִיא לְמַעְלָה**
13 **מֵהִתְלַבְּשׁוּת לָכֵן פְּעֻלָּתָהּ בְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת**
14 **בַּגּוּף הִיא בִּבְחִינַת מַקִּיף. וּבִכְדֵי שֶׁהָאֱמוּנָה**
15 **(בְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלֻבֶּשֶׁת בַּגּוּף) תִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת,**
16 **הוּא עַל יְדֵי גִּלּוּי הַהִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית דְּעֶצֶם**

32) לשון הגמרא - מגילה ג, א.

ביאור בדרך אפשר

למעלה מכל דרגה שהיא, אך דווקא **הִיא הָעֶצֶם** (=העצמיות והפנימיות) **שֶׁל הַנְּשָׁמָה הַמְּלַבֶּשֶׁת בְּהַגּוּף, וְלָכֵן, הָאֱמוּנָה דְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלַבֶּשֶׁת בְּהַגּוּף** שֶׁקיימת בה **מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא בִּפְנִימִיּוּתָהּ.**

בסוף סעיף ד׳ למדנו שמוכרח להיות קשר בין פעולתו של משה רבינו בתור ׳רועה אמונה׳ לבין מצב ה׳שבירה׳ הקיים בזמן הגלות, לכאורה מדובר בדברים הקשורים ברבדים שונים לחלוטין של הנפש. תפקידו של ׳רועה אמונה׳, להחדיר את האמונה בפנימיות, קשור ברובד הגלוי של האדם. לעומת זאת ה׳כתית׳ וה׳שבירה׳ שבזמן הגלות קשורים ב׳עצם הנשמה׳. אך על פי מה שלמדנו בסעיף זה אשר דווקא האמונה הנובעת מ׳עצם הנשמה׳ קשורה בפנימיות האדם יובנו הדברים.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים שֶׁבְּהַמַּאֲמָר ״וקבל היהודים״, שֶׁביאור **הָעִנְיָן דְּ(כָתִית) לַמָּאוֹר** שזו התגלותה של עצם הנשמה **בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְבֵאוּר הָעִנְיָן דְּ׳רַעְיָא מְהֵימְנָא׳** דבר המוכיח שיש קשר ביניהם, **כִּי זֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁתִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת הוּא עַל יְדֵי שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת עֶצֶם הַנְּשָׁמָה (שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּזְּלֵיהּ חֵזִי)**, אשר כאמור בסעיף ד׳ ״עצם הנשמה״ לעומת הכוחות הגלויים נקראת בשם ״מָאוֹר״ שֶׁלְּמַעְלָה מֵ״אוֹר״. **וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר** בפסוק ״כָּתִית לַמָּאוֹר״, **וּמְבֹאָר** הרי **בְּהַמַּאֲמָר שֶׁבִּכְדֵי לְהַגִּיעַ לְהַ״מָּאוֹר״ הוּא עַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּ״כָתִית״** שֶׁקיים דווקא **בִּזְמַן הַגָּלוּת** ולא בזמנו של משה רבינו במדבר אשר אז לא היה מצב של ״כתית״, הביאור בכך **הוּא, כִּי** למרות שעצם הנשמה מתבטאת ביכולת להחדיר את האמונה בפנימיות אך **עִקַּר הַגִּלּוּי** והביטוי **דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה** (״מָאוֹר״) **הוּא** מתגלה **בְּעִנְיַן הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ (שֶׁעִקָּרוֹ הוּא בִּזְמַן הַגָּלוּת), כְּדִלְקַמָּן.**

ביאור בדרך אפשר

הַנְּשָׁמָה. כִּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא הָעֶצֶם שֶׁל הַנְּשָׁמָה הַמְּלַבֶּשֶׁת בְּהַגּוּף, וְלָכֵן, הָאֱמוּנָה דְּהַנְּשָׁמָה הַמְּלַבֶּשֶׁת בְּהַגּוּף שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא בִּפְנִימִיּוּתָהּ.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים שֶׁבְּהַמַּאֲמָר, שֶׁהָעִנְיָן דְּ(כָתִית) לַמָּאוֹר בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְבֵאוּר הָעִנְיָן דְּרַעְיָא מְהֵימְנָא, כִּי זֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁתִּהְיֶה בִּפְנִימִיּוּת הוּא עַל יְדֵי שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת עֶצֶם הַנְּשָׁמָה (שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּזְּלֵיהּ חֵזִי), ״מָאוֹר״ שֶׁלְּמַעְלָה מֵ״אוֹר״. וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר כָּתִית לַמָּאוֹר, וּמְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר שֶׁבִּכְדֵי לְהַגִּיעַ לְהַ״מָּאוֹר״ הוּא עַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּ״כָתִית״ שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת, הוּא, כִּי עִנְיַן הַגִּלּוּי דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה (מָאוֹר) הוּא בְּעִנְיַן הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ (שֶׁעִקָּרוֹ הוּא בִּזְמַן הַגָּלוּת), כְּדִלְקַמָּן.

ו) **וְהָעִנְיָן** הוּא, דְּזֶה שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל הִיא בְּאֹפֶן שֶׁהוּא מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל זֶה, הוּא (בְּעִקָּר) בְּהָאֱמוּנָה שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה. דְּהָאֱמוּנָה מִצַּד זֶה שֶׁהוּא רוֹאֶה (מַזְּלֵיהּ חֵזִי), חֲגַם שֶׁהִיא בְּתֹקֶף גָּדוֹל [כַּיָּדוּעַ דְּהַהִתְאַמְּתוּת שֶׁמִּצַּד הָרְאִיָּה הִיא הִתְאַמְּתוּת גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר[33]], מִכָּל־מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁהָאֱמוּנָה שֶׁלּוֹ הִיא מִצַּד סִבָּה (מִצַּד זֶה שֶׁרוֹאֶה) וְאֵינָהּ קְשׁוּרָה עִם עֶצֶם מְציאוּתוֹ, אֵינוֹ מֻכְרָח שֶׁיִּמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל זֶה, וְזֶה שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל הִיא בְּאֹפֶן שֶׁהוּא מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל זֶה הוּא מִפְּנֵי שֶׁהָאֱמוּנָה בֶּאֱלֹקוּת הִיא הָעֶצֶם שֶׁלּוֹ, וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר כְּלָל שֶׁיִּכְפֹּר חַס־וְשָׁלוֹם.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶׁכָּתוּב בְּהַמַּאֲמָר דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה הוּא רַעְיָא מְהֵימְנָא (שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה) הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְרוֹעֵי

ו) **וְהָעִנְיָן הוּא,** הסברת הקשר בין גילוי עצם הנשמה למסירות נפש, **דְּזֶה שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל הִיא בְּאֹפֶן שֶׁהוּא מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל זֶה, הוּא (בְּעִקָּר) בְּהָאֱמוּנָה שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה.** דְּכאשר מדובר אודות **הָאֱמוּנָה** התחתונה יותר, הנובעת **מִצַּד זֶה שֶׁהוּא רוֹאֶה (מַזְּלֵיהּ חֵזִי), חֲגַם שֶׁהִיא בְּתֹקֶף גָּדוֹל [כַּיָּדוּעַ דְּהַהִתְאַמְּתוּת** שֶׁנגרמת **מִצַּד הָרְאִיָּה,** שהאדם לא רק הבין בשכלו שכך הדבר אלא הוא גם ראה זאת בעצמו **הִיא הִתְאַמְּתוּת גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר[33]], מִכָּל־מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁהָאֱמוּנָה שֶׁלּוֹ** באופן הזה **הִיא** נובעת **מִצַּד סִבָּה** חיצונית **(מִצַּד זֶה שֶׁרוֹאֶה) וְאֵינָהּ קְשׁוּרָה עִם עֶצֶם מְציאוּתוֹ** מציאותו של האדם והאלוקות הינם שני דברים נפרדים, והקשר ביניהם נגרם על ידי שהם רואים זה את זה, לכן **אֵינוֹ מֻכְרָח שֶׁיִּמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל זֶה** כיוון שאיננו חש שעצם קיומו תלוי בקשר שלו עם אלוקות, **וְאם כן זֶה** שֶׁבסופו של דבר **הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל הִיא בְּאֹפֶן שֶׁהוּא מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל זֶה הוּא מִפְּנֵי** שֶׁהיא נובעת מעצם הנשמה, אשר ברובד זה **הָאֱמוּנָה בֶּאֱלֹקוּת הִיא הָעֶצֶם שֶׁלּוֹ** מבחינת עצם הנשמה אין לה קיום בלי אלוקות, אלוקות זה היא והיא זה אלוקות, **וְלָכֵן** אמונה זו היא באופן כזה **שאי אֶפְשָׁר כְּלָל שֶׁיִּכְפֹּר חַס־וְשָׁלוֹם** וממילא הוא מוסר את נפשו. על פי האמור שתפקידו של משה רבינו הוא לגלות את האמונה הנובעת מעצם הנשמה, יובן בעומק יותר הקשר הפנימי בין משה רבינו עצמו לבין הצדיקים בדורות שלאחריו שהם בבחינת ״ההתפשטות שלו״, למרות שצורת עבודתם שונה.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶׁכָּתוּב בְּהַמַּאֲמָר ״וקבל היהודים״ **דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה הוּא** ׳רַעְיָא מְהֵימְנָא׳ (כאמור בסעיף ג׳ **שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה) הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְרוֹעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר** (שהם

33) שלכן ״אין עד נעשה דיין״ (ר״ה כו, א). וראה לקו״ש ח״ו ע׳ 121. וש״נ.

ביאור בדרך אפשר

נקראים בשם **אִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּכָל דָּרָא**) **שֶׁהֵם מְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעַמְדוּ בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹות. דְּלִכְאוֹרָה** צורת עבודתו של משה רבינו וצורת עבודתם של הצדיקים שלאחריו שונה, שהרי **זֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה הוּא** (**כַּמְבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[34] **וְגַם בְּמַאֲמָר זֶה עַצְמוֹ**[35]) **עַל יְדֵי שֶׁמַּשְׁפִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל דַּעַת בֶּאֱלֹקוּת** שתהיה להם הבנה בשכל והרגשה בלב באלוקות, **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה בָּאָה הָאֱמוּנָה בִּפְנִימִיּוּת,** זאת אומרת שעיקר התעסקותו של משה רבינו עם בני ישראל היא ברובד של הכוחות הגלויים שלהם. **וְלעומת** זאת **זֶה שֶׁרוֹעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר מְחַזְּקִים הָאֱמוּנָה** (**הַמְבוֹאָר בְּמַאֲמָר זֶה**[36]) אין זה בכך שהם עוסקים בלהסביר את הדברים בשכל וליישבם ברגש הלב, אלא תפקידם **הוּא שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן דִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ,** אשר מסירות נפש קשורה עם התעוררות עצם הנפש שלמעלה מהכוחות הגלויים. **וְעַל פִּי הַנַּ"ל** בסעיף ה' אשר גם היכולת להחדיר את האמונה בכוחותיו הגלויים של האדם קשורה בגילוי האמונה הנובעת מעצם הנשמה, **יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעִקַּר הָעִנְיָן דְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' הוּא זֶה שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה עַצְמָהּ,** כלומר **שֶׁהָאֱמוּנָה** שאצל בני ישראל **תִּהְיֶה לֹא רַק** דרגת האמונה **כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד הַגִּלּוּיִים** (כלומר **מִצַּד זֶה שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֶלָּא** שתאיר בהם האמונה **שמִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה. וְזֶה** שבפועל **מֹשֶׁה מַמְשִׁיךְ אֶת הָאֱמוּנָה בִּפְנִימִיּוּת** (כלומר התעסקותו בלהחדיר וליישב את הדברים **בְּדַעַת וְהַשָּׂגָה**) **הוּא תּוֹצָאָה מִזֶּה שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה עַצְמָהּ** (זו תוצאה של **הַמְשָׁכַת וְגִלּוּי הָאֱמוּנָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה**). **וְכַנַּ"ל** (**סְעִיף ה**), **דְּהַמְשָׁכַת הָאֱמוּנָה בִּפְנִימִיּוּת** (**בְּדַעַת**) **הוּא עַל יְדֵי גִּלּוּי הַהִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית** (כלומר **דְּהאפשרות שתוכל להיות הַמְשָׁכַת הָאֱמוּנָה בִּפְנִימִיּוּת** ובהשגת השכל) **בְּדַעַת הוּא עַל יְדֵי גִּלּוּי הַהִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה.**

1 יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר (אִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּכָל
2 דָּרָא) שֶׁהֵם מְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל
3 שֶׁיַּעַמְדוּ בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹות.
4 דְּלִכְאוֹרָה, זֶה שֶׁמֹּשֶׁה זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה
5 הוּא (כַּמְבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[34] וְגַם בְּמַאֲמָר זֶה
6 עַצְמוֹ[35]) עַל יְדֵי שֶׁמַּשְׁפִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל דַּעַת
7 בֶּאֱלֹקוּת שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה בָּאָה הָאֱמוּנָה בִּפְנִימִיּוּת,
8 וְזֶה שֶׁרוֹעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר מְחַזְּקִים הָאֱמוּנָה
9 (הַמְבוֹאָר בְּמַאֲמָר זֶה[36]) הוּא שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל
10 תִּהְיֶה בְּאֹפֶן דִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ. וְעַל פִּי הַנַּ"ל יֵשׁ
11 לוֹמַר, שֶׁעִקַּר הָעִנְיָן דְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' הוּא זֶה
12 שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה עַצְמָהּ, שֶׁהָאֱמוּנָה
13 תִּהְיֶה לֹא רַק כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד הַגִּלּוּיִים (מִצַּד זֶה
14 שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֶלָּא מִצַּד
15 עֶצֶם הַנְּשָׁמָה. וְזֶה שֶׁמֹּשֶׁה מַמְשִׁיךְ אֶת הָאֱמוּנָה
16 בִּפְנִימִיּוּת (בְּדַעַת וְהַשָּׂגָה) הוּא תּוֹצָאָה מִזֶּה
17 שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה עַצְמָהּ (הַמְשָׁכַת
18 וְגִלּוּי הָאֱמוּנָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה).
19 וְכַנַּ"ל (סְעִיף ה), דְּהַמְשָׁכַת הָאֱמוּנָה בִּפְנִימִיּוּת
20 (בְּדַעַת) הוּא עַל יְדֵי גִּלּוּי הַהִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית
21 דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דְּבָזֶה
22 שֶׁבְּהַדּוֹרוֹת שֶׁהֵצְרְכוּ לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל חִזְּקוּ
23 רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל (אִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה) אֶת הָאֱמוּנָה
24 דְּיִשְׂרָאֵל שֶׁתִּהְיֶה בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ, נִתְגַּלָּה הָעִנְיָן
25 דְּרַעְיָא מְהֵימְנָא (בְּעִנְיָן זֶה[37]) עוֹד יוֹתֵר מִבְּמֹשֶׁה
26 עַצְמוֹ. כִּי הַמְשָׁכַת וְגִלּוּי הָאֱמוּנָה כְּמוֹ שֶׁהִיא
27 מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה [שֶׁעַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאִתְפַּשְׁטוּתָא
28 דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל דָּרָא], עִקַּר הִתְגַּלּוּתָהּ הוּא מְסִירוּת
29 נֶפֶשׁ בְּפֹעַל.
30 ז) **וְהִנֵּה** יָדוּעַ שֶׁהַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל עַל תּוֹרָה
31 וּמִצְוֹות שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל הָיְתָה בְּפוּרִים

ביאור בדרך אפשר

וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה עַצְמָהּ (זו תוצאה של **הַמְשָׁכַת וְגִלּוּי הָאֱמוּנָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה**). **וְכַנַּ"ל** (**סְעִיף ה**), **דְּהַמְשָׁכַת הָאֱמוּנָה בִּפְנִימִיּוּת** (כלומר **בְּדַעַת** ובהשגת השכל) **הוּא עַל יְדֵי גִּלּוּי הַהִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה.**

על פי האמור מובן שאין זה רק שישנו קשר בין עבודתו של משה רבינו לבין עבודתם של רועי ישראל שלאחריו, אלא שעיקר עבודתם היא אחת, גילוי האמונה הנובעת מעצם הנשמה. אצל משה רבינו בא הדבר לידי ביטוי ביכולתו להחדיר את האמונה בכוחות הנפש הגלויים, בדעת במוח ובלב. אצל רועי ישראל שלאחריו התגלותה של האמונה שבעצם הנשמה התבטאה בעניין המסירות נפש.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דְּבָזֶה שֶׁבְּהַדּוֹרוֹת שֶׁהֵצְרְכוּ לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל, חִזְּקוּ רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל (שהם **אִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה**) **אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל שֶׁתִּהְיֶה בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ,** הרי בכך **נִתְגַּלָּה הָעִנְיָן דְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' (בְּעִנְיָן זֶה[37]) עוֹד יוֹתֵר מִבְּמֹשֶׁה עַצְמוֹ. כִּי הַמְשָׁכַת וְגִלּוּי הָאֱמוּנָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה [שֶׁעַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאִתְפַּשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל דָּרָא],** הרי למרות שהיא מתבטאת גם בעבודתו של משה בלמדו דעת את העם, אך **עִקַּר הִתְגַּלּוּתָהּ הוּא מְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל** דבר שהיה קיים דווקא בדורות שבזמן הגלות.

ז) במאמר של כ"ק אדמו"ר הריי"צ, בתור דוגמא לרועי ישראל שעוררו את המסירות נפש בבני ישראל, מוזכר דווקא מרדכי היהודי. דבר זה נוגע לדורנו אנו. **וְהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁהַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל עַל תּוֹרָה וּמִצְוֹות שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל** ולא רק של חלק מהעם, **הָיְתָה**

---

34) תו"א משפטים עה, ב. ובכ"מ. וראה גם תניא רפמ"ב. 35) סעיף יא. 36) משא"כ בתו"א שם "יורדין ניצוצין מנשמת מרע"ה כו' ללמד דעת את העם". 37) ראה לקמן הערה 56.

ביאור בדרך אפשר

בְּפוּרִים (בִּזְמַן גְּזֵירַת הָמָן). שֶׁהרי לעומת זאת, הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ דַּחֲנַכָּה (בִּזְמַן גְּזֵירַת יָוָן) הָיְתָה (בְּעִקָּר) בְּמַתְּתְיָהוּ וּבָנָיו, וְהַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן הָיְתָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶׁמּוּבָא בְּהַמַּאֲמָר[38] מִמִּדְרָשׁ[16] שֶׁמָּרְדְּכַי הָיָה שָׁקוּל בְּדוֹרוֹ כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ חז"ל משווים את מרדכי דווקא למשה רבינו, דַּהֲגַם שֶׁהעניין של "אִתְּפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה" הוּא קיים בְּכָל דּוֹר ולא רק בדורו של מרדכי, מִכָּל־מָקוֹם אִיתָא (=מובא) בַּמִּדְרָשׁ שֶׁמָּרְדְּכַי (דַּוְקָא) הָיָה שָׁקוּל בְּדוֹרוֹ כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שבין הדברים שבהם דווקא מרדכי דומה למשה רבינו הוא, שֶׁאחת מֵהַמַּעֲלוֹת דְּמָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי הוּא שֶׁהוּא הָיָה הָ'רַעֲיָא מְהֵימְנָא' (בְּגִלּוּי) שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדוֹרוֹ בכך שהוא עורר את המסירות נפש בכל אנשי הדור. בְּדֶגְמַת מֹשֶׁה 'רַעֲיָא מְהֵימְנָא' שֶׁהמשפיע והַמְשִׁיךְ דַּעַת לְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדוֹרוֹ, כַּמּוּבָן גַּם מִזֶּה שֶׁדּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (כָּל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ) נִקְרָא דּוֹר דֵּעָה[39]. [אֶלָּא כאמור בסעיף ו' שֶׁבְּמֹשֶׁה הָיָה גִּלּוּי עִנְיָן זֶה (שֶׁהוּא 'רַעֲיָא מְהֵימְנָא' דְּכָל יִשְׂרָאֵל) עַל יְדֵי שֶׁהַמְשִׁיךְ דַּעַת לְכָל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ, וּבְמָרְדְּכַי הָיָה גִּלּוּי עִנְיָן זֶה עַל יְדֵי שֶׁגִּלָּה כֹּחַ הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁבְּכָל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ]. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּעַל יְדֵי שֶׁמֵּבִיא בְּהַמַּאֲמָר מַה שֶׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ שֶׁמָּרְדְּכַי בְּדוֹרוֹ הָיָה שָׁקוּל כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ, עַל יְדֵי זֶה פָּסַק בַּעַל הַמַּאֲמָר אֶת הַדִּין עַל עַצְמוֹ[40], שֶׁהוּא הָ'רַעֲיָא מְהֵימְנָא' (בְּגִלּוּי) שֶׁל כָּל אַנְשֵׁי הַדּוֹר.

ח) **וְעַל־פִּי־זֶה** יֵשׁ לְבָאֵר קֶשֶׁר (וְסֵדֶר) הָעִנְיָנִים (בְּהַמַּאֲמָר) בְּבֵאוּר הַפָּסוּק וְאַתָּה תְּצַוֶּה גו', שֶׁבְּתְחִלָּה מְבָאֵר אֶת הַפֵּרוּשׁ דִּ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', שֶׁמשמעותו היא שמֹשֶׁה הוּא מְקַשֵּׁר וּמְחַבֵּר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (עִם אוֹר אֵין־סוֹף) עַל יְדֵי שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה, וּלְאַחֲרֵי־זֶה מְבָאֵר שֶׁגַּם רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל דּוֹר (אִתְּפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה) מְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ מָרְדְּכַי (מֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרוֹ) שֶׁחִזֵּק אֶת אֱמוּנָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַעֲמוֹד חָזָק בִּלְמוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, וּלְאַחֲרֵי־זֶה מְבָאֵר הַפֵּרוּשׁ בְּ'כְתִית לַמָּאוֹר' הקשור בזמן הגלות (שֶׁמילים אלו כתובות בְּפָסוּק וְאַתָּה תְּצַוֶּה למרות שֶׁהפסוק מְדַבֵּר לִכְאוֹרָה בְּמֹשֶׁה עַצְמוֹ ולא בצדיקים שלאחריו), כִּי זֶה שֶׁמֹּשֶׁה מְגַלֶּה את בְּחִינַת הַ'מָּאוֹר' דְּיִשְׂרָאֵל (עֶצֶם הַנְּשָׁמָה), הוּא לא כל כך בדורו אלא בְּעִקָּר עַל יְדֵי אִתְּפַּשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת (כָּתִית)

ביאור בדרך אפשר

1 בְּפוּרִים (בִּזְמַן גְּזֵירַת הָמָן). שֶׁהַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ דַּחֲנַכָּה
2 (בִּזְמַן גְּזֵירַת יָוָן) הָיְתָה (בְּעִקָּר) בְּמַתְּתְיָהוּ וּבָנָיו,
3 וְהַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן הָיְתָה בְּכָל
4 יִשְׂרָאֵל. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶׁמּוּבָא
5 בְּהַמַּאֲמָר[38] מִמִּדְרָשׁ[16] שֶׁמָּרְדְּכַי הָיָה שָׁקוּל בְּדוֹרוֹ
6 כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ, דַּהֲגַם שֶׁאִתְּפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה הוּא
7 בְּכָל דּוֹר, מִכָּל־מָקוֹם אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ שֶׁמָּרְדְּכַי
8 (דַּוְקָא) הָיָה שָׁקוּל בְּדוֹרוֹ כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ. וְיֵשׁ
9 לוֹמַר, שֶׁמֵּהַמַּעֲלוֹת דְּמָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי הוּא שֶׁהוּא
10 הָיָה הָ'רַעֲיָא מְהֵימְנָא' (בְּגִלּוּי) שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל
11 שֶׁבְּדוֹרוֹ. בְּדֶגְמַת מֹשֶׁה 'רַעֲיָא מְהֵימְנָא' שֶׁהַמְשִׁיךְ
12 דַּעַת לְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדוֹרוֹ, כַּמּוּבָן גַּם מִזֶּה שֶׁדּוֹרוֹ
13 שֶׁל מֹשֶׁה (כָּל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ) נִקְרָא דּוֹר דֵּעָה[39].
14 [אֶלָּא שֶׁבְּמֹשֶׁה הָיָה גִּלּוּי עִנְיָן זֶה (שֶׁהוּא 'רַעֲיָא
15 מְהֵימְנָא' דְּכָל יִשְׂרָאֵל) עַל יְדֵי שֶׁהַמְשִׁיךְ דַּעַת
16 לְכָל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ, וּבְמָרְדְּכַי הָיָה גִּלּוּי עִנְיָן זֶה עַל
17 יְדֵי שֶׁגִּלָּה כֹּחַ הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁבְּכָל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ].
18 וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּעַל יְדֵי שֶׁמֵּבִיא בְּהַמַּאֲמָר מַה
19 שֶׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ שֶׁמָּרְדְּכַי בְּדוֹרוֹ הָיָה שָׁקוּל
20 כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ, עַל יְדֵי זֶה פָּסַק בַּעַל הַמַּאֲמָר אֶת
21 הַדִּין עַל עַצְמוֹ[40], שֶׁהוּא הָ'רַעֲיָא מְהֵימְנָא'
22 (בְּגִלּוּי) שֶׁל כָּל אַנְשֵׁי הַדּוֹר.

23 ח) **וְעַל־פִּי־זֶה** יֵשׁ לְבָאֵר קֶשֶׁר (וְסֵדֶר) הָעִנְיָנִים (בְּהַמַּאֲמָר) בְּבֵאוּר הַפָּסוּק
24 וְאַתָּה תְּצַוֶּה גו', שֶׁבְּתְחִלָּה מְבָאֵר אֶת הַפֵּרוּשׁ דִּ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה
25 אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא מְקַשֵּׁר וּמְחַבֵּר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (עִם אוֹר אֵין־סוֹף)
26 עַל יְדֵי שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה, וּלְאַחֲרֵי־זֶה מְבָאֵר שֶׁגַּם רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל
27 שֶׁבְּכָל דּוֹר (אִתְּפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה) מְחַזְּקִים אֶת הָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ מָרְדְּכַי
28 (מֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרוֹ) שֶׁחִזֵּק אֶת אֱמוּנָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַעֲמוֹד חָזָק בִּלְמוּד הַתּוֹרָה
29 וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, וּלְאַחֲרֵי־זֶה מְבָאֵר הַפֵּרוּשׁ בְּ'כְתִית לַמָּאוֹר' (שֶׁבְּפָסוּק וְאַתָּה
30 תְּצַוֶּה שֶׁמְּדַבֵּר לִכְאוֹרָה בְּמֹשֶׁה עַצְמוֹ), כִּי זֶה שֶׁמֹּשֶׁה מְגַלֶּה בְּחִינַת הַ'מָּאוֹר'

38) סעיף ג. 39) ראה ויק"ר פ"ט, א. במדב"ר פי"ט, ג. וש"נ. 40) ע"ד הפירוש בלשון המשנה (אבות רפ"ג) "דין וחשבון" (דין ואח"כ חשבון) - ע"פ דברי המשנה (שם מט"ז) ש"נפרעין ממנו מדעתו ושלא מדעתו", שלאחרי שהאדם פוסק מדעתו דינו של חבירו, פוסק דין לעצמו שלא מדעתו, כיון שע"פ "דין" זה עושים "חשבון" בנוגע למצבו הוא (ראה לקו"ש ח"ו ע' 283. וש"נ).

ביאור בדרך אפשר

שֶׁעוֹרְרוּ בְּיִשְׂרָאֵל כֹּחַ הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם, שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא עִקַּר גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, מָאוֹר.

בתחילת המאמר למדנו שבפסוק 'ואתה תצוה' ישנם שני חלקים. המילים 'ואתה תצוה את בני ישראל' מדברות אודות פעולתו של משה רבינו בבני ישראל. ובמילים 'ויקחו אליך שמן זית זך וגו' מדובר אודות היתרון והמעלה שבני ישראל מוסיפים אצל משה רבינו. **וְצָרִיךְ לְהָבִין, דִּלְפִי בֵּאוּר הַנַּ"ל, הָעִנְיָן דְּ'כָתִית לַמָּאוֹר'** שַׁיָּךְ לְחֵלְקוֹ הָרִאשׁוֹן של הפסוק, למילים **'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'**, כלומר **לָזֶה שֶׁמֹּשֶׁה וְאִתְּפַשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל דּוֹר מְקַשְּׁרִים וּמְחַבְּרִים אֶת יִשְׂרָאֵל עִם אוֹר אֵין־סוֹף, וּאולם בְּהַכָּתוּב נֶאֱמַר 'כָּתִית לַמָּאוֹר' בְּהֶמְשֵׁךְ** לְחֵלְקוֹ הַשֵּׁנִי של הפסוק, למילים **'וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ'**, בו בזמן **דְּעִנְיָן 'וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו' (שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְבִיאִים שֶׁמֶן לְמֹשֶׁה) הוּא שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסִיפִים תּוֹסְפוֹת אוֹר בְּמֹשֶׁה (כַּמּוּבָא לְעֵיל סְעִיף ב מֵהַמַּאֲמָר).**

בסעיפים הבאים יבואר שישנו עומק נוסף ואופן נוסף במושג 'כתית למאור', והגילוי שלו הוא דווקא על ידי עבודתם של בני ישראל עצמם.

ט) וְהִנֵּה הַכָּתוּב "וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֵת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת" אשר כאמור מבטא את המעלה הנפלאה אליה הגיעו דווקא בזמן הגלות, הרי פסוק זה **מְדַבֵּר (בְּפַשְׁטוּת) בְּהַזְּמַן שֶׁלְּאַחֲרֵי הַנֵּס דְּפוּרִים** שהרי פסוק זה נאמר במגילת אסתר לאחר ביטולה של גזירת המן. **וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמַה שֶׁכָּתוּב בְּהַמַּאֲמָר** של כ"ק אדמו"ר הריי"צ **דְּפוּרִישׁ** הפסוק **"וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֵת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת" הוּא שֶׁבִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ קִבְּלוּ מַה שֶׁהֵחֵלּוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה** כיוון שבתקופת אחשוורוש התעלו היהודים במעלה יתירה לגבי מעלתם שהייתה בזמן מתן תורה, הרי פירוש זה **הוּא גַּם לְפִי פַּשְׁטוּת הַכָּתוּב** שֶׁכאמור ה"**וְקִבֵּל גו'" הָיָה לְאַחֲרֵי הַנֵּס** כלומר ההתעלות היתירה שגרמה לשלימות קבלת התורה, הייתה לא רק בזמן של צרה וגזירה אלא גם בזמן של רווחה. **וְעַל פִּי זֶה, בָּזֶה שֶׁבִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ קִבְּלוּ מַה שֶׁהֵחֵלּוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה, שְׁנֵי עִנְיָנִים.** עניין אחד הוא **הַקַּבָּלָה שֶׁהָיְתָה בִּזְמַן** השלימה של התורה **הַגְּזֵרָה** אשר קבלה זו הייתה **עַל יְדֵי הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם (כַּמְּפוֹרָשׁ בְּהַמַּאֲמָר** וכמו כן לעיל בסעיף ד'), **וְ**עניין שני הוא **הַקַּבָּלָה** השלימה של התורה **שֶׁהָיְתָה לְאַחֲרֵי הַנֵּס דְּפוּרִים, שֶׁהִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר גַּם מֵהַקַּבָּלָה** שהייתה **בִּזְמַן הַגְּזֵרָה (כְּדִלְקַמָּן** סעיף י"). למדנו לעיל בסעיף ד' שההתעלות היתירה בזמן אחשוורוש כרוכה ב'שבירה' וב'כתית' אשר גרמו להתגלותה של עצם הנשמה כרמוז במילים "כתית למאור". מכך שגם בזמן של הרווחה ניתן להגיע להתעלות דומה, אם כן מוכרח הדבר שגם אז קיים עניין של 'כתית'. **וְאכן יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ** לעניין של **'כָּתִית לַמָּאוֹר'**, אשר משמעותו היא **שֶׁעַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּ'כָתִית' שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת מַגִּיעִים לְהַ'מָּאוֹר', דִּשְׁנֵי עִנְיָנִים בָּזֶה** הקשורים לשני סוגי תקופות. עניין אחד הוא **כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּמַצָּב שֶׁל 'כָּתִית' מִצַּד זֶה שֶׁיֶּשְׁנָם גְּזֵרוֹת עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת (כְּמוֹ שֶׁהָיָה בִּזְמַן אֲמִירַת הַמַּאֲמָר** על ידי כ"ק אדמו"ר הריי"צ בזמן המשטר הקומוניסטי בברית המועצות, מספר חדשים לפני מאסרו. ובמהלך ההתוועדות בה נאמר המאמר וכמו כן במאמר עצמו תבע אדמו"ר הריי"צ מסירות נפש), **וְעַל יְדֵי זֶה מַגִּיעִים לְהַ'מָּאוֹר' עַל יְדֵי הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם. וְעוֹד** ענין הקיים **בְּ'כָתִית לַמָּאוֹר', שֶׁגַּם כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּמַצָּב שֶׁל הַרְחָבָה, הַרְחָבָה בְּגַשְׁמִיּוּת וְגַם הַרְחָבָה בְּרוּחָנִיּוּת, אֶלָּא שֶׁהֵם** עדיין **נִמְצָאִים בַּגָּלוּת[41] וְעַל־דֶּרֶךְ**

---

1 דְּיִשְׂרָאֵל (עֶצֶם הַנְּשָׁמָה), הוּא בְּעִקָּר עַל יְדֵי
2 אִתְּפַשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת (כָּתִית)
3 שֶׁעוֹרְרוּ בְּיִשְׂרָאֵל כֹּחַ הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם,
4 שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא (עִקַּר גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, מָאוֹר.
5 **וְצָרִיךְ** לְהָבִין, דִּלְפִי בֵּאוּר הַנַּ"ל, הָעִנְיָן דְּ'כָתִית
6 לַמָּאוֹר' שַׁיָּךְ לְוַאֲתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי
7 יִשְׂרָאֵל, לָזֶה שֶׁמֹּשֶׁה וְאִתְּפַשְׁטוּתָא דִּילֵיהּ שֶׁבְּכָל
8 דּוֹר מְקַשְּׁרִים וּמְחַבְּרִים אֶת יִשְׂרָאֵל עִם אוֹר אֵין
9 ־סוֹף, וּבְהַכָּתוּב נֶאֱמַר כָּתִית לַמָּאוֹר בְּהֶמְשֵׁךְ
10 לְוִיקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ, דְּעִנְיָן וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו'
11 (שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְבִיאִים שֶׁמֶן לְמֹשֶׁה) הוּא שֶׁיִּשְׂרָאֵל
12 מוֹסִיפִים תּוֹסְפוֹת אוֹר בְּמֹשֶׁה (כַּמּוּבָא לְעֵיל
13 סְעִיף ב מֵהַמַּאֲמָר).
14 ט) **וְהִנֵּה** הַכָּתוּב וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֵת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ
15 לַעֲשׂוֹת מְדַבֵּר (בְּפַשְׁטוּת) בְּהַזְּמַן
16 שֶׁלְּאַחֲרֵי הַנֵּס דְּפוּרִים. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּמַה שֶׁכָּתוּב
17 בְּהַמַּאֲמָר דְּפוּרִישׁ וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֵת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ
18 לַעֲשׂוֹת הוּא שֶׁבִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ קִבְּלוּ מַה שֶׁהֵחֵלּוּ
19 בְּמַתַּן תּוֹרָה, הוּא גַּם לְפִי פַּשְׁטוּת הַכָּתוּב שֶׁוְּקִבֵּל
20 גו' הָיָה לְאַחֲרֵי הַנֵּס. וְעַל פִּי זֶה, בָּזֶה שֶׁבִּימֵי
21 אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ קִבְּלוּ מַה שֶׁהֵחֵלּוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה, שְׁנֵי
22 עִנְיָנִים. הַקַּבָּלָה שֶׁהָיְתָה בִּזְמַן הַגְּזֵרָה עַל יְדֵי
23 הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם (כַּמְּפוֹרָשׁ בְּהַמַּאֲמָר),
24 וְהַקַּבָּלָה שֶׁהָיְתָה לְאַחֲרֵי הַנֵּס דְּפוּרִים, שֶׁהִיא
25 נַעֲלֵית יוֹתֵר גַּם מֵהַקַּבָּלָה בִּזְמַן הַגְּזֵרָה
26 (כְּדִלְקַמָּן). וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ
27 כָּתִית־לַמָּאוֹר, שֶׁעַל־יְדֵי הָעִנְיָן דְּ'כָתִית' שֶׁבִּזְמַן
28 הַגָּלוּת מַגִּיעִים לְהַ'מָּאוֹר', דִּשְׁנֵי עִנְיָנִים בָּזֶה.
29 כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּמַצָּב שֶׁל 'כָּתִית' מִצַּד זֶה
30 שֶׁיֶּשְׁנָם גְּזֵרוֹת עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת (כְּמוֹ
31 שֶׁהָיָה בִּזְמַן אֲמִירַת הַמַּאֲמָר), וְעַל יְדֵי זֶה
32 מַגִּיעִים לְהַ'מָּאוֹר' עַל יְדֵי הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהֶם.
33 וְעוֹד עִנְיָן בְּ'כָתִית לַמָּאוֹר', שֶׁגַּם כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל
34 נִמְצָאִים בְּמַצָּב שֶׁל הַרְחָבָה, הַרְחָבָה בְּגַשְׁמִיּוּת
35 וְגַם הַרְחָבָה בְּרוּחָנִיּוּת, אֶלָּא שֶׁהֵם נִמְצָאִים

ביאור בדרך אפשר

הַמַּצָּב שֶׁאכן **הָיָה לְאַחֲרֵי הַנֵּס דְּפוּרִים, שֶׁלַּיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וִיקָר**[42], בכל המובנים **בְּפַשְׁטוּת** בגשמיות **וְגַם בְּרוּחָנִיּוּת**[43] **[וִיתֵירָה מִזֶּה שֶׁגַּם בֵּית הָמָן נִתַּן לְאֶסְתֵּר**[44], כלומר **שֶׁהָיָה אָז גַּם הַמַּעֲלָה דְּ"אִתְהַפְּכָא** חשוכא לנהורא" (=התהפכות החושך לאור)**],**

אֶלָּא שֶׁמכל־מקום עדיין נמצאים בגלות, וכלשון הגמרא **"אַכַּתִּי עַבְדֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֲנַן"**[45] (- עדיין עבדי אחשורוש אנו)**], הֵם שְׁבוּרִים וְנִדְכָּאִים (כָּתִית) מִמַּעֲצַם זֶה שֶׁהֵם בַּגָּלוּת. וְגם עַל יְדֵי הַ'כָּתִית'** והלב נשבר **דְּיִשְׂרָאֵל** הנגרם **מִמַּעֲצַם זֶה שֶׁנִּמְצָאִים בַּגָּלוּת, מַגִּיעִים לְהתגלות הַ'מָּאוֹר'.**

וְהָעִנְיָן הוּא, הסיבה לכך שכשם שמסירות נפש בזמן הגזירות קשורה בגילוי עצם הנשמה, כך גם היות היהודי שבור ו'כתית' מהימצאותו בגלות מעורר את גילוי עצם הנשמה, **דְּזֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם שְׁבוּרִים מִמַּעֲצַם זֶה שֶׁהֵם בַּגָּלוּת (גַּם כְּשֶׁיֵּשׁ לָהֶם הַרְחָבָה בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת), הוּא, כִּי רְצוֹנוֹ הָאֱמִתִּי שֶׁל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי אֱלוֹקוּת,** ישנם דברים שלמרות שהאדם חפץ בהם אך מציאותו אינה תלויה בהם, לעומתם ישנם דברים אשר בלעדם חייו אינם חיים. **וְכמו** כן רצונו של יהודי בגילוי אלוקות הוא **עַד** כדי כך **שֶׁזֶּה (גִּלּוּי אֱלוֹקוּת) נוֹגֵעַ לְעֶצֶם מְציאוּתוֹ** דבר זה מתבטא בכך שכשחסר בגילוי אלוקות איננו יכול להשלים עם כך, **וְלָכֵן, זֶה שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת אֵין מֵאִיר גִּלּוּי אֱלוֹקוּת כְּמוֹ שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַבַּיִת** בזמן שבית המקדש היה קיים **[וּבִפְרָט כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּזֶה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[46] **"כָּל מִי שֶׁלֹּא נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו הֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ נֶחְרַב בְּיָמָיו**[illegible]

ביאור בדרך אפשר

זֶה כְּאִלּוּ נֶחְרַב בְּיָמָיו" כיון שהאחריות לתיקון החורבן והגלות מוטלת על כל אחד, לכן כל זמן שהגלות מתמשכת הרי זה כאילו היא מתרחשת ברגע זה. ואם כן בנוסף לכך שקשה להכיל את המצב בו אין גילוי אלוקות, הרי בלתי נסבלת המחשבה שהדבר תלוי בי ואיננו נעשה**], הִנֵּה מִזֶּה עַצְמוֹ אִיז עֶר אִינְגַאנְצֶן צוּטְרֵיסְלְט** (=הוא מזועזע לגמרי)**, 'כָּתִית'. וְגַם כְּאשר** מדובר ביהודי **שֶׁהוּא בְּדַרְגָּא נַעֲלִית בְּיוֹתֵר** שֶׁלכן **מֵאִיר אֶצְלוֹ גִּלּוּי אֱלוֹקוּת בְּדַרְגְּמַת הַגִּלּוּי שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַבַּיִת**[47]**, מִכָּל־מָקוֹם, מִזֶּה שֶׁבִּכְלָלוּת הָעוֹלָם אֵין מֵאִיר הַגִּלּוּי, מוּכָח, שֶׁגַּם הַגִּלּוּי שֶׁמֵּאִיר אֶצְלוֹ הוּא גִּלּוּי מֻגְבָּל. דִּכְשֶׁמֵּאִיר גִּלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף הַבְּלִי־גְּבוּל** הביטוי לכך שהינו בלי גבול הוא בכך ש**הַגִּלּוּי הוּא בְּכָל מָקוֹם, וּכְשֶׁיֶּשְׁנוֹ מָקוֹם אֶחָד (אֲפִלּוּ פִּנָּה נִדַּחַת) שֶׁאֵין מֵאִיר שָׁם גִּלּוּי אֱלוֹקוּת, הוּא מִפְּנֵי שֶׁהַגִּלּוּי (גַּם בְּהַמָּקוֹם שֶׁהוּא מֵאִיר) הוּא גִּלּוּי מֻגְבָּל. [וְזֶהוּ** הביאור **מַה שֶׁמּוּבָא בְּמַאֲמַר אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן**[48] **דְּאִיתָא בַּתִּקּוּנִים**[49] (=שמובא בתיקוני זוהר) **שֶׁאֲפִלּוּ אִם הָיָה צַדִּיק אֶחָד חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה בְּדוֹרוֹ הָיָה בָּא מָשִׁיחַ, כִּי עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה מַמְשִׁיכִים גִּלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף הַבְּלִי־גְּבוּל, וְגִלּוּי זֶה הוּא בְּכָל מָקוֹם.** הגאולה שתהיה בביאת משיח קשורה בגילוי אור אין־סוף הבלי־גבול כיון שבגאולה זו לא תישאר פינה בעולם שלא תיגאל**]. וּמִזֶּה שֶׁאֵין מֵאִיר אֶצְלוֹ גִּלּוּי**

---

41) להעיר, דבפנים המאמר (סט"ו) מובא (רק) "זמן הגלות", ובה"קיצור" - "זמן הגלות והגזירה". 42) אסתר ח, טז. 43) ראה מגילה טז, ב. 44) אסתר ח, א. 45) מגילה יד, א. 46) ראה ירושלמי יומא פ"א ה"א (ד, ב). מדרש תהלים עה"פ קלז, ז. 47) להעיר מהידוע ש"לפני . . רשב"י לא נחרב הבית כלל" (פלח הרמון שמות ע' ז בשם אדה"ז). 48) מאמרי אדה"ז הקצרים ע' תג. 49) כ"ה במאמרי אדה"ז הקצרים שם. וראה זהר חדש ס"פ נח (כג, ד): דאי יחזרון בתשובה רישי

ביאור בדרך אפשר

של **עַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף, הוּא נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּא, כְּתִית'.** [**וְעַל־דֶּרֶךְ הַיָּדוּעַ שֶׁהמילה 'חוֹלֶה' בְּגִימַטְרִיָּא מ"ט,** ומשמעות הדבר הוא **שֶׁגַּם כְּשֶׁמַּשִּׂיג** בנפשו את הגילוי הרוחני של **מ"ט שַׁעֲרֵי בִּינָה אֶלָּא שֶׁחָסֵר לוֹ** הגילוי של **שַׁעַר הַנּו"ן,** הרי שברון ליבו הנגרם מכך הוא עד כדי כך **שהוּא** נעשה **חוֹלֶה**[50]. וידוע שמעלתו של שער הנו"ן איננה רק בכך שמדובר במדרגה אחת למעלה ממ"ט השערים, אלא הוא קשור בגילוי אור אין־סוף הבלי־גבול]. תשוקה זו לגילוי אור אין־סוף הבלי־גבול הקשור בגילוי של עַצְמוּתוֹ ית' נמסרה לנו על ידי רבותינו נשיאנו **וְיָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתַב הַ'צְּמַח צֶדֶק'**[51] **שֶׁהָיָה נִשְׁמַע מִמּוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן (אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן)** שהיה אומר בשעת דביקותו **"אֵיךְ וויל גֶּאר נִיסְט אִיךְ וויל נִיט דַאיְין גַּן־עֵדֶן אִיךְ וויל נִיט דַאיְין עוֹלָם הַבָּא כּוֹ' אִיךְ וויל מֶער נִיט אַז דִּיךְ אַלַיין"** (=אינני רוצה דבר, אינני רוצה את הגן עדן שלך, אינני רוצה את העולם־הבא שלך, אינני רוצה מלבד אותך בלבד). **וְלמרות שמי ישווה ומי ידמה לדרגתו** של אדמו"ר הזקן, אך **עַל יְדֵי שֶׁהָיָה נִשְׁמַע לְשׁוֹן זֶה מֵאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן [דְּפֵרוּשׁ** הביטוי **'הָיָה נִשְׁמַע' הוּא, שֶׁזֶּה הָיָה לֹא רַק בִּזְמַנִּים מְיֻחָדִים אֶלָּא שֶׁזֶּה הָיָה דָּבָר הָרָגִיל,** בפיו של אדמו"ר הזקן], **וּבִפְרָט לְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְפַּרְסֵם זֶה עַל יְדֵי הַ'צְּמַח צֶדֶק', נִתַּן הַכֹּחַ לְכָל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁעִקַּר רְצוֹנוֹ יִהְיֶה גִּלּוּי הָעַצְמוּת** שיהיה **גִּלּוּי** של ה', **וְעַד כְּדֵי כָּךְ,** יהיה נוגע לו הדבר, **שֶׁכְּשֶׁאֵין מֵאִיר גִּלּוּי זֶה, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן בִּזְמַן הַגָּלוּת** שֶׁאז **אֵין מֵאִיר** לא רק דרגת ההתגלות שתהיה בביאת המשיח שהיא ההתגלות של עצמות ה'

ביאור בדרך אפשר

ממש אלא לא מאיר **אֲפִלּוּ** דרגת **הַגִּלּוּי** היותר תחתונה (אשר היא **גִּלּוּי** של **אוֹר** והארה בלבד של הקדוש ברוך הוא, ולא של עצמותו ממש) **שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַבַּיִת,** הרי חושך זה גורם ליהודי ש**הוּא בְּמַצָּב דְּ'כָתִית', ג' פְּעָמִים בְּכָל יוֹם** בתפילה **מְבַקֵּשׁ** ומתוך כך הוא **(אוֹ יוֹתֵר)** אודות הגאולה **"וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים", שֶׁאָז יִהְיֶה גִּלּוּי אֱלוּקוּת וְעַד לְגִלּוּי הָעַצְמוּת.** עד כאן הוסבר שהסיבה לכך שיהודי הינו שבור ו'כתית' מעצם הימצאותו בגלות הרי זה מפני שכל רצונו הוא בגילוי אלוקות. על פי זה יובן מדוע ה'כתית' ושברון־לב הזה קשור בגילוי עצם הנשמה, כיוון שעצם הנשמה היא הסיבה לכך שכל רצונו של היהודי הוא בגילוי אלוקות. **וְזֶהוּ** הפירוש הפנימי של **'כָּתִית לַמָּאוֹר', שֶׁעַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּ'כָתִית'** הקיים מעצם **זֶה שֶׁנִּמְצָאִים בַּגָּלוּת מַגִּיעִים לְהַ'מָּאוֹר', כִּי** הסיבה **לְזֶה שֶׁהָרָצוֹן דְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא גִּלּוּי אֱלוּקוּת וְרצונו בגילוי אלוקות הוא עַד** כדי כך **שֶׁזֶּה נוֹגֵעַ לְעֶצֶם מְצִיאוּתוֹ [שֶׁלָּכֵן הוּא נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּא (כָּתִית) מִזֶּה שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת לֹא יֵשׁ גִּלּוּי אֱלוּקוּת] הוּא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, 'מָאוֹר' שֶׁבַּנְּשָׁמָה, שֶׁהִתְקַשְּׁרוּתָהּ בָּאֱלוּקוּת הִיא הִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית** כאמור 'התקשרות עצמית' בין שני דברים פירושה קשר הקיים ביניהם מצד עצם מציאותם, כלומר שבעצם מציאותם הינם דבר אחד ממש. כך גם התקשרותה של עצם הנשמה באלוקות הרי זה כיוון שהיא ואלוקות הם דבר אחד ממש, היא זה אלוקות ואלוקות זה היא, דבר הבא לידי ביטוי בכך שאיננה יכולה לשאת מצב בו האלוקות אינו בגילוי.

כנישתא או חדא כנישתא יתכנש כל גלותא. 50) טעהמ"צ להאריז"ל פ' וירא. לקו"ת ברכה צז, ב. המשך וככה תרל"ז פס"ג (ע' צט). 51) הובא בשרש מצות התפלה להצ"צ פ"מ (קלח, סע"א).

יו״ד) בסעיף הקודם דובר אודות כך שכשם שעצם הנשמה מתגלית על ידי מסירות הנפש בתקופה בה ישנן גזירות כך היא מתגלה גם בתקופת רווחה על ידי ה׳כתית׳ ושיברון הלב הנובע מעצם ההימצאות בגלות. בסעיף זה יבואר יתירה מזו, דרגת עצם הנשמה המתגלה בכך היא נעלית עוד יותר מזו המתגלה באמצעות מסירות הנפש בזמן הגזירות. **וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּחִינַת** ודרגת **הַ׳מְּאוֹר׳ דְּהַנְּשָׁמָה הַמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּ׳כָתִית׳** מעצם **זֶה שֶׁנִּמְצָאִים בַּגָּלוּת, הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מִבְּחִינַת** ודרגת **הַ׳מְּאוֹר׳ דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי מְסִירוּת נֶפֶשׁ.**

ההבדל בין שתי הדרגות של עצם הנשמה, הוא עד כמה התגלותה של עצם הנשמה קשורה באדם עצמו. עניין זה קשור בכל העניינים שהוזכרו בסעיפים הקודמים.

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּמַהַטְּעָמִים עַל זֶה שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה הָיְתָה רַק הַהַתְחָלָה (הַחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת) וּבִימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיְתָה הַקַּבָּלָה (וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים) הוּא, כִּי קבלת התורה שהיתה על ידי בני ישראל במתן תורה לא היתה כל כך מצידם אלא בגלל הארה עליונה שהאירה עליהם מלמעלה, שהרי **זֶה שֶׁהִקְדִּימוּ** את אמירת **׳נַעֲשֶׂה׳ לְ׳נִשְׁמַע׳ בְּמַתַּן תּוֹרָה הָיָה מִפְּנֵי שֶׁהקדוש ברוך הוא כָּפָה עֲלֵיהֶם הַר כְּגִיגִית**[52], ומשמעות כפייה זו היא שהאיר עליהם **גִּלּוּי** אור של אהבה גדולה **מִלְּמַעְלָה**[53] אשר לא יכלו לעמוד בפניו, **ו**לעומת זאת **בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיְתָה הַקַּבָּלָה מִצַּד עַצְמָם** שהרי הם מסרו את הנפש ברצונם. **וְיֵשׁ לוֹמַר,** שגם כאשר מדובר אודות האמונה שקיימת אצל יהודי מצד טבעו, הרי **שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל** שנובעת **מִצַּד זֶה שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֱלֹקוּת** (כאמור בסעיף ו׳ אמונה זו היא **אֱמוּנָה** שֶׁבאה **מִצַּד סִבָּה** חיצונית, הנשמה רואה דבר שחוץ הימנה, אמונה לא נובעת מתוך הנשמה עצמה) **הוּא עַל־דֶּרֶךְ שֶׁהִקְדִּימוּ ׳נַעֲשֶׂה׳ לְ׳נִשְׁמַע׳ (בְּמַתַּן תּוֹרָה)** שהיה זה **מִצַּד הַגִּלּוּי דְּלְמַעְלָה**[54] ולא מצד עצמם. במתן תורה היה זה אור עליון שהאיר עליהם מלמעלה בעמדם למרגלות הר סיני, ובנשמה למעלה זה הגילוי של אור ה׳ החופף עליה כל הזמן, **וְ**לעומת זאת **זֶה שֶׁבִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיְתָה הַקַּבָּלָה מִצַּד עַצְמָם, הוּא, כִּי אָז נִתְגַּלָּה הַהִתְקַשְּׁרוּת בֶּאֱלֹקוּת שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה בְּעִנְיָן הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ,**

יו״ד) **וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּחִינַת הַ׳מְּאוֹר׳ דְּהַנְּשָׁמָה הַמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּ׳כָתִית׳ מִזֶּה שֶׁנִּמְצָאִים בַּגָּלוּת, הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מִבְּחִינַת הַמְּאוֹר דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי מְסִירוּת נֶפֶשׁ. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּמֵהַטְּעָמִים עַל זֶה שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה הָיְתָה רַק הַהַתְחָלָה (הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת) וּבִימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיְתָה הַקַּבָּלָה (וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים) הוּא, כִּי זֶה שֶׁהִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע בְּמַתַּן תּוֹרָה הָיָה מִפְּנֵי שֶׁכָּפָה עֲלֵיהֶם הַר כְּגִיגִית[52], גִּלּוּי מִלְּמַעְלָה[53], וּבִימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיְתָה הַקַּבָּלָה מִצַּד עַצְמָם. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָאֱמוּנָה דְּיִשְׂרָאֵל מִצַּד זֶה שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֱלֹקוּת (אֱמוּנָה שֶׁמִּצַּד סִבָּה) הוּא עַל־דֶּרֶךְ שֶׁהִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע (בְּמַתַּן תּוֹרָה) מִצַּד הַגִּלּוּי דְּלְמַעְלָה[54], וְזֶה שֶׁבִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָיְתָה הַקַּבָּלָה מִצַּד עַצְמָם, הוּא, כִּי אָז נִתְגַּלָּה הַהִתְקַשְּׁרוּת בֶּאֱלֹקוּת שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, הִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית שֶׁמִּצַּד עֶצֶם מְציאוּתָם. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם בְּגִלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, יֶשְׁנָם (דֶּגְמַת) שְׁנֵי עִנְיָנִים הַנַּ״ל. דְּגִלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה בְּעִנְיָן הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ,**

ביאור בדרך אפשר

הַנְּשָׁמָה, שכאמור בסעיף ו׳ זו **הִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִית שֶׁמִּצַּד עֶצֶם מְציאוּתָם. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם** כאשר מדובר **בְּגִלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה,** הרי **יֶשְׁנָם** בזה **(דֶּגְמַת) שְׁנֵי עִנְיָנִים הַנַּ״ל** עד כמה התגלותה של עצם הנשמה קשורה עם האדם עצמו.

הסברת הדברים האמורים לקמן: כאמור בסעיף ה׳, הקשר בין נשמת האדם לבין איברי גופו, משמש כמשל לקשר בין עצם הנשמה לדרגות השונות שלה.

למדנו שנשמת האדם איננה איבר נוסף אלא היא המהות הפנימית של האדם העומדת מאחורי האיברים כולם. הנשמה איננה שייכת לאיבר זה יותר מאיבר אחר, היא ה׳נשמה׳ של הידיים והיא ה׳נשמה׳ של הרגליים.

כאשר מביטים באיברים השונים בגוף האדם, ניתן להגדיר את חשיבותו של כל איבר בשתי צורות. ניתן לראות את חשיבותו של כל איבר מצד התפקיד המיוחד השייך דווקא אליו. אך ניתן גם לראות את חשיבותו מצד היותו חלק בלתי נפרד מהאדם כולו. החשיבות הראשונה, הנובעת מתפקידו המיוחד לו, היא קשורה בצורתו הגלויה של האיבר בה הוא שונה משאר האיברים. אולם מבחינת הנשמה חשיבותו העיקרית של האיבר היא היותו חלק בלתי נפרד מהאדם כולו, מבלי הבט אם מדובר ביד או ברגל.

כמו כן כאשר מדובר אודות הנשמה עצמה. ישנן כוחותיה הגלויים שהם שכלו ורגשותיו של האדם, וישנה עצם הנשמה. מבחינת המהות הפנימית של כוחות הנפש הרי מעלתו של כל כח היא בכך שהוא חלק בלתי נפרד מהנשמה כולה. אך מבחינת מציאותם הגלויה של הכוחות, לכל כח יש את מהותו הפרטית המייחדת אותו. לכל כח ישנה ה׳תבנית׳ הרוחנית המייחדת אותו. מה שמייחד את כח השכל היא ה׳תבנית׳ הרוחנית של שכל, באותה מידה שמה שמייחד את כח החסד שבנפש, זו ה׳תבנית׳ הרוחנית של חסד. ׳תבנית׳ זו המגדירה את יחודיותו של כל כח נקראת בשם ה׳ציור׳ בו הוא ׳מצוייר׳. כאמור, עצם הנשמה הינה ה׳נשמה׳ של כל חלקי הנפש ושל כל הכוחות כולם. היא כשלעצמה איננה קשורה בתבנית זו או אחרת, מבחינתה חשיבותו של כל כח היא מצד היותו חלק בלתי נפרד מהנשמה כולה. לגביה ה׳ציור׳ הפרטי של כל כח, איננו תופס מקום.

מציאותם הגלויה של כוחות הנפש הינה מוגבלת, לכן התגלותה של עצם הנשמה כרוכה בהתבטלותם של הכוחות הגלויים ויציאתם מגדרם.

---

52) שבת פח, א. 53) תו״א מג״א צח, ד ואילך. ובכ״מ. וראה גם בד״ה הנ״ל תרפ״ז סוס״ב. 54) להעיר גם מהמשך תער״ב ח״ב ע׳ תתקצו.

ביאור בדרך אפשר

כיוון שהכוחות הגלויים הינם מציאותו הגלויה של האדם, אם כן כל זמן שהתגלותה של עצם הנשמה כרוכה ביציאתם של הכוחות מגדרם, אין התגלות זו קשורה כל כך עם האדם עצמו. על מנת שהתגלות זו תהיה קשורה באמת עם האדם עצמו, יש צורך שהכוחות הגלויים יהיו שותפים בכך.

על פי זה, יובן ההבדל בין התגלותה של עצם הנשמה בזמן הגזירה, לעומת התגלותה באמצעות ה'כתית' הקיים בזמן רווחה. **דְּגִלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה** הקשור **בְּעִנְיַן הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ** בתקופה של גזירה, **יֵשׁ לוֹמַר,** שֶׁכיוון שהתגלות זו כרוכה בהתבטלות של מציאותם הגלויה של כוחות הנפש, לכן, למרות שמבחינת פנימיותו של האדם עצם הנשמה קשורה עימו, אך **בְּנוֹגֵעַ לַכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים** הגילוי של עצם הנשמה איננו קשור במציאותם המוגבלת, ולכן מבחינתם **הוּא** נחשב **כְּמוֹ דָּבָר שנוֹסָף** עליהם מלמעלה. **וּכְמוֹ שֶׁרוֹאִים בְּפֹעַל בְּכַמָּה אֲנָשִׁים, שֶׁבִּהְיוֹתָם בְּמָקוֹם שֶׁהָיוּ שָׁם גְּזֵרוֹת עַל תּוֹרָה וּמִצְוֹות, הָיָה לָהֶם מְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל מֶשֶׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, וּכְשֶׁבָּאוּ אַחַר־כָּךְ לִמְדִינוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹות מִתּוֹךְ הַרְחָבָה, אֵין נִכָּר בָּהֶם (כָּל כָּךְ) הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁהָיָה לָהֶם מִקֹּדֶם. כִּי זֶה שֶׁעָמְדוּ בְּמְסִירוּת נֶפֶשׁ מֶשֶׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים הוּא לְפִי שֶׁהֵאִיר בָּהֶם גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה מִכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים וְלֹא נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי־זֶה שִׁנּוּי בַּכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים עַצְמָם**[55]. [דְּזֶה שֶׁעֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא הָעֶצֶם (גַּם) דְּכֹחוֹת הַגְּלוּיִים (כַּנַ"ל סְעִיף ה), הוּא, שֶׁעֶצֶם הַנְּשָׁמָה הוּא הָעֶצֶם שֶׁלָּהֶם וְאֵין זֶה שַׁיָּךְ לְעִנְיָנָם שֶׁל כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים עַצְמָם, לְהַצִּיּוּר שֶׁלָּהֶם]. וְהַגִּלּוּי דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה בָּזֶה שֶׁהוּא נִשְׁבָּר וְנִדְכָּא מִזֶּה שֶׁהוּא נִמְצָא בַּגָּלוּת הוּא שֶׁגַּם כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שֶׁלּוֹ (הַצִּיּוּר דְּכֹחוֹת הַגְּלוּיִים) הֵם כְּמוֹ 'חַד' עִם הָעֶצֶם**[56]. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶה שֶׁעֶצֶם הַנְּשָׁמָה וְהַצִּיּוּר דְּהַכֹּחוֹת הֵם (דֶּגְמַת) שְׁנֵי עִנְיָנִים, הוּא לְפִי שֶׁגַּם עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא מֻגְדֶּרֶת בְּגֶדֶר, וְהַגֶּדֶר שֶׁלָּהּ נעשתה בעלת ממשות לעצמה. כמו כן מציאותה הגלויה של עצם הנשמה היא כזו שיש לה ממשות משל עצמה אלא שהיא דבוקה ומאוחדת לגמרי בקדוש ברוך הוא. אך מציאותה האמיתית בשורשה העליון היא כזו שאיננה דבר בפני עצמו אלא היא כלולה בקדוש ברוך הוא ממש. **וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהסיבה לְזֶה שֶׁעֶצֶם הַנְּשָׁמָה** כשלעצמה **וְהַצִּיּוּר דְּהַכֹּחוֹת הֵם (דֶּגְמַת) שְׁנֵי עִנְיָנִים** נפרדים אשר התגלותו של האחד דורשת את התבטלותו של השני, **הוּא לְפִי שֶׁגַּם עֶצֶם הַנְּשָׁמָה** עם בכך ש**הוּא הָעֶצֶם שֶׁלָּהֶם** כלומר הוא הנקודה הפנימית שלהם מצד היותם חלק בלתי נפרד מהנשמה כולה **וְאולם אֵין זֶה שַׁיָּךְ לְעִנְיָנָם שֶׁל כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים עַצְמָם, לְהַצִּיּוּר שֶׁלָּהֶם]. וְלעומת זאת** כאשר מדובר במצב של רווחה, רווחה גשמית הכרוכה בנינוחות של כל כוחות הנפש, וכמו כן רווחה רוחנית בעבודת ה', פתיחת המוח והלב, הגורמת את התגלותם במלוא עוצמתם של כל כוחות הנפש, וביחד עם זה תשוקתה של עצם הנשמה לגאולה ממלאה את כל כוחות הנפש עד כדי כך שאינם יכולים לשאת את עצם ההימצאות בגלות, הרי **הַגִּלּוּי דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה** המתבטא **בָּזֶה שֶׁהוּא נִשְׁבָּר וְנִדְכָּא** מעצם **זֶה שֶׁהוּא נִמְצָא בַּגָּלוּת** הרי גילוי זה **הוּא שֶׁגַּם כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שֶׁלּוֹ** (לא רק מהותם הפנימית אלא גם **הַצִּיּוּר דְּכֹחוֹת הַגְּלוּיִים) הֵם כְּמוֹ 'חַד'** (=אחד) **עִם הָעֶצֶם**[56].

הסברת הדברים האמורים לקמן: ההבדל בין האופנים האמורים בהתגלותה של עצם הנשמה קשור בדרגות שונות הקיימות בה. כאמור, הנשמה האלוקית היא "אלוקות כפי שנעשה בבחינת נברא". בדוגמת בן הנוצר מטיפת הזרע של אביו, הרי תחילה היא הייתה כלולה במוחו של האבא והייתה חלק בלתי נפרד ממנו, לאחר מכן היא ירדה ממוחו של האבא

---

55) וראה ד"ה בלילה ההוא ה'תשכ"ה ס"ח, ובהערה 49 שם (סה"מ מלוקט ח"ד ע' קפח). 56) ועד"ז הוא בנוגע להמשכת האמונה בפנימיות (בדעת), דזה שהאמונה פועלת על הדעת הוא יתרון ועילוי לגבי ענין המס"נ. ויש לומר, דהמשכת האמונה בדעת, זה שנמשך בגילוי היא האמונה שמצד מזלי' חזי (מקיף דחי'*), אלא שהחיבור דהאמונה שלמעלה מדעת עם הדעת הוא ע"י המשכת עצם הנשמה [היינו שהגילוי דעצם הנשמה הוא רק נתינת כח לבחי' האמונה שמצד המקיף דחי' שתתחבר עם הדעת, ולא שמתגלית עצם הנשמה עצמה]. משא"כ זה שגילוי אלקות נוגע לעצם מציאותו, שלכן הוא נשבר ונדכא מזה שבזמן הגלות לא יש גילוי אלקות (ראה לעיל ס"ט) - הרי הגילוי דהתקשרות העצמית שמצד עצם

*) ראה סה"מ עת"ר ס"ע קנד. ובכ"מ.

היא לְמַעְלָה מֵהַצִּיּוּר דְּהַכּוֹחוֹת. אֲבָל מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת, הַפְּשִׁיטוּת דְּהַנְּשָׁמָה וְהַצִּיּוּר דְּהַכּוֹחוֹת שֶׁלָּהּ הֵם כּוּלָּא חַד[57]. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דִּבְחִינַת הַמָּאוֹר דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי מְסִירוּת נֶפֶשׁ הִיא עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵגֶדֶרֶת בְּעִנְיָן הַפְּשִׁיטוּת שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֶלְקוּת), וּבְחִינַת הַמָּאוֹר דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּ'כָתִית' מִזֶּה שֶׁנִּמְצָאִים בַּגָּלוּת, הוּא גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת.

יא) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַמְּבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר[58] בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת גּוֹ', דִּלְאַחֲרֵי שֶׁמֹּשֶׁה יְצַוֶּה וִיקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָזַי יָבִיאוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה שֶׁמֶן זַיִת גּוֹ', שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם יוֹסִיפוּ גִּלּוּי אוֹר בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה. וְיֵשׁ לוֹמַר מֵהַבִּיאוּרִים בָּזֶה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה 'מְצַוֶּה' וּמְקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הוּא, שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה, שֶׁהָאֱמוּנָה תִּהְיֶה נוֹסָף עַל כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד הַגְּלוּיִים דְּהַנְּשָׁמָה (מִצַּד זֶה שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֶלְקוּת) גַּם מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה. [וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶהוּ מַה שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, דִּלְשׁוֹן וְאַתָּה תְּצַוֶּה (מִקַּשֵּׁר 'מְצַוֶּה' מִשֶּׁמֹּשֶׁה 'מְצַוֶּה' וּמְחַבֵּר) אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַצְמָם, כִּי מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, כָּל יִשְׂרָאֵל הֵם חַד[59]]. וְעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּיִשְׂרָאֵל (לְאַחֲרֵי שֶׁנִּמְשַׁךְ בְּיִשְׂרָאֵל גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה), שֶׁגַּם כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שֶׁלָּהֶם (הַצִּיּוּר דְּהַכּוֹחוֹת) יִהְיוּ מַתְאִימִים לְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה, עַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן וְהוֹסָפָה בִּבְחִינַת עֶצֶם

ביאור בדרך אפשר

היותה למעלה מהתבנית המוגבלת של כוחות הנפש אך סוף סוף גם **הִיא מֵגֶדֶרֶת בְּגֶדֶר** ו'תבנית' מסויימת, **וְהַגֶּדֶר** וה'תבנית' **שֶׁלָּהּ** הוא עצם זה שהיא מוגדרת בכך **שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵהַצִּיּוּר דְּהַכּוֹחוֹת. אֲבָל מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת** של ה', הרי כשם שהקדוש ברוך הוא איננו מוגדר ב'תבנית' כל שהיא, לא ב'תבנית' מוגבלת ואף לא ב'תבנית' של 'בלי גבול', שהרי כאשר דבר מסויים הוא דווקא 'בלי גבול' ואיננו שייך ל'גבול' הרי גם זו סוף סוף 'תבנית' והגדרה, ואדרבה הקדוש ברוך הוא מאחד ו'נושא בתוכו' הכל, הן את מציאות ה'גבול' והן את מציאות ה'בלי גבול', כמו כן מבחינת דרגה זו של עצם הנשמה הרי **הַ'פְּשִׁיטוּת דְּהַנְּשָׁמָה'** כלומר היותה 'מופשטת' ובלתי בעלת גבול **וְהַצִּיּוּר דְּהַכּוֹחוֹת שֶׁלָּהּ הֵם כּוּלָּא חַד**[57] (=כולם אחד). **וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דִּבְחִינַת הַ'מָּאוֹר דְּהַנְּשָׁמָה' שֶׁמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי מְסִירוּת נֶפֶשׁ הִיא** דרגת **עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵגֶדֶרֶת בְּעִנְיָן הַ'פְּשִׁיטוּת' שֶׁלְּמַעְלָה מִצִּיּוּר דְּכוֹחוֹת,** ולעומת זאת **בְּחִינַת הַ'מָּאוֹר דְּהַנְּשָׁמָה' שֶׁמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּ'כָתִית'** מעצם **זֶה שֶׁנִּמְצָאִים בַּגָּלוּת, הוּא גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשְׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת.**

יא) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַמְּבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר[58] "וקבל היהודים" **בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת גּוֹ',** שהפירוש הפנימי של הפסוק הוא **דִּלְאַחֲרֵי שֶׁמֹּשֶׁה 'יְצַוֶּה' וִיקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָזַי יָבִיאוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה שֶׁמֶן זַיִת גּוֹ', שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם יוֹסִיפוּ גִּלּוּי אוֹר בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה.** כלומר שהתורה היא ניתן לחשוב שהוספה זו איננה כרוכה בעבודה מיוחדת של בני ישראל אלא היא באה ממילא על ידי עצם זה שהם מקבלים את השפעתו של משה רבינו **וְאולם יֵשׁ לוֹמַר מֵהַבִּיאוּרִים בָּזֶה** כיצד דבר זה קשור **בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה 'מְצַוֶּה' וּמְקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הוּא, שֶׁהוּא זָן וּמְפַרְנֵס אֶת הָאֱמוּנָה, שֶׁהָאֱמוּנָה תִּהְיֶה נוֹסָף עַל** דרגת **כְּמוֹ שֶׁהִיא מִצַּד הַגְּלוּיִים דְּהַנְּשָׁמָה (מִצַּד זֶה שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה רוֹאָה אֶלְקוּת)** היא תהיה **גַּם מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה. [**פעולתו של משה רבינו איננה רק לקשר את בני ישראל עם אור אין־סוף של הקדוש ברוך הוא אלא גם לקשר ולחבר אותם בינם לבין עצמם **וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶהוּ מַה שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', דִּלְשׁוֹן** הפסוק **'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'**, ללא שמוזכר בו עם מי נעשית ה'צוותא' והחיבור שלהם, הרי מכך **מַשְׁמַע שֶׁמֹּשֶׁה 'מְצַוֶּה' (מִקַּשֵּׁר וּמְחַבֵּר) אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַצְמָם** כלומר מאחדם בינם לבין עצמם, פעולה זו גם היא קשורה בהתגלותה של עצם הנשמה **כִּי מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, כָּל יִשְׂרָאֵל הֵם חַד**[59] (=אחד)**]. וְעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּיִשְׂרָאֵל** עצמם (המתאפשרת **לְאַחֲרֵי שֶׁנִּמְשַׁךְ בְּיִשְׂרָאֵל גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה), שֶׁגַּם כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שֶׁלָּהֶם (הַצִּיּוּר דְּהַכּוֹחוֹת)** עבודתם של בני ישראל

הנשמה שמתגלית בזה שגילוי אלקות נוגע לעצם מציאותו הוא [נוסף על אופן דנתינת כח, גם] שהתקשרות העצמית עצמה מאירה בגילוי (בדוגמת הגילוי שלה בענין המס"נ), וגם גילוי זה (דעצם הנשמה עצמה) מתחבר עם הציור דכחות הגלויים.

57) ראה גם סה"מ מלוקט ח"ד ע' שעח. 58) סעיף ד - הובא לעיל ס"ב. 59) וראה המשך תער"ב ח"א פס"א, שבראי' ישנם חילוקי דרגות, וזה שהאמונה היא בכל ישראל בשוה הוא לפי ששרשה הוא התקשרות העצמית שמצד עצם הנשמה (שלמעלה ממזלי' חזי).

ביאור בדרך אפשר

היא להעמידם בצורה כזו שיִהְיוּ מַתְאִימִים לְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה, עַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן וְהוֹסָפָה בִּבְחִינַת עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁנִּמְשָׁכָה וְנִתְגַּלְּתָה בָּהֶם תחילה עַל יְדֵי מֹשֶׁה (וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ), כִּי עַל־יְדֵי־זֶה מִתְגַּלֶּה בָּהּ שֶׁרְשָׁהּ הָאֲמִתִּי כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשֹׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת.

[וּלְהָעִיר, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִתְוַסֵּף גַּם בְּהָאַחְדוּת דְּיִשְׂרָאֵל. כיוון שמבחינתם יש הבדל בין יהודי אחד ליהודי אחר, לכן **הִיא** אחדות זו נחשבת **כְּמוֹ דָּבָר שנוֹסָף עַל מְצִיאוּתָם** הגלויה של בני ישראל כשלעצמה. **וְלָכֵן**, דבר זה בא לידי ביטוי בכך ש**אַחְדוּת זוֹ הִיא עַל יְדֵי** שֶׁבני ישראל **עוֹשִׂים** ומחשיבים את **נַפְשָׁם** כעֵקֶר **וְ**את **גּוּפָם** כ**טֶפֶל**[60] באופן זה קשה לראות את שייכותו של יהודי אחד ליהודי אחר גם בדברים השייכים לגופו ומציאותו הפרטית. **וְ**אולם **עַל יְדֵי גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשֹׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת,** שֶׁכאמור **עַל־יְדֵי־זֶה גַּם הַצִּיּוּר דְּכֹחוֹת הַגְּלוּיִים הוּא** 'חַד' **עִם הָעֶצֶם,** אזי גם **הָאַחְדוּת דְּיִשְׂרָאֵל הִיא** לא רק בעצם נפשם אלא **בְּכָל הָעִנְיָנִים שֶׁלָּהֶם, גַּם בְּעִנְיָנִים הַשַּׁיָּכִים לְהַגּוּף].**

בתחילת המאמר בסעיף א' הוזכר הדיוק בפסוק 'ואתה תצוה' בכך שנאמר בו שנרות המנורה צריכים להיות 'נר תמיד' למרות שזמן הדלקתם בבית המקדש איננו במשך כל היממה אלא דווקא מערב עד בוקר. על כך מבואר במאמר "וקבל היהודים" של כ"ק אדמו"ר הריי"צ שהדבר קשור במשמעותם הרוחנית של הנרות, אשר הנרות הינם הנשמות, ככתוב "נר ה' נשמת אדם".

ביאור בדרך אפשר

הַנְּשָׁמָה שֶׁנִּמְשָׁכָה וְנִתְגַּלְּתָה בָּהֶם עַל יְדֵי מֹשֶׁה (וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ), כִּי עַל־יְדֵי־זֶה מִתְגַּלֶּה בָּהּ שָׁרְשָׁהּ הָאֲמִתִּי כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשֹׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת.

[וּלְהָעִיר, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִתְוַסֵּף גַּם בְּהָאַחְדוּת דְּיִשְׂרָאֵל. שֶׁהָאַחְדוּת דְּיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית בָּהֶם הִיא כְּמוֹ דָּבָר נוֹסָף עַל מְצִיאוּתָם. וְלָכֵן, אַחְדוּת זוֹ הִיא עַל יְדֵי שֶׁעוֹשִׂים נַפְשָׁם עִקָּר וְגוּפָם טָפֵל[60]. וְעַל יְדֵי גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֵשֹׁרֶשֶׁת בְּהָעַצְמוּת, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה גַּם הַצִּיּוּר דְּכֹחוֹת הַגְּלוּיִים הוּא 'חַד' עִם הָעֶצֶם, הָאַחְדוּת דְּיִשְׂרָאֵל הִיא בְּכָל הָעִנְיָנִים שֶׁלָּהֶם, גַּם בְּעִנְיָנִים הַשַּׁיָּכִים לְהַגּוּף].

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן מַה שֶּׁכָּתוּב בְּהַמַּאֲמָר[61], דְּעַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסִיפִים (עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם) בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה, עַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה נֵר תָּמִיד, דְּלִכְאוֹרָה, זֶה שֶׁהַנֵּר דְּהַנְּשָׁמָה (נֵר[62] הֲוָיָ' נִשְׁמַת אָדָם[63]) הוּא תָּמִיד (בְּשָׁוֶה, בְּלִי שִׁנּוּי), הוּא עַל יְדֵי גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁנִּמְשַׁךְ עַל יְדֵי מֹשֶׁה ('וְאַתָּה תְּצַוֶּה'), דְּבְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה אֵין שַׁיָּךְ שִׁנּוּי, וּבְהַמַּאֲמָר אוֹמֵר שֶׁהָעִנְיָן דְּנֵר תָּמִיד הוּא עַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסִיפִים בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה, וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּהַגִּלּוּי דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה עַל יְדֵי 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה', יֵשׁ חִלּוּק בֵּין עֵרֶב וּבֹקֶר. שֶׁעִקַּר הַגִּלּוּי שֶׁלָּהּ הוּא כְּשֶׁיֶּשְׁנָם הַעֲלָמוֹת וְהֶסְתֵּרִים (עֵרֶב) שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מִתְעוֹרֵר וּמִתְגַּלֶּה כֹּחַ הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף יו"ד), שֶׁגַּם אֵלֶּה שֶׁבִּזְמַן הַגְּזֵרָה (עֵרֶב) עָמְדוּ בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ, כְּשֶׁבָּאוּ לְמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹות מִתּוֹךְ הַרְחָבָה (בֹּקֶר), אֵין נִכָּר בָּהֶם הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁהָיָה לָהֶם מִקֹּדֶם. וַאֲמִתִּית הָעִנְיָן דְּ'נֵר תָּמִיד' (שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ שִׁנּוּי) עַל־יְדֵי־זֶה דווקא יִהְיֶה נֵר תָּמִיד, דְּלִכְאוֹרָה, זֶה שֶׁהַנֵּר דְּהַנְּשָׁמָה כלומר אור הנשמה (הנמשלת לנר ככתוב "נר[62] הֲוָיָ' נִשְׁמַת אָדָם"[63]) הוּא יצליח להאיר תָּמִיד (כלומר למרות העליות והירידות בהם נתון האדם, אור הנשמה יאיר בְּאופן שֶׁוֶה בכל המצבים המשתנים, בְּלִי שִׁנּוּי), הוּא לא בכוחו של האדם עצמו אלא דווקא עַל יְדֵי גִּלּוּי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁנִּמְשַׁךְ ומתגלה עַל יְדֵי מֹשֶׁה (שזו עבודתו כאמור 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה'), כיוון שלעומת מציאותו הגלויה של האדם הנתונה תחת שינויים תמידיים הרי דִּבְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה אֵין שַׁיָּךְ שִׁנּוּי, ואולם בְּהַמַּאֲמָר אוֹמֵר שֶׁהָעִנְיָן דְּ'נֵר תָּמִיד' הוּא דווקא קשור בפעולתם של בני ישראל עַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסִיפִים בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה, 'וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ'. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּהַגִּלּוּי דְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה הנעשה בְּדֶרֶךְ ובצורה של 'מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה' כלומר לא מצידו של האדם אלא עַל יְדֵי 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' כלומר על ידי משה רבינו, אכן יֵשׁ חִלּוּק והבדל בֵּין תקופה רוחנית של 'עֶרֶב' ובין כזו של 'בֹּקֶר'. שֶׁעִקַּר הַגִּלּוּי שֶׁלָּהּ של עצם הנשמה כשלעצמה הוּא דווקא כְּשֶׁיֶּשְׁנָם הַעֲלָמוֹת וְהֶסְתֵּרִים כלומר דברים המעלימים ומסתירים על מציאות ה' ומנסים למנוע מיהודי למלא את רצון ה' (זו תקופה של חושך 'עֶרֶב') שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מִתְעוֹרֵר וּמִתְגַּלֶּה כֹּחַ הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ, אך כאשר מגיעה תקופה של 'בוקר' נעלמת התגלותה של עצם הנשמה וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף יו"ד), שֶׁגַּם אֵלֶּה שֶׁבִּזְמַן הַגְּזֵרָה (זמן של 'עֶרֶב') עָמְדוּ בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ, כְּשֶׁבָּאוּ לְמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹות מִתּוֹךְ הַרְחָבָה (מצב של 'בֹּקֶר'), אֵין נִכָּר בָּהֶם הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁהָיָה לָהֶם מִקֹּדֶם. וַאם כן, אֲמִתִּית הָעִנְיָן (=הענין האמיתי) דְּ'נֵר תָּמִיד' (שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ שִׁנּוּי וממשיך להאיר גם בתקופה של 'בוקר')

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן מַה שֶּׁכָּתוּב בְּהַמַּאֲמָר[61] "וקבל היהודים", **דְּעַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹסִיפִים (עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם) בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה,**

60) ראה תניא פרק לב. 61) סעיף ד. 62) משלי כ, כז. 63) ראה בהמאמר סט"ו.

הוּא עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהעבודה המוטלת עליהם היא לגרום לכך שגַּם כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים יִהְיוּ חַד (=אחד) עִם עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, שזו ההוספה הבאה על ידם 'וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ'.

על פי הדברים האמורים יובן המוזכר בסעיף ח' שלכאורה המילים 'כתית למאור' הקשורות בגילוי ה'מאור' שבנשמה היו צריכות להיכתב בחלקו הראשון של הפסוק 'ואתה תצוה' המדבר על עבודתו של משה רבינו, מדוע אם כן הן מופיעות בחלקו השני של הפסוק המדבר על עבודתם של בני ישראל.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר את זֶה שֶׁהעניין של 'כָּתִית לַמָּאוֹר' נֶאֱמַר בַּכָּתוּב בְּהֶמְשֵׁךְ לוְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו', כִּי משמעות של 'כָּתִית לַמָּאוֹר' נִכְלָל לא רק ה'כתית' הקיים בזמן של גזירה אלא גַּם זֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם שְׁבוּרִים וְנִדְכָּאִים (כָּתִית) מעצם זֶה שֶׁהֵם בַּגָּלוּת, דְּענְיָן זֶה הוּא עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהם פועלים שגַּם כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שֶׁלָּהֶם יִהְיוּ מַתְאִימִים לְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה, וּבְחִינַת ה'מָּאוֹר' דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי זֶה הִיא עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֶשֶׁרֶשֶׁת בְּהֶעְצְמוּת, וְכיוון שזה קשור בעבודתם של בני ישראל לָכֵן נֶאֱמַר 'כָּתִית לַמָּאוֹר' בְּהֶמְשֵׁךְ לוְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו'.

יב) בסעיף זה מבואר שגם העבודה הבאה מצידם של בני ישראל עצמם נעשית על ידי נתינת כח ממשה רבינו, וכמו כן בדורינו אנו על ידי נתינת כח מנשיא דורינו.

וְהִנֵּה המילים 'ויקחו אליך' הקשורות בתפקידם של בני ישראל עצמם גם הן שייכות למילים 'ואתה תצוה' הקשורות בעבודתו של משה רבינו שהרי הַפְּרוּשׁ (בְּפַשְׁטוּת על פי פשוטו של מקרא) בפסוק 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו' הוּא שֶׁמֹּשֶׁה יְצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהם יִקְחוּ אֵלֶיךָ גו'. וּמִזֶּה מוּבָן שכך גַּם בִּפְנִימִיּוּת הָענְיָנִים, דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה 'מְצַוֶּה' וּמְקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוּא לא רק באופן כזה שלאחר מכן הם צריכים לעבוד את עבודתם לבד ללא כוחו של משה רבינו אלא זה בְּאֹפֶן שֶׁהוא מַמְשִׁיךְ משפיע ונותן לָהֶם נְתִינַת כֹּחַ גַּם עַל עבודתם הבאה לאחר מכן הרמוזה במילים 'וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו'. וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּנוֹגֵעַ לְמֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרֵנוּ, כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמו"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ, שֶׁעֲבוֹדָתוֹ לְעוֹרֵר וּלְגַלּוֹת אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא בְּאֹפֶן שהוא נותן להם כח שֶׁאַחַר־כָּךְ יַעַבְדוּ עֲבוֹדָתָם בְּכֹחַ עַצְמָם, וְהכח שניתן על ידו הוא עַד כדי כך שהם יצליחו שֶׁיִּהְיוּ 'נֵר תָּמִיד' שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ שִׁנּוּי גַּם מִצַּד כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים.

וְעַל־יְדֵי־זֶה זוֹכִים בְּקָרוֹב מַמָּשׁ לַגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה, שֶׁאָז כשם שהתגלותה של אור הנשמה הוא גם מצד מציאותו הגלויה של האדם כך גם בכל העולם יִהְיֶה גִּלּוּי אֱלֹקוּת גַּם מִצַּד הַמַּטָּה. וְיִהְיֶה אָז הֲבָאַת הַשֶּׁמֶן וְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת (וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן גו' לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד) גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת, כלומר הדלקת המנורה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

הוּא עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁגַּם כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים יִהְיוּ 'חַד' עִם עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר זֶה שֶׁ'כָּתִית לַמָּאוֹר' נֶאֱמַר בַּכָּתוּב בְּהֶמְשֵׁךְ לוְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו', כִּי בְּ'כָּתִית לַמָּאוֹר'' נִכְלָל גַּם זֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם שְׁבוּרִים וְנִדְכָּאִים ('כָּתִית') מִזֶּה שֶׁהֵם בַּגָּלוּת, דְּענְיָן זֶה הוּא עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁגַּם כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שֶׁלָּהֶם יִהְיוּ מַתְאִימִים לְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה, וּבְחִינַת ה'מָּאוֹר' דְּהַנְּשָׁמָה שֶׁמִּתְגַּלִּית עַל יְדֵי זֶה הִיא עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא מֶשֶׁרֶשֶׁת בְּהֶעְצְמוּת, וְלָכֵן נֶאֱמַר 'כָּתִית לַמָּאוֹר' בְּהֶמְשֵׁךְ לוְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו'.

יב) וְהִנֵּה הַפְּרוּשׁ (בְּפַשְׁטוּת) בְּוָאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו' הוּא שֶׁמֹּשֶׁה יְצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּקְחוּ אֵלֶיךָ גו'. וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בִּפְנִימִיּוּת הָענְיָנִים, דְּזֶה שֶׁמֹּשֶׁה 'מְצַוֶּה' וּמְקַשֵּׁר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוּא בְּאֹפֶן שֶׁמַּמְשִׁיךְ לָהֶם נְתִינַת כֹּחַ גַּם עַל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ גו'. וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּנוֹגֵעַ לְמֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרֵנוּ, כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמו"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ, שֶׁעֲבוֹדָתוֹ לְעוֹרֵר וּלְגַלּוֹת אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא בְּאֹפֶן שֶׁאַחַר־כָּךְ יַעַבְדוּ עֲבוֹדָתָם בְּכֹחַ עַצְמָם, וְעַד שֶׁיִּהְיוּ 'נֵר תָּמִיד' שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ שִׁנּוּי גַּם מִצַּד כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים.

וְעַל־יְדֵי־זֶה זוֹכִים בְּקָרוֹב מַמָּשׁ לַגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה, שֶׁאָז יִהְיֶה גִּלּוּי אֱלֹקוּת גַּם מִצַּד הַמַּטָּה. וְיִהְיֶה אָז הֲבָאַת הַשֶּׁמֶן וְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת (וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן גו' לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד) גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת, בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

בס"ד. שבת פרשת חוקת, יו"ד תמוז, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

וַיְדַבֵּר הֲוָיָ׳ וְגוֹ׳ זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה גוֹ׳ וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה וְגוֹ׳[1]. וּמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[2] עִנְיַן פָּרָה אֲדֻמָּה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ ״חֻקַּת הַתּוֹרָה״, שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁמְּצֻוֹת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת עִנְיַן הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הוּא שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יָבֹא הָאָדָם לִבְחִינַת ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳, וְעִנְיָן זֶה בָּא בְּבֵרוּר וְגִלּוּי גָּמוּר בְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁכָּל עִנְיָנָהּ הוּא שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳ (מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת, שֶׁיֵּשׁ מִצְוֹת שֶׁעִנְיָנָן הוּא רַק ׳רָצוֹא׳, וְיֵשׁ מִצְוֹת שֶׁעִנְיָנָן הוּא רַק ׳שׁוֹב׳), הָ׳רָצוֹא׳ הוּא עִנְיַן שְׁרֵפַת הַפָּרָה לְאֵפֶר, וְהַ׳שּׁוֹב׳ הוּא עִנְיַן ״וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי״, וְלָכֵן נִקְרֵאת בְּשֵׁם ״חֻקַּת הַתּוֹרָה״. אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ זֶה יַתְאִים עִם הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט שֶׁמַּה שֶּׁכָּתוּב ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ קָאֵי עַל מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁהִיא חוּקָה שֶׁאֵינָהּ מוּבָנֶת בְּשֵׂכֶל [הַן בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַטָּהֳרָה, שֶׁמְּטַהֶרֶת אֶת הַטְּמֵאִים וּמְטַמֵּאת אֶת הַטְּהוֹרִים[3], וְהַן בְּנוֹגֵעַ לַעֲשִׂיַּת הַפָּרָה, שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת[4], הֵפֶךְ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁמְּקוֹמָם בִּפְנִים דַּוְקָא], וּכְפֵירוּשׁ רַשִׁ״י לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן וְאוּמוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל לוֹמַר מַה הַמִּצְוָה הַזֹּאת (לָכֶם[5]) וּמַה טַּעַם יֵשׁ בָּהּ, לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ ״חוּקָה״, גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ, וְעַד שֶׁבַּמִּצְוֹת שֶׁהֵן בְּסוּג ׳חוּקִים׳ גּוּפָא, חֲלוּקָה פָּרָה אֲדוּמָה מִכָּל שְׁאָר הַחוּקִים, שֶׁבִּכְלָלוּת הֵם בְּגֶדֶר הַשֵּׂכֶל, אֶלָּא

ביאור בדרך אפשר

בתחילת פרשת השבוע נאמר: **וַיְדַבֵּר הֲוָיָ׳ וְגוֹ׳ זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה גוֹ׳ וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה וְגוֹ׳**[1]. **וּמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳**[2] ספר מאמרי חסידות של אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה בחומשים ויקרא, במדבר, דברים (ושיר השירים) **עִנְיַן** התוכן הפנימי של **פָּרָה אֲדוּמָה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ ״חֻקַּת הַתּוֹרָה״** היינו שמדובר על כללות התורה ולא רק על מצוות פרה אדומה בפרט, **שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁמְּצֻוֹת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא** אכן לא רק מצווה פרטית אלא מצווה שבה בא לידי ביטוי **כְּלָלוּת הַתּוֹרָה, כִּי כְּלָלוּת עִנְיַן** התוכן הכללי של **הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הוּא שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יָבֹא הָאָדָם לִבְחִינַת ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳**, בנבואת יחזקאל על מראה המרכבה העליונה נאמר (יחזקאל א, יד) "והחיות [המלאכים הנקראים "חיות הקודש"] רצוא ושוב". והמשמעות הפנימית של הדברים היא שמצד אחד יש בהם תשוקה ורצון להתעלות למעלה ("רצוא"), ומצד שני נרגשת בהם הכוונה האלוקית לרדת ולהאיר למטה ("שוב"), וכך גם בעבודת ה' של כל אחד מישראל, יש שילוב של תשוקה לדבוק באלוקות עד כלות הנפש ("רצוא") עם מילוי השליחות המוטלת על הנשמה כפי שהיא למטה בגוף גשמי ובעולם גשמי, **וְעִנְיָן זֶה** של ׳רצוא׳ ו׳שוב׳ **בָּא בְּבֵרוּר וְגִלּוּי גָּמוּר** מתבטא בצורה ברורה וגלוייה **בְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁכָּל עִנְיָנָהּ הוּא שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳** ביחד, בשילוב ביניהם **(מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת, שֶׁיֵּשׁ מִצְוֹת שֶׁעִנְיָנָן** התוכן הפנימי של מצוות אלו **הוּא רַק ׳רָצוֹא׳** רצון ותשוקה להתעלות למעלה ולדבוק באלוקות, **וְיֵשׁ מִצְוֹת שֶׁעִנְיָנָן הוּא רַק ׳שׁוֹב׳** המשכת והתלבשות אלוקות למטה), **הָ׳רָצוֹא׳ הוּא עִנְיַן שְׂרֵפַת הַפָּרָה לְאֵפֶר** המסמל את ההתעלות של דבר גשמי להפוך למציאות רוחנית, **וְהַ׳שּׁוֹב׳ הוּא עִנְיַן ״וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי״** המסמל את עניין ה'התיישבות' וההתלבשות בכלים, **וְלָכֵן נִקְרֵאת בְּשֵׁם ״חֻקַּת הַתּוֹרָה״**, כי התוכן של מצוות פרה אדומה, ׳רצוא׳ ו׳שוב׳, הוא התוכן הכללי של התורה והמצוות.

אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ זֶה הביאור ב'לקוטי תורה' המובא לעיל **יַתְאִים עִם הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט** של הפסוק **שֶׁמַּה שֶּׁכָּתוּב ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ קָאֵי** מכוון **עַל מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁהִיא** מצווה הנקראת **חוּקָה שֶׁאֵינָהּ מוּבָנֶת בְּשֵׂכֶל** והיגיון אנושי **[הַן בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַטָּהֳרָה, שֶׁמְּטַהֶרֶת אֶת הַטְּמֵאִים** שמזים עליהם מאפר הפרה **וּמְטַמֵּאת אֶת הַטְּהוֹרִים**[3] המתעסקים בעשיית הפרה, **וְהַן בְּנוֹגֵעַ לַעֲשִׂיַּת הַפָּרָה, שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת**[4] שהיו במשכן מחנה שכינה, מחנה לוויה ומחנה ישראל, **הֵפֶךְ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת** האחרים **שֶׁמְּקוֹמָם בִּפְנִים** בתוך העזרה **דַּוְקָא], וּכְפֵירוּשׁ רַשִׁ״י** על פסוק זה המבטא את העובדה שפרה אדומה היא מצווה שאינה מובנת בשכל **לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן וְאוּמוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין** מקניטים **אֶת יִשְׂרָאֵל לוֹמַר מַה הַמִּצְוָה הַזֹּאת (לָכֶם**[5]**) וּמַה טַּעַם יֵשׁ בָּהּ** שהרי כאמור יש בה דברים שאינם מובנים בשכל, **לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ** הקדוש-ברוך-הוא בתורה **״חוּקָה״, גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ, וְעַד שֶׁבַּמִּצְוֹת שֶׁהֵן בְּסוּג ׳חוּקִים׳ גּוּפָא, חֲלוּקָה פָּרָה אֲדוּמָה מִכָּל שְׁאָר הַחוּקִים, שֶׁבִּכְלָלוּת הֵם בְּגֶדֶר הַשֵּׂכֶל**

---

1) ריש פרשתנו (יט, א־ב). 2) ריש פרשתנו (נו, א ואילך). 3) ראה במדב"ר פי"ט, ה. תנחומא פרשתנו ז. 4) פירש"י פרשתנו שם, ג. 5) גירסא זו נעתקה בד"ה הוי' לי בעוזרי תרפ"ז (שהובא לקמן ס"ד. ס"ז).

ביאור בדרך אפשר

והתוכן והעניין הכללי של מצוות ה'חוקים' כן מובן, **אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם קוּשְׁיוֹת כּוּ', וְאֵלּוּ פָּרָה אֲדוּמָה הִיא הַחוּקָּה הַיְּחִידָה שֶׁאֵין לָהּ מָקוֹם בַּשֻּׁכָּל לַחֲלוּטִין**[6], כאמור לעיל, **שֶׁלָּכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה** המלך שעליו אמרו חכמינו ז"ל שהיה החכם מכל אדם, **"עַל כָּל אֵלֶּה** על המשמעות הפנימית האמיתית של שאר המצוות **עָמַדְתִּי** והצלחתי להבין את עומק הדברים, **וּפָרָשָׁה שֶׁל פָּרָה אֲדוּמָה חָקַרְתִּי וְשָׁאַלְתִּי וּפִשְׁפַּשְׁתִּי** וחיפשתי, **אָמַרְתִּי**[7] **אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי** ואיננה מובנת ומושגת לי"[8], **וְרַק לְמֹשֶׁה** רבינו בלבד **אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** "לְךָ לבדך **אֲנִי מְגַלֶּה טַעַם פָּרָה"**[9], **וְכִדְאִיתָא** כמובא **בְּמִדְרָשׁ**[10], **עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר לְמֹשֶׁה, הָיָה אוֹמֵר לוֹ טוּמְאָתוֹ וְטָהֳרָתוֹ, אוֹמֵר לוֹ טוּמְאָתוֹ וְטָהֳרָתוֹ,** את פרטי הדינים כיצד הוא נטמא וכיצד הוא נטהר, **וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ** משה רבינו בלמדו תורה מהקדוש־ברוך־הוא **לְפָרָשַׁת "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים"**, **אָמַר** משה רבינו **לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְאִם נִטְמְאוּ אֵלּוּ** הכהנים **- בְּמַה הִיא טָהֳרָתָן. לֹא הֶשִׁיבוֹ** הקדוש־ברוך־הוא **דָּבָר. אוֹתָהּ שָׁעָה נִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו שֶׁל מֹשֶׁה** מרוב צער, **וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לְפָרָשַׁת פָּרָה אֲדוּמָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כּוּ' זוֹ הִיא טָהֳרָתָן** של הכהנים שנטמאו, **"וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת"**[11] ויעשו לו ככל הפרטים האמורים בתורה. **אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְכִי טָהֳרָה הִיא? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מֹשֶׁה, חוּקָּה הִיא, וּגְזֵרָה גְּזַרְתִּי, וְאֵין בְּרִיָּה יְכוֹלָה** ולהבין **לַעֲמוֹד עַל גְּזֵרָתִי** שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁבַּתּוֹרָה, וּכְמוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת, כשם שבגשמיות יש מעלה ויתרון לאותיות החקיקה ביחס לאותיות הכתיבה שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה אותיות הכתובות בִּדְיוֹ עַל הַקְּלָף, הֲרֵי הָאוֹתִיּוֹת המילים עצמן הֵן דָּבָר זָר וְנִפְרָד מהות אחרת ושונה מֵהַקְּלָף שעליו הן כתובות, אֶלָּא שֶׁאַחַר־כַּךְ כְּשֶׁכּוֹתֵב הַסֵּפֶר בִּדְיוֹ עַל הַקְּלָף, נִתְאַחֲדוּ האותיות והקלף וְהָיוּ לַאֲחָדִים ולאחר הכתיבה האותיות והקלף התחברו והפכו לדבר אחד, אֲבָל

ביאור בדרך אפשר

שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם קוּשְׁיוֹת כּוּ', וְאֵלּוּ פָּרָה אֲדוּמָה הִיא הַחוּקָּה הַיְּחִידָה שֶׁאֵין לָהּ מָקוֹם בַּשֻּׁכָּל לַחֲלוּטִין[6], שֶׁלָּכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה "עַל כָּל אֵלֶּה עָמַדְתִּי, וּפָרָשָׁה שֶׁל פָּרָה אֲדוּמָה חָקַרְתִּי וְשָׁאַלְתִּי וּפִשְׁפַּשְׁתִּי, אָמַרְתִּי[7] אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי"[8], וְרַק לְמֹשֶׁה אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "לְךָ אֲנִי מְגַלֶּה טַעַם פָּרָה"[9], וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ[10], עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר לְמֹשֶׁה, הָיָה אוֹמֵר לוֹ טוּמְאָתוֹ וְטָהֳרָתוֹ, וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְפָרָשַׁת "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים", אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְאִם נִטְמְאוּ אֵלּוּ - בְּמַה הִיא טָהֳרָתָן. לֹא הֶשִׁיבוֹ דָּבָר. אוֹתָהּ שָׁעָה נִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו שֶׁל מֹשֶׁה, וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לְפָרָשַׁת פָּרָה אֲדוּמָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כּוּ' זוֹ הִיא טָהֳרָתָן, "וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת"[11]. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְכִי טָהֳרָה הִיא? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מֹשֶׁה, חוּקָּה הִיא, וּגְזֵרָה גְּזַרְתִּי, וְאֵין בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמוֹד עַל גְּזֵרָתִי, דִּכְתִיב "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה". שֶׁבָּזֶה מוּדְגָּשׁ שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה שׁוֹנָה מִכָּל שְׁאָר מִצְוֹת הַתּוֹרָה (כּוֹלֵל גַּם הַחוּקִּים), וְאֵיךְ יַתְאִים עִנְיַן זֶה עִם הֱיוֹתָהּ כְּלָלוּת הַתּוֹרָה.

ב) **וְיוּבָן** בְּהַקְדִּים הַמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[12] שֶׁ"חֻקַּת הַתּוֹרָה" הוּא מִלְּשׁוֹן 'חֲקִיקָה'[13], דְּקָאֵי עַל הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא בְּשָׁרְשָׁהּ וּמִקּוֹרָהּ, שֶׁשָּׁם הִיא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה מֵהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וּכְמוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת, שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה בִּדְיוֹ עַל הַקְּלָף, הֲרֵי הָאוֹתִיּוֹת הֵן דָּבָר זָר וְנִפְרָד מֵהַקְּלָף, אֶלָּא שֶׁאַחַר־כַּךְ כְּשֶׁכּוֹתֵב הַסֵּפֶר בִּדְיוֹ עַל הַקְּלָף, נִתְאַחֲדוּ וְהָיוּ לַאֲחָדִים, אֲבָל

ביאור בדרך אפשר

אותה, דִּכְתִיב "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה". שֶׁבָּזֶה בביטוי "זאת חוקת התורה", מוּדְגָּשׁ שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה שׁוֹנָה מִכָּל שְׁאָר מִצְוֹת הַתּוֹרָה (כּוֹלֵל גַּם הַחוּקִּים כמבואר לעיל), וְאֵיךְ יַתְאִים עִנְיַן זֶה הביאור בייחודה של מצות פרה אדומה ועד כמה היא שונה אפילו לגבי שאר המצוות שמוגדרות כ'חוקים' עִם הֱיוֹתָהּ כְּלָלוּת הַתּוֹרָה ולא דבר שונה ומיוחד ביחס לשאר המצוות.?

ב) וְיוּבָן עניינה הפנימי של מצוות פרה אדומה כ"חוקת התורה" בְּהַקְדִּים תחילה הַמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[12] במאמר הנזכר שֶׁ"חֻקַּת הַתּוֹרָה" הוּא מִלְּשׁוֹן 'חֲקִיקָה'[13], דְּקָאֵי שהמכוון הוא עַל הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא בְּשָׁרְשָׁהּ וּמִקּוֹרָהּ למעלה באלוקות, שֶׁשָּׁם בשורשה, התורה הִיא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, כמו אותיות ומילים החקוקות באבן שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה יותר בתורה מֵהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בה התורה ירדה ונתלבשה באותיות ומילים כתובות, וּכְמוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת, כשם שבגשמיות יש מעלה ויתרון לאותיות החקיקה ביחס לאותיות הכתיבה שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה אותיות הכתובות בִּדְיוֹ עַל הַקְּלָף, הֲרֵי הָאוֹתִיּוֹת המילים עצמן הֵן דָּבָר זָר וְנִפְרָד מהות אחרת ושונה מֵהַקְּלָף שעליו הן כתובות, אֶלָּא שֶׁאַחַר־כַּךְ כְּשֶׁכּוֹתֵב הַסֵּפֶר בִּדְיוֹ עַל הַקְּלָף, נִתְאַחֲדוּ האותיות והקלף וְהָיוּ לַאֲחָדִים ולאחר הכתיבה האותיות והקלף התחברו והפכו לדבר אחד, אֲבָל

---

6) כמשנ"ת בארוכה בשיחה שלפני המאמר (נדפסה בלקו"ש ח"ח ע' 124 ואילך). 7) קהלת ז, כג. 8) במדב"ר שם, ג. תנחומא שם ו. 9) במדב"ר שם, ו. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1057 הערה 6. 10) שם, ד. קה"ר פ"ח, א [ה]. 11) פרשתנו שם, יז. 12) ריש פרשתנו. וראה גם לקו"ת ר"פ בחוקותי. 13) בהבא לקמן - ראה לקו"ש ח"ח ע' 127 ואילך (ממאמר זה).

ביאור בדרך אפשר

אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה (כְּמוֹ **הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּלּוּחוֹת** שני לוחות הברית, עליהם נאמר בתורה **"חָרוּת עַל הַלֻּחֹת"**[14] ועשרת הדברות הכתובות על הלוחות חקוקות באבני הלוחות) **הֵן מִינֵּהּ וּבֵהּ** מהם ובהם, היינו שהאותיות חקוקות בתוך האבנים עצמן, **וְהֵן** האותיות **דָּבָר אֶחָד** ומהות אחת **עִם הָאֶבֶן שֶׁנֶּחְקְקוּ בָּהּ.**

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, מְבֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ תרס"ו[15] מאת הרבי הרש"ב נשמתו־עדן המכיל קבוצת מאמרים שנאמרו בהמשך אחד, החל משנת תרס"ו **שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה גּוּפָא** עצמן **יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנִּים, חֲקִיקָה סְתָם** חקיקה בצורה הרגילה, **וַחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** של האבן בה האותיות חקוקות, **כְּמוֹ הָאוֹתִיּוֹת** של עשרת הדברות **שֶׁבַּלֻּחֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[16] **"מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם, מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתֻבִים", וּכְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[17] **מֵ"ם וְסָמֶ"ךְ** שהם אותיות שכדי לחקוק אותן מעבר לעבר יש לחקוק היקף שלם **שֶׁבַּלֻּחֹת בְּגֵס הָיוּ עוֹמְדִין** כי בדרך הטבע החלק שסביבו חקוק באבן את האותיות הללו אמור ליפול כי אין לו במה להיאחז. **וְהַחִלּוּק בֵּינֵיהֶם,** ההבדל בין אותיות החקיקה סתם לאותיות חקוקות מעבר לעבר הוא **שֶׁאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה בִּכְלָל** בחקיקה רגילה **(שֶׁלֹּא מֵעֵבֶר לְעֵבֶר), עִם הֶיוֹתָן מִינֵּהּ וּבֵהּ,** למרות שגם בחקיקה רגילה האותיות הן מתוך האבן עצמה והן חקוקות ממנה ובה, **וְלֹא כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁהֵן דָּבָר נוֹסָף עַל הַקְּלָף שֶׁבּוֹ נִכְתְּבוּ** אחת עם הקלף, **וּמְכַסִּים וּמַסְתִּירִים לְגַמְרֵי עַל הַקְּלָף שֶׁנִּמְצָא תַּחְתָּם**[18], במקום שבו כתובות האותיות רואים רק את האותיות, ואילו הקלף מכוסה ומוסתר, בשונה מאותיות החקיקה שגם במקום בו הן חקוקות, האבן עצמה גלויה שהרי החקיקה היא 'מינה ובה', **מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶן** לאותיות החקיקה הרגילות שלא חקוקות מעבר לעבר, **מָקוֹם אַחִיזָה בָּאֶבֶן, וְעַד שֶׁאֶפְשָׁר לְמַלְּאוֹתָן** את האותיות החקוקות באבן **בְּדִיוֹ** ואם יעשו כך וימלאו את האותיות החקוקות באבן בדיו, אזי מקום האותיות באבן יהיה מכוסה ומוסתר, **וְהַיְנוּ, שֶׁנּוֹתְנִים מָקוֹם** אותיות החקיקה נותנות מקום ואפשרות **לְאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁמַּעְלִימִים לְגַמְרֵי** על הדבר שעליו הן כתובות, **הֲרֵי יֵשׁ לָהֶן** לאותיות החקיקה הרגילות **שַׁיָּכוּת לְאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, לְפִי שֶׁגַּם הֵן מַעְלִימוֹת קְצָת** אפילו אם לא ממלאים את החקיקה בדיו וכד', וההעלם המועט שנוצר על ידי אותיות החקיקה בא לידי ביטוי בכך **שֶׁבִּמְקוֹם חֲקִיקַת הָאוֹתִיּוֹת נֶחְשַׁךְ מְעַט הַהַבְהָקָה וְהַבְּהִירוּת שֶׁל הָאֶבֶן טוֹבָה,** אם החקיקה היא באבן טובה שבוהקת והיא בהירה, הרי החקיקה מעמעמת ומחשיכה מעט את ההבהקה והבהירות **שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם שֶׁנֶּחְקְקוּ הָאוֹתִיּוֹת**[19]. וכל זה אמור באותיות חקיקה רגילות **אֲבָל אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, שֶׁאֵין לָהֶן מָקוֹם אַחִיזָה כְּלָל** באבן עליה הן חקוקות, **הֲרֵי הֵן מוּבְדָּלוֹת לְגַמְרֵי** שונות לחלוטין והן מהות אחרת לגמרי **(וּלְמַעְלָה** ונעלות יותר) **מֵאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה. וְכַמְּבֹאָר שָׁם**[20] ב'המשך' תרס"ו הנזכר **פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים** של סוגי האותיות השונות **לְמַעְלָה, שֶׁכֵּלִים דַּאֲצִילוּת** כמבואר בקבלה וחסידות, גילוי והמשכת האור האלוקי מלמעלה למטה, ובמיוחד גילוי והמשכת עשר הספירות העליונות (שהוא בעיקר החל מעולם האצילות – הראשון והנעלה מבין ארבעת העולמות הכלליים של 'סדר השתלשלות', אצילות־בריאה־יצירה־עשיה) הוא בדרך של אורות (האור והשפע שנמשך מהאין־סוף הבלי־גבול) המלובשים בכלים (המדידה וההגבלה) וה'כלים' בהם מתלבשים האורות בעולם האצילות **הֵם כְּמִשָּׁל אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, שֶׁאַף שֶׁאֵינָם מַהוּת זָרָה חַס־וְשָׁלוֹם, לִהְיוֹתָם אֶלְקוּת,** בעולם האצילות, גם הכלים שעניינם להגביל ולהגדיר

ביאור בדרך אפשר

1 אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה (כְּמוֹ הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּלּוּחוֹת,
2 "חָרוּת עַל הַלֻּחֹת"[14]) הֵן מִינֵּהּ וּבֵהּ, וְהֵן דָּבָר
3 אֶחָד עִם הָאֶבֶן שֶׁנֶּחְקְקוּ בָּהּ. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר,
4 מְבֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ תרס"ו[15] שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה
5 גּוּפָא יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנִּים, חֲקִיקָה סְתָם, וַחֲקִיקָה
6 מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, כְּמוֹ הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּלֻּחֹת, כְּמוֹ
7 שֶׁכָּתוּב[16] "מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם, מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם
8 כְּתֻבִים", וּכְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[17] מֵ"ם
9 וְסָמֶ"ךְ שֶׁבַּלֻּחֹת בְּגֵס הָיוּ עוֹמְדִין. וְהַחִלּוּק
10 בֵּינֵיהֶם, שֶׁאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה בִּכְלָל (שֶׁלֹּא מֵעֵבֶר
11 לְעֵבֶר), עִם הֶיוֹתָן מִינֵּהּ וּבֵהּ, וְלֹא כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת
12 הַכְּתִיבָה שֶׁהֵן דָּבָר נוֹסָף עַל הַקְּלָף שֶׁבּוֹ נִכְתְּבוּ
13 הָאוֹתִיּוֹת, וּמְכַסִּים וּמַסְתִּירִים לְגַמְרֵי עַל הַקְּלָף
14 שֶׁנִּמְצָא תַּחְתָּם[18], מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶן
15 מָקוֹם אֲחִיזָה בָּאֶבֶן, וְעַד שֶׁאֶפְשָׁר לְמַלְּאוֹתָן
16 בְּדִיוֹ, וְהַיְנוּ, שֶׁנּוֹתְנִים מָקוֹם לְאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה
17 שֶׁמַּעְלִימִים לְגַמְרֵי, הֲרֵי יֵשׁ לָהֶן שַׁיָּכוּת לְאוֹתִיּוֹת
18 הַכְּתִיבָה, לְפִי שֶׁגַּם הֵן מַעְלִימוֹת קְצָת, שֶׁבִּמְקוֹם
19 חֲקִיקַת הָאוֹתִיּוֹת נֶחְשַׁךְ מְעַט הַהַבְהָקָה
20 וְהַבְּהִירוּת שֶׁל הָאֶבֶן טוֹבָה, שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא
21 מִצַּד עַצְמוֹ שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם שֶׁנֶּחְקְקוּ הָאוֹתִיּוֹת[19].
22 אֲבָל אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, שֶׁאֵין לָהֶן
23 מָקוֹם אֲחִיזָה כְּלָל, הֲרֵי הֵן מוּבְדָּלוֹת לְגַמְרֵי
24 (וּלְמַעְלָה) מֵאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה. וְכַמְּבֹאָר שָׁם[20]
25 פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים לְמַעְלָה, שֶׁכֵּלִים דַּאֲצִילוּת הֵם
26 כְּמִשָּׁל אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, שֶׁאַף שֶׁאֵינָם מַהוּת זָרָה
27 חַס־וְשָׁלוֹם, לִהְיוֹתָם אֶלְקוּת, מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי הֵם

---

14) תשא לב, טז. וראה לקו"ת פרשתנו נט, ג. 15) ד"ה אין עומדין תרס"ז (ע' תפג ואילך). 16) תשא שם, טו. 17) שבת קד, א. 18) ראה גם לקו"ת שם, ד. 19) ראה גם לקו"ת שם, ג. שה"ש ה, א. המשך תרס"ו ס"ע תעד ואילך. 20) ע' תעו ואילך.

ביאור בדרך אפשר

את האור הם אלוקות ממש ולא מהות זרה חס־ושלום ובכל זאת הכלים דאצילות נמשלו לאותיות הכתיבה שאינם מהות אחת ממש עם הדבר שעליו הן כתובות, כמו הקלף, כי **מִכָּל־מָקוֹם** למרות שגם מהות הכלים היא אלוקות, סוף סוף **הֲרֵי הֵם מַהוּת אַחֵרֶת מִן הָאוֹר כו'** שכן האור הוא התוכן וההארה וההשפעה והכלים הם ההגדרה וההגבלה. **וְהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת** העליונות כפי שהן בדרגות באלוקות שלמעלה מאצילות, הם הספירות **דְ'כֶתֶר'** בחינת כתר עליון שלמעלה מאצילות **וּדְ'אָדָם־קַדְמוֹן'** כמבואר בקבלה וחסידות, כשם שלכל עולם ומדרגה פרטית ב'סדר ההשתלשלות' קדם רצון להתהוות עולם ומדרגה זו, כן גם ביחס לכללות כל סדר ההשתלשלות קדם רצון כללי, והוא מדרגת "אדם קדמון" ("א"ק"), הנקרא גם "אור כללי" (שלמעלה מהתחלקות לפרטים מוגדרים) בו כל הנבראים נסקרים בסקירה אחת כללית, ועשר הספירות כפי שהן בבחינת 'אדם קדמון' **הֵם כִּמְשַׁל אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁאֵינָן מַהוּת אַחֵרֶת מִלְּבַד הָאֶבֶן טוֹבָה** שעליה הן חקוקות, **אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן יֵשׁ לָאוֹתִיּוֹת מְקוֹם אֲחִיזָה, וְאֶפְשָׁר לְמַלְּאוֹתָם בִּדְיוֹ** שעשוי לכסות את האבן ולהסתיר אותה, **וְהַיְנוּ, שֶׁבַּ'כֶתֶר' וּבְ'אָדָם־קַדְמוֹן'** אף שהם בחינות שלמעלה מ'סדר השתלשלות' בו האור מאיר בסדר והדרגה, ובאופן כללי 'כתר' ו'אדם קדמון' הם בחינות של בלי־גבול ואין־סוף, מכל־מקום בדרגות אלו עשר הספירות הם באופן של אורות בכלים, ובבחינות אלו **יֵשׁ מְצִיאוּת הַכֵּלִים כו'**, **וְעַד שֶׁהֵם בִּבְחִינַת מָקוֹר לְכֵלִים דַּאֲצִילוּת** שגורמים הגבלה יותר משמעותית לאור הספירות, והעובדה שהכלים ב'כתר' וב'אדם קדמון' הם שורש ומקור לכלים דאצילות מדגישה יותר את מציאותם בתור כלים.

וְעִנְיַן הַחֲקִיקָה של האותיות **מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** כפי שהוא למעלה באלוקות **הוּא עִנְיַן** האמור בזוהר לגבי השלב הכי ראשוני של הבריאה, בהתעוררות הרצון העליון לברוא עולמות, **גָּלִיף גְּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עִלָּאָה,** חקק חקיקה בטוהר [האור] העליון **בְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם** הראשון באור האין־סוף כדי שתהיה נתינת מקום ואפשרות לעולמות ונבראים מוגבלים, **שֶׁשָּׁם** באין־סוף עצמו, **לֹא שַׁיָּךְ עִנְיַן הַמְּציאוּת כְּלָל** אין שום אפשרות לקיומה של מציאות מוגדרת, **שֶׁזֶּהוּ** גם משמעות העובדה שבמשל אותיות החקיקה החקוקות מעבר לעבר הן בצורה כזו **שֶׁאֵין לָהֶם מְקוֹם אֲחִיזָה** באבן ולכן אותיות אלה הן משל לאין־סוף שאינו מציאות מוגדרת, **וְאִי אֶפְשָׁר לְמַלְּאוֹתָן בִּדְיוֹ** שהוא מציאות אחרת מהאבן עצמה, ובנמשל, מדובר על דרגות נעלות באלוקות **שֶׁאֵינָן בְּגֶדֶר מָקוֹר לָעוֹלָמוֹת כו'** ואין להם יחס ישיר לעולמות ונבראים מוגבלים אף לא כמקור ושורש להם.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְהָעִיר לתוספת ביאור בעניין 'אותיות החקיקה' **גַּם מֵהַמְּבֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ תער"ב**[21] קבוצת מאמרים בהמשך אחד מאת הרבי הרש"ב נשמתו־עדן שתחילתה בשנת תער"ב, **בְּעִנְיַן אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה,** שהם **כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת בְּחוֹתָם** בחותמת, **שֶׁאַף שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הֵן רַק הַצִּיּוּר** הצורה **שֶׁבַּחוֹתָם** ולכאורה לא מדובר במציאות בפני עצמה השונה מהחותמת עצמה, **מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי זֶה בְּחִינַת צוּרָה עַצְמִית** צורה שנעשית בעצם הדבר והפכה לחלק בלתי נפרד ממנו עצמו, **וְהַיְנוּ, שֶׁהַצִּיּוּר הוּא בְּעֶצֶם חוֹמֶר הַחוֹתָם** שהחומר עצמו מקבל את צורת האותיות, **וְלֹא כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת שֶׁבְּשַׁעֲוָה שֶׁנֶּחְקָקִין מֵהָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּחוֹתָם,** כאשר חותמים בחותמת על שעווה, הרי השעווה מקבלת את צורת האותיות שבחותמת אלא שבחותמת עצמה האותיות הן ב'צורה עצמית' והחותמת עצמה מקבלת את צורת האותיות, ואילו הצורה שהאותיות יוצרות בשעווה הן שונות, כיון **שֶׁאַף שֶׁהַצִּיּוּר וְהַתְּמוּנָה** שנוצרת בשעווה **הִיא בְּשָׁעֲוָה מַמָּשׁ** זהה בדיוק **כְּמוֹ הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּחוֹתָם, אֵין זוֹ צוּרָה עַצְמִית** של השעווה עצמה, **אֶלָּא רַק צוּרָה שֶׁנֶּחְקָקָה מִצּוּרָה** אחרת, **שֶׁהִיא** הצורה שבשעווה **נִבְדֶּלֶת מִצּוּרַת הַחוֹתָם** ולא חלק ממהות הצורה והתמונה שבחותמת עצמה.

וּמוֹסִיף הרבי הרש"ב נשמתו־עדן במאמר הנזכר **לְבָאֵר הָעִנְיָן דְ'צוּרָה עַצְמִית'**[22], **שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַצִּיּוּר הוּא בְּהֶעֶצֶם** הצורה היא

ביאור בדרך אפשר

1 מַהוּת אַחֵרֶת מִן הָאוֹר כו'. וְהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת
2 דְ'כֶתֶר' וּדְ'אָדָם־קַדְמוֹן' הֵם כִּמְשַׁל אוֹתִיּוֹת
3 הַחֲקִיקָה שֶׁאֵינָן מַהוּת אַחֵרֶת מִלְּבַד הָאֶבֶן טוֹבָה,
4 אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן יֵשׁ לָאוֹתִיּוֹת מְקוֹם אֲחִיזָה,
5 וְאֶפְשָׁר לְמַלְּאוֹתָם בִּדְיוֹ, וְהַיְנוּ, שֶׁבַּ'כֶתֶר'
6 וּבְ'אָדָם־קַדְמוֹן' יֵשׁ מְצִיאוּת הַכֵּלִים כו', וְעַד
7 שֶׁהֵם בִּבְחִינַת מָקוֹר לְכֵלִים דַּאֲצִילוּת. וְעִנְיַן
8 הַחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר הוּא עִנְיַן גָּלִיף גְּלִיפוּ
9 בִּטְהִירוּ עִלָּאָה, בְּאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם,
10 שֶׁשָּׁם לֹא שַׁיָּךְ עִנְיַן הַמְּצִיאוּת כְּלָל, שֶׁזֶּהוּ שֶׁאֵין
11 לָהֶם מְקוֹם אֲחִיזָה, וְאִי אֶפְשָׁר לְמַלְּאוֹתָן בִּדְיוֹ,
12 שֶׁאֵינָן בְּגֶדֶר מָקוֹר לָעוֹלָמוֹת כו'. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף
13 וּלְהָעִיר גַּם מֵהַמְּבֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ תער"ב[21] בְּעִנְיַן
14 אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת
15 בְּחוֹתָם, שֶׁאַף שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הֵן רַק הַצִּיּוּר
16 שֶׁבַּחוֹתָם, מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי זֶה בְּחִינַת צוּרָה
17 עַצְמִית, וְהַיְנוּ, שֶׁהַצִּיּוּר הוּא בְּעֶצֶם חוֹמֶר
18 הַחוֹתָם, וְלֹא כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת שֶׁבְּשַׁעֲוָה שֶׁנֶּחְקָקִין
19 מֵהָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּחוֹתָם, שֶׁאַף שֶׁהַצִּיּוּר וְהַתְּמוּנָה
20 הִיא בְּשָׁעֲוָה מַמָּשׁ כְּמוֹ הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּחוֹתָם, אֵין זוֹ
21 צוּרָה עַצְמִית, אֶלָּא רַק צוּרָה שֶׁנֶּחְקָקָה מִצּוּרָה,
22 שֶׁהִיא נִבְדֶּלֶת מִצּוּרַת הַחוֹתָם. וּמוֹסִיף לְבָאֵר
23 הָעִנְיָן דְ'צוּרָה עַצְמִית'[22], שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַצִּיּוּר
24 הוּא בְּהֶעֶצֶם, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהֶעֶצֶם מְצַיֵּר

21) ח"א פרפ"ט. 22) ראה גם סה"מ קונטרסים ח"א קכט, סע"א ואילך.

בְּזֶה, וְהַיְנוּ, שֶׁהַצִּיּוּר הוּא הָעֶצֶם גּוּפָא שֶׁמְּצוּיָּר בְּצִיּוּר זֶה, שֶׁלָּכֵן אֵין כָּאן דָּבָר נוֹסָף מִלְּבַד הָעֶצֶם, אֶלָּא שֶׁהָעֶצֶם הוּא הַמִּתְגַּלֶּה. וּמְסַיֵּם, שֶׁעִנְיָן זֶה שַׁיָּךְ רַק בַּמַּדְרֵגוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת כו׳. וּמִכָּל זֶה מוּבָן גּוֹדֶל הָעִילּוּי דְ״חֵקֶת הַתּוֹרָה״, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בְּשָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, עַד לַדַּרְגָּה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה שֶׁבַּחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, בִּבְחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם כו׳.

ג) **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר הָעִנְיָן דְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, וּמִזֶּה יוּבָן גַּם הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת דְּאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה (״חֵקָה״ מִלְּשׁוֹן ׳חֲקִיקָה׳) לְעִנְיָן הַחוּקִים כִּפְשׁוּטָם. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הַשֵּׂכֶל שֶׁבָּאָדָם הוּא כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁהֵם דָּבָר נוֹסָף עַל הַקֶּלֶף, כִּי עִנְיַן הַשֵּׂכֶל הוּא דָּבָר נוֹסָף עַל עֶצֶם הָאָדָם, וְכִדְמוּכָח מִזֶּה שֶׁבְּעִנְיַן הַשֵּׂכֶל יֵשׁ שִׁינּוּיִים מִקַּטְנוּת לְגַדְלוּת, שֶׁהַתִּינוֹק שִׂכְלוֹ קָטָן בְּיוֹתֵר, וּכְכָל שֶׁמִּתְגַּדֵּל יִתְוַסֵּף בְּהַגְדָּלַת שִׂכְלוֹ, וּכְמוֹ־כֵן רוֹאִים שֶׁיֵּשׁ אָדָם שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל, וְיֵשׁ אָדָם שֶׁאֵינוֹ בַּעַל שֵׂכֶל כָּל־כַּךְ, וְעַל כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁעִנְיַן הַשֵּׂכֶל הוּא דָּבָר נוֹסָף עַל עֶצֶם

ביאור בדרך אפשר

בעצם החומר ואיננה דבר נפרד מעצם מהותו, **אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהָעֶצֶם מְצוּיָּר בָּזֶה** הצורה הפכה להיות צורתו של העצם, **וְהַיְנוּ, שֶׁהַצִּיּוּר הוּא** לא משהו אחר ונפרד מהעצם עצמו אלא **הָעֶצֶם גּוּפָא** עצמו **שֶׁמְּצוּיָּר בְּצִיּוּר זֶה, שֶׁלָּכֵן אֵין כָּאן** בצורה שבחותמת וכן בנמשל, באותיות החקיקה החקוקות מעבר לעבר, **דָּבָר נוֹסָף מִלְּבַד הָעֶצֶם** עצמו, והצורה היא **גַּם** אפילו **לֹא גִּילּוּי מִן הָעֶצֶם, אֶלָּא שֶׁהָעֶצֶם** עצמו **הוּא הַמִּתְגַּלֶּה** באמצעות הצורה.

וּמְסַיֵּם ב׳המשך׳ תער״ב שם, **שֶׁעִנְיַן זֶה** של אותיות החקיקה שהופכות להיות ׳צורה׳ של העצם עצמו **שַׁיָּךְ רַק בַּמַּדְרֵגוֹת** באלוקות **שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת כו׳.**

(לתוספת ביאור, מובא כאן לשון המאמר ב׳המשך׳ תער״ב: ״דהנה האורות בכלל הן בבחינת פשיטות ובבחינת בלי גבול, והכלים הן שמגבילין ועושין ציור בהאור כו׳, אך בצלמינו הוא בחינת צורה עצמיות והיינו הצורה הראשונה שנחקקה בהעצם כו׳, וכדמותינו הוא בחינת צורה מצורה שנבדל מן העצם כו׳. ויובן על־דרך־משל מן צורת החותם דהנה אותיות החקוקים בחותם הן נחקקים בשעווה כשחותמין בה באותן הצירופים ממש לא יוסיף ולא יגרע בה. ואף על פי שהציור והתמונה בהצירופים אחד הוא בחותם ובשעווה, מכל־מקום הפרש גדול יש ביניהם שהאותיות שבחותם הן במהות חומר החותם עצמו, ואף על פי שהאותיות הן רק ציור שבחותם מכל־מקום הרי זה בחינת צורה עצמיות והיינו שמצוייר בהעצם כו׳, והוא הנקרא צלם וכמו צלם האדם שצורתו צורה עצמית היא, דאף על פי שגם היא אינה רק ציור בגוף החומר, מכל־מקום הרי הציור הזה בהעצם הוא כו׳, אבל אותיות שבשעווה שנחקקין מהאותיות שבחותם הרי זה צורה שנחקקה מצורה הרי זה בבחינת דמות דהיינו צורה נבדלת מן צורת החותם כו׳, וכמו דמות צורת האדם שעל הלוח שנבדל הוא מן האדם כו׳. והדוגמא מזה יובן בבחינת כלים דאצילות שהן בבחינת צורה עצמיות והיינו דעם היות שהן בבחינת ציור לבד דהיינו בחינת הגבלה ובחינת מציאות דבר כו׳, מכל־מקום הרי הציור הוא בהחומר עצמו דהיינו האור כו׳, וכמו אותיות החקוקים בהחותם שהציור הוא בעצם חומר החותם כו׳, כמו כן בחינת הכלים הוא הציור בעצם האור שאינו נבדל מן האור כו׳ (והנה במשל האותיות שבחותם הרי לבד זאת שהציור הוא בהעצם, עוד זאת שזהו מה שהעצם מצויר בזה והיינו שהציור הוא העצם גופא שמצוייר בציור זה כו׳, ומבואר במקום אחר ההפרש בזה דהנה כל צורה היא בחינת התגלות כו׳, וזה שהעצם מצויר הוא שההתגלות אינו רק בבחינת גילוי מן העצם כי־אם שהעצם הוא המתגלה כו׳, וזה שייך במדריגות שלמעלה מאצילות שהכל הוא בבחינת גילוי העצמית כו׳, והעיקר הוא בהרצון העליון במצוות וכמו כן הוא בגילוים דתורה כו׳, שהרי המצוות באים בבחינת ציור שבאופן כזה דוקא היא המצווה לא באופן אחר כו׳, וכל־שכן התורה שבאה בכמה חילוקי טעמים כו׳, ומכל־מקום הכל הוא גילויים עצמיים כו׳ וכמו שנתבאר במקום אחר, וזה שהציור הוא בהעצם היינו שהגילוי הוא אינו העצם כי־אם הארה ממנו רק שהיא הארה הדבוקה בהעצם, דבדרך כלל הוא בחינת גילוי מן העצם כו׳, וזהו בבחינת אצילות שהגילוי שעל ידי הכלים הוא בחינת הארה לבד רק שאינו בחינה הארה נבדלת כי־אם בחינת הארה הדבוקה בהעצם כו׳״).

וּמִכָּל זֶה מוּבָן גּוֹדֶל הָעִילּוּי דְ״חֵקֶת הַתּוֹרָה״, שֶׁזֶּהוּ התורה במדריגה הנקראת ״חוקה״, מלשון חקיקה, זהו **כְּפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בְּשָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, עַד לַדַּרְגָּה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה שֶׁבַּחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, בִּבְחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם כו׳** כמבואר לעיל באריכות.

ג) **וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר הָעִנְיָן דְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה** וההבדלים ביניהם כפי שהוא **בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם,** כפי שיתבאר להלן, **וּמִזֶּה** מביאור הענין כפי שהוא בנפש האדם, **יוּבָן גַּם הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת דְּאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה (״חֵקָה״ מִלְּשׁוֹן ׳חֲקִיקָה׳) לְעִנְיַן הַחוּקִים כִּפְשׁוּטָם** המצוות שאין להם טעם המובן בשכל.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הַשֵּׂכֶל שֶׁבָּאָדָם הוּא כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁהֵם דָּבָר נוֹסָף עַל הַקֶּלֶף שעליו הן כתובות, **כִּי עִנְיַן הַשֵּׂכֶל הוּא דָּבָר נוֹסָף עַל עֶצֶם** המהות **של הָאָדָם, וְכִדְמוּכָח מִזֶּה שֶׁבְּעִנְיַן הַשֵּׂכֶל יֵשׁ שִׁינּוּיִים** הבדלים **מִקַּטְנוּת לְגַדְלוּת, שֶׁהַתִּינוֹק** הקטן **שִׂכְלוֹ קָטָן בְּיוֹתֵר, וּכְכָל שֶׁמִּתְגַּדֵּל** ומתפתח **יִתְוַסֵּף בְּהַגְדָּלַת שִׂכְלוֹ, וּכְמוֹ־כֵן רוֹאִים שֶׁיֵּשׁ אָדָם שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל** רב ויש לו יכולות להבין ולהעמיק הרבה, **וְיֵשׁ אָדָם שֶׁאֵינוֹ בַּעַל שֵׂכֶל כָּל־כַּךְ** ויש לו יכולות שכליות מועטות ומצומצמות, **וְעַל כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁעִנְיַן הַשֵּׂכֶל הוּא דָּבָר נוֹסָף**

עַל עֶצֶם הָאָדָם שכן מבחינת עצם המהות אין הבדל בין קטן לגדול ובין בעל שכל רב לשכל מועט. **וְאֵלּוּ אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה הוּא עִנְיַן עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה בְּאֵין־עֲרוֹךְ** נעלית לאין שיעור, ללא כל יחס והשוואה **מֵעִנְיַן הַשֵּׂכֶל כּוּ'** שעם כל חשיבותו ומעלתו הוא בסך הכול פרט מסוים באדם ולא עצם מהותו, **וּכְמוֹ** שמבואר בחסידות לגבי **עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ**, עצם מהותו של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **כַּמְבֹאָר בְּ'שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה'**[23] בספר התניא **שֶׁהוּא** 'עצמות' האלוקות **רָם** גבוה **וְנִשָּׂא** ומרומם **וְנַעֲלֶה עֲלוּי רַב מְאֹד מְאֹד מִמַּדְרֵגַת הַחָכְמָה**, שהיא השכל העליון, **וְלֹא שַׁיָּךְ כְּלָל לְיַחֵס אֶצְלוֹ** אצל 'עצמותו' **שׁוּם עִנְיָן הַמִּתְיַחֵס לַחָכְמָה, אֲפִילּוּ בְּדֶרֶךְ מַעֲלָה וְעֲלוּי רַב,** 'עצמותו ית" מושלל ומופשט לחלוטין מכל עניין של 'ציור' והגדרה פרטית מכל סוג שהוא ואי אפשר לייחס לקדוש־ברוך־הוא בעצמו את החכמה בשום צורה, אפילו לא באמירה שחכמתו מאוד מאוד נעלית, **כְּגוֹן לוֹמַר עָלָיו שֶׁאֵי־אֶפְשָׁר לְשׁוּם נִבְרָא עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים לְהַשִּׂיג חָכְמָתוֹ אוֹ** להשיג את **מַהוּתוֹ כּוּ', וְהָאוֹמֵר עָלָיו** על הקדוש־ברוך־הוא בעצם מהותו **שֶׁאֵי־אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיגוֹ** ולקלוט אותו באמצעות שכל והשגה, **הוּא כְּאוֹמֵר עַל אֵיזוֹ חָכְמָה רָמָה וַעֲמוּקָה** שחכמה זו היא כל כך נעלית וכל כך עמוקה עד כדי כך **שֶׁאֵי־אֶפְשָׁר לְמַשְּׁשָׁהּ** ולגעת בה **בַּיָּדַיִם** גשמיות **מִפְּנֵי עוֹמֶק הַמּוּשָׂג, שֶׁכָּל הַשּׂוֹמֵעַ** אמירה כזו שהחכמה נעלית עד שאי אפשר למשש אותה **יִצְחַק לוֹ כּוּ'** שהרי ברור ומובן מאליו שחוש המישוש איננו כלי ואמצעי לקלוט באמצעותו דברי חכמה. **וְכָךְ** כמו שהוא לגבי 'עצמות' האלוקות **גַּם הַנְּשָׁמָה הִיא לְמַעְלָה בְּאֵין־עֲרוֹךְ** נעלית ללא כל יחס והשוואה **מֵעִנְיַן הַשֵּׂכֶל, וְרַק לְאַחֲרֵי־זֶה** בדרגות יותר נמוכות מהעצם עצמו **מִתְלַבֶּשֶׁת הַנְּשָׁמָה בַּשֵּׂכֶל, עַד שֶׁנִּקְרֵאת נֶפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת** נפש בעלת כוח ויכולת להשכיל, אבל התואר הזה לא מתייחס בשום אופן לעצם הנשמה עצמה.

וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם הרוחנית, עבודת ה', **שֶׁעִנְיַן אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה** בנפש האדם **הוּא מַה שֶּׁכָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל** כל יהודי **רוֹצֶה בְּטִבְעוֹ לְקַיֵּם רְצוֹן ה'**[24], **שֶׁטֶּבַע זֶה הוּא מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל** ולכן זהו רצון חזק ועמוק ותקיף יותר מרצון שנוצר בעקבות נימוקים שכליים. **וְעִנְיָן זֶה** הרצון הטבעי של כל יהודי לקיים את רצון ה' **בָּא לִידֵי גִּלּוּי בְּעִקָּר בְּמִצְוֹת דְּ'חוּקִים'**, המצוות שלמעלה מטעם ודעת ואין להם הבנה בשכל אנושי **כִּי בְּמִצְוֹת דְּ'עֵדוּת'** כמו השבת והמועדים שהם עדות, אות וסימן, לעניינים שונים **וּ'מִשְׁפָּטִים'** מצוות שמתקבלות גם בשכל כמו כיבוד אב ואם ואיסור גניבה וגזילה וכד', **כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם טַעַם שִׂכְלִי, לֹא מִתְבַּטֵּא בָּהֶם הָרָצוֹן** היהודי הטבעי לעשות את רצון ה' **שֶׁמִּצַּד הַנְּשָׁמָה בְּטָהֳרָתוֹ, כֵּיוָן שֶׁהַשֵּׂכֶל הַנּוֹסָף** על הרצון הטבעי **(וּבִפְרָט לִהְיוֹתוֹ** כיוון שהשכל הוא **כֹּחַ פְּנִימִי** במהותו, בשונה מכוח המעשה, למשל, שהוא כוח חיצוני, **וּמִתְאַחֵד עִם נֶפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת** כיוון שכוח השכל הוא כוח פנימי, הרי הוא מאוחד עם הנפש ועד כדי כך שכאמור הנפש נקראת 'נפש המשכלת') ובגלל תכונות אלה של השכל, שבעצם הם יתרונות ומעלות, השכל **מַעְלִים (עַל־כָּל־פָּנִים בְּמִקְצָת) עַל הָרָצוֹן הָעַצְמִי** של עצם הנפש לעשות את מצוות ה', **וְרַק בְּמִצְוֹת דְּ'חוּקִים', שֶׁאֵין בָּהֶם הַנְּשָׁמָה.**

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַשַּׁיָּכוּת דְּ'חוּקִים' המצוות שלמעלה מהשכל **לְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה**[25] החקוקות באבן, **שֶׁמַּעֲלַת הַ'חוּקִים' הַהַרְכָּבָה** והתוספת **דְּשֵׂכֶל וְטַעַם** וגם לאחר שירדו וניתנו כציוויים מעשיים לבני ישראל נשארו למעלה מטעם ודעת, **מִתְגַּלֶּה עֶצֶם הַנְּשָׁמָה.**

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַשַּׁיָּכוּת דְּ'חוּקִים' המצוות שלמעלה מהשכל **לְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה**[25] החקוקות באבן, **שֶׁמַּעֲלַת הַ'חוּקִים'**

---

23) פ"ט. 24) ראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב. 25) ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1056.

ביאור בדרך אפשר

על ׳עֵדוּת׳ ו׳מִשְׁפָּטִים׳ קיום המצוות רק משום שזהו רצון ה׳ ללא ׳הרכבה׳ ותוספת של נימוקים שכליים **הִיא בְּדוּגְמַת יִתְרוֹן** המעלה של **אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה עַל אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, שֶׁאֵינָם דָּבָר נוֹסָף עַל הָאֶבֶן טוֹבָה, וּבְמֵילָא אֵינָם מַעְלִימִים עָלָיו** כמבואר לעיל. **וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, בְּנוֹגֵעַ לִשְׁנֵי הָאוֹפַנִּים בַּחֲקִיקָה** עצמה, **חֲקִיקָה סְתָם** חקיקה רגילה **וַחֲקִיקָה** של האותיות **מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** מצד לצד של האבן, **שֶׁהַ׳חוּקִים׳ שֶׁבִּכְלָלוּת** לפחות באופן כללי **יֵשׁ לָהֶם אֲחִיזָה** והם נתפסים לפחות במידה מסוימת **בַּהֲבָנָה שִׂכְלִית, הִנֵּה** בחוקים **הַשֹּׂכֵל מַעְלִים בְּמִקְצָת עַל־כָּל־פָּנִים עַל הָרָצוֹן הָעַצְמִי** של כל יהודי לקיים מצוות, **וְלֹא מִתְגַּלֶּה** בקיום חוקים אלה **כָּל־כַּךְ עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת בְּאֶבֶן טוֹבָה** שאמנם הן חקוקות ומהוות חלק בלתי נפרד מהאבן עצמה, ובכל זאת אלו הן אותיות **שֶׁמַּחֲשִׂיכוֹת בְּמִקְצָת אֶת בְּהִירוּת הָאֶבֶן טוֹבָה, שֶׁבִּמְקוֹם הַחֲקִיקָה** של האותיות **אֵינוֹ מַבְהִיק כָּל־כַּךְ** כמו במקום שלא נחקקו בו אותיות.

וְאִלּוּ ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ (מצות **פָּרָה אֲדוּמָה**) **שֶׁלְּמַעְלָה לְגַמְרֵי מִשֵּׂכֶל,** כמובא לעיל שבמצווה זו בפרט יש דברים שאינם מתקבלים בשכל, **חֲרֵי זֶה בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, שֶׁאֵין לָהֶן מְקוֹם אֲחִיזָה כְּלָל, וְאֵינָן מַעְלִימוֹת כְּלָל** וכך בקיום מצווה זו, מצוות פרה אדומה, השכל לא פוגם כלל ברצון הטבעי של היהודי לקיים מצוות, כיוון שאין לה כל תפיסת מקום בשכל.

ד) וְהִנֵּה מְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[2] במאמר הנזכר **בְּפֵירוּשׁ** לשון הכתוב **״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״** על פי חסידות, **שֶׁעַל־יְדֵי מִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה שֶׁהִיא ׳חוּקָה׳,** מצווה שלא מובנת בשכל האנושי, **תַּמְשִׁיכוּ לְמַעְלָה,** כלומר תגרמו המשכה והתגלות מלמעלה שתאיר למטה **בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁל הַתּוֹרָה,** התורה כפי שהיא דבר אחד ממש עם הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **לִהְיוֹת מִשָּׁם מַמָּשׁ** מהבחינה הנעלית הזו של אותיות החקיקה׳ **יוֹרֵד וְנִמְשָׁךְ** מלמעלה למטה להתגלות **בְּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַכְּתָב כוּ׳,** כפי שהתורה התלבשה ב׳אותיות הכתיבה׳ וירדה למטה **וְהַיְנוּ** הסיבה לכך שהדבר נפעל על־ידי קיום מצוות פרה אדומה הוא **לְפִי שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה כוּ׳ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף א** שלכן נאמר בה ״זאת חוקת התורה״ ולא ״זאת חוקת הפרה״).

וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁגַּם עִנְיַן הַ׳חוּקִים׳ כִּפְשׁוּטוֹ שֶׁבְּ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״, העובדה שמצווה זו אינה מובנת בשכל האדם אלא **גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֵיהָ, צָרִיךְ לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּכָל מִצְוֹת הַתּוֹרָה** כולל גם מצוות אלה שכן ניתן להבין ולקלוט בשכל האנושי, כפי שממשיך ומבאר.

וְיוּבָן עַל־פִּי מַה שֶׁכָּתַב כְּבוֹד־קְדוֹשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ״ר הרבי הריי״צ **בַּמַּאֲמָר שֶׁאָמַר בְּי״ב תַּמּוּז דִּשְׁנַת הַגְּאוּלָה**[26] שנת תרפ״ז בה יצא ממאסר ברוסיה **[לְאַחֲרֵי שֶׁמַּקְדִּים** ומבאר תחילה באותו מאמר **שֶׁמִּצְוֹת הֲרֵי נִקְרָאוֹת** בתורה ובדברי חכמינו ז״ל **בְּכַמָּה שֵׁמוֹת, כְּמוֹ ׳עֵדוּת׳ ׳חוּקִים׳ וּ׳מִשְׁפָּטִים׳. וּמְבָאֵר** הרבי הריי״צ במאמר הנזכר, **שֶׁ׳מִּשְׁפָּטִים׳ הֵן מִצְוֹת שֶׁעַל־פִּי הַשֵּׂכֶל כוּ׳** וגם השכל של האדם מסכים למצוות אלו **וְ׳חוּקִים׳ הֵן שֶׁאֵינָן עַל־פִּי הַטַּעַם, כִּי־אִם גְּזֵרַת הַכָּתוּב,** למעלה מהשכל, **וְכִדְאִיתָא** וכפי שמובא **בְּרַשִׁ״י (עַל פָּסוּק ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״) לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן**

ביאור בדרך אפשר

1 ׳עֵדוּת׳ ו׳מִשְׁפָּטִים׳ הִיא בְּדוּגְמַת יִתְרוֹן אוֹתִיּוֹת
2 הַחֲקִיקָה עַל אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, שֶׁאֵינָם דָּבָר נוֹסָף
3 עַל הָאֶבֶן טוֹבָה, וּבְמֵילָא אֵינָם מַעְלִימִים עָלָיו.
4 וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, בְּנוֹגֵעַ לִשְׁנֵי הָאוֹפַנִּים בַּחֲקִיקָה,
5 חֲקִיקָה סְתָם וַחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, שֶׁהַ׳חוּקִים׳
6 שֶׁבִּכְלָלוּת יֵשׁ לָהֶם אֲחִיזָה בַּהֲבָנָה שִׂכְלִית, הִנֵּה
7 הַשֵּׂכֶל מַעְלִים בְּמִקְצָת עַל־כָּל־פָּנִים עַל הָרָצוֹן
8 הָעַצְמִי, וְלֹא מִתְגַּלֶּה כָּל־כַּךְ עֶצֶם הַנְּשָׁמָה,
9 בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת בְּאֶבֶן טוֹבָה,
10 שֶׁמַּחֲשִׂיכוֹת בְּמִקְצָת אֶת בְּהִירוּת הָאֶבֶן טוֹבָה,
11 שֶׁבִּמְקוֹם הַחֲקִיקָה אֵינוֹ מַבְהִיק כָּל־כַּךְ. וְאִלּוּ
12 ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ (פָּרָה אֲדוּמָה) שֶׁלְּמַעְלָה
13 לְגַמְרֵי מִשֵּׂכֶל, חֲרֵי זֶה בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת
14 מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, שֶׁאֵין לָהֶן מְקוֹם אֲחִיזָה כְּלָל, וְאֵינָן
15 מַעְלִימוֹת כְּלָל.
16 ד) **וְהִנֵּה** מְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[2] בְּפֵירוּשׁ ״זֹאת
17 חֻקַּת הַתּוֹרָה״, שֶׁעַל־יְדֵי מִצְוַת פָּרָה
18 אֲדוּמָה שֶׁהִיא ׳חוּקָה׳, תַּמְשִׂיכוּ לְמַעְלָה בְּחִינַת
19 אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁל הַתּוֹרָה, לִהְיוֹת מִשָּׁם מַמָּשׁ
20 יוֹרֵד וְנִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַכְּתָב כוּ׳, וְהַיְנוּ
21 לְפִי שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה כוּ׳
22 (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף א). וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁגַּם עִנְיַן
23 הַ׳חוּקִים׳ כִּפְשׁוּטוֹ שֶׁבְּ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״, גְּזֵרָה
24 הִיא מִלְּפָנַי, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֵיהָ, צָרִיךְ
25 לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּכָל מִצְוֹת הַתּוֹרָה.
26 **וְיוּבָן** עַל־פִּי מַה שֶׁכָּתַב כְּבוֹד־קְדוֹשַׁת מוֹרִי־
27 וְחָמִי אַדְמוֹ״ר בַּמַּאֲמָר שֶׁאָמַר בְּי״ב תַּמּוּז
28 דִּשְׁנַת הַגְּאוּלָה[26] [לְאַחֲרֵי שֶׁמַּקְדִּים שֶׁמִּצְוֹת הֲרֵי
29 נִקְרָאוֹת בְּכַמָּה שֵׁמוֹת, כְּמוֹ ׳עֵדוּת׳ ׳חוּקִים׳
30 וּ׳מִשְׁפָּטִים׳. וּמְבָאֵר, שֶׁ׳מִּשְׁפָּטִים׳ הֵן מִצְוֹת
31 שֶׁעַל־פִּי הַשֵּׂכֶל כוּ׳ וְ׳חוּקִים׳ הֵן שֶׁאֵינָן עַל־פִּי
32 הַטַּעַם, כִּי־אִם גְּזֵרַת הַכָּתוּב, וְכִדְאִיתָא בְּרַשִׁ״י
33 (עַל פָּסוּק ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״) לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן

26) ד״ה הוי׳ לי בעוזרי תרפ״ז פ״ג (סה״מ תרפ״ז ע׳ רג).

וְאוּמוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין מקניטים **אֶת יִשְׂרָאֵל כּוּ'** לגבי קיום מצווה זו, **לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ חוּקָּה כּוּ'**], ועל כך אומר הרבי הריי"צ במאמר **שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא אֲשֶׁר קִיּוּם הַמִּצְוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת יִהְיֶה בְּקַבָּלַת עוֹל** דַּוְקָא לא בגלל שהדבר מתחייב על פי השכל האנושי אלא מתוך קבלת עול מלכות שמים וקיום גזירת הכתוב **כְּמוֹ הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן 'חוּקִּים'. וְהַיְנוּ, דְּמִצְוֹת** ומובנות **עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל, הִנֵּה זֶה שֶׁמְּקַיְּמָן** הסיבה לכך שהיהודי מקיים מצוות אלו בפועל **אֵינוֹ לְפִי שֶׁהַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב אוֹתָן, כִּי־אִם לִהְיוֹתָן מִצְוֹת ה' כּוּ'**. וכמובן בכך האדם עובד את ה' באופן יותר פנימי ועמוק שהרי בקיום המצוות באופן כזה, מתוך קבלת עול, יש ביטול של המציאות האישית הרבה יותר מאשר בקיום המצוות משום שכך מחייב גם שכל האדם.

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ הַטַּעַם הַפְּנִימִי שֶׁמֵּבִיא הרבי הריי"צ **וּמְצַיֵּן לְפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י עַל פָּסוּק "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" [נוֹסֵף לְכָךְ שֶׁזּוֹהִי פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ הַסָּמוּךְ לְעִנְיַן הַגְּאוּלָה. וְכוֹתֵב בִּמְפוֹרָשׁ הַתֵּיבוֹת "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", שֶׁמְּתַרְגְּמִין "דָּא גְּזֵרַת אוֹרַיְתָא", שֶׁרוֹמֵז לַגְּזֵרָה עַל הַתּוֹרָה, כַּמּוּבָא בִּבְּהֶמְשֵׁךְ הָעִנְיָן שֶׁגַּם מִצְוֹת שִׂכְלִיּוֹת צָרִיךְ לְקַיֵּם בְּקַבָּלַת עוֹל כְּמוֹ 'חוּקִּים', כִּי מֵהַפֵּירוּשׁ דְּ"זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה, מוּכָח - שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם הַפְּרָטִים, צָרִיךְ לְקַיְּמָן מִתּוֹךְ קַבָּלַת עוֹל (שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל לְגַמְרֵי) כְּמוֹ שֶׁמְּקַיְּמִים אֶת הַ'חוּקָּה' דְּ'פָרָה אֲדוּמָה' שֶׁהִיא הַכְּלָל, שֶׁהֲרֵי הַפְּרָטִים בָּאִים מִן (וְדוֹמִים אֶל) הַכְּלָל.

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּאַף שֶׁהַחֲלוּקָה דִּשְׁלֹשָׁה הַסּוּגִים 'עֵדוּת' 'מִשְׁפָּטִים' וְ'חוּקִּים' הִיא עַל־פִּי תּוֹרָה, הַיְנוּ שֶׁהַתּוֹרָה עַצְמָהּ אוֹמֶרֶת שֶׁיֵּשׁ מִצְוֹת שֶׁאֵין לָהֶן טַעַם וְנִקְרָאוֹת בְּשֵׁם 'חוּקִּים', וְיֵשׁ מִצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן טַעַם וְנִקְרָאוֹת (בַּתּוֹרָה) 'עֵדוֹת' וּ'מִשְׁפָּטִים', וְנִמְצָא, שֶׁרְצוֹן הַתּוֹרָה הוּא שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוֹת דְּ'עֵדוֹת' יִהְיֶה בְּתוֹר עֵדוּת עַל עִנְיָנִים שׁוֹנִים[28], וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת דְּ'מִשְׁפָּטִים' יִהְיֶה מִצַּד חִיּוּב הַשֵּׂכֶל[29], הִנֵּה הָא גּוּפָא שֶׁמִּצְוֹת שִׂכְלִיּוֹת צְרִיכוֹת לְהֵעָשׂוֹת מִצַּד הַטַּעַם, צָרִיךְ

**וְאוּמוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל כּוּ' לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ חוּקָּה כּוּ'], שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא אֲשֶׁר קִיּוּם הַמִּצְוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת יִהְיֶה כְּמוֹ הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן 'חוּקִּים'. וְהַיְנוּ, דְּמִצְוֹת שֶׁמּוּשָׂגוֹת עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל, הִנֵּה זֶה שֶׁמְּקַיְּמָן אֵינוֹ לְפִי שֶׁהַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב אוֹתָן, כִּי־אִם לִהְיוֹתָן מִצְוֹת ה' כּוּ'. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ הַטַּעַם הַפְּנִימִי שֶׁמֵּבִיא וּמְצַיֵּן לְפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י עַל פָּסוּק "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" [נוֹסֵף לְכָךְ שֶׁזּוֹהִי פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ הַסָּמוּךְ לְעִנְיַן הַגְּאוּלָה. וְכוֹתֵב בִּמְפוֹרָשׁ הַתֵּיבוֹת "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", שֶׁמְּתַרְגְּמִין "דָּא גְּזֵרַת אוֹרַיְתָא", שֶׁרוֹמֵז לַגְּזֵרָה עַל הַתּוֹרָה, כַּמּוּבָא בְּסִפְרִים[27]], שֶׁכְּבָנָתוֹ לְהָבִיא רְאָיָה לְמַה שֶׁכָּתוּב בְּהֶמְשֵׁךְ הָעִנְיָן שֶׁגַּם מִצְוֹת שִׂכְלִיּוֹת צָרִיךְ לְקַיֵּם בְּקַבָּלַת עוֹל כְּמוֹ 'חוּקִּים', כִּי מֵהַפֵּירוּשׁ דְּ"זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה, מוּכָח - שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם הַפְּרָטִים, צָרִיךְ לְקַיְּמָן מִתּוֹךְ קַבָּלַת עוֹל (שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל לְגַמְרֵי) כְּמוֹ שֶׁמְּקַיְּמִים אֶת הַ'חוּקָּה' דְּ'פָרָה אֲדוּמָה' שֶׁהִיא הַכְּלָל, שֶׁהֲרֵי הַפְּרָטִים בָּאִים מִן (וְדוֹמִים אֶל) הַכְּלָל.

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּאַף שֶׁהַחֲלוּקָה דִּשְׁלֹשָׁה הַסּוּגִים 'עֵדוּת' 'מִשְׁפָּטִים' וְ'חוּקִּים' הִיא עַל־פִּי תּוֹרָה, הַיְנוּ שֶׁהַתּוֹרָה עַצְמָהּ אוֹמֶרֶת שֶׁיֵּשׁ מִצְוֹת שֶׁאֵין לָהֶן טַעַם וְנִקְרָאוֹת בְּשֵׁם 'חוּקִּים', וְיֵשׁ מִצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן טַעַם וְנִקְרָאוֹת (בַּתּוֹרָה) 'עֵדוֹת' וּ'מִשְׁפָּטִים', וְנִמְצָא, שֶׁרְצוֹן הַתּוֹרָה הוּא שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוֹת דְּ'עֵדוֹת' יִהְיֶה בְּתוֹר עֵדוּת עַל עִנְיָנִים שׁוֹנִים[28], וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת דְּ'מִשְׁפָּטִים' יִהְיֶה מִצַּד חִיּוּב הַשֵּׂכֶל[29], הִנֵּה הָא גּוּפָא שֶׁמִּצְוֹת שִׂכְלִיּוֹת צְרִיכוֹת לְהֵעָשׂוֹת מִצַּד הַטַּעַם, צָרִיךְ

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

התורה מתרגמינן 'דא גזירת אורייתא'. וגם בשנת ת"ח נחרבו שני קהילות גדולות באותו היום כמו שכתוב בסליחות שחיבר בעל ה'שפתי כהן"], **שֶׁכְּבָנָתוֹ** של הרבי הריי"צ בציטוט דברי רש"י אלו בפרשת חוקת היא **לְהָבִיא רְאָיָה לְמַה שֶׁכָּתוּב בְּהֶמְשֵׁךְ הָעִנְיָן** במאמר הנזכר **שֶׁגַּם מִצְוֹת שִׂכְלִיּוֹת צָרִיךְ לְקַיֵּם בְּקַבָּלַת עוֹל כְּמוֹ 'חוּקִּים'** ולא משום שמצוות אלו מתקבלות ומובנות בשכל, **כִּי מֵהַפֵּירוּשׁ דְּ"זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה** והתוכן שלה מבטא את התוכן הכללי של כל המצוות, **מוּכָח - שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם הַפְּרָטִים** של כללות התורה, **צָרִיךְ לְקַיְּמָן מִתּוֹךְ קַבָּלַת עוֹל (שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל לְגַמְרֵי)** מתוך ביטול מוחלט של השכל) **כְּמוֹ שֶׁמְּקַיְּמִים אֶת הַ'חוּקָּה' דְּ'פָרָה אֲדוּמָה' שֶׁהִיא הַכְּלָל** מתוך קבלת עול מוחלטת, **שֶׁהֲרֵי הַפְּרָטִים בָּאִים מִן (וְדוֹמִים אֶל) הַכְּלָל.**

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּאַף שֶׁהַחֲלוּקָה דִּשְׁלֹשָׁה הַסּוּגִים 'עֵדוּת' 'מִשְׁפָּטִים' וְ'חוּקִּים' הִיא עַל־פִּי תּוֹרָה, הַיְנוּ שֶׁהַתּוֹרָה עַצְמָהּ אוֹמֶרֶת שֶׁיֵּשׁ מִצְוֹת שֶׁאֵין לָהֶן טַעַם וְנִקְרָאוֹת בְּשֵׁם 'חוּקִּים', וְיֵשׁ מִצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן טַעַם וְנִקְרָאוֹת (בַּתּוֹרָה) 'עֵדוֹת' וּ'מִשְׁפָּטִים', וכיוון שהתורה עצמה קבעה את החלוקה הזו ברור שזו חלוקה אמיתית ונכונה וְנִמְצָא, שֶׁרְצוֹן הַתּוֹרָה עצמה **הוּא שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוֹת דְּ'עֵדוֹת' יִהְיֶה בְּתוֹר עֵדוּת עַל עִנְיָנִים שׁוֹנִים** כמו למשל חג הפסח שהוא עדות על יציאת מצרים, **וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת דְּ'מִשְׁפָּטִים'** מצוות המובנות בשכל כמו כיבוד אב ואם וכד' **יִהְיֶה מִצַּד חִיּוּב הַשֵּׂכֶל**[29],

---

27) תניא - הובא במג"א או"ח סו"ס תקף. 28) וכמפורש בכתוב (תשא לא, יג) אך את שבתותי תשמורו כי אות היא גו'; (אמור כג, מג) למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי גו'. ובכ"מ. - ולהעיר מב"ח ושו"ע אדה"ז ריש הל' סוכה. ועד"ז בציצית, תפילין כו'. 29) להעיר מח' פרקים להרמב"ם פ"ו (הובא בדרמ"צ פד, ב), שהרעות שהן רע גם מצד השכל צריך

ביאור בדרך אפשר

הִנֵּה הָא גּוּפָא זה עצמו **שֶׁמִּצְוֹת שִׁכְלִיּוֹת צְרִיכוֹת לְהֵעָשׂוֹת מִצַּד הַטַּעַם** והאדם כן אמור לדעת את טעם המצווה ולקיים את המצווה מתוך ידיעה והכרה שיש לה טעם מובן בשכל, זה עצמו **צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת־עוֹל, הַיְנוּ** שקיום המצוות הללו, מסוג ׳משפטים׳, צריך להיות **רַק בִּגְלַל שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גָּזַר שֶׁקִּיּוּם מִצְוֹת אֵלּוּ יִהְיֶה מִצַּד הַטַּעַם**[30] ולא שהטעם השכלי הוא הסיבה לקיום המצווה, ולא שמצוות המובנות בשכל האדם מקיים בתוספת טעם ועניין אלא רק משום שכך גזר הקדוש־ברוך־הוא שיקיימו מצוות אלו מצד הטעם.

וְכֵן הוּא לא רק לגבי אופן קיום המצוות אלא **גַּם בְּנוֹגֵעַ לַמִּצְוֹת גּוּפָא** עצמן, **שֶׁגַּם הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן** רצונו של הקדוש־ברוך־הוא **שֶׁבַּמִּצְוֹת דְּ׳עֵדוּת׳ וּ׳מִשְׁפָּטִים׳ הוּא רָצוֹן עַצְמִי** רצון שמקורו בקדוש־ברוך־הוא בעצמו **שֶׁלְּמַעְלָה מֵחָכְמָה,** כפי שגם בכוחות הנפש כוח הרצון נעלה מכוח השכל, **אֶלָּא (גַּם זֶה** העובדה שהרצון העצמי במצוות אלו מתלבש בשכל) **"גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי"** ה׳עצמי׳ **שֶׁהָרָצוֹן** שבעצם נעלה מהשכל והחכמה **יִתְלַבֵּשׁ גַּם בְּטַעַם וְשֵׂכֶל. וְזֶהוּ הַטַּעַם הַפְּנִימִי לְמַה שֶׁכָּתוּב** במצוות פרה אדומה **"זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" (הַגַּם שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַמִּצְוֹת, שֶׁעִנְיָנָן רְצוֹן הָעֶלְיוֹן, וְאִלּוּ תּוֹרָה הִיא חָכְמָה** ונתבאר לעיל שהרצון הוא למעלה מהחכמה, ולמה אם כן נאמר על פרה אדומה שהיא חוקת "התורה", ולא לשון אחר שמייחס אותה למצוות), אלא ההסבר הוא **כְּדֵי לְהַדְגִּישׁ שֶׁעִנְיָן הַגְּזֵרָה** שבקיום המצוות **מִצַּד הַמִּצְוָה שֶׁבְּ׳עֵדוּת׳ וּ׳מִשְׁפָּטִים׳,** היינו בגלל שהם הרצון

ביאור בדרך אפשר

1 לִהְיוֹת בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת־עוֹל, הַיְנוּ רַק בִּגְלַל
2 שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גָּזַר שֶׁקִּיּוּם מִצְוֹת אֵלּוּ יִהְיֶה
3 מִצַּד הַטַּעַם[30]. וְכֵן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לַמִּצְוֹת גּוּפָא,
4 שֶׁגַּם הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁבַּמִּצְוֹת דְּ׳עֵדוּת׳
5 וּ׳מִשְׁפָּטִים׳ הוּא רָצוֹן עַצְמִי שֶׁלְּמַעְלָה מֵחָכְמָה,
6 אֶלָּא (גַּם זֶה) "גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי" שֶׁהָרָצוֹן
7 שֶׁבְּמִצְוֹת אֵלּוּ יִתְלַבֵּשׁ גַּם בְּטַעַם וְשֵׂכֶל. וְזֶהוּ
8 הַטַּעַם הַפְּנִימִי לְמַה שֶׁכָּתוּב "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה"
9 (הֲגַם שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַמִּצְוֹת, שֶׁעִנְיָנָן
10 רְצוֹן הָעֶלְיוֹן, וְאִלּוּ תּוֹרָה הִיא חָכְמָה), כְּדֵי
11 לְהַדְגִּישׁ שֶׁעִנְיָן הַגְּזֵרָה הוּא לֹא רַק מִצַּד הַמִּצְוָה
12 שֶׁבְּ׳עֵדוּת׳ וּ׳מִשְׁפָּטִים׳, אֶלָּא גַּם הַתּוֹרָה שֶׁבָּהֶם,
13 הַיְנוּ מַה שֶׁנִּמְשְׁכוּ בְּחָכְמָה וְשֵׂכֶל (וְעַד גַּם הַשֵּׂכֶל
14 גּוּפָא), הֲרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁל "חֻקַּת", "גְּזֵרָה הִיא
15 מִלְּפָנַי".

16 ה) **אַךְ** עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ שַׁיָּךְ שֶׁעִנְיָן
17 הַשֵּׂכֶל יִהְיֶה מִצַּד קַבָּלַת־עוֹל, הֲרֵי שֵׂכֶל
18 וְקַבָּלַת־עוֹל הֵם שְׁנֵי הֲפָכִים. אַךְ עַל זֶה נֶאֱמַר
19 "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל חֻקִּיקָה
20 מֵעֵבֶר לְעֵבֶר (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ג). וּבְהַקְדִּים,
21 שֶׁהַיִּתְרוֹן שֶׁל חֻקִּיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר עַל חֻקִּיקָה
22 סְתָם, הוּא לֹא רַק בְּנוֹגֵעַ לָאוֹתִיּוֹת הַחֻקּוּקוֹת
23 בִּפְנֵי עַצְמָן (שֶׁבַּחֻקִּיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר אֵין לָהֶן
24 מְקוֹם אֲחִיזָה כו׳), אֶלָּא גַּם בְּשִׂיכוּת לַדָּבָר
25 הַנֶּחְקָק, שֶׁבַּחֻקִּיקָה סְתָם, כְּמוֹ בָּאוֹתִיּוֹת
26 הַחֻקּוּקוֹת עַל אֶבֶן טוֹבָה, פְּעוּלַת הַחֻקִּיקָה הִיא
27 רַק בַּחֵלֶק הַחִיצוֹנִי שֶׁל הָאֶבֶן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן

ביאור בדרך אפשר

40 העליון, **אֶלָּא גַּם הַתּוֹרָה שֶׁבָּהֶם, הַיְנוּ מַה שֶׁנִּמְשְׁכוּ בְּחָכְמָה**
41 **וְשֵׂכֶל (וְעַד גַּם הַשֵּׂכֶל גּוּפָא** עצמו), למרות שלכאורה בזה מודגש
42 עניין ההבנה וההשגה, **הֲרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁל "חֻקַּת", "גְּזֵרָה הִיא**
43 **מִלְּפָנַי".**

44 **ה) אַךְ עֲדַיִן** גם לאחר הביאור
45 שמצוות פרה אדומה היא ׳חוקת
46 התורה׳ במובן זה שגם קיום המצוות
47 המובנות בשכל צריך להיות מתוך
48 ביטול וקבלת עול **צָרִיךְ לְהָבִין,**
49 **אֵיךְ שַׁיָּךְ שֶׁעִנְיָן הַשֵּׂכֶל**
50 שבמצוות אלה **יִהְיֶה** גם הוא **מִצַּד**
51 **קַבָּלַת־עוֹל, הֲרֵי שֵׂכֶל וְקַבָּלַת־**
52 **עוֹל הֵם שְׁנֵי הֲפָכִים** הסותרים זה
53 לזה שהרי הבנה והשגה שכלית קשורה
54 במציאות של האדם, ואילו קבלת עול
55 עניינה ביטול המציאות האישית כלפי
56 הרצון העליון?
57 **אַךְ עַל זֶה** על השילוב המיוחד הזה
58 בין שכל וקבלת עול בקיום המצוות
59 המובנות בשכל **נֶאֱמַר "זֹאת חֻקַּת**
60 **הַתּוֹרָה", שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל**
61 **חֻקִּיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** חקיקה
62 שפועלת על כל המציאות וחודרת בה
63 לעומק **(כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ג**
64 לעניין ׳אותיות החקיקה׳ כפי שהוא
65 בנפש האדם), כפי שממשיך ומבאר.
66 **וּבְהַקְדִּים, שֶׁהַיִּתְרוֹן** והמעלה
67 **שֶׁל חֻקִּיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר עַל**
68 **חֻקִּיקָה סְתָם, הוּא לֹא רַק**
69 **בְּנוֹגֵעַ לָאוֹתִיּוֹת הַחֻקּוּקוֹת**
70 **בִּפְנֵי עַצְמָן (שֶׁבַּחֻקִּיקָה מֵעֵבֶר**
71 **לְעֵבֶר אֵין לָהֶן מְקוֹם אֲחִיזָה**
72 באבן **כו׳** והדבר מוכיח על מעלה
73 מיוחדת באותיות כשלעצמן), **אֶלָּא**
74 **גַּם בְּשִׂיכוּת לַדָּבָר הַנֶּחְקָק** שבו
75 האותיות חקוקות, גם לגביו יש
76 לאותיות החקיקה מעלה ויתרון,
77 **שֶׁבַּחֻקִּיקָה סְתָם, כְּמוֹ בָּאוֹתִיּוֹת הַחֻקּוּקוֹת עַל אֶבֶן טוֹבָה,**
78 **פְּעוּלַת הַחֻקִּיקָה הִיא רַק בַּחֵלֶק הַחִיצוֹנִי שֶׁל הָאֶבֶן** ואילו

לומר ע״ז ״אי אפשי״. וראה בארוכה לקו״ש ח״ז ע׳ 18־17. חט״ז ע׳ 248. ובזה יובן מה שאמרו (עירובין ק, סע״ב) ״אלמלי לא ניתנה תורה (ח״ו*) היינו למדים צניעות מחתול וגזל מנמלה כו׳״ - דלכאורה, למאי נפק״מ. 30) שלכן גם במשפטים אמרו ״לפניהם ולא לפני עו״כ, ואפי׳.. דנין אותו כדיני ישראל״ (רש״י ר״פ משפטים).

*) ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע׳ שלז. וש״נ.

ביאור בדרך אפשר

בחלק האבן הפנימי יותר, שמתחת לאותיות שום פעולה והשפעה, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, הִנֵּה כָּל מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הַדָּבָר הַנֶּחְקָק נַעֲשֵׂית חֲדוּרָה לְגַמְרֵי (דּוּרְכְּגֶעדְרוּנְגֶּען דּוּרְךְ אוּן דּוּרְךְ** חדורה בכל העומק, מן הקצה אל הקצה) **מֵהָעִנְיָן שֶׁחוֹקְקִים בּוֹ** והאבן כולה, בכל המציאות שלה ובכל השכבות שלה, היא אבן שחקוקות בה אותיות.

וּמִזֶּה מהאמור לעיל שהיתרון של 'אותיות החקיקה' החקוקות מעבר לעבר מתבטא גם בדבר שבו האותיות חקוקות **מוּבָן, שֶׁהַשַּׁיָּכוּת דְּ"זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה"** שחודרת **לַחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** בכל המציאות כולה, **הִיא לֹא רַק מִצַּד עִנְיַן הַ'קַּבָּלַת עוֹל'** שֶׁבְּקִיּוּם הַחוּקָה דְּ'פָרָה אֲדוּמָה', שֶׁאֵין לָהּ מָקוֹם **בְּשֵׂכֶל כְּלָל (כַּנּוְכָּר לְעֵיל), אֶלָּא גַּם מִצַּד הָאִישׁ** הַיִּשְׂרְאֵלִי שֶׁבּוֹ חָקוּק עִנְיַן הַ'קַּבָּלַת עוֹל', שֶׁחֲקִיקָה זוֹ חוֹדֶרֶת אֶת כָּל מְצִיאוּתוֹ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁדָּבָר שֶׁנֶּחְקָק בָּאָדָם בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת בְּאֶבֶן טוֹבָה, הִנֵּה אַף שֶׁהַדָּבָר נֶחְקָק בְּתוֹכוֹ (וְלֹא כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁכְּתוּבוֹת עַל גַּבֵּי הַקְּלָף), מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה מַגִּיעַ עַד לָעֶצֶם שֶׁלּוֹ מַמָּשׁ, וְאָז הִנֵּה כְּשֵׁם שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ עַד לָעוֹמֶק הַיּוֹתֵר פְּנִימִי, כְּמוֹ כֵּן אֵינוֹ נִקְלָט וְנִקְבָּע הֵיטֵב (אַיינְגֶעגְעַקאַרְבְּט) גַּם בַּכּוֹחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים. אָמְנָם, עִנְיַן הַ'קַּבָּלַת עוֹל', לְהִיוֹתוֹ חָקוּק אֵצֶל אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, הֵינוּ בְּכָל עַצְמוּתוֹ, הֲרֵי הוּא נִמְשָׁךְ גַּם בַּכּוֹחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים, כֵּיוָן שֶׁכָּל כּוֹחוֹת הָאָדָם שַׁיָּכִים לָעֶצֶם שֶׁלּוֹ[31]. וְזֶהוּ הָעִנְיָן דַּחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, הֵינוּ, מֵהָעוֹמֶק הַיּוֹתֵר פְּנִימִי עַד לַחִיצוֹנִיּוּת הֲכִי רְחוֹקָה. וְלָכֵן פּוֹעֵל הַ'קַּבָּלַת עוֹל' גַּם עַל כֹּחַ הַשֵּׂכֶל[32] (שֶׁגַּם בַּהֲבָנַת הַמִּצְוֹת דְּ'עֵדוֹת' וּ'מִשְׁפָּטִים' לֹא תִּהְיֶה נִכֶּרֶת מְצִיאוּת הַשֵּׂכֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד "גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי"), כֵּיוָן שֶׁעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ כּוֹלֵל וּפוֹעֵל עַל כָּל הַכּוֹחוֹת.

ו) **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה** הוּא בְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה עַצְמָהּ, שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", בְּחִינַת חֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר,

ביאור בדרך אפשר

(אַיינְגֶעגְעַקאַרְבְּט חרוט ונקלט עמוק) **גַּם** אפילו וגם בהם, במובן מסוים, הדבר נשאר מעליהם ולא חודר בפנימיותם. **אָמְנָם, עִנְיַן הַ'קַּבָּלַת עוֹל', לִהְיוֹתוֹ חָקוּק אֵצֶל אִישׁ יִשְׂרָאֵל** כל יהודי **מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** בכל המציאות שלו, **הֵינוּ בְּכָל עַצְמוּתוֹ** ולא רק בפרט מסוים וברובד מסויים, **הֲרֵי הוּא נִמְשָׁךְ גַּם בַּכּוֹחוֹת הֲכִי חִיצוֹנִיִּים, כֵּיוָן שֶׁכָּל כּוֹחוֹת הָאָדָם שַׁיָּכִים לָעֶצֶם שֶׁלּוֹ**[31] וכשהדבר נוגע בכל עצמותו, הרי זה חודר ונוגע גם לצדדים הכי חיצוניים של המציאות שלו. **וְזֶהוּ הָעִנְיָן דַּחֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** מן הקצה אל הקצה ממש, **הֵינוּ, מֵהָעוֹמֶק הַיּוֹתֵר פְּנִימִי עַד לַחִיצוֹנִיּוּת הֲכִי רְחוֹקָה** וכל הבחינות וכל המדריגות חדורות בקבלת עול הזו לגמרי. **וְלָכֵן פּוֹעֵל הַ'קַּבָּלַת עוֹל' גַּם עַל כֹּחַ הַשֵּׂכֶל**[32] (והפעולה היא **שֶׁגַּם בַּהֲבָנַת הַמִּצְוֹת דְּ'עֵדוֹת' וּ'מִשְׁפָּטִים' לֹא תִּהְיֶה נִכֶּרֶת מְצִיאוּת הַשֵּׂכֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד "גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי"**), **כֵּיוָן שֶׁעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ כּוֹלֵל וּפוֹעֵל עַל כָּל הַכּוֹחוֹת** ובזה מיושבת גם השאלה שנשאלה לעיל איך ייתכן שהקבלת־עול תשפיע על השכל והרי הם שני הפכים, והביאור הוא שהקבלת־עול הוא כאותיות החקוקות מעבר לעבר ולכן ההשפעה שלה היא על עצם הנפש ועצם המציאות, כולל השכל שגם הוא נמשך מהעצם ומושפע מהעצם.

ו) **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה** בדומה לאמור לעיל אודות השילוב הייחודי בין שכל וקבלת עול במצוות המובנות בשכל **הוּא בְּמִצְוַת פָּרָה אֲדוּמָה עַצְמָהּ** שהיא מצווה שלמעלה מהשכל, **שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", בְּחִינַת חֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר,** וגם בה ישנו שילוב

---

31) ראה עד"ז קונטרס העבודה פ"ה (ע' 33), שדוקא בחי' היחידה - עם היותה מופשטת לגמרי ואין לה שום אחיזה כלל בכחות הפנימיים, נמצאת היא בכל הכחות ופועלת גם על החומריות דנה"ב (משא"כ בחינת חי'). עיי"ש באריכות.

32) ואדרבה: דוקא בזה שהקב"ע פועל גם על השכל, מתבטא שהוא חקוק בעצם נפשו.

ביאור בדרך אפשר

מעין זה **שֶׁקִּיּוּמָהּ הוּא (לֹא רַק בְּכֹחַ הַמַּעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ** של האדם **מִצַּד קַבָּלַת־עוֹל, אֶלָּא) בְּאוֹפֶן שֶׁהֶאֱמוּנָה** שהיא היסוד לקיום המצוות **וְהַ׳קַּבָּלַת עוֹל׳** ביטול המציאות האישית **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל פּוֹעֲלִים גַּם עַל הַשֵּׂכֶל שֶׁבּוֹ, שֶׁלֹּא יְהַרְהֵר** מחשבות של תמיהות על מהותה וענייניה של מצווה זו (״**אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ״**)[33], **וְעַד שֶׁמְּקַיֵּם אוֹתָהּ בְּחַיּוּת וּבְשִׂמְחָה, כְּמוֹ מִצְוָה שֶׁמּוּבֶנֶת בַּשֵּׂכֶל** האנושי וההבנה גורמת לאדם נועם ועריבות בקיום המצווה, כך הוא מקיים בחיות ובשמחה גם מצווה זו שלמעלה מטעם ודעת ואין לו בה שום הבנה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָעִנְיָן שֶׁפָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוּת הַתּוֹרָה, הוּא לֹא רַק מִצַּד הַ׳חוּקָה׳ שֶׁבָּהּ כי היא למעלה מהשכל וצריך לקיים גם מצוות שמובנות בשכל מצד קבלת עול **(כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ד), אֶלָּא גַּם בָּזֶה שֶׁהַ׳קַּבָּלַת עוֹל׳ פּוֹעֵל** ומשפיע **עַל הַשֵּׂכֶל. אֶלָּא, שֶׁהַמִּצְוָה דְּ׳פָרָה אֲדוּמָה׳ מִצַּד עַצְמָהּ, מִכֵּיוָן שֶׁאֵינָהּ מְלוּבֶּשֶׁת בְּטַעַם, פְּעוּלַת הַ׳קַּבָּלַת עוֹל׳ שֶׁבָּהּ עַל הַשֵּׂכֶל הִיא בְּאוֹפֶן כְּלָלִי (בִּבְחִינַת שְׁלִילָה), שֶׁלֹּא יְהַרְהֵר, וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ** מחשבות של תמיהות על מצווה זו, **וּמִזֶּה** מהפעולה של הקבלת־עול על השכל כפי שהיא בפרה אדומה שהיא אמנם פעולה מוגבלת, **נִמְשָׁךְ אַחַר־כַּךְ בִּפְרָטֵי הַמִּצְוֹת, שֶׁהַ׳קַּבָּלַת עוֹל׳ פּוֹעֵל עַל הַשֵּׂכֶל** האנושי **שֶׁיַּשִּׂיג** ויבין ויקלוט **כְּפִי הָרָצוֹן** העליון האלוקי.

וְעִנְיָן זֶה שכל פרטי הכוחות של האדם, כולל כוח השכל, יהיו מושפעים מהקבלת־עול הקשורה בעצם הנפש, **מַתְאִים גַּם עִם פְּרָטֵי עִנְיָנֵי הַ׳חוּקָה׳ דְּ׳פָרָה אֲדוּמָה׳ (שֶׁחֲלוּקָה גַּם מִשְּׁאָר הַ׳חוּקִים׳, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף א), שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵי הֲפָכִים, שֶׁעֲשָׂיָתָהּ חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת, וּבְיַחַד עִם זֶה, ״וְהִזָּה אֶל נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד״**[34], **וְהַינוּ, שֶׁמִּצַּד הָעֶצֶם שֶׁל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, בְּחִינַת חֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, הִנֵּה אֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁנִּמְצָא חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת, הֲרֵי הוּא מִתְכַּוֵּן וְרוֹאֶה פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל**[35].

וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ שֶׁמַּה שֶׁכָּתוּב בְּפָרָה אֲדוּמָה ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ הוּא מִצַּד הָ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳ שֶׁבָּהּ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף א), כִּי הָ׳רָצוֹא׳ לָצֵאת מִגֶּדֶר הַכֵּלִים וְהַשֵּׂכֶל, הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַ׳קַּבָּלַת עוֹל׳ שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן ״נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד״, וְהַ׳שּׁוֹב׳ הוּא עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה בַּשֵּׂכֶל, שֶׁלֹּא יְהַרְהֵר (וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת שֶׁגַּם הַשֵּׂכֶל עַצְמוֹ יַסְכִּים, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), וְעַד

ביאור בדרך אפשר

הַ׳חוּקִים׳, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף א** ויש בה עניינים שלמעלה מהשכל לגמרי, יותר משאר המצוות שגם הם בגדר ׳חוקים׳), **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ** במצוות פרה אדומה **שְׁנֵי הֲפָכִים, שֶׁעֲשָׂיָתָהּ חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת** מחנה שכינה, מחנה לויה ומחנה ישראל והיינו מחוץ לתחום הקדושה, **וּבְיַחַד עִם זֶה, ״וְהִזָּה אֶל נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד״**[34] דווקא מול הקודש, **וְהַינוּ, שֶׁמִּצַּד הָעֶצֶם שֶׁל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, בְּחִינַת חֲקִיקָה מֵעֵבֶר לְעֵבֶר** והרי מצד עצם מהותו בוודאי כל יהודי חדור בקדושה בכל פרט ופרט של מציאותו, **הִנֵּה אֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁנִּמְצָא חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת, הֲרֵי הוּא מִתְכַּוֵּן וְרוֹאֶה פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל**[35] כי סוף סוף העצם משפיע ופועל על כל פרט ופרט מהמציאות שלו.

וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה המבואר לעיל אודות פעולת והשפעת הקבלת־עול על השכל **עִם הַמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ שֶׁמַּה שֶׁכָּתוּב בְּפָרָה אֲדוּמָה ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ הוּא מִצַּד הָ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳ שֶׁבָּהּ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף א** שהוא עניין כללי בכל המצוות), **כִּי הָ׳רָצוֹא׳** הרצון והתשוקה **לָצֵאת מִגֶּדֶר הַכֵּלִים וְהַשֵּׂכֶל** שהם הגדרים שעושים את האדם למציאות מוגדרת, ולהתבטל לאלוקות ולדבוק באלוקות, **הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַ׳קַּבָּלַת עוֹל׳ שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן** התוכן הפנימי של ההזאה **״נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד״** בפרה אדומה, **וְהַ׳שּׁוֹב׳ הוּא עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה** של הקבלת־עול והביטול והשפעתם **בַּשֵּׂכֶל, שֶׁלֹּא יְהַרְהֵר** אלא יקבל את הציווי מתוך ביטול, ללא קושיות וללא תהיות **(וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת** שאינם בגדר ׳חוקים׳ אלא ׳עדות׳ או ׳משפטים׳) **שֶׁגַּם הַשֵּׂכֶל עַצְמוֹ יַסְכִּים, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), וְעַד**

---

33) ראה לקו״ש ח״ג ע׳ 898. 34) פרשתנו שם, ד. 35) פירש״י עה״פ.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁפּוֹעֵל הַבְּרוּר ההפרדה של הטוב מהרע והעלאתו לקדושה גַּם חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת היינו בירור גם של המקום הנחות ביותר, וּמְטַהֵר טוּמְאַת מֵת שהיא טומאה חמורה ביותר "שֶׁלְּמַטָּה מַטָּה מִנֵּהּ"[36], כמבואר בקבלה וחסידות שה'קליפות', הכוחות שמחוץ לקדושה המכסות על האור האלוקי כשם שהקליפה מכסה על הפרי, נחלקות לשתי דרגות כלליות, קליפת נוגה, לשון אור, שיש בה תערובת טוב ורע, וקליפות טמאות לגמרי שאין בהם טוב כלל, ועל כך מבואר (ב'אגרת הקודש' שבספר התניא) שהקרבנות הנעשים בפנים מבררים את קליפת נוגה ואילו פרה אדומה הנעשית בחוץ מטהרת ומבררת טומאה שלמטה מטה מקליפת נוגה (וכמבואר שם, "נודע מזוהר הקדוש והאריז"ל סוד הקרבנות שעל גבי המזבח הן בחי' העלאת מיין־נוקבין מנפש הבהמית שבנוגה אל שרשן ומקורן הן בחי' ד' חיות שבמרכבה הנושאות את הכסא פני שור ופני נשר וכו'... אכן בשריפת הפרה אדומה הנה על ידי השלכת עץ ארז ואזוב וכו' ונתינת מים חיים אל האפר נקרא בשם קידוש מי חטאת במשנה והיא בחינת קדש העליון... ולזאת מטהרת טומאת המת אף שהוא אבי אבות וכו' ולמטה מטה מנוגה").

ז) וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזּוֹהִי גַּם הַשַּׂיָּכוּת דְּפָרָשַׁת "חֻקַּת" לְחַג הַגְּאוּלָה של הרבי הריי"צ ממאסרו ביום י"ב תַּמּוּז, שֶׁלָּכֵן קוֹרִין אוֹתָהּ את פרשת חוקת (בְּכַמָּה וְכַמָּה שָׁנִים בְּשַׁבָּת (עליה נאמר בזוהר דְּמִינֵהּ מִתְבָּרְכִין כּוּלְּהוּ יוֹמִין[37] שממנה מתברכים כל הימים של השבוע) שֶׁלְּפָנֵי י"ב תַּמּוּז, וְעַל־כָּל־פָּנִים בִּסְמִיכוּת לְג' תַּמּוּז, שֶׁאָז הִתְחִילָה הַגְּאוּלָה (חוּפְשָׁה נִתְּנָה לוֹ) לצאת מבית האסורים, על מנת להישלח לעיר גלותו לשלוש שנים ולמעשה שוחרר בי"ב תמוז), וְעַד שֶׁגַּם בַּמַּאֲמָר דְּי"ב תַּמּוּז הָרִאשׁוֹן של שנת תרפ"ז

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁפּוֹעֵל הַבְּרוּר גַּם חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת, וּמְטַהֵר
2 טוּמְאַת מֵת "שֶׁלְּמַטָּה מַטָּה מִנֵּהּ"[36].
3 ז) וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזּוֹהִי גַּם הַשַּׂיָּכוּת דְּפָרָשַׁת
4 "חֻקַּת" לְחַג הַגְּאוּלָה י"ב תַּמּוּז, שֶׁלָּכֵן
5 קוֹרִין אוֹתָהּ (בְּכַמָּה וְכַמָּה שָׁנִים) בְּשַׁבָּת (דְּמִינֵהּ
6 מִתְבָּרְכִין כּוּלְּהוּ יוֹמִין[37]) שֶׁלְּפָנֵי י"ב תַּמּוּז,
7 וְעַל־כָּל־פָּנִים בִּסְמִיכוּת לְג' תַּמּוּז, שֶׁאָז הִתְחִילָה
8 הַגְּאוּלָה (חוּפְשָׁה נִתְּנָה לוֹ), וְעַד שֶׁגַּם בַּמַּאֲמָר
9 דְּי"ב תַּמּוּז הָרִאשׁוֹן הוּבָא פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק
10 "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ד).
11 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ שֶׁכְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְרַחְמִי
12 אַדְמוֹ"ר בַּעַל הַשִּׂמְחָה וְהַגְּאוּלָה, הָיָה חָדוּר כָּל
13 יָמָיו בַּעֲבוֹדָה דִּ'מְסִירַת נֶפֶשׁ' בְּפוֹעַל, וּבְיַחַד עִם
14 זֶה, הָיוּ כָּל עִנְיָנָיו בְּתַכְלִית הַהִתְיַשְּׁבוּת. וַאֲפִילוּ
15 "הָעֲבוֹדָה הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָבַדְתִּי בְּהַרְבָּצַת תּוֹרָה
16 וְחִזּוּק הַדָּת"[38], שֶׁבִּגְלָלָהּ הָיָה הַמַּאֲסָר לִפְנֵי י"ב
17 תַּמּוּז, הִנֵּה אַף שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ לֹא הָיָה לָהּ מָקוֹם
18 עַל־פִּי שֵׂכֶל, אֲפִילוּ לֹא עַל־פִּי שֵׂכֶל דִּקְדוּשָׁה,
19 וּבָאָה בְּגִלּוּי מִצַּד הָעֲבוֹדָה דִּ'מְסִירַת נֶפֶשׁ'
20 בְּפוֹעַל שֶׁלְּמַעְלָה לְגַמְרֵי מִמִּדִּידַת הַשֵּׂכֶל, אַף־
21 עַל־פִּי־כֵן הָיְתָה עֲבוֹדָה מְסוּדֶרֶת בְּתַכְלִית (אַף
22 שֶׁטֶּבַע הָאָדָם הוּא שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁעוֹמֵד בִּתְנוּעָה שֶׁל
23 'מְסִירַת נֶפֶשׁ' אֵין מָקוֹם אֶצְלוֹ לְחֶשְׁבּוֹנוֹת
24 וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה), וְהָיְתָה מְחוּשֶׁבֶת וַעֲרוּכָה בְּאוֹפֶן
25 שֶׁהַרְבָּצַת הַתּוֹרָה וְחִזּוּק הַדָּת תִּהְיֶה בְּמִדָּה הַיּוֹתֵר
26 גְּדוֹלָה. וְעַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י
27 בְּפָרָשָׁתֵנוּ[39] שֶׁ"מֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם
28 מֹשֶׁה, לוֹמַר לְךָ[40] שֶׁנְּשִׁיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר,
עצמה הוּבָא פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה"
(כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ד).
וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ שֶׁכְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְרַחְמִי אַדְמוֹ"ר בַּעַל הַשִּׂמְחָה וְהַגְּאוּלָה, הָיָה חָדוּר כָּל יָמָיו בַּעֲבוֹדָה דִּ'מְסִירַת נֶפֶשׁ' על כל ענייני יהדות בְּפוֹעַל, וּבְיַחַד עִם זֶה, הָיוּ כָּל עִנְיָנָיו בְּתַכְלִית הַהִתְיַשְּׁבוּת מתוך יישוב הדעת ועל פי השכל. וַאֲפִילוּ "הָעֲבוֹדָה הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָבַדְתִּי בְּהַרְבָּצַת תּוֹרָה וְחִזּוּק הַדָּת"[38], כלשונו במכתבו לי"ב תמוז תרפ"ח, שֶׁבִּגְלָלָהּ הָיָה הַמַּאֲסָר לִפְנֵי י"ב תַּמּוּז, הִנֵּה אַף שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ לֹא הָיָה לָהּ מָקוֹם עַל־פִּי שֵׂכֶל, אֲפִילוּ לֹא עַל־פִּי שֵׂכֶל דִּקְדוּשָׁה, וּבָאָה בְּגִלּוּי מִצַּד הָעֲבוֹדָה דִּ'מְסִירַת נֶפֶשׁ' בְּפוֹעַל שֶׁלְּמַעְלָה לְגַמְרֵי מִמִּדִּידַת הַשֵּׂכֶל, היינו תוך התעלות מוחלטת מגדרי השכל, אַף־עַל־פִּי־כֵן הָיְתָה עֲבוֹדָה מְסוּדֶרֶת ומאורגנת בְּתַכְלִית (אַף שֶׁטֶּבַע הָאָדָם הוּא שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁעוֹמֵד בִּתְנוּעָה שֶׁל 'מְסִירַת נֶפֶשׁ' אֵין מָקוֹם אֶצְלוֹ לְחֶשְׁבּוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה אלא מתנהג למעלה ממדידה והגבלה לגמרי), וְהָיְתָה פעילותו של הרבי הריי"צ שנעשתה במסירות נפש ממש מְחוּשֶׁבֶת וַעֲרוּכָה בְּאוֹפֶן שֶׁהַרְבָּצַת הַתּוֹרָה וְחִזּוּק הַדָּת תִּהְיֶה בְּמִדָּה הַיּוֹתֵר גְּדוֹלָה בשילוב מיוחד של מסירות נפש ויציאה מכל הגדרים ביחד עם עבודה מאורגנת ומסודרת היטב.
וְעַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשָׁתֵנוּ[39] פרשת חוקת ביישוב הסתירה לכאורה שפעם נאמר שמשה שלח מרגלים ופעם נאמר שבני ישראל שלחו מרגלים שֶׁ"מֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה,

---

36) ראה תניא אגה"ק סכ"ח. דרך מצוותיך קיא, ב. 37) זח"ב סג, ב. פח, א. 38) לשון כ"ק מו"ח אדמו"ר במכתבו לחגיגת יב תמוז הראשונה - בשנת תרפ"ח (נדפס בסה"מ תש"ח ע' 263. ולאח"ז ח"ב ע' פ). 39) כא, כא. - וראה בארוכה לקו"ש חל"ג ס"ע 134 ואילך. 40) לכאורה "לומר לך.. הכל" - אינו נוגע להבנת פשוטו של מקרא? אלא שמתרץ ומבאר למה שינה הכתוב - שזהו "לומר לך" - כולל גם "בן חמש" - כי כן הוא גם בפשטות הדברים (ובעולם העשי' הגשמי - לעומת

וידבר הוי׳ וגו׳ זאת חוקת התורה גו׳

ביאור בדרך אפשר

לוֹמַר לְךָ[40] שֶׁנְּשִׁיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר, כִּי הַנָּשִׂיא הוּא הַכֹּל״, מוּבָן, שֶׁכֹּחַ זֶה לִפעוּל מתוך שילוב זה של מסירות נפש מצד אחד וסדר והתיישבות מצד שני, נוֹתֵן כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ״ר לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַד אֲפִילוּ לְמִי שֶׁ(רַק) בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכֻנֶּה[41] מי שהיותו נקרא בשם ״ישראל׳ הוא אצלו כינוי בלבד שייכותו הפנימית לדבר לא נראית בגלוי. וְכַאֲשֶׁר גִּלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ שֶׁסָּלַל לָנוּ הרבי בעל הגאולה, יֶשְׁנָה הַהַבְטָחָה שֶׁיִּקּוּיִם מַה שֶּׁכָּתוּב[42] יְהִי ה׳ אֱלֹקֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ, כפי שאמר הרבי הריי״צ עצמו לגבי מאסרו וגאולתו, וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה אוֹר[43] בְּרוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת[44].

ביאור בדרך אפשר

כִּי הַנָּשִׂיא הוּא הַכֹּל״, מוּבָן, שֶׁכֹּחַ זֶה נוֹתֵן כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ״ר לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַד אֲפִילוּ לְמִי שֶׁ(רַק) בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכֻנֶּה[41]. וְכַאֲשֶׁר גִּלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ שֶׁסָּלַל לָנוּ, יֶשְׁנָה הַהַבְטָחָה שֶׁיִּקּוּיִם מַה שֶּׁכָּתוּב[42] יְהִי ה׳ אֱלֹקֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ, וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה אוֹר[43] בְּרוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת[44].

פשט שבתורה) - שנשיא הדור כו׳. ועפ״ז מובנת התמי׳ - דלכאורה הו״ל לרש״י לסיים בדוגמא ל״וישראל הם משה״ - וע״פ הנ״ל מובן, דבזה לא תמיד ישנה האמירה לך (שכן הוא בפועל) - אף שישראל דדור דעה דמשה - הם משה, משא״כ בנשיא הדור. 41) לשון כ״ק מו״ח אדמו״ר במכתבו הנ״ל. וראה לקו״ש ח״ח בהוספות ע׳ 329 ואילך. 42) מלכים־א ח, נז. 43) ע״פ לשון הכתוב - בא יו״ד, כג. 44) לשון כ״ק מו״ח אדמו״ר - ג׳ תמוז תרפ״ז (נדפס בסה״ש תרפ״ז ע׳ 169 ואילך). וראה לקו״ש ח״ח ע׳ 336 הערה ד״ה יהי.

המשך ביאור למס׳ יבמות ליום שלישי עמ׳ א

שקידש אשה אינה אפילו ספק אשת איש מן התורה, משום שחרש ודאי אין בו דעת ואין במעשיו כלום.

דוחה הגמרא: אין ראיה שטעמו של שמואל שהבא על אשת חרש פטור מאשם תלוי משום שודאי אינו בן דעת לא לקדש ואף לא לתרום, כפי ששנינו במשנה בתרומות. שכן אפשר לפרש דהוא דְּאָמַר כְּרַבִּי אֶלְעָזָר – שמואל סובר כרבי אלעזר בברייתא דלהלן. דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר, תְּרוּמַת חֵרֵשׁ לֹא תֵּצֵא לְחוּלִין ואסורה באכילה לזר, מִפְּנֵי שֶׁחרש הוּא סָפֵק בן דעת, ושמא תרומתו תרומה. הרי שרבי אלעזר חולק על המשנה לעיל וסובר שחרש הוא ספק בן דעת, ויתכן שאף שמואל סובר כמותו שתרומת חרש היא ספק תרומה. מקשה הגמרא: אִי סְבִירָא [לֵיהּ] כְּרַבִּי אֶלְעָזָר – אם אכן שמואל סובר כרבי אלעזר שחרש הוא ספק בן דעת, אם כן הבא על אשת חרש אָשָׁם תָּלוּי נַמִּי לִיחַיֵּיב – יתחייב אשם תלוי, כיון שיש כאן ספק איסור שמא החרש בן דעת וקידושיו קידושין, ומדוע סובר שמואל שהוא פטור. מתרצת הגמרא: הטעם ששמואל פוטר, משום דִּבְעֵינָן חֲתִיכָה מִשְּׁתֵי חֲתִיכוֹת – שלחייב אשם תלוי צריך שיהיה הספק באופן שהיו לפניו שתי חתיכות אחת של היתר ואחת של איסור, כגון שהיו אשתו ואשת איש עמו בבית, וסבור שאין שם אלא אשתו, ובא על האחת, ולבוקר נמצאו שתיהן ולא ידע על אי זו בא. וכן היו שתי חתיכות לפניו אחת של חלב ואחת של שומן, וסבר ששתיהן של שומן ואכל אחת מהן, ואחר כך נודע לו שאחת מהן חלב, שאם היה יודע איזה אכל, היה מביא קרבן חטאת, ועתה שאינו יודע איזה אכל חייב אשם תלוי. אבל כאן באשת חרש שאין כאן ספק אלא עליה, שאם חרש הוא בן דעת הרי היא אשת איש, ואם אינו בן דעת אינה אשת איש, על אופן זה לא נאמר חיוב אשם תלוי.

מקשה הגמרא: וּמִי בָּעֵי רַבִּי אֶלְעָזָר – וכי סובר רבי אלעזר שכדי להתחייב אשם תלוי צריך שיהיה הספק בחֲתִיכָה מִשְּׁתֵי חֲתִיכוֹת. וְהָתַנְיָא בברייתא, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, כּוּי שהוא ספק חיה ספק בהמה, חַיָּבִין עַל אכילת חֶלְבּוֹ אָשָׁם תָּלוּי. שכן אם הוא חיה חלבו מותר באכילה, ואם הוא בהמה חייבים כרת על חלבו, ועתה שהוא ספק חיה ספק בהמה חייבים על חלבו אשם תלוי. הרי שאף שאין כאן ספק באחד משתי חתיכות אלא ספק רק על חתיכה אחת מה דינה, מכל מקום חייב אשם תלוי מספק שמא הוא בהמה. ונמצא שלדעת רבי אלעזר הבא על אשת חרש חייב אשם תלוי, ואם כן שמואל הסובר כרבי אלעזר, מדוע הוא פוטר הבא על אשת חרש מאשם תלוי.

מתרצת הגמרא: שְׁמוּאֵל סָבַר כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בַּחֲדָא – בדבר אחד, שחרש נידון כספק בן דעת, וּפָלִיג עָלֵיהּ בַּחֲדָא – וחולק עליו בדבר אחד, שרבי אלעזר אינו מצריך שתי חתיכות לאשם תלוי, ואילו שמואל סובר כשיטת החולקים על רבי אלעזר שחיוב אשם תלוי הוא רק כשיש ספק בחתיכה אחת משתי חתיכות, ולכן פוטר את הבא על אשת חרש.

הגמרא מביאה גירסא הפוכה בדברי שמואל: וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי – ויש אומרים שכך היו דברי שמואל, אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשִׁי אָמַר שְׁמוּאֵל, אֵשֶׁת חֵרֵשׁ חַיָּבִין עָלֶיהָ אָשָׁם תָּלוּי, כיון שהחרש נידון כספק בן דעת.

ולגירסא זו גם המשא ומתן בדבריו היו להיפך. מקשה הגמרא: מֵיתְיֵבִי ממה ששנינו במשנה (תרומות פ״א מ״א), חֲמִשָּׁה לֹא יִתְרוֹמוּ ואם תרמו אין תרומתן תרומה, ואחד מהם הוא חרש. ומכך שלא שנינו ׳תרומה ויחזור ויתרום׳ הרי שחרש נחשב כמי שודאי אין בו דעת. ועל כך מתרצת הגמרא: שמואל סָבַר לָהּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר שהובא בברייתא לעיל שתרומת חרש חלה מספק, ולכן הבא על אשת חרש חייב באשם תלוי, ואף שאינה אחת משתי חתיכות.

הגמרא מבררת את שיטתו של רבי אלעזר שחרש נחשב כספק בן דעת: בְּעָא [–שאל] רַב אַשִׁי, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר שאמר שחרש הוא ספק בן דעת. מִיפְּשַׁט פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּחֵרֵשׁ דַּעְתָּא קְלִישְׁתָּא הוּא – האם פשוט לו שחרש דעתו חלשה ואינו מחודד להבין היטב כשאר בני אדם, ובזה לא הסתפק, וּמִיהוּ מִסְפְּקָא לֵיהּ אִי דַּעְתָּא צִילּוּתָא – ואמנם הוא הסתפק אם אותו קצת דעת שיש לו נחשבת כדעה צלולה, ובמה שהוא נותן את דעתו ועושה איזה דבר ודאי שכוונתו כוונה,

בס"ד. שיחת שבת פרשת חוקת, יו"ד תמוז, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. הביאור בפירוש רש"י ריש פרשתנו, "זאת חוקת התורה", "לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חוקה, גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה",

- שכוונת רש"י היא לבאר הלשון "זאת חוקת התורה", שמשמעותו שפרה האדומה היא החוקה היחידה שבכל התורה (מה־שאין־כן "זאת חוקת הפסח"[1], שפירושו: "זאת" - הדינים שנאמרו לאחרי זה, "כל בן נכר לא יאכל בו"[1], הם חוקת הפסח[2], מה־שאין־כן הדינים שלפני זה), להיותה ה"חוקה" היחידה שאין לה מקום בשכל לחלוטין (ולא כמו שאר החוקים, שבכללות הם בגדר השכל, אלא שיש עליהם קושיות כו'; ורק "טהרת מי חטאת" שמנה רש"י בפרשת אחרי[3], מובנת בכללות על־פי שכל כשאר חוקי התורה[4]), כיון שאין מקריבים ממנה על המזבח, ועשייתה דוקא חוץ לשלש מחנות.

ועל־פי־זה יובן דיוק לשון רש"י "השטן" (ולא "יצר הרע"), "מונין" (ולא "משיבין"), "אין לך רשות להרהר אחריה" (ולא "אי אתם רשאין להפטר"), כי במצוה שאין לה מקום בשכל לחלוטין, לא שייך שהיצר הרע ואומות העולם יהיו "משיבין", להוכיח שאינה מפי הקדוש־ברוך־הוא חס־ושלום (כמו במצוות שבכללות הם בגדרי השכל, ומכל־מקום יש עליהם קושיות), ובמילא אין קא־סלקא־דעתך ש"רשאין להפטר"; אלא רק "מונין את ישראל", לצערם ולקנטרם כו', כמו ה"שטן", שרק מפריע ומצער כו', אבל לא מבטל את הדבר -

הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק ח עמוד 123 ואילך; שם עמוד 183 ואילך - בפירוש "זאת חוקת התורה" שבפרשת מטות[5].

* * *

ב. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל וידבר גו' זאת חוקת התורה וגו'.

* * *

ג. הביאור בפירוש רש"י בסוף פרשתנו, "ויכו אותו", "משה הרגו, כדאיתא בברכות בהרואה[6], עקר טורא בר תלתא פרסי וכו'",

- דכיון שהקדוש־ברוך־הוא אמר למשה[7] "אל תירא אותו", לפי "שהיה משה ירא להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברהם" (מה־שאין־כן בני ישראל שהיו בטוחים בנצחון בכח תפלתו של משה), על כרחך צריך לומר, שגם "כי בידך נתתי אותו"[7], קאי על משה לבדו, ולכן מפרש רש"י "משה הרגו".

ואף־על־פי־כן נאמר "ויכו" לשון רבים, כי לאחרי שעוג "עקר טורא בר תלתא פרסי", כגודל השטח של מחנה ישראל, היינו, שרצה לאבד חס־ושלום את כל בני ישראל, זרע אברהם, בטלה ממנו זכותו של

---

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ח ע' 289 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) ראה שו"ע יו"ד סרמ"ר ס"ו. ובט"ז שם "שהוא המנהג בכל יום".

2) ראה גם תורת מנחם חל"ז ע' 206. וש"נ.

3) כולל מצוות יסודי התורה: אחדות ה', אהבתו ויראתו וכו' ש"הדרך לאהבתו ויראתו" היא שיתבונן האדם במעשיו (של ה') .. ויראה מהן חכמתו .. מיד הוא .. מתאווה תאווה גדולה לידע כו' (ראה רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ב). ראה גם תורת מנחם חמ"א ע' 70. וש"נ.

4) הל' ת"ת סוף פ"א.

5) ראה תורת מנחם חמ"א ע' 284. וש"נ.

6) שמות ג, א.

7) שמו"ר (פ"ב, ב) ותנחומא שם (ז).

אברהם*, ושוב לא היו זקוקים לזכותו של משה דוקא, אלא גם שאר בני ישראל היו יכולים להרגו, ועוד זאת, ש"משה הרגו" בשליחותם של כל ישראל, שנתחייבו להרגו מצד "אם בא להרגך השכם להרגו"[8].

ורש"י לא מסתפק בציון ל'ברכות', ומוסיף "בהרואה", שבהתחלת הפרק מדובר אודות ברכת הנס דרבים, שמזה מוכח, שגם מה ש"משה הרגו" היה נוגע לרבים.

וענין זה (שגם ענין שנעשה על־ידי משה נעשה נס של כל ישראל) שייך לי"ב תמוז, שעל־ידי ה'מסירות נפש' של בעל הגאולה המשיך גאולה לכל בני ישראל -

הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' שם עמוד 134 ואילך.

---

*) שהרי[9] "בתוהא על הראשונות", "איבד את הראשונות"[10]. ואף שבפועל רק התכוון לאבד את ישראל, ומחשבתו לא באה לידי פועל - הרי אצל אומות העולם מצרף הקדוש־ברוך־הוא מחשבה רעה למעשה[11]. ולכן, אף שבעקירת ההר רק רצה להורגם[12] - ומענישין על החטא דוקא, ולא על ההכנה, ובדוגמת הלוקח כלי ברזל בידו להרוג חבירו - הרי זה נחשב לחטא שמענישין עליו[13].

8) יג, ג.
9) שם, כא.
10) ראה גם במכילתא בפירוש הנבואה שבשירה "בגדול זרועך ידמו כאבן" (בשלח טו, טז) — שמדבר ב"כל מלכי כנען" כשיבואו וילחמו בישראל.
11) בשלח שם, טו.
12) ראה וישב לז, כה. ובכ"מ.
13) לו, ג ואילך.

המשך ביאור למס' יבמות ליום ראשון עמ' ב

מקשה הגמרא: **וְהָא** – והרי התנא במשנה **תְּנַדֶּלֶנּוּ קָאָמַר**, ומשמע שהוא רשאי להמשיך לבא עליה עד שיגדלו, אף **דְּכָל בִּיאָה וּבִיאָה דְּאִיסּוּרָא הוּא** לדעת רבי מאיר.

מסקנת הגמרא: **אֶלָּא, מְחַוֵּורְתָּא** – מחוור וברור הדבר, **דְּמַתְנִיתִין דְּלֹא כְּרַבִּי מֵאִיר.**

הגמרא דנה בשיטת חכמים המתירים לקטן לייבם. מקשה הגמרא: **קָרֵי כָּאן** – יש לקרוא כאן את הפסוק שנאמר לענין ייבום (דברים כה ז) 'לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל', **וְהָאי לָאו בַּר הָכֵי הוּא** – והקטן אינו ראוי להוליד ולהקים שם, ואיך התירו לו לייבם.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, אָמַר קְרָא** (שם כה ה) 'יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ', שמשמע אפילו יבם **כָּל דְּהוּ** – אפילו יבם כל שהוא כלומר שהוא קטן, שאינו ראוי עתה להקמת שם אך לכשיגדל יהיה ראוי להקים שם.

תירוץ נוסף: **רָבָא אָמַר, כְּלָאוּ הָכֵי** – ללא פסוק זה, **נַמִּי לֹא מָצִית אָמְרַת** – גם אינך יכול לומר שאסור לקטן לייבם, שאם כן **מִי אִיכָּא מִידִי** – וכי יתכן **דְּהַשְׁתָּא אֲסִירָא לֵיהּ** – שעתה בשעת הנפילה ליבום תהא היבמה אסורה ליבם, כיון שהוא קטן, **וּלְבָתַר שַׁעְתָּא** – לאחר זמן כשיגדלו הקטן והקטנה **שַׁרְיָא** – תהיה מותרת לו, **וְהָא** – והרי **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל דְּבָמָה שֶׁאֵין אֲנִי קוֹרֵא** – שאי אפשר לקיים בה **בִּשְׁעַת נְפִילָה** ליבום את הפסוק (שם) 'יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ', **הֲרֵי הִיא כְּאֵשֶׁת אָח שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים** שאין בה דין ייבום, **וַאֲסוּרָה** לעולם. נמצא שלא תהיה מצות יבום ביבמה שנפלה לפני יבם בעודו קטן.

שואלת הגמרא: **וְאֵימָא הָכֵי נַמִּי** – ושמא באמת אין מצות יבום באופן זה. משיבה הגמרא: **אָמַר קְרָא** בפרשת יבום (שם כה ה) 'כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו', משמע שפרשה זו נאמרה בכל אופן שאחים ישובים יחדיו **אֲפִילּוּ** ביבם **בֶּן יוֹם אֶחָד.** אלא שמפסוק זה עדיין אין הוכחה שהיבם רשאי לייבם קודם שהגדיל, כי יתכן שיהיה עליו להמתין מלייבמה עד שיגדל. אלא שרבא הוכיח שאם אסור לקטן לייבם יהיה אסור לו לייבם אף כשיגדל.

שנינו במשנה: **יְבָמָה שֶׁאָמְרָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם וכו'** לא נבעלתי, כופין אותו שיחלוץ לה. מבררת הגמרא: **מַאן תָּנָא** – מי הוא התנא הסובר **דְּעַד תְּלָתִין יוֹמִין מוֹקֵים אִינִישׁ אַנַפְשֵׁיהּ** – שעד שלשים יום אדם יכול להתאפק מלבעול. **אָמַר** רַבִּי יוֹחָנָן, משנתנו בשיטת **רַבִּי מֵאִיר הִיא. דְּתַנְיָא** בברייתא, **מַעֲנַת בְּתוּלִים** – נאמנות הבעל שנשא אשה בחזקת בתולה, לטעון שלא היתה בתולה ולהפסידה כתובתה, אינה דווקא למחרת הנישואין אלא **כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם** מיום שנשאה אפילו כבר התייחדה עמו, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.** ואין לומר שמן הסתם בא עליה מיד ומצאה בתולה, ולאחר כמה ימים כעס עליה ועתה הוא טוען שהיתה בעולה, משום שיכול הבעל לומר עד עתה לא בעלתיה, ומקבלים את טענתו משום שעד שלשים יום יכול אדם להתאפק מלבעול. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אם נִסְתְּרָה** – נתייחדה עמו, אינו נאמן בטענת בתולים אלא **לְאַלְתַּר** – מיד אחר הסתירה כשימצא בית דין, אבל לאחר זמן אינו נאמן, שכיון שנתייחדו ודאי בא עליה ומצאה בתולה, ועתה כעס עליה וטוען שמצאה בעולה. ואם **לֹא נִסְתְּרָה** עמו, יכול הוא לטעון טענת בתולים **אַף לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים.** אם כן משנתנו שנקטה שעד שלושים יום היבמה נאמנת לומר שלא בעל אותה, היא כשיטת רבי מאיר.

דוחה הגמרא: **רַבָּה אָמַר, אֲפִילּוּ תִּימָא** – יכול אתה לומר שמשנתנו היא אפילו בשיטת **רַבִּי יוֹסֵי,** משום שעד **כָּאן לֹא קָאָמַר** – עד עתה לא שמענו שאמר **רַבִּי יוֹסֵי הָתָם** – שם בברייתא, שאין אדם מתאפק מלבעול כשנתייחדה עמו, **אֶלָּא בַּאֲרוּסָתוֹ דְּגִיס בָּהּ** – שהוא רגיל בה ואינו מתבייש ממנה, ולכן הוא בועל אותה מיד, **אֲבָל אֵשֶׁת אָחִיו**

לקוטי־שיחות פרשת חוקת כרך יח שיחה ג

מתורגם ללשון הקודש

א.

דברי חז״ל ורש״י על הבאר ועניני הכבוד

חז״ל אומרים[1], שהבאר שסיפקה לבני ישראל במדבר מים, היתה בזכות מרים, ולכן, מיד לאחר פטירת מרים — ״ולא היה מים לעדה״[2]; ועניני הכבוד היו בזכות אהרן, וכאשר ״מת אהרן נסתלקו עניני כבוד...״.

למרות זאת היתה הבאר גם לאחר פטירת מרים, ועניני הכבוד לאחר מות אהרן, כיון שאחר־כך, כפי שאומרים חז״ל[1] — ״חזרו שניהם בזכות משה״.

במבט ראשון נראה, שגם רש״י בפירושו על התורה, לימוד פשוטו של מקרא, מקבל את דברי חז״ל הללו: על הפסוק[2] ״ולא היה מים לעדה״, מפרש רש״י ״מכאן שכל מ׳ שנה היה להם הבאר בזכות מרים״, ועל הפסוק[3] ״וישמע הכנעני״ הוא מצטט[4]: ״שמע שמת אהרן ונסתלקו עניני כבוד״; יחד עם זאת מוצאים, שהבאר היתה לאחר פטירת מרים, כפי שמסופר בהמשך בתורה[5] (בענין הנס של ״אשד הנחלים״), וכפי שמפרש רש״י על המילים ״ומבמות הגיא.. בשדה מואב״[6] — ״כי שם מת משה ושם בטלה הבאר״.

מכך נראה, שרש״י מקבל את הסברא שאת הבאר החזיר הקדוש־ברוך־הוא בזכות משה[7], ומסתבר מזה, שגם עניני הכבוד חזרו בזכות משה[8] — שהרי אין זה הגיוני לומר שזכותו של משה הועילה רק להחזרת הבאר, ולא להחזרת עניני הכבוד.

אך לפי זה תמוה: על הבאר מספרת התורה[9] כיצד חזרה — ש״ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה... וירב העם...״, ואז אמר הקדוש־ברוך־הוא למשה ״קח את המטה...״ ולבני־ישראל שוב היו מים מן הסלע.

ואילו לגבי עניני הכבוד אין מוזכר בתורה, וכן לא בפירוש רש״י, כיצד ומתי ״חזרו״!?

וכן יש להבין: כשם שביטול הבאר לאחר מות מרים גרם ל״ויקהלו על משה... וירב העם...״, כך גם סילוק עניני הכבוד לאחר מות אהרן היה צריך, לכאורה, לגרום לזעזוע אצל בני ישראל, ומדוע איננו שומעים שהיו לבני־ישראל טענות על כך ש״נסתלקו עניני כבוד״[10]?

ב.

תועלתם של הענינים שלא הזדקקו לה לאחר מות אהרן

לכאורה ניתן היה לומר, שלפי פשוטו של מקרא לא שבו עניני הכבוד לאחר הסתלקותם עם פטירת אהרן[11], והסיבה לכך פשוטה — לא היה צורך עוד בעניינים, כדלהלן:

כבר קודם־לכן[12] הסביר רש״י שהענינים הקיפו את בני ישראל ״מד׳ רוחות.. למעלה.. למטה״, ועל ידי כך הם: (א) הגנו על בני ישראל ״לבל יכה בהם שרב ושמש״[13]; (ב) כפי שאומר רש״י אחר־כך[14] — ״היו שפים בכסותם ומגהצים אותם״; וענן נוסף הלך לפניהם כדי (ג) ״לנחותם הדרך״[15] ו־(ד) ליישר את הדרך ולהגן מפני מזיקים: ״מנמיך את הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים״[16].

אבל לאחר פטירת אהרן כבר לא הזדקקו בני ישראל לכל מה שעשו למענם הענינים, כיוון ש״הר

---

1) תענית ט, א. ספרי דברים פי׳ שה. מכילתא בשלח טז, לה. ועוד.
2) פרשתנו כ, ב.
3) פרשתנו כא, א. ועד״ז לפנ״ז כ, כט. לקמן פינחס כו, יג. מסעי לג, מ. עקב י, ו.
4) ״כדאיתא בר״ה״ (ג, רע״א).
5) רש״י פרשתנו כ, יי־יא. כא, טז ואילך ובפרש״י.
6) שם, כ.
7) ראה שפ״ח שם. וראה רש״י שם, יח: חפרוה שרים משה ואהרן (ראה במקומות שבהערה 1: וחזרה בזכות שניהן).
8) ראה שפ״ח שם, טו: הנסמן לקמן הערה 38, 39.
9) פרשתנו כ, ב ואילך.
10) כי מה שחזרו לאחוריהם כו׳ לאחרי מיתת אהרן (רש״י פרשתנו כא, ד. פינחס ועקב שם) הי׳ (לא מחמת הסתלקות עניני כבוד, כ״א) מפני ״מלחמה זו״ (לשון רש״י פרשתנו שם) שהי׳ כמה זמן לאחרי סילוק עניני כבוד. והרי הענינים שמשו לכמה דברים, כדלקמן בפנים.
11) ראה עד״ז לקו״ש חי״ג ע׳ 74 הערה 16. ושם, ש(גם) מטעם זה מביא רש״י (פרשתנו כא, ח) השאלה ״וכי נחש ממית״ בשם ״רבותינו — כי שאלה זו היא רק ע״פ ״רבותינו״ שעניני כבוד חזרו (בזכות משה) והיו הורגים נחשים (כדלקמן בפנים), משא״כ ע״ד הפשט שאינו מפורש (ע״ע) שחזרו הענינים. אבל ראה בארוכה לקמן בפנים.
12) בהעלותך י, לד.
13) לשון אדה״ז שו״ע או״ח ר״ס תרכה, מטושו״ע שם. וראה ישעי׳ ד, ו.
14) עקב ח, ד.
15) בשלח יג, כא.
16) פרש״י בהעלותך שם.

ההר" נמצא כבר "על גבול ארץ אדום"[17], בקצה המדבר, קרוב למקומות ישוב, וברור שבמקום זה "שרב ושמש" של המדבר חלשים הרבה יותר.

וזאת לא רק בגלל המקום, אלא גם בגלל הזמן: פטירת אהרן היתה "בחודש החמישי באחד לחודש"[18] — חודש אב, קרוב יותר לזמן שהחום נחלש בו, שהרי "מחמשה עשר באב ואילך תשש כוחה של חמה"[19].

ואין סתירה לכך מדברי רש"י בפרשת נח[20], המסביר שב"חום" הכוונה היא ל"סוף ימות החמה חצי אב ואלול וחצי תשרי שהעולם חם ביותר.. שלהי[21] קייטא קשי מקייטא" שהרי, שם מדייק רש"י בלשונו: "שהעולם חם ביותר", "לפי שכבר נתחמם כל האויר וגוף הבריות בחום הקיץ שעבר עליו"[22], ואילו החום של זריחת השמש כשלעצמה נחלש מחמשה עשר באב ואילך, כפי שרואים במציאות.

ובענייננו, כיון שעד למות אהרן (ב"קיץ שעבר עליו") הגנו העננים על בני ישראל מפני חום השמש, הרי לא "נתחמם... גוף הבריות בחום הקיץ שעבר עליו" — וכיוון שמחמשה עשר באב ואילך אין זריחת השמש בעצמה גדולה כל־כך, לא הזדקקו בני ישראל לעניני הכבוד "לבל יכה בהם שרב ושמש".

כך גם לא היה לבני ישראל צורך כל כך בשאר תפקידי העננים: (א) בכך שעניני הכבוד "היו שפים בכסותם ומגהצים..."[23], שהרי אם שם היה קורה מקרה של "שמלתך... בלתה מעליך", היו יכולים לקנות בגד חדש באחת מערי אומות העולם שבסביבה[24]; (ב) כן כבר לא היה הכרח להזדקק לנס שענן יורה להם את דרכם, כיוון שהגיעו כבר לסביבה שבה יש דרכים סלולות וכדומה. (ג) וכן לא היה צורך ב"הורג נחשים ועקרבים" בהיותם קרובים למקומות ישוב[25].

למרות שהענן צריך היה לכאורה ליישר את ההרים וכו', וכפי שמסביר רש"י על "הר ההר"[26] — "ואף־על־פי שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים, שלושה נשארו בהן... והר נבו לקבורת משה...", שמכך רואים שהענן נלווה אל בני ישראל גם לאחר מות אהרן, כאשר הגיעו להר נבו, ששם הסתלק משה.

זאת ניתן להסביר, אם־כי בדוחק, שיישור כל ההרים (חוץ מהר נבו) על־ידי הענן אינו מכריחנו לומר שהענן הלך לפני ישראל כאשר הגיעו לשם, אלא שדבר זה אירע לפני כן, במהלך ג' ימים שהלך לפניהם[27], עוד לפני פטירת אהרן, כדי להבטיח את טובתם בעתיד.

לפי זה יובן הסדר שבו מונה רש"י את ההרים שלא יושרו: "הר סיני.. והר נבו.. והר ההר", בעוד אשר לפי סדר המאורעות היה צריך "הר נבו" להיכתב לאחר "הר ההר" —

אלא שבהתאם לאמור לעיל אפשר להסביר שבהקדמתו את הר נבו לפני הר ההר רומז רש"י לכך, שהשארת הר נבו לא מיושר לקבורת משה לא נעשתה על־ידי הענן בזמן מאוחר יותר — כאשר הגיעו לשם בני ישראל — אלא באותו זמן שבו השאיר את הר ההר לקבורת אהרן.

ג.
ההכרח לומר שהעננים ליוו את בנ"י גם לאחר מות אהרן

אבל קיים הכרח לומר שהעננים המשיכו ללוות את בני ישראל לאחר מות אהרן, שכן:

(א) ב"לנחותם הדרך" אין הכוונה, בפשטות, רק לשמרם מפני תעיה במדבר, אלא בכלל להורות להם את הדרך, שבה רוצה הקדוש־ברוך־הוא שילכו[28], ולכן הזדקקו בני ישראל לענן גם לאחר מות אהרן, שהרי היו להם עוד מסעות רבים.

(ב) רש"י מציין בפירוש[29], שלאחר מות אהרן "חזרו לאחוריהם דרך ים סוף.. שבע מסעות" — חזרה אל המדבר[30].

---

17) פרשתנו כ, כג. מסעי לג, לז.
18) מסעי שם, לח.
19) תענית לא, א.
20) ח, כב.
21) יומא כט, רע"א — צויין ברש"י נח שם ("כמו ששנינו במס' יומא").
22) פרש"י יומא שם ד"ה שילהי.
23) ואף שזה נאמר במשנה תורה לאחרי מיתת אהרן — הרי משה סיפר אז מה שהי' במשך שהותם במדבר.
24) ראה יומא עה, ב.
25) להעיר ממש"נ (עקב ח, טו. וראה דברים א, יט וברש"י) "במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב" — והרי כבר יצאו מ"מדבר הגדול והנורא".
26) פרשתנו כ, כב.
27) פרש"י בהעלותך י, לה.
28) ראה פרש"י בשלח שם. וראה פרש"י יהושע (ג, ג) דלאחרי מיתת משה הי' הארון מראה להם הדרך (במקום הענן).
29) נסמן לעיל הערה 10.
30) ראה פרשתנו כא, ה.

(ג) העננים הגנו על בני ישראל גם ממלחמות הגויים, כפי שהסביר רש"י במלחמת עמלק[31], שב"וצא הלחם בעמלק" הכוונה היא: "צא מן הענן והלחם בו", ומכך מובן שכל עוד היו בני ישראל מוקפים בעננים לא יכלו אומות העולם להלחם בם[32], כפי שכבר הסביר רש"י לפני כן[33], שהענן היה קולט את ה"חצים ואבני בליסטראות" ש"היו מצרים זורקים".

ולפיכך, מיד לאחר מות אהרן "וישמע הכנעני.. וילחם בישראל"[34], וכפי שמפרש רש"י[35], שבראותם ש"נסתלקו ענני הכבוד", חשבו ש"נתנה רשות להלחם בישראל".

אם כך, היה צורך בהגנתם של ענני הכבוד על ישראל גם במלחמות הבאות.

(ד) תפקידו של הענן במ"ב המסעות לא היה רק להראות לאן ללכת, אלא גם, כפי שמרחיבה על כך התורה בפ' בהעלותך[36], להודיע מתי וכמה זמן "יחנו" ו"יסעו", דבר שהיה בו צורך בכל המסעות עד לכניסה לארץ ישראל.

(ה) ועיקר: על הפסוק[37]: "והוקע אותם לה' נגד השמש" (לאחר מות אהרן) אומר רש"י: "השמש מודיע את החוטאים הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת עליו". רש"י אומר איפוא, בפירוש[38], שהענן היה גם לאחר מות אהרן[39] והגן מפני השמש.

נשארה אפוא הקושיא בעינה: מדוע אין מוזכר בשום מקום שענני הכבוד חזרו, ומדוע לא גרמה הסתלקותם לזעזוע אצל ישראל?

ד.
"עננים" סתם, ו"ענני כבוד"

כדי להבין את הדברים, יש להקדים ולהבין תחילה דיוק ושינוי בלשונו של רש"י בפירושו על התורה: במספר מקומות[40] הוא קורא לעננים – "ענני כבוד", ובאחרים[41], "עננים" סתם.

שני ביטויים אלו נמצאים גם במדרשי חז"ל המספרים על שבעת העננים: בחלק מהם[42] הגירסא היא "שבעה עננים היו" וכדומה, ובאחרים[43] "שבעה ענני כבוד היו" וכדומה. רש"י בוחר בפירושו על התורה[44] לכתוב "שבעה עננים כתובים..."

ויש לומר שההסבר לכך הוא כדלהלן: בפשטות קיים הבדל בין עננים סתם לבין ענני כבוד: "ענני כבוד" משמעותם, שכל מטרתם היא להראות את כבודם של ישראל[45]. כלומר, היו עננים, שתפקידם היה להגן ולדאוג לצרכיהם של ישראל, אם כי כתוצאה מכך נגלים חיבתם וכבודם של ישראל. והיו עננים נוספים, שכל מטרתם היתה לשם "כבוד" – לפרסם את הכבוד שמכבד הקדוש־ברוך־הוא את ישראל.

מכך מובן, שלא כל העננים הם ענני כבוד: הענן ש"מנמיך את הגבוה... והורג נחשים ועקרבים"[46] איננו מעניני הכבוד, שהרי תפקידו הוא הכרחי כדי לאפשר הליכה במדבר, וכך גם הענן שהגן מפני חום השמש או מפני אומות העולם בשעת מלחמה, אשר לא היה מפני כבודם של ישראל אלא כדי להועיל להם בענינים נחוצים ביותר. ולפיכך מתבטא רש"י במקומות אלו בלשון "ענן" (סתם).

---

31) בשלח יז, ט.

32) ומה שעמלק הי' יכול להלחם בישראל (ובפרט באופן ד"וגבר עמלק" – שם, יא) כבר תי' רש"י שם (פסוק ח) שבנ"י השואלים היש ה' גו' – "השליכו מעליו" – חוץ לענן, וכמפורש ברש"י תצא (כה, יח) "שהי' הענן פולטן". ועד"ז כש"ויעפילו לעלות וגו'" (שלח יד, מד־מה. דברים א, מא־מד) שפשוט שהי' מחוץ לענן, שהרי הי' היפך ציווי ה'. וראה לקמן בפנים סוף סעיף ה והערה 59.

33) יתרו יט, ד. – בפרש"י בשלח (יד, יט. וראה רש"י האזינו לב, יא) שהמלאך קבלם. אבל ראה בארוכה מפרש"י רש"י בשלח שם. ואכ"מ.

34) פרשתנו כא, א.

35) מסעי לג, מ (וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 199 ואילך, הטעם שלא הביאו רש"י בפרשתנו, ולאידך מוסיף בפרשתנו "ועמלק מעולם רצועה כו'").

36) ט, יז ואילך. וראה פקודי מ, לו ואילך.

37) כה, ד. ואף שמביאו מ"מדרש אגדה" – הרי כמדובר כמ"פ, כל מה שהובא בפרש"י עה"ת הוא פשוטו של מקרא או אגדה המיישבת דברי המקרא (רש"י בראשית ג, ח. ובכ"מ).

38) וכן מפורש בפרש"י תצא כג, יג "חוץ לענן" (וראה שפ"ח ומשכיל לדוד שם). וכן מוכח בפרש"י יהושע שם.

39) ראה חזקוני, ריב"א, שפ"ח ומשכיל לדוד בלק שם.

40) פרש"י אמור כג, מג. פרשתנו כ, כט. כא, א. פינחס כו, יג. מסעי לג, מ. עקב ח, ד. י, ו.

41) ראה לקמן בפנים.

42) מכילתא בשלח יג, כא ("שבעה עננים הם". אבל ראה שם לאח"ז). ספרי בהעלותך י, לד. תנחומא במדבר ב (אבל בא בהמשך למ"ש לפנ"ז "ענני כבוד"). זח"ג שב, סע"ב. ועוד.

43) תנחומא בשלח ג. במדבר יב. תוספתא סוטה פ"ד, א. מכילתא בשלח שם. ברייתא דמלאכת המשכן רפי"ד. ספרי זוטא בהעלותך שם. במדב"ר פ"א, ב. יל"ש פקודי רמז תכז. זח"ג רפג, סע"א. תקו"ז תכ"א (נה, א). ועוד. וראה זח"ג קג, א.

44) בהעלותך שם. ולהעיר ג"כ מרש"י האזינו (לב, י) "והקיפם בעננים". ברש"י יחזקאל (טז, י) "ומדרש אגדה.. שבעת ענני כבוד כו'". אבל (נוסף לזה שהוא "מדרש אגדה". הרי) כמדובר כמ"פ, פרש"י לנ"ך אינו ע"ד הפשט כ"כ – כמו פירש"י עה"ת.

45) משא"כ ע"ד הדרוש כו' – ש"כבוד" הוא כינוי לשכינה. וראה לקמן הערה 48.

46) תצא כה, יח.

לדוגמא: "וצא הלחם בעמלק – צא מן הענן"[30]; "זורקים חצים.. והענן מקבלם"[32]; "הר ההר –.. ואע"פ שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים"[25]; "נגד השמש –.. הענן נקפל... והחמה זורחת עליו"[36]; "כל הנחשלים אחריך –.. שהיה הענן פולטן..."[45].

לעומת זאת, אצל העננים שהסתלקו עם מות אהרן נמצא הביטוי: "נסתלקו עניני כבוד (בלבד)"[47] – רק העננים שהיו לכבודם של ישראל, ולא העננים[48] שסיפקו את צרכי בני ישראל[49]. עניני כבוד אלו אכן לא חזרו, לפי פשוטו של מקרא, וכך מובן מדוע לא היו לבני ישראל תלונות על הסתלקות עניני כבוד, כפי שהיו להם בענין בארה של מרים.

בכך אפשר לתרץ את קושית הרא"ם[50], השואל: הרי העננים היו מד' רוחות ואחד מלמעלה ואחד מלמטה[15], והסוכה דומה לעננים, וכפי שמפרש רש"י[51]: "כי בסוכות הושבתי – עניני כבוד", היו אפוא גם לסוכה צריכות להיות "אחד מלמעלה ואחד מלמטה וד' מד' רוחותיה", ואילו ההלכה היא[52] שדי בשתי דפנות שלמות ודופן שלישית שיש בה טפח?

ויש להוסיף לקושייתו – מדוע אין עושים זכר לענן השביעי שהיה "לפניהם"?

לפי האמור לעיל מובנים הדברים: הזכר שאנו עושים הוא רק ל"עניני כבוד"[53] – העננים שכל מטרתם היא רק לשם "כבוד"[54]; ואילו הענן שהיה "לפניהם", וכן חלק משאר העננים האחרים, שימשו גם לצרכים[55] אחרים של עם ישראל.

אם כך, גם מספר דפנות הסוכה איננו קשור למספר עניני הכבוד, ובמיוחד כאשר יש לומר שהיו בכך שינויים – במסע שבו לא היה צורך בהגנה מצד מסויים – היה הענן מצד זה ענן הכבוד.

ה.

הדיוק בלשונו של רש"י: "נתנה רשות להלחם"

לפי זה יובן גם דיוקו של רש"י בפירושו, שהובא לעיל (סעיף ג), על "וישמע הכנעני"[34] – "שנסתלקו עניני כבוד וכסבור שנתנה רשות להלחם בישראל" – שהרי לכאורה היה רש"י צריך להזכיר את החידוש העיקרי "שנתנה האפשרות והרשות להלחם בישראל" – שהרי כאשר היו בני ישראל מוקפים, לפני כן, בעננים, היה בלתי־אפשרי להלחם בם.

עתה מובן דיוק זה[56]: גם לאחר ש"נסתלקו עניני כבוד" עדיין נותר הענן שהגן על ישראל מפני אומות העולם בשעת מלחמה, אך הכנעני חשב, שכיוון שנסתלקו עניני הכבוד – הקדוש־ברוך־הוא כבר איננו מגלה כל־כך כבוד לישראל, הרי זאת הוכחה לכך ש"נתנה רשות להלחם בישראל", אך בקשר לאפשרות למלחמה לא חל כל שינוי[57].

ואין להקשות: כיצד ייתכן שהכנעני[58] יילחם בבני ישראל כאשר הם מוגנים על־ידי הענן? – שכן, חוצפתו הובילה אותו בפרט זה עד לכדי שטות ממש וכו', והוא חשב שבני ישראל ייצאו מתוך הענן כדי להלחם בו[59].

ובמיוחד לפי פירוש רש"י לפני־כן[33] שהכנעני כאן הוא עמלק – ועמלק הלוא היה זה אשר נלחם כבר קודם־לכן בבני ישראל "הנחשלים אחריך – שהענן פולטן"[60], אפילו כאשר "היו כל האומות יראים להלחם בכם.. קפץ וירד.. אף־על־פי שנכווה..."[59], והוא שוב

---

47) אבל להעיר מפרש"י קהלת (ז, א) "וכן אהרן בעמוד ענן". וראה הערה 44.

48) להעיר גם מרש"י תענית (ט, א ד"ה ונסתלקו): "עניני רקיע ועניני עשן ושאר עננים אינן של כבוד" (אבל ידוע השקו"ט (שד"ח ח"ט ע' א'תתיד ועוד) אם הפי' לתענית הוא לרש"י).

49) ראה גם שפ"ח בלק שם. ולפ"ז אתי פרש"י פרשתנו (כ, כב) כפשוטו – דלא כנ"ל בפנים ס"ב בסופו. ומה שכותב רש"י "הר נבו" לפני "הר ההר" – נת' בשיחת ש"פ חקת תשל"ז.

50) בהעלותך שם. וראה גו"א וצידה לדרך שם. ב"ח לטאו"ח סו"ס תרכה. פרמ"ג (א"א) שם. וראה לקו"ש חל"ב ע' 147.

51) אמור שם. ולהעיר מרש"י בהעלותך (ט, יח) "כמין סוכה" – אבל שם המדובר בענן שהי' על המשכן (כמשמעות הכתובים שם, וכדיוק לשון רש"י "עמוד הענן"), והי' נמשך (רק) על גבי בני יהודה.. עד שמשה אומר שובה וכו'". ואכ"מ.

52) סוכה ו, ב. טושו"ע או"ח סתר"ל ס"ב.

53) כדיוק לשון רש"י "עניני כבוד". ולהעיר מהשינוי בין ת"א ותיב"ע שם.

54) עפ"ז מתורץ ג"כ מה שהקשה בב"ח שם "למה ציוה יותר במצות סוכה.. יותר משאר חסדים" (כמו מן ובאר כו') – כי סוכה הוא זכר (לא לענין של הספקת צרכים, כ"א) לענין של כבוד. וראה לקו"ש שם.

55) ראה ב"ח שם דזה שלמטה הי' מנמיך הגבוה (ובפרמ"ג שם, שהי' מגין מפני נחשים). אבל בפרש"י בהעלותך (י, לד) שכל זה נעשה ע"י זה ש"לפניהם", וכמ"ש בצידה לדרך שם.

56) ראה ביאור באו"א – לקו"ש ח"ח שם.

57) אבל להעיר מתוספתא סוטה (פ"ד, א): אי' הלך התייר שלהם המכביש להם את הדרך.

58) ועד"ז סיחון ועוג. וכן אדום (פרשתנו כ, יח־כ), שהי' לפני מיתת אהרן וסילוק עניני כבוד.

59) כי העננים הועילו רק להגין מפני החצים כו' כנ"ל, אבל לא שיוכלו בנ"י לנצח האויב ולכבוש ארצו כו'. וכדמוכח מפרש"י בשלח (יז, ט) "יצא מן הענן והלחם בו". וכן הי' גם בפועל בנדו"ד, שלכן הי' אפ"ל "וישב ממנו שבי" (פרשתנו כא, א). וכן במלחמת סיחון ועוג ומלחמת מדין, בפשטות יצאו בנ"י מן הענן. ולהעיר מרש"י יחזקאל טז, טו.

60) פרש"י תצא כה, יח.

התמודד עם ישראל באופן של "קפץ", ללא התחשבות בכך שהם היו מוגנים על־ידי הענן.

ו.
שפים ומגהצים וגדלים עמהם, לא היה בזה צורך הכרחי

על ההסבר שלעיל אודות ההבדל בין "עניני כבוד" לבין עניים סתם, ניתן לשאול: הרי רש"י אומר[13] ש"עניני כבוד היו שפים בכסותם ומגהצים אותם.. ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לבושן עמהם", ושני תפקידים אלו היו לכאורה בין הדברים הנחוצים כצרכי בני אדם, ולא ענין של כבוד בלבד[61]?!

אך לאמיתו של דבר אין זו קושיא כלל. שהרי, בפשטות, אין רש"י מתכוון באמרו "ואף קטניהם.. היה גדל לבושן עמהם" להמשך תפקידיהם של עניני הכבוד[62], כי מהו הקשר בין "גדל לבושן עמהם" לבין עניני כבוד?! – אלא שתוך כדי דברו על הלבושים, מציין רש"י, שבהם היה נס נפרד, שגדלו ביחד עם גופם (ללא קשר לעניים) כדברי רש"י שם "כלבוש הזה של חומט שגדל עמו".

[הסיבה לכך שרש"י מביא זאת כהמשך לפירושו ש"עניני כבוד היו שפים בכסותם..." היא, שבדיוק כאן עשויה להתעורר השאלה: אמנם הגדולים יכלו ללבוש כל הזמן אותם בגדים, מפני ש"שמלתך לא בלתה מעליך" – אך כיצד יכלו הקטנים ללבוש במדבר את אותם הבגדים, בעוד הם גדלים? לכן אומר רש"י, שכאן עשה הקדוש־ברוך־הוא נס, ש"היה גדל לבושן עמהם"].

והענין ש"עניני כבוד היו שפים בכסותם ומגהצים אותם" לא היה הכרחי – שהרי גם ללא "עניני הכבוד" יכלו בני ישראל במדבר לבצע את השיפוי והגיהוץ בדרכים הרגילות.

בדומה לכך ש"שמלתך לא בלתה" לא היה נס הכרחי – שהרי יכלו להשיג לעצמם בגדים חדשים, או מן ה"שמלות"[63] הרבות שהם לקחו עמם ביציאת מצרים[64], או על־ידי הכנתם מצמר הכבשים וכדומה, שהיה להם ממקניהם, או על־ידי קניית בגד כאשר שהו מפעם לפעם בקרבת מקום ישוב[65].

וכיוון שענין ה"שפים" ו"מגהצים" דוקא באמצעות עניני כבוד לא היה הכרחי לישראל, אלא כדי לחסוך מהם טורח קל, הרי זה עצמו סימן אמיתי לכבוד – לעוצם הכבוד שה' מכבד את ישראל. ולכן קשור הדבר לעניני כבוד.

ז.
קבלת צרכים באמצעות משה, לא כבזכות אהרן ומרים

עדיין יש להבין: אם רש"י[6] אומר ש"בטלה הבאר" קשור לפטירת משה, הרי נראה שהוא סובר, ששיבת הבאר היתה בזכות משה (כאמור לעיל בסעיף א') – ואם כך, מדוע לא חזרו עניני כבוד בזכות משה?

ויש להסביר זאת כדלהלן: לפי פשוטו של מקרא, כל מה שקבלו ישראל באמצעות משה, אינו דומה למה שקבלו באמצעות אהרן ומרים, שבזכותם קבלו ישראל עניני כבוד ומים, אלא שמשה, כרועה נאמן, דאג לישראל לכל צרכיהם ההכרחיים, בזמן שהיו הכרחיים.

וכך יומתקו הדברים: רואים, שענין זה – שמשה דאג לצרכי ישראל – לא היה כענין התלוי בזכות[66], המתבטל לאחר פטירתו של בעל הזכות, אלא זה נעשה באופן המבטיח שגם לאחר הסתלקותו יקבלו זאת, או שכבר לא יהא להם צורך בכך:

אף על פי שלאחר מות משה "בטלה הבאר", הרי בני ישראל כבר לא נזקקו לבאר, כי כבר היו קרובים לירדן[67]; וכך גם לגבי המן, כבר פירש רש"ו[68], שלמרות ש"כשמת משה בז' אדר פסק המן מלירד (בכל זאת היה להם מן גם אחר כך) ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומר בששה עשר בניסן".

ח.
פעולותיהם של נשיאי הדור נמשכות גם לאחר פטירתם

מכך יש ללמוד בקשר לנשיאי ישראל בכל דור ודור, שגם לאחר הסתלקותם, כאשר בעיני בשר אין

---

61) ובפרט שבכ"מ (מדרש תהלים מזמור כג. דב"ר פ"ז, יא. שהש"ר פ"ד, יא) הגירסא "הענן שף כו'", ורש"י בוחר בהגירסא (פסיקתא דר"כ פ' בשלח. הובא ביל"ש עקב שם) "עניני כבוד".

62) וכן מוכח מלשון המדרשים שצויינו בהערה הקודמת "ולא היו (הקטנים) גדלים.. החלזון הזה כו'" – ולא נזכר ע"ד עניני כבוד רק אח"כ, ע"ז ש"לא היו צריכין תכבוסת".

63) בא יב, לה ("כלי כסף וכלי זהב ושמלות". והרי הי' באופן של "וינצלם" (שם, לו). וראה פרש"י בא יג, יג – ע"ד ריבוי הכלי כסף וזהב).

64) כמ"ש הראב"ע עקב שם.

65) ועפ"ז, גם את"ל ד"הי' גדל עמהם" שייך לעניני כבוד – אי"ז ענין הכרחי.

66) כמו "ולא הי' מים לעדה" לאחרי מיתת מרים, ונסתלקו עניני כבוד לאחרי מיתת אהרן.

67) סוף פרשתנו. ועוד.

68) בשלח טז, לה (ממכילתא שם. ולדעת ר"י שם, אכלוהו י"ד שנה אחר מיתת משה!).

רואים את השפעתם באופן גלוי (בדומה למן לאחר מות משה, שבמבט על העולם נראה היה שפסק מלירד) – הרי כאן קיים הכלל המפורסם, ש"לא יפרדו מעל צאן מרעיתם"[69];

וזאת לא רק מפני ש"אף כאן עומד ומשמש (ממרום)"[70] – שאת זאת אין לראות בעיני בשר – אלא גם מפני שפעולות וענינים אלו, שהם הקימו עבור ישראל בהיותם בחיים בעולם הזה, הם פעולה נמשכת – ממשיכים "לקבל" זאת גם לאחר הסתלקותם.

ט.

הקשר בין זאת לבין חג הגאולה י"ב־י"ג תמוז

זהו הקשר המיוחד שבין ענין זה לבין חג הגאולה של כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, י"ב־י"ג תמוז, החל בשנים רבות בימי השבוע של פ' חוקת (שמיני' מתברכין[71]) – שהרי ענין זה מתגלה באופן בולט בגאולת הרבי:

רואים במוחש, שהנצחון והגאולה של י"ב־י"ג תמוז בימים ההם, שגרמה לכך שאפילו במדינה ההיא תתקיים החזקת התורה והפצת היהדות – היא פעולה נמשכת עד היום הזה, דבר זה כבר הביא להקמת שלושה דורות של יהודים שומרי תורה ומצוות במדינה ההיא, שעל כך קובעת התורה ש"לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך... מעתה ועד עולם"[72].

יתר־על־כן: רואים, שאפילו כאלה שהיו כבר מספר דורות מנותקים ר"ל מתורה ויהדות – עקב המצב החמור והתנאים האיומים במדינה ההיא – גם אלו ממשיכים "לקבל" מפעולת הגאולה עד היום הזה, וזה מעורר אותם עכשיו לתשובה, והם שבים לחיים של תורה ויהדות.

ובאמצעות עשייה כדבעי של הפעולות של חג הגאולה[73], חיזוק תורה ויהדות והפצתן באופן כללי, ובמיוחד ענין שהזמן גרמא – הפצת מעיינות החסידות חוצה – יביא הדבר ל"קאתי מר" דא מלכא משיחא, במהרה בימינו אמן.

(משיחות מוצאי ש"פ מטו"מ,
ש"פ דברים וט"ו באב תשל"ט)

69) לשון כ"ק מו"ח אדמו"ר ע"ד אביו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע במכתבו ליאָרצייט הראשון שלו (ב' ניסן תרפ"א) – נדפס בס' חכמי ישראל (נ.י. תרפ"ד) לג, א. אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע ח"א ע' קמא.

70) סוטה יג, סע"ב.

71) זח"ב סג, ב. פח, א.

72) ישעי' נט, כא. ב"מ פה א.

73) ראה מכתב בעל הגאולה לחגיגה הראשונה – י"ב תמוז תרפ"ח (נדפס בסה"מ תרפ"ח (ע' קמו) ותש"ח (ע' 263) ועוד).

המשך ביאור למס' יבמות ליום שלישי עמ' ב

האיש. אבל בהמשך דברי חכמים שהוכיחו מעדות רבי יוחנן בן גודגדא כשיטתם, הביאו ראיה מאשה שנתחרשה שמתגרשת בגט, שבזה נחלק עליהם רבי יוחנן בן נורי וסבר שאינה מתגרשת. שנינו במשנה: **הֵעִיד רַבִּי יוֹחָנָן וכו'** בן גודגדא על החרשת שהשיאה אביה שהיא יוצאה בגט. הגמרא מביאה הלכה הנלמדת מעדות זו: **אָמַר רָבָא, מֵעֵדוּתוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגֻּדָא** אנו למדים שאם **אָמַר לָעֵדִים** שלא בפני אשתו **רָאוּ גֵּט זֶה שֶׁאֲנִי נוֹתֵן** לה, וגלה דעתו בזה שכוונתו לתת לה בתורת גט, וחזר **וְאָמַר לָהּ** לאשתו הפקחת בשעת נתינת הגט **כְּנָסֵי שְׁטַר חוֹב זֶה**, ולא הודיע לה שזהו גיטה, אף שהאשה קיבלה את הגט בתורת שטר חוב, **הֲרֵי זוֹ מְגוֹרֶשֶׁת.** ומנין למדים זאת, **מִי לֹא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגֻּדָא לֹא כָּעִינָן דַּעֲתָהּ** – וכי לא אמר רבי יוחנן בן גודגדא שאף בנתקדשה קידושין גמורים אין צריך את דעת האשה על הגירושין, שהרי אמר שחרשת שהשיאה אביה בקטנותה יוצאת בגט, על אף שנתקדשה על ידי אביה בקידושין גמורים, **הָכָא נַמִּי לֹא כָּעִינָן דַּעֲתָהּ** – אף כאן פקחת שקבלה את הגט בלא דעת, שסברה שהוא שטר חוב, הרי היא מגורשת, משום שאין צריך את דעתה.

שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – הרי פשוט שכך הוא הדין לפי רבי יוחנן בן גודגדא שאין צריך את דעת האשה לגירושין, ומה בא רבא להשמיענו. מיישבת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תאמר **מִדְּאָמַר לָהּ כְּנָסֵי שְׁטַר חוֹב זֶה כַּטּוּלֵי בַּטְּלֵיהּ** – שכיון שאמר לה שזה שטר חוב, הרי הוא ביטל בכך את נתינת הגט לשם גירושין, לכך **קָא מַשְׁמַע לָן** – השמיענו רבא שנתינת הגט נחשבת לשם גירושין, כיון **דְּאִי אִיתָא דְּבַטְּלֵיהּ** – שאם אכן היתה כוונתו לבטל את נתינת הגט לשם גירושין באמירתו, **לְעֵדִים הָוֶה קָאָמַר לְהוּ** – היה לו לומר כן לעדים שנותן את הגט שלא לשם גירושין, **וּמִדְּלֹא אָמַר לָעֵדִים לֹא בַּטְּלֵיהּ וְלֹא מִידִּי** – ומכך שלא אמר כן בפני העדים משמע שאין כוונתו לבטל את נתינת הגט לשם גירושין, והגט כשר. **וְהַאי דְּקָאָמַר הָכִי** – ומה שאמר לאשה 'כנסי שטר חוב זה' ולא אמר לה 'הרי זה גיטך', הוא רק **מֶחֱמַת כִּיסּוּפָא הוּא דְּקָאָמַר לָהּ** – מפני שמתבייש ממנה על מה שמגרשה לכן אמר לה בלשון זו שלא תבין שזה גט. הגמרא עוברת לדון אם צריך להפריש קטן מאיסורים, ובסוף הסוגיא מביאה ראיה ממשנתנו. תחילה הגמרא מביאה מעשה: **רַב יִצְחָק בַּר בִּיסְנָא אִירַכְסוּ לֵיהּ מַפְתְּחֵי דְּבֵי מִדְרְשָׁא** – נאבדו לו המפתחות של בית המדרש **בְּרִשּׁוּת הָרַבִּים, בְּשַׁבָּתָא** – והנידון היה בשבת שאסור לטלטל ד' אמות ברשות הרבים ולהכניס מרשות הרבים לרשות היחיד. **אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי פְּדָת** לשאלו מה הדין, כיצד לחפשם ולהביאם בדרך היתר. **אָמַר לֵיהּ** רבי פדת, **זִיל**

לקוטי־שיחות י"ב־י"ג תמוז כרך יח

א.

ימים מיוחדים שבחודש תמוז

כידוע, יש לכל חודש תוכן מיוחד משלו[1]. ומובן[2], כיוון שהכל בהשגחה פרטית, שחודש שיש בו יום מיוחד או ימים מיוחדים, הרי תוכנו של החודש קשור למשמעות היום הזה או הימים האלה.

לדוגמא: בחודש אדר מביאים ימי הפורים[3] לכך שהחודש כולו הפך לזמן של שמחה — "החודש אשר נהפך להם..."[4], עד אשר להלכה כשר החודש כולו

מתורגם ללשון הקודש

לקריאת מגילה[5], וכן "משנכנס אדר מרבין בשמחה"[6]. בדומה לכך נקרא חודש ניסן חודש הגאולה[7], מפני שבחמשה־עשר בו היתה הגאולה ממצרים.

לגבי חודש תמוז רואים, שהוא כולל בתוכו שני ענינים מנוגדים:

היום המיוחד שבחודש, המוזכר בתורה שבכתב (בנביאים)[8], הוא "צום הרביעי", צום שבעה עשר בתמוז[9], שביום זה "הובקעה העיר"[10]. זהו ענין כללי בחודש[11], כמובן מזה שהצום נקרא על שם החודש

1) ראה תרגום שני לאסתר ג, ז. וכל חודש יש לו מזל מיוחד (ר"ה יא, ב ובפרש"י שם. וצע"ק בשבת קנו, א שלא הובא מזל חודש). ובכל חודש מאיר צירוף מיוחד דשם הוי' (הובאו במשנת חסידים במקומם). ועוד.

2) וכן מוכח בתרגום שני שם.

3) ולהעיר ממגילה יג, ב: נפל פור בחודש אדר.. ובשבעה באדר נולד. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 368 ואילך.

4) מג"א ט, כב.

5) ירושלמי ריש מגילה. וברמ"א או"ח סתרפ"ח ס"ז: והכי נהוג.

6) תענית כט, סע"א (ואילך). מג"א או"ח סתרפ"ו סק"ה.

7) שמו"ר פט"ו, יא. ועד שאמרז"ל: בניסן נגאלו בניסן עתידין להגאל (דעת ר"י ר"ה יא, רע"א. ובשמו"ר שם סתם כוותי').

8) זכרי' ח, יט.

9) כ"ה בירושלמי תענית פ"ד ה"ה. ספרי ואתחנן עה"פ שמע ישראל. תוספתא סוטה ספ"ו. רמב"ם בפיה"מ לר"ה פ"א מ"ג. הל' תעניות פ"ה ה"ד. טאו"ח סתקמ"ט (אבל ראה ב"י שם ד"ה ור' עקיבא). רד"ק ומהר"י קרא זכרי' שם. ולדעת כמה כ"ה הגירסא גם בבבלי ר"ה יח, ב. (הובא בחי' הר"ן וריטב"א שם. דק"ס שם).

אבל גירסת רוב הספרים בבבלי שם (וראה ראב"ע זכרי' שם, יח) "זה ט' בתמוז שבו הובקעה העיר" — והבבלי לשיטתי' אזיל ד"בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז" (תענית כח, סע"ב. וכ"ה בטושו"ע או"ח שם ס"ב), והקרא דזכרי' איירי לאחרי חורבן בית ראשון. אבל ראה הערה הבאה.

והירושלמי לשיטתי' (תענית שם) ד"קילקול חשבונות יש כאן" וגם בראשונה הובקעה בי"ז בו. וכן צ"ל בספרי ותוספתא שם (שהרי הוזכר שם* "שבו הובקעה העיר").

והרמב"ם שכתב (הל' תעניות שם ה"ב) ד"הובקעה ירושלים בחורבן שני" ומ"מ מפרש הכתוב דזכרי' על י"ז תמוז כנ"ל — כי לשיטתו נקבע הצום גם בראשון לי"ז תמוז, מפני שבאותו היום** (נשתברו הלוחות

*) ורק זה (דלא כבירושלמי שם).

**) ואין מתענין גם בט' תמוז – מפני שלא רצו הצבור לקבל (ראה צפנ"ן שם, שמפרש כן דברי הירושלמי תענית שם). או דבטל התמיד חמיר מבקיעת העיר.

***) ונפ"ז ל"ל דאין להוכיח ממ"ש "הובקעה. וכפרש"י **שם** "**שנתקיימה** כאן **נבואה כו' ובאו גו'** בחורבן **שני**" שיטתו בחורבן ראשון (ראה הערה הבאה) – כי אין מזה **נפק"מ** מכיון שבלא"ה נקבע הצום (גם אז) לי"ז תמוז, ומכיון דלא ברירא לי' נקט רק חורבן שני.

****) ע"פ המבואר בפנים לתוך בין הבבלי וירושל' – מתורץ מ"ש במג"א (סתקמ"ט סק"ב) ד"בעל נפש יתענה גם בט', **מיהו** בירושל' איתא שבראשונה הי' ג"כ בי"ז כו'" – שבפשטות כוונתו (כמ"ש במחה"ש שם) דלפ"ז גם בעל נפש **אי"צ** להחמיר, ומשמע שכ"ה **מסקנתו** – והרי בבלי וירושל' הלכה כבבלי?.

*****) עפ"ז מתורץ מה שבתענית שם (משא"כ בירושלמי ושו"ע שם) הובא הכתוב דקאפיטל נב – ולא דקאפיטל לט **שקדמו** – כי בקאפיטל לט מוכרח הזמן רק בנוגע להתחלתו "ויבואו" – דקאי (לפרש"י) על נבואה העליונה "שערי ירושלים".

******) ועד"ז יש לתרץ במ"ש רש"י (ירמי' א שם) "**תשעה** באב שבו נשרף הבית" – אף שמפורש לפנ"ז (מ"ב כה, חדט) "**בשבעה** לחודש.. וישרף את בית ה'" – כי "בשבעה לחודש" קאי רק על הנאמר בפסוק ח', ולא על "וישרוף גו'" שבפסוק שלאח"ז, שהי' אח"כ (וראה תענית כט, א: בשבעה נכנסו כו').

ו)בטל התמיד (ראה צפע"נ לרמב"ם שם)***.

10) וראה טו"א לר"ה שם "דאפילו לגמ' דידן בא' נמי הובקעה בי"ז כו'" (אלא ששם כתב ש"מפני קלקול החשבונות לא הי' מתענין בו (בי"ז) אלא בט'"). והא דאמרו בתענית שם דבראשונה הובקעה העיר בט' תמוז — "איכא למימר כמו שהפסוק לא רצה לשנות ממה שהיו סבורים, הכי נמי התנא" (גבורות ארי תענית שם, עיי"ש ובטו"א שם).

[ויומתק יותר ע"פ מה שמפרש בחדא"ג מהרש"א תענית שם, דקלקול חשבונות פירושו (לא טעות בחשבון, כ"א) ש"לפי קלקול חשבונות של האויבים שמונין לחמה לא הי' רק בט' תמוז", אבל "בודאי בי"ז בתמוז בחודש הלבנה נבקעה העיר גם בראשונה" (ומעולם התענו בי"ז לחודש הלבנה)****]. וכן מוכח שיטת רש"י בפירושו לנ"ך, שהרי הביא (ירמי' א, יב) "כ"א יום.. שבין י"ז בתמוז שבו הובקעה העיר לתשעה באב שבו נשרף הבית" — ועה"פ (שם לט, ב. שם נב, ו־ז) דבט' נבקעה העיר. לא העיר כלום!

ועכצ"ל שס"ל, ד(המשך) הכתוב (שם לט, ג) "ויבואו גו' וישבו בשער התוך" מוכיח*****, דבט' תמוז נכבשה רק חומה החיצונה (ו"הבקעה העיר" היינו התחלת הבקיעה. ודוחק קצת) וחומה הפנימית דהביהמ"ק) נכבשה רק אח"כ (בי"ז תמוז), פתח שערי ירושלים וגו'". ומש"פ לאח"ז בשער התוך "שער העזרה שער נקנור וכו'" [דלא כברד"ק ומצו"ד שם, שקאי על שער העיר, וברד"ק שם דוישבו בשער התוך הוא "אחר שהבקעה העיר" (וקאי על השרים)] — עכצ"ל, דכוונתו שלאחרי קיום נבואה הנ"ל נתקיים גם ההמשך שלה (ולכן הוסיף "וגו'") — "ועל כל חומותי" (כולל חומות ביהמ"ק שבתוכה. ועפ"ז יתורץ בירמי' (א, טז) שם דלכאורה אינו מזכיר העיקר — ביהמ"ק וחומה שלו).

[ובקאפיטל נב שם (ועד"ז במ"ב כה, ג־ד) אפשר לפרש, דמש"נ "בתשעה לחודש" קאי רק על "ויחזק הרעב גו'" שבפסוק זה, ולא על מש"נ בפסוק שלאח"ז "ותבקע העיר גו'******].

וראה לקמן הערה 41. ואכ"מ.

11) ראה תרגום שני שם.

כולו[12] – "צום הרביעי" – הצום של ה"רביעי לחדשים"[13].

לפי זה קשור תוכנו של חודש תמוז להיפוכה של השמחה – לפורענות, במיוחד כאשר משבעה עשר בתמוז והלאה מתחילים ימי בין המצרים, ימי אבילות.

מצד שני נתגלה בדורנו עוד יום מיוחד בחודש זה, שהוא בעל תוכן מנוגד – חג הגאולה – י"ב־י"ג תמוז, כאשר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר שוחרר באופן סופי ממאסר ומגלות. זו לא היתה גאולה פרטית, אלא כפי שהוא כותב במכתבו המפורסם[14]: "לא אותי בלבד גאל הקדוש־ברוך־הוא בי"ב תמוז, כי־אם גם כל מחבבי תורתנו הק', שומרי מצוה, וגם את אשר בשם ישראל יכונה...", וזה כולל את כל סוגי היהודים. כלומר, זהו חג הגאולה לכל ישראל.

ולפי כל האמור לעיל מובן, שענין הגאולה הוא תוכן עיקרי וכללי של חודש תמוז כולו.

[אין להקשות: כיצד לא ידעו במשך כל הדורות עד לדורנו, שענין הגאולה הוא תוכנה של חודש תמוז, כי־אם להיפך, היה ידוע, לפי התורה שבכתב, רק על ענין הפורענות שבו?

כי בתורה בכלל מוצאים, שמתגלים ומתחדשים באופן תמידי ענינים חדשים בה, ויחד עם זאת "הכל ניתן למשה מסיני"[15], וההסבר לכך הוא, שלכל ענין יש זמן משלו שבו הוא צריך להתגלות[16], ואשר מאז יש לקיימו, בדומה לימי הפורים[17] וכדומה.

וכך גם בענינו: דווקא עתה, בדור של עקבתא דמשיחא, בסמוך ממש לביאת גואל אחרון – מלך המשיח, זהו הזמן שבו צריך היה להתגלות ענין הגאולה שבתמוז.

ב.

הניגודים שבשם "תמוז"

כשם שקיימים שני ימים מיוחדים בחודש תמוז, המנוגדים בתוכנם, כך קיימים ניגודים גם בשמו[18] של החודש עצמו – "תמוז":

א) "תמוז" הוא שמה של עבודה־זרה, כנאמר בתורה שבכתב, ביחזקאל[19], "הנשים יושבות מבכות את התמוז" ("דמות אחת שמחממים אותו..."[20]) – שזהו הקצה הירוד ביותר.

ב) מצד שני, מוסבר בהרחבה בספרי חסידות, שהחום העצום של תקופת תמוז, שנכלל במשמעות המילה "תמוז" – "לשן היסק"[21], הוא ענין נעלה ביותר בפנימיות. כי כשם שכל דבר בעולם "משתלשל" ונובע ממהותו הפנימית, משורשו הרוחני, כך משתלשלת השמש הגשמית מ"שמש הוי'"[22] ("שמש ומגן ה' אלקים"[23]),

ולכן[22] היא גם משל לאי־ההשתנות שלמעלה (אני ה' לא שניתי[24]) ולהתבטלות העולמות[25] – שזהו ההיפך מעבודה־זרה.

זריחת השמש בימי הקיץ היא בפנימיותה זריחה של שמש הוי'[26]. וחוזקו של החום בתקופת תמוז קשור לחוזקת גילוי שם הוי'[27]. כלומר, בתקופת תמוז מאיר שם הוי', שמעל לטבע, בעוצמה רבה יותר מאשר בכל השנה.

---

12) ובפרט לפמ"ש (ריטב"א ר"ה שם. תענית שם. תשב"ץ ח"ב סרע"א) דלכתחילה נקבע הצום לחודש זה (הרביעי) סתם ולא ליום מסויים (עיי"ש).

13) ר"ה שם. ספרי ותוספתא שם.

14) נדפס בסה"מ תרפ"ח ע' קמו ואילך. סה"מ תש"ח ע' 263 ואילך. וזה עתה (תשל"ח) עוה"פ בקונטרס בפ"ע.

15) נסמן בלקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 70. ח"ד ע' 207. ועוד.

16) ראה בארוכה לקו"ש ח"ז שם.

17) להעיר משבועות לט, א. וראה צפע"נ למג"א ט, כז.

18) דשמו אשר יקראו לו כו' הוא כלי לחיות כו' (שער היחוד והאמונה פ"א).

19) ח, יד.

20) פרש"י שם. מפרש"י נ"ך שם. מו"נ ח"ג פכ"ט (ועיי"ש ששייך להזמן דחודש תמוז).

21) לשון רש"י שם.

22) ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 163, וש"נ.

23) תהלים פד, יב.

24) מלאכי ג, ו.

25) תניא פל"ג. שער היחוד והאמונה פ"ג.

26) סד"ה ביום השמיני עצרת תרל"ב. לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 3.

27) המשך תער"ב פרק קפ.

ומ"ש בירמי' (נב, יב) "בעשור לחודש" [והתירוץ בתענית שם (הובא ברד"ק (ורלב"ג) מ"ב שם, מהר"י קרא ירמי' שם) דבט' סמוך לחשיכה הציתו כו' ונשרף (רובו) בעשור – לא נזכר ברש"י. אבל ראה רש"י איכה א, ב) – כי שם קאי גם על "ואת בית המלך.. בית הגדול" (שם, יג), ששריפת כהנ"ל נגמרה בעשור לחודש.

[והסתירה בין הכתוב דמ"ב שם דנבוזראדן בא בז' לחודש ובירמי' שם שבא בעשור לחודש – שאין רש"י מתרצה – כי מפורש בפשש"מ: במ"ב שם נאמר שבא לירושלים, ובירמי' שם – ש"בא גו' עמד לפני מלך בבל" (משא"כ להרד"ק ירמי' שם שהוכרח לסרס הכתוב)].

בכך יובן בפשטות כיצד קוראים יהודים לחודש במילה שהיא שם של עבודה־זרה, והרי יש איסור של "ושם אלקים אחרים לא תזכירו..."[28]?

אמנם, "כל עבודת כוכבים הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה"[29], ו"תמוז" מוזכר בתורה, כדלעיל, אך בכל זאת, רק "מותר להזכיר", ואין זה הכרח – ומדוע נבחר מלכתחילה שם, שצריך לקבל עליו היתר?

לפי האמור לעיל אין זו שאלה כלל: אנו קוראים לחודש "תמוז" משום הענין הנעלה שבשם זה[30] – שאז מאיר בתוקף החום של "שמש הוי'".

אמנם, יש המשתמשים באותה מילה לשם של עבודה־זרה, אך על כך יש לומר, בדומה למאמר חז"ל[31] בענין דומה "יאבד עולמו מפני השוטים?!" (בתמיהה): האם משום ש"שוטים" משתמשים ב"תמוז" כשם של עבודה־זרה, צריך הדבר למנוע את האפשרות לשבח את ה' בענין הנעלה של חודש תמוז, ש"שמש הוי'" מאירה בעוצמה רבה?!

גם במקרה זה רואים אותו חידוש כבסוף סעיף א: המוזכר בתורה שבכתב, והידוע במשך כל הדורות, הוא דוקא הצד הירוד ביותר של "תמוז" – שזהו שם של עבודה־זרה, ודוקא פנימיות התורה, כפי שנתגלתה בדורות האחרונים בתורת החסידות, מגלה ומפרסמת את הענין הנעלה ביותר שב"תמוז" – את העוצמה הרבה של ה"חום" של "שמש הוי".

ג.

תכלית הגלות - הגאולה

לכאורה, ניתן היה להסביר את הענין שבאותו חודש קיימים שני ניגודים – צום, מפני גלות וחורבן, וחג, משום גאולה, שדוקא "היא הנותנת":

תכליתו של הצום[32] איננה הצער והצום כשלעצמו ח"ו, אלא שהצום יהפוך לששון ולשמחה ולמועדים טובים"[8], וזה מובן באופן של קל־וחומר, מן הגורם לצום, הגלות, שתכליתה איננה הגלות עצמה ח"ו, אלא היציאה מן הגלות והזכיה בגאולה.

וכדי להזכיר ליהודי אודות ענין זה, כדי לעוררו ולהביאו לידי עשיית כל התלוי בו למען חיסול הגלות, על־ידי ביטול הגורם לגלות – "מפני חטאינו גלינו מארצנו..."[33],

קבע הקדוש־ברוך־הוא בחודש תמוז, שהוא זמן של פורענות, יום של גאולה. כשם שבחודש אב קבוע גם־כן יום־טוב של חמשה עשר באב[34] ושבת נחמו, המזכירים את הנחמה[35] שתגיע על האבלות של תשעה באב ועל הגבורות והדינים של חודש אב בכלל.

אך אין די בהסבר זה, כי:

א) הסבר זה היה מתאים לו יום הגאולה היה בא לאחר היום המדגיש את הגלות (כבחודש אב, כאשר חמשה עשר בו ושבת נחמו באים לאחר תשעה באב).

אך י"ב־י"ג תמוז הם לפני שבעה עשר בתמוז[36] (ובין המצרים), ומזה מובן, שענין הגאולה שבתמוז איננו מסוג הגאולה הבאה (מאוחר יותר) כתוצאה מן הגלות, אלא גאולה שהיא הכנה לגלות.

ב) כאשר שני ענינים אלו, גלות וגאולה, באים ביחד, באותה תקופה, באותו חודש, מובן, שבעיקר צריכה לבלוט המטרה – הגאולה.

אף אם נאמר שענין הגלות צריך להיות מורגש, כי על־ידי־זה מתגברת הגאולה – שכן דוקא משום ש"לקתה בכפליים" באה אחר־כך "נחמה בכפליים"[37] – אך הרי בכל זאת, הוא טפל לגאולה, שהוא הגורם לגאולה הנעלה.

---

28) משפטים כג, יג. מכילתא (ופרש"י) שם. סנהדרין סג, ב.

29) סנהדרין שם. וביראים סי' עה (ביראים השלם – סי' רמה. ובשינוי לשון) "כיון שהתורה הזכירה ודאי נתבטלה"*.

אבל להעיר מדעת זקנים בעה"ת בשלח יד, ב. וצ"ל שמחלק בין הזכרת גרידא, להזכרה לצורך שנותן בו ממשות (שאז אסור גם אם הוזכרה בתורה) – כמשנ"ת בלקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 349 ואילך. ובפרט שבנדו"ד הוא לא רק הזכרה כ"א קביעת שם חודש**.

30) ובפרט ע"פ הידוע דשם כל דבר הוא חיותו (ופנימיותו) – והרי הפנימיות דתמוז הוא התוקף דשמש הוי', כדלקמן סעיף ו'.

31) משנה ובריתא ע"ז נד, ב.

32) ראה תרגום שני שם שסיבת הצום מסובב שלה הוא ג"כ ד"לא חזי למיקם עקתא". – וצע"ק ממחז"ל דמגלגלין חובה ליום חייב (תענית כט, א).

33) נוסח התפלה – מוסף דיו"ט.

34) משנה סוף תענית.

35) ראה (בנוגע לט"ו באב) רשימות הצ"צ לאיכה (אוה"ת לנ"ך ח"ב ע' א'צו). ד"ה נחמו עת"ר. ועוד.

36) והתחלת הגאולה – כבר היתה בג' תמוז, כדלקמן בפנים.

37) ראה יל"ש ישעי' רמז תמה. וראה אוה"ת לנ"ך שם. ד"ה נחמו שם רפ"ח.

---

*) ושם: אינו אסור להזכיר אלא שם הניתן לאליל לשם אלקות כו' אבל שם הדיוטות כו' שלא ניתן השם לשם אלקות ואינו נשמע אלקות ואדנות מותר.

**) וראה בארוכה לקו"ש חכ"ג ע' 167 ואילך.

[ויש לומר שזוהי הסיבה למנהג ישראל להוסיף[38] לשמו של חודש אב – כמובא בתרגום[39] ובמשנה[40] – את המילה "מנחם" – מנחם אב – כדי להדגיש מיד בשמו של החודש, שעיקרו הוא הניחום על הענינים של חודש אב[41]].

ולפיכך נדרש הסבר: אם נאמר שבתמוז קיים ענין הגאולה, כיצד ייתכן שבמשך דורות רבים כל־כך היה ידוע רק על הטפל, על הצום, והעיקר לא היה ידוע?

ד.

שתי דרכים להסתכלות על הצום

מכל האמור מובן, שתוכנו של חודש תמוז הוא, אכן, ענין ה"צום" שבו, אלא שבזה ישנם שני אופנים, להבנת ענין הצום:

א) הצום כפי שהוא בחיצוניות – נראה כדבר של פורענות.

ב) פנימיותו של הצום – כפי שיהיה לעתיד־לבוא, שאז יהיה "ונגלה כבוד הוי'"[42] – יום של ששון ושמחה ומועד טוב. כלומר, ההכרה לא רק בפורענות לצורך גאולה, אלא בכך שהצום עצמו הוא בפנימיותו "ששון ושמחה", כי[43] גם הפורעניות עצמן הן בפנימיותן ביטוי לאהבת ה' לישראל[44], ולכן "כמשל מלך גדול ונורא הרוחץ בכבודו ובעצמו צואת בנו יחידו מרוב אהבתו" כך "רחץ ה' את צואת בנות ציון"[45].

[ויש לומר שדבר זה נרמז גם בסדר קביעת לוח השנה – א"ת ב"ש כו' – כמצויין על־ידי גדולי ופוסקי ישראל[46], שתשעה באב, וכן שבעה עשר בתמוז שהוא תחילת החורבן של תשעה באב, חל תמיד באותו יום בשבוע, שחל בו יום ראשון של פסח. כלומר, זהו רמז ששניהם בפנימיות הם ענין אחד, ביטוי לחסד ה'].

יתר־על־כן: בענין ה"גבורה" מלובשת פנימיות האהבה, אשר מתגלה יותר בענין הפכי. בדומה לאב המעניש את בנו על שעשה מעשה אשר היה אסור לו לעשותו, הרי אז תקיפותו של האב היא תוצאה של האהבה העזה שלו, שבגללה כל כך נוגעת לו התנהגות בנו, עד שהוא פועל נגד טבע תכונותיו. פנימיות האהבה מתבטאת בפעולות נוגדות, בתקיפות.

בכך מוסבר בספרי חסידות, שלעתיד־לבוא יהפוך תשעה באב ליום־טוב, ואף ליום־טוב גדול יותר מימים טובים אחרים[47].

שהרי, לכאורה: אמנם, לאחר שיבנה בית־המקדש השלישי כבר לא יהיה מקום להתאבל בתשעה באב על בית־המקדש שחרב, אך מדוע יהא זה יום־טוב – "הלא אין כאן אלא היציאה מן היגון, ויהיה אם כן כאילו לא נחרב שלא יהיה ט' באב יום מר"?[48]

ההסבר לכך הוא, שתוכנו הפנימי של תשעה באב עתה הוא פנימיות אהבתו של ה'. אך כל עוד גלויה מידת הגבורה וה"רוגז" של הקדוש־ברוך־הוא, בזמן הגלות, ופנימיות האהבה היא בהעלם, הרי יום תשעה באב הוא צום.

אך "לאחר שעשה הדין וכלה הרוגז"[49], כפי שיהיה לעתיד־לבוא, תישאר ותתגלה רק פנימיות האהבה הקשורה ליום זה, ולפיכך יהיה זה יום של ששון ושמחה וכו'.

---

38) ועד שי"א שבכתובות וכו' כותבים מנחם במקום אב (גט פשוט סקכ"ו סקל"ה) וראה אנציקלופדיא תלמודית מע' אב הדעות בזה, וש"נ.

39) תרגום שני למג"א שם. תיב"ע שלח יג, כה.

40) תענית פ"ה מ"ה־ו. ועוד.

41) וגם שם "אב" עצמו מורה על הרחמים – יל"ש שם עה"פ (נא, יב) אנכי אנכי. וראה ד"ה נחמו שם פ"י. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 61.

42) ישעי' מ, ה.

43) בכל הבא לקמן – ראה בארוכה אוה"ת מסעי ס"ע א'שפד ואילך. וראה גם תורת חיים בראשית מ, סע"ג ואילך. רשימות הצ"צ לאיכה שם (ע' א'מה). ועוד. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 66.

ולהעיר ג"כ מרשימות הצ"צ לאיכה שמפרש כו"כ פסוקי איכה למעליותא, עיי"ש בארוכה.

44) ונתגלה גם בעת החורבן גופא, וכמחז"ל (מדרש תהלים מזמור עט. איכ"ר פ"ד, יד) דשפך הקב"ה חמתו על עצים ועל אבנים כו'. וראה לקו"ש ח"ב שם.

ואולי י"ל, שלפי שיטת הירושלמי שנבקעה העיר בי"ז תמוז (כנ"ל הערה 9) – מה שנאמר בכתוב "בתשעה לחודש" (וכקושיית מפרשי הירושלמי שם. וראה חת"ס לירוש' שם. יפה עינים לר"ה יח, ב) הוא מפני שהגזירה היתה על ט' תמוז, אלא שהקב"ה האריך אף (מפני תוקף חסדו) עד י"ז תמוז שלא תבקע העיר אולי יחזרו בתשובה. וע"ד שעיכב גבריאל הגחלים (ויק"ר פכ"ו, ח. מדרש משלי א, כד. ועוד). וראה יומא עז, א. ואכ"מ.

וע"פ משנת"ל (הערה 10) דעת רש"י, דבט' תמוז נכבשה חומה החיצונה ומ"מ לא כבשו חומה הפנימית ונכנסו לעיר עד י"ז תמוז – נמצא, שעכבם הוי' באמצע החומות ח' יום אולי יחזרו בתשובה!

45) ישעי' ד, ד. אגה"ק סכ"ב.

46) טושו"ע או"ח סתכ"ח ס"ג.

47) שהרי מלובש בו פנימיות האהבה. וראה פסיקתא רבתי פי' על נהרות בבל בסופו: אין שמחה בא אלא בתשעה באב כו'".

48) ל' אוה"ת מסעי שם ע' א'שפה בתחילתו.

49) ל' אוה"ת שם ע' א'שפו.

ה.

גאולת י"ב תמוז - "טעימת" פנימיות הצום

ויש לומר, שזוהי הסיבה לכך שבמשך כל הדורות יכול היה להיות בגלוי רק ענין הצום שבתמוז, כי, כדלעיל, פנימיות האהבה, והגאולה שבחודש תמוז מתבטאת דוקא במידת ה"גבורה".

רק בדור של עקבתא דמשיחא, כאשר כבר מתחילה ה"טעימה" וה"התנוצצות" של הגאולה העתידה[50], הגיע הזמן לאפשר "לטעום" גם מענין זה – להבחין שפנימיותו של הצום, ושל ימי בין המצרים[51], היא ענין נעלה ביותר.

לפיכך קבע הקדוש־ברוך־הוא כהכנה לימי בין המצרים את הנס של י"ב־י"ג תמוז, במיוחד כאשר בגאולה זו באו לידי ביטוי שני הניגודים שבכל גלות, שבתחילה צריכה להיות מידה של "גבורה", כי "יתרון האור" נובע דוקא "מן החשך"[52], אך "לאחר שעשה הדין" רואים שהחושך וה"גבורה" היו בפנימיות רוב־חסד ו"יתרון האור":

מצד אחד, עבר הרבי את היסורים ועינויי המאסר באופן חמור ביותר, עד לפסק־דין של היפך החיים ר"ל,

אך מצד שני, ראו בגאולת י"ב תמוז, שכל מהלך הענינים של המאסר לא היה בפנימיותו ענין של "הגבלה", כי־אם להיפך – עוצמה חזקה מאד של חסד[53], הכנת הדרך להרחבת הפעילות של הרבצת התורה באופן שונה לחלוטין ונעלה הרבה יותר, ולהתפשטות בכל רחבי תבל.

ובלשון חז"ל[54] (כפי שהתבטא בה הרבי (מוהרש"ב) נ"ע[55] לגבי מאסרו של אדמו"ר הזקן) – הזית הזה כשכותשין אותו (דוקא) הוא מוציא שמנו – הכתישה היא שלב בתהליך של "מוציא שמנו"[56].

יתר־על־כן: גאולת י"ב תמוז הפכה גם את אחד מימי המאסר עצמם ליום של ששון ושמחה, יום זה לא הפך רק להכנה והתחלה לגאולה המאוחרת יותר של י"ב תמוז, אלא הוא עצמו הפך ליום של גאולה, כשם שהצום עצמו הופך לששון ולשמחה:

ג' תמוז, שבו שוחרר הרבי ממאסר ונשלח לשלוש שנות גלות, היה נראה אז, באותה שנה, כשלב נוסף של המאסר – שילוח לגלות, שהיא קשה בפרטים מסויימים כמוות, כפי שמסביר זאת בעל ה"חינוך"[57],

עד כדי כך, שלא ידעו אז אם זאת הקלה, או שזוהי רק דרך כדי להיפטר מן הלחצים שבאו מחו"ל לשחרור הרבי, ואחר־כך יחפשו שוב עלילה וכו', ר"ל.

גאולת י"ב תמוז גילתה, שיום ג' תמוז היה, לאמיתו של דבר, שלב ראשון לגאולה[58], ולא תחילת גלות – יום של ישועה והצלה. ויותר מכך: הישועה וההצלה של יום זה, שבו שוחרר הרבי ממאסר, גדולה יותר, בפרטים מסויימים, מגאולת י"ב תמוז, שהיתה גאולה מגלות[59].

ו.

ההסבר לניגודים שב"תמוז"

בכך יובנו יותר שני הניגודים שבשם "תמוז":

במשך כל הדורות, כאשר בתמוז הורגש רק התוכן החיצוני, הצום והפורענות שבו, היה מפורסם תמוז רק כשם של עבודה־זרה. כלומר, זוהי תקופה של העלם והסתר מוחלט של האלקות (עד לשם של עבודה־זרה).

אך כאשר מתקרבת הגאולה, גילתה פנימיות התורה, המגלה את הפנימיות של כל דבר, גם את המשמעות הפנימית של "תמוז"[60], שדוקא בחושך יש "יתרון האור", עוצמה חזקה של חום "שמש הוי".

---

50) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 51. ועוד.

51) עדמשנ"ת (לקו"ש שם ע' 270 ואילך) שע"י פנימיות התורה מאיר גם עתה הפנימיות שביסורים כו', "כצאת השמש בגבורתו" (ומשו"ז דוקא פנימיות התורה מפרש עניני התוכחה – כברכות (בלקו"ת בחוקותי מח, א ואילך. אוה"ת תבא ע' תתרצב ואילך). וראה לעיל הערה 40). ועיי"ש שזהו ענין נעלה יותר מג' האופנים המבוארים בתניא (פכ"ו. אגה"ק סי"א. אגה"ק סכ"ב) כי ע"י פנימיות התורה רואים גם עתה מלכתחילה הפנימיות שבזה.

52) לשון הכתוב – קהלת ב, יג. וראה ספר הערכים־חב"ד ע' אור – ביחס לחשך סעיף ה' (ע' תקפא־ב), וש"נ. וראה שם סעיף ט' (ע' תקצו ואילך) וש"נ.

53) ומטעם זה י"ל שגם הימים שבין ט"ו סיון (יום בו נאסר כ"ק מו"ח אדמו"ר) וי"ב תמוז ימי סגולה הם, כמשנ"ת כמ"פ (לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 303. ועוד).

54) ראה מנחות נג, סע"ב. שמו"ר ר"פ תצוה.

55) ס' השיחות תורת שלום ע' 26 (ושם: והגם שקשה לומר, אבל האמת הוא כן).

56) וראה לקו"ש חי"ג ע' 242 – די"ל שימי המאסר (כ"ט יום ומקצת יום למ"ד) היו "יום לשנה" לשנות (מוצא שמנו–) נשיאותו, עיי"ש.

57) מצוה תי.

58) ולהעיר שג' תמוז חל לעולם ביום בשבוע שחל א' דפסח (התחלת גאולת מצרים). וי"ל, דזה שג' תמוז חל ביום בשבוע שחל י"ז תמוז, הוא להורות שגאולה זו מגלה הפנימיות של הצום (ע"ד הנ"ל בפנים סעיף ד' – לענין פסח ותשעה באב).

59) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 297. ועוד.

60) ראה לעיל הערה 48.

ולאחר שענין זה התגלה בתורה, הוא ירד אחר־כך לעולם, והתבטא בנס של י"ב תמוז, שבו ראו בעיני בשר את הגילוי העצום של "שמש הוי'" שמעל לטבע, שהכניע את ההעלם והחושך הנמוכים ביותר, הסמיכים ביותר, והמתנגדים החמורים ביותר לתורה ולמצוות, עד שהם עצמם הסכימו לשחרור הרבי, ביודעם שזה יעודד את העוסקים בהרבצת התורה במדינה ההיא. כלומר, מי שאסרו את הרבי, עקב פעילות בהרבצת התורה, הם עצמם "הסכימו" לעידוד והרחבת פעילות זו במדינה ההיא!

ז.

ההוראה: שמחה גם בימי בין המצרים

אחת מן ההוראות הפשוטות ביותר שיש ללמוד מן הענין הנ"ל היא:

כאשר מתקרבים ימי בין המצרים, ויהודי מתחיל לחשוב על החושך העצום שבגלות בכלל, ובמיוחד בתקופה של עקבתא דמשיחא, הוא עלול ליפול לתוך יאוש ח"ו, בלי לדעת כיצד להתגבר על כל הקשיים.

אמנם, הוא יודע, שבאמצעות הסבל והיסורים של הגלות הוא יגיע אחר־כך ליתרון בגאולה, אך עתה הוא שרוי בכל זאת בגלות המרה והאפלה, וכיצד הוא יכול עתה להתגבר על כל הקשיים?

לכך באה ההוראה המלמדת ומעודדת, שלהיפך: דוקא בדור זה, דרא דעקבתא דמשיחא, ישנו הגילוי של פנימיות התורה, שגילתה ופרסמה את התוכן הפנימי של ימים אלו, שבהם קיימת האהבה העזה של הקדוש־ברוך־הוא לישראל. וכהכנה לימים אלו ישנו חג הגאולה י"ב־י"ג תמוז, שהראה כיצד אפשר בזמן הזה של הגלות עצמה[61] לגלות את המעלה הפנימית הזאת, כך שמתבטלים גם בחיצוניות ההעלם וההסתר.

זה מעודד ומחזק את היהודי לשים לב בימים אלו לתוכן הפנימי של הגלות, ובודאי לא להיות מושפע ממרירותה של הגלות.

אמנם, הוא צריך לקיים את כל דיני האבילות של בין המצרים לכל פרטיהם, כנדרש על־פי שולחן־ערוך, אך הוא מוצא דרכים לקיים גם בימים אלה על פי התורה עניני שמחה, לדוגמא: באמצעות עריכת סיום מסכת, ועשיית "יומא טבא לרבנן"[62] גם בימים אלה, עד שאף מותר לאכול סעודת בשר כאשר עורכים סיום מסכת בתשעת הימים[63]. ובכלל, לעסוק יותר בלימוד התורה, שהיא "משמחי לב"[64], ובמיוחד בלימוד הלכות בית הבחירה אודות בנין בית־המקדש וכדומה, שעל־ידי לימוד התורה בעניני "צורת הבית", הרי "אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין בבנין הבית"[65].

והתנהגות זאת מביאה לידי גילוי[66] פנימיות ימי בין המצרים, כפי שהם יהיו לעתיד־לבא, כאשר יהפכו "לששון ולשמחה ולמועדים טובים".

(משיחות ש"פ שלח וש"פ חוקת תשל"ז)

61) ובזה יש עילוי גם על היפוך הצומות לעתיד (לאחרי שיתבטל הגלות).

62) שבת קיח, סע"ב ואילך. רמ"א יו"ד סרמ"ו סכ"ו. וראה באר היטב שם.

63) ראה רמ"א או"ח סתקנ"א ס"י. ובמג"א שם (סקל"ג): דגם לגמר מצוה עושין סעודה.

64) שו"ע או"ח בהל' ת"ב (ר"ס תקנד).

65) תנחומא צו יד. וראה בארוכה לקמן ע' 445 ואילך.

66) וי"ל שעי"ז מגלה זה ש"יכול לתקן שלא ע"י יסורים.. כי הוא כל יכול" (אוה"ת מסעי ע' א'שצא בתחילתו).

המשך ביאור למס' יבמות ליום שבת קודש עמ' ב

שמא אין הולכים אחר רוב דעות, אלא השנים הפסולים שהעידו שמת נחשבים כעד אחד, וכיון שמכחישם עד אחר לא תנשא. קָא מַשְׁמַע לָן – לכך השמיענו התנא בסיפא שאף לקולא הולכים אחר רוב דעות ומקבלים את עדות השנים, ומתירים אותה להנשא.

משנה

משנתנו ממשיכה לדון בעדים המכחישים זה את זה בעדות על מיתת הבעל: שתי נשים הנשואות לאחד והרי הן צרות זו לזו, שבאו ממדינת הים, אַחַת מהן אוֹמֶרֶת מֵת הבעל, וְאַחַת אוֹמֶרֶת לֹא מֵת, זוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת מֵת תִּנָּשֵׂא – מותרת להנשא, וְתִטּוֹל כְּתוּבָּתָהּ, וְזוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת לֹא מֵת לֹא תִנָּשֵׂא וְלֹא תִטּוֹל כְּתוּבָּתָהּ. ואף עדות צרתה אינה מועלת להתירה, כיון שהיא מכחישתה, וגם משום שאין צרה נאמנת לחברתה.

אם אַחַת מהן אוֹמֶרֶת מֵת מיתה בידי שמים, וְאַחַת מהן אוֹמֶרֶת נֶהֱרַג בידי אדם, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הוֹאִיל וּמַכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ חֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִנָּשְׂאוּ. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, הוֹאִיל וְזוֹ וְזוֹ מוֹדוֹת שֶׁאֵין הבעל קַיָּם יִנָּשְׂאוּ שתידן.

עַד אוֹמֵר מֵת הבעל, וְקודם שהתירו את האשה להנשא, בא עֵד אחר וְאוֹמֵר שהבעל לֹא מֵת,

שמות ה, יד - ויכו שטרי בני ישראל אשר שמו עלהם נגשי פרעה לאמר מדוע לא כליתם חקכם ללבן כתמול שלשם גם תמול גם היום

מ

ביאור ציור המקל שהיכו את שוטרי בנ"י, והקשר לגלות וקליפת מצרים, עפ"י ביאור המשנה (כלים פי"ד מ"ב) "מקל שעשה בראשו מסמר כמין חזיינא טמא", ופירוש הרע"ב "כל עבדי מלך מצרים היו נושאים בידם מקלות אלו"

מקל[1] שעשה בראשו מסמר כמין חזיינא טמא. סימרו טמא.

כלים פרק יד משנה ב

חזינא.

נוהגים לעשות בראש המקל כמין תפוח של ברזל והוא הנקרא חזינא, וכל עבדי מלך מצרים היום נושאים בידם מקלות הללו, וקורין להם אלדבו"ס, ופעמים שנועצים בהם מסמרים כדי שיכו בהם מכה רבה וקשה.

סמרו. שנעץ בו מסמרים.

טמא. המקל.

פי' הרע"ב

מקל שעשה בראשו מסמר:

יש לפרש[2]:

המקל של עץ הוא תמונת ו' ז"א[3], ועשה בראשו מסמרת, הוא שעשה י' על גבי הו', ונעשה תמונת ז' שהוא י' ע"ג ו'. וזה רומז על התגברות הנוקבא[4] על הדכורא, לעשות דינים, והיינו אות זיי"ן[5] שמורה על התגברות הדינים חרב[6] לה' מלאה דם כמ"ש בזה"ק[7] פ' בשלח דנ"ד ע"א, ובהקדמת זוהר הקדוש ד"ג ע"א[8]

---

1) מקל שעשה בראשו מסמר - הדין הוא שפשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה, והמשנה דנה במקל שעשה בראשו מסמר של מתכת, ואז המקל בטל לגבי המתכת ומקבלת טומאה, כמין חזיינא - כעין כפתור, טמא - המקל מקבל טומאה, לפי שהמסמר שעשה בראשו אינו לשם נוי אלא כדי להכות בו מכה קשה, והרי שהמקל משמש את המתכת. וכן אם סמרו - שנעץ בו מסמרים, טמא - המקל.

2) בסימן זה מבאר כמה ענינים ופרטים בהמשנה, דה"מקל" הו"ע גבורות ודינים, והקשר לזה לקליפת מצרים, והם:

א) ה"ציור" של המקל.

ב) הלשון "מסמרת" בראשו.

ג) כדוגמת "כפתור".

ד) כפתור של "ברזל".

ה) הלשון "חזיינא".

ו) ה"גימטריא" של "חזיינא".

ז) ה"גימטריא" של הגירסא "חזינא".

ח) הטעם דכל עבדי מלך מצרים היו נושאים במקלות הללו.

ט) הרמז שנק' בערבי "אלדבוס".

י) ה"גימטריא" ד"אלדבוס".

יא) ה"ציור" דסימרו טמא.

יב) האות "ז" שייך לגבורה, הרמז באותיות שעטנ"ץ ג"ץ.

יג) ה"סדר" הנ"ל באותיות אלף בית, שאות ז' הוא גבורה.

3) ראה תניא - אגרת התשובה פרק ד'. ועוד, דאותיות שֵׁם הוי' הם רמז, אות י' בחי' חכמה, אות ה' ראשונה בחי' בינה (השכל), אות ו' ז"א המדות, ואות ה' אחרונה בחי' מלכות (דיבור ומעשה) עי"ש.

4) פירוש: ציור אות ז' שהוא אות יו"ד על גבי אות ו', מורה שהאות י' הוא קודם האות ו', והיינו י"ו, וזהו מורה על התגברות הנוקבא (האות י') על הדכורא (האות ו'). והטעם:

ראה לקוטי תורה פ' צו יא, ב דע"י השבירה דעולם התהו אז נאצלו ז"א ומלכות, ז"א בו' נקודות הנרמז באות "ו", ומלכות בנקודה אחת הנרמז באות "י", ביחד אותיות י"ו עי"ש, וזהו רשות הרבים שיעור י"ו. כמ"ש בעץ חיים שער (ט) שער שבירת הכלים פ"ב.

וראה לקוטי לוי יצחק, הערות לספר התניא עמוד י וז"ל: ידוע דז"א ומלכות בסוד שרש, ז"א הוא רק ו' נקודות ו' קצוות, ומלכות נקודה אחת, וע"י קיום תורה ומצות מגדילים את ז"א שיהי' לו מוחין ג"כ, ומגדילים את מלכות שתבנה ותהי' פרצוף שלם עי"ש.

ועיג"כ ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב' סימן קל. חלק א' סימן קפ. חלק ג' סי' נג.

5) מבאר ומרמז שלשה פרטים באות ז'.

א) ה"ציור" של האות מורה על גבורות, הנוקבא על הדכורא.

ב) ה"פירוש" של האות, מלשון כלי זיין של מלחמה - גבורה.

ג) אות ז' היא האות השני' בסדר הא"ב של שעטנ"ז ג"ץ - המורה על גבורה ודינים.

6ראה ספר הערכים - חב"ד, מערכת אותיות, אות זיי"ן ע' ז ואילך.

) ישעי' לד, ו.

7) וז"ל: אז ישיר ישראל, מאי טעמא (מה הטעם שהתחילו השירה במלת אז), אלא הכי תאנא (אלא כך למדנו, כי) כל נסין וכל גבורן דאתעבידו להו לישראל (כל הנסים וכל הגבורות שנעשו להם לישראל), כד אתנהיר נהירו דעתיקא קדישא בעטרוי (נעשו כאשר האיר אורו עתיקא קדישא בכח עטרותיו שהם) גליפין (חקוקים למעלה בסוד י"ג תקוני דיקנא, אז אורות אלו) דשימין בא' (נרשמים באות א'), וא' אנקיב בחשוכי (ואות א' נוקב וקורע את תוקף הגבורות), ונהיר לכל עיבר (ומאירה לכל הו"ק דז"א), וכד אתחבר נהירו דאל"ף ומטי לזיי"ן (וכשמתחבר אור של א' ומגיע אור זה לאות ז', ומפרש) מאן זיי"ן (מי היא זו הז', ואמר) דא חרב ליהו"ה מלאה דם (זו היא סוד המלכות הפועלת דין), כדין (אז היא פועלת שני הפכיים), עביד נסין וגבוראן (אחד שעושה נסים לישראל, ב' שעושה גבורות באומות העולם), בגין דאתחבר א' עם ז' (לפי שנתחברה אות א' עם אות ז'), ודא הוא שירתא (וזהו סוד השירה, כי) שירתא היא דכל סטרין (השירה היא לכל הצדדים, שיש בה שבח על הנסים שעשה הקב"ה עם ישראל, ויש בו שבח על הנקמות שעשה לאומות העולם), ודא הוא אז ישיר (וזהו הסוד השירה מתחלת במלת א"ז) עי"ש. וראה אור התורה בשלח ע' תקג דאות א' הוא חסד, ואות ז' משפט. עי"ש.

8) וז"ל: נעלת את ז' (בזהר מבואר דכל האותיות דאל"ף בי"ת באו להקב"ה שהעולם יברא על ידם, וזהו נכנסה אות ז' לפני הקב"ה), אמרה ליה רבון עלמא ניחא קמך למברי בי עלמא (אמרה לו,

בענין אות זיין, ועיין במאורי אור[9] מע׳ ז׳ ע״ש. וזהו מסמרת לשון נקבה, והוא כמין תפוח וכפתר של ברזל. ברזל הוא הנוקבא[10] בחי׳ דינים וגבורות, והוא ככפתר, כפתר הוא ג״כ בחי׳ גבורות, כי תרגום דכפתר הוא[11] חזור, ופי׳ מהרח״ו שהוא גבורות, ועיין מה שנרשם בגליון[12] הזה״ק פ׳ תצוה על ר׳ יצחק מכפתורא.

כמין חזיינא, חזיינא קאי על המלכות הנקראת[13] מחזה, והיא בחי׳ גבורות ודינים, כמו[14] חזות קשה הוגד לי, ועיין בזוה״ק פ׳ בראשית דנ״ח ע״ב ובפ׳ נח ד״ס ע״א. ואם הגירסא היא חזיינא בשני יודי״ן הוא מספר אלקי״ם הרומז על דינים וגבורות, ואם חזינא בחד י׳ הוא ע״ה[15] אד׳ עם י״ב אותיותיו.

וברע״ב שכל עבדי מלך מצרים היו נושאים בידם מקלות הללו, כי קליפת מצרים רוצה שיהי׳ התגברות הנוקבא על דכורא, כמו שגזר פרעה[16], אם בן[17] הוא והמיתן אותו ואם בת היא וחי׳, וכן[18] כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון. וקורין לו בערבי אלדבוס הוא כמו אלד בת, היינו שרוצים שיולד בת.

גם אלדבו״ס גי׳ הק״ג[19] עלמין שמשמאלא, שהם

רבונו של עולם נוח וטוב לפניך לברוא בי את העולם וכו׳), אמר לה (הקב״ה) לא אברי בך עלמא (אי אפשר לברוא בך העולם), דאנת אית בך קרבא (לפי שיש בך כח קטרוג המלחמה בעולם, כי אות זיי״ן בקריאתה מורה על כלי זיין שהם כלי המלחמה), וחרבא דשננא ורומחא דקרבא (ויש בך כח החרב השנון ורומח של מלחמה, לפי שצורת אות ז׳ היא) כגוונא דנו״ן (כעין ן׳ פשוטה שבצורתה היא מורה על הדין, לפי שהיא מאותיות מנצפ״ך שהם סוד חמש גבורות, ונראית כעין חרב ורומח ולכן אין ראוי לברוא העולם באות ז׳, כי אז יתגברו הדינים וישחיתו את העולם), מיד נפקת מקמיה (מיד יצאה אות ז׳ מלפניו) עי״ש.

9) ראה מאורי אור מערכת אות ז׳ סעיף א׳ וז״ל: הנה אות ז׳ מורה על היות הנוקבא גוברת על בעלה, י׳ על ו׳, ובעת רצון נק׳ זה עטרה בראש צדיק, ובעת דין נק׳ זה זי״ן לעשות דינים, דאתגבר נוקבא על דכורא הוה״י עי״ש.

10) כידוע ברז״ל הוא הר״ת דהאמהות („הנוקבא") בלהה רחל זלפה לאה. ראה אור התורה תצוה עמוד א׳תשלז ואילך. שיר השירים ח״א ע׳ רצט ואילך. תורת מנחם התוועדויות ה׳תשנ״ב חלק ב׳ משיחת ש״פ ויחי סעיפים ד. ה. עמוד 81 ואילך. ה׳תשד״ם חלק א׳ עמוד 68. שיחות קודש ה׳תשל״ט חמשה עשר מנחם אב סעיף מד. ילקוט לוי יצחק חלק ב׳ סי׳ לט.

11) ראה תרומה כה, לג „שלשה גביעים משקדים בקנה האחד כפתור ופרח", ותרגום אונקלס „תְּלָתָא כַּלִּידִין מְצַיְּרִין בְּקַנְיָא חַד חֵזוּר וְשׁוֹשַׁן".

12) מובא בלקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות-דברים ע׳ קלה.

13) ראה זהר חלק א׳ פח, סע״ב. לקוטי תורה מהאריז״ל (לך לך טו, יב). לקוטי תורה מאדמו״ר הזקן, דרושים לר״ה נז, ד. לקוטי שיחות חלק טז ע׳ 209.

14) ישעי׳ כא, ב.

15) פירוש: „חזינא" בגי׳ 76 + הכולל הוא 77, וכן אדנ״י (65) + י״ב אותיות המילוי [והוא: אל״ף, דל״ת, נו״ן, יו״ד] 12 אותיות = 77.

16) ראה תורת מנחם התוועדויות חלק לו (ה׳תשכ״ג חלק ב) ע׳ 274 וז״ל: כוונת המצריים היתה לעכב הלידה וההתגלות דבחי׳ ז״א – „(אם) בן (הוא)", דקאי על ז״א, „והמתן אותו" – כי, כאשר בחי׳ ז״א הוא בהתגלות, אזי לא יכולה להיות יניקה ללעו״ז (מצרים), ורק כאשר בחי׳ ז״א הוא בהעלם ובאופן של עיבור בבחי׳ בינה, אזי יכולים גם המצריים לקבל יניקה.

ויש לקשר זה עם כללות הענין דגלות מצרים שנמשל לעיבור, כמו הולד במעי אמו שראשו מקופל בין ברכיו כו׳*), שזהו״ע דתלת כלילן גו תלת כו׳**), שג׳ הבחי׳ דחב״ד (מוחין) וג׳ הבחי׳ דחג״ת (מדות) הם בהעלם בבחי׳ נה״י. והיינו, שבגלות מצרים הי׳ נתינת מקום לסדר כזה שבחי׳ ז״א (מדות) הוא בהעלם, ובמילא יכולה להיות יניקה למצרים כו׳.

וביאור הענין בעבודת האדם:

גלות מצרים, שבחי׳ ז״א הוא בהעלם – ענינו הוא העדר ההרגש במדות שבלב (ז״א). והיינו, שאע״פ שיודע ומבין ומשיג מ״ש בספרים כו׳, מ״מ, כיון שזהו רק באופן של ידיעת המציאות, ולא השגת המהות, לכן, אין זה פועל אצלו לידת והתגלות המדות.

וענין זה נעשה ע״י פרעה מלך מצרים כפי שהוא בנפש הבהמית – פרעה אותיות הערף, שהו״ע מיצר הגרון, שמעכב המשכת ופעולת המוחין במדות. עי״ש.

*) נדה ל, ב. ראה תו״ח שמות לו, א ואילך. אוה״ת שם (כרך ז) ס״ע ב׳תקב ואילך. שם (כרך ח) ס״ע ב׳תתמה ואילך.

**) זח״ב נ, סע״א. ע״ח שער הכללים פ״ב. וראה ד״ה זה בתורת מנחם התוועדויות חלק לו (ה׳תשכ״ג חלק ב).

17) שמות א, טז. ראה לעיל סי׳ ג.

18) שם פסוק כב. ראה לעיל סי׳ ו. יג.

19) הק״ג עלמין שמשמאלא, פירוש: ענין זה יבואר, ובהקדם: ידוע מ״ש במשנה (סוף עוקצין) עתיד הקב״ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש״י עולמות. ומבואר בזהר פרשת תרומה דף קסו, ע״ב, וביתר ביאור בפרדס שער כג – ערך הכינויים ערך אור, דה״שי״ עולמות נחלקים לשלשה קווים, קו הימין (חסד) יש ק״ג עולמות, קו השמאל (גבורה) ק״ג עולמות, וקו האמצעי (תפארת) ק״ד עולמות, סך הכל ש״י.

ובקהלת יעקב אות שי״ן וז״ל: ש״י עולמות הן בבינה, ומבואר בזוהר תרומה דף קסו ע״ב שהם מתחלקים ר״ז לימינא וק״ג לשמאלא, ומאותן ק״ג דשמאלא הי׳ סוד העגל גימטריא קג כמו שכתבתי שם ע״ש, ופירוש הרב בספרא דצניעותא (שער מאמר רבי שמעון בן יוחאי כ״ב:) דמה שהן ר״ז לימינא הוא שהתפארת מטה כלפי חסד, על כן הם ר״ז לימינא, כי הש״י עולמות מתחלקים לג׳ קוין, ק״ג לימין ק״ג לשמאל ק״ד באמצע, וק״ד שבתפארת מטה כלפי חסד, נמצא שיש ר״ז לימינא, ע״ש.

וזהו שמבאר ומרמז כאן, ד״אלדבוס״ הוא בחי׳ גבורות ודינים, דהוא בגי׳ הקו ה״שמאל״ בחי׳ גבורה.

וזהו דכתיב (משלי ו, כג) „ותורה אור", דע״י צירוף צד החסד – הקו הימין ק״ג עולמות, עם קו האמצעי – תפארת ק״ד עולמות, נעשה מספר אור״ר (103 + 104 = 207, אור״ר), עי״ז מבררים וממתיקים הצד השמאל ה״קג״ עולמות מגבורה, וכ״ז הוא דוקא כשיש מספר ק״ד

בחי׳ גבורות ודינים. ועבדי מלך מצרים היו מכים בהמקלות הללו את שטרי בני ישראל כמ״ש ויכו שטרי בני ישראל, ועיין בפרש״י[20] שם. וכן מ״ש[21] וירא איש מצרי מכה איש עברי כו׳, י״ל שהכה אותו בהמקל הזה שכמין חזינא בראשו.

סימרו טמא, סימרו הוא מה שיש עוד ג׳ תגין על הי׳ שבראש הו׳ שנעשה ז׳, שזה מורה עוד על תוקף הדינין. וכידוע בהז׳ אותיות שעטנ״ז ג״ץ שיש בכל א׳ מהם ג׳ תגין, שרומזין על גבורות ודינים, (כי שרשם הוא מהז״ת דתהו שנשברו), וכשמם[22] שטן עז גץ, ועיין בע״ח[23] שער דרושי נקודות פ״ו ע״ש. ואם הז׳ אותיות הללו, נחשוב אותם לפי סדרם בסדר הא״ב היינו ג׳ ז׳ ט׳ נ׳ ע׳ צ׳ ש׳, והם רומזים על הז״ת[24] שמחסד ולמטה, יהי׳ אות ז׳ בגבורה, הרי שהוא גבורה ודין ביחוד.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים לש״ס עמוד רצה

בקו התפארת הנוטה לחסד. וראה גם לעיל סימן כב. ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק ב סי׳ מ. צז. קטז.

20) וז״ל: ויכו שטרי בני ישראל. השוטרים ישראלים היו, וחסים על חבריהם מלדחקם, וכשהיו משלימין הלבנים לנוגשים שהם מצריים, והיה חסר מן הסכום, היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה, לפיכך זכו אותן שוטרים להיות סנהדרין, ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם עליהם, שנאמר (בהעלותך יא, טז) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל, מאותן שידעת הטובה שעשו במצרים, כי הם זקני העם ושוטריו: ויכו. לשון ויופעלו, הוכו מיד אחרים, הנוגשים הכום:

21) שמות ב, יא.

22) ראה עץ חיים שער ח׳ פרק ו׳ (המצויין כאן) וז״ל: האותיות שעטנ״ז ג״ץ הם סוד הז׳ מלכים שמתו (הז׳ אותיות כנגד הז׳ מלכים), ולפי שמהם נתהוו ויצאו הקליפות כנודע, לכן הם אותיות שט״ן ע״ז ג״ץ, פירוש שהם תגבורת עוז הדינים העַזים אשר ירדו ונעשו מהם השטן שהם הקליפות, וכבר נודע מ״ש בזהר באדרא זוטא דף רצ״ב ע״ב כי אלו הז׳ מלכים הם נצוצין דאזדריקו כהאי אומנא דאכתיש בפרזלא ואפיק זיקין לכל סטר (כהאי אומן דמכה בפטיש ויוצא זיקין לכל הצדדין), וזהו ג״ץ כמ״ש (ב״ק פ״ו מ״ו) גץ היוצא מתחת הפטיש. עי״ש.

23) שער ח.

24) היינו דהשבעה אותיות, מאות ״ג״ עד ״ש״ כנגד הז׳ מלכיות דתהו, הז׳ תחתונים מבחי׳ חסד דתהו עד מלכות, אז יוצא דאות ג׳ כנגד חסד דתהו, ואות ז׳ כנגד גבורה דתהו וד״ל.

המשך ביאור למס׳ יבמות ליום שישי עמ׳ ב

ה׳מעשה שהיה׳. וְרַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקִיבָא הסובר שגזרו דווקא בכעין ה׳מעשה שהיה׳, דְּאָמַר כְּבֵית הִלֵּל הסוברים שתקנת חכמים להאמין לאשה אינה אלא במעידה שמת באותה מדינה וכ׳מעשה שהיה׳.

הגמרא דוחה שהמחלוקות אינן תלויות זו בזו: אָמְרֵי לְךָ רַבָּנַן הסוברים שגזרו במי חטאת בכל האופנים, אֲנַן דְּאַמְרִינַן – אנו יכולים לסבור אַף כְּבֵית הִלֵּל, שכן עַד כָּאן לֹא קָאָמְרֵי בֵּית הִלֵּל הָתָם – שם במשנתנו שתיקנו להאמין לאשה רק כעין המעשה שהיה, אֶלָּא מִשּׁוּם שהטעם לנאמנות האשה הוא כיון דְּמִירַתְתָּא – שיראה שיתגלה ששיקרה ותפסיד בכך שתצא מזה ומזה, ולכן מסתבר שדווקא בְּמָקוֹם קָרוֹב מִירַתְתָּא – היא יראה שמא יכחישו אותה אנשים, אבל המעידה שמת בְּמָקוֹם רָחוֹק לֹא מִירַתְתָּא – אינה יראה כל כך לשקר שהרי אין מצויים כאן אנשים הבאים מאותו מקום, ולכן לא תיקנו שתהיה נאמנת אלא באותה מדינה. אבל הָכָא – כאן לענין גזירת איסור להעביר מי חטאת, הרי הגזירה נתקנה מחמת המעשה שהעבירו מעל טומאה, ואם כן מַה לִּי יַרְדֵּן מַה לִּי שָׁאַר נְהָרוֹת, אין הבדל ביניהם, ובשניהם יש לחוש שיטמאו המים והאפר של החטאת.

וכן רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקִיבָא אָמַר לְךָ, אֲנָא דְּאַמְרִי – אני אומר את שיטתי שלא גזרו אלא בירדן וכמו המעשה שהיה, אַף לְבֵית שַׁמַּאי, שכן עַד כָּאן לֹא קָאָמְרֵי בֵּית שַׁמַּאי הָתָם – שם במשנתנו שנאמנת אשה שמת בעלה אפילו ממדינה למדינה, אֶלָּא מִשּׁוּם שטעם נאמנות האשה הוא בכך דְּאִיהִי דָּיְיקָא וּמִינַסְבָא – שמדייקת היטב לברר שמת בעלה קודם שנישאת, ואם כן מַה לִּי מָקוֹם קָרוֹב מַה לִּי מָקוֹם רָחוֹק, הרי החזקה של ׳דייקא ומינסבא׳ קיימת בכל ענין.

אבל הָכָא – כאן לענין מי חטאת, הרי אין טעם לחשוש לטומאה בהעברה על פני המים אלא מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שָׁהָיָה, ולכן אני סבור שדווקא בַּיַּרְדֵּן וּבִכְסָפִינָה דַּהֲוָה מַעֲשֶׂה, גָּזוּר רַבָּנָן, אבל בִּשְׁאָר נְהָרוֹת דְּלֵא הֲוָה מַעֲשֶׂה לֵא גָּזוּר רַבָּנָן.

הגמרא מבארת מהו אותו מעשה שמחמתו גזרו שלא להעביר מי חטאת ואפר חטאת על גבי הנהר: מַאי – מהו אותו מַעֲשֶׂה שָׁהָיָה שהוזכר בברייתא, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַעֲשֶׂה בָּאָדָם שֶׁהָיָה מַעֲבִיר מֵי חַטָּאת וְאֵפֶר חַטָּאת בַּיַּרְדֵּן וּבִכְסָפִינָה, וְנִמְצָא כַּזַּיִת מִן הַמַּת תָּחוּב בַּקַּרְקָעִית שֶׁל סְפִינָה, והאהיל הכלי של המי חטאת והאפר חטאת מעל המת, ונטמאו המים ונפסלו בכך, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה גזרו וְאָמְרוּ חכמים כיון שבאה לידינו תקלה באופן זה, שוב לֹא יִשָּׂא אָדָם מֵי חַטָּאת וְאֵפֶר חַטָּאת וְיַעֲבִירֵם בַּיַּרְדֵּן וּבִכְסָפִינָה.

משנה

המשנה מביאה מחלוקת נוספת בין בית שמאי ובית הלל לענין מה נאמנת אשה האומרת מת בעלי: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אשה שאמרה מת בעלי, תִּנָּשֵׂא, וְתִטּוֹל כְּתוּבָּתָהּ כדין אשה שהתאלמנה שגובה כתובתה מנכסי בעלה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, תִּנָּשֵׂא וְלֹא תִטּוֹל כְּתוּבָּתָהּ, כלומר, מותרת היא להינשא על פי עדותה, אך אינה נאמנת שמת לענין שתיטול כתובה מן היורשים ותוציא מהן ממון. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי לבית הלל, אחר שהתַּרְתֶּם עֲרָוָה חֲמוּרָה מחמת נאמנות האשה, וְכִי לֹא נַתִּיר מְמוֹן הַקַּל על פיה, ומדוע שלא נאמינה לענין נטילת כתובה. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל לבית שמאי, מְצִינוּ

יט, ב – זאת חוקת התורה[1] אשר צוה ה' לאמור דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול

א. ויקחו אליך פרה אדמה. אדמה לעתיד כשיקיצו ישני אדמה יטהרם באפר פרת משה, שנאמר (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, וזהו אדמה תמימה, **תמימה** אותיות **המתים**, כשיחיו המתים. **אשר אין בה מום** ישראל שנאמר (שיר השירים ד, ז) כלך יפה רעיתי ומום אין בך. **אין בה** אותיות הנביא.

[**אשר אין בה** מום, **בה** בגימטריא שבעה, ואותיות **בה** שתים, הרי תשע, רמז תשע פרות נעשו, והעשירית בימות המלך המשיח שנאמר (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם.]

רמזי רבינו יואל ז"ל (מבעלי התוס')

ב. בנוגע הטהרה דפרה אדומה, על ידי הפרה העשירית שיעשה מלך המשיח[2], יש לומר, שמכיון שמשה ואהרן עמהם[3], הרי, כל פרטי העבודה דפרה אדומה יהיו על ידי אהרן הכהן[4] – כי:

הטעם לכך שעשיית הפרה היתה על ידי אלעזר בן אהרן[5], מצוותה בסגן[6], הוא, מפני שיש סיבה המעכבת את עשיית הפרה על ידי אהרן, שאין קטיגור נעשה סניגור כו'[7].

אמנם, לעתיד לבוא, שאז יושלם לגמרי התיקון על חטא העגל, כמ"ש[8] "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", לא שייך טעם זה, ובמילא, בודאי יעשה אהרן את הפרה, שהרי, כהן גדול, "כל עת שירצה להקריב מקריב כל מה שירצה"[9], ופשיטא – כפי שמבין גם בן חמש למקרא – שאהרן לא יוותר, ח"ו, על העבודה דעשיית הפרה, שכן, למרות ענוותנותו כו', ירצה שעבודת הפרה תהי' בתכלית השלימות על ידי עבודתו באופן ד"לא שינה"[10] (באופן נעלה יותר מהעדר השינוי בעבודת שאר הכהנים).

וזוכים לקיום היעוד[11] (בהפטרה דפרשת פרה) "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם גו' אטהר אתכם", ובלשון המשנה[12] "אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם כו'", כאמור, על ידי הפרה העשירית שיעשה מלך המשיח.

תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ז חלק ב עמוד 671 (הנחה בלתי מוגה)

ג. הנוגע במת וגו' הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר וגו' (במדבר יט, יא-יב). יש בזה הפסוק רמז גדול, כי אף בזמן שאין אפר פרה יוכל אדם לטהר את עצמו כשדבק בהתמדת התורה ולומד ומלמד על מנת לשמור ולעשות ולקיים, וכבר אמרו רז"ל (בראשית רבה ח, ב) יומו של הקב"ה אלף שנים, וכוונתם כי הימים אשר היו בתחילת היצירה שברא הש"י שבעת ימי בראשית רומזים לששת אלפים שנה[13] וחד חרוב[14] הרומז לעולם שכולו שבת (ראה סנהדרין צז, א) הרי שכל יום מהימים האלה רמז לאלף שנה כמו שהאריך בזה הרמב"ן בפרשת בראשית (ב, ג) עיין שם.

והנה התורה נתנה באלף השלישי שהוא יום השלישי והמתחטא ביום השלישי כלומר שמתחטא ומטהר את עצמו מהתורה הנתנה ביום השלישי אזי ביום השביעי יטהר כי אז תגמור טהרתו בעולם הבא שהוא יום השבת יום שכולו שבת ואם חס ושלום לא יתחטא ביום השלישי אזי ביום השביעי לא יטהר כי מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (עבודה זרה ג, א).

של"ה עה"ת

ד. ויאמר ה' אל משה עשה לך. יש ללמוד תחיית המתים מקל וחומר מנחש הנחשת, ומה נחש הנחשת שהטילו מיתה עשה בו הקב"ה חיים שנאמר והביט אל הנחש וחי, תחיית המתים שכולו חיים על אחת כמה וכמה.

זוהר – ילקוט ראובני

1) **יט, ב – זאת חקת התורה...**: עיין ילקוט גאולה ומשיח על התורה פרשת חוקת סימן שיז, ביאור המשך הפרשיות דספר במדבר. (ועיין פרשת משפטים סימן קצה דכתב רבינו בחיי וז"ל דרשו חז"ל לעתיד לבוא הקב"ה מגלה להם לישראל מפני מה צותה התורה בשר בחלב ופרה אדומה וכו').

2) רמב"ם הלכות פרה אדומה סוף פרק ג. נתבאר בארוכה בלקוטי שיחות חלק כח עמוד 131 ואילך. ושם נסמן. (עיין ילקוט גאולה ומשיח על התורה פרשת חוקת סימן לו).

3) ראה יומא ה, ב. תוס' ד"ה אחד – פסחים קיד, סוף עמוד ב.

4) עיין ילקוט גאולה ומשיח על התורה פרשת חוקת סימן לו הערה 2. סימן קז הערה 60, דפרטי העבודה נעשה על ידי הכהן, אבל הציווי וההוראה באה לעתיד על ידי מלך המשיח, עיין שם.

5) חוקת יט, ג.

6) פירוש רש"י על הפסוק.

7) פירוש רש"י שם (השני).

8) זכרי' יג, ב.

9) רמב"ם הלכות כלי המקדש פרק ה הלכה יב.

10) ספרי ופירוש רש"י בהעלותך ח, ג. וראה אור התורה בהעלותך עמוד שכז. ועוד.

11) יחזקאל לו, כה.

12) יומא בסופה.

13) **שבעת ימי בראשית רומזים לששת אלפים שנה**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת בראשית סימן רלז. פרשת בהר סימן ו, ובהנסמן שם.

14) **רומזים לששת אלפים שנה וחד חרוב וכו'**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת בחוקותי סימן פז. פרשת בהר סימן ו, ובהנסמן שם.

◆ יום ראשון כ"ז סיון ◆

יט (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:**

א **וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר:**

(ב) **זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל:**

ב **דָּא גְּזֵרַת אוֹרַיְתָא דִּי פַקִּיד יְיָ לְמֵימָר מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ תּוֹרְתָא סְמֵקְתָּא שְׁלֵמְתָּא דִּי לֵית בָּהּ מוּמָא דִּי לָא סְלִיק עֲלַהּ נִירָא:**

רש"י ◄ **זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה** • לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל, לוֹמַר: מַה הַמִּצְוָה הַזֹּאת וּמַה טַעַם יֵשׁ בָּהּ? לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ "חֻקָּה", גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ. **וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ** • (במדבר רבה) לְעוֹלָם הִיא נִקְרֵאת עַל שִׁמְךָ: פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר. **אֲדֻמָּה תְּמִימָה** • שֶׁתְּהֵא תְּמִימָה בָּאֲדֻמִּימוּת, שֶׁאִם הָיוּ בָהּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת — פְּסוּלָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעוריין לקו"ש כרך יח עמ' 229 – מתוך 'לקראת שבת')

זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה . . וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה (יט, ב־ג)

אוֹדוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה, אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (במדב"ר פי"ט, ג) שֶׁאֲפִילוּ שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ 'הֶחְכָּם מִכָּל אָדָם' אָמַר: "עַל כָּל אֵלֶּה עָמַדְתִּי, וּפָרָשָׁה שֶׁל פָּרָה אֲדֻמָּה חָקַרְתִּי וְשָׁאַלְתִּי וּפִשְׁפַּשְׁתִּי, אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי". וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, גַּבֵּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם מָצִינוּ בַּמִּדְרָשׁ (במדב"ר שם ועוד): "אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה, לֵךְ אֲנִי מְגַלֶּה טַעַם פָּרָה". וְצָרִיךְ בֵּאוּר, אִם גִּלָּה הַקָּבָּ"ה טַעַם פָּרָה לְמֹשֶׁה, מַדּוּעַ לֹא הִשִּׂיגָהּ שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ. וְכָן, לְאַחַר שֶׁגִּלָּה ה' טַעֲמָהּ לְמֹשֶׁה, מַדּוּעַ לֹא גִּלָּהוּ לְכָלַל יִשְׂרָאֵל?

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה: כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, גַּם אֵלּוּ הַמּוּבָנוֹת לָנוּ בִּסְבָרָא, יְסוֹדָן וּמַהוּתָן הוּא "חֻקָּה", שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה שִׂכְלִית. שֶׁלָּכֵן נִקְרֵאָה הַפָּרָה, שֶׁהִיא הַמִּצְוָה בָּהּ נִכָּר בְּגִלּוּי יֶתֶר הַפְּלָאָתָהּ לְמַעְלָה מִשֵّכֶל – "חֻקַּת הַתּוֹרָה".

אַךְ לְאַחַר שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בִּטְעָמִים שִׂכְלִיִּים, יְכוֹלָה לִהְיוֹת אֵיזוֹ מַחֲשָׁבָה שֶׁאִם יַכְרִיחַ הַשֵّכֶל שֶׁאֵין מָקוֹם חַס־וְשָׁלוֹם לְאֵיזוֹ מִצְוָה, לֹא יִמְסְרוּ נַפְשָׁם עָלֶיהָ. אֲשֶׁר עַל כֵּן לֹא נִתְגַּלָּה טַעַם פָּרָה אֲדֻמָּה לִכְלַל יִשְׂרָאֵל, בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה לְכָל־הַפָּחוֹת מִצְוָה אַחַת שֶׁלֹּא נִתְלַבְּשָׁה בִּטְעָמִים שִׂכְלִיִּים, וְעַל־יְדֵי־זֶה, יִהְיֶה כֹּחַ הַמְסִירוּת־נֶפֶשׁ בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל בְּגִלּוּי גַּם בִּשְׁאָר דְּבָרִים.

רַק מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, לִהְיוֹתוֹ בָּטֵל לַהַקָּבָּ"ה בְּתַכְלִית הַבִּטּוּל, יָכֹל לְהַשִּׂיג גַּם מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה לְגַמְרֵי, דְּכֵיוָן שֶׁמְּצִיאוּתוֹ לֹא נִפְרֶדֶת כְּלָל מֵהַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי אָצְלוֹ הַמְסִירוּת־נֶפֶשׁ לְהַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ דָּבָר טִבְעִי הוּא, וְזוֹ הַכַּוָּנָה שֶׁ"הִשִּׂיג טַעַם פָּרָה", הַיְינוּ שֶׁהוּנַח בִּמְצִיאוּתוֹ בְּהַנָּחָה פְּשׁוּטָה הַבִּטּוּל לֵאלוֹקוּת.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב) **זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה.** לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל לוֹמַר מַה הַמִּצְוָה הַזֹּאת, לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ חֻקָּה, גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי וְאֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ, לָשׁוֹן רַשִּׁ"י מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (יומא סז:):

וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּעִנְיַן שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ (ויקרא טז ח) מַה טַּעַם לָאֻמּוֹת שֶׁיִּהְיוּ מוֹנִין אוֹתָנוּ בָּזֹאת יוֹתֵר מִשְּׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁיְּכַפְּרוּ וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁיִּטַּהֲרוּ כְּקָרְבָּנוֹת הַזָּב וְהַיּוֹלֶדֶת, כִּי מִפְּנֵי הֱיוֹתָהּ נַעֲשֵׂית בַּחוּץ יֵרָאֶה לָהֶם שֶׁהִיא נִזְבַּחַת לַשְּׂעִירִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה. וְהָאֱמֶת שֶׁהִיא לְהַעֲבִיר רוּחַ טֻמְאָה וּשְׂרֵפָתָהּ כְּרֵיחַ נִיחוֹחַ בַּחוּץ:

וְטַעַם טֻמְאַת הַמֵּת, בְּעֶטְיוֹ שֶׁל נָחָשׁ, כִּי הַנִּפְטָרִים בִּנְשִׁיקָה לֹא יִטַּמְּאוּ מִן הַדִּין, וְהוּא שֶׁאָמְרוּ צַדִּיקִים אֵינָן מְטַמְּאִין. וּלְכָךְ אָמַר הַכָּתוּב **זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה,** כְּלוֹמַר הַנִּחְקָקֶת מִן הַתּוֹרָה וְהִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. עַל כֵּן הִיא פָּרָה וְהִיא אֲדֻמָּה מִמִּדַּת הַדִּין, וְנִתְּנָה לְאֶלְעָזָר לְהֵעָשׂוֹת לְפָנָיו אֲפִלּוּ עַל יְדֵי זָר, אֲבָל הַסְּגָן יִרְאֶה מַעֲשֶׂיהָ כְּדֵי שֶׁתֵּעָשֶׂה עַל כַּוָּנָתוֹ, שֶׁלֹּא יַחְשְׁבוּ בָהּ מַחֲשָׁבָה רָעָה כָּאֻמּוֹת וְהַשָּׂטָן:

וְהַפָּרָשָׁה הַזֹּאת תַּשְׁלוּם תּוֹרַת הַכֹּהֲנִים, וְנִכְתְּבָה כָּאן אַחַר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה, לוֹמַר שֶׁגַּם טַהֲרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי כֹּהֵן תִּהְיֶה. וְטַעַם **זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה'** כְּטַעַם וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה' (שמות כד א), אוֹ הוּא כְּמוֹ מְסֹרָס, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר:

"דַּבֵּר" וְלֹא "דַּבְּרוּ", כִּי מֹשֶׁה הוּא הָעִקָּר. וְטַעַם **אֵלֶיךָ,** שֶׁיַּעֲשׂוּ כֵּן בַּמִּדְבָּר לְשַׁעְתָּם, וְאַחֲרֵי כֵן (בפסוק י) יְצַוֶּה שֶׁתִּהְיֶה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר לְחֻקַּת עוֹלָם, שֶׁיַּעֲשׂוּ כֵּן לְדוֹרוֹתָם. וְכֵן וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ וגו' (שמות כז ב), וְאַחֲרֵי כֵן חֻקַּת עוֹלָם לְדוֹרוֹתָם (שם פסוק כא):

וְאָמַר וּנְתַתֶּם, (בפסוק ג) וְלֹא וְנָתַתָּ, לְהַכְנִיס אַהֲרֹן עִמּוֹ לִכְבוֹדוֹ כִּי שְׁנֵיהֶם יְצוּוּ לְאֶלְעָזָר לִשְׁחֹט לְפָנָיו. אוֹ אָמַר **"וּנְתַתֶּם"** לְרַבִּים, עַכְשָׁיו וּלְדוֹרוֹת,

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ד עמ' 1061)

פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר (רש"י יט, ב) מִלַּת "בַּמִּדְבָּר" מְיֻתֶּרֶת לִכְאוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה כָּל יָמָיו בַּמִּדְבָּר, וּבְוַדַּאי שֶׁגַּם אֶת הַפָּרָה עָשָׂה שָׁם. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה אָדָם עָלוּל לוֹמַר: אֵיךְ בְּכֹחִי לְטַהֵר גַּם יְהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בְּדַרְגָּה פְּחוּתָה בְּיוֹתֵר? עַל זֶה אוֹמְרִים לוֹ: הֲוֵי יוֹדֵעַ, שֶׁהַפָּרָה נַעֲשֵׂית בַּמִּדְבָּר, מְקוֹם נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם, וּמֵאֵפֶר פָּרָה זוֹ מִתְקַדְּשִׁים הַכֹּהֲנִים בַּעֲשִׂיַּת **כָּל** פָּרָה וּפָרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ מהתוועדות שבת קודש פרשת חוקת ה'תש"ו

בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ מְדוּבָּר אוֹדוֹת פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁעַל־יָדָהּ נַעֲשֵׂית הַטָּהֲרָה מִטּוּמְאָה הֲכִי חֲמוּרָה, טוּמְאַת מֵת, שֶׁ"נִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו שֶׁל מֹשֶׁה" כֵּיוָן שֶׁ"לֹא הָיָה יוֹדֵעַ בַּמָּה תְּהֵא טָהֳרָתוֹ", עַד שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה גו' וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה וְגו'".

וְעִנְיָנוֹ בָּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית - שֶׁטּוּמְאַת מֵת (הֶעְדֵּר הַחַיּוּת) מוֹרָה עַל מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁנִּתְעַלְּמָה הַדְּבֵיקוּת בַּה' מְקוֹר הַחַיִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כּוּלְּכֶם הַיּוֹם", וְהַטָּהֲרָה מִמַּעֲמָד וּמַצָּב זֶה (לִפְעֹל גִּלּוּי הַחַיּוּת עַל־יְדֵי דְּבֵקוּתוֹ בַּה') הוּא עִנְיָן שֶׁל "חֹקָה", "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", וְנַעֲשֵׂית בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה", "לְעוֹלָם הִיא נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר", הַיְנוּ, שֶׁבְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לָקַחַת פָּרָה אֲדֻמָּה - פָּרָה גַּשְׁמִית כִּפְשׁוּטָהּ, וְנוֹסֵף לְכָךְ, גַּם (פָּרָה) אֲדֻמָּה, שֶׁמּוֹרָה עַל הַגְּבוּרוֹת, תֹּקֶף הַחֲמִימוּת ("קַאף") בְּגַשְׁמִיּוּת וְחָמְרִיּוּת - וְלֹא רַק לְהַעֲלוֹת הַ"פָּרָה אֲדֻמָּה" עַצְמָהּ, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁבְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת מֵהַ"פָּרָה אֲדֻמָּה" אֵפֶר שֶׁעַל־יָדוֹ תִּהְיֶה הַטָּהֲרָה מִטֻּמְאָה הֲכִי חֲמוּרָה.

וְהִנֵּה, אֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה נֶחְלַק לְג' חֲלָקִים: חֵלֶק א', לִטֹּל מִמֶּנּוּ בְּנֵי הָעֲיָרוֹת וְכָל הַצְּרִיכִים לְהִטָּהֵר. חֵלֶק ב', כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת מִקְדְּשִׁין הֵימֶנָּה. וְחֵלֶק ג', נָתוּן לְמִשְׁמֶרֶת. כְּלוֹמַר, שֶׁהַטָּהֲרָה שֶׁל טְמֵא מֵת הִיא לֹא רַק מֵאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, אֶלָּא גַּם מֵאֵפֶר פָּרוֹת אֲחֵרוֹת (תֵּשַׁע פָּרוֹת) שֶׁנַּעֲשׂוּ לְאַחֲרֵי זְמַנּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אֲבָל, לַעֲשִׂיַּת הַפָּרוֹת הָאֲחֵרוֹת הָצְרְכוּ לְאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, שֶׁמִּמֶּנָּה מִקְדְּשִׁין כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לַעֲשִׂיַּת פָּרוֹת אֲחֵרוֹת, וְעַד שֶׁגַּם לַעֲשִׂיַּת הַפָּרָה הָעֲשִׂירִית עַל־יְדֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, יִצְטָרְכוּ לְקַדֵּשׁ מֵאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, שֶׁקַּיָּם לְעוֹלָם.

וְעִנְיָנוֹ בָּעֲבוֹדָה - שֶׁפְּעוּלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (כּוֹלֵל גַּם אִתְּפַשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה שֶׁבְּכָל דָּרָא וְדָרָא) לְגַלּוֹת הַחַיּוּת שֶׁל הַדְּבֵיקוּת בַּה' אֶצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל (גַּם זֶה שֶׁנִּמְצָא בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל טְמֵא מֵת), הוֹלֶכֶת וְנִמְשֶׁכֶת גַּם בְּכָל הַדּוֹרוֹת שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה, עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהָעוֹסְקִים בְּכָךְ (כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים שֶׁעוֹשִׂים פָּרוֹת אֲחֵרוֹת) חֲדוּרִים בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (שֶׁמְּקַדְּשִׁין בְּאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה).

. . . כְּשֶׁפּוֹגְשִׁים יְהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל טְמֵאַת מֵת, שֶׁלֹּא רוֹאִים בּוֹ חַיּוּת הַקְּדֻשָּׁה - חַיָּבִים לְטַהֲרוֹ, לְהַחֲיוֹתוֹ בְּחַיּוּת שֶׁל קְדֻשָּׁה, וְדָבָר זֶה הוּא בְּכֹחוֹ וּבִיכָלְתּוֹ (וּבְמֵילָא גַּם חוֹבָתוֹ) שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כֵּיוָן שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ (מֹשֶׁה שֶׁבְּדוֹרֵנוּ) נָתַן וְנוֹתֵן לוֹ מֵאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁלּוֹ ("מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הָאָט דִּיר גֶעגֶעבֶּן אוּן גִּיט דִּיר, פּוּן דֶעם אֵפֶר פּוּן זַיִין פָּרָה"), וּבְמֵילָא, פְּעוּלָּתוֹ הִיא בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה - "לְעוֹלָם הִיא נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה".

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בֵּאוּר בְּדִיּוּק לְשׁוֹן רַשִׁ"י "פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר" - שֶׁלִּכְאוֹרָה, מַאי קָא־מַשְׁמַע־לָן. הֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה בַּמִּדְבָּר, וּבְוַדַּאי שֶׁגַּם אֶת הַפָּרָה עָשָׂה שָׁם - שֶׁבָּזֶה מְלַמְּדֵנוּ שֶׁגַּם אֵצֶל יְהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בְּמָקוֹם וְדַרְגָּה שֶׁל מִדְבָּר, "נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מָיִם", יְכוֹלִים לִפְעֹל עִנְיָן הַטָּהֲרָה, וְעַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁהַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, שֶׁמִּמֶּנָּה מְקַדְּשִׁין הַכֹּהֲנִים לַעֲשִׂיַּת כָּל הַפָּרוֹת שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה, הָיְתָה בַּמִּדְבָּר דַּוְקָא, שֶׁבּוֹ מְדֻגָּשׁ הַצֹּרֶךְ בְּעִנְיָן הַטָּהֲרָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁאֵין מְלִינִים בָּהּ אֶת הַמֵּת, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּכְלָלוּתָהּ (וּבִפְרָט עַל־פִּי מַאֲמָר רַז"ל עֲתִידָה יְרוּשָׁלַיִם שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל), אֶלָּא בְּחוּץ לָאָרֶץ דַּוְקָא, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת "מִדְבָּר" בְּיִחַס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וִירוּשָׁלַיִם. זֹאת וְעוֹד:

נוֹסָף לְכָךְ שֶׁעַל־יְדֵי אֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה נַעֲשֵׂית הַטָּהֲרָה שֶׁלּוֹ, צְרִיכִים לִפְעֹל עָלָיו שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ יוּכַל לִשְׂרוֹף פָּרָה וְלַעֲשׂוֹת מִמֶּנָּה אֵפֶר לְטַהֵר אֲחֵרִים, שֶׁיִּהְיֶה בְּעַצְמוֹ מַשְׁפִּיעַ עַל אֲחֵרִים לְהַחֲיוֹתָם בְּעִנְיָנֵי קְדֻשָּׁה, "טוֹפֵחַ עַל־מְנַת לְהַטְפִּיחַ".

וְגַם עִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה דַּוְקָא - שֶׁחֵלֶק מֵאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת מִקְדְּשִׁין הֵימֶנָּה, שֶׁמְּקַדְּשִׁין אֶת עוֹשֵׂה הַפָּרָה בְּאֵפֶר הַפָּרָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה. וּדוּגְמָתוֹ בָּעֲבוֹדָה, שֶׁגַּם הֶמְשֵׁךְ פְּעוּלָּתוֹ לְטַהֵר אֲחֵרִים (לְאַחֲרֵי שֶׁנַּעֲשָׂה טָהוֹר בְּעַצְמוֹ) הוּא בְּכֹחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהַטַּעַם כִּי אֶלְעָזָר הַשּׁוֹחֵט מִיַּד בֵּית דִּין יִקָּחֶנָּה שֶׁיִּתְּנוּהָ לוֹ שֶׁתֵּעָשֶׂה בְּהֶכְשֵׁר וְעַל דַּעְתָּם, כְּעִנְיָן שֶׁשָּׁנִינוּ (פרה פ"ג מ"ה) וּמִי עֲשָׂאָן, הָרִאשׁוֹנָה עָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ וְהַשְּׁנִיָּה עָשָׂה עֶזְרָא, שֶׁבַע מֵעֶזְרָא וְאֵילָךְ, וּמִי עֲשָׂאָן, שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק וְיוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל עֲשׂוּ שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם וכו': תורה ג

אָמְנָם, כֵּיוָן שֶׁמִּצַּד גֹּדֶל הַטִּרְדָּה בִּפְעֻלָּה עַל הַזּוּלַת ("יֶעֱנָעֶם בַּאַלְעֶבֶּן"), לְטַהֲרוֹ, וְעַד לַעֲשׂוֹתוֹ טוֹפֵחַ עַל־מְנַת לְהַטְפִּיחַ, יִתְּכֵן שֶׁיִּשְׁכַּח עַל עַצְמוֹ - יֵשׁ צֹרֶךְ לְהַזְהִיר גַּם בְּנוֹגֵעַ לַעֲבוֹדַת עַצְמוֹ ("אַלַּיִן לֶעבֶּן"), וּכְפִתְגָּם כ"ק מו"ח אַדְמוֹ"ר "וֶועגֶן זִיךְ אַלַּיִן דאַרְף מען אוֹיךְ נִיט פאַרגעסֶן" [=גַּם עַל עַצְמוֹ לֹא צָרִיךְ לִשְׁכֹּחַ].

וְגַם עִנְיָן זֶה מְרֻמָּז בְּאֵפֶר הַפָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה - שֶׁחֵלֶק מִמֶּנּוּ הָיָה נָתוּן "לְמִשְׁמֶרֶת", לְלַמְּדָךְ, שֶׁנּוֹסַף עַל הַפְּעֻלָּה עִם הַזּוּלַת בְּחֵלֶק הָאֵפֶר שֶׁבּוֹ מְטַהֲרִים אֵת הַטְּמֵאִים, וּמִמֶּנּוּ מְקַדְּשִׁין לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת, יָשְׁנוֹ גַּם חֵלֶק שֶׁנִּתּוּן לְמִשְׁמֶרֶת, שֶׁבָּזֶה מְרוּמָּזֶת הָעֲבוֹדָה עִם עַצְמוֹ.

וְהַהוֹרָאָה מִזֶּה - שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְעַסֵּק בְּהַשְׁפָּעָה עַל הַזּוּלַת, "נִיט נאָר וואָס מען לעבט אַלַּיִן, נאָר מען באַלעבט אויך אַנדערע", וּכְדִבְרֵי כ"ק מו"ח אַדְמוֹ"ר בְּהֶמְשֵׁךְ הַשִּׂיחָה הַנַּ"ל שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לְהַשְׁפִּיעַ עַל שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה מִנְּיָנִים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל!

(ג) וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו׃

ג וְתִתְּנוּן יָתַהּ לְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְיִפֵּק יָתַהּ לְמִבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְיִכּוֹס יָתַהּ קֳדָמוֹהִי׃

רש"י ◄ אֶלְעָזָר • (ספרי) מִצְוָתָהּ בַּסְּגָן. אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה • (יומא סח ספרי) חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת. וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו • (יומא מב) זָר שׁוֹחֵט, וְאֶלְעָזָר רוֹאֶה.

(ד) וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזֶּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים׃

ד וְיִסַּב אֶלְעָזָר כַּהֲנָא מִדְּמָהּ בְּאִצְבְּעֵהּ וְיַדֵּי לָקֳבֵל אַפֵּי מַשְׁכַּן זִמְנָא מִדְּמָהּ שְׁבַע זִמְנִין׃

רש"י ◄ אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד • עוֹמֵד בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, וּמִתְכַּוֵּן וְרוֹאֶה פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל בִּשְׁעַת הַזָּאַת הַדָּם (יומא כח).

(ה) וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף׃

ה וְיוֹקַד יָת תּוֹרְתָא לְעֵינוֹהִי יָת מַשְׁכַּהּ וְיָת בִּשְׂרַהּ וְיָת דְּמַהּ עַל אָכְלַהּ יוֹקֵד׃

(ו) וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה׃

ו וְיִסַּב כַּהֲנָא אָעָא דְאַרְזָא וְאֵזוֹבָא וּצְבַע זְהוֹרִי וְיִרְמֵי לְגוֹ יְקִידַת תּוֹרְתָא׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ג) **אֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן.** מִצְוָתָהּ בַּסְּגָן, לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְאֵין הַכַּוָּנָה לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה חִיּוּב הַמִּצְוָה בַּסְּגָן יוֹתֵר מִכֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ כֹּהֵן הֶדְיוֹט, אֶלָּא הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה בְּפָרָה רִאשׁוֹנָה שֶׁתִּהְיֶה בְּאֶלְעָזָר וְהוּא הָיָה הַסְּגָן:

וְלָשׁוֹן סִפְרִי (חקת ח) בָּא הַכָּתוּב וְלִמֵּד עַל הַפָּרָה שֶׁתְּהֵא עֲשׂוּיָה בַּסְּגָן, תֵּדַע שֶׁכֵּן, שֶׁהֲרֵי אַהֲרֹן קָיַם וְאֶלְעָזָר שׂוֹרֵף אֶת הַפָּרָה. **וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן,** זוֹ נַעֲשִׂית בְּאֶלְעָזָר וּשְׁאָר כָּל הַפָּרוֹת בְּכֹהֵן גָּדוֹל, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, רַבִּי יוֹסִי וְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמְרִים זוֹ נַעֲשִׂית בְּאֶלְעָזָר וּשְׁאָר כָּל הַפָּרוֹת בֵּין בְּכֹהֵן גָּדוֹל בֵּין בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט:

וְהָעִנְיָן לוֹמַר כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת לְעֹמֶק סוֹדָהּ רְאוּיָה לְהִנָּתֵן לַגָּדוֹל שֶׁבְּכָהֲנָה, וְלֹא נִתְּנָה לְאַהֲרֹן, וְאוּלַי הוּא לִגְדֻלָּתוֹ כִּי הוּא קְדוֹשׁ ה' וַחֲסִידוֹ הַמְכֻפָּר בְּמִקְדָּשׁוֹ, וְלֹא רָצָה לִתֵּן לוֹ עֲבוֹדַת חוּץ, אוֹ הָיָה לְהַכְתִּיר אֶלְעָזָר וּלְחַנְּכוֹ בְּחַיֵּי אָבִיו בְּמִצְוָה אַחַת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁל כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה, אוֹ הָיָה לְעֹנֶשׁ הָעֵגֶל כִּדְבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן:

וְהִנֵּה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גַּם אַהֲרֹן נָבִיא בַּמִּצְוָה הַזֹּאת, וְהוּא וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ יִתְּנוּ אוֹתָהּ לְאֶלְעָזָר שֶׁהוּא גָּדוֹל הַכְּהֻנָּה אַחֲרֵי אַהֲרֹן וְהוּא הַמְּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְזֶה רָמַז לְדוֹרוֹת שֶׁתֵּעָשֶׂה בְּגָדוֹל הַכְּהֻנָּה וְהוּא הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל:

וְכֵן שָׁנִינוּ (פרה פ"ד מ"א) פָּרַת חַטָּאת שֶׁשְّחֵטָהּ שֶׁלֹּא בְּכֹהֵן גָּדוֹל פְּסוּלָה, וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר. וּבַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (מב), **וּנְתַתֶּם אוֹתָהּ אֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן** אוֹתָהּ אֶל אֶלְעָזָר וְלֹא לְדוֹרוֹת לְאֶלְעָזָר, אִיכָּא דְּאַמְרֵי לְדוֹרוֹת בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט, וְאִיכָּא דְּאַמְרֵי לְדוֹרוֹת בְּכֹהֵן גָּדוֹל, וְהוּא סְתָם מִשְׁנָתֵנוּ וְהַנָּכוֹן בַּטַּעַם. וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר לְדוֹרוֹת בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט, צִוָּה בְּאֶלְעָזָר לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם כֹּהֵן אַחֵר, כִּי אֵינוֹ הָגוּן שֶׁיִּהְיֶה אָחִיו הַקָּטָן קֹדֶם אֵלָיו: תורה ד

(ז) וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב:

ז וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי כַּהֲנָא וְיַסְחֵי בִּשְׂרֵהּ בְּמַיָּא וּבָתַר כֵּן יֵעוּל לְמַשְׁרִיתָא וִיהֵי מְסָאֲב כַּהֲנָא עַד רַמְשָׁא:

רש"י◄ אֶל־הַמַּחֲנֶה • לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, שֶׁאֵין טָמֵא מְשֻׁלָּח חוּץ לִשְׁתֵּי מַחֲנוֹת, אֶלָּא זָב וּבַעַל קְרִי וּמְצֹרָע. וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב • סָרְסָהוּ וְדָרְשָׁהוּ: "וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה".

(ח) וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב:

ח וּדְמוֹקֵד יָתַהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי בְּמַיָּא וְיַסְחֵי בִּשְׂרֵהּ בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאֲב עַד רַמְשָׁא:

(ט) וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא:

ט וְיִכְנוֹשׁ גְּבַר דְּכֵי יָת קִטְמָא דְתוֹרְתָא וְיַצְנַע לְמִבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא בַּאֲתַר דְּכֵי וּתְהֵי לִכְנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטָּרָא לְמֵי אַדְיוּתָא חַטָּאתָא הִיא:

רש"י◄ וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה • (פרה פ"ג) לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים מִתְחַלֶּקֶת: אֶחָד נָתַן בְּהַר הַמִּשְׁחָה, וְאֶחָד מִתְחַלֵּק לְכָל הַמִּשְׁמָרוֹת, וְאֶחָד נָתַן בַּחֵיל; זֶה שֶׁל מִשְׁמָרוֹת הָיָה חוּץ לָעֲזָרָה, לִטֹּל מִמֶּנּוּ בְּנֵי הָעֲיָרוֹת וְכָל הַצְּרִיכִין לְהִטָּהֵר. וְזֶה שֶׁבְּהַר הַמִּשְׁחָה — כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת מְקַדְּשִׁין הֵימֶנָּה. וְזֶה שֶׁבַּחֵיל — נָתוּן לְמִשְׁמֶרֶת מִגְּזֵרַת הַכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת". לְמֵי נִדָּה • לְמֵי הַדָּיָה, כְּמוֹ (איכה ג): "יַדּוּ־אֶבֶן בִּי", (זכריה ב): "לְיַדּוֹת אֶת־קַרְנוֹת הַגּוֹיִם" לְשׁוֹן זְרִיקָה. חַטָּאת הִוא • לְשׁוֹן 'חִטּוּי' כְּפְשׁוּטוֹ; וּלְפִי הִלְכוֹתֶיהָ קָרָאָהּ הַכָּתוּב "חַטָּאת", לוֹמַר שֶׁהִיא כְּקָדָשִׁים לְהֵאָסֵר בַּהֲנָאָה.

(י) וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם:

י וִיצַבַּע דְּכַנִּישׁ יָת קִטְמָא דְתוֹרְתָא יָת לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאֲב עַד רַמְשָׁא וּתְהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרָיָא דְיִתְגַּיְרוּן בֵּינֵיכוֹן לִקְיָם עָלָם:

(יא) הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים:

יא דְּיִקְרַב בְּמִתָּא לְכָל נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא וִיהֵי מְסָאֲב שַׁבְעָא יוֹמִין:

(יב) הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר:

יב הוּא יִתְחַטֵּי עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יִדְכֵּי וְאִם לָא יִתְחַטֵּי עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה לָא יִדְכֵּי:

רש"י◄ הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ • בְּאֵפֶר הַפָּרָה (ס"א הַזֶּה).

(יג) כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ:

יג כָּל דְּיִקְרַב בְּמִתָּא בְּנַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא דִּי יְמוּת וְלָא יְתֵי עֲלוֹהִי יָת מַשְׁכְּנָא דַיְיָ סְאַב וְיִשְׁתֵּצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִישְׂרָאֵל אֲרֵי מֵי אַדְיוּתָא לָא אִזְדְּרִיקוּ עֲלוֹהִי מְסָאֲב יְהֵי עוֹד סְאוֹבְתֵּהּ בֵּהּ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יג) אֶת מִשְׁכַּן ה' טִמֵּא. הִזְכִּיר הַכָּתוּב הַכָּרַת הַזֶּה בִּסְתָם וְאָמַר אֶת מִשְׁכַּן ה' טִמֵּא, בַּעֲבוּר שֶׁכְּבָר הִזְהִיר בַּמִּקְדָּשׁ מִן הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (ויקרא יב ד) בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא, כִּי הִזְכִּיר שָׁם

רש"י ◄ **בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ•** וְאֵיזֶה מֵת? שֶׁל נֶפֶשׁ הָאָדָם, לְהוֹצִיא נֶפֶשׁ בְּהֵמָה, שֶׁאֵין טֻמְאָתָהּ צְרִיכָה הַזָּאָה (וְלֹא טֻמְאַת שִׁבְעָה). דָּבָר אַחֵר: "בְּנֶפֶשׁ", זוֹ רְבִיעִית דָּם (חולין עב). **אֶת־מִשְׁכַּן ה' טִמֵּא•** אִם נִכְנָס לָעֲזָרָה אֲפִלּוּ בִּטְבִילָה, בְּלֹא הַזָּאַת שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי. **עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ•** אַף־עַל־פִּי שֶׁטָּבַל.

(יד) **וְאֹת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים:**

יד דָּא אוֹרַיְתָא אֱנָשׁ אֲרֵי יְמוּת בְּמַשְׁכְּנָא כָּל דְּעָלֵל לְמַשְׁכְּנָא וְכָל דִּי בְּמַשְׁכְּנָא יְהֵי מְסָאָב שַׁבְעָא יוֹמִין:

רש"י ◄ **כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל•** בְּעוֹד שֶׁהַמֵּת בְּתוֹכוֹ.

(טו) **וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא:**

טו וְכֹל מַן דַּחֲסַף פְּתִיחַ דְּלֵית מְגוּפַת שְׁיִיעַ מַקַּף עֲלוֹהִי מְסָאָב הוּא:

רש"י ◄ **וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ•** (חולין כח א) בִּכְלִי חֶרֶס - הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאֵין מְקַבֵּל טֻמְאָה מִגַּבּוֹ אֶלָּא מִתּוֹכוֹ, לְפִיכָךְ אִם אֵין מְגוּפַת צְמִידָתוֹ פְּתוּלָה עָלָיו יָפֶה בְּחִבּוּר — טָמֵא הוּא. הָא אִם יֵשׁ צָמִיד פָּתִיל עָלָיו — טָהוֹר. **פָּתִיל•** לְשׁוֹן מְחֻבָּר, בִּלְשׁוֹן עִבְרִי. וְכֵן (בראשית ל): "נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי", נִתְחַבַּרְתִּי עִם אַחוֹתִי.

(טז) **וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים:**

טז וְכֹל דִּי יִקְרַב עַל אַפֵּי חַקְלָא בְּקְטֵל חַרְבָּא אוֹ בְּמֵתָא אוֹ בְּגַרְמָא דֶּאֱנָשָׁא אוֹ בְּקִבְרָא יְהֵי מְסָאָב שַׁבְעָא יוֹמִין:

רש"י ◄ **עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה•** (חולין עב) רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: לְרַבּוֹת גּוֹלֵל וְדוֹפֵק. וּפְשׁוּטוֹ: "עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה", שֶׁאֵין שָׁם אֹהֶל — מְטַמֵּא הַמֵּת שָׁם בִּנְגִיעָה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּטֻמְאָה הַקַּלָּה כְּאִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת בִּימֵי טוֹהַר שֶׁהוּא בְּתוֹלַדְתָּהּ, וְהוּא הַדִּין בְּכָל הַטְּמֵאִים. וּכְבָר הִזְכִּיר גַּם כֵּן הַטְּבִילָה (שם יז טז), וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁיִּשָּׂא עֲוֹנוֹ בְּעָבְרוֹ עַל הַמֻּזְהָר מִמֶּנּוּ. וּלְפִיכָךְ אָמַר כָּאן בְּטֻמְאַת הַמֵּת, כִּי הַנּוֹגֵעַ בַּמֵּת וְלֹא יִתְחַטָּא אַף עַל פִּי שֶׁיְּכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם יֵחָשֵׁב מְטַמֵּא הַמִּשְׁכָּן כְּאִלּוּ לֹא טָבַל כְּלָל. וְלֹא הָיָה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ רַק שֶׁהַחִטּוּי מְעַכֵּב בְּטָהֳרָתוֹ, וְזֶה טַעַם **טֻמְאָתוֹ בוֹ**, כְּלוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל כִּשְׁאָר הַנִּטְהָרִים עוֹדֶנּוּ טָמֵא כִּי מֵי נִדָּה לֹא זוֹרַק עָלָיו:

וְיִתָּכֵן שֶׁיִּרְמוֹז לָאִישׁ, וְטָעֲמוֹ כָּל הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ וְלֹא יִתְחַטָּא [אֲשֶׁר] אֶת מִשְׁכַּן ה' טִמֵּא וְנִכְרְתָה. וְכָמוֹהוּ בְּחֶסְרוֹן שי"ן אוֹ מִלַּת אֲשֶׁר, לְכָל יָבוֹא גְּבוּרָתֶיךָ (תהלים עא יח), וְכָל יֶשׁ לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ (בראשית לט ד), אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ (שמות יח כ), וְרַבִּים כֵּן: תורה יד

(יד) וְטַעַם **אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל.** אָדָם כִּי יָמוּת וְהוּא עַתָּה בְּאֹהֶל, אוֹ שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה, וְהוּא הַדִּין אִם יָמוּת בַּחוּץ וְהִכְנִיסוּהוּ לָאֹהֶל. **כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל,** הַכֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ וְהָאֹהֶל עַצְמוֹ בַּכְּלַל הַזָּאָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (פסוק יח) וְהִזָּה עַל הָאֹהֶל וְעַל כָּל הַכֵּלִים וְעַל הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ שָׁם. וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב **הָאֹהֶל,** לְהַגִּיד שֶׁהוּא עַצְמוֹ טָמֵא שִׁבְעָה וְצָרִיךְ הַזָּיָה. וְעוֹד מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵי אָהֳלִים בַּמִּדְבָּר וְדִבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה כִּי הַמִּצְוָה מִיָּד וּלְדוֹרוֹת, אֲבָל הוּא הַדִּין לְבֵית וּלְכָל הַמַּאֲהִילִים שֶׁמְּבִיאִים אֶת הַטֻּמְאָה עַל כָּל הַכֵּלִים וְעַל הַנְּפָשׁוֹת שֶׁשָּׁם, אֶלָּא שֶׁאֵין הַבַּיִת הַמְחֻבָּר מְקַבֵּל טֻמְאָה בְּעַצְמוֹ כְּלָל:

וְהִנֵּה הִזְכִּיר הַכָּתוּב בְּמֵת טֻמְאַת מַגָּע וְאֹהֶל וְלֹא הִזְכִּיר בּוֹ מַשָּׂא, אֲבָל רַבּוֹתֵינוּ (ספרי) דּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ בְּקַל וָחוֹמֶר מִן הַנְּבֵלָה וּמֻרְבִּים אוֹתוֹ לְטֻמְאַת שִׁבְעָה כְּמַגָּע. וְכֵן הוּא כְּפִי פְּשַׁט הַכָּתוּב, הִזְכִּיר כִּי בְּאָדָם הַמֵּת וְהַשְּׁחוּט טֻמְאַת שִׁבְעָה וְהַזָּיָה בְּמַגָּע, וּכְבָר הוּא יָדוּעַ כִּי מַגַּע הַתּוֹרָה הַנְּגִיעָה מַמָּשׁ וְהַנְּגִיעָה עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר שֶׁיִּשָּׂא אוֹתוֹ: תורה טו

(טז) **עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה.** רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (חולין עב.) לְרַבּוֹת גּוֹלֵל וְדוֹפֵק. וּפְשׁוּטוֹ **עַל פְּנֵי** הַשָּׂדֶה שֶׁאֵין שָׁם אֹהֶל מְטַמֵּא הַמֵּת בִּנְגִיעָה, לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְאֵין גּוֹלֵל וְדוֹפֵק עַל דַּעַת חֲכָמִים נִדְרַשׁ מִן הַכָּתוּב, אֲבָל הוּא הֲלָכָה, וְאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלָיו וְאֵין חַיָּבִין עָלָיו עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו. אֲבָל **"עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה"** הוּא לְרַבּוֹתֵינוּ כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁיִּגַּע בַּחֲלַל חֶרֶב שֶׁנָּפַל עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְאֵין שָׁם דָּבָר מַאֲהִיל עָלָיו, וּמִפְּנֵי יִתּוּרוֹ עָשׂוּ בוֹ מִדְרָשׁ:

כָּךְ אָמְרוּ בִּגְזֵירוּת בְּפֶרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (נגז)

וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה, זֶה הַמַּאֲהִיל עַל הַמֵּת, כִּי הַמַּאֲהִיל עָלָיו הוּא נוֹגֵעַ עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה, וְיִהְיֶה לָהֶם "בַּחֲלַל חֶרֶב" חָסֵר וָא"ו "וּבַחֲלַל חֶרֶב". וּמִפְּנֵי שֶׁאָמַר **"פְּנֵי הַשָּׂדֶה"** וְלֹא אָמַר "הַשָּׂדֶה" דָּרַשׁ בּוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל (חולין שם) עוֹד, לְהוֹצִיא עֻבָּר בִּמְעֵי אִמּוֹ, שֶׁהִיא טֻמְאָה בְּלוּעָה וְאֵינָהּ עַל פְּנֵי הַמָּקוֹם:

וְאָמַר בַּחֲלַל חֶרֶב. כִּי דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה, וְהוּא הַדִּין לַחֲלַל אֶבֶן אוֹ אֶגְרוֹף. וְהִזְכִּיר חָלָל וּמֵת, כְּנֶגֶד הַבְּהֵמוֹת שֶׁהֻשְּׁחוּטוֹת טְהוֹרוֹת וְהַנְּבֵלָה מְטַמְּאָה. וְרַבּוֹתֵינוּ (נזיר נג:) עָשׂוּ בוֹ מִדְרָשׁ מִפְּנֵי יִתּוּרוֹ לוֹמַר שֶׁהַחֶרֶב כַּחָלָל, שֶׁלֹּא

(יז) וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי:

יז וְיִסְּבוּן לְדִמְסָאָב מֵעֲפַר יְקֵדַת חַטָּאתָא וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי מֵי מַבּוּעַ לְמָן:

◆ יום שני כ"ח סיון ◆

(יח) וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזֶּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר:

יח וְיִסַּב אֵזוֹבָא וְיִטְבּוּל בְּמַיָּא גְּבַר דְּכֵי וְיַדֵּי עַל מַשְׁכְּנָא וְעַל כָּל מָנַיָּא וְעַל נַפְשָׁתָא דִּי הֲווּ תַמָּן וְעַל דְּיִקְרַב בְּגַרְמָא אוֹ בְקָטֵילָא אוֹ בְּמֵתָא אוֹ בְקִבְרָא:

(יט) וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטָּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב:

יט וְיַדֵּי דַכְיָא עַל מְסָאֲבָא בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וִידַכְּנֵהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְמַיָּא וְיִדְכֵּי בְרַמְשָׁא:

רש"י ◄ **וְחִטָּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי •** (ספרי) הוּא גְּמַר טָהֳרָתוֹ.

(כ) וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא:

כ וּגְבַר דִּי יִסְתָּאַב וְלָא יַדֵּי עֲלוֹהִי וְיִשְׁתֵּצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ קְהָלָא אֲרֵי יָת מַקְדְּשָׁא דַיְיָ סְאַב מֵי אַדְיוּתָא לָא אִזְדְּרִיקוּ עֲלוֹהִי מְסָאֲב הוּא:

רש"י ◄ **וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וגו' •** אִם נֶאֱמַר "מִקְדָּשׁ", לָמָּה נֶאֱמַר "מִשְּׁכָּן" כו'? כִּדְאִיתָא בִּ'שְׁבוּעוֹת' (דף טז).◆

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַשְּׁוּוֹת הַחָלָל וְהַחָרֵב, לוֹמַר שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה אָבִי אָבוֹת לַטֻּמְאָה כַּמֵּת עַצְמוֹ וּמְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים טֻמְאַת שִׁבְעָה:

וְהַנִּרְאָה מִן הַסְּגִיּוֹת בַּמִּשְׁנָה וּבַגְּמָרָא, שֶׁהוּא מְטַמֵּא בְּמַגַּע וּבְמַשָּׂא כַּמֵּת, אָבָל אֵינוֹ כְּמוֹהוּ לְטַמֵּא בְּאֹהֶל, שֶׁמָּא מָצָאוּ בוֹ מִעוּט מִן הַכָּתוּב בְּאֹהֶל **"אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל"**, שֶׁאֵינוֹ רַק עַל הָאָדָם עַצְמוֹ. וְאִם הָיָה הַחָרֵב שֶׁנִּטְמָא בַּמֵּת מְטַמֵּא בְּאֹהֶל, הָיוּ הַכֹּהֲנִים אֲסוּרִים בְּכָל הַבָּתִּים, שֶׁבְּכֻלָּן הַחָרֵב טָמֵא וְיִהְיֶה מְטַמֵּא אוֹתָם בְּאֹהֶל:

וְכֵן נִרְאֶה עוֹד בַּגְּמָרָא (שם נד:), שֶׁאֵין הַחָרֵב הַנּוֹגֵעַ בַּמֵּת מְטַמֵּא אָדָם לְהַצְרִיכוֹ הַזָּאַת שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי אַף עַל פִּי שֶׁהָאָדָם הַזֶּה הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אַב לְטֻמְאָה. וְהָיָה זֶה, מִפְּנֵי שֶׁבַּכָּתוּב הַשֵּׁנִי שֶׁאָמַר וְהִזָּה עַל הָאֹהֶל (פסוק יח) כָּתוּב וְעַל הַנּוֹגֵעַ בָּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת, וְלֹא אָמַר אוֹ בַחָלָל חָרֵב. וְאִם כֵּן הֲרֵי הַחָרֵב כְּחָלָל לְטַמֵּא בְּמַגַּע טֻמְאַת שִׁבְעָה, אֲבָל לֹא לְטַמֵּא בְּאֹהֶל, וְלֹא לְהַצְרִיכוֹ הַזָּאָה, וְאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלָיו, וְאֵין הַכֹּהֵן מְזָהֵר מִמַּגָּעוֹ כְּלָל. וְהוּא הַקָּרוֹב וְהַנִּרְאֶה מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ. וְאֲנַחְנוּ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ טְמֵאֵי הַגָּלוּת וְלֹא יָדַעְנוּ בְּטָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ, עַד יַעֲרֶה עָלֵינוּ רוּחַ מִמָּרוֹם וְיִזְרֹק הַשֵּׁם עָלֵינוּ מַיִם טְהוֹרִים וְנִטְהָר, אָמֵן וְכֵן יְהִי רָצוֹן בְּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: תורה יז

(יז) **וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי.** אֵין עִנְיָנוֹ שֶׁיִּתֵּן הָאֵפֶר בִּכְלִי תְּחִלָּה וְיִתֵּן מַיִם עַל הָאֵפֶר, שֶׁכָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ (סוטה טז:) שֶׁהַנּוֹתֵן אֵפֶר תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הַמַּיִם פָּסוּל, דִּקְדְּקוּ **"מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי"** שֶׁתְּהֵא חַיּוּתָן בִּכְלִי. וְאוּלַי מִפְּנֵי שֶׁלֹּא אָמַר וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת אֶל כֶּלִי וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים. אֲבָל פֵּרוּשׁוֹ, וְנָתַן עַל הָאֵפֶר מַיִם חַיִּים שֶׁהָיוּ בַּכְּלִי, לוֹמַר שֶׁיַּעֲרֵב הָאֵפֶר בַּמַּיִם שֶׁבַּכְּלִי עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם צָפִין עָלָיו: תורה יח

(כ) וְטַעַם **כִּי אֶת מִקְדַּשׁ ה' טִמֵּא,** כַּאֲשֶׁר אֶת מִקְדַּשׁ ה' טִמֵּא, כְּמוֹ כִּי יִקָּרֵא קֵן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ (דברים כב ו), וַחֲבֵרָיו הָרַבִּים. וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב הַכָּרַת שְׁנֵי פְּעָמִים, וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (שבועות טז:) הוּא לְחַיְּבוֹ בְּמִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד וּבְמִקְדַּשׁ בֵּית עוֹלָמִים:

וְאֶפְשָׁר כְּפִי פְּשׁוּטוֹ, כִּי "מִקְדַּשׁ ה'" קָדְשֵׁי הַקָּרְבָּן, כִּי כְּבָר חִיַּב כָּרֵת בְּאוֹכֵל בָּשָׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַה' וְטָמְאָתוֹ עָלָיו (ויקרא ז כ), וְכָאן חִיַּב עוֹד גַּם עַל מִי שֶׁלֹּא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל. וְיִהְיֶה פֵּרוּשׁ **"מִקְדַּשׁ ה'"** קָדְשֵׁי ה', כְּמוֹ אֶת מִקְדָּשׁוֹ מִמֶּנּוּ (לעיל יח כט): **הִנֵּה** הַכָּרֵת בַּפָּרָשָׁה עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו. וְהַנָּכוֹן בְּעִינַי בִּפְשׁוּטוֹ, כִּי הַכָּרֵת הָרִאשׁוֹן בְּנוֹגֵעַ בְּמֵת כְּמוֹ שֶׁאָמַר כָּל הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ, וְהַשֵּׁנִי גַּם בְּמַאֲהִילִים שֶׁלֹּא נָגְעוּ בַּעֶצֶם וּבַקָּבֶר, כִּי טַעַם **וְאִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא,** וְאִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא בְּכָל אֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים וְלֹא יִתְחַטָּא. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, יִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה **"מִקְדַּשׁ ה'"** רָמֵז לְמִקְדַּשׁ הַמִּקְדָּשׁ: תורה כא

(כא) **וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב:**

רש"י◄ **וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה•** (נדה ט, יומא יד) רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ שֶׁהַמַּזֶּה טָהוֹר, וְזֶה בָּא לְלַמֵּד שֶׁהַנּוֹשֵׂא מֵי חַטָּאת – טָמֵא טֻמְאָה חֲמוּרָה לְטַמֵּא בְּגָדִים שֶׁעָלָיו, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּנּוֹגֵעַ. וְזֶה שֶׁהוֹצִיאוֹ בִּלְשׁוֹן "מַזֶּה", לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין עַד שֶׁיְּהֵא בָּהֶן שִׁעוּר הַזָּאָה. **וְהַנֹּגֵעַ וְגוֹ' יִטְמָא•** וְאֵין טָעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים.

כא וּתְהֵי לְהוֹן לִקְיָם עָלָם וּדְיַדֵּי מֵי אַדְּיוּתָא יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וּדְיִקְרַב בְּמֵי אַדְּיוּתָא יְהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא:

(כב) **וְכָל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב: פ**

רש"י◄ **וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ•** "הַטָּמֵא" הַזֶּה שֶׁנִּטְמָא בַּמֵּת "יִטְמָא". **וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת•** בּוֹ בִּטְמֵא מֵת. **תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב•** מִכָּאן לָמַדְנוּ, שֶׁהַמֵּת אָבִי אָבוֹת הַטֻּמְאָה, וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ אַב הַטֻּמְאָה וּמְטַמֵּא אָדָם. זֶהוּ פֵּרוּשׁוֹ לְפִי מַשְׁמָעוֹ וְהִלְכוֹתֶיהָ. וּמִדְּרָשׁ אַגָּדָה הֶעְתַּקְתִּי מִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, וְזֶהוּ: (ב) **וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ•** מִשֶּׁלָּהֶם, כְּשֵׁם שֶׁהֵם פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב לָעֵגֶל מִשֶּׁלָּהֶם, כָּךְ יָבִיאוּ זוֹ לְכַפָּרָה מִשֶּׁלָּהֶם. **פָּרָה אֲדֻמָּה•** מָשָׁל לְבֶן שִׁפְחָה שֶׁטִּנֵּף פַּלְטִין שֶׁל מֶלֶךְ. אָמְרוּ: תָּבֹא אִמּוֹ וּתְקַנֵּחַ הַצּוֹאָה, כָּךְ תָּבֹא פָּרָה וּתְכַפֵּר עַל הָעֵגֶל. **אֲדֻמָּה•** עַל שֵׁם (ישעיה א): "אִם יַאְדִּימוּ כַּתּוֹלָע", שֶׁהַחֵטְא קָרוּי אָדֹם. **תְּמִימָה•** עַל שֵׁם יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ תְּמִימִים וְנַעֲשׂוּ בּוֹ בַּעֲלֵי מוּמִין – תָּבֹא זוֹ וּתְכַפֵּר עֲלֵיהֶם וַיִּחְזְרוּ לְתֻמּוֹתָם. **לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל•** כְּשֵׁם שֶׁפָּרְקוּ מֵעֲלֵיהֶם עֹל שָׁמַיִם: (ג) **אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן•** כְּשֵׁם שֶׁנִּקְהֲלוּ עַל אַהֲרֹן, שֶׁהוּא כֹּהֵן, לַעֲשׂוֹת הָעֵגֶל. וּלְפִי שֶׁאַהֲרֹן עָשָׂה אֶת הָעֵגֶל, לֹא נַעֲשֵׂית עֲבוֹדָה זוֹ עַל־יָדוֹ, שֶׁאֵין קַטֵּיגּוֹר נַעֲשֶׂה סַנֵּיגּוֹר: (ד) **וְשָׁרַף אֶת־הַפָּרָה•** כְּשֵׁם שֶׁנִּשְׂרַף הָעֵגֶל: (ו) **עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת•** שְׁלֹשָׁה מִינִין הַלָּלוּ כְּנֶגֶד שְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ שֶׁנָּפְלוּ בָּעֵגֶל. וְאֶרֶז הוּא הַגָּבֹהַּ מִכָּל הָאִילָנוֹת, וְאֵזוֹב נָמוּךְ מִכֻּלָּם. סִימָן, שֶׁהַגָּבֹהַּ שֶׁנִּתְגָּאָה וְחָטָא, יַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כְּאֵזוֹב וְתוֹלַעַת, וְיִתְכַּפֵּר לוֹ: (ט) **לְמִשְׁמֶרֶת•** כְּמוֹ שֶׁפֵּשַׁע הָעֵגֶל שָׁמוּר לְדוֹרוֹת לְפֵרְעָנוּת, שֶׁאֵין לְךָ פְּקֻדָּה שֶׁאֵין בָּהּ מִפְּקֻדַּת הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב): "וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי וְגוֹ'". וּכְשֵׁם שֶׁהָעֵגֶל מְטַמֵּא כָּל הָעוֹסְקִין בּוֹ, כָּךְ פָּרָה מְטַמְּאָה כָּל הָעוֹסְקִין בָּהּ. וּכְשֵׁם שֶׁנִּטְהַרוּ בְּאָפְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וַיִּזֶּר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וְגוֹ'", כָּךְ "וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְגוֹ'".

כא וּתְהֵי לְהוֹן לִקְיָם עָלָם וּדְיַדֵּי מֵי אַדְּיוּתָא יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וּדְיִקְרַב בְּמֵי אַדְּיוּתָא יְהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא:

כב וְכֹל דִּי יִקְרַב בֵּהּ מְסָאָבָא יְהֵי מְסָאָב וְאֱנָשׁ דִּיקְרַב בֵּהּ יְהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לג עמ' 128)

תָּבוֹא פָּרָה וּתְכַפֵּר עַל הָעֵגֶל (רש"י יט, כב) בְּאֵרוּ הַמְּפָרְשִׁים, שֶׁלּוּלֵא חֵטְא הָעֵגֶל לֹא הָיְתָה מִיתָה בְּיִשְׂרָאֵל, כִּי בְּמַתַּן תּוֹרָה זָכוּ לְ"חֵרוּת מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת", וְהַחֵטְא גָּרַם לְמִיתָה וּלְטֻמְאַת מֵת; וּמוּבָן אֵפוֹא, שֶׁכַּפָּרַת הַחֵטְא מְבַטֶּלֶת בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא טֻמְאַת מֵת. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּהוּ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם שֶׁהַפָּרָה הָעֲשִׂירִית יַעֲשֶׂה הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: רָמַז רָמַז לָנוּ, שֶׁשְּׁלֵמוּת הַטָּהֲרָה תִּהְיֶה בְּטוּל הַמָּוֶת לְגַמְרֵי, "בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח".

כ (א) **וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה מִדְבַּר־צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם:**

רש"י◄ **כָּל־הָעֵדָה•** עֵדָה הַשְּׁלֵמָה, שֶׁכְּבָר מֵתוּ מֵתֵי מִדְבָּר, וְאֵלּוּ פָּרְשׁוּ לַחַיִּים. **וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם•** (מ"ק כ"ח) לָמָּה נִסְמְכָה מִיתַת מִרְיָם לְפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה? לוֹמַר לְךָ: מַה קָּרְבָּנוֹת מְכַפְּרִין (ס"א כְּמוֹ שֶׁפָּרָה אֲדֻמָּה מְכַפֶּרֶת), אַף מִיתַת צַדִּיקִים מְכַפֶּרֶת. **וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם•** (שם) אַף הִיא בִּנְשִׁיקָה מֵתָה. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר בָּהּ: "עַל־פִּי ה'"? שֶׁאֵינוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה. וּבְאַהֲרֹן נֶאֱמַר (במדבר לג): "עַל־פִּי ה'", בְּ"אֵלֶּה מַסְעֵי".

א וַאֲתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמַדְבְּרָא דְצִין בְּיַרְחָא קַדְמָאָה וִיתֵב עַמָּא בִּרְקָם וּמִיתַת תַּמָּן מִרְיָם וְאִתְקְבְּרַת תַּמָּן:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) **וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְבַּר צִן. הָעֵדָה,** עֵדָה שְׁלֵמָה, שֶׁכְּבָר מֵתוּ מֵתֵי מִדְבָּר וְאֵלּוּ פָּרְשׁוּ לְחַיִּים, לָשׁוֹן רַשִׁ"י. וְכֵן דַּעַת ר"א. וְאִם כֵּן מַה צֹּרֶךְ לְהַזְכִּיר כֵּן בְּבוֹאָם אַחֲרֵי כֵּן אֶל הֹר הָהָר (פסוק כב). וְר"א אָמַר, כִּי

הִזְכִּיר זֶה בַּעֲבוּר כִּי יָצָא אֱדוֹם לְהִלָּחֵם בָּם הִזְכִּיר הַכָּתוּב שֶׁלֹּא נִפְקַד מֵהֶם אִישׁ בְּבוֹאָם מֵעִיר אֱדוֹם:

וְאֵינוֹ נָכוֹן, כִּי יִשְׂרָאֵל נָטוּ מֵעָלָיו וְלֹא נִלְחַם בָּם כְּלָל. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי מִנְהַג הַכָּתוּב לְהַזְכִּיר כֵּן בְּמָקוֹם הַתְּלוּנוֹת, וַיָּבֹאוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַּר סִין אֲשֶׁר בֵּין אֵלִים וּבֵין סִינָי (שמות טז א), וַיִּסְעוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַסְעֵיהֶם וַיַּחֲנוּ בְּרִפִידִים (שם יז א), יוֹדִיעֵנוּ הַכָּתוּב כִּי הָיוּ כֻּלָּם בִּתְלוּנָה, וְכֵן וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם (לעיל יד א), וַיִּלְּנוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבָּר (שם יז ו). וְאָמַר כֵּן בְּבוֹאָם אֶל הֹר הָהָר, לְהוֹדִיעַ שֶׁהָיוּ כֻּלָּם בְּהִסְפֵּדוֹ שֶׁל אַהֲרֹן קְדוֹשׁ ה', כְּמוֹ שֶׁאָמַר וַיִּבְכּוּ אֶת אַהֲרֹן כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל וגו' (פסוק כט), וְאָמַר לְעֵינַי כָּל הָעֵדָה (פסוק כז). וּבְמִדְבַּר סִינַי רַבָּה (יט ט) רָאִיתִי שֶׁהִזְכִּיר הַלָּשׁוֹן הַזֶּה עֵדָה שְׁלֵמָה וכו' בַּכָּתוּב הַשֵּׁנִי בְּהֹר הָהָר בִּלְבָד, כִּי הָרִאשׁוֹן מִפְּנֵי הַתְּלוּנָה נֶאֱמַר כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי:

וְטַעַם וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ. לוֹמַר כִּי כַּאֲשֶׁר נִכְנְסוּ בְּמִדְבַּר צִין עַד קָדֵשׁ מֵתָה מִרְיָם. וְטָעָה ר"א שֶׁאָמַר בַּעֲבוּר שֶׁיָּשְׁבוּ שָׁם יָמִים רַבִּים כִּי כֵן כָּתוּב. כִּי קָדֵשׁ אֲשֶׁר כָּתוּב בּוֹ (דברים א מו) וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם, הוּא קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְהוּא בְּמִדְבַּר פָּארָן, וּמִשָּׁם נִשְׁתַּלְּחוּ הַמְרַגְּלִים בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה וְשָׁם חָזְרוּ, אֲבָל קָדֵשׁ זֶה הוּא בְּמִדְבַּר צִין וּבָאוּ שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים וְשָׁם מֵתָה מִרְיָם, וּמִקְרָאוֹת מְפֹרָשִׁים הֵם:

הַחֵטְא בְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּמֵי מְרִיבָה אֵינוֹ מִתְפָּרֵשׁ בַּכָּתוּב. וְרַשִּׁ"י פֵּרֵשׁ בפסוקים יא יב) מִפְּנֵי שֶׁצִּוָּה אוֹתָם **וּדְבַרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע,** (בפסוק ח) וְלֹא אָמַר וְהִכִּיתֶם, שֶׁאִלּוּ דִּבְּרוּ הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְקַדֵּשׁ לְעֵינֵי כָל הָעֵדָה וְאוֹמְרִים וּמַה סֶלַע זֶה שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר מְקַיֵּם דְּבָרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה:

וְדִבְרֵי אַגָּדָה הֵם, אֲבָל לֹא נִתְחַוְּרוּ, כִּי מֵאַחַר שֶׁצִּוָּה קַח אֶת הַמַּטֶּה יֵשׁ בְּמַשְׁמַע שֶׁיֵּכֶה בּוֹ, וְאִלּוּ הָיָה רְצוֹנוֹ בְּדִבּוּר בִּלְבַד מַה הַמַّטֶּה הַזֶּה בְּיָדוֹ. וְכֵן בְּמַכּוֹת מִצְרַיִם שֶׁאָמַר (שמות ז טו) וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ, וְהוּא לְהַכּוֹת בּוֹ, וְלִפְעָמִים יֹאמַר נְטֵה אֶת יָדְךָ, וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר לְהַכּוֹת בַּמַּטֶּה, כִּי הַכָּתוּב יְקַצֵּר בְּדָבָר הַנִּשְׁמָע. וְאֵין הַנֵּס גָּדוֹל בְּדִבּוּר יוֹתֵר מֵהַהַכָּאָה, כִּי הַכֹּל שָׁוֶה אֵצֶל הַסֶּלַע:

וְעוֹד לָמָּה אָמַר בָּזֶה (דברים לב נא) מְעַלְתֶּם בִּי. וְהַצַּוָּאָה בְּדִבּוּר אֶל הַסֶּלַע הַזֶּה הוּא מַה שֶּׁנִּזְכַּר בַּמַּעֲשֶׂה, צִוּה שֶׁיֹּאמְרוּ וְהִיא שׁוֹמַעַת כִּי הַשֵּׁם יוֹצִיא מַיִם מִן הַסֶּלַע הַזֶּה, כְּדָרְךְ כִּי הִיא שָׁמְעָה אֵת כָּל אִמְרֵי ה' (יהושע כד כז), וְכֵן עָשׂוּ כְּמוֹ שֶׁאָמַר (פסוק י) **וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקָּהָל אֶל פְּנֵי הַסֶּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם** וגו', וְהִנֵּה הַסֶּלַע שׁוֹמַעַת בְּאָמְרוֹ כֵּן לְכָלָן. וְטַעֲנוֹת רַבּוֹת לַמְפָרְשִׁים בַּחֵטְא הַזֶּה, כְּבָר סָתַר בּוֹ ר"א דְּבָרִים רַבִּים מֵהֶם. וְהַסּוֹד שֶׁרָמַז בּוֹ גַּם הוּא אֵינוֹ נָכוֹן, כִּי אִם מֹשֶׁה אִבֵּד כַּוָּנָתוֹ בַּעֲבוּר מְרִיבַת הָעָם וְלֹא דִּבֵּר אֶל הַסֶּלַע, וְלָכֵן לֹא יָצְאוּ מַיִם בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, וְחָזַר וְהִכָּהוּ פַּעַם שְׁנִיָּה בְּכַוָּנָה הַדְּבֵקָה בַּכֹּל וְיָצְאוּ הַמַּיִם, הִנֵּה חָטְאוּ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, אֲבָל אֵינוֹ רָאוּי שֶׁיֹּאמַר בָּזֶה **"לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי"** (פסוק יב), כִּי אֵין כָּאן חֶסְרוֹן אֱמוּנָה כְּלָל:

וה"ר רַבִּי מֹשֶׁה (סוף פ"ד משמנה פרקים) סָבַר בּוֹ סְבָרָא, וְאָמַר כִּי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם חָטְאוֹ הוּא שֶׁנָּטָה לְצַד הָרַגְזָנוּת בְּאָמְרוֹ **שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים,** דִּקְדֵּק עָלָיו הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁיִּהְיֶה אָדָם כָּמוֹהוּ כּוֹעֵס לִפְנֵי עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין רָאוּי בּוֹ הַכַּעַס, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בְּדִין הָאִישׁ הַהוּא חִלּוּל הַשֵּׁם, מִפְּנֵי שֶׁמִּתְנוּעוֹתָיו כֻּלָּם וּמִדְּבָרָיו הָיוּ לְמִדִּין וְהָיוּ מְקוּיִן לְהַגִּיעַ בָּהֶם אֶל הַצְּלָחוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, וְאֵיךְ יֵרָאֶה עָלָיו הַכַּעַס וְהוּא מִן הַפְּעוּלוֹת הָרָעוֹת וְלֹא תָבֹא כִּי אִם מִתְּכוּנָה רָעָה מִתְּכוּנוֹת הַנֶּפֶשׁ:

אֲבָל אָמְרוּ בוֹ "מְרִיתֶם פִּי" (להלן כז יד) הוּא כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר, שֶׁהוּא לֹא הָיָה מְדַבֵּר עִם סְכָלִים וְלֹא עִם מִי שֶׁאֵין לוֹ מַעֲלָה, אֲבָל אִשָּׁה קְטַנָּה שֶׁבִּנְשֵׁיהֶם הָיְתָה כִּיחֶזְקִאל בֶּן בּוּזִי, כְּמוֹ שֶׁזָּכְרוּ הַחֲכָמִים (מכילתא שירה ג), וְכָל מַה שֶּׁיֹּאמַר אוֹ יַעֲשֶׂה יִבְחָנוּהוּ, וְכַאֲשֶׁר רָאוּהוּ שֶׁכַּעַס אָמְרוּ שֶׁהוּא עָלָיו הַשָּׁלוֹם אֵין בּוֹ פְּחִיתוּת מִדָּה וְלוּלֵי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהַשֵּׁם כָּעַס עָלֵינוּ בְּבַקָּשַׁת הַמַּיִם וְשֶׁאֲנַחְנוּ הִכְעַסְנוּ אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ לֹא הָיָה כּוֹעֵס, וַאֲנַחְנוּ לֹא מָצָאנוּ לַשֵּׁם יִתְעַלֶּה שֶׁכָּעַס בְּדַבְּרוֹ אֵלָיו בָּזֶה הָעִנְיָן, אֲבָל אָמַר (פסוק ח) **קַח אֶת הַמַּטֶּה וְהָקְהֵל אֶת הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם.** וְהִנֵּה הִתְרֵנוּ סֵפֶק מִסִּפְקֵי הַתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמְרוּ בּוֹ דְּבָרִים רַבִּים וְנִשְׁאַל פְּעָמִים רַבִּים אֵי זֶה חֵטְא חָטָא, וּרְאֵה מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בּוֹ וּמַה שֶּׁאָמַרְנוּ בּוֹ אֲנַחְנוּ, וְהָאֱמֶת יוֹרֶה דַּרְכּוֹ. אֵלּוּ דְּבָרָיו זַ"ל:

וְהוֹסִיף הֶבֶל עַל הֲבָלִים. שֶׁהַכָּתוּב אָמַר "מְרִיתֶם פִּי" שֶׁעָבְרוּ עַל דְּבָרוֹ, וְאָמַר **"לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי"** שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ בוֹ, אֵין הָעֹנֶשׁ בַּעֲבוּר שֶׁכָּעַס. וְיוֹתֵר הָיָה רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה הָעֹנֶשׁ עַל מֹשֶׁה כְּשֶׁקָּצַף עַל פְּקוּדֵי הֶחָיִל (להלן לא יד) בְּחִנָּם. וְהַכָּתוּב לֹא סִפֵּר כְּלֵל שֶׁכָּעַס, כִּי **"שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים"** תּוֹכַחַת, כְּדָרְךָ מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם ה' (דברים ט כד). וְעוֹד כִּי אַהֲרֹן לֹא כָּעַס מִיָּמָיו, כִּי בְשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ מֵעוֹדוֹ:

וְעוֹד שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיָה כַּעַס גָּדוֹל מֵאֵת הַשֵּׁם עֲלֵיהֶם בַּעֲשׂוֹתָם מְרִיבָה עִם מֹשֶׁה. וּבְכָל הַנְּסִיּוֹנוֹת בְּמִדְבַּר חָטְאָם הַגָּדוֹל כְּשֶׁאָמְרוּ "לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם", שֶׁיִּרְצוּ לִהְיוֹת עֲבָדִים לְשׂוֹנְאֵיהֶם בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ מִלִּהְיוֹת עִם הָאֱלֹהִים כְּבֵן הָעוֹבֵד אֶת אָבִיו, וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב (לעיל יא ב) יַעַן כִּי מְאַסְתֶּם אֶת ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶּה יָצָאנוּ מִמִּצְרָיִם. וּבַפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה אָמְרוּ פְּחוֹת מִזֶּה, לָמָּה זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אוֹתִי וְאֶת בָּנַי וְאֶת מִקְנַי בַּצָּמָא (שמות יז ג), וְהָיָה עֲלֵיהֶם קֶצֶף גָּדוֹל וְאִשְׁמָה רַבָּה כְּמוֹ שֶׁאָמַר, וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו'. וּבְכָאן כָּתוּב מְפֹרָשׁ (פסוק יג) **הִמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה',** וּמַה פֶּשַׁע גָּדוֹל מִזֶּה הֲוֵי רָב אֶת יוֹצְרוֹ. וּמֹשֶׁה אָמַר (דברים א לז) גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה' בִּגְלַלְכֶם לֵאמֹר, אִם כֵּן הֵם חָטְאוּ וְגָרְמוּ כָּל הָרָעָה הַזֹּאת, וּלְדִבְרֵי הָרַב אֵין לָהֶם בְּכָל הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה חֵטְא וָפֶשַׁע כְּלָל:

וּמַה שֶׁאָמַר לֹא מָצִינוּ בַּה' יִתְבָּרַךְ שֶׁכָּעַס, אֲבָל אָמַר **קַח אֶת הַמַּטֶּה** וגו'.

(ב) **וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן:** ב וְלָא הֲוָה מַיָּא לִכְנִשְׁתָּא וְאִתְכְּנָשׁוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן:

רש"י ◄ **וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה** • מִכָּאן, שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה לָהֶם הַבְּאֵר בִּזְכוּת מִרְיָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות יום א' פרשת חוקת, בדר"ח תמוז, ה'תשכ"ו)

יֵשׁ כָּאֵלּוּ שֶׁנּוֹפְלִים בְּרוּחָם בִּגְלַל שֶׁלַּמְרוֹת יְגִיעָתָם, הֵן בְּנוֹגֵעַ לְעַצְמָם וְהֵן בְּנוֹגֵעַ לְזוּלָתָם, אֵינָם רוֹאִים מִיָּד אֶת הַפֵּירוֹת. וְגַם עַל זֶה יֶשְׁנוּ לִימּוּד מִפָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ - שֶׁלַּמְרוֹת שֶׁבְּמֶשֶׁךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה לֹא יָדְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּזְכוּת מִי הָיְתָה לָהֶם הַבְּאֵר שֶׁמִּמָּנָּה שָׁתוּ בְּהִיוֹתָם בַּמִּדְבָּר, הִנֵּה סוֹף־כָּל־סוֹף נוֹדַע לָהֶם הַדָּבָר, אִם כִּי לְאַחֲרֵי מֶשֶׁךְ זְמַן רַב.

וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּיָמֵינוּ, שֶׁהַמְּאוֹרָעוֹת מִתְרַחֲשִׁים בְּמְהִירוּת גְּדוֹלָה הַרְבֵּה יוֹתֵר, בָּרוּר הַדָּבָר, שֶׁאִם רַק מִתְעַסְקִים מִתּוֹךְ רֶגֶשׁ, מְסִירָה וּנְתִינָה עַד לִמְסִירַת נֶפֶשׁ (בְּאוֹפֶן חִיּוּבִי) - מַצְלִיחַ הַקָּבָּ"ה וְרוֹאִים פֵּירוֹת טוֹבִים בְּמְהִירוּת גְּדוֹלָה יוֹתֵר, אוֹ תֵּיכֶף וּמִיָּד, וּבְכָל אוֹפֶן - תּוֹךְ מֶשֶׁךְ זְמַן קָצָר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

דַּע כִּי כַּאֲשֶׁר צְרִיכִים בְּמִחְיָתָם דָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְלוֹנְנִים וְחוֹטְאִים בּוֹ, וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ וְלֹא יַזְכִּירֶנּוּ וְיִתֵּן לָהֶם שְׁאֵלָתָם. וְכֵן בַּמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים אָמַר בְּנַחַת רוּחַ (שמות יז ה) עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וגו', אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שָׁם מַסָּה וּמְרִיבָה שֶׁהִזְהִיר מִמֶּנָּה וּלְדוֹרוֹת (דברים ו טז). וְכֵן בַּמָּן, הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם (שמות טז ד), בְּדָרֶךְ אַהֲבָה וְחִבָּה, אֶלָּא שֶׁאָמַר בַּסּוֹף בַּדִּבּוּר הַשֵּׁנִי (שם פסוק יב) שָׁמַעְתִּי אֶת תְּלוּנּוֹת, הוֹדִיעַ לָהֶם חֶטְאָם בִּלְבָד. אֲבָל כַּאֲשֶׁר יִתְלוֹנְנוּ חִנָּם, יִשְׁפֹּךְ עֲלֵיהֶם חֲמַת אַפּוֹ. וּבְכָאן עוֹד רֶמֶז לְקֶצֶף גָּדוֹל וְחִיּוּב מַגֵּפָה, שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ו) וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֲלֵיהֶם, שֶׁרוֹמֵז אֶל הַקָּהָל הַנִּזְכָּר, וְהוּא מַרְאֶה יַד ה' הַהוֹוָה בַּמַּגֵּפוֹת, כַּאֲשֶׁר תִּרְאֶה בַּמַּרְגְּלִים (לעיל יד י) וּבְיוֹם קֹרַח (לעיל טז יט) וּמִמַּחֲרֶת (לעיל יז ז). וְהַתֵּמַהּ עַל הָרֹב, שֶׁהֲרֵי מִקְרָא מְלֵא הוּא (תהלים קו לב) וַיַּקְצִיפוּ עַל מֵי מְרִיבָה וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם, וְיִמְנֶה הַכָּתוּב הַחֵטְא הַזֶּה עִם הַנִּסְיוֹנוֹת הַגְּדוֹלִים שֶׁנִּסּוּ אֶת ה' בַּמִּדְבָּר:

וְהַקָּרוֹב מִן הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמְרוּ בָּזֶה, וְהוּא טוֹב לִדְחוֹת הַשּׁוֹאֵל, הֵם דִּבְרֵי רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל שֶׁכָּתַב כִּי הַחֵטְא הוּא אָמְרָם (פסוק י) **הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם,** וְרָאוּי שֶׁיֹּאמְרוּ יוֹצִיא ה' לָכֶם מַיִם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ (שמות טז ח) בְּתֵת ה' לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וגו', וְכֵן בְּכָל הַנִּסִּים יוֹדִיעוּם כִּי ה' יַעֲשֶׂה עִמָּהֶם לְהַפְלִיא, וְאוּלַי חָשְׁבוּ הָעָם כִּי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּחָכְמָתָם הוֹצִיאוּ לָהֶם מַיִם מִן הַסֶּלַע הַזֶּה, וְוֶהוּ לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי (דברים לב נא). וּמַעֲשֶׂה הָרִאשׁוֹן בְּצוּר, אָמַר (שמות יז ו) הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּחוֹרֵב, וְשִׁבְעִים הַזְּקֵנִים רוֹאִים עֲמוּד הֶעָנָן עוֹמֵד עַל הַצּוּר וְהַנֵּס מִתְפַּרְסֵם, כִּי מַעֲשֵׂה ה' הַגָּדוֹל הוּא, אֲבָל בְּכָאן לֹא רָאוּ דָּבָר וְטָעוּ בְּמַאֲמַר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

וְיִתָּכֵן שֶׁיֹּאמַר בָּזֶה "מְעַלְתֶּם בִּי" (דברים לב נא), כִּי הַנֶּהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ נִקְרָא מְעִילָה. וְכֵן "מְרִיתֶם פִּי" (להלן כז יד), שֶׁהוּא צִוָּה וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם, וְהַטַּעַם שֶׁאֶתְקַדֵּשׁ בְּעֵינֵיהֶם, אוֹ שִׁנִּיתֶם דְּבָרַי, מִן וַתֶּמֶר אֶת מִשְׁפָּטַי (יחזקאל ה ו), כִּי לֹא צִוִּיתִי שֶׁתֹּאמְרוּ כָּכָה. וְיִהְיֶה **"לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי"** (פסוק יב) יוֹצֵא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אוֹ הוּא לָשׁוֹן חִזּוּק, לֹא הִתְחַזַּקְתֶּם לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵיהֶם, מִן וַאֲמָנָה עַל הַמִּשְׂרָרִים (נחמיה יא כג), הַיָּתֵד הַתְּקוּעָה בְּמָקוֹם נֶאֱמָן (ישעיה כב כה):

וְהָאֱמֶת כִּי הָעִנְיָן סוֹד גָּדוֹל מִסִּתְרֵי הַתּוֹרָה. כִּי בָּרִאשׁוֹנָה אָמַר לוֹ (שמות יז ו) הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּחוֹרֵב וְהִכִּיתָ בַצּוּר, יֹאמַר כִּי שְׁמִי הַגָּדוֹל עַל הַצּוּר בְּחוֹרֵב שֶׁהוּא כְּבוֹד ה' הָאֵשׁ הָאוֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר, וּבֶעָבוּר כֵּן לֹא הִכָּה אֶלָּא פַּעַם אַחַת וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים, אֲבָל בְּכָאן לֹא פֵּרֵשׁ לוֹ כֵּן, וְהִסְכִּימוּ שְׁנֵיהֶם לְהַכּוֹת בַּצּוּר פַּעֲמַיִם, וְהִנֵּה זֶה חֵטְא, וְעַל כֵּן אָמַר **"לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי"**, לְשׁוּם אֱמוּנָה בִּשְׁמִי, וּבֶאֱמוּנָה יֵעָשֶׂה הַנֵּס. וְנֶאֱמַר "מְרִיתֶם פִּי", כִּי מָרוּ אֶת רוּחַ קָדְשׁוֹ הַנִּקְרָא בְּכָל מָקוֹם "פִּי ה'", וּלְכָךְ אָמַר "מְעַלְתֶּם בִּי", וְאֵין מְעִילָה אֶלָּא שִׁקּוּר:

וְהִנֵּה הַחֵטְא מְזֻכָּר מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, וְכֵן אָמַר הַמְשׁוֹרֵר (תהלים קיד ז ח) מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם. וְכֵן תּוּכַל לְהִתְבּוֹנֵן זֶה בִּתְפִלַּת מֹשֶׁה שֶׁאָמַר (דברים ג כד) ה' אֱלֹהִים אַתָּה הַחִלּוֹתָ, כִּי הִתְחַנֵּן לַשֵּׁם הַנִּכְבָּד שֶׁיִּמְחֹל לוֹ. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (ספרי) שֶׁמַּזְכִּירִין לוֹ הַכַּעַס, יִתָּכֵן שֶׁהִכָּה בַּצּוּר וְיָצְאוּ טִפִּים בְּמְעוּט כֹּנָנָתוֹ עַל הַכַּעַס, וְתָמְהוּ אֶל הַדָּבָר, וְהִסְכִּימוּ שְׁנֵיהֶם לְהַכּוֹת פַּעַם שְׁנִיָּה עַל הַצּוּר כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי, וְהוּא הַחֵטְא עַל שְׁנֵיהֶם:

וְעַל דַּעְתִּי טַעַם וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע. כְּמוֹ עַל הַסֶּלַע, וְכֵן כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֶל הָעַמָּדִים וְעַל הַיָּם וְעַל הַמְּכֹנוֹת בָּבֶלָה יוּבָאוּ (ירמיה כז יט כב). יְצַוֶּה שֶׁיֹּאמְרוּ לְעֵינֵי הָעֵדָה בִּהְיוֹתָם נִקְהָלִים כֻּלָּם שֶׁהַשֵּׁם יוֹצִיא לָהֶם מַיִם מִן הַסֶּלַע, וְכֵן עָשָׂה. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ **וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם,** כִּי טַעֲמוֹ כְּמוֹ לִפְנֵיהֶם, שֶׁיִּשְׁמְעוּ כֻּלָּם, וְכֵן וַיֹּאמֶר חֲנַנְיָה לְעֵינֵי כָל הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' כָּכָה אֶשְׁבֹּר אֶת עֹל נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וגו' (שם כח יא), וְכֵן רַבִּים:

אוֹ טַעַם **"לְעֵינֵיהֶם"** בְּכָאן, שֶׁיִּהְיֶה הַדִּבּוּר בִּהְיוֹתָם נִקְהָלִים שָׁם וְהַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בָּעֲשִׂיָּה (פסוק י) **וַיִּקְהֲלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקָּהָל אֶל פְּנֵי הַסֶּלַע,** כִּי כַּאֲשֶׁר נִקְהֲלוּ שָׁם וְרָאוּ הַסֶּלַע פָּנִים בְּפָנִים אָמְרוּ **הַמִּן הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם,** כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים (מכילתא בשלח ו) שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ מַעְיָנוֹת הָיוּ שָׁם. וְיִתָּכֵן שֶׁהוּא כְּמִסֹּרָס, הִקְהֵל אֶת הָעֵדָה אֶל הַסֶּלַע וְדִבַּרְתֶּם לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו: תורה ב

(ג) וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוּ גָוַעְנוּ בִּגְוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה:

ג וּנְצָא עַמָּא עִם מֹשֶׁה וַאֲמָרוּ לְמֵימַר וּלְוֵי דְּמִתְנָא בְּמוֹתָא דְּאַחָנָא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **וְלוּ גָוַעְנוּ** • הַלְוַאי שֶׁגָּוַעְנוּ. **בִּגְוַע אַחֵינוּ** • בְּמִיתַת אַחֵינוּ בַּדָּבָר. לְמֵד שֶׁמִּיתַת צָמָא מְגֻנָּה מִמֶּנָּה. **בִּגְוַע** • שֵׁם דָּבָר הוּא, כְּמוֹ "בְּמִיתַת אַחֵינוּ", וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשוֹ "כְּשֶׁמֵּתוּ אַחֵינוּ", שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לְהִנָּקֵד "בִּגְוֹעַ" (בְּחוֹלָם הַוָא"ו).

(ד) וְלָמָּה הֲבֵאתֶם אֶת־קְהַל יְהוָה אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ:

ד וּלְמָא אַעֱלִתּוּן יָת קְהָלָא דַיְיָ לְמַדְבְּרָא הָדֵין לְמִמַּת תַּמָּן אֲנַחְנָא וּבְעִירָנָא:

(ה) וְלָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן וּמַיִם אַיִן לִשְׁתּוֹת:

ה וּלְמָא אַסֵּקְתּוּנָא מִמִּצְרַיִם לְאַיְתָאָה יָתָנָא לְאַתְרָא בִּישָׁא הָדֵין לָא אָתַר כְּשַׁר לְבֵית זְרַע וְאַף לָא תֵינִין וְגוּפְנִין וְרִמּוֹנִין וּמַיָּא לֵית לְמִשְׁתֵּי:

(ו) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם: פ

ו וְעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִן קֳדָם קְהָלָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וּנְפָלוּ עַל אַפֵּיהוֹן וְאִתְגְּלִי יְקָרָא דַיְיָ לְהוֹן:

◆ יום שלישי כ"ט סיון ◆

(ז) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(ח) קַח אֶת־הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם:

ח סַב יָת חֻטְרָא וְאַכְנֵשׁ יָת כְּנִשְׁתָּא אַתְּ וְאַהֲרֹן אָחוּךְ וּתְמַלְּלוּן עִם כֵּיפָא לְעֵינֵיהוֹן וְיִתֵּן מוֹהֵי וְתַפֵּק לְהוֹן מַיָּא מִן כֵּיפָא וְתַשְׁקֵי יָת כְּנִשְׁתָּא וְיָת בְּעִירְהוֹן:

רש"י◄ **וְאֶת־בְּעִירָם** • (במדבר רבה) מִכָּאן, שֶׁחַס הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ח) וְטַעַם **וְנָתַן מֵימָיו.** שֶׁיִּהְיוּ מִיָּד מַיִם רַבִּים נוֹבְעִים מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (פסוק יא) **וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים,** כִּי הַנְּתִינָה תֵּאָמֵר עַל הָרְבוּי, כְּמוֹ וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ (ויקרא כו ד), כִּי זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם (זכריה ח יב), כֻּלָּם עַל הָרְבוּי יַבְטִיחֵם, וְכֵן כָּתוּב (תהלים עח כ) וּנְחָלִים יִשְׁטֹפוּ:

וְאֵין טַעַם "**מֵימָיו**" כְּמוֹ "תִּתֵּן יְבוּלָהּ" רְ"יִתֵּן פִּרְיוֹ", שֶׁאֵין בְּטֶבַע הַסֶּלַע לִהְיוֹת בּוֹ מַיִם, אֲבָל טַעְמוֹ הַמַּיִם אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמֶּנּוּ, כִּי בַּהֲפוּךְ הַשֵּׁם הַחֲלָמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מַיִם וּבוֹ יִהְיוּ וּמִמֶּנּוּ יֵצְאוּ יִקָּרְאוּ עַל שְׁמוֹ "מֵימָיו", וְכֵן וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ (שמות כג כה), לַחְמוֹ נִתָּן מֵימָיו נֶאֱמָנִים (ישעיה לג טז). וְאָמַר כֵּן לְהוֹדִיעַ שֶׁמִּגּוּף הַסֶּלַע יָצְאוּ, לֹא מִן הָאָרֶץ אֲשֶׁר תַּחְתָּיו כְּמִנְהַג מַעְיָנוֹת רַבִּים רַק מֵאֶמְצָעוֹ, וְכֵן כָּתוּב (תהלים קיד ח) הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם. וְחָזַר וְאָמַר **וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן הַסֶּלַע.** כִּי אַתָּה בְּעוֹדְךָ שָׁם תּוֹצִיא לָהֶם הַמַּיִם מִן הַסֶּלַע, "לָהֶם", שֶׁכֻּלָּם יִרְאוּ אוֹתָם נוֹבְעִי:

וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה, שֶׁתְּצַוֶּה אוֹתָם לִשְׁתּוֹת לְפָנֶיךָ, וְכָל זֶה לְפָרְסֵם הַנֵּס. וּבַמַּעֲשֶׂה לֹא הִזְכִּיר כֵּן "וַיִּשָׁק אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם", אֲבָל אָמַר (פסוק יא) "**וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעִירָם**", כִּי מֵרֹב הַצְּמָאוֹן וּבִרְאוֹתָם מַיִם רַבִּים נוֹזְלִים, מִיָּד נָפְלוּ עַל הַנַּחַל וְשָׁתוּ:

וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ בְּבָאֵרָהּ שֶׁל מִרְיָם אָמְרוּ כִּי הַסֶּלַע הַזֶּה הוּא הַצּוּר אֲשֶׁר הָיָה בְּחוֹרֵב, וּלְפִיכָךְ יִקָּרְשוּ "**מֵימָיו**" אֲשֶׁר הָיָה דַּרְכּוֹ לָתֵת, כִּי עַתָּה נִסְתַּם מַעְיָנוֹ בְּמוֹת מִרְיָם. כִּי הַבְּנוּיָה לְרַבּוֹתֵינוּ בְּבָאֵרָהּ שֶׁל מִרְיָם, שֶׁהָיָה מֵעוֹלָם בְּאֵר נִסִּי מִקּוֹר מַיִם חַיִּים נוֹבֵעַ

(ט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ׃

ט וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת חֵטְרָא מִן קֳדָם יְיָ כְּמָא דִי פַּקְּדֵהּ׃

(י) וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסֶּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם׃

י וְאַכְנִישׁוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יָת קְהָלָא לְקֳדָם כֵּיפָא וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמָעוּ כְעַן סָרְבָנַיָּא הֲמִן כֵּיפָא הָדֵין נַפֵּק לְכוֹן מַיָּא׃

רש"י ◄ **וַיַּקְהִלוּ וְגוֹ'** • (שם) זֶה אֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיק מֵעָט אֶת הַמְרֻבֶּה. הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא • לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁהָלַךְ הַסֶּלַע וְיָשַׁב לוֹ בֵּין הַסְּלָעִים כְּשֶׁנִּסְתַּלֵּק הַבְּאֵר, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לָהֶם: מַה לָּכֶם? מֵאֵיזֶה סֶלַע תּוֹצִיאוּ לָנוּ מַיִם? לְכָךְ אָמַר לָהֶם: "הַמֹּרִים", סַרְבָנִים, לְשׁוֹן יְוָנִי: שׁוֹטִים — מוֹרִים אֶת מוֹרֵיהֶם, "הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה", שֶׁלֹּא נִצְטַוִּינוּ עָלָיו, "נוֹצִיא לָכֶם מָיִם"?.

(יא) וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת־הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעִירָם׃

יא וַאֲרֵם מֹשֶׁה יָת יְדֵהּ וּמְחָא יָת כֵּיפָא בְּחֵטְרֵהּ תַּרְתֵּין זִמְנִין וּנְפָקוּ מַיָּא סַגִּיאֵי וּשְׁתִיאַת כְּנִשְׁתָּא וּבְעִירְהוֹן׃

רש"י ◄ **פַּעֲמָיִם** • לְפִי שֶׁבְּרִאשׁוֹנָה לֹא הוֹצִיא אֶלָּא טִפִּין, לְפִי שֶׁלֹּא צִוָּה הַמָּקוֹם לְהַכּוֹתוֹ אֶלָּא "וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע", וְהֵמָּה דִּבְּרוּ אֶל סֶלַע אַחֵר וְלֹא הוֹצִיא. אָמְרוּ: שֶׁמָּא צָרִיךְ לְהַכּוֹתוֹ כְּבָרִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יז) "וְהִכִּיתָ בַצּוּר" — וְנִזְדַּמֵּן לָהֶם אוֹתוֹ סֶלַע וְהִכָּהוּ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה שָׁם הָרָצוֹן עָלָיו, הֶעֱלָה אוֹתוֹ לְיִשְׁמָעֵאל בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע, וְנִבְקַע בְּחוֹרֵב מִן הַצּוּר הַהוּא שֶׁהָיָה שָׁם, וּבִשְׁאָר הַמַּסָּעִים נוֹבֵעַ מִן הַצּוּר בְּמָקוֹם שֶׁיַּחֲנוּ שָׁם, וְכַאֲשֶׁר מִתָּה הַצַּדֶּקֶת פָּסַק הַמַּעְיָן, וְעַתָּה חָזַר עַל יְדֵי מֹשֶׁה לִהְיוֹת לוֹ מָקוֹר נִפְתָּח מִן הַסֶּלַע הַזֶּה בְּעַצְמוֹ, וְהוּא מַה שֶׁאָמַר **"אֶל הַסֶּלַע"** הַנּוֹדָע:

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הָיָה שָׁם סֶלַע סָמוּךְ לַמַּחֲנֶה וְצִוָּה וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע הַזֶּה אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם. גַּם אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ, וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע אֲשֶׁר לְעֵינֵיהֶם, כְּלוֹמַר הָרִאשׁוֹן שֶׁיִּרְאוּ: תורה ט

(י) **הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם.** חָלִילָה חָלִילָה שֶׁיִּהְיֶה הַתֵּמַהּ לִמְנִיעוּת, כִּי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ הַנֶּאֱמָן בְּכָל בֵּית ה' לֹא יִפְלֶא מִמֶּנּוּ כָּל דָּבָר מֵה', וְהוּא וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ רָאוּ גְּדוֹלוֹת וְנִפְלָאוֹת מִזּוּ, וְאַף כִּי הוּא אֲשֶׁר נַעֲשָׂה כֵּן עַל יָדוֹ פַּעַם אַחֶרֶת בַּצּוּר בְּחוֹרֵב. וְאָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁיֵּשׁ תְּמִידוֹת מִתְקַיְּמוֹת, כְּמוֹ הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי (ש"א ב כז), הֲרוֹאֹה אַתָּה (ש"ב טו כז), הֲתִשְׁפֹּט (יחזקאל כב ב), הֲמִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ (בראשית ג יא):

אֲבָל ר"א כָּתַב הֲמִן הַסֶּלַע יֵשׁ לָנוּ כֹּחַ לְהוֹצִיא לָכֶם מִמֶּנּוּ מָיִם. יִרְצֶה לְפָרֵשׁ, שֶׁאָמַר לָהֶם **שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים** בַּה' הָאוֹמְרִים וְלָמָה הֲבֵאתֶם אֶת קְהַל ה' אֶל הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה, הֲמִן הַחֹלְמִישׁ הַזֶּה יִהְיֶה לָנוּ כֹּחַ בַּטֶּבַע שֶׁנּוֹצִיא אֲנַחְנוּ מִמֶּנּוּ מַיִם, רַק תַּכִּירוּ כִּי מֵאֵת ה' הוּא כִּי הוּא אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְהֵבִיא אֶתְכֶם אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוּא אֲשֶׁר יִפְרְנֵס אֶתְכֶם בּוֹ, וְזֶה כְּטַעַם שֶׁאָמַר לָהֶן בַּמָּן (שמות טז ו) וִידַעְתֶּם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

וּלְפִי דַּעְתִּי הַהֵ"א הַזּוֹ לִשְׁאֵלָה, הַמִּן הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מַיִם אִם לֹא, כִּי הַכָּתוּב פַּעַם יְפָרֵשׁ בִּשְׁאֵלָה הֵן וְלֵאו, הֲיֵשׁ בָּהּ עֵץ אִם אַיִן (לעיל יג ב), הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו אִם לֹא (דברים ח ב), וּפַעַם יַזְכִּיר הֵן לְבַדּוֹ, הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן (בראשית מג כט), הֵיָדֹעַתֻּם אֶת לָבָן בֶּן נָחוֹר (שם כט ה), הַאֲבָכָה בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִשִּׁי הִנָּזֵר (זכריה ז ג):

אֲבָל הָיְתָה הַשְּׁאֵלָה הוֹאת לָהֶם שְׁאֵלַת הַנִּסָּיוֹן, אָמַר שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים מַה תַּחְשְׁבוּן עַל ה' הַמִּן הַסֶּלַע הַזֶּה הֶחָזָק נוֹצִיא לָכֶם מַיִם הֲיִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה אִם לֹא, הִפְלִיג בְּמֹרְיָם וְהִגִּיד כִּי הֵם קְטַנֵּי אֱמָנָה, וְכַאֲשֶׁר יָרִיבוּ אֵלָיו הוּא מִפְּנֵי מַחְשַׁבְתָּם שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַשֵּׁם עִמָּהֶם לְהַפְלִיא, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח יח-כ) וַיְנַסּוּ אֵל בִּלְבָבָם, הֲיִוּכַל אֵל לַעֲרֹךְ שֻׁלְחָן בַּמִּדְבָּר, הֲגַם לֶחֶם יוּכַל תֵּת. וְכָךְ אָמְרוּ (אבות ה ד) עֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר:

וּכְמוֹ הַשְּׁאֵלָה בְּמַחְשֶׁבֶת הַנִּשְׁאָל בְּמִקְוֹמוֹת רַבִּים, הֲהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת בִּנְךָ (בראשית כד ה), אִם רְצוֹנְךָ כֵּן, הֲנַלֵּךְ אֶל רָמוֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם אֶחְדָּל (דהי"ב יח ה), אִם עֲצָתְךָ כֵּן, אַף כָּאן, אִם מַחְשַׁבְתְּכֶם שֶׁנּוֹצִיא לָכֶם מַיִם מִזֶּה. וְכֵן דַּעְתִּי בְּהַנִּגְלֹה נִגְלֵיתִי, הֲרָאִיתָ כִּי נִכְנַע אַחְאָב מִלְּפָנָי (מ"א כא כט), הֲמִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ, הֲתִשְׁפֹּט, כִּי כֻּלָּם שְׁאֵלוֹת, אֲבָל עִנְיָנָם לִשְׁאֹל בְּדָבָר מְפֹרָסָם שֶׁיּוֹדָה בּוֹ הַנִּשְׁאָל עַל כָּרְחוֹ. אִם נִגְלֵיתִי לְבֵית אָבִיךָ וּבְחַרְתִּי בָכֶם אִם יְדַעְתֶּם זֶה, וְלָמָה תְבַעֲטוּ בִּזְבֹחִי וּבְמִנְחָתִי, הֲלֹה' תִּגְמְלוּ זֹאת הַגְּמוּלָה. וְכֵן אִם מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ אָכַלְתָּ וַתֵּבֹשׁ וַתֵּחָבֵא, אוֹ לָמָּה תִּתְחַבֵּא. וּבַדֶּרֶךְ הַזֶּה הָאֲחֵרִים. אֲבָל הָרוֹאֶה אַתָּה, שְׁאֵלָה גְּמוּרָה בְּדָבָר הַמְסֻפָּק, אִם יוֹצֵץ אַתָּה תָּשׁוּב אֶל הָעִיר, כִּלְשׁוֹן רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֲדֹמוֹן (כתובות קח: קט.), וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי בְּסֵדֶר בְּרֵאשִׁית (א ד): תורה יא

(יב) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקָּהָל הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם:**

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן חֲלַף די לָא הֵמַנְתּוּן בְּמֵימְרִי לְקַדָּשׁוּתִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֵן לָא תַעֲלוּן יָת קְהָלָא הָדֵין לְאַרְעָא די יְהָבִית לְהוֹן:

רש״י ◄ **יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי.** גֹּלָּה הַכָּתוּב שֶׁאִלּוּלֵי חֵטְא זֶה בִּלְבַד הָיוּ נִכְנָסִין לָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עֲלֵיהֶם: כַּעֲוֹן שְׁאָר דּוֹר הַמִּדְבָּר שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ, כָּךְ הָיָה עָוֹן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וַהֲלֹא (במדבר יא) ״הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט״ קָשֶׁה מִזּוֹ? אֶלָּא לְפִי שֶׁבַּסֵּתֶר — חָסַךְ עָלָיו הַכָּתוּב, וְכָאן שֶׁבְּמַעֲמַד כָּל יִשְׂרָאֵל — לֹא חָסַךְ עָלָיו הַכָּתוּב, מִפְּנֵי קִדּוּשׁ הַשֵּׁם. **לְהַקְדִּישֵׁנִי.** שֶׁאִלּוּ דִּבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע וְהוֹצִיא, הָיִיתִי מְקֻדָּשׁ לְעֵינֵי הָעֵדָה וְאוֹמְרִים: מַה סֶּלַע זֶה, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְפַרְנָסָה, מְקַיֵּם דִּבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם, קַל־וָחֹמֶר אָנוּ! **לָכֵן לֹא תָבִיאוּ.** בִּשְׁבוּעָה, כְּמוֹ (שמואל א ג): ״לָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי״. נִשְׁבַּע בִּקְפִיצָה, שֶׁלֹּא יַרְבּוּ בִּתְפִלָּה עַל כָּךְ.

(יג) **הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה וַיִּקָּדֵשׁ בָּם: ס**

יג אִנּוּן מֵי מַצּוּתָא די נְצוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וְאִתְקַדַּשׁ בְּהוֹן:

רש״י ◄ **הֵמָּה מֵי מְרִיבָה.** הֵם הַנִּזְכָּרִים בְּמָקוֹם אַחֵר: (סנהדרין ק״א ב) אֶת אֵלּוּ רָאוּ אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה, שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לוֹקֶה בַּמַּיִם, לְכָךְ גָּזְרוּ (שמות א): ״כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ״. **וַיִּקָּדֵשׁ בָּם.** שֶׁמֵּתוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־יָדָם, (זבחים קט״ו ב) שֶׁכְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה דִּין בִּמְקֻדָּשָׁיו, הוּא יָרֵאוּי וּמִתְקַדֵּשׁ עַל הַבְּרִיּוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהילים סח): ״נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ״, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ויקרא י): ״בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ״.

◆ יום רביעי ל׳ סיון ◆

(יד) **וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ:**

יד וּשְׁלַח מֹשֶׁה אִזְגְּדִין מֵרְקָם לְוָת מַלְכָּא דֶּאֱדוֹם כִּדְנָן אֲמַר אָחוּךְ יִשְׂרָאֵל אַתְּ יְדַעְתְּ יָת כָּל עָקְתָא די אַשְׁכַּחְתָּנָא:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יג) **וַיִּקָּדֵשׁ בָּם.** שֶׁמֵּתוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל יָדָם, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה דִּין בִּמְקֻדָּשָׁיו הוּא מִתְיָרֵא וּמִתְקַדֵּשׁ עַל הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י ג) בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים סח לו) נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. גַּם כֵּן פֵּרֵשׁ ר״א: **וְאֵינֶנּוּ** נִרְאֶה בְּעֵינַי, כִּי עֲדַיִן לֹא מֵתוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְאֵינֶנּוּ מִתְפָּרְסֵם לַבְּרִיּוֹת שֶׁיְּמוּתוּ בַּחֵטְא הַזֶּה שֶׁיִּתְיָרֵא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יְדֵי כָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה בְּנָדָב וַאֲבִיהוּא וּבְקָרַח עֵדָה (ש״ב ו ח). וְעוֹד כִּי הַכָּתוּב אָמַר **אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה׳ וַיִּקָּדֵשׁ בָּם,** כִּי בַּמְּרִיבִים נִתְקַדֵּשׁ, מִלְּשׁוֹן בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ, וְרָאוּי הָיָה לִדְבָרֵיהֶם שֶׁיֹּאמַר ״וַיִּכָּבֵד עַל פְּנֵיהֶם״:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, כִּי מַעֲשֶׂה הַצּוּר הָרִאשׁוֹן הָיָה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ שָׁם (שמות יז ו ז), וּבָזֶה אָמַר וַיַּקְהִילוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקָּהָל וגו׳, עַל כֵּן אָמַר הַכָּתוּב כִּי מֵי מְרִיבָה הָאֵלֶּה שֶׁנִּגְזְרָה בָּהֶם הַגְּזֵרָה עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן הֵמָּה אוֹתָם מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשֵּׁם וַיִּקָּדֵשׁ בָּם לְעֵינֵי כֻלָּם, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (יחזקאל לט כז) וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מֵאַרְצוֹת אֹיְבֵיהֶם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים:

וְדַע כִּי בָּרִאשׁוֹנָה הָיְתָה לָהֶם מְרִיבָה עִם מֹשֶׁה כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שמות יז ב) וַיָּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה, וְכֵן אָמַר (שם פסוק ד) עוֹד מְעַט וּסְקָלֻנִי, וְהָיוּ מְנַסִּים אֶת הַשֵּׁם הֲיֵשׁ ה׳ בְּקִרְבֵּנוּ (שם פסוק ז), אָבָל בְּכָאן הָיוּ מְרִיבִים כְּלַפֵּי מַעְלָה וְלֹא הָיָה בְּכָאן נִסָּיוֹן, וְעַל כֵּן אָמַר כִּי אֵלֶּה מֵי מְרִיבָה שֶׁנִּגְזְרָה בָּהֶם הַגְּזֵרָה הַזֹּאת, **הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה׳ וַיִּקָּדֵשׁ בָּם** לְעֵינֵיהֶם וְלֹא הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר נִסּוּ אֶת הַשֵּׁם וְלֹא נִתְקַדֵּשׁ רַק לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וּבֵעֲבוּר הֱיוֹת עִנְיָן הַסֶּלַע שְׁנֵי פְּעָמִים, הָצְרַךְ לְבָאֵר עַל אֵיזֶה מֵהֶם נֶעֱנְשׁוּ הַצַּדִּיקִים: תורה יד

(יד) **אֶל מֶלֶךְ אֱדוֹם.** לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב שְׁמוֹ, כִּי אֵין צֹרֶךְ. אֲבָל הִזְכִּיר סִיחוֹן וְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמֹרִי בִּשְׁמוֹתָם, בַּעֲבוּר כִּי הָיוּ יְדוּעִים בִּגְבוּרָה וְלָהֶם שֵׁם בַּגּוֹיִם, לְהוֹדוֹת לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ כִּי עָשָׂה עִמָּנוּ לְהַפְלִיא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלו יז-ב) לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

וּמִנְהַג הַכָּתוּב לְהַזְכִּיר שֵׁם גְּדוֹלֵי הַמְּלָכִים אֲשֶׁר יָרְשׁוּנוּ אֶת

רש״י ◄ **אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל** • מָה רָאָה לְהַזְכִּיר כָּאן אַחֲוָה? אֶלָּא אָמַר לוֹ: אַחִים אֲנַחְנוּ, בְּנֵי אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (בראשית טו): ״כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ״, וְעַל שְׁנֵינוּ הָיָה אוֹתוֹ הַחוֹב לְפָרְעוֹ. **אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה** • לְפִיכָךְ פֵּירַשׁ אֲבִיכֶם מֵעַל אָבִינוּ (שם לז): ״וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו״ — מִפְּנֵי הַשְּׁטַר־חוֹב הַמֻּטָּל עֲלֵיהֶם, וְהִטִּילוֹ עַל יַעֲקֹב.

(טו) **וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיָּרֵעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלַאֲבֹתֵינוּ:**

טו וּנְחָתוּ אֲבָהָתָנָא לְמִצְרַיִם וִיתֵבְנָא בְּמִצְרַיִם יוֹמִין סַגִּיאִין וְאַבְּאִישׁוּ לָנָא מִצְרָאֵי וְלַאֲבָהָתָנָא:

רש״י ◄ **וַיָּרֵעוּ לָנוּ** • סָבְלָנוּ צָרוֹת רַבּוֹת. **וְלַאֲבֹתֵינוּ** • מִכָּאן, שֶׁהָאֲבוֹת מִצְטַעֲרִים בַּקֶּבֶר כְּשֶׁפֵּרְעָנוּת בָּאָה עַל יִשְׂרָאֵל.

(טז) **וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְבוּלֶךָ:**

טז וְצַלֵּינָא קֳדָם יְיָ וְקַבִּיל צְלוֹתָנָא וּשְׁלַח מַלְאָכָא וְאַפְּקָנָא מִמִּצְרָיִם וְהָא אֲנַחְנָא בְּרִקַם קַרְתָּא דְּבִסְטַר תְּחוּמָךְ:

רש״י ◄ **וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ** • בַּבְּרָכָה שֶׁבֵּרְכָנוּ אָבִינוּ (בראשית כז): ״הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב״, שֶׁאָנוּ צוֹעֲקִים וְנַעֲנִים. **מַלְאָךְ** • זֶה מֹשֶׁה. מִכָּאן, שֶׁהַנְּבִיאִים קְרוּאִים ״מַלְאָכִים״, וְאוֹמֵר (ד״ה ב לו): ״וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים״.

(יז) **נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאול עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ:**

יז נְעִבַּר כְּעַן בְּאַרְעָךְ לָא נְעִבַּר בַּחֲקַל וּבְכַרְם וְלָא נִשְׁתֵּי מֵי גּוּב בְּאֹרַח מַלְכָּא נֵזֵל לָא נִסְטֵי לְיַמִּינָא וְלִסְמָאלָא עַד דִּנְעִבַּר תְּחוּמָךְ:

רש״י ◄ **נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ** • אֵין לְךָ לְעוֹרֵר עַל הַיְרֻשָּׁה שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, כְּשֵׁם שֶׁלֹּא פָּרַעְתָּ הַחוֹב, עֲשֵׂה לָנוּ עֵזֶר מְעַט לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצֶךָ. **וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר** • (במדבר רבה) ״מֵי בוֹרוֹת״ הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, אֶלָּא כַּךְ אָמַר מֹשֶׁה: אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדֵינוּ מָן לֶאֱכֹל וּבְאֵר לִשְׁתּוֹת, לֹא נִשְׁתֶּה מִמֶּנּוּ, אֶלָּא נִקְנֶה מִכֶּם אֹכֶל וּמַיִם לַחֲנָאתְכֶם. מִכָּאן לְאַכְסָנַאי, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לֶאֱכֹל, יִקְנֶה מִן הַחֲנֻנִּי, כְּדֵי לְהַנּוֹת אֶת אִשְׁפִּיזוֹ. **דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ וְגוֹ׳** • אָנוּ חוֹסְמִים אֶת בְּהֶמְתֵּנוּ וְלֹא יִטּוּ לְכָאן וּלְכָאן לֶאֱכֹל.

(יח) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ:**

יח וַאֲמַר לֵהּ אֱדוֹמָאָה לָא תְעִבַּר בִּתְחוּמִי דִּילְמָא בִּדְקָטְלִין בְּחַרְבָּא אֶפּוֹק לְקֳדָמוּתָךְ:

רש״י ◄ **פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ** • אַתֶּם מִתְגָּאִים בַּקּוֹל שֶׁהוֹרִישְׁכֶם אֲבִיכֶם, וַאֲמַרְתֶּם: ״וַנִּצְעַק אֶל־ה׳ וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ״, וַאֲנִי אֵצֵא עֲלֵיכֶם בַּמֶּה שֶׁהוֹרִישַׁנִי אָבִי (בראשית כז): ״וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה״.

(יט) **וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמְּסִלָּה נַעֲלֶה וְאִם־מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנִי וְנָתַתִּי מִכְרָם רַק אֵין־דָּבָר בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה:**

יט וַאֲמָרוּ לֵהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֹרַח כְּבִישָׁא נִסַּק וְאִם מַיָּךְ נִשְׁתֵּי אֲנָא וּבְעִירֵי וְאֵיהַב דְּמֵיהוֹן לְחוֹד לֵית פִּתְגַּם דְּבִישׁ בְּרַגְלַי אֶעְבַּר:

רש״י ◄ **רַק אֵין־דָּבָר** • אֵין שׁוּם דָּבָר מַזִּיקֶךָ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אַרְצָם, כְּעִנְיַן שֶׁהִזְכִּיר בִּיהוֹשֻׁעַ חֲמֵשֶׁת מַלְכֵּי הָאֱמֹרִי אֲדוֹנִי צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַיִם וְהוֹהָם מֶלֶךְ חֶברוֹן וּפִרְאָם מֶלֶךְ יַרְמוּת וְיָפִיעַ מֶלֶךְ לָכִישׁ וּדְבִיר מֶלֶךְ עֶגְלוֹן (יהושע י ג) וְיָבִין מֶלֶךְ חָצוֹר (שם יא א), וּשְׁאָר הַמְּלָכִים הִזְכִּירָם בְּמִסְפָּר (שם יב ט־כד) לֹא בְשֵׁמוֹת. וְאָמַר הַכָּתוּב וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם. כִּי נִסְמְכוּ כָּל עַמּוֹ עִם אֲדוֹנֵיהֶם בַּמִּיאוּן הַזֶּה: תורה טו

(יט) **בַּמְּסִלָּה נַעֲלֶה.** הִנֵּה מִתְּחִלָּה הָיוּ אוֹמְרִים לְבֹא בֶּעָרִים, רַק יִשְׁתַּמְּרוּ שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם כְּדֶרֶךְ מַחֲנוֹת עַם רַב שֶׁשּׁוֹלְלִים אֶת הַגְּרָנוֹת וְנִכְנָסִים בַּכְּרָמִים, אֲבָל יֵלְכוּ בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ שֶׁהִיא דֶּרֶךְ הָרַבִּים לֹא דֶּרֶךְ הַיָּחִיד, וְהָיוּ

(כ) וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד חֲזָקָה׃

רש״י◄ **וּבְיָד חֲזָקָה** • בְּהַבְטָחַת זְקֵנָנוּ (שם): ״וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו״.

כ וַאֲמַר לָא תְּעִבַּר וּנְפַק אֱדוֹמָאָה לְקַדְמוּתֵהּ בְּחֵיל רַב וּבִידָא תַּקִּיפָא׃

(כא) וַיְמָאֵן ׀ אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו׃ פ

כא וְסָרִיב אֱדוֹמָאָה שְׁבֵק יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵהּ וּסְטָא יִשְׂרָאֵל מִלְּוָתֵהּ׃

◆ יום חמישי א׳ תמוז ◆

(כב) וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה הֹר הָהָר׃

רש״י◄ **כָּל־הָעֵדָה** • כֻּלָּם שְׁלֵמִים וְעוֹמְדִים לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן אֶחָד מֵאוֹתָם שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה עֲלֵיהֶם, שֶׁכְּבָר כָּלוּ מֵתֵי מִדְבָּר, וְאֵלּוּ מֵאוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן (דברים ד): ״חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם״. **הֹר הָהָר** • הַר עַל גַּבֵּי הַר, כְּתַפּוּחַ קָטָן עַל גַּבֵּי תַּפּוּחַ גָּדוֹל. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֶעָנָן הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וּמַשְׁוֶה אֶת הֶהָרִים, שְׁלֹשָׁה נִשְׁאֲרוּ בָּהֶן: הַר סִינַי — לַתּוֹרָה, וְהַר נְבוֹ — לְקִבּוּרַת מֹשֶׁה. וְהֹר הָהָר — לְקִבּוּרַת אַהֲרֹן.

כב וּנְטָלוּ מֵרְקָם וַאֲתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל כְּנִשְׁתָּא לְהֹר טוּרָא׃

(כג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם לֵאמֹר׃

רש״י◄ **עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם** • מַגִּיד, שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁנִּתְחַבְּרוּ כָּאן לְהִתְקָרֵב לְעֵשָׂו הָרָשָׁע, נִפְרְצוּ מַעֲשֵׂיהֶם וְחָסְרוּ הַצַּדִּיק הַזֶּה, וְכֵן הַנָּבִיא אוֹמֵר לִיהוֹשָׁפָט (ד״ה ב כ): ״בְּהִתְחַבְּרְךָ עִם־אַחַזְיָהוּ פָּרַץ ה׳ אֶת מַעֲשֶׂיךָ״.

כג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן בְּהֹר טוּרָא עַל תְּחוּם אַרְעָא דֶּאֱדוֹם לְמֵימָר׃

(כד) יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־מְרִיתֶם אֶת־פִּי לְמֵי מְרִיבָה׃

כד יִתְכַּנֵּשׁ אַהֲרֹן לְעַמֵּהּ אֲרֵי לָא יֵיעוּל לְאַרְעָא דִּי יְהָבִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דִּי סְרֶבְתּוּן עַל מֵימְרִי לְמֵי מַצּוּתָא׃

(כה) קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר׃

כה דְּבַר יָת אַהֲרֹן וְיָת אֶלְעָזָר בְּרֵהּ וְתַסֵּיק יָתְהוֹן לְהֹר טוּרָא׃

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אוֹמְרִים שֶׁלֹּא יִשְׁתּוּ כְּלַל הַמַּיִם אֲשֶׁר לָהֶם בַּבְּאֵרוֹת לְצָרְכָּם. אַחֲרֵי כֵן שָׁלְחוּ לָהֶם, שֶׁלֹּא יִקְרְבוּ לָעָרִים כְּלַל אֲבָל יֵלְכוּ בַּמְסִלָּה הָעוֹלָה לְאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁהִיא סְלוּלָה וּכְבוּשָׁה לַכֹּל, וְאִם יִשְׁתּוּ מֵימֵי הַנְּהָרוֹת בַּדְּרָכִים הֵם וְהַבְּהֵמוֹת בְּעָבְרָם בַּנָּהָר יִתְּנוּ דְּמֵיהֶם שֶׁנָּתְנוּ מֵהֶם, עַל כֵּן אָמַר **רַק אֵין דָּבָר,** שֶׁאֵין בָּזֶה הֶפְסֵד שׁוּם דָּבָר:

וַאֲחֵרִים פֵּרְשׁוּ, לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְּאֵר, אִם לֹא בְּדָמִים. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, כִּי לָמָּה יַחְזוֹר לִשְׁלֹחַ לוֹ מַה שֶּׁלֹּא רָצָה בַּתְּחִלָּה:

וּמִדַּרְשׁוֹ (תנחומא חקת כב) לא נִשְׁתֶּה מֵי בְּאֵר שֶׁלָּנוּ וְנִקֹּח מִכֶּם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִׁ״י (בפסוק יז). וְאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לֶאֱדוֹם **עַד אֲשֶׁר נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ.** וְלֹא הִזְכִּירוּ לוֹ ״אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֵינוּ נוֹתֵן לָנוּ״, שֶׁלֹּא יְקַנֵּא בָהֶם עַל הָאָרֶץ לֵאמֹר כִּי לָהֶם הָיְתָה לוּלֵי שֶׁלָּקַח בְּכוֹרָתוֹ וּבִרְכָּתוֹ בְּמִרְמָה, אֲבָל לְסִיחוֹן הִזְכִּירוּ, עַד אֲשֶׁר אֶעֱבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֵינוּ נוֹתֵן לָנוּ, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר מֹשֶׁה בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דברים ב כט): תורה כ

(כא) **וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו.** קִצֵּר הַכָּתוּב בָּזֶה, כִּי מִפִּי הַגְּבוּרָה נִצְטַוּוּ (דברים ב ד ה) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד אַל תִּתְגָּרוּ בָם, כַּאֲשֶׁר פֵּרֵשׁ לָהֶם מֹשֶׁה. וְעַל פִּי הַדִּבּוּר נָטוּ מֵעָלָיו, כִּי לֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת דָּבָר אַחֵר כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִנִּיחָם לַעֲבֹר: תורה כב

רש״י◄ קַח אֶת־אַהֲרֹן • בְּדִבְרֵי נִחוּמִים. אֱמֹר לוֹ: אַשְׁרֶיךָ שֶׁתִּרְאֶה כִּתְרְךָ נָתוּן לְבִנְךָ, מַה שֶּׁאֵין אֲנִי זַכַּאי לְכָךְ.

(כו) וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם:

כו וְאַשְׁלַח יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְתַלְבֵּשְׁנוּן יָת אֶלְעָזָר בְּרֵהּ וְאַהֲרֹן יִתְכְּנֵשׁ וִימוּת תַּמָּן:

רש״י◄ אֶת־בְּגָדָיו • אֵת בִּגְדֵי כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה הַלְבִּישֵׁהוּ, וְהַפְשִׁיטֵם מֵעָלָיו לְתִתָּם עַל בְּנוֹ בְּפָנָיו. אָמַר לוֹ: ״הִכָּנֵס לַמְּעָרָה״, וְנִכְנַס. רָאָה מִטָּה מֻצַּעַת וְנֵר דָּלוּק. אָמַר לוֹ: ״עֲלֵה לַמִּטָּה״ – וְעָלָה, ״פְּשֹׁט יָדֶיךָ״ – וּפָשַׁט, ״קְמֹץ פִּיךָ״ – וְקָמַץ, ״עֲצֹם עֵינֶיךָ״ – וְעָצַם, מִיָּד חָמַד מֹשֶׁה לְאוֹתָהּ מִיתָה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (דברים לב): ״כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ״ – מִיתָה שֶׁנִּתְאַוִּיתָ לָהּ.

(כז) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי כָּל־הָעֵדָה:

כז וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא די פַּקִּיד יְיָ וּסְלִיקוּ לְהַר טוּרָא לְעֵינֵי כָּל כְּנִשְׁתָּא:

רש״י◄ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה • (במדבר רבה) אַף־עַל־פִּי שֶׁהַדָּבָר קָשֶׁה לוֹ, לֹא עִכֵּב.

(כח) וַיַּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר:

כח וְאַשְׁלַח מֹשֶׁה יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְאַלְבֵּיש יָתְהוֹן יָת אֶלְעָזָר בְּרֵהּ וּמִית אַהֲרֹן תַּמָּן בְּרֵישׁ טוּרָא וּנְחַת מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן טוּרָא:

(כט) וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל:

כט וַחֲזוֹ כָּל כְּנִשְׁתָּא אֲרֵי מִית אַהֲרֹן וּבְכוֹ יָת אַהֲרֹן תְּלָתִין יוֹמִין כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל:

רש״י◄ וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה וְגוֹ׳ • (שם) כְּשֶׁרָאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר יוֹרְדִים וְאַהֲרֹן לֹא יָרַד, אָמְרוּ: הֵיכָן הוּא אַהֲרֹן? אָמַר לָהֶם: מֵת. אָמְרוּ: אֶפְשָׁר, מִי שֶׁעָמַד כְּנֶגֶד הַמַּלְאָךְ וְעָצַר אֶת הַמַּגֵּפָה יִשְׁלֹט בּוֹ מַלְאַךְ הַמָּוֶת? מִיָּד בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַחֲמִים וְהֶרְאוּהוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לָהֶם מוּטָל בַּמִּטָּה, רָאוּ – וְהֶאֱמִינוּ. כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל • הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים; לְפִי שֶׁהָיָה אַהֲרֹן רוֹדֵף שָׁלוֹם וּמֵטִיל אַהֲבָה בֵּין בַּעֲלֵי מְרִיבָה וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ. כִּי גָוַע • אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהַמְתַרְגֵּם ״דְּהָא מִית״, טוֹעֶה הוּא, אֶלָּא־אִם־כֵּן מְתַרְגֵּם וַיִּרְאוּ – ״וְאִתְחַזִּיאוּ״, שֶׁלֹּא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה ״כִּי״ זֶה מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ״דְּהָא״, אֶלָּא עַל מִדְרַשׁ שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָּבוֹד, וְכִדְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ (ראש השנה ג): אַל תִּקְרֵי ״וַיִּרְאוּ״ אֶלָּא ״וַיֵּרָאוּ״, וְעַל לָשׁוֹן זֶה נוֹפֵל לָשׁוֹן ״דְּהָא״, לְפִי שֶׁהוּא נִתְּינַת טַעַם לְמַה שֶׁלְּמַעְלָה הֵימֶנּוּ. לָמָּה ״וַיֵּרָאוּ״? לְפִי שֶׁהֲרֵי מֵת אַהֲרֹן. אֲבָל עַל תַּרְגּוּם ״וַחֲזוֹ כָּל כְּנִישְׁתָּא״ אֵין לָשׁוֹן ״דְּהָא״ נוֹפֵל אֶלָּא לָשׁוֹן ״אֲשֶׁר״, שֶׁהוּא מִגִּזְרַת שִׁמּוּשׁ ״אִי״, שֶׁמָּצִינוּ ״אִם״ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ״אֲשֶׁר״, כְּמוֹ (איוב כא): ״וְאִם־מַדּוּעַ לֹא־תִקְצַר רוּחִי״. וְהַרְבֵּה מְפֹרָשִׁים מִזֶּה הַלָּשׁוֹן (שם יד): ״אִם חֲרוּצִים יָמָיו״.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כו) **וְהַפְשֵׁט אֶת אַהֲרֹן אֶת בְּגָדָיו.** הֵם בִּגְדֵי כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה שֶׁנִּתְרַבְּה בָּהֶם אֶלְעָזָר בְּנוֹ עַתָּה. וְהַקָּרוֹב, כִּי כַּאֲשֶׁר יָרַד אַהֲרֹן מֵעֲשׂוֹת הַתָּמִיד וְהִקְטִיר הַקְּטֹרֶת וְהֶעֱלָה הַנֵּרוֹת, הֶעֱלָה אוֹתוֹ אֶל הֹר הָהָר כִּשֶּׁהָיָה לָבוּשׁ בִּגְדֵי כְּהֻנָּה וְהִפְשִׁיט אוֹתָם:

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְשֵׁט, הִלְבִּישוֹ תַּכְרִיכֵי הַמֵּת אֲשֶׁר הֵכִין לוֹ, וְהִפְשִׁיט אֶת אֶלְעָזָר בִּגְדֵי הַחֹל וְהִלְבִּישוֹ בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה עִמּוֹ בְּיוֹם הַמִּלּוּאִים (ויקרא ח ד-ט):

וּמִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁנֶּעֱשׂוּ בָּהֶם נִסִּים, אָמְרוּ הָיָאךְ מֹשֶׁה יָכוֹל לְהַפְשִׁיט אֶת אַהֲרֹן בְּסִדְרָן, וַהֲלֹא הָעֶלְיוֹנִים הֵם הָעֶלְיוֹנִים לְעוֹלָם וְהַתַּחְתּוֹנִים הֵם הַתַּחְתּוֹנִים לְעוֹלָם, אֶלָּא מַעֲשֶׂה נִסִּים עָשָׂה לוֹ הַמָּקוֹם בְּמִיתָתוֹ יוֹתֵר מִבְּחַיָּיו, הֶעֱמִידוֹ מֹשֶׁה אֶל הַסֶּלַע וְהִפְשִׁיטוֹ בִּגְדֵי כְּהֻנָּה וּבִגְדֵי שְׁכִינָה נִלְבָּשִׁים תַּחְתֵּיהֶם:

וַיַּלְבֵּשׁ אוֹתָם אֶת אֶלְעָזָר בְּנוֹ (פסוק כח), וְכִי הָיָאךְ יָכוֹל לְהַלְבִּישׁ אֶת הַבְּגָדִים כְּסִדְרָן לְאֶלְעָזָר, אֲבָל כָּבוֹד גָּדוֹל חָלַק לוֹ הַמָּקוֹם לְאַהֲרֹן בְּמִיתָתוֹ יוֹתֵר מִבְּחַיָּיו, שֶׁנִּלְבְּשׁוּ בִּגְדֵי שְׁכִינָה תְּחִלָּה לְמַטָּה, וְחָזַר מֹשֶׁה וְהִפְשִׁיט אֶת אַהֲרֹן הַבְּגָדִים כְּסִדְרָן וְהִלְבִּישׁ אֶלְעָזָר כְּסִדְרָן, כָּךְ שָׁנוּי בְּת״כ (מלואים א ו): תורה כז

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ׳ 253)

וּמִטִּיל אַהֲבָה בֵּין בַּעֲלֵי מְרִיבָה וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ (רש״י כ, כט) הַתֵּבוֹת "בֵּין בַּעֲלֵי מְרִיבָה" מְיֻתָּרוֹת לִכְאוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הַחִדּוּשׁ הוּא שֶׁגַּם הַנָּשִׁים בָּכוּ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם לְגַבֵּי הָאֲנָשִׁים הָיָה חִדּוּשׁ: כֻּלָּם בָּכוּ, כַּכָּתוּב "**כֹּל** בֵּית יִשְׂרָאֵל". וְהַיְנוּ: **כֹּל** - מַרְבֶּה כָּל הַזְּכָרִים. **בֵּית יִשְׂרָאֵל** - מַרְבֶּה גַּם הַנָּשִׁים.

כא (א) וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ־עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי:

א וּשְׁמַע כְּנַעֲנָאָה מַלְכָּא דַעֲרַד יָתֵב דְּרוֹמָא אֲרֵי אֲתָא יִשְׂרָאֵל אֹרַח מְאַלְיָא וְאַגַּח קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וּשְׁבָא מִנֵּהּ שְׁבְיָא:

רש״י◄ **וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי•** שָׁמַע שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וְנִסְתַּלְּקוּ עֲנָנֵי כָּבוֹד כּוּ׳, כִּדְאִיתָא בְּ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ (דף ג). וַעֲמָלֵק מֵעוֹלָם רְצוּעַת מַרְדּוּת לְיִשְׂרָאֵל, מְזַמֵּן בְּכָל עֵת לְכַעֲרָנוּת. **יֹשֵׁב הַנֶּגֶב•** זֶה עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יג): "עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב", וְשִׁנָּה אֶת לְשׁוֹנוֹ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן כְּנַעַן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְפַּלְּלִים לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לָתֵת כְּנַעֲנִים בְּיָדָם, וְהֵם אֵינָן כְּנַעֲנִין, רָאוּ יִשְׂרָאֵל לְבוּשֵׁיהֶם כִּלְבוּשֵׁי עֲמָלֵקִים וּלְשׁוֹנָם לְשׁוֹן כְּנַעַן; אָמְרוּ: "נִתְפַּלֵּל סְתָם", שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי". **דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים•** דֶּרֶךְ הַנֶּגֶב שֶׁהָלְכוּ בָּהּ הַמְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב". דָּבָר אַחֵר: "דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים" דֶּרֶךְ הַתַּיָּר הַגָּדוֹל הַנּוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י): "דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה". **וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי•** אֵינָהּ אֶלָּא שִׁפְחָה אַחַת

(ילקוט בשם מדרש)◆

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) **וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי.** מָצִינוּ בְּכִבּוּשֵׁי יְהוֹשֻׁעַ (יהושע יב יד) מֶלֶךְ עֲרָד אֶחָד וְעוֹד כְּתִיב בַּמַּסָּעוֹת (להלן לג מ) וְהוּא יוֹשֵׁב בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, וְהַכָּתוּב לֹא יִקְרָא אֶרֶץ כְּנַעַן סְתָם מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן מִזֶּרְחָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (להלן לד ב) אֶרֶץ כְּנַעַן לִגְבֻלֹתֶיהָ. וְעוֹד, כִּי הָיָה רָאוּי שֶׁיַּחְלֹק מֹשֶׁה אֶת אַרְצוֹ שֶׁל מֶלֶךְ עֲרָד לְאֶחָד מִשִּׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וְהַכָּתוּב יְסַפֵּר בְּכָל מָקוֹם כִּי אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי נָתַן מֹשֶׁה לִשְׁנֵי הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה, וְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה לָקְחוּ נַחֲלָתָם אַחֲרֵי עָבְרָם אֶת הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְאוּלַי נֹאמַר, כִּי הֶחֱרִימוּ יִשְׂרָאֵל אֶת אַרְצָם וְלֹא יָשְׁבוּ בָהּ כְּלָל. וְאֵינוֹ נָכוֹן. וְכֵן רַשִׁ״י מְפָרֵשׁ וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם (פסוק ב), שֶׁהִקְדִּישׁ שְׁלָלָם לְגָבוֹהַּ:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, כִּי זֶה מֶלֶךְ עֲרָד הוּא יוֹשֵׁב בַּנֶּגֶב מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן יָמָּה בְּאֶרֶץ כְּנַעַן עַל יַד הַיַּרְדֵּן בִּגְבוּל בְּנֵי יְהוּדָה סָמוּךְ לְחֶבְרוֹן שֶׁהִיא בַּנֶּגֶב, וְשָׁמַע מֵרָחוֹק בְּבוֹא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבָא דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים אֶל עֲרֻבוֹת מוֹאָב לְהִלָּחֵם עִמָּהֶם שָׁם, וְזֶה טַעַם "**וַיִּשְׁמַע**", וּלְכָךְ סִפֵּר הַכָּתוּב "וְהוּא יוֹשֵׁב בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן", כִּי בָא מֵאֶרֶץ אַחֶרֶת אֶל מָקוֹם יִשְׂרָאֵל. וְנָדְרוּ יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַה׳ שֶׁאִם יִתֵּן אוֹתוֹ בְּיָדָם שֶׁיַּחֲרִימוּ כָּל אֲשֶׁר לָהֶם לַה׳, וְסִפֵּר הַכָּתוּב כִּי שָׁמַע הַשֵּׁם תְּפִלָּתָם וְנָדְרוּ נֶדֶר לַה׳ וְשִׁלְּמוּ אוֹתוֹ. כִּי הָרְגוּ אוֹתָם עַתָּה בִּימֵי מֹשֶׁה, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה (ויקרא כז כט) כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת, וְנָתְנוּ כָּל שְׁלָלָם לְאוֹצַר בֵּית ה׳:

וְהִשְׁלִים עוֹד בְּכָאן לְסַפֵּר, כִּי הֶחֱרִימוּ יִשְׂרָאֵל גַּם אֶת עָרֵיהֶם אַחֲרֵי בּוֹאָם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ, לְקַיֵּם אֶת נִדְרָם אֲשֶׁר נָדְרוּ, וַיִּקְרְאוּ שֵׁם הֶעָרִים חָרְמָה. וְהוּא מַה שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵפֶר שׁוֹפְטִים (א טז) וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה אֲשֶׁר בַּנֶּגֶב עֲרָד, וְשָׁם כָּתוּב (פסוק יז) וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה אֶת שִׁמְעוֹן אָחִיו וַיַּכּוּ אֶת הַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב צְפַת וַיַּחֲרִימוּ אוֹתָהּ וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הָעִיר חָרְמָה, וְשָׁם נִשְׁלַם הַנֶּדֶר הַזֶּה:

אֲבָל הִשְׁלִים הַכָּתוּב לְהַזְכִּיר הָעִנְיָן בְּכָאן, וְזֶה כְּעִנְיַן הַפִּרְשָׁה שֶׁאָמְרָה בְּרֶדֶת הַמָּן (שמות טז לד לה) וַיַּנִּיחֵהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֶת לְמִשְׁמֶרֶת. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד בֹּאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת אֶת הַמָּן אָכְלוּ עַד בֹּאָם אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן, וְהוּא לְאַחַר מִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה עַד מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח (יהושע ה יב). וְכֵן אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִנְחֲלוּ לָכֶם אֶת הָאָרֶץ וגו׳ (להלן לד יז), נְבוּאָה שֶׁיִּהְיוּ חַיִּים וְקַיָּמִים, כִּי לֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה הַשֵּׁם מְיֻחָד לָהֶם אֲנָשִׁים עַל הַסָּפֵק אֲבָל הָיָה רָאוּי שֶׁיְּצַוֶּה לִיהוֹשֻׁעַ בְּעֵת הַחֲלוּקָה:

גַּם נָכוֹן הוּא לוֹמַר, שֶׁהֶחֱרִימוּ יִשְׂרָאֵל עַתָּה בִּימֵי מֹשֶׁה אֶת הַמֶּלֶךְ הַזֶּה וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חֶרֶב וְקָרְאוּ שֵׁם מְקוֹם הַמִּלְחָמָה חָרְמָה, וְאַחֲרֵי עָבְרָם אֶת הַיַּרְדֵּן הַמִּית יְהוֹשֻׁעַ גַּם אֶת מֶלֶךְ עֲרָד אֲשֶׁר מָלַךְ אַחֲרֵי כֵן עִם מַלְכֵי כְּנַעַן אֲשֶׁר מָלְכוּ בַּיָּמִים הָהֵם, וּבְנֵי יְהוּדָה בְּבֹאָם בְּעָרֵיהֶם הֶחֱרִימוּ אוֹתָם גַּם כֵּן וְקָרְאוּ שֵׁם הָעָרִים חָרְמָה, כִּי הִשְׁלִימוּ אֶת נִדְרָם אֲשֶׁר נָדְרוּ אֲבוֹתָם "**וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם**". וּלְכָךְ אָמַר כָּאן **וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם חָרְמָה,** וְשָׁם כָּתוּב וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הָעִיר חָרְמָה, שֵׁם כָּל עִיר שֶׁהָיְתָה מִמֶּלֶךְ עֲרָד, כִּי הִשְׁלִימוּ נִדְרָם וְהָיָה שְׁלָלָם מֵחֳרְמֵי גָבוֹהַּ:

וְהִנֵּה כָּל הַנִּזְכָּר כָּאן הָיָה בְּבַת אַחַת, זוּלָתִי שֶׁהִזְכִּיר "**וְאֶת עָרֵיהֶם**" שֶׁהָיָה לָעָתִיד בְּבוֹאָם בְּעָרֵיהֶם, וּלְכָךְ אָמַר **וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם,** וְלֹא אָמַר אֹתָם וְאֶת עָרֵיהֶם, כִּי הִזְכִּיר הַנֶּדֶר הָעָתִיד כִּי הֵם בַּמִּלְחָמָה יְמוּתוּ וְשָׁם יִתַּמּוּ. וְלָשׁוֹן הַכָּתוּב נָאוֹת לְמַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ, שֶׁהָיָה רָאוּי לוֹמַר וַיִּתֵּן אֶת

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקו״ש חל״ח עמ׳ 83 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

הַדֶּרֶךְ לְהִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק

וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי . . כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל

דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים – דֶּרֶךְ הַנֶּגֶב שֶׁהָלְכוּ בָּהּ הַמְרַגְּלִים . . דָּבָר אַחֵר: . . דֶּרֶךְ הַתַּיָּר הַגָּדוֹל הַנּוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם.. (כא, א. ובפרש״י)

וְיֵשׁ לְבָאֵר הָעִנְיָן בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ: שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים בְּ״דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים״ מוֹרִים עַל שְׁנֵי אוֹפַנִּים שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתְיַצְּבִים לַמִּלְחָמָה נֶגֶד עֲמָלֵק (כֹּחוֹת הַ׳לְעוּמַּת זֶה׳) הַמְּנַגֵּד לַקְּדֻשָּׁה וּמְנַצְּחִים אוֹתוֹ.

״דֶּרֶךְ . . שֶׁהָלְכוּ בָּהּ הַמְרַגְּלִים״ - הַמּוֹרָה עַל עֲבוֹדַת ה׳ שֶׁעַל־פִּי טַעַם וָדַעַת. וּכְמוֹ הַמְרַגְּלִים שֶׁתָּרוּ אֶת הָאָרֶץ, שֶׁתַּפְקִידָם הָיָה לִמְצוֹא הַדֶּרֶךְ הַקַּלָּה בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע (עֲבוֹדָה שֶׁעַל־פִּי שֵׂכֶל) לִכְבּשׁ אֶת הָאָרֶץ, וּכְמוֹ כֵן בְּרוּחָנִיּוּת, כַּאֲשֶׁר הַיֵּצֶר הָרַע מַסִּית אֶת הָאָדָם נֶגֶד הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, לוֹחֵם הָאָדָם עִמּוֹ עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בְּמַעֲלַת הַטּוֹב וְהַקְּדֻשָּׁה, וּפְחִיתוּת עֶרֶךְ הָרַע. וּכְלָלוּת מִלְחַמְתּוֹ הִיא עַל־יְדֵי שֵׂכֶל, תַּכְסִיסֵי מִלְחָמָה וְכוּ׳.

״דֶּרֶךְ הַתַּיָּר הַגָּדוֹל״ – עֲבוֹדַת הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, הוּא בָּטֵל אֶל הַקָּבָּ״ה וְסוֹמֵךְ עַל ״הַתַּיָּר הַגָּדוֹל״, אֲרוֹן בְּרִית ה׳, שֶׁלְּפָנָיו מִתְבַּטְּלִים הָאוֹיְבִים בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא, ״וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרוֹן וְגוֹ׳ קוּמָה ה׳ וְיָפוּצוּ אוֹיְבֶךָ וְיָנוּסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ״.

ב׳ אוֹפַנִּים אֵלּוּ הֵם בְּהֶתְאֵם לְמַצָּבוֹ שֶׁל הַמְּנַגֵּד עֲמָלֵק:

כַּאֲשֶׁר עֲמָלֵק מְפַחֵד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָכֵן נִלְחָם עַל־יְדֵי תַּכְסִיסִים וְתַחְבּוּלוֹת – שֶׁשִּׁנָּה אֶת לְשׁוֹנוֹ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן כְּנַעַן, אָז אֶפְשָׁר לְנַצְּחוֹ גַּם עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה שֶׁעַל־פִּי טַעַם וָדַעַת.

אוּלָם כַּאֲשֶׁר עֲמָלֵק נִלְחָם בְּאֹפֶן שֶׁל חֻצְפָּה, לְמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, גַּם כַּאֲשֶׁר הַדָּבָר נוֹגֵעַ אֶת הַשֵּׂכֶל – הַדֶּרֶךְ לְבַטְּלוֹ הוּא רַק עַל־יְדֵי מְסִירַת נֶפֶשׁ וּבִטּוּל שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת.

(ב) **וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם:**

ב וְקַיֵּם יִשְׂרָאֵל קֹדֶם יְיָ וַאֲמַר אִם מְמָסַר תִּמְסַר יָת עַמָּא הָדֵין בִּידִי וַאֲגַמַּר יָת קִרְוֵיהוֹן:

רש״י ◄ **וְהַחֲרַמְתִּי** • אַקְדִּישׁ שְׁלָלָם לְגָבֹהַּ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַכְּנַעֲנִי בְּיָדָם וַיַּחֲרִימוּ אֶתְהֶם וְאֶת עָרֵיהֶם וַיִּקְרְאוּ שֵׁם הַמָּקוֹם חָרְמָה, אֲבָל חָסֵר הַכִּנּוּיִים לִרְמֹז שֶׁנִּתַּן הַכְּנַעֲנִי בְּיַד מִי שֶׁנִּתְּנוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, מֵהֶם עַתָּה וּמֵהֶם לֶעָתִיד. כִּי הַשֵּׁם שָׁמַע אֶת תְּפִלָּתָם וְהֵם קִיְּמוּ אֶת נִדְרָם:

וְטַעַם כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים.

עַל דַּעַת אוּנְקְלוֹס, כִּי כַּאֲשֶׁר בָּאוּ הַמְרַגְּלִים וְעָלוּ בַּנֶּגֶב וְחָזְרוּ לָהֶם הִרְגִּישׁוּ בָּהֶם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, וְשָׁמַע בָּהֶם הַכְּנַעֲנִי הַזֶּה שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בַּנֶּגֶב וּבָא בַּדֶּרֶךְ שֶׁהָלְכוּ הֵם עַד הַגִּיעוֹ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וְיָפֶה פֵּרַשׁ:

וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ר״ה ג.) מַה שְׁמוּעָה שָׁמַע, כִּי הֻקְשָׁה לָהֶם הַכָּתוּב בְּפָרָשַׁת הַמַּסָּעִים (להלן לג מ) וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד וְהוּא יוֹשֵׁב בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בֹּבֹא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא הִזְכִּיר שָׁם הַמִּלְחָמָה וְלֹא שׁוּם דָּבָר, עַל כֵּן אָמְרוּ שֶׁהַשְּׁמוּעָה הָיְתָה בְּמִיתַת אַהֲרֹן הַנִּזְכָּרֶת שָׁם, יַזְכִּיר כִּי שָׁמְעוּ אֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִיתַת הַצַּדִּיק וְנִתְעוֹרְרוּ בָּהּ לְהִלָּחֵם עִמָּהֶם. וְכֵן אָמְרוּ (במדבר רבה יט יא) שֶׁהַכְּנַעֲנִי הַזֶּה הוּא עֲמָלֵק. וְלֹא כָּבַשׁ אַרְצָם וְלֹא חִלֵּק אוֹתָהּ אֲבָל הֶחֱרִים עָרֵיהֶם:

וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי. אֵינָהּ אֶלָּא שִׁפְחָה אַחַת, לָשׁוֹן רַשִׁ״י מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ. נִתְעוֹרְרוּ הַחֲכָמִים בָּזֶה, מִפְּנֵי דַּעְתָּם שֶׁלֹּא יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל מְנֻצָּחִים כְּלֵל מֵאוֹיֵב זוּלָתִי בְּעֵת קַלְקָלָתָם, כְּגוֹן בְּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק הָרִאשׁוֹנָה מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ הֲיֵשׁ ה׳ בְּקִרְבֵּנוּ (שמות יז ז), וּבַשְּׁנִיָּה מִפְּנֵי חֶטְאָם בַּמְּרַגְּלִים שֶׁהִזְהִירָם מֹשֶׁה מִמְּנָהּ (לעיל יד מא־מה), אֲבָל בְּכָל מִלְחֶמֶת מִצְוָה לֹא נִפְקַד מֵהֶם אִישׁ כָּל יְמֵי מֹשֶׁה. וּלְפִיכָךְ פֵּרְשׁוּ הַכָּתוּב הַזֶּה, וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ הַשְּׁבִי שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ, וְהִיא הַשִּׁפְחָה הַזּוֹ שֶׁשָּׁבוּ אוֹתָהּ יִשְׂרָאֵל מֵהֶם, כִּלְשׁוֹן בְּכוֹר הַשְּׁבִי (שמות יב כט) שֶׁהוּא בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה, כִּי לֹא אָמַר וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ אֲנָשִׁים אוֹ נָשִׁים וָטַף:

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, עִנְיַן הַכָּתוּב כִּי לֹא הָרַג מֵהֶם הַכְּנַעֲנִי הַזֶּה שׁוּם אָדָם, אֲבָל שָׁבָה מֵהֶם מְעַטִּים וְכַאֲשֶׁר נָתַן הַשֵּׁם אוֹתוֹ בְּיָדָם הֵשִׁיבוּ אֶת הַכֹּל, וְלֹא נִפְקַד מֵהֶם אִישׁ, וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב הַזֶּה, לְהוֹדִיעַ כִּי מִפְּנֵי שֶׁרָאוּ יִשְׂרָאֵל מִתְּחִלָּה כִּי גְּבֶר הַכְּנַעֲנִי נָדְרוּ הַנֶּדֶר הַזֶּה לְהַחֲרִים כָּל שְׁלָלָם לַה׳ וַיִּשְׁמַע ה׳ בְּקוֹלָם. וְיִתְּכֵן שֶׁנֹּאמַר עוֹד, כִּי קָצַף הַשֵּׁם עַל הַכְּנַעֲנִי הַזֶּה בַּעֲבוּר שֶׁבָּא מֵאֶרֶץ מֶרְחַקִּים לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים, וְרָצָה שֶׁיִּהְיֶה לְחֵרֶם, עַל כֵּן הִגְבִּיר אוֹתוֹ מִתְּחִלָּה, כְּדֵי שֶׁיִּדְּרוּ לְהַחֲרִימוֹ לַה׳: תורה ב

(ג) וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת־עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם חָרְמָה: פ

ג וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹתֵהּ דְּיִשְׂרָאֵל וּמְסַר יָת כְּנַעֲנָאָה וְגַמַּר יָתְהוֹן וְיָת קִרְוֵיהוֹן וּקְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא חָרְמָה:

רש״י◄ וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם • בַּהֲרִיגָה. וְאֶת־עָרֵיהֶם • חֲרְמֵי גָּבֹהַּ.

(ד) וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לִסְבֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ:

ד וּנְטָלוּ מֵהַר טוּרָא אַרַח יַמָּא דְסוּף לְאַקָּפָא יָת אַרְעָא דֶאֱדוֹם וַעֲקַת נַפְשָׁא דְעַמָּא בְּאָרְחָא:

רש״י◄ דֶּרֶךְ יַם־סוּף • כֵּיוָן שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וּבָאָה עֲלֵיהֶם מִלְחָמָה זוֹ, חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם דֶּרֶךְ יַם סוּף, הוּא הַדֶּרֶךְ שֶׁחָזְרוּ לָהֶם כְּשֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם גְּזֵרַת מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים א): ״וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף״. וְכָאן חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם (עיין פ׳ פנחס) שֶׁבַע מַסָּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י): ״וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה, שָׁם מֵת אַהֲרֹן״. וְכִי בְּמוֹסֵרָה מֵת? וַהֲלֹא בְּהֹר הָהָר מֵת?! אֶלָּא שָׁם חָזְרוּ וְהִתְאַבְּלוּ עָלָיו וְהִסְפִּידוּהוּ כְּאִלּוּ הוּא בִּפְנֵיהֶם. וְצֵא וּבְדֹק בַּמַּסָּעוֹת, וְתִמְצָא שֶׁבַע מַסָּעוֹת מִן מוֹסֵרָה עַד הֹר הָהָר. לִסְבֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם • שֶׁלֹּא נִתְּנָם לַעֲבֹר בְּאַרְצוֹ. וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ • בְּטֹרַח הַדֶּרֶךְ שֶׁהֵקִשָּׁה לָהֶם. אָמְרוּ: עַכְשָׁו הָיִינוּ קְרוֹבִים לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ וְאָנוּ חוֹזְרִים לַאֲחוֹרֵינוּ, כַּךְ חָזְרוּ אֲבוֹתֵינוּ וְנִשְׁתַּהוּ שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנֶה שָׁנָה עַד הַיּוֹם, לְפִיכָךְ קָצְרָה נַפְשָׁם בְּעִנּוּי הַדֶּרֶךְ. וּבְלְשׁוֹן לַעַ״ז אנקרוטלו״ר. וְלֹא יִתָּכֵן לוֹמַר ״וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדָּרֶךְ״ — בִּהְיוֹתָם בַּדֶּרֶךְ, וְלֹא פֵּרֵשׁ בּוֹ בַּמֶּה קָצְרָה, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא ׳קִצּוּר נֶפֶשׁ׳ בַּמִּקְרָא, מְפוֹרָשׁ שָׁם בַּמֶּה קָצְרָה, כְּגוֹן (זכריה יא): ״וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם״, וּכְגוֹן (שופטים י): ״וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל״, וְכָל דָּבָר הַקָּשֶׁה עַל אָדָם, נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן ״קִצּוּר נֶפֶשׁ״, כְּאָדָם שֶׁהִטְרַח בָּא עָלָיו וְאֵין דַּעְתּוֹ רְחָבָה לְקַבֵּל אוֹתוֹ הַדָּבָר וְאֵין לוֹ מָקוֹם בְּתוֹךְ לִבּוֹ לָגוּר שָׁם אוֹתוֹ הַצַּעַר. וּבַדָּבָר הַמַּטְרִיחַ נוֹפֵל לְשׁוֹן גֹּדֶל, שֶׁגָּדוֹל הוּא וְכָבֵד עַל הָאָדָם, כְּגוֹן (זכריה יא): ״וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי״ גְּדֻלָּה עָלַי, (איוב י): ״וִיגִעָה כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי״. כְּלָלוֹ שֶׁל פֵּרוּשוֹ: כָּל לְשׁוֹן קִצּוּר נֶפֶשׁ בְּדָבָר — לְשׁוֹן שֶׁאֵין יָכוֹל לְסָבְלוֹ הוּא, שֶׁאֵין הַדַּעַת סוֹבַלְתּוֹ.

(ה) וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל:

ה וְאִתְרַעַם עַמָּא בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְעִם מֹשֶׁה נְצוֹ לְמָא אַסֵּקְתּוּנָא מִמִּצְרַיִם לְמִמַּת בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי לֵית לַחְמָא וְלֵית מַיָּא וְנַפְשָׁנָא עָקַת בְּמַנָּא הָדֵין דְּמֵיכְלֵהּ קָלִיל:

רש״י◄ בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה • הִשְׁוּו עֶבֶד לְקוֹנוֹ (במ״ר). לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ • שְׁנֵיהֶם שָׁוִים. וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה • אַף זֶה לְשׁוֹן ׳קִצּוּר נֶפֶשׁ׳ וּמְאוּס. בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל • (ע״ז ה) לְפִי שֶׁהַמָּן נִבְלָע בָּאֵיבָרִים, קְרָאוּהוּ ״קְלוֹקֵל״, אָמְרוּ: עָתִיד הַמָּן הַזֶּה שֶׁיִּתְפַּח בְּמֵעֵינוּ, כְּלוּם יֵשׁ יָלוּד אִשָּׁה שֶׁמַּכְנִיס וְאֵינוֹ מוֹצִיא?.

(ו) וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם־רָב מִיִּשְׂרָאֵל:

ו וְגָרֵי יְיָ בְּעַמָּא יָת חִוְיָן קָלָן וּנְכִיתוּ יָת עַמָּא וּמִית עַם סַגִּי מִיִּשְׂרָאֵל:

רש״י◄ אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים • (במ״ר) שֶׁשּׂוֹרְפִים אֶת הָאָדָם בְּאֵרֶס שִׁנֵּיהֶם. וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם • יָבֹא נָחָשׁ שֶׁלָּקָה עַל הוֹצָאַת דִּבָּה וְיִפְּרַע מִמּוֹצִיאֵי דִּבָּה, יָבֹא נָחָשׁ שֶׁכָּל הַמִּינִין נִטְעָמִין לוֹ טַעַם אֶחָד (טַעַם עָפָר) וְיִפְּרַע מִכְּפוּיֵי טוֹבָה, שֶׁדָּבָר אֶחָד מִשְׁתַּנֶּה לָהֶם לְכַמָּה טְעָמִים.

(ז) וַיָּבֹא הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם:

ז וַאֲתָא עַמָּא לְמֹשֶׁה וַאֲמָרוּ חָבְנָא אֲרֵי אִתְרַעַמְנָא קֳדָם יְיָ וְעִמָּךְ נְצֵינָא צַלֵּי קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי מִנָּנָא יָת חִוְיָא וְצַלֵּי מֹשֶׁה עַל עַמָּא:

רש״י◄ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה • מִכָּאן לְמִי שֶׁמְּבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ מְחִילָה, שֶׁלֹּא יְהֵא אַכְזָרִי מִלְּמְחֹל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כח עמ׳ 142)

מִכָּאן לְמִי שֶׁמְּבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ מְחִילָה, שֶׁלֹּא יְהֵא אַכְזָרִי מִלְּמְחוֹל (רש״י כא, ז) **מִכָּאן** – וְלֹא מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵיל "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹקִים וַיִּרְפָּא אֱלֹקִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ". כִּי אַבְרָהָם הִתְפַּלֵּל עַל בִּטּוּל הָעֹנֶשׁ, וּמִמֶּנּוּ לוֹמְדִים שֶׁיֵּשׁ לִמְחֹל כְּדֵי לְהָסִיר עֹנֶשׁ מֵעַל הַנִּמְחָל. אֲבָל מֹשֶׁה הִתְפַּלֵּל עַל טוֹבַת הָעָם וְתִקּוּנָם, **"בְּעַד הָעָם"** (לֹא רַק עַל הֲסָרַת הַנְּחָשִׁים), וּמִמֶּנּוּ לוֹמְדִים שֶׁיֵּשׁ לִמְחֹל **מְחִילָה גְּמוּרָה**, כָּךְ שֶׁלֹּא נִשְׁאָר בַּלֵּב קְפִידָה כְּלַפֵּי הַנִּמְחָל וְאַף רוֹצִים בְּטוֹבָתוֹ.

(ח) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי:**

ח **וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עֲבֵד לָךְ קָלְיָא וְשַׁוֵּי יָתֵהּ עַל אָת וִיהֵי כָּל דְּיִתְנְכִּית וְיֶחֱזֵי יָתֵהּ וְיִתְקַיָּם:**

רש״י ◄ **עַל־נֵס •** עַל כְּלוֹנָס, שֶׁקּוֹרִין פִּירְק״א בְּלַעַ״ז, **וְכֵן** (ישעיה ל): "וְכַנֵּס עַל־הַגִּבְעָה" (שם מט): "אָרִים נִסִּי" (שם יג): "שְׂאוּ־נֵס"; וּלְפִי שֶׁהוּא גָּבֹהַּ לְאוֹת וְלִרְאָיָה, קוֹרְאוֹ "נֵס". **כָּל־הַנָּשׁוּךְ •** (במדבר רבה) אֲפִלּוּ כֶּלֶב אוֹ חֲמוֹר נוֹשְׁכוֹ, הָיָה נִזּוֹק וּמִתְנַוְּנָה וְהוֹלֵךְ. אֶלָּא נְשִׁיכַת הַנָּחָשׁ מְמַהֶרֶת לְהָמִית, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן: "וְרָאָה אֹתוֹ", רְאִיָּה בְּעָלְמָא. וּבִנְשִׁיכַת הַנָּחָשׁ נֶאֱמַר: "וְהִבִּיט" — "וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט וְגוֹ׳", שֶׁלֹּא הָיָה מְמַהֵר נְשׁוּךְ הַנָּחָשׁ לְהִתְרַפְּאוֹת, אֶלָּא־אִם־כֵּן מַבִּיט בּוֹ בְּכַוָּנָה. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: וְכִי נָחָשׁ מֵמִית אוֹ נָחָשׁ מְחַיֶּה? אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הָיוּ מִתְרַפְּאִים, וְאִם לָאו הָיוּ נְמוֹקִים (נ״א נִזּוֹקִים).

(ט) **וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת וָחָי:**

ט **וַעֲבַד מֹשֶׁה חִוְיָא דִּנְחָשָׁא וְשַׁוְיֵהּ עַל אָת וַהֲוָה כַּד נָכִית חִוְיָא יָת גַּבְרָא וּמִסְתַּכֵּל לְחִוְיָא דִּנְחָשָׁא וּמִתְקַיָּם:**

רש״י ◄ **נְחַשׁ נְחֹשֶׁת •** (שם) לֹא נֶאֱמַר לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ שֶׁל נְחֹשֶׁת, אֶלָּא אָמַר מֹשֶׁה: הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קוֹרְאוֹ נָחָשׁ, וַאֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ שֶׁל נְחֹשֶׁת! לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ט) **וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת.** לֹא נֶאֱמַר לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ שֶׁל נְחֹשֶׁת, אֶלָּא אָמַר מֹשֶׁה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לִי נָחָשׁ, אֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ שֶׁל נְחֹשֶׁת, לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן, זֶה לָשׁוֹן רַשִׁ״י מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (ב״ר לא ח). וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה, שֶׁהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הִזְכִּיר לוֹ "נָחָשׁ" אֶלָּא **"עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף".** אֲבָל דַּעְתָּם לוֹמַר כִּי הָלַךְ מֹשֶׁה אַחַר שֵׁם הָעָצָם אֲשֶׁר לוֹ: **וְהַנִּרְאֶה** בְּעֵינַי בְּסוֹד הַדָּבָר הַזֶּה, כִּי הוּא מִדַּרְכֵּי הַתּוֹרָה שֶׁכָּל מַעֲשֶׂיהָ נַס בְּתוֹךְ נַס, תָּסִיר הַנֵּזֶק בַּמַּזִּיק וְתֵרָפֵא הַחוֹלִי בַּמַּחְלִיא, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ (מכילתא ויסע א) בְּרַיּוֹרֵהוּ ה׳ עֵץ (שמות טו כה) וְכֵן בְּמֶלַח אֱלִישָׁע בַּמַּיִם (מ״ב ב כא). וְיָדוּעַ מִדַּרְכֵּי הָרְפוּאוֹת, שֶׁכָּל נְשׁוּכֵי בַּעֲלֵי הָאֶרֶס יִסְתַּכְּנוּ בִּרְאוֹתָם אוֹתָם אוֹ בִּרְאוֹת דְּמוּתָם, עַד כִּי נְשׁוּכֵי הַכֶּלֶב הַשּׁוֹטֶה וְכֵן שְׁאָר הַבְּהֵמוֹת הַשּׁוֹטוֹת אִם יַבִּיטוּ בְּמַיִם יֵרָאֶה לָהֶם שָׁם בְּבוּאַת הַכֶּלֶב אוֹ הַמַּזִּיק וְיָמוּתוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסִפְרֵי הָרְפוּאוֹת וּמְזֻכָּר בַּגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (פד.). וְכֵן יִשְׁמְרוּ אוֹתָם הָרוֹפְאִים מֵהַזְּכִּיר בִּפְנֵיהֶם שֵׁם הַנּוֹשֵׁךְ, שֶׁלֹּא יִזְכְּרוּ אוֹתָם כְּלַל כִּי נַפְשָׁם תִּדְבַּק בַּמַּחֲשָׁבָה הַהִיא וְלֹא תִּפָּרֵד מִמֶּנָּה כְּלַל עַד שֶׁתָּמִית אוֹתָם. וּכְבָר הִזְכִּירוּ דָּבָר מְנֻסֶּה מִפְּלָאוֹת הַתּוֹלָדָה, כִּי נְשׁוּךְ הַכֶּלֶב הַשּׁוֹטֶה אַחֲרֵי שֶׁנִּשְׁתַּטֶּה בְּחָלְיוֹ אִם יְקַבֵּל הַשֶּׁתֶן שֶׁלּוֹ בִּכְלִי זְכוּכִית יֵרָאֶה בַּשֶּׁתֶן דְּמוּת גּוּרֵי כְּלָבִים קְטַנִּים, וְאִם תַּעֲבִיר הַמַּיִם בְּמַטְלִית וּתְסַנְּנֵם, לֹא תִּמְצָא בָּהֶם שׁוּם רֹשֶׁם כְּלָל, וּכְשֶׁתַּחְזִירֵם לִכְלִי הַזְּכוּכִית וְיִשְׁתָּהוּ שָׁם כְּשָׁעָה, תַּחְזֹר וְתִרְאֶה שָׁם גּוּרֵי הַכְּלָבִים מְתֹאָרִים, וְזֶה אֱמֶת הוּא בִּפְלָאֵי כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ. וּכְשֶׁיִּהְיֶה כָּל זֶה כָּךְ, רָאוּי הָיָה לְיִשְׂרָאֵל נְשׁוּכֵי הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים שֶׁלֹּא יִרְאוּ נָחָשׁ וְלֹא יִזְכְּרוּ וְלֹא יַעֲלוּ עַל לֵב כְּלָל, וְצִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת לָהֶם דְּמוּת שָׂרָף, הוּא הַמֵּמִית אוֹתָם:

וְיָדוּעַ כִּי הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים אֲדוּמֵי הָעֵינַיִם רַחֲבֵי הָרֹאשׁ שֶׁגּוּפָם כְּעֵין הַנְּחֹשֶׁת בְּצַוְּאֹרָם, וְלָכֵן לֹא מָצָא מֹשֶׁה לְקַיֵּם מִצְוָתוֹ בְּשָׂרָף בִּלְתִּי שֶׁיַּעֲשֶׂה נָחָשׁ נְחֹשֶׁת, כִּי הוּא דְּמוּת נָחָשׁ שָׂרָף, וְאִם יַעֲשֶׂנּוּ מִדָּבָר אַחֵר הָיָה דְּמוּת נָחָשׁ וְלֹא דְּמוּת שָׂרָף:

וּמַה שֶׁאָמְרוּ מִן הַלָּשׁוֹן הַנּוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן, כִּי הַזְּכָרַת הַשֵּׁם בְּלִבַּד תַּזִּיק. וְהַכְּלָל, כִּי צִוָּה הַשֵּׁם שֶׁיִּתְרַפְּאוּ בַּמַּזִּיק הַמֵּמִית בַּטֶּבַע וְעָשׂוּ דְּמוּתוֹ וּשְׁמוֹ, וּכְשֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם מַבִּיט בְּכַוָּנָה אֶל נָחָשׁ הַנְּחֹשֶׁת שֶׁהוּא כְּעֵין הַמַּזִּיק לְגָמְרֵי, הָיָה חַי, לְהוֹדִיעָם כִּי הַשֵּׁם מֵמִית וּמְחַיֶּה: תורה י

◆ יום שישי ב׳ תמוז ◆

(י) וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת:

י וּנְטָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוֹ בְּאֹבֹת:

(יא) וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ:

יא וּנְטָלוּ מֵאֹבֹת וּשְׁרוֹ בְּמִגִּיזַת עֲבָרָאֵי בְּמַדְבָּרָא דִּי עַל אַפֵּי מוֹאָב מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא:

רש״י◄ **בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים** • לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עִיִּים. וְעִי לְשׁוֹן חֻרְבָּה הוּא, דָּבָר הַטָּאוּט בְּמַטְאֲטֵא, וְהָעִי״ן בּוֹ יְסוֹד לְבַדָּהּ, וְהוּא מִלְּשׁוֹן ״יָעִים״ (ישעיה כח): ״וְיָעָה בָרָד״. **הָעֲבָרִים** • דֶּרֶךְ מַעֲבַר הָעוֹבְרִים שָׁם אֶת הַר נְבוֹ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁהוּא מַפְסִיק בֵּין אֶרֶץ מוֹאָב לְאֶרֶץ אֱמוֹרִי. **עַל־פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ** • בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ ׳תורת מנחם – התוועדויות׳ תשמ״ה ח״ד עמ׳ 2423 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

חֲנִיָּה בְּחֻרְבָּה?

וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים

בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים – לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עִיִּים, וְעִי לְשׁוֹן חֻרְבָּה הוּא (כא, יא. ובפרש״י)

יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת: מַה קָּשָׁה בְּ״עִיֵּי הָעֲבָרִים״ שֶׁרַשִׁ״י צָרִיךְ לְפָרֵשׁ שְׁמָם, הֲרֵי מָצִינוּ הַרְבֵּה מְקוֹמוֹת שֶׁנִּפְרְטוּ שְׁמוֹתֵיהֶם בַּכָּתוּב וְלֹא מָצִינוּ שֶׁיְּפָרֵשׁ רַשִׁ״י טַעֲמֵי הַשֵּׁמוֹת? וְיֵשׁ לְתָרֵץ בְּפַשְׁטוּת: לְרַשִׁ״י הָיָה קָשֶׁה, הֲרֵי ״עִי לְשׁוֹן חֻרְבָּה הוּא״ וּמַדּוּעַ קָרְאוּ לִמְקוֹם הַחֲנִיָּה שֶׁבְּפַשְׁטוּת הָיָה מְקוֹם יִשּׁוּב, בְּשֵׁם ״עִיִּים״? וְלָכֵן כּוֹתֵב ״לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עִיִּים״. וק״ל.

(יב) מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ בְּנַחַל זָרֶד:

יב מִתַּמָּן נְטָלוּ וּשְׁרוֹ בְּנַחֲלָא דְזָרֶד:

(יג) מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אַרְנֹן אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי:

יג מִתַּמָּן נְטָלוּ וּשְׁרוֹ מֵעִבְרָא דְאַרְנוֹן דִּי בְּמַדְבְּרָא דְּנָפֵק מִתְּחוּם אֱמוֹרָאָה אֲרֵי אַרְנוֹן תְּחוּם מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין אֱמוֹרָאָה:

רש״י◄ **מִגְּבֻל הָאֱמוֹרִי** • תְּחוּם סוֹף מֵצַר שֶׁלָּהֶם, וְכֵן (דברים ב): ״גְּבוּל מוֹאָב״, לְשׁוֹן קָצֶה וָסוֹף. **מֵעֵבֶר אַרְנוֹן** • הִקִּיפוּ אֶרֶץ מוֹאָב כָּל דְּרוֹמָהּ וּמִזְרָחָהּ עַד שֶׁבָּאוּ מֵעֵבֶר הַשֵּׁנִי לְאַרְנוֹן בְּתוֹךְ אֶרֶץ הָאֱמוֹרִי, בִּצְפוֹנָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב. **הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי** • רְצוּעָה יוֹצְאָה מִגְּבוּל הָאֱמוֹרִי, וְהִיא שֶׁל אֱמוֹרִיִּים, וְנִכְנֶסֶת לִגְבוּל מוֹאָב עַד אַרְנוֹן, שֶׁהוּא גְּבוּל מוֹאָב; וְשָׁם חָנוּ יִשְׂרָאֵל וְלֹא בָּאוּ לִגְבוּל מוֹאָב, כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב וְהֵם לֹא נָתְנוּ לָהֶם רְשׁוּת לַעֲבֹר בְּאַרְצָם. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא פִּירְשָׁהּ מֹשֶׁה, פִּירְשָׁהּ יִפְתָּח, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִפְתָּח (שופטים יא): ״וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה״. וּמֹשֶׁה רְמָזָהּ (דברים ב): ״כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ־לִי בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָר״. מָה אֵלּוּ לֹא נְתָנוּם לַעֲבֹר בְּתוֹךְ אַרְצָם אֶלָּא הִקִּיפוּהָ סָבִיב, אַף מוֹאָב כֵּן.

(יד) עַל־כֵּן יֵאָמֵר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְהוָה אֶת־וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנוֹן:

יד עַל כֵּן יִתְאַמַּר בְּסִפְרָא קְרָבִין דַּעֲבַד יְיָ עַל יַמָּא דְסוּף וּגְבוּרַן דְּעַל נַחֲלֵי אַרְנוֹן:

רש״י◄ **עַל־כֵּן יֵאָמֵר** • עַל חֲנִיָּה זוֹ וְנִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ בָּהּ, יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת ה׳. כְּשֶׁמְּסַפְּרִים נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ, יְסַפְּרוּ ״אֶת־וָהֵב וְגוֹ׳״. **אֶת־וָהֵב** • כְּמוֹ ״אֶת יָהֵב״, כְּמוֹ שֶׁיֵּאָמֵר מִן יָעֵד - וָעֵד, כֵּן יֵאָמֵר מִן ה׳, שֶׁהָיוּ בַּדּוֹרוֹת הָהֵם אֲנָשִׁים חֲכָמִים כּוֹתְבִים סֵפֶר הַמִּלְחָמוֹת הַגְּדוֹלוֹת, כִּי כֵן בְּכָל הַדּוֹרוֹת, וּבַעֲלֵי הַסְּפָרִים הָיוּ

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יג) **כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי.** הָיָה אַרְנוֹן שֵׁם עִיר לְמוֹאָב, וְהִיא בְּתַשְׁלוּם תְּחוּם הָאֱמֹרִי תְּחִלַּת גְּבוּל מוֹאָב, יוֹשֶׁבֶת עַל נְחָלִים נוֹזְלִים מִמֶּנָּה. תורה יד

(יד־טו) וְדֶרֶךְ הַפְּשָׁט **בְּסֵפֶר מִלְחֲמוֹת**

יָהֵב - וָהֵב, וְהַוְיִ״ו יְסוֹד הוּא, כְּלוֹמַר: אֶת אֲשֶׁר יָהַב לָהֶם וְהִרְבָּה נִסִּים בְּיַם־סוּף. **וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנוֹן.** כְּשֵׁם שֶׁמְּסַפְּרִים בְּנִסֵּי יַם־סוּף, כָּךְ יֵשׁ לְסַפֵּר בְּנִסֵּי נַחֲלֵי אַרְנוֹן, שֶׁאַף כָּאן נַעֲשׂוּ נִסִּים גְּדוֹלִים. וּמַה הֵם הַנִּסִּים?.

(טו) **וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב:**

טו **וְשָׁפוּךְ נַחֲלַיָּא דְּמִדַּבְּרִין לָקֶבֶל לְחַיָּת וּמִסְתְּמִיךְ לִתְחוּם מוֹאָב:**

רש״י ◄ **וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים.** תַּרְגּוּם שֶׁל ״שֶׁפֶךְ״ - אֶשֶׁד. שֶׁפֶךְ הַנְּחָלִים, שֶׁנִּשְׁפַּךְ שָׁם דַּם אֱמוֹרִיִּים, שֶׁהָיוּ נֶחְבָּאִים שָׁם, לְפִי שֶׁהָיוּ הֶהָרִים גְּבֹהִים וְהַנַּחַל עָמֹק וְקָצָר, וְהֶהָרִים סְמוּכִים זֶה לָזֶה: אָדָם עוֹמֵד עַל הָהָר מִזֶּה וּמְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ בָּהָר מִזֶּה, וְהַדֶּרֶךְ עוֹבֵר בְּתוֹךְ הַנַּחַל. אָמְרוּ אֱמוֹרִיִּים: כְּשֶׁיִּכָּנְסוּ יִשְׂרָאֵל (לָאָרֶץ) לְתוֹךְ הַנַּחַל לַעֲבֹר, נֵצֵא מִן הַמְּעָרוֹת בֶּהָרִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶם וְנַהַרְגֵּם בְּחִצִּים וְאַבְנֵי בְּלִיסְטְרָאוֹת. וְהָיוּ אוֹתָן הַנְּקָעִים בָּהָר שֶׁל צַד מוֹאָב, וּבָהָר שֶׁל צַד אֱמוֹרִיִּים הָיוּ כְּנֶגֶד אוֹתָן נְקָעִים כְּמִין קְרָנוֹת וְשָׁדַיִם בּוֹלְטִין לַחוּץ. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר, נִזְדַּעְזַע הָהָר שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּשִׁפְחָה הַיּוֹצֵאת לְהַקְבִּיל פְּנֵי גְּבִרְתָּהּ, וְנִתְקָרֵב לְצַד הַר שֶׁל מוֹאָב וְנִכְנְסוּ אוֹתָן הַשָּׁדַיִם לְתוֹךְ אוֹתָן נְקָעִים וַהֲרָגוּם. וְזֶהוּ: ״אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר״, שֶׁהָהָר נָטָה מִמְּקוֹמוֹ וְנִתְקָרֵב לְצַד גְּבוּל מוֹאָב וְנִדְבַּק בּוֹ, וְזֶהוּ: ״וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב״. (בס״א אינו.) (וְעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל הֶהָרִים וְלֹא יָדְעוּ הַנִּסִּים הָאֵלּוּ אֶלָּא עַל־יְדֵי הַבְּאֵר שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם).

(טז) **וּמִשָּׁם בְּאֵרָה הִוא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֱסֹף אֶת־הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם: ס**

טז **וּמִתַּמָּן אִתְּיְהִיבַת לְהוֹן בֵּירָא הִיא בֵּירָא דִּי אֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּנוֹשׁ יָת עַמָּא וְאֵיהַב לְהוֹן מַיָּא:**

רש״י ◄ **וּמִשָּׁם בְּאֵרָה.** מִשָּׁם בָּא הָאֶשֶׁד אֶל הַבְּאֵר. כֵּיצַד? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מִי מוֹדִיעַ לְבָנֵי הַנִּסִּים הַלָּלוּ? הַמָּשָׁל אוֹמֵר: ״נָתַתָּ פַּת לְתִינוֹק, הוֹדִיעַ לְאִמּוֹ״. לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ — חָזְרוּ הֶהָרִים לִמְקוֹמָם וְהַבְּאֵר יָרְדָה לְתוֹךְ הַנַּחַל וְהֶעֱלָתָה מִשָּׁם דַּם הַהֲרוּגִים וּזְרוֹעוֹת וְאֵיבָרִים, וּמוֹלִיכָתָן סְבִיב הַמַּחֲנֶה, וְיִשְׂרָאֵל רָאוּ וְאָמְרוּ שִׁירָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כג עמ׳ 154)

נָתַתָּ פַּת לַתִּינוֹק, הוֹדִיעַ לְאִמּוֹ (רש״י כא, טז) תַּפְקִידָהּ שֶׁל הָאֵם לְסַפֵּק אֶת כָּל צָרְכֵי הַתִּינוֹק, וְכַאֲשֶׁר מִישֶׁהוּ 'מַחְלִיפָהּ' וְנוֹתֵן לַתִּינוֹק **פַּת**, דָּבָר הֶכְרֵחִי, עָלָיו לְהוֹדִיעַ לָהּ. וְאַף כָּאן: הַקָּבָּ״ה נָתַן לְיִשְׂרָאֵל 'פַּת', יְשׁוּעָה מְסֻכָּנָה גְּדוֹלָה, שֶׁלֹּא בְּאֶמְצָעוּת הָ'אֵם', מֹשֶׁה, הָרוֹעֶה הַנֶּאֱמָן שֶׁדּוֹאֵג לְכָל צָרְכֵי יִשְׂרָאֵל. וְהַקָּבָּ״ה הוֹדִיעַ לוֹ עַל כָּךְ: כַּאֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל רָאוּ אֶת הַדָּם וְאֶת הַזְּרוֹעוֹת, שֶׁאֵלּוּ אֶת מֹשֶׁה לְפַשֵּׁר הַדָּבָר, כַּמּוּבָן, וְהוּא הִסְבִּיר לָהֶם אֶת מַה שֶּׁקָּרָה.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

נִקְרָאִים מוֹשְׁלִים, שֶׁנּוֹשְׁאִים בָּהֶם מְשָׁלִים וּמְלִיצוֹת, וְהַנִּצְחוֹנוֹת הַנִּפְלָאִים בְּעֵינֵיהֶם מְיֻחָסִים הַמִּלְחָמוֹת הָהֵם לַה׳ כִּי לוֹ הַמָּה בָּאֱמֶת. וְהִנֵּה גְּבוּרַת סִיחוֹן בְּמוֹאָב הָיְתָה נִפְלָאת בְּעֵינֵיהֶם, וְכָתְבוּהָ בַּסֵּפֶר, וְאָמְרוּ בָּהּ מְלִיצוֹת **אֶת וָהֵב בְּסוּפָה** וגו׳, וְנָשְׂאוּ בָּהּ מָשָׁל (להלן פסוק כז) בּוֹאוּ חֶשְׁבּוֹן וגו׳. וְשֵׁם עִיר אַחַת מִן הָעָרִים שֶׁהָיוּ לְמוֹאָב וָהֵב:

וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים, מִדְּרוֹן הַנַּחַל שֶׁהַנְּחָלִים נִגָּרִים וְנִמְשָׁכִים, מִן אַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה (דברים ג יז), וְכֵן הָהָר וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה וְהָאֲשֵׁדוֹת (יהושע י מ). בְּסוּפָה, מִן בְּסוּפָה וּבִשְׁעָרָה (נחום א ג). וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר לָכַד סִיחוֹן עָרֵי מוֹאָב כָּתְבוּ הַמּוֹשְׁלִים בַּסֵּפֶר שֶׁקָּרְאוּ מִלְחֲמוֹת ה׳, **אֶת וָהֵב בְּסוּפָה,** אוֹ שֶׁכָּתְבוּ נִלְחַם ה׳ אֶת וָהֵב בְּסוּפָה, וְאֶת הַנְּחָלִים אֲשֶׁר לְאַרְנוֹן וְשֶׁפֶךְ הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְמוֹשַׁב עָר וְנִשְׁעַן הָאֶשֶׁד לִגְבוּל מוֹאָב, הַכֹּל הִשְׁמִיד ה׳ בְּסוּפָה וּבִסְעָרָה, כִּי בָא עֲלֵיהֶם סִיחוֹן פִּתְאוֹם פַּרְסוֹת סוּסָיו כְּצָר נָחְשְׁבוּ וְגַלְגָּלָיו כְּסוּפָה, וְכֵן אָמְרוּ (להלן פסוק כח) כִּי אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחוֹן וגו׳:

וְהִנֵּה הַכָּתוּב מֵבִיא רְאָיָה מִסֵּפֶר הַמִּלְחָמוֹת, כִּי אַרְנוֹן הוּא גְּבוּל מוֹאָב וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל, וְהַנְּחָלִים וְכָל הָאֲשֵׁדוֹת עַד אַרְנוֹן מְתֻרִּין לָהֶם, כִּי סִיחוֹן לָקַח מִמֶּלֶךְ מוֹאָב כָּל אַרְצוֹ עַד אַרְנוֹן וְלֹא אַרְנוֹן בִּכְלָל, וְנִשְׁאַר אַרְנוֹן לְמוֹאָב וְהוּא יִגְבֹּל בּוֹ, כְּדִכְתִיב (דברים ג טז) וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי נָתַתִּי מִן הַגִּלְעָד וְעַד נַחַל אַרְנוֹן תּוֹךְ הַנַּחַל וּגְבוּל, וְכֵן אָמַר יִפְתָּח (שופטים יא יח) וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב: תורה טז

(טז) וְטַעַם **וּמִשָּׁם בְּאֵרָה.** יַחֲזוֹר לְמַעְלָה (פסוק יד), לוֹמַר כִּי חָנוּ מֵעֵבֶר אַרְנוֹן וּמִשָּׁם נָסְעוּ וְהִקִּיפוּ בְּאֵרָה, כִּי לֹא נִכְנְסוּ בְּאַרְנוֹן וּמִמֶּנּוּ וָהָלְאָה כִּי הוּא גְּבוּל מוֹאָב הַנִּשְׁאָר. וְקוֹרֵא בְּכָאן שֵׁם הַמָּקוֹם עַל שֵׁם הַנֵּס, וְאֵין שְׁמוֹ כֵּן בַּמַּסָּעִים: תורה יז

(יז) אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֲנוּ־לָהּ:

יז בְּכֵן שַׁבַּח יִשְׂרָאֵל יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא סַקִּי בֵּירָא שַׁבְּחוּ לָהּ:

רש"י◄ **עֲלִי בְאֵר** • מִתּוֹךְ הַנַּחַל, וְהַעֲלִי מַה שֶּׁאַתְּ מַעֲלָה. וּמִנַּיִן שֶׁהַבְּאֵר הוֹדִיעָה לָהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִשָּׁם בְּאֵרָה" (במ"ר). וְכִי מִשָּׁם הָיְתָה? וַהֲלֹא מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיְתָה עִמָּהֶם? אֶלָּא שֶׁיָּרְדָה לְפַרְסֵם אֶת הַנִּסִּים. וְכֵן (שבת לה): "אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל" — הַשִּׁירָה הַזֹּאת נֶאֱמְרָה בְּסוֹף אַרְבָּעִים, וְהַבְּאֵר נִתְּנָה לָהֶם מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים, וּמָה רָאָה לִכְתֹּב כָּאן? אֶלָּא הָעִנְיָן הַזֶּה נִדְרָשׁ לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חכ"ג עמ' 153 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

ה' יִלָּחֵם לָכֶם

אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת (כא, יז)

מָצִינוּ עוֹד פַּעַם אַחַת שֶׁאָמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁירָה לַהַקָּבָּ"ה, בְּעֵת קְרִיעַת יַם סוּף.

וְיֵשׁ לְעַיֵּן מַדּוּעַ רַק בִּשְׁנֵי נִסִּים אֵלּוּ, בְּפָרָשָׁתֵנוּ וּבְקְרִיעַת יַם סוּף, אָמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁירָה, וְלֹא בִּשְׁאָר הַנִּסִּים בָּהֶם עָזַר לָהֶם הַקָּבָּ"ה וְהִצִּילָם מֵאוֹיְבֵיהֶם?

וְיֵשׁ לוֹמַר: בִּשְׁנֵי נִסִּים אֵלּוּ מָצִינוּ הַנְהָגָה מְיֻחֶדֶת שֶׁלֹּא הָיְתָה בִּשְׁאָר הַנִּסִּים.

בִּשְׁאָר הַנִּסִּים, כְּשֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּמַצָּב שֶׁל סַכָּנָה מַאֲמוֹת הָעוֹלָם, הָיָה נֵס הַיְּשׁוּעָה וְהַהַצָּלָה בְּאֹפֶן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִלְחֲמוּ בְּאוֹיְבֵיהֶם, וּבְאֹפֶן נִסֵּי גְּבֻרוֹ עֲלֵיהֶם וְנִצְּחוּם.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּקְרִיעַת יַם־סוּף, כָּתוּב "ה' יִלָּחֵם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן" (בשלח יד, יד) שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת כְּלוּם, וְנִצְּלוּ מֵאוֹיְבֵיהֶם בְּלִי כָּל מִלְחָמָה מִצִּדָּם. וְגַם כָּאן בְּפָרָשָׁתֵנוּ, הָיְתָה הַהַצָּלָה כִּלְשׁוֹן הַבְּחַיֵּי "יִשְׂרָאֵל רוֹאִין . . אֵיךְ הַקָּבָּ"ה נִלְחָם בִּשְׁבִילָם . . וְהֵן אֵין יוֹדְעִים בָּזֶה כְּלוּם". וְגַם בְּאֹפֶן כָּזֶה מוֹרָה עַל חִבָּה יְתֵרָה מֵהַקָּבָּ"ה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא רַק שֶׁמַּצִּילָנוּ מִיַּד אוֹיְבֵינוּ, אֶלָּא אַף עוֹשֶׂה זֹאת בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא נִצְטָרֵךְ לִ"פְּעֻלָּה" מְסֻיֶּמֶת. וְזֶה גָּרַם שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֹאמְרוּ שִׁירָה לַהַקָּבָּ"ה וְיוֹדוּ לוֹ עַל חֲסָדָיו הַנִּפְלָאִים.

(יח) בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה:

יח בֵּירָא דְּחָפְרוּהָ רַבְרְבַיָּא כְּרוּהָ רֵישֵׁי עַמָּא סַפְרַיָּא בְּחֵטְרֵיהוֹן וּמִמַּדְבְּרָא אִתְיְהִיבַת לְהוֹן:

רש"י◄ **בְּאֵר חֲפָרוּהָ** • זֹאת הִיא הַבְּאֵר אֲשֶׁר חֲפָרוּהָ "שָׂרִים" — מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. **בְּמִשְׁעֲנֹתָם** • בַּמַּטֶּה. **וּמִמִּדְבָּר** • נִתְּנָה לָהֶם.

(יט) וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת:

יט וּמִדְּאִתְיְהִיבַת לְהוֹן נָחֲתָא עִמְּהוֹן לְנַחֲלַיָּא וּמִנַּחֲלַיָּא סָלְקָא עִמְּהוֹן לְרָמָתָא:

רש"י◄ **וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל** • כְּתַרְגּוּמוֹ.

(כ) וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: פ

כ וּמֵרָמָתָא לְחֵילַיָּא דִּי בְּחַקְלֵי מוֹאָב רֵישׁ רָמָתָא וּמִסְתַּכְּיָא עַל אַפֵּי בֵּית יְשִׁימוֹן:

רש"י◄ **וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב** • כִּי שָׁם מֵת מֹשֶׁה, וְשָׁם בָּטְלָה הַבְּאֵר. דָּבָר אַחֵר: כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם — כָּל נָשִׂיא וְנָשִׂיא, כְּשֶׁהָיוּ חוֹנִים, נוֹטֵל מַקְלוֹ וּמוֹשֵׁךְ אֵצֶל דִּגְלוֹ וּמַחֲנֵהוּ, וּמֵי הַבְּאֵר נִמְשָׁכִין דֶּרֶךְ אוֹתוֹ סִימָן, וּבָאִין לִפְנֵי חֲנִיַּת כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט. **בִּמְחֹקֵק** • עַל־פִּי מֹשֶׁה שֶׁנִּקְרָא: "מְחוֹקֵק", שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג): "כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן". וְלָמָּה לֹא נִזְכַּר מֹשֶׁה בְּשִׁירָה זוֹ? לְפִי שֶׁלָּקָה עַל־יְדֵי הַבְּאֵר. וְכֵיוָן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יח) וְטַעַם **וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה.** כִּדְבְרֵי אוּנְקְלוֹס, וְהוּא לָשׁוֹן קָצָר יָבֹא בְּשִׁירוֹת, יֹאמַר כִּי מִן הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא אֶרֶץ צִיָּה וְצַמָּאוֹן הַמַּתָּנָה הַזֹּאת לָנוּ, וּמִן הַמַּתָּנָה לִנְחָלִים וּמִן הַנְּחָלִים לְבָמוֹת, עַד הַפִּסְגָּה הַנִּשְׁקָפָה עַל פְּנֵי הָאָרֶץ שֶׁהִיא כֻּלָּה יְלֵל יְשִׁימוֹן, אֵין בָּהּ נַחַל אַחֵר וְלֹא מְקוֹר נוֹבֵעַ זוּלָתִי זֶה. וְהוּא בְּאֵרָהּ שֶׁל מִרְיָם עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (במדב"ר יט כה כו), אוֹ בְּאֵר שֶׁיָּצָא עַל פִּי מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְלֹא שֶׁאֱלוּהוּ יִשְׂרָאֵל, וְהַשֵּׁם אָמַר לוֹ אֲסֹף אֶת הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם, וּנְחָלִים יִשְׁטוֹפוּ מִמֶּנָּה וְהָלְכוּ לְמֶרְחַקִּים: תורה יט

שֶׁלֹּא נִזְכַּר שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, לֹא נִזְכַּר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ מְזַמְּנִין אוֹתוֹ לִסְעֻדָּה, אָמַר: אִם אוֹהֲבִי שָׁם – אֲנִי שָׁם, וְאִם לָאו – אֲנִי הוֹלֵךְ!. **רֹאשׁ הַפִּסְגָּה•** כְּתַרְגּוּמוֹ: "רֵישׁ רָמְתָא". **פִּסְגָּה•** לְשׁוֹן גֹּבַהּ, וְכֵן (תהלים מח): "פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ" – הַגְּבִיהוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ. **וְנִשְׁקָפָה•** אוֹתָהּ הַפִּסְגָּה עַל־פְּנֵי הַמָּקוֹם שֶׁשָּׁמוֹ יְשִׁימוֹן, וְהוּא לְשׁוֹן מִדְבָּר, שֶׁהוּא שָׁמֵם. דָּבָר אַחֵר: וְנִשְׁקָפָה, הַבְּאֵר עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן, שֶׁנִּגְנְזָה בְּיָמָהּ שֶׁל טְבֶרְיָה, וְהָעוֹמֵד עַל הַיְשִׁימוֹן מַבִּיט וְרוֹאֶה כְּמִין כְּבָרָה בַּיָּם וְהִיא הַבְּאֵר, כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא.

◆ שבת קודש ג׳ תמוז ◆

(כא) **וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי לֵאמֹר:**

כא **וּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אִזְגַּדִּין לְוָת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶּאֱמוֹרָאָה לְמֵימָר:**

רש״י◄ **וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים•** וּבְמָקוֹם אַחֵר תּוֹלֶה הַשְּׁלִיחוּת בְּמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ב): "וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת", וְכֵן (במדבר כ): "וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם", וּבִיפְתָּח הוּא אוֹמֵר: (שופטים יא): "וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגוֹ׳". הַכְּתוּבִים הַלָּלוּ צְרִיכִים זֶה לָזֶה: זֶה נוֹעֵל וְזֶה פּוֹתֵחַ, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה, לוֹמַר לְךָ שֶׁנְּשִׁיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר, כִּי הַנָּשִׂיא הוּא הַכֹּל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך י עמ׳ 133)

לוֹמַר לְךָ, שֶׁנְּשִׁיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר (רש״י כא, כא) מִלִּים אֵלֶּה מְיֻתָּרוֹת לִכְאוֹרָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה זֶה שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה, מְתֻרָּץ רַק שֶׁנִּתָּן לִכְתֹּב "וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל" עַל מִשְׁלַחַת שֶׁשָּׁלַח מֹשֶׁה. אַךְ עֲדַיִן קָשֶׁה - **מַדּוּעַ** שִׁנָּה הַכָּתוּב וְכָתַב "וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל". עַל זֶה מְתֻרָּץ, שֶׁשִּׁנּוּי זֶה בָּא לְלַמְּדֵנוּ ("לוֹמַר לְךָ") שֶׁנְּשִׁיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר.

(כב) **אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה בְשָׂדֶה וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ:**

כב **אֲעַבַּר בְּאַרְעָךְ לָא נְטֵי בְּחַקְלָא וּבְכַרְמָא לָא נִשְׁתֵּי מֵי גּוּב בְּאֹרַח מַלְכָּא נֵזֵל עַד דִּי נְעַבַּר תְּחוּמָךְ:**

רש״י◄ **אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ•** אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ לִפְתֹּחַ לָהֶם בְּשָׁלוֹם, בִּקְּשׁוּ מֵהֶם שָׁלוֹם.

(כג) **וְלֹא־נָתַן סִיחֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יָהְצָה וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל:**

כג **וְלָא שְׁבַק סִיחוֹן יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵהּ וּכְנַשׁ סִיחוֹן יָת כָּל עַמֵּהּ וּנְפַק לְקֳדָמוּת יִשְׂרָאֵל לְמַדְבְּרָא וַאֲתָא לְיָהַץ וְאַגִּיחַ קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל:**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כא־כב) **וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל סִיחוֹן וגו׳, אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ.** אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ לִשְׁלֹחַ לָהֶם לְשָׁלוֹם פָּתְחוּ לָהֶם בְּשָׁלוֹם, לָשׁוֹן רַשִׁ״י. וְעוֹד אֲבָאֵר בע״ה בִּמְקוֹמוֹ (דברים כ י) כִּי בְּכָל הָאֻמּוֹת נִצְטַוּוּ לִפְתֹּחַ לָהֶם לְשָׁלוֹם, חוּץ מֵעַמּוֹן וּמוֹאָב:

אֲבָל בֶּאֱמֶת מַה שֶּׁאָמַר לוֹ "**אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ**" זֶה הָיָה מֹשֶׁה עוֹשֶׂה מֵעַצְמוֹ דֶּרֶךְ פִּיּוּס, כִּי אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג יְרוּשָׁתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל הָיְתָה כִּי לָאֱמֹרִי הִיא, וְהָיָה מִן הַדִּין שֶׁאִם יֵעָנוּ שָׁלוֹם וּפָתְחוּ לָהֶם שֶׁיִּהְיֶה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ לָהֶם לָמַס וַעֲבָדוּם. אֲבָל מֹשֶׁה הָיָה יוֹדֵעַ כִּי יִשְׂרָאֵל עַתָּה לֹא יִכְבְּשׁוּ כָּל עֲשָׂרָה עֲמָמִים, וְהָיָה חָפֵץ שֶׁיִּהְיֶה כָּל כִּבּוּשָׁם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וָהָלְאָה, שֶׁיִּהְיֶה מוֹשָׁבָם יַחַד, וְשֶׁהִיא הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר הִיא זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ, הֲלֹא תִרְאֶה שֶׁאִם לֹא בִּקְשׁוּהוּ מִמֶּנּוּ בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לֹא הָיָה מַנִּיחַ שָׁם אָדָם אֶלָּא שֶׁתִּהְיֶה לְחָרְבָּה:

וְכֵן שְׁנוּי בְּסִפְרֵי (תבא רצט) לָתֵת לְךָ, פְּרֵט לְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שֶׁנְּטַלְתָּ מֵעַצְמְךָ, וְעוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (במדב״ר ז ח) בְּעֶשֶׂר קְדוּשׁוֹת, שֶׁאֵין עֵבֶר הַיַּרְדֵּן רָאוּי לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ וּלְשִׁכּוּן הַשְּׁכִינָה, וְכֵן נִרְאֶה בַּכָּתוּב שֶׁאָמַר (יהושע כב יט) וְאַךְ אִם טְמֵאָה אֶרֶץ אֲחֻזָּתְכֶם וגו׳. וְלֹא שָׁלְחוּ אֶל עוֹג דִּבְרֵי שָׁלוֹם, כִּי הוּא כַּאֲשֶׁר רָאָה כִּי הִכּוּ אֶת סִיחוֹן יָצָא לִקְרָאתָם לַמִּלְחָמָה: תורה כג

רש״י ◄ **וְלֹא־נָתַן סִיחֹן וְגוֹ׳** • לְפִי שֶׁכָּל מַלְכֵי כְּנַעַן הָיוּ מַעֲלִין לוֹ מַס, שֶׁהָיָה שׁוֹמְרָם שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עֲלֵיהֶם גְּיָסוֹת. כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל: אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ, אָמַר לָהֶם: כָּל עַצְמִי אֵינִי יוֹשֵׁב כָּאן אֶלָּא לְשָׁמְרָם מִפְּנֵיכֶם, וְאַתֶּם אוֹמְרִים כָּךְ?!. **וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל** • אֵלּוּ הָיְתָה חֶשְׁבּוֹן מְלֵאָה יַתּוּשִׁין, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לְכָבְשָׁהּ, וְאִם הָיָה סִיחוֹן בִּכְפָר חַלָּשׁ, אֵין כָּל אָדָם יָכוֹל לְכָבְשוֹ, וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁהָיָה בְּחֶשְׁבּוֹן!. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מָה אֲנִי מַטְרִיחַ עַל בָּנַי כָּל זֹאת לָצוּר עַל כָּל עִיר וָעִיר? נָתַן בְּלֵב כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָצֵאת מִן הָעֲיָרוֹת וְנִתְקַבְּצוּ כֻּלָּם לְמָקוֹם אֶחָד וְשָׁם נָפְלוּ, וּמִשָּׁם הָלְכוּ יִשְׂרָאֵל אֶל הֶעָרִים וְאֵין עוֹמֵד לְנֶגְדָּם, כִּי אֵין שָׁם אִישׁ אֶלָּא נָשִׁים וָטַף.

(כד) **וַיַּכֻּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חָרֶב וַיִּירַשׁ אֶת־אַרְצוֹ מֵאַרְנֹן עַד־יַבֹּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן:**

כד וּמְחֵהִי יִשְׂרָאֵל לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וִירֵית יָת אַרְעֵה מֵאַרְנוֹנָא עַד יַבֹּקָא עַד בְּנֵי עַמּוֹן אֲרֵי תַּקִּיף תְּחוּמָא דִּבְנֵי עַמּוֹן:

רש״י ◄ **כִּי עַז** • וּמַהוּ חָזְקוֹ? הַתְּרָאָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁאָמַר לָהֶם (דברים ב): ״אַל־תִּצֻּרֵם וְגוֹ׳״.

(כה) **וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל־בְּנֹתֶיהָ:**

כה וּכְבַשׁ יִשְׂרָאֵל יָת כָּל קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וִיתֵב יִשְׂרָאֵל בְּכָל קִרְוֵי אֱמוֹרָאָה בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל כַּפְרָנָהָא:

רש״י ◄ **בְּנֹתֶיהָ** • כְּפָרִים הַסְּמוּכִים לָהּ.

(כו) **כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הוּא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד־אַרְנֹן:**

כו אֲרֵי חֶשְׁבּוֹן קַרְתָּא דְּסִיחוֹן מַלְכָּא דֶּאֱמוֹרָאָה הִיא וְהוּא אַגַּח קְרָבָא בְּמַלְכָּא דְּמוֹאָב קַדְמָאָה וּנְסִיב יָת כָּל אַרְעֵה מִידֵהּ עַד אַרְנוֹן:

רש״י ◄ **וְהוּא נִלְחַם** • (חולין ס׳ ב׳) לָמָּה הֵצַרְךָ לְהִכָּתֵב? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם): ״אַל תָּצַר אֶת־מוֹאָב״ — וְחֶשְׁבּוֹן מִשֶּׁל מוֹאָב הָיְתָה, כָּתַב לָנוּ שֶׁסִּיחוֹן לְקָחָהּ מֵהֶם, (גיטין ל״ח) וְעַל־יָדוֹ טָהֲרָה לְיִשְׂרָאֵל. **מִיָּדוֹ** • (ב״מ נ״ו) מֵרְשׁוּתוֹ.

(כז) **עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בָּאוּ חֶשְׁבּוֹן תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן:**

כז עַל כֵּן יֵימְרוּן מְתַלָּיָא עוּלוּ לְחֶשְׁבּוֹן תִּתְבְּנֵי וְתִשְׁתַּכְלַל קַרְתָּא דְּסִיחוֹן:

רש״י ◄ **עַל־כֵּן** • עַל אוֹתָהּ מִלְחָמָה שֶׁנִּלְחַם סִיחוֹן בְּמוֹאָב. **יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים** • בְּלַעַם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (במדבר כג): ״וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ״. **הַמֹּשְׁלִים** • בְּלַעַם וּבְעוֹר, וְהֵם אָמְרוּ. **בָּאוּ חֶשְׁבּוֹן** • שֶׁלֹּא הָיָה סִיחוֹן יָכוֹל לְכָבְשָׁהּ, וְהָלַךְ וְשָׁכַר אֶת בִּלְעָם לְקַלְּלוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לוֹ בָּלָק (שם כב): ״כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וְגוֹ׳״. **תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן** • חֶשְׁבּוֹן בְּשֵׁם סִיחוֹן לִהְיוֹת עִירוֹ.

(כח) **כִּי־אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן אָכְלָה עָר מוֹאָב בַּעֲלֵי בָמוֹת אַרְנֹן:**

כח אֲרֵי קִידוּם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא נְפַק מֵחֶשְׁבּוֹן עָבְדֵי קְרָבָא כְּשַׁלְהוֹבִיתָא מִקַּרְתָּא דְּסִיחוֹן קְטִילוּ עַמָּא דִּשְׁרוּ בְּלִחַיַת מוֹאָב כּוּמְרַיָּא דְּפָלְחִין בֵּית דַּחֲלָא רָמָתָא דְּאַרְנוֹן:

רש״י ◄ **כִּי־אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן** • מִשֶּׁכְּבָשָׁהּ סִיחוֹן. **אָכְלָה עָר מוֹאָב** • שֵׁם אוֹתָהּ הַמְּדִינָה קָרוּי ״עָר״ בְּלָשׁוֹן עִבְרִי, וּ״לְחַיַת״ בְּלָשׁוֹן אֲרָמִי. **עָר מוֹאָב** • עָר שֶׁל מוֹאָב.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כו־כח) **כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הִיא.** כְּלוֹמַר עַתָּה כַּאֲשֶׁר נִלְחֲמוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל עִירוֹ שֶׁל סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הָיְתָה, כְּלוֹמַר עִיר מוֹשַׁב הַמֶּלֶךְ. כִּי הוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר מָלַךְ עֲלֵיהֶם לִפְנֵי מֶלֶךְ מֶלֶךְ, אוֹ ״הָרִאשׁוֹן״ קֹדֶם לְבָלָק שֶׁהוּא מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִיא, וַיִּקַּח סִיחוֹן אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ וְעַד אַרְנוֹן. וְחֶשְׁבּוֹן

(כט) אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ עַם־כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם וּבְנֹתָיו בַּשְּׁבִית לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחוֹן:

כט וַי לְכוֹן מוֹאָבָאֵי אֲבַדְתּוּן עַמָּא דְּפָלְחִין לְכְמוֹשׁ מְסַר בְּנוֹהִי צִירִין וּבְנָתָהּ בְּשִׁבְיָא לְמַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה סִיחוֹן:

רש״י◄ אוֹי־לְךָ מוֹאָב. שֶׁקִּלְּלוּ אֶת מוֹאָב שֶׁיִּמָּסְרוּ בְּיָדוֹ. כְּמוֹשׁ. שֵׁם אֱלֹהֵי מוֹאָב. נָתַן. הַנּוֹתֵן אֶת בָּנָיו שֶׁל מוֹאָב. פְּלֵיטִם. נָסִים וּפְלֵטִים מֵחֶרֶב, וְאֶת בְּנוֹתָיו בַּשְּׁבִית וְגוֹ׳.

(ל) וַנִּירֶם אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד־דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר עַד־מֵידְבָא:

ל וּמַלְכוּ פְּסָקַת מֵחֶשְׁבּוֹן עֲדָא שָׁלְטַן מִדִּיבוֹן וְצָדְיאוּ עַד נֹפַח דִּסְמִיךְ עַד מֵידְבָא:

רש״י◄ וַנִּירֶם אָבַד. מַלְכוּת שֶׁלָּהֶם. אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד־דִּיבֹן. מַלְכוּת וָעוֹל שֶׁהָיָה לְמוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן אָבַד מִשָּׁם, וְכֵן ״עַד דִּיבֹן״, תַּרְגּוּם שֶׁל ״סָר״ — ״עַד״, כְּלוֹמַר: סָר נִיר מִדִּיבֹן. ׳נִיר׳ — לְשׁוֹן מַלְכוּת וְעוֹל וּמֶמְשֶׁלֶת אִישׁ, כְּמוֹ (מלכים א יא): ״לְמַעַן הֱיוֹת־נִיר לְדָוִיד־עַבְדִּי״. וַנַּשִּׁים. שִׁי״ן דְּגוּשָׁה, לְשׁוֹן שְׁמָמָה: כָּךְ יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים: וַנַּשִּׁים אוֹתָם. עַד־נֹפַח. הֶשְׁמוֹנוּם עַד נֹפַח.

(לא) וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי:

לא וִיתֵב יִשְׂרָאֵל בַּאֲרַע אֱמוֹרָאָה:

(לב) וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת־יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְּנֹתֶיהָ וַיּוֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־שָׁם:

לב וּשְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת יַעְזֵר וּכְבָשׁוּ כַּפְרָנָהָא וְתָרִיךְ יָת אֱמוֹרָאָה דִּי תַמָּן:

רש״י◄ וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת־יַעְזֵר. הַמְרַגְּלִים לְכָדוּהָ, אָמְרוּ: לֹא נַעֲשֶׂה כָּרִאשׁוֹנִים, בְּטוּחִים אָנוּ בְּכֹחַ תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בִּתְחִלַּת גְּבוּל הַכִּבּוּשׁ, עַל כֵּן תֵּחָשֵׁב לָאֱמֹרִי, וְלֹא הִזְהִירוּ יִשְׂרָאֵל עַל אֶרֶץ מוֹאָב וּבְנֵי עַמּוֹן רַק עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִיא בְּיָדָם בְּעֵת הַצַּוָּאָה:

וְהֵבִיא הַכָּתוּב רְאָיָה כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחוֹן הִיא, כִּי הַמּוֹשְׁלִים יֹאמְרוּ בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן וגו׳. כִּי בְּעֵת שֶׁנִּלְחָם סִיחוֹן בְּמֶלֶךְ מוֹאָב לָכַד תְּחִלָּה עִיר חֶשְׁבּוֹן וְנֶחְרְבָה הָעִיר, וְאַחֲרֵי כֵן בָּנָה אוֹתָהּ לְבֵית מַלְכוּת, וְזֶה טַעַם אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן (להלן פסוק לד), וְכֵן נֶאֱמַר בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (יג י) סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר מָלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן. וְהָיוּ הַמּוֹשְׁלִים אוֹמְרִים לָאֱמֹרִי, בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן וְתֵשְׁבוּ בָהּ, תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן אַחֲרֵי חָרְבָּנָהּ, עִיר סִיחוֹן אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ עָלֶיהָ:

וְאַחַר שֶׁיָּשַׁב סִיחוֹן בְּחֶשְׁבּוֹן, אָסַף שָׁם אֶת חֵילוֹ וְיִלְכֹּד מִגְּבוּל מוֹאָב עַד אַרְנוֹן וְאַרְנוֹן בִּכְלָל. עַל כֵּן אָמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים, כִּי אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחוֹן אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בָּהּ, וְאָכְלָה עָר מוֹאָב בַּעֲלֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר לְאַרְנוֹן, שֶׁלָּכַד סִיחוֹן מִמּוֹאָב עַד אַרְנוֹן וְכָל בָּמוֹת הָאָרֶץ וּבַעֲלֵי הַבָּמוֹת, כְּעִנְיַן וּבָמוֹת עוֹלָם לְמוֹרָשָׁה (יחזקאל לו ב):

וְלָקַח עוֹד מִבְּנֵי עַמּוֹן מֵאַרְנוֹן עַד הַיַּבּוֹק, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּיהוֹשֻׁעַ (יג כד כה) וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לְמַטֵּה גָד וגו׳ יַעְזֵר וְכָל עָרֵי הַגִּלְעָד וַחֲצִי אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן עַד עֲרוֹעֵר, וְהִיא הָאָרֶץ אֲשֶׁר הָיָה מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן תּוֹבֵעַ לִיפְתָּח, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שופטים יא יג) כִּי לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת אַרְצִי מֵאַרְנוֹן וְעַד הַיַּבֹּק וְעַד הַיַּרְדֵּן: תורה כט (כט) וְטַעַם **אוֹי לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ עַם כְּמוֹשׁ.** כִּי הָיָה עַם מוֹאָב עוֹבֵד לִכְמוֹשׁ אֱלֹהוֹ בּוֹנֶה בָּמוֹת וּבָטוּחַ בּוֹ יוֹתֵר מִכָּל עָם, וּבְעֵת צָרָתוֹ אָמַר לוֹ קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ. וְכֵן הַכָּתוּב מַזְכִּיר בָּהֶם בְּכָל מָקוֹם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה טז יב), וְהָיָה כִּי נִרְאָה כִּי נִלְאָה מוֹאָב עַל הַבָּמָה וּבָא אֶל מִקְדָּשׁוֹ לְהִתְפַּלֵּל וְלֹא יוּכָל. וְנֶאֱמַר וְיָצָא כְּמוֹשׁ בַּגּוֹלָה כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחְדָּו (ירמיה מח ז), וְהִשְׁבַּתִּי לְמוֹאָב נְאֻם ה׳ מַעֲלֶה בָמָה וּמַקְטִיר לֵאלֹהָיו (שם פסוק לה). וּלְכָךְ יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים דֶּרֶךְ לַעַג, כִּי כְמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם, כְּלוֹמַר בּוֹרְחִים וְנָסִים מִפְּנֵי חֶרֶב, וּבְנֹתָיו בַּשְּׁבִית, כִּי הַמַּאֲמִינִים בּוֹ יִקָּרְאוּ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו כַּאֲשֶׁר יִקָּרְאוּ עַמּוֹ, וְכֵן בַּת אֵל נֵכָר (מלאכי ב יא), וְלֹא כְּדִבְרֵי רַשִׁ״י שֶׁפֵּרֵשׁ נָתַן הַנּוֹתֵן בָּנָיו פְּלֵטִים מֵחֶרֶב:

וְהָיָה כְּמוֹשׁ נֶעֱבַד גַּם לִבְנֵי עַמּוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִפְתָּח (שופטים יא כד) אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִּירָשׁ, וְהָיָה לָהֶם עוֹד בְּאַרְצָם (מלכים־א יא, ה) מִלְּכֹם שִׁקֵּץ עַמּוֹנִים. אוֹ הִזְכִּיר יִפְתָּח לְעַמּוֹן כְּמוֹשׁ, בַּעֲבוּר מַה שֶּׁתָּפְשׂוּ יִשְׂרָאֵל מִמּוֹאָב, כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר לָהֶם (שם פסוק כה) בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב, לוֹמַר שֶׁלֹּא הִצִּיל כְּמוֹשׁ אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא בָּלָק מַלְכָּם אֶת אַרְצָם מִיַּד יִשְׂרָאֵל. וְהָגוּן הוּא מְאֹד שֶׁנֹּאמַר כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (במדב״ר יט יח), כִּי הַמּוֹשְׁלִים בִּלְעָם וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִן הַקּוֹסְמִים, שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִים מָשָׁל בַּעֲתִידוֹת: תורה ל

(לג) וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הֽוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי׃

לג וְאִתְפְּנִיאוּ וּסְלִיקוּ לְאֹרַח מַתְנָן וּנְפַק עוֹג מַלְכָּא דְּמַתְנָן לְקֳדָמוֹתְהוֹן הוּא וְכָל עַמֵּהּ לְאַגָּחָא קְרָבָא לְאֶדְרֶעִי׃

(לד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן׃

לד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לָא תִּדְחַל מִנֵּהּ אֲרֵי בִידָךְ מְסָרִית יָתֵהּ וְיָת כָּל עַמֵּהּ וְיָת אַרְעֵהּ וְתַעְבֵּד לֵהּ כְּמָא די עֲבַדְתְּ לְסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה די יָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן׃

רש״י◄ **אַל־תִּירָא אֹתוֹ** • (נדה סא) שֶׁהָיָה מֹשֶׁה יָרֵא לְהִלָּחֵם, שֶׁמָּא תַּעֲמֹד לוֹ זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יד): ״וַיָּבֹא הַפָּלִיט״ — הוּא עוֹג שֶׁפָּלַט מִן הָרְפָאִים שֶׁהִכּוּ כְּדָרְלָעֹמֶר וַחֲבֵרָיו בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ג): ״רַק־עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ח עמ׳ 136)

שֶׁהָיָה מֹשֶׁה יָרֵא לְהִלָּחֵם (רש״י כא, לד) תֵּבַת ״מֹשֶׁה״ נִרְאֵית כִּמְיֻתֶּרֶת. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבָּאָה לְהַדְגִּישׁ שֶׁרַק מֹשֶׁה הָיָה יָרֵא. שֶׁכֵּן, כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁרָאוּ בְּעוֹג גּוֹי בַּעַל קוֹמָה, לֹא יָרְאוּ מִמֶּנּוּ, כִּי הָיוּ בְּטוּחִים בְּכֹחַ תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אֲבָל מֹשֶׁה, שֶׁרָאָה בּוֹ אֶת זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, הָיָה יָרֵא שֶׁמָּא תַּעֲמֹד לוֹ זְכוּת זוֹ.

(לה) וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ׃

לה וּמְחוֹ יָתֵהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת כָּל עַמֵּהּ עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵהּ מְשֵׁזִיב וִירִיתוּ יָת אַרְעֵהּ׃

רש״י◄ **וַיַּכּוּ אֹתוֹ** • מֹשֶׁה הֲרָגוֹ, כִּדְאִיתָא בִּ׳בְרָכוֹת׳ (דף נד) בְּ׳הָרוֹאֶה׳, עֲקַר טוּרָא בַּר תְּלָתָא פַּרְסֵי וְכוּ׳.

כב (א) וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃

א וּנְטָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוּ בְּמֵישָׁרָיָא דְּמוֹאָב מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא דִּירֵחוֹ׃ ס ס ס

פ״ז פסוקים, למידב״א סימן. חסלת פרשת חוקת

הפטרה לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים ערב - ערה

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לד) **אַל תִּירָא אוֹתוֹ.** כִּי הָיָה מֹשֶׁה יָרֵא שֶׁמָּא תַּעֲמֹד לוֹ זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (בראשית יד יג) וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי, וְהוּא עוֹג שֶׁפָּלַט מִן הָרְפָאִים שֶׁהִכּוּ אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם, לָשׁוֹן רַשִׁ״י מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (במדב״ר יט יט):

נִתְעוֹרְרוּ גַּם בָּזֶה, מִדַּעְתָּם שֶׁלֹּא יִירָא מֹשֶׁה רַבֵּינוּ מִזְּרוֹעַ בָּשָׂר, כִּי עִמּוֹ ה׳ אֱלֹהֵינוּ וְכָל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאָפֶס וְתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ לוֹ, וְהוּא הַמַּזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם (דברים לא ו), וְהוּא הַמַּאֲשִׁים אוֹתָם בְּיִרְאָתָם, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר בַּמְרַגְּלִים (שם א כט ל) וָאוֹמַר אֲלֵיכֶם לֹא תַעַרְצוּן וְלֹא תִירְאוּן מֵהֶם ה׳ אֱלֹהֵיכֶם הוּא יִלָּחֵם לָכֶם, אֲבָל נִתְיָרֵא מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַזְּכוּת שֶׁיָּדַע לוֹ:

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, לֹא הָיָה בְּדַעְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לְהוֹרִישׁ עַתָּה לְיִשְׂרָאֵל אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לעיל פסוק כא כב), וְהִנֵּה סִיחוֹן יָצָא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיִּלָּחֵם בָּם עַל כָּרְחָם, אָז הוֹדִיעוֹ הַשֵּׁם רְאֵה הַחִלֹּתִי תֵּת לְפָנֶיךָ אֶת סִיחוֹן וְאֶת אַרְצוֹ הָחֵל רָשׁ (דברים ב לא), כִּי מִכָּאן הִתְחִיל בְּכִבּוּשׁ שִׁבְעָה עַמִּמִים. אֲבָל עוֹג אָסַף כָּל חֵילוֹ אֶדְרֶעִי, וְהִיא עִיר בִּקְצֵה גְבוּלוֹ, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל יְכוֹלִים לִנְטוֹת מֵעָלָיו כַּאֲשֶׁר נָטוּ מֵעַל עֵשָׂו, וְהַשֵּׁם אָמַר לוֹ אַל תִּירָא אוֹתוֹ וְלֵךְ אֶצְלוֹ וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אוֹתוֹ:

וּבְמִדְבַּר סִינַי רַבָּה (יט לב) רָאִיתִי, לָמָּה נִתְיָרֵא, אָמַר שֶׁמָּא מֶעָלוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִלְחֶמֶת סִיחוֹן אוֹ נִתְלַכְלְכוּ בַּעֲבֵרָה, וְכָלָה אַגָּדָה, וְכָךְ הִיא יִרְאַת כָּל הַצַּדִּיקִים, וְכֵן בִּיהוֹשֻׁעַ (ח א): תורה לה

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ז סיון מפרק קכ עד סוף פרק קלד	**יום רביעי - ל' סיון** פרק כ, מפרק קמה עד סוף פרק קנ
יום שני - כ"ח סיון מפרק קלה עד סוף פרק קלט	**יום חמישי - א' תמוז** פרק כ, מפרק א עד סוף פרק ט
יום שלישי - כ"ט סיון מפרק קמ עד סוף פרק קמד	**יום שישי - ב' תמוז** מפרק י עד סוף פרק יז
שבת קודש - ג' תמוז פרק כ מפרק יח עד סוף פרק כב	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ז סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פד, וממלא כל עלמין... עד עמ' פד, גבול ותכלית.

וּ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" - **הִיא בְּחִינַת הַחַיּוּת הַמִּתְלַבֶּשֶׁת** בפנימיות, **תּוֹךְ עֶצֶם הַנִּבְרָא, שֶׁהִיא** – החיות שמבחינת "ממלא כל עלמין", **מְצֻמְצֶמֶת בְּתוֹכוֹ** – של הנברא, **בְּצִמְצוּם רַב, כְּפִי עֶרֶךְ מָהוּת הַנִּבְרָא,** – שכן, כיוון שעל החיות להתלבש בפנימיותו של הנברא ולהתאחד אתו, מן ההכרח שהיא תצטמצם לפי ערך מהותו של הנברא – והנברא הוא הרי בעל גבול, הרי מן ההכרח שחיות זו תבוא באופן של גבול, בצורה מוגבלת, כדלהלן: **שֶׁהוּא** – הנברא, **בַּעַל גְּבוּל וְתַכְלִית בְּכַמּוּתוֹ וְאֵיכוּתוֹ, דְּהַיְנוּ** – המשמעות של "איכותו" היא **מַעֲלָתוֹ וַחֲשִׁיבוּתוֹ** – של הנברא, שגם האיכות והחשיבות אינן החיות של הנברא, הן באות רק מצד גוף הנברא, **כְּגוֹן הַשֶּׁמֶשׁ, שֶׁגּוּפוֹ יֵשׁ לוֹ גְּבוּל וְתַכְלִית בְּכַמּוּתוֹ,** – בגודל השמש, **שֶׁהוּא כְּמוֹ קְסוֹ פְּעָמִים כְּגֹדֶל כַּדּוּר הָאָרֶץ**[22], **וְאֵיכוּתוֹ וּמַעֲלָתוֹ,** – של השמש, **הוּא אוֹרוֹ, גַּם־כֵּן יֵשׁ לוֹ גְּבוּל עַד כַּמָּה יוּכַל לְהָאִיר, כִּי לֹא יָאִיר לְבִלְתִּי תַּכְלִית, מֵאַחַר שֶׁהוּא נִבְרָא** – ונברא הוא הרי מוגבל – ואם אמנם השמש מאירה למרחק רב, אבל בכל זאת בהגבלה. **וְכֵן כָּל הַנִּבְרָאִים הֵם בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית, כִּי מֵהָאָרֶץ לָרָקִיעַ מַהֲלַךְ ת"ק שָׁנָה כוּ'.** – וכך בין רקיע לרקיע גם כן מהלך חמש־מאות שנה. **וְאִם כֵּן** – שלנבראים יש גבול ותכלית, **הַחַיּוּת הַמִּלְבֶּשֶׁת בָּהֶם** – בפנימיותם, **הִיא בְּבְחִינַת צִמְצוּם רַב וְעָצוּם, כִּי צְרִיכָה תְּחִלָּה לְהִתְצַמְצֵם צִמְצוּמִים רַבִּים וַעֲצוּמִים, עַד שֶׁיִּתְהַוֶּה מִכֹּחָהּ וְאוֹרָהּ** – של חיות זו, **עֶצֶם הַנִּבְרָאִים כְּמוֹת שֶׁהֵם, בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית** – שהרי החיות עצמה אינה מוגבלת ולא בעלת תכלית, וכדי שיתהווה ממנה נברא מוגבל, מן ההכרח שהיא תצטמצם בצמצומים רבים, עד שתוכל להתלבש בנברא ולהתאחד אתו – כפי שיוסבר להלן:

שער היחוד והאמונה

וממלא כל עלמין היא בחי' החיות המתלבשת תוך עצם הנברא שהיא מצומצמת בתוכו בצמצום רב כפי ערך מהות הנברא שהוא בעל גבול ותכלית בכמותו ואיכותו דהיינו מעלתו וחשיבותו כגון השמש שגופו יש לו גבול ותכלית בכמותו שהוא כמו קס"ז פעמים כגודל כדור הארץ ואיכותו ומעלתו הוא אורו ג"כ יש לו גבול עד כמה יוכל להאיר כי לא יאיר לבלתי תכלית מאחר שהוא נברא וכן כל הנבראים הם בעלי גבול ותכלית כי מהארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה כו'. וא"כ החיות המלובשת בהם היא בבחי' צמצום רב ועצום כי צריכה תחלה להתצמצם צמצומים רבים ועצומים עד שיתהוה מכחה ואורה עצם הנבראים כמות שהם בעלי גבול ותכלית

יום שני כ"ח סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פד, כי מקור החיות... עד עמ' 168, שהן מדותיו.

כִּי מְקוֹר הַחַיּוּת הוּא רוּחַ פִּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַמִּתְלַבֵּשׁ בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, – בהם נבראו כל הנבראים, **וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ הָיָה יָכוֹל לְהִתְפַּשֵּׁט לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית, וְלִבְרֹא עוֹלָמוֹת אֵין קֵץ וְתַכְלִית לְכַמּוּתָם וְאֵיכוּתָם, וּלְהַחֲיוֹתָם עֲדֵי עַד,** – לא כפי שהם כעת, מוגבלים בכמות ובאיכות, וקיומם אינו נצחי; ואילו מבחינת "רוח פיו" היו יכולים להיברא עולמות בלתי מוגבלים בכמותם ובאיכותם ובעלי קיום נצחי, **וְלֹא הָיָה נִבְרָא עוֹלָם־הַזֶּה כְּלָל** – עולם הזה, שכל הנבראים שבו הם בעלי גבול ותכלית. ומחמת הצטמצמות החיות שמ"רוח פיו" יתברך, נתהווה העולם הזה עם נבראים בעלי גבול ותכלית. טעמו של דבר, מדוע היו יכולים להיברא עולמות בלי גבול ותכלית מבחינת "רוח פיו" יתברך (בלי צמצומים) – אומר רבנו הזקן במוסגר: (**שֶׁכְּמוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא "אֵין־סוֹף", כָּךְ כָּל מִדּוֹתָיו וּפְעֻלּוֹתָיו,** – הן אין־סוף, **דְּאִיהוּ וּגְרָמוֹהִי חַד,** – הוא ומדותיו הם דבר אחד, **הַיְנוּ** – כלומר, **הַחַיּוּת הַנִּמְשֶׁכֶת מִמִּדּוֹתָיו, שֶׁהֵן חֶסֶד**

שער היחוד והאמונה

כי מקור החיות הוא רוח פיו של הקב"ה המתלבש בעשרה מאמרות שבתורה ורוח פיו ית' היה יכול להתפשט לאין קץ ותכלית ולברוא עולמות אין קץ ותכלית לכמותם ואיכותם ולהחיותם עדי עד ולא הי' נברא עוה"ז כלל (שכמו שהקב"ה נקרא א"ס כך כל מדותיו ופעולותיו דאיהו וגרמוהי חד היינו החיות

---

22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "והנה ברמב"ם יסוה"ת (פ"ג ה"ח) כמו קע פעמים וכ"ה בהל' שבועות (פ"ה הכ"ב) קע פעמים. ול"ק על אדה"ז, כי בהקדמת פיה"מ להרמב"ם (ד"ה והנני נושא) נחית הרמב"ם לדייק יותר וכותב: קסו ושלש שמיניות פעם".

שער היחוד והאמונה

הנמשכת ממדותיו שהן חסד ורחמים ושאר מדותיו הקדושות ע"י התלבשותן שמתלבשות ברוח פיו כי הוא אמר ויהי ועולם ע"י חסד יבנה בדבר ה' ורוח פיו הנעשה כלי ולבוש לחסד זה כהדין קמצא דלבושיה מיניה וביה) אלא שצמצם הקב"ה האור והחיות שיוכל להתפשט מרוח פיו והלבישו תוך צירופי אותיות של עשרה מאמרות וצירופי צירופיהן בחילופי ותמורות האותיות עצמן ובחשבונן ומספרן שכל חילוף ותמורה מורה על ירידת האור והחיות ממדרגה למדרגה דהיינו שיוכל לברוא ולהחיות ברואים שמדרגות איכותם ומעלתם היא פחותה ממדרגות איכות ומעלת הברואים הנבראים מאותיות ותיבות עצמן שבעשרה מאמרות שבהן מתלבש הקב"ה בכבודו ובעצמו שהן מדותיו

וְרַחֲמִים וּשְׁאָר מִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת, – נמשכת החיות מהן עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָן שֶׁמִּתְלַבְּשׁוֹת – המדות בְּרוּחַ פִּיו – בספירת המלכות, ההתהוות היא ממאמר ו"רוח פיו" יתברך, ככתוב[23]: "כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי", וְ"עוֹלָם" - עַל־יְדֵי - "חֶסֶד יִבָּנֶה"[24], – שהעולם נבנה על־ידי מדת החסד. כיצד, איפוא, זה בא משניהם – מחסד ומדבר ה' (מלכות)? – אלא הכוונה היא שמדת החסד מתלבשת בדבר ה' ו"רוח פיו" – שההתהוות היא, בִּדְבַר ה' וְרוּחַ פִּיו הַנַּעֲשֶׂה כְּלִי וּלְבוּשׁ לְחֶסֶד זֶה, – שממנו נברא העולם, כְּהַדִּין קַמְצָא דִּלְבוּשֵׁיהּ מִינֵיהּ וּבֵיהּ)[25]. – כאותו צב, שלבושו הוא ממנו ובו עצמו. כך "רוח פיו" הוא לבוש וכלי המאוחד עם מדת החסד, שממנה מתהווה העולם – הרי, שמהחיות שמ"רוח פיו" היו יכולים להיברא עולמות בלי גבול ותכלית, אֶלָּא שֶׁצִּמְצֵם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָאוֹר וְהַחַיּוּת שֶׁיּוּכַל לְהִתְפַּשֵּׁט מֵרוּחַ פִּיו, וְהִלְבִּישוֹ תּוֹךְ צִרּוּפֵי אוֹתִיּוֹת שֶׁל עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת וְצִרּוּפֵי צִרּוּפֵיהֶן בְּחִלּוּפֵי וּתְמוּרוֹת הָאוֹתִיּוֹת עַצְמָן וּבְחֶשְׁבּוֹנָן וּמִסְפָּרָן. שֶׁכָּל חִלּוּף וּתְמוּרָה – של האותיות, מוֹרֶה עַל יְרִידַת הָאוֹר וְהַחַיּוּת מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, דְּהַיְנוּ שֶׁיּוּכַל – האור והחיות, לִבְרֹא וּלְהַחֲיוֹת בְּרוּאִים – כאלה, שֶׁמַּדְרֵגוֹת אֵיכוּתָם וּמַעֲלָתָם הִיא פְּחוּתָה מִמַּדְרֵגוֹת אֵיכוּת וּמַעֲלַת הַבְּרוּאִים הַנִּבְרָאִים מֵאוֹתִיּוֹת וְתֵיבוֹת עַצְמָן שֶׁבָּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, שֶׁבָּהֶן – ב"עשרה מאמרות", מִתְלַבֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ שֶׁהֵן מִדּוֹתָיו – שהן דבר אחד אתו יתברך "בכבודו ובעצמו".

יום שלישי כ"ט סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 168, והחשבון מורה על... עד עמ' פה, האותיות עצמן:

שער היחוד והאמונה

והחשבון מורה

על מיעוט האור והחיות מיעוט אחר מיעוט עד שלא נשאר ממנו אלא בחי' אחרונה שהוא בחי' החשבון ומספר כמה מיני כחות ומדרגות כלולות באור וחיות הזה המלובש בצירוף זה של תיבה זו (ואחר כל הצמצומי' האלה וכיוצא בהן כאשר גזרה חכמתו ית' הוא שהי' יכול האור והחיות להתלבש גם בתחתוני' כמו אבנים ועפר הדומם כי אבן ד"מ שמה מורה כי שרשה משם העולה ב"ן במספרו ועוד אלף נוספת משם אחר (לישעם) [נר' דצ"ל לטעם] הידוע ליוצרה. והנה שם ב"ן בעצמו הוא בעולמות עליונים מאד רק שע"י צמצומי' רבים ועצומים ממדרגה למדרגה

וְהַחֶשְׁבּוֹן – גם בלי חילופי אותיות, אלא חשבון המספר של האותיות, מוֹרֶה עַל מִעוּט הָאוֹר וְהַחַיּוּת, מִעוּט אַחַר מִעוּט, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ – מהחיות, אֶלָּא בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַחֶשְׁבּוֹן וּמִסְפָּר, כַּמָּה מִינֵי כֹּחוֹת וּמַדְרֵגוֹת כְּלוּלוֹת בְּאוֹר וְחַיּוּת הַזֶּה הַמְלֻבָּשׁ בְּצִרּוּף זֶה שֶׁל תֵּבָה זוֹ – וכמה שנשאר מזה – על כך מורה החשבון – הרי שזו ירידה אחר ירידה ומיעוט אחר מיעוט. (וְאַחַר כָּל הַצִּמְצוּמִים הָאֵלֶּה וְכֵיוֹצֵא בָהֶן, כַּאֲשֶׁר גָּזְרָה חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, – כמה ואיזה צמצומים יהיו, הוּא שֶׁהָיָה יָכוֹל הָאוֹר וְהַחַיּוּת לְהִתְלַבֵּשׁ גַּם בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּמוֹ אֲבָנִים וְעָפָר הַדּוֹמֵם, – ובהם אינה נראית שום חיות רוחנית, כלומר, בנבראים התחתונים עצמם, הם מהסוג הנחות ביותר, כִּי "אֶבֶן", דֶּרֶךְ מָשָׁל, שְׁמָהּ – שיש בה האותיות בי"ת ונו"ן, מוֹרֶה כִּי שָׁרְשָׁהּ – של האבן, מִשֵּׁם הָעוֹלֶה בַּ"ן – חמשים ושנים, בְּמִסְפָּרוֹ, – השם ב"ן בא מאופן מילוי מסויים של שם הוי', וְעוֹד אָלֶף – במלה "אבן", נוֹסֶפֶת מִשֵּׁם אַחֵר[26], (לישעם) [נְרָאֶה דְּצָרִיךְ לִהְיוֹת: "לְטַעַם"] הַיָּדוּעַ לְיוֹצְרָהּ. – מדוע נוסף למלה "אבן" האל"ף, למרות ששרשה הוא משום ב"ן, בלי אל"ף. וְהִנֵּה, שֵׁם בַּ"ן בְּעַצְמוֹ הוּא בְּעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים מְאֹד, – כיצד, איפוא, מתהווה ממנו אבן גשמית? רַק שֶׁעַל־יְדֵי צִמְצוּמִים רַבִּים וַעֲצוּמִים מִמַּדְרֵגָה – עליונה יותר, לְמַדְרֵגָה, – תחתונה יותר, יָרַד מִמֶּנּוּ – מהשם ב"ן שבעולמות העליונים,

---

23. תהלים לג, ט. 24. שם פט, ג. 25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כדלעיל ח"א ספכ"א. ל' ב"ר פכ"א, ה". 26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אוה"ת להצ"צ עה"פ ויקח מאבני המקום שאל"ף משם מ"ה. עד"ז בתו"א משפטים (עח, סע"ב). במאו"א (א, ד)

חַיּוּת מוּעָט בִּמְאֹד מְאֹד, עַד שֶׁיּוּכַל לְהִתְלַבֵּשׁ בְּאֶבֶן. וְזוֹ הִיא נֶפֶשׁ הַדּוֹמֵם – החיות המצומצמת, הַמְחַיָּה וּמְהַוָּה אוֹתוֹ – את האבן, מֵאַיִן לֵישׁ בְּכָל רֶגַע, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל. – שגם בדומם יש נפש רוחנית המחיה ומהווה אותו מאין ליש. וְזוֹ – החיות המצומצמת ביותר להחיות ולהוות את הנבראים, הִיא בְּחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין", – ממלא כל העולמות. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין". – בה החיות אינה מצומצמת בהתאם לנברא, אלא היא משפיעה בנברא כפי שהיא במדריגתה העצמית, בלי צמצום. הרי שמבחינת החיות היו יכולים להתהוות עולמות בלי גבול ותכלית, ודוקא כשהיא מתלבשת באותיות "עשרה מאמרות" ובחילופיהן וחילופי חילופיהן, מתהווים אז מהן נבראים בעלי גבול ותכלית, כפי שיוסבר להלן: וְכָל כֹּחַ וּמַדְרֵגָה – שאחרי הצמצומים, בבחינת חשבון האותיות בלבד, יָכוֹל לִבְרֹא בְּרוּאִים כְּפִי בְּחִינַת מַדְרֵגָה זוֹ גַּם־כֵּן לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית בְּכַמּוּתָם וְאֵיכוּתָם, לְהַחֲיוֹת – אותם, עֲדֵי עַד, מֵאַחַר שֶׁהוּא כֹּחַ ה' הַמִּתְפַּשֵּׁט וְנֶאֱצָל – ומופרש, מִרוּחַ פִּיו, וְאֵין מַעֲצוֹר כּוֹ', – אין מעצור לפניו מלהתפשט בצורה כזו, אַךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֵיכוּתָם בְּמַעֲלָה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ, כְּאֵיכוּת וּמַעֲלַת בְּרוּאִים שֶׁיּוּכְלוּ לְהִבָּרְאוֹת מִבְּחִינַת כֹּחַ וּמַדְרֵגַת הָאוֹתִיּוֹת עַצְמָן: – ואילו הנבראים המתהווים מחילופי האותיות, ומה גם מחשבון האותיות, הם למטה באיכות ובמעלה.

שער היחוד והאמונה

ירד ממנו חיות מועט במאד מאד עד שיוכל להתלבש באבן וזו היא נפש הדומם המחי' ומהוה אותו מאין ליש בכל רגע וכמש"ל וזו היא בחי' ממכ"ע משא"כ בחי' סוכ"ע) וכל כח ומדרגה יכול לברוא ברואים כפי בחי' מדרגה זו גם כן לאין קץ ותכלית בכמותם ואיכותם להחיות עדי עד מאחר שהוא כח ה' המתפשט ונאצל מרוח פיו ואין מעצור כו'. אך שלא יהי' איכותם במעלה גדולה כ"כ כאיכות ומעלת ברואים שיוכלו להבראות מבחי' כח ומדריגת האותיות עצמן:

יום רביעי ל' סיון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פה, פרק ח. והנה... עד עמ' פו, ומקור החיות:

פֶּרֶק ח. בפרק הקודם, פרק ז', הסביר רבנו הזקן, שמשמעות הכתוב "אני ה' לא שניתי" היא, שהתהוות העולם לא "פעלה" שום שינוי באחדותו של הקב"ה – לא בו עצמו ולא בדעתו ובידיעתו. שהרי, למרות שיש מקום לומר, שבמה שנתהוו נבראים שהקב"ה יודע אותם, נוסף בידיעה שלמעלה – ידיעת הנבראים – הנה באמת אין הדבר כך, כי הידיעה שלמעלה היא דבר אחד עם הקב"ה עצמו (אין זה כמו שהדבר אצל האדם, שהידיעה היא דבר נוסף בנפשו, כי נפשו של האדם היא מורכבת, ולא אחדות פשוטה). כיוון שאחדותו יתברך היא אחדות פשוטה, בלי שום הרכבה, מן ההכרח לומר שידיעתו היא סוג ידיעה אחר לגמרי: בידיעת עצמו הוא יודע כל הנבראים המתהווים ממנו, ו"ידיעת עצמו" הרי ישנה גם לפני שנתהוו הנבראים, כך שבידיעת הנבראים לא נוסף בו שום דבר. אופן זה של ידיעה, הסביר, אין ביכולת השכל האנושי להבין ולהשיג. בפרק זה, פרק ח', יסביר רבנו הזקן, שמה שאומר הרמב"ם בנוגע לידיעה שלמעלה: "הוא המדע הוא הידוע כו'" הוא לא רק ביחס לדעתו של הקב"ה, אלא הדבר הוא כך גם ביחס לכל מדותיו ושמותיו, וגם ביחס לחכמתו ולרצונו, שהם כולם דבר אחד עם הקב"ה עצמו.

שער היחוד והאמונה

פרק ח והנה מ"ש הרמב"ם ז"ל שהקב"ה מהותו ועצמותו ודעתו הכל אחד ממש אחדות פשוטה ולא מורכבת כלל כן הענין ממש בכל מדותיו של הקב"ה ובכל שמותיו הקדושים והכינויים שכינו לו הנביאים וחז"ל כגון חנון ורחום וחסיד וכיוצא בהן וכן מה שנקרא חכם דכתיב וגם הוא חכם וגו' וכן רצונו כי רוצה ה' את יראיו וחפץ חסד הוא ורוצה בתשובתם של רשעים ואינו חפץ במיתתם וברשעתם וטהור עינים מראות ברע

וְהִנֵּה, מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ־לִבְרָכָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ וְדַעְתּוֹ הַכֹּל אֶחָד מַמָּשׁ, אַחְדוּת פְּשׁוּטָה וְלֹא מְרֻכֶּבֶת כְּלָל - כֵּן הָעִנְיָן מַמָּשׁ בְּכָל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּבְכָל שְׁמוֹתָיו הַקְּדוֹשִׁים וְהַכִּנּוּיִים שֶׁכִּנּוּ לוֹ הַנְּבִיאִים וַחֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה, כְּגוֹן – מה שהנביאים וחכמינו ז"ל מכנים את הקב"ה בתור: "חַנּוּן" וְ"רַחוּם" וְ"חָסִיד" וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, – מדות בהן מכנים את הקב"ה, וְכֵן מַה שֶּׁנִּקְרָא – הקב"ה, "חָכָם", דִּכְתִיב: – כמו שכתוב[1]: "וְגַם הוּא חָכָם וְגוֹ'", וְכֵן – גם, רְצוֹנוֹ – כמו שכתוב[2]: כִּי "רוֹצֶה ה' אֶת יְרֵאָיו" וְ"חָפֵץ חֶסֶד הוּא"[3] – לעשות חסד עם נבראים, וְ"רוֹצֶה בְּתְשׁוּבָתָם שֶׁל רְשָׁעִים וְאֵינוֹ חָפֵץ בְּמִיתָתָם וּבְרִשְׁעָתָם"[4] – הרי יש כאן שני הענינים, מה שהוא רוצה ומה שהוא לא רוצה ו"טְהוֹר

מפרש באופן אחר. וראה ג"כ לקו"ת שה"ש (יג, ב) קה"י מע' אבן ועוד. וי"ל שלכן כתב כאן סתם משם אחר כי אית אבן ואית אבן (זח"ג רעט, ב)". **1.** ישעי' לא, ב. **2.** תהלים קמז, יא. **3.** מיכה ז, יח. **4.** ראה יחזקאל יח, כג. תפילת נעילה.

עֵינַיִם מֵרְאוֹת בְּרָע"[5] – דבר שאין הוא רוצה בו. הרי שמייחסים להקב"ה גם מדות, גם חכמה ושכל וגם רצון – אך **אֵין רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּמִדַּת חַסְדּוֹ וְרַחֲמָנוּתוֹ וּשְׁאָר מִדּוֹתָיו מוֹסִיפִים בּוֹ רִבּוּי וְהַרְכָּבָה חַס־וְשָׁלוֹם בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ, אֶלָּא עַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ, וּמִדַּת חַסְדּוֹ וּגְבוּרָתוֹ וְרַחֲמָנוּתוֹ, וְתִפְאַרְתּוֹ הַכְּלוּלָה מֵחַסְדּוֹ וּגְבוּרָתוֹ, וְכֵן שְׁאָר מִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת** – הרי עצמותו ומהותו וכל כוחותיו, רצון וספירות, חב"ד ומדות, הם **הַכֹּל אַחְדוּת פְּשׁוּטָה מַמָּשׁ, שֶׁהִיא הִיא עַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְב"ם זַ"ל, שֶׁדָּבָר זֶה** – שדעתו וכדומה של הקב"ה, הם דבר אחד אתו, **אֵין כֹּחַ בְּפֶה לְאָמְרוֹ, וְלֹא בְּאֹזֶן לִשְׁמֹעוֹ, וְלֹא בְּלֵב הָאָדָם לְהַכִּירוֹ עַל בּוֹרְיוֹ.** – וכל כך למה? **כִּי הָאָדָם מְצַיֵּר בְּשִׂכְלוֹ כָּל הַמִּשְׂכָּלוֹת שֶׁרוֹצֶה לְהַשְׂכִּיל וּלְהָבִין - הַכֹּל כְּמוֹת שֶׁהֵם בּוֹ,** – כל רעיון והבנה שהוא רוצה להבין הוא מצייר אותו לעצמו כפי שהוא בו עצמו, **כְּגוֹן שֶׁרוֹצֶה** – האדם, **לְצַיֵּר בְּשִׂכְלוֹ מָהוּת הָרָצוֹן, אוֹ מָהוּת חָכְמָה, אוֹ בִּינָה, אוֹ דַּעַת, אוֹ מָהוּת מִדַּת חֶסֶד וְרַחֲמִים וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן** – שאר המדות, **הוּא מְצַיֵּר כֻּלָּן כְּמוֹת שֶׁהֵן בּוֹ.** – ולכן כשם שהדבר הוא ביחס לשכל ומדות סתם, כך גם כשרוצה האדם להבין הענין של שכל ומדות שלמעלה, שהוא מנסה להשיג אותם על־ידי ציורו את מהות השכל והמדות כפי שהם **בּוֹ. אֲבָל בֶּאֱמֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוּא רָם וְנִשָּׂא וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ, כְּלוֹמַר:** – הקב"ה, **קָדוֹשׁ וּמֻבְדָּל רִבּוּא רְבָבוֹת עַד אֵין קֵץ וְתַכְלִית מַדְרֵגוֹת הַבְדָּלוֹת, לְמַעְלָה מַעֲלָה מֵעֵרֶךְ וְסוּג וּמִין כָּל הַתִּשְׂבָּחוֹת וְהַמַּעֲלוֹת שֶׁיּוּכְלוּ הַנִּבְרָאִים לְהַשִּׂיג וּלְצַיֵּר בְּשִׂכְלָם.** – לכן הוא נקרא "הקדוש ברוך הוא", כי הוא קדוש ומובדל מכל מדריגה ומעלה שבגדר השגתו של נברא; **כִּי הַמַּעֲלָה וּמַדְרֵגָה הָרִאשׁוֹנָה אֵצֶל הַנִּבְרָאִים הִיא הַחָכְמָה, שֶׁלָּכֵן נִקְרֵאת** – החכמה, **"רֵאשִׁית",** – "ראשית חכמה"[6], ועל "בראשית (ברא אלקים)" אומר תרגום יונתן: "בחכמתא" – משמעות המלה "ראשית" היא לא רק ראשונה, אלא – הנעלית ביותר והמקור של כל השאר, ובגלל כך נקראת חכמה "ראשית", **כִּי בֶּאֱמֶת הִיא** – חכמה, **רֵאשִׁית וּמְקוֹר כָּל הַחַיּוּת בַּנִּבְרָאִים, כִּי מֵהַחָכְמָה נִמְשָׁכוֹת בִּינָה וָדַעַת, וּמֵהֶן** – מ(חכמה) בינה ודעת, **נִמְשָׁכוֹת כָּל הַמִּדּוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת, כְּמוֹ אַהֲבָה וְחֶסֶד וְרַחֲמִים וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן,** – כל המדות באות מהשכל – חכמה, בינה ודעת. **וְכַנִּרְאֶה** – כפי שרואים, **בְּחוּשׁ, שֶׁהַקָּטָן שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת הוּא בְּכַעַס תָּמִיד וְאַכְזָרִי, וְגַם אַהֲבָתוֹ הִיא לְדְבָרִים קְטַנִּים שֶׁאֵין רָאוּי לְאַהֲבָם,** וכל כך למה? **מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לֶאֱהֹב דְּבָרִים הָרְאוּיִים לְאַהֲבָם, שֶׁהַאֲהָבָה כְּפִי הַדַּעַת.** – כשיש לאדם יותר דעת, מתבטאת גם אהבתו לדברים יקרי ערך יותר; ואם דעתו פחותה, גם אהבתו היא לדברים פחותי ערך. כלומר, המדות תלויות בשכל, בדעת – מפני שהן נמשכות משכל ודעת. **וּמֵהַמִּדּוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ נִמְשָׁכוֹת בָּהּ תֵּבוֹת וְאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה,** – מן המדות נוצרות בנפש האותיות והמלים של המחשבה, **שֶׁהַנֶּפֶשׁ מְחַשֶּׁבֶת בְּדָבָר שֶׁאוֹהֶבֶת, אוֹ אֵיךְ לִפְעֹל הַחֶסֶד וְרַחֲמִים, וְכֵן בִּשְׁאָר מִדּוֹת.** – שמהן באות האותיות שבמחשבה, ומחשבתו של אדם קשורה במדות. **וּבְכָל מַחֲשָׁבָה שֶׁבְּעוֹלָם - מְלֻבֶּשֶׁת בָּהּ אֵיזוֹ מִדָּה הַמְּבִיאָה לַחֲשֹׁב מַחֲשָׁבָה זוֹ, וּמִדָּה זוֹ הִיא**

שער היחוד והאמונה

אין רצונו וחכמתו ומדת חסדו ורחמנותו ושאר מדותיו מוסיפים בו ריבוי והרכבה ח"ו במהותו ועצמותו אלא עצמותו ומהותו ורצונו וחכמתו ובינתו ודעתו ומדת חסדו וגבורתו ורחמנותו ותפארתו הכלולה מחסדו וגבורתו וכן שאר מדותיו הקדושות הכל אחדות פשוטה ממש שהיא היא עצמותו ומהותו וכמ"ש הרמב"ם ז"ל שדבר זה אין כח בפה לאמרו ולא באזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו כי האדם מצייר בשכלו כל המושכלות שרוצה להשכיל ולהבין הכל כמות שהם בו כגון שרוצה לצייר בשכלו מהות הרצון או מהות חכמה או בינה או דעת או מהות מדת חסד ורחמים וכיוצא בהן הוא מצייר כולן כמות שהן בו אבל באמת הקדוש ב"ה הוא רם ונשא וקדוש שמו כלומר שהוא קדוש ומובדל ריבוא רבבות עד אין קץ ותכלית מדרגות הבדלות למעלה מעלה מערך וסוג ומין כל התשבחות והמעלות שיוכלו הנבראים להשיג ולצייר בשכלם כי המעלה ומדרגה הראשונה אצל הנבראים היא החכמה שלכן נקראת ראשית כי באמת היא ראשית ומקור כל החיות בנבראים כי מהחכמה נמשכות בינה ודעת ומהן נמשכות כל המדות שבנפש המשכלת כמו אהבה וחסד ורחמים וכיוצא בהן וכנראה בחוש שהקטן שאין בו דעת הוא בכעס תמיד ואכזרי וגם אהבתו היא לדברים קטנים שאין ראוי לאהבם מפני שאין בו דעת לאהוב דברים הראויים לאהבם שהאהבה כפי הדעת ומהמדות שבנפש נמשכות בה תיבות ואותיות המחשבה שהנפש מחשבת בדבר שאוהבת או איך לפעול החסד ורחמים וכן בשאר מדות ובכל מחשבה שבעולם מלובשת בה איזו מדה המביאה לחשוב

---

5. חבקוק א, יג. **6.** תהלים קיא, א.

חִיּוּתָהּ שֶׁל מַחֲשָׁבָה זוֹ. – המדה שהביאה את המחשבה הזו היא המחיה אותה, **וּמֵאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה** – שהאדם חושב, **נִמְשָׁכוֹת אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר,** – שהאדם מדבר, **וְהֵן** – האותיות שבמחשבה, **חִיּוּתָן מִמֶּשׁ.** – של אותיות הדבור שהאדם דובר. **וְהַדִּבּוּר מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה הַצְּדָקָה וָחֶסֶד, כְּגוֹן הַמֶּלֶךְ שֶׁמְּצַוֶּה לַעֲבָדָיו לִיתֵּן.** – דבר של טוב וחסד, הרי זה, שציווי המלך "פועל" שמחשבת המלך תבוא על־ידי דיבורו במעשה בפועל, **וְגַם כְּשֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בְּעַצְמוֹ אֵיזֶה דָּבָר** – את מה שהוא חושב לעשות – שבמקרה זה אין זה צריך לכאורה לעבור דרך הדיבור, אלא ממחשבה מיד למעשה: הוא חושב לעשות מעשה והוא עושה אותו, מוסבר מיד להלן, שגם במקרה כזה, כדי שהכוח והחיות יבואו ממחשבה למעשה, מן ההכרח שהם יעברו השתלשלות וירידה כזו בדוגמת הירידה שישנה בדיבור, כשהוא מדבר ומצווה לזולת לתת, **הֲרֵי כֹּחַ הַנֶּפֶשׁ וְחִיּוּתָהּ הַמִּתְלַבֵּשׁ בַּעֲשִׂיָּה זוֹ,** – בעשיית הדבר, **הוּא כְּאֵין מַמָּשׁ לְגַבֵּי כֹּחַ הַנֶּפֶשׁ וְחִיּוּתָהּ הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּדִבּוּר הָאָדָם, וּכְעֵרֶךְ וּמְשַׁל הַגּוּף לַנְּשָׁמָה,** – כשם שאין שום השוואה בין הגוף לנשמה, כך לא שייך להשוות את הכוח והחיות של הנפש המתלבשים במעשה, לגבי הכוח והחיות המתבטאים בדיבור; וכשהכוח וחיות הנפש ירדו עד לעשיית הדבר במעשה, עבר כבר הכוח צמצום גדול בהרבה מאשר הכוח שבדיבור; **וְכֵן עֶרֶךְ אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר לְאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה,** – אותיות הדיבור לגבי אותיות המחשבה, אין להן ערך כלל, כשם שאין שום ערך לאותיות הדיבור לגבי אותיות המחשבה, **וְכֵן עֶרֶךְ אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה לְמָהוּת הַמִּדָּה הַמִּלְבֶּשֶׁת בָּהּ וּמְחַיָּה אוֹתָהּ,** – כאמור לעיל, שהמדה היא החיות של המחשבה שהוא חושב, כך שאין למחשבה שום ערך כלל לגבי המדה, **וְכֵן עֶרֶךְ מָהוּת וְחַיּוּת הַמִּדָּה לְגַבֵּי הַחָכְמָה וּבִינָה וָדַעַת, שֶׁבְּלָלוֹתָן הוּא הַשֵּׂכֶל שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁכָה מִדָּה זוֹ** – הרי, שבכל סדר ירידת המדריגות מלמעלה למטה, אין למדריגה התחתונה שום ערך כלל לגבי המדריגה שמעליה: למדות אין שום ערך לגבי שכל, למחשבה אין שום ערך לגבי המדה, וכך לדיבור לגבי המחשבה, ולמעשה לגבי דיבור. **וְכָל זֶה** – הוא, **בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם וְנֶפֶשׁ כָּל הַבְּרוּאִים שֶׁבְּכָל הָעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, שֶׁבְּכֻלָּם הַחָכְמָה הִיא רֵאשִׁית וּמְקוֹר הַחַיּוּת:** – ואילו הקב"ה – יסביר רבנו הזקן בפרק הבא – הוא כל כך נעלה מחכמה, שהיא לגביו כעשיה ממש.

שער היחוד והאמונה

מחשבה זו ומדה זו היא חיותה של מחשבה זו ומאותיות המחשבה נמשכות אותיות הדבור והן חיותן ממש והדבור מביא לידי מעשה הצדקה וחסד כגון המלך שמצוה לעבדיו ליתן וגם כשהאדם עושה בעצמו איזה דבר הרי כח הנפש וחיותה המתלבש בעשיה זו הוא כאין ממש לגבי כח הנפש וחיותה המתלבש בדבור האדם וכערך ומשל הגוף לנשמה וכן ערך אותיות הדבור לאותיות המחשבה וכן ערך אותיות המחשבה למהות המדה המלובשת בה ומחיה אותה וכן ערך מהות וחיות המדה לגבי החכמה ובינה ודעת שכללותן הוא השכל שממנו נמשכה מדה זו וכל זה בנפש האדם ונפש כל הברואים שבכל העולמות עליונים ותחתונים שבכולם החכמה היא ראשית ומקור החיות:

יום חמישי א' תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פו, פרק ט. אבל... עד עמ' פו, עד אין קץ.

פֶּרֶק ט. אֲבָל לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, מַדְרֵגַת הַחָכְמָה שֶׁהִיא תְּחִלַּת מַחֲשָׁבָה וְרֵאשִׁיתָהּ, – ומקורה, **הִיא סוֹף מַעֲשֶׂה אֶצְלוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁנֶּחֱשֶׁבֶת כְּאִלּוּ הִיא בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת עֲשִׂיָּה לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[1]: **"כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ".** – שלכאורה, היה מתאים להשתמש לגבי חכמה, במלה "השכלת" (כולם בחכמה השכלת) או בלשון אחרת של שכל – מדוע אומר הפסוק "**עשית**" כשמדובר אודות חכמה? – אלא הכוונה היא, שחכמה היא כעשיה לגבי הקב"ה, **וְהַיְנוּ לוֹמַר, שֶׁכְּעֶרֶךְ הַחַיּוּת שֶׁבַּעֲשִׂיָּה גּוּפָנִית וְגַשְׁמִית לְעֶרֶךְ חַיּוּת הַחָכְמָה, שֶׁהִיא** – החכמה, **רֵאשִׁית וּמְקוֹר הַחַיּוּת בָּאָדָם וְכָל הַבְּרוּאִים גַּשְׁמִיִּים,** – שלגבי חכמה, מקור החיות ותחילתה, אין שום ערך כלל לחיות של עשיה, שהיא החיות הנמוכה ביותר, **שֶׁהוּא** –

שער היחוד והאמונה

פרק ט אבל לגבי הקדוש ברוך הוא מדרגת החכמה שהיא תחלת מחשבה וראשיתה היא סוף מעשה אצלו דהיינו שנחשבת כאילו היא בחי' ומדרגת עשייה לגבי הקדוש ב"ה כדכתיב כולם בחכמה עשית והיינו לומר שכערך החיות שבעשיה גופנית וגשמיית לערך חיות החכמה שהיא ראשית ומקור החיות באדם וכל הברואים גשמיים שהוא כאין לגבי חיות שבאותיות הדבור

---

1. תהלים קד, כד.

שער היחוד והאמונה

שהוא כאין לגבי החיות שבאותיות המחשבה שהוא כאין לגבי חיות ומעלת המדות שמהן נמשכה מחשבה זו שהוא כאין לגבי חיות ומעלת ומדרגת החכמה בינה ודעת מקור המדות כן ממש ערך מדרגת ומעלת החכמה שהיא ראשית ומקור החיות שבכל העולמות לגבי הקדוש ב"ה בכבודו ובעצמו המרומם והמתנשא ריבוא רבבות מדרגות רוממות יותר מרוממות מדרגת החכמה על בחי' חיות שבעשייה שהיא רוממות חמש מדרגות לבד שהן מדרגות בחי' עשייה ודבור ומחשבה ומדות ושכל אבל הקדוש ב"ה רם ומתנשא ממדרגת החכמה רבבות מדרגות כאלו עד אין קץ

1 החיות של עשיה, היא **כְּאַיִן לְגַבֵּי חַיּוּת שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר,**
2 **שֶׁהוּא** – החיות של אותיות הדיבור, היא **כְּאַיִן לְגַבֵּי חַיּוּת**
3 **שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה, שֶׁהוּא** – החיות שמאותיות המחשבה,
4 היא **כְּאַיִן לְגַבֵּי חַיּוּת וּמַעֲלַת הַמִּדּוֹת שֶׁמֵּהֶן נִמְשְׁכָה מַחֲשָׁבָה**
5 **זוֹ** – כפי שהוסבר לעיל,
6 שכל האותיות שבמחשבה
7 באות מאיזו מדה שהיא
8 הגורמת שהנפש תהרהר
9 באותיות מחשבה אלו.
10 הרי ברור הדבר, שהחיות
11 של אותיות המחשבה,
12 היא כאפס לגבי החיות
13 של המדות, **שממנה**
14 באות אותיות מחשבה
15 **אלו, שֶׁהוּא** – החיות של
16 המדות, היא **כְּאַיִן לְגַבֵּי**
17 **חַיּוּת וּמַעֲלַת וּמַדְרֵגַת**
18 **הַחָכְמָה בִּינָה וְדַעַת**
19 **מְקוֹר הַמִּדּוֹת** – הרי,
20 שמעשיה עד לעליונות החכמה, ישנן חמש מדריגות, שכל
21 אחת מהן היא כאין לגבי המדריגה שלמעלה ממנה – הרי
22 על־אחת־כמה־וכמה שמהתחתון ביותר (עשיה) לגבי העליון
23 ביותר (חכמה), וכערך שבין עשיה לגבי חכמה – **כֵּן מַמָּשׁ עֶרְךְ**
24 **מַדְרֵגַת וּמַעֲלַת הַחָכְמָה, שֶׁהִיא רֵאשִׁית וּמְקוֹר הַחַיּוּת**
25 **שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת,** – שכן, כאן מדובר אודות ספירת החכמה
26 של עולם האצילות, שהיא המקור לעולם האצילות, שהוא
27 העולם העליון ביותר,
28 וממילא מקור שאר
29 העולמות שלמטה מעולם
30 האצילות – לחכמה זו אין
31 כל ערך, **לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־**
32 **בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ**
33 **וּבְעַצְמוֹ, הַמְרוֹמָם**
34 **וְהַמִּתְנַשֵּׂא רִבּוֹא רִבְבוֹת**
35 **מַדְרֵגוֹת רוֹמְמוּת, יוֹתֵר**
36 **מֵרוֹמְמוּת מַדְרֵגַת**
37 **הַחָכְמָה עַל בְּחִינַת**
38 **חַיּוּת שֶׁבַּעֲשִׂיָּה, שֶׁהִיא** –
39 רוממות החכמה לגבי
40 עשיה, היא **רוֹמְמוּת** –
41 של, **חָמֵשׁ מַדְרֵגוֹת לְבַד,**
42 **שֶׁהֵן מַדְרֵגוֹת בְּחִינַת עֲשִׂיָּה וְדִבּוּר וּמַחֲשָׁבָה וּמִדּוֹת וְשֵׂכֶל.**
43 **אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רָם וּמִתְנַשֵּׂא מִמַּדְרֵגַת הַחָכְמָה**
44 **רִבְבוֹת מַדְרֵגוֹת כָּאֵלּוּ עַד אֵין קֵץ.**

יום שישי ב' תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פו, רק מפני... עד עמ' פז, ידוע למשכילים.

שער היחוד והאמונה

רק מפני שאין בנבראים כח להשיג רק ההשתלשלות ממדרגת חכמה שהיא ראשיתם למדרגת עשיה השפלה לכך אנו אומרים שלגבי הקדוש ב"ה נחשבת מדרגת החכמה כמדרגת עשיה ממש דהיינו לומר שהוא רם ונשא ונעלה עילוי רב מאד מאד ממדרגת החכמה ולא שייך כלל לייחס אצלו שום ענין המתייחס לחכמה אפילו בדרך מעלה ועילוי רב כגון לומר עליו שא"א לשום נברא עליונים ותחתונים להשיג חכמתו או מהותו כי ענין ההשגה מתייחס ונופל על דבר חכמה ושכל לומר שאפשר להשיגו או אי אפשר להשיגו מפני עומק המושג אבל הקדוש ברוך הוא שהוא למעלה מן השכל וההכמה לא שייך כלל לומר בו שאי אפשר להשיגו מפני עומק המושג כי אינו בבחי' השגה כלל והאומר עליו שאי אפשר להשיגו הוא כאומר על איזו חכמה

45 **רַק** – אם כך הדבר, מדוע אנו אומרים רק שחכמה לגבי הקב"ה
46 היא כמו עשיה לגבי חכמה, הרי ה"עצם" הוא למעלה מעלה
47 בהרבה מאשר עשיה לגבי חכמה? – הרי זה **מִפְּנֵי שֶׁאֵין**
48 **בַּנִּבְרָאִים כֹּחַ לְהַשִּׂיג רַק הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מִמַּדְרֵגַת חָכְמָה,**
49 **שֶׁהִיא רֵאשִׁיתָם,** – איך
50 שהיא יורדת **לְמַדְרֵגַת**
51 **עֲשִׂיָּה הַשְּׁפָלָה, לְכָךְ אָנוּ**
52 **אוֹמְרִים שֶׁלְּגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־**
53 **בָּרוּךְ־הוּא נֶחֱשֶׁבֶת**
54 **מַדְרֵגַת הַחָכְמָה**
55 **כְּמַדְרֵגַת עֲשִׂיָּה מַמָּשׁ,** –
56 שמחכמה עד עשיה
57 בנבראים היא הירידה
58 הגדולה ביותר של
59 מדריגות שבאפשרותם
60 להשיג, **דְּהַיְנוּ לוֹמַר** –
61 כלומר, **שֶׁהוּא** – יתברך,
62 **רָם וְנִשָּׂא וְנַעֲלֶה עֲלוּי**
63 **רַב מְאֹד מְאֹד מִמַּדְרֵגַת**
64 **הַחָכְמָה. וְלֹא שַׁיָּךְ כְּלָל**
65 **לְיַחֵס אֶצְלוֹ שׁוּם עִנְיָן**
66 **הַמִּתְיַחֵס לְחָכְמָה, אֲפִלּוּ**
67 – לא **בְּדֶרֶךְ מַעֲלָה וְעֲלוּי רַב,** – אפילו התייחסות לחכמה כדי
68 לציין איך הוא ברוך־הוא למעלה מחכמה – גם זה אינו מתאים,
69 **כְּגוֹן לוֹמַר עָלָיו** – על הקב"ה, **שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְשׁוּם נִבְרָא**
70 **עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים לְהַשִּׂיג חָכְמָתוֹ אוֹ מָהוּתוֹ,** – כאן הרי
71 משתמשים בענין ההבנה באופן של שלילה ועליונות, שאי־
72 אפשר להבין את הקב"ה –
73 ובכל זאת לא שייך לומר
74 כך אודות הקב"ה, **כִּי עִנְיַן**
75 **הַהַשָּׂגָה מִתְיַחֵס וְנוֹפֵל** –
76 רק **עַל דְּבַר חָכְמָה**
77 **וְשֵׂכֶל, לוֹמַר שֶׁאֶפְשָׁר**
78 **לְהַשִּׂיגוֹ, אוֹ אִי אֶפְשָׁר**
79 **לְהַשִּׂיגוֹ מִפְּנֵי עֹמֶק**
80 **הַמֻּשָּׂג; אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־**
81 **בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהוּא**
82 **לְמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל**
83 **וְהַחָכְמָה - לֹא שַׁיָּךְ כְּלָל**
84 **לוֹמַר בּוֹ שֶׁאִי אֶפְשָׁר**
85 **לְהַשִּׂיגוֹ מִפְּנֵי עֹמֶק**
86 **הַמֻּשָּׂג,** – וזאת מפני **כִּי** –
87 הקב"ה, **אֵינוֹ בִּבְחִינַת**
88 **הַשָּׂגָה כְּלָל, וְהָאוֹמֵר**
89 **עָלָיו** – על הקב"ה, **שֶׁאִי**
90 **אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיגוֹ - הוּא כְּאוֹמֵר עַל אֵיזוֹ חָכְמָה רָמָה וַעֲמֻקָה,**

שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְמַשֵּׁשָׁהּ בַּיָּדַיִם מִפְּנֵי עֹמֶק הַמֶּשֶׁג, שֶׁכָּל הַשּׁוֹמֵעַ – דברים אלה, **יִצְחַק לוֹ, לְפִי שֶׁחוּשׁ הַמִּשּׁוּשׁ אֵינוֹ מִתְיַחֵס וְנוֹפֵל אֶלָּא עַל עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית הַנִּתְפֶּסֶת בַּיָּדַיִם,** – דבר גשמי, הנעשה ונלקח בידים, מתאים לומר עליו, שיכולים למששו בידים, ואילו ענין של שכל, ה"מתקבל" בשכל בלבד, לא מתאים כלל לומר שהחכמה היא כל־כך עמוקה, שאי אפשר למשש אותה **בידים. וְכָכָה מַמָּשׁ נֶחֱשֶׁבֶת לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַדְרֵגַת הַשֵּׂכֶל וְהַהַשָּׂגָה כַּעֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית מַמָּשׁ, וַאֲפִלּוּ הַשָּׂגַת שְׂכָלִים** – נמצאים בעלי הבנה גדולה, **שֶׁבְּעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים, וַאֲפִלּוּ מַדְרֵגַת חָכְמָה עִלָּאָה** – החכמה העליונה, שבעולם האצילות, **הַמְחַיָּה אֶת כֻּלָּם,** – כל הנבראים וכל עניני שכל, **כִּדְכְתִיב:** – כמו שכתוב[1]: **"כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ".** – שהתהוות כל הנבראים וחיותם היא מ"חכמה", היינו חכמה דאצילות, אף־על־פי־כן נחשבת גם חכמה עילאה (עליונה) שבאצילות כעשיה לגבי הקב"ה, כי הקב"ה הוא בלי ערך למעלה מחכמה שבאצילות – ממילא לא מתאים כלל לומר, שאי־אפשר להבינו בחכמה ושכל, כיוון שענין החכמה והשכל אינו ה"חוש" כלל שעל־ידו אפשר להשיגו, כי הוא למעלה לגמרי מכך. **וּמַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא "חָכָם" בַּכָּתוּב,** – הרי שכן מייחסים לו ענין החכמה, **וְגַם חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה כִּנּוּ לוֹ מַדְרֵגַת וּמַעֲלַת הַחָכְמָה,** – שהוא יתברך חכם, **הֵינוּ מִשּׁוּם שֶׁהוּא מְקוֹר הַחָכְמָה, שֶׁמִּמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ נִמְשָׁךְ וְנֶאֱצָל** – לגבי נבראים נאמר הלשון "נברא", דבר שנוצר, ולגבי מדריגה שמעולם האצילות, הלשון הוא "נאצל", שנאצל ונפרש ממנו יתברך מדריגה **זו** ונאצל **זה, מָהוּת מַדְרֵגַת חָכְמָה עִלָּאָה** – עליונה, **שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת. וְכֵן** – מה שקוראים לקב"ה בשם: **"רַחוּם" וְ"חָסִיד",** – למרות שהוא למעלה לגמרי ממדות רחמים וחסד, הרי זה מפני **עַל שֵׁם שֶׁהוּא מְקוֹר הָרַחֲמִים וְהַחֲסָדִים. וְכֵן שְׁאָר הַמִּדּוֹת,** – שמה שמציינים את הקב"ה במדות האחרות, הרי זה מפני שהוא מקור למדות אלו, **שֶׁכֻּלָּן** – כל המדות, **נִמְשְׁכוּ וְנֶאֱצְלוּ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ. וְדֶרֶךְ וְעִנְיַן הַהַמְשָׁכָה וְהָאֲצִילוּת,** – כיצד נמשכו ונאצלו חכמה ומדות מהקב"ה, שהוא למעלה לגמרי מחכמה ומדות, ואף גם אחרי שנמשך ענין החכמה והמדות, הן דבר אחד אתו יתברך, **אֵיךְ** – נמשך ונאצל ענין החכמה והמדות מ"אין־סוף" שלמעלה לגמרי מחכמה ומדות, **וּמַה** – איזו מהות נאצלה כאן, שבהיותה ענין של חכמה או מדות, היא דבר אחד אתו יתברך, הנה דבר זה **יָדוּעַ לַמַּשְׂכִּילִים**[2].

שער היחוד והאמונה

רמה ועמוקה שאי אפשר למששה בידים מפני עומק המושג שכל השומע יצחק לו לפי שחוש המישוש אינו מתייחס ונופל אלא על עשייה גשמית הנתפסת בידים וככה ממש נחשבת לגבי הקב"ה מדרגת השכל וההשגה כעשייה גשמית ממש ואפילו השגת שכלים שבעולמות עליונים ואפילו מדרגת חכמה עילאה המחיה את כולם כדכתיב כולם בחכמה עשית. ומה שהקדוש ברוך הוא נקרא חכם בכתוב וגם חז"ל כינו לו מדרגת ומעלת החכמה היינו משום שהוא מקור החכמה שממנו ית' נמשך ונאצל מהות מדרגת חכמה עילאה שבעולם האצילות וכן רחום וחסיד על שם שהוא מקור הרחמים והחסדים וכן שאר המדות שכולן נמשכו ונאצלו ממנו יתברך ודרך וענין ההמשכה והאצילות איך ומה ידוע למשכילים

יום שבת קודש ג' תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' פז, הגה"ה (סוד... עד עמ' פז, מן השכל:

(הגהה: – ב"הגהה" זו מוסבר בקיצור ענין הצמצומים שהיו נדרשים כדי שמאור אין־סוף, ייאצל ענין של חכמה ומדות: **סוֹד הַצִּמְצוּם כְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** – שלפני הצמצום האיר האור הבלי־גבול, והצמצום פעל שיתגלה כוח הגבול שבאור אין־סוף, **וְצִמְצוּם "אָדָם קַדְמוֹן",** – היינו המחשבה הראשונה הכוללת כל סדר ההשתלשלות – נעשה כבר כאן ענין של מחשבה, אבל מחשבה כזו הכוללת את כל סדר ההשתלשלות, **וְסוֹד** – הצמצום של **הַדִּיקְנָא,** – זקן ושערות, שהם ענין של צמצומים: כשם שבשערה החיות מצומצמת ביותר, עד שגם כשחותכים את השערה אין האדם חש בכאב, כך מהווה "סוד הדיקנא" אופן נוסף בצמצומים[3], **שֶׁסּוֹד כָּל הַצִּמְצוּמִים** – הוא, **לְצַמְצֵם הָאוֹר** – כדי

שער היחוד והאמונה

הגה"ה

(סוד הצמצום באור א"ס ב"ה וצמצום א"ק וסוד הדיקנא שסוד כל הצמצומים לצמצם האור שיתלבש בבחי' כלים דז"ס והנה אחר שנתלבש אור א"ס בבחי' כלים דחב"ד אז שייך לומר מ"ש הרמב"ם הוא היודע והוא המדע והוא הידוע ובידיעת עצמו וכו' לפי שבחי' כלים

* והנה אין לנו עסק בנסתרו' אך הנגלות לנו להאמין אמונה שלימה דאיהו וגרמוהי חד דהיינו מדותיו של הקדוש ב"ה ורצונו וחכמתו ובינתו ודעתו עם מהותו ועצמותו המרומם

---

2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בבי' יותר בכ"מ בדא"ח – לדוגמא מצות האמנת אלקות וכו'". מראי־מקומות בענין זה אפשר למצוא גם ב"ספר הערכים – חב"ד", כרך ד', ערך "אורות דספירות – פשיטותם או ציורם". 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בבי'

שיוכל, שֶׁיִּתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינוֹת כֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת. – שבעולם האצילות. "כלים" הם ענין של חכמה וחסד, ואילו "אור" הוא פשוט, בלי ציור של חכמה וחסד; הנה בשעה שהוא מצמצם את עצמו ונעשה ענין של כלים, של חכמה וחסד, בהם מתלבש ומתייחס האור, אז מתהווה ענין החכמה והחסד ובאופן שהם דבר אחד אתו יתברך. וְהֵנָּה, אַחַר שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ אוֹר אֵין־סוֹף בִּבְחִינַת כֵּלִים דְּחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת, אָז שַׁיָּךְ לוֹמַר מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם: – שהדעת והידיעה שלמעלה הן באופן ש"הוּא הַיּוֹדֵעַ, וְהוּא הַמֵּדָע, וְהוּא הַיָּדוּעַ, – הכל זה "הוא", הוא יתברך, וּבִידִיעַת עַצְמוֹ וְכוּ'", – יודע כל הנבראים. לְפִי שֶׁבְּחִינַת כֵּלִים דַּאֲצִילוּת נַעֲשִׂים נְשָׁמָה וְחַיּוּת לְ – עולמות בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה וּלְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם. – לכל הנבראים שבעולמות. וב"ידיעת עצמו" שבכלים דאצילות, הוא יודע כל הנבראים של בריאה – יצירה – עשיה המקבלים חיותם מהם. אך, כל זה שייך אחרי שהאור מצטמצם על־ידי צמצומים שונים, עד שיוכל האור להתלבש בכלים שבאצילות. אֲבָל בְּלִי צִמְצוּם וְהַלְבָּשָׁה הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל – כאמור לעיל, של האור בכלים, לֹא שַׁיָּךְ כְּלָל לוֹמַר "הוּא הַיּוֹדֵעַ, וְהוּא הַמֵּדָע וְכוּ'", – כלומר, לא שייך כלל לומר בו ענין של ידיעה, גם לא באופן של "הוא היודע הוא המדע וכו'", כִּי – הקב"ה, אֵינוֹ בִּבְחִינַת וְגֵדֶר דַּעַת וּמַדָּע כְּלָל חַס־וְשָׁלוֹם, אֶלָּא – הוא, לְמַעְלָה מַעְלָה עֲלוּי רַב עַד אֵין קֵץ אֲפִלּוּ מִבְּחִינַת וְגֵדֶר חָכְמָה, – שגם האופן של "הוא היודע והוא המדע כו'" הוא גדר פרטי של חכמה, כלומר, זהו חכמה ולא ענין של חסד – הנה הוא יתברך למעלה מעלה לגמרי מכך, עַד שֶׁבְּחִינַת חָכְמָה נֶחְשֶׁבֶת אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ כִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית): על־כל־פנים הרי אמר, שהדרך והאופן כיצד נמשך ונאצל מאור אין־סוף ענין של חכמה ומדות, ובכל זאת תהיינה דבר אחד עם אור אין־סוף, עד ש"הוא המדע וכו'" – דבר זה ידוע למשכילים, ורבנו הזקן ממשיך ואומר: וְהֵנָּה, אֵין לָנוּ עֶסֶק בַּנִּסְתָּרוֹת, – כיצד נאצלו הספירות מאור אין־סוף, וּבאופן זה שהן דבר אחד עם אור אין־סוף. אַךְ "הַנִּגְלוֹת לָנוּ", – הוא, לְהַאֲמִין אֱמוּנָה שְׁלֵמָה דְּאִיהוּ וּגְרָמוּהִי חַד, – הוא יתברך ו"גרמוהי" הכלים והספירות שלו הם דבר אחד, דְּהַיְנוּ מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ – הם דבר אחד עִם מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ, הַמְּרוֹמָם לְבַדּוֹ רוֹמְמוּת אֵין קֵץ מִבְּחִינַת חָכְמָה וְשֵׂכֶל וְהַשָּׂגָה. וְלָכֵן, – מפני שהוא למעלה לגמרי מענין של שכל והשגה, גַּם יְחוּדוֹ שֶׁמִּתְיַחֵד עִם מִדּוֹתָיו שֶׁהֶאֱצִיל מֵאִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, גַּם־כֵּן אֵינוֹ בִּבְחִינַת הַשָּׂגָה – שיוכלו לְהַשִּׂיג אֵיךְ מִתְיַחֵד בָּהֶן. – אלא זה ענין שיש "לקחתו" באמונה. וְלָכֵן נִקְרָאוּ מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא - שֶׁהֵן הַסְּפִירוֹת - בַּיּוֹתֵר הַקְּדוֹשׁ: "רָזָא דִּמְהֵימְנוּתָא", – סוד האמונה, שֶׁהִיא הָאֱמוּנָה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל: – שכן, אין השכל יכול להשיג זאת, ואפשר "לקבלו" רק באמונה.

שער היחוד והאמונה

הגה"ה

(סוד הצמצום באור א"ם ב"ה וצמצום א"ק וסוד הדיקנא שסוד כל הצמצומים לצמצם האור שיתלבש בבחי' כלים די"ס והנה אחר שנתלבש אור א"ם בבחי' כלים דחב"ד אז שייך לומר מ"ש הרמב"ם הוא היודע והוא המדע והוא הידוע ובידיעת עצמו וכו' לפי שבחי' כלים דאצילות נעשים נשמה וחיות לבי"ע ולכל אשר בהם אבל בלי צמצום והלבשה הנ"ל לא שייך כלל לומר הוא היודע והוא המדע וכו' כי אינו בבחי' וגדר דעת ומדע כלל ח"ו אלא למעלה מעלה עילוי רב עד אין קץ אפי' מבחי' וגדר חכמה עד שבחי' חכמה נחשבת אצלו ית' כבחי' עשיה גשמית):

* והנה אין לנו עסק בנסתרו' אך הנגלות לנו להאמין אמונה שלימה דאיהו וגרמוהי חד דהיינו מדותיו של הקדוש ב"ה ורצונו וחכמתו ובינתו ודעתו עם מהותו ועצמותו המרומם לבדו רוממות אין קץ מבחי' חכמה ושכל והשגה ולכן גם יחודו שמתייחד עם מדותיו שהאציל מאתו ית' ג"כ אינו בבחי' השגה להשיג איך מתייחד בהן ולכן נקראו מדותיו של הקדוש ב"ה שהן הספירות בזה"ק רזא דמהימנותא שהיא האמונה שלמעלה מן השכל:

יותר בכ"מ בדא"ח לדוגמא ש' היחוד וכו' – "שער היחוד" לאדמו"ר האמצעי (בספר "נר מצוה ותורה אור").

המשך ביאור למס' יבמות ליום ראשון עמ' א

במקצת, ונמצא שביאתה ביאה פסולה שאינה מועילה להפקיע את זיקתה, ומאידך קניינה המשוייר של החרשת אינו די לדחות את הקטנה מיבום, כיון שיתכן שהקטנה קנויה לגמרי, ולכן הקטנה צריכה חליצה ולא די לה בגט.

דוחה הגמרא: אִי מִשּׁוּם הָא לֹא אִידְּיָא – אם זו הראיה, היא אינה מוכרחת וניתן לדחותה. שלעולם יתכן שהברייתא בשיטת רבי נחמיה, ומה שלא הזכיר התנא של הברייתא את הדין באופן שהיבם עבר ובא על הקטנה, כפי ששנה לענין חרשת, משום שחֵרֶשֶׁת דְּלֵית לָהּ תַּקָּנָתָא דְּהֵיתֵירָא – שאין לה תקנה באופן המותר, לכן קָתָנֵי – שנה התנא תַּקָּנָתָא דְּאִיסּוּרָא – תקנה באופן האסור, דהיינו שהיבם עבר על איסור ובא עליה. אבל קְטַנָּה דְּאִית לָהּ תַּקָּנָתָא דְּהֵיתֵירָא – שיש לה תקנה באופן המותר, דהיינו לחלוץ כשתגדל, לֹא תָּנֵי תַּקָּנָתָא דְּאִיסּוּרָא – לא שנה התנא תקנה בדרך של איסור.

משנה

משנתנו ממשיכה לדון ביבם שנפלו לפניו שתי יבמות [מבעל אחד] ונישואי אחת מהן או שתיהן אינן אלא מדרבנן: מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי לִשְׁתֵּי יְתוֹמוֹת קְטַנּוֹת וּמֵת, וּבָא הַיָּבָם עַל אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה, כלומר על אחת מהן, וְחָזַר וּבָא עַל הַשְּׁנִיָּה, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַשְּׁנִיָּה

יום ראשון

יום רביעי — כז סיון — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: קרח, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: וממלא . . . ־פד־ ותכלית.

כְּתִיב ״וּבֵרַכְךָ ה׳ אֱלֹקֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה״. הָאָדָם, עָלָיו רַק לַעֲשׂוֹת כְּלִי לְפַרְנָסָתוֹ, וּלְהִשְׁתַּדֵּל בְּכָל כֹּחוֹ אֲשֶׁר הַכְּלִי יִהְיֶה טָהוֹר מִכָּל סִיג וּפְסֹלֶת דְּאוֹנָאָה כוּ׳, הֵינוּ שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל עַל פִּי דִּינֵי הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר אָז הוּא כְּלִי רָאוּי לִבְרָכָה הָעֶלְיוֹנָה בִּשְׁנַיִם: פַּרְנָסָה בְּרֶוַח, וַאֲשֶׁר הַפַּרְנָסָה תֵּלֵךְ לַמָּקוֹם הָרָאוּי.

יום שני

יום חמישי — כח סיון — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: קרח, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: כי מקור . . . ־168־ מדותיו.

הצ״צ בספרו לבנו אאזמו״ר מאורע מחייו, סיים: מיט דעם וואָס מען העלפט א אידען אין פרנסה, אפילו פאַרדינען זיבעציג קאָפּיקעס (מטבע קטנה ברוסיא) אין א קעלבעל, איז אלע שערי היכלות העליונים זיינען פאר איהם אָפען.

כעבור כמה שנים סיפר אאזמו״ר כל הנ״ל לאאמו״ר והוסיף: מ׳באדארף אפילו וויסען די וועג צו די היכלות העליונים, נאָר דאָס מאַכט ניט אויס, עס דארף זיין דער עיקר, העלפען בלבב שלם מיט א געפיל, האָבען א געשמאַק אין א אידען טאָן א טובה.

הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ בְּסִפְּרוֹ לִבְנוֹ אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר״שׁ] מְאֹרָע מֵחַיָּיו, סִיֵּם: בָּזֶה שֶׁמְּסַיְּעִים לִיהוּדִי בְּפַרְנָסָתוֹ, אֲפִלּוּ לְהַרְוִיחַ שִׁבְעִים ״קָאָפִּיקְעֶס״ (מַטְבֵּעַ קָטַנָּה בְּרוּסְיָא) בְּסַחַר עֲגָלִים, כָּל שַׁעֲרֵי הַהֵיכָלוֹת הָעֶלְיוֹנִים פְּתוּחִים עֲבוּרוֹ.

כַּעֲבוֹר כַּמָּה שָׁנִים סִפֵּר אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר״שׁ] כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל לַאֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ], וְהוֹסִיף: צָרִיךְ גַּם לָדַעַת אֶת הַדֶּרֶךְ לַהֵיכָלוֹת הָעֶלְיוֹנִים, אַךְ אֵין זֶה מְשַׁנֶּה, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הָעִקָּר לְסַיֵּעַ בְּלֵבָב שָׁלֵם בְּרֶגֶשׁ, שֶׁיִּהְיֶה תַּעֲנוּג בַּעֲשִׂיַּת טוֹבָה לִיהוּדִי.

יום שלישי

יום שישי — כט סיון — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: קרח, ששי עם פירש״י.
תהלים: קמ־קמד.
תניא: והחשבון . . . האותיות עצמן.

עֲבוֹדַת הָאָדָם עַל פִּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִרְאוֹת עִנְיַן הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, אֵיךְ כִּי בְּטוּבוֹ יִתְבָּרֵךְ מְחַדֵּשׁ אֶת הָעוֹלָם וְהַנִּבְרָאִים בְּכָל רֶגַע בְּהַשְׁגָּחָתוֹ הַפְּרָטִית, אֲשֶׁר זֶה אַךְ זֶה הוּא מְצִיאוּת הַנִּבְרָאִים חַיּוּתָם וְקִיּוּמָם.

יום רביעי

שבת — ל סיון, שר״ח — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: קרח, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קמה־קנ.
תניא: פרק ח. והנה . . . ומקור החיות.

העברת הפרשה שמו״ת – פסוק פסוק. וקורין גם ההפטרה, או שתי ההפטרות אם הוא שבת ר״ח, או פרשיות מחוברות וכיוצא בזה.

היום יום . . .

מענה רבינו הזקן לאברך עילוי מצוין ובעל כשרון מפורסם כשנכנס ליחידות שלו הראשונה – בשנת תקנ"ה בליאזנא: רוחניות וגשמיות זיינען הפכים בעצם מהותם. דאָס וואָס עס איז א מעלה אין גשמיות, איז א חסרון אין רוחניות.

אין גשמיות איז א שמח בחלקו דער גרעסטער בעל מעלה. און דורך עבודה וועט אזא איינער צוקומען צו די העכסטע מדריגות. אין רוחניות אָבער איז א שמח בחלקו דער גרעסטער חסרון, און ער ווערט, ר"ל, א יורד ונופל.

הַעֲבָרַת הַפָּרָשָׁה שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם - פָּסוּק פָּסוּק. וְקוֹרִין גַּם הַהַפְטָרָה, אוֹ שְׁתֵּי הַהַפְטָרוֹת אִם הוּא שַׁבָּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ פָּרָשִׁיּוֹת מְחֻבָּרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

מַעֲנֶה רַבֵּנוּ הַזָּקֵן לְאַבְרֵךְ עִלּוּי מְצֻיָּן וּבַעַל כִּשָּׁרוֹן מְפֻרְסָם, כְּשֶׁנִּכְנַס לִיחִידוּת שֶׁלּוֹ הָרִאשׁוֹנָה - בִּשְׁנַת תקנ"ה בְּלִיאָזְנָא: רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת הֵם הֲפָכִים בְּעֶצֶם מַהוּתָם. מַה שֶּׁהוּא מַעֲלָה בַּגַּשְׁמִיּוּת, הוּא חִסָּרוֹן בָּרוּחָנִיּוּת.

בְּגַשְׁמִיּוּת - הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ הוּא בַּעַל מַעֲלָה הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר, וְעַל יְדֵי 'עֲבוֹדָה' יַגִּיעַ אֶחָד כָּזֶה לַמַּדְרֵגוֹת הַגְּבֹהוֹת בְּיוֹתֵר. אֲבָל בְּרוּחָנִיּוּת - הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ הוּא הַחִסָּרוֹן הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר, וְהוּא נִהְיָה, רַחֲמָנָא לִצְלָן, יוֹרֵד וְנוֹפֵל.

יום חמישי

יום ראשון — **א תמוז, ב דר"ח** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: חוקת, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: א־ט.
תניא: פרק ט. אבל . . . אין קץ.

מְסִירוּת נֶפֶשׁ הָרְאוּיָה לִבְנֵי תּוֹרָה הוּא כִּדְרָשַׁת רַז"ל "אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל", לְהָמִית אֶת כָּל הַתַּעֲנוּגִים בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם. כִּי אֲפִלּוּ דְּבָרִים קַלֵּי הָעֶרֶךְ בְּתַעֲנוּגֵי עוֹלָם, מוֹנְעִים הֵמָּה מִלִּהְיוֹת מָסוּר וְנָתוּן בְּאָהֳלָהּ שֶׁל תּוֹרָה.

יום שישי

יום שני — **ב תמוז** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: חוקת, שני עם פירש"י
תהלים: י־יז.
תניא: רק מפני . . . למשכילים.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן כּוֹתֵב בְּסִדּוּרוֹ: נָכוֹן לוֹמַר קֹדֶם הַתְּפִלָּה "הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ".

זֹאת אוֹמֶרֶת, אֲשֶׁר מִצְוַת אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל הִיא שַׁעַר הַכְּנִיסָה, אֲשֶׁר דֶּרֶךְ בּוֹ יָכוֹל הָאָדָם לָבוֹא לַעֲמֹד לִפְנֵי ה' אֱלֹקִים לְהִתְפַּלֵּל, בִּזְכוּתָהּ תְּקַבֵּל תְּפִלַּת הַמִּתְפַּלֵּל.

שבת קודש

יום שלישי — **ג תמוז** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: חוקת, שלישי עם פירש"י.
תהלים: יח־כב.
תניא: הגהה. סוד . . . מן השכל.

אאזמו"ר אמר: א אידישער קרעכץ וואָס קומט ח"ו בסבה פון א ניט גוט גשמי איז אויך א תשובה גדולה, בפרט א קרעכץ בסבה פון א ניט גוט רוחני איז אודאי און אודאי א תשובה מעליתא. דער קרעכץ שלעפט ארויס פון עומק רע, און שטעלט אנידער אין א מעמד טוב.

אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר״שׁ] אָמַר: אֲנָחָה יְהוּדִית הַבָּאָה חַס־וְשָׁלוֹם בְּסִבַּת לֹא טוֹב גַּשְׁמִי – גַּם הִיא תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה, בִּמְיוּחָד אֲנָחָה בְּעִקְּבוֹת לֹא טוֹב רוּחָנִי – הִיא וַדַּאי וּוַדַּאי תְּשׁוּבָה מְעֻלָּה. הָאֲנָחָה מְחַלֶּצֶת מֵעֹמֶק רַע, וּמְצִיבָה בְּמַעֲמָד טוֹב.

המשך ביאור למס׳ יבמות ליום שבת קודש עמ׳ א

אותה ויש לחוש שמשקרות. **אָמְרוּ** לוֹ חכמים, אין צריך להוסיפן, שכן **אֵשֶׁת אָב חֲרֵי הִיא בִּכְלַל בַּת הַבַּעַל**, שכשם שבת הבעל אינה מעידה לאשת אביה, כמו כן אשת האב אינה מעידה לה. וכן **כַּלָּה חֲרֵי בִּכְלַל חֲמוֹתָהּ**, שכשם שחמות אינה מעידה לכלה, כמו כן הכלה אינה מעידה לחמותה ששניהן שונאות זו את זו, ולכן לא הוצרכה המשנה למנותן בפני עצמן. **וְרַבִּי יְהוּדָה** ישיב לך, צריך לשנות אף כלה ואשת אב, שכן כלה אינה בכלל חמותה, **דִּבְשֶׁלְּמָא חֲמוֹתָהּ סָנְיָא לָהּ לְכַלָּה**, משום **דְּאָמְרָה קָאָכְלָה לְגִירְסָנֵי** – היא אוכלת את כל עמלי, **אֶלָּא כַּלָּה מַאי טַעְמָא סָנְיָא לַחֲמוֹתָהּ**, הרי אין לה סיבה לשנוא את חמותה שהרי היא אינה עומדת לירש אותה. וכמו כן אשת אב אינה בכלל בת הבעל, שכן **בִּשְׁלְּמָא בַּת הַבַּעַל יֵשׁ לָנוּ לוֹמַר דְּסָנְיָא לְאֵשֶׁת הָאָב**, משום **דְּאָמְרָה קָאָכְלָה לְגִירְסָנֵי דְּאַבָּא** – אשה זו היינו אשת אבי אוכלת את יגיע אמי אותם נכסים שהכניסה מבית אביה לבית בעלה, **אֶלָּא אֵשֶׁת הָאָב מַאי טַעְמָא סָנְיָא לְבַת הַבַּעַל**, הרי בת הבעל אינה אוכלת את יגיעה ואין לה טעם לשנוא אותה. וכיון שאין ללמוד מדין הנשים האחרות את דין הכלה ואשת האב, לכן הוצרך רבי יהודה להוסיפן בפירוש.

שואלת הגמרא: אם אכן כדבריך שאין לכלה סיבה לשנוא את חמותה, ואין לאשת האב סיבה לשנוא את בת הבעל, **אֶלָּא מַאי מוֹסִיף תַּרְתֵּי** – מדוע אכן הוסיף אותן רבי יהודה ברשימת הנשים שאינן נאמנות. מיישבת הגמרא: **אֶלָּא** סבר רבי יהודה, **כַּלָּה מַאי טַעְמָא סָנְיָא לַחֲמוֹתָהּ** – מהו הטעם שכלה שונאת את חמותה, משום **דְּמָנְלָה** החמות **לִכְנָהּ** [בעלה של הכלה] **כָּל דְּעָבְדָה** – את כל מה שהיא עושה. **וְאֵשֶׁת אָב נַמִּי** – גם כן מאותו הטעם **סָנְיָא לְבַת הַבַּעַל** משום **דְּמָנְלָה** הבת **לְאָבִיהָ כָּל דְּעָבְדָה** אשתו וגורמת קטטה ביניהם. נמצא שהכלה ואשת האב שנאתם שונה משנאת החמות ובת הבעל, ולכן הוצרך רבי יהודה להוסיפן בפני עצמן.

מבארת הגמרא את שיטת חכמים: **וְרַבָּנַן** סברו ששנאת אשת האב לבת הבעל והכלה לחמות נובעת משנאתן אליהן, שנאמר (משלי כז יט) ׳**כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם**׳, והיינו שכשם שהאדם הצופה במים רואה פנים כפניו, שאם פניו שוחקות הרי הוא רואה במים פנים שוחקות ואם פניו עצובות הרי הוא רואה במים פנים עצובות, כן לבבות בני האדם, שאם האדם אוהב בלבו את חבירו, גם חבירו אוהבו, ואם הוא שונאו גם חבירו שונא אותו. ומעתה, כיון ששנינו במשנה שחמותה אינה נאמנת משום ששונאת את כלתה, ממילא גם הכלה שונאת את חמותה מחמת שחמותה שונאתה. וכן מאחר שבת בעלה אינה נאמנת משום ששונאת את אשת אביה, ממילא גם אשת האב שונאת את בת בעלה מחמת שהיא שונאת אותה. וכיון שמאותו טעם שונאות זו את זו, לא הוצרכו להשמיע אותן בפני עצמן שאינן נאמנות.

תשובת רבי יהודה: **וְרַבִּי יְהוּדָה** ישיב, **הַהִיא בְּדִבְרֵי תּוֹרָה כְּתִיב** – הפסוק ההוא אמור במשלי לגבי היחס בין התורה ולומדיה, והיינו שכשם שמים מראים את דמות האדם, כן לב האדם מחכים מעצמו על ידי יגיעתו בתורה. אבל ביחס של בני אדם אחד לחבירו, יתכן שאחד שונא את חבירו וחבירו אינו שונא אותו. ולכן גם אחר ששנינו שהחמות שונאת את כלתה עדיין לא נלמד מזה שהכלה שונאת את חמותה, והוצרכו להשמיענו שאף כלתה אינה נאמנת.

שנינו במשנה, ׳חמותה׳ אינה נאמנת להעיד לה שמת בעלה, שחוששין שרוצה לקלקלה משום האיבה שיש לה כלפיה. הגמרא מביאה ספק בענין זה: **אָמַר רַב אֶחָא בַּר עֲוִיָא, בְּעוֹ מִנֵּיהּ בְּמַעֲרָבָא** – שאלו בארץ ישראל, **חֲמוֹתָהּ הַבָּאָה לְאַחַר מִיכָּן** – אשה שעתה אינה חמותה אלא שבעתיד יתכן שתהא חמותה, כגון אם אחי בעלה שאינה אם בעלה, ואם ימות בעלה בלא בנים תיפול לפני אחי בעלה ליבום ותהיה זו חמותה, **מַהוּ** הדין, האם נאמנת להעיד עליה שמת בעלה שתהא זקוקה היא להתייבם לבנה, או לחלוץ ולהנשא לאחר. שכן באופן זה יש להסתפק **מִי מַסְקָה אַדַּעְתָּהּ דְּמִית בַּעַל וְנָפְלָה קַמֵּי יָבָם** – האם עתה שעדיין אינה חמותה היא מעלה בדעתה כל כך שמא ימות בעלה של זו ותהיה היא כלתה ותאכל את עמלה, **וְסָנְיָא לָהּ** – ומחמת כן שונאת אותה כבר מעכשיו, ואינה נאמנת. **אוֹ לֹא** מעלה בדעתה כן, שהרי עתה אינה חמותה, ונאמנת.

המשך מעמוד ג

מהאדם, שיתחבר להקב״ה דרך כמה צמצומים, היינו, שיפרוש מכל הגשמיות עד שיעלה דרך כל העולמות ויהי׳ באחדות עם הקב״ה.

ומזה מובן גם בנוגע ל״הוי׳ צלך״ שכאשר עבודת האדם היא באופן של אהבה – ״יד ימינך״, וכשיש צורך במסירות נפש, הוא מוכן לכפות את עצמו לעשות נגד טבעו ורצונו, הנה גם מלמעלה נמשך לו גילויים שלא כפי טבעם. היינו, שגם גילויים שמצד טבעם הם למעלה משייכות לעולמות, ומושללים גם משלילת העולמות, הם נמשכים בעולם. כי הקב״ה נעשה להאדם כ״צל״ שהולך אחריו, על מנת להשלים לו את עבודתו בכל מקום[9].

9) מסה״מ מלוקט ה ע׳ קסא ואילך (ד״ה באתי לגני ה׳תשל״א).

'אין דישה אלא בגידולי קרקע'

יום ראשון כ"ז סיון ה'תשפ"ב

הלכות שבת פרק ח הלכה ז: הַדָּשׁ כִּגְרוֹגֶרֶת, חַיָּב; וְאֵין דִּישָׁה, אֶלָּא בְּגִדּוּלֵי קַרְקַע. וְהַמְפָרֵק, הֲרֵי הוּא תּוֹלֶדֶת הַדָּשׁ. הַחוֹלֵב אֶת הַבְּהֵמָה – חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְפָרֵק.

אף שאין דישה אלא בגידולי קרקע – בהמה נקראת גידולי קרקע (מגיד משנה). וכן כתב הרשב"א (שבת צה, ב) בשם ר"ח גאון, והביא ראיה מ'מעשר שני', שאין קונים בכסף מעשר שני אלא מאכל שהוא מגידולי קרקע (עירובין כז, ב) ויכולים לקנות בו בקר וצאן ("ונתת הכסף... בבקר ובצאן") וכפי שפירש רש"י (ד"ה וגידולי) "שכולן ניזונים וגדלים מן הקרקע".

והעיר ה'ערוך לנר' (עירובין קיד, א ד"ה משום):

הפועלים שמותר להם לאכול משל בעל הבית בשעה שעסוקים במלאכתם, הרי זה רק כשהמלאכה היא בדבר שגידולו מן הארץ (הל' שכירות פי"ב ה"א), והחולב והמגבן, שהמלאכה אינה בגידולי קרקע – אין הפועל אוכל בו (שם ה"ד). ויש להבין אם כן, מדוע לענין החולב את הבהמה בשבת, שחייב משום 'דש', נחשבת הבהמה כדבר שגידולו מן הארץ?

ומבאר:

יש לחלק ולומר שדוקא לענין היתר אכילת הפועלים, שנלמד מן הפסוק "לא תחסום שור בדישו", מה דיש שמיוחד בגידולי קרקע אף כל שהוא גדל מן הקרקע – ולכן צריך שיהיו גדלים וצומחים מן הקרקע ממש, ובעלי חיים אינם גדלים מן הקרקע אלא רק ניזונים ממנה. מה שאין כן לענין מלאכת 'דש' אין אמירה מפורשת שהדישה צריכה להיעשות בגידולי קרקע, אלא חכמים למדו שמלאכת שבת דומה למלאכה במשכן, ומפרק שהוא תולדה די בזה שהוא דומה במקצת לאב מלאכה שהוא 'דש', ובעל חי דומה במקצת לגידול הצומח מן הקרקע שהרי הוא ניזון מגידולי קרקע (ועיין אגלי טל, דש אות כד).

סגירת רוכסן נחשבת כתפירה?

יום שני כ"ח סיון ה'תשפ"ב

הלכות שבת פרק י, הלכה יא: הַמְדַבֵּק נְיָרוֹת אוֹ עוֹרוֹת בְּקוֹלֶן שֶׁל סוֹפְרִים וְכַיּוֹצֵא בּוֹ – הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת תּוֹפֵר, וְחַיָּב.

מדברי הרמב"ם עולה שכל חיבור בין שני דברים נחשב כתולדת תופר. ויש להבין: הרי גם מלאכת קושר היא חיבור של שני דברים זה לזה, ואם־כן מה ההבדל בין שתי המלאכות?

ומבאר ה'מרכבת המשנה': מלאכת קשירה היא חיבור של שני דברים ללא אמצעי שלישי, ואילו חיבור על ידי גורם שלישי הרי זה תולדת תופר, כחיבור שני חלקי בד על ידי חוט.

ויש שלמדו זאת מלשון הרמב"ם "המדבק ניירות בקולן של סופרים וכיוצא בו". ולכאורה, מדוע לא כתב בקצרה שמדבק ניירות, ומה ההבדל באיזה אופן מדבקם, אלא כוונתו שדווקא כשמחברם באמצעות דבר אחד, כמו דבק, הרי זה תופר (באר משה ב, כט).

ויש שביארו שהחילוק הוא באיכות וחוזק החיבור, שבתפירה שני החלקים נעשים לדבר אחד ממש ואי אפשר להחזירם לקדמותם אלא על ידי קריעה, ואילו בקשירה אין החלקים נעשים כדבר אחד וניתן להתיר את הקשר ולהפרידם, ולכן הדבקת ניירות זה לזה נחשבת כתולדת תופר ולא קושר, כי על ידי ההדבקה הם מתחברים באופן שאי אפשר להפריד ביניהם אלא על ידי קריעה (ערוך השולחן סי' שיז סי"ח, אגרות משהאו"ח ב, סי' פד).

אך בשו"ת 'שבט הלוי' (ג, סי' נא) הוכיח שאפילו חיבור שניתן להפרידו בקלות ללא קריעה נחשב כתופר, שהרי התופר שלוש תפירות בלבד מתחייב למרות שאפשר להתיר את החוט ללא שום קלקול. ולכן כתב שיש לאסור אפילו חיבור על ידי רוכסן, אם אינו עומד להיפתח ולהיסגר בתדירות, כגון בטנה המתחברת למעיל באמצעות רוכסן.

אך יש שכתבו כי הגדרת מלאכת תופר אמנם תלויה בחוזק ואיכות התפירה, ומכל־מקום התופר שלוש תפירות חייב כי גם העושה חלק ממלאכה חייב, ומאחר ושלוש תפירות הן התחלה של תפירה רגילה, הרי הוא חייב על כך, אולם חיבור שמצד מהותו אינו יוצר איחוד גמור אין בו משום תופר, כשם שאין איסור תופר ברכיסת כפתור והוא הדין ברכיסת רוכסן (בנין שבת עמ' עב, וראה שמירת שבת כהלכתה סי' טו סע"ד).

הוצאת חפץ מתוך כלי הצף על המים

יום שלישי כ"ט סיון ה'תשפ"ב

הלכות שבת פרק יג, הלכה ד: אִם הָיָה כְּלִי צָף עַל גַּבֵּי הַמַּיִם, וּפֵרוֹת עַל גַּבֵּי הַכְּלִי, וּפָשַׁט יָדוֹ וְלָקַח מִן הַפֵּרוֹת, וְהוֹצִיא – פָּטוּר.

בגמרא (שבת ה, ב) הסתפקו: נטל אגוז מכלי הצף על גבי מים, האם 'בתר אגוז אזלינן' ומאחר שהאגוז נח בכלי נטילתו נחשבת כ'עקירה' או 'בתר כלי אזלינן' ומאחר שהכלי נע על פני המים ואינו נח, נטילת האגוז אינה נחשבת 'עקירה'. הגמרא נשארת בספק ופסק הרמב"ם שהולכים אחר הכלי וכיון שהכלי אינו נח, המוציא את הפירות פטור כיון שלא עשה 'עקירה' (מגיד משנה).

והנה, מצינו ענין דומה (נזיר סד, א): ספק טומאה שצפה על פני המים – טהור (אפילו ברשות היחיד, שספיקו טמא) וב'ספק

טומאה' בכלי הצף על פני המים, הגמרא מסתפקת האם נחשב טומאה צפה כי 'בתר כלי אזלינן' והכלי צף וספיקו טהור או הולכים אחר הטומאה, והטומאה לא צפה אלא מונחת בכלי וספיקו טמא.

והקשה ה'ברכת ראש' (נזיר שם. וכ"ה בתפארת ישראל טהרות פ"ד, בועז סק"י):

בהלכה זו פסק הרמב"ם (הל' שאר אבה"ט פי"ד ה"ד) "שרץ שהיה מונח בכלי וכלי צף על פני המים" אינו נחשב צף אלא "הרי זה כמונח על הארץ שספיקו ברשות היחיד – טמא". ואילו לענין שבת – הפרי שבכלי הצף על פני המים אינו כ'מונח', כי הולכים אחר הכלי הנע על המים, ואם הוציא את הפרי לרשות אחרת פטור כי "לא עקר מעל גבי מקום ארבעה"!

ומבאר:

חיוב הוצאה בשבת הוא רק כאשר החפץ שמוציא מונח על דבר שאינו נע ונד (והנחת חפץ על אדם המהלך אינה נחשבת 'הנחה', תוס' שבת שם ד"ה אגוז) ולכן אם הולכים אחר הכלי, הרי הוא נע על פני המים ואינו נח, והמוציא פטור כי אין כאן 'עקירה'.

ואילו בטומאה, אין צורך שתהא 'מונחת' וגם אם היא נוגעת בדבר המיטלטל, ספיקו טמא (ברה"י) (ורק בטומאה תלויה באויר או צפה על פני המים ספיקו טהור). והספק בגמרא הוא האם הולכים אחר הכלי המפסיק בין הטומאה למים והרי הטומאה אינה צפה על פני המים וספיקו טמא או הולכים אחר הטומאה ונחשבת כצפה על פני המים והכלי אינו מהווה הפסק (כי גם הוא צף) וספיקו טהור. ומכיון שההלכה היא שהולכים אחר הכלי, אין הטומאה נחשבת כצפה על פני המים אלא כמונחת על דבר מוצק ו"ספיקו ברשות היחיד – טמא".

העומד ברשות היחיד ורוצה לשתות ברשות הרבים

יום רביעי ל' סיון ה'תשפ"ב

הלכות שבת פרק טו, הלכה ב: לֹא יַעֲמֹד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְיִשְׁתֶּה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים... אֶלָּא אִם כֵּן הִכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ, לַמָּקוֹם שֶׁהוּא שׁוֹתֶה. כֵּיצַד? כְּשֶׁהָיָה שׁוֹתֶה בְּכֵלִים נָאִים שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶם – גְּזֵרָה, שֶׁמָּא יוֹצִיאֵם;

העומד ברשות אחת אסור לו להושיט ראשו לרשות אחרת ולשתות שם מכלי, גזירה שמא יביא את הכלי לרשות שנמצא בה ויעבור על איסור 'הוצאה', אך אם היטה לשם את רוב גופו אין חשש שיביא את הכלי לרשותו (עירובין צט, א).

ומבואר בגמרא שגזרו כן רק 'בחפצים הצריכים לו', ומפרש הרמב"ם שהיינו "כלים נאים" ובכלי שאינו חשוב לו לא חששו שיביאנו לרשותו.

ומוסיף ה'מגיד משנה': לדעת הרמב"ם, מותר לטלטל חפץ ברשות אחרת מזו שעומד בה, ורק לשתות שם אסור, כי בשתיה מקרב את המשקה לפיו ויש לחשוש שיביא אליו את הכלי. ולכן בהלכה הקודמת התיר לטלטל ברשות אחרת, ולא חילק בין הכלים.

אבל רש"י (שם, ד"ה בחפיצין) פירש ש'חפצים הצריכים לו' הכוונה למים שרוצה לשתות עכשיו, ובהם חששו שיעבירם מרשות לרשות.

והקשה על זה ה'מעשה רוקח': אם כן, למה אמרו "חפצים הצריכים לו" ולא "מים שהוא רוצה בהם"? ותירץ: כוונת הגמרא להשמיענו שגזרו לא רק במים שיש לו בהם צורך גדול עכשיו, אלא אסרו לטלטל ברשות אחרת גם חפצים המשמשים אותו.

וה'שלחן ערוך' (א"ח סי' שנ ס"א) הביא גם את דעת רש"י האוסר לטלטל ברשות אחרת כל דבר הצריך לו, וגם דעת הרמב"ם האוסר רק שתיה ב'כלים נאים'. ואדמו"ר הזקן (שם ס"ב) הביא להלכה רק את הדעה הראשונה ש"היא דעת רוב הפוסקים", שאסור לטלטל כל דבר שהוא צריך אותם במקומו, וכדוגמת שתיית המים, "שכיון שהוא צריך לאלו המים יש לחוש שמא ישכח ויביאם אליו, וכן כל כיוצא בזה" (ועיין בקו"א שם סק"א). וכן כתב ה'משנה ברורה' (שם סק"ח) בשם ה'אליה רבה', שהעיקר כסברא הראשונה.

מתי אין חייבים על הוצאת הכלי?

יום חמישי א' תמוז ה'תשפ"ב

הלכות שבת פרק יח, הלכה כח: הַמּוֹצִיא פָּחוֹת מִכַּשֶּׁעוּר – אַף עַל פִּי שֶׁהוֹצִיאוֹ בִּכְלִי, פָּטוּר; שֶׁהַכְּלִי טְפֵלָה לוֹ, וְאֵין כַּוָּנָתוֹ לְהוֹצָאַת הַכְּלִי, אֶלָּא לְהוֹצָאַת מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, וַהֲרֵי אֵין בּוֹ כַּשֶּׁעוּר.

והראב"ד השיג: בירושלמי (שבת פ"י ה"ה) מבואר שהמוציא אוכלים פחות מכשיעור פטור אף על הוצאת הכלי רק אם אי אפשר להוציא את האוכל בלי הכלי ("כגון אלו, תותים הרכים שאי אפשר לטלטלן בלי כלי" – קרבן העדה) אבל אם הכלי אינו נצרך להוצאת האוכל, חייב על הוצאת הכלי. ולא כדעת הרמב"ם שאף אם אינו זקוק לכלי פטור על הוצאתו כי "אין כוונתו להוצאת הכלי אלא להוצאת מה שבתוכו".

וה'מגיד משנה' כתב להוכיח כדעת הרמב"ם, מדברי הגמרא (שבת קמא, ב) שאמר רבא כי המוציא את התינוק בשבת מרשות לרשות וכיס תלוי בצוואר התינוק, אינו חייב על הוצאת התינוק כי חי נושא את עצמו אבל חייב על הוצאת הכיס. ושואלת הגמרא, מדוע חייב על הוצאת הכיס הרי הוא בטל לתינוק וטפל אליו? הרי שהכיס נחשב כטפל לגבי התינוק אף שאינו זקוק לו כדי להוציא את התינוק.

ומוסיף ה'חתם סופר' (שם צג, ב ד"ה המוציא):

גם מהמשך ההלכה (ומקורה במשנה שם) "אם הוציא אדם חי שאינו כפות במיטה, פטור אף על המיטה, שהמיטה טפילה לו" יש להוכיח כדעת הרמב"ם שהרי להוציא אדם שאינו כפות אין זקוקים למיטה (כי החי נושא את עצמו) ועם זאת היא טפילה לאדם!

וה'מרכבת המשנה' ביאר: בהוצאת אדם חי במיטה, הראב"ד מודה שפטור על המיטה גם אם אינו זקוק לה כי רק בהוצאת אוכל פחות מכשיעור, שאין לו כל חשיבות – אין הכלי מתבטל אליו (אם אינו זקוק לו כדי להוציא את האוכל) וחייב על הוצאתו, מה שאין כן בהוצאת אדם, מצד חשיבות האדם המיטה בטילה אליו ופטור על הוצאתה.

האם טלטול אבנים בשבת אסור מן התורה?

יום שישי ב' תמוז ה'תשפ"ב

הלכות שבת פרק כא, הלכה א: נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה "תִּשְׁבֹּת" – אֲפִלּוּ מִדְּבָרִים שֶׁאֵינָן מְלָאכָה, חַיָּב לִשְׁבֹּת מֵהֶן.

ה'מגיד משנה' מפרש את דברי הרמב"ם בשני אופנים:

א. התורה אסרה כל פעולה שיש בה טרחה ועמל "אפילו מדברים שאינן מלאכה", כי לולי זאת "היה אדם יכול להיות עמל בדברים שאינן מלאכות כל היום". וכדברי הרמב"ן על התורה (אמור, כג כד) "לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות, ולמלא החביות יין ולפנות הכלים, וגם האבנים, מבית לבית וממקום למקום.. ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר, ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשולחנים על שולחנם והזהובים לפניהם, ויהיו הפועלים משכימין למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן.. שבכל זה אין בהם משום מלאכה, לכך אמרה תורה שבתון, שיהיה יום שביתה ומנוחה ולא יום טורח".

ב. מדובר באיסורי שבות מדרבנן ו"כוונת רבינו שיש לשבותין של דבריהם סמך מן התורה, מתשבות".

והנה, כתב אדמו"ר הזקן (אגרת הקודש סי' כט): "נאמר בשבת לא תעשה [כל] מלאכה ולא פירש, ובתורה שבעל־פה נתפרש שהן ל"ט מלאכות הידועות, ולא טלטול אבנים וקורות כבידות". ומשמע שפעולות טורח כדוגמת טלטול אבנים לא נאסרו מן התורה, כיון שאינן מלאכה, כמו הפירוש השני של ה'מגיד־משנה'.

אבל ישנה גירסה אחרת (ראה 'שיעורים בספר התניא' שם): ".. ולא טלטול אבנים וקורות כבידות לבד". ולפי גירסה זו, התורה עצמה אסרה 'טלטול אבנים וקורות' (אלא שבתורה שבעל־פה נתפרש שנאסרו לא רק פעולות טורח, אלא גם ל"ט המלאכות). והרי זה כפירוש הראשון, שבציווי 'תשבות' – ציוותה התורה על המנוחה, ואסרה את פעולות העמל והטירחה.

חובת הסיוע לבעלי חיים

שבת קודש ג' תמוז ה'תשפ"ב

הלכות שבת פרק כה, הלכה כו: כְּהֵמָה שֶׁנָּפְלָה לְבוֹר... מֵבִיא כָּרִים וּכְסָתוֹת וּמַנִּיחַ תַּחְתֶּיהָ; וְאִם עָלְתָה, עָלְתָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּטֵל כְּלִי מֵהֶכֵּנוֹ, שֶׁהֲרֵי מַשְׁלִיכוֹ לַבּוֹר לְתוֹךְ הַמַּיִם – מִפְּנֵי צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים, לֹא גָּזְרוּ.

נחלקו אמוראים (ב"מ לב, ב) האם איסור צער בעלי חיים הוא מדאורייתא או מדרבנן. ודעת הרמב"ם בנושא טעונה בירור.

מצד אחד, בהלכה זו פסק שאיסור מדרבנן נדחה מפני צער בעלי חיים, ומכך נראה שצער בעלי חיים הוא מדאורייתא ולכן בכוחו לדחות איסור מדרבנן, כמפורש בגמרא (שבת קכח, ב) בטעם דין זה: "צער בעלי חיים דאורייתא, ואתי דאורייתא ודחי דרבנן".

מאידך, לגבי מצות פריקה וטעינה, פסק הרמב"ם (הלכות רוצח פי"ג ה"ח, ט) שאינה נוהגת בבהמה של גוי, ובגמרא (ב"מ שם) מבואר כי דין זה הוא לפי הדעה שאיסור צער בעלי חיים אינו מהתורה, ולדעתם מצות פריקה וטעינה היא כדי לסייע לבעל הבהמה ולא לבהמה עצמה ולכן אינה נוהגת בגוי, אך לפי הדעה שצער בעלי חיים מדאורייתא חייבים לסייע לבהמה ללא הבדל מיהו הבעלים. ולפי זה, הרמב"ם נוקט להלכה שאין דין צער בעלי חיים מהתורה, בניגוד להלכה כאן!

ויש מבארים כי לדעת הרמב"ם יש איסור צער בעלי חיים מהתורה דווקא בבהמה שלו (וכפי שלמדו מהפסוק "ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת" שאסור לאדם לאכול קודם שיתן אוכל לבהמתו), ולכן בבהמה שאינה שלו אין חיוב מהתורה לפרוק ממנה את המשא ולסייע לה (ורק בבהמת ישראל חייב לסייע לבעל הבהמה), אולם בהלכה זו מדובר בבהמה שלו שחייב מהתורה להצילה מצער וחיוב זה דוחה איסור מדרבנן (הרחב דבר דברים כב, ד ב).

ויש אומרים כי הרמב"ם פוסק שאין חיוב מהתורה להציל בהמה מצער, ומותר לעבור על איסור דרבנן של ביטול כלי מהיכנו כדי להציל בהמה מצער, לא משום שהאיסור נדחה מפני צער בעלי חיים, אלא כפי המדויק מלשונו ש"מפני צער בעלי חיים לא גזרו". כלומר, חז"ל התחשבו בצער הבהמה ובמצב כזה לא אסרו מלכתחילה. ונמצא שאין כאן דחייה של איסור אלא פעולת היתר גמורה (מרכבת המשנה הלכות רוצח שם, וראה שו"ע אדה"ז חו"מ הלכות עוברי דרכים וצעב"ח קונט"א ה).

כאשר האדם הוא בהתפעלות המידות, אזי אינו יכול לדבר דברי שכל.

ממאמר פרשת חוקת, ה'תשכ"ז

קרוב הוי' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, ואין אמת אלא תורה.

ממאמר פרשת חוקת, ה'תשכ"ז

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ז סיון־ג' תמוז ה'תשפ"ב

יום ראשון כ"ז סיון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת שַׁבָּת

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) כלל בו דיני אמירה לגוי לעשות מלאכה, ואם עשה גוי מעצמו מה דינה. ונכלל לזה שותפות הגוי ושכירותו והשאלתו בין בשבת בין בערב שבת והמלאכה נעשית בשבת. ונמשך לזה ישראל שעשה מלאכה בשבת מה הוא או אחרים בהנאתה, לפי שדומה לזה. ונמשך לזה שכירות ישראל בשבת לדברים המותרים מה דינו, וכיוצא בהם.

1 **א. אָסוּר[2] לוֹמַר לְנָכְרִי לַעֲשׂוֹת לָנוּ מְלָאכָה בְּשַׁבָּת,**
2 **אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מְצַוֶּה עַל הַשַּׁבָּת. וְאַף־עַל־פִּי**
3 **שֶׁאָמַר לוֹ מִקֹּדֶם[3] הַשַּׁבָּת, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ**
4 **לְאוֹתָהּ מְלָאכָה אֶלָּא לְאַחַר הַשַּׁבָּת. וְדָבָר זֶה אָסוּר**
5 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה שַׁבָּת קַלָּה בְּעֵינֵיהֶן**
6 **וְיָבוֹאוּ לַעֲשׂוֹת בְּעַצְמָן.**

2) במכילתא (בא פרשה ט) על הפסוק: "כל מלאכה לא ייעשה בהם" (שמות פרק יב, פסוק טז) "לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך, ולא יעשה הנכרי מלאכתך? תלמוד לומר כל מלאכה לא ייעשה בהם, דברי רבי יאשיה". וכתב הסמ"ג (במצוות לא תעשה עה) משמע מכאן שאסור לישראל לתת לגוי לעשות מלאכתו בין ביום טוב בין בשבת מדאורייתא, כי המקרא "לא ייעשה בהם" מוכיח כן; אבל הרמב"ן בפירושו לפסוק זה מבאר, כי אין אנו מוזהרים מן התורה על מלאכת נכרי בשבת, אלא שיש בה שבות מדרבנן, כמו שאמרו בתלמוד: "אמירה לנכרי שבות" (מסכת גיטין דף ח עמוד ב), והמדרש במכילתא הוא אסמכתא (דרשה שאינה עיקרית), מפני שאין כוח ביד חכמים לגזור על דבר שמפורש היתרו בתורה, השתדלו חכמינו ז"ל בגזרם על השבותים לסמוך אותם למקרא, וכאן הכתוב: "לא ייעשה בנפעל מורה על איסור העשייה על ידי אחרים (המלבי"ם). רש"י (עבודה זרה דף טו עמוד ב) הראה את מקור האיסור בדברי קבלה (ישעיה פרק נח, עמוד יג) "אם תשיב משבת רגליך . . . ממצוא חפציך וְדַבֵּר דבר" שלא יאמר לנכרי לעשות מלאכה בשבת מכיוון שהוא בכלל דיבור של חול שאסור בשבת. 3) "אין משלחין איגרת ביד נוכרי [=גוי] ערב שבת" (מסכת שבת דף יט עמוד א) וכן כתב הרא"ש בבבא מציעא פרק שביעי סימן ו' בשם רבינו סעדיה גאון.

7 **ב. נָכְרִי שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה מֵעַצְמוֹ בְּשַׁבָּת: אִם בִּשְׁבִיל**
8 **יִשְׂרָאֵל עָשָׂה אוֹתָהּ - אָסוּר[4] לֵהָנוֹת בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה**
9 **עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְיַמְתִּין[5] בִּכְדֵי שֶׁתֵּעָשֶׂה. וְהוּא,**
10 **שֶׁלֹּא[6] יְהֵא הַדָּבָר בְּפַרְהֶסְיָא, עַד שֶׁיֵּדְעוּ בּוֹ רַבִּים**
11 **שֶׁדָּבָר זֶה בִּשְׁבִיל פְּלוֹנִי הוּא נַעֲשָׂה בְּשַׁבָּת. וְאִם**
12 **בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ בִּלְבַד עָשָׂה - מֻתָּר[7] לֵהָנוֹת בָּהּ בְּשַׁבָּת.**

4) (מסכת שבת דף קכב עמוד א) אף לישראל אחר שלא נעשה בשבילו שלא ייהנה ממלאכה בשבת. 5) היינו בכדי שיעשה אותה המלאכה או בכדי שישהה המביא (מסכת ביצה דף כד עמוד ב). 6) נלמד מדין קבר להלן הלכה ה', ובכתב יד (מער"ק) הנוסח: "והוא שיהיה הדבר", שאין צורך להמתין בכדי שתעשה אלא במלאכת פרהסיא, אבל מכל הפוסקים משמע כנוסח שלנו. 7) מסכת שבת דף קכב עמוד א "מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה ועשה נכרי כבש (קרש משופע לעלות ולרדת בו מהספינה ליבשה) לירד בו, וירדו רבן גמליאל וזקנים".

13 **ג. כֵּיצַד? נָכְרִי שֶׁהִדְלִיק אֶת הַגֶּר - מִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרוֹ**
14 **יִשְׂרָאֵל; וְאִם בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל - אָסוּר[8]. עָשָׂה נָכְרִי**
15 **כֶּבֶשׁ לֵירֵד בּוֹ מִן הַסְּפִינָה - יֵרֵד אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל; וְאִם**
16 **בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל - אָסוּר. מִלֵּא מַיִם לְהַשְׁקוֹת בְּהֶמְתּוֹ**
17 **- מַשְׁקֶה אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל; וְאִם בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל -**
18 **אָסוּר. לִקֵּט עֲשָׂבִים לְהַאֲכִיל לְבְהֶמְתּוֹ - מַנִּיחַ יִשְׂרָאֵל**
19 **בְּהֶמְתּוֹ[9] לֶאֱכֹל מֵהֶן. וְהוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא אוֹתוֹ הַנָּכְרִי**
20 **מַכִּיר לְאוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל; שֶׁמָּא יַרְבֶּה בִּמְלַאכְתּוֹ בִּשְׁבִילוֹ,**
21 **וְנִמְצָא עוֹשֶׂה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר**
22 **לְהַרְבּוֹת בּוֹ, לֹא יֵהָנֶה בּוֹ בְּשַׁבָּת אֶלָּא אִם־כֵּן אֵינוֹ**
23 **מַכִּירוֹ.**

8) מסכת שבת דף קכב עמוד א. 9) בברייתא (שם) "נכרי שליקט עשבים מאכיל אחריו ישראל" ומקשה הגמרא מדברי רבי חנינא שאסור להעמיד בהמתו על גבי מוקצה שמא יקח בידו ויאכילנה ונמצא מטלטל מוקצה בשבת והרי עשבים אלו שנלקטו בשבת מוקצים הם? ומתרץ שם שאינו מעמידה על העשבים אלא הוא עומד מרחוק ומכוון אותה למקום העשבים על ידי זה שסותם דרכים אחרות לפניה. והרמב"ם שכתב "מניח ישראל בהמתו" בוודאי גם כן כוונתו היא שמניח אותה על ידי מעשה כעין זה. שאילו לראותה אוכלת עשבים אלו אין זה חידוש כלל וייתכן כי אף אם ליקט הגוי את העשבים לצורך הישראל - גם כן אינו מחוייב למנוע את בהמתו מלאכול מהם. וראה באורח חיים סימן שכה סעיף יג.

24 **ד. אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ לְהַרְבּוֹת וּלְמַעֵט, כְּגוֹן גֵּר[10]**
25 **וָכֶבֶשׁ - הוֹאִיל וְעָשָׂה בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ, נֶהֱנֶה אַחֲרָיו**
26 **יִשְׂרָאֵל בְּשַׁבָּת וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מַכִּירוֹ. גֵּר הַדָּלוּק**
27 **בְּמִסְבָּה בְּשַׁבָּת: אִם רֹב יִשְׂרָאֵל[11] - אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ**
28 **לְאוֹרָהּ, שֶׁהַמַּדְלִיק - עַל דַּעַת הָרֹב מַדְלִיק; וְאִם רֹב**
29 **נָכְרִים - מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָהּ; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה -**
30 **אָסוּר. נָפְלָה דְּלֵקָה בְּשַׁבָּת, וּבָא נָכְרִי לְכַבּוֹת - אֵין**
31 **אוֹמְרִין לוֹ 'כַּבֵּה' וְ'אַל תְּכַבֶּה'[12], מִפְּנֵי שֶׁאֵין**
32 **שְׁבִיתָתוֹ[13] עָלֵינוּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

10) "גר לאחד גר למאה" (מסכת שבת דף קכב עמוד א). וכמו כן "כבש לאחד כבש למאה". 11) שאיננו יודעים אם הדליק בשביל ישראל או בשביל נכרי, או בשביל

שניהם, ואם יש לנו הוכחה שעשה בשביל עצמו מותר אף ברוב ישראל (מגיד־משנה). 12) אין צריך למחות בידו. 13) שאין אנו מצווים שישבות הנכרי בשבת (מסכת שבת דף קכא עמוד א).

1 **ה. מֵת[14] שֶׁעָשׂוּ לוֹ נָכְרִים אָרוֹן וְחָפְרוּ לוֹ קֶבֶר**
2 **בְּשַׁבָּת, אוֹ הֵבִיאוּ לוֹ חֲלִילִין[15] לִסְפֹּד בָּהֶן: אִם**
3 **בְּצִנְעָה - יַמְתִּין בִּכְדֵי שֶׁיֵּעָשׂוּ לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְיִקָּבֵר**
4 **בּוֹ; וְאִם הָיָה הַקֶּבֶר בִּסְרַטְיָא[16] גְּדוֹלָה וְהָאָרוֹן עַל**
5 **גַּפָּיו, וְכָל הָעוֹבְרִין וְהַשָּׁבִין אוֹמְרִים שֶׁזֶּה שֶׁהַנָּכְרִים**
6 **עוֹשִׂין עַכְשָׁו בְּשַׁבָּת לְפִלּוּנִי הוּא - הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּבֵר**
7 **בּוֹ אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל עוֹלָמִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּפַרְהֶסְיָא.**
8 **וּמֻתָּר לִקְבֹּר בּוֹ יִשְׂרָאֵל אַחֵר. וְהוּא, שֶׁיַּמְתִּין בִּכְדֵי**
9 **שֶׁיֵּעָשֶׂה[17]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

14) (משנה מסכת שבת דף קנא עמוד א) שגנאי הוא לישראל להיקבר בקבר שנתחלל שבת בפרסום בשבילו (הר"ן ותוספות במסכת בבא קמא דף פא עמוד א). 15) כלי נגינה עשוי מקנה נבוב ונקבים בצידו, והיו מחללים בו אחר מיטת המת לאבל ונהי. 16) רחוב, דרך הרבים. 17) והראב"ד השיג כאן, כיוון שרבינו מנמק בהלכה ח' את הדין שצריך להמתין בכדי שיעשה, משום שמא יאמר לנכרי לעשות לו, וימצא הדבר מוכן מייד, אם כן כאן מכיוון שהדבר נאסר לאותו ישראל שנעשה בשבילו לעולם, אין לאסור על אחר בכדי שיעשה, מכיוון שלא נעשה בשבילו.

10 **ו. נָכְרִי[18] שֶׁהֵבִיא חֲלִילִין בְּשַׁבָּת לְמֵת, אַף־עַל־פִּי**
11 **שֶׁהֵבִיאָן מִצַּד הַחוֹמָה - יַמְתִּין לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת בִּכְדֵי**
12 **שֶׁיָּבוֹא מִמָּקוֹם קָרוֹב, וְאַחַר כָּךְ יִסְפְּדוּ בָּהֶן; שֶׁמָּא**
13 **בַּלַּיְלָה הֵבִיאוּם מִמָּקוֹם אַחֵר עַד הַחוֹמָה, וּבַבֹּקֶר**
14 **נִכְנְסוּ בָּהֶן[19]. וְאִם יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁמִּמְּקוֹם פְּלוֹנִי**
15 **הֵבִיאוּם בְּשַׁבָּת - יַמְתִּין בִּכְדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ מֵאוֹתוֹ מָקוֹם**
16 **אַחַר הַשַּׁבָּת. וְהוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא הַדָּבָר בִּסְרַטְיָא[20]**
17 **גְּדוֹלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.**

18) (משנה וגמרא מסכת שבת דף קנא עמוד א). 19) ואף שספק דרבנן לקולא, ותחום שבת אלפיים אמה הוא רק מדרבנן, בכל זאת אסור להשתמש בחלילין שהרי אפשר להמתין עד הערב ויהיו בהיתר גמור ואין צורך להיכנס בספק איסור (טורי זהב אורח חיים סימן שכה). 20) בנוסחה אחרת: "בפרהסיא גדולה" (כתב יד התימנים). נמצא שדין חלילים שווה לארון וקבר. ומה ששנינו (שם) חלילים לחוד וארון וקבר לחוד הוא מפני שהדרך היא שארון וקבר בפרהסיא וחלילים בצינעא.

18 **ז. עִיר[21] שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְנָכְרִים דָּרִין בְּתוֹכָהּ, וְהָיְתָה בָּהּ**
19 **מֶרְחָץ הַמַּרְחֶצֶת[22] בְּשַׁבָּת: אִם רֹב[23] נָכְרִים - מֻתָּר**
20 **לִרְחֹץ בָּהּ לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת מִיָּד; וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל -**
21 **יַמְתִּין בִּכְדֵי שֶׁיְּחַמּוּ חַמִּין, שֶׁבִּשְׁבִיל הָרֹב הוּחַמּוּ;**
22 **מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה[24] - יַמְתִּין בִּכְדֵי שֶׁיְּחַמּוּ חַמִּין[25]. וְכֵן**
23 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

21) מכשירין פרק ב משנה ה. 22) שרוחצים בה בשבת. 23) (מסכת שבת דף קכב עמוד א) רוב האנשים המתרחצים במרחץ בעונה זו שבעבורם מחמם הנכרי את המרחץ. 24) בשביל שניהם נעשה. 25) מים לרחיצה.

24 **ח. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לְנָכְרִי לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלָאכָה זוֹ**
25 **בְּשַׁבָּת, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָבַר וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[26]**
26 **- מֻתָּר לוֹ לֵהָנוֹת בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה לָעֶרֶב אַחַר שֶׁיַּמְתִּין**
27 **בִּכְדֵי שֶׁתֵּעָשֶׂה. וְלֹא אָסְרוּ בְּכָל מָקוֹם שֶׁיַּמְתִּין בִּכְדֵי**
28 **שֶׁיַּעֲשׂוּ אֶלָּא מִפְּנֵי[27] דָּבָר זֶה: שֶׁאִם תֹּאמַר יְהֵא מֻתָּר**
29 **מִיָּד, שֶׁמָּא יֹאמַר לְנָכְרִי לַעֲשׂוֹת לוֹ וְיִמְצָא הַדָּבָר**
30 **מוּכָן מִיָּד. וְכֵיוָן שֶׁאָסְרוּ עַד שֶׁיַּמְתִּין בִּכְדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ,**
31 **לֹא יֹאמַר לְנָכְרִי לַעֲשׂוֹת לוֹ; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִשְׁתַּכֵּר**
32 **כְּלוּם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְעַכֵּב לָעֶרֶב בִּכְדֵי שֶׁיֵּעָשֶׂה דָּבָר**
33 **זֶה שֶׁנַּעֲשָׂה בְּשַׁבָּת.**

26) ראה למעלה פרק א הלכה ג. 27) לפי טעם זה לא אמרו להמתין בכדי שיעשו רק לאותו ישראל שבשבילו נעשתה המלאכה, אבל לישראל אחר לא; אבל רש"י ביאר הטעם (מסכת ביצה דף כה עמוד ב): "כדי שלא ייהנה ישראל ממלאכת שבת או יום טוב" ולפי זה אין הבדל בין ישראל זה או אחר, ראה הלכה ה'.

34 **ט. דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְלָאכָה[28], וְאֵין אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשַׁבָּת**
35 **אֶלָּא מִשּׁוּם שְׁבוּת[29] - מֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל לוֹמַר לְנָכְרִי**
36 **לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשַׁבָּת. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה שָׁם מִקְצָת[30] חֹלִי, אוֹ**
37 **יִהְיֶה צָרִיךְ לַדָּבָר צֹרֶךְ הַרְבֵּה, אוֹ מִפְּנֵי מִצְוָה[31].**

28) (מסכת עירובין דף סז עמוד ב דף סח עמוד א) שאין בו אלא איסור דרבנן, אומר לנכרי ועושהו, ואם הוא דבר שאסור מן התורה לא יאמר לנכרי לעשותו. 29) חומרא בקצת מלאכות בשבת ויום טוב לשם מנוחה גמורה. 30) כי חולה ממש, אפילו אין בו סכנה עושים לו כל צרכיו על ידי נכרי, ודברים שאין בהם מלאכה דאורייתא מותר אף על ידי ישראל (למעלה פרק ב); אבל "אין מדמין דבר לדבר בענייני השבותים, ואין לך בהן להתיר אלא מה שהתירו חכמים" (מגיד משנה). 31) להביא מים חמים מחצר לחצר שלא עירבו ביניהן, לרחוץ את הקטן לצורך מצוות מילה. ראה הלכה י.

38 **י. כֵּיצַד? אוֹמֵר יִשְׂרָאֵל לְנָכְרִי בְּשַׁבָּת לַעֲלוֹת בָּאִילָן**
39 **אוֹ לָשׁוּט עַל פְּנֵי הַמַּיִם כְּדֵי לְהָבִיא לוֹ שׁוֹפָר אוֹ**
40 **סַכִּין לְמִילָה, אוֹ מֵבִיא לוֹ מֵחָצֵר לְחָצֵר שֶׁאֵין עֵרוּב**
41 **בֵּינֵיהֶן מַיִם חַמִּין לְהַרְחִיץ בָּהֶם קָטָן וּמִצְטַעֵר[32]. וְכֵן**
42 **כֹּל[33] כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

32) בנוסחה אחרת: "או מצטער" (כתב יד התימנים). 33) דעת התוספות (מסכת גיטין דף ח עמוד ב) שרק במילה התירו כיוון שמילה גופה דוחה שבת.

43 **יא. הַלּוֹקֵחַ בַּיִת[34] בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִן הַנָּכְרִי - מֻתָּר**
44 **לוֹ לוֹמַר לַנָּכְרִי לִכְתֹּב לוֹ שְׁטָר בְּשַׁבָּת; שֶׁאֲמִירָה**
45 **לְנָכְרִי בְּשַׁבָּת אֲסוּרָה מִדִּבְרֵיהֶם, וּמִשּׁוּם יִשּׁוּב אֶרֶץ**

יִשְׂרָאֵל לֹא גָזְרוּ בְּדָבָר זֶה[35]. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ בַּיִת מֵהֶם בְּסוּרְיָא[36], שֶׁסּוּרְיָא כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְדָבָר זֶה[37].

34) (מסכת בבא קמא דף פ עמוד ב) "הקונה בית בארץ ישראל כותבין עליו אונו (שטר מכירה) אפילו בשבת. בשבת סלקא דעתך? (וכי יעלה על הדעת שכותבין בשבת?) אלא אומר לנכרי ועושה (שמשום מצוות יישוב ארץ ישראל התירו שבות)", ובירושלמי (מסכת מועד קטן פרק ב הלכה ד): רבי יהושע בן לוי שאל לרשב"ל מהו ליקח בתים מן הנכרי? אמר לו: אימת שאל רבי, בשבתא (אם מותר לקנות בשבת)? תנא: בשבת מותר (לקנות). כיצד הוא עושה (כיוון שאין היהודי מוסר לו כסף)? מראה לו כיסין של דינרין (כדי שהנכרי יקח לעצמו את הכסף) והגוי חותם ומעלה לארכיים (לארכיון, לשלטון), שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת, וכתיב "עד רדתה" - אפילו בשבת; ראה למעלה בסוף פרק ב. 35) ואף כי משום מצוה לא התירו לומר לנכרי אלא איסור שבות לישראל (למעלה הלכה י'), אבל משום מצוות יישוב ארץ ישראל, שהיא גדולה משאר מצוות, עד שאמרו עליה בספרי (פרשת ראה פיסקא פ') על המקרא "וירשת אותם וישבת בארצם" וסמוך לו "שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך" - "ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה" - התירו אף מלאכה דאורייתא - כתיבה על ידי נכרי. 36) היא מהארצות שכבש דוד, חוץ לארץ כנען, קודם שכבש כל ארץ ישראל (הלכות תרומות פרק א הלכה ג). 37) (מסכת גיטין דף ח עמוד ב).

יב. פּוֹסֵק[38] אָדָם עִם הַנָּכְרִי עַל הַמְּלָאכָה[39] וְקוֹצֵץ[40] דָּמִים, וְהַנָּכְרִי עוֹשֶׂה לְעַצְמוֹ[41]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּשַׁבָּת[42] - מֻתָּר[43]. וְכֵן הַשּׂוֹכֵר אֶת הַנָּכְרִי לְיָמִים הַרְבֵּה[44] - מֻתָּר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּשַׁבָּת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁשָּׂכַר הַנָּכְרִי לְשָׁנָה אוֹ לְשִׁתִּים שֶׁיִּכְתֹּב לוֹ אוֹ שֶׁיֵּאָרֹג לוֹ - הֲרֵי זֶה כּוֹתֵב וְאוֹרֵג בְּשַׁבָּת, וּמֻתָּר; כְּאִלּוּ קָצַץ עִמּוֹ שֶׁיִּכְתֹּב לוֹ סֵפֶר אוֹ שֶׁיֵּאָרֹג לוֹ בֶּגֶד, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה. וְהוּא, שֶׁלֹּא יַחְשֹׁב עִמּוֹ יוֹם יוֹם.

38) מַתְנֶה. 39) במשנה (מסכת שבת דף יז עמוד ב): בית הלל מתירים למסור עורות לעבדם וכלים לכובס נכרי ערב שבת קודם חשיכה, אף שהנכרי עושה מלאכתו בשבת (ראה למעלה בפרק ג בהלכות שביתת כלים). 40) וקוצב. 41) הנכרי עושה לתועלת עצמו, למהר להשלים מלאכתו, ואין היהודי מקפיד שיעבוד הנכרי בשבת. 42) בביתו של נכרי. ירושלמי (מסכת שבת פרק א הלכה ח): "אומנין עכו"ם שהיו עושין עם ישראל, בתוך ביתו של ישראל - אסור, - ובתוך בתיהן (של נכרים) מותר". 43) כשהגוי עובד ב"קבלנות" - שמקבל עליו לגמור את העבודה כולה במחיר קבוע ולא בשכר יומי (הגהות מיימוניות). 44) שאין היהודי אומר לנכרי לעבוד בשבת וגם אינו מרוויח מעבודתו בשבת, אבל הראב"ד השיג, וסובר שהיהודי מרוויח במלאכת הנכרי בשבת, כי שמא יצטרך למלאכתו גם אחרי שבת ולא יוכל לעשות שתיהן כאחד, אבל אם שכרו לכתוב לו תמיד בשנה זו, או לארוג לו תמיד, או אם שכרו לכל המלאכות שיצטרך לו במשך זמן השכירות, גם לדעת רבינו - אסור (מגן אברהם סימן רמד).

יג. בַּמֶּה[45] דְּבָרִים אֲמוּרִים[46]? בְּצִנְעָה[47], שֶׁאֵין מַכִּירִים הַכֹּל שֶׁזּוֹ הַמְּלָאכָה הַנַּעֲשֵׂית בְּשַׁבָּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל הִיא; אֲבָל אִם הָיְתָה יְדוּעָה וּגְלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת - אֲסוּרָה. שֶׁהֲרוֹאֶה אֶת הַנָּכְרִי עוֹסֵק, אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁקָּצַץ, וְאוֹמֵר שֶׁפְּלוֹנִי שָׂכַר הַנָּכְרִי לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלָאכָה בְּשַׁבָּת.

45) מסכת מועד קטן דף יב עמוד א. 46) שמותר לצוות לנכרי לעשות מלאכת ישראל בקבלנות. 47) שאין מכירים שהמלאכה היא בשביל ישראל אף אם נעשית בפרהסיא (רבינו ירוחם).

יד. לְפִיכָךְ[48], הַפּוֹסֵק עִם הַנָּכְרִי לִבְנוֹת לוֹ חֲצֵרוֹ אוֹ כָּתְלוֹ אוֹ לִקְצֹר אֶת שָׂדֵהוּ, אוֹ שֶׁשְּׂכָרוֹ שָׁנָה אוֹ שְׁתַּיִם לִבְנוֹת לוֹ חָצֵר אוֹ לִטַּע לוֹ כֶּרֶם: אִם הָיְתָה הַמְּלָאכָה בַּמְּדִינָה אוֹ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם - אָסוּר לוֹ לְהַנִּיחָן לַעֲשׂוֹת בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי הָרוֹאִים[49] שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים שֶׁפָּסַק[50]; וְאִם הָיְתָה הַמְּלָאכָה חוּץ לַתְּחוּם - מֻתָּר, שֶׁאֵין שָׁם יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּרְאֶה אֶת הַפּוֹעֲלִין כְּשֶׁהֵן עוֹשִׂין בְּשַׁבָּת.

48) מסכת מועד קטן דף יב עמוד א. 49) במסכת ראש השנה דף כד עמוד ב מבואר שדבר האסור משום חשד מותר בשל רבים. "דברבים ליכא (אין) חשדא" ולפי זה היה מותר להעסיק גוי בשבת לטובת עניין ציבורי (מגן אברהם סימן רמד) מכל מקום לא התירו לבנות בית הכנסת בשבת על ידי נכרי בקבלנות משום חילול השם (מגן אברהם). 50) אם בנו נכרים לישראל בית בשבת באיסור, נכון להחמיר שלא ייכנסו לדור בו (טור); אבל אם התנה ישראל שלא לעשותו בשבת, והנכרי לא קיים את התנאי מותר לדור בו (מרדכי, רבינו תם).

טו. וְכֵן[51] מֻתָּר לְאָדָם לְהַשְׁכִּיר כַּרְמוֹ אוֹ שָׂדֵהוּ לְנָכְרִי אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא זוֹרְעָן וְנוֹטְעָן בְּשַׁבָּת, שֶׁהֲרוֹאֶה יוֹדֵעַ שֶׁשְּׂכוּרִין[52] הֵן אוֹ בַּאֲרִיסוּת[53] נָתַן לָהֶן[54]. וְדָבָר שֶׁשֵּׁם יִשְׂרָאֵל בְּעָלָיו קָרוּי עָלָיו, וְאֵין דֶּרֶךְ רֹב אַנְשֵׁי אוֹתוֹ הַמָּקוֹם לְהַשְׁכִּירוֹ אוֹ לִתְּנוֹ בַּאֲרִיסוּת[55] - אָסוּר לְהַשְׁכִּירוֹ לְנָכְרִי[56]; מִפְּנֵי שֶׁהַנָּכְרִי עוֹשֶׂה בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, וְהוּא נִקְרָא עַל שֵׁם הַיִּשְׂרָאֵל בְּעָלָיו[57].

51) (מסכת עבודה זרה דף כא עמוד ב). 52) שהנכרי משלם לישראל דבר קצוב לשנה, ונוטל לעצמו כל הפירות והרווחים ואין לישראל הנאה במה שהנכרי עובד בשבת. 53) שהנכרי עובד בשדה של ישראל ומקבל מתבואת האדמה למחצה, לשליש ולרביע, ואת עבודתו בשבת, "אדעתא דנפשיה קעביד" - עושה לתועלת עצמו, להרבות חלקו. 54) כי שדה וכרם היו משכירים לרוב בתנאים אלה. 55) אלא שמשלם דבר קצוב לנכרי בשכר עבודתו, וכל הפרי לישראל. 56) גם על ידי שכירות ואריסות,

מכיוון שרוב בני המקום משכירים באופן זה. 57) וזהו איסור גמור שהנכרי יעבוד מלאכתנו בשבת כמבואר בתחילת הפרק.

טז. מֻתָּר[58] לְהַשְׁאִיל כֵּלִים וּלְהַשְׁכִּירָן לְנָכְרִי וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בָּהֶן מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ מְצֻוִּים עַל שְׁבִיתַת הַכֵּלִים[59]. אֲבָל בְּהֶמְתּוֹ וְעַבְדּוֹ - אָסוּר, מִפְּנֵי[60] שֶׁאָנוּ מְצֻוִּין עַל שְׁבִיתַת בְּהֵמָה וָעֶבֶד.

58) (משנה מסכת שבת דף יז עמוד ב). 59) מבואר למעלה פרק ג' הלכה א'. ומה שאמרו (מסכת שבת דף יט עמוד א): "לא ישכיר אדם כליו לנכרי בערב שבת, בד' וה' מותר", דעת רבינו שברייתא זו נאמרה לפי דעת בית שמאי שאדם מְצוּוֶה על שביתת כליו, אולם לפי שהלכה כבית־הלל מותר; אבל התוספות והראב"ד חולקים עליו וסוברים כי בשכירות גם לנו אסור, שנראה כנוטל שכר מלאכת השבת, אבל להשאיל מותר (אורח חיים סימן רמו). 60) שכתוב (שמות פרק כג, עמוד יב): "למען ינוח שורך וחמורך, ויינפש בן אמתך והגר" מכאן ש"מְצוּוֶה אדם על שביתת בהמתו כמוהו" (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ה הלכה ג); אבל מה שנוגע לנוחיות הבהמה ולגופה מותר, כמובא במכילתא: "למען ינוח שורך" - "שיהא (השור) תולש מן הקרקע ואוכל", שאם יחבשנו בתוך ביתו, אין זה נוח לשור.

יז. הַמִּשְׁתַּתֵּף[61] עִם הַנָּכְרִי בִּמְלָאכָה אוֹ בִּסְחוֹרָה אוֹ בַּחֲנוּת: אִם הִתְנוּ בַּתְּחִלָּה[62] שֶׁיִּהְיֶה שְׂכַר הַשַּׁבָּת לַנָּכְרִי לְבַדּוֹ, אִם מְעַט אִם הַרְבֵּה[63], וּשְׂכַר יוֹם אַחֵר כְּנֶגֶד יוֹם הַשַּׁבָּת לְיִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ - מֻתָּר. וְאִם לֹא הִתְנוּ בַּתְּחִלָּה - כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לַחֲלֹק, נוֹטֵל הַנָּכְרִי שְׂכַר הַשַּׁבָּתוֹת כֻּלָּן לְבַדּוֹ, וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין אוֹתוֹ. וְאֵינוֹ מוֹסִיף לוֹ כְּלוּם[64] כְּנֶגֶד יוֹם הַשַּׁבָּת, אֶלָּא אִם־כֵּן הִתְנוּ בַּתְּחִלָּה. וְכֵן אִם קִבְּלוּ שָׂדֶה בְּשֻׁתָּפוּת - דִּין אֶחָד הוּא.

61) (מסכת עבודה זרה דף כב עמוד א). 62) אין הנכרי נחשב כעושה בשליחותו של ישראל. 63) בברייתא שם: "ואם התנו מתחילה - מותר, ואם באו לחשבון - אסור", וסובר רבינו שהכוונה היא, אפילו אם התנו מלכתחילה: "טול חלקך בשבת ואני בחול", אם בא אחר כך בעת החשבון לומר: אתה נטלת בעד שבת כך וכך, ואני בעד יום חול כך וכך - אסור, אלא יטול הנכרי שכר שבת והיהודי שכר יום אחר, בין מעט בין הרבה. 64) בגמרא נסתפקו: סתמא (אם לא התנו בתחילה) מה? ולא נפסקה ההלכה, ופסק רבינו לחומרא, שלא יטול ישראל חלקו רק משכר החול; אבל הרא"ש פסק כיוון ש"אמירה לנכרי שבות" וספק דרבנן לקולא, יכול ליטול חצי השכר עם הנכרי.

יח. וְאִם לֹא הִתְנוּ, וּבָאוּ לַחֲלֹק הַשָּׂכָר, וְלֹא הָיָה שְׂכַר שַׁבָּת יָדוּעַ - יְרֵאָה לִי, שֶׁהַנָּכְרִי נוֹטֵל לְבַדּוֹ שְׁבִיעִית[65] הַשָּׂכָר, וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין. הַנּוֹתֵן מָעוֹת לְנָכְרִי לְהִתְעַסֵּק בָּהֶן - אַף־עַל־פִּי שֶׁהַנָּכְרִי נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּשַׁבָּת, חוֹלֵק[66] עִמּוֹ בַּשָּׂכָר בְּשָׁוֶה[67]. וְכֵן הוֹרוּ כָּל הַגְּאוֹנִים.

65) זהו לדעת רבינו שהחמיר בסתמא כמבואר למעלה. אבל לדעת הרא"ש מחלקים את השכר בשווה מבלי להזכיר את יום השבת כלל. 66) תשובת הגאונים בשם רב שרירא גאון (בית יוסף). 67) שאין מלאכה זו מוטלת על ישראל לעשותה, ואין הנכרי עושה בשבת שליחותו של ישראל, וגם אין ניכר של מי העסק.

יט. לֹא[68] יִתֵּן אָדָם בְּעֶרֶב שַׁבָּת כֵּלִים לְאֻמָּן נָכְרִי לַעֲשׂוֹתָן, אַף־עַל־פִּי שֶׁפָּסַק[69] עִמּוֹ, אֶלָּא בִּכְדֵי שֶׁיֵּצֵא בָּהֶן מִבֵּיתוֹ קֹדֶם שֶׁחֲשֵׁכָה[70]. וְכֵן לֹא יִמְכֹּר אָדָם חֲפָצָיו לְנָכְרִי, וְלֹא יַשְׁאִילֵנוּ וְלֹא יַלְוֶנּוּ[71] וְלֹא יִמְשְׁכְּנֶנּוּ, וְלֹא יִתֵּן לוֹ בְּמַתָּנָה, אֶלָּא בִּכְדֵי שֶׁיֵּצֵא בְּאוֹתוֹ חֵפֶץ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ קֹדֶם הַשַּׁבָּת. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא בְּבֵיתוֹ, אֵין אָדָם יוֹדֵעַ אֵימָתַי נָתַן לוֹ; וּכְשֶׁיֵּצֵא הַנָּכְרִי מִבֵּיתוֹ בְּשַׁבָּת וְחֵפֶץ יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ, יֵרָאֶה כְּמִי שֶׁהִלְוָהוּ לַנָּכְרִי אוֹ מִשְׁכְּנוֹ אוֹ פָּסַק עִמּוֹ אוֹ מָכַר לוֹ בְּשַׁבָּת.

68) (מסכת שבת דף יז עמוד ב דף יח עמוד ב). 69) כמבואר למעלה בהלכה יב שמותר אף אם הנכרי עושה המלאכה בשבת. 70) מבעוד יום. 71) טעם הדבר, שהרואה יחשוב שהיהודי ציווהו להוליך את החפץ מחוץ לבית לעשות בו מלאכה, ולא שידע שהנכרי נושאו לצורך עצמו (סמ"ג).

כ. הַנּוֹתֵן[72] אִגֶּרֶת לְנָכְרִי לְהוֹלִיכָהּ לְעִיר אַחֶרֶת: אִם קָצַץ[73] עִמּוֹ שְׂכַר הוֹלָכָה - מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ נָתְנָהּ לוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה[74]. וְהוּא, שֶׁיֵּצֵא בָהּ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ קֹדֶם הַשַּׁבָּת. וְאִם לֹא קָצַץ: אִם יֵשׁ בַּמְּדִינָה[75] אָדָם קָבוּעַ[76] שֶׁהוּא מְקַבֵּץ הָאִגְּרוֹת וְשׁוֹלֵחַ אוֹתָם לְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה עִם שְׁלוּחָיו - מֻתָּר לִתֵּן לַנָּכְרִי הָאִגֶּרֶת. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה שְׁהוּת בַּיּוֹם כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לַבַּיִת הַסָּמוּךְ לַחוֹמָה[77] קֹדֶם הַשַּׁבָּת; שֶׁמָּא זֶה שֶׁמְּקַבֵּל הָאִגְּרוֹת וְשׁוֹלְחָן, בֵּיתוֹ סָמוּךְ לַחוֹמָה הוּא. וְאִם אֵין שָׁם אָדָם קָבוּעַ לְכָךְ, אֶלָּא הַנָּכְרִי שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ הָאִגֶּרֶת הוּא שֶׁמּוֹלִיכָהּ לְעִיר אַחֶרֶת - אָסוּר[78] לִשְׁלֹחַ בְּיַד נָכְרִי הָאִגֶּרֶת לְעוֹלָם, אֶלָּא אִם־כֵּן קָצַץ לוֹ דָּמִים.

72) (מסכת שבת דף יט עמוד א). 73) קצב, קבע שכרו. 74) (משנה מסכת שבת דף יז עמוד ב). 75) בנוסחה אחרת: "עימו במדינה" (מער"ק). 76) "דקביע בי דואר במתא" (קבוע דואר בעיר) ואדם ממונה לקבל מכתבים ולשלחם למטרתם. 77) לחומת העיר שנשלח לשם המכתב. 78) "אמרו עליו על רבי יוסי הכהן, שלא נמצא כתב ידו ביד נכרי מעולם, שלא יוליכנו בשבת (מסכת שבת דף יט עמוד א).

כא. נָכְרִי[79] שֶׁהֵבִיא חֲפָצָיו בְּשַׁבָּת וְהִכְנִיסָן לְבֵית יִשְׂרָאֵל[80] - מֻתָּר. וַאֲפִלּוּ אָמַר לוֹ: הַנִּיחֵן בְּזִוִּית זוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וּמְזַמְּנִין[81] אֶת הַנָּכְרִי בְּשַׁבָּת וְנוֹתְנִין לְפָנָיו מְזוֹנוֹת לְאָכְלָן; וְאִם נִטְּלָן[82] וְיָצָא - אֵין נִזְקָקִין

לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין שְׁבִיתָתוֹ עָלֵינוּ. וְכֵן נוֹתְנִין[83] מְזוֹנוֹת לִפְנֵי הַכֶּלֶב בְּחָצֵר; וְאִם נְטָלָן וְיָצָא - אֵין נִזְקָקִין לוֹ.

79) (מכילתא פרשה ט): "ששת ימים תעשה מלאכה, הא לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך אבל יעשה נכרי מלאכתו". 80) אבל לקבלו ממנו ולסייעו אסור, וראה למעלה פרק א הלכה טו במלאכה שעשאוה שנים. 81) (מסכת ביצה דף כא עמוד ב) אבל לא ביום טוב, שמא ירבה לבשל בשבילו, ומלאכת אוכל נפש הותרה ביום טוב רק בשביל ישראל (הלכות יום טוב פרק א הלכה טו). 82) אבל לתת ידו שיוציא - אסור (ירושלמי). 83) (מסכת שבת דף יט עמוד א).

כב. מִי[84] שֶׁהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ וְקָדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם, וְהָיוּ עִמּוֹ מָעוֹת - נוֹתֵן כִּיסוֹ לְנָכְרִי לְהוֹלִיכוֹ לוֹ, וּלְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לוֹקְחוֹ מִמֶּנּוּ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ שָׁכָר עַל זֶה, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנוֹ לוֹ מִשֶּׁחֲשֵׁכָה[85] - מֻתָּר. מִפְּנֵי שֶׁאָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּשְׁלִיכֶנּוּ; וְאִם לֹא תַּתִּיר לוֹ דָּבָר זֶה, שֶׁאֵין אִסּוּרוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[86] - יָבוֹא[87] לַהֲבִיאוֹ בְּיָדוֹ, וְעוֹבֵר עַל מְלָאכָה שֶׁל תּוֹרָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכִיסוֹ; אֲבָל מְצִיאָה[88] - לֹא יִתֵּן לְנָכְרִי, אֶלָּא מוֹלִיכָהּ בְּפָחוֹת פָּחוֹת[89] מֵאַרְבַּע אַמּוֹת.

84) (מסכת שבת דף קנג עמוד א). 85) רבינו חולק על רש"י שפירש "נותן כיסו לנכרי" מבעוד יום. 86) ראה פרק א הלכה ג. 87) בתוספות כתבו: "מכאן יש ללמוד, למי שמתיירא מן הלסטים או מן השלטון של נכרים, מותר לו לטלטל המעות כדי להחביאן כי משום הפסד התירו לו לטלטלן", ונחלקו בדבר הרמב"ן והרשב"א ("מגיד משנה"). 88) מבואר להלן פרק כ, הלכה ז. 89) (מסכת שבת דף קנג עמוד ב): "אמר רבי יצחק, עוד אחרת הייתה שם ולא רצו חכמים לגלותה, משום "כבוד אלוקים הסתר דבר" (מותר להסתיר דברי תורה מפני כבוד שמים), לא התירו (להעביר מעות) פחות פחות מד' אמות, שלא יבוא להעבירן ד' אמות שלימות", אבל רבינו סמך על מה שאמרו (מסכת עבודה זרה דף ע עמוד א): אמר רבא אמר לי איסור גיורא (הגר), כי הווינן בארמיותן, אמרינן, יהודאי לא מנטרי שבתא כמה כיסי קא משתכחי בשוקא? (שאם שומרים שבת כמה ארנקים נמצאים בשוק?) ולא ידענא דסבירא לן, כרבי יצחק (ולא ידעתי שסוברים כרבי יצחק), מוליכו (לארנק־כסף) פחות פחות מד' אמות.

כג. יִשְׂרָאֵל[90] שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת: אִם עָבַר וְעָשָׂה בְּזָדוֹן - אָסוּר לוֹ לֵהָנוֹת בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה לְעוֹלָם[91], וּשְׂאָר יִשְׂרָאֵל מֻתָּר לָהֶם לֵהָנוֹת בָּהּ לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת מִיָּד[92]. שֶׁנֶּאֱמַר: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִיא - הִיא[93] קֹדֶשׁ וְאֵין מַעֲשֶׂיהָ קֹדֶשׁ. כֵּיצַד? יִשְׂרָאֵל שֶׁבִּשֵּׁל בְּשַׁבָּת בְּמִזִיד - לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת יֹאכַל לַאֲחֵרִים, אֲבָל לוֹ לֹא יֹאכַל עוֹלָמִית. וְאִם בִּשֵּׁל בִּשְׁגָגָה - לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת יֹאכַל, בֵּין הוּא בֵּין אֲחֵרִים, מִיָּד[94]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

90) (מסכת תרומות פרק ב משנה ג ומסכת חולין דף טו עמוד א). 91) קנסוהו רבנן משום שחילל שבת במזיד ואף הקדירה אסורה לו לעולם (הרשב"א). 92) ואינו צריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשה, ראה למעלה הלכה ב. 93) ואף שדרשו מהפסוק (דברים פרק יד פסוק ג) "לא תאכל כל תועבה" כל שתיעבתי לך, הרי הוא בבל תאכל (מסכת חולין דף קיד עמוד ב), כאן למדו: "היא קודש ואין מעשיה קודש" - שמעשה שבת לא נאסר. 94) דעת הראשונים שצריך להמתין בכדי שיעשה שלא יהנה ממלאכת שבת, אבל רבינו סובר בהלכה ח' שלכן צריך להמתין בכדי שיעשה שלא יבוא לעשות כן בפעם אחרת, וזה רק במלאכה על ידי נכרי, אבל לא כשעשה ישראל בשוגג.

כד. פֵּרוֹת[95] שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לַתְּחוּם וְחָזְרוּ: [96] בְּשׁוֹגֵג - יֵאָכְלוּ בְּשַׁבָּת[97], שֶׁהֲרֵי לֹא נַעֲשָׂה בְּגוּפָן מַעֲשֶׂה וְלֹא נִשְׁתַּנּוּ; בְּמֵזִיד - לֹא יֵאָכְלוּ עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת.

95) (מסכת עירובין דף מא עמוד ב). 96) אפילו למקומם. והראב"ד השיג שזה דווקא אם חזרו לתוך התחום שלא למקומם, אבל אם חזרו למקומם, אפילו יצאו במזיד - מותר לאכלם, אבל דעת רבינו כרבי אליעזר בן יעקב: "לעולם אסורים עד שיחזרו למקומם שוגגים" והלכה כמותו, שהרי "משנתו של רבי אליעזר בן יעקב קב (הלכות מעטות) ונקי (הלכה כמותו)" (מסכת יבמות דף מט עמוד ב והקדמת הרמב"ם למשנה). 97) ראה הלכות יום טוב פרק ה הלכה י.

כה. הַשּׂוֹכֵר[98] אֶת הַפּוֹעֵל לִשְׁמֹר[99] לוֹ אֶת הַפֵּרָה וְאֶת הַתִּינוֹק - לֹא יִתֵּן לוֹ שְׂכָרוֹ[100] שֶׁל שַׁבָּת. לְפִיכָךְ אֵין אַחֲרָיוּת שַׁבָּת עָלָיו. וְאִם הָיָה הַשָּׂכִיר שְׂכִיר שַׁבָּת[101] אוֹ שְׂכִיר שָׁנָה - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מְשֻׁלָּם. לְפִיכָךְ אַחֲרָיוּת שַׁבָּת עָלָיו. וְלֹא יֹאמַר לוֹ: תֵּן לִי שְׂכָרִי שֶׁל שַׁבָּת; אֶלָּא אוֹמֵר לוֹ: תֵּן לִי שְׂכָרִי שֶׁל שָׁנָה אוֹ שֶׁל עֲשָׂרָה יָמִים.

98) (מסכת בבא מציעא דף נח). 99) אף שהשמירה עצמה אינה אסורה בשבת. 100) ליטול שכר שבת במפורש אסור שדומה למקח וממכר. 101) של כל השבוע ביחד או של כל השנה ביחד מותר, ששכר שבת בהבלעה מותר ליטול.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) כלל בו מניין אבות המלאכות והן ל"ט, וכתבן על סדר המשנה. ושם ביאר מהו אב ומהו תולדה, וההפרש שיש בין האבות והתולדות. ולא נתבארו שם תולדות כל המלאכות, אלא מקצתן, לדמיון מה הן תולדות.

א. מְלָאכוֹת[2] [3] שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן סְקִילָה[4] וְכָרֵת[4] בְּמֵזִיד, אוֹ קָרְבָּן[4] חַטָּאת בִּשְׁגָגָה - מֵהֶן אָבוֹת[5] וּמֵהֶן[6] תּוֹלְדוֹת. וּמִנְיַן כָּל אָבוֹת[7] מְלָאכוֹת - אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת[8]. וְאֵלּוּ הֵן: הַחָרִישָׁה[9]. וְהַזְרִיעָה[10]. וְהַקְּצִירָה[11]. וְהָעֲמוּר[12]. וְהַדִּישָׁה[13]. וְהַזְרִיָּה[14]. וְהַבְּרִירָה[15]. וְהַטְחִינָה[16]. וְהַהַרְקָדָה[17]. וְהַלִּישָׁה[18]. וְהָאֲפִיָּה[19]. וְהַגְּזִיזָה[20]. וְהַלִּבּוּן[21]. וְהַנִּפּוּץ[22]. וְהַצְּבִיעָה[23]. וְהַטְוִיָּה[24]. וַעֲשִׂיַּת הַנִּירִין[25]. וְהַנְּסָכָה הַמַּסֵּכָה[26].

1 **וְהָאֲרִיגָה[27]. וְהַבְּצִיעָה[28]. וְהַקְּשִׁירָה[29]. וְהַהַתָּרָה[30].**
2 **וְהַתְּפִירָה[31]. וְהַקְּרִיעָה[32]. וְהַבִּנְיָן[33]. וְהַסְּתִירָה[34].**
3 **וְהַכָּאָה בַּפַּטִּישׁ[35]. וְהַצִּידָה[36]. וְהַשְּׁחִיטָה[37].**
4 **וְהַהַפְשָׁטָה[38]. וְהַהַעֲבָרָה[39]. וּמְחִיקַת הָעוֹר[40].**
5 **וְחִתּוּכוֹ[41]. וְהַכְּתִיבָה[42]. וְהַמְּחִיקָה[43]. וְהַשְּׁרִטּוּט[44].**
6 **וְהַהַבְעָרָה[45]. וְהַכִּבּוּי[46]. וְהַהוֹצָאָה[47] מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת.**

2) שבת עג, א. 3) העוסק בדבר שיש בו אומנות, או הַמְשַׁנֶּה חומר גלמי, מחדשו או מתקנו - עושה מלאכה. הוצאה אינה מלאכה חשובה. וב'תוספות' נזכרה בשם "מלאכה גרועה", אבל חז"ל דרשו איסור הוצאה מהמקרא: "ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר: איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש, ויכלא העם מהביא" (שמות לו, ו), שלא יוציאו נדבות מבתיהם להביאם למשכן בשבת (שבת צו:). ועוד דרשו (עירובין יז: ובתוס' שם): "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" (שמות טז, כט) אל יצא בשבת עם הכלי ללקוט את המן כדרך שהוא עושה בחול, וירמיה (יז, כב) הזהיר: "ולא תוציאו משם מבתיכם ביום השבת". ובנחמיה (יג, יט) "ומנערי העמדתי על השערים, לא יבא משא ביום השבת". 4) מבואר למעלה פ"א ה"א. 5) מהכתוב בתורה (שמות לה, ב): "ששת ימים תעשה מלאכה, וביום השביעי יהיה לכם קודש, שבת שבתון לה', כל העושה בו מלאכה יומת", דרשו חז"ל (שבת מט:) מסמיכות מלאכות השבת למשכן, שכל המלאכות שהיו במשכן, אסורות בשבת; והמלאכה שהיתה חשובה במשכן - נקראת "אב", ושלא היתה חשובה במשכן - נקראת "תולדה" (בבא־קמא ב.) "אב מלאכה" - הוא המקור למלאכות אחרות הנלמדות ממנו, וה"תולדות" הן המלאכות האחרות שיש להן דמיון בתכונתן לאבות. 6) ראה בהלכה ז. 7) בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב): רבי יוחנן וריש לקיש היו עוסקין שלש שנים ומחצה בפרק זה, ומצאו ל"ט תולדות לכל אב מאבות המלאכות. 8) לשון המשנה: "אבות מלאכות ארבעים חסר אחת", ולא אמרו בפשטות שלשים ותשע, "שדרך המקרא כשמגיע המנין לסכום עשרות פחות אחת, מונה אותו בחשבון עשרות מבלי לדייק על חסרון האחד, כיוצא בו: "כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים" (בראשית מו, כז) ובפרטן אי אתה מוצא אלא שבעים חסר אחת (בבא־בתרא קכג.), וכן "ארבעים יכנו" (דברים כה, ג) ואין מכים אותו אלא שלשים ותשע, וכן "תספרו חמשים יום" (ויקרא כג, טז) ואין מונים רק שבעה שבועות שהם מ"ט יום" (הרא"ש בסוף פסחים). 9) הכשרת הקרקע לזריעה והסרת המניעות לצמיחת הזרעים; תולדות החרישה; זיבול השדה, פירוד גושיה, סיקול ועוד. 10) הבאת הזרע לידי צמיחה וסיוע בגידול הצמח; תולדות הזריעה; השקייה ועוד. 11) עקירת דבר מגידולו והפרדתו ממקום חיותו. תולדתו: תולש ממחובר - ביד ולא בכלי. 12) קיבוץ גידולי קרקע לעשות מהם צבורים. התולדה: המדבק פירות או שחרזם בחבל אחד. 13) פירוק גידולי קרקע מקליפתם, להפרידם מהפסולת המחוברת בהם בטבע. תולדתה: המפרק חטים ביד, החולב את הבהמה, הסוחט זיתים וענבים לצורך המשקה. 14) הנפת הדגן הנדוש באויר, כדי שישא הרוח את המוץ וישאר הדגן הנקי. 15) הבדלה בין האוכל לפסולת. תולדתה: המסנן משקה, המעמיד חלב בעור הקיבה. 16) חלוקת דבר לחלקים דקים. תולדתה: המחתך ירק לחתיכות דקות כדי לבשלו, שפשוף מתכות ועוד. 17) פעולת המניף בנפה, כהעברת קמח בנפה וכדומה. 18) לדבק חלקים קטנים באמצעות נוזל לעשותם גוש אחד. תולדתה: המגבל את העפר. 19) הפעולה באמצעות האש להרתיח, ולשנות איזה דבר ממה שהיה. כגון להקשות דבר רך או לרכך דבר קשה. תולדתה: המתיך את המתכת, הממיס את הדונג או את החלב. 20) עקירת דבר ממקורו בטבע, כצמר או שער מעור בהמה. תולדתה: התולש כנף מן העוף, הנוטל צפרניו. 21) ניקוי הלכלוך וצחצוח החפץ. תולדתה: המכבס בגד והסוחטו. 22) הפרדת חוטי הצמר או הפשתים והכשרתם לטויה. תולדתה: החובט על סיב (החוטים הפנימיים שמתחת קליפת עץ התמר) או גמי, עד שנעשים כעין חוטים. 23) שינוי כל דבר למראה אחר. 24) עשיית חוטים מצמר או מפשתן על ידי פיתול ושזירה. 25) מתיחת חוטי השתי, העלאתם והורדתם מכובד עליון לכובד תחתון, במכונת האריגה. 26) הרמת המסכת בארג (מסכת - מסרק האורגים המהדק את חוטי הערב בשתי). תולדתה: העושה נפה וכברה, המסרג מיטה. 27) הכנסת חוטי ערב בין חוטי שתי. תולדתה: הקולע שלש נימין ביחד. 28) הסרת חוטי השתי מחוטי הערב הארוגים יחד, לשם תיקון האריג. תולדתה: הסותר קליעת החוטים ומתכוון לתקנה; בנוסח אחר: והפציעה ('מעשה רוקח'). 29) חיבור שני חוטים על ידי פתיל, בקשר של קיימא ומעשה אומן. 30) התרת קשר של קיימא (קשר קיים, חזק). תולדתה: המפריד פיתולי חבלים. 31) איחוד שני דברים נפרדים. תולדתה: המדבק ניירות או עורות על ידי דבק. 32) ההפרדה בין הדבקים. תולדתה: המפריד ניירות או עורות דבוקים. 33) בנין או נטיית אוהל, או הוספה על בנין. 34) סתירת בנין או אוהל, כדי לתקן. תולדתה: המפרק עץ תקוע לשם תיקונו. 35) עשיית פעולה שעל־ידה ניכר גמר המלאכה. אפילו פעולה קטנה כמכה בפטיש. 36) צידת כל דבר שבמינו ניצוד, לתפסו או לנעול בפניו. תולדתה: המשסה כלב לצוד חיה, ועמד בפניה עד שהגיע הכלב ותפסה. 37) המתה או הוצאת הדם, היא הנפש. תולדתה: החונק את החי עד שימות, השולה דג מן הים והניחו עד שיבש בין סנפיריו כסלע. 38) הפרדת עור בעל חי מבשרו לאחר מיתתו. תולדתה: המפשיט דלדול (חתיכת בשר בולטת) שעל העור לצד הבשר. 39) תיקון העור וריכוכו, שיתקיים זמן רב. 40) הסרת השער והצמר מהעור להחליקו. תולדתה: המורט נוצות, הממרח זפת על חפץ להחליקו. 41) התקנת חפץ לצרכו לפי מדת ארכו ורחבו. תולדתה: הקוטם (קוצץ) את הכנף. 42) רשימת שתי אותיות בדיו או בצבע על דבר המתקיים. 43) הכשרת מקום ראוי לכתוב עליו לפחות שתי אותיות. 44) חקיקה ורשימת כל דבר המתקיים. תולדתה: המשרטט על העץ לשם נסירה במידה שוה. 45) הבערת אש או ריבויה, בין להתחמם בין להאיר. תולדתה: הנותן שמן בנר הדולק. 46) כיבוי אש ומיעוט זמן ההבערה. תולדתה:

הנוטל שמן מנר הדולק. 47) הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים. ועיין להלן פרק יב הלכה ח.

ב. כָּל[48] אֵלּוּ הַמְּלָאכוֹת, וְכֹל שֶׁהוּא מֵעִנְיָנָם[49] - הֵם הַנִּקְרָאִין אֲבוֹת מְלָאכוֹת. כֵּיצַד הוּא עִנְיָנָן? אֶחָד הַחוֹרֵשׁ אוֹ הַחוֹפֵר אוֹ הָעוֹשֶׂה חָרִיץ - הֲרֵי זֶה אַב מְלָאכָה; שֶׁכָּל אַחַת וְאַחַת מֵהֶן חֲפִירָה בַּקַּרְקַע, וְעִנְיָן אֶחָד הוּא.

48) שבת עג, ב. 49) במנין ל"ט המלאכות, לא חשבו אלא אותן שהיו במשכן (שבת מט:). אולם גם כל מלאכה שהיתה דומה למלאכת המשכן בפעולה, ובמטרה - כמבריך או מרכיב הדומות לפעולת זורע ונוטע, וגם המטרה דומה, כי כוונתו לגידול וצמיחה, או אפילו עושה מלאכה דומה למשכן במטרה ולא בפעולה. כזומר (חותך ענפי אילן) - ראה בהלכה ג - המתכוון לגידול האילן, כל אלו נקראים אבות מלאכות, ולא נחשבו במנין הל"ט. כיון שלא היו במשכן ('כלכלת שבת').

ג. וְכֵן[50] הַזּוֹרֵעַ זְרָעִים, אוֹ הַנּוֹטֵעַ אִילָנוֹת, אוֹ הַמַּבְרִיךְ[51] אִילָנוֹת, אוֹ הַמַּרְכִּיב[52], אוֹ הַזּוֹמֵר[53] - כָּל אֵלּוּ אָב אֶחָד הֵן מְאֲבוֹת מְלָאכוֹת, וְעִנְיָן אֶחָד[54] הוּא, שֶׁכָּל אַחַת מֵהֶן לְצַמֵּחַ דָּבָר הוּא מִתְכַּוֵּן.

50) שבת עג, א. 51) הכופף ענף עץ בקרקע, ומכסהו בעפר, למען ייקלט ויהיה לעץ מיוחד. 52) שם יחור (ענף רך) בעץ אחר. 53) חותך הענפים המזיקים מהעצים. 54) ראה למעלה באות מח.

ד. וְכֵן[55] הַקּוֹצֵר תְּבוּאָה אוֹ קִטְנִית[56], אוֹ הַבּוֹצֵר[57] עֲנָבִים, אוֹ הַגּוֹדֵר[58] תְּמָרִים, אוֹ הַמּוֹסֵק[59] זֵיתִים, אוֹ הָאוֹרֶה[60] תְּאֵנִים - כָּל אֵלּוּ אַב[61] מְלָאכָה אַחַת הֵן, שֶׁכָּל אַחַת מֵהֶן לַעֲקֹר דָּבָר מִגִּדּוּלָיו מִתְכַּוֵּן. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ שְׁאָר הָאָבוֹת.

55) שבת עג, ב. 56) ירקות הגדלים בתרמילים. 57) קוטף את הענבים מעל הגפנים. 58) לוקט תמרים מדקל. 59) תולש זיתים מן העץ. 60) קוטף פרי התאנים. 61) ראה למעלה באות מח.

ה. הַתּוֹלָדָה[62] הִיא הַמְּלָאכָה[63] הַדּוֹמָה לְאָב מֵאֵלּוּ הָאָבוֹת. כֵּיצַד? הַמְחַתֵּךְ אֶת הַיָּרָק מְעַט[64] לְבַשְּׁלוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב, שֶׁזּוֹ הַמְּלָאכָה תּוֹלֶדֶת טְחִינָה; שֶׁהַטּוֹחֵן לוֹקֵחַ גּוּף אֶחָד וּמְחַלְּקוֹ לְגוּפִים הַרְבֵּה, וְכָל הָעוֹשֶׂה דָּבָר הַדּוֹמֶה לָזֶה הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת טוֹחֵן. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ לָשׁוֹן שֶׁל מַתֶּכֶת וְשָׁף אוֹתוֹ כְּדֵי לִקַּח מֵעֲפָרוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים צוֹרְפֵי הַזָּהָב - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת טְחִינָה.

62) שבת עד, ב. 63) כל מלאכה הדומה למלאכת המשכן בפעולה ולא במטרה, כגון: השף ברזל או מתכת, הדומה לטוחן בפעולה, אבל אינו דומה לטחינת גרעינים שמטרתה לאכילה. והשף - שלא לאכילה: וכן אם דומה למלאכת המשכן במטרה, אבל הפעולה היא בגוף אחר, כגון: המשקה צמחים ואילנות, אף שהשקייה דומה למלאכה שבמשכן במטרה, שיגדלו הצמחים, אבל אין הפעולה נעשית בגוף הצמחים כי־אם במים. כל אלו נקראים תולדות ('תפארת ישראל' ב'כלכלת שבת'). 64) בנוסח אחר: "מעט מעט" (דפוס ויניציא), וזה בהתאם לדברי רבינו להלן פרק כא הל' יח, שאינו חייב אלא אם חותכו דק דק.

ו. וְכֵן[65] הַלּוֹקֵחַ חָלָב וְנָתַן בּוֹ קֵבָה כְּדֵי לְחַבְּצוֹ[66] - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם תּוֹלֶדֶת בּוֹרֵר, שֶׁהֲרֵי הִפְרִישׁ הַקּוּם[67] מִן הֶחָלָב. וְאִם גִּבְּנוֹ וְעָשָׂהוּ גְּבִינָה - חַיָּב מִשּׁוּם בּוֹנֶה; שֶׁכָּל הַמְקַבֵּץ חֵלֶק אֶל חֵלֶק וְדָבָק הַכֹּל עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ גּוּף אֶחָד, הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְבֹנֶן. וְכֵן לְכָל[68] מְלָאכָה וּמְלָאכָה מֵאֵלּוּ הָאָבוֹת, יֵשׁ לָהֶן תּוֹלָדוֹת עַל דֶּרֶךְ זוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וּמִגּוּף הַמְּלָאכָה הַנַּעֲשֵׂית בְּשַׁבָּת תֵּדַע מֵעַין אֵי זֶה אָב הִיא וְתוֹלֶדֶת אֵי זֶה אָב הִיא.

65) שבת צח, א. 66) עשיית חמאה, על ידי טריפת החלב. 67) החלב החמוץ המכיל את יסוד הגבינה. 68) ראה למעלה באות ו.

ז. אֶחָד[69] הָעוֹשֶׂה אָב מְאָבוֹת מְלָאכוֹת אוֹ תּוֹלָדָה מִן הַתּוֹלָדוֹת בְּמֵזִיד - חַיָּב[70] כָּרֵת. וְאִם בָּאוּ עֵדִים - נִסְקָל[71]. בְּשׁוֹגֵג - חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה. אִם־כֵּן מַה הֶּפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הָאָבוֹת וְהַתּוֹלָדוֹת? אֵין בֵּינֵיהֶן הֶפְרֵשׁ אֶלָּא לְעִנְיַן הַקָּרְבָּן בִּלְבַד. שֶׁהָעוֹשֶׂה בְּשׁוֹגֵג: אִם עָשָׂה אָבוֹת הַרְבֵּה בְּהֶעְלֵם אֶחָד[72] - חַיָּב חַטָּאת אַחַת עַל כָּל אָב וָאָב, וְאִם עָשָׂה אָב וְתוֹלְדוֹתָיו בְּהֶעְלֵם אֶחָד - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אֶחָת.

69) בבא־קמא ב, א: "מה יש בין תולדה לאב? - שאם עשה שני אבות ביחד או שתי תולדות ביחד, חייב על כל אחד ואחד. ואם עשה אב ותולדה שלו - אינו חייב אלא אחת". 70) כמבואר למעלה בתחילת פרק א. 71) בנוסח אחר: ואם עדים התרו בו - נסקל (כ"י אברבנאל). 72) שנעלם ממנו האיסור ולא נודע לו בין מלאכה למלאכה.

ח. כֵּיצַד? הֲרֵי[73] שֶׁחָרַשׁ וְזָרַע וְקָצַר בְּשַׁבָּת בְּהֶעְלֵם אֶחָד - חַיָּב שָׁלֹשׁ חַטָּאוֹת. וַאֲפִלּוּ עָשָׂה הָאַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת בִּשְׁגָגָה, כְּגוֹן שֶׁשָּׁכַח שֶׁאֵלּוּ הַמְּלָאכוֹת אֲסוּרוֹת לַעֲשׂוֹת בְּשַׁבָּת - חַיָּב עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה חַטָּאת אַחַת. אֲבָל אִם טָחַן וְחִתֵּךְ הַיָּרָק וְשָׁף לָשׁוֹן שֶׁל מַתֶּכֶת בְּהֶעְלֵם אֶחָד - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת; שֶׁהֲרֵי לֹא עָשָׂה אֶלָּא אָב אֶחָד וְתוֹלְדוֹתָיו. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

73) שבת עג, ב.

ט. הָעוֹשֶׂה[74] מְלָאכוֹת הַרְבֵּה מֵעֵין מְלָאכָה אַחַת בְּהֶעְלֵם אֶחָד - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁזָּרַע וְנָטַע וְהִרְכִּיב וְהִרְכִּיב וְזָמַר בְּהֶעְלֵם אֶחָד - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת, שֶׁכֻּלָּן אָב אֶחָד הֵן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

74) משנה, שבת סח, א.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) התחיל בו לבאר שיעור אבות המלאכות ואיכותיהן ותולדותיהן, והמחוייב בהן והפטור אבל אסור, מפני שלא נעשה כדרכו או שחסר השיעור. ונמשך לזה קצת ממה שמותר לעשותו (שהיה באפשר לחוש לו מהיות לו קצת דמיון לאלו המלאכות). ונתבארו בפרק זה עשר מלאכות הנמנות ראשונות פרק ז: [החורש, הזורע, הקוצר, המעמר, הדש, הזורה, הבורר, הטוחן, המרקד והלש].

א. הַחוֹרֵשׁ[2] כָּל שֶׁהוּא[3] - חַיָּב[4]. הַמְנַכֵּשׁ[5] בְּעִקְּרֵי הָאִילָנוֹת, וְהַמְקַרְסֵם[6] עֲשָׂבִים, אוֹ הַמְזָרֵד[7] אֶת הַשָּׂרִיגִים[8], כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת הַקַּרְקַע[9] - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת חוֹרֵשׁ; וּמִשֶּׁיַּעֲשֶׂה כָּל שֶׁהוּא - חַיָּב. וְכֵן הַמַּשְׁוֶה פְּנֵי הַשָּׂדֶה[10], כְּגוֹן שֶׁהִשְׁפִּיל הַתֵּל וְרִדְּדוֹ[11], אוֹ מִלֵּא מִשּׁוּם חוֹרֵשׁ, וְשִׁעוּרוֹ כָּל שֶׁהוּא. וְכֵן כָּל הַמַּשְׁוֶה גֻּמּוֹת[14] - שִׁעוּרוֹ כָּל שֶׁהוּא.

2) משנה, שבת קג, א. 3) "וכמה כל שהוא? כדי ליטע כרישא (קלח של כריש, - מין ירק נאכל דומה לבצל) או כדי ליטע זכרותא (הקצה המחודד של השיבולת) של חיטה" (ירושלמי פ"ז ה"ב). 4) רבינו הקדים חרישה לזריעה כנהוג בעבודת האדמה, אבל במשנה (שבת עג.) הקדימו "הזורע" לפני "החורש", ומפרש בגמרא (שבת עג:), שהתנא התכוון לקרקע ארץ ישראל הקשה וזקוקה לחרישה נוספת אחרי הזריעה, והשמיענו שגם על חרישה זו חייב. 5) עוקר את העשבים הרעים בגן או בשדה. 6) כורת ענפים ועשבים יבשים. 7) החותך ענפים רכים מהאילן. 8) ענפי עץ הגפן. 9) "כל דבר שהוא להניית הקרקע (להשבחתה) חייב משום חורש, וכל דבר שהוא להבחיל (שיגיע לידי בישול) את הפרי חייב משום זורע" ('ירושלמי' שם). 10) שבת עג, ב. 11) השפילו והשווהו לשאר האדמה, תרגום "וירקעו את פחי הזהב" (שמות לט, ג): ורדידו. 12) רווח צר בין הרים. 13) בשדה משום חורש, אבל בבית חייב משום בונה (להלן פ"י הי"ב). 14) בשדה ולא בבית כנ"ל.

ב. הַזּוֹרֵעַ[15] כָּל שֶׁהוּא[16] - חַיָּב. הַזּוֹמֵר[17] אֶת הָאִילָן כְּדֵי שֶׁיִּצְמַח - הֲרֵי זֶה מֵעֵין זוֹרֵעַ. אֲבָל הַמַּשְׁקֶה[18] צְמָחִין וְאִילָנוֹת בְּשַׁבָּת - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת זוֹרֵעַ, וְחַיָּב בְּכָל שֶׁהוּא. וְכֵן הַשּׁוֹרֶה[19] חִטִּין וּשְׁעוֹרִין וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בַּמַּיִם - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת זוֹרֵעַ, וְחַיָּב בְּכָל שֶׁהוּא.

15) שבת עג, א. 16) שבת צ, ב: "המצניע לזרע וכו' והוציאו וכו' בכל שהוא" מכאן ששיעור זריעה בכל שהוא (מגיד־משנה). 17) חותך ענפים מזיקים מהגפן (שבת עג:). 18) מועד קטן ב, ב. 19) זבחים צד: זרע פשתן למים חייב - אי משום דמקדח (=שמצמיח) אפילו חיטי ושערי נמי, אלא משום לישה (כ"ה בתשובת רבינו לר' יוסף המערבי (סה"י לד"ר לוין עמ' מא) וכה"ג בדו"ר). הרי ששורה חיטים ושעורים במים - חייב משום זורע. ועיין בסוף הספר, תשובת רבינו באריכות.

ג. הַקּוֹצֵר[20] כִּגְרוֹגֶרֶת[21] - חַיָּב[22]. וְתוֹלֵשׁ[23] - תּוֹלֶדֶת קוֹצֵר הוּא. וְכָל הָעוֹקֵר[24] דָּבָר מִגִּדּוּלוֹ - חַיָּב מִשּׁוּם קוֹצֵר. לְפִיכָךְ, צְרוֹר שֶׁעָלוּ בּוֹ עֲשָׂבִים, וּכְשׁוּת[25] שֶׁעָלָה בִּסְנֶה[26], וַעֲשָׂבִים שֶׁצָּמְחוּ עַל גַּב הֶחָבִית, הַתּוֹלֵשׁ מֵהֶן - חַיָּב, שֶׁזֶּה הוּא מְקוֹם גִּדּוּלָן. אֲבָל הַתּוֹלֵשׁ מֵעָצִיץ[27] שֶׁאֵינוֹ נָקוּב - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין זֶה מְקוֹם גִּדּוּלוֹ. וְעָצִיץ נָקוּב בִּכְדֵי שֹׁרֶשׁ קָטָן - הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ, וְהַתּוֹלֵשׁ מִמֶּנּוּ - חַיָּב.

20) שבת קג, א. 21) שבת צא, א. לדעת רבינו להלן הלכה ה' שהיא שליש ביצה. 22) "כל שאתה מבדילו מחיותו, יש בו משום קוצר" ('ירושלמי' שם). 23) "קצירה - בכלי, תלישה - ביד" (לחם־משנה). 24) שבת קז, ב. 25) צמח בצורת פתילים הצומח על קוצים וסנה. 26) שבת קז, ב. בנוסח אחר: "בספינה" ('מעשה רוקח'). 27) כלי חרס העשוי לנטיעה.

ד. כָּל זֶרַע[28] שֶׁקְּצִירָתוֹ מְצַמַּחַת אוֹתוֹ וּמְגַדֵּלְתּוֹ, כְּגוֹן אַסְפַּסְתָּא[29] וְסִלְקָא[30], הַקּוֹצְרוֹ בִּשְׁגָגָה - חַיָּב שְׁתֵּי חַטָּאוֹת: אַחַת - מִפְּנֵי שֶׁהוּא קוֹצֵר, וְאַחַת - מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹטֵעַ. וְכֵן הַזּוֹמֵר וְהוּא צָרִיךְ לָעֵצִים - חַיָּב מִשּׁוּם קוֹצֵר וּמִשּׁוּם נוֹטֵעַ. גַּבְשׁוּשִׁית[31] שֶׁל עָפָר שֶׁעָלוּ בָהּ עֲשָׂבִים, הִגְבִּיהָהּ מֵעַל הָאָרֶץ וְהִנִּיחָהּ עַל גַּבֵּי יְתֵדוֹת - חַיָּב מִשּׁוּם תּוֹלֵשׁ. הָיְתָה עַל גַּבֵּי יְתֵדוֹת וְהִנִּיחָהּ עַל הָאָרֶץ - חַיָּב מִשּׁוּם זוֹרֵעַ. תְּאֵנִים שֶׁיָּבְשׁוּ[32] בְּאִבִּיהֶן, וְכֵן אִילָן שֶׁיָּבְשׁוּ פֵּרוֹתָיו בּוֹ, הַתּוֹלֵשׁ מֵהֶן בְּשַׁבָּת - חַיָּב, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן כַּעֲקוּרִין לְעִנְיַן טֻמְאָה[33].

28) שבת עג, ב. 29) אספסת - חציר לבהמה. 30) סלק - ירק שמשתמשים בעליו הפרומים לחמיצה. 31) שם פא, ב. תל עפר קטן. 32) חולין קכז, ב: "תאנים שצמקו (שיבשו באילן - רש"י) באיביהן (כשהן מחוברות לקרקע), מטמאות טומאת אוכלין, והתולש מהן בשבת חייב חטאת". אבל ב'תוספות' (שבת קנ:) מובא שדווקא צמקו, אבל יבשו לא, מכיון שאינן יונקות מן הארץ כלל, אין בהן איסור תלישה. 33) "כל האוכלין הגדלים מן הקרקע, אינם מקבלים טומאה עד שיעקרו, אבל כל זמן שהם מחוברים אפילו בשורש קטן, שיכולים לחיות ממנו - אינם מקבלים טומאה" (הל' טומאת אוכלין פ"ב).

ה. הַתּוֹלֵשׁ[34] עֲלָשִׁין[35], הַמְזָרֵד זְרָדִין[36]: אִם לַאֲכִילָה - שִׁעוּרוֹ כִּגְרוֹגֶרֶת[37]; וְאִם לִבְהֵמָה - שִׁעוּרוֹ כְּמִלֹּא פִּי גְדִי; וְאִם לְהַסָּקָה - שִׁעוּרוֹ כְּדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה[38]. הַמְעַמֵּר[39] אֲכָלִין: אִם לַאֲכִילָה - שִׁעוּרוֹ כִּגְרוֹגֶרֶת; וְאִם עִמֵּר לִבְהֵמָה - שִׁעוּרוֹ כְּמִלֹּא פִּי גְדִי; וְאִם לְהַסָּקָה - שִׁעוּרוֹ כְּדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה. וּבֵיצָה[40] הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, הִיא בֵּיצָה בֵּינוֹנִית שֶׁל תַּרְנְגוֹלִין. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר כְּדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה, הוּא כְּדֵי לְבַשֵּׁל כִּגְרוֹגֶרֶת מִבֵּיצָה. וּגְרוֹגֶרֶת - אֶחָד מִשְּׁלִשָׁה בְּבֵיצָה[41]. וְאֵין עִמּוּר אֶלָּא בְּגִדּוּלֵי קַרְקַע[42].

34) שבת קג, א. 35) צמח שמשרשיו הקלויים באש וטחונים, עושים חומר לשתייה (Cichorie). 36) קיצוץ ענפים רטובים רכים שאפשר לאכלם. 37) מבואר למעלה ה"ג. 38) בנוסח אחר: "ביצה קלה" (דפוס ויניציא) וכן בתלמוד. כי הכוונה לביצת תרנגולת הקלה להתבשל. 39) נלמד ממה שלמעלה (מגיד־משנה). 40) שבת פ, ב. 41) ראה הל' עירובין פ"א ה"ט ב'מגיד משנה'. 42) שבת עג, ב. והמדובר בשדה שאינו שלו שאין כוונתו ורצונו לייפות את הקרקע, שאם לא כן חייב הוא בכל שהוא (למעלה הלכה א - גמרא שם).

1 **ו. הַמְקַבֵּץ דְּבֵלָה[43] וְעָשָׂה מִמֶּנָּה עֲגֻלָּה, אוֹ שֶׁנִּקֵּב**
2 **תְּאֵנִים וְהִכְנִיס הַחֵבֶל בָּהֶן עַד שֶׁנִּתְקַבְּצוּ גּוּף אֶחָד -**
3 **הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מְעַמֵּר, וְחַיָּב[44]. וְכֵן כֹּל[45] כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

43) תאנים. 44) אבל פירות המפוזרים בחצר, מלקט אחד אחד ואוכל (להלן פכ"א הי"א). 45) המקבץ מלח ממשרפות המלח, לרבינו פטור, שאינו גידולי קרקע.

4 **ז. הַדֶּשׁ[46] כִּגְרוֹגֶרֶת[47] - חַיָּב. וְאֵין דִּישָׁה אֶלָּא בְּגִדּוּלֵי**
5 **קַרְקַע. וְהַמְפָרֵק[48] - הֲרֵי הִיא תּוֹלֶדֶת הַדָּשׁ, וְחַיָּב. וְכֵן**
6 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. הַחוֹלֵב[49] אֶת הַבְּהֵמָה[50] - חַיָּב מִשּׁוּם**
7 **מְפָרֵק. וְכֵן הַחוֹבֵל בְּחַי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עוֹר - חַיָּב[51] מִשּׁוּם**
8 **מְפָרֵק. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה צָרִיךְ לַדָּם שֶׁיֵּצֵא מִן הַחַבּוּרָה;**
9 **אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לְהַזִּיק בְּלִבַּד - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
10 **מְקַלְקֵל. וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּהְיֶה בַּדָּם אוֹ בֶּחָלָב**
11 **שֶׁהוֹצִיא[52] כִּגְרוֹגֶרֶת.**

46) שבת עה, א. 47) ראה למעלה ה"ה בשם ה"ירושלמי". 48) שבת צה, א ברש"י. דגן משבלים, או קטניות מתוך תרמילים יבשים. 49) שבת צה, א. ראה להלן הלכה י. 50) בעלי חיים, חוץ מדגים - נחשבים כגידולי קרקע (עירובין כז:), מכיון שניזונים מן הצמחים (מגיד־משנה). 51) שבת קז, א. לדעת רש"י החובל חייב משום צובע, ויש אומרים משום נטילת נשמה (מגיד־משנה). 52) ממקום גידולו, אבל משום הוצאה לרשות הרבים, השיעורים אחרים (כסף־משנה ולהלן פי"ח).

12 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[53]? בְּחוֹבֵל בִּבְהֵמָה וְחַיָּה**
13 **וָעוֹף וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם; אֲבָל הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, אַף־עַל־פִּי**
14 **שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהַזִּיק - חַיָּב[54], מִפְּנֵי נַחַת רוּחוֹ; שֶׁהֲרֵי**
15 **נִתְקָרְרָה דַעְתּוֹ וְשָׁכְכָה חֲמָתוֹ, וַהֲרֵי הוּא כְּמִתַּקֵּן.**
16 **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לַדָּם שֶׁהוֹצִיא מִמֶּנּוּ - חַיָּב.**

53) שפטור אם נתכוון להזיק. 54) שבת קה, ב: "הקורע בחמתו - חייב". והקשו בגמרא: "הא הוי (הרי הוא) מקלקל, וכל המקלקלין פטורין? אמר רבי אבין: מתקן הוא - שעושה נחת ליצרו (משכך חמתו). והקשו: וכי האי גוונא מי שרי? (וכי מותר באופן כזה), הרי שנינו: המקרע בגדיו בחמתו, או שובר כלי בחמתו - יהא בעיניך כאילו עובד עבודה־זרה, שכך אומנותו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך, ומחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו לך עבוד עבודה־זרה והוא עובד? ותירצו: שהוא קורע רק כדי להטיל אימה על בני ביתו, ואינו כועס באמת". ושיטת רבינו ששיכוך חמתו נחשב לתיקון, אבל רש"י פירש, מכיון שאסור לקרוע בחמתו אינו מתקן, אלא עוד מלמד ומרגיל את יצרו להתגבר עליו, וזוהי דעת הראב"ד ב'השגות', שרק להטיל אימא נקרא תיקון, ולא בחובל את חבירו.

17 **ט. שְׁמֹנָה[55] שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים[56] בַּתּוֹרָה, הֵן שֶׁיֵּשׁ לָהֶן**
18 **עוֹרוֹת לְעִנְיַן שַׁבָּת כְּמוֹ חַיָּה וּבְהֵמָה וָעוֹף; אֲבָל שְׁאָר**
19 **שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, אֵין לָהֶן עוֹר. לְפִיכָךְ, הַחוֹבֵל בָּהֶן**
20 **- פָּטוּר[57]. וְאֶחָד הַחוֹבֵל בִּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף אוֹ**
21 **בִּשְׁמֹנָה שְׁרָצִים, וְעָשָׂה בָּהֶן חַבּוּרָה, וְיָצָא מֵהֶם דָּם,**
22 **אוֹ שֶׁנִּצְרַר הַדָּם אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יָצָא - חַיָּב[58].**

55) משנה, שבת קז, א. 56) ויקרא יא, כט: החולד, העכבר, הצב, האנקה, הכח, הלטאה, החומט והתנשמת. 57) כי חבורה חוזרת לא שמה חבורה, וחבלה בשאר שרצים שעורן רך, הדם נצרר בהם מהר אבל מיד שב לקדמותו. 58) לדעת רבינו, משום מפרק שהוא תולדה דדש, אבל רוב הפוסקים סוברים, שהחיוב משום נטילת נשמה של האבר הנחבל.

23 **י. הַסּוֹחֵט[59] אֶת הַפֵּרוֹת לְהוֹצִיא מֵימֵיהֶן - חַיָּב**
24 **מִשּׁוּם מְפָרֵק[60]. וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּהְיֶה בַּמַּשְׁקִין**
25 **שֶׁסָּחַט כִּגְרוֹגֶרֶת. וְאֵין חַיָּבִים מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא עַל**
26 **דְּרִיכַת זֵיתִים וַעֲנָבִים בִּלְבַד[61]. וּמֻתָּר לִסְחֹט אֶשְׁכּוֹל**
27 **שֶׁל עֲנָבִים לְתוֹךְ הָאֹכֶל; שֶׁמַּשְׁקֶה הַבָּא לָאֹכֶל - אֹכֶל**
28 **הוּא, וְנִמְצָא כְּמְפָרֵק אֹכֶל מֵאֹכֶל[62]. אֲבָל אִם סָחַט**
29 **לִכְלִי שֶׁאֵין בּוֹ אֹכֶל - הֲרֵי זֶה דּוֹרֵךְ, וְחַיָּב. וְהַחוֹלֵב[63]**
30 **לְתוֹךְ הָאֹכֶל, אוֹ הַיּוֹנֵק בְּפִיו - פָּטוּר[64]. וְאֵינוֹ חַיָּב**
31 **עַד שֶׁיַּחֲלֹב לְתוֹךְ הַכֶּלִי.**

59) שבת קמג, ב. 60) שמפרק את המשקה מהפרי. 61) מי פירות אין עליהם תורת משקה אלא תורת אוכל, כמפריד אוכל מאוכל. אבל מדברי סופרים, אסור לסחוט גם תותים ורימונים, הואיל ומקצת בני אדם סוחטים אותם (להלן פרק כא הלכה יב). 62) שבת קמד, ב. אבל פירות שאינם ראויים לאכילה, אסור לסחטם אפילו לתוך האוכלין, שהרי הוא סוחט אוכל מתוך פסולת, ואסור משום מפרק. 63) שבת קמד, ב: "אמר רב חסדא, מדברי רבינו נלמד, חולב אדם עז לתוך הקדירה, אבל לא לתוך הקערה". והטעם כי משקה הבא לאוכל - דומה כאוכל, ואין שם משקה על החלב הזה, אלא שם אוכל, והרי הוא כמפריד אוכל מאוכל, ורק אם מפרק תבואה שהוא אוכל משבולת שהיא פסולת - חייב משום מפרק, וכן החולב לתוך כלי ריק שהחלב הוא משקה ומפרקו מהבהמה שהיא אוכל, מה־שאין־כן כשחולב לתוך אוכל, הרי זה כנוטל אוכל ממאכל, שאין בזה משום מפרק (שו"ע הרב). הראשונים נחלקו בזה, יש דעות שבשבת אסור מדברי סופרים, ורב חסדא התיר רק ביום־טוב, שאז מותרת הבהמה לשחיטה ואכילה, ונחשבת החליבה כאוכל מתוך אוכל. אבל בשבת, מסיבת איסור שחיטה, אין שם אוכל עליה. וכן היא שיטת רבינו. ויש אומרים שמכיון שהוא כבורר אוכל מתוך הפסולת - חייב הוא מן התורה (רשב"א שם). 64) כתובות ס, ב.

יא. הַזּוֹרֶה[65] [66] אוֹ הַבּוֹרֵר[67] כִּגְרוֹגֶרֶת - חַיָּב. וְהַמְחַבֵּץ[68] - הֲרֵי הוּא תּוֹלֶדֶת בּוֹרֵר. וְכֵן הַבּוֹרֵר[69] שְׁמָרִים מִתּוֹךְ הַמַּשְׁקִין - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹרֵר אוֹ תּוֹלֶדֶת מְרַקֵּד, וְחַיָּב. שֶׁהַזּוֹרֶה וְהַבּוֹרֵר וְהַמְרַקֵּד[70], דּוֹמִין עִנְיָנֵיהֶם זֶה לָזֶה. וּמִפְּנֵי מָה מָנוּ אוֹתָן בִּשְׁלֹשָׁה? מִפְּנֵי שֶׁכָּל מְלָאכָה[71] שֶׁהָיָה בַּמִּשְׁכָּן מוֹנִין אוֹתָהּ בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

65) שבת צה, א. 66) מסיר המוץ מהגרעינים. 67) המפריד אוכל מפסולת המעורבים יחד. 68) ראה פ"ז ה"ה. 69) שבת קלח, א. בנוסח אחר: "הממחה שמרים", שמסיר השמרים מתוך המשקין. 70) ראה פ"ז ה"א. 71) שבת עג, ב.

יב. הַבּוֹרֵר[72] אֹכֶל מִתּוֹךְ פְּסֹלֶת, אוֹ שֶׁהָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי מִינֵי אֳכָלִין וּבֵרַר מִין מִמִּין אַחֵר: בְּנֶפָה[73] וּבְכִבְרָה[74] - חַיָּב; בְּקָנוֹן[75] אוֹ בְּתַמְחוּי[76] - פָּטוּר; וְאִם בֵּרַר בְּיָדוֹ לֶאֱכֹל לְאַלְתַּר[77] - מֻתָּר.

72) שבת עד, א. 73) כלי מעשה רשת, שבו נקבים קטנים לנפות בה קמח וכדומה. 74) היא כעין נפה, אלא שנקבי הרשת שלה גדולים משל הנפה. 75) דומה לצינור ומבררים בו זרעונים. 76) קערה גדולה, שזהו בורר כלאחר יד, כי עיקר ברירה בנפה וכברה. 77) וכל מה שבורר לאותה סעודה שמיסב בה מיד, נקרא לאלתר (מגיד־משנה).

יג. וְהַבּוֹרֵר[78] פְּסֹלֶת מִתּוֹךְ הָאֹכֶל, וַאֲפִלּוּ בְּיָדוֹ אַחַת - חַיָּב. וְהַבּוֹרֵר תִּרְמוֹסִין[79] מִתּוֹךְ פְּסֹלֶת שֶׁלָּהֶן - חַיָּב; מִפְּנֵי שֶׁהַפְּסֹלֶת שֶׁלָּהֶן מְמַתֶּקֶת אוֹתָן כְּשֶׁיִּשְׁלְקוּ אוֹתָן עִמָּהֶם, וְנִמְצָא כְּבוֹרֵר פְּסֹלֶת מִתּוֹךְ אֹכֶל, וְחַיָּב. הַבּוֹרֵר אֹכֶל מִתּוֹךְ פְּסֹלֶת בְּיָדוֹ לְהַנִּיחוֹ, אֲפִלּוּ לְבוֹ בַּיּוֹם - נַעֲשָׂה כְּבוֹרֵר לָאוֹצָר, וְחַיָּב. הָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי מִינֵי[80] אֳכָלִין מְעֹרָבִין - בּוֹרֵר אֶחָד מֵאַחֵר וּמַנִּיחַ לֶאֱכֹל מִיָּד. וְאִם בֵּרַר וְהִנִּיחַ לְאַחַר זְמַן, אֲפִלּוּ לְבוֹ בַּיּוֹם, כְּגוֹן שֶׁבֵּרַר בְּשַׁחֲרִית לֶאֱכֹל בֵּין הָעַרְבַּיִם - חַיָּב.

78) שבת עד, א. 79) צמח הגדל בתרמיל שגרעיניו מרים ודומים לפולים, וכיון שהוא עולה במרירותו על פסלתו, דומה לבורר פסולת מתוך אוכל. 80) המאכל שברצונו לאכול עתה נחשב אוכל, והשני פסולת. ולכן צריך לברור את זה שרוצה לאכול מיד, ולהניח את השני בקערה.

יד. הַמְשַׁמֵּר[81] יַיִן אוֹ שֶׁמֶן אוֹ מַיִם וְכֵן שְׁאָר הַמַּשְׁקִין בִּמְשַׁמֶּרֶת[82] שֶׁלָּהֶן - חַיָּב. וְהוּא, שֶׁיְּשַׁמֵּר כִּגְרוֹגֶרֶת. אֲבָל מְסַנְּנִין יַיִן שֶׁאֵין בּוֹ שְׁמָרִים אוֹ מַיִם צְלוּלִין בְּסוּדָרִין וּבִכְפִיפָה מִצְרִית[83], כְּדֵי[84] שֶׁיְּהֵא צָלוּל בְּיוֹתֵר. וְנוֹתְנִין מַיִם עַל גַּבֵּי שְׁמָרִים[85] בִּשְׁבִיל שֶׁיִּצְלוּ. וְנוֹתְנִין בֵּיצָה טְרוּפָה[86] לְמִסַּנֶּנֶת שֶׁל חַרְדָּל כְּדֵי שֶׁיִּצְלֶל. חַרְדָּל[87] שֶׁלָּשׁוּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת - לְמָחָר מְמַחֶה[88] וְשׁוֹתֶה, בֵּין בַּיָּד בֵּין בִּכְלִי. וְכֵן יַיִן מִגִּתּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁהוּא תּוֹסֵס - טוֹרֵף חָבִית בִּשְׁמָרֶיהָ וְנוֹתְנָן[89] לְתוֹךְ הַסּוּדָרִין; שֶׁעֲדַיִן לֹא נִפְרְשׁוּ הַשְּׁמָרִים מִן הַיַּיִן יָפֶה יָפֶה, וְכָל הַיַּיִן כְּגוּף אֶחָד הוּא. וְכֵן הַחַרְדָּל וְכֹל כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

81) שבת קלט, ב. 82) כלי שמסננים בו את השמרים, והיין יורד זך וצלול. 83) סל עשוי מנצרי תמרים. 84) כיון שגם בלי הסינון הם צלולים וראויים לשתייה, לכן אין בזה משום בורר (ר"ן). 85) שנתן בתוך המשמרת מערב שבת, שאין בנתינת מים בורר, מכיון שהם צלולים. 86) מעורבת. "טבע הביצים שטורפין אותן ונותנים אותן כדברים העכורים, ויזככו אותם ויבדילו העב מן הדק" (לשון רבינו בפירוש המשניות). 87) שבת מ, א. צמח שגרעיניו חריפים ומלפתים בו את האוכל. 88) מערבו שיהיה כמשקה. 89) בשעת התסיסה כל היינות עכורים, ושותים אותם בשמריהם ואין הנתינה בסודרים גורמת לתקן אותם.

טו. הַטּוֹחֵן[90] כִּגְרוֹגֶרֶת - חַיָּב. וְכָל הַשּׁוֹחֵק תַּבְלִין[91] וְסַמָּנִין בְּמַכְתֶּשֶׁת - הֲרֵי זֶה טוֹחֵן, וְחַיָּב. הַמְחַתֵּךְ יָרָק תָּלוּשׁ[92] - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת טוֹחֵן[93]. וְכֵן הַנּוֹסֵר עֵצִים לֵהָנוֹת בַּנְּסֹרֶת שֶׁלָּהֶן[94], אוֹ הַשָּׁף לָשׁוֹן שֶׁל מַתֶּכֶת - חַיָּב מִשֶּׁיָּשׁוּף כָּל שֶׁהוּא. אֲבָל הַמְחַתֵּךְ עֵצִים, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּדַקְדֵּק מֵהֶן כְּדֵי לְבַשֵּׁל כִּגְרוֹגֶרֶת מִבֵּיצָה.

90) שבת ע, ב. 91) "השוחק מלח ופלפלין, חייב משום טוחן" ('ירושלמי' פ"ז ה"ב). וה"ה לכל תבלין. 92) שבת עד, ב. לחתיכות קטנות. 93) כל זה נאמר בחותך ומניח. אבל לאכלו מיד סמוך לסעודתו - מותר, שהרי לא ציוו על האדם לאכול מאכלו בחתיכות גדולות. 94) גם אם אינו נהנה מהעצים שהוא מקלקל, חייב אם נהנה מהנסורת.

טז. הַמְרַקֵּד[95] כִּגְרוֹגֶרֶת - חַיָּב. הַלָּשׁ[96] כִּגְרוֹגֶרֶת[97] - חַיָּב. הַמְגַבֵּל אֶת הֶעָפָר - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת לָשׁ. וְכַמָּה שֶׁעוּרוֹ? כְּדֵי לַעֲשׂוֹת פִּי כּוּר שֶׁל צוֹרְפֵי זָהָב[98]. וְאֵין גִּבּוּל[99] בְּאֵפֶר, וְלֹא בְּחוֹל הַגַּס, וְלֹא בְּמֶרְסָן, וְלֹא בְּכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְהַנּוֹתֵן זֶרַע[100] שֶׁמִּשְׁמִין אוֹ זֶרַע פִּשְׁתָּן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בַּמַּיִם - חַיָּב מִשּׁוּם לָשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִתְעָרְבִין וְנִתְלִין זֶה בָּזֶה.

95) שבת יח, א. 96) לדעת רבינו, בדבר ששייך בו גיבול כגון קמח, מורסן (סובין גסים) טיט או עפר, אינו חייב רק כשגבל - עירב את הקמח או העפר במים. ובדבר שאין בו גיבול, כגון אפר - פטור אף בגיבול. אבל דעת הראב"ד, כי בדבר שיש בו גיבול אינו חייב רק כשגיבל, ודבר שאין בו גיבול - חייב בנתינת מים לבד בלא גיבול. 97) שבת פ, ב. 98) בכור מתיכים זהב ושאר מתכת; בפי הכור ממלאים את המתכות, ושיעור הגיבול - כדי לעשות פי כור. 99) שבת קנה, ב. 100) זבחים צד, ב. וחייב מיד כשנתן למים (רבינו בתשובתו לתלמידו רבי יוסף המערבי, בספר היובל לד"ר לוין עמוד מא).

יום שני כ"ח סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) כלל בו עשר מלאכות הנמנות שניות פרק שביעי [האופה, הגוזז, המלבן, המנפץ, הצובע, הטווה, העושה שני בתי נירין, המיסך, האורג והבוצע]. ודרך רבינו בהן כדרכו בראשונות.

1 **א. הָאוֹפֶה[2] כִּגְרוֹגֶרֶת[3] - חַיָּב. אֶחָד הָאוֹפֶה אֶת**
2 **הַפַּת, אוֹ הַמְכַשֵּׁל אֶת הַמַּאֲכָל אוֹ אֶת הַסַּמְמָנִין,**
3 **אוֹ הַמְחַמֵּם אֶת הַמַּיִם - הַכֹּל עִנְיָן אֶחָד[4] הוּא.**
4 **שִׁעוּר הַמְחַמֵּם אֶת הַמַּיִם - כְּדֵי לִרְחֹץ[5] בָּהֶן**
5 **אֵבֶר קָטָן[6]. וְשִׁעוּר מְכַשֵּׁל סַמְמָנִין[7] - כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ**
6 **רְאוּיִין לַדָּבָר שֶׁמְּכַשְּׁלִין אוֹתָן לוֹ.**

2) מלאכת אפייה לא הייתה במשכן, כי אם מלאכת בישול סממנים (לצבע תכלת וארגמן ותולעת שני), ולפי זה בישול הוא אב מלאכה ואפייה היא תולדה (ירושלמי מסכת שבת פרק ז הלכה ב), מכיוון שרק מלאכה שהייתה במשכן נקראת אב (למעלה פרק ז הלכה א). אולם רבינו כתב כלשון המשנה (מסכת שבת דף עג עמוד א) שמנתה "אופה" בין אבות מלאכות ובגמרא מפורש: "תנא סידורא דפת נקט", התנא מנה את המלאכות החורש, הזורע, הטוחן וכו' עד אפיית הפת, המצוייה יותר מבישול סממנים (הר"ן). 3) (תוספתא שבת פרק י) ושיעור גרוגרת, ראה למעלה פרק ח הלכה ג. 4) פעולה באמצעות כוח האש להרתיח או לשנות דבר מכמות שהיה, כגון להקשות דבר רך או לרכך דבר קשה. 5) סתם מחמם מים לרחיצה (פרי חדש). 6) אצבע קטנה של רגל קטן בן יומו כשיעור סיכה (להלן פרק י"ח הלכה ב - פרי חדש). 7) זהו השיעור באיכות, שיהיה ראוי לעשות מהם הצבע הדרוש (לחם משנה), אבל בכמות המים יש שיעור אחר: "כדי לצבוע בהם בגד קטן של פי סבכה" שמניחות הבנות על ראשיהן (רבינו בפרק י"ח הלכה ח והמקור בתוספתא שבת פרק י).

7 **ב. הַנּוֹתֵן[8] בֵּיצָה בְּצַד הַמֵּחַם[9] בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל[10],**
8 **וְנִתְגַּלְגְּלָה - חַיָּב; שֶׁהַמְכַשֵּׁל בְּתוֹלֶדֶת הָאוּר -**
9 **כִּמְכַשֵּׁל בָּאוּר עַצְמָהּ. וְכֵן[11] הַמֵּדִיחַ בְּחַמִּין דָּג**
10 **מָלִיחַ הַיָּשָׁן[12] אוֹ קוֹלְיָס הָאִסְפָּנִין[13], וְהוּא דָּג דַּק**
11 **וְרַךְ בְּיוֹתֵר - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲדָחָתָן בְּחַמִּין זֶה**
12 **הוּא גְּמַר[14] בִּשּׁוּלָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.**

8) משנה (מסכת שבת דף לח עמוד ב). 9) "שם הכלי שייחמו בו המים" (פירוש המשניות מסכת שבת פרק ג). 10) "תתערב, שתתבשל קצת" (שם). 11) משנה (מסכת שבת דף קמה עמוד ב). 12) במשנה כתוב "מליח הישן" ופירשו רבינו ורש"י: "דג מליח שעברה עליו שנה משמלחו" ובספר הפרדס לרש"י כתוב: בשר מלוח הרבה, וגם ברמב"ם כתב יד התימנים חסרה המלה "דג". 13) דג מארץ ספרד שקליפתו רכה ומולחים אותו לאכילה. 14) מכיוון שאי אפשר לאכלם אם לא הודחו בחמין, נחשבת הדחתם כבישול, אבל דברים שאפשר לאכלם על ידי הדחה במים צוננים, יש אומרים שמותר להדיחם אף במים חמים.

13 **ג. הַמַּפְקִיעַ[15] אֶת הַבֵּיצָה בְּבֶגֶד חַם אוֹ בְּחוֹל וּבַאֲבַק**
14 **דְּרָכִים שֶׁהֵן חַמִּים מִפְּנֵי הַשֶּׁמֶשׁ[16], אַף־עַל־פִּי**
15 **שֶׁנִּצְלֵית - פָּטוּר[17]; שֶׁתּוֹלְדוֹת חַמָּה אֵינָם כְּתוֹלְדוֹת**
16 **הָאֵשׁ[18], אֲבָל גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן מִפְּנֵי תּוֹלְדוֹת הָאוּר. וְכֵן**
17 **הַמְכַשֵּׁל בְּחַמֵּי טְבֶרְיָה[19] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם - פָּטוּר[20].**
18 **הַמְכַשֵּׁל[21] עַל הָאוּר דָּבָר שֶׁהָיָה מְכֻשָּׁל כָּל צָרְכּוֹ[22]**
19 **אוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ בִּשּׁוּל כְּלָל - פָּטוּר[23].**

15) (מסכת שבת דף לה עמוד ב במשנה) המבקיע, שובר את הביצה. 16) שנתחממו בשמש. 17) מעונש, אבל אסור מדרבנן. 18) האסורות מן התורה. 19) (מסכת שבת דף מ עמוד ב) המעיינות החמים שעל חוף ים כינרת על־יד טבריה. 20) "שאין דרך בישול בכך לבשל בחמה או בתולדות חמה" (רש"י מסכת שבת דף לט עמוד א). 21) משנה (מסכת שבת דף קמה עמוד ב). 22) דעת הרשב"א וכמה מהראשונים שאפילו לא נתבשל כל צרכו אין בו משום בישול, אם נתבשל "כמאכל בן דרוסאי" שהוא חצי בישולו לדעת רבינו ושליש בישולו לדעת רש"י (ראה למעלה בפרק ג). 23) משום שאין בישול אחר בישול; אבל בבישול דבר שנאפה או נצלה פעם, יש מחלוקת בין הראשונים, הסמ"ג סובר שיש בישול אחר אפייה וצלייה, ורא"ייתו מהדין שאין אדם יוצא ידי חובת מצה בלילה הראשון של פסח במצה שנאפתה ואחר כך נתבשלה (רבינו בהלכות חמץ ומצה פרק ו הלכה ו), אבל המרדכי בשם ראבי"ה כתב שלעניין שבת אין בישול אחר אפייה וצלייה (אורח חיים סימן שיח). ומותר לכתחילה, כמו שכתב רבינו (להלן פרק כ"ב הלכה ח): "דבר שנתבשל קודם השבת, אף על פי שהוא עכשיו צונן, מותר לשרותו בחמין בשבת".

20 **ד. אֶחָד[24] נָתַן אֶת הָאוּר[25], וְאֶחָד נָתַן אֶת הָעֵצִים,**
21 **וְאֶחָד נָתַן אֶת הַקְּדֵרָה[26], וְאֶחָד נָתַן אֶת הַמַּיִם,**
22 **וְאֶחָד נָתַן אֶת הַבָּשָׂר, וְאֶחָד נָתַן אֶת הַתַּבְלִין, וּבָא**
23 **אֶחָד וְהֵגִיס[27] - כֻּלָּם חַיָּבִים מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל; שֶׁכָּל**
24 **הָעוֹשֶׂה דָּבָר מִצָּרְכֵי הַבִּשּׁוּל, הֲרֵי זֶה מְבַשֵּׁל. אֲבָל[28]**
25 **אִם שָׁפַת אֶחָד אֶת הַקְּדֵרָה תְּחִלָּה, וּבָא אַחֵר וְנָתַן**
26 **אֶת הַמַּיִם, וּבָא אַחֵר וְנָתַן אֶת הַבָּשָׂר, וּבָא אַחֵר**
27 **וְנָתַן אֶת הַתַּבְלִין, וּבָא אַחֵר וְנָתַן אֶת הָאוּר, וּבָא**
28 **אַחֵר וְנָתַן עֵצִים עַל הָאוּר, וּבָא אַחֵר וְהֵגִיס -**
29 **שְׁנַיִם[29] הָאַחֲרוֹנִים בִּלְבַד חַיָּבִין מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל.**

24) (תוספתא מסכת שבת פרק יב; מסכת ביצה דף לד.) 25) כיוון שהביא את האש בתחילה, כל מה שנעשה אחר כך מלאכת בישול היא וכולם חייבים (רש"י). 26) הראב"ד השיג כאן מדברי הגמרא (שם) שחיוב השופת את הקדירה הוא רק בקדירה חדשה של חרס, המתחזקת על ידי ליבון, אבל בעל מגדל עוז ביאר כי הברייתא שלאחריה לא חילקה בין חדשה לישנה וכן פסק הרי"ף שם. 27) בחש בכף הקדירה וסייע לבשל. 28) כשהבאת האש הייתה האחרונה, הקודמים לה פטורים. 29) אלה שעסקו מהבאת האש והלאה חייבים משום מבשל (כלשון רבינו) אבל המביא את האור חייב משום מבעיר ובכתב יד משנת קס"ב

מובא במעשה רוקח, הנוסח: "שלושה האחרונים" ולפי זה המביא את האור חייב משום מבשל, ומורנו הרב יעקב בירב ביאר כי בחלוקה ראשונה עשו כולם בבת אחת ולכן כולם צורך בישול עשו, ובחלוקה השנייה עשו בזה אחר זה "ובא אחר ונתן" "ובא אחר והגיס" ולא נתחייבו בבישול רק האחרונים (כסף משנה).

1 **ה. הִנִּיחַ[30] בָּשָׂר עַל גַּבֵּי גֶּחָלִים: אִם נִצְלָה[31] בּוֹ**
2 **כִּגְרוֹגֶרֶת, אֲפִלּוּ[32] בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת - חַיָּב[33];**
3 **לֹא נִצְלָה בּוֹ כִּגְרוֹגֶרֶת, אֲבָל נִתְבַּשֵּׁל כֻּלּוֹ[34] חֲצִי[35]**
4 **בִּשּׁוּל - חַיָּב[36]; נִתְבַּשֵּׁל חֲצִי בִּשּׁוּל מִצַּד אֶחָד -**
5 **פָּטוּר, עַד שֶׁיַּהַפְךָ בּוֹ וְיִתְבַּשֵּׁל חֲצִי בִּשּׁוּל מִשְּׁנֵי**
6 **צְדָדִין. שָׁכַח[37] וְהִדְבִּיק פַּת בְּתַנּוּר בְּשַׁבָּת, וְנִזְכַּר[38] -**
7 **מֻתָּר[39] לוֹ[40] לִרְדּוֹתָהּ קֹדֶם שֶׁתֵּאָפֶה וְיָבוֹא לִידֵי**
8 **מְלָאכָה.**

30) (מסכת מנחות דף נז עמוד א). 31) צלייה גמורה. 32) לא נצלה במקום כשיעור גרוגרת, אלא בצירוף שניים או שלושה מקומות. 33) שדרך צלייה בכך. 34) כל החתיכה. 35) הנקרא בתלמוד: "כמאכל בן דרוסאי", ראש לשודדים נודדים שהיו רגילים לאכול מאכליהם בחצי בישולם. 36) שדרך בישול הוא למי שאין לו פנאי להמתין עד שיתבשל לגמרי. 37) (מסכת שבת דף ד עמוד א). 38) שהיום שבת, ואם יניחנו כך יאפה הפת ויתחייב אם בשוגג - חטאת, ואם במזיד - סקילה. 39) להוציא את הפת מן התנור, ואף שרדיית הפת איסור שבות הוא מדרבנן (רבינו להלן פרק כ"ב הלכה א), התירו לו חכמים לעבור על איסור דרבנן שלא יבוא לידי מלאכה האסורה מן התורה. 40) אבל לאדם אחר לא התירו לרדות את הפת מן התנור כדי שלא יבוא המדביק לידי איסור חטאת או סקילה, מטעם שאמרו (מסכת שבת דף ד עמוד א): "וכי אומרים לו לאדם חֲטֵא כדי שיזכה חבירך".

9 **ו. הַמַּתִּיךְ[41] אֶחָד מִמִּינֵי מַתָּכוֹת כָּל שֶׁהוּא, אוֹ**
10 **הַמְחַמֵּם[42] אֶת הַמַּתָּכוֹת עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה גַּחֶלֶת - הֲרֵי זֶה**
11 **תּוֹלֶדֶת מְבַשֵּׁל. וְכֵן[43] הַמְמַסֵּס אֶת הַדּוֹנַג[44] אוֹ אֶת**
12 **הַחֵלֶב אוֹ אֶת הַזֶּפֶת וְהַכֹּפֶר[45] וְהַגָּפְרִית[46] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם**
13 **- הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מְבַשֵּׁל[47], וְחַיָּב. וְכֵן הַמְבַשֵּׁל כְּלֵי**
14 **אֲדָמָה[48] עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ חֶרֶס - חַיָּב מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל. כְּלָלוֹ**
15 **שֶׁל דָּבָר: בֵּין שֶׁרִפָּה גּוּף קָשֶׁה בָּאֵשׁ אוֹ שֶׁהִקְשָׁה גּוּף**
16 **רַךְ - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל.**

41) (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ז הלכה ב); "המתיך אבר (עופרת) חייב משום מבשל" (מסכת יבמות דף ו עמוד ב). 42) כדי להתיכו הוא תולדת מבשל, אבל "המחמם את הברזל כדי לצרפו (לחסמו) במים, הרי זה תולדת מבעיר" (רבינו להלן בפרק י"ב הלכה א). 43) (מסכת שבת דף עד עמוד ב). 44) שעווה. 45) כעין זפת. 46) חומר שריפה הנמצא באדמה. 47) אף על פי שהוא חוזר ומתקשה ואין הבישול ניכר בו (ר"ן). 48) (מסכת שבת דף עד עמוד ב) "האי מאן דשדא סיכתא לאתונא, חייב משום מבשל" ופירש בספר העיתים בשם הגאונים: "מבשל כלי אדמה דקין", אולם רש"י פירש: "השליך יתד של עץ רך לתנור החם לייבשו שיתקשה".

17 **ז. הַגּוֹזֵז[49] צֶמֶר אוֹ שֵׂעָר - בֵּין מִן הַבְּהֵמָה, בֵּין מִן**
18 **הַחַיָּה[50], בֵּין מִן הַחַי, בֵּין מִן הַמֵּת, אֲפִלּוּ מִן**
19 **הַשֶּׁלַח[51] שֶׁלָּהֶן - חַיָּב. כַּמָּה שִׁעוּרוֹ? כְּדֵי לִטְוּוֹת**
20 **מִמֶּנּוּ חוּט שֶׁאָרְכּוֹ כְּרֹחַב הַסִּיט[52] כָּפוּל. וְכַמָּה רֹחַב**
21 **הַסִּיט? כְּדֵי לִמְתֹּחַ מִן בֹּהֶן[53] שֶׁל יָד עַד הָאֶצְבַּע**
22 **הָרִאשׁוֹנָה כְּשֶׁיִּפְתַּח בֵּינֵיהֶן בְּכָל כֹּחוֹ, וְהוּא קָרוֹב**
23 **לִשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי זֶרֶת[54]. הַתּוֹלֵשׁ כָּנָף מִן הָעוֹף - הֲרֵי זֶה**
24 **תּוֹלֶדֶת גּוֹזֵז[55]. הַטּוֹוֶה אֶת הַצֶּמֶר מִן הַחַי - פָּטוּר;**
25 **שֶׁאֵין דֶּרֶךְ גְּזִיזָה בְּכָךְ[56], וְאֵין דֶּרֶךְ נִפּוּץ בְּכָךְ, וְאֵין**
26 **דֶּרֶךְ טְוִיָּה בְּכָךְ.**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"הַטּוֹוֶה אֶת הַצֶּמֶר מִן הַחַי – פָּטוּר, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ גְּזִיזָה בְּכָךְ, וְאֵין דֶּרֶךְ נִפּוּץ בְּכָךְ, וְאֵין דֶּרֶךְ טְוִיָּה בְּכָךְ".

אופן הטויה במשכן - "וכל הנשים כו' . . טוו את העיזים", והטויה על גבי בהמה בכלל, אפשר לפרשם בשני אופנים. א. בשעת הטויה ושזירת הנוצה (או השערות) נתלשו מאליהם כפשטות לשון הגמרא (שבת עד, ב) "הטוה צמר שעל גבי בהמה בשבת חייב שלוש חטאות, אחת **משום גוזז** כו'" וכדמוכח גם בר"ח ורא"ש שבת שם וכן משמע במצו"ד (להרדב"ז שם) מצוה תב.

ב. גם אחרי הטויה נשאר הצמר על העזים והגזיזה היתה רק אח"כ, כדמשמע מהמפרשים המבארים הטעם לכך שחלק מהנשים בוודאי היו נדות ולא הי' עת להטהר, לכן טוו מעל גבי העזים במחובר לבעל חי שאינו מקבל טומאה.

ומלשון הרמב"ם כאן "הטוה את הצמר מן החי . . אין דרך גזיזה בכך" משמע שסבר שהטוי' במשכן היתה כדיעה הא' שנתלשו השערות מע"ג הבהמה ולכן פסק שאם טוה על החי פטור כמסקנת הגמרא שם "אמר רב כהנא אין דרך גזיזה בכך כו' ואין דרך טויה בכך".

עַל פִּי לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק טז עַמּוּד 451 הָעָרָה 28 וְשׁוּרָה"ג.

49) (תוספתא מסכת שבת פרק ט). 50) בתוספתא כתוב: "ומן העופות". 51) העור הנפשט אחר השחיטה. והשמיענו שגם כך דרך גזיזה (חסדי דוד). 52) שם מידת האורך. 53) אגודל (מסכת שבת דף קה עמוד ב). 54) זרת האמורה בתורה (שמות פרק כח, עמוד טז), הוא חצי אמה של שישה טפחים (תוספתא כלים בבא מציעא פרק ו) שהוא שלושה טפיח, והטפח הוא ארבע אצבעות (להלן פרק י"ז הלכה ו) נמצא שהזרת היא י"ב אצבעות (עיין רש"י מסכת שבת דף קו עמוד א). וזה לשון רבינו (בפירוש המשניות ערלה פרק ג משנה ב) על שיעור הסיט: "ונחזק אצלי זה הפירוש, מפני שהוא פירוש הקדמונים, והקדמון הוא יותר חכם בלשון מן האחרון". 55) (מסכת שבת דף עד עמוד ב). 56) (שם) ולמעלה אמר: "הגוזז

צמר מן החי חייב" הרי שדרך גזיזה בכך? אולם כוונת רבינו שאין דרך גזיזה - לגזוז אחר הטוויה.

ח. הַנּוֹטֵל[57] צִפָּרְנָיו אוֹ שְׂעָרוֹ אוֹ שְׁפָמוֹ אוֹ זְקָנוֹ - חֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת גּוֹזֵז, וְחַיָּב[58]. וָהוּא, שֶׁיִּטֹּל בִּכְלִי; אֲבָל אִם נְטָלָן בְּיָדוֹ, בֵּין לוֹ בֵּין לְאַחֵר - פָּטוּר. וְכֵן הַחוֹתֵךְ[59] יַבֶּלֶת מִגּוּפוֹ, בֵּין בַּיָּד בֵּין בִּכְלִי[60] - פָּטוּר, בֵּין לוֹ בֵּין לְאַחֵר. וּמֵתֶר לַחְתֹּךְ יַבֶּלֶת[61] בַּמִּקְדָּשׁ בַּיָּד[62], אֲבָל לֹא בִּכְלִי[63]. וְאִם הָיְתָה יְבֵשָׁה - חוֹתְכָהּ אַף בִּכְלִי וְעוֹבֵד[64] עֲבוֹדָה.

57) משנה (מסכת שבת דף צד עמוד ב) ורבינו פסק כחכמים שאינו חייב רק אם נטלן בכלי. 58) וזהו לדעת רבינו שפסק (בפרק א) כרבי יהודה: מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, אבל לדעת הראשונים הסוברים מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, גם כאן אינו חייב רק אם צריך לשער או לציפורניים (תוספות מסכת שבת דף צד עמוד ב).
59) (משנה מסכת עירובין דף קג עמוד א). 60) שם במשנה כתוב: "ואם בכלי כאן וכאן (אף במקדש) אסור", "שאב מלאכה הוא הואיל ואינו משנה מהאופן שעושים בחול" (רש"י). והקשו ב"מגיד משנה" וב"מעשה רוקח" על הרמב"ם הפוטר בכלי, וב"צפנת פענח" להגאון מדווינסק כתב שבאמת פטור מגוזז כמו שכתב רבינו, ובעירובין חייבתו המשנה משום תיקון - שמתקן את האדם או הבהמה שלא יהיו בעלי מום וחייב משום מכה בפטיש (ראה להלן פרק י הלכה י"ז). 61) הוא מום עובר בכהן ואסור בעבודה, והבהמה שיש בה יבלת אסורה להקרבה.
62) כיוון שאיסורו מדרבנן, "ואין שבות במקדש כלל" (רבינו הלכות קרבן פסח פרק א הלכה ט"ז).
63) שמלאכה גמורה היא האסורה אף במקדש.
64) בדפוס ויניציא חסרה המלה "עבודה". וכתב במעשה רוקח שכוונת רבינו שלא נאמר כיוון שבין השמשות לא היה ראוי לעבודה מסיבת היבלת, לא יוכל לעבוד כל השבת, אלא כיוון שהסיר היבלת מותר לו לעבוד, מכיוון שהייתה יבשה ונפרכת, חשובה כמסולקת מקודם.

ט. הַנּוֹטֵל שְׂעָרוֹ[65] בִּכְלִי, כַּמָּה יִטֹּל וְיִהְיֶה חַיָּב? שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. וְאִם לִקֵּט לְבָנוֹת מִתּוֹךְ שְׁחֹרוֹת, אֲפִלּוּ אַחַת[66] - חַיָּב[67]. צִפֹּרֶן שֶׁפֵּרְשָׁה רֻבָּהּ וְצִיצִין[68] שֶׁל עוֹר שֶׁפֵּרְשׁוּ רֻבָּן[69]: אִם פֵּרְשׁוּ כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְצַעֲרוֹת אוֹתוֹ - מֻתָּר לִטֹּל אוֹתָן בְּיָדוֹ[70], אֲבָל לֹא בִּכְלִי; וְאִם נְטָלָן בִּכְלִי - פָּטוּר; וְאִם אֵינָן מְצַעֲרוֹת אוֹתוֹ - אֲפִלּוּ בַּיָּד אָסוּר. וְאִם לֹא פֵּרְשׁוּ רֻבָּן, אֲפִלּוּ מְצַעֲרוֹת אוֹתוֹ - אָסוּר לְנָטְלָן בְּיָדוֹ; וְאִם נְטָלָן בִּכְלִי - חַיָּב.

65) (מסכת שבת דף צד עמוד ב). 66) שהוא עושה כן כדי שלא יהא נראה כזקן ומקפיד אפילו על אחת (רש"י).
67) ואף בחול אסור משום "ולא ילבש גבר שמלת אשה" (דברים פרק כב פסוק ה), שדרך הנשים להקפיד על זה (רבינו בהלכות עבודת כוכבים פרק י"ב הלכה י).
68) כעין רצועות דקות הפורשות מעור האצבע סביב הציפורן (רש"י מסכת שבת דף צד עמוד ב). 69) שאז הן קרובות להינתק וכאילו נתלשו כבר. 70) משום צערו לא אסרו חכמים ליטול ביד. ולא גזרו שמא יעשה כן בכלי שמכיוון שפירשו רובן - גם בכלי אינו אסור אלא מדרבנן.

י. הַמְלַבֵּן[71] אֶת הַצֶּמֶר אוֹ אֶת הַפִּשְׁתָּן אוֹ אֶת הַשָּׁנִי[72] וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן מִמַּה שֶּׁדַּרְכָּן לְהִתְלַבֵּן - חַיָּב. וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ? כְּדֵי לִטְוּוֹת מִמֶּנּוּ חוּט אֶחָד אָרְכּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים כִּמְלֹא רֹחַב הַסִּיט[73] כָּפוּל, שֶׁהוּא אֹרֶךְ אַרְבָּעָה טְפָחִים.

71) משנה (מסכת שבת דף קו עמוד א) המכבס את הצמר אחרי הגזיזה שיהיה לבן. 72) שמלבנים אותו תחילה לפני צביעתו לאדום. 73) מבואר למעלה בהלכה ז.

יא. הַמְכַבֵּס בְּגָדִים - חֲרֵי הוּא תּוֹלֶדֶת מְלַבֵּן[74], וְחַיָּב. וְהַסּוֹחֵט[75] אֶת הַבֶּגֶד עַד שֶׁיּוֹצִיא הַמַּיִם[76] שֶׁבּוֹ - חֲרֵי זֶה מְכַבֵּס, וְחַיָּב; שֶׁהַסְּחִיטָה מְצָרְכֵי[77] כִּבּוּס הִיא, כְּמוֹ שֶׁהַהֲגָסָה מְצָרְכֵי הַבִּשּׁוּל. וְאֵין סְחִיטָה בְּשֵׁעָר[78]. וְהוּא הַדִּין לְעוֹר[79], שֶׁאֵין חַיָּבִין עַל סְחִיטָתוֹ.

74) תוספתא (שבת פרק י) המכבס והסוחט מלאכה אחת.
75) דיני סחיטה ראה להלן בפרק כב הלכה טו. 76) "אמר רבא זרק בגד למים - חייב" (מסכת זבחים דף צד עמוד ב).
77) מקרבת את הליבון, כמו שההגסה מקרבת את הבישול (מרכבת המשנה). 78) (מסכת שבת דף קכח עמוד ב) "שהוא קשה ואינו בולע" (רש"י). 79) (מסכת זבחים דף צד עמוד א).

יב. הַמְנַפֵּץ[80] אֶת הַצֶּמֶר אוֹ אֶת הַפִּשְׁתָּן אוֹ אֶת הַשָּׁנִי וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - חַיָּב. וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ? כְּדֵי[81] לִטְוּוֹת מִמֶּנּוּ חוּט אֶחָד אָרְכּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים. וְהַמְנַפֵּץ אֶת הַגִּידִים[82] עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ כְּצֶמֶר כְּדֵי לִטְוּוֹת אוֹתָן - חֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מְנַפֵּץ, וְחַיָּב.

80) משנה (מסכת שבת דף קה עמוד ב) מפריד ומנער את הצמר ביד לנקותו מפסולת. 81) כמו למעלה בהלכה ז.
82) (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ז הלכה ב) ועיין מעשה רוקח.

יג. הַצּוֹבֵעַ[83] חוּט שֶׁאָרְכּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים, אוֹ דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לִטְוּוֹת מִמֶּנּוּ חוּט כָּזֶה - חַיָּב. וְאֵין הַצּוֹבֵעַ חַיָּב עַד שֶׁיְּהֵא צֶבַע הַמִּתְקַיֵּם[84]. אֲבָל צֶבַע שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם כְּלָל, כְּגוֹן שֶׁהֶעֱבִיר סָרָק[85] אוֹ שָׁשַׁר[86] עַל גַּבֵּי בַּרְזֶל אוֹ נְחֹשֶׁת וּצְבָעוֹ - פָּטוּר[87]; שֶׁחֲרֵי אַתָּה מַעֲבִירוֹ לִשְׁעָתוֹ, וְאֵינוֹ צוֹבֵעַ כְּלוּם; וְכֹל שֶׁאֵין מְלַאכְתּוֹ מִתְקַיֶּמֶת בְּשַׁבָּת - פָּטוּר.

83) משנה (מסכת שבת דף קה עמוד ב). 84) וכדברי רבינו (להלן פרק יא הלכה ט"ו) לעניין כותב: "אינו חייב עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד... ויכתוב על דבר שמתקיים הכתב עליו" ומקורו בתוספתא (מסכת שבת פרק י"ב): "אינו חייב עד שיכתוב בדבר של קיימא על דבר של קיימא". והביא ב"מגיד משנה" ראייה שכן הדין גם בשאר מלאכות, ממשנה (מסכת שבת דף קב עמוד ב) "זה הכלל

כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת - חייב", אבל הר"ן פירש משנה זו (וכן הרע"ב), שכל העושה מלאכה בשבת, שמקיימים אותה כמות שהיא ואין צורך להוסיף עליה, שמלאכתה נגמרה - חייב, ולדבריהם אין משם ראייה לדעת רבינו, ובעל "מגדל עוז" כתב שמקור הרמב"ם הוא מהגמרא (מסכת שבת דף צד עמוד ב): "וחכמים אוסרים (כוחלת) משום שבות" ואינה חייבת משום צובעת כיוון שצבע הכחל אינו מתקיים. 85) צבע צהוב. 86) צבע אדום־בהיר "ומשוח בששר" (ירמי' פרק כב פסוק יד). 87) ודעת הסמ"ג והיראים שכל צבע הרצוי לאדם, אף אם הוא רק לשעה, חייב עליו מן התורה, והביאו ראייה מדברי רב (מסכת שבת דף עה עמוד א): "שוחט משום מה חייב" - משום צובע" (בדם השחיטה), ואף שצבע הדם אינו מתקיים.

1 **יד. הָעוֹשֶׂה עֵין הַצֶּבַע - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת צוֹבֵעַ[88],**
2 **וְחַיָּב. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנָּתַן קַנְקַנְתּוֹם[89] לְתוֹךְ מֵי**
3 **עַפְצָא[90], שֶׁנַּעֲשָׂה הַכֹּל שָׁחֹר; אוֹ שֶׁנָּתַן אִסְטִיס[91]**
4 **לְתוֹךְ מֵי כַּרְכֹּם[92], שֶׁנַּעֲשָׂה הַכֹּל יָרֹק. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
5 **בָּזֶה. וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ? כְּדֵי לִצְבֹּעַ בּוֹ חוּט שֶׁאָרְכּוֹ**
6 **אַרְבָּעָה טְפָחִים.**

88) (מסכת שבת דף יח עמוד א) הראב"ד השיג על דבריו, שאינו חייב משום צובע רק אם נגמרה מלאכת צביעה בכך ולא בעושה מי צבע. וב"צפנת פענח" ביאר דברי רבינו, שבאמת במי צבע לא נעשית צביעה, והם רק תערובת צבע, וכוונת רבינו כאן שעל ידי תערובת שני המינים נוצר צבע חדש, וזהו תולדת צובע שעל ידי פעולתו נולד דבר חדש. 89) חומצת הנחושת ששמים בדיו כדי להשחירה. 90) פרי האלון, כעין אגוז קטן, שנותנים אותו בדיו ומעבדים בו עורות. 91) צמח שממנו עושים צבע כחול לצביעת בגדים. 92) זעפרן, צמח בְּצָלִי מצבע כתום שלפרחיו ריח נודף.

7 **טו. הַטּוֹוֶה[93] אֹרֶךְ אַרְבָּעָה טְפָחִים מִכָּל דָּבָר הַנִּטְוֶה**
8 **- חַיָּב. אֶחָד הַטּוֹוֶה אֶת הַצֶּמֶר אוֹ אֶת הַפִּשְׁתָּן אוֹ**
9 **אֶת הַנּוֹצָה אוֹ אֶת הַשֵּׂעָר אוֹ אֶת הַגִּידִין וְכֵן כֹּל**
10 **כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. הָעוֹשֶׂה אֶת הַלֶּבֶד[94] - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת**
11 **טוֹוֶה, וְחַיָּב. וְהוּא, שֶׁיְּלַבֵּד דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לִטְווֹת**
12 **מִמֶּנּוּ חוּט אֹרֶךְ אַרְבָּעָה טְפָחִים בְּעֹבִי בֵּינוֹנִי.**

93) (משנה מסכת שבת דף קה עמוד ב). 94) צמר טרוף וכבוש בלתי ארוג; הראב"ד משיג כאן: "כי מלאכת עשיית הלבד אינה דומה לטווייה לפי שהוא לוקח צמר מלובן ומנופץ, ושוטחו על גבי בגד, ונותן מוך על מוך עד שנעשה עבה, ומטפיחו במים, וכורכו עם הבגד ומהדקו עד שמתחבר ומתקשה ונעשה הלבד ונראה יותר שהוא כמגבן תולדת בונה"; אבל ב"מעשה רוקח" העלה שמלאכת עשיית הלבד דומה למלאכת הטווייה, שהוא מקבץ את החלקים הנפרדים מן הצמר או הפשתים ומחברם יחד - תולדת הטווה.

13 **טז. הָעוֹשֶׂה[95] שְׁנֵי בָּתֵּי נִירִין[96] - חַיָּב. הָעוֹשֶׂה נָפָה[97]**
14 **אוֹ כְּבָרָה[98], אוֹ סַל אוֹ סְבָכָה[99], אוֹ שֶׁפָּרַג מִטָּה**
15 **בַּחֲבָלִים[100] - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת עוֹשֶׂה נִירִין[101];**
16 **וּמִשֶּׁיַּעֲשֶׂה שְׁנֵי בָּתִּים בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - חַיָּב. וְכֵן כָּל**
17 **הָעוֹשֶׂה שְׁנֵי בָּתֵּי נִירִין בְּדָבָר שֶׁעוֹשִׂין אוֹתוֹ בָּתִּים**
18 **בָּתִּים כְּגוֹן אֵלּוּ - חַיָּב.**

95) (מסכת שבת דף קה עמוד ב). 96) המכניס חוטי השתי בנירין (המכון של הקנים להעלאת חוטי השתי והורדתם נקרא בשם נירים), שיעלה אחד וירד השני, כדי להכניס חוטי הערב בשתי. 97) רשת עשוייה נקבים קטנים, לנפות הקמח ולנקותו מן הסובין והפסולת. 98) נקביה גדולים משל הנפה. 99) מכסה על הראש, עשוי מעשה רשת. 100) או בתבן ובכל דבר. 101) שבכל הנזכרים נפה וכברה וכו' הוא מותח בראשונה את חוטי האורך - "הַשֶּׁתִי" ואחר כך הוא קולע בהם את חוטי "הַעֶרֶב" (הרוחב) וחייב, שכל המתקן שני החוטים במסכת נקרא עושה שני בתי ניר, וכן העושה קליעה של שני בתים בארג חייב, וכן מובא בספרא אחרי פרשה ז: "מניין שלא יכתוב שתי אותיות ולא יארוג שני חוטין ולא יעשה שני בתים בנפה ובכברה תלמוד לומר: מלאכה".

19 **יז. דֶּרֶךְ[102] הָאוֹרְגִין: שֶׁמּוֹתְחִין הַחוּטִין תְּחִלָּה בְּאֹרֶךְ**
20 **הַיְרִיעָה וּבְרָחְבָּהּ, וּשְׁנַיִם אוֹחֲזִין זֶה מִכָּאן וְזֶה מִכָּאן,**
21 **וְאֶחָד שׁוֹבֵט בְּשֵׁבֶט[103] עַל הַחוּטִין וּמְתַקֵּן אוֹתָן זֶה**
22 **בְּצַד זֶה עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה כֻּלָּהּ שְׁתִי[104] בְּלֹא עֵרֶב[105].**
23 **וּמִתִּיחַת הַחוּטִין כְּדֶרֶךְ הָאוֹרְגִין, הִיא הַנְּסָכַת**
24 **הַמַּסֶּכֶת[106]. וְזֶה הַמּוֹתֵחַ נִקְרָא מֵסֵךְ. וּכְשֶׁכּוֹפְלִין**
25 **אוֹתָהּ וּמַתְחִיל לְהַכְנִיס הַשְּׁתִי בָּעֵרֶב - נִקְרָא אוֹרֵג.**

102) (מסכת שבת דף עג עמוד א ודף עה עמוד ב).
103) חובט ומותח את חוטי השתי של האריג שלא יסתבכו בתנועותיהם למעלה ולמטה. 104) חוטי האורך שבאריג הם חוטי היסוד שבהם מכניסים את הערב. 105) חוטי הרוחב שבאריג. 106) מתיחת חוטי השתי כדי להכניס את חוטי הערב.

26 **יח. הַמֵּסֵךְ[107] - חַיָּב. וְהוּא מְלָאכָה מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת.**
27 **וְהַשּׁוֹבֵט עַל הַחוּטִין עַד שֶׁיִּפָּרְקוּ וִיתַקְּנֵם - הֲרֵי זֶה**
28 **תּוֹלֶדֶת מֵסֵךְ. וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ? מִשֶּׁיְּתַקֵּן רֹחַב שְׁתֵּי**
29 **אֶצְבָּעוֹת. וְכֵן הָאוֹרֵג[108] שְׁנֵי חוּטִין בְּרֹחַב שְׁתֵּי**
30 **אֶצְבָּעוֹת - חַיָּב. בֵּין שֶׁאָרָגָן בַּתְּחִלָּה, בֵּין שֶׁהָיָה**
31 **מִקְצָת הַבֶּגֶד אָרוּג וְאָרַג עַל הָאָרוּג - שִׁעוּרוֹ שְׁנֵי**
32 **חוּטִין. וְאִם אָרַג חוּט אֶחָד[109] וְהִשְׁלִים בּוֹ הַבֶּגֶד -**
33 **חַיָּב. אָרַג בִּשְׂפַת[110] הַיְרִיעָה שְׁנֵי חוּטִין בְּרֹחַב שְׁלֹשָׁה**
34 **בָּתֵּי נִירִין - חַיָּב. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְאוֹרֵג**
35 **צִלְצוּל[111] קָטָן בְּרֹחַב שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי נִירִין.**

107) (מסכת שבת דף עה עמוד ב). 108) במשנה (מסכת שבת דף קה עמוד א): "רבי אליעזר אומר, האורג שלושה חוטין בתחילה, ואחת על האריג - חייב (כלומר: בארג שנארגו בו הרבה חוטים מקודם, ויש לו כבר שם אריג, גם בחוט אחד חייב). וחכמים אומרים בין בתחילה בין בסוף

שיעורו שני חוטין". ו"בסוף" אין הכוונה "בסוף" ממש אלא בהמשך האריג, כמבואר להלן. 109) (מסכת שבת דף קד עמוד ב). 110) (מסכת שבת דף קה עמוד א). 111) חגורה.

1 **יט. הַמְדַקְדֵּק**[112] **אֶת הַחוּטִין וּמַפְרִידָן בְּעֵת הָאֲרִיגָה**
2 **- הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת אוֹרֵג. וְכֵן הַקּוֹלֵעַ**[113] **אֶת הַנִּימִין -**
3 **הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת אוֹרֵג. וְשֶׁעוּרוֹ - מִשֶּׁיַּעֲשֶׂה קְלִיעָה**
4 **בְּאֹרֶךְ שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת.**

112) (מסכת שבת דף צז עמוד ב) "משווה האריגה, כשיש שני חוטים כרוכים זה עם זה משווה אותם במחט" (רש"י). 113) תלמוד ירושלמי (מסכת שבת פרק י הלכה ז) בשם רבי יוחנן: "הקולע שלוש נימין באדם - חייב משום אריג" וזהו בבגד, אבל בשער אין דרך אריגה (תוספות במסכת שבת דף צד עמוד ב).

5 **כ. הַבּוֹצֵעַ**[114] **שְׁנֵי חוּטִין - חַיָּב. וּבוֹצֵעַ הוּא הַמַּפְרִיש**
6 **אֶת הָאָרוּג. בֵּין שֶׁהוֹצִיא הָעֵרֶב מִן הַשְּׁתִי אוֹ**
7 **שֶׁהֶעֱבִיר הַשְּׁתִי מֵעַל הָעֵרֶב - הֲרֵי זֶה בּוֹצֵעַ וְחַיָּב.**
8 **וָהוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא מְקַלְקֵל**[115]**, אֶלָּא יִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן. כְּדֶרֶךְ**
9 **שֶׁעוֹשִׂין אֵלּוּ שֶׁמְּאַחֲרִין**[116] **אֶת הַבְּגָדִים הַקַּלִּים בְּיוֹתֵר,**
10 **שֶׁבּוֹצְעִין וְאַחַר כָּךְ מְאַחֲרִין, וְחוֹזְרִין וְאוֹרְגִין חוּטִין**
11 **שֶׁבָּצְעוּ, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ שְׁנֵי הַבְּגָדִים אוֹ שְׁנֵי הַקְּרָעִים**
12 **אֶחָד. וְהַסּוֹתֵר**[117] **אֶת הַקְּלִיעָה לְתַקֵּן - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת**
13 **בּוֹצֵעַ. וְשִׁעוּרוֹ - כְּשִׁעוּר הַבּוֹצֵעַ.**

114) (מסכת שבת דף עג עמוד א), הראב"ד כתב: "זה הפירוש נוטה לקורע על מנת לתפור, וכבר הוא שנוי במשנה ואנו מקובלים, בוצע כמו פוצע, והוא לשון חתוך, שחותך ב' חוטים שאחר שהשלים אריגתו, חותך את הארוג מן המשוייר שבמסכת, ואם חתך ממנו שני חוטים, חייב בחתיכה זו". 115) ראה למעלה פרק א הלכה יז. 116) תופרים ומחברים. 117) (מסכת שבת דף קה עמוד א).

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) כלל בו ביאור ה' מלאכות הנמנות שלישיות פרק ז [הקושר, המתיר, התופר, הקורע, הבונה, הסותר, המכה בפטיש והצד].

14 **א. הַקּוֹשֵׁר**[2] **קֶשֶׁר שֶׁל קְיָמָא**[3] **וְהוּא מַעֲשֵׂה אֻמָּן**[4] **-**
15 **חַיָּב. כְּגוֹן: קֶשֶׁר הַגַּמָּלִין**[5] **וְקֶשֶׁר הַסַּפָּנִין**[6]**, וְקִשְׁרֵי**
16 **רְצוּעוֹת מִנְעָל וְסַנְדָּל שֶׁקּוֹשְׁרִין הָרַצְעָנִין בִּשְׁעַת**
17 **עֲשִׂיָּתָן, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל הַקּוֹשֵׁר קֶשֶׁר שֶׁל**
18 **קְיָמָא וְאֵינוֹ מַעֲשֵׂה אֻמָּן - פָּטוּר**[7]**. וְקֶשֶׁר שֶׁאֵינוֹ**[8] **שֶׁל**
19 **קְיָמָא וְאֵינוֹ מַעֲשֵׂה אֻמָּן - מֻתָּר לְקָשְׁרוֹ לְכַתְּחִלָּה.**

2) משנה, שבת קיא, ב. 3) העומד להתקיים כל זמן קיום החפץ. 4) שהוא קשר חזק ואמיץ כקשרי האומנים. 5) נוקבים לגמל בחטמו, וקושרים בחבל בטבעת שבנקב קשר של קיימא. 6) קשר חזק של חברי הספינה אל התורן. 7) זוהי דעת רבינו. אבל שיטת רש"י, הרא"ש וה'טור' היא, שכל קשר של קיימא אפילו הוא מעשה הדיוט - חייב. 8) בגמרא מובא: "כגון של בני מחוזא", ופירש רש"י: "שהם רחבי לבב, ומקפידים על לבושיהם ונעליהם להיות מכוונים, וקושרים אותו בדוחק, וצריך להתירו ערבית", אבל ב'מרדכי' הביא בשם רבינו פורת, שכל קשר העשוי להתירו בתוך שבעה ימים, הוא קשר שאינו של קיימא ומותר לכתחילה.

20 **ב. כֵּיצַד**[9]**? נִפְסְקָה לוֹ רְצוּעָה וּקְשָׁרָהּ, נִפְסַק הַחֶבֶל**
21 **וּקְשָׁרוֹ, אוֹ שֶׁקָּשַׁר חֶבֶל בִּדְלִי, אוֹ שֶׁקָּשַׁר רֶסֶן**
22 **בְּהֵמָה**[10] **- הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ**
23 **הַקְּשָׁרִים, שֶׁהֵן מַעֲשֵׂה הֶדְיוֹט וְכָל אָדָם קוֹשֵׁר אוֹתָן**
24 **לְקַיְּמָא. וְכָל קֶשֶׁר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל קְיָמָא, אִם קְשָׁרוֹ קֶשֶׁר**
25 **אֻמָּן - הֲרֵי זֶה אָסוּר.**

9) מה נקרא קשר של קיימא שאינו מעשה אומן? 10) שכל אלו אין דרכו להתירם, ורוצה שיתקיימו כך לעולם, אבל הקשרים אינם מעשה אומן.

26 **ג. קוֹשֶׁרֶת**[11] **אִשָּׁה מִפִּתְחֵי הֶחָלוּק, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ**
27 **לוֹ שְׁנֵי פִּתָּחִים**[12]**; וְחוּטֵי סְבָכָה**[13]**, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא**
28 **רָפוּי**[14] **בְּרֹאשָׁהּ; וּרְצוּעוֹת מִנְעָל וְסַנְדָּל, שֶׁקּוֹשְׁרִין**
29 **אוֹתָן עַל הָרֶגֶל בִּשְׁעַת מַלְבּוּשׁ**[15]**; וְנוֹדוֹת יַיִן וָשֶׁמֶן,**
30 **אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי אָזְנַיִם**[16]**; וּקְדֵרָה שֶׁל בָּשָׂר**[17]**,**
31 **אַף־עַל־פִּי שֶׁיְּכוֹלָה לְהוֹצִיא הַבָּשָׂר וְלֹא תַּתִּיר הַקֶּשֶׁר.**
32 **וְקוֹשְׁרִין דְּלִי בִּמְשִׁיחָה**[18] **אוֹ בְּאַבְגֵּט וְכַיּוֹצֵא בּוֹ**[19]**,**
33 **אֲבָל לֹא בְּחֶבֶל. וְקוֹשְׁרִין לִפְנֵי הַבְּהֵמָה אוֹ בְּרַגְלָהּ**
34 **בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֵּצֵא, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי**
35 **אִסָּרוֹת**[20]**. וְחֶבֶל**[21] **שֶׁהָיָה קָשׁוּר בַּפָּרָה**[22]**, קוֹשְׁרוֹ**
36 **בָּאֵבוּס**[23]**; הָיָה קָשׁוּר בָּאֵבוּס, קוֹשְׁרוֹ בַּפָּרָה. אֲבָל לֹא**
37 **יָבִיא חֶבֶל מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ וְיִקְשֹׁר בַּפָּרָה וּבָאֵבוּס**[24]**. וְאִם**
38 **הָיָה חֶבֶל גַּרְדִּי**[25] **שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטְלוֹ**[26] **- הֲרֵי זֶה מֵבִיא**
39 **וְקוֹשֵׁר בַּפָּרָה וּבָאֵבוּס. מִפְּנֵי שֶׁכָּל אֵלּוּ הַקְּשָׁרִים**
40 **מַעֲשֵׂה הֶדְיוֹט הֵן וְאֵינָן שֶׁל קְיָמָא, אֶלָּא פַּעַם קוֹשֵׁר**
41 **וּפַעַם מַתִּיר, וּלְפִיכָךְ מֻתָּר לִקְשֹׁר אוֹתָן לְכַתְּחִלָּה.**
42 **חוֹתָלוֹת**[27] **שֶׁל תְּמָרִים וְשֶׁל גְּרוֹגְרוֹת - מַתִּיר**[28]
43 **וּמַפְקִיעַ**[29] **וְחוֹתֵךְ**[30]**, וְנוֹטֵל וְאוֹכֵל.**

11) משנה, שבת קיא, ב. 12) שקושרת שפת חלוקה שבימין לכתף שמאל, ושבשמאל בכתף ימין, ואף שיכולה לפשוט בדוחק בלי התרת הקשר, מותר - משום שדרכה להתיר הקשר בכל יום (רש"י). 13) מכסה על הראש, עשוי מעשי רשת. 14) ויכולה להסירה משם בלא התרת הקשר, בכל זאת מותר לה לקשרה, שאשה חסה על שערותיה ותתיר הקשר לפני ההסרה (גמרא, שם). 15) שאלו בוודאי אינם קשר של קיימא, ולא קשר אומן (שם). 16) ויכול להוציא היין בדוחק בהתרת קשר אחד, אין אומרים שהקשר השני ישאר לעולם קשר של קיימא (שם). 17) "דרכם היה לעשות בצד הקדרות נקב כמין דד להוציא ממנו המרק והבשר, וקושרים על פי הקדירה בגד כדי שלא יכנסו בה נמלים, ועל ידי הדחק יכול להוציא כל

מה שבקדירה מהדד, ואף־על־פי־כן אין הקשר שעל פי הקדירה קשר של קיימא" ('מעשה רוקח'). 18) חבל דק של פשתים וכדומה. 19) בכל דבר שאינו מבטלו אלא מתירו לאחר שימוש. 20) קשרים. יש שקושרים שני חבלים ברוחב הפתח זה למעלה מזה, ובעת שמוציאים את הבהמה - מתירים את החבל התחתון והיא יכולה לצאת בדוחק, ואין חוששים שמא ישאיר את הקשר השני לתמיד ('מעשה רוקח'). 21) שבת קיג, א. 22) שבוודאי יתיר אותו הקשר. 23) בלי שנותנים בו מספוא לבהמה. 24) שאנו חוששים שקשר אחד ישאר קיים. 25) אורג. 26) עיקר ההיתר הוא מפני שאינו מבטל החבל ואינו קשר של קיימא, אלא שאם היה אסור בטלטול, לא היה אפשר להביא ולקשור מצד איסור טלטול. 27) שבת קמו, א. סלים עשויים מכפות תמרים, ומניחים בתוכם תמרים רעים שיתבשלו (רש"י). 28) ביד, אם הכיסוי קשור בחבל. 29) סותר שרשרות החבל בכלי (רש"י). 30) בכלי.

1 **ד. כֹּל[31] שֶׁרָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה - מֻתָּר לִקְשֹׁר אוֹתוֹ**
2 **בְּשַׁבָּת. לְפִיכָךְ, אִם נִפְסְקָה רְצוּעַת סַנְדָּלוֹ בְּכַרְמְלִית[32]**
3 **- נוֹטֵל[33] גֶּמִי[34] לַח הָרָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה, וְכוֹרֵךְ**
4 **עָלָיו, וְקוֹשֵׁר הַגֶּמִי. נִשְׁמְטָה[35] לוֹ רְצוּעַת מִנְעָל**
5 **וְסַנְדָּל, אוֹ שֶׁנִּשְׁמַט רֹב הָרֶגֶל - מֵתָּר[36] לְהַחֲזִיר**
6 **הָרְצוּעוֹת לִמְקוֹמָן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִקְשֹׁר.**

31) שבת קיב, א. 32) מקום שאסור להוציא אליו בשבת מדרבנן, שאינו לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים (להלן פי"ד ה"ד). 33) בגמרא נאמר כי ההיתר הוא רק בכרמלית, שאם יניחנו שם עד אחר השבת יאבד סנדלו, אבל בחצר הנשמרת אסור לקשור את הסנדל, אולם בנוסח כת"י ('מעשה רוקח') חסרה תיבת "ככרמלית", ונראה שדעת רבינו להתיר גם בחצר "כי גנאי הוא לאדם לילך בלא מנעל, והתירו לקשרו משום כבוד הבריות" ('מגן אברהם' סי' שח). 34) סוף, צמח שעושים ממנו חבלים לקשירה. 35) תוספתא שבת פי"ג. 36) מנעלים שלהם היו עשויים פרקים. ומחוברים על ידי רצועות שמהדק אותן ומרחיבן לפי הצורך, וכשנשמט חלק המנעל שעל רוב הרגל ממקומו, מחזיר ומהדק את המנעל על ידי הרצועות (אליה רבה סי' שיז).

7 **ה. הָעֲנִיבָה[37] - מֻתֶּרֶת[38], לְפִי שֶׁאֵינָהּ מִתְחַלֶּפֶת**
8 **בְּקְשִׁירָה. לְפִיכָךְ, הַחֶבֶל שֶׁנִּפְסַק - מְקַבֵּץ שְׁנֵי**
9 **קְצוֹתָיו, וְכוֹרֵךְ עָלָיו מְשִׁיחָה, וְעוֹנֵב עֲנִיבָה.**

37) שבת קיג, א. קשר רופף בלי הדק, שקל להתירו. 38) אפילו מהדקה יפה ודעתו שתתקיים כך תמיד ('משנה ברורה' סי' שיז).

10 **ו. מֻתָּר[39] לִקְשֹׁר קֶשֶׁר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל קַיָּמָא לִדְבַר**
11 **מִצְוָה[40], כְּגוֹן שֶׁיִּקְשֹׁר לִמְדֹד שִׁעוּר מִשְׁעוּרֵי הַתּוֹרָה.**
12 **נִימַת כִּנּוֹר שֶׁנִּפְסַק[41] - קוֹשְׁרִין[42] אוֹתָהּ[43] בַּמִּקְדָּשׁ,**
13 **אֲבָל לֹא בַּמְּדִינָה[44]. וְלֹא יִקְשֹׁר נִימָא לְכַתְּחִלָּה[45]**
14 **אֲפִלּוּ בַּמִּקְדָּשׁ.**

39) משנה, שבת פכ"ד מ"ה: "מעשה בימי אביו של רבי צדוק, ובימי אבא שאול בן בטנית, שפקקו את המאור (החלון) בטפיח (כלי חרס) וקשרו את המקידה (כלי שתיה) בגמי, לידע אם יש בגיגית (כד גדול) פותח טפח (ומביאה את הטומאה אל הבית), ומדבריהם למדנו: שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת (מדידה וקשירה של מצוה). 40) אם הקשר הוא מעשה אומן שאסור מדרבנן - התירו לצורך מצוה, שאם הוא מעשה הדיוט ואינו של קיימא מותר לכתחילה, ובנוסח אחר: "מותר לקשור קשר של קיימא", והכוונה אם אינו מעשה אומן (רמ"ע מפאנו). 41) מיתר הכינור שנפסק בשבת, ולא יוכלו הלויים להמשיך בשיר שלהם. 42) משנה, עירובין קב, ב. 43) כי מכשירי קרבן דוחים את השבת. 44) מחוץ למקדש. 45) אם נפסק מערב שבת, כי מכשירי מצוה שאפשר לעשותם מערב שבת אין דוחים את השבת (רע"ב).

15 **ז. כָּל קֶשֶׁר[46] שֶׁחַיָּבִין[47] עַל קִשּׁוּרוֹ, כָּךְ חַיָּבִין עַל**
16 **הֶתֵּרוֹ. וְכָל קֶשֶׁר שֶׁהַקּוֹשֵׁר אוֹתוֹ פָּטוּר, כָּךְ הַמַּתִּיר**
17 **אוֹתוֹ פָּטוּר. וְכָל קֶשֶׁר[48] שֶׁמֻּתָּר לְקָשְׁרוֹ, כָּךְ מֻתָּר**
18 **לְהַתִּירוֹ.**

46) משנה, שבת קיא, ב: "כשם שהוא חייב על קישורן, כך הוא חייב על היתרן". 47) ב'תוספות' (שבת עג.) כתבו בשם רבינו חננאל, שאינו חייב במתיר אלא על מנת לקשור במקומו קשר של קיימא, כמו שאינו חייב בפותר אלא על מנת לבנות (להלן הל' טו) וכן דעת הרא"ש; ומדברי רבינו יוצא שלא כדעת ר"ח, שהרי אומר: "כך חייבין על התירו", כלומר: כמו שקושר חייב בפעולה אחת, כן המתיר ('מעשה רוקח'). 48) כמבואר בהלכה א.

19 **ח. הַפּוֹתֵל[49] חֲבָלִים מִן הַהוּצִין[50] וּמִן הַחֶלֶף[51], אוֹ**
20 **מִחוּטֵי צֶמֶר אוֹ מִחוּטֵי פִּשְׁתָּן אוֹ חוּטֵי שֵׂעָר וְכַיּוֹצֵא**
21 **בָּהֶן - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת קוֹשֵׁר, וְחַיָּב. וְשִׁעוּרוֹ - כְּדֵי**
22 **שֶׁיַּעֲמֹד הַחֶבֶל בִּפְתִילָתוֹ בְּלֹא קְשִׁירָה, שֶׁנִּמְצֵאת**
23 **מְלַאכְתּוֹ מִתְקַיֶּמֶת. וְכֵן הַמַּפְרִיד אֶת הַפָּתִיל - הֲרֵי זֶה**
24 **תּוֹלֶדֶת מַתִּיר, וְחַיָּב. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לְקַלְקֵל[52]**
25 **בִּלְבַד. וְשִׁעוּרוֹ - כְּשִׁעוּר הַפּוֹתֵל.**

49) 'ירושלמי' שבת פט"ו ה"א. שוזר. 50) עלה ענף התמר. 51) צמח עשב ארוך כעין פתיל שעושים ממנו מחצלאות. 52) שהוא פטור (למעלה פ"א הי"ז).

26 **ט. הַתּוֹפֵר[53] שְׁתֵּי תְּפִירוֹת - חַיָּב. וְהוּא[54], שֶׁקָּשַׁר[55]**
27 **רֹאשֵׁי הַחוּט מִכָּאן וּמִכָּאן, כְּדֵי שֶׁתַּעֲמֹד הַתְּפִירָה**
28 **וְלֹא תִּשָּׁמֵט. אֲבָל אִם תָּפַר יָתֵר עַל שְׁתֵּי תְּפִירוֹת,**
29 **אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא קָשַׁר - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי מִתְקַיֶּמֶת**
30 **הַתְּפִירָה. וְהַמּוֹתֵחַ[56] חוּט שֶׁל תְּפִירָה בְּשַׁבָּת - חַיָּב,**
31 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצָרְכֵי הַתְּפִירָה.**

53) משנה, שבת עג, א. 54) בגמרא (שם עד.) הקשו: "והא לא קיימא (והרי התפירה אינה מתקיימת, וכל מלאכה שאינה מתקיימת פטור)? אמר רבי יוחנן: והוא שקשרן (כגון שקשר שני ראשי החוטים). 55) ב'ירושלמי' (שבת פ"ז ה"ב) מובא שחייב שתים, משום תופר ומשום קושר;

אבל לדעת רבינו (בהלכה א) שאינו חייב רק על קשר אומן, יש לומר שכאן הכוונה לקשר של הדיוט, ולכן אינו חייב רק משום תופר (קובץ). 56) שבת עה, א.

י. הַקּוֹרֵעַ[57] כְּדֵי[58] לִתְפֹּר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת עַל מְנָת לִתְפֹּר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת - חַיָּב. אֲבָל הַקּוֹרֵעַ לְהַפְסִידָהּ - פָּטוּר[59], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְקַלְקֵל. הַקּוֹרֵעַ בַּחֲמָתוֹ[60] אוֹ עַל מֵת[61] שֶׁהוּא חַיָּב לִקְרֹעַ עָלָיו - חַיָּב, מִפְּנֵי[62] שֶׁמְּמַיֵּשֵׁב אֶת דַּעְתּוֹ בְּדָבָר זֶה וְיָנוּחַ יִצְרוֹ; וְהוֹאִיל וַחֲמָתוֹ שׁוֹכֶכֶת בְּדָבָר זֶה - הֲרֵי הוּא כְּמִתַּקֵּן, וְחַיָּב. וְהַפּוֹתֵחַ[63] בֵּית הַצָּוָאר בְּשַׁבָּת - חַיָּב.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"הַקּוֹרֵעַ בַּחֲמָתוֹ, אוֹ עַל מֵת שֶׁהוּא חַיָּב לִקְרֹעַ עָלָיו – חַיָּב; מִפְּנֵי שֶׁמְּיַשֵּׁב אֶת דַּעְתּוֹ".

להעיר, שגם במלאכת שבת גבי סותר כתב "כל המקלקל ע"מ לתקן חייב, כיצד הרי שסתר ע"מ **לבנות במקומו**". ועפ"ז צ"ע אם דין "הקורע בחמתו" כאן שנחשב כמתקן הוא גם במלאכת סותר, כמו שפירש במנ"ח מצוה לב במוסך השבת (מט, ד.) ברמב"ם כאן ד"לאו דוקא על־מנת לבנות אלא העיקר שלא יהי' דרך השחתה שהוא מקלקל", עיי"ש.

ומה שלא כתב הרמב"ם בפ"י הט"ו ע"מ לבנות **במקומו** - לפי שסמך על מ"ש לפנ"ז בפ"א.

לקו"ש חלק כ"ט עמוד 12 הע' 45.

57) משנה, שבת עג, א. 58) שיעור הקריעה כדי שיוכל לתפור שם שתי תפירות. 59) משנה, שבת קה, ב. 60) בכעסו. 61) בברייתא מובא: "על מתו". וכן בנוסח אחר ב'מעשה רוקח', ולפי הנוסח שלנו חייב לקרוע על מת שאינו קרובו, כדעת רבינו (הל' אבל פי"ט הי"א): "כל מי שעמד עם המת בשעת יציאת נשמתו, אף־על־פי שאינו קרובו - חייב לקרוע, וכן אדם כשר שמת - הכל חייבין לקרוע עליו". 62) מבואר למעלה פ"ח ה"ח. 63) שבת מח, א: "הפותח בית הצואר (של חלוק) חייב חטאת", שעכשיו גומר את המלאכה ועושה את הבגד ראוי לשימוש וחייב משום מכה בפטיש (רש"י שם, ולהלן הט"ז); ודעת רבינו היא שחיובו משום קורע, ואף שאינו חייב רק בקורע על מנת לתפור? - פירש רבינו אברהם בן הרמב"ם בשם אביו, ש"דרך החייט כשגומר הבגד ומתקן בית הצואר שלו, עד שיהיה ראוי ללבישה, היה משיב המטלית שחתכה ממקום בית הצואר, על בית הצואר, ותופרה תפירת ארעי, כדי שיהא היכר שזה בגד חדש, ובעת שירצה בעל הבגד ללבוש אותו, מסיר אותם החוטים, והשמיענו הרמב"ם שאותה תפירה אף שהיתה רק ארעית, בכל זאת חייב על פתיחתה" ('מעשה רוקח').

יא. הַמְדַבֵּק נְיָרוֹת אוֹ עוֹרוֹת בְּקוֹלָן[64] שֶׁל סוֹפְרִים וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת תּוֹפֵר, וְחַיָּב[65]. וְכֵן הַמְּפָרֵק[66] נְיָרוֹת דְּבוּקִין אוֹ עוֹרוֹת דְּבוּקִין, וְלֹא נִתְכַּוֵּן[67] לְקַלְקֵל בִּלְבַד[68] - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת קוֹרֵעַ, וְחַיָּב.

64) דבק העשוי מקמח. 65) הפותח אגרת חתומה, אינו חייב, שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואף לרבינו המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, כאן פטור, כי אינו מתקן מאומה בגוף הנייר, אלא מקלקל. והתיקון בא מצד אחר - קריאת האגרת (שו"ת 'חכם צבי' סי' לט). 66) דעת רבינו שאם קורע על מנת לתקן, אף אם לא נתכוין על מנת לתפור - חייב, ומה שנאמר במשנה: "הקורע על מנת לתפור", הכוונה שיהיה בקריעה תיקון ולא קלקול, אבל אין צורך שתהיה דוקא על מנת לתפור ('חיי אדם' ו'משנה ברורה'). 67) בנוסח אחר: "ולא נתכוין לקלקל, הרי זה קורע על מנת לתקן" (כ"י אברבנאל). 68) משנה, שבת קב, ב.

יב. הַבּוֹנֶה[69] כָּל שֶׁהוּא - חַיָּב. הַמַּשְׁוֶה[70] פְּנֵי הַקַּרְקַע בַּבַּיִת[71], כְּגוֹן שֶׁהִשְׁפִּיל תֵּל אוֹ מִלֵּא גֻּמָּא אוֹ גַּיְא[72] - הֲרֵי זֶה בּוֹנֶה, וְחַיָּב. אֶחָד[73] נָתַן אֶת הָאֶבֶן, וְאֶחָד נָתַן אֶת הַטִּיט[74] - הַנּוֹתֵן הַטִּיט חַיָּב. וּבַנְּדָבָךְ[75] הָעֶלְיוֹן, אֲפִלּוּ הֶעֱלָה אֶת הָאֶבֶן וְהִנִּיחָהּ עַל גַּבֵּי הַטִּיט[76] - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי אֵין מַנִּיחִין עָלֶיהָ טִיט אַחֵר. וְהַבּוֹנֶה עַל גַּבֵּי כֵּלִים[77] - פָּטוּר.

69) שבת עג, ב. 70) אבל בשדה - חייב על אלו משום חורש, ראה למעלה פרק ח' ה"א. 71) חפירה עמוקה. 72) תוספתא שבת פי"ב. 73) באמצע הבנין, שאין האבן מתקיימת בלא טיט, לכן נותן הטיט הוא העיקר. 74) טור אבנים או לבנים בבנין. 75) בנוסח אחר: "הדימוס" ('מעשה רוקח' ותוספתא) טור אבנים בבנין. 76) 'ירושלמי' שבת פ"ז ה"ב: "מה בנין היה במשכן? - שהיו נותנין קרשים על גבי אדנים. הדא אמרה (זאת אומרת) בנין על גבי כלים, בנין? אדנים כקרקע הם (ואינו בונה על הכלים)". 77) שבת קלח, א.

יג. הָעוֹשֶׂה[78] אֹהֶל קָבוּעַ[79] - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹנֶה, וְחַיָּב. וְכֵן[80] הָעוֹשֶׂה כְּלֵי אֲדָמָה, כְּגוֹן תַּנּוּר וְחָבִית[81] קֹדֶם שֶׁיִּשְׂרְפוּ[82] - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹנֶה[83], וְחַיָּב. וְכֵן הַמְגַבֵּן[84] אֶת הַגְּבִינָה - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹנֶה. וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּגַבֵּן כִּגְרוֹגֶרֶת[85]. הַמַּכְנִיס[86] יַד הַקַּרְדֹּם בְּתוֹךְ הָעֵץ שֶׁלּוֹ - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹנֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ. וְכֵן הַתּוֹקֵעַ[87] עֵץ בְּעֵץ - בֵּין שֶׁתָּקַע בְּמַסְמֵר, בֵּין שֶׁתָּקַע בָּעֵץ עַצְמוֹ עַד שֶׁנִּתְאַחֵד - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹנֶה, וְחַיָּב.

78) 'ירושלמי' שבת פ"ז ה"ב: "מה בנין היה במשכן? - שהיו נותנין קרשים על גבי אדנים. ולא לשעה היתה (בנין ארעי)? - אמר רבי יוסי כיון שהיו חונים ונוסעים ע"פ הדיבור, כמי שהוא לעולם" (בנין קבוע). 79) שבת עד, ב. 80) בנוסח אחר: "תנור כיריים וחבית" (דפוס ויניציא). 81) שאם שרפו בכבשן, יש בו גם משום מבשל ומכה בפטיש. 82) ומה שאמרו אין בנין בכלים, הכוונה אם

יד. הָעוֹשֶׂה[88] נֶקֶב כָּל שֶׁהוּא בְּלוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לָהֶן הָאוֹרָה[89] - חַיָּב מִשּׁוּם בּוֹנֶה. הַמַּחֲזִיר[90] דֶּלֶת שֶׁל בּוֹר וְשֶׁל דּוּת[91] וְשֶׁל יָצִיעַ[92] - חַיָּב מִשּׁוּם בּוֹנֶה[93].

88) כשהנקב קטן ומשמש רק להכניס אור - חייב משום בונה, כעושה חלון, אבל אם עושה נקב שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל, חייב משום מכה בפטיש שזהו גמר מלאכתו (להלן פכ"א ה"א - פר"ח). 89) עירובין קב, ב. 90) בור שדפנותיו בנויות אבנים. 91) בנין בולט מכותל הבית בפנים או בחוץ. 92) מכיון שהם בנינים בתוך הקרקע - נחשבת גם החזקת דלת כבנין (רש"י). 93) משנה, שבת עג, א.

טו. הַסּוֹתֵר[94] כָּל שֶׁהוּא - חַיָּב. וְהוּא, שֶׁיִּסְתּוֹר עַל מְנָת לִבְנוֹת[95]; אֲבָל אִם סָתַר דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה[96] - פָּטוּר. הַסּוֹתֵר אֹהֶל[97] קָבוּעַ, אוֹ שֶׁפֵּרַק עֵץ תָּקוּעַ - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת סוֹתֵר, וְחַיָּב[98]. וְהוּא, שֶׁיִּתְכַּוֵּן לְתַקֵּן.

94) שבת לא, ב: "סותר על מנת לבנות במקומו - חייב משום סתירה. אמר לו רבה לעולא: מכדי (הרי) כל מלאכות ילפינן להו (לומדים אותם) ממשכן, והתם (שם) סותר על מנת לבנות שלא במקומו הוא (שהיו סותרים אותו בחניה אחת, ונוסעים למקום אחר וחוזרים ומקימים אותו)? אמר לו עולא: כיון שכתוב (במדבר ט, יח): "על פי ה' יחנו", כסותר על מנת לבנות במקומו הוא". 95) כמבואר למעלה פ"א הי"ז. 96) שחייב על עשייתו משום בונה, חייב על סתירתו משום סותר, אם כוונתו לתקן - לבנות במקומו. 97) "שכל מה שיש בו בנין (כמבואר בהלכה יג) יש בו סתירה" (מגיד־משנה). 98) משנה, שבת עג, א.

טז. הַמַּכֶּה[99] בְּפַטִּישׁ[100] הַכָּאָה אַחַת - חַיָּב. וְכָל הָעוֹשֶׂה דָּבָר שֶׁהוּא גְמַר מְלָאכָה - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת[101] מַכֶּה בְּפַטִּישׁ, וְחַיָּב. כֵּיצַד? הַמְנַפֵּחַ בִּכְלִי זְכוּכִית, וְהַצָּר בִּכְלִי צוּרָה[102], אֲפִלּוּ מִקְצָת הַצּוּרָה, וְהַמְגָרֵד[103] כָּל שֶׁהוּא, וְהָעוֹשֶׂה נֶקֶב כָּל שֶׁהוּא - בֵּין בְּעֵץ, בֵּין בְּמַתֶּכֶת, בֵּין בִּבְנְיָן, בֵּין בְּכֵלִים - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מַכֶּה בְּפַטִּישׁ, וְחַיָּב. וְכָל פֶּתַח[104] שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לְהַכְנִיס וּלְהוֹצִיא - אֵין חַיָּבִין[105] עַל עֲשִׂיָּתוֹ.

99) לדעת רש"י, חייב משום גמר מלאכה, שכן האומן מכה על הסדן בשעת גמר מלאכה, ורבינו חננאל פירש שהאומן מכה בפטיש על הכלי, להשוות עקמימותו, וכן על אבן הבנין להשוותה לחברותיה, ולכן חייב משום גמר מלאכה. 100) שבת עה, ב: "רבה ורבי זירא דאמרי תרוייהו (אמרו שניהם) כל מה שיש בו גמר מלאכה - חייב משום מכה בפטיש". 101) שבת עה, ב. 102) גירסת ה'מגיד משנה' (להלן פי"א ה"י) "והמגרר" ברי"ש, והוא העושה מעשה בגוף האבן. ואילו "המגרד" בדלי"ת, חותך הוא קרנות היוצאות מהאבן. ועיין שם. 103) שבת קמו, א. 104) משום מכה בפטיש, אבל משום בונה - חייב אף בפחות מזה (ראה למעלה הלכה יד). 105) שבת קז, א.

יז. הַמַּפִּיס[106] שְׁחִין[107] בְּשַׁבָּת כְּדֵי לְהַרְחִיב פִּי הַמַּכָּה, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָרוֹפְאִין עוֹשִׂין, שֶׁהֵן מִתְכַּוְּנִין בִּרְפוּאָה לְהַרְחִיב פִּי הַמַּכָּה - הֲרֵי זֶה חַיָּב[108] מִשּׁוּם מַכֶּה בְּפַטִּישׁ, שֶׁזּוֹ הִיא מְלֶאכֶת הָרוֹפֵא. וְאִם הֶפִּיסָה לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה הַלֵּחָה שֶׁבָּהּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[109].

106) מבקע אותו ככלי ('משנה ברורה' סי' שכח). 107) לדעת רש"י (שבת קז.) חייב משום בונה או מתקן כלי, שריפוי המכה כמתקן כלי. 108) שבמקום צער וחולי, לא גזרו חכמים על מלאכה שאינה צריכה לגופה: ואפילו לשיטת רבינו בפ"א ה"ז שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, כשמפיס להוציא ליחה אין זה גמר מלאכה, ואין בה משום מכה בפטיש ('מגן אברהם' סי' שכח). 109) שבת, קב, ב. "מסתת הוא החרש המיישר המלאכה, ומחליק אותה בכלי הידוע אצלנו" (רבינו בפירוש המשניות).

יח. הַמְסַתֵּת[110] אֶת הָאֶבֶן כָּל שֶׁהוּא - חַיָּב מִשּׁוּם מַכֶּה בְּפַטִּישׁ. הַמְצַדֵּד[111] אֶת הָאֶבֶן בִּיסוֹד הַבִּנְיָן, וְתִקְּנָהּ בְּיָדוֹ, וְהוֹשִׁיבָהּ בַּמָּקוֹם הָרָאוּי לָהּ - חַיָּב מִשּׁוּם מַכֶּה בְּפַטִּישׁ. הַלּוֹקֵט[112] יְבֹלֶת שֶׁעַל גַּבֵּי בְּגָדִים בְּיָדוֹ, כְּגוֹן אֵלּוּ הַיְבוֹלוֹת[113] שֶׁבְּכְלֵי צֶמֶר - חַיָּב מִשּׁוּם מַכֶּה בְּפַטִּישׁ. וְהוּא, שֶׁיְּקַפִּיד עֲלֵיהֶן[114]; אֲבָל אִם הֶסִירָן דֶּרֶךְ עִסֶּק[115] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. הַמְנַעֵר[116] טַלִּית חֲדָשָׁה[117] שְׁחוֹרָה כְּדֵי לְנָאוֹתָהּ וּלְהָסִיר הַצֶּמֶר הַלָּבָן[118] הַנִּתְלֶה בָּהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאֻמָּנִין עוֹשִׂין - חַיָּב חַטָּאת. וְאִם אֵינוֹ מַקְפִּיד - מֻתָּר[119].

110) "מושיבה ומצדדה עד שמתיישבת בקרקעית יסוד הבנין יפה" (רש"י). 111) שבת עה, ב. 112) קש וקסמים דקים, שנארגו בבגד. 113) שאינו לובש את הבגד עד שמסירן. 114) בלי כוונה. 115) שבת קמז, א. חייב משום מלבן (רש"י) או מכה בפטיש (ר"ח וכסף־משנה). 116) כל זמן שלא נשתמש בה הרבה והיא כחדשה, ואפילו אם נכבסה ('מגן אברהם', 'פרי מגדים' או"ח סי' שב). 117) בנוסח אחר: "ולהסיר הצהוב הלבן" (דפוסי רומי וויניציאה). 118) שלא איכפת לו אם בגדו נקי, ואין לחייבו על ליבון. 119) (שבת עג, א. קו, א.

יט. הַצָּד[120] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ מִינוֹ לָצוּד אוֹתוֹ - חַיָּב. כְּגוֹן: חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים. וְהוּא, שֶׁיְּצוּד אוֹתָן לְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ מְחֻסַּר צֵידָה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁרָדַף אַחֲרֵי צְבִי עַד שֶׁהִכְנִיסוֹ לְבַיִת אוֹ לְגִינָה אוֹ לְחָצֵר, וְנָעַל בְּפָנָיו; אוֹ שֶׁהִפְרִיחַ אֶת הָעוֹף עַד שֶׁהִכְנִיסוֹ לְמִגְדָּל, וְנָעַל בְּפָנָיו; אוֹ שֶׁשָּׁלָה[121] דָּגִים מִן הַיָּם בְּתוֹךְ סֵפֶל שֶׁל מַיִם - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אֲבָל אִם הִפְרִיחַ צִפּוֹר[122] לְבַיִת, וְנָעַל בְּפָנָיו; אוֹ שֶׁהִבְרִיחַ דָּג וַעֲקָרוֹ מִן הַיָּם לִבְרֵכָה שֶׁל מַיִם; אוֹ שֶׁרָדַף אַחַר צְבִי עַד

שֶׁנִּכְנַס לִטְרַקְלִין רָחָב, וְנָעַל בְּפָנָיו - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁאֵין זוֹ צִידָה גְּמוּרָה; שֶׁאִם יָבוֹא לְקַחְתּוֹ - צָרִיךְ לִרְדֹּף אַחֲרָיו וְלָצוּד אוֹתוֹ מִשָּׁם. לְפִיכָךְ, הַצָּד אַרְיֵה[123] - אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לַכְּפָה[124] שֶׁלּוֹ שֶׁהוּא נֶאֱסָר בָּהּ.

120) הוציא. 121) שינה רבינו וכתב כאן "ציפור" במקום "עוף", כי בגמרא חילקו בין ציפור דרור לשאר עופות, כי ציפור דרור "שאינה מקבלת מרות", נשמטת מזוית לזוית וקשה לתפסה, ואין בית נחשב לצידה לגבה (הגרי"ב). 122) שבת קו, ב: "אמר שמואל, הצד ארי בשבת - אינו חייב עד שיכניסנו לגורזקי (בית משמר העשוי לו כמין תיבה - רש"י) שלו". 123) חדר צר למשמר וכלא. 124) שבת קו, ב. ביצה כד, א.

כ. כֶּל[125] מָקוֹם שֶׁאִם יָרוּץ בּוֹ יַגִּיעַ לַחַיָּה בִּשְׁחִיָּה אַחַת, אוֹ שֶׁהָיוּ הַכְּתָלִים קְרוֹבִין זֶה לָזֶה עַד שֶׁיִּפֹּל צֵל שְׁנֵיהֶם לָאֶמְצַע כְּאֶחָד - הֲרֵי זֶה מָקוֹם קָטָן; וְאִם הִבְרִיחַ הַצְּבִי וְכִיּוֹצֵא בּוֹ לְתוֹכוֹ - חַיָּב. וּמָקוֹם שֶׁהוּא גָּדוֹל מִזֶּה, הַמַּבְרִיחַ חַיָּה וָעוֹף לְתוֹכוֹ - פָּטוּר.

125) משנה, שבת קז, א.

כא. אֶחָד[126] שְׁמֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה[127] וְאֶחָד שְׁאָר[128] שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים שֶׁיֵּשׁ לִמְיָנָן צִידָה, הַצָּד אֶחָד מִכֻּלָּן - בֵּין לְצֹרֶךְ בֵּין שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ[129] אוֹ לְשַׁחֵק בָּהֶן - חַיָּב, הוֹאִיל וְנִתְכַּוֵּן לָצוּד וָצָד. שֶׁמְּלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ - חַיָּב עָלֶיהָ. הַצָּד אֶת הַיָּשֵׁן[130] וְאֶת הַסּוּמָא - חַיָּב[131].

126) ויקרא יא, כט-ל: "החולד, והעכבר, והצב, והאנקה, והכוח, והלטאה, והחומט והתנשמת". 127) כמבואר בפ"ח ה"ט. 128) שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה (מבואר למעלה פ"א ה"ז). 129) בבלי (שבת קו, ב). וב'ירושלמי' (שבת פי"ד ה"א) מובא שזה רק בצבי הישן כש"עינו אחת פקוחה ועינו אחת סתומה", ואי אפשר לצודו מחמת שינה. אבל רבינו נמשך אחר תלמוד בבלי, שלא חלק בין צבי לשאר חיות. 130) שהוא נשמט ממקומו כשבן אדם מתקרב אליו (רש"י). 131) שבת קו, ב. עיין ב'מגיד משנה'.

כב. הַמְשַׁלֵּחַ[132] כְּלָבִים כְּדֵי שֶׁיְּצוּדוּ צְבָאִים וְאַרְנָבִים וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, וּבָרַח הַצְּבִי מִפְּנֵי הַכֶּלֶב, וְהָיָה הוּא רוֹדֵף אַחַר הַצְּבִי אוֹ שֶׁעָמַד בְּפָנָיו וְהִבְהִילוֹ עַד שֶׁהִגִּיעַ הַכֶּלֶב וּתְפָשׂוֹ - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת הַצָּד, וְחַיָּב[133]. וְכֵן הָעוֹשֶׂה כַּדֶּרֶךְ הַזּוֹ בְּעוֹפוֹת.

132) ואם לא עשה בעצמו כלל, רק שיסה את הכלב והכלב תפסו, הרי זו רק צידה מדרבנן ('כלבו'). 133) משנה, שבת קו, ב.

כג. צְבִי[134] שֶׁנִּכְנַס לְבַיִת, וְנָעַל אֶחָד בְּפָנָיו - חַיָּב[135]. נְעָלוּהוּ שְׁנַיִם - פְּטוּרִין[136]. אִם אֵין אֶחָד יָכוֹל לִנְעֹל, וּנְעָלוּהוּ שְׁנַיִם - חַיָּבִין[137]. יָשַׁב אֶחָד עַל הַפֶּתַח וְלֹא מִלְּאָהוּ, וְיָשַׁב הַשֵּׁנִי וּמִלְּאָהוּ - הַשֵּׁנִי חַיָּב. יָשַׁב הָרִאשׁוֹן וּמִלְּאָהוּ, וּבָא הַשֵּׁנִי וְיָשַׁב בְּצִדּוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָמַד הָרִאשׁוֹן וְהָלַךְ לוֹ - הָרִאשׁוֹן חַיָּב, וְהַשֵּׁנִי לֹא עָשָׂה כְּלוּם. וּמֵתָּר לוֹ לֵישֵׁב בִּמְקוֹמוֹ עַד הָעֶרֶב, וְלוֹקֵחַ הַצְּבִי. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְנוֹעֵל בֵּיתוֹ לְשָׁמְרוֹ[138] וְנִמְצָא צְבִי שָׁמוּר בְּתוֹכוֹ, שֶׁלֹּא עָשָׂה כְּלוּם. נִכְנְסָה לוֹ צִפּוֹר תַּחַת כְּנָפָיו[139] - יוֹשֵׁב וּמְשַׁמְּרָהּ עַד שֶׁתְּחְשַׁךְ, וּמֻתָּר.

134) אף שלא צדהו בידים, סגירת הדלת נחשבת לצידה. 135) כי שנים שעשו מלאכה אחת שכל אחד יכול לעשותה לבדו, פטורים (למעלה פ"א הט"ו). 136) כי "אם אין אחד יכול לבדו לעשות המלאכה עד שיצטרפו שנים, שניהם חייבים" (רבינו שם ה"טז). 137) ולא ידע שיש שם צבי. 138) תחת כנפי כסותו ואינה יכולה לצאת שנגעל בפניה, אינו צריך לפתוח לה חלון שתצא אלא מותר לו לשמרה עד שתחשך (רש"י). 139) שבת קו, ב.

כד. הַצָּד[140] צְבִי זָקֵן אוֹ חִגֵּר[141] אוֹ חוֹלֶה[142] אוֹ קָטָן[143] - פָּטוּר. הַמְפָרֵק בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף מִן הַמְּצוּדָה - פָּטוּר[144]. הַצָּד חַיָּה וָעוֹף שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ, כְּגוֹן: אַוָּזִין וְתַרְנְגוֹלִין וְיוֹנֵי עֲלִיָּה - פָּטוּר[145]. הַצָּד דָּבָר שֶׁאֵין בְּמִינוֹ צִידָה, כְּגוֹן: חֲגָבִים הַגְּזִיזִין[146] צְרָעִין וַיַּתּוּשִׁין וּפַרְעוֹשִׁין וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

140) פיסח. 141) לדעת רש"י (שם) אינו פטור אלא בחולה מחמת עייפות, שאינו יכול לברוח ונחשב לנצוד, ורבינו סתם ולא חילק. 142) 'ירושלמי' שבת פי"ד ה"א, ותוספתא שבת פי"ג). וקטן, היינו, שאינו יכול עדיין לרוץ ('המאירי'). 143) תוספתא, שם. שהם נחשבים כניצודים ולא עשה עכשיו מלאכת צידה, אבל אסור מדרבנן. 144) ומותר לכתחילה משום צידה, אבל אסור לעשות כן משום שבעלי חיים מוקצים הן (להלן פכ"ה הכ"ו; 'מעשה רוקח'). 145) מין דבורה. 146) שבת קו, ב.

כה. רְמָשִׂים[147] הַמַּזִּיקִין, כְּגוֹן: נְחָשִׁים[148] וְעַקְרַבִּים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן מְמִיתִין, הוֹאִיל וְנוֹשְׁכִין - מֻתָּר לָצוּד אוֹתָם בְּשַׁבָּת. וָהוּא, שֶׁיִּתְכַּוֵּן לְהִנָּצֵל מִנְּשִׁיכָתָן. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? כּוֹפֶה כְּלִי עֲלֵיהֶן, אוֹ מַקִּיף עֲלֵיהֶן, אוֹ קוֹשְׁרָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ.

147) בגמרא מובא שאם נזדמנו לו נחש ועקרב בשבת, מצוה להרגם מיד, וכאן כוונת רבינו כשאנו רואין בבירור שאין רודפים אחר האדם לנשכו ('משנה ברורה' סי' שטז).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) כלל בו ביאור ח' מלאכות הנמנות רביעיות פרק ז [השוחט, המפשיט, המעבד, הממחק, המחתך, הכותב, המוחק והמשרטט].

א. הַשּׁוֹחֵט[2] - חַיָּב. וְלֹא שׁוֹחֵט בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַנּוֹטֵל נְשָׁמָה[3] לְאֶחָד מִכָּל מִינֵי חַיָּה וּבְהֵמָה וְעוֹף

וְדָג וְשֶׁרֶץ, בֵּין בִּשְׁחִיטָה אוֹ בִּנְחִירָה[4] אוֹ בְּהַכָּאָה - חַיָּב. הַחוֹנֵק אֶת הַחַי עַד שֶׁיָּמוּת - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת שׁוֹחֵט. לְפִיכָךְ[5], אִם הֶעֱלָה דָּג מִסֵּפֶל שֶׁל מַיִם[6] וְהִנִּיחוֹ עַד שֶׁמֵּת - חַיָּב מִשּׁוּם חוֹנֵק. וְלֹא עַד שֶׁיָּמוּת, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁיָּבַשׁ בּוֹ כְּסֶלַע[7] בֵּין סְנַפִּירָיו - חַיָּב, שֶׁעוֹד אֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת. הוֹשִׁיט[8] יָדוֹ לִמְעֵי הַבְּהֵמָה וְדִלְדֵּל[9] עֵבֶר שֶׁבְּמֵעֶיהָ - חַיָּב[10].

2) משנה, שבת עג, א. 3) גמרא, שבת עה, א. שוחט משום מה חייב? (במה מצאנו שחיטה במלאכת המשכן), רב אמר משום צובע (שצובע בדם את צואר בית השחיטה, וצביעה היתה מלאכה חשובה במשכן). ושמואל אמר: משום נטילת נשמה (שהוצרכו להרוג או לשחוט אילים מאדמים, תחש וחילזון); מפרשי הרמב"ם הקשו כאן, שהרי מפורש בתלמוד, כי רב סובר שחייב "אף משום צובע", ולפי הכלל שיש לנו (בכורות מט:): "הלכה כרב באיסורין, וכשמואל בדינין", למה לא כתב רבינו שחייב גם משום צובע? - אולם לפי דברי רבינו (פ"ט הי"ג): "אין הצובע חייב עד שיהא צבע המתקיים, אבל צבע שאינו מתקיים - פטור", אין בשחיטה דין צובע כלל שהרי צבע הדם אינו מתקיים (אחרונים). 4) המתת החי על ידי דקירה בצואר. 5) שבת קז, ב. 6) שאין בו צידה, שאם הוציא את הדג מן המים - חייב משום צידה ('תוספות' שם, ב. ראה למעלה פ"י הי"ט). 7) כרוחב סלע (רש"י). 8) שבת קז, ב. 9) ניתק את העובר ממקום חיבורו בגוף. 10) משום נטילת נשמה. וכ"ה ברמב"ן בשם רבינו.

ב. רְמָשִׂים[11] שֶׁהֵן פָּרִין[12] וְרָבִין מִזָּכָר וּנְקֵבָה, אוֹ נֶהֱוִין[13] מִן הֶעָפָר, כְּמוֹ הַפַּרְעוֹשִׁין[14], הַהוֹרֵג אוֹתָן - חַיָּב[15] כְּהוֹרֵג בְּהֵמָה וְחַיָּה. אֲבָל רְמָשִׂים שֶׁהֲוָיָתָן מִן הַגְּלָלִים וּמִן הַפֵּרוֹת שֶׁהִבְאִישוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, כְּגוֹן תּוֹלָעִים שֶׁל בָּשָׂר וְתוֹלָעִים שֶׁבְּתוֹךְ הַקִּטְנִיּוֹת, הַהוֹרְגָן - פָּטוּר[16].

11) שבת קז, ב. 12) שאינו חייב אלא על הריגת בעלי חיים הדומים לאילים מאדמים, שהשתמשו בעורותיהם במלאכת המשכן שהם פרים ורבים (שם). 13) נבראים, ובפירוש המשניות (שבת פי"ד) כתב רבינו: "ואינו חייב אלא על הנולד מזכר ונקבה". 14) רמש העוקץ ומנתר. 15) זהו לדעת רבינו (פ"א ה"ז) הסובר שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, אבל לדעת שאר הראשונים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, גם כאן אינו חייב אלא אם הורגם לצורך. 16) כל מקום שנכתב פטור - הרי זה פטור מעונש, אבל אסור לעשות כן מדרבנן (למעלה פ"א ה"ג).

ג. הַמְפַלֶּה[17] כֵּלָיו[18] בְּשַׁבָּת - מוֹלֵל אֶת הַכִּנִּים וְזוֹרְקָן. וּמֵתָּר[19] לַהֲרֹג אֶת הַכִּנִּים בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִן הַזֵּעָה.

17) שבת יב, א. 18) מבער כינים מבגדיו. 19) "אסור להרוג את המאכולת בשבת, דברי בית שמאי, ובית הלל מתירין". והלכה כבית הלל בכל מקום.

ד. חַיָּה[20] וָרֶמֶשׂ שֶׁהֵן נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין וַדַּאי, כְּגוֹן: זְבוּב שֶׁבְּמִצְרַיִם, וְצִרְעָה שֶׁבְּנִינְוֵה, וַעֲקָרָב שֶׁבְּחַדְיָב[21], וְנָחָשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכֶלֶב שׁוֹטֶה בְּכָל מָקוֹם - מֻתָּר לְהוֹרְגָן בְּשַׁבָּת כְּשֶׁיְּרָאוּם[22]. וּשְׁאָר[23] כָּל הַמַּזִּיקִין: אִם הָיוּ רָצִין אַחֲרָיו - מֻתָּר[24] לְהָרְגָן, וְאִם הָיוּ יוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמָן אוֹ בּוֹרְחִין מִלְּפָנָיו - אָסוּר[25] לְהָרְגָן. וְאִם דּוֹרְסָן לְפִי חֲמוֹ[26] בְּשִׁעַת הִלּוּכוֹ וְהוֹרְגָן - מֻתָּר.

20) שבת קכא, ב. 21) בהגהות הרי"ף, הנוסח: "שביריחו". 22) שסתם מזיקים (ר"ן). 23) "אמר רבי יהושע בן לוי: כל המזיקין (ההורגין) נהרגין בשבת" (שבת קכא:). 24) "תני (שנה) תנא קמי (לפני) רבא בר הונא: ההורג נחשים ועקרבים בשבת, אין רוח חסידים נוחה הימנו (דעתם של חסידים אינה מעורבת עמו, שאין הגון בעיניהם מה שעשה), אמר לו (רבא לתנא) - ואותם חסידים אין רוח חכמים נוחה מהם (אין רוח חכמים נוחה מאותם החסידים החוששים להרוג נחשים בשבת)". 25) כי אלה אין היזקם מצוי כל כך כמו הראשונים (הר"ן). 26) רש"י פירש: "לא שיעמוד עליו ויהרגנו, אלא שאם היה הולך נחש או עקרב לפניו, אינו צריך להשמט ממנו, אלא דורסו והולך, כי דבר שאינו מתכוין מותר. ואפילו למי שאסר, במקום נזק מותר". אבל הר"ן השיג עליו, כי הלשון "דורסו" משמע אפילו בכוונה, וכאן מותר משום שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה ופטור. ובמקום נזק - מותר לכתחילה. ואמר "לפי תומו", כי אם אפשר לשנות - משנים.

ה. הַמַּפְשִׁיט[27] מִן הָעוֹר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת[28] קָמִיעַ[29] - חַיָּב. וְכֵן[30] הַמְעַבֵּד מִן הָעוֹר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קָמִיעַ - חַיָּב. וְאֶחָד הַמּוֹלֵחַ וְאֶחָד הַמְעַבֵּד[31], שֶׁהַמְּלִיחָה מִין עִבּוּד הוּא. וְאֵין עִבּוּד בָּאֲכָלִין[32]. וְכֵן הַמּוֹחֵק מִן הָעוֹר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קָמִיעַ - חַיָּב. וְאֵי זֶהוּ מוֹחֵק? זֶה הַמַּעֲבִיר שֵׂעָר אוֹ הַצֶּמֶר מֵעַל הָעוֹר אַחַר מִיתָה עַד שֶׁיַּחֲלִיק פְּנֵי הָעוֹר.

27) משנה, שבת עה, א. 28) לכסות בו את הקמיע (רע"ב). 29) קלף שכתובים בו שמות ופסוקים לסגולה ולרפואה. 30) השיעור הזה הוא בכל המלאכות הנעשות בעור (מגיד־משנה). 31) שבת עה, ב: "היינו מולח, היינו מעבד" - שמליחה צורך עיבוד היא (רש"י). 32) "רבה בר רב הונא אמר: המולח בשר - חייב משום מעבד. רבא אמר: אין עיבוד באוכלין", והלכה כרבא. וכתבו ה'תוספות' שמכל־מקום אסור למלוח אוכלין מדרבנן, כשמולחם לפני צאתו לדרך ורוצה שיתקיימו לזמן מרובה. אבל לאכלם ביומם - מותר (או"ח סי' שכא).

ו. הַמְפָרֵק דּוּכְסוּסְטוֹס[33] מֵעַל הַקְּלָף - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מַפְשִׁיט, וְחַיָּב. (הַמְפָרֵק[34] מִן הָעוֹר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קָמִיעַ - חַיָּב.) הַדּוֹרֵס[35] עַל הָעוֹר בְּרַגְלוֹ עַד שֶׁיִּתְקַשֶּׁה, אוֹ הַמְרַכְּכוֹ בְּיָדוֹ וּמוֹשְׁכוֹ וּמַשְׁוֶה אוֹתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָרַצְעָנִין עוֹשִׂין - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מְעַבֵּד, וְחַיָּב. הַמּוֹרֵט נוֹצָה מִן הָאֶבְרָה[36] - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת[37] מוֹחֵק, וְחַיָּב. וְכֵן[38] הַמְמָרֵחַ[39] רְטִיָּה כָּל שֶׁהוּא, אוֹ

שַׁעֲוָה אוֹ זֶפֶת, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים הַמִּתְמָרְחִין, עַד שֶׁיַּחֲלִיק פְּנֵיהֶם - חַיָּב מִשּׁוּם מוֹחֵק. וְכֵן הַשָּׁף[40] בְּיָדוֹ עַל הָעוֹר הַמָּתוּחַ בֵּין הָעַמּוּדִים - חַיָּב מִשּׁוּם מוֹחֵק.

33) "העור אחר שהעבירו שערו, וחילקו אותו בעביו לשנים כמו שהעבדנים עושים עד שיהיו שני עורות, אחד דק הוא שממול השיער נקרא קלף, ואחד שממול הבשר נקרא דוכסוסטוס" (רבינו הל' תפילין פ"א ה"ז). 34) כל הפיסקא חסרה בנוסחאות ישנות. 35) ביצה יא, א. 36) כנף העוף. 37) שבת עד, ב: "התולש כנף העור, קוטמו (חותך ראש הנוצה) ומורטו, חייב שלש חטאות: תולש חייב משום גוזז, קוטם חייב משום מחתך, מורט (קצה הנוצה שלצד הגוף) חייב משום ממחק". 38) שבת עה, ב. 39) כתב רבינו נתן בעל 'הערוך': "סיכה, משיחה, טיחה, מריחה, שיעה, ענין אחד הוא". 40) 'ירושלמי' (שבת פ"ז ה"ג): "מה מחיקה היתה במשכן? שהיו שפין את העור על גבי העמוד (כדי להחליק את העור בין העמודים)". ו'בבלי' (שבת עה:): "השף בין העמודים בשבת, חייב משום ממחק". ופירש רש"י: "כגון עמודי אכסדראות העשויות חלונות חלונות, והשף קרקעית הבנין שביניהם כדי שתהא חלקה - חייב משום ממחק", והשיגו עליו ב'תוספות' והר"ן שבענין זה חייב בבית משום בונה (למעלה בפ"י הי"ב), ובשדה משום חורש: ודעת רב'נו כדעת רב האי גאון, שבין העמודים היו מוחקים ושפים את העור לעשותו קלף נקי ומצוחצח ('מעשה רוקח').

ז. הַמְחַתֵּךְ[41] מִן הָעוֹר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קָמִיעַ - חַיָּב. וְהוּא, שֶׁיִּתְכַּוֵּן לְמִדַּת אָרְכּוֹ וּמִדַּת רָחְבּוֹ וְיַחְתּוֹךְ בְּכַוָּנָה, שֶׁהִיא מְלָאכָה; אֲבָל אִם חָתַךְ דֶּרֶךְ הֶפְסֵד אוֹ בְּלֹא כַּוָּנָה לְמִדָּתוֹ, אֶלָּא כְּמִתְעַסֵּק אוֹ כְּמְשַׂחֵק - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[42]. הַקּוֹטֵם[43] אֶת הַכָּנָף - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מְחַתֵּךְ, וְחַיָּב. וְכֵן הַמְגָרֵד[44] רָאשֵׁי כְּלוֹנָסוֹת שֶׁל אֶרֶז - חַיָּב מִשּׁוּם מְחַתֵּךְ. וְכֵן כָּל חֲתִיכָה שֶׁיַּחְתּוֹךְ חָרֵשׂ־עֵץ מִן הָעֵצִים אוֹ חָרֵשׂ־מַתֶּכֶת מִן הַמַּתָּכוֹת - חַיָּב מִשּׁוּם מְחַתֵּךְ. הַנּוֹטֵל[45] קֵיסָם[46] שֶׁל עֵץ מִלְּפָנָיו וּקְטָמוֹ[47] לַחֲצִץ[48] בּוֹ שִׁנָּיו אוֹ לִפְתֹּחַ בּוֹ אֶת הַדֶּלֶת - חַיָּב.

41) שבת עד, ב: "אמר רב אשי: אי קפיד אמשחתא (אם מקפיד לחתוך במידה) חייב משום מחתך". 42) כמו שכתוב למעלה "אי קפיד אמשחתא (אם מתכוין למידה) חייב משום מחתך, אבל אם אינו מכוין למידה - אין זו מלאכה. 43) "לאחר שתולש את הנוצה, קוטם ראשו שיהא דק, וראוי להניחו בכר וכסת" (רש"י שבת עד:). 44) הוא החותך ראשי הכלונסאות להרחיקם מהם, ולא עשה מעשה בגוף הכלונסאות. אבל מסתת או מגרר (לעיל פ"י הט"ז־יח) שעושה מעשה בגוף האבן, אינו חייב אלא משום מכה בפטיש (הקדמת 'מעשה רוקח' שם מפירוש רבינו פרחיה בשם רבינו בפירושו לתלמוד מס' שבת). 45) ביצה לג, א. 46) שאינו ראוי למאכל בהמה. 47) בכלי (עיין מגיד־משנה) כמו בהלכה הקודמת על חרש עץ וחרש מתכת העובדים בכלי. 48) להוציא שירי האוכל מבין השיניים.

ח. כָּל[49] דָּבָר שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה, כְּגוֹן: תֶּבֶן וַעֲשָׂבִים לַחִים וְהוּצִין[50] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מֻתָּר לִקְטֹם[51] אוֹתָן בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן תִּקּוּן כֵּלִים[52]. וּמֻתָּר[53] לִקְטֹם[54] עֲצֵי בְשָׂמִים לְהָרִיחַ[55] בָּהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן קָשִׁים[56] וִיבֵשִׁין. וּמְפַשֵּׁחַ[57] מֵהֶן כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה, בֵּין שֶׁפִּשַּׁח עֵץ גָּדוֹל[58] בֵּין שֶׁפִּשַּׁח עֵץ קָטָן.

49) ביצה לג, ב. 50) עלי ענף התמר. 51) אפילו בסכין. וגם אם מקפיד על המדה, אין בזה משום מחתך, כיון שהוא ראוי לאוכל (או"ח סי' שכב). 52) ובנוסח אחר: "תיקון כלום" ('מעשה רוקח'). 53) תוספתא שבת פ"ו. 54) לחתוך ביד ולא בכלי. ומוללו בין אצבעותיו כדי להוציא ריחו. 55) אבל לחצוץ בו שיניו - אסור, כמבואר בהלכה שלפנינו. 56) אף שהוא מחתך ומתקן כלי, מכיוון שאינו מתכוון לזה מותר. 57) שובר ענפים תלושים (ביצה לג: ברש"י). 58) ביצה לג, ב: "רבא בר רב אדא ורבין בר רב אדא דאמרי תרווייהו (שניהם אמרו) כד הוינן בי רב יהודה הוי מפשח לן אלותא אלותא" (כשהיינו אצל רב יהודה, היה מסעף בשבילנו מקלות מקלות).

ט. הַכּוֹתֵב[59] שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת - חַיָּב. הַמּוֹחֵק כְּתָב עַל מְנָת לִכְתֹּב בִּמְקוֹם הַמְּחָק שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת - חַיָּב. הַכּוֹתֵב אוֹת אַחַת גְּדוֹלָה כְּשִׁתַּיִם[60] - פָּטוּר. מָחַק אוֹת אַחַת גְּדוֹלָה וְיֵשׁ בִּמְקוֹמָהּ כְּדֵי לִכְתֹּב שְׁתַּיִם - חַיָּב[61]. כָּתַב אוֹת אַחַת[62] וְהִשְׁלִים[63] בָּהּ אֶת הַסֵּפֶר - חַיָּב[64]. הַכּוֹתֵב[65] עַל מְנָת לְקַלְקֵל הָעוֹר - חַיָּב; שֶׁאֵין חִיּוּבוֹ עַל מְקוֹם הַכְּתָב, אֶלָּא עַל הַכְּתָב. אֲבָל הַמּוֹחֵק עַל מְנָת לְקַלְקֵל - פָּטוּר[66]. נָפְלָה דְיוֹ עַל גַּבֵּי סֵפֶר וּמָחַק אוֹתָהּ, נָפְלָה שַׁעֲוָה עַל גַּבֵּי הַפִּנְקָס וּמָחַק אוֹתָהּ, אִם יֵשׁ בִּמְקוֹמָהּ כְּדֵי לִכְתֹּב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת - חַיָּב.

59) שבת עג, א. 60) שבת עה, ב. שבקרשי המשכן, שתים היו כותבין אחת בזה ואחת בזה כדי לזווגם, לכן אם כותב פחות משתים, אינו דומה למלאכת המשכן ופטור (רש"י). 61) "שאין מלאכת מחיקה חשובה אלא על מנת לכתוב, והרי יש בה כדי לכתוב שתי אותיות" (רש"י). 62) בנוסח אחר: כתב אות אחת גדולה והשלים ('מעשה רוקח'). 63) שבת קד, ב. 64) משום כותב. ויש אומרים משום מכה בפטיש ('פרי מגדים'). 65) תוספתא שבת פי"ב: "אמר רבי מנחם ברבי יוסי, חומר במוחק מבכותב (בענין אות אחת גדולה), וחומר בכותב מבמוחק (לענין מקלקל). שהכותב לקלקל חייב, והמוחק לקלקל פטור". ובירושלמי פ"ז דשבת ה"ב הובאה להיפך. 66) תוספתא שם. ונראה מזה שאם במחיקה עצמה היה תיקון, כגון היה כתוב שהוא חייב לחבירו או להיפך, וצריך עכשיו למחקו, חייב במחיקה אף שלא היה כדי לכתוב עליו שתי אותיות ('פרי מגדים').

י. הַכּוֹתֵב[67] אוֹת כְּפוּלָה פַּעֲמַיִם, וְהוּא שֵׁם אֶחָד[68], כְּמוֹ: דַּד[69], תַּת, גַּג, רָר, שֵׁשׁ, סָס, חָח - חַיָּב.

וְהַכּוֹתֵב בְּכָל כְּתָב[70] וּבְכָל לָשׁוֹן - חַיָּב, וַאֲפִלּוּ מִשְּׁנֵי סִימָנִיּוֹת[71].

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"הַכּוֹתֵב אוֹת בְּפוּלָה פַּעֲמַיִם וְהוּא שֵׁם אֶחָד, כְּמוֹ {רָר תֵּת גַּג} (דד תת גג רר שש סס חח) - חַיָּב".

מקורו במסכת שבת שהחיוב על שתי אותיות הוא גם אם התכוון לכתוב תיבה גדולה וכתב מקצתה שמתקיימת במקום אחר כמו "שם קטן משם גדול, שם משמעון כו'", ואפילו אם כתב שתי אותיות כפולות שהן שם אחד חייב, כגון שש תת רר גג חח ("כגון שש מששבצר משש ששמם, תת מתתראו תתנו, וכ"ש אם נתכוון לקטנה תחילה").

וצריך להבין מדוע הביא דוגמאות רבות כ"כ ובמה מוסיף הדבר להבנת ההלכה של כותב שתי אותיות, ובפרט שחלק מהדוגמאות שהביא אינן מוזכרות בגמרא כלל.

גם צ"ל מה שכתב הגאון הרוגוצו'בי בביאורו על דברי הרמב"ם "שכותב אינו חייב רק או שתי אותיות שאינם דומים זה לזה או אם דומים אם יש בהם איזה משמעות", ועפ"ז מבאר מה שדייק רש"י "נטלו לגג של חי"ת ועשאו שני זיינין" והסופר הי' צריך לכך, כי משום כותב אינו חייב דהוה שתי אותיות דומות ואין בו תיבה בפני עצמה כמו אלו שכתב רבינו בה"י" ולכאורה תמוה הרי שני זיינין יש בהם משמעות של תיבה בפני עצמה תיבת זז - ע"ד "לא זז משם כו'".

ע"פ יין מלכות ספר זמנים סימן ח.

67) שבת קג, ב. 68) שיש לו מובן מיוחד. 69) בנוסח אחר: "רר תת גג"; "רר" מלשון "ריר"; חח - טבעת לרסן הבהמה ולמשכה; סס - תולע קטן הנמצא בצמר. 70) של כל אומה ואומה (רבינו בפירוש המשניות שבת פי"ב, ועי' ב'מגן אברהם' סי' שמ). 71) רש"י פירש (שבת קג.): "אחת בדיו ואחת בסיקרא (צבע אדום בהיר)". כנראה שהיה לפניו הנוסח "בשני סממניות", וכן הגיה הב"ח; ורבינו האי גאון פירש שהן אותיות שאינן ידועות בכתב, כגון נונין הפוכות (או ציוני מספרים). ורבינו כתב בפירוש המשניות (שם): "סימניות הם לשון רבים של סימן, והם סימנים שרגילים בני אדם לכתוב: א' שיורה על אחד, וב' שיורה על שנים, בכל לשון ובכל כתיבה".

יא. הַכּוֹתֵב[72] אוֹת אַחַת סָמוּךְ[73] לַכְּתָב, אוֹ כְּתָב עַל גַּבֵּי[74] כְּתָב[75]; וְהַמִּתְכַּוֵּן לִכְתֹּב חֵי"ת וְכָתַב שְׁנֵי זַיְנִי"ן[76], וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בִּשְׁאָר אוֹתִיּוֹת; וְהַכּוֹתֵב אוֹת אַחַת בָּאָרֶץ[77] וְאוֹת אַחַת בַּקּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי אֵין נֶהְגִּין[78] זֶה עִם זֶה; אוֹ שֶׁכָּתַב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת בִּשְׁנֵי[79] דַּפֵּי פִּנְקָס, וְאֵינָן נֶהְגִּין זֶה עִם זֶה - פָּטוּר. כְּתָבָן בִּשְׁנֵי כָתְלֵי זָוִית[80] אוֹ בִּשְׁנֵי דַּפֵּי[81] פִּנְקָס, וְהֵן נֶהְגִּין זֶה עִם זֶה - חַיָּב.

72) משנה, שבת קד, ב. 73) שהיתה כתובה אות אחת מאתמול, וכתב אות אחת בצידה ונשלמה התיבה. 74) שהעביר הקולמוס על אותיות הכתובות כבר וחידשן, אף שהכתב נעשה יפה מבתחילה. 75) ודוקא דיו על גבי דיו, אבל אם העביר דיו על גבי סיקרא, חייב שתים - אחת משום כותב ואחת משום מוחק (להלן בהלכה טז). 76) שלא עשה גג המחברן יחד. 77) אות אחת על גבי רצפה ואות אחת על התקרה. 78) אין נקראות יחד. 79) בשני עבריו של הלוח. 80) בזוית שהכתלים נוגעים זה בזה. 81) שכתבן על שני גליונות סמוכים שבספר.

יב. לָקַח[82] גְּוִיל[83] וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, וְכָתַב עָלָיו אוֹת אַחַת בִּמְדִינָה זוֹ, וְהָלַךְ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם וְכָתַב אוֹת שְׁנִיָּה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת בִּמְגִלָּה אַחֶרֶת - חַיָּב; שֶׁבִּזְמַן שֶׁמְּקָרְבָן נֶהְגִּין זֶה עִם זֶה, וְאֵינָן מְחֻסָּרִין מַעֲשֶׂה[84] לְקָרִיבָתָן.

82) שבת קד, ב: "אמר ר' אמי, כתב אות אחת בטבריה ואות אחת בציפורי חייב, כתיבה היא אלא שמחוסרת קריבה". 83) עור בהמה לאחר שהעבירו שערו, מלחוהו ועיבדוהו נקרא גויל (רבינו הל' תפילין פ"א ה"ו). 84) רבינו מנמק דין זה שלא תהיה סתירה מהלכה שלמעלה, בכותב אות אחת בארץ ואות אחת בקורה שהוא פטור, ששם מחוסר מעשה לקרבן, וכאן אם יקרבן יחד, מיד יהיו נקראות (בגמרא, שם).

יג. הַכּוֹתֵב[85] אוֹת אַחַת, אַף־עַל־פִּי שֶׁקּוֹרִים מִמֶּנָּה תֵּבָה שְׁלֵמָה[86] - פָּטוּר. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁכָּתַב מ, וְהַכֹּל קוֹרִין אוֹתָהּ מַעֲשֵׂר; אוֹ שֶׁכְּתָבָהּ בִּמְקוֹם מִנְיָן, שֶׁהֲרֵי הִיא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב אַרְבָּעִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. הַמַּגִּיהַּ[87] אוֹת אַחַת וְעָשָׂה אוֹתָהּ שְׁתַּיִם, כְּגוֹן שֶׁחִלֵּק גַּג הַחֵי"ת וְנַעֲשָׂה שְׁנֵי זַיְנִי"ן - חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

85) משנה, שבת קד, ב. 86) "כתב אות אחת נוטריקון - חכמים פוטרים"; "עשה סימן נקודה על האות, ועל ידי זה נקראת כתיבה שלימה" (רש"י); וביאור נוטריקון - כתב התישבי - כי בלשון יון ורומי קורים לסופר: נוטארי, ודרכם לכתוב בקצרה, לכן קוראים לסימנים נוטריקון, כלומר דרך סופרים ('מעשה רוקח'). 87) שבת קד, ב. ושם אמרו עוד: "כגון שנטל תגו של דל"ת ועשאו רי"ש", והגיה בזה את הספר, ובדבר מועט חייב הואיל וזהו תיקון הספר, ודומה לכותב אות אחת והשלים את הספר שחייב (רש"י שבת קד:).

יד. הַכּוֹתֵב בִּשְׂמֹאלוֹ[88] אוֹ לְאַחַר יָדוֹ[89], בְּרַגְלוֹ, בְּפִיו וּבְמַרְפֵּקוֹ[90] - פָּטוּר[91]. אֲשֶׁר[92] שֶׁכָּתַב בִּימִינוֹ, שֶׁהִיא לוֹ כִּשְׂמֹאל כָּל אָדָם - פָּטוּר. וְאִם כָּתַב בִּשְׂמֹאלוֹ - חַיָּב[93]. וְהַשּׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו בְּשָׁוֶה, וְכָתַב בֵּין בִּימִינוֹ בֵּין בִּשְׂמֹאלוֹ - חַיָּב. קָטָן אוֹחֵז בַּקֶּלְמוֹס וְגָדוֹל אוֹחֵז בְּיָדוֹ וְכוֹתֵב - חַיָּב; גָּדוֹל אוֹחֵז בַּקֶּלְמוֹס וְקָטָן אוֹחֵז בְּיָדוֹ וְכוֹתֵב - פָּטוּר[94].

88) משנה, שבת קג, א. 89) "בגב ידו, שאחז הקולמוס באצבעותיו והפך ידו וכתב" (רש"י שבת קד:). 90) פרק

החיבור החיצון בין החלק התחתון והחלק העליון של הזרוע, ואחז שם קולמוס וכתב. 91) שאין דרך כתיבה בכך. 92) שאינו שולט ביד ימינו כשאר כל אדם אלא בשמאלו. 93) שבת שם, לפי אוקימתא של אביי בפירוש המשנה שם ששנינו שהכותב בשמאלו חייב. 94) תוספתא שבת פי"ב, כי אנו הולכים אחרי הגורם לכתיבה לחיוב ולפטור.

1 **טו. אֵין הַכּוֹתֵב[95] חַיָּב עַד שֶׁיִּכְתֹּב בְּדָבָר הָרוֹשֵׁם[96]**
2 **וְעוֹמֵד, כְּגוֹן: דְּיוֹ וּשְׁחוֹר[97] וְסִקְרָא[98] וְקוּמוֹס[99]**
3 **וְקַנְקַנְתּוֹם[100] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם; וְיִכְתֹּב עַל דָּבָר שֶׁמִּתְקַיֵּם**
4 **הַכְּתָב עָלָיו, כְּגוֹן: עוֹר וּקְלָף וּנְיָר וְעֵץ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם.**
5 **אֲבָל הַכּוֹתֵב בְּדָבָר שֶׁאֵין רִשּׁוּמוֹ עוֹמֵד, כְּגוֹן**
6 **מַשְׁקִין[101] וּמֵי פֵּרוֹת; אוֹ שֶׁכָּתַב בְּדִיוֹ וְכַיּוֹצֵא בוֹ עַל**
7 **עֲלֵי יְרָקוֹת וְעַל כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד - פָּטוּר.**
8 **אֵינוֹ[102] חַיָּב עַד שֶׁיִּכְתֹּב בְּדָבָר הָעוֹמֵד עַל דָּבָר**
9 **הָעוֹמֵד. וְכֵן אֵין הַמּוֹחֵק חַיָּב עַד שֶׁיִּמְחֹק כְּתָב**
10 **הָעוֹמֵד מֵעַל דָּבָר הָעוֹמֵד[103].**

95) משנה, שבת קד, ב. 96) שרישומו מתקיים. 97) עשן או פיח כבשן המתקיימים. 98) מין עפר אדום שצובעים בו. 99) כופר, שרף היוצא מעץ שמשתמשים בו לדיו. 100) חומצת הנחושת ששמים בדיו להשחירה. 101) שנסחטו מפירות ומשחירים, כמיץ תותים. 102) תוספתא שבת פי"ב, ו'ירושלמי' שבת פי"ב ה"ד: "זה הכלל, אינו חייב אלא אם כתב בדבר של קיימא על דבר של קיימא". 103) כי אינו חייב במוחק אלא על־מנת לכתוב כתיבה מתקיימת.

11 **טז. הַכּוֹתֵב[104] עַל בְּשָׂרוֹ - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹר.**
12 **אַף־עַל־פִּי שֶׁחֲמִימוּת בְּשָׂרוֹ מַעֲבֶרֶת הַכְּתָב לְאַחַר**
13 **זְמַן - הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לִכְתָב שֶׁנִּמְחַק. אֲבָל הַמְשָׂרֵט[105]**
14 **עַל בְּשָׂרוֹ צוּרַת כְּתָב - פָּטוּר. הַקּוֹרֵעַ[106] עַל הָעוֹר**
15 **כְּתַבְנִית כְּתָב - חַיָּב מִשּׁוּם כּוֹתֵב. הָרוֹשֵׁם[107] עַל הָעוֹר**
16 **כְּתַבְנִית כְּתָב - פָּטוּר. הַמַּעֲבִיר[108] דְּיוֹ עַל גַּבֵּי סִקְרָא**
17 **- חַיָּב שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם כּוֹתֵב, וְאַחַת מִשּׁוּם**
18 **מוֹחֵק. הֶעֱבִיר[109] דְּיוֹ עַל גַּבֵּי דְּיוֹ, וְסִקְרָא עַל גַּבֵּי**
19 **סִקְרָא, אוֹ סִקְרָא עַל גַּבֵּי דְּיוֹ - פָּטוּר.**

104) משנה, שבת קד, ב. 105) שחתך בבשרו צורת אותיות. 106) תוספתא שבת פי"ב. 107) הקורע הוא דבר המתקיים, והרושם דבר שאינו מתקיים. ואינו חייב אלא בדבר המתקיים כמבואר בהלכה הקודמת. 108) גיטין יט, א: "איתמר, המעביר דיו על גבי סיקרא בשבת, רבי יוחנן וריש לקיש אמרו תרווייהו (שניהם) חייב שתים, אחת משום מוחק ואחת משום כותב", וזוהי דעת רבינו: אולם שם מובא עוד: שאל ריש לקיש מרבי יוחנן: עדים שאין יודעים לחתום (על הגט), מה (הדין) שיכתבו להם בסיקרא ויחתמו עליו בדיו, כתב עליון (נחשב) כתב לענין גיטין או לא? אמר לו: אינו כתב. אמר לו: הלא לימדתני רבינו, כתב עליון (נחשב) כתב לענין שבת? אמר לו, וכי מפני שאנו מדמין - נעשה מעשה? ופירש רש"י: "וכי מפני שאנו מחמירים לענין שבת מאומד לבנו, נעשה מעשה להקל? אפילו לענין שבת, בזמן בית המקדש לא הייתי סומך על עצמי להביא חולין לעזרה". מוכח מדברי הגמרא, שרק לחומרא אמרו שהוא כתב, ואיך פסק רבינו בפשטות שהוא חייב? ב'קרבן העדה' ('ירושלמי' גיטין פ"ג) מבאר את דברי הגמרא שלא כרש"י, אלא לענין שבת ודאי שחייב, וכוונת הגמרא שאין לדמות גיטין לשבת. וב'בנין שלמה' מבאר, שבאמת כתב על גבי כתב באופן זה - סיקרא על גבי דיו או להיפך - נחשב כתב ולענין שבת חייב, וגבי גיטין פסול משום שהכתב התחתון חוצץ ופסול משום חציצה. 109) גיטין יט, א.

20 **יז. רוֹשֵׁם[110] - תּוֹלֶדֶת[111] כּוֹתֵב הוּא. כֵּיצַד? הָרוֹשֵׁם**
21 **רְשָׁמִים וְצוּרוֹת בַּכּוֹתֶל וּבְשָׂשָׂר[112] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, כְּדֶרֶךְ**
22 **שֶׁהַצַּיָּרִין[113] רוֹשְׁמִים - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם כּוֹתֵב. וְכֵן**
23 **הַמּוֹחֵק אֶת הָרָשׁוּם לְתַקֵּן - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מוֹחֵק,**
24 **וְחַיָּב. הַמְשַׂרְטֵט[114] כְּדֵי לִכְתֹּב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת תַּחַת**
25 **אוֹתוֹ שִׂרְטוּט - חַיָּב. חָרְשֵׁי הָעֵצִים שֶׁמַּעֲבִירִין חוּט**
26 **שֶׁל סִקְרָא עַל גַּבֵּי הַקּוֹרָה כְּדֵי שֶׁיִּנְסֹר בְּשָׁוֶה - הֲרֵי**
27 **זֶה תּוֹלֶדֶת מְשַׂרְטֵט. וְכֵן הַגַּבָּלִים[115] שֶׁעוֹשִׂים כֵּן**
28 **בָּאֲבָנִים כְּדֵי שֶׁיִּפָּצֵל הָאֶבֶן בְּשָׁוֶה. וְאֶחָד הַמְשַׂרְטֵט**
29 **בְּצֶבַע[116] אוֹ בְּלֹא צֶבַע - הֲרֵי זֶה חַיָּב.**

110) שבת קג, א. 111) אפילו רושם סימן שבדה מעצמו. 112) צבע אדום בהיר. 113) 'ירושלמי' שבת פ"ז ה"ג: "הצר צורה, הראשון (שעושה הציור באבר או בדיו) חייב משום כותב, והשני (המעביר הצבע עליו) חייב משום צובע". 114) שבת עה, ב. 115) מסתת אבנים; על הפסוק: "ויפסלו בוני שלמה... והגבלים ויכינו העצים והאבנים לבנות הבית" (מלכים־א ה, לב) פירש הרד"ק: "הם פוסלי האבן בקו ובמידה... או משרטטים בשרטוט ומשם יפסלו האבן". 116) בנוסח אחר: "באצבע או בלא אצבע" ('מעשה רוקח').

יום שלישי כ"ט סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כלל בו ביאור ג' מלאכות אחרונות [המבעיר והמכבה] ואחרונה מהן ההוצאה מרשות לרשות, ועניניה מרובים, עד שהביא הצורך לייחד לה פרקים הרבה. ונתבאר בפרק זה קצת מהותה ומהות תולדותיה.

30 **א. הַמַּבְעִיר[2] כָּל שֶׁהוּא[3] - חַיָּב. וָהוּא, שֶׁיְּהֵא צָרִיךְ**
31 **לָאֵפֶר[4]. אֲבָל אִם הִבְעִיר דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה - פָּטוּר, מִפְּנֵי**
32 **שֶׁהוּא מְקַלְקֵל. וְהַמַּבְעִיר[5] גְּדִישׁוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ אוֹ**
33 **הַשּׁוֹרֵף דִּירָתוֹ - חַיָּב, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מַשְׁחִית;**
34 **מִפְּנֵי שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְהִנָּקֵם מִשּׁוֹנְאוֹ, וַהֲרֵי נִתְקָרְרָה דַעְתּוֹ**
35 **וְשָׁכְכָה חֲמָתוֹ, וְנַעֲשֶׂה כְּקוֹרֵעַ עַל מֵתוֹ אוֹ בַּחֲמָתוֹ**
36 **שֶׁהוּא חַיָּב, וּכְחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת מְרִיבָה, שֶׁכָּל אֵלּוּ**
37 **מְתַקְּנִים הֵן אֵצֶל יִצְרָן הָרָע. וְכֵן הַמַּדְלִיק[6] אֶת הַגֵּר**
38 **אוֹ אֶת הָעֵצִים, בֵּין לְהִתְחַמֵּם בֵּין לְהָאִיר - הֲרֵי זֶה**

1 **חַיָּב. הַמְחַמֵּם[7] אֶת הַבַּרְזֶל כְּדֵי לְצָרְפוֹ[8] בַּמַּיִם[9] - הֲרֵי**
2 **זֶה תּוֹלֶדֶת מַבְעִיר[10], וְחַיָּב.**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"הַמַּבְעִיר כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב; וְהוּא שֶׁיְּהֵא צָרִיךְ לָאֵפֶר".

שיטת האדה"ז בדעת הרמב"ם שגדר מלאכת מבעיר הוא "הוצאת האש או שמרבה האש" "דאע"פ שהמבעיר אינו חייב אא"כ צריך לאפר, אעפ"כ עיקר החיוב אינו משום שריפת וכליון העצים אלא משום ריבוי האש". ומוכיח זאת ממה שכתב בסיום הלכה זו: "המחמם את הברזל כדי לצרפו במים הרי זה תולדת מבעיר וחייב", אע"פ שבחימום הברזל אין שום כליון. וממשיך שכן משמע גם מהדין (שהובא ברמב"ם כאן) "דהמדליק הנר אע"פ שא"צ לאפר חייב".

וצריך להבין, כיון שסובר הרמב"ם כך, היה לו להתחיל מהדוגמא שהביא אח"כ "המדליק את הנר . . כו'" שחמימות ואור הוא צורך הגוף, ומדוע מתחיל מהדוגמא של "צריך לאפר" שנוצר על ידי כליון העצים. בפשטות י"ל שרוצה להדגיש שתנאי במלאכת מבעיר שלא יהיה מקלקל ולכן התחיל בהבערה באופן "שיהא צריך לאפר" כי בזה מודגש יותר שאין כאן שום ענין של השחתה וקלקול, מ"מ, הרי סוף סוף כיון שעיקר החיוב הוא מצד ריבוי האש היה לו להתחיל תיאור מלאכת מבעיר באופן המתאים למהותה של מלאכה זו.

ויובן על פי פנימיות הענינים: הל"ט מלאכות שנאסרו בשבת הן המלאכות שנעשו במשכן ומזה גופא מובן שאף שהן עבודות של חול, מ"מ בשורשן ומקורן הן בקדושה. מלאכות אלו הן העבודות העיקריות של איש ישראל בעבודתו לקונו לעשות מהעולם דירה ומשכן לה', וכן הוא בפרטי התנאים והגדרים של מלאכות שבת הקובעים מה היא מלאכה שחייבים עליה. יסודם ועיקרם הוא כפי שהם מלאכות בעבודת האדם לקונו. ומהם השתלשל אח"כ למלאכות שבת, שבלי תנאים וגדרים אלו אין היא מלאכה שחייבים עליה בשבת.

מלאכת מבעיר בעבודת ה' ענינה הדלקת נר הנשמה, שיהיה בוער באהבה כרשפי אש לה', ומבואר ב"תניא" שכשם שאור הנר "מתנענע תמיד למעלה בטבעו משום שחפץ ליפרד מהפתילה ולידבק בשורשו למעלה אף שעל ידי זה לא יאיר כלום למטה, וגם למעלה בשורשו יתבטל אורו במציאות בשורשו . . כך נשמת האדם . . חפצה וחשקה בטבעה ליפרד ולצאת מן הגוף ולידבק בשורשה ומקורה בה'", זהו הביאור הפנימי מדוע מלאכת מבעיר היא בכל שהוא ואין לה שיעור, כי בעבודת ה' היא התנועה למסירות נפש ולכן אין בה שיעור, כי גם בכל שהוא יש כל (האיכות של) נקודת הנפש.

אבל יחד עם זה בעבודת ה' צריך שכל "מבעיר" יהיה גם צריך לאפרו כי אפר הוא החלק היותר חומרי שבכל דבר המורכב מארבעה יסודות, ומסביר האדה"ז שכאשר שורפים עץ הרי שכל ג' היסודות אש רוח ומים שבו "חלפו והלכו להם וכלו בעשן" משא"כ האפר הנשאר, הוא העפר שבו היורד למטה, ואין האש שולטת בו הוא הנשאר קיים . . הוא חומרי יותר מכולן".

תכלית הבערת אש הנשמה היא לא בכדי להיפרד מהגוף אלא שההתעוררות באהבה כרשפי אש תביא בו תוספת חיזוק בעבודת ה' ובקיום המצוות, בהיותו נשמה בגוף כאן בעולם הזה הגשמי. לכן, תנאי גדול במלאכת מבעיר הוא שיהיה צריך לאפרו.

לקו"ש חלק ל"ז עמוד 187 ואילך.

2) כתוב בתורה (שמות פרק לה, פסוק ג): "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת", ושאלו חכמינו ז"ל (מסכת שבת דף ע עמוד א) "הלא הבערה בכלל הייתה (בכלל ל"ט מלאכות המשכן שנכלל ב"לא תעשה כל מלאכה") ולמה יצאת (נכתבה במיוחד?) - רבי יוסי סובר הבערה ללאו יצאת (שאין חייבין עליה כרת וסקילה כשאר מלאכות אלא עוברים רק על לאו)"; ודעת רבי נתן: "הבערה בכלל כל המלאכות הייתה, ולמה יצאת? להקיש (להשוות) אליה שאר מלאכות, ולומר לך: מה הבערה שהיא אב מלאכה וחייב עליה בפני עצמה (שהרי יש לה אזהרת לאו בפני עצמה), אף כל שהיא אב מלאכה, חייבין עליה בפני עצמה, ומכאן לחילוק מלאכות מן התורה" - שאם עשה בשוגג הרבה מלאכות בשבת, חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה, אף כל שהיא אב מלאכה, חייבין עליה בפני עצמה, ומכאן לחילוק מלאכות מן התורה" - שאם עשה בשוגג הרבה מלאכות בשבת, חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה, אף שכולם נלמדו ממקרא אחד, וכך פוסק רבינו: המבעיר כל שהוא חייב, כמו בשאר מלאכות; ובמכילתא (ויקהל) - לפי נוסח הרמב"ן - מובאה דעת רבי יונתן: "שומע אני, יהא רשאי להדליק את הנר, להטמין לו את החמין, ולעשות מדורה בשבת? (ואף שנאמר לא תעשה כל מלאכה, יהיו מותרות כל המלאכות שאדם נהנה מהן לשם עונג שבת, כמו שמותרות מלאכות אוכל נפש ביום טוב) תלמוד לומר: לא תבערו אש ביום השבת, ביום השבת אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר ביום טוב"; וב"ספר המצוות" (מצוה שכב) פירש רבינו: "הזהיר מענוש הגדרים על החוטא ולהעביר הדינין עליהן ביום השבת והוא אמרו: לא תבערו אש וגו' ביום השבת. רצה בזה: שלא יישרף מי שנתחייב שריפה". ולפיכך כתב רבינו שהמבעיר חייב (בניגוד לדעת רבי יוסי שהבערה ללאו יצאה ואין חייבים עליה). 3) רק במבעיר וצריך לאפר חייב בכל שהוא, אבל המבעיר תחת תבשילו לצורך בישול, אינו חייב אלא אם יש בו כדי לבשל ביצה קלה, כמבואר למעלה בפרק ט (מגיד משנה).
4) (מסכת שבת דף קו עמוד ב): "תני רבי אבוה לפני רבי יוחנן, כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר (שהם

חייבים אף אם הם מקלקלים), אמר לו רבי יוחנן: הבערה ובישול אינה משנה (לא שנו אותם בבית המדרש לאיסור), ואם תמצי לומר משנה, חובל - בצריך (את הדם) לכלבו ומבעיר - בצריך לאפרו" (שאז נחשבים לתיקון כיוון שצריך את האפר לאיזה צורך). 5) מבואר למעלה פרק שמיני הלכה ז והלכה ח. 6) (מסכת כריתות דף כ עמוד א). 7) (מסכת שבת דף מא עמוד ב). 8) לחסמו ולחזקו כמבואר בהלכה ב. ושם כתב שאם כיבה שלא בכוונת צירוף פטור. וכתב שם המגיד משנה שכל שאינו מתכוון אין ראוי לומר בו "פסיק רישיה ולא ימות" הוא (למעלה פרק א הלכה ו) וליחייב, מפני שכשהוא מתכוון הוא עושה מלאכה וכשאינו מתכוון אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי ודומה לזה קטימת קיסם (למעלה פרק יא הלכה ז) שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שיניו אף על פי שראוי לכך בקטימתו - פטור, שכל שהוא מפני תיקון כלי צריך שיתכוון לכך ואם אינו מתכוון פטור. ועיין רמב"ן מסכת שבת דף קיא עמוד ב. 9) אבל אם כדי לעקמו או לתקנו או לעשותו כלי, כבר כתב רבינו למעלה (פרק ט הלכה ו) שחיובו משום מבשל, וכמו שהעיר הראב"ד כאן (מעשה רוקח). 10) לדעת רש"י (מסכת שבת דף מא עמוד ב) חיובו משום מכה בפטיש, שגומר את חסומו בזה; ודעת הראב"ד בהשגה, שצירוף הוא רק מדרבנן, ועיקר חיובו כאן הוא משום מבשל.

ב. הַמְכַבֶּה[11] כָּל שֶׁהוּא - חַיָּב[12]. אֶחָד הַמְכַבֶּה אֶת הַגֶּר וְאֶחָד הַמְכַבֶּה אֶת הַגַּחֶלֶת שֶׁל עֵץ. אֲבָל הַמְכַבֶּה גַּחֶלֶת שֶׁל מַתֶּכֶת - פָּטוּר[13]. וְאִם נִתְכַּוֵּן לְצָרֵף - חַיָּב; שֶׁכֵּן לוֹטְשֵׁי הַבַּרְזֶל עוֹשִׂים: מְחַמִּים אֶת הַבַּרְזֶל עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה גַּחֶלֶת, וּמְכַבִּין אוֹתוֹ בַּמַּיִם כְּדֵי לְחָסְמוֹ. וְזֶהוּ לְצָרֵף, שֶׁהָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ חַיָּב, וְהוּא תּוֹלֶדֶת מְכַבֶּה. וּמֵתָּר[14] לְכַבּוֹת גַּחֶלֶת שֶׁל מַתֶּכֶת[15] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִזּוֹקוּ בָּהּ רַבִּים. הַנּוֹתֵן[16] שֶׁמֶן לְתוֹךְ הַגֶּר הַדּוֹלֵק - חַיָּב מִשּׁוּם מַבְעִיר, וְהַמִּסְתַּפֵּק מִן הַשֶּׁמֶן שֶׁבַּגֶּר - חַיָּב מִשּׁוּם מְכַבֶּה[17].

11) (מסכת שבת דף כט עמוד ב). 12) רבינו סובר (פרק א הלכה ז) כרבי יהודה שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, והמתכוון לכבות "אף על פי שאינו צריך לגוף הכיבוי, ולא כיבה אלא מפני השמן או מפני הכלי או מפני הפתילה, הרי זה חייב". אבל רוב הראשונים - ובכללם הרמב"ן, הרשב"א והטור בשם רבינו חננאל והרי"ף - פסקו כרבי שמעון שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, אם כן אינו חייב בכיבוי רק אם כיבה כדי לעשות פחמין, או כיבוי של הבהוב פתילה להאחיז את האור שיבעיר יפה שאז הוא צריך לגוף הכיבוי. אבל כיבה שלא לצורך הנ"ל - פטור. 13) והטעם דכיבוי גחלת של עץ חייב עליו מן התורה וכיבוי גחלת של מתכת אין חייב עליה אלא מדרבנן, עיקר דבר זה: כי כל דבר שתחילתו אש וכשיכבה ישתנה לדבר אחר ותעשה פחם זה הוא הכיבוי האסור מדאורייתא, אבל גחלת של מתכת שתחילתה מתכת וכשתכבה היא מתכת כשהייתה בתחילה אין כיבוייה מן התורה לפי שאין זה כיבוי שאין גוף האש נתלית בברזל אלא [ה]ברזל (שהוא) חם היה ועכשיו אחר הכיבוי הוא ברזל צונן הילכך כיבוי [זה] מדרבנן (רבינו פרחיה בפירושו (כתב יד אוקספורד) למסכת שבת דף מב עמוד א בשם רבינו הרמב"ם בפירושו לתלמוד וכן הובא בהקדמת ספר מעשה רוקח). 14) לכתחילה, שבמקום נזק לרבים לא גזרו רבנן. 15) מסכת שבת שם. 16) (מסכת ביצה דף כב עמוד א). 17) משום שעל ידי זה ממהר את הכיבוי (הרא"ש), והתוספות כתבו שזה רק גרם כיבוי ומותר (להלן הלכה ד), אלא הטעם הוא "דבאותה שעה שמסתפק ממנו מכבה קצת ומכסה אורו, שאין אור הנר יפה כשיש מעט שמן בנר".

ג. דְּלֵקָה שֶׁנָּפְלָה בְּשַׁבָּת, הַמְכַבֶּה אוֹתָהּ מִפְּנֵי אִבּוּד מָמוֹן - חַיָּב[18]; שֶׁאֵין אִבּוּד מָמוֹן דּוֹחֶה שַׁבָּת, אֶלָּא אִבּוּד נְפָשׁוֹת[19]. לְפִיכָךְ, יֵצְאוּ בְּנֵי אָדָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יָמוּתוּ, וְיַנִּיחוּ הָאֵשׁ תְּלַהֵט, וַאֲפִלּוּ שׁוֹרֶפֶת כָּל דִּירָתוֹ כֻּלָּהּ.

18) לסברת רבינו למעלה שפסק כרבי יהודה, אבל לרוב הפוסקים הסוברים כרבי שמעון במלאכה שאינה צריכה לגופה, אין כאן רק איסור דרבנן. 19) שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש, וראה בפרק ב הלכה א. ובמה שכתב רבינו "ואפילו שורפת כל המדינה כולה" כתבו הפוסקים שזה אינו אלא בזמן שישראל על אדמתם, אבל בזמן שהם בין הגויים מותר לכבות דליקה בשבת מפני שיש בה סכנת נפשות שכשהדליקה מתגברת הם חוטפים ושוללים וכשאדם עומד נגדם הורגים אותו (אורח חיים סימן שלד סעיף כז). ויש שכתבו שאפילו אין שם גויים מותר שמא נשאר שם זקן או חולה שאינם יכולים לברוח (משנה ברורה).

ד. מֵתָּר[20] לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה בְּכָל הַכֵּלִים, בֵּין מְלֵאִים בֵּין רֵיקָנִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲבֹר הַדְּלֵקָה. אֲפִלּוּ כְּלֵי חֶרֶשׂ חֲדָשִׁים מְלֵאִים מַיִם - עוֹשִׂין מֵהֶן מְחִצָּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁוַּדַּאי מִתְבַּקְּעִין וּמְכַבִּין; שֶׁגְּרָם כִּבּוּי[21] מֻתָּר[22]. וְכוֹפִין קְעָרָה[23] עַל גַּבֵּי הַגֶּר בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֵּאָחֵז בַּקּוֹרָה.

20) (משנה מסכת שבת דף קכ עמוד א). 21) הוא הדין בשאר מלאכות (משנה ברורה סימן שלד). 22) "לא תעשה כל מלאכה, עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי" (=גרם מותר - מסכת שבת דף קכ עמוד ב). וכתב המרדכי שגרם מותר רק למנוע הפסד, אבל באופן אחר אף גרם אסור. 23) (מסכת שבת דף קכא עמוד א).

ה. תֵּבָה[24] שִׁדָּה[25] וּמִגְדָּל[26] שֶׁאָחַז בָּהֶן הָאוּר - מֵבִיא עוֹר גְּדִי[27], וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדְּבָרִים שֶׁאֵין הָאוּר מְלַהֶטֶת אוֹתָן, וּפוֹרְשׁוֹ עַל הַקְּצָה שֶׁעֲדַיִן לֹא נִשְׂרַף, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲבֹר שָׁם הָאֵשׁ[28].

24) (משנה מסכת שבת דף קכ עמוד א). 25) תיבה קטנה (פירוש המשניות לרמב"ם). 26) תיבה גבוהה הנפתחת מן הצד ושמים בה דברים לשמירה. 27) "תועלת פריסת עור של גדי - כי הוא יתחרך ולא יתלהב וימנע האש מהגיע אל העץ" (פירוש המשניות). 28) [דברי רבינו צריכים עיון

שהרי כבר כתב למעלה בהלכה ד שגרם כיבוי מותר וכל שכן שמותר לעכב הדליקה ולמה הוצרך להביא הלכה זו].

ו. טַלִּית[29] שֶׁאָחַז בָּהּ הָאוּר - פּוֹשְׁטָהּ וּמִתְכַּסֶּה בָּהּ, וְאִם כָּבְתָה - כָּבְתָה[30]. וְכֵן סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁאָחַז בּוֹ הָאוּר - פּוֹשְׁטוֹ וְקוֹרֵא בּוֹ, וְאִם כָּבָה - כָּבָה. וְנוֹתְנִין[31] מַיִם מִן הַצַּד שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְלָה בּוֹ הָאוּר, וְאִם כָּבְתָה - כָּבְתָה. שָׁכַח[32] גֵּר דָּלוּק עַל גַּבֵּי טַבְלָא - מְנַעֵר[33] אֶת הַטַּבְלָא וְהוּא נוֹפֵל, וְאִם כָּבָה - כָּבָה. אֲבָל הִנִּיחוֹ מִבָּעֵרֶב, אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּבָה - אָסוּר לְטַלְטְלוֹ[34].

29) (תוספתא מסכת שבת פרק י"ד). 30) שגרם כיבוי מותר. 31) (מסכת שבת דף קכ עמוד א). 32) (מסכת שבת דף קכ עמוד ב). 33) הראשונים הקשו: הרי כשמנער נשפך השמן, ורבינו כתב למעלה שהמחסר שמן מן הנר חייב משום מכבה, וגם אם אינו מתכוון לזה הרי זה "פסיק רישיה" (ראה בפרק א)? אולם לדעת רבינו נתן בעל הערוך, שפסיק רישיה שלא ניחא לו (שאינו נהנה מהדבר) מותר, גם כאן מותר לנער שהרי אינו נהנה מהשמן. ויש אומרים שכאן מדובר בנר של שעווה, או בנר שכלה שמנו. 34) "אמרי דבי רבי ינאי: לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר אסור" (הטבלא נעשתה בסיס לדבר האסור, ואסור לטלטלה כדי לנערה - רש"י מסכת שבת דף קכ עמוד ב).

ז. נָכְרִי[35] שֶׁבָּא לְכַבּוֹת - אֵין[36] אוֹמְרִים לוֹ 'כַּבֵּה' וְ'אַל[37] תְּכַבֶּה', מִפְּנֵי שֶׁאֵין שְׁבִיתָתוֹ עָלֵינוּ. אֲבָל קָטָן שֶׁבָּא לְכַבּוֹת - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה עוֹשֶׂה עַל דַּעַת אָבִיו[38]; אֲבָל מִדַּעַת עַצְמוֹ - אֵין בֵּית־דִּין מְצַוִּין[39] לְהַפְרִישׁוֹ. וּבִדְלֵקָה הִתִּירוּ לוֹמַר[40]: כָּל הַמְכַבֶּה אֵינוֹ מַפְסִיד.

35) (משנה מסכת שבת דף קכא עמוד א). 36) ש"אמירה לנכרי שבות", כמבואר למעלה פרק ו הלכה א. 37) אין צריך לומר לו אל תכבה, כי הנכרי עושה על דעת עצמו להנאת עצמו, בדעתו שלא יפסיד אם יעשה. 38) שיודע להבחין שהכיבוי הזה נוח לאביו ועושה בשבילו. (מסכת שבת שם). 39) (מסכת יבמות דף קיד עמוד א) מעשה ברבי יצחק בר ביסני שאבדו לו מפתחות בית המדרש ברשות הרבים, בא לפני רבי פדת (לשאול מה לעשות בשבת) אמר לו: הנהג לשם תינוק ותינוקת שישחקו שם וימצאו המפתחות ויביאו לך, שמע מינה: "קטן אוכל נבלות אין בית דין מְצַוִּין להפרישו". ובמכילתא דרבי ישמעאל (תשא) מובא: "לדעת כי אני ד' מקדשכם, למה נאמר? - לפי שהוא אומר ושמרו בני ישראל את השבת, שומע אני אפילו חרש שוטה וקטן, תלמוד לומר לדעת כי אני ד' - לא אמרתי אלא במי שיש לו דעת". 40) בפני הגויים (מסכת שבת דף קכא עמוד א).

ח. הוֹצָאָה[41] וְהַכְנָסָה[42] מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת - מְלָאכָה מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת הִיא. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁדָּבָר זֶה עִם כָּל גּוּפֵי תּוֹרָה מִפִּי מֹשֶׁה מִסִּינַי נֶאֱמְרוּ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּתּוֹרָה: אִישׁ וְאִשָּׁה אַל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ, וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא; הָא לָמַדְתָּ[43], שֶׁהַהֲבָאָה - מְלָאכָה קוֹרֵא אוֹתָהּ[44]. וְכֵן לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[45], שֶׁהַמַּעֲבִיר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מִתְּחִלַּת אַרְבַּע[46] לְסוֹף אַרְבַּע - הֲרֵי הוּא כְּמוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, וְחַיָּב.

41) (מסכת שבת דף צו עמוד ב) ובירושלמי (פרק א הלכה א) "מניין שהוצאה קרוייה מלאכה? וכו' - וייכלא העם מהביא, נמנע העם מלהוציא מבתיהן וליתן לגזברים... וכשם שנמנעו העם מלהוציא מבתיהן וליתן לגזברים, כך נמנעו הגזברים מלקבל לידם ולהכניס ללשכה. 42) בגמרא שם אמרו: "מצינו הוצאה (איסור הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים). הכנסה (מרשות הרבים לרשות היחיד) מניין? - סברא הוא, מכדי (הרי) מרשות לרשות הוא, מה לי מוציא מה לי מכניס". אבל קשה שהרי אמרו שם: "הכנסה תולדה" ומדברי רבינו נראה שהכנסה אב. אולם בכתב יד התימנים חסרה כאן המלה "והכנסה" (וכן נראה במגיד משנה). 43) (מסכת שבת דף צו עמוד ב). 44) כשיטת רבינו חננאל בפירוש הסוגיא במסכת שבת שם, ולא גורסים: "וממאי דבשבת קאי וכו'". ואף שמלאכת הוצאה הייתה במשכן כשאר מלאכות, כמבואר בברייתא (מסכת שבת דף מט עמוד ב): "אין חייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה הייתה במשכן, הם זרעו ואתם אל תזרעו... הם העלו את הקרשים מקרקע לעגלה, ואתם לא תכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד, הם הורידו את הקרשים מעגלה לקרקע, ואתם לא תוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים" וכל מלאכה שהייתה במשכן חייבים עליה, אף שאין לנו רמז בכתוב? - הוצאה שאני (שאינה דומה לשאר המלאכות), שהיא "מלאכה גרועה" ואין השכל מחייב שתיחשב מלאכה, ולכן הביאו ראייה מהכתוב שהיא מלאכה האסורה בשבת כשאר מלאכות (תוספות מסכת שבת דף ב עמוד א) וראה למעלה בפרק ז. 45) דבר שלא נכתב בתורה, אלא שחכמינו ז"ל שמעו וקיבלו איש מפי איש עד משה רבינו עליו השלום, והוא הנקרא "הלכה למשה מסיני" ("ספר המאור" - הוצאת ראשונים דף כז עמוד א). 46) (מסכת שבת דף צז עמוד א).

ט. אֵין הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת חַיָּב עַד שֶׁיּוֹצִיא כְּשִׁעוּר[47] הַמּוֹעִיל מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד[48] לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְיַעֲקֹר[49] מֵרְשׁוּת זוֹ וְיַנִּיחַ בִּרְשׁוּת שְׁנִיָּה. אֲבָל[50] אִם עָקַר וְלֹא הִנִּיחַ, אוֹ הִנִּיחַ וְלֹא עָקַר, אוֹ שֶׁהוֹצִיא פָּחוֹת[51] מִכַּשִּׁעוּר - פָּטוּר. וְכֵן[52] הַמַּעֲבִיר מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲקֹר כַּשִּׁעוּר מִצַּד זֶה וְיַנִּיחֶנּוּ מִצַּד אַחֵרֶת.

47) להלן פרק י"ח מבוארים שיעורי ההוצאה בשבת. 48) ראה להלן פרק י"ד הלכה א על מהות הרשויות. 49) ראה להלן בפרק י"ג הלכות א ו־ב דיני עקירה והנחה. 50) (משנה ראשונה במסכת שבת דף ב עמוד א). 51) (משנה במסכת שבת דף צג עמוד ב). 52) (מסכת שבת דף ה עמוד ב).

י. הַזּוֹרֵק[53] מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת אוֹ הַמּוֹשִׁיט - הֲרֵי זֶה

תּוֹלֶדֶת מוֹצִיא, וְחַיָּב[54]. וְכֵן הַזּוֹרֵק אוֹ הַמּוֹשִׁיט בְּיָדוֹ מִתְּחֹלַת אַרְבַּע[55] לְסוֹף אַרְבַּע - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת מוֹצִיא, וְחַיָּב. וְהַזּוֹרֵק כִּלְאַחַר יָד[56] - פָּטוּר.

53) (משנה במסכת שבת דף צו עמוד א). 54) שכך הייתה עבודת הלויים כשהלכו אחר עמוד הענן ופרקו את המשכן (רש"י). 55) (מסכת שבת דף צו עמוד ב): "גמרא גמירי לה" - והיא הלכה למשה מסיני. 56) "שלא כדרך זריקה כגון מכתפיו ולאחוריו" (רש"י מסכת שבת דף קנג עמוד ב).

יא. הַמּוֹצִיא[57] מִקְצָת הַחֵפֶץ מֵרְשׁוּת מִשְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת אֵלּוּ[58] לִרְשׁוּת שְׁנִיָּה[59] - פָּטוּר, עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַחֵפֶץ כֻּלּוֹ מֵרְשׁוּת זוֹ לִרְשׁוּת זוֹ. קֻפָּה שֶׁהִיא מְלֵאָה חֲפָצִים, אֲפִלּוּ מְלֵאָה חַרְדָּל[60], וְהוֹצִיא רֻבָּהּ מֵרְשׁוּת זוֹ לִרְשׁוּת זוֹ - פָּטוּר, עַד שֶׁיּוֹצִיא[61] אֶת כָּל הַקֻּפָּה. וְכֵן כָּל הַדּוֹמֶה לָזֶה. שֶׁהַכְּלִי מֵשִׁים כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּחֵפֶץ אֶחָד[62].

57) משנה במסכת שבת דף צא עמוד ב). 58) רשות היחיד ורשות הרבים שנזכרו בהלכה ט. 59) מרשות היחיד לרשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד. 60) שיש הרבה מהחרדל כבר בחוץ. 61) בפעם אחת, אבל אם אחר שהניח הקופה מקצתה ברשות זו ומקצתה ברשות זו, עקרה וגמר להוציאה אינו חייב, לפי שלא הייתה בשעת עקירה שנייה הוצאה בבת אחת ("מגיד משנה"). 62) רבינו פסק כרבי יוחנן שם, הסובר "אגד כלי שמו אגד" - ונחשבים כל הדברים המונחים בכלי כאילו הם דבר אחד, מפני שהכלי מאגדם יחד, ואף אם יצאו החפצים שבכלי לרשות השנייה, אינו חייב עד שהכלי עצמו יצא כולו לרשות שנייה.

יב. הַמּוֹצִיא[63] - בֵּין[64] בִּימִינוֹ, בֵּין בִּשְׂמֹאלוֹ, בֵּין בְּתוֹךְ חֵיקוֹ, אוֹ שֶׁיָּצָא בְּמָעוֹת צְרוּרִין לוֹ בְּסִדִינוֹ[65] - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוֹצִיא כְּדֶרֶךְ הַמּוֹצִיאִין. וְכֵן הַמּוֹצִיא עַל כְּתֵפוֹ - חַיָּב, אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמַּשּׂאוֹי לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים; שֶׁכֵּן[66] הָיָה מַשָּׂא בְּנֵי קְהָת בְּמִשְׁכָּן לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ, וְכָל הַמְּלָאכוֹת מִמִּשְׁכָּן לוֹמְדִין אוֹתָן[67].

63) (משנה במסכת שבת דף צב עמוד א). 64) בתלמוד ירושלמי (מסכת שבת פרק י הלכה ג): "כתוב (במדבר פרק ד, פסוק טז): "ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקטורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה", שמן המאור - בימינו וקטורת הסמים - בשמאלו, ומנחת התמיד של יום תלוייה בזרועו". 65) (ברייתא במסכת שבת דף קמז עמוד א). 66) ואוויר רשות הרבים אינו כרשות הרבים אלא עד עשרה טפחים, ולמעלה מזה הוא מקום פטור (להלן פרק י"ד הלכה ג), ואף שאין דרך הוצאה בכך אלא לסבלים וכיוצא בהם, מכל מקום חייב כיוון שנקראה בתורה עבודה "כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו" (מעשה רוקח). 67) ראה בפרק ז.

יג. אֲבָל הַמּוֹצִיא[68] לְאַחַר יָדוֹ, בְּרַגְלוֹ בְּפִיו[69] וּבְמַרְפֵּקוֹ, בְּאָזְנוֹ וּבִשְׂעָרוֹ, וּבְכִיס שֶׁתָּפוּר בְּבִגְדוֹ וּפִי הַכִּיס לְמַטָּה[70], בֵּין בֶּגֶד לְבֶגֶד, בְּפִי בִגְדוֹ, בְּמִנְעָלוֹ וּבְסַנְדָּלוֹ - פָּטוּר, שֶׁלֹּא הוֹצִיא כְּדֶרֶךְ הַמּוֹצִיאִין.

68) (משנה במסכת שבת דף צב עמוד א). 69) בדבר שאינו אוכל, אבל בדבר שהוא אוכל חייב אף אם הוציאו בפיו, וכן הוא במסכת שבת דף קב עמוד א ("מגיד משנה"). 70) אף אם הכיס צר שאין החפץ נופל ממנו פטור, שאין דרך הוצאה בכך.

יד. הַמּוֹצִיא[71] מַשּׂאוֹי עַל רֹאשׁוֹ: אִם הָיָה מַשּׂאוֹי כָּבֵד, כְּגוֹן שַׂק מָלֵא אוֹ תֵּבָה וּמִגְדָּל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁהוּא מֵשִׂים עַל רֹאשׁוֹ וְתוֹפֵשׂ בְּיָדוֹ - חַיָּב; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַמּוֹצִיאִין, וְנִמְצָא כְּמוֹצִיא עַל כְּתֵפוֹ אוֹ בְּיָדוֹ. אֲבָל אִם לָקַח חֵפֶץ קַל, כְּגוֹן שֶׁהִנִּיחַ בֶּגֶד אוֹ סֵפֶר אוֹ סַכִּין עַל רֹאשׁוֹ וְהוֹצִיאוֹ, וְהוּא אֵינוֹ אוֹחֵז בְּיָדוֹ[72] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁלֹּא הוֹצִיא כְּדֶרֶךְ הַמּוֹצִיאִין; שֶׁאֵין דֶּרֶךְ רֹב הָעוֹלָם לְהוֹצִיא הַחֲפָצִין מֻנָּחִין עַל רָאשֵׁיהֶם. הַמַּעֲבִיר[73] חֵפֶץ מִתְּחֹלַת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֶעֱבִירוֹ לְמַעְלָה מֵרֹאשׁוֹ - חַיָּב.

71) (מסכת שבת דף צב עמוד א) "אמר רבי חייא: המוציא משאוי על ראשו בשבת חייב, שכן אנשי הוצל עושין כן - וכי הוצל רובא דעלמא (רוב העולם)? אלא כך אמרו: המוציא משאוי על ראשו פטור, ואם תמצא לומר: אנשי הוצל עושין כן? - בטלה דעתם אצל כל אדם" וסובר רבינו, שמשא כבד דרך כל אדם להוציא ואם תופסו בידו חייב, ומשא קל פטור אם הוציאו על ראשו, ועיין בתלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק י הלכה ג. 72) כלומר: אין המשאוי בידו, ואילו "ותופש בידו" שלמעלה פירושו שהמשאוי על ראשו (לחם משנה). 73) (מסכת שבת דף ט עמוד א) "אמר רבא: המעביר חפץ מתחילת ארבע לסוף ארבע ברשות הרבים, והעבירו דרך עליו חייב"; אבל הראב"ד פירש באופן אחר, שהאדם עומד במקומו ונוטל חפץ מצד ימינו ונותנו בצד שמאלו.

טו. מֵתֶר[74] לְאָדָם לְטַלְטֵל[75] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּצִדָּן, וְיֵשׁ לוֹ לְטַלְטֵל בְּכָל הַמֶּרְחָב הַזֶּה. וּבְאַמָּה שֶׁלּוֹ[76] מוֹדִדִין. וְאִם הָיָה נָפָשׁ בְּאֵיבָרָיו - נוֹתְנִין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת כְּבִינוֹנִיּוֹת[77] שֶׁל כָּל אָדָם. וּמִפִּי הַקַּבָּלָה אָמְרוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה "שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו"[78] - שֶׁלֹּא יְטַלְטֵל חוּץ לְמֶרְחָב זֶה; אֶלָּא בְּמֶרְחָב זֶה, שֶׁהוּא כְּמִדַּת אֹרֶךְ אָדָם כְּשֶׁיִּפְשֹׁט יָדָיו וְרַגְלָיו, בּוֹ בִּלְבַד יֵשׁ לְטַלְטֵל.

74) ראה להלן פרק י"ג הלכה י. 75) משנה במסכת עירובין דף צח עמוד ב "ומטלטל ברשות הרבים - ובלבד שלא יוציא חוץ מארבע אמות", הרי שמותר לטלטל ברשות הרבים בתוך ארבע אמות (וכן נראה במסכת שבת דף ח עמוד א). ואילו להוציא חוץ מארבע אמות על ידי טלטול פחות פחות מארבע אמות לא התירו אלא במי שהחשיך

(להלן פרק כ הלכה ז). ועיין ראב"ד ומגיד משנה באורח חיים סימן שמט סעיף קטן א. 76) ואם היה האיש הזה ארוך ביותר, ד' אמותיו גדולות משל שאר בני אדם. 77) אמה בת שישה טפחים, כמבואר להלן פרק י"ז הלכה ל"ו. 78) (מסכת עירובין דף מח עמוד א ובמכילתא) ישיבת כל איש ביום השבת תהיה כשיעור "תחתיו" - אורך כל גופו שהוא שלוש אמות, ועוד אמה כדי לפשוט ידיו ורגליו, ובשיעור זה יכול אדם לטלטל חפצים ממקום למקום (אורח חיים סימן שמט).

1 **טז. הָיוּ[79] שְׁנַיִם[80], מִקְצָת אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל זֶה לְתוֹךְ**
2 **אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל זֶה - מְבִיאִין וְאוֹכְלִין בָּאֶמְצַע.**
3 **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא זֶה מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ.**
4 **וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה, וְהָאֶמְצָעִי מֻבְלָע[81] בֵּינְתַּיִם - הוּא**
5 **מֻתָּר עִמָּהֶן וְהֵן מֻתָּרִין עִמּוֹ, וּשְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים**
6 **אֲסוּרִים[82] זֶה עִם זֶה.**

79) משנה (מסכת עירובין דף מה עמוד א). 80) שכל אחד יש לו מאכל מונח בד' אמותיו, וביניהם יש הפסק שש אמה, נמצא ששתי אמות של כל אחד, מובלעות אלו בתוך אלו. 81) שהוא עומד באמצע שמונה האמות, ועל ידו מונח מאכל, ונמצא ארבע אמותיו מובלעות בתוך שניהם. 82) שלא יוציאו חוץ לארבע אמות.

7 **יז. לְפִיכָךְ[83] מֻתָּר[84] לְאָדָם לַעֲקֹר חֵפֶץ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים**
8 **וְלִתְּנוֹ לַחֲבֵרוֹ שֶׁעִמּוֹ בְּתוֹךְ[85] אַרְבַּע אַמּוֹת, וְכֵן חֲבֵרוֹ**
9 **לַחֲבֵרוֹ הָאַחֵר שֶׁבְּצִדּוֹ, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה. וְאַף־עַל־פִּי**
10 **שֶׁהַחֵפֶץ הוֹלֵךְ כַּמָּה מִילִין[86] בְּשַׁבָּת - מֻתָּר, מִפְּנֵי**
11 **שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן לֹא טִלְטֵל אֶלָּא בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת**
12 **שֶׁלּוֹ.**

83) שמותר לטלטל חפץ ברשות הרבים תוך ארבע אמות. 84) משנה (מסכת עירובין דף צה עמוד א). 85) אם הוא בתוך רשות אחת, אבל אסור להוציאו מרשות אחת ולהעבירו לרשות אחרת אף בתוך ארבע אמות, שאז הוא מוציא מרשות לרשות ואפילו לכרמלית אסור. "על כן קראתי תגר, על מה שראיתי באיזה קהילות בשבת, שנותנים ספר תורה לבית הכנסת והולכים דרך הרחוב בפחות מארבע אמות, ועושים איסור במה שמוציאים מן הבית לרחוב, שלזה לא מועילה הושטה" (טורי זהב סימן שמט). 86) ואף שאסור להוליך חפץ יותר ממה שלבעליו מותר ללכת, דעת רבינו כרבי יוחנן בן נורי שחפצי הפקר קונים שביתה במקומם (ראה להלן בהלכות יום טוב פרק ה הלכה י').

13 **יח. הוֹאִיל[87] וְיֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְטַלְטֵל בְּכָל הַמְּרֻבָּע**
14 **שֶׁהוּא אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, נִמְצָא מְטַלְטֵל**
15 **בְּאֹרֶךְ אֲלַכְסוֹנוֹ שֶׁל מְרֻבָּע זֶה חָמֵשׁ אַמּוֹת וּשְׁלֹשָׁה**
16 **חֲמִשֵּׁי אַמָּה[88]. לְפִיכָךְ אֵין הַמַּעֲבִיר אוֹ הַזּוֹרֵק בִּרְשׁוּת**
17 **הָרַבִּים חַיָּב[89] עַד שֶׁיַּעֲבִיר חוּץ לְחָמֵשׁ אַמּוֹת וּשְׁלֹשָׁה**
18 **חֲמִשֵּׁי אַמָּה[90]. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ: מִתְּחִלַּת אַרְבַּע**
19 **לְסוֹף אַרְבַּע, אוֹ: הַמַּעֲבִיר אַרְבַּע אַמּוֹת חַיָּב - הוּא**
20 **מִתְּחִלַּת הָאַלַכְסוֹן שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת עַד סוֹפוֹ[91]; וְאִם**
21 **הֶעֱבִיר פָּחוֹת מִזֶּה - פָּטוּר.**

87) (מסכת עירובין דף נא עמוד א). 88) לפי הכלל "כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא" (כל אמה בריבועה - היא אמה ושתי חמישיות באלכסונה - מסכת עירובין דף נז עמוד א). 89) אבל איסור יש אף בפחות מזה. 90) ויש מהראשונים הסוברים כשהוא מעביר ד' אמות כנגד פניו, חייב אף בד' אמות בלבד. 91) היינו, שההנחה תהיה מחוץ לשיעור זה, אבל אם מקצת החפץ מונח בתוך שיעור זה פטור, שהרי לא העביר החפץ ארבע אמות הן ואלכסונן בשלימות, כמבואר בהלכה יא.

22 **יט. נִמְצָא כָּאן שָׁלֹשׁ מִדּוֹת: כֵּיצַד? הָעוֹקֵר חֵפֶץ**
23 **מֵרְשׁוּת הָרַבִּים מִמָּקוֹם זֶה וְהִנִּיחוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר**
24 **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים: אִם הָיָה בֵּין שְׁנֵי הַמְּקוֹמוֹת עַד**
25 **אַרְבַּע אַמּוֹת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; הָיָה בֵּינֵיהֶן יָתֵר מֵאַרְבַּע**
26 **אַמּוֹת, וַעֲדַיִן הֵן בְּתוֹךְ חָמֵשׁ אַמּוֹת וּשְׁלֹשָׁה חֲמִשֵּׁי**
27 **אַמָּה - פָּטוּר[92]; הָיָה בֵּינֵיהֶן חָמֵשׁ אַמּוֹת וּשְׁלֹשָׁה**
28 **חֲמִשֵּׁי אַמָּה בְּשָׁוֶה - הֲרֵי זֶה חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הֶעֱבִיר**
29 **הַחֵפֶץ חוּץ לַאֲלַכְסוֹנוֹ שֶׁל מְרֻבָּע.**

92) אבל אסור, ומקורו ממה שאמרו (מסכת עירובין דף נא עמוד א): "המעביר ארבע אמות אינו חייב עד שמעביר הן ואלכסונן" הרי ש"אינו חייב" אבל אסור לעשות כן. ובמסכת עירובין דף צח עמוד ב ומסכת שבת דף ח עמוד א נראה שמותר אף לכתחילה לטלטל בפחות מארבע אמות (ראה למעלה הלכה טו) ועל כורחך שיש חילוק בין פחות מארבע לבין יותר מארבע בתוך חמש ושלושה חומשים (ועיין מגיד משנה וב"ח סימן שמט).

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

1) לבאר איכות ההוצאה ואיכות תולדותיה, המחוייב בהם והפטור.

30 **א. אֵין[2] הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, אוֹ הַמַּעֲבִיר**
31 **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת, חַיָּב, עַד שֶׁיַּעֲקֹר[3]**
32 **חֵפֶץ מֵעַל גַּבֵּי מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה[4] טְפָחִים[5] עַל**
33 **אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר וְיַנִּיחַ[6] עַל גַּבֵּי מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ**
34 **בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים.**

2) שבת ד, א. 3) יגביה. 4) "כי מה שהוא פחות מזה השיעור לא יניחו בו, כי החפצים המונחים לא יתקיימו, אלא אם יהיו אותם החפצים הדקים" (רבינו בפירוש המשניות שבת פ"א), וב'תוספות' כתבו בשם רבינו תם, שאין רגילות להניח החפץ בפחות מארבעה (ואין עקירה רק אם הגביהו ממקום הנחה). 5) שיעורו המדויק, ראה להלן פי"ז הל"ו. 6) ודעת הר"ן שזה דוקא ברשות הרבים או ברשות היחיד והחפץ נעקר על ידי אדם, אבל אם החפץ הוא ברשות היחיד עצמה כגון בקנה נעוץ ברשות היחיד, אין צורך במקום ארבעה אלא אפילו על גבי משהו.

35 **ב. יָדוֹ[7] שֶׁל אָדָם[8] חֲשׁוּבָה לוֹ כְּאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה.**
36 **לְפִיכָךְ[9], אִם עָקַר הַחֵפֶץ מִיַּד אָדָם הָעוֹמֵד בִּרְשׁוּת זוֹ**

1 **וְהִנִּיחוֹ בְּיַד אָדָם אַחֵר הָעוֹמֵד בִּרְשׁוּת שְׁנִיָּה - חַיָּב.**
2 **וְכֵן אִם הָיָה עוֹמֵד בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת אֵלּוּ, וּפָשַׁט**
3 **יָדוֹ לִרְשׁוּת שְׁנִיָּה, וְעָקַר הַחֵפֶץ מִמֶּנָּה אוֹ מִיַּד אָדָם**
4 **הָעוֹמֵד בָּהּ, וְהֶחֱזִיר יָדוֹ אֵלָיו - חַיָּב. וְאַף־עַל־פִּי**
5 **שֶׁלֹּא הִנִּיחַ הַחֵפֶץ בְּמָקוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד בּוֹ, הוֹאִיל**
6 **וְהוּא בְּיָדוֹ - הֲרֵי הוּא כְּמֻנָּח בָּאָרֶץ.**

7) שבת ה, א. 8) "לפי שיד האדם יניחו בה החפצים הגדולים, ומה שיש בה מתכונת הקיבוץ והפישוט והאחיזה. מפני זה נחשוב אותה כאילו היא במקום שיש בו ד' על ד'. ולפיכך מי שנותן ביד האדם, כאילו הניחו בארץ במקום שאותו אדם עומד עליו" (בפירוש המשניות שם). 9) שבת ב, א: "פשט העני (העומד ברשות הרבים) את ידו (שיש בה חפץ) לפנים (לרשות היחיד), ונתן לתוך ידו של בעל הבית (העומד ברשות היחיד), או שנטל מתוכה והוציא, העני חייב".

7 **ג. הָיָה[10] אוֹכֵל וְיוֹצֵא מִרְשׁוּת לִרְשׁוּת, וְחִשֵּׁב**
8 **לְהוֹצִיא הָאֹכֶל שֶׁבְּפִיו מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת - חַיָּב; מִפְּנֵי**
9 **שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ[11] מְשִׁימָהּ פִּיו מָקוֹם אַרְבָּעָה, אַף־עַל־פִּי**
10 **שֶׁלֹּא הוֹצִיא כְּדֶרֶךְ הַמּוֹצִיאִין. וְכֵן[12] מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד**
11 **בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת אֵלּוּ וְהִשְׁתִּין מַיִם אוֹ רָקָק**
12 **בִּרְשׁוּת שְׁנִיָּה - חַיָּב; שֶׁהֲרֵי עָקַר מֵרְשׁוּת זוֹ וְהִנִּיחַ**
13 **בִּרְשׁוּת שְׁנִיָּה, וּמַחֲשַׁבְתּוֹ עוֹשָׂה אוֹתוֹ כְּאִלּוּ עָקַר**
14 **מֵעַל גַּבֵּי מָקוֹם אַרְבָּעָה. הָיָה עוֹמֵד בִּרְשׁוּת זוֹ, וּפִי**
15 **אַמָּה בִּרְשׁוּת שְׁנִיָּה, וְהִשְׁתִּין בָּהּ - פָּטוּר[13].**

10) שבת קב, א. 11) "שצריך לאכלה בהליכתו, והחשיב להוצאה זו שבפיו" (רש"י). 12) משנה, עירובין צח, ב. 13) עירובין צט, א.

16 **ד. הָיָה עוֹמֵד[14] בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת, וּפָשַׁט יָדוֹ**
17 **לִרְשׁוּת שְׁנִיָּה, וְנָטַל מִשָּׁם מַיִם מֵעַל גַּבֵּי גֻּמָּא מְלֵאָה**
18 **מַיִם, וְהוֹצִיאָן - חַיָּב[15], שֶׁהַמַּיִם כֻּלָּן כְּאִלּוּ הֵן מֻנָּחִין**
19 **עַל הָאָרֶץ. אֲבָל אִם הָיָה כְּלִי צָף עַל גַּבֵּי מַיִם[16]**
20 **וּפִרּוֹת בְּתוֹךְ הַכְּלִי[17], וּפָשַׁט יָדוֹ וְלָקַח מִן הַפֵּרוֹת**
21 **וְהוֹצִיא - פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי לֹא נָחוּ הַפֵּרוֹת עַל גַּבֵּי**
22 **הָאָרֶץ, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא עָקַר מֵעַל גַּבֵּי מָקוֹם אַרְבָּעָה.**
23 **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר[18], אִם הָיוּ הַפֵּרוֹת צָפִין עַל פְּנֵי**
24 **הַמַּיִם וְהוֹצִיאָם, שֶׁהוּא פָּטוּר[19]. וְכֵן אִם הָיָה שֶׁמֶן**
25 **צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, וְקָלַט מִן הַשֶּׁמֶן וְהוֹצִיאוֹ -**
26 **פָּטוּר[20].**

14) שבת ה, ב. 15) אף שהמים שנטל בידו לא היו במצב של מנוחה אלא זורמים (רש"י). 16) בגמרא שם, הסתפקו אם אנו הולכים אחרי הפרי הנח בתוך הכלי, או שאנו הולכים אחרי הכלי שאינו נח - והעלו בתיקו, ולכן פסק רבינו שפטור מספק (מגיד־משנה). 17) בנוסח אחר: על גבי הכלי (כ"י התימנים). 18) כי בזה לא היה שום ספק, שהפירות הצפים על גבי מים יחשבו כמונחים, ש"אמר רבא, אגוז על גבי מים, לאו היינו (אין זו) הנחתו". 19) "שצריכה להיות הנחה על יסוד העפר דוקא שהוא גושי, ולא על יסוד המים שהוא נוזל" (הרש"ש). 20) שבת ה, ב. כרבנן דרבי יוחנן בן נורי.

27 **ה. כְּבָר אָמַרְנוּ, שֶׁאֵין הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת חַיָּב**
28 **עַד שֶׁיַּעֲקֹר וְיַנִּיחַ; אֲבָל אִם עָקַר וְלֹא הִנִּיחַ, אוֹ הִנִּיחַ**
29 **וְלֹא עָקַר - פָּטוּר. לְפִיכָךְ[21], מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּאַחַת**
30 **מִשְּׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת, וּפָשַׁט יָדוֹ לִרְשׁוּת שְׁנִיָּה וְחִפֵּץ בְּיָדוֹ,**
31 **וּנְטָלוֹ אַחֵר מִמֶּנּוּ; אוֹ שֶׁנָּתַן אַחֵר לְיָדוֹ חֵפֶץ, וְהֶחֱזִיר**
32 **יָדוֹ אֵלָיו - שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִים, שֶׁזֶּה עָקַר וְזֶה הִנִּיחַ[22].**

21) שבת ב, א: "פשט העני (העומד ברשות הרבים) את ידו (ובה חפץ) לפנים (לרשות היחיד), ונטל בעל הבית מתוכה - שניהם פטורים". 22) "כי העיקר אצלנו: כשהתחיל אדם מלאכה בשבת ולא גמר אותה, ובא אדם אחר וגמר אותה מלאכה, שניהם פטורים, לפי שהמלאכה נגמרת על ידי שניהם, ולא עשה אחד מהם מלאכה גמורה, וזה מה שאמרה הגמרא: "יחיד ועשה אותה חייב, שנים שעשאוה פטורים", והרמיזה על זה מאמר ה'־יתברך: "בעשותה" - העושה את כולה ולא העושה מקצתה" (רבינו בפירוש המשניות שם).

33 **ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[23]? כְּשֶׁהָיְתָה יָדוֹ לְמַעְלָה**
34 **מִשְּׁלִשָּׁה[24], אֲבָל הָיְתָה יָדוֹ בְּתוֹךְ שְׁלִשָּׁה סָמוּךְ לָאָרֶץ**
35 **- הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהִנִּיחַ בָּאָרֶץ, וְחַיָּב[25].**

23) שפטור אם נטל אחר מידו חפץ שהכניס לרשות אחרת. 24) אף שנכנסה ידו לרשות השניה והכניס את החפץ, אבל לא נעשתה הנחה. 25) שבת צב, א. חפץ הנמצא פחות משלשה טפחים לארץ, כמונח בארץ דומה.

36 **ז. הָיָה[26] עוֹמֵד בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת אֵלּוּ, וּפָשַׁט**
37 **חֲבֵרוֹ יָד מֵרְשׁוּת שְׁנִיָּה, וְנָטַל חֵפֶץ מִיַּד זֶה הָעוֹמֵד**
38 **בִּרְשׁוּת זוֹ, וְהִכְנִיסוֹ אֶצְלוֹ; אוֹ שֶׁהוֹצִיא חֵפֶץ מֵאֶצְלוֹ,**
39 **וְהִנִּיחַ בְּיַד זֶה הָעוֹמֵד - זֶה הָעוֹמֵד לֹא עָשָׂה כְּלוּם[27],**
40 **שֶׁהֲרֵי נָתַן בְּיָדוֹ[28] אוֹ נָטַל מִיָּדוֹ; וַחֲבֵרוֹ חַיָּב, שֶׁהֲרֵי**
41 **עָקַר וְהִנִּיחַ.**

26) שבת ב, א. 27) במשנה אמרו: פטור, ואף שבכל מקום שנאמר בדיני שבת "פטור", הכוונה פטור מעונש אבל אסור מדרבנן לעשות כן (למעלה פ"א ה"ג), כאן פטור ומותר כיון שאיננו עושה כלום, אלא חבירו עשה את כל המלאכה - העקירה וההנחה (שבת ג.); אולם מכל־מקום אסור לעשות כן, משום "לפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד) "שלאו זה כולל את מי שיעזור לעבירה או יסבב אותה, כי הוא יביא את האיש ההוא לעוון, ובעזרתו הכשילו" (רבינו ב'ספר המצוות' מל"ת רצט). 28) בנוסח אחר: שהרי חבירו נתן בידו (כ"י התימנים).

42 **ח. הָיָה עוֹמֵד בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת אֵלּוּ, וְנָתַן חֲבֵרוֹ**
43 **חֵפֶץ בְּיָדוֹ אוֹ עַל גַּבָּיו[29], וְיָצָא בְּאוֹתוֹ הַחֵפֶץ לִרְשׁוּת**
44 **שְׁנִיָּה, וְעָמַד שָׁם - חַיָּב; מִפְּנֵי שֶׁעֲקִירַת גּוּפוֹ בְּחֵפֶץ**
45 **שֶׁעָלָיו - כַּעֲקִירַת חֵפֶץ מֵאוֹתָהּ רְשׁוּת, וַעֲמִידָתוֹ**

בְּאוֹתוֹ הַחֵפֶץ - כְּהַנָּחַת הַחֵפֶץ בַּקַּרְקַע שֶׁעָמַד בָּהּ. לְפִיכָךְ[30], אִם יָצָא בַּחֵפֶץ שֶׁבְּיָדוֹ אוֹ עַל גַּבָּיו וְלֹא עָמַד בִּרְשׁוּת שְׁנֵיָה, אֶלָּא חָזַר וְנִכְנַס וְהוּא בְּיָדוֹ, אֲפִלּוּ יָצָא וְנִכְנַס כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ עַד שֶׁיָּצָא הַיּוֹם - פָּטוּר, לְפִי שֶׁעָקַר וְלֹא הִנִּיחַ. וַאֲפִלּוּ עָמַד לְתַקֵּן הַמַּשֹּׂאוֹי שֶׁעָלָיו - עֲדַיִן הוּא פָּטוּר[31], עַד שֶׁיַּעֲמֹד לָנוּחַ.

29) שבת ג, א: "הטעינו חבירו אוכלין ומשקין והוציאם לחוץ, אמר רבי: חייב, שעקירת גופו כעקירת חפץ ממקומו הוא, ועשה הוא בעצמו עקירה והנחה שהיא מלאכה שלימה, ואינו דומה לידו (הפשוטה לפנים וגופו לחוץ, ונתן בעל הבית לתוכה שפטר בו אף לעני שהוציאה לחוץ), מאי טעמא (מה טעם?) ידו לא נייח (לא נחה - הלכך כי הוציאה לא עקר שום דבר, ואין דרך הוצאה בלא עקירה והנחה). אבל גופו נייח" (על גבי קרקע, וזוהי עקירה). 30) שבת ה, ב. 31) שאין זו עמידה (רש"י).

ט. וְכֵן[32] מִי שֶׁהָיְתָה חֲבִילָתוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְרָץ בָּהּ אֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲמֹד. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה רָץ בָּהּ; אֲבָל אִם הָלַךְ מְעַט מְעַט - הֲרֵי זֶה כְּעוֹקֵר וּמַנִּיחַ, וְאָסוּר[33]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁקָּדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם וַחֲבִילָתוֹ עַל כְּתֵפוֹ - רָץ בָּהּ עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ וְזוֹרְקָהּ שָׁם כְּלְאַחַר יָד[34].

32) שבת קנג, ב. 33) אבל מדרבנן אינו חייב, שהרי אף אם עמד כדי לתקן משאו פטור עד שיעמוד לנוח, כמבואר בהלכה ח'. 34) שלא בדרך זריקה, כגון מכתפיו ולאחוריו (רש"י) שהוא פטור (פי"ב הי"ג), אבל אם הניחה כדרך הנחה חייב, שאי־אפשר שלא עמד קצת מבחוץ, ואם כן עשה עקירה והנחה (גמרא, שם).

י. עָקַר[35] הַחֵפֶץ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָלַךְ בּוֹ פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעָמַד, וְחָזַר וְהָלַךְ פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעָמַד, אֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - פָּטוּר[36]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁעָמַד לָנוּחַ; אֲבָל אִם עָמַד לְתַקֵּן מַשָּׂאוֹ - הֲרֵי זֶה כִּמְהַלֵּךְ, וּכְשֶׁיַּעֲמֹד חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת - חַיָּב. וְהוּא, שֶׁיַּעֲמֹד חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת[37] לָנוּחַ; אֲבָל אִם יַעֲמֹד לְתַקֵּן מַשָּׂאוֹ - עֲדַיִן הוּא כִּמְהַלֵּךְ. וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲמֹד לָנוּחַ חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת.

35) שבת ה, ב. 36) ראה למעלה פי"ב הט"ו. 37) כמו בהלכה ח' במוציא מרשות לרשות.

יא. הָיָה[38] קָנֶה אוֹ רֹמַח וְכֵיוֹצֵא בּוֹ מֻנָּח עַל הָאָרֶץ, וְהִגְבִּיהַּ הַקָּצֶה הָאֶחָד, וְהָיָה הַקָּצֶה הַשֵּׁנִי מֻנָּח בָּאָרֶץ, וְהִשְׁלִיכוֹ לְפָנָיו, וְחָזַר וְהִגְבִּיהַּ הַקָּצֶה הַשֵּׁנִי שֶׁהָיָה מֻנָּח בָּאָרֶץ וְהִשְׁלִיכוֹ לְפָנָיו עַל דֶּרֶךְ זוֹ, עַד שֶׁהֶעֱבִיר הַחֵפֶץ כַּמָּה מִילִין - פָּטוּר, לְפִי שֶׁלֹּא עָקַר הַחֵפֶץ כֻּלּוֹ מֵעַל גַּבֵּי הָאָרֶץ[39]. וְאִם[40] מָשַׁךְ הַחֵפֶץ וּגְרָרוֹ עַל הָאָרֶץ מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע - חַיָּב, שֶׁהַמְגַלְגֵּל[41] עוֹקֵר הוּא[42].

38) שבת ח, ב. 39) ואף שזו הדרך להעבירם באופן כזה מפני שאינם קלים למשא, מכל־מקום פטור ('תוספות'). 40) שבת צא, ב. 41) בנוסח אחר: "שהמגרר" ('מעשה רוקח'). 42) ומגלגל חבית חייב שהוא כמגרר, אבל מגלגל תיבה מרובעת פטור, שאי אפשר שלא תהא נחה קצת ('תוספות').

יב. עָקַר[43] הַחֵפֶץ מִזָּוִית זוֹ לְהַנִּיחוֹ בְּזָוִית אַחֶרֶת[44], שֶׁנִּמְצֵאת זוֹ הָעַקִּירָה עֲקִירָה הַמֻּתֶּרֶת, וְנִמְלַךְ[45] בַּדֶּרֶךְ וְהוֹצִיאוֹ לִרְשׁוּת שְׁנֵיָה[46] - פָּטוּר[47]; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה עֲקִירָה רִאשׁוֹנָה לְכָךְ, וְנִמְצֵאת כָּאן הַנָּחָה בְּלֹא עֲקִירָה. וְכֵן[48] הָעוֹקֵר חֵפֶץ וְהִנִּיחוֹ עַל חֲבֵרוֹ כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ, וּבְעֵת שֶׁיִּרְצֶה חֲבֵרוֹ לַעֲמֹד נְטָלוֹ מֵעַל גַּבֵּי חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ כָּאן עֲקִירָה בְּלֹא הַנָּחָה.

43) שבת ה, ב. 44) באותה רשות היחיד. 45) חזר מדעתו הראשונה. 46) לרשות הרבים. 47) "שלא היתה עקירה בכוונה להוציאן בחוץ במקום חיוב, אלא לזוית שאין בה חיוב" (רבינו חננאל). 48) שבת קנג, ב: "אמר רב פפא, כל שבגופו חייב חטאת (אילו עשה בעצמו המלאכה חייב עליה), בחבירו (אם עשה המלאכה עם חבירו ביחד) - פטור אבל אסור".

יג. הַזּוֹרֵק[49] חֵפֶץ מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת[50] אוֹ מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְקֹדֶם שֶׁיָּנוּחַ קָלָטוֹ אַחֵר בְּיָדוֹ, אוֹ קָלָטוֹ[51] כֶּלֶב, אוֹ נִשְׂרַף - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין זוֹ הַנָּחָה שֶׁנִּתְכַּוֵּן לָהּ. לְפִיכָךְ, אִם נִתְכַּוֵּן בִּשְׁעַת זְרִיקָה לְכָךְ[52] - חַיָּב[53].

49) שבת קב, א. 50) אפילו תוך ארבע אמות. 51) שנעקר אחר ממקומו וקיבלה (רש"י), שאם האחר עומד במקומו וקיבלה, חייב הזורק שעשה מלאכה שלמה, כמבואר בהלכה טו. 52) שינוח בפי כלב או בפי כבשן. 53) ואף שצריך לנוח על גבי מקום ארבעה, כמבואר בהלכה א', כאן "מחשבתו עושה אותו למקום", ונחשב כאילו היה מקום ארבעה.

יד. הַזּוֹרֵק[54] חֵפֶץ מִרְשׁוּת לִרְשׁוּת, וְהָיָה קָשׁוּר בְּחֶבֶל וְאֲגָדוֹ בְּיָדוֹ, אִם יָכוֹל לִמְשֹׁךְ הַחֵפֶץ אֶצְלוֹ - פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן הַנָּחָה[55] גְּמוּרָה, וְנִמְצָא כְּמִי שֶׁעָקַר וְלֹא הִנִּיחַ.

54) שבת קב, א. 55) אבל עקירה יש כאן (ראה לחם־משנה).

טו. הַזּוֹרֵק[56] וְנָחָה בְּתוֹךְ יָדוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ: אִם עָמַד חֲבֵרוֹ בִּמְקוֹמוֹ וְקִבְּלָהּ - הַזּוֹרֵק חַיָּב[57], שֶׁהֲרֵי עָקַר וְהִנִּיחַ; וְאִם נֶעֱקַר חֲבֵרוֹ מִמְּקוֹמוֹ וְקִבְּלָהּ - פָּטוּר[58]. זָרַק, וְרָץ הַזּוֹרֵק עַצְמוֹ אַחַר הַחֵפֶץ וְקִבְּלוֹ בְּיָדוֹ

בִּרְשׁוּת אַחֶרֶת אוֹ חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת - פָּטוּר[59], כְּאִלּוּ נֶעֱקַר אַחֵר וְקִבְּלוֹ. שֶׁאֵין הַהַנָּחָה גְּמוּרָה עַד שֶׁיָּנוּחַ הַחֵפֶץ בַּמָּקוֹם שֶׁהָיָה לוֹ לָנוּחַ בּוֹ בִּשְׁעַת עֲקִירָה.

56) שבת ה, א. 57) "שאפילו לא נתכוון שתנוח ביד חבירו, מכיון שעל־ידי זריקתו סופה לנוח ביד חבירו העומד שם חייב, מפני שידו של אדם חשובה כארבעה על ארבעה, מה־שאין־כן כשנעקר חבירו וקיבלה, שהיה סופה לנוח בארץ, ועל ידי עקירתו נחה בידו, הרי זו הנחה אחרת שנתחדשה אחר העקירה, ולכן פטור" ('מעשה רוקח'). 58) הזורק, שלא עשה הנחה רק עקירה, והשני עשה את ההנחה (רש"י). 59) "בעי רבי יוחנן: זרק חפץ ונעקר ממקומו וחזר וקיבלה, מהו? שני כחות באדם אחד - כאדם אחד דמי וחייב, או כשני בני אדם דמי ופטור? (כלומר: כיון שחטפו בהילוכו, ולא הניח את החפץ להגיע למקומו, כאילו קיבלו אדם אחר הוא ופטור, או מכיון שהוא עשה עקירה והנחה - כאדם אחד הוא וחייב). בפירוש רבינו חננאל, מובא נוסח אחר: "כשני בני אדם דמי וחייב - כאילו עמד חבירו במקומו וקיבל, כך גם אם קיבלה בעצמו - או כאדם אחד הוא ופטור - שהוא כנותן מימינו לשמאלו שאף־על־פי שהעבירה ארבע אמות פטור": הבעיה לא נפשטה ונשארה ב"תיקו" ופסק רבינו שפטור, כי כך דרכו לפסוק בספיקות (מגיד־משנה).

טז. הַזּוֹרֵק[60] מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הַיָּחִיד וּרְשׁוּת הָרַבִּים[61] בָּאֶמְצַע, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָבַר הַחֵפֶץ בַּאֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים - פָּטוּר[62]. וָהוּא, שֶׁיַּעֲבֹר לְמַעְלָה מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים; אֲבָל אִם עָבַר בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[63] סָמוּךְ לָאָרֶץ, וְנָח עַל גַּבֵּי מַשֶּׂהוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּעֱקַר אוֹ נִתְגַּלְגֵּל וְיָצָא הַחֵפֶץ מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד[64] לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אַחֶרֶת - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁנִּשְׁאַר עוֹמֵד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּלְפִיכָךְ חַיָּב. וְכֵן[65] הַזּוֹרֵק מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הָרַבִּים וּרְשׁוּת הַיָּחִיד בָּאֶמְצַע - פָּטוּר. וְאִם עָבַר הַחֵפֶץ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לָאָרֶץ, וְנָח עַל גַּבֵּי מַשֶּׂהוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁחָזַר וְנִתְגַּלְגֵּל וְיָצָא לִרְשׁוּת הָרַבִּים הַשְּׁנִיָּה - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁנִּשְׁאַר עוֹמֵד בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וּלְפִיכָךְ חַיָּב.

60) משנה, שבת צו, א. 61) בתוך עשרה טפחים, כי למעלה מזה פטור אף לרבי עקיבא (להלן הערה הבאה) שאינו אלא "מקום פטור" כמבואר להלן פי"ד ה"ז. 62) לדעת רבי עקיבא חייב, משום "קלוטה כמי (כמו) שהונחה דמיא (דומה)" - חפץ שנקלט באויר נחשב כאילו נח שם, ואם כן עשה עקירה ברשות היחיד והנחה ברשות הרבים, ושוב עקירה ברשות הרבים והנחה ברשות היחיד, ולפי זה חייב שתים. אבל רבינו פסק כחכמים החולקים על רבי עקיבא ופטור. 63) הלכה למשה מסיני, שכל פחות משלושה טפחים – כ'לבוד' (מחובר) אל הקרקע ממש (ראה 'ספר המאור' - הוצאת 'ראשונים' בדף לב). 64) בנוסח אחר: "לרשות אחרת" (ויניציה). 65) שבת צז, א.

יז. הַמַּעֲבִיר[66] אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[67] זוֹ עִם רְשׁוּת הָרַבִּים הַשְּׁנִיָּה - חַיָּב; מִפְּנֵי שֶׁאַרְבַּע אַמּוֹת בִּשְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת הָרַבִּים מִצְטָרְפִים, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נָח הַחֵפֶץ בִּרְשׁוּת שֶׁבֵּינֵיהֶן.

66) שבת צח, א. ושם נשנה הדין בזורק מרשות הרבים לרשות הרבים ורשות היחיד באמצע - ארבע אמות חייב, כי רשויות מצטרפות, ורבינו השווה דין זה למעביר ארבע אמות. 67) למעלה משלשה טפחים. אבל למטה משלשה טפחים - הרי הוא כנח.

יח. הַמּוֹשִׁיט[68] מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הַיָּחִיד וּרְשׁוּת הָרַבִּים בָּאֶמְצַע - חַיָּב. וַאֲפִלּוּ הוֹשִׁיט לְמַעְלָה מֵאֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים[69]. שֶׁכֵּן הָיְתָה עֲבוֹדַת הַלְּוִיִּם בַּמִּשְׁכָּן: מוֹשִׁיטִין[70] אֶת הַקְּרָשִׁים מֵעֲגָלָה לַעֲגָלָה, וּרְשׁוּת הָרַבִּים בֵּין שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת, וְכָל עֲגָלָה וַעֲגָלָה רְשׁוּת הַיָּחִיד הוּא.

68) משנה, שבת צז, א. 69) למעלה מעשרה טפחים, מדברי ה'תוספות' (שבת ד.) משמע שאין מושיט חייב אלא למעלה מעשרה, כיון שלא מצאנו במשכן מושיט למטה מעשרה, שעגלות הלויים היו גבוהות עשרה; אבל מדברי רבינו "ואפילו למעלה מאויר רשות הרבים", נראה שכל־שכן למטה מעשרה שהוא חייב. 70) ב"ירושלמי" (שבת פי"א ה"ב): "רבי אחא בשם רבי מיישא. בלבד על ידי שנים (מושיט חייב, דוקא כששנים מושיטים זה לזה, אבל אחד המושיט ממקום למקום - פטור), בכל אתר את אמר (בכל מקום אתה אומר) שנים שעשו פטורים, והכא את אמר (וכאן אתה אומר) שנים שעשו חייבין? - שניי היא (כאן שונה), שכך היתה עבודת הלויים באוהל מועד (שנים מושיטים זה לזה, קרשים על העגלות)".

יט. בַּמֶּה[71] דְּבָרִים אֲמוּרִים[72]? כְּשֶׁהָיוּ שְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת הַיָּחִיד בְּאֹרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים, כְּמוֹ שֶׁהָעֲגָלוֹת מְהַלְּכוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים זוֹ אַחַר זוֹ; אֲבָל אִם הָיוּ שְׁתֵּי הָרְשֻׁיּוֹת בִּשְׁנֵי צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים - אַף הַמּוֹשִׁיט מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד זוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד שֶׁכְּנֶגְדָּהּ פָּטוּר[73].

71) משנה, שבת צו, א. 72) שחייב המושיט. 73) שלא מצאנו במשכן הושטה מרשות היחיד לרשות היחיד, ורשות הרבים ברוחב מפסיק ביניהם (ראה רש"י בשבת צו.).

כ. שָׁכַח[74] וּפָשַׁט יָדוֹ וְהִיא מְלֵאָה פֵּרוֹת, וְהוֹצִיאָהּ מֵחָצֵר זוֹ לְהַכְנִיסָהּ לְחָצֵר שֶׁבְּצִדָּהּ, וְנִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּכְנִיס, וַהֲרֵי יָדוֹ תְּלוּיָה בַּאֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים[75] - מֻתָּר[76] לְהַחֲזִירָהּ אֵלָיו לַחֲצֵרוֹ; אֲבָל לְהַכְנִיסָהּ לְאוֹתָהּ הֶחָצֵר הַשְּׁנִיָּה - אָסוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁחָשַׁב בִּשְׁעַת שְׁגָגָה[77]. וְאִם הוֹצִיא יָדוֹ[78] בְּמֵזִיד - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְהַחֲזִירָהּ אֶצְלוֹ, אֶלָּא קָנְסוּ אוֹתוֹ שֶׁתְּהֵא יָדוֹ תְּלוּיָה עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ.

74) שבת ג, ב. 75) תוך עשרה טפחים, כי למעלה מעשרה אין אויר רשות הרבים רק מקום פטור, כמבואר בפי"ד ה"ז. 76) אף שעשה איסור עקירה ברשות היחיד להוציא לרשות

הרבים, בכל זאת לא קנסוהו חכמים - כיון שבשוגג עשה. 77) אבל אם בתחילה חשב להוציא לרשות הרבים, מותר להכניס לחצר אחרת, שהרי לא נעשתה מחשבתו (׳מגן אברהם׳). ולדעת רש"י אסור, כיון שעל־כל־פנים נתקיימה מחשבתו בזה שרצה לפנות החפץ מחצרו. 78) לדעת הרמב"ן והרשב"א מדובר כאן שהוציא ידו מערב שבת, שאפילו אם ישליך הפירות מידו לא יבוא לידי חילול שבת, לכן קנסוהו רבנן. אבל אם הוציאו בשבת לא קנסוהו רבנן, שמא על־ידי־זה יבוא לידי חיוב חטאת, שישליך הפירות מידו, כמבואר למעלה בפ"ט ה"ה שאם הדביק פת בתנור, התירו לו לרדותה שלא יבוא לידי איסור.

1 **כא. הַמִּתְכַּוֵּן[79] לִזְרֹק שְׁמֹנֶה אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים,**
2 **וְנָח הַחֵפֶץ בְּסוֹף אַרְבַּע - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה כְּשִׁעוּר**
3 **הַמְּלָאכָה; וְנַעֲשֵׂית מַחֲשַׁבְתּוֹ, שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין זֶה**
4 **הַחֵפֶץ מַגִּיעַ לְסוֹף שְׁמוֹנֶה עַד שֶׁיַּעֲבֹר עַל כָּל מָקוֹם**
5 **וּמָקוֹם מִכָּל הַשְּׁמֹנֶה[80]. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לִזְרֹק אַרְבַּע,**
6 **וְנָח הַחֵפֶץ בְּסוֹף שְׁמֹנֶה - פָּטוּר; לְפִי שֶׁנָּח בְּמָקוֹם**
7 **שֶׁלֹּא חָשַׁב שֶׁתַּעֲבֹר בּוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁתְּנוּחַ. לְפִיכָךְ[81],**
8 **אִם חָשַׁב בְּעֵת זְרִיקָה שֶׁיָּנוּחַ הַחֵפֶץ בְּכָל מָקוֹם**
9 **שֶׁיִּרְצֶה[82] - חַיָּב.**

79) שבת צז, ב. 80) לפנינו בגמרא (שבת שם): "פשיטא, נתכוין לזרוק שמונה וזרק ארבע, הרי כתב שם משמעון [וחייב חטאת]". ולבסוף חזרה בה הגמרא מזה, ומקשה על זה: "ומדקאמרת הרי כתב שם משמעון, מי דמי (האם זה דומה?) התם כמה דלא כתיב שם לא מכתיב ליה שמעון (־שָׁם בכתב שם משמעון, כל כמה שלא יכתוב שם אי־אפשר לכתוב שמעון), הכא כמה דלא זריק ארבע לא מיזדרקו ליה תמני (־ כאן, כל כמה שלא נחה בארבעה אמות, - האם אי אפשר לזרוק שמונה?). ולפי זה נדחה מה שאמרו בתחילה, שפשוט הדבר שאם נתכוון לזרוק שמונה וזרק ארבע שחייב, - והמסנקא היא שפטור. כן פירשו רבינו חננאל ורש"י ו׳תוספות׳ שם. אבל דעת הגאונים, שמה שאמרו "מי דמי" - "ענינו בלשון שאלה ולא בלשון קושיא, וביאורו: מה דמיון לשם משמעון וכו׳ התם כמה דלא כתב שם לא כתוב שמעון, והכא נמי כמ[ה] דלא זריק ארבע לא זריק תמני" (׳מאירי׳) - כלומר אי־אפשר שתנוח בסוף שמונה אלא אם כן עברה בתוך ארבע (רשב"א), וזו היא דעת רבינו (רשב"א שם). 81) מכיון שהדבר תלוי במחשבתו, ולא בזה אם עשה שיעור מלאכה שחייבים עליה. 82) "וכיון שלא איכפת לו, הרי יש קיום מחשבה בכל אופן" (רש"י).

10 **כב. זָרַק[83] לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, וְנִתְגַּלְגֵּל חוּץ לְאַרְבַּע**
11 **אַמּוֹת - פָּטוּר[84]. זָרַק חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת, וְנִתְגַּלְגֵּל**
12 **לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת: אִם נָח עַל גַּבֵּי מַשֶּׁהוּ חוּץ**
13 **לְאַרְבַּע אַמּוֹת, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּלְגֵּל וְנִכְנַס לְתוֹךְ אַרְבַּע**
14 **אַמּוֹת - חַיָּב; וְאִם לֹא נָח[85] כְּלָל - הֲרֵי זֶה פָּטוּר.**

83) משנה, שבת ק, א. 84) "שהרי לא נתכוון לזריקה של חיוב" (רע"ב). ואין בזה "מלאכת מחשבת". 85) זוהי דעת רבינו שצריך להיות נח ממש על גבי משהו, אבל רש"י ושאר פוסקים סוברים שמספיק אם נתעכב באויר מעט על ידי הרוח.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) לבאר מהות הרשויות אשר בהן תהיה הוצאה וההעתקה מרשות לרשות, ולבאר גדריהן. ונמשך לזה בהכרח קצת דינים לבאר איכות תולדתה מתולדות ההוצאה.

15 **א. אַרְבַּע רְשֻׁיּוֹת[2] לְשַׁבָּת[3]: רְשׁוּת הַיָּחִיד[4], וּרְשׁוּת**
16 **הָרַבִּים[5], וְכַרְמְלִית[6], וּמְקוֹם פָּטוּר. אֵי זוֹ הִיא רְשׁוּת**
17 **הָרַבִּים? מִדְּבָרוֹת[7] וַעֲיָרוֹת[8] וּשְׁוָקִים וּדְרָכִים[9]**
18 **הַמְּפֻלָּשִׁין[10] לָהֶן. וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה רֹחַב הַדֶּרֶךְ שֵׁשׁ**
19 **עֶשְׂרֵה[11] אַמָּה[12], וְלֹא[13] יִהְיֶה עָלָיו תִּקְרָה. וְאֵי זוֹ**
20 **רְשׁוּת הַיָּחִיד[14]? תֵּל[15] שֶׁגָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב**
21 **אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר עַל כֵּן.**
22 **וְכֵן חָרִיץ שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה עַל**
23 **אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן. וְכֵן מָקוֹם שֶׁהוּא מֻקָּף אַרְבַּע**
24 **מְחִצּוֹת, גָּבְהָן עֲשָׂרָה וּבֵינֵיהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ**
25 **יָתֵר עַל כֵּן, אֲפִלּוּ יֵשׁ בּוֹ כַּמָּה מִילִין[16], אִם הֵקַף**
26 **לְדִירָה, כְּגוֹן מְדִינָה הַמְּקֻפֶּת חוֹמָה שֶׁדַּלְתוֹתֶיהָ**
27 **נִנְעָלוֹת בַּלַּיְלָה[17], וּמְבוּאוֹת[18] שֶׁיֵּשׁ לָהֶן שְׁלֹשָׁה**
28 **כְּתָלִים וּלְחִי בְּרוּחַ רְבִיעִית, וְכֵן חָצֵר וְדִיר[19] וָסַהַר[20]**
29 **שֶׁהֵקִּפוּ לְדִירָה[21] - כֻּלָּן רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה[22] הֵן.**

2) שבת ו, א. 3) להלן (פט"ז ה"א) מביא רבינו: "מקום שלא הוקף לדירה אלא שיהיה תשמישו לאויר, כגון גינות ופרדסים, אם היה בו יתר על בית סאתים הרי הוא כרשות היחיד, לחייב המוציא והזורק ממנו לרשות הרבים או מרשות הרבים לתוכו, ואסור לטלטל בו אלא בארבע אמות ככרמלית" אין זו רשות בפני עצמה שנמנה חמש רשויות לשבת, משום שהיא באמת רשות היחיד, אלא שלענין טלטול - דינה ככרמלית, והרי היא נכללת ברה"י וכרמלית (׳תוספות׳ שם). 4) "שינויי המקומות בדיני שבת" (רבינו בפירוש המשניות). 5) "מקום שאין דורכים בו רבים" (שם). 6) "מקום מעבר לרבים, וכל העם דורכים שם". 7) "מקום אשר לא נשלמו בו לא תנאי רשות הרבים ולא תנאי רשות היחיד. ואמיתת השם כארמלית - כאלמנה זו שאינה בתולה ולא בעולת בעל" (רבינו בפירוש המשניות), ורש"י (שבת ג:) פירש: "לשון (ישעיה י, יח) יערו וכרמלו, שאינו לא הילוך תמיד לרבים ולא תשמיש רשות היחיד", וב׳ירושלמי׳ (שבת פ"א ה"א): "תני רבי חייא כרמל - רך מלא, אינו לא לח ולא יבש אלא בינוני" - כרמל הכתוב בתורה (ויקרא ב, יד), אינו לח ולא יבש לגמרי, אלא כשמוללים אותו ביד הוא מתרכך, וכך "כרמלית אינה רשות היחיד ולא רשות הרבים". 8) על יסוד ברייתא בגמרא (שבת ו.) שמדבר הוא כרשות הרבים, אולם בגמרא שם מובאה גם ברייתא אחרת שהמדבר הוא ככרמלית, ואמר אביי: "לא קשיא (אין קושיא מברייתא אחת על השניה); כאן בזמן שישראל שרויין במדבר (חשוב רשות הרבים, שהרי רבים הולכים בו. רש"י). כאן בזמן הזה" (אינו מקום הילוך לרבים, שהולכי מדברות אין שכיחים בו, ודינו ככרמלית. רש"י). המפרשים תמהו על רבינו הפוסק שמדבר

הוא רשות הרבים גם בזמננו, ופירש רבי אברהם בן הרמב"ם באופן אחר את הגמרא, כי בזמן שישראל היו חונים במדבר, ומחנותיהם סדורים בו (ומוקפים עניני כבוד), היה דינו ככרמלית - כבקעה ושדה, אבל בזמן הזה שאין ישראל דרים בו אלא כל מי שירצה הולך ועובר בתוכו, דינו כרשות הרבים, וזה הוא טעמו של רבינו (כסף־משנה). אבל מבארי הרמב"ם תמהו על טעם זה. כי איך אפשר לומר שבזמן שהיו ישראל במדבר לא היה מחנה ישראל רשות הרבים, הלא עיקר איסור הוצאה והכנסה וזריקה והושטה אנו למדים ממלאכת המשכן שהיתה במדבר (ראה שבת מט: וצו.): "הם העלו (במשכן) את הקרשים מקרקע לעגלה, ואתם לא תכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד. הם הורידו את הקרשים מהעגלה לקרקע, ואתם לא תוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים", וכן אזהרת התורה (שמות טז, כט): "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", פירשו (עירובין יז:): אל יצא איש עם הכלי בידו ללקוט את המן משום איסור הוצאה, וכן מה שכתוב (שמות לו, ו) "ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר, איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש ויכלא העם מהביא", פירשו (שבת צו:) מכאן לאיסור הוצאה בשבת מן התורה, שאמר משה לישראל שלא יוציאו מביתם להביא למשכן, וכן אמרו חז"ל (שבת צו:) כי "מקושש עצים ביום השבת" (במדבר טו, לב) היה "מעביר ארבע אמות ברשות הרבים", מכל זה נראה שהמדבר היה רשות הרבים בזמן שישראל היו שרויין בו, וראה ב'פרי מגדים' (או"ח סי' שמה). [ונראה שהכוונה בכל אלה למחנה לויה שלא היו מחנות ישראל סדורים בו והוא רשות הרבים לכל הדיעות, וכן מפורש בשבת שם: "ומחנה לויה רשות הרבים"]. 9) בנוסח אחר: "מדברות ויערים ושדות ודרכים המפולשין" (כ"י התימנים). ובנוסח אחר: "מדברות ושדות וכרמים ויערות ושווקים ודרכים המפולשים להן" ('מעשה רוקח') "ואין היער דומה לים ובקעה שדינם ככרמלית, שהים אין תשמישו נוח כיער, והבקעה והאצטונית וקרן זוויות שהן גם כן כרמלית, אף־על־פי שיש רשות לרבים להכנס לתוכן, אין להם צורך בהן כיער שהכל צריכים לעצים, ולהם דרך עליו כמדבר" (כסף־משנה). 10) רבי אברהם בן הרמב"ם ענה לשואל על הלכה זו: "השווקים הן הדרכים אלא שהרחיב בדברים", ודין אחד לשניהם (תשובות ר"א בן הרמב"ם סי' קיא הוצאת פריימן). 11) פתוחים משני עבריהם שאפשר לעבור בהם. 12) משנה בבא־בתרא צט, ב. ובגמרא שבת צט, א למדו ממלאכת המשכן: שתי עגלות היו הולכות זו בצד זו, ורוחב כל עגלה חמש אמות. ובין עגלה לעגלה רווח כמלא עגלה הרי ט"ו, ועוד אמה רווח לבן לוי ההולך אחרי העגלה וביניהן לסדר את הקרשים שעליהן, הרי ביחד ט"ז אמה. ויש אומרים שחוץ מהתנאי, של שש עשרה אמה רוחב, יש עוד תנאי שיהיו ששים רבוא (־שש מאות אלף) בוקעים בו (רש"י ו'הלכות גדולות' ו'תוספות' שבת ו:). ולדעת הרמב"ם שמדבר בזמן הזה הוא רשות הרבים (למעלה הערה ז) - על כרחנו שהתנאי הנזכר אינו תנאי. ובאמת לא הוזכר דבר זה בשום מקום בתלמוד (רמב"ן בעירובין נט.). [וראה ב'הפרדס' האמריקאי שנה כז חוברת ו' שיש מקור לתנאי זה לפי קטע חדש בגמרא שבת ו. שנשמר בכתב־יד רומי, והיה גם בגליון כתב־יד מינכן, והובא ב'מאירי' שם ובראבי"ה סי' ר"א עמוד 276].
13) כל אמה היא ששה טפחים (להלן פרק יז הלכה לו).
14) שבת ה, א: "המעביר ארבע אמות ברשות הרבים מקורה – פטור, שאינו דומה לדגלי מדבר". 15) שמותר לטלטל בתוכו, והמכניס והמוציא מתוכו לרשות הרבים - חייב.
16) שבת ו, א. 17) מיל הוא אלפים אמה. 18) עירובין ו, ב: "אמר רבי יוחנן, ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה, חייבין עליה משום רשות הרבים", הרי שרשות הרבים גמורה נעשית רשות היחיד על־ידי־זה שדלתותיה ננעלות בלילה. ומה שאמרו (עירובין קא.) שירושלים היא כרמלית ואסור לטלטל בה - אינו סותר למה שכתב רבינו כאן "שמדינה המוקפת שדלתותיה ננעלות בלילה - היא רשות היחיד גמורה", שכיון שישנם הרבה דיורים בעיר לא תהא אלא חצר שצריכה עירובי חצרות, וכל זמן שלא עירבו אותה - אסור לטלטל בה ככרמלית, וכן פירש רש"י בעירובין קא. (כסף־משנה). 19) ראה להלן בתחילת פרק יז. 20) מקום שמירה לעדר הצאן. 21) רחבה מוקפת גדר שבעיר, המשמשת כעין גדרה לצאן. 22) אבל אם לא הוקפו לדירה, אף שהם רשות היחיד - אסור לטלטל בתוכם מחוץ לארבע אמות (להלן בפט"ז ה"א).

ב. אֲפִלּוּ[23] כֵּלִים, כְּגוֹן סְפִינָה אוֹ מִגְדָּל[24] שֶׁל עֵץ וְכַיּוֹצֵא[25] בָּהֶן[27], אִם יֵשׁ בָּהֶן אַרְבָּעָה[28] עַל אַרְבָּעָה[29] בְּגֹבַהּ עֲשָׂרָה אוֹ יָתֵר עַל זֶה - הֲרֵי הֵן[30] רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה.

23) שמותר גם לטלטל בכולם. 24) שבת ק, ב.
25) עירובין לד, א. 26) שבת ח, א. משכן דבורים לעשיית דבש. 27) כלים מרובעים כספינה ומגדל, ועגולים ככוורת. 28) אפילו עומדים ברשות הרבים. 29) בכוורת שהיא עגולה, צריך להיות בחללה חמשה טפחים וג' חומשי טפח, שאז אפשר לרבע מחללה ד' על ד' (שבת ח.); ראה למעלה פי"ב הי"ח. 30) בין בתוכה בין על גבה עד הרקיע כשאר רשות היחיד (או"ח סי' שמה).

ג. עֲבִי[31] הַכְּתָלִים שֶׁל רְשׁוּת הַיָּחִיד - כִּרְשׁוּת הַיָּחִיד; לַאֲחֵרִים עוֹשֶׂה מְחִצָּה, לְעַצְמוֹ לֹא כָּל־שֶׁכֵּן. אֲוִיר[32] רְשׁוּת הַיָּחִיד - כִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, עַד לָרָקִיעַ. אֲבָל[33] אֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים אֵינוֹ כִּרְשׁוּת הָרַבִּים אֶלָּא עַד עֲשָׂרָה טְפָחִים, וּלְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה בַּאֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים, מְקוֹם פְּטוּר הוּא[34].

31) שבת צט, ב. 32) שבת ז, א. נעץ קנה ברשות היחיד גבוה מאה אמה, וזרק מרשות הרבים ונח על גביו - חייב.
33) משנה, שבת ק, א. 34) ומותר להשתמש שם.

ד. אֵי זוֹ הִיא[35] כַּרְמְלִית[36]? תֵּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה[37] עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן וְגָבְהוֹ מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד עֲשָׂרָה[38]. שֶׁהַכַּרְמְלִית אֵינָהּ תּוֹפֶשֶׂת אֶלָּא עַד עֲשָׂרָה, וְאֵינָהּ רְחָבָה פָּחוֹת[39] מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה. וְכֵן חָרִיץ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר עַל כֵּן וְעָמֹק מִשְּׁלֹשָׁה עַד עֲשָׂרָה. וְכֵן מָקוֹם שֶׁהֵקַף בְּאַרְבַּע מְחִצּוֹת, גָּבְהָן

1 מִשְׁלֹשָׁה וְעַד עֲשָׂרָה וּבֵינֵיהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ
2 יָתֵר עַל כֵּן. וְכֵן קֶרֶן זָוִית הַסְּמוּכָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים,
3 וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמֵּקֶף[40] שָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת וְהָרוּחַ הָרְבִיעִית
4 רְשׁוּת הָרַבִּים, כְּגוֹן מָבוֹי שֶׁאֵין לוֹ לְחִי אוֹ קוֹרָה
5 בְּרוּחַ רְבִיעִית. וְכֵן[41] הַיַּמִּים וְהַבִּקְעָה, בֵּין בִּימוֹת
6 הַחַמָּה בֵּין בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - כָּל אֵלּוּ כַּרְמְלִית הֵן.

35) שבת ו, א. 36) שמדרבנן אסור לטלטל בתוכה ולהכניס ולהוציא לרשות אחרת, ראה בה"א. 37) טפחים. 38) שאם היא גבוהה עשרה ורחבה ארבעה - יש לה דין רשות היחיד, כמבואר בה"א. 39) שאם היא פחותה מארבעה ולמעלה משלשה, נקראת מקום פטור. 40) משנה, עירובין צד, א: "חצר שנפרצה לרשות הרבים (מרוח אחת), אמרו חכמים, מתוכה לרשות הרבים או מרשות הרבים לתוכה, פטור - מפני שהיא ככרמלית" (הגר"א). ודעת מפרשים אחרים, שמן התורה יש לה דין רשות היחיד, והזורק לתוכה חייב (מגיד־משנה). 41) "כל מקום שהוא רשות הרבים לענין שבת, כך הוא רשות הרבים לענין טומאה, אבל הבקעה המוקפת גדר בימות הגשמים, רשות היחיד לשבת ולטומאה. ואם לא היתה מוקפת, הרי היא רשות היחיד לטומאה בלבד" (רבינו בהל' אבות הטומאה פ"כ ה"א, ו).

7 ה. אֲוִיר[42] הַכַּרְמְלִית - הֲרֵי הוּא כַּכַּרְמְלִית עַד עֲשָׂרָה
8 טְפָחִים, וּלְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים בַּאֲוִיר הַכַּרְמְלִית
9 הֲרֵי הוּא מְקוֹם פְּטוּר. לְפִיכָךְ[43], מֵעַל[44] פְּנֵי הַמַּיִם
10 שֶׁבַּיַּמִּים וְשֶׁבַּנְּהָרוֹת: עַד עֲשָׂרָה טְפָחִים - כַּאֲוִיר
11 כַּרְמְלִית, וּלְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה - מְקוֹם פְּטוּר. אֲבָל כָּל
12 הָעֹמֶק[45] הַמְּלֵאָה מַיִם, הֲרֵי הוּא כְּקַרְקַע עָבֶה.

42) שבת ז, ב. 43) שבת ק, ב. 44) שאין מודדים עשרה טפחים מקרקעית הים אלא מפני המים ולמעלה (ראה 'תשובות הרמב"ם' פריימן סי' סז). 45) אפילו עמוק מאה אמה ואינו רחב ארבעה, שהוא בטל לגבי כרמלית.

13 ו. בּוֹר שֶׁבְּכַרְמְלִית - הֲרֵי הוּא כַּכַּרְמְלִית, אֲפִלּוּ עָמֹק
14 מֵאָה אַמָּה, אִם אֵין[46] בּוֹ אַרְבָּעָה[47]. רְשׁוּת הָרַבִּים
15 שֶׁהָיְתָה עָלֶיהָ תִּקְרָה[48], אוֹ שֶׁאֵין בְּרָחְבָּהּ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה
16 אַמָּה - הֲרֵי הִיא כְּכַרְמְלִית. אִצְטַבָּא[49] שֶׁבֵּין[50]
17 הָעַמּוּדִים הָעוֹמְדִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[51] - הֲרֵי הִיא
18 כְּכַרְמְלִית. וְצִדֵּי[52] רְשׁוּת הָרַבִּים[53] - כְּכַרְמְלִית. אֲבָל
19 בֵּין הָעַמּוּדִים, הוֹאִיל וְרַבִּים דּוֹרְסִין בֵּינֵיהֶן[54] - הֲרֵי
20 הֵן רְשׁוּת הָרַבִּים.

46) בנוסח ההלכה שלפני הראב"ד, היה כתוב "אפילו יש בו ארבעה", לכן תמה על רבינו, שכיון שיש בו רוחב ארבעה ועמוק יותר מעשרה, הרי זה רשות היחיד ולא כרמלית, כמבואר בהלכה א. אבל בנוסח שלפנינו "אם אין בו ד'" ולכן דינו ככרמלית, ולא נחשב למקום פטור כיון שהוא יותר מעשר, שהרי אין כרמלית רק עד עשר, שאנו אומרים: "מצא מין את מינו וניעור" (כיון שהבור נמצא בכרמלית, דינו ככרמלית), ראה להלן בפי"ז הי"א.

וב'תשובות הרמב"ם' (פריימן, סי' יט) לחכמי לוניל כתב רבינו על הלכה זו: "יראה לי מדבריכם, שיש בספר שלכם חסרון דברים, וזה נוסח הספר: בור שבכרמלית הרי הוא ככרמלית אפילו עמוק מאה אמה אם אין בו ארבעה, הואיל ולא חלק רשות לעצמו הרי הוא ככרמלית". ובאותה תשובה נמסר גם המקור להלכה זו בעירובין לב: "נתנו בבור (לעירוב אפילו עמוק מאה אמה - עירובו עירוב". ובגמרא לד: מעמידים את המשנה בבור שבכרמלית שדינו בכרמלית. 47) בנוסח אחר: אפילו עמוק מאה אמה ורחב מאה אמה ('מעשה רוקח'). 48) שבת צח, א. (וראה תשובות הרמב"ם סי' סט עמ' 71). 49) בנין אבנים על ידי הקיר כעין ספסל לשבת עליו. 50) שבת ז, א. שאי־אפשר ללכת שם ברווח. 51) "שהיו עמודים ברחבה, ותולים בהם הסוחרים את סחורותיהם, וגם אצטבאות היו לפניהם לשבת שם" (רש"י). 52) (עירובין צד.) 53) בית הסמוך לרה"ר שכתליו בולטים ומעכבים את בני רשות הרבים להלוך שם תדיר. 54) "אף־על־פי שאין בין עמוד לעמוד ט"ז אמה - נחשב רשות הרבים, כיון שרבים הולכים שם, ומחוץ לבין העמודים רחב ט"ז אמה" ('תוספות').

21 ז. אֵי זֶהוּ[55] מְקוֹם פְּטוּר? מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פָּחוֹת
22 מֵאַרְבָּעָה[56] עַל אַרְבָּעָה וְגָבְהוֹ שְׁלֹשָׁה עַד לָרָקִיעַ,
23 שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[57] הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ. אֲפִלּוּ[58]
24 קוֹצִים[59] וּבַרְקָנִים[60] אוֹ גְּלָלִים[61] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, גָּבְהָן
25 שְׁלֹשָׁה וְאֵין רָחְבָּן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - הֲרֵי הֵן
26 מְקוֹם פְּטוּר. וְכֵן חָרִיץ שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל
27 אַרְבָּעָה[62] וְעָמְקוֹ מִשְּׁלֹשָׁה עַד הַתְּהוֹם. וְכֵן מָקוֹם
28 הַמֻּקָּף שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, אֲפִלּוּ הָיָה אָרְכּוֹ
29 אֶלֶף מִיל וְרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה פָּחוֹת שְׁעוֹרָה, וְגָבְהוֹ
30 מִשְּׁלֹשָׁה וּלְמַעְלָה - הֲרֵי זֶה מְקוֹם פְּטוּר. וְכֵן אֲוִיר
31 רְשׁוּת הָרַבִּים[63] אוֹ אֲוִיר כַּרְמְלִית[64] לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה
32 - הֲרֵי הוּא מְקוֹם פְּטוּר[65].

55) שבת ו, א. 56) רוחב, ואפילו ארוך מאה אמה, שצריכים ארבעה על ארבעה מרובעים ('מגן אברהם'). 57) פחות משלשה הרי הוא כלבוד (מחובר לקרקע) - הלכה למשה מסיני. 58) כלומר, אפילו אלה הדוקרים או המאוסים אינם מקום פטור אלא אם יש בגובהם שלשה טפחים. 59) שבת ז, א. 60) שיח מלא עקצים (שופטים ח, ז). 61) צואת בקר. 62) שאם היה בו ארבעה נחשב לרשות היחיד. 63) משנה, שבת ק, א. 64) שבת, ז, ב. 65) אולם אין מציאות למקום פטור רק ברשות הרבים או בכרמלית, אבל ברשות היחיד אין דין מקום פטור, כיון שרשות היחיד עולה עד לרקיע וממלאה את כל החלל (מגיד־משנה).

33 ח. מָקוֹם[66] שֶׁיֵּשׁ בְּגָבְהוֹ תִּשְׁעָה טְפָחִים מְצֻמְצָמִים,
34 לֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי הוּא
35 כִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאֵין מַשְׁגִּיחִין[67] עַל מִדַּת אָרְכּוֹ וּמִדַּת
36 רָחְבּוֹ, בֵּין רָחָב בֵּין קָצָר, מִפְּנֵי שֶׁרַבִּים מְכַתְּפִין[68]
37 עָלָיו[69]. אֲבָל אִם הָיָה יָתֵר עַל תִּשְׁעָה אוֹ פָּחוֹת: אִם
38 הָיָה בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר - הֲרֵי הוּא

כַּרְמְלִית, וְאִם אֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - הֲרֵי הוּא מְקוֹם פְּטוּר[70].

66) שבת ח, א. 67) זוהי גם דעת רש"י, אבל דעת הראב"ד שרק אז נחשב לרה"ר אם רחב ארבעה. 68) עומדים ונסמכים שם לתקן את המשא שעל כתפיהם. 69) וכיון שצורך בו לרבים, רשות הרבים הוא בין רחב בין קצר (רש"י). 70) ואם היה גבוה עשרה ורחב ארבעה, הוא רשות היחיד.

ט. גַּג[71] הַסָּמוּךְ לִרְשׁוּת הָרַבִּים בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה טְפָחִים - הוֹאִיל וְרַבִּים מְכַתְּפִין עָלָיו[72], אָסוּר לְטַלְטֵל בַּגָּג עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ סֵלֶם קָבוּעַ[73] לְהַתִּירוֹ. עַמּוּד[74] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה רִשׁוּת הַיָּחִיד. נָעַץ בְּגָבְהוֹ[75] יָתֵד כָּל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ אֵינָהּ גְּבוֹהָה[76] שְׁלֹשָׁה, הוֹאִיל וְרָאוּי לִתְלוֹת בַּיָּתֵד וּלְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ - הֲרֵי זֶה מְמַעֲטוֹ וְנַעֲשֶׂה כַּרְמְלִית. וְאֵין מוֹדְדִין לוֹ אֶלָּא מִן הַיָּתֵד וּלְמַעְלָה. וַאֲפִלּוּ מִלְּאָהוּ כֻּלּוֹ[77] יְתֵדוֹת - הֲרֵי זֶה מְמַעֵט גָּבְהוֹ, שֶׁהֲרֵי תּוֹלִין בְּאוֹתָן הַיְתֵדוֹת וּמִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶן.

71) עירובין פד, ב. 72) משתמשים בו. ולפיכך נראה כרשות הרבים. 73) בין לחול בין לשבת, ובזה סילק את הרבים ממנו, ונעשה הגג מיוחד לו (רשב"א). 74) עירובין עח, א. 75) כלומר, לצידו למטה לארץ (בניגוד לרש"י והראב"ד שפירשו נעץ בו בראשו, כלומר על גביו). 76) כגירסת רבינו חננאל שם: "רב אשי אמר, אע"פ שאינה גבוה ג' אפשר [דתלי] ביה מידי", ועיין 'מגיד משנה'. 77) כלומר, למטה לארץ ואינם גבוהים שלשה (מגיד־משנה, ועיין לחם־משנה).

י. חוֹרֵי[78] רְשׁוּת הַיָּחִיד[79] - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הַיָּחִיד. אֲבָל חוֹרֵי רְשׁוּת הָרַבִּים[80] - אֵינָם כִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כְּפִי מִדָּתָן. כֵּיצַד? חוֹר בְּצַד רְשׁוּת הָרַבִּים: אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וְגָבוֹהַּ עֲשָׂרָה - הֲרֵי הוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד;[81] וְאִם אֵין גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה - הֲרֵי זֶה כַּרְמְלִית; וְאִם אֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה מְקוֹם פְּטוּר. וְהוּא, שֶׁגָּבוֹהַּ שְׁלֹשָׁה; שֶׁכָּל הַפָּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה - הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ[82].

78) שבת ז, ב. 79) חורים שבכותל לצד רשות היחיד, או שהם מפולשים מעבר לעבר. 80) חורים שבכותל לצד רשות הרבים ואינם מפולשים לפנים. 81) וחורי כרמלית נידונים ג"כ כפי מדתם (רשב"א). 82) ונקרא לבוד.

יא. רְשׁוּת[83] הַיָּחִיד וּמְקוֹם פְּטוּר - מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּן. אֲפִלּוּ הָיָה אֹרֶךְ כָּל אַחַת מִשְׁתֵּיהֶן כַּמָּה מִילִין - מְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ. אֲבָל רְשׁוּת הָרַבִּים וְהַכַּרְמְלִית - אֵין מְטַלְטְלִין בָּהֶן אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת. וְאִם הֶעֱבִיר אוֹ הוֹשִׁיט אוֹ זָרַק חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת: בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - חַיָּב, וּבְכַרְמְלִית - פָּטוּר[84]. שֶׁאָסוּר הַכַּרְמְלִית מִדִּבְרֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהִיא דּוֹמָה[85] לִרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁמָּא תִּתְחַלֵּף בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. לְפִיכָךְ, אִם לֹא הָיָה צָרִיךְ לְגוּף הַהוֹצָאָה, כְּגוֹן[86] שֶׁהֶעֱבִיר קוֹץ בְּכַרְמְלִית כְּדֵי שֶׁלֹּא יִזּוֹקוּ בּוֹ רַבִּים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ הֶעֱבִירוֹ כַּמָּה אַמּוֹת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

83) שבת ו, א. 84) ובפירוש המשניות כותב רבינו: "ומי שיוציא מאחד מהם לכרמלית, או משם לאחד מהם, יתחייב מלקות אם הוא מזיד, ואם הוא שוגג פטור מכלום" (שבת פ"א מ"א); וכתב על זה ב'תוספות יום טוב' (שבת פ"א): "ואל תטעה ותחשוב שרוצה לומר מלקות ארבעים שבתורה, אלא מכת מרדות מדרבנן (ראה בפ"א ה"ג), ורגיל רבינו לקרוא למכת מרדות דרבנן בשם מלקות". 85) בזה שאין לו מחיצות. 86) שבת מב, א: "אמר רבינא: קוץ ברשות הרבים מוליכו פחות פחות מארבע אמות (עד שיסלקנו לצדי רשות הרבים, כי לטלטל פחות מד' אמות הוא איסור מדרבנן) ובכרמלית אפילו טובא (יותר, שטלטול שלו מדרבנן יעבירנו בעקירה אחת)".

יב. כְּשֵׁם[87] שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל מְקוֹם פְּטוּר, כָּךְ מֻתָּר לְהַכְנִיס מִמְּנוּ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְכַרְמְלִית. וּמוֹצִיאִין לוֹ מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד וּמֵרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִן הַכַּרְמְלִית.

87) שבת ו, א.

יג. כְּשֵׁם[88] שֶׁאָסוּר לְטַלְטֵל בְּכָל הַכַּרְמְלִית, כָּךְ אָסוּר לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים; אוֹ לְהַכְנִיס לַכַּרְמְלִית מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִם הוֹצִיא אוֹ הִכְנִיס - פָּטוּר.

88) שם.

יד. הַמּוֹצִיא[89] מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְכַרְמְלִית בָּאֶמְצַע - פָּטוּר[90]. וְכֵן הַמּוֹשִׁיט אוֹ הַזּוֹרֵק מִזּוֹ לָזוֹ וְכַרְמְלִית בָּאֶמְצַע - פָּטוּר. הַמּוֹצִיא[91] חֵפֶץ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לְכַרְמְלִית וְהִנִּיחוֹ שָׁם, וְחָזַר וַעֲקָרוֹ מִכַּרְמְלִית וְהִכְנִיסוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד; אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לְכַרְמְלִית וְהִנִּיחוֹ שָׁם, וְחָזַר וַעֲקָרוֹ מִכַּרְמְלִית וְהוֹצִיאוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

89) שבת צז, א; בנוסח אחר: "המושיט או המוציא חפץ" ('מעשה רוקח'). 90) אם לא העביר בשתי רה"ר ביחד ארבע אמות, אבל העביר בשתיהן - בלא צירוף הכרמלית - ארבע אמות חייב - שרשויות מצטרפות, כמבואר בפי"ג הי"ז. 91) שבת ה, ב: "המוציא מחנות (רשות היחיד) לפלטיא (רשות הרבים) דרך סטיו (כרמלית), חייב (מכיון שלא עמד בכרמלית), ובן עזאי פוטר - (מהלך כעומד)". אבל עמד - פטור אף לרבנן וכל־שכן הניח.

טו. הַמּוֹצִיא[92] מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְעָבַר עַל מְקוֹם פְּטוּר שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶן בַּהֲלִיכָתוֹ - חַיָּב,

שֶׁמְּהַלֵּךְ אֵינוֹ כְּעוֹמֵד. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּזוֹרֵק[93], שֶׁעָבַר הַחֵפֶץ בִּמְקוֹם פְּטוּר, שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב כְּמִי שֶׁנָּח שָׁם. הָיָה[94] עוֹמֵד בִּמְקוֹם פְּטוּר, וְנָטַל חֵפֶץ מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ מֵאָדָם הָעוֹמֵד שָׁם, וְהִנִּיחוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בְּיַד אָדָם הָעוֹמֵד שָׁם - פָּטוּר. וְכֵן אִם הִכְנִיס מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְעָמַד בִּמְקוֹם פְּטוּר - פָּטוּר.

92) שם. 93) שאפילו בן עזאי הסובר מהלך כעומד דומה, מודה בזורק מתחילת ארבע לסוף ארבע שחייב (שבת ו.). 94) שבת ח, ב.

טז. עֲמוּד[95] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה, וְאֵין בְּעֹקְרוֹ[96] אַרְבָּעָה, וְיֵשׁ[97] בַּגֹּבַהּ[98] הַקָּצָר שֶׁלּוֹ שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי הוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד, וְאִם זָרַק מֵרְשׁוּת הָרַבִּים וְנָח עַל גַּבָּיו - חַיָּב. תֵּל[99] הַמִּתְלַקֵּט[100] גֹּבַהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים מִתּוֹךְ אֹרֶךְ אַרְבַּע אַמּוֹת[101] - הֲרֵי הוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד, וְאִם זָרַק מֵרְשׁוּת הָרַבִּים וְנָח עַל גַּבָּיו - חַיָּב.

95) שבת קא, א. 96) בחלקו הנוגע בארץ. 97) בדפוס שונצינו, הנוסח: "ואין". 98) בגמרא שם: "יש בקצר שלו שלשה", ופירש רש"י: "יש בו גובה שלשה". וזהו החידוש שאף־על־פי שאין לומר כאן "לבוד" ממקום שכלה רחבו לקרקע, בכל זאת הוא רשות היחיד מפני שאנו אומרים גוד אחית מחיצתא (־משוך והוריד המחיצה למטה. מתוכן דברי רש"י שם). ולפי זה, אם אין בגובה הקצר שלשה, בוודאי הוא רשות היחיד מפני שאומרים בו 'לבוד'. ויש מפרשים "יש בקצר שלו שלשה" היינו שיש בעובי הקצר שלשה ('תוספות'). ולפי זה, דברי הגמרא הם בדווקא, שאם אין שם שלשה לא אומרים בו 'גוד אחית'. 99) שבת ק, א. 100) שהוא במדרון והולך ומתלקט מעט מעט עד שמגביה עשרה מתוך ד' אמות. הרי הוא כאילו זקוף כולו והוא רשות היחיד במקום גבהו, ואם זרק מרשות הרבים ונח על גביו - חייב (רש"י). 101) אבל אם היה הגובה עשרה מתוך חמש אמות, הרי הוא כרשות הרבים, שהרי אפשר להלוך שם (רש"י).

יז. נָעַץ[102] קָנֶה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֲפִלּוּ גָּבוֹהַּ מֵאָה אַמָּה, וְזָרַק מֵרְשׁוּת הָרַבִּים וְנָח עַל גַּבָּיו - חַיָּב[103], שֶׁרְשׁוּת הַיָּחִיד עוֹלָה עַד לָרָקִיעַ. אֵילָן[104] שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְזָרַק[105] וְנָח עַל נוֹפוֹ[106] - פָּטוּר, שֶׁאֵין הַנּוֹף הוֹלֵךְ אַחַר הָעִקָּר.

102) שבת קז, ב. 103) ואף שצריך עקירה והנחה על גבי מקום ארבעה על ארבעה (פי"ג ה"א), נראה מדברי רש"י וקצת גאונים, שבהנחה ברשות היחיד - אין צריך מקום ארבעה על ארבעה. 104) שבת ח, א. 105) מרשות הרבים. 106) ענפיו.

יח. נָעַץ[107] קָנֶה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבְרֹאשׁוֹ טְרַסְקָל[108], וְזָרַק וְנָח עַל גַּבָּיו - פָּטוּר, שֶׁאֵין רְשׁוּת הָרַבִּים אֶלָּא עַד עֲשָׂרָה[109]. הַזּוֹרֵק[110] אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָח הַחֵפֶץ בְּכֹתֶל, כְּגוֹן שֶׁזָּרַק חֵלֶב[111] אוֹ בָּצָק וְנִדְבַּק בְּכֹתֶל: אִם נִדְבַּק לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים - כְּזוֹרֵק בָּאֲוִיר, שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מְקוֹם פְּטוּר הוּא; נִדְבַּק לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים - כְּזוֹרֵק בָּאָרֶץ, וְחַיָּב. זָרַק לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, וְנָח בְּחוֹר כָּל שֶׁהוּא - פָּטוּר[112].

107) שבת קא, א. 108) סל. 109) ואף ש"גבוה עשרה ורחב ארבעה ברשות הרבים נחשב לרשות היחיד" (הלכה א'). זהו רק אם הוא רחב ארבעה גם למטה, אבל כאן שבתוך עשרה יש רק קנה דק והסל הוא למעלה, אין אומרים "גוד אחית מחיצתא" שכל מחיצה שהגדיים בוקעים בה - אינה מחיצה. 110) משנה, שבת ק, א. 111) שם נאמר: "בדבילה שמינה שנינו", וסובר רבינו שהוא־הדין בכל דבר הנדבק. 112) שכיון שאין החור רחב ארבעה, אינו נחשב כרשות היחיד אלא כמקום פטור.

יט. זָרַק[113] קָנֶה[114] אוֹ רֹמַח מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְנִתְקַע בִּרְשׁוּת הָרַבִּים כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד - פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי מִקְצָתוֹ בִּמְקוֹם פְּטוּר[115]. זָרַק כְּלִי מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָיָה אוֹתוֹ כְּלִי גָּדוֹל וְיֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה בְּגֹבַהּ עֲשָׂרָה - פָּטוּר; מִפְּנֵי שֶׁכְּלִי זֶה רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה, וְנִמְצָא כְּמוֹצִיא מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הַיָּחִיד[116].

113) שבת ח, א. 114) גבוה עשרה. 115) שאינו חייב רק אם נח כולו ברשות הרבים (רש"י). 116) זוהי גם דעת ה'תוספות', ויוצא מזה שאם העביר את הכלי ארבע אמות ברשות הרבים – חייב. אבל רש"י הסביר אחרת: "שכלי זה הוא רשות לעצמו. ואנו ממשכן למדים, שהיו זורקים מחטים זה לזה ולא היו זורקים רשויות". ובכל אופן פטור כאן.

כ. בּוֹר[117] תִּשְׁעָה[118] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְעָקַר חֵלְיָא[119] מִקַּרְקָעִיתוֹ וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה[120], אַף־עַל־פִּי שֶׁעֲקִירַת הַחֵפֶץ וַעֲשִׂיַּת הַמְּחִצָּה בְּאֵין כְּאַחַת - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה הַמְּחִצָּה עֲשָׂרָה בַּתְּחִלָּה. הָיָה הַבּוֹר עֲשָׂרָה[121], וְהִשְׁלִיךְ[122] בּוֹ חֵלְיָא וּמִעֲטוֹ מֵעֲשָׂרָה[123] - פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי הַנָּחַת הַחֵפֶץ וְסִלּוּק הַמְּחִצָּה בְּאֵין כְּאָחָת[124].

117) שבת צט, ב. 118) שהוא כרמלית. 119) עפר מקרקעית הבור או משפתו, והשליכו לרשות הרבים. 120) ועכשיו נעשה רשות היחיד. 121) שהוא רשות היחיד. 122) מרשות הרבים. 123) ועכשיו נעשה כרמלית. 124) בשני מקרים אלה, נסתפקו בגמרא אם חייב או לא, וכיון שלא נפשטה הבעיה - פסק רבינו שפטור מספק.

כא. הַזּוֹרֵק[125] דַּף[126] וְנָח עַל גַּבֵּי יְתֵדוֹת[127] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְנַעֲשָׂה רְשׁוּת הַיָּחִיד, אֲפִלּוּ הָיָה כְּלִי עַל גַּבֵּי

הַדַּף[128] - פָּטוּר[129], שֶׁהֲרֵי עֲשִׂיַּת הַמִּחְצָה עִם נוּחַת הַכְּלִי בָּאִין כְּאֶחָת.

125) שבת צט, ב. 126) רחב ארבעה. 127) דקות, שהיו גבוהות עשרה ואין רחבות ארבעה, ודף זה הרחב ארבעה - עשאה רשות היחיד (רש"י). 128) ואף שבוודאי נח הדף תחילה על היתדות ואחרי־זה נח החפץ. 129) זוהי בעיה שלא נפשטה בגמרא, ולכן פטור מספק.

כב. בּוֹר[130] שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה[131] וְרָחָב שְׁמֹנָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְזָרַק מַחְצֶלֶת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[132] וְחִלְּקָה הַבּוֹר בְּרָחְבּוֹ לִשְׁנַיִם - פָּטוּר[133]; שֶׁהֲרֵי עִם הַנָּחַת הַכְּלִי בָּטְלוּ הַמִּחְצוֹת, וְנַעֲשָׂה כָּל מָקוֹם מֵהֶן פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה.

130) שבת ק, א. 131) שהוא רשות היחיד. 132) בנוסח אחר: "מרשות הרבים", והנוסח נכון ('מעשה רוקח'). 133) כאביי ולא כרבי יוחנן (שם). ועיין 'מגיד משנה'.

כג. בּוֹר[134] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים עָמֹק עֲשָׂרָה[135] וְרָחָב אַרְבָּעָה, מִלֵּא מַיִם וְזָרַק לְתוֹכוֹ חֵפֶץ[136] וְנָח עַל גַּבֵּי הַמַּיִם - חַיָּב, שֶׁאֵין הַמַּיִם מְבַטְּלִין הַמִּחְצוֹת. הָיָה מָלֵא פֵּרוֹת[137] וְזָרַק לְתוֹכוֹ - פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי מְעַטּוּ הַפֵּרוֹת אֶת שִׁעוּרוֹ[138].

134) שבת ק, א. 135) שהוא רשות היחיד. 136) כבד שאינו צף על גביו אלא נח בתוכו כגון אבן (רש"י). 137) לדעת הרשב"א מדובר כאן בפירות של טבל, שאסור לטלטלם בשבת ולהוציאם מהבור, ולכן מבטלים את המחיצות. 138) נראה שהוא־הדין בכל דבר נוזל שאינו מבטל מחיצות, אבל דברים יבשים דינם כפירות (מגיד־משנה).

כד. רְקַק מַיִם[139] שֶׁהוּא עוֹבֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְרַבִּים מְהַלְּכִין[140] בּוֹ: אִם אֵין בְּעָמְקוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים - הֲרֵי הוּא כִּרְשׁוּת הָרַבִּים; בֵּין שֶׁהָיָה רָחָב אֲפִלּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת[141], בֵּין שֶׁלֹּא[142] הָיָה בְּרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים, שֶׁהֲרֵי רֹב הָעָם מְדַלְּגִין עָלָיו וְאֵין מְהַלְּכִין בְּתוֹכוֹ, הוֹאִיל וְאֵין בְּעָמְקוֹ עֲשָׂרָה - הֲרֵי הוּא רְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִם יֵשׁ בְּעָמְקוֹ עֲשָׂרָה אוֹ יָתֵר - הֲרֵי הוּא כְּכַרְמְלִית כִּשְׁאָר הַיַּמִּים. וְהוּא, שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר עַל כֵּן, שֶׁאֵין כַּרְמְלִית פְּחוּתָה מֵאַרְבָּעָה.

139) משנה, שבת ק, ב. ופירוש רבינו חננאל שם) בצה, מים לא עמוקים מעורבים בעפר שרבים עוברים בהם. 140) רגילים ללכת בו ברגל. 141) ואין מהלכים בו אלא על־ידי הדחק. 142) ובני אדם עוברים בתוכו או מדלגים עליו.

יום רביעי ל' סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו גזירות של דבריהם בדיני ההוצאה ותולדותיה. ונמשך לזה ביאור מה שמותר (שהיה באפשר לחוש לו מהיות לו קצת דמיון להם), כמבואר שם.

א. עוֹמֵד[2] אָדָם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּמְטַלְטֵל[3] בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד כֻּלָּהּ. וְעוֹמֵד בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּמְטַלְטֵל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת. וְאִם הוֹצִיא - פָּטוּר[4], מִפְּנֵי[5] שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת אַחֶרֶת. וְכֵן[6] עוֹמֵד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּפוֹתֵחַ[7] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּפוֹתֵחַ[8] בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד. בְּהֵמָה[9] שֶׁהָיְתָה רֵבָּהּ[10] בַּחוּץ וְרֹאשָׁהּ בִּפְנִים - אוֹכְסִין[11] אוֹתָהּ; וּבְגָמָל[12] - עַד שֶׁיְּהֵא רֹאשׁוֹ וְרֵבוֹ בִּפְנִים, הוֹאִיל וְצַוָּארוֹ אָרֹךְ[13].

2) (משנה במסכת עירובין דף צח עמוד ב). 3) דברים שאין לחוש שמא יוציאם לרשות הרבים (ראה להלן הלכה ב). 4) הראב"ד השיג כאן על רבינו, שמכיוון שבגמרא דימו דין זה לדברי רבא: "המעביר חפץ מתחילת ארבע לסוף ארבע והעבירו דרך עליו - חייב", ונפסקה ההלכה כרבא - כמובא למעלה בפרק י"ב הלכה י"ד - ולכן גם כאן צריך להיות חייב, ובעל ה"מגיד משנה" מביא נוסח אחר: "ואם הוציא חייב" אלא שלפי זה היה צריך לכתוב: "אף על פי שהוא ברשות אחרת" (מגיד משנה). 5) כתב כן ליישב הסתירה מכאן למה שכתב למעלה בפרק י"ב הלכה י"ד (ראה בהערה שלמעלה) שכאן שהוא ברשות אחרת נחשבת ידו כמקום פטור (וכמו שכתבו התוספות במסכת עירובין דף כ עמוד א דיבור המתחיל לא יעמוד) - מרכבת המשנה. 6) משנה במסכת עירובין דף קא עמוד א "מעשה בשוק של פַּטְמִים (המפטמים עופות למכירה) שהיה בירושלים, שהיו נועלים (פתח חנותם ועומדים ברשות הרבים), ומניחים את המפתח בחלון שעל גבי הפתח" והלכה כחכמים ("מגיד משנה"). 7) נוטל המפתח שברשות הרבים ופותח שם את החנות (רש"י). 8) במפתח המונח שם. 9) (מסכת עירובין דף כ עמוד ב). 10) בנוסחה אחרת: "בהמה שהייתה בחוץ" (כתב יד אברבנאל). 11) מאכילים אותה הרבה על כורחה, ואין חוששים שמא יימשך אחרי פרתו ויוציא את הדלי החוצה לרשות הרבים. 12) מלעיטים (מכניסים את המאכל לפיו, עד למקום שהוא יכול להחזיר). שהרי שנינו (מסכת שבת דף קנה:) "אין אובסים את הגמל אלא מלעיטין" (תוספות). 13) יימשך אחר צווארו וחוששים שיוציא לרשות הרבים אם אין ראשו ורובו בפנים (מער"ק).

ב. לֹא[14] יַעֲמֹד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְיִשְׁתֶּה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְיִשְׁתֶּה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֶלָּא אִם־כֵּן הִכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֵבוֹ לַמָּקוֹם שֶׁהוּא שׁוֹתֶה. כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה שׁוֹתֶה בְּכֵלִים נָאִים, שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶן[15], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יוֹצִיאֵם; אֲבָל אִם הָיוּ כֵּלִים שֶׁאֵינָן נָאִים, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה הַבּוֹר בְּכַרְמְלִית[16] אַף־עַל־פִּי שֶׁהַכֵּלִים נָאִים - מַכְנִיס[17] רֹאשׁוֹ בִּלְבַד וְשׁוֹתֶה בִּמְקוֹמוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֵבוֹ.

14) (משנה במסכת עירובין דף צט עמוד א). 15) דעת רבינו שלא גזרו אלא בכלים נאים. אבל להרשב"א בכל דבר שהוא צריך לו, חוששים שמא יכניסם לרשותו, אלא אם כן יוציא או יכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה ("מגיד משנה"). 16) שעיקר איסורה "מפני שהיא דומה לרשות הרבים, שמא תתחלף ברשות הרבים" (רבינו בפרק י"ד הלכה י"א), ואין גוזרין גזירה לגזירה, "משום שנאמר ושמרתם את משמרתי, עשו משמרת למשמרתי. כלומר: גזירה לתורתי, ולא משמרת למשמרת" (רש"י מסכת ביצה דף ב עמוד ב) וזהו כרבא (מסכת שבת דף י"א עמוד ב) ולא כאביי שסובר שהחמירו ב"הוצאה" לגזור גזירה לגזירה. 17) (מסכת שבת דף יא עמוד א).

1 **ג. עוֹמֵד[18] אָדָם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְקוֹלֵט[19] מִן הָאֲוִיר**
2 **מִן הַמַּיִם הַמְקַלְּחִין מִן הַצִּנּוֹר אוֹ מִן הַכֹּתֶל,**
3 **וְשׁוֹתֶה[20]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגַּע[21] בַּצִּנּוֹר אוֹ בַּכֹּתֶל וְיִקְלֹט**
4 **מֵעַל גַּבָּן. וְאִם נָגַע: אִם הָיָה מָקוֹם שֶׁנָּגַע בּוֹ לְמַעְלָה**
5 **מֵעֲשָׂרָה בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[22] סָמוּךְ לַגָּג - הֲרֵי זֶה**
6 **אָסוּר; שֶׁנִּמְצָא כְּעוֹקֵר[23] מֵעַל הַגָּג, שֶׁהוּא רְשׁוּת**
7 **הַיָּחִיד. וְכֵן אִם הָיָה בַּצִּנּוֹר אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, בֵּין**
8 **שֶׁהָיָה הַצִּנּוֹר בְּתוֹךְ[24] עֲשָׂרָה בֵּין שֶׁהָיָה לְמַעְלָה[25]**
9 **מֵעֲשָׂרָה, וְקָלַט מִמֶּנּוּ מַיִם - הֲרֵי זֶה אָסוּר. וְלָמָּה**
10 **אֵינוֹ חַיָּב[26]? מִפְּנֵי[27] שֶׁלֹּא נָחוּ[28] הַמַּיִם, אֶלָּא הֲרֵי הֵן**
11 **נִזְחָלִין וְהוֹלְכִין.**

18) (משנה במסכת עירובין דף צט עמוד ב). 19) תופס ומקבל בכלי מן המים הנזחלים. 20) כי אוויר למעלה מעשרה טפחים ברשות הרבים מקום פטור הוא (ראה בפרק י"ד הלכה ז), ואפילו אם הוא למטה מעשרה שהיא רשות הרבים גמורה, הלא ידו גם כן ברשות הרבים היא. 21) לקרב את הכלי לצינור. 22) שכל פחות משלושה כלבוד (כמחובר), והרי הוא כאילו קלט מן הגג שהוא רשות היחיד. 23) ומכל מקום לא נחשב כאילו הוציא מרשות היחיד (כמבואר בסוף ההלכה). 24) שכל מקום של ארבעה טפחים ברשות הרבים הגבוה משלושה ועד עשרה, דינו ככרמלית, ואסור מדרבנן להשתמש בה לרשות הרבים (פרק י"ד הלכה י"ג). 25) שמקום גבוה עשרה ורחב ארבעה ברשות הרבים הוא רשות היחיד. 26) חטאת, אם נגע בצינור וקלט ממנו מים. 27) (תלמוד ירשלמי מסכת עירובין פרק י הלכה ו). 28) ואינו חייב במוציא מרשות לרשות, אלא אם עקר ממקום שנח החפץ, כמבואר בפרק י"ג הלכה ד.

12 **ד. זִיז[29] שֶׁלִּפְנֵי הַחַלּוֹן יוֹצֵא בָּאֲוִיר שֶׁעַל רְשׁוּת**
13 **הָרַבִּים, אִם הָיָה לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה[30] טְפָחִים - מֻתָּר**
14 **לְהִשְׁתַּמֵּשׁ[31] עָלָיו, שֶׁאֵין רְשׁוּת הָרַבִּים תּוֹפֶסֶת אֶלָּא**
15 **עֲשָׂרָה טְפָחִים. לְפִיכָךְ מֻתָּר[32] לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל הַכֹּתֶל**
16 **עַד עֲשָׂרָה טְפָחִים הַתַּחְתּוֹנִים.**

29) (משנה במסכת עירובין דף צח עמוד ב). "קצה היוצא מן הכותל, מבניין או עץ או אבן או זולתם" (רבינו בפירוש המשניות). 30) שהוא מקום פטור. 31) כמבואר בהלכה ז. 32) כי ב"מקום פטור" מותר להשתמש (פרק י"ד הלכה ז).

17 **ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[33]? כְּשֶׁהָיָה זִיז אֶחָד יוֹצֵא**
18 **בָּאֲוִיר; אֲבָל אִם הָיוּ יוֹצְאִים בַּכֹּתֶל שְׁנֵי זִיזִין זֶה**
19 **לְמַטָּה מִזֶּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה,**
20 **אִם יֵשׁ בַּזִּיז הָעֶלְיוֹן שֶׁלִּפְנֵי הַחַלּוֹן רֹחַב אַרְבָּעָה עַל**
21 **אַרְבָּעָה - אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ עָלָיו; מִפְּנֵי שֶׁהוּא רְשׁוּת**
22 **בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְהַזִּיז שֶׁתַּחְתָּיו רְשׁוּת אַחֶרֶת[34], וְאָסְרוּ זֶה**
23 **עַל זֶה. שֶׁאֵין שְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת מִשְׁתַּמְּשׁוֹת בִּרְשׁוּת אֶחָת.**

33) שמותר להשתמש בזיז; תלמוד ירושלמי (מסכת עירובין פרק י הלכה ד): "לא אמר אלא באחד, אבל בשתיים אסור שאין שתי רשויות משתמשות ברשות אחת". 34) "הזיזין הבולטים מן הכותל כלפי רשות הרבים אינם שלו, שבזכות בני רשות הרבים עומדים, ואף שמן התורה אין אוויר רשות הרבים עולה למעלה מעשרה, מכל מקום כל אותם הזיזים שלהם הם, ויש רשות לכל אחד מבני רשות הרבים להשתמש בהם, וכשיש שני זיזים זה למעלה מזה, בני רשות הרבים משתמשים בתחתון (ואוסרים על העליון), וכשיש רק זיז אחד הרי הוא לבני החלון שתשמישם תדיר בו" (הריטב"א); אולם ב"מגיד משנה" משווה את דברי רבינו לשיטת הרשב"א, שכאן מדובר בשני זיזים השייכים לשני בני אדם ולכן אוסרים זה על זה, אבל באדם אחד מותר.

24 **ו. אֵין[35] בָּעֶלְיוֹן אַרְבָּעָה וְאֵין בַּתַּחְתּוֹן אַרְבָּעָה -**
25 **מִשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׁנֵיהֶן, וְכֵן בְּכָל הַכֹּתֶל עַד עֲשָׂרָה טְפָחִים**
26 **הַתַּחְתּוֹנִים[36]. הָיָה בַּתַּחְתּוֹן אַרְבָּעָה וּבָעֶלְיוֹן אֵין בּוֹ**
27 **אַרְבָּעָה - אֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּעֶלְיוֹן אֶלָּא כְּנֶגֶד חַלּוֹנוֹ[37]**
28 **בִּלְבַד; אֲבָל בִּשְׁאָר הַזִּיז שֶׁבִּשְׁנֵי צִדְדֵי הַחַלּוֹן - אָסוּר**
29 **לְהִשְׁתַּמֵּשׁ, מִפְּנֵי זֶה שֶׁתַּחְתָּיו שֶׁחָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ[38].**

35) (מסכת עירובין דף צח עמוד ב). 36) שהוא מקום פטור. 37) שהוא כזווית החלון והרחבתו (רש"י) ודינו כחורי רשות היחיד, כמבואר למעלה פרק י"ד הלכה י. 38) ואוסר על העליון להשתמש שלא כנגד החלון, "לפי שאוויר התחתון שהוא רשות היחיד עולה עד לרקיע, והעליון באווירו של תחתון, למה הדבר דומה? - למוציא זיז לחצר חבירו, שאסור להשתמש בו בכלים ששבתו בתוך ביתו עד שיערבו" (רשב"א) וראה בהלכה ח.

30 **ז. כָּל[39] זִיז[40] הַיּוֹצֵא עַל אֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁמֻּתָּר**
31 **לְהִשְׁתַּמֵּשׁ עָלָיו, כְּשֶׁהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ - אֵין נוֹתְנִין**
32 **עָלָיו וְאֵין נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ אֶלָּא כְּלֵי חֶרֶס וּזְכוּכִית**
33 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁאִם יִפְּלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים - יִשָּׁבְרוּ;**
34 **אֲבָל שְׁאָר כֵּלִים וָאֳכָלִין - אֲסוּרִים[41], שֶׁמָּא יִפְּלוּ**
35 **לִרְשׁוּת הָרַבִּים וִיבִיאֵם.**

39) (מסכת עירובין דף צח עמוד ב). 40) בין שהוא רחב ארבעה בין שאינו רחב ארבעה. 41) ודווקא בזיז וכיוצא בו, אבל דבר רחב כגג, שהמשתמש עומד שם עם הכלי, מותר להשתמש בכל הכלים (ריטב"א, ושולחן ערוך אורח חיים סימן שנג).

ח. שְׁנֵי[42] בָּתִּים בִּשְׁנֵי צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים, זָרַק[43] מִזּוֹ לָזוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה - פָּטוּר[44]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶם עֵרוּב[45]. וַאֲפִלּוּ בְּגָדִים וּכְלֵי מַתָּכוֹת[46] מֻתָּר לִזְרֹק[47]. וְאִם הָיָה זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה וְלֹא הָיָה בְּשָׁוֶה - אָסוּר לִזְרֹק בֶּגֶד וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁמָּא יִפֹּל וִיבִיאֶנּוּ[48]; אֲבָל כְּלֵי חֶרֶס וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - זוֹרֵק.

42) (מסכת עירובין דף פה עמוד ב). 43) בנוסחה אחרת: "זורק מזו לזו למעלה מעשרה והוא פטור" (מער"ק ושונצינו). 44) בנוסחה אחרת: מותר וכן נכון שמותר לכתחילה. 45) שאם היו הבתים שייכים לשני בני אדם ולא עשו עירוב, אסור מדברי סופרים לטלטל ברשות היחיד, כמבואר בפרק א מהלכות עירובין הלכות א־ב. 46) אף שאם יפלו לרשות הרבים לא יישברו, אין חוששים שמא ירד ויביאם אליו. 47) כיוון שהמקומות מְכוּוָנִים זה מול זה, אינו צריך לאמן ידיו לזריקה שלא יפול החפץ למטה (בגמרא). 48) ואם המקום שביניהם לא היה רשות הרבים אלא כרמלית, מותר אפילו בית אחד גבוה מחבירו ("מגיד משנה" בשם הרשב"א).

ט. בּוֹר[49] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְחַלּוֹן[50] עַל גַּבָּיו - הַבּוֹר וְחֵלְיָתוֹ[51] מִצְטָרְפִים לַעֲשָׂרָה, וּמְמַלְּאִין מִמֶּנּוּ בְּשַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה סָמוּךְ לַכֹּתֶל בְּתוֹךְ אַרְבָּעָה טְפָחִים[52], שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲבֹר שָׁם; אֲבָל אִם הָיָה מֻפְלָג - אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנּוּ, אֶלָּא אִם־כֵּן הָיְתָה חֵלְיָתוֹ גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה; שֶׁנִּמְצָא הַדְּלִי, כְּשֶׁיָּצָא מִן הַחֵלְיָא, יָצָא לִמְקוֹם פְּטוּר[53].

49) (משנה במסכת עירובין דף צט עמוד א) מים מכונסים. 50) בכותל מול הבור, וכן הוא במשנה, אבל בנוסחה אחרת: "וחוליא על גביו" (ויניציאה ומער"ק). 51) צבור העפר אשר מסביב לשפת הבור. 52) שבהפסק פחות מארבעה אין הולכים שם רבים, ונחשב למקום פטור. 53) ומותר לטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור.

י. אַשְׁפָּה[54] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה[55] טְפָחִים וְחַלּוֹן עַל גַּבָּהּ - שׁוֹפְכִין לָהּ מַיִם בְּשַׁבָּת[56]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאַשְׁפָּה שֶׁל רַבִּים, שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּפֵנוֹת; אֲבָל שֶׁל יָחִיד - אֵין שׁוֹפְכִין עָלֶיהָ; שֶׁמָּא תִּתְכַּפֵּנָּה[57], וְנִמְצְאוּ שׁוֹפְכִין כְּדַרְכָּן[58] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.

54) (משנה במסכת עירובין דף צט עמוד ב). 55) אבל פחותה מעשרה היא כרמלית, ואסור לזרוק מרשות הרבים לכרמלית. 56) שמותר לטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור. 57) בחול. 58) כהרגלם לפני הפינוי.

יא. אַמַּת[59] הַמַּיִם[60] שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת[61] בְּחָצֵר: אִם יֵשׁ בְּגָבְהָהּ[62] עֲשָׂרָה טְפָחִים וּבְרָחְבָּהּ אַרְבָּעָה, אוֹ יוֹתֵר עַל כֵּן עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת[63] - אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת, אֶלָּא אִם־כֵּן עָשׂוּ לָהּ מְחִצָּה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים בַּכְּנִיסָה וּבִיצִיאָה[64]. וְאִם אֵין בְּגָבְהָהּ עֲשָׂרָה אוֹ שֶׁאֵין בְּרָחְבָּהּ אַרְבָּעָה - מְמַלְּאִין מִמֶּנָּה בְּלֹא מְחִצָּה[65].

59) (משנה במסכת עירובין דף פז עמוד א). 60) תעלה לא רחבה היוצאת מהמעיין. 61) נכנסת לחצר מצד האחד ויוצאת מצד השני בתעלה שתחת הכתלים. 62) בעומק המים. 63) בשיעור זה נעשו המים רשות כרמלית לעצמם גם בתוך החצר, ואסור למלא מים ממנה. 64) כמבואר בהלכה יג. 65) "רבי יהודה אומר: כותל שעל גביו (של החצר) תדון משום מחיצה (ואין צורך במחיצה מיוחדת), אמר רבי יהודה: מעשה באמת המים שהייתה באה מאבל (שם מקום) לציפורי, והיו ממלאין הימנה בשבת על פי הזקנים. אמרו לו חכמים: מפני שלא היה בה כשיעור (שלא הייתה עמוקה עשרה ורחבה ארבעה שאינה חולקת רשות לעצמה להיות כרמלית בתוך רשות היחיד)".

יב. הָיָה[66] בְּרָחְבָּהּ[67] יָתֵר מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בְּגָבְהָהּ עֲשָׂרָה - אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנָּה עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ מְחִצָּה. שֶׁכָּל יָתֵר עַל עֶשֶׂר - פִּרְצָה הִיא, וּמַפְסֶדֶת הַמְּחִצּוֹת. וּמַהוּ לְטַלְטֵל בְּכָל הֶחָצֵר? אִם נִשְׁאַר מִצַּד הַפִּרְצָה פַּס[68] מִכָּאן וּפַס מִכָּאן בְּכָל שֶׁהוּא, אוֹ פַּס רֹחַב אַרְבָּעָה טְפָחִים מֵרוּחַ אַחַת - מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל הֶחָצֵר, וְאֵין אָסוּר אֶלָּא לְמַלֹּאת מִן הָאַמָּה בִּלְבַד[69]; אֲבָל אִם לֹא נִשְׁאַר פַּס כְּלָל - אָסוּר לְטַלְטֵל בְּכָל הֶחָצֵר, שֶׁהֲרֵי נִפְרְצָה חָצֵר לְיָם שֶׁהוּא כַּרְמְלִית.

66) (מסכת עירובין דף יב עמוד א): "לשון ים הנכנס לחצר (דרך פירצת הכותל) אין ממלאין הימנו בשבת, אלא אם כן יש לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים, במה דברים אמורים, שפירצתו ביותר מעשר אמות, אבל עשר אין צריך כלום", ורבינו השווה שני עניינים אלה, אבל דעת הראב"ד שיש חילוק בין דין אמת המים העוברת בחצר לבין לשון ים הנכנס לחצר, שאמת המים הזורמת ממעיין ועוברת בחצר היא רשות בפני עצמה, ולכן צריכה מחיצות מיוחדות, מלבד מחיצות החצר שהיא עוברת תחתיהן, כדי לכללה ברשות היחיד, מה שאין כן בלשון ים הנכנס לחצר, מכיוון שהמים עומדים בחצר, הרי הם כמים שנשפכו ואינם אסורים אלא־אם־כן נפרצו מחיצות החצר, שאינן יכולות להתיר אותם, וכן דעת הריטב"א ושאר ראשונים, וב"מגיד משנה" כתב: "ואין דברים אלה מצויים כדי להאריך בהם". 67) כי עד עשר אמות נחשבת הפירצה כפתח המשמש לכניסה ויציאה, ואין כאן פריצת המחיצות (פרק ט"ז הלכה ט"ז). 68) עמוד הנעשה להיכר מחיצה, במבוי נקרא "לחי" ובחצר נקרא "פס" (תוספות במסכת עירובין דף יב עמוד א). 69) בתוספות הקשו: אם הפס נחשב למחיצה לעניין טלטול בחצר, למה לא ייחשב מחיצה להתיר למלא מים ממנו? ותירצו: שלעניין טלטול המחיצה ניכרת לבני החצר, אבל למלא מים ולהכניס לבתים אסור, שהבתים רחוקים מהמחיצה ואין היכר להתיר.

יג. וְהֵיאַךְ[70] מַעֲמִידִין אֶת הַמְּחִצָּה בַּמַּיִם? אִם הָיְתָה לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִן הַמְּחִצָּה יוֹרֵד[71] בְּתוֹךְ הַמַּיִם; וְאִם הָיְתָה הַמְּחִצָּה כֻּלָּהּ יוֹרֶדֶת[72] בְּתוֹךְ הַמַּיִם, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִמֶּנָּה יוֹצֵא

70) מַעֲמִידִין אֶת הַמְּחִצָּה בַּמַּיִם? אִם הָיְתָה לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִן הַמְּחִצָּה יוֹרֵד בְּתוֹךְ הַמַּיִם; וְאִם הָיְתָה הַמְּחִצָּה כֻּלָּהּ יוֹרֶדֶת בְּתוֹךְ הַמַּיִם, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִמֶּנָּה יוֹצֵא

לְמַעְלָה[73] מִן הַמַּיִם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם שֶׁבְּחָצֵר מֻבְדָּלִין. אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַמְּחִצָּה מַגַּעַת עַד הַקַּרְקַע[74], הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים - חֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וְלֹא הִתִּירוּ מְחִצָּה תְּלוּיָה אֶלָּא בְּמַיִם בִּלְבַד; שֶׁאִסּוּר טִלְטוּל בְּמַיִם - מִדִּבְרֵיהֶם, וְהֵקֵלּוּ בִּמְחִצָּה שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר.

70) (מסכת עירובין דף פו עמוד א). 71) שוקע בתוכם כדי לחלק בין המים שבחוץ שהם כרמלית למים שבפנים. 72) בנוסחה אחרת: "כולה בתוך המים" (מער"ק). 73) שתהיה ניכרת המחיצה המפסיקה. 74) ונקראת "מחיצה תלוייה", ואמרו בגמרא: "אין מחיצה תלוייה מתרת אלא במים, קל הוא שהקילו חכמים במים".

יד. אַמַּת[75] הַמַּיִם הָעוֹבֶרֶת בֵּין הַחֲצֵרוֹת[76] וְחַלּוֹנוֹת פְּתוּחוֹת אֵלֶיהָ, אִם אֵין בָּהּ כַּשִּׁעוּר[77] - מְשַׁלְשְׁלִין דְּלִי מִן הַחַלּוֹנוֹת וּמְמַלְּאִים מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵינָהּ מֻפְלֶגֶת מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים; אֲבָל אִם הָיְתָה מֻפְלֶגֶת מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - אֵין מְמַלְּאִים מִמֶּנָּה, אֶלָּא אִם־כֵּן הָיוּ פַּסִּין יוֹצְאִין מִן הַכֹּתְלִים מִכָּאן וּמִכָּאן, שֶׁנִּמְצָא הָאַמָּה כְּאִלּוּ הִיא עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ הֶחָצֵר.

75) (מסכת עירובין דף פז עמוד א). 76) ובתים מכאן ומכאן על שפתה. 77) עומק עשרה ורוחב ארבעה שאינה נחשבת כרמלית.

טו. כְּצוּצְרָה[78] שֶׁהִיא[79] לְמַעְלָה מִן הַיָּם וְחַלּוֹן בְּתוֹכָהּ עַל גַּבֵּי הַמַּיִם - אֵין מְמַלְּאִים מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת[80], אֶלָּא אִם־כֵּן עָשׂוּ מְחִצָּה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים עַל גַּבֵּי הַמַּיִם כְּנֶגֶד הַחַלּוֹן[81] שֶׁבַּכְּצוּצְרָה; אוֹ תִּהְיֶה הַמְּחִצָּה יוֹרֶדֶת[82] מִן הַכְּצוּצְרָה כְּנֶגֶד הַמַּיִם, וְרוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ יָרְדָה וְנָגְעָה עַד הַמַּיִם[83]. וּכְשֵׁם שֶׁמְּמַלְּאִין מִזּוּ שֶׁעָשׂוּ לָהּ מְחִצָּה, כָּךְ שׁוֹפְכִין מִמֶּנָּה עַל הַיָּם, שֶׁהֲרֵי עַל הַכַּרְמְלִית[84] הֵן שׁוֹפְכִין.

78) בכתב־יד התימנים: "כצוצטרה" ובמשנה "גזוזטרה": "והוא מקום מקורה יוצא מכותל רשות היחיד על מעיינות המים והנהרות כמו עץ או זיז, ונוקבים בו נקב וממלאים מאותו הנקב מן המעיין או הנהר" (רבינו בפירוש המשניות). 79) (משנה במסכת עירובין דף פז עמוד ב). 80) שאסור לטלטל מן הים שהוא כרמלית לרשות היחיד. 81) שאז אנו אומרים "גוד אסיק מחיצתא" - משוך והעלה את המחיצה למעלה עד הגזוזטרא "וכאילו הגיעה המחיצה אל הנקב שבגזוזטרא ודבקה בה, ותהיה השאיבה תוך המחיצה" (שם). 82) שאז אנו אומרים "גוד אחית מחיצתא" - משוך והורד את המחיצה עד הנחל (ראה בספר המאור הוצאת ראשונים דף לב). 83) בתוספות כתבו, שכאן אין צריך שיהיה טפח המחיצה בתוך המים, כיוון שיש היכר בלא זה בגזוזטרא, אבל צריך שיהיה טפח המחיצה בתוך המים, כיוון שיש היכר בלא זה בגזוזטרא, אבל מדברי ה"בית יוסף" (אורח חיים סימן שנה) משמע, שדעת רבינו שבמחיצות אלו צריכים להיות כל התנאים המבוארים למעלה בהלכה יג (מעשה רוקח). 84) וכיוון שאיסור השפיכה לכרמלית הוא רק מדרבנן די במחיצה זו בלבד (שם).

טז. חָצֵר[85] שֶׁהִיא פְּחוּתָה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵין שׁוֹפְכִין בְּתוֹכָהּ מַיִם בְּשַׁבָּת[86], מִפְּנֵי שֶׁהֵן יוֹצְאִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים בִּמְהֵרָה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת גֻּמָּא מַחֲזֶקֶת סָאתַיִם[87] בְּתוֹךְ הֶחָצֵר, אוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בְּצַד הֶחָצֵר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם נִקְבָּצִים בְּתוֹכָהּ[88]. וְצָרִיךְ לִבְנוֹת עָלֶיהָ כִּפָּה[89] מִבַּחוּץ, כְּדֵי[90] שֶׁלֹּא תִּרְאֶה הָעוּקָה[91] הַזֹּאת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְהֶחָצֵר וְהָאַכְסַדְרָה מִצְטָרְפִין לְאַרְבַּע אַמּוֹת. וְכַמָּה הוּא הַמָּקוֹם שֶׁמַּחֲזִיק סָאתַיִם? חֲצִי אַמָּה עַל חֲצִי אַמָּה בְּרוּם שְׁלֹשָׁה חֲמִשֵּׁי אַמָּה.

85) משנה במסכת עירובין דף פח עמוד א). 86) שיערו חכמים שכל אדם צריך לתשמישו בכל יום סאתיים מים בערך, ושיעור זה נבלע בקרקע של ד' אמות, אבל אם החצר היא פחותה משיעור זה "המים שותתים ברשות הרבים מכוחו" (רבינו בפירוש המשניות). 87) שיעור סאה הוא שישה קבים שהם קמ"ד ביצים, שלישית האיפה, ובמידת זמננו 13 ליטר בערך. 88) ואז אפילו אם יצאו לרשות הרבים אין בכך כלום, שהרי אין כוונתו לכך. 89) כיסוי עשוי בצורת קשת. 90) הראב"ד והריטב"א הסבירו שעל־ידי הכיסוי נעשית הגומא כחורי רשות היחיד, שדינם כרשות היחיד ומותר לשפוך שמה את המים, וב"דרכי משה" (אורח חיים סימן שנז) נתן טעם לעשיית כיסוי, לא משום איסור שבת, אלא משום תקלת בור ברשות הרבים שלא ייכשלו בה. 91) הגומא, "החפירה שמתקבצים שם המים" (שם).

יז. הָיְתָה[92] הָעוּקָה פְּחוּתָה מִסָּאתַיִם - שׁוֹפְכִין לָהּ בְּמִלּוֹאָהּ[93]. הָיְתָה מַחֲזֶקֶת סָאתַיִם - שׁוֹפְכִין לָהּ אֲפִלּוּ שִׁשִּׁים סְאָה שֶׁל מַיִם[94], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַמַּיִם יִתְגַּבְּרוּ וְיָפוּצוּ מֵעַל הַגֻּמָּא לַחוּץ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, שֶׁהַחֲצֵרוֹת מִתְקַלְקְלוֹת[95], וּסְתָם צְנוֹרוֹת מְקַלְקְלִין, וְלֹא יָבוֹאוּ הָרוֹאִים לוֹמַר שֶׁזֶּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהַמַּיִם יוֹצְאִים מִכֹּחוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים; אֲבָל בִּימוֹת הַחַמָּה: אִם הָיְתָה מַחֲזֶקֶת סָאתַיִם - אֵין שׁוֹפְכִין לָהּ אֶלָּא סָאתַיִם; הָיְתָה פְּחוּתָה מִסָּאתַיִם - אֵין שׁוֹפְכִין לָהּ כָּל עִקָּר[96].

92) (עירובין דף פח עמוד ב). 93) עד שתתמלא. 94) כיוון שמן התורה אין איסור לשפוך לתוך החצר גם אם יצאו לרשות הרבים, ורק חכמים גזרו שלא ישכח ויוציא את המים לרשות הרבים, וכיוון שעשה גומא יש לו היכר ולא ישכח. 95) ואין אדם מקפיד על לכלוך חצירו ואינו מתכוון שיצאו החוצה. 96) כלל, ואפילו לא כמידה שמכילה הגומא, שמא יבוא לשפוך סאתיים - שיעור תשמישו של אדם בינוני ליום.

יח. בִּיב[97] שֶׁשּׁוֹפְכִין לוֹ מַיִם, וְהֵן נִזְחָלִין וְהוֹלְכִין

תַּחַת הַקַּרְקַע וְיוֹצְאִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים; וְכֵן צִנּוֹר שֶׁשּׁוֹפְכִין עַל פִּיו מַיִם, וְהֵן נִזְחָלִין עַל הַכֹּתֶל וְיוֹרְדִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים; אֲפִלּוּ הָיָה אֹרֶךְ הַכֹּתֶל אוֹ אֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ שֶׁתַּחַת הָאָרֶץ מֵאָה אַמָּה - אָסוּר[98] לִשְׁפֹּךְ עַל פִּי הַבִּיב אוֹ עַל פִּי הַצִּנּוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם יוֹצְאִין מִכֹּחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים; אֶלָּא שׁוֹפֵךְ חוּץ לַבִּיב, וְהֵן יוֹרְדִין לַבִּיב.

97) חריץ העשוי לקלח שופכים שבחצר לרשות הרבים (רש"י במסכת עירובין דף פח עמוד א). 98) רבינו פוסק כחכמים, אבל הרא"ש ושאר ראשונים פסקו כרבי אליעזר בן יעקב: "ביב שהוא קמור (מכוסה) ארבע אמות ברשות הרבים שופכים לתוכו מים בשבת", וכן דעת האחרונים (אורח חיים סימן שנז).

יט. בַּמֶּה[99] דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּימוֹת הַחַמָּה, אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - שׁוֹפֵךְ וְשׁוֹנֶה וְאֵינוֹ נִמְנָע; שֶׁסְּתָם צִנּוֹרוֹת מְקַלְּחִין הֵן, וְאָדָם רוֹצֶה שֶׁיִּבָּלְעוּ הַמַּיִם בִּמְקוֹמָן. הָיָה[100] שׁוֹפֵךְ עַל פִּי הַבִּיב וְהַמַּיִם יוֹצְאִין לְכַרְמְלִית - הֲרֵי זֶה מֻתָּר וַאֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה, שֶׁלֹּא גָזְרוּ עַל כֹּחוֹ בְּכַרְמְלִית[101]. לְפִיכָךְ מֻתָּר לִשְׁפֹּךְ עַל כָּתְלֵי הַסְּפִינָה, וְהֵם יוֹרְדִין לַיָּם[102].

99) כמבואר בהלכה יז. 100) (מסכת שבת דף ק עמוד ב). 101) ולפי מה שנפסקה ההלכה כרבי אליעזר בן יעקב, מותר גם ברשות הרבים כמבואר בהלכה הקודמת. 102) "ומותר לשפוך מים על שפת הספינה והם יורדים ממנה לים או לנהר, לפי שכוחו בכרמלית לא גזרו" (תשובות הרמב"ם פריימן סימן סז).

כ. לֹא[103] יְמַלֵּא[104] אָדָם מַיִם מִן הַיָּם[105] וְהוּא בְּתוֹךְ הַסְּפִינָה[106], אֶלָּא אִם־כֵּן[107] עָשָׂה מָקוֹם אַרְבָּעָה[108] עַל אַרְבָּעָה יוֹצֵא מִן הַסְּפִינָה עַל הַיָּם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה תּוֹךְ עֲשָׂרָה, אֲבָל אִם הָיָה לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה מִן הַיָּם[109] - מוֹצִיא זִיז[110] כָּל שֶׁהוּא וּמְמַלֵּא; שֶׁהֲרֵי דֶּרֶךְ[111] מָקוֹם פָּטוּר מְמַלֵּא, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְזִיז זֶה אֶלָּא מִשּׁוּם הֶכֵּר.

103) (מסכת שבת דף ק עמוד ב). 104) בנוסחה אחרת: "לא ימלא מן הספינה אלא אם כן" (כתב־יד התימנים). 105) שהוא כרמלית. 106) שהיא רשות היחיד. "והטלטול בכל הספינה מותר מפני שהיא רשות היחיד גמורה בין בהליכתה בין בעמידתה" ("תשובות הרמב"ם" פריימן סימן סז). 107) בגמרא יש שתי דעות, לפי דעה אחת שיעור הכרמלית עד עשרה טפחים (פרק י"ד הלכה ד) נמדד מן הקרקע, ולפי זה שטח המים שהוא למעלה מעשרה הוא מקום פטור והרי מטלטל מכרמלית לרשות היחיד דרך מקום פטור. ודעה אחרת, שנפסקה להלכה לפנינו, סוברת שעשרה טפחים נמדדים משפת המים, ובתוך עשרה אסור לטלטל מכרמלית לרשות היחיד. 108) צדדי המקום כאילו נכפפים למטה ונמשכים למחיצות עד המים והכול רשות היחיד, ואף שלמעלה (הלכה טו) הצריכו מחיצות עשרה, בספינה הקילו, כיוון שאין הוא בביתו ואין ביכולתו לסדר הכול כראוי, סמכו על שיטת חנניה (מסכת עירובין דף פז עמוד ב) "גזוזטרא שיש בה ד' על ד' אמות חוקק בה ד' על ד' וממלא" (רב האי גאון). 109) שאז מטלטל מכרמלית לרשות היחיד דרך מקום פטור. 110) ועושה בו נקב (מעשה רוקח). 111) משמע שהזיז חלול באמצעיתו, ודרכו משלשל כליו וממלא ("מגיד משנה"), אבל דעת האחרונים (הב"ח ועוד, באורח חיים סימן שנה) כיוון שכל עיקר הזיז הוא רק להיכר, יכול למלא אפילו שלא במקומו. וב"תשובות הרמב"ם" (סימן סז) כתב רבינו: "ההולך על מים שהוא כרמלית אסור לדלות ממי הים או הנהר מן הספינה, או לשפוך מים או זולתו מן הספינה לים, לפי שהוא טלטול מרשות היחיד לכרמלית או מכרמלית לרשות היחיד, ולפיכך הוא אסור אלא שיוציא זיז כל שהוא עד שיהא בו היתר וישתמש עליו, ובלבד שיהא בין הזיז ובין שטח המים יותר מעשרה טפחים כדי שיהיה התשמיש מכרמלית למקום פטור, אבל אם היה בין הזיז ובין שטח המים עשרה טפחים או פחות צריך להיות בו ד' על ד', ואחר כך יהיה מותר לדלות מים באמצעיתו, או שופך מים ממנו לים".

כא. הַקּוֹרֵא[112] בְּסֵפֶר בְּכַרְמְלִית, וְנִתְגַּלְגֵּל[113] מִקְצָת הַסֵּפֶר לִרְשׁוּת הָרַבִּים[114] וּמִקְצָתוֹ בְּיָדוֹ: אִם נִתְגַּלְגֵּל לְחוּץ[115] לְאַרְבַּע אַמּוֹת - הוֹפְכוֹ[116] עַל הַכְּתָב וּמַנִּיחוֹ; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִשָּׁמֵט כֻּלּוֹ מִיָּדוֹ, וְיַעֲבִירֶנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת. נִתְגַּלְגֵּל לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת - גּוֹלְלוֹ אֶצְלוֹ. וְכֵן אִם נִתְגַּלְגֵּל לִרְשׁוּת הַיָּחִיד - גּוֹלְלוֹ אֶצְלוֹ. הָיָה קוֹרֵא בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְנִתְגַּלְגֵּל לִרְשׁוּת הָרַבִּים: אִם נָח בָּהּ - הוֹפְכוֹ עַל הַכְּתָב[117]; וְאִם לֹא נָח, אֶלָּא הָיָה תָּלוּי בַּאֲוִיר רְשׁוּת הָרַבִּים וְלֹא הִגִּיעַ לָאָרֶץ[118] - גּוֹלְלוֹ אֶצְלוֹ.

112) משנה (במסכת עירובין דף צז עמוד ב). 113) הספרים בימי התלמוד היו עשויים מגילות כספר תורה שלנו. 114) ונח שם. 115) דעת הרא"ש והטור שאפילו אם נתגלגל חוץ לארבע אמות מותר לגוללו אצלו וכן ספק בשולחן ערוך אורח חיים סימן שנב. 116) אף על פי שאסר להפוך את כתבי הקודש (מסכת עירובין דף צח עמוד א) - התירו להפוך כאן כדי למנוע בזיון גדול מזה (שם). 117) שאסור להביאו אצלו מרשות הרבים לרשות היחיד. 118) ואם הגיע תוך שלושה טפחים סמוך לארץ חשוב כמונח על הארץ (הרמב"ן).

כב. הַמַּעֲבִיר[119] קוֹץ[120] כְּדֵי שֶׁלֹּא יִזּוֹקוּ בּוֹ רַבִּים: אִם הָיָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - מוֹלִיכוֹ[121] פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת[122]; וְאִם הָיָה בְּכַרְמְלִית[123] - מוֹלִיכוֹ כְּדַרְכּוֹ[124] אֲפִלּוּ מֵאָה אַמָּה. וְכֵן[125] מֵת שֶׁהִסְרִיחַ וְנִתְבַּזָּה יָתֵר מִדַּי, וְלֹא יָכְלוּ שְׁכֵנִים[126] לַעֲמֹד[127] - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לְכַרְמְלִית. הִיוֹרֵד[128] לִרְחוֹץ בַּיָּם, כְּשֶׁהוּא עוֹלֶה - מְנַגֵּב עַצְמוֹ, שֶׁמָּא יַעֲבִיר מַיִם שֶׁעָלָיו אַרְבַּע אַמּוֹת בְּכַרְמְלִית.

119) (מסכת שבת דף מב עמוד א). 120) ראה למעלה פרק א הלכה ז. 121) "עד שיסלקנו לצידי רשות הרבים" (רש"י). 122) שהוא רק איסור דרבנן (רש"י). 123) שאיסור טלטול בה מדרבנן. 124) בעקירה אחת. 125) (מסכת שבת דף צד עמוד ב). 126) בנוסחה אחרת: "ולא יכלו שכנים לעמוד עימו" (מער"ק). 127) "ונמצא מתבזה בין החיים והם מתבזים ממנו, וגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, שהוא לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (להלן בפרק כ"ו הלכה כ"ג) לכן התירו כאן איסור דרבנן הנכלל בלאו זה. 128) (מסכת שבת דף קמא עמוד א). לפי שהעולה מן הרחיצה יש ריבוי מים על גופו אבל ההולך ברשות הרבים ומטר סוחף עליו לא הקפידו בו, שהמים שעליו מועטים (שולחן ערוך אורח חיים סימן שכו סעיף ז).

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו גזירות של דבריהם בדיני מקצת הרשויות, כגון הקרפפות שלא הוקפו לדירה, והגינות והפרדסים, ומה שגדרו בהן, מוסף על משפטי התורה. ונמשך לזה ביאור גדרי המחיצות ועניינן.

1 **א. מָקוֹם[2] שֶׁלֹּא הֻקַּף לְדִירָה[3], אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה תַּשְׁמִישׁוֹ**
2 **לַאֲוִיר, כְּגוֹן גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים[4], וּכְגוֹן הַמַּקִּיף מָקוֹם מִן**
3 **הָאָרֶץ לְשָׁמְרוֹ, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן: אִם יֵשׁ בְּגֹבַהּ הַמְּחִצּוֹת**
4 **עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - הֲרֵי הוּא כִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[5],**
5 **לְחַיֵּב הַמּוֹצִיא וְהַזּוֹרֵק וְהַמּוֹשִׁיט מִמֶּנּוּ לִרְשׁוּת**
6 **הָרַבִּים אוֹ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לְתוֹכוֹ. וְאֵין[6] מְטַלְטְלִין**
7 **בְּכֻלּוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ בֵּית[7] סָאתַיִם אוֹ פָּחוֹת[8];**
8 **אֲבָל אִם הָיָה בּוֹ יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם, אָסוּר לְטַלְטֵל**
9 **בּוֹ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת כְּכַרְמְלִית.**

2) משנה, עירובין כג, א. 3) לדירת אדם לכניסה וליציאה תמיד (רש"י עירובין כב.). 4) המוקפים רק לשמירת הפירות שבתוכם. 5) כמבואר פי"ד ה"א. 6) חכמים אסרו לטלטל בתוכו, מכיון שהוא מגרש גדול ולא הוקף לשם דירה, ודומה לרשות הרבים ולכרמלית ('לבוש'). 7) שהוא שבעים אמה וארבעים טפחים. ובמדת זמנינו 1572 מאה מטרים מרובעים בערך. 8) "כל מלאכות שבת והלכותיו, אנו למדים ממלאכת המשכן, לפיכך כל מקום שלא הוקף לדירה, סמכו חכמים לאסור טלטול בתוכו כמו בחצר המשכן. שכתוב בו: "אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים" (שמות כז, יח), שהוא סאתים בלי בית דירה כי־אם בהיקף של קלעים, כמו כן כל מקום שלא הוקף לדירה, לא נחשב רשות היחיד גמורה לטלטל בתוכו אלא עד שיעור זה" ('טור' סי' שנח).

10 **ב. וְכֵן[9] עַמּוּד שֶׁגָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב עַד[10] בֵּית**
11 **סָאתַיִם, מְטַלְטְלִין עַל כֻּלּוֹ; הָיָה רָחָב[11] עַל בֵּית**
12 **סָאתַיִם, אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת. סֶלַע[12]**
13 **שֶׁבַּיָּם: הָיָה גָבוֹהַּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה - מְטַלְטְלִין[13]**
14 **מִתּוֹכוֹ לַיָּם וּמִן הַיָּם לְתוֹכוֹ, שֶׁהַכֹּל כַּרְמְלִית; הָיָה**
15 **גָבוֹהַּ עֲשָׂרָה[14]: אִם הָיָה רָחְבּוֹ מֵאַרְבָּעָה טְפָחִים עַד**
16 **בֵּית סָאתַיִם - הוֹאִיל וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ, אֵין**
17 **מְטַלְטְלִין לֹא מִתּוֹכוֹ לַיָּם וְלֹא מִן הַיָּם לְתוֹכוֹ[15]; הָיָה**
18 **יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד,**
19 **הוֹאִיל וְאָסוּר לְטַלְטֵל בּוֹ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת**
20 **כְּכַרְמְלִית, הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְטַלְטֵל מִתּוֹכוֹ לַיָּם וּמִן הַיָּם**
21 **לְתוֹכוֹ; שֶׁזֶּה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי[16] הוּא, וְלֹא גָּזְרוּ בּוֹ[17].**

9) עירובין פט, א. 10) בנוסח אחר: "ורחב בית סאתים" ('מעשה רוקח'). וכן כתוב בהלכה א' שבית סאתים דינו כפחות ('הגהות מיימוניות'). 11) בנוסח אחר: "יתר על בית סאתים" (דפוס ויניציאה). 12) עירובין סז, ב. 13) תוך ארבע אמות. 14) שזה נחשב רשות היחיד. 15) שאסור מדרבנן לטלטל מרשות היחיד לכרמלית (פי"ד הי"ג). 16) "שיהיה קרפף יותר מבית סאתים סמוך לים" (הריטב"א). 17) אבל דעת ה'תוספות' שלא רק בים התירו כך, אלא בכל מקום בין קרפף (מגרש רחב שלא הוקף לדירה) לכרמלית, "ומכאן התיר רבינו־תם בגינה יתרה על בית סאתים שלא הוקפה לדירה, לטלטל מתוכה לחוץ, הואיל ואין רשות הרבים גמורה (כשווקים ורחובות) עוברת לפניה, והתיר להטמין המפתח בתוך הגינה. אף שעומד בחוץ ונותן לתוך הגינה" ('הגהות מיימוניות'), שאם היה אסור לטלטל מקרפף לכרמלית ולהיפך, אין ארבע רשויות לשבת כי־אם חמש, ואין מוסיפים רשויות.

22 **ג. כַּמָּה[18] הִיא בֵּית סְאָה? חֲמִשִּׁים אַמָּה עַל חֲמִשִּׁים**
23 **אַמָּה. נִמְצָא בֵּית סָאתַיִם - מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּתִשְׁבָּרְתּוֹ[19]**
24 **חֲמִשֶּׁת אֲלָפִים אַמָּה. וְכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּמִּדָּה**
25 **הַזֹּאת - בֵּין שֶׁהָיָה מְרֻבָּע, שֶׁהוּא שִׁבְעִים אַמָּה**
26 **וּשְׁיָרִים עַל שִׁבְעִים אַמָּה וּשְׁיָרִים[20], בֵּין שֶׁהָיָה עָגֹל,**
27 **בֵּין שְׁאָר הַצּוּרוֹת[21] - הֲרֵי זֶה נִקְרָא בֵּית סָאתַיִם.**

18) עירובין כג, ב. 19) בחשבון כמות שטחו לפי הנדסה (ראה מו"נ א' לד); בנוסח אחר: "בשיעורו" (ויניציאה ושונצינו), שטח בית סאה נ' אמה על נ' אמה - 2500 אמות מרובעות, ובית סאתים - 5000 אמות מרובעות. 20) חמש שביעיות (מגיד־משנה) ואם תכפיל 5/7 70 על 5/7 70 תהיה התוצאה 5000 בערך. 21) אבל אם היה ארכו יתר על רחבו, אסור לטלטל בו אף בשיעור זה, כמבואר בהלכה ד'.

28 **ד. מָקוֹם[22] שֶׁלֹּא הֻקַּף לְדִירָה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית סָאתַיִם:**
29 **אִם הָיָה אָרְכּוֹ פִּי שְׁנַיִם[23] כְּרָחְבּוֹ[24], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֵאָה**
30 **עַל חֲמִשִּׁים כַּחֲצַר הַמִּשְׁכָּן - מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ;**
31 **אֲבָל אִם הָיָה אָרְכּוֹ יָתֵר עַל שְׁנַיִם כְּרָחְבּוֹ אֲפִלּוּ**
32 **אַמָּה[25] - אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ[26] אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת;**
33 **שֶׁלֹּא עָשׂוּ בֵּית סָאתַיִם שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ לַאֲוִיר כִּשְׁאָר**
34 **הַחֲצֵרוֹת אֶלָּא מֵחֲצַר הַמִּשְׁכָּן.**

22) משנה, עירובין כג, א. 23) "רבי יוסי אומר: אפילו ארכה פי שנים כרחבה (כחצר המשכן שהיה ארכה מאה על רוחב חמשים) מטלטלין בתוכה, ואם היה יותר מזה אסור". 24) בנוסח אחר: "ארכו כשנים ברחבו" (כת"י התימנים).

25) ואם היה ארכו יתר על רחבו בפחות מאמה - מותר (הרא"ש). 26) שכל שטח גדול מתחלף ברשות הרבים ('לבוש').

ה. מָקוֹם[27] שֶׁהַקַּף שֶׁלֹּא לְשֵׁם דִּירָה, אִם פָּרַץ[28] בּוֹ פִּרְצָה יָתֵר עַל עֶשֶׂר אַמּוֹת בְּגֹבַהּ[29] עֲשָׂרָה טְפָחִים[30], וְגָדַר[31] בָּהּ לְשֵׁם דִּירָה[32] עַד עֲשָׂרָה[33] - מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ. וַאֲפִלּוּ[34] פָּרַץ אַמָּה וּגְדָרָהּ לְשֵׁם דִּירָה, וּפָרַץ אַמָּה וּגְדָרָהּ לְשֵׁם דִּירָה, עַד שֶׁהִשְׁלִימָהּ לְיָתֵר מֵעֶשֶׂר - מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּמָּה מִילִין[35].

27) עירובין כד, א. 28) ומותר לפרוץ לכתחילה, כלשון הגמרא: "כיצד הוא עושה? פורץ לו פירצה יותר מעשר, וגודרו ומעמידו על עשר". 29) ואינו צריך לפרוץ כל גובה הכותל עד למטה, אלא עד שלא ישאר גובה עשרה טפחים. 30) ודומה כאילו אין לו מחיצות. 31) "וסתם אותה הפירצה והעמידה על עשר, והרי היא כפתח, ולבסוף הוקף לדירה שנפתחה לו" (רש"י). 32) כדי לדור בתוכו, "והכל תלוי בכוונת הגדרים אם נעשו על דעת דירה (מותר לטלטל בתוכו)" (מגיד־משנה). 33) טפחים. ובכת"י התימנים ליתא "עד עשרה". 34) אם לא פרץ ולא גדר כל עשר האמות בבת אחת. כיון שעכשיו יש עשר אמות מוקפות לשם דירה - מותר לטלטל בתוכו. 35) מיל הוא אלפיים אמה (יומא סז.).

ו. מָקוֹם[36] יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם שֶׁהַקַּף לְדִירָה: אִם נִזְרַע רֻבּוֹ - הֲרֵי הוּא כְּגִנָּה וְאָסוּר[37] לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ[38]; נִזְרַע מִעוּטוֹ[39]: אִם נִזְרַע מִמֶּנּוּ בֵּית סָאתַיִם - מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ[40], וְאִם הָיָה הַמָּקוֹם הַזָּרוּעַ יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם - אָסוּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ[41]. נָטַע רֻבּוֹ[42] - הֲרֵי הוּא כְּחָצֵר וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ[43]. נִתְמַלֵּא[44] מַיִם, אֲפִלּוּ הָיוּ עֲמֻקִּים הַרְבֵּה: אִם הָיוּ רְאוּיִין לְתַשְׁמִישׁ[45] - הֲרֵי הֵן כִּנְטָעִים וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ, וְאִם אֵינָן רְאוּיִין לְתַשְׁמִישׁ - אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ[46] אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת.

36) עירובין כג, ב. 37) כי הזרעים מבטלים את הדירה, שאין דרך בני אדם לדור בגינת זרעים. 38) גם בחלק שלא נזרע. 39) אין מיעוט נזרע מוציא את המגרש מכלל הוקף לדירה, ומותר לטלטל בכולו. 40) אף במקום הזרעים, שהכל נחשב לדירה. 41) שנעשה ככרמלית (רש"י). 42) ואפילו כולו. 43) ואפילו האילנות אינם נטועים שורות שורות, אין מבטלים את הדירה, שדרך בני אדם לנטוע אילנות בחצרות כדי להסתופף בצילם (רש"י). 44) עירובין כד, א. 45) לשתיה או לכביסה (הרשב"א), ודעת רש"י שצריכים להיות ראויים לשתיית אדם. 46) ודינם כזרעים (או"ח סי' שנח).

ז. מָקוֹם[47] שֶׁהַקַּף שֶׁלֹּא לְשֵׁם דִּירָה, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית שָׁלֹשׁ סְאִין[48], וְקִרּוּ בּוֹ בֵּית סְאָה - קִרּוּיוֹ מַתִּירוֹ; שֶׁפִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם[49]. נִפְרַץ[50] בִּמְלוֹאוֹ לְחָצֵר, וְנִפְרְצָה[51] חָצֵר כְּנֶגְדּוֹ - חָצֵר מֻתֶּרֶת כְּשֶׁהָיְתָה, וְהַקַּרְפֵּף אָסוּר כְּשֶׁהָיָה; שֶׁאֵין אַוִּיר הֶחָצֵר מַתִּירוֹ[52].

47) עירובין כה, א. 48) שאסור לטלטל בו יותר מארבע אמות. 49) וכאילו מחיצה מפסקת בין הסאה המכוסה, ובין הסאתים שאינן מקורות, ונמצא שאין שם אלא בית סאתים ומותר לטלטל. 50) עירובין כה, ב. כאן מדובר בקרפף שיש בו יותר מבית סאתים (מגיד־משנה). הפירצה כבציור זה: 51) בפחות מי' שהוא כפתח, אבל ביותר מי' גם החצר אסורה ('תוספות'). 52) זוהי שיטת רבינו בהלכה זו, אבל הרשב"א ושאר ראשונים סוברים, שכאן מדובר בקרפף בית סאתים מצומצם שלא היה מוקף לדירה, שהיה מותר לטלטל בתוכו כיון שאין בו יותר מבית סאתים, ועכשיו שנפרץ לחצר נאסר, כי מקום מחיצה מְיַתְּרוּ ונעשה יותר מבית סאתים, וכאן רק הקרפף נפרץ במלואו אבל החצר היתה רחבה מהקרפף, ונשארו גפופים (שאריות מהמחיצה הגדולה) מן הצדדים, והפירצה היא פחותה מעשר. ולכן לגבי החצר אין זאת פירצה כי־אם פתח, ומותר לטלטל בתוכה (כמו בציור שלפנינו):

ח. הָיָה[53] יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם וּבָא לְמַעֲטוֹ בְּאִילָנוֹת[54] - אֵינוֹ[55] מְעוּט[56]. בָּנָה בּוֹ עַמּוּד בְּצַד הַכֹּתֶל גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב שְׁלֹשָׁה אוֹ יָתֵר - הֲרֵי זֶה מְעוּט[57], פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה - אֵינוֹ מְעוּט; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה כְּלָבוּד דָּמֵי[58]. וְכֵן אִם הִרְחִיק מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה וְעָשָׂה מְחִצָּה - הֲרֵי זֶה מְעוּט[59], פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[60].

53) עירובין כה, א. 54) שלא יהיה שטחו יותר מבית סאתים ויהא מותר לטלטל בו. 55) שדרך בני אדם לנטוע אילנות בקרפיפות, ולפיכך הם בטלים לגבי קרפף. 56) אפילו יש באילנות גובה עשרה ורוחב ארבעה, שחולקים רשות לעצמם (הרשב"א). 57) מכיון שאין דרכו של עמוד להיות בקרפף, לכן ממעט את שטחו. 58) דומה למחובר. 59) בנוסח אחר: "הועיל" (מ"ב בשם 'מאמר מרדכי'). וכשיש יותר מסאתים גם תוך הכותל הזה אלא כשעשאו לדירה, וכדלהלן ב"הרחיק מן התל", ועיין בסמוך. 60) שהרי זה כמוסיף על הכותל הראשון. והקשו בזה, מהא דלקמן "טח את הכותל בטיט - הרי זה מיעוט" (עיין כסף־משנה ומגיד־משנה). ולפי הנוסחא "הועיל" מיושב היטב.

ט. טָח[61] אֶת הַכֹּתֶל בְּטִיט[62] - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל[63] לַעֲמֹד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, הֲרֵי זֶה מְעוּט[64]. הִרְחִיק מִן הַתֵּל[65] שְׁלֹשָׁה וְעָשָׂה מְחִצָּה[66] - הוֹעִיל. עָשָׂה מְחִצָּה עַל שְׂפַת הַתֵּל - אֵינוֹ מוֹעִיל; שֶׁהָעוֹשֶׂה מְחִצָּה עַל גַּבֵּי מְחִצָּה אֵינוֹ מוֹעִיל. נִבְלְעָה[67] מְחִצָּה הַתַּחְתּוֹנָה[68] וַהֲרֵי הָעֶלְיוֹנָה קַיֶּמֶת - הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית הָעֶלְיוֹנָה לְשֵׁם דִּירָה וַהֲרֵי אֵין שָׁם נִרְאֶה אֶלָּא הִיא, הֲרֵי זֶה הוֹעִיל וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ[69].

61) עירובין כה, א. 62) שלא יהיה שטחו יותר מבית

סאתים, ויהיה מותר לטלטל בו. 63) הטיט להתקיים כמחיצה בפני עצמה. 64) אבל בשו"ע (סי' שנח) פוסק כרבא, שאינו ממעט אלא אם ראוי לעמוד (כמחיצה) בפני עצמו. 65) שבקרפף, ויש מן התל עד המחיצה יותר מבית סאתים, "ועשה מחיצה לדירה אצל התל" (רש"י). 66) לדור ולהשתמש בתל. 67) "שהיה העפר רך ותחוח, ונחבט הכותל בבת־אחת בשבת" (רש"י). 68) שבנה מקודם ולא הוקפה לדירה, ונשארה העליונה קיימת. 69) שהרי דר באויר המחיצה העליונה שעשה עכשיו.

1 **י. רְחָבָה[70] שֶׁאַחוֹרֵי בָּתִּים יְתֵרָה עַל בֵּית סָאתַיִם -**
2 **אֵין מְטַלְטְלִין בָּהּ אֶלָּא בְּאַרְבַּע[71], וַאֲפִלּוּ הָיָה פֶּתַח**
3 **הַבַּיִת פָּתוּחַ לְתוֹכָהּ. וְאִם פָּתַח הַפֶּתַח לְשָׁם וְאַחַר כָּךְ**
4 **הִקִּיפָהּ - הֲרֵי זוֹ כְּמֻקֶּפֶת לְדִירָה וּמֻתָּר לְטַלְטֵל**
5 **בְּכֻלָּהּ[72].**

70) עירובין כד, א. 71) כיון שלא הוקפה לדירה. 72) "וחצרות שלנו בזמן הזה, סתמן מוקפות לדירה" (רמ"א סי' שנט).

6 **יא. רְחָבָה[73] הַפְּתוּחָה לִמְדִינָה[74] מִצַּד אֶחָד, וּמִצַּד**
7 **אַחֵר פְּתוּחָה לִשְׁבִיל הַמַּגִּיעַ לְנָהָר - עוֹשֶׂה לָהּ לְחִי**
8 **מִצַּד הַמְּדִינָה, וְיִהְיֶה מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ, וּמִתּוֹכָהּ**
9 **לַמְּדִינָה, וּמִן הַמְּדִינָה לְתוֹכָהּ.**

73) עירובין כד, ב. שהיתה יותר מבית סאתים ולא הוקפה לדירה. 74) לעיר; כך היה מעשה: רחבה היתה כפום נהרא (שם המקום), שצידה אחד היה פתוח לעיר (למבוי שבעיר שנגמר לרחבה זו), וצידו השני היה פתוח לשביל של כרמים המגיע לנהר. ומצאו בגמרא תקנה להתיר טלטול בכולם, שלא יאסרו זה על זה, על ידי לחי מצד המדינה. "ודינים אלה אינם מצויים להאריך בהם" (מגיד־משנה).

10 **יב. יָחִיד[75] שֶׁשָּׁבַת בְּבִקְעָה[76], וְעָשָׂה מְחִצָּה[77] סָבִיב**
11 **לוֹ: אִם יֵשׁ בָּהּ עַד[78] בֵּית סָאתַיִם - מֻתָּר לְטַלְטֵל**
12 **בְּכֻלָּהּ, וְאִם הָיְתָה יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם - אֵינוֹ**
13 **מְטַלְטֵל בָּהּ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת[79]. וְכֵן אִם הָיוּ שְׁנַיִם.**
14 **אֲבָל שְׁלֹשָׁה יִשְׂרְאֵלִים אוֹ יָתֵר עֲלֵיהֶן שֶׁשָּׁבְתוּ**
15 **בְּבִקְעָה - הֲרֵי הֵן שַׁיָּרָא[80], וּמֻתָּר לָהֶם לְטַלְטֵל בְּכָל**
16 **צָרְכָּן אֲפִלּוּ כַּמָּה מִילִין. וָהוּא, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר מִן**
17 **הַמְּחִצָּה שֶׁהִקִּיפוּ בֵּית סָאתַיִם פָּנוּי בְּלֹא כֵּלִים[81]; אֲבָל**
18 **אִם נִשְׁאַר בֵּית סָאתַיִם פָּנוּי בְּלֹא כֵּלִים, וְלֹא הָיוּ**
19 **צְרִיכִים לוֹ - אֲסוּרִים[82] לְטַלְטֵל בְּכָל הַמְּחִצָּה אֶלָּא**
20 **בְּאַרְבַּע אַמּוֹת. וְאֵין[83] הַקָּטָן[84] מַשְׁלִים לְשַׁיָּרָא.**

75) עירובין טז, ב. יז, א. 76) הוא־הדין בישוב, אלא שדיבר בהווה, שבבקעה רגילים לעשות כך ('פרי מגדים'). 77) גרועה של שתי או של ערב, כמבואר להלן בהלכה יח. 78) ועד בכלל. 79) החמירו חכמים לזה שלא עשה מחיצות שלימות אלא גרועות. 80) קבוצת הולכי דרך, "אורחת ישמעאלים", בתרגום אונקלוס: "שירת ערבאי". 81) בנוסח אחר: "בלא כלום" ('מעשה רוקח'). 82) שהקיפו יותר מכדי צרכם, ואנו חושבים את המחיצה כאילו אינה. 83) 'ירושלמי' עירובין פ"א ה"י. 84) וכל־שכן שאין הנכרי מצטרף ('ירושלמי' שם).

21 **יג. שְׁלֹשָׁה[85] שֶׁהִקִּיפוּ כְּדֵי צָרְכָּן[86] וְקָנוּ שְׁבִיתָה[87],**
22 **וַאֲחַר כָּךְ מֵת אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הֵם מֻתָּרִין לְטַלְטֵל**
23 **בְּכֻלָּהּ[88]. קָנוּ שְׁנַיִם שְׁבִיתָה בְּיָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם, וְאַחַר**
24 **כָּךְ בָּא לָהֶם שְׁלִישִׁי - אֲסוּרִין[89] לְטַלְטֵל אֶלָּא בְּאַרְבַּע**
25 **אַמּוֹת, כְּשֶׁהָיוּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא זֶה; שֶׁהַשְּׁבִיתָה[90] הִיא**
26 **הַגּוֹרֶמֶת[91], לֹא הַדִּיּוּרִין.**

85) עירובין יז, א. 86) כמבואר למעלה בהלכה יב. 87) בין השמשות כשנכנס השבת. 88) כיון שבכניסת השבת היו שלשה. 89) כיון שבכניסת השבת היו רק שנים אינם שיירה, ואסורים לטלטל גם אם נוסף בשבת עוד שלישי. 90) בכניסת השבת. 91) להחשב כשיירה, ולא הדיירים שנוספו אחר כניסת השבת.

27 **יד. שְׁלֹשָׁה[92] מְקוֹמוֹת[93] הַמְּקֻפִּין[94] שֶׁלֹּא לְשֵׁם דִּירָה[95]**
28 **זֶה בְּצַד זֶה, וּפְתוּחִים זֶה לָזֶה: שְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים**
29 **רְחָבִים[96] וְהָאֶמְצָעִי קָצָר, שֶׁנִּמְצְאוּ לַשְּׁנַיִם הַחִיצוֹנִים**
30 **פַּסִּין[97] מִכָּאן וּמִכָּאן, וְהָיָה יָחִיד בָּזֶה וְיָחִיד בָּזֶה**
31 **וְיָחִיד בָּזֶה[98] - נַעֲשׂוּ כְּשַׁיָּרָא[99] וְנוֹתְנִין לָהֶם כָּל צָרְכָּן;**
32 **הָיָה הָאֶמְצָעִי רָחָב וּשְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים קְצָרִים, שֶׁנִּמְצָא**
33 **הָאֶמְצָעִי בְּפַסִּין מִשְּׁנֵי רוּחוֹתָיו - הֲרֵי הוּא מֻבְדָּל[100]**
34 **מִשְּׁנַיִם הַחִיצוֹנִים, לְפִיכָךְ: אִם שָׁבַת יָחִיד בָּזֶה וְיָחִיד**
35 **בָּזֶה וְיָחִיד בָּזֶה - אֵין נוֹתְנִין לָהֶן כָּל צָרְכָּן, אֶלָּא כָּל**
36 **אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ לוֹ בֵּית סָאתַיִם[101] בִּמְקוֹמוֹ[102]; הָיָה**
37 **יָחִיד בָּזֶה וְיָחִיד בָּזֶה וּשְׁנַיִם בָּאֶמְצָעִי, אוֹ שְׁנַיִם בָּזֶה**
38 **וּשְׁנַיִם בָּזֶה וְאֶחָד בָּאֶמְצָעִי - נוֹתְנִין לָהֶן כָּל צָרְכָּן[103].**

92) עירובין צג, א. 93) נקראים בלשון הגמרא "קרפיפות". 94) במחיצה גרועה, כמבואר להלן בהלכה יח. 95) שגם לענין היקף שלא לשם דירה הקילו בשיירה ('ירושלמי' עירובין פ"ב ה"ה). 96) מן האמצעי שהוא פרוץ לשניהם במלואו, ועמודי מחיצותיהם (גפופיהם) עודפים עליו, כציור 1. 97) עמודים המשמשים למחיצה. 98) בכל קרפף נמצא איש אחד. 99) שני החיצונים מצטרפים לאמצעי, וכאילו הם רשות אחת. 100) במחיצה מהשנים החיצונים, שהאמצעי רחב מהם, והם פתוחים לאמצעי במלואם כציור 2. 101) ובלבד שלא יהיה בית סאתים פנוי מכלים כמבואר בהלכה יב ("מגיד משנה"). 102) ואינם מצטרפים לשיירה אחת. 103) ששנים מהחיצון מצטרפים לאמצעי להחשב שיירה.

39 **טו. כָּל[104] מְחִצָּה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּרוּחַ**
40 **מְצוּיָה[105] - אֵינָהּ מְחִצָּה[106]. וְכָל[107] מְחִצָּה שֶׁאֵינָהּ**
41 **עֲשׂוּיָה לְנַחַת[108] - אֵינָהּ מְחִצָּה. וְכָל[109] מְחִצָּה שֶׁאֵינָהּ**
42 **עֲשׂוּיָה אֶלָּא לִצְנִיעוּת[110] בִּלְבַד[111] - אֵינָהּ מְחִצָּה. וְכָל**
43 **מְחִצָּה שֶׁאֵין בְּגָבְהָהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר - אֵינָהּ**
44 **מְחִצָּה גְּמוּרָה[112]. גְּדוּד[113] חֲמִשָּׁה וּמְחִצָּה חֲמִשָּׁה -**
45 **מִצְטָרְפִין[114].**

104) סוכה כד, ב. 105) שהרוח מוליכה ומביאה (רש"י).

106) אפילו עושה אותה בביתו שאין שם רוח (תוספות שבת). 107) עירובין כו, א. 108) שאינה עשויה להניח עליה דבר או לנוח שם (מגיד־משנה); ורבינו חננאל פירש: "שאינה עשויה לנחת, להיות כבנין קבוע לעולם אלא ארעי". לדעת רש"י והראב"ד, הנוסח כאן: "כל מחיצה העשויה לנחת - אינה מחיצה". כלומר: שנעשתה להניח שם חפצים ולא לשם דירה. 109) עירובין כו, א: "מחיצת אדריכלים (בנאים) - לא שמה מחיצה". 110) שנעשתה על ידי בנאים לנוח בצילה בשעת אכילתם ולא לשם דירה. 111) וכן אם נעשתה רק לשמירת חפצים בתוכה (או"ח שם). 112) להתיר טלטול בתוכה, אבל היא חולקת רשות לעשותה כרמלית (מגיד־משנה). 113) עירובין צג, ב. בליטה, גבשושית; בנוסח אחר: "גידור" (ויניציאה). 114) ונחשבים כמחיצה גמורה (שו"ע או"ח שם).

טז. כָּל[115] מְחִצָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד - אֵינָהּ מְחִצָּה. אֲבָל אִם הָיָה פָּרוּץ כְּעוֹמֵד[116] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּאוֹתָן הַפְּרָצוֹת פִּרְצָה שֶׁהִיא יָתֵר עַל עֶשֶׂר אַמּוֹת[117]; אֲבָל עֶשֶׂר אַמּוֹת - הֲרֵי הִיא כְּפֶתַח. אִם הָיָה לְפִרְצָה זוֹ צוּרַת פֶּתַח[118], אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר, אֵינָהּ מַפְסֶדֶת[119] הַמְּחִצָּה; וְהוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא הַפָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד[120].

115) עירובין טו, ב. 116) כיון שאין הפרוץ מרובה על העומד, יש לו דין מחיצה. 117) פירצה יתרה על עשר אמות מבטלת את המחיצה. 118) ראה ביאורו בהלכה יט. 119) כי אינה נחשבת לפירצה אלא לפתח. 120) דעת ה'תוספות' והרשב"א שאם יש לה צורת הפתח, אפילו אם הפרוץ מרובה על העומד בכל ארבע הרוחות - נחשבת למחיצה גמורה. וכן בשו"ע או"ח סי' שסב.

יז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[121]? בִּזְמַן שֶׁהַפְּרָצוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים וּלְמַעְלָה; אֲבָל אִם הָיוּ הַפְּרָצוֹת כָּל פִּרְצָה מֵהֶן פְּחוּתָה מִשְּׁלֹשָׁה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַפָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה הֲרֵי הוּא כְּלָבוּד[122].

121) עירובין טז, א. 122) כמחובר. והפירצות נחשבות כסתומות, ונמצא שהעומד מרובה על הפרוץ.

יח. כֵּיצַד[123]? הֲרֵי[124] שֶׁהִקִּיף בְּקָנִים, וְאֵין בֵּין קָנֶה לַחֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים; אוֹ שֶׁהִקִּיף בַּחֲבָלִים, וְאֵין בֵּין חֶבֶל לַחֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - הֲרֵי זוֹ מְחִצָּה גְּמוּרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא שְׁתִּי[125] בְּלֹא עֵרֶב[126] אוֹ עֵרֶב בְּלֹא שְׁתִּי. וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה גֹּבַהּ הַקָּנֶה עֲשָׂרָה, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה מִן הָאָרֶץ עַד סוֹף עֲבִי הַחֶבֶל הָעֶלְיוֹן עֲשָׂרָה[127], אִם הִקִּיף בַּחֲבָלִים; שֶׁאֵין מְחִצָּה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה. וְכָל[128] הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הֵן.

123) אמרו, כל פחות משלשה כלבוד. 124) משנה, עירובין טז, ב. 125) הקנה באורך. 126) החבל ברוחב. 127) ועובי שלשת החבלים ביחד - טפח ושלשה משהויין כדי להשלים לעשרה טפחים (שם). 128) יומא פ, א.

יט. צוּרַת[129] פֶּתַח הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם הִיא אֲפִלּוּ קָנֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[130] מִכָּאן וְקָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה עַל גַּבֵּיהֶן. גֹּבַהּ שְׁנֵי הַלְּחָיַיִם[131] - עֲשָׂרָה טְפָחִים[132] אוֹ יָתֵר. וְהַקָּנֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁעַל גַּבֵּיהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ בִּשְׁנֵי הַלְּחָיַיִם, אֶלָּא יֵשׁ בֵּינֵיהֶן כַּמָּה אַמּוֹת - הוֹאִיל וְגֹבַהּ הַלְּחָיַיִם עֲשָׂרָה, הֲרֵי זוֹ צוּרַת פֶּתַח. וְצוּרַת פֶּתַח[133] שֶׁאָמְרוּ, צְרִיכָה שֶׁתְּהֵא בְּרִיאָה[134] לְקַבֵּל דֶּלֶת, אֲפִלּוּ דֶּלֶת שֶׁל קַשׁ.

129) עירובין יא, ב. 130) כגון חבלים (או"ח סי' שסב). 131) לחי הוא העמוד המשמש במקום מחיצה, ונקרא גם פס או קנה. 132) נלמד מהא דלהלן ה"כ בכיפה. 133) וצריכים להיות מכוונים כנגד הקנה העליון, ואנו אומרים 'גוד אסיק' וכאילו עולים עד למעלה. 134) הכוונה לעמודים שבצדדים - הלחיים, אבל הקנה שעל גביהם ראוי בכל שהוא אפילו גמי, ובלבד שלא יפול ברוח מצויה (או"ח שם).

כ. פֶּתַח[135] שֶׁצּוּרָתוֹ כִּפָּה[136], אִם יֵשׁ בְּאֹרֶךְ רַגְלֵי[137] הַכִּפָּה עֲשָׂרָה טְפָחִים, הֲרֵי זֶה צוּרַת פֶּתַח. וְצוּרַת פֶּתַח שֶׁעָשָׂה אוֹתָהּ מִן הַצַּד[138] - אֵינָהּ כְּלוּם; שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַפְּתָחִים לִהְיוֹת בְּקֶרֶן זָוִית, אֶלָּא בָּאֶמְצַע[139].

135) עירובין יא, ב. 136) עשויה למעלה כקשת. "מזוזה מכאן ומכאן, וכיפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף" (רבינו בהל' מזוזה פ"ו ה"ד). 137) לפני שמתחילה להתעגל, כי מקום העיגול אינו מצטרף. 138) "פירוש, כגון שעשאה מצדו של כותל [סמוך לקרן]" - רב האי גאון ברי"ף. ועיין ב'מאירי'. ויש מפרשים מן הצד של הקנים ולא על גביהם (רש"י). ועיין להלן פי"ז הל' לה. 139) כפירוש רב האי.

כא. בַּכֹּל[140] עוֹשִׂין מְחִצָּה - בֵּין בְּכֵלִים[141], בֵּין בָּאֳכָלִים, בֵּין בְּאָדָם, אֲפִלּוּ בִּבְהֵמָה וּשְׁאָר מִינֵי חַיָּה וָעוֹף. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ[142] כְּפוּתִים[143], כְּדֵי שֶׁלֹּא יָנוּדוּ.

140) עירובין טו, א. 141) אף שעתידים להנטל אחר השבת. 142) שאר בעלי חיים חוץ מאדם, כי אדם אינו צריך להיות כפות, כמבואר בהלכה כג. 143) קשורים מערב שבת.

כב. מְחִצָּה[144] הָעוֹמֶדֶת מֵאֵלֶיהָ - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה. וּמְחִצָּה הַנַּעֲשֵׂית בְּשַׁבָּת - הֲרֵי זוֹ מְחִצָּה[145]; וְאִם נַעֲשֵׂית בִּשְׁגָגָה[146], מֻתָּר לְטַלְטֵל בָּהּ בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת. וְהוּא, שֶׁתֵּעָשֶׂה שֶׁלֹּא לְדַעַת הַמְטַלְטֵל; אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן אָדָם לְזוֹ הַמְּחִצָּה שֶׁתֵּעָשֶׂה בְּשַׁבָּת כְּדֵי לְטַלְטֵל בָּהּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה אוֹתָהּ הָעוֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה, אָסוּר[147] לְטַלְטֵל בָּהּ בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת. וְכֵן[148] אִם נַעֲשֵׂית בְּמֵזִיד, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה לְטַלְטֵל בָּהּ, הֲרֵי זֶה אָסוּר לְטַלְטֵל בָּהּ.

144) עירובין טו, א. 145) ונחשבת רשות היחיד לענין שהזורק לתוכה חייב חטאת, אבל אסור לטלטל תוך מחיצה זו אם נעשתה במזיד, כדלהלן. 146) שלא ידע שהיום שבת, או שלא ידע שאסור לעשות מחיצה בשבת. 147) נלמד מהא דלהלן הלכה כג: "ולא יעמיד אותם אדם שהוא רוצה להשתמש במחיצה זו", עיי"ש. 148) בעירובין (כה.): "אמר רב נחמן, לא שנו (שמחיצה שנעשתה בשבת במזיד - שמה מחיצה) אלא לזרוק, אבל לטלטל אסור".

1 **כג. מֵתֶר[149] לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה שֶׁל בְּנֵי אָדָם בְּשַׁבָּת,**
2 **שֶׁיַּעֲמֹד זֶה בְּצַד זֶה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֵדְעוּ[150] אֵלּוּ**
3 **הָעוֹמְדִין שֶׁבִּשְׁבִיל לַעֲשׂוֹתָן מְחִצָּה הֶעֱמִידָן. וְלֹא**
4 **יַעֲמִיד[151] אוֹתָן אָדָם שֶׁהוּא רוֹצֶה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמְחִצָּה**
5 **זוֹ, אֶלָּא יַעֲמִיד אוֹתָן אַחֵר שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ.**

149) עירובין מג, ב: "נחמיה בריה דרבי חנילאי משכתיה שמעתיה (השתקע בהלכה) ויצא חוץ לתחום, אמר ליה רב חסדא לרב נחמן: נחמיה תלמידך שרוי בצער (שאסור לו לחזור לתוך התחום ואין לו אלא ארבע אמות, כמבואר להלן בפכ"ז הי"א). אמר לו: עשה מחיצה של בני אדם ויכנס (באופן שלא ידעו האנשים שבשביל לעשותם מחיצה - הועמדו). 150) שאם הם יודעים שהעמידום למחיצה, הרי הם כעושים מחיצה בשבת ואסור. 151) מקור דבר זה, מהא דעירובין מד: ועיין מגיד־משנה ולחם־משנה.

6 **כד. אִילָן[152] שֶׁהוּא מֵסֵךְ[153] עַל הָאָרֶץ - אִם אֵין**
7 **נוֹפוֹ[154] גָּבוֹהַּ מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[155], מְמַלֵּא בֵּין**
8 **בַּדָּיו וְעָלָיו תֵּבֵן וָקַשׁ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, וְקוֹשְׁרָן בָּאָרֶץ עַד**
9 **שֶׁיַּעֲמֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה וְלֹא יִתְנַדְּנֵד, וּמְטַלְטֵל תַּחַת**
10 **כֻּלּוֹ[156]. וָהוּא, שֶׁיִּהְיוּ תַּחְתָּיו עַד בֵּית סָאתַיִם[157]; אֲבָל**
11 **אִם הָיָה יָתֵר[158] מִבֵּית סָאתַיִם, אֵין מְטַלְטְלִין תַּחְתָּיו**
12 **אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת; מִפְּנֵי שֶׁתַּחְתָּיו - מָקוֹם שֶׁלֹּא**
13 **הֵקֵף לְדִירָה הוּא.**

152) עירובין צט, ב. 153) שענפיו נוטים למטה מכל צד. 154) הענפים שבאילן. 155) הוא כ'לבוד' ומחובר לארץ. 156) אם הוא גבוה עשרה (או"ח סי' שסב). ואפילו לא נטעו מתחילה לכך, והוא כמחיצה העומדת מאליה. 157) כדלעיל הלכה א. 158) שהיו ענפיו ארוכים מאד, או שהיו הרבה אילנות סמוכים זה לזה.

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דינין של דבריהם, בדיני מקצת הרשויות ופרטיהן, הן המבואות והחצרות ומחיצות־הבורות, וכיוצא בהן, ורוב כל מה שנזכר באלו הם מדבריהם.

14 **א. מָבוֹי[2] שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה כְּתָלִים[3] - הוּא הַנִּקְרָא**
15 **מָבוֹי סָתוּם, וּמָבוֹי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי כְּתָלִים בִּלְבַד[4] זֶה**
16 **כְּנֶגֶד זֶה, וְהָעָם נִכְנָסִין בְּרוּחַ זוֹ וְיוֹצְאִין בְּשֶׁכְּנֶגְדָּהּ -**
17 **הוּא הַנִּקְרָא מָבוֹי הַמְפֻלָּשׁ.**

2) מלשון "מבוא העיר" (שופטים א, כד). בימי קדם ובארצות המזרח, הבתים היו מוקפים בתוך החצר, ומן החצרות נכנסים לרחוב שנקרא "מבוי", ודרך המבוי נכנסים בני החצרות והבתים לשוק - שהוא רשות הרבים. 3) החצרות מקיפות את המבוי משלש רוחות, והוא פתוח לרשות הרבים מצד אחד בלבד. 4) שהחצרות נמצאות בהקבלה משתי רוחותיו, ושני צדדיו האחרים מפולשים ופתוחים לרשות הרבים.

18 **ב. הֵיאַךְ[5] מַתִּירִין[6] מָבוֹי הַסָּתוּם? עוֹשֶׂה לוֹ בְּרוּחַ**
19 **רְבִיעִית לְחִי[7] אֶחָד[8] אוֹ עוֹשֶׂה עָלָיו[9] קוֹרָה - וְדַיּוֹ;**
20 **וְתֵחָשֵׁב אוֹתָהּ קוֹרָה אוֹ אוֹתוֹ לְחִי כְּאִלּוּ סָתַם רוּחַ**
21 **רְבִיעִית[10], וְיַעֲשֶׂה רְשׁוּת הַיָּחִיד, וְיִהְיֶה מֵתֶר לְטַלְטֵל**
22 **בְּכֻלּוֹ[11]. שֶׁדַּיִּן תּוֹרָה - בְּשֶׁלֹּשׁ מְחִצּוֹת בִּלְבַד מֵתֶר**
23 **לְטַלְטֵל, וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[12] הִיא הָרוּחַ הָרְבִיעִית[13],**
24 **וּלְפִיכָךְ דַּי לָהּ בִּלְחִי אוֹ קוֹרָה.**

5) משנה, עירובין יא, ב. 6) "שיהיה מותר להשתמש בו אחר עשיית עירוב" (רבינו בפירוש המשניות). 7) "קרש אחד, בתרגום יונתן: לוחא חד" (רמ"א סי' שסג). 8) מצד אחד "שהלחי הרי הוא כמחיצה ברוח רביעית" (להלן ה"ט). 9) בקצה המבוי מלמעלה. 10) הלחי כמחיצה כנ"ל, והקורה משום היכר שלא יוציאו משם לרה"ר. 11) אחרי עשיית עירוב הנקרא "שיתופי מבואות", כמבואר בהל' עירובין פ"א הי"ז. 12) מבואר בפ"א ה"ג. 13) חכמים אסרו לטלטל במבוי שיש בו שלש מחיצות, שמא יטלטל גם ברשות הרבים.

25 **ג. וְהֵיאַךְ[14] מַתִּירִין מָבוֹי[15] מְפֻלָּשׁ[16]? עוֹשֶׂה לוֹ צוּרַת**
26 **פֶּתַח[17] מִכָּאן, וּלְחִי אוֹ קוֹרָה מִכָּאן. וּמָבוֹי[18] עָקֹם[19]**
27 **תּוֹרָתוֹ כְּמְפֻלָּשׁ[20].**

14) עירובין ו, א. כתנא־קמא וכאוקימתת רב יהודה (שם ע"ב) וכרב דאמר הלכה כתנא־קמא. 15) כשאין ברחבו שש עשרה אמה ואינו נחשב כרשות הרבים, כמבואר בפי"ד ה"א. 16) משני ראשיו לרשות הרבים, או ראשו אחד לרשות הרבים והשני לכרמלית, או ששני ראשיו פתוחים לכרמלית (ריב"ש סי' תה). 17) שעל־ידה נעשה כסתום במחיצה מצד זה, והרי הוא כמבוי סתום מג' צדדים, שדי לו בלחי או קורה, כמבואר בפט"ז הי"ט. 18) עירובין ו, א. 19) ששני ראשיו מפולשים לרשות הרבים, כבציור שלפנינו. 20) שצריך צורת הפתח ולחי או קורה; רבינו סתם דבריו, ונראה שדעתו כדעת הרשב"א שיעשה בראשו אחד צורת הפתח, ובראשו השני לחי או קורה, כדין מבוי מפולש, אבל דעת שאר פוסקים (ובשו"ע סי' שסד), שצריך צורת הפתח בעקמומיתו ששם דינו כמפולש (ראה בציור), ובשני ראשיו עושה לכל אחד לחי או קורה.

28 **ד. מָבוֹי[21] שֶׁהוּא שָׁוֶה מִתּוֹכוֹ וּמִדְּרוֹן[22] לִרְשׁוּת**
29 **הָרַבִּים, אוֹ שָׁוֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים וּמִדְּרוֹן לְתוֹכוֹ[23] -**
30 **אֵינוֹ צָרִיךְ לֹא לְחִי וְלֹא קוֹרָה[24], שֶׁהֲרֵי הוּא מֻבְדָּל**
31 **מֵרְשׁוּת הָרַבִּים[25].**

21) שבת ק, א. 22) שיפוע; שהיה קרקע המבוי גבוה מקרקע רשות הרבים, ומתחיל להיות משופע אצל פתחו לצד רשות הרבים (רש"י). 23) "שהיה רשות הרבים גבוה

מקרקע המבוי, וגם כניסת המבוי שוה לקרקע רשות הרבים ברוחב אמה או פחות, ואחר כך הוא נעשה מדרון לצד פנים" (רש"י). 24) בתוספתא ובראשונים ביארו, שכאן מדובר "אם מתלקט עשרה טפחים מתוך ארבע אמות" (שהוא מדרון והולך ומשופע לאט לאט, עד שמגיע לגובה עשרה טפחים מתוך ארבע אמות, והרי הוא כזקוף כולו, ודינו כרשות היחיד. מגיד־משנה). 25) שגבהו ושינויו מרשות הרבים הם כמחיצה, ואין צורך בתיקון אחר.

1 **ה. מָבוֹי[26] שֶׁצִּדּוֹ[27] אֶחָד כֻּלֶּה לַיָּם[28] וְצִדּוֹ אֶחָד כֻּלֶּה**
2 **לְאַשְׁפָּה[29] שֶׁל רַבִּים - אֵינוֹ צָרִיךְ כְּלוּם; שֶׁאַשְׁפָּה שֶׁל**
3 **רַבִּים אֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְהִתְפַּנּוֹת, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא**
4 **יַעֲלֶה הַיָּם שִׂרְטוֹן[30].**

26) עירובין ח, א. צט, ב. 27) "מעשה במבוי אחד, שצידו אחד כלה לים וצידו אחד כלה לאשפה, ובא מעשה לפני רבי, ולא אמר בה לא היתר ולא איסור, איסור לא אמר בה - דהא קיימי (שהרי עומדות) מחיצות, והיתר לא אמר בה - שמא תינטל האשפה ויעלה הים שרטון" (ונמצא המבוי בלי מחיצות), ומבואר אחר־כך בגמרא (לפי נוסח רבינו) כי באשפה של רבים אין לחשוש שמא תינטל משם, וגם אין חוששים שמא יעלה הים שרטון, אולם נוסח שלנו בגמרא הוא "חיישינן (חוששים) שיעלה הים שרטון". 28) עומק עשרה טפחים בשפתו - חשוב כמחיצה. 29) הגבוהה עשרה טפחים מן הקרקע ונחשבת כמחיצה. 30) חול ואבנים אצל שפתו; וכן הדין בנהרות, ששפת הנהר נחשבת למחיצה אם היא גבוהה עשרה; ולדעת בעל 'נודע ביהודה' אם ראש המבוי כלה למקום הגשר שמהלכים בו רבים לעברו השני, צריך לעשות צורת הפתח במקום הגשר.

5 **ו. מָבוֹי[31] מְפֻלָּשׁ שֶׁהוּא כֻּלֶּה לְאֶמְצַע רְחָבָהּ[32] שֶׁל**
6 **רַבִּים: אִם לֹא הָיָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד פֶּתַח[33] הָרְחָבָה - הֲרֵי**
7 **זֶה כְּסָתוּם, וְאֵינוֹ צָרִיךְ מִצַּד הָרְחָבָה כְּלוּם; אֲבָל אִם**
8 **הָיָה כֻּלֶּה לְצִדְדֵי[34] הָרְחָבָה - אָסוּר. וְאִם הָיְתָה שֶׁל**
9 **יָחִיד - אַף לְאֶמְצָעָהּ אָסוּר; פְּעָמִים בּוֹנֶה מִצַּד אֶחָד,**
10 **וְנִמְצָא כֻּלֶּה לְצִדָּהּ שֶׁל רְחָבָה.**

31) עירובין ח, א. 32) כלומר, פרוץ ונכנס לרחבה (־חצר שאחורי הבתים). 33) הפותח לרשות הרבים, והוא בכותל שממול לפירצה הנ"ל, ואין המבוי כמפולש. 34) שכותל המבוי שוה לאחד מכתלי הרחבה שהוא כמפולש או אפילו אין הפירצה כנגד הפתח שהוא כמבוי עקום (רש"י).

11 **ז. אֵין[35] הַמָּבוֹי נִתָּר[36] בִּלְחִי אוֹ קוֹרָה עַד שֶׁיִּהְיוּ**
12 **בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת פְּתוּחוֹת[37] לְתוֹכוֹ, וְיִהְיֶה אָרְכּוֹ מֵאַרְבַּע**
13 **אַמּוֹת וּלְמַעְלָה[38], וְיִהְיֶה אָרְכּוֹ[39] יָתֵר עַל רָחְבּוֹ[40]. אֲבָל**
14 **מָבוֹי שֶׁאָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ[41] הֲרֵי הוּא כְּחָצֵר, וְאֵינוֹ נִתָּר**
15 **אֶלָּא בִּשְׁנֵי לְחָיַיִם מִשְּׁנֵי רוּחוֹתָיו, כָּל לְחִי בְּמַשֶּׁהוּ,**
16 **אוֹ בְּפַס[42] רָחָב אַרְבָּעָה מֵרוּחַ אַחַת[43].**

35) עירובין ה, א. 36) הטעם הוא "כי כל מה שעשוי לדירה ולתשמישי צנע, צריך מחיצות גמורות, ולפיכך החצרות שדרכם של בני אדם להשתמש בהן בתשמישי צנע, וכן מבואות שאין בתים וחצרות פתוחים לתוכם, דייריהם מועטים ומשתמשים בהם יותר, משום זה צריכים מחיצות גמורות, אבל מבואות שיש בהם יותר דיירים, מתמעט תשמיש המבוי, לכן די במחיצה כל שהיא של לחי או קורה" (הרשב"א). 37) 'ירושלמי' עירובין פ"א ה"א: "מבוא אין פחות משני חצרות, חצר אינה פחותה משני בתים". 38) שבפחות מזה, אינו חשוב כמבוי אלא כחצר. 39) דרך כניסתו למבוי. 40) שכן דרך המבוי להיות ('לבוש'). 41) מרובע. 42) כן הוא בעירובין יב: מימרא דרב נחמן. 43) ונוהגים עכשיו לתקן כל המבואות שלנו בצורת הפתח על־ידי חבל הקשור לרחבו של מבוי, וצריך להעמיד תחת החבל שני קנים גבוהים עשרה מכוונים תחת החבל, ותיקון זה מועיל אפילו במבוי מפולש, ובכל מקום שצריכים צורת הפתח (רמ"א או"ח סי' שסג).

17 **ח. חָצֵר[44] שֶׁאָרְכָּהּ[45] יָתֵר[46] עַל רָחְבָּהּ[47] - הֲרֵי הִיא**
18 **כְּמָבוֹי, וְנִתֶּרֶת בִּלְחִי אוֹ קוֹרָה. וּמָבוֹי שֶׁאֵין בָּתִּים**
19 **וַחֲצֵרוֹת פְּתוּחוֹת לְתוֹכוֹ, כְּגוֹן שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ אֶלָּא בַּיִת**
20 **אֶחָד אוֹ חָצֵר אַחַת, וְכֵן מָבוֹי שֶׁאֵין בְּאָרְכּוֹ אַרְבַּע**
21 **אַמּוֹת[48] - אֵינוֹ נִתָּר אֶלָּא[49] בִּשְׁנֵי לְחָיַיִם אוֹ בְּפַס**
22 **אַרְבָּעָה וּמַשֶּׁהוּ.**

44) עירובין יב, ב. 45) ארכה נחשב דרך הכניסה (רשב"א). 46) במשהו (גמרא שם). 47) אבל אם רחבה יתר על ארכה, הרי היא כמרובעת ונידונה כחצר (רשב"א). 48) דינו כדין חצר. 49) טעות הדפוס יש כאן, והנוסח הנכון: "אלא בשני לחיים של משהו או בפס ארבעה" כמו בהלכה הקודמת, וכן הנוסח בכתב־יד.

23 **ט. מָבוֹי שֶׁאֵין בְּרָחְבּוֹ[50] שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, אֵינוֹ צָרִיךְ**
24 **לֹא לְחִי וְלֹא קוֹרָה, וּמֵתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ; שֶׁכָּל פָּחוֹת**
25 **מִשְּׁלֹשָׁה הֲרֵי הוּא כְּלָבוּד[51]. מָבוֹי[52] שֶׁהִכְשִׁירוּ**
26 **בְּקוֹרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁמֻּתָּר[53] לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ כִּרְשׁוּת**
27 **הַיָּחִיד, הַזּוֹרֵק מִתּוֹכוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ מֵרְשׁוּת**
28 **הָרַבִּים לְתוֹכוֹ - פָּטוּר; שֶׁהַקּוֹרָה - מְשׁוּם הֶכֵּר הִיא**
29 **עֲשׂוּיָה. אֲבָל אִם הִכְשִׁירוּ בִּלְחִי, הַזּוֹרֵק מִתּוֹכוֹ**
30 **לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לְתוֹכוֹ - חַיָּב;**
31 **שֶׁהַלְּחִי הֲרֵי הוּא כִּמְחִצָּה בְּרוּחַ רְבִיעִית.**

50) בפתחו של שלשה טפחים, אף שבחללו יש יותר (כסף־משנה). 51) כמחובר, ואין כאן מבוי כלל. 52) עירובין יב, ב: "אמר רב יהודה: הכשירו בלחי - הזורק לתוכו חייב, הכשירו בקורה - הזורק לתוכו פטור, לחי משום מחיצה, וקורה משום היכר". 53) רבינו סובר (בפי"ד ה"ד) שמן התורה דין רשות היחיד, לחייב את הזורק לתוכה מרשות הרבים, הוא רק כשיש לה ארבע מחיצות, ובשלש מחיצות יש לה דין כרמלית שמותר לטלטל בתוכה, אבל חכמים הצריכו תיקון של לחי או קורה; והראב"ד סובר כי בשלש מחיצות רשות היחיד גמורה היא, לחייב את הזורק לתוכה.

32 **י. שְׁנֵי כְּתָלִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָעָם עוֹבְרִים**
33 **בֵּינֵיהֶם, כֵּיצַד מַכְשִׁיר בֵּינֵיהֶם? עוֹשֶׂה דְּלָתוֹת מִכָּאן**

וּדְלָתוֹת מִכָּאן[54], וְאַחַר כָּךְ יֵעָשֶׂה בֵּינֵיהֶם רְשׁוּת הַיָּחִיד. וְאֵינוֹ[55] צָרִיךְ לִנְעֹל הַדְּלָתוֹת בַּלַּיְלָה[56], אֲבָל צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיוֹת לְהִנָּעֵל. הָיוּ מְשֻׁקָּעוֹת בְּעָפָר, מְסַפֵּנָּה אוֹתָן וּמְתַקְּנָן לְהִנָּעֵל. אֲבָל צוּרַת פֶּתַח, אוֹ לְחִי וְקוֹרָה, אֵינָן[57] מוֹעִילִין בְּהֶכְשֵׁר רְשׁוּת הָרַבִּים.

54) שדווקא במבוי המפולש לרשות הרבים (למעלה ה"ג) מספיק בצורת הפתח מכאן ולחי או קורה מכאן, אבל רשות הרבים גמורה צריכה שתי דלתות, וכפירוש רש"י (עירובין ו:) בקושיית הגמרא אליבא דבית הלל, שמערבין דרך רשות הרבים בעשיית דלת מכאן ולחי וקורה מכאן - "והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה - חייבין עליה משום רשות הרבים", הרי שצריך שתי דלתות (עיין רש"י), ולא מקשה מנעילת הדלת מפני שאפשר לפרש גם בדברי רבי יוחנן שדלתות ירושלים ראויות להינעל כמו במבוי מפולש. ועיין 'תוספות' שם ו'כסף משנה'. 55) ראה הערה נג, שמקורו לפי רש"י שם. 56) בנוסח אחר, חסרה המלה "בלילה" ('מעשה רוקח'). 57) ראה הערה נג.

יא. מֵאַיִן[58] לְטַלְטֵל בְּמָבוֹי תַּחַת הַקּוֹרָה אוֹ בֵּין הַלְּחָיַיִם[59]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה סָמוּךְ לִרְשׁוּת הָרַבִּים; אֲבָל אִם הָיָה סָמוּךְ לְכַרְמְלִית - אָסוּר לְטַלְטֵל תַּחַת הַקּוֹרָה[60] אוֹ בֵּין הַלְּחָיַיִם עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לְחִי אַחֵר לְהַתִּיר תּוֹךְ הַפֶּתַח; שֶׁהֲרֵי מָצָא מִין אֶת מִינוֹ וְנֵעוֹר[61].

58) עירובין ט, א. 59) המתירים לטלטל במבוי. 60) ודעת הרשב"א שאם יש ארבעה טפחים בקורה - מותר לטלטל תחתיה, שאנו אומרים פי תקרה יורד וסותם (מגיד־משנה). 61) אף שבכל מקום כרמלית קלה מרשות הרבים, כאן אומרים, שהכרמלית שבין הלחיים מצטרפת למינה, לכרמלית שמחוצה לה, "וניעור" - מתעוררת ומתחזקת על ידה, וצריכה לחי מיוחד להתיר טלטול בין הלחיים.

יב. בַּכֹּל[62] עוֹשִׂין לְחָיַיִם, אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים[63]. וַאֲפִלּוּ בְּאִסּוּרֵי הֲנָיָה[64] - עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[65] וּמַזָּלוֹת עַצְמָהּ אוֹ אֲשֵׁרָה[66] שֶׁעָשָׂה אוֹתָהּ לְחִי - כָּשֵׁר[67]; שֶׁהַלְּחִי עָבְיוֹ כָּל שֶׁהוּא[68]. גֹּבַהּ הַלְּחִי אֵין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, רָחְבּוֹ וְעָבְיוֹ כָּל שֶׁהוּא[69].

62) משנה, עירובין טו, א. 63) "והוא שיהיו כפותים שלא ינודו" כמבואר בפט"ז הכ"א. 64) ואף שאסור ליהנות מהלחי, אולם מכיון שאינו אלא לצורך מחיצה, ובלחי גופא אינו משתמש, אין הנאת היתר הטלטול הבאה על־ידו נחשבת להנאה ('בית מאיר'). 65) "ירושלמי" עירובין פ"ג ה"א. 66) עירובין פ, ב. 67) ואף שכתוב "ואשריהם תשרפון באש" (דברים יב, ג), ונחשבת כשרופה ואין בה שיעור ("כתותי מיכתת שיעוריה") כשרה ללחי. 68) ואף שגם לחי צריך שיעור בגובה - עשרה טפחים, וברוחב - משהו, ביארו ה'תוספות' מכיון שמספיק שיעור קטן, לא החמירו בו. ועיין ב'מגיד משנה'. 69) משנה, בעירובין יד, ב.

יג. בַּכֹּל עוֹשִׂין קוֹרָה, אֲבָל לֹא בַּאֲשֵׁרָה[70]; לְפִי שֶׁיֵּשׁ לְרֹחַב הַקּוֹרָה שִׁעוּר, וְכָל הַשִּׁעוּרִין אֲסוּרִים מִן הָאֲשֵׁרָה. וְכֵן[71] רֹחַב הַקּוֹרָה אֵין פָּחוֹת מִטֶּפַח, וְעָבְיָהּ כָּל שֶׁהוּא[72]. וָהוּא, שֶׁתִּהְיֶה בְּרִיאָה[73] לְקַבֵּל אָרִיחַ[74], שֶׁהוּא[75] חֲצִי[76] לְבֵנָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים עַל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. וּמַעֲמִידֵי קוֹרָה צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ בְּרִיאִין כְּדֵי לְקַבֵּל קוֹרָה וַחֲצִי לְבֵנָה.

70) [נראה מדברי ה'מגיד משנה' שגרס בדברי רבינו: "בכל עושין קורה אפילו (כן צריך להיות בדבריו) באיסורי הנאה, אבל לא באשרה", שרק באשרה אין עושין מפני שעומדת לשריפה משום שנאמר "ואשריהם תשרפון באש", וכל העומד להשרף כשרוף הוא, ו"כתותי מיכתת שיעוריה" (־כתות שיעורו וחסר הוא - עירובין פ:), אבל איסורי הנאה אחרים שאינם עומדים לשריפה - שיעורם קיים]. 71) בנוסח אחר: "וכמה רוחב" (ויניציאה). וכן הוא ב'מגיד משנה'. 72) עירובין יג, ב במשנה. 73) "שאם לא כן, לא יהיה בה היכר, שסבורים בני רשות הרבים שלפי שעה הניחה שם, אבל כשהיא בריאה וחזקה לקבל אריח, ניכר לכל שלקביעות בנין הניחוה שם" (רש"י); ועוד טעם: שצריכה להיות בריאה לקבל אריח, כדי שלא תהיה קורה הניטלת ברוח (רש"י שברי"ף). 74) לבנה קטנה. 75) שתוכל להחזיק שורת אריחים מונחים עליה כשיעור רוחב פתח המבוי. 76) ואף שאין ברוחב הקורה רק טפח, והאריח הוא טפח ומחצה, אפשר לחבר רבע טפח מכל צד שבו בטיט, ויחזיק את האריח (גמרא, שם).

יד. כַּמָּה[77] יִהְיֶה פֶּתַח הַמָּבוֹי וְיִהְיֶה דַּי לְהַכְשִׁירוֹ בִּלְחִי אוֹ קוֹרָה? גָּבְהוֹ - אֵין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה[78] טְפָחִים וְלֹא יָתֵר עַל עֶשְׂרִים אַמָּה[79], וְרָחְבּוֹ - עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת[80]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ צוּרַת פֶּתַח; אֲבָל אִם הָיָה לוֹ צוּרַת פֶּתַח - אֲפִלּוּ הָיָה גָּבוֹהַּ מֵאָה אַמָּה, אוֹ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה[81], אוֹ רָחָב מֵאָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

77) משנה, עירובין ב, א: "מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה - ימעט, והרחב מעשר אמות - ימעט, ואם יש לו צורת הפתח, אף־על־פי שהוא רחב מעשר אמות - אין צריך למעט". 78) שאם הוא נמוך מעשרה, נחשב כאילו אין למבוי מחיצות, שאין מחיצה פחותה מעשרה. 79) כאן מדובר במבוי שהכשירו בקורה, כיון שקורה היא משום היכר (הלכה ט), ולמעלה מעשרים אין היכר, שאין עין האדם שולטת שם, אבל אם הכשיר את המבוי בלחי, אין הבדל בין תוך עשרים אמה ללמעלה מעשרים. 80) שאם הוא רחב יותר, אין עליו שם פתח, ואין לחי או קורה מועילים להתיר. 81) דעת הרשב"א שאין צורת הפתח מועילה לפחות מעשרה טפחים, ולשיטת רבינו יש ראיה מה'ירושלמי' שבת פ"א ('הקובץ').

טו. וְכֵן[82] אִם הָיָה בְּקוֹרָה שֶׁל מָבוֹי כִּיּוּר[83] וְצִיּוּר עַד

שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל מִסְתַּכְּלִין בָּהּ[84] - אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים[85] אַמָּה, כְּשֵׁרָה. שֶׁהַקּוֹרָה מִשּׁוּם הֶכֵּר עֲשׂוּיָה, וְאִם הָיְתָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אֵינָהּ נִכֶּרֶת; וְאִם יֵשׁ בָּהּ צִיּוּר וְכִיּוּר מִסְתַּכְּלִים בָּהּ, וְנִמְצָא שָׁם הֶכֵּר.

82) עירובין ג, א. 83) קישוטי צורות שונות, שוקעות או בולטות. 84) דעת הרשב"א שאם עשה סמוך לקורה חתיכות ארז חשובות, או כל דבר המביא להסתכלות - מועיל (מגיד־משנה). 85) אבל אם היה המבוי רחב מעשר אמות, אין הציורים מועילים להתיר (כסף־משנה).

טז. מָבוֹי[86] שֶׁהָיָה גָּבְהוֹ מִן הָאָרֶץ עַד קַרְקָעִית קוֹרָה עֶשְׂרִים אַמָּה, וְעֲבִי הַקּוֹרָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים - כָּשֵׁר[87]. הָיָה גָּבְהוֹ יָתֵר מֵעֶשְׂרִים, וּבָא לְמַעֲטוֹ בְּקוֹרָה, שֶׁמַּנִּיחַ אוֹתָהּ לְמַטָּה - צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּרָחְבָּהּ טֶפַח[88] כְּקוֹרָה[89]. הָיָה גָּבְהוֹ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה - חוֹקֵק בּוֹ מֶשֶׁךְ אַרְבַּע עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[90], וּמַעֲמִיק כְּדֵי לְהַשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה.

86) עירובין ג, ב. 87) מכיון שחלל המבוי אינו תופש יותר מעשרים. 88) שאם יעמוד על אותו טפח יראה את הקורה, ויש היכר. 89) בנוסח אחר, חסר "כקורה" ('מעשה רוקח'). 90) עירובין ה, א. וכאן לא די בטפח, כיון שבפחות מעשרה לא נחשב דופן, וצריך לחקוק שיעור מבוי שהוא ארבע אמות (כבהלכה ח) להחשב דופן (רש"י).

יז. נִפְרַץ[91] בּוֹ פִּרְצָה מִצִּדּוֹ כְּלַפֵּי רֹאשׁוֹ[92]: אִם נִשְׁאַר עוֹמֵד בְּרֹאשׁוֹ פַּס רֹחַב אַרְבָּעָה טְפָחִים[93] - מֻתָּר; וְהוּא, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַפִּרְצָה יָתֵר עַל עֶשֶׂר[94]; וְאִם לֹא נִשְׁאַר פַּס אַרְבָּעָה - אָסוּר[95], אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה הַפִּרְצָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה כְּלָבוּד.

91) עירובין ה, א. 92) בצד הכניסה סמוך ללחי או לקורה. 93) שזהו שיעור חשוב במבוי, ואף שכתב (בהלכה ח) כי שיעור מבוי הוא ארבע אמות, זהו רק בהתחלת עשיית המבוי, אבל כאן שכבר היה מבוי אלא שאחר־כך נסתר, די בפס בארבעה טפחים. 94) שעד רוחב עשר נחשב פתח, אבל יותר מזה נחשב פירצה, וצריך לסתמה או לעשות צורת הפתח (הריטב"א). 95) אף שבפחות מעשר אמות נקרא פתח, כאן חוששים שמא יעזבו בני המבוי את הכניסה הראשונה וילכו דרך פירצה זו, ולא יראו את הכשר המבוי (רש"י).

יח. נִפְרַץ[96] הַמָּבוֹי בִּמְלוֹאוֹ[97] לְחָצֵר, וְנִפְרְצָה חָצֵר[98] כְּנֶגְדּוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זֶה אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָבוֹי מְפֻלָּשׁ[99]. וְהֶחָצֵר - מֻתֶּרֶת[100]; שֶׁהֶחָצֵר שֶׁרַבִּים בּוֹקְעִין בָּהּ וְנִכְנָסִין בָּזוֹ וְיוֹצְאִין בָּזוֹ - הֲרֵי הִיא רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה.

96) עירובין ח, א. 97) כל רוחב הדופן, כי אם נשארו גפופים (שארית מחיצות) משני צדדים הרי הם בלחי. 98) כשיעור עשר אמות, אבל נשארו גפופים. 99) מבואר למעלה בהלכה ג. 100) שאין מבוי אוסר את החצר הפתוחה לו, אבל חצרות אוסרות את המבוי, כמבואר בפט"ז ה"ז, ובהלכות עירובין פ"ה.

יט. מָבוֹי[101] שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁבִילִים[102] מִצַּד זֶה וּשְׁבִילִים מִצַּד אַחֵר, שֶׁנִּמְצְאוּ מְפֻלָּשִׁין לִרְשׁוּת הָרַבִּים - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן מְכֻוָּנִין זֶה כְּנֶגֶד זֶה, הֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן מָבוֹי מְפֻלָּשׁ. כֵּיצַד מַכְשִׁירִין אוֹתוֹ? עוֹשֶׂה[103] צוּרַת פֶּתַח לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַשְּׁבִילִים שֶׁבַּצַּד הָאֶחָד, וְכֵן לַפֶּתַח הַגָּדוֹל, וְעוֹשֶׂה לְכָל הַשְּׁבִילִים שֶׁבַּצַּד הַשֵּׁנִי לְחִי אוֹ קוֹרָה.

101) עירובין ח, ב. 102) נקרא בלשון הגמרא "מבוי העשוי כנדל" (=כשרץ מרבה רגלים), שפתוחים אל המבוי הגדול מבואות קטנים משני צדדיו, ואינם מכוונים זה כנגד זה ('תוספות'). 103) כמבואר בהלכה ג במבוי עקום.

כ. מָבוֹי[104] שֶׁצִּדּוֹ אֶחָד אָרֹךְ[105] וְצִדּוֹ הַשֵּׁנִי קָצָר - מַנִּיחַ אֶת הַקּוֹרָה כְּנֶגֶד הַקָּצָר[106]. הֶעֱמִיד[107] לְחִי בַּחֲצִי הַמָּבוֹי הַפְּנִימִי[108] שֶׁהוּא לִפְנִים מִן הַלֶּחִי - מֻתָּר[109] לְטַלְטֵל בּוֹ[110], וְהַחֲצִי הַחִיצוֹן שֶׁהוּא חוּץ מִן הַלֶּחִי[111] - אָסוּר.

104) עירובין חף ב. 105) כתלו נמשך לרשות הרבים יותר מן הכותל השני כבציור שלפנינו. 106) שהקורה משום היכר (הלכה ט), ובאלכסון אין היכר, והרואה שמשתמשים בצד שאין דופן כנגדו יבוא להשתמש גם ברשות הרבים. ואם בא להכשיר האלכסון, אין לו תקנה אלא או במחיצה או בצורת הפתח (רשב"א). 107) עירובין יד, ב. זוהי הלכה חדשה שאין לה קשר לקודמת. 108) בנוסח אחר: "בחצי מבוי מחצי המבוי הפנימי" (ויניציאה). 109) ואין חוששים שמא ישתמש בחלק המבוי שמחוץ ללחי (גמרא). 110) אם יש באותו מקום שיעור מבוי, כמבואר למעלה (רשב"א). 111) ואין הבדל בין אם הוכשר המבוי בלחי או בקורה (רשב"א).

כא. מָבוֹי[112] שֶׁהוּא רָחָב עֶשְׂרִים אַמָּה - עוֹשֶׂה פַּס גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים בְּמֶשֶׁךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁהוּא שִׁעוּר מֶשֶׁךְ הַמָּבוֹי, וּמַעֲמִידוֹ בָּאֶמְצַע[113]; וְנִמְצָא כִּשְׁנֵי מְבוֹאוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּפֶתַח כָּל אֶחָד מֵהֶן עֶשֶׂר אַמּוֹת[114]. אוֹ מַרְחִיק שְׁתֵּי אַמּוֹת מִכָּאן[115] וּמַעֲמִיד פַּס שָׁלֹשׁ אַמּוֹת[116], וּמַרְחִיק שְׁתֵּי אַמּוֹת מִכָּאן[117] וּמַעֲמִיד פַּס שָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִכָּאן; וְנִמְצָא פֶּתַח הַמָּבוֹי עֶשֶׂר אַמּוֹת, וְהַצְּדָדִין הֲרֵי הֵן כִּסְתוּמִין, שֶׁהֲרֵי עוֹמֵד[118] מְרֻבֶּה[119] עַל הַפָּרוּץ.

112) עירובין י, א. 113) וכן יכול להכשירו בצורת הפתח, כמבואר בהי"ד. 114) וצריך שיהיה בכל אחד משני המבואות האלה שהפס מפסיק ביניהם, בתים וחצרות פתוחים לתוך כל אחד, וכל שאר דיני מבוי (רשב"א). 115) מקיר המבוי. 116) על ידי חלל שתי האמות - הרי ביחד חמש אמות. 117) מהצד השני, נמצא שמשני הצדדים ביחד - חלל ופסים עשר אמות. 118) הפסים

נקראים עומד, והחלל שבין הקיר והפס - פרוץ, רוחב הפסים - שש אמות, יותר מהחלל - שהוא ארבע אמות. 119) ואף שלמעלה (פט"ז הט"ז) מובא שגם אם הפרוץ כעומד מותר, כאן שיש פירצה נוספת - החמירו (גמרא).

כב. לְחִי[120] הַבּוֹלֵט[121] מִדָּפְנוֹ שֶׁל מָבוֹי - כָּשֵׁר. וּלְחִי[122] הָעוֹמֵד מֵאֵלָיו[123] - אִם סָמְכוּ עָלָיו מִקֹּדֶם הַשַּׁבָּת, כָּשֵׁר[124]. וּלְחִי שֶׁהוּא נִרְאֶה[125] מִבִּפְנִים[126] לְחִי, וּמִבַּחוּץ אֵינוֹ נִרְאֶה לְחִי; אוֹ שֶׁהָיָה נִרְאֶה מִבַּחוּץ[127] לְחִי, וּמִבִּפְנִים נִרְאֶה שֶׁהוּא שָׁוֶה וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם לֶחִי - הֲרֵי זֶה נִדּוֹן מִשּׁוּם לֶחִי. לְחִי שֶׁהִגְבִּיהוּ[128] מִן הַקַּרְקַע שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[129], אוֹ שֶׁהִפְלִיגוֹ[130] מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה - לֹא עָשָׂה כְלוּם; אֲבָל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים - כָּשֵׁר; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה כְּלָבוּד. לְחִי שֶׁהָיָה רָחָב הַרְבֵּה - בֵּין שֶׁהָיָה רָחְבּוֹ פָּחוֹת מֵחֲצִי רֹחַב הַמָּבוֹי, בֵּין שֶׁהָיָה רָחְבּוֹ כַּחֲצִי רֹחַב הַמָּבוֹי - כָּשֵׁר, וְנִדּוֹן מִשּׁוּם לֶחִי; אֲבָל אִם הָיָה יָתֵר עַל חֲצִי רֹחַב הַמָּבוֹי - נִדּוֹן מִשּׁוּם עוֹמֵד מְרֻבֶּה עַל הַפָּרוּץ.

120) עירובין ה, א. 121) "לתוך רוחב המבוי, ולא עשה לשם לחי אלא הוציא בליטה מבניינו בפאת ביתו לשם חיזוק הבנין" (רש"י). 122) עירובין טו, א. 123) שלא נקבע לשם תיקון המבוי. 124) במחיצה גמורה מועיל גם אם לא סמכו עליו מערב שבת (או"ח סי' שסג). 125) עירובין י, א. בנוסח אחר: "עומד בפנים" (כת"י אברבנאל). 126) כגון שהעמיד את הלחי רחבו לצד ארכו של מבוי, ואין קצה ארכו בולט כלפי חוץ, אלא השווה חודו החיצון לעבי כותל המבוי, כציור 1. 127) שהעמיד את כל הלחי מחוץ למבוי, וחודו הפנימי עומד אצל עבי הכותל, כציור 2. 128) עירובין יד, ב. 129) שהלחי משום מחיצה, ומחיצה שהגדיים בוקעים (עוברים) תחתיה - אינה מחיצה. 130) הרחיקו.

כג. קוֹרָה[131] שֶׁפֵּרַס עָלֶיהָ מַחְצֶלֶת - הֲרֵי בִּטְלָה, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ נִכֶּרֶת. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה הַמַּחְצֶלֶת מְסֻלֶּקֶת מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - אֵינָהּ מְחִצָּה. נָעַץ[132] שְׁתֵּי יְתֵדוֹת בִּשְׁנֵי כָּתְלֵי מָבוֹי מִבַּחוּץ וְהִנִּיחַ עֲלֵיהֶן הַקּוֹרָה - לֹא עָשָׂה כְלוּם; שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הַקּוֹרָה עַל גַּבֵּי הַמָּבוֹי[133], לֹא סָמוּךְ לוֹ.

131) עירובין יד, א: "אמר רב ששת, הניח קורה על גבי מבוי, ופרס עליה מחצלת, והגביה מן הקרקע שלשה, קורה אין כאן, מחיצה אין כאן; קורה אין כאן - שהרי היא מכוסה, מחיצה אין כאן - שהרי היא מחיצה שהגדיים בוקעים בה (שגבהה שלשה מהארץ, והיא מחיצה תלויה ואינה מתרת)". 132) עירובין ח, ב. 133) ומכיון שהקורה מרוחקת מהכותל, אין כאן היכר.

כד. קוֹרָה[134] הַיּוֹצְאָה מִכֹּתֶל זֶה וְאֵינָהּ נוֹגַעַת בַּכֹּתֶל הַשֵּׁנִי; וְכֵן שְׁתֵּי קוֹרוֹת, אַחַת יוֹצְאָה מִכֹּתֶל זֶה וְאַחַת יוֹצְאָה מִכֹּתֶל זֶה, וְאֵינָן מַגִּיעוֹת זוֹ לְזוֹ: פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[135] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת[136], הָיָה בֵּינֵיהֶן שְׁלֹשָׁה - צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת[137].

134) עירובין יד, א. 135) היא 'לבוד' - מחוברת לכותל. 136) ואפילו היתה מרוחקת משני הכתלים, כגון שנעץ עץ באמצע המבוי, והניח עליה קורה היא כ'לבוד', וגם משני צדדים (פוסקים). 137) או ימלא את הרווח בקרש (רבינו חננאל).

כה. וְכֵן[138] שְׁתֵּי קוֹרוֹת הַמַּתְאִימוֹת[139], לֹא בָּזוֹ כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ[140] וְלֹא בָּזוֹ כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ - אִם יֵשׁ בִּשְׁתֵּיהֶן[141] כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת. הָיְתָה אַחַת לְמַטָּה וְאַחַת לְמַעְלָה[142] - רוֹאִין אֶת הָעֶלְיוֹנָה כְּאִלּוּ הִיא לְמַטָּה[143], וְהַתַּחְתּוֹנָה[144] כְּאִלּוּ הִיא לְמַעְלָה; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִּהְיֶה עֶלְיוֹנָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים, וְלֹא תַּחְתּוֹנָה לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה[145]; וְלֹא יִהְיֶה בֵּינֵיהֶן[146] שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, כְּשֶׁרוֹאִין אוֹתָהּ שֶׁיָּרְדָה זוֹ וְעָלְתָה זוֹ בְּכַוָּנָה[147] עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ זוֹ בְּצַד זוֹ.

138) עירובין יד, א. 139) "שהשכיבן זו אצל זו כמו תאומים" (רש"י). 140) כמבואר בהלכה יג. 141) ביחד רוחב טפח (הגר"א). 142) שאחת גבוהה מחברתה. 143) ובלבד שלא יהיה המרחק בגובה בין שתיהן יותר משלשה טפחים, כדברי רבינו בהלכות סוכה (פ"ה הכ"א): "ובלבד שלא יהיה בין העולה ובין היורד שלשה טפחים". 144) או התחתונה (רש"י). 145) שאם הקורה נמצאת במקום פסול למבוי, אי אפשר לצרפה. 146) ברוחב. 147) כלומר, ששתיהן מכוונות זו בצד זו.

כו. הָיְתָה[148] הַקּוֹרָה עֲקֻמָּה[149] - רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא פְּשׁוּטָה[150], עֲגֻלָּה[151] - רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא מְרֻבַּעַת. וְאִם הָיָה בְּהֶקֵּפָהּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, יֵשׁ בָּהּ רֹחַב טֶפַח[152]. הָיְתָה הַקּוֹרָה בְּתוֹךְ הַמָּבוֹי וַעֲקֻמָּה חוּץ לַמָּבוֹי, אוֹ שֶׁהָיְתָה עֲקֻמָּה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אוֹ לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה - רוֹאִין: כֹּל שֶׁאִלּוּ יְנַטֵּל הָעִקּוּם וְיִשָּׁאֲרוּ שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ, אֵין בֵּין זֶה לָזֶה שְׁלֹשָׁה - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת; וְאִם לָאו - צָרִיךְ לְהָבִיא קוֹרָה אַחֶרֶת.

148) משנה, עירובין יג, ב. 149) ועקמומיתה נוטה מחוץ למבוי. 150) ואין חוששין שישתמש מחוץ למבוי. 151) שאין אריח יכול לעמוד עליה (רש"י). 152) "אין החשבון מדוקדק לפי חכמי המידות" ('תוספות'), כי "כל עיגול שיהיה באלכסון שלו אמה, יהיה שלש אמות ושביעית בקירוב (בערך), ולפי שזה לא יושג לעולם אלא בקירוב, לקחו הם בחשבון הגדול ואמרו: כל שיש בהיקפו שלשה טפחים, יש בו רוחב טפח (רבינו בפירוש המשניות).

כז. בְּאֵר[153] שֶׁעָשָׂה לָהּ שְׁמוֹנָה פַּסִּין מֵאַרְבַּע זָוִיּוֹת[154], שְׁנֵי פַּסִּין דְּבוּקִין בְּכָל זָוִית - הֲרֵי אֵלּוּ כִּמְחִצָּה[155]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַפָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד בְּכָל רוּחַ וָרוּחַ, הוֹאִיל וְאַרְבַּע הַזָּוִיּוֹת עוֹמְדוֹת, הֲרֵי זֶה מֻתָּר[156]

לְמַלֹּאת מִן הַבְּאֵר וּלְהַשְׁקוֹת לַבְּהֵמָה. וְכַמָּה יִהְיֶה גֹּבַהּ כָּל פַּס מֵהֶן? עֲשָׂרָה[157] טְפָחִים. וְרָחְבּוֹ? שִׁשָּׁה טְפָחִים[158]. וּבֵין כָּל פַּס לְפַס - כִּמְלֹא שְׁתֵּי רְבָקוֹת[159] שֶׁל אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה בָּקָר, אַחַת נִכְנֶסֶת וְאַחַת יוֹצֵאָה. שִׁעוּר רֹחַב זֶה אֵין יָתֵר עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וּשְׁלִישׁ.

153) משנה, עירובין יז, ב. 154) בארות שברשות הרבים העמוקות עשרה, דינן כרשות היחיד, ואסור למלא מהן ולהוציא לרשות הרבים, לכן עושין פסין (עמודים) בארבע זויות מסביב לבאר, ואז מותר לו למלא מים ולהוציא כדי להשקות את הבהמות, כבציור שלפנינו: 155) לכל זוית שתי אמות, אמה כנגד אמה ורווח בין הזויות. 156) כמבואר להלן בהלכה ל. 157) שאין מחיצה בפחות מגובה עשרה. 158) למעלה (בהלכה ז) נקראת מחיצה בפס רוחב ארבעה טפחים, כיון שיש שלוש מחיצות שלימות, מספיק ברביעית פס רחב ארבעה טפחים, אבל כאן שרובו פרוץ - צריך להיות ששה טפחים ('תוספות יום טוב'). 159) "הן עדת הבקר, מגזרת (ירמיה מו, כא) עגלי מרבק" (רבינו בפירוש המשניות).

כח. הָיָה[160] בְּמָקוֹם אֶחָד מִן הַזְּוִיּוֹת אוֹ בְּכָל זָוִית מֵאַרְבַּעְתָּן אֶבֶן גְּדוֹלָה[161] אוֹ אִילָן אוֹ תֵּל הַמִּתְלַקֵּט עֲשָׂרָה מִתּוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ חֲבִילָה שֶׁל קָנִים - רוֹאִין: כֹּל שֶׁאִלּוּ יֵחָלֵק וְיֵשׁ בּוֹ אַמָּה לְכָאן וְאַמָּה לְכָאן בְּגֹבַהּ עֲשָׂרָה, נִדּוֹן מִשּׁוּם זָוִית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵי פַּסִּין. חֲמִשָּׁה קָנִים, וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה שְׁלִשָּׁה[162], וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶן[163] שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָאן וְשִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָאן - נִדּוֹנִים מִשּׁוּם זָוִית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵי פַּסִּין.

160) עירובין יט, ב. 161) מרובעת אמה על אמה, ואינה מחוסרת אלא חקיקה, שינטל עובי שבאמצע ותעשה כמרזב, דופן לכאן ודופן לכאן, או אבן עגולה, שאפשר לחצבה ולעשותה אמה לכל צד. 162) והרי הם כמחוברים. 163) בכולם יחד.

כט. מֻתָּר[164] לְהַקְרִיב אַרְבַּע הַזְּוִיּוֹת הָאֵלּוּ לַבְּאֵר. וָהוּא, שֶׁתִּהְיֶה פָּרָה רֹאשָׁהּ וְרֻבָּהּ לִפְנִים[165] מִן הַפַּסִּין וְשׁוֹתָה[166]. אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יֹאחֵז רֹאשׁ הַבְּהֵמָה עִם הַכְּלִי שֶׁבּוֹ הַמַּיִם[167] - הוֹאִיל וְרֹאשָׁהּ וְרֻבָּהּ בִּפְנִים, מֻתָּר אֲפִלּוּ לְגָמָל[168]. הָיוּ[169] קְרוֹבִים יָתֵר מִזֶּה - אָסוּר לְהַשְׁקוֹת מֵהֶן אֲפִלּוּ לִגְדִי, שֶׁהוּא כֻּלּוֹ נִכְנָס לִפְנִים. וּמֻתָּר לְהַרְחִיק[170] כָּל שֶׁהוּא, וּבִלְבַד שֶׁיַּרְבֶּה בְּפַסִּים פְּשׁוּטִים, שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָן בְּכָל רוּחַ וָרוּחַ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּין פַּס לַחֲבֵרוֹ יוֹתֵר עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וּשְׁלִישׁ.

164) משנה, עירובין יז, ב. 165) שאם הפרה תהיה בחוץ, חוששים שימשך אחר פרתו, ויוציא הדלי מחוץ למחיצות הפסים. 166) "כמה ראשה ורובה של פרה? - שתי אמות" (גמרא). 167) עירובין כ, ב. 168) שהוא ארוך וכולו מבחוץ. 169) "ירושלמי" עירובין פ"ב ה"ב. 170) את הפסים ולעשות היקף רחב מסביב לבאר (עירובין יז: יח. במשנה).

ל. לֹא[171] הִתִּירוּ הַפַּסִּים הָאֵלּוּ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּלְבֶהֱמַת עוֹלֵי רְגָלִים בִּלְבַד[172]; וָהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בְּאֵר מַיִם חַיִּים שֶׁל רַבִּים[173]. אֲבָל בִּשְׁאָר אֲרָצוֹת - אָדָם יֵרֵד לַבְּאֵר וְיִשְׁתֶּה, אוֹ יַעֲשֶׂה לוֹ מְחִצָּה, מַקֶּפֶת לַבְּאֵר, גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְיַעֲמֹד בְּתוֹכָהּ וְיִדְלֶה וְיִשְׁתֶּה. וְאִם הָיָה הַבְּאֵר רָחָב הַרְבֵּה, שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לֵירֵד בּוֹ - הֲרֵי זֶה יִדְלֶה וְיִשְׁתֶּה בֵּין הַפַּסִּין[174].

171) עירובין כא, א. 172) "וגם לתלמידים ההולכים מעיר לעיר ללמוד תורה, כי פסי ביראות לא התירו אלא לעולי רגלים וכיוצא בהם ההולכים לדבר מצוה" (רש"י). 173) עירובין כב, ב במשנה. ושם כג. בגמרא. 174) כיון שאי־אפשר לשתות באופן אחר, התירו גם לאדם.

לא. וְכֵן בּוֹר[175] הָרַבִּים וּבְאֵר הַיָּחִיד, אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵין מְמַלְּאִין מֵהֶן אֶלָּא אִם כֵּן עָשׂוּ לָהֶן מְחִצָּה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים.

175) באר - שיש בה מים חיים נובעים "באר מים חיים"; בור - מים מכונסים (פירוש המשניות).

לב. הַמְמַלֵּא[176] לִבְהֶמְתּוֹ בֵּין הַפַּסִּים, מְמַלֵּא וְנוֹתֵן בִּכְלִי לְפָנֶיהָ[177]. וְאִם הָיָה אֲבוּס[178] רֹאשׁוֹ נִכְנָס לְבֵין הַפַּסִּים[179], וְהָיָה גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - לֹא יְמַלֵּא וְיִתֵּן לְפָנֶיהָ[180], שֶׁמָּא יִתְקַלְקֵל הָאֲבוּס, וְיוֹצִיא הַדְּלִי לָאֲבוּס וּמִן הָאֲבוּס לְקַרְקַע רְשׁוּת הָרַבִּים[181]; אֶלָּא מְמַלֵּא וְשׁוֹפֵךְ, וְהִיא שׁוֹתָה מֵאֵלֶיהָ.

176) עירובין כ, ב. 177) בין הפסים. 178) כלי מסודר לשים בו אוכל לבהמה. 179) כאן מדובר "כשהבהמה עומדת בבית, ואבוס מתוקן לה לפניה על יד הבית ברשות הרבים, גבוה עשרה ורחב ארבעה שהוא רשות היחיד, ונותן לה באבוס תבן ומספוא מרשות היחיד, וראש האבוס נכנס לבין הפסים" (רש"י). כבציור שלפנינו: 180) שלא ימלא מן הבור שבין הפסים ויגביה הדלי על ראש האבוס, וילך דרך רשות הרבים ויטלטל את הדלי על האבוס לפני הבהמה, מבלי להוציא את הדלי לרשות הרבים (רש"י). 181) שעל ידי קלקול באבוס, לא יוכל להוציא את הדלי ישר מבין הפסים לאבוס (מרשות היחיד לרשות היחיד), אלא יצטרך להוציא את הדלי מהאבוס לרשות הרבים ויוציא מרשות לרשות באיסור.

לג. הַזּוֹרֵק[182] מִרְשׁוּת הָרַבִּים לְבֵין הַפַּסִּין - חַיָּב; הוֹאִיל וְיֵשׁ בְּכָל זָוִית וָזָוִית מְחִצָּה גְּמוּרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גֹּבַהּ עֲשָׂרָה וְיוֹתֵר מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, וַהֲרֵי הָרְבּוּעַ נָכָר וְנִרְאֶה, וְנַעֲשָׂה כֹּל שֶׁבֵּינֵיהֶם רְשׁוּת הַיָּחִיד. וַאֲפִלּוּ הָיָה בְּבִקְעָה, וְאֵין שָׁם בֵּינֵיהֶם בְּאֵר; שֶׁהֲרֵי בְּכָל רוּחַ וָרוּחַ פַּס מִכָּאן וּפַס מִכָּאן. וַאֲפִלּוּ הָיוּ רַבִּים בּוֹקְעִין וְעוֹבְרִין בֵּין הַפַּסִּין, לֹא בָּטְלוּ הַמְּחִצּוֹת[183], וַהֲרֵי הֵן כַּחֲצֵרוֹת שֶׁהָרַבִּים בּוֹקְעִין בָּהֶן,

1 וְהַזּוֹרֵק לְתוֹכָן חַיָּב. וּמֻתָּר לְהַשְׁקוֹת הַבְּהֵמָה בֵּינֵיהֶן
2 אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן בְּאֵר.

182) עירובין כ, א. 183) גדול כח המחיצות שאף אם עוברים רבים ביניהם, אין ביכולתם לבטל את רשות היחיד שביניהם.

3 לד. חָצֵר[184] שֶׁרֹאשָׁהּ אֶחָד נִכְנָס לְבֵין הַפַּסִּין - מֻתָּר
4 לְטַלְטֵל מִתּוֹכָהּ לְבֵין הַפַּסִּין, וּמִבֵּין הַפַּסִּין לְתוֹכָהּ.
5 הָיוּ שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת[185] - אֲסוּרִין עַד שֶׁיְּעָרְבוּ[186]. יָבְשׁוּ
6 הַמַּיִם בְּשַׁבָּת - אָסוּר לְטַלְטֵל בֵּין הַפַּסִּין; שֶׁלֹּא
7 נֶחְשְׁבוּ מְחִצָּה לְטַלְטֵל בְּתוֹכָן אֶלָּא מִשּׁוּם הַמַּיִם[187].
8 בָּאוּ לוֹ מַיִם בְּשַׁבָּת - מֻתָּר לְטַלְטֵל בֵּינֵיהֶן[188]; שֶׁכָּל
9 מְחִצָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית בְּשַׁבָּת - שְׁמָהּ מְחִצָּה. מָבוֹי[189]
10 שֶׁנִּטְּלָה קוֹרָתוֹ אוֹ לֶחְיָיוֹ[190] בְּשַׁבָּת - אָסוּר[191] לְטַלְטֵל
11 בּוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּפְרַץ לְכַרְמְלִית.

184) עירובין כ, א. כבציור שלפנינו: 185) נכנסות לבין הפסים. 186) עירובי חצרות, כמבואר בהלכות עירובין פרק א'. 187) ואין אומרים מכיון שהותר בתחילת השבת, כבר מותר גם אחרי שיבשה הבאר. 188) אף שהמחיצה נעשית מאליה עם בוא המים (רש"י). 189) משנה, עירובין צד, א. 190) או צורת הפתח שלו. 191) ואין אומרים כיון שהותר למקצת שבת, יהא מותר לכולה.

12 לה. אַכְסַדְרָה[192] בְּבִקְעָה[193] - מֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלָּהּ,
13 וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא בַּת שָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת[194] וְתִקְרָה;
14 שֶׁאָנוּ רוֹאִין כְּאִלּוּ פִּי תִּקְרָה יוֹרֵד וְסוֹתֵם רוּחַ
15 רְבִיעִית. וְהַזּוֹרֵק מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לְתוֹכָהּ - פָּטוּר[195],
16 כְּזוֹרֵק לְמָבוֹי סָתוּם שֶׁיֵּשׁ לוֹ קוֹרָה. בַּיִת אוֹ חָצֵר
17 שֶׁנִּפְרַץ קֶרֶן זָוִית שֶׁלָּהּ בְּעֶשֶׂר אַמּוֹת - הֲרֵי זֶה אָסוּר
18 לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ; אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל פִּרְצָה שֶׁהִיא עַד
19 עֶשֶׂר אַמּוֹת - כְּפֶתַח, אֵין עוֹשִׂין פֶּתַח בְּקֶרֶן זָוִית[196].
20 וְאִם הָיְתָה שָׁם קוֹרָה מְלְמַעְלָה עַל אֹרֶךְ הַפִּרְצָה -
21 רוֹאִין אוֹתָהּ שֶׁיְּרִדָה וְסָתְמָה, וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכֻלּוֹ;
22 וְהוּא, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בַּאֲלַכְסוֹן[197].

192) עירובין כה, א. 193) הבקעה כרמלית, ובה אכסדרה בעלת שלש מחיצות שתקרתה חלקה. ונותנים בצדה קורות שהן פי תקרה היורד וסותם. 194) ואסור לטלטל בתוכה בלי תיקון רוח רביעית. 195) דעת רבינו, כמבואר בהלכה ט', כי שלש מחיצות יש להן דין כרמלית מן התורה שמותר לטלטל בתוכה, והזורק לשם מרשות הרבים פטור, אבל הראב"ד חולק וסובר שהיא רשות היחיד גמורה, והזורק לתוכה חייב, ורק מדברי חכמים נאסר הטלטול בתוכו. 196) עיין לעיל פט"ז הלכה כ'. ויש אומרים שכל זה נאמר רק לענין פירצה בלבד, אבל אם עשה לה צורת הפתח, בוודאי שם פתח עליה ומותר לטלטל (רשב"א). 197) שאם אין הקירוי שוה, אין אומרים פי תקרה יורד וסותם "כי על־ידי פי תקרה נעשה למטה החלל כעין פתח, ופתח אין עושין בקרן זוית" (הרא"ש). בנוסח אחר, חסרות המלים: "והוא שלא תהיה באלכסון" (כת"י התימנים).

23 לו. הָאֶצְבַּע[198], שֶׁמְּשַׁעֲרִין בָּהּ בְּכָל מָקוֹם, הִיא
24 רֹחַב הַגּוּדָל[199] שֶׁל יָד[200]. וְהַטֶּפַח - אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת.
25 וְכָל אַמָּה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם - בֵּין בְּשַׁבָּת, בֵּין
26 בְּסֻכָּה וְכִלְאַיִם - הִיא אַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים[201].
27 וּפְעָמִים מְשַׁעֲרִין בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים דְּחוּקוֹת
28 זוֹ לְזוֹ, וּפְעָמִים מְשַׁעֲרִין בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה
29 שׁוֹחֲקוֹת[202] וּרְווּחוֹת. וְזֶה וָזֶה לְהַחְמִיר. כֵּיצַד?
30 מֶשֶׁךְ מָבוֹי - בְּאַרְבַּע אַמּוֹת שׁוֹחֲקוֹת[203], וְגָבְהוֹ -
31 עֶשְׂרִים אַמָּה עֲצֻבּוֹת. רֹחַב הַפִּרְצָה - עֶשֶׂר אַמּוֹת
32 עֲצֻבּוֹת[204]. וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן לְעִנְיַן סֻכָּה וְכִלְאַיִם.

198) מנחות מא, ב. 199) "רוחב הגודל האמור בכל השיעורין - הוא רוחב הגודל (כצ"ל - בן אריה) הבינוני - דקדקנו בשיעורו ומצאנוהו רוחב שבע שעורות בינוניות זו בצד זו בדוחק, והן כאורך שתי שערות ברווח" (רבינו בהל' ספר־תורה פ"ט ה"ט). שיעור האגודל הוא בערך שני סנטימטרים (אמרי יושר ח"א פ"ה). 200) והיא בוהן יד האמור בתורה (רבינו בהל' תפלה פט"ו ה"ד). 201) עירובין ג, ב. 202) "ושיעור יתרון השוחק על העצב, יראה לי שהוא חצי אצבע לכל אמה" (רשב"א). 203) מרווחת. 204) מצומצמות ודחוקות, אף שאין בהן עשרים אמה שוחקות.

יום חמישי א' תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו שיעורי הדברים המוצאים, כמות כל אחד בפרט, וכל השיעורין הן דבר תורה, וכל מה שנזכר שם הוא בחיוב גמור דבר תורה.

33 א. הַמּוֹצִיא[2] דָּבָר מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ
34 מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד - אֵינוֹ חַיָּב עַד
35 שֶׁיּוֹצִיא מִמְּנוּ שִׁעוּר שֶׁמּוֹעִיל כְּלוּם[3]. וְאֵלּוּ הֵן שִׁעוּרֵי
36 הַהוֹצָאָה: הַמּוֹצִיא אָכְלֵי אָדָם - כְּגַרְגֶּרֶת[4];
37 וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה[5]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה כְּגַרְגֶּרֶת מִן
38 הָאֹכֶל עַצְמוֹ, חוּץ מִן הַקְּלִפִּים[6] וְהַגַּרְעִינִין[7] וְהָעֲקָצִין[8]
39 וְהַסֹּבִין[9] וְהַמֹּרְסָן[10].

2) (מסכת שבת דף עו עמוד ב). 3) אבל אסור מן התורה להוציא אפילו פחות משיעור, כי "חצי שיעור אסור מן התורה" (מסכת יומא דף עד עמוד א) גם באיסורי שבת (רש"י מסכת שבת דף עד עמוד א). 4) תאנה יבשה, "לא גדולה ולא קטנה, אלא בינונית" (מסכת כלים פרק י"ז משנה ז), והיא פחותה מביצת תרנגולת (מסכת שבת דף פ עמוד ב) וגדולה מזית (מסכת שבת דף צא עמוד א), ודעת רבינו (בפרק ח הלכה ה) "הגרוגרת הוא אחד משליש בביצה". 5) שני מיני מאכל אדם מצטרפים לשיעור גרוגרת לחייב. 6) הקליפה העליונה אינה אוכל ואינה משלימה את השיעור. 7) "הקשים שהם בתוך הפרי" (רבינו בפירוש המשניות). 8) "שהפרי תלוי בהם באילן, כגון עוקצי התאנים והענבים והאפרסקים והאתרוגים וזולתם" (פירוש המשניות) שהן

ב. יַיִן[11] - כְּדֵי רֻבַּע[12] רְבִיעִית[13]. וְאִם הָיָה קָרוּשׁ[14] - בִּכְזַיִת[15]. חֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה - כְּדֵי גְמִיעָה[16], וַחֲלֵב טְמֵאָה[17] - כְּדֵי לִכְחֹל[18] עַיִן אַחַת. חֵלֶב[19] אִשָּׁה וְלֵבֶן בֵּיצָה - כְּדֵי לִתֵּן בִּמְשִׁיפָה[20]. שֶׁמֶן - כְּדֵי לָסוּךְ[21] אֶצְבַּע[22] קְטַנָּה שֶׁל רֶגֶל קָטָן בֶּן יוֹמוֹ. טַל[23] - כְּדֵי לָשׁוּף[24] אֶת הַקִּילוֹרִין. וְקִילוֹר - כְּדֵי לָשׁוּף בְּמַיִם. וּמַיִם - כְּדֵי לִרְחֹץ פְּנֵי מְדוֹכָה[25]. דְּבַשׁ[26] - כְּדֵי לִתֵּן עַל רֹאשׁ הַכָּתִית[28]. דָּם וּשְׂאָר כָּל הַמַּשְׁקִין וְכָל הַשּׁוֹפְכִין[29] - כְּדֵי רְבִיעִית[30].

11) (משנה במסכת שבת דף עו עמוד ב) "המוציא יין כדי מזיגת הכוס" (כשיעור שהיו נוהגים לתת יין חי לתוך הכוס ולהוסיף עליו מים, כדי למזוג אותו בהם. רש"י). 12) רבע. 13) רביעית הלוג - (פסחים דף קט עמוד א) כשיעור ביצה ומחצה, והוא שיעור כוס של ברכה לעניין ברכת המזון, קידוש והבדלה, וכאן השיעור רובע של רביעית, שהן שלוש שמיניות ביצה, ואפשר להוסיף ולמזוג ברובע עוד שלוש רביעיות מים כדי שיהיה יין מזוג. 14) (מסכת שבת דף עז עמוד א): "יין יבש בכזית". 15) רוב שיעורי תורה הם כזית (מסכת עירובין דף ד עמוד ב) שנאמר (דברים פרק ח פסוק ח): "ארץ זית שמן". ואכילת חלב ודם ונותר וכדומה כולם כזית (רש"י); ושיעור זית "לא גדול ולא קטן אלא בינוני זה אגורי (ששמנו אגור בתוכו וגדל כל צורכו" - מסכת כלים פרק י"ז משנה ח); לדעת רבינו (הלכות עירובין פרק א הלכה ט) כזית הוא קרוב לשליש ביצה, ולדעת התוספות (מסכת עירובין דף פ עמוד ב) חצי ביצה בקליפתה. 16) (מסכת שבת דף עז עמוד א) "כדי בליעת אדם בבת אחת" (רבינו בפירוש המשניות) ובתוספות כתבו שהוא יותר מכגרוגרת. 17) שאינו ראוי לשתייה. 18) לשים על העין לרפואה או ליופי (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ח הלכה א): "הדא דאת אמר בחלב בהמה טהורה, אבל בחלב בהמה טמאה כדי לכחול עין אחת". 19) (מסכת שבת דף עז עמוד ב). 20) "של קילור (משחה לכאב עיניים) שרגילים לשופו בחלב אשה" (רש"י). 21) בנוסחה אחרת: "כדי לסוך אבר קטן שהוא אצבע קטנה" (כתב יד התימנים) וכן בגמרא. 22) (מסכת שבת דף עח עמוד א). רש"י פירש: "אחד מפרקי אצבע קטנה" (מסכת שבת דף עז עמוד ב). 23) (תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ח). 24) לשפשף. 25) כלי שדכים בו דברים יבשים לעשותם דקים. 26) (משנה במסכת שבת דף עו עמוד ב). 27) בנוסחה אחרת: "ליתן על פי ראש הכתית" (מער"ק) וכן בגמרא, ופירש רבי עובדיה מברטנורא, ששחין היוצא בעור הבשר כשמגיע להתבשל עושה ראש למעלה הנקרא פי כתית. 28) מכה שבגב הבהמה, בתלמוד ירושלמי (מסכת שבת פרק ח) "הדא דאת אמר בעתיקא (דבש ישן שאינו ראוי לאכילה), אבל בהן דידן (דבש חדש הראוי לאכילת אדם), שיעורו כדי ליתן בתוך הביצה". אבל בתלמוד בבלי לא נזכר חילוק זה ולכן השמיטו רבינו (ועיין רע"ב פרק ח דשבת משנה א). 29) מים שאינם ראויים לשתייה ולבישול. 30) הראויים לגבל בהם טיט (גמרא).

ג. תֶּבֶן[31] תְּבוּאָה - כִּמְלֹא פִּי פָּרָה. תֶּבֶן קִטְנִיּוֹת - כִּמְלֹא פִּי גָּמָל[32]. וְאִם הוֹצִיא תֶּבֶן קִטְנִיּוֹת לְהַאֲכִילוֹ לְפָרָה - כִּמְלֹא פִּי פָּרָה; שֶׁהַאֲכִילָה עַל יְדֵי הִדְחָק - שְׁמָהּ אֲכִילָה. עָמִיר[33] - כִּמְלֹא פִּי טָלֶה. עֲשָׂבִים - כִּמְלֹא פִּי גְּדִי. עֲלֵי שׁוּם וַעֲלֵי בְּצָלִים: אִם הָיוּ לַחִים[34] - כִּגְרוֹגֶרֶת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן אָכְלֵי אָדָם; וְיִבֵּשִׁים[35] - כִּמְלֹא פִּי גְּדִי. וְאֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לֶחָמוּר שֶׁבָּהֶן, אֲבָל מִצְטָרְפִין לַקַּל שֶׁבָּהֶן[36]. כֵּיצַד? הוֹצִיא תֶּבֶן תְּבוּאָה וְקִטְנִית: אִם יֵשׁ בִּשְׁנֵיהֶם כִּמְלֹא פִּי פָּרָה - פָּטוּר[37], כִּמְלֹא פִּי גָּמָל - חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה לְעִנְיַן הַשַּׁבָּת.

31) (משנה במסכת שבת דף עו עמוד א). 32) שתבן קטניות אינו ראוי לפרה, ושיעור זה גדול משיעור "מלוא פי פרה". 33) קש שיבולים. 34) ראויים למאכל אדם. 35) שאינם ראויים למאכל אדם. 36) שלא לחייב כי אם על השיעור הגדול שבשניהם. "מי ששעורו גדול הוא קל ואינו מצטרף להשלים חמור, שהרי אינו חשוב, אבל החשוב משלים את הקל לשעורו" (רש"י). 37) שהרי תבן קטניות שיעורו גדול מתבן תבואה וחיובו כמלוא פי גמל.

ד. הַמּוֹצִיא[38] עֵצִים - כְּדֵי[39] לְבַשֵּׁל[40] כִּגְרוֹגֶרֶת מִבִּיצַת הַתַּרְנְגוֹלִים, טְרוּפָה[41] בְּשֶׁמֶן וּנְתוּנָה בְּאִלְפָּס[42]. הַמּוֹצִיא[43] קָנֶה - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קֶלְמוֹס[44] הַמַּגִּיעַ לְרָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו[45]. וְאִם הָיָה עָבֶה[46] אוֹ מְרֻצָּץ[47] - שִׁעוּרוֹ כְּעֵצִים.

38) (משנה במסכת שבת דף פט עמוד ב). 39) "המוציא עצים כדי לבשל ביצה קלה" והיא ביצת תרנגולת, ש"אין לך ביצה קלה להתבשל יותר מביצת תרנגולת" (מסכת שבת דף פ עמוד ב). 40) ויהיה האלפס חם כבר חימום בינוני (רבינו בפירוש המשניות). 41) מעורבת. 42) מחבת. 43) (מסכת שבת דף פ עמוד ב) 44) עט עשוי מקנה. 45) בגמרא שם: "לקשרי אצבעותיו" ובעי רב אשי אם הכוונה לקשר העליון דהיינו ראשי האצבעות או לקשר האמצעי, ופסק רבינו לקולא (מעשה רוקח). 46) שאינו ראוי לכתיבה. 47) שבור ורצוץ.

ה. הַמּוֹצִיא[48] תְּבָלִין[49] - כְּדֵי לְתַבֵּל בֵּיצָה[50]; וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. פִּלְפֵּל[51] - כָּל שֶׁהוּא. עִטְרָן[52] - כָּל שֶׁהוּא. רֵיחַ טוֹב[53] - כָּל שֶׁהוּא. רֵיחַ רַע[54] - כָּל שֶׁהוּא. מִינֵי בְּשָׂמִים - כָּל שֶׁהֵן. אַרְגָּמָן[55] טוֹב[56] - כָּל שֶׁהוּא. בְּתוּלַת הַוֶּרֶד[57] - אַחַת. מִינֵי מַתְּכוֹת הַקָּשִׁים, כְּגוֹן נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל[58] - כָּל שֶׁהֵן. מֵעֲפַר הַמִּזְבֵּחַ וּמֵאַבְנֵי הַמִּזְבֵּחַ[59] וּמִמֶּקֶק[60] סְפָרִים וּמִמֶּקֶק מִטְפָּחוֹת שֶׁלָּהֶן - כָּל שֶׁהֵן; מִפְּנֵי שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתָם לִגְנִיזָה[61]. גַּחֶלֶת[62] - כָּל שֶׁהוּא. וְהַמּוֹצִיא שַׁלְהֶבֶת - פָּטוּר[63].

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"המוציא תבלין . . כו' פלפלת, כל שהוא. עטרן, כל שהוא. ריח טוב, כל שהוא כו'".

באיסור הוצאה בשבת אינו חייב עד שיוציא ממנו שיעור המועיל לו. ומה שאסור להוציא אפילו כלשהו מפלפלת, עטרן, ריח טוב וכו' הוא מפני שבדברים אלו גם שיעור כלשהו נחשב שיעור **האסור** שהרי משתמשים בו.

ואינו דומה לאיסור כלשהו בעיר הנידחת ובע"ז עליהם נאמר "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" שבהם כלשהו **אינו שיעור** ובלשון הרמב"ם "כיון שאיסור זה משום עכו"ם הוא אין לו שיעור ונאמר בעבודת כוכבים ומזלות ולא ידבק בידך מאומה מן החרם".

לקו"ש חלק כ"ט עמוד 156.

48) (מסכת שבף דף פ"ט עמוד ב'). 49) "והזהר שלא יעלה על דעתך, שאין נקראים תבלין אלא המרקחת והדברים שריחם טוב, כמו הזנגביל והפלפל ודומיהם, אינו כן, אלא כל דבר שמתבלין בו את התבשיל, כגון השומים והבצלים ושומן והחומץ והיין כולם נקראים תבלין, כשאדם מתכוון לתבל בהם קדרתו ותבשילו (בפירוש המשניות מסכת ערלה פרק ב' משנה י'). 50) הכוונה לגרוגרת מביצה ("צפנת פענח"). 51) (מסכת שבת דף צ' עמוד א') ראוי לריח הפה; בנ"א: "פלפלת" (כת"י התימנים) וכן במשנה. 52) שרף עץ שריחו רע ומשמש למאור. 53) עלה ורד וארגמן שיש להם ריח טוב ונזכרים בהלכה כאן. 54) לעשן בשביל חולים ותינוקות לרפואה (רש"י). 55) חומר, מצבע אדום לריח (רש"י). 56) בנ"א חסר "טוב" (מער"ק). 57) עלה שושנה אדומה וסתומה. 58) שראוי לעשות מהן כלי קטן. 59) שמחמת קדושתם גונזים אותם כל שהם, משום זה גם שעור חיובם בכל שהוא. 60) "רקב הנופל מספרים או ממטפחות שבלו" (רע"ב); "הדבר הכלה ונתעפש ולא נשאר בו אלא רושם" (פירוש המשניות). 61) שכל תשמישי קדושה טעונים גניזה. 62) (מסכת ביצה דף ל"ט עמוד א'). 63) שאין בה שמשות.

1 **ו. המוציא זרעוני[64] גנה שאינן נאכלין לאדם - שעורן**
2 **פחות[65] מכגרוגרת[66]. מזרע קשואין - שנים[67]. ומזרע**
3 **הדלועין[68] - שנים. מזרע פול המצרי[69] - שנים.**
4 **המוציא סבין - כדי לתן על פי כור של צורפי זהב[70].**
5 **המוציא מרסן[71]: אם לאכילה - שעורו כגרוגרת,**
6 **לבהמה - שעורו כמלא פי גדי, לצביעה - כדי לצבע**
7 **בגד קטן[72]. לולבי[73] זרדין[74] והחרובין: עד שלא**
8 **ימתיקו - כגרוגרת[75], ומשימתיקו[76] - כמלא פי גדי.**
9 **אבל הלוף והחרדל והתרמוסין ושאר כל הנכבשין -**
10 **בין שימתיקו, בין עד שלא ימתיקו - כגרוגרת.**

64) (משנה מסכת שבת דף צ' עמוד א'). 65) "אף שכל האכלים שיעורם 66) "כל אחד כפי מה שראוי לזרוע ממנו" (המאירי). 67) שני גרגרים. 68) דלעת, פרי אדמה מצבע החלמון. 69) מין קטנית. 70) "מדרך הצורפים להשליך הסובין על פני הכור בעת ההתכה" (רבנו בפירוש המשניות), ורש"י פירש כי במקום שאין פחמים צורפים זהב באש של סובין; פי־כור – שפת הכור. 71) (תוספתא מסכת שבת פרק י"ט). 72) בגודל שלש אצבעות, פחות מזה לא נקרא בגד (מעשה רוקח). 73) ענפים רכים. 74) עצים קטנים הצומחים בערבת הירדן בעלי גרגרים אדומים. 75) "החרובים בתחלתם עד שלא ימתיקו, אינם ראויים למאכל אדם ולא למאכל בהמה, אלא לרפואה ולפיכך שעורם כגרוגרת" (מער"ק). 76) רוב פרי החרובים למאכל בהמה (שם).

11 **ז. המוציא[77] גרעינין: אם לאכילה - חמש[78], ואם**
12 **לבהמה - חרי הין כעצים, ואם לחשבון[79] - שתים, ואם**
13 **לזריעה - שתים. המוציא אזוב[80]: לאכלים - כגרוגרת,**
14 **לבהמה - כמלא פי גדי, לעצים - כשעור העצים[81],**
15 **לחדיה[82] - כשעור חדיה.**

77) (תוספתא מסכת שבת פרק ט' וירושלמי פרק ח' הלכה ב'). 78) בנ"א: "אם לאכילה כגרוגרת" (ויניציאה). 79) המנין. 80) צמח טוב הריח ממיניו המרובים ישתמשו לרפואה, ולאכילה. 81) כמבואר למעלה הלכה ד'. 82) להזות על המטהר מצרעתו (ויקרא פרק י"ד פסוק ד').

16 **ח. המוציא[83] קלפי אגוזין[84] וקלפי רמונים, אסטיס[85]**
17 **ופואה[86] ושאר הצבעין - כדי לצבע בהן בגד קטן**
18 **כסבכה[87] שמניחין הבנות על ראשיהן. וכן המוציא**
19 **מי רגלים בן ארבעים יום, או נתר אלכסנדריא[88], או**
20 **בורית, קמונא[89] ואשלג[90] ושאר כל המנקין - כדי**
21 **לכבס בהן בגד קטן כסבכה. הוציא סמנין שרויין -**
22 **כדי לצבע בהן דגמא[91] לאירא[92].**

83) (משנה מסכת שבת דף פ"ט עמוד א'). 84) הקליפה הירוקה שעל האגוז בעודה לחה ראויה לצבע. 85) צמח שממנו עשים צבע כחול לצביעת בגדים. 86) צמח שמשרשיו עושים צבע אדום. 87) כסוי הראש. 88) מין עפר כעין מלח חריף לכבוס וטיהור מלכלוך, שהיו מביאים מאלכסנדריה של מצרים. 89) מין עשב מיובש לכביסה. 90) חומר המוצא מעפר צמחים, וכל אלה "מינים הרוחצים בחוזק ומלבנים" (פירוש המשניות). 91) "מעט, כדרך שמראים לדוגמא לומר כזה אתה רוצה" (רש"י). 92) חתיכה קטנה של צמר או צמר גפן לשם אריגה במטפחת (ר"ח). בנ"א: לאורג (מער"ק).

23 **ט. המוציא[93] דיו על הקלמוס - שעורו כדי לכתב**
24 **ממנו שתי אותיות; אבל אם הוציא הדיו בפני**
25 **עצמו[94] או בקסת[95], צריך שיהיה בו יתר על זה -**
26 **כדי שיעלה ממנו על הקלמוס כדי לכתב שתי**
27 **אותיות. היה בקסת כדי אות אחת ובקלמוס כדי**
28 **אות אחת, או בדיו לבדו כדי אות אחת ובקלמוס**
29 **כדי אות אחת - הרי זה ספק[96]. הוציא שתי אותיות**
30 **וכתבן כשהוא מהלך - חייב[97]; כתיבתן זו היא**

הַנָּחָתָן. הוֹצִיא אוֹת אַחַת וּכְתָבָהּ, וְחָזַר וְהוֹצִיא אוֹת שְׁנִיָּה וּכְתָבָהּ - פָּטוּר; שֶׁכְּבָר חִסְּרָה[98] הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה.

93) (משנה מסכת שבת דף ע"ח עמוד ב'). 94) (ירושלמי מסכת שבת פרק ח' הלכה ג'): "הוציא דיו, אם בקולמוס בכדי לכתוב שתי אותיות, אם בכלי צריך יותר (שאי אפשר שלא ידבק מן הדיו בצדדים, ונמצא שנתמעט מלכתוב בה שתי אותיות)". 95) כלי שנותנים בו דיו. 96) בגמרא מסופקים אם מצטרפים לשיעור או לא. 97) אף שלא עמד לפוש וגופו לא נח חייב, שעיקר הנחת הדיו על הכתב הוא (רש"י). 98) יבשה טרם שנכתבה האות השניה.

י. הַמּוֹצִיא[99] כְּחוֹל[100] - בֵּין לִרְפוּאָה, בֵּין לְתַכְשִׁיט - כְּדֵי לִכְחֹל עַיִן אַחַת. וּבִמָּקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהִתְקַשֵּׁט אֶלָּא בִּכְחִילַת שְׁתֵּי עֵינַיִם, וְהוֹצִיאוֹ לְהִתְקַשֵּׁט - עַד שֶׁיּוֹצִיא כְּדֵי לִכְחֹל שְׁתֵּי עֵינַיִם[101].

זֶפֶת וְגָפְרִית[102] - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נֶקֶב[103]. שַׁעֲוָה - כְּדֵי לִתֵּן עַל פִּי נֶקֶב קָטָן. דֶּבֶק - כְּדֵי לִתֵּן בְּרֹאשׁ הַשַּׁפְשָׁף[104]. רְבָב[105] - כְּדֵי לִמְשֹׁחַ תַּחַת רָקִיק[106] כְּסֶלַע[107].

99) (משנה מסכת שבת דף ע"ח עמוד ב'). 100) מבואר בהלכה ב'; בנ"א כוחל (שונצינו). 101) (מסכת שבת דף פ' עמוד א') "צנועות כוחלות עין אחת" – שהולכות מעוטפות ואין מגלות אלא עין אחת לראות וכוחלות רק עין אחת, אבל בנות כפרים – אינן צריכות צניעות כל כך, שאין שחוק וקלות ראש מצוים שם, אינן מכסות פניהן וכוחלות שתי עיניהן" (רש"י). 102) "כלי שנותנים בו כסף חי, סותם פיו בזפת או בגפרית ונוקב בתוך הסתימה נקב דק, כדי להוציא ממנו הכסף חי" (רש"י). 103) נקב שבמגופת חבית של יין שהוא דק משל שמן. 104) בנ"א: "השבשבת" (שונצינו) "שמים נסר קטן בראש קנה ונותנים עליו דבק, והעוף יושב עליו ונדבק בו" (רש"י); ורבנו פירשו: "דבק הוא דבר עשוי בידי כל אדם הנוגע בו ידבק בו, ושבשבת הוא הגמא שבראשיה נותנים הדבק קושרים אותה בקנה, ומכניסים אותה בקיני העופות ומוציאים האפרוחים" (פירוש המשניות). 105) (מסכת שבת דף ע"ח עמוד ב') שומן או שמן (רש"י). 106) עוגה נתונה בתנור ומטוגנת בשומן (רש"י). 107) בגודל של סלע.

יא. הַמּוֹצִיא[108] אֲדָמָה[109] - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת חוֹתָם הָאִגֶּרֶת. טִיט - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת פִּי כּוּר[110]. זֶבֶל אוֹ חוֹל דַּק - כְּדֵי לְזַבֵּל כְּרֵשָׁה[111]. חוֹל גַּס - כְּדֵי לְעָרֵב עִם מְלֹא כַּף שֶׁל סַיָּדִין[112]. חַרְסִית[113] - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת פִּי כּוּר שֶׁל צוֹרְפֵי זָהָב. שֵׂעָר - כְּדֵי לְגַבֵּל טִיט לַעֲשׂוֹת פִּי כּוּר שֶׁל צוֹרְפֵי זָהָב[114]. סִיד - כְּדֵי לָסוּד אֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁבַּבָּנוֹת[115]. עָפָר[116] וָאֵפֶר - כְּדֵי לְכַסּוֹת דַּם צִפּוֹר קְטַנָּה[117]. צְרוֹר אֶבֶן - כְּדֵי לִזְרֹק בִּבְהֵמָה וְתַרְגִּישׁ, וְהוּא מִשְׁקַל עֲשָׂרָה זוּזִים[118]. חֶרֶס - כְּדֵי לְקַבֵּל בּוֹ רְבִיעִית[119].

108) (משנה מסכת שבת דף פ' עמוד ב'). 109) "טיט אדום, עושים ממנו חותמות על השקים ששמים בהם הסוחרים ממונם, הנקראים מרצופים, וכמו כן יעשו ממנו חותמות על המכתבים" (פירוש המשניות). 110) שפת הכור של הצורפים. 111) ירק נאכל, דומה לבצל, "בעברית נקרא חציר" (במדבר פרק י"א פסוק ה' – פירוש המשניות). 112) שאסור "לסוד את הבית אלא אם כן עירב בו חול" (שלא יהיה לבן כל צרכו, כדי להזכיר אבלות על חורבן ירושלים – מסכת שבת דף פ' עמוד ב' וברש"י). 113) לבנה כתושה. 114) כמבואר בהלכה ו'. 115) "נעשה מאבנים שרופות, והיה מנהגם למשוח בו הנערות על כל בשרם כמו מלבוש, וכוונתם להביא להן הנדות ולמהר הבגרות ולהנעים הבשר" (רבנו בפירוש המשניות). 116) ירושלמי (מסכת שבת פרק ח' הלכה ד'). 117) אחר השחיטה. בתוספתא (שבת פ"ט): "איזהו דם צפור קטנה? – זה (צפור) דרור". 118) זוז הוא דינר של כסף כמבואר בדברי רבנו עירובין (פרק א' הלכה י"ב). 119) מבואר בהלכה ב'.

יב. הַמּוֹצִיא[120] חֶבֶל - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אֹזֶן[121] לְקֻפָּה[122]. גֶּמִי[123] - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת תְּלַאי[124] לְנָפָה וְלִכְבָרָה. הוּצִין[125] - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אֹזֶן לִכְפִיפָה[126] מִצְרִית. סִיב[127] - כְּדֵי לִתֵּן עַל פִּי מַשְׁפֵּךְ קָטָן שֶׁל יַיִן[128]. מוּכִין[129] - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת בּוֹ כַּדּוּר כֶּאֱגוֹז. עֶצֶם - כְּדֵי לַעֲשׂוֹת תַּרְוָד[130]. זְכוּכִית - כְּדֵי לִגְרֹד בָּהּ רֹאשׁ הַכִּרְכָּר[131], אוֹ[132] עַד שֶׁיִּפְצַע[133] שְׁתֵּי נִימִין[134] כְּאַחַת.

120) (משנה מסכת שבת דף ע"ח עמוד א'). 121) לאחוז בה. 122) תבה או קופסא. 123) צמח הגדל במים עושים ממנו חבלים. 124) בית יד. 125) עלי התמר. 126) סל. 127) החוטים שמתחת לקליפת עץ התמר. 128) לסננו מהפסולת. 129) כל דבר רך כצמר, צמר גפן וכדומה. 130) (מסכת שבת דף פ"א עמוד א') כף רופאים קטנה (פירוש המשניות). 131) כעין מחט שהאורג שובט בו חוטי השתי המתוחים שלא יסתבך חוט בחברו, וכשנשבר ראשו מחדדו בזכוכית. 132) כן הוא בברייתא בשבת שם. 133) מסיר חטי השתי מהערב. 134) חוטים.

יג. הַמּוֹצִיא[135] שְׁתֵּי נִימִין מִזְּנַב הַסּוּס וּמִזְּנַב הַפָּרָה - חַיָּב[136]. הוֹצִיא אַחַת מִן הַקָּשֶׁה[137] שֶׁבַּחֲזִיר - חַיָּב. נִצְרֵי דֶּקֶל, וְהֵן חוּטֵי הָעֵץ - שְׁתַּיִם. חוֹרֵי דֶּקֶל, וְהֵן קְלִפֵּי הַחֲרִיּוֹת[138] - אַחַת. מִצֶּמֶר גֶּפֶן[139] וּמִצֶּמֶר כָּלָךְ[140], וְצֶמֶר גְּמַלִּים וְאַרְנָבִים וְחַיָּה שֶׁבַּיָּם, וּשְׂאָר כָּל הַנִּטְוִין - כְּדֵי לִטְוּוֹת חוּט אֹרֶךְ אַרְבָּעָה טְפָחִים. הַמּוֹצִיא מִן הַבֶּגֶד אוֹ מִן הַשַּׂק אוֹ מִן הָעוֹר - כְּשֶׁעוּרָן לְטֻמְאָה כָּךְ שִׁעוּרָן לְהוֹצָאָה: הַבֶּגֶד - שְׁלֹשָׁה[141] עַל שְׁלֹשָׁה, הַשַּׂק - אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, הָעוֹר - חֲמִשָּׁה עַל חֲמִשָּׁה.

135) (מסכת שבת דף צ' עמוד ב'). 136) שמצניעים אותן לצוד בהן עופות (גמרא). 137) מהחוטים הקשים שבשדרתו. 138) ענפי דקל שעליהם נפרדים.

139) בהלכה הקודמת על מוכין, הכוונה לפסולת (מעשה רוקח). 140) משי גס. 141) טפחים וכן שאר השעורים בטפחים (מסכת שבת דף ע"ט עמוד א').

יד. הַמּוֹצִיא[142] עוֹר שֶׁלֹּא נִתְעַבֵּד כְּלָל, אֶלָּא עֲדַיִן הוּא רַךְ - שִׁעוּרוֹ כְּדֵי לָצוֹר[143] מִשְׁקֹלֶת קְטַנָּה שֶׁמִּשְׁקָלָהּ שֶׁקֶל. הָיָה[144] מָלוּחַ, וַעֲדַיִן לֹא נַעֲשָׂה בְּקֶמַח וְלֹא[145] בְּעַפְצָה[146] - שִׁעוּרוֹ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קָמִיעַ. הָיָה עָשׂוּי בְּקֶמַח, וַעֲדַיִן לֹא נִתְעַבֵּד בְּעַפְצָה - שִׁעוּרוֹ כְּדֵי לִכְתֹּב עָלָיו אֶת הַגֵּט. נִגְמַר עִבּוּדוֹ - שִׁעוּרוֹ חֲמִשָּׁה[147] עַל חֲמִשָּׁה.

142) (מסכת שבת דף ע"ט עמוד א'). 143) "דרך הסוחרים לצור משקלות של עופרת כדי שלא תפחת, לפי שהמתכת נשחקת תמיד ונפחתת" (רש"י). 144) כיצד מעבדים את העור? — "לוקחין עור בהמה או חיה ומעבירים היער ממנו תחלה, ואחר־כך מולחין אותו במלח ואחר־כך מעבדין אותו בקמח, ואחר־כך בעפצא וכיוצא בו מדברים שמכווצין את העור ומחזיקין אותו" (רבנו בפרק א' מהלכות תפילין הלכה ו'). 145) בנ"א: "או בעפצא" (ויניציאה). 146) פרי האלון הניתן בדיו ומעבדים בו את העורות לחזקם. 147) טפחים.

טו. הַמּוֹצִיא[148] קְלָף מְעֻבָּד - כְּדֵי לִכְתֹּב עָלָיו פָּרָשַׁת 'שְׁמַע'[149] עַד 'וּבִשְׁעָרֶיךָ'[150]. דּוּכְסוֹסְטוֹס[151] - כְּדֵי לִכְתֹּב עָלָיו מְזוּזָה[152]. נְיָר - כְּדֵי לִכְתֹּב עָלָיו שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת שֶׁל קֶשֶׁר מוֹכְסִין[153], שֶׁהֵן גְּדוֹלוֹת מֵאוֹתִיּוֹת שֶׁלָּנוּ. הַמּוֹצִיא קֶשֶׁר מוֹכְסִין - חַיָּב, אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּבָר הֶרְאָהוּ לַמּוֹכֵס וְנִפְטַר בּוֹ; שֶׁהֲרֵי רְאָיָה הִיא[154] לְעוֹלָם. הַמּוֹצִיא שְׁטָר פָּרוּעַ[155] וּנְיָר מָחוּק - כְּדֵי לִכְרֹךְ עַל פִּי צְלוֹחִית קְטַנָּה שֶׁל פַּלְיָטוֹן[156]. וְאִם יֵשׁ בַּלֶּבֶן שֶׁלּוֹ כְּדֵי לִכְתֹּב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת שֶׁל קֶשֶׁר מוֹכְסִין - חַיָּב.

148) (משנה מסכת שבת דף ע"ח עמוד ב'). 149) "שמע ישראל" בדברים פרק ו' פסוקים ד'־ט'. 150) היא פרשה קטנה שבתפילין הכתובה על קלף. 151) "אחר שהעבירו את השער מן העור, מחלקין אותו בעביו לשנים, החלק העבה שממול הבשר, אחר שעבדו במלח, בקמח ובעפצא, נקרא דוכסוסטוס" (הלכות תפילין פרק א' הלכה ז'). 152) "שהלכה למשה מסיני לכתוב מזוזה על הדוכסוסטוס" (שם הלכה ח'). 153) "הוא הסימן שכותבים לוקחי המעשר והמכס, להודיע שזה פרע מה שנתחייב". 154) בנ"א: "ראיה היא לו לעולם" (כת"י הסימנים), ועליו לשמור על הקשר להוכחה ששלם לו את המכס. 155) שאינו צריך לו לגבות חובו; ואם הוא שטר שאינו פרוע, חייב בכל שהוא (גמרא). 156) צלוחית ששמים בה שמן בושם הנעשה מעלי ורדים.

טז. הַמּוֹצִיא[157] בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן חַיִּים - חַיָּב[158]. אֲבָל אָדָם חַי אֵינוֹ מַשֹּׂאוֹי[159]. וְאִם הָיָה כָּפוּת אוֹ חוֹלֶה - הַמּוֹצִיא אוֹתוֹ חַיָּב. וְהָאִשָּׁה מְדַדָּה[160] אֶת בְּנָהּ בִּזְמַן שֶׁנּוֹטֵל אַחַת[161] וּמַנִּיחַ אַחַת.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"הַמּוֹצִיא בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף – אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חַיִּים, חַיָּב. אֲבָל אָדָם חַי, אֵינוֹ מַשֹּׂאוֹי".

טעם החילוק בין בהמה ועוף לאדם הוא משום שהכלל "חי נושא את עצמו" נאמר רק באדם אבל לא בבעלי חיים "דמשרבטי נפשייהו" (משמטים עצמם כלפי מטה ומכבידים עצמן להשמיט מיד הנושאן). והנה נוסף על לימוד ההלכה יש למצוא גם ההוראה לעבודת ה' שבה, ע"פ דברי הרמב"ם ש"רוב דיני התורה אינן אלא . . לתקן הדעות ולישר כל המעשים". אדם קאי על נפש האלקית, ואילו שאר בעלי חיים - בהמה חי' ועוף - קאי על נפש הבהמית. ובפרטיות יותר "בהמה חי' ועוף" הם שלושה מצבים בנפש הבהמית: "בהמה" - מורה על בהמיותה של הנה"ב ואיך היא בתקפה לפני הבירור כו'. "חי'" - מורה על התגברות החיות, היינו שנה"ב אינה בתוקף החומריות, ואדרבה יש בה התגברות החיות כו' כתוצאה מעבודת האדם - בירור נה"ב. ו"עוף" מורה על בירור הנה"ב באופן נעלה יותר עד שנעשה במעמד ומצב של "עוף" שעניו הוא "ועוף יעופף על הארץ . . על פני רקיע השמים" היפך טבע המשיכה למטה. וי"ל שהמעלה בעוף לגבי בהמה וחי' מודגשת גם בדיני השחיטה, שבבהמה וחי' צריך לשחוט שני סימנים (ועכ"פ רוב שנים) אבל בעוף מספיק סימן אחד (או אפילו רוב סימן).

וההוראה מהלכה זו: גם אחרי שיהודי עוסק בבירור הנפש הבהמית עד שנעשית בדרגת "חי" ואף הגיע לדרגת "עוף" ש"יעופף על פני רקיע השמים" אין לו לסמוך על הנה"ב ועליו לזכור שמצד טבעה תשאר תמיד "רוח הבהמה יורדת היא למטה" ולאידך אין לו לפטור עצמו מעבודת הבירור בטענה שגם אחרי כל עבודת הבירור שעשה, עדיין נשארת היא בטבעה וא"כ לא פעל מאומה בעבודתו, שכן החילוק שבין "בהמה" "חי'" "ועוף" הוא מן הקצה אל הקצה. ומטעם זה לא כללם הרמב"ם יחד בתואר בעלי חיים וכד' אלא פירטם לסוגיהם כדי להדגיש את חילוק הערך שביניהם.

אמנם עדיין צריך בירור בנוגע לדגים שלא נזכרו בהלכה זו אף שגם בהם שייך ענין ההוצאה - בתוך כלי שיש בו מים, ומכיון ש"אין כוונתו להוצאת הכלי אלא להוצאת מה שבתוכו" הרי "הכלי טפלה לו" (כמבואר בהמשך ההלכות) ויש לחקור ולברר דינם של דגים, האם הוא כדין כ"בהמה חי' ועוף" שמשמטים עצמם כלפי מטה או כאדם חי שנושא את עצמו.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זמנים סימן י)

157) (מסכת שבת דף צ"ד עמוד א'). 158) ולא אמרו בזה "החי נושא את עצמו" כמ באדם, לפי שהם נשמטים כלפי מטה ומכבידים על הנושאם. 159) כי "חי נושא את עצמו" ופטור אבל אסור מדרבנן (או"ח שח). 160) (מסכת שבת דף קכ"ח עמוד ב'). אוחזתו בזרועותיו ומסייעתו והוא מניע רגליו והולך (רש"י). 161) שהתינוק מניע רגליו כשמגביה רגל אחת מניח אחת, אבל לגרור את הילד אסור מפני שנושאת אותו (רש"י).

1 **יז. הַמּוֹצִיא תִּינוֹק חַי[162] וְכִיס תָּלוּי בְּצַוָּארוֹ - חַיָּב**
2 **מִשּׁוּם הַכִּיס[163]; שֶׁאֵין הַכִּיס טְפֵלָה לַתִּינוֹק. אֲבָל אִם**
3 **הוֹצִיא אֶת הַגָּדוֹל, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מְלֻבָּשׁ בְּכֵלָיו**
4 **וְטַבְּעוֹתָיו בְּיָדוֹ - פָּטוּר[164]; שֶׁהַכֹּל טְפֵלָה לוֹ. הָיוּ**
5 **כֵּלָיו מְקֻפָּלִין עַל כְּתֵפוֹ[165] - הַנּוֹשֵׂא אוֹתוֹ חַיָּב.**

162) (מסכת שבת דף קמ"א עמוד ב') היכול ללכת בסיוע אמו. 163) אבל על התינוק פטור, משום שחי נושא את עצמו. 164) על האדם, כי חי נושא את עצמו, ועל החפצים משום שהם טפלים לו. 165) שלא כדרך לבישה.

6 **יח. הַמּוֹצִיא[166] חָגָב[167]: חַי - כָּל שֶׁהוּא[168], וּמֵת[169] -**
7 **כִּגְרוֹגֶרֶת. צִפֹּרֶת כְּרָמִים[170] - בֵּין חַיָּה, בֵּין מֵתָה - כָּל**
8 **שֶׁהוּא; מִפְּנֵי שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתָהּ לִרְפוּאָה. וְכֵן כֹּל**
9 **כַּיּוֹצֵא בָהּ. הַמֵּת[171] וְהַנְּבֵלָה וְהַשֶּׁרֶץ - כְּשִׁעוּר טֻמְאָתָן**
10 **כָּךְ שִׁעוּר הוֹצָאָתָן[172]: מֵת וּנְבֵלָה[173] - כְּזַיִת, וְשֶׁרֶץ -**
11 **כַּעֲדָשָׁה.**

166) (משנה מסכת שבת דף צ' עמוד ב'). 167) ממיני הארבה. 168) "הכוונה אף אם הוא קטן ביותר" (פירוש המשניות), מכיון שמצניעו לתינוק לשחק בו. 169) ככל שיעורי אוכלים, כי חגבים אינם טעונים שחיטה ומותרים באכילה. 170) מין ארבה המצוי בכרמים. 171) (משנה מסכת שבת דף צ"ג עמוד ב'). 172) רבנו פסק (פרק א' הלכה ז') כרבי יהודה כי מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, לכן סובר כאן שחייב, אבל לשיטת הראשונים שפסקו כרבי שמעון, גם כאן פטור; ודעת בעל "תוספות יום טוב" שכאן חייב בכל אופן, שנבלה ושרץ ראויים להצניע בשביל כלב או חתול. 173) מטמאים בשיעור כזית.

12 **יט. הָיָה[174] שָׁם כְּזַיִת מְצֻמְצָם, וְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ כַּחֲצִי**
13 **זַיִת - חַיָּב; שֶׁהֲרֵי הוֹעִיל בְּמַעֲשָׂיו, שֶׁנִּתְמַעֵט הַשִּׁעוּר**
14 **מִלְּטַמֵּא. אֲבָל אִם הוֹצִיא כַּחֲצִי זַיִת מִכְּזַיִת וּמֶחֱצָה**
15 **- פָּטוּר[175]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בִּשְׁאָר הַטֻּמְאוֹת.**

174) (מסכת שבת דף צ"ד עמוד ב'). 175) שהרי נשאר עוד כזית לטמא.

16 **כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[176], שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל**
17 **הַהוֹצָאָה כַּשִּׁעוּר? כְּשֶׁהוֹצִיא סְתָם; אֲבָל הַמּוֹצִיא**
18 **לְזָרֵע[177] אוֹ לִרְפוּאָה אוֹ לְהַרְאוֹת מִמֶּנּוּ דֶּגְמָא וּלְכֹל**
19 **כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - חַיָּב בְּכָל שֶׁהוּא[178].**

176) (משנה מסכת שבת דף צ' עמוד ב'). 177) שנשמרו במיוחד לשם כך. 178) אפילו גרעין אחד.

20 **כא. הַמַּצְנִיעַ[179] דָּבָר לִזְרִיעָה אוֹ לִרְפוּאָה אוֹ**
21 **לְדֶגְמָא[180], וְשָׁכַח לָמָּה הִצְנִיעוֹ, וְהוֹצִיאוֹ סְתָם - חַיָּב**
22 **עָלָיו בְּכָל שֶׁהוּא; שֶׁעַל דַּעַת מַחֲשָׁבָה רִאשׁוֹנָה**
23 **הוֹצִיא. וּשְׁאָר הָאָדָם[181] אֵין חַיָּבִין עָלָיו אֶלָּא**
24 **כְּשִׁעוּרוֹ[182]. זָרַק זֶה שֶׁהוֹצִיא כְּבָר לְתוֹךְ הָאוֹצָר[183],**
25 **אַף־עַל־פִּי שֶׁמְּקוֹמוֹ נִכָּר, כְּבָר בָּטְלָה מַחֲשַׁבְתּוֹ**
26 **הָרִאשׁוֹנָה. לְפִיכָךְ, אִם חָזַר וְהִכְנִיסוֹ[184] - אֵינוֹ חַיָּב**
27 **עַד שֶׁיַּכְנִיס כַּשִּׁעוּר.**

179) (מסכת שבת דף צ' עמוד ב'). 180) אבל דברים שאין בהם שום צורך לזרע, לדוגמא ולרפואה, והצניע מהם פחות משיעורם, בטלה דעתו אצל כל אדם ופטור (משנה למלך). 181) שלא הצניע אותו לזרע ולדוגמא. 182) הבמואר בפרק ו'. 183) והסיח דעתו להצניעם לדוגמא. 184) או הוציאו.

28 **כב. דָּבָר[185] שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַצְנִיעוֹ וְאֵינוֹ רָאוּי**
29 **לְהַצְנִיעַ, כְּגוֹן דַּם הַנִּדָּה, אִם הִצְנִיעוֹ אֶחָד וְהוֹצִיאוֹ**
30 **- חַיָּב, וּשְׁאָר הָאָדָם פְּטוּרִין עָלָיו[186]; שֶׁאֵין חַיָּבִין**
31 **אֶלָּא עַל הוֹצָאַת דָּבָר הַכָּשֵׁר[187] לְהַצְנִיעַ וּמַצְנִיעִין**
32 **כָּמוֹהוּ[188].**

185) (משנה מסכת שבת דף ע"ה עמוד ב'). 186) שהרי אינו ראוי לשום דבר ("מגיד משנה"). 187) הראוי לשמוש מה ואינו נזרק לאבוד. 188) שבכמותו יש שיעור ראוי להצניע.

33 **כג. הַמּוֹצִיא[189] חֲצִי שִׁעוּר - פָּטוּר[190]. וְכֵן כָּל**
34 **הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה מִן הַמְּלָאכוֹת חֲצִי שִׁעוּר - פָּטוּר.**
35 **הוֹצִיא[191] חֲצִי שִׁעוּר וְהִנִּיחוֹ, וְחָזַר וְהוֹצִיא הַחֲצִי**
36 **הָאַחֵר - חַיָּב[192]. וְאִם קָדַם וְהִגְבִּיהַּ הַחֲצִי הָרִאשׁוֹן**
37 **קֹדֶם הַנָּחַת הַחֲצִי הַשֵּׁנִי - נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁנִּשְׂרַף וּפָטוּר.**
38 **הוֹצִיא חֲצִי שִׁעוּר וְהִנִּיחוֹ, וְחָזַר וְהוֹצִיא חֲצִי אַחֵר**
39 **וְהֶעֱבִירוֹ עַל הָרִאשׁוֹן בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה[193] - חַיָּב;**
40 **שֶׁהַמַּעֲבִיר - כְּמִי שֶׁהִנִּיחַ עַל גַּבֵּי מַשֶּׁהוּ. אֲבָל אִם**
41 **זְרָקוֹ[194], אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּנוּחַ שָׁם עַל גַּבֵּי מַשֶּׁהוּ.**

189) (משנה מסכת שבת דף צ"ג עמוד ב'). 190) "ולא נאמרו שיעורים אלא לחיוב חטאת וכרת, אבל איסור יש בכל שהוא" (טור או"ח סימן ש"א). 191) (מסכת שבת דף פ' עמוד א'). 192) ששני החצאים מצטרפים בהעלם אחד. 193) שהוא כלבוד מחובר לחצי הראשון. 194) ולא העבירו בידו סמוך לחצי הראשון.

42 **כד. הוֹצִיא[195] חֲצִי שִׁעוּר וְחָזַר וְהוֹצִיא חֲצִי שִׁעוּר**
43 **בְּהֶעְלֵם אַחַת[196]: לִרְשׁוּת אַחַת - חַיָּב; לִשְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת:**
44 **אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן רְשׁוּת שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ - פָּטוּר[197]; הָיְתָה**
45 **בֵּינֵיהֶן כַּרְמְלִית[198] - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת אַחַת וְחַיָּב**
46 **חַטָּאת.**

195) (מסכת שבת דף פ' עמוד א'). 196) שלא נודע לו בינתיים. 197) כיון שיש ביניהן הפסק רשות היחיד, אינן

מצטרפות להחשב רשות אחת. 198) ראה למעלה פרק י"ד הלכה ד' שכרמלית היא תל שיש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים או יותר, וגבהו משלשה טפחים עד עשרה, והמוציא מרשות הרבים לכרמלית או מרשות היחיד לכרמלית – פטור. ולפיכך אינה חשובה להפסיק בין הרשויות, ומצטרפים שני חצאי שיעורים לשעור שלם אחד.

כה. הַמּוֹצִיא[199] פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר[200], וְקֹדֶם שֶׁיַּנִּיחוֹ נִתְפַּח[201] וְחָזַר כַּשִּׁעוּר; וְכֵן הַמּוֹצִיא כַּשִּׁעוּר, וְקֹדֶם שֶׁיַּנִּיחַ צָמַק וְחָזַר פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר - פָּטוּר[202].

199) (מסכת שבת דף צ"א עמוד א'). 200) בשעת העקירה היה פחות מכשיעור. 201) התנפח ונתרחב. 202) שאינו חייב עד שיהיה בו כשיעור מתחילת המלאכה ועד סופה, בעקירה ובהנחה כמבואר למעלה (פרק י"ג הלכה ה').

כו. הַמּוֹצִיא[203] כִּגְרוֹגֶרֶת לַאֲכִילָה, וְצָמְקָה[204] קֹדֶם הַנָּחָה, וְחִשֵּׁב עָלֶיהָ לִזְרִיעָה אוֹ לִרְפוּאָה, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ שִׁעוּר - הֲרֵי זֶה חַיָּב כְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל עֵת הַנָּחָה. הוֹצִיא פָּחוֹת מִכִּגְרוֹגֶרֶת לִזְרִיעָה[205], וְקֹדֶם הַנָּחָה חָזַר וְחִשֵּׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה - פָּטוּר[206]. וְאִם תִּפְחָה קֹדֶם הַנָּחָה[207] וְנַעֲשָׂת כִּגְרוֹגֶרֶת קֹדֶם שֶׁיִּמָּלֵךְ עָלֶיהָ לַאֲכִילָה - חַיָּב; שֶׁאֲפִלּוּ לֹא חִשֵּׁב הָיָה מִתְחַיֵּב עַל מַחֲשֶׁבֶת הַהוֹצָאָה[208].

203) (מסכת שבת דף צ"א עמוד א'). 204) לפחות מכשיעור. 205) שאין צריכה שעור. 206) שבשעת הנחה לא היה בו כשעור הדרוש. 207) והיה בו כשעור בין בעקירה ובין בהנחה. 208) בגמרא מסופקם במקרים אלה אם יש בהם חיוב חטאת או לא, ודרכו של רבנו לפסוק כדעת "אם תמצא לומר" שבתלמוד, כי סגנון זה מוכיח שהדבר נפשט בבית מדרשם ("מגיד משנה").

כז. הוֹצִיא[209] כִּגְרוֹגֶרֶת לַאֲכִילָה, וְצָמְקָה[210], וְחָזְרָה וְתָפְחָה[211] קֹדֶם הַנָּחָה - הֲרֵי זֶה סָפֵק[212] אִם נִדְחָה אוֹ לֹא נִדְחָה. זָרַק כְּזַיִת אֲכָלִין לְבַית טָמֵא, וְהִשְׁלִים כְּזַיִת זֶה לָאֲכָלִים שֶׁהָיוּ שָׁם[213], וְנַעֲשָׂה הַכֹּל כְּבֵיצָה - הֲרֵי זֶה סָפֵק[214] אִם נִתְחַיֵּב עַל כְּזַיִת, מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁלִים הַשִּׁעוּר לְעִנְיַן טֻמְאָה, אוֹ לֹא נִתְחַיֵּב.

209) (מסכת שבת דף צ"א עמוד א'). 210) לפחות מכשעור. 211) חסרה מהשעור. 212) "יש דחוי לענין שבת, או אין דחוי" ש"אלו הניחה באותה שעה (כשחסרה בינתים), אינו חייב חטאת, גם עכשיו נאמר שנדחה לו מחיוב חטאת, ובטלה לה עקירה, וכאשר תפחה לכשיעור והניחה, עשה הנחה בלא עקירה" (רש"י). 213) אין אוכל מקבל טומאה בפחות מכביצה, והאוכלין שהיו שם לא היה בהם כביצה. 214) "מדחשיב הך דריקה לענין טומאה, חשיב נמי לענין שבת, כאילו היה בזה שיעור כגרוגרת ומחויב או לא" (רש"י).

כח. הַמּוֹצִיא[215] פָּחוֹת[216] מִכַּשִּׁעוּר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוֹצִיאוֹ בִּכְלִי - פָּטוּר; שֶׁהַכְּלִי טְפֵלָה לוֹ, וְאֵין כַּוָּנָתוֹ לְהוֹצָאַת הַכְּלִי, אֶלָּא לְהוֹצָאַת מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, וַהֲרֵי אֵין בּוֹ כַּשִּׁעוּר. לְפִיכָךְ, אִם הוֹצִיא אָדָם חַי שֶׁאֵינוֹ כָּפוּת[217] בְּמִטָּה - פָּטוּר אַף עַל הַמִּטָּה; שֶׁהַמִּטָּה טְפֵלָה לוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. הַמּוֹצִיא קֵפֶת הָרוֹכְלִים[218] - אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִינִין הַרְבֵּה, וַאֲפִלּוּ הוֹצִיאָן בְּתוֹךְ כַּפּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת; שֵׁם הוֹצָאָה אַחַת הִיא[219].

215) משנה (מסכת שבת דף צ"ג עמוד א'). 216) במשנה כתוב "המוציא אוכלין . . . בכלי", והראב"ד מביא מהירושלמי שאין הכלי טפלה,אלא במיני אוכלים ידועים שצריכים לכלי, ורבינו השמיט תיבת "אוכלין" לשלול דיעה זו, וכמו שכתב הרב המגיד "כי כל דבר שמוטל ליה לגביה, אף שאינו צריך לו, פטור" (מעשה רוקח). 217) שאינו חייב על הוצאתו כי "חי נושא את עצמו" (ראה בהלכה י"ז). 218) "מוכרי בשמים לקשוטי נשים, ויש להם קופות קטנות לצרורות בשמים" (רש"י). 219) ואין המינים מחלקים לחייב חטאת על כל אחד מהם (ירושלמי).

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) לבאר הדברים שמותר לצאת בהן, מפני שהן דרך מלבוש, והדברים שאסרו חכמים מפני חשש ההוצאה ותולדותיה. ונמשך לזה ביאור מקצת דברים, שהיוצא בהם חייב דבר תורה.

א. כֹּל כְּלֵי הַמִּלְחָמָה אֵין[2] יוֹצְאִין בָּהֶן בְּשַׁבָּת. וְאִם יָצָא: אִם הָיוּ כֵּלִים שֶׁהֵן דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ, כְּגוֹן שִׁרְיוֹן[3] וְכוֹבַע[4] וּמַגָּפַיִם[5] שֶׁעַל הָרַגְלַיִם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; וְאִם יָצָא בְּכֵלִים שֶׁאֵינָן דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ, כְּגוֹן רֹמַח[6] וְסַיִף[7] וְקֶשֶׁת[8] וְאַלָּה[9] וּתְרִיס[10] - הֲרֵי זֶה חַיָּב.

2) בשבת סג, א: "רבי אליעזר אומר (כל כלי המלחמה) תשכיטין הן לו, [שנאמר (תהלים מה, ד'): "חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך"], וחכמים אומרים אינן אלא לגנאי, שנאמר (ישעיה ב, ד): "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אלא גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" [ואם תכשיטין הן לו, מפני מה הן בטלים לימות המשיח?"], והלכה כחכמים. 3) מלבוש עשוי ברזל. 4) של ברזל (פירוש המשניות), ובלשון המשנה "קסדא". 5) "מברזל יכסו הרגלים כדי שלא יירו על רגליו" (פירוש המשניות כלים פי"א מ"ח). 6) כידון. 7) חרב. 8) לירות בה חצים. 9) מגן עגול (פירוש המשניות). 10) מגן משולש (פירוש המשניות). ולפי שדעת רבינו שניהם "מגן", שינה מסדר המשנה: "בסייף, בקשת, בתריס, באלה, ברומח", והביא אלה ותריס ביחד.

ב. אֵין[11] יוֹצְאִין בְּסַנְדָּל מְסֻמָּר[12] שֶׁסִּמְּרוֹ לְחַזְּקוֹ[13]. וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב גָּזְרוּ עָלָיו שֶׁלֹּא יֵצֵא בּוֹ. וּמֻתָּר לָצֵאת[14] בְּאַבְנֵט שֶׁיֵּשׁ עָלָיו חֲתִיכוֹת קְבוּעוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב, כְּמוֹ שֶׁהַמְּלָכִים עוֹשִׂין; מִפְּנֵי שֶׁהוּא תַּכְשִׁיט, וְכֹל שֶׁהוּא תַּכְשִׁיט - מֻתָּר[15]. וְהוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא רָפוּי; שֶׁמָּא יִפֹּל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְיָבוֹא לַהֲבִיאוֹ.

11) משנה, שבת ס, א. 12) מנעל עץ עם מסמרים. וטעם

איסורו, כי בזמן צרה מן הצרות היו מתקבצים לתפילה וקריאת שמע במערות, ושמעו קול המון וסברו שמא הרגישו בהם האויבים, דחקו זה את זה ודרסו זה את זה באותן הסנדלים המסומרים, ומתו מהם רבים, ולפיכך אסרו לצאת בסנדל מסומר בשבת ויום־טוב לפי שהם ימי כניסה וכנופיא (פירוש המשניות). 13) שלא אסרו חכמים אלא כעין המעשה שהיה, ושם היו מסומרים לחיזוק הסנדלים. 14) לאיש (ראה בסמוך). 15) שבת נט, ב: "שאין גוזרין בתכשיטי האיש, שמא יראם, כמו שגזרו גבי אשה לפי שהאיש אינו מתפאר בתכשיטיו כמו האשה" (מגיד־משנה). וראה להלן הלכה ד.

1 ג. טַבַּעַת[16] שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם - מִתַּכְשִׁיטֵי הָאִישׁ הִיא,
2 וְאֵינָהּ מִתַּכְשִׁיטֵי הָאִשָּׁה; וְשֶׁאֵין עָלֶיהָ חוֹתָם -
3 מִתַּכְשִׁיטֵי אִשָּׁה, וְאֵינָהּ מִתַּכְשִׁיטֵי הָאִישׁ. לְפִיכָךְ:
4 אִשָּׁה שֶׁיָּצְאַת בְּטַבַּעַת[17] שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם, וְאִישׁ שֶׁיָּצָא
5 בְּטַבַּעַת שֶׁאֵין עָלֶיהָ חוֹתָם - חַיָּבִין. וּמִפְּנֵי מָה הֵן
6 חַיָּבִין? וַהֲרֵי הוֹצִיאוּ אוֹתָן שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הַמּוֹצִיאִין[18] -
7 שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הָאִישׁ לְהוֹצִיא בְּאֶצְבָּעוֹ אֶלָּא טַבַּעַת הָרְאוּיָה
8 לוֹ, וְכֵן הָאִשָּׁה אֵין דַּרְכָּהּ לְהוֹצִיא בְּאֶצְבָּעָהּ אֶלָּא טַבַּעַת
9 הָרְאוּיָה לָהּ - מִפְּנֵי[19] שֶׁפְּעָמִים נוֹתֵן הָאִישׁ טַבַּעְתּוֹ
10 לְאִשְׁתּוֹ לְהַצְנִיעָהּ בַּבַּיִת, וּמַנַּחַת אוֹתָהּ בְּאֶצְבָּעָהּ בְּעֵת
11 הוֹלָכָה; וְכֵן הָאִשָּׁה נוֹתֶנֶת טַבַּעְתָּהּ לְבַעְלָהּ לְתַקְּנָהּ אֵצֶל
12 הָאֻמָּן, וּמַנִּיחַ אוֹתָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ בְּעֵת הוֹלָכָה עַד חֲנוּת
13 הָאֻמָּן; וְנִמְצְאוּ שֶׁהוֹצִיאוּ אוֹתָן כְּדֶרֶךְ שֶׁדַּרְכָּן לְהוֹצִיאָן,
14 וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין.

16) שבת נז. וסב. 17) כשהיא באצבע. 18) כמבואר למעלה פי"ב הי"ג. 19) שבת סב, א.

15 ד. לֹא[20] תֵּצֵא אִשָּׁה בְּטַבַּעַת שֶׁאֵין עָלֶיהָ חוֹתָם,
16 אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מִתַּכְשִׁיטֶיהָ; גְּזֵרָה שֶׁמָּא תּוֹצִיאָהּ[21]
17 בִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְהַרְאוֹת לְחַבְרוֹתֶיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנָּשִׁים
18 עוֹשׂוֹת תָּמִיד. וְאִם יָצְאָת בָּהּ[22] - פְּטוּרָה. אֲבָל הָאִישׁ
19 מֻתָּר לָצֵאת בְּטַבַּעַת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא
20 תַּכְשִׁיט וְאֵין דַּרְכּוֹ לְהַרְאוֹת. וְנָהֲגוּ[23] כָּל הָעָם שֶׁלֹּא
21 יֵצְאוּ בְּטַבַּעַת כְּלָל.

20) משנה, שבת נז, א. 21) תפשטנה מאצבעה. שהנשים מתגאות בתכשיטיהן (ירושלמי שבת פ"ו ה"א) ומסירות אותם תמיד, להראות לחברותיהן, ושוכחות ומעבירות ארבע אמות ברשות הרבים. 22) כשהיא באצבעה. 23) מנהג חסידים הוא (מגיד־משנה).

22 ה. אִשָּׁה[24] שֶׁיָּצְאָה בְּמַחַט נְקוּבָה[25] - חַיֶּבֶת[26],
23 וְהָאִישׁ[27] - פָּטוּר. וְאִישׁ שֶׁיָּצָא בְּמַחַט שֶׁאֵינָהּ נְקוּבָה
24 - חַיָּב[28], וְהָאִשָּׁה - פְּטוּרָה; מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִתַּכְשִׁיטֶיהָ,
25 וְאֵינָהּ אֲסוּרָה אֶלָּא גְּזֵרָה שֶׁמָּא תֵּרָאֶה לְחַבְרוֹתֶיהָ. זֶה
26 הַכְּלָל: כָּל הַיּוֹצֵא בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מִתַּכְשִׁיטָיו וְאֵינוֹ דֶּרֶךְ
27 מַלְבּוּשׁ, וְהוֹצִיאוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתוֹ דָּבָר - חַיָּב;
28 וְכָל הַיּוֹצֵא בְּדָבָר שֶׁהוּא מִתַּכְשִׁיטָיו וְהָיָה רָפוּי,
29 וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּפֹּל בִּמְהֵרָה וְיָבוֹא לַהֲבִיאוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים,
30 וְכֵן אִשָּׁה שֶׁיָּצְאַת בְּתַכְשִׁיטִין שֶׁדַּרְכָּן לִשְׁלֹף אוֹתָן
31 וּלְהַרְאוֹתָן - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין; וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא
32 תַּכְשִׁיט וְאֵינוֹ נוֹפֵל, וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהַרְאוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה
33 מֻתָּר לָצֵאת בּוֹ. לְפִיכָךְ[29], אֶצְעָדָה שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָהּ
34 בַּזְּרוֹעַ אוֹ בַּשּׁוּק - יוֹצְאִין בָּהּ בְּשַׁבָּת[30]; וְהוּא,
35 שֶׁתִּהְיֶה דְּבוּקָה לַבָּשָׂר וְלֹא תִּשָּׁמֵט[31]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא
36 בָּזֶה.

24) משנה, שבת סב, א. 25) העשויה לתפור בגדים. 26) אף־על־פי שמוציאה אותה במלבושיה ולא בידה, שאשה שדרכה ואומנותה לתפור ולתקן בגדי ביתה, רגילה להוציא מחט תחובה בבגדיה יותר מחייט אומן (ראה בסמוך, ולהלן הלכה כא, וב'תוספות' שבת יא, ב' ד"ה ואם יצא). 27) אפילו חייט (להלן הלכה כא), וראה למעלה. 28) שלפעמים אשתו נותנת לו מחט שאינה נקובה להצניע לה, ותוחב אותה בבגדו ונמצא שהוציא כדרך הוצאה, ראה למעלה ה"ג (קרבן נתנאל פ"ו ס"ט). 29) משנה, שבת סג, ב. 30) שאין לחוש שתסירה בשוק, שהרי לא תגלה בשרה. 31) שאם לא כן, יש לחוש שמא תיפול ברשות הרבים ותבוא להביאה (כדלעיל).

37 ו. לֹא[32] תֵּצֵא אִשָּׁה בְּחוּטֵי צֶמֶר אוֹ בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן אוֹ
38 בִּרְצוּעוֹת הַקְּשׁוּרוֹת לָהּ עַל רֹאשָׁהּ; שֶׁמָּא תַּחֲלֹץ
39 אוֹתָהּ בִּשְׁעַת טְבִילָה[33] וְתַעֲבִירָהּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְלֹא
40 בְּצִיץ[34] שֶׁמַּנַּחַת בֵּין עֵינֶיהָ, וְלֹא בִּלְחָיַיִם[35] שֶׁל זָהָב
41 שֶׁיּוֹרְדִין מִן הַצִּיץ עַל לְחָיֶיהָ, בִּזְמַן שֶׁאֵינָן תְּפוּרִין
42 זֶה בָּזֶה[36]. וְלֹא בַּעֲטָרָה שֶׁל זָהָב שֶׁמַּנַּחַת בְּרֹאשָׁהּ[37].
43 וְלֹא בִּכְבָלִים שֶׁיּוֹצְאִין בָּהֶן הַבָּנוֹת בְּרַגְלֵיהֶן, כְּדֵי
44 שֶׁלֹּא יַפְסִיעוּ פְּסִיעָה גַּסָּה, שֶׁלֹּא יַפְסִידוּ בְּתוּלֵיהֶן[38].
45 כָּל אֵלּוּ אֲסוּרִין לָצֵאת בָּהֶן בְּשַׁבָּת, שֶׁמָּא יִפְּלוּ[39]
46 וּתְבִיאֵן בְּיָדָהּ.

32) משנה, שבת נז, א. 33) שאסורה לטבול כשהם על ראשה משום חציצה, כמבואר בפ"ב מהלכות מקוואות ה"ה. 34) בלשון המשנה: "בטוטפת". 35) בלשון המשנה: "בסרביטין" "תכשיט הנתלה מן הציץ על הצדעים ועל הלחיים, ולפיכך נקרא לחיים" (פירוש המשניות). 36) אבל אם תפורים זה בזה מותר, ולדעת רש"י מותר רק אם תפורים לשבכה. 37) בלשון המשנה: "עיר של זהב", ועליה צורת ירושלים. 38) שבת סג, ב: "עכסים בצורת אצעדה, והיו מטילין ביניהם שלשלאות, והיו הבתולות מתקשטות באלו הכבלים כדי שלא יפסעו פסיעה גסה, ויגיע להן היזק בבתוליהן" (פירוש המשניות). 39) וזהו טעם גם לעטרה של זהב, אף־על־פי שהטעם שמא תראה לחברותיה לא שייך בה, כמו שכתב רבינו להלן הלכה י' בכליל של זהב.

47 ז. לֹא[40] תֵּצֵא אִשָּׁה בְּקַטְלָא[41] שֶׁבְּצַוָּארָהּ. וְלֹא בְּנִזְמֵי
48 הָאַף[42]. וְלֹא בְּצְלוּחִית שֶׁל פַּלְיָטוֹן[43] הַקְּבוּעָה[44] עַל
49 זְרוֹעָהּ. וְלֹא בַּכִּיס[45] הַקָּטָן הֶעָגֹל שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ שֶׁמֶן

הַטּוֹב, וְהוּא הַנִּקְרָא כּוֹבֶלֶת[46]. וְלֹא בְּפֵאָה שֶׁל שֵׂעָר, שֶׁמַּנַּחַת עַל רֹאשָׁהּ כְּדֵי שֶׁתֵּרָאֶה בַּעֲלַת שֵׂעָר הַרְבֵּה. וְלֹא בְּכָבוּל[47] שֶׁל צֶמֶר, שֶׁמַּקֶּפֶת אוֹתוֹ סָבִיב לְפָנֶיהָ. וְלֹא בְּשֵׁן שֶׁמַּנַּחַת בְּפִיהָ בִּמְקוֹם שֵׁן שֶׁנָּפַל. וְלֹא בְּשֵׁן שֶׁל זָהָב, שֶׁמַּנַּחַת עַל שֵׁן שָׁחֹר אוֹ אָדֹם שֶׁיֵּשׁ בְּשִׁנֶּיהָ[48]. אֲבָל שֵׁן שֶׁל כֶּסֶף - מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ נִכָּר. כָּל אֵלּוּ אֲסוּרִין לָצֵאת בָּהֶן, שֶׁמָּא[49] יִפְּלוּ וּתְבִיאֵם בְּיָדָהּ, אוֹ תַּחֲלֹץ וְתַרְאֶה לְחַבְרוֹתֶיהָ.

40) משנה, שבת נז, א. 41) "היא חוטים שעורכים בהם גרגרי זהב, וקושרים אותה על הצואר בדוחק, כאדם החונק את עצמו" (פירוש המשניות). וברומאית, קישוט על הצואר: "קאטֶלָא". 42) אבל בנזמי אוזן, מותר (רש"י). 43) שמן העשוי מעלי ורד, ונותן ריח טוב. 44) בנוסח אחר: "הקשורה" ('מעשה רוקח'). 45) בנוסח אחר: "בכוס". 46) "וב'ערוך' הנוסח: כוכלת, והוא כלי קטן מכסף או מזהב, ונותנים בו משיחה טובה, יתעדנו בה הנשים" (פירוש המשניות). 47) "חתיכה של בגד כמו מצנפת שקושרים אותה על המצח, ונותנים הציץ עליה כדי שלא יזיק הציץ את המצח" (פירוש המשניות). 48) "שמא מתוך שמשונה במראה משאר שיניים, יבזוה ותתבייש, ותקח שִׁנָּהּ מפיה ותעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים" (גמרא). 49) בנוסח אחר: "שמא תחלוץ ותראה", ו"שמא יפלו כו'" ליתא ('מעשה רוקח').

ח. כֹּל[50] שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים לָצֵאת בּוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אָסוּר לוֹ לָצֵאת בּוֹ אֲפִלּוּ בְּחָצֵר שֶׁאֵינָהּ מְעֹרֶבֶת[51]; חוּץ מִכָּבוּל וּפֵאָה שֶׁל שֵׂעָר, שֶׁמֻּתָּר לָצֵאת בָּהֶן לְחָצֵר שֶׁאֵינָהּ מְעֹרֶבֶת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְגַּנֶּה עַל בַּעְלָהּ[52]. וְהַיּוֹצֵאת[53] בִּצְלוּחִית שֶׁל פַּלְיָטוֹן, שֶׁאֵין בָּהּ בֹּשֶׂם כְּלָל - חַיֶּבֶת[54].

50) שבת סד, ב. 51) בגמרא אמרו "לחצר", ודעת רבינו שהכוונה לחצר שדרים בה שני יהודים ולא עירבו ביחד, שאסור מדרבנן לטלטל בתוכה (פ"א מהל' עירובין), שאם במעורבת הרי היא כבית, וממה שאמרו "אסור לצאת בו לחצר" מבואר שבבית מותר (מגיד־משנה). 52) שבת סד, ב. 53) שבת סב, ב. 54) שמכיון שאין בה בושם אינה תכשיט אלא משא.

ט. יוֹצְאָה[55] אִשָּׁה בְּחוּטֵי שֵׂעָר הַקְּשׁוּרִים לָהּ עַל רֹאשָׁהּ; מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם בָּאִין בָּהֶן[56] וְאֵינָן חוֹצְצִין[57], וְאֵינָהּ חוֹלַצְתָּן אִם אֵרַע לָהּ טְבִילָה, עַד שֶׁגִּגֵּר שֶׁמָּא תְּבִיאֵם לִרְשׁוּת הָרַבִּים. בֵּין שֶׁהָיוּ הַחוּטִין שֶׁלָּהּ, בֵּין שֶׁל חֲבֵרְתָּהּ, בֵּין שֶׁל בְּהֵמָה. וְלֹא תֵּצֵא הַזְּקֵנָה בְּשֶׁל יַלְדָּה[58]; שֶׁשֶּׁבַח הֵן לָהּ, וְשֶׁמָּא תַּחֲלֹץ וְתַרְאֵם לְחַבְרוֹתֶיהָ. אֲבָל יַלְדָּה יוֹצֵאת בְּחוּטֵי זְקֵנָה[59]. וְכֹל[60] שֶׁהוּא אָרוּג, יוֹצֵאת בּוֹ עַל רֹאשָׁהּ[61].

55) משנה, שבת סד, ב. 56) ראה בהלכה ו. 57) כי חוטי שיער אין חוצצים, כמבואר בהלכות מקוואות (פ"ב ה"ה). 58) צעירה. 59) בגמרא אמרו "ובלבד שלא תצא ילדה בשל זקנה, וזקנה בשל ילדה". והקשו: בשלמא זקנה בשל ילדה, שבח הוא לה (שתרצה להראות לחברותיה ותעבירנו ברה"ר), אלא ילדה בשל זקנה אמאי, גנאי הוא לה (ובוודאי לא תראה ברה"ר)? ותירצו: ש"ילדה בשל זקנה" כדי נסבא (כן בכתב־יד מינכן ובמגיד־משנה, ועיין כסף־משנה), כלומר מיותר הוא ולחינם נשנה, שבאמת מותר הוא. 60) שבת נז, א. 61) שחוטים ארוגים אינם הדוקים לראשה ואין בהם חציצה (רש"י).

י. יוֹצְאָה[62] אִשָּׁה בְּחוּטִין שֶׁבְּצַוָּארָהּ; מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ חוֹנֶקֶת עַצְמָהּ בָּהֶן, וְאֵינָן חוֹצְצִין. וְאִם הָיוּ צְבוּעִין - אֲסוּרִים; שֶׁמָּא תַּרְאֶה אוֹתָן לְחַבְרוֹתֶיהָ. וְיוֹצְאָה[63] אִשָּׁה בִּכְלִיל[64] שֶׁל זָהָב בְּרֹאשָׁהּ; שֶׁאֵין יוֹצְאָה בּוֹ אֶלָּא אִשָּׁה חֲשׁוּבָה, שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לַחֲלֹץ וּלְהַרְאוֹת. וְיוֹצְאָה בְּצִיץ[65] וּבִלְחָיַיִם שֶׁל זָהָב בִּזְמַן שֶׁהֵן תְּפוּרִין בַּשְּׂכָבָה שֶׁעַל רֹאשָׁהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפֹּלוּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם.

62) שם נז. ועיין בפירוש רבינו על המשנה (שבת סה.) "יוצאה אשה בחוטין שבצוארה". 63) שבת נט, ב. 64) "טס של זהב שמנחת על פדחתה, וקושרת מאוזן לאוזן" (רש"י). ושונה היא מעטרה של זהב (למעלה הלכה ו) שכאן אין חשש שמא תיפול. 65) שבת נז, א.

יא. יוֹצְאָה[66] אִשָּׁה בְּמוֹךְ[67] שֶׁבְּאָזְנָהּ; וָהוּא, שֶׁיִּהְיֶה קָשׁוּר בְּאָזְנָהּ. וּבְמוֹךְ שֶׁבְּסַנְדָּלָהּ[68]; וָהוּא, שֶׁיִּהְיֶה קָשׁוּר בְּסַנְדָּלָהּ. וּבְמוֹךְ שֶׁהִתְקִינָה לְנִדָּתָהּ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר, וַאֲפִלּוּ עָשְׂתָה לוֹ בֵּית יָד[69]; שֶׁאִם נָפַל - אֵינָהּ מְבִיאָה אוֹתוֹ, מִפְּנֵי מְאִיסוּתוֹ.

66) משנה, שבת סד, ב. 67) דבר רך כצמר וצמר גפן. 68) שלא תלחץ הרגל. 69) "עשתה לידה בית־יד מבגד שיכסה אותה, כדי שלא תטנף בנגיעה" (רבינו חננאל).

יב. וְיוֹצְאָה[70] בְּפִלְפֵּל וּבְגַרְגִּיר מֶלַח וּבְכָל דָּבָר[71] שֶׁתִּתֵּן לְתוֹךְ פִּיהָ מִפְּנֵי רֵיחַ הַפֶּה[72]. וְלֹא תִּתֵּן לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת. יוֹצְאוֹת הַנָּשִׁים בְּקִיסָמִין[73] שֶׁבְּאָזְנֵיהֶן, וּבִרְעָלוֹת[74] שֶׁבְּצַוָּארָן אוֹ שֶׁבְּכִסּוּתָן, וּבִרְדִיד[75] הַפָּרוּף[76]. וּפוֹרֶפֶת[77] בַּתְּחִלָּה[78] בְּשַׁבָּת עַל הָאֶבֶן[79] וְעַל הָאֱגוֹז, וְיוֹצְאָה. וְלֹא תַּעֲרִים וְתִפְרֹף עַל הָאֱגוֹז כְּדֵי לְהוֹצִיאוֹ לִבְנָהּ הַקָּטָן. וְכֵן לֹא תִּפְרֹף עַל הַמַּטְבֵּעַ לְכַתְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לְטַלְטְלוֹ. וְאִם פָּרְפָה[80] - יוֹצְאָה בּוֹ.

70) משנה, שבת סד, ב. 71) כל מיני בשמים שמשתמשים בהם לריח הפה ולכאב שיניים (גמרא). 72) בגמרא (שבת סה.) מפורש "פלפל לריח הפה, גלגל מלח לדורשוני" ופירש"י "לחולי השיניים". אבל רבינו מפרש "לדורשוני" לעיקר השיניים (כמו שכתוב ב'ערוך' ערך דר ד, וב'אוצר הגאונים' התשובות סי' ר'), ולפיכך פירש שניהם בריח הפה. וכן נראה בפירוש המשנה שלו (ועיין 'מעשה רוקח'). 73) "בנות קטנות מנקבות את אזניהן, ואין עושים להן נזמים עד שיגדלו, ונותנים חוטים או קסמין באזניהם שלא יסתם הנקב" (רש"י). 74) דרך ערביות להיות מעוטפות

ראשן ופניהן חוץ מן העיניים, והן הרעלות שנזכרו בישעי' (ג, יט). ורבינו (בפירוש המשניות) פירש: "כמו פעמונים או זגים", והוא מין קישוט ערבי. 75) בגד אשה דק ורחב לעטוף את כל הגוף. 76) הכרוך. 77) מכפתרת, "כי הנשים היו אוספות שולי הרדיד וכנפותיו יחד על דבר קשה, כמו אבן או עץ וקושרות מלמעלה" (פירוש המשניות). 78) בנוסח אחר: "לכתחילה" (ויניציאה). 79) שהכין אותה לכך מערב שבת ואינה מוקצה. 80) מערב שבת ('הגהות מיימוניות' ו'בית יוסף' סי' שג).

1 **יג. יוֹצֵא[81] אָדָם בְּקִיסָם שֶׁבְּשִׁנָּיו[82] וְשֶׁבְּסַנְדָּלוֹ[83]**
2 **לִרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִם נָפַל - לֹא יַחֲזִיר. וּבְמוּף וּבִסְפּוֹג**
3 **שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִכְרֹךְ עֲלֵיהֶן חוּט אוֹ**
4 **מְשִׁיחָה[84]; שֶׁהֲרֵי הַחוּט וְהַמְּשִׁיחָה חֲשׁוּבִין אֶצְלוֹ,**
5 **וְאֵינָם מוֹעִילִין לַמַּכָּה[85]. וְיוֹצֵא בִּקְלִפַּת הַשּׂוּם**
6 **וּבִקְלִפַּת הַבָּצָל שֶׁעַל הַמַּכָּה, וּבְאֶגֶד שֶׁעַל גַּבֵּי מַכָּה,**
7 **וְקוֹשְׁרוֹ וּמַתִּירוֹ[86] בְּשַׁבָּת. וּבְאִסְפְּלָנִית[87] וּמְלֵגְמָא[88]**
8 **וּרְטִיָּה[89] שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, וּבְסֶלַע[90] שֶׁעַל הַצִּנִּית[91],**
9 **וּבְבֵיצַת הַחַרְגּוֹל[92], וּבְשֵׁן הַשּׁוּעָל[93], וּבְמַסְמֵר**
10 **הַצָּלוּב[94], וּבְכָל דָּבָר שֶׁתּוֹלִין אוֹתוֹ מִשּׂוּם רְפוּאָה[95];**
11 **וְהוּא, שֶׁיֹּאמְרוּ הָרוֹפְאִים שֶׁהוּא מוֹעִיל.**

81) תוספתא שבת, פ"ו. 82) נגד כאב השיניים ('חסדי דוד'). ובנוסח אחר: "שבאזניו" ('מעשה רוקח'). 83) כשהסנדל רחב, שמים קיסם בצד להדקו לרגל ('חסדי דוד'). 84) חבל דק. 85) אבל החוטים שכורך בהם את המוך והספוג, שלא יפלו מן המכה מותר ('מעשה רוקח'). 86) שאינו חשוב קשר של קיימא. 87) תחבושת על מכה. 88) תחבושת לחה על המכה לחממה. 89) תחבושת משוחה סממנים לרכך את המכה. 90) משנה, שבת סה, א. 91) "מכה שהיא תחת פרסת הרגל, וקושר בה סלע לרפואה" (רש"י). 92) משנה, שבת סז, א. מין ארבה (ויקרא יא, כב) "והוא סגולה לחולשת עצבי היריכים" (פירוש המשניות). 93) "לשינה, ומי שיקח שן של שועל חי ויתלה אותה על מי שארכה שנתו - תקיצו" (פירוש המשניות). 94) "יזמו בעלי הסגולות, כי כשיוקח מסמר מעץ הצלוב ויתלה אותו על גרגרת מי שיש בו קדחת שלישית יועיל לו" (פירוש המשניות). 95) ואין בזה גם איסור של "ובחוקותיהם לא תלכו". שהעיקר אצלנו שכל דבר שיש בו משום רפואה. על זה לא אמר הכתוב "ולא תלכו בחוקות הגויים" (פירוש המשניות). ועי' פי"א מהלכות עכו"ם.

12 **יד. יוֹצֵאת[96] הָאִשָּׁה בְּאֶבֶן תְּקוּמָה[97] וּבְמִשְׁקַל אֶבֶן**
13 **תְּקוּמָה, שֶׁנִּתְכַּוֵּן וּשְׁקָלוֹ[98] לִרְפוּאָה. וְלֹא אִשָּׁה עֲבֵרָה**
14 **בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ שְׁאָר הַנָּשִׁים; שֶׁמָּא תִּתְעַבֵּר**
15 **וְתַפִּיל. וְיוֹצְאִין[99] בְּקָמִיעַ[100] מֵמְחֶה. וְאֵי זֶה הוּא**
16 **קָמִיעַ מֵמְחֶה? זֶה שֶׁרִפֵּא לִשְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם, אוֹ**
17 **שֶׁעָשָׂהוּ אָדָם שֶׁרִפֵּא שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם בִּקְמִיעִין**
18 **אֲחֵרִים. וְאִם יָצָא בְּקָמִיעַ שֶׁאֵינוֹ מֵמְחֶה - פָּטוּר;**
19 **מִפְּנֵי שֶׁהוֹצִיאוֹ דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ. וְכֵן הַיּוֹצֵא בִּתְפִלִּין -**
20 **פָּטוּר[101].**

96) שבת סו, ב. 97) אבן שנושאות אותה נשים מעוברות לסגולה שלא תפלנה (רש"י). 98) "שוקלים איזה דבר נגד אבן התקומה" (מהרש"ל). 99) משנה, שבת ס, א. 100) לסגולה. 101) שהן כמלבוש גם בשבת שאינו זמן תפילין (שבת סא.).

21 **טו. מִי[102] שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלוֹ מַכָּה, יוֹצֵא בְּסַנְדָּל יְחִידִי**
22 **בְּרַגְלוֹ הַבְּרִיאָה[103]; וְאִם אֵין בְּרַגְלוֹ מַכָּה, לֹא יֵצֵא**
23 **בְּסַנְדָּל יָחִיד[104]. וְלֹא יֵצֵא הַקָּטָן בְּמִנְעָל גָּדוֹל[105], אֲבָל**
24 **יוֹצֵא הוּא בְּחָלוּק גָּדוֹל[106]. וְלֹא תֵּצֵא אִשָּׁה[107] בְּמִנְעָל**
25 **רָפוּי[108], וְלֹא בְּמִנְעָל חָדָשׁ, שֶׁלֹּא יָצְאָה בּוֹ שָׁעָה אַחַת**
26 **מִבְּעוֹד יוֹם[109]. וְאֵין[110] הַקִּטֵּעַ[111] יוֹצֵא בַּקַּב[112] שֶׁלּוֹ.**
27 **אַנְקַטְמִין[113] שֶׁל עֵץ - אֵין יוֹצְאִין בָּהֶן בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי**
28 **שֶׁאֵינָן מִדַּרְכֵּי הַמַּלְבּוּשׁ. וְאִם יָצְאוּ - פְּטוּרִין[114].**

102) משנה, שבת ס, א. 103) כדעת חייא בר רב (שבת סא.) ויש פוסקים כדעת רב הונא שם, שיוצא בסנדל ברגל שיש בה מכה. 104) שיחשדוהו כי נושא את השני תחת כנפיו ('ירושלמי' שבת פ"ו ה"ב). ועוד טעם: שיתבייש ללכת כך ברבים ויביאנו בידו ברשות הרבים (רש"י). אבל אם יש ברגלו מכה ויוצא בסנדל יחידי ברגלו הבריאה - אין חשד ואין בושה. 105) שבת קמא, ב. שיפול מרגליו ויביאנו בידו. 106) שהרי לא ילך ערום ברחוב. 107) שהאשה מקפדת יותר על מנעלה שיהיה מתאים למידת רגלה. 108) שמא תחלצנו ותביאנו בידה ברשות הרבים. 109) שמא אינו לפי מידת רגלה ותביאנו בידה. 110) משנה, שבת סה, ב. 111) שרגלו כרותה. 112) רגל הקטע עשויה מעץ. 113) "כמו מנעל של עץ" (פירוש המשניות). לדעת ר"ח, פירושו: יד של עץ לגדם שידיו כרותות. 114) ודעת הפוסקים, שאם אי אפשר לו ללכת בלי הקביים - מותר לצאת בהם בשבת (מגיד־משנה).

29 **טז. יוֹצְאִין[115] בְּפֶקְרְיוֹן[116] וּבְצִיפָּה[117] שֶׁבְּרָאשֵׁי בַּעֲלֵי**
30 **חֲטָטִין. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁצָּבְעָן בְּשֶׁמֶן[118] וּכְרָכָן, אוֹ**
31 **שֶׁיָּצָא בָּהֶן שָׁעָה אַחַת מִבְּעוֹד יוֹם; אֲבָל אִם לֹא**
32 **עָשָׂה בָּהֶן מַעֲשֶׂה, וְלֹא יָצָא בָּהֶן קֹדֶם הַשַּׁבָּת - אָסוּר**
33 **לָצֵאת בָּהֶן[119].**

115) שבת נ, א. 116) פאה נכרית שעושים לאדם קרח לכסות ראשו (רב האי). 117) צמר מנופץ (רש"י). 118) בדפוס שוונצינו ליתא "בשמן", וכן מחקו מהרש"ל בגמרא שבת (שם). 119) שאינם נחשבים כמלבוש.

34 **יז. יוֹצְאִין[120] בְּשֵׂק עָבֶה וּבִירִיעָה וּבְסָגוֹס[121] עָבֶה**
35 **וּבַחֲמִילָה[122], מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים[123]; אֲבָל לֹא בְּתֵבָה[124]**
36 **וְלֹא בְּקֵפָה וְלֹא בְּמַחְצֶלֶת, מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. הַכַּר[125]**
37 **וְהַכֶּסֶת: אִם הָיוּ רַכִּין וְדַקִּין כְּמוֹ הַבְּגָדִים - מֻתָּר**
38 **לְהוֹצִיאָן מֻנָּחִין עַל רֹאשׁוֹ בְּשַׁבָּת דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ; וְאִם**
39 **הָיוּ קָשִׁין - הֲרֵי הֵן כְּמַשּׂאוֹי וַאֲסוּרִין.**

120) תוספתא שבת פ"ו. 121) בגד עבה שהשתמשו בו בלילה לישון בו (מלה יוונית - Sagum). 122) בגד מארג

יח. יוֹצְאִין[126] בְּזוֹגִין[127] הָאֲרוּגִין בִּבְגָדִים. וְיוֹצֵא הָעֶבֶד[128] בְּחוֹתָם שֶׁל טִיט שֶׁבְּצַוָּארוֹ[129], אֲבָל לֹא בְּחוֹתָם שֶׁל מַתֶּכֶת; שֶׁמָּא יִפֹּל וְיִבִּיאֶנּוּ. הַמִּתְעַטֵּף[130] בְּטַלִּיתוֹ[131], וְקִפְּלָהּ מִכָּאן וּמִכָּאן בְּיָדוֹ אוֹ עַל כְּתֵפוֹ: אִם נִתְכַּוֵּן לְקַבֵּץ כְּנָפָיו כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרְעוּ אוֹ שֶׁלֹּא יִתְלַכְלְכוּ[132] - אָסוּר; וְאִם קִבְּצָן לְהִתְנָאוֹת בָּהֶן כְּמִנְהַג אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם בְּמַלְבּוּשָׁן - מֻתָּר.

126) משנה, שבת סו, ב. 127) פעמונים קטנים שאין בהם ענבל, ואין משמיעים קול. 128) "עבד כנעני שמל וטבל לשם עבדות, וקיבל מצוות שהעבדים חייבים בהן, והן כל המצוות שנשים חייבות - מצוה עלינו לשמרם ולמנעם מעשיית מלאכה בשבת, שנאמר: למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך" (רבינו להלן בפ"ב הי"ד). 129) בחותם היה חקוק שם האדון בעל העבד. 130) שבת קמז, א. 131) "כאן מדובר בטליתות שלהם שהיו כיריעה אחת מרובעת (כטליתות־תפילה שלנו), אבל במלבושים שלנו שהוא לבוש בהם ומוציא ידיו מתוכם, אין איסור זה" (או"ח סי' שא). 132) או כדי שיוכל ללכת מהר (מגיד־משנה).

יט. הַיּוֹצֵא[133] בְּטַלִּית מְקֻפֶּלֶת וּמֻנַּחַת עַל כְּתֵפוֹ - חַיָּב[134]. אֲבָל יוֹצֵא הוּא בְּסוּדָר[135] שֶׁעַל כְּתֵפוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין נִימָא קְשׁוּרָה לוֹ בְּאֶצְבָּעוֹ[136]. וְכָל סוּדָר שֶׁאֵינוֹ חוֹפֶה רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ, אָסוּר לָצֵאת בּוֹ[137]. הָיְתָה סַכְּנִית[138] קְצָרָה שֶׁאֵינָהּ רְחָבָה - קוֹשֵׁר שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ לְמַטָּה מִכְּתֵפַיִם, וְנִמְצֵאת כְּמוֹ אַבְנֵט, וּמֻתָּר לָצֵאת בָּהּ.

133) שבת קמז, א. 134) שדרכם של מוכרי כסות לצאת כך, ואין זה דרך מלבוש. 135) מטפחת גדולה שדרך לבישתו בקיפול גם בחול. 136) אמר רבי יהודה: מעשה בהורקנוס בנו של רבי אליעזר בן הורקנוס שיצא בסודר שעל כתיפו בשבת, אלא שנימא (חוט) כרוכה לו באצבעו (שלא יפול מעל כתפיו), וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו: אפילו אין נימא כרוכה לו באצבעו - מותר" (שבת קמז.). 137) הכוונה לסודר העשוי להתלבש בו רוב גופו, אבל סודרים שלנו שהדרך ללבשם מקופלים על הכתף, אין צורך כשיעור זה (הגר"א). 138) שבת קמז, ב. בנוסח אחר: "סבנית" (כת"י התימנים), "בגד צמר ארוך וצר לעטוף את הראש והכתפיים כשיוצאים מבית המרחץ (מגיד־משנה).

כ. מֻתָּר[139] לְהִתְעַטֵּף בְּטַלִּית שֶׁיֵּשׁ בִּשְׂפָתוֹתֶיהָ מְלָל[140], אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן חוּטִין אֲרֻכִּין וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן נוֹי הַטַּלִּית; מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּטֵלִים לְגַבֵּי הַטַּלִּית, וְאֵינוֹ מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן בֵּין הָיוּ בֵּין לֹא הָיוּ. לְפִיכָךְ, הַיּוֹצֵא בְּטַלִּית שֶׁאֵינָהּ מְצֻיֶּצֶת כְּהִלְכָתָהּ[141] - חַיָּב; מִפְּנֵי שֶׁאוֹתָן הַחוּטִין חֲשׁוּבִין הֵן אֶצְלוֹ, וְדַעְתּוֹ עֲלֵיהֶן, עַד שֶׁיִּשְׁלִים חֶסְרוֹנָן וְיַעֲשׂוּ צִיצִית. אֲבָל טַלִּית הַמְּצֻיֶּצֶת כְּהִלְכָתָהּ - מֻתָּר לָצֵאת בָּהּ בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה[142]; שֶׁאֵין הַצִּיצִית הַגְּמוּרָה מַשֹּׂאוֹי, אֶלָּא הֲרֵי הִיא מִנּוֹי הַבֶּגֶד וּמִתַּכְסִיסָיו, כְּמוֹ הָאֻמְרָא[143] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. וְאֵלּוּ[144] הָיוּ חוּטֵי הַצִּיצִית שֶׁהִיא מְצֻיֶּצֶת כְּהִלְכָתָהּ מַשֹּׂאוֹי, הָיָה חַיָּב הַיּוֹצֵא בָּהּ אֲפִלּוּ[145] בְּיוֹם הַשַּׁבָּת; שֶׁאֵין מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת דּוֹחָה שַׁבָּת.

139) שבת קלט, ב. 140) חוטים יתרים התלויים בקצות הבגד. 141) "כגון שתלה ציצית בשלוש כנפי הטלית והניח הרביעית" (ר"ח). 142) "שחובת הציצית ביום ולא בלילה, שנאמר: וראיתם אותו - בשעת ראיה" (רבינו בהל' ציצית פ"ג ה"ז). 143) חיפוי על תפר הבגד או שפתו. 144) דעת הרי"ף שאסור לצאת בליל שבת בטלית מצוייצת כהלכתה, שכיון שאינו זמן ציצית, נחשבת הטלית כמשא, ורבינו סובר שלפי שיטה זו, גם ביום השבת היה אסור לצאת בה, כי אף שמקיים מצות ציצית, אין בכוחה לדחות איסור שבת שהוא בכרת, שאין 'עשה' דוחה 'לא תעשה' שיש בו כרת; ורבינו כתב תשובה מיוחדת נגד דעת הרי"ף, וסיים: "וכשהיתה מצוייצת כהלכתה אינה משוי ובין יצא זה ידי חובת ציצית בין לא יצא, בין יצא בה אשה או קטן או איש בלילה בין שיצא בה גדול היום" ("תשובות הרמב"ם" פריימן סי' ס'). 145) בנוסח אחר, חסרה המילה "אפילו" ('מעשה רוקח').

כא. לֹא[146] יֵצֵא[147] הַחַיָּט בְּשַׁבָּת בְּמַחַט הַתְּחוּבָה לוֹ בְּבִגְדוֹ. וְלֹא נַגָּר בְּקֵיסָם שֶׁבְּאָזְנוֹ. וְלֹא גַּרְדִּי[148] בְּאִירָא[149] שֶׁבְּאָזְנוֹ. וְלֹא סוֹרֵק[150] בְּמִשִּׁיכָה שֶׁבְּאָזְנוֹ. וְלֹא שַׁלְחָנִי[151] בְּדִינָר שֶׁבְּצַוָּארוֹ[152]. וְלֹא צַבָּע בְּדֶגְמָא[153] שֶׁבְּאָזְנוֹ. וְאִם יָצָא - פָּטוּר[154]. אַף־עַל־פִּי שֶׁיָּצָא דֶּרֶךְ אֻמָּנוּתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הוֹצִיא כְּדֶרֶךְ הַמּוֹצִיאִין.

146) שבת יא, ב. 147) "כל השינויים כאן שמים אותם בעלי אומנות בצאתם לשוק, כדי שיכירו מאיזו אומנות הם וישכרום למלאכה" (רש"י). 148) אורג. 149) חתיכת צמר (רש"י). ורבינו בפירוש התלמוד ("סיני" כרך ו' עמ' קיג) כתב: "אירא נקראת בלשון ערבי מסורקת, והיא שפופרת קטנה של קנה". 150) הפשתן או הצמר, ויוצא במשיחה (בחוט) לדוגמא על אומנותו. 151) מחליף ופורט כספים. 152) בנוסח אחר: "שבאזנו" (שונצינו). 153) "מעט צמר צבוע אדום, ומעט צמר צבוע שחור לדוגמא" (רש"י). 154) נחלקו בזה רבי מאיר ורבי יהודה: רבי יהודה מחייב אומן שהוציא דרך אומנותו, ורבי מאיר פוטר. ופסק רבינו כרבי מאיר, נגד הכלל המקובל: "רבי מאיר ורבי יהודה - הלכה כרבי יהודה" (ועיין מגיד־משנה).

כב. הַזָּב[155] שֶׁיָּצָא בַּכִּיס[156] שֶׁלּוֹ - חַיָּב; מִפְּנֵי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ כִּיס זֶה לְהוֹצִיאוֹ אֶלָּא כַּדֶּרֶךְ הַזֹּאת. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְגוּף הַהוֹצָאָה, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְלַכְלְכוּ בְּגָדָיו; שֶׁהַמְּלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ - חַיָּב עָלֶיהָ[157].

155) שבת יא, ב. 156) קשור שלא יתלכלכו בגדיו. 157) כדעתו בפ"א ה"ז, אבל דעת רוב הראשונים שהלכה כרבי שמעון, כי מלאכה שאינה צריכה לגופה - פטור עליה.

כג. הַמּוֹצֵא[158] תְּפִלִּין בְּשַׁבָּת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[159], כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? לוֹבְשָׁן כְּדַרְכָּן[160] - מַנִּיחַ שֶׁל יָד בְּיָדוֹ, שֶׁל רֹאשׁ בְּרֹאשׁוֹ - וְנִכְנָס וְחוֹלְצָן בַּבַּיִת, וְחוֹזֵר וְיוֹצֵא, וְלוֹבֵשׁ זוּג שֵׁנִי, וְחוֹלְצָן, עַד שֶׁיַּכְנִיס אֶת כֻּלָּן. וְאִם הָיוּ הַרְבֵּה, וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַיּוֹם כְּדֵי לְהַכְנִיסָן דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ - הֲרֵי זֶה מַחְשִׁיךְ עֲלֵיהֶם[161], וּמַכְנִיסָן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. וְאִם הָיָה בִּימֵי הַגְּזֵרָה[162], שֶׁמִּתְיָרֵא לִישֵׁב וּלְשָׁמְרָן עַד הָעֶרֶב מִפְּנֵי הַכּוּתִים - מְכַסָּן בִּמְקוֹמָן וּמַנִּיחָן וְהוֹלֵךְ.

158) משנה, עירובין צה, א. 159) בבזיון ובלי שמירה. 160) ואף ששבת אינו זמן תפילין (כמבואר בהל' תפילין פ"ד ה"י) - מותר ללבשן כיון שאינו מתכוון ללבשן לשם מצוה, כי־אם להצילן מבזיון, שהרי מצוות צריכות כוונה. ובנוסח כת"י התימנים, ההמשך: "מניח של ראש בראשו, ושל יד בידו" ובנוסח דו"ו: "מניח של יד תחילה, ואחר כך של ראש ונכנס". 161) כיון שלא יספיק להכניס כולן מבעוד יום, לא ילבשן כלל אלא ימתין בשדה עד הערב. 162) גזירת שמד, כשיש סכנה בקיום מצוות.

כד. הָיָה[163] מִתְיָרֵא לְהַחְשִׁיךְ עֲלֵיהֶן מִפְּנֵי הַלִּסְטִים - נוֹטֵל אֶת כֻּלָּן כְּאַחַת וּמוֹלִיכָן פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת[164]; אוֹ נוֹתְנָן לַחֲבֵרוֹ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, וַחֲבֵרוֹ לַחֲבֵרוֹ[165], עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְחָצֵר הַחִיצוֹנָה[166]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ בָּהֶן רְצוּעוֹתֵיהֶן וְהֵן מְקֻשָּׁרִין קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין, שֶׁוַּדַּאי תְּפִלִּין הֵן; אֲבָל אִם לֹא הָיוּ רְצוּעוֹתֵיהֶן מְקֻשָּׁרוֹת - אֵינוֹ נִזְקָק לָהֶן[167].

163) עירובין צז, א. 164) "קודם שיגיע לארבע אמות, יעמוד לנוח. וכן בכל פעם, ואין כאן העברת ארבע אמות יחד" (רש"י), ומשום קדושת התפילין התירו לעשות כך. 165) שאף אחד מהם לא עשה מלאכה שלימה, ויש בזה רק איסור מדרבנן (כמבואר בפ"א הט"ו). 166) שהוא המקום המשתמר הראשון לשים בו את התפילין. 167) זוהי שיטת רבינו בדברי התלמוד: "רבי יהודה אוסר בחדשות, ומתיר בישנות", בחדשות יש לחשוש שאינן תפילין רק קמיעות, ולא התירו בשבילן איסור דרבנן. אבל לדעת הראב"ד ושאר הראשונים, גם בחדשות אין ספק שהן תפילין ולא קמיעות, והטעם שלא התירו בחדשות להכניסן זוג זוג, מפני שאינן מקושרות ברצועות ולא יוכל להכניסן, שאסור לקשור את התפילין בשבת.

כה. הַמּוֹצֵא[168] סֵפֶר תּוֹרָה[169] - יוֹשֵׁב וּמְשַׁמְּרוֹ וּמַחְשִׁיךְ עָלָיו. וּבַסַּכָּנָה[170] - מַנִּיחוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ. וְאִם הָיוּ גְשָׁמִים יוֹרְדִין[171] - מִתְעַטֵּף בָּעוֹר, וְחוֹזֵר וּמְכַסֶּה אוֹתוֹ, וְנִכְנָס בּוֹ.

168) תוספתא פרק ח. 169) בתוספתא, הנוסח: "ספר". ונראה מזה שהוא־הדין בשאר כתבי קודש. 170) סכנת לסטים. 171) כאן מדובר שלא במקום סכנה, שיש בזיון הספר משום הגשמים היורדים עליו.

כו. לֹא[172] יֵצֵא הַחַיָּט[173] בְּמַחְטוֹ בְּיָדוֹ[174], וְלֹא הַלַּבְלָר[175] בְּקַלְמוֹסוֹ, עֶרֶב שַׁבָּת סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה; שֶׁמָּא יִשְׁכַּח[176] וְיוֹצִיא. וְחַיָּב[177] אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בְּבִגְדוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה, שֶׁמָּא יִהְיֶה שָׁם דָּבָר שָׁכוּחַ וְיֵצֵא בּוֹ בְּשַׁבָּת. מֵתֵר לָצֵאת בִּתְפִלִּין עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה; הוֹאִיל וְחַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בִּתְפִלָּיו בְּכָל עֵת, אֵינוֹ שׁוֹכְחָן[178]. שָׁכַח[179] וְיָצָא בָּהֶן לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ - מְכַסֶּה[180] אֶת רֹאשׁוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ אוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ.

172) משנה, שבת יא, א. 173) והוא־הדין בשאר אדם האוחז חפץ בידו, ולא אמרו חייט אלא משום שדרכו בכך. 174) אבל אם היתה המחט תחובה בבגדו, לא גזרו חכמים, כיון שאפילו אם יצא כך לרשות הרבים — פטור, כיון שלא הוציא כדרך המוציאים (כמבואר בהלכה כ"א). 175) הסופר. 176) ישכח שהיום שבת או שישכח שהוצאה אסורה בשבת ויתחייב חטאת, אבל אם ישכח שהמחט בידו - פטור מחטאת שזה נקרא מתעסק, כמבואר בפ"א הי"א. 177) שבת יב, א: "חנניא אומר, חייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשיכה. אמר רב יוסף: הלכתא רבתי לשבתא" (דבר גדול יש כאן להפרישו מאיסור שבת - רש"י). 178) חייב אדם למשמש בתפילין כל זמן שהם עליו, שלא יסיח דעתו מהם אפילו רגע אחד, שקדושתן גדולה מקדושת הציץ, שהציץ אין בו אלא שם אחד, ואלו יש בהם אחד ועשרים שם בשל ראש, וכמותן בשל יד, ובציץ נאמר: והיה על מצחו תמיד, שלא יסיח דעתו ממנו" (רבינו בהל' תפילין פ"ד הי"ד). 179) ביצה טו, א. 180) שאי־אפשר לשאת אותן בידו לביתו מפני קדושת השבת, ולהשאירן בחוץ אי־אפשר מפני בזיון התפילין, לכן התירו לו לקחתן עליו דרך מלבוש כשהם מכוסים שלא יראוהו נושא בראשו תפילין בשבת.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו דיני הבהמה ואיסור מלאכותיה. ונמשך לזה מה שגזרו שלא למכור לגוי בהמה העושה מלאכה. ורוב ענייני הפרק בדיני הוצאת המותר והאסור בהן. ונסתיים הפרק בחיוב שביתת העבדים שהוקשו בכתוב לבהמות, באמרו: למען ינוח שורך וחמורך, וינפש בן אמתך והגר.

א. אָסוּר[2] לְהוֹצִיא מַשָּׂא עַל הַבְּהֵמָה בְּשַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר[3]: לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ - אֶחָד שׁוֹר וַחֲמוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף[4]. וְאִם[5] הוֹצִיא עַל הַבְּהֵמָה - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מְצֻוֶּה עַל שְׁבִיתָתָהּ, אֵינוֹ לוֹקֶה; לְפִי שֶׁאִסּוּרוֹ בָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה[6]. לְפִיכָךְ, הַמְחַמֵּר[7] אַחַר בְּהֶמְתּוֹ בְּשַׁבָּת, וְהָיָה עָלֶיהָ מַשָּׂאוֹ - פָּטוּר[8].

2) ירושלמי (שבת פ"ה ה"ב). 3) הם שני פסוקים נפרדים; מהפסוק: "למען ינוח שורך וחמורך" (שמות כג, יב) למדים ("ירושלמי" שם) דין שביתת בהמה, ומהפסוק:

"וכל בהמתך" (דברים ה, יד) למדים (בבא־קמא נד.) לרבות חיה ועוף; ובנוסח אחר, חסרות המלים "וכל בהמתך" ('מעשה רוקח'). 4) בבא־קמא נד, ב. ממה שכתוב בדברות האחרונות (דברים ה, יד) "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך וכו' שורך וחמורך וכל בהמתך", לרבות חיה ועוף כיוצא בהם. 5) שבת קנד, ב. 6) שנכתב איסורו בלשון 'עשה': "למען ינוח שורך", ואין לוקים אלא על איסור שנכתב בלשון 'לא תעשה', כמבואר בהל' סנהדרין פי"ח ה"א וב'. 7) הולך אחר החמור או הבהמה, ומזרזה בהליכה. 8) מעונש מלקות, אבל אסור מן התורה משום "לא תעשה כל מלאכה", ו"פטור" זה אינו כשאר "פטור" שבדברי רבינו שאינו אסור אלא מדרבנן (ועיין לחם־משנה).

1 **ב. וַהֲלֹא[9] לָאו מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲשֶׂה**
2 **כָּל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ**
3 **- שֶׁלֹּא יַחֲרֹשׁ בָּהּ וְכַיּוֹצֵא בַּחֲרִישָׁה[10]. וְנִמְצָא לַאו**
4 **שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.**

9) כוונת רבנו לבאר דבריו, למה אין לוקים על מחמר אחר בהמתו, והלא יש "לאו" ('לא תעשה') מפורש בתורה? 10) כלומר: לאו זה נאמר, כשהאדם עושה המלאכה ביחד עם הבהמה, שכן משמעות הכתוב: "לא תעשה כל מלאכה אתה . . . ובהמתך", אתה עם בהמתך, ובזה חייב מיתה.

5 **ג. אָסוּר[11] לְיִשְׂרָאֵל לְהַשְׁאִיל אוֹ לְהַשְׁכִּיר[12] בְּהֵמָה**
6 **גַּסָּה[13] לְנָכְרִי; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, וַהֲרֵי**
7 **הוּא מְצֻוֶּה עַל שְׁבִיתַת בְּהֶמְתּוֹ. אָסְרוּ[14] חֲכָמִים לִמְכֹּר**
8 **בְּהֵמָה גַּסָּה לְנָכְרִי, שֶׁמָּא יַשְׁאִיל אוֹ יַשְׁכִּיר. וְאִם[15]**
9 **מָכַר - קוֹנְסִין אוֹתוֹ[16] עַד עֲשָׂרָה בְּדָמָיָה וּמַחֲזִירָהּ.**
10 **וַאֲפִלּוּ שְׁבוּרָה[17] אֵין מוֹכְרִין. וּמֵתָּר[18] לִמְכֹּר לָהֶם עַל**
11 **יְדֵי סַרְסוּר; שֶׁהַסַּרְסוּר אֵינוֹ מַשְׁכִּיר וְאֵינוֹ מַשְׁאִיל[19].**

11) עבודה זרה טו, א. 12) בהמת ישראל - אף שהשכירה לנכרי, יש בה משום שביתת בהמתו, אם לא מכרה לנכרי לצמיתות ('תוספות' שם). 13) העושה מלאכה. 14) משנה, פסחים נג, א. 15) גיטין מד, א. 16) לפדות את הבהמה מיד הנכרי (רש"י). 17) שאינה ראויה למלאכה, אין מוכרים - גזירה שמא ימכור שלימה (גמרא שם). 18) עבודה זרה טו, א. 19) "מדובר כשבעל הבהמה לא יהיה מצוי על יד הבהמה, כי הסרסור לא ישאיל ולא ישכיר לפי שאינה שלו" (פירוש המשניות שם).

12 **ד. וּמֵתָּר[20] לִמְכֹּר לָהֶם סוּס; שֶׁאֵין הַסּוּס עוֹמֵד אֶלָּא**
13 **לִרְכִיבַת אָדָם, לֹא לְמַשֹּׂאוֹי, וְהַחַי נוֹשֵׂא[21] אֶת עַצְמוֹ.**
14 **וּכְדֶרֶךְ[22] שֶׁאָסְרוּ לִמְכֹּר לְנָכְרִי, כָּךְ אָסְרוּ לִמְכֹּר**
15 **לְיִשְׂרָאֵל הֶחָשׁוּד לִמְכֹּר לְנָכְרִי. וּמֵתָּר[23] לִמְכֹּר לָהֶם**
16 **פָּרָה לִשְׁחִיטָה, וְשׁוֹחֵט[24] אוֹתוֹ בְּפָנָיו. וְלֹא יִמְכֹּר**
17 **סְתָם, אֲפִלּוּ שׁוֹר שֶׁל פִּטָּם[25], שֶׁמָּא יַשְׁהֶא[26] אוֹתוֹ**
18 **וְיֵעָבֵד בּוֹ.**

20) משנה, פסחים נג, א. שבת צד, א. 21) מבואר למעלה בפי"ח הט"ז. 22) עבודה זרה טו, א. 23) עבודה זרה כ, ב. ותוספתא ע"ז פ"ב. 24) כלומר: לא מספיק בזה שמוכר לו על מנת לשחוט, אלא צריך שיראהו שוחט (ועיין להלן פרק ל' הלכה יג: "ופוסק עמו לשבות ואינו שובת"). 25) "מפוטם ושמן מאד, ואינו ראוי למלאכה" (רש"י). 26) עבודה זרה טו, א: "אמר רב אשי: אמר לי זבידא (שם פטם) בר תוראה (שור מפוטם) משהינן ליה (משהים אותו עד שיכחיש), ועביד על חד תרין (ועובד כשני שוורים אחרים)".

19 **ה. מָקוֹם[27] שֶׁנָּהֲגוּ לִמְכֹּר לָהֶן בְּהֵמָה דַּקָּה[28] -**
20 **מוֹכְרִין; מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִמְכֹּר[29] - אֵין מוֹכְרִין.**
21 **וּבְכָל מָקוֹם[30] אֵין מוֹכְרִין לָהֶם חַיָּה גַּסָּה, כְּמוֹ שֶׁאֵין**
22 **מוֹכְרִין לָהֶם בְּהֵמָה גַּסָּה, אֶלָּא עַל יְדֵי סַרְסוּר.**

27) משנה, פסחים נג, א. 28) שאינה עושה מלאכה. 29) "שהחמירו על עצמם שמא יבואו למכור להם בהמה גסה" (רע"ב). 30) עבודה זרה טז, ב.

23 **ו. מִי[31] שֶׁהֶחְשִׁיךְ בַּדֶּרֶךְ[32], וְלֹא הָיָה עִמּוֹ נָכְרִי[33] שֶׁיִּתֵּן**
24 **לוֹ כִּיסוֹ[34], וְהָיְתָה עִמּוֹ בְּהֵמָה - מַנִּיחַ כִּיסוֹ עָלֶיהָ**
25 **כְּשֶׁהִיא מְהַלֶּכֶת, וּכְשֶׁתִּרְצֶה לַעֲמֹד נוֹטְלוֹ מֵעָלֶיהָ;**
26 **כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲמֹד וְהוּא עָלֶיהָ, וּכְדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה שָׁם**
27 **לֹא עֲקִירָה וְלֹא הַנָּחָה[35]. וְאָסוּר לוֹ לְהַנְהִיגָהּ וַאֲפִלּוּ**
28 **בְּקוֹל כָּל זְמַן שֶׁהַכִּיס עָלֶיהָ; כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחַמֵּר**
29 **בְּשַׁבָּת[36]. וּגְזֵרַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁלֹּא יַנִּיחַ כִּיסוֹ עַל גַּבֵּי**
30 **בְּהֵמָה, אֶלָּא אִם אֵין עִמּוֹ נָכְרִי[37].**

31) משנה, שבת קנג, א. 32) היה בא בדרך וקדש עליו השבת ומעות עמו. 33) כמבואר למעלה בפ"ו הכ"ב. 34) "אמר רבא: דוקא כיסו (התירו), אבל מציאה לא (התירו להניח על החמור)" (גמרא, שם). 35) כמבואר בפי"ג ה"א. 36) ודעת הרשב"א: מכיון שאינו נותן עליה אלא כשהיא מהלכת, אין בו דין מחמר, שכלל אמרו (שבת קנג:) "כל שבגופו (שהוא עצמו עושה מלאכה) חייב חטאת, בחבירו (מבואר בפי"ג הי"ב) פטור אבל אסור, וכל שבחבירו פטור אבל אסור, בבהמתו מותר לכתחילה". 37) "מאי טעמא? - חמור אתה מצווֶה (מן התורה) על שביתתו, נכרי אין אתה מצווֶה (מן התורה) על שביתתו" (גמרא, שם).

31 **ז. הָיָה[38] עִמּוֹ חֵרֵשׁ[39] שׁוֹטֶה[40] וְקָטָן - מַנִּיחַ כִּיסוֹ עַל**
32 **הַחֲמוֹר, וְאֵינוֹ נוֹתְנוֹ לְאַחַד מֵהֶן; מִפְּנֵי שֶׁהֵן אָדָם**
33 **מִיִּשְׂרָאֵל. הָיָה עִמּוֹ חֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה[41], וְאֵין עִמּוֹ בְּהֵמָה**
34 **- נוֹתְנוֹ לַשּׁוֹטֶה. שׁוֹטֶה וְקָטָן[42] - נוֹתְנוֹ לַשּׁוֹטֶה.**
35 **חֵרֵשׁ וְקָטָן - נוֹתְנוֹ לְאֵי זֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה[43]. לֹא הָיְתָה**
36 **עִמּוֹ בְּהֵמָה וְלֹא נָכְרִי וְלֹא אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - מְהַלֵּךְ**
37 **בּוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת[44]. וַאֲפִלּוּ מְצִיאָה[45]**
38 **שֶׁבָּאָה לְיָדוֹ, מְהַלֵּךְ בָּהּ פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת;**
39 **אֲבָל קֹדֶם שֶׁתָּבוֹא לְיָדוֹ: אִם יָכוֹל לְהַחְשִׁיךְ עָלֶיהָ -**
40 **מַחְשִׁיךְ, וְאִם לָאו - מוֹלִיכָהּ פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע**
41 **אַמּוֹת.**

38) שבת קנג, א. 39) "חרש וחרשת האמורים בכל מקום,

הם האילמים שאין שומעים ולא מדברים, אבל מי שמדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר, הרי הוא ככל אדם" (רבינו בהל' אישות פ"ב הכ"ו). 40) "שוטה אין לו דעת כלל, אבל חרש יש לו דעת קצת" (רש"י). 41) בנוסח אחר: "חרש ושוטה וקטן" (כת"י התימנים). 42) שהקטן יבא לכלל דעת כשיגדל, מה־שאין־כן השוטה. 43) שכל אחד יש לו מעלה: חרש יש לו עכשיו דעת קצת, וקטן יבוא לכלל דעת כשיגדל. 44) "עוד (תקנה) אחרת היתה שם. מוליכו פחות מארבע אמות, ולא רצו חכמים לגלותה, משום: "כבוד אלהים הסתר דבר" (מותר להסתיר דבר תורה משום כבוד שמים), שלא יוליכנו ארבע אמות שלימות ברשות הרבים" (שבת קנג:). 45) בהלכה זו נשאו ונתנו מפרשי הרמב"ם, והקשו: שהרי בגמרא מבואר (שבת קנג) ש"דוקא בכיסו התירו, אבל במציאה לא". הרמב"ם השיב בתשובה לחכמי לוניל: "גם ראשי הישיבות שבבבל ז"ל תפסו על פיסקא זו כשהגיע אליהם החיבור... ויראה לי שזה שחילק רבא בין כיסו למציאה, לא חילק אלא ליתן המציאה לנכרי, או להוליכה על גבי חמור, אבל להוליכה פחות פחות מארבע אמות מותר... שזו ההולכה צינעה גדולה יש בה, ואינו צריך דבר אחר ולא איש אחר לסייעו ולא יכיר בו אדם ולא יהיה נחפז, ולא נחוש שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים (תשובת הרמב"ם פריימן סי' נז). והגר"א ו'קרבן נתנאל' (פרק כ"ד משבת אות ג) הראו מקור לדברי רבינו בגמרא (עבודה זרה ע.) בדברי איסור גיורא שלא נמצאו ארנקים אבודים בשבת, מכיון ש"המוצא כיס בשבת מוליכו פחות פחות מארבע אמות". אולם בנוסח שהובא בראשונים, כתוב: "המוציא" ולא "המוצא".

1 **ח. מֵתָּר[46] לִמְשֹׁךְ[47] אֶת הַבְּהֵמָה בְּמֶתֶג[48] וְרֶסֶן[49] שֶׁלָּהּ**
2 **לִרְשׁוּת הָרַבִּים; וְהוּא, שֶׁתְּהֵיֶה רְאוּיָה לְאוֹתוֹ הָרֶסֶן.**
3 **כְּגוֹן: שֵׁיר[50] לְסוּס, וְאַפְסָר[51] לְגָמָל, וַחֲטָם[52]**
4 **לְנָאקָה[53], וְסוּגַר[54] לְכֶלֶב. אֲבָל אִם הוֹצִיא בְּהֵמָה**
5 **בְּמֶתֶג שֶׁאֵין מִשְׁתַּמֶּרֶת, כְּגוֹן שֶׁקָּשַׁר חֶבֶל בְּפִי הַסּוּס;**
6 **אוֹ בְּמֶתֶג שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לוֹ, אֶלָּא מִשְׁתַּמֶּרֶת בְּפָחוֹת**
7 **מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן שֶׁהוֹצִיא חֲמוֹר בְּשֵׁיר שֶׁל סוּס, אוֹ חָתוּל**
8 **בְּסוּגַר - הֲרֵי זֶה מַשֹּׂאוֹי; שֶׁכָּל שְׁמִירָה מְעֻלָּה אוֹ**
9 **שְׁמִירָה פְּחוּתָה מַשֹּׂאוֹי הוּא לָהּ[55].**

46) משנה, שבת נא, ב. 47) בדברים שדרך הבהמה לצאת בהם בחול. לשם שמירה ולא לשם משא, מותר גם בשבת שהם נחשבים כתכשיטים. 48) שרשרת ברזל ששמים בפי הבהמה, להנהיגה. 49) חבל נתון בלחי הבהמה לקשרה ולהטותה במהלכה; בנוסח אחר: "ורסן ואפסר שלה" ('מעשה רוקח'). 50) "הוא המתג" (פירוש המשניות). 51) "חבל שקושרים על פיות הגמלים" (פירוש המשניות). 52) "טס של ברזל שקושרים אותו על הלחיים" (פירוש המשניות). ולדעת רש"י "נוקב את חטמה ומכניס בתוכו כמין טבעת". 53) גמל נקבה. 54) צוארון של ברזל, ושלשלת תלויה בו. 55) שכיון שאין דרכם בכך, נחשב כמשא ואינו תכשיט.

10 **ט. לֹא[56] יִקְשֹׁר גְּמַלִּים זֶה בָּזֶה וְיִמְשֹׁךְ. אֲפִלּוּ הָיוּ**
11 **קְשׁוּרִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת, אֵינָן נִמְשָׁכִין בְּשַׁבָּת. אֲבָל**
12 **מַכְנִיס הוּא חֲבָלִים לְתוֹךְ יָדוֹ. וָהוּא, שֶׁלֹּא יֵצֵא חֶבֶל**
13 **מִתּוֹךְ יָדוֹ טֶפַח[57]. וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הַחֶבֶל שֶׁמִּפִּי**
14 **הַבְּהֵמָה עַד יָדוֹ גָּבוֹהַּ מִן הָאָרֶץ טֶפַח אוֹ יוֹתֵר[58].**
15 **וּמִפְּנֵי מָה[59] לֹא יִמְשֹׁךְ הַגְּמַלִּים הַקְּשׁוּרִים זֶה בָּזֶה?**
16 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִרְאֶה כְּמִי שֶׁמּוֹלִיכָן לַשּׁוּק שֶׁמּוֹכְרִין בּוֹ**
17 **הַבְּהֵמוֹת, אוֹ שֶׁמְּשַׁחֲקִין[60] בָּהֶן שָׁם. וּמִפְּנֵי זֶה[61] לֹא**
18 **תֵּצֵא בְּהֵמָה בְּזוֹג[62] שֶׁבְּצַוָּארָהּ[63], וַאֲפִלּוּ הָיָה פָּקוּק**
19 **שֶׁאֵין לוֹ קוֹל.**

56) משנה, שבת נד, א. 57) "שדומה כנושאו בידו, ולא ניכר שהוא אפסר הגמל" (רש"י). 58) "כדי שיהא נראה שהבהמה נמשכת בחבל זה" (רש"י). 59) שבת, שם. 60) כמו שאמרו בסנהדרין (כה:) והעתיקו רבינו בפ"י מהלכות עדות ה"ד: "המשחקים בבהמה חיה ועוף, ואומר כל הקודם את חבירו - יטול בעליו את שניהם", והרי זה כמקח וממכר בשבת, וכמו שכתב רבינו להלן פכ"ג הי"ז. 61) שבת נד, ב. 62) בפעמון. 63) במשנה, שם: "ולא בזוג", וכתבו ה'תוספות' (שם ד"ה משום) שהמדובר בזוג הארוג לבגד, שאם לא כן יש גם חשש שמא יפול מעליה ויבוא להוליכו ברשות הרבים. וממה שכתב רבינו "שבצוארה", נראה שאינו ארוג בבגד.

20 **י. לֹא תֵּצֵא בְּהֵמָה בְּזוֹג[64] שֶׁבְּכִסּוּתָהּ, וְלֹא בְּחוֹתָם[65]**
21 **שֶׁבְּצַוָּארָהּ[66], וְלֹא בְּחוֹתָם שֶׁבְּכִסּוּתָהּ, וְלֹא בִּרְצוּעָה**
22 **שֶׁבְּרַגְלָהּ, וְלֹא בְּסוּלָּם שֶׁבְּצַוָּארָהּ. וְאֵין חֲמוֹר יוֹצֵא**
23 **בְּמַרְדַּעַת[67], אֶלָּא אִם־כֵּן הָיְתָה קְשׁוּרָה לוֹ מֵעֶרֶב**
24 **שַׁבָּת. וְלֹא יֵצֵא גָּמָל בְּמִטֶּלֶת[68] הַתְּלוּיָה לוֹ**
25 **בְּכַרְבַּשְׁתּוֹ[69] אוֹ בִּזְנָבוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה קְשׁוּרָה**
26 **בִּזְנָבוֹ וְחוֹטַרְתּוֹ[70]. וְלֹא יֵצֵא הַגָּמָל עֲקוּד יָד וְלֹא**
27 **עֲקוּד רֶגֶל[71]. וְכֵן שְׁאָר כָּל הַבְּהֵמוֹת.**

64) בנוסחאות אחרות "בזוג שבצוארה ולא בזוג שבכסותה" ('מעשה רוקח') וזה מיותר, שהרי כבר כתב כן בהלכה ט'. 65) שבת נח, א. כעין מטבע עשויה ממתכת או חומר אחר לסימן הבעלות שהיו קושרים על צואר הבהמה או על כסותה שלא תתלכלך (רש"י שם). 66) "עצים עשויים כשתי וערב על צואר החמור, כדי שלא יחזיר ראשו לגבו לחכך חבורתו" (פירוש המשניות). 67) כסת קשה ששמים על החמור כדי לחממו. 68) "חתיכת בגד קשורה בזנבו לסימן" (פירוש המשניות). 69) המקום הגבוה, החטוטרת, שעל גב הגמל. ובנוסח אחר: "בדבשתו" (שונצינו). 70) חטוטרתו, הגבנון שעל גב הגמל. 71) "עקידת (קשירת) יד ורגל" (שבת נד.), שזה צער גדול לבהמה, ומשוי הוא לה ('חיי אדם'). ועוד טעם אחר: גזירה שמא יפול החבל מעל רגליו ויביאנו בידו (תניא).

28 **יא. אֵין[72] הַתַּרְנְגוֹלִים יוֹצְאִין בְּחוּטִין[73] וְלֹא בִּרְצוּעוֹת**
29 **שֶׁבְּרַגְלֵיהֶם[74]. וְאֵין הַכְּבָשִׂין יוֹצְאִין בַּעֲגָלָה שֶׁתַּחַת**
30 **אַלְיָה שֶׁלָּהֶן[75]. וְאֵין הַכְּבָשׂוֹת יוֹצְאוֹת בְּעֵצִים**
31 **שֶׁמַּנִּיחִים לָהֶן בְּחָטְמָן כְּדֵי שֶׁיִּתְעַטְּשׁוּ וְיִפְּלוּ**
32 **הַתּוֹלָעִין שֶׁבְּמֹחָן[76]. וְאֵין הָעֵגֶל יוֹצֵא בְּעֹל קָטָן**
33 **שֶׁמַּנִּיחִין לוֹ עַל צַוָּארוֹ כְּדֵי שֶׁיִּכָּנַע וְיִהְיֶה נוֹחַ**

לַחֲרִישָׁה. וְלֹא תֵּצֵא בְּהֵמָה בִּשְׁבָכָה[77] שֶׁמַּנִּיחִין לָהּ בְּפִיהָ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשֹּׁךְ אוֹ שֶׁלֹּא תֹּאכַל. לֹא תֵּצֵא הַפָּרָה בְּעוֹר הַקֶּפֶּר[78] שֶׁמַּנִּיחִין לָהּ עַל דַּדֶּיהָ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִינַק מִמֶּנָּה הַשֶּׁרֶץ כְּשֶׁהִיא יְשֵׁנָה. וְלֹא תֵּצֵא בִּרְצוּעָה שֶׁבֵּין קַרְנֶיהָ - בֵּין לְנוֹי[79], בֵּין לְשַׁמֵּר.[80] עֵז[81] שֶׁחָקַק לָהּ בְּקַרְנֶיהָ, יוֹצְאָה בְּאַפְסָר הַקָּשׁוּר בַּחֲקָק בְּשַׁבָּת. וְאִם תְּחָבוֹ בִּזְקָנָהּ - אָסוּר; שֶׁמָּא תְּנַתְּחֶנּוּ, וִיבִיאֶנּוּ בְּיָדוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

72) משנה, שבת נד, ב. 73) שברגליהם לסימן שיכירום הבעלים. 74) שלא ישברו את הכלים. 75) שלא תיפצע האליה בסלעים וטרשים כשנגררת על הקרקע. 76) וכל אלה אסורים לצאת בהם ברשות הרבים, שמא יפלו ויביאם בידו ברשות הרבים. 77) מחסום נקשר על פי הבקר כדי שלא תאכל מן החיטים, ונקרא בברייתא (שבת נג.) "חסום". 78) שרץ ששערותיו חדים כמחט. 79) מכיון שאין זה מקובל אצל כולם - אין זה מלבוש (מגיד־משנה להלן הי"ג). 80) מפני שאין הפרה צריכה שימור, שאין דרכה לברוח, וכל שמירה מעולה משאוי הוא (למעלה הי"ח). 81) שבת נב, א. מפני שעז צריכה שמירה ודרכה לצאת באפסר.

יב. הַזְּכָרִים[82] יוֹצְאִים בְּעוֹר הַקָּשׁוּר לָהֶן עַל זַכְרוּתָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ עַל הַנְּקֵבוֹת, וּבְעוֹר הַקָּשׁוּר לָהֶם עַל לִבֵּיהֶם[83] כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְּלוּ עֲלֵיהֶם זְאֵבִים, וּבְמַטְלָנִיּוֹת[84] הַמְּרַקְּמוֹת שֶׁמְּיַפִּין אוֹתָן בְּהֶן[85]. וְהָרְחֵלוֹת יוֹצְאוֹת וְאֵלֶּה שֶׁלָּהֶן קְשׁוּרָה לְמַעְלָה עַל גַּבָּן כְּדֵי שֶׁיַּעֲלוּ עֲלֵיהֶן הַזְּכָרִים, אוֹ קְשׁוּרָה לְמַטָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ עֲלֵיהֶם הַזְּכָרִים. וְיוֹצְאוֹת מְלֻפָּפוֹת[86] בְּמַטְלָנִיּוֹת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַצֶּמֶר שֶׁלָּהֶן נָקִי. הָעִזִּים יוֹצְאוֹת וְדַדֵּיהֶן קְשׁוּרוֹת[87] כְּדֵי שֶׁיִּיבַשׁ מֵהֶן הֶחָלָב. אֲבָל אִם קְשָׁרָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא הֶחָלָב עַד שֶׁיַּחֲלֹב אוֹתוֹ לָעֶרֶב - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֵצְאוּ[88].

82) משנה, שבת נב, ב. 83) לבם. 84) חתיכות בגד. 85) הראב"ד השיג, שהרי למעלה בהלכה י"א מובא שגם לנוי אסור. אבל נראה שנוי זה מקובל ונהוג יותר, לכן דינו כמלבוש. 86) כרוכות בחתולים. 87) מהודקות יפה שאין חשש שהמטלנית תיפול. 88) שאין המטלית לשם זה מהודקת יפה, ושמא תיפול ויביאנה בידו.

יג. אֵין[89] חֲמוֹר יוֹצֵא בְּאֶכָף[90], אַף־עַל־פִּי שֶׁקָּשׁוּר לוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת. וְלֹא יֵצֵא הַסּוּס בִּזְנַב שׁוּעָל[91], וְלֹא בִּזְהוֹרִית[92] שֶׁבֵּין עֵינָיו. וְלֹא תֵּצֵא בְּהֵמָה בִּקְרַסְטָל[93] שֶׁבְּפִיהָ, וְלֹא בְּסַנְדָּל שֶׁבְּרַגְלָהּ[94], וְלֹא בְּקָמִיעַ שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה לִבְהֵמָה. אֲבָל יוֹצְאָה הִיא בְּאֶגֶד שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, וּבְקַשְׁקַשִּׁים[95] שֶׁעַל גַּבֵּי הַשֶּׁבֶר, וּבִשְׁלִיָּה[96] הַמְּדֻלְדֶּלֶת בָּהּ. וּפוֹקֵק[97] לָהּ זוֹג שֶׁבְּצַוָּארָהּ, וּמְטַיֶּלֶת בּוֹ בֶּחָצֵר[98]. וְנוֹתֵן מַרְדַּעַת[99] עַל הַחֲמוֹר בְּשַׁבָּת וּמְטַיֵּל בֶּחָצֵר[100]. אֲבָל אֵין תּוֹלִין לָהּ קְרַסְטָל[101] בְּפִיהָ בְּשַׁבָּת.

89) שבת נג, א. 90) כיון שאינו מחממו - אינו מלבוש. ועיין לעיל הלכה י שמרדעת מותר, שהיא לחממו. 91) שתולים בין עיניו שלא תשלוט בו עין רעה (רש"י). 92) משי מצבע אדום לנוי, וראה למעלה שכל נוי שאינו נהוג ומקובל - אינו מלבוש. 93) בנוסח אחר: "לטרסקל" ('מעשה רוקח'). והוא סל מלא שעורים שתולים בצוארה ופיה נתון לתוכו ואוכלת, ותענוג הוא לה, שלא תצטרך לשוח צוארה לארץ (רש"י). 94) שלא תינגף, גזירה שמא יפול מרגליה ויביאנו בידו. 95) שני לוחות קשורים סביב העצם השבורה, שלא תניד אותם עד שיתרפא העצם. 96) כיס הולד התלוי בבהמה אחרי הלידה. 97) סותם את הפעמון שלא ישמיע קול. 98) שלא יחשדוהו שמוליכה למכור בשוק. אבל בשוק אסור - כמבואר בהלכה י. 99) ואין כאן איסור משום טירחא יתירה בשבת, שהרי קר לו אפילו בתקופת תמוז. 100) אבל לא ברשות הרבים, כיון שאינה קשורה לו. 101) שאינו אלא לתענוג בעלמא, בשביל הבהמה שלא תטריח לשוח צוארה לארץ, והרי היא טירחא מיותרת בשבת.

יד. כְּשֵׁם[102] שֶׁאָדָם מְצַוֶּה עַל שְׁבִיתַת בְּהֶמְתּוֹ בְּשַׁבָּת, כָּךְ הוּא מְצַוֶּה עַל שְׁבִיתַת עַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן בְּנֵי דַעַת וּלְדַעַת עַצְמָן עוֹשִׂין, מִצְוָה עָלֵינוּ לְשָׁמְרָן וּלְמָנְעָן מֵעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת; שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ, וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ וְהַגֵּר. עֶבֶד וְאָמָה שֶׁאָנוּ מְצַוִּין עַל שְׁבִיתָתָן, הֵם עֲבָדִים שֶׁמָּלוּ וְטָבְלוּ לְשֵׁם עֲבֹדוּת וְקִבְּלוּ מִצְוֹת שֶׁהָעֲבָדִים חַיָּבִין בָּהֶן[103]; אֲבָל עֲבָדִים שֶׁלֹּא מָלוּ וְלֹא טָבְלוּ, אֶלָּא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ בִּלְבַד - הֲרֵי הֵן כְּגֵר תּוֹשָׁב[104], וּמֻתָּרִין לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת לְעַצְמָן בְּפַרְהֶסְיָא כְּיִשְׂרָאֵל בְּחֹל. וְאֵין מְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. הוֹאִיל וְגֵר תּוֹשָׁב עוֹשֶׂה מְלָאכָה לְעַצְמוֹ[105] בְּשַׁבָּת, וְגֵר צֶדֶק הֲרֵי הוּא כְּיִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר - בְּמִי נֶאֱמַר "וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ וְהַגֵּר"? זֶה גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁהוּא לְקִיטוֹ[106] וּשְׁכִירוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ בֶּן אֲמָתוֹ; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לְיִשְׂרָאֵל רַבּוֹ בְּשַׁבָּת, אֲבָל לְעַצְמוֹ עוֹשֶׂה. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַגֵּר זֶה עַבְדּוֹ[107] - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה לְעַצְמוֹ[108].

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"כְּשֵׁם שֶׁאָדָם מְצַוֶּה עַל שְׁבִיתַת בְּהֶמְתּוֹ בְּשַׁבָּת, כָּךְ הוּא מְצַוֶּה עַל שְׁבִיתַת עַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ . . אֲבָל עֲבָדִים שֶׁלֹּא מָלוּ וְלֹא טָבְלוּ . . כו' וּמֻתָּרִין לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת לְעַצְמָן בְּפַרְהֶסְיָא, כְּיִשְׂרָאֵל בְּחֹל".

צריך להבין מדוע הוסיף המילים "בפרהסיא כישראל בחול" והרי אילו כתב "מותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן" היה ברור שאין בהיתר זה כל הגבלה.

לכאורה נראה שנקט לשון הברייתא: "גר תושב מותר לעשות מלאכה בשבת לעצמו כישראל בחולו של מועד (בדבר האבד), ר' עקיבא אומר גר תושב עושה בשבת לעצמו כישראל בחול, ר' יוסי אומר גר תושב עושה בשבת לעצמו כישראל בחול,

ר' שמעון אומר, אחד גר תושב ואחד [עובד כוכבים] עבד ואמה התושבים עושין מלאכה בשבת לעצמן כישראל בחול" ועל זה "אמר רב אדא בר אהבה הלכה כר"ש" וכיון שכך פסק, נקט "כישראל בחול" לשלול שאר הדעות.

אלא שקשה להסביר כן כיון שלא הביא שאר הדעות וממילא אין צורך לשלול אותן. וגם אילו כתב בקיצור "ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן", מובן היה שכוונתו לכל סוגי המלאכה ולא היה מקום לפרש שמותרין רק במלאכת אוכל נפש כביו"ט או בדבר האבד כבחוה"מ.

ובפרט שמדיוק לשונו נראה בבירור שבמילים "כישראל בחול" אינו מתכוון ללשון ר"ש בבריתא שהרי מוסיף תיבת "בפרהסיא" שאינה בדברי ר"ש כלל, והוספה זו היא שינוי בתוכן, כי דברי ר"ש בבריתא (עושין . . כישראל בחול) קובעים באיזה **סוג** מלאכה הוא מותר שלת"ק מותר בדבר האבד, לרע"ק במלאכת אוכל נפש ולר"ש מותר בכל המלאכות "כישראל בחול", אבל ברמב"ם מפורש שהמילים "כישראל בחול" הן טעם להתיר **אופן** עשיית המלאכה אפילו "בפרהסיא" ואם־כן צריך ביאור מדוע הוצרך להוסיף שההיתר הוא גם "בפרהסיא".

וי"ל הביאור בפשטות: "עבדים שמלו ולא טבלו" נמצאים במצב שאינו רצוי, כי עבד שברשות ישראל צריך שיכנס "לכלל עבדי ישראל" ע"י מילה וטבילה, ורק אם לא רצה העבד מגלגלין עמו כל י"ב חודש עד שימול ויטבול ואסור לקיימו יתר על כן כשהוא ערל, ונמצא, שמצבו של עבד זה הוא הכנה לזמן שיבוא לכלל עבדי ישראל הכשרים - עבד בשלימות.

כיון שכך, היה מקום לחשוב שעשיית מלאכה שלו כל זמן שלא טבל, צריכה להיות באופן שלא יסתור ויבלבל אותו בעתיד.

הואיל שגם את המלאכה שמותר בה עכשיו לעצמו מסתבר שצריך שיעשה בצנעא ולא בפרהסיא, א"כ אחרי שימול ויטבול ויתחייב במצוות ובכללם שבת, עלול לומר: "אשתקד" שמרתי שבת שהרי לא עשיתי מלאכה לרבי, ובכל זאת עשיתי לעצמי ולכן "עכשיו נמי אעשה כו'". על דרך שמצינו כמה גזירות חכמים כיו"ב [וגם בנוגע לגר - כדעת ב"ה "גר שנתגייר בערב פסח" אינו עושה פסחו "גזירה שמא יטמא לשנה הבאה ויאמר אשתקד מי לא טבלתי ואכלתי. עכשיו נמי אטבול ואוכל ולא ידע דאשתקד נכרי הוה ולא מקבל טומאה, עכשיו ישראל ומקבל טומאה"]. ולכן הוסיף "מותר לעשות מלאכה בפרהסיא" להשמיע שאין חוששים למצב העתידי אחרי שימול ויטבול.

והנה, בעומק יותר י"ל שדבריו הנ"ל "מותר לעשות מלאכה בפרהסיא" הם בהתאם לשיטתו בגדר "בן אמתך והגר" שבהמשך הלכה זו, שלדעתו הוא רק "לקיטו ושכירו" של ישראל כמו בן אמתו שאסור לעשות מלאכה לישראל רבו בשבת.

אבל הרשב"א משיג עליו וסובר שכל גר תושב אפילו שאינו שכיר אצל ישראל אסור במלאכה בשבת אצל כל ישראל גם שאינו רבו, ועד"ז בעבד ערל ש"לא רק במלאכת רבו בלבד אסרן הכתוב אלא לכל ישראל".

וב'מגיד משנה' ביאר שהרמב"ם ס"ל כהרשב"א שאפילו מי שאינו שכירו של ישראל אסור מן התורה לומר לו לעשות מלאכה לצורך ישראל, "ורבינו שכתב שכירו ולקיטו דיבר בהווה".

אמנם רבינו הזקן בשולחנו הוכיח שמה שכתב הרמב"ם לקיטו ושכירו הוא בדווקא, והטעם מפני שצריך להיות "שכירו ולקיטו דומיא דבן אמתו" וזהו רק בגר תושב כי "קרא מיירי כשישראל שרויין על אדמתם . . ואז אין מקיימין ביניהם עובדי כוכבים ומזלות עד שיקבלו עליהם שבע מצוות דמש"ה נקרא גר תושב שמותר להושיבו בינינו" וגר תושב הריהו כעבד עולם לענין שבת "ולפי שמושל בגופו . . כמו בבן אמתו ממש . . הקפידה תורה עליו . . שלא לעשות לרבו בשבת". ונמצא שהרמב"ם והרשב"א פליגי האם גר תושב שאינו לקיטו ושכירו של ישראל מצווה בשביתת שבת.

ולאידך, מצינו חילוק (כעין) הפכי בין הרמב"ם והרשב"א בהלכה זו: לדעת הרשב"א מותר העבד לעשות מלאכה לרבו שלא מדעתו ואינו מצווה להפרישו, אבל מפשטות לשון הרמב"ם משמע שאסור במלאכה לצורך ישראל רבו בין מדעתו ובין שלא מדעתו, ולא הותרה אלא מלאכת עצמו.

ובהסבר מחלקותם יש לומר שנחלקו בגדר מצות "וינפש בן אמתך והגר" שיש לפרשה בשני אופנים:

א. שהיא פרט בשביתת הישראל ואינה שייכת לבן האמה והגר בעצמם כי שביתתם בכלל שביתת בעל הבית, ואם עשו מלאכה חסר בשביתת בעל הבית שלהם.

ב. השביתה שייכת (גם) לבן האמה והגר והתושב עצמם שחל חיוב על גופם להיות במצב של שביתה - "וינפש" ביום השבת, אלא שאזהרת הדבר על הישראל המוזהר שלא יעשו מלאכה עבורו.

לדעת הרשב"א שביתת העבד היא פרט בשביתת הישראל ולכן עבד הכבוש תחת ידינו, בעשיית מלאכה עבור רבו, מבטל שביתת רבו בשבת ונחשב כאילו עושה רבו מלאכה בשבת על ידו. ורק כשאין ישראל מצווהו על המלאכה מותר לו (מן התורה) לעשות מלאכה עבור ישראל, אבל אם עשה מלאכה לישראל שלא מדעתו מותר.

אבל הרמב"ם סבר ששביתת העבד והגר תושב שייכת להם בעצמם ולכן האיסור הוא רק בגר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל והריהו "כעבד עולם" (כנ"ל מאדה"ז) ש"מושל בגופו להשתעבד בו כמו בבן אמתו ממש" שאז נמשכת עליו תורת שביתת שבת לענין עשיית מלאכה לרבו. ולכן סבר הרמב"ם שגם אם עשה הגר מלאכה לרבו שלא מדעתו אסור, כי אין האיסור מצד שביתת ישראל אלא מצד הגר תושב עצמו.

על פי זה יבואר שינוי נוסף שבין הרמב"ם ללשון הגמרא: הלשון בברייתא שם בדברי ת"ק "גר תושב מותר לעשות מלאכה כו'", ור"ע שאמר "כישראל ביו"ט" הוסיף על דברי הת"ק והיינו שגם הוא סובר ש"מותר", ואילו ר"י ור"ש אמרו "עושה מלאכה" או "עושין מלאכה", וצריך להבין מדוע שינה הרמב"ם מלשונם של ר"י ור"ש שהרי פסק כמותם וכתב "ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן".

ועל פי הנ"ל י"ל שמה ששינו ר"י ור"ש מלשון הברייתא לפני זה הוא משום שהחילוק בין דעתם לדעת ת"ק ור"ע אינו רק בכמות - המלאכות שהותרו להם (לת"ק דבר האבד ולר"ע מלאכת אוכל נפש), אלא שלדעתם זהו אופן אחר של היתר התלוי בגברא; לת"ק ור"ע גר תושב ועבד עצמם אסורים במלאכה גם במלאכת עצמם, אלא שהותר להם לעשות לעצמם מלאכות מסויימות, משא"כ לר"י ור"ש אין מלכתחילה שום איסור מלאכה עליהם רק שלא לעשות מלאכה עבור רבו. ונמצא שזה שעושין מלאכה לעצמן אינו רק היתר אלא שמלכתחילה אינם בגדר שביתת שבת.

ובזה יובן טעמו של הרמב"ם שדייק וכתב "ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן" - כי לדעת הרמב"ם החיוב "וינפש בן אמתך והגר" שייך לבן האמה והגר עצמם כנ"ל, ועשיית מלאכה לעצמם הרי היא בגדר היתר - "מותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן".

על פי כל הנ"ל יש לבאר דיוק לשון הרמב"ם שהוצרך להוסיף (על ל' הש"ס) "ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן בפרהסיא" - כי לשיטתו עבד זה (שדינו כגר תושב) אינו מופקע מעצם חיוב שביתה ואדרבה, זה שעושה מלאכה בשבת הוא בגדר "היתר" ולכן ס"ד שגם כשהותר לו לעשות מלאכה הוא רק בצנעא ולא בפרהסיא כדי שלא יראה שאין אצלו כל ענין השבת, ולכן הוצרך להוסיף שאינו כן ומותר לעשות מלאכה בפרהסיא.

לקו"ש חלק לא עמוד 119.

102) יבמות מח, ב. 103) כל המצוות שאשה חייבת בהן, גם עבד כנעני חייב. ודווקא אם מל וטבל לשם עבדות, אבל עבד ערל עובד־כוכבים שאינו רוצה לקבל עליו עול מצוות, אסור להחזיקו (מגיד־משנה ורבינו בהל' עכו"ם פ"י ה"ו). והראב"ד חולק כאן, וסובר שאין כוונת התורה לעבד ואמה שמלו וטבלו לשם עבדות, אלא לעבד ואמה התושבים שלא יעשו מלאכתו, שלא תאמר שבות בעלמא הוא, שאמירה לנכרי שבות, אלא אסור להעבידם. 104) כמבואר בהל' מלכים פ"ח ה"י וי"א. שבע מצוות שנצטוו בני נח הן: עבודת אלילים, ברכת ה', גילוי עריות, שפיכות דמים, גזל, דינים ואבר מן־החי. 105) אבל לצורך ישראל אסור משום שבות, כמבואר למעלה בפ"ו הי"ב. 106) שמלאכתו ללקוט ולעבוד בשדה בשביל ישראל. 107) של ישראל עובד לעצמו, אבל עבד עברי הוא כישראל גמור. וכן מובא ב'מכילתא' (משפטים): "וינפש בן אמתך והגר - זה גר תושב. או אינו אלא גר צדק, כשהוא אומר: וגרך אשר בשעריך, הרי גר צדק אמור"; "וינפש בן אמתך - זה עבד ערל. או אינו אלא בן ברית, כשהוא אומר: עבדך ואמתך (שמותר), הרי בן ברית אמור". 108) אבל לרבו אסור לשעבדו, ומי שיבין כוונת התורה ולא ירבה לשעבד אותם (עבדים וגרים), ואפילו בדבר המותר כשאיבת מים רבים ועבודה גדולה שבה טורח וקושי, או לעורר אותם משנתם, לפי שהוא יתברך אמר: "למען ינוח עבדך ואמתך כמוך", והבן מילת "כמוך" שהיא בענין המנוחה" ('מעשה רוקח' בשם כתב־יד מהרמב"ם).

יום שישי ב' תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו שבותין של דבריהם, שאסרום פן יבוא לעשות מלאכה מן האבות, או מתולדותיהן. ונמשך לזה ביאור מה שמותר (שהיה באפשר לחוש בו מפני שיש לו דמיון לדברים אלו). והתחיל רבינו בביאור הדברים שנאסרו מחמת הראשונה, ואחר כך אותן הדברים שנאסרו מחמת השנייה, וכן על הסדר, ויש אבות מלאכות שאין שבותין בגללן. ונתבארו בפרק זה שבותי עשר מלאכות המבוארות בפרק שמיני.

א. נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה "תִּשְׁבֹּת"[2] - אֲפִלּוּ מִדְּבָרִים שֶׁאֵינָן מְלָאכָה חַיָּב לִשְׁבֹּת מֵהֶן[3]. וּדְבָרִים הַרְבֵּה הֵן שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים מִשּׁוּם שְׁבוּת[4]. מֵהֶן דְּבָרִים אֲסוּרִים מִפְּנֵי שֶׁהֵן דּוֹמִים לְמְלָאכוֹת, וּמֵהֶן דְּבָרִים אֲסוּרִים גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבוֹא מֵהֶן אִסּוּר סְקִילָה. וְאֵלּוּ הֵן[5]:

2) "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות" (שמות פרק כ"ג, פסוק י"ב). 3) בספרא (אחרי פ"ז) "אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה כרת וכו' מנין שלא יעלה באילן כו' תלמוד לומר שבתון . . .". ויש מפרשים שאם עמל האדם כל היום בדברים שאינן מלאכות עובר הוא במצות עשה של שבתון וכן דעת הרמב"ן בפירושו לתורה (ויקרא פרק כ"ג, פסוק כ"ד). ולהלן בפרק כד הלכה י"ב כתב רבינו: "שלא יהיה כיום חול בעיניו ויבוא להגביה ולתקן כליו מפינה לפינה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהן, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה: למען ינוח" ועיין לעיל פרק א' הלכה א'. 4) הוא הנקרא בתלמוד: "עובדין דחול", וכתב רבנו בתשובה שאין הכוונה לאסור כל מה שעושה בחול, "שאם כן לא יאכל כדרך

שהוא אוכל בחול, ולא יסב כדרך שמיסב בחול, שלא אסרו חכמים אלא דברים שאפשר שירגילו למלאכה, כגון מי שנשברה לו חבית של יין לא יספג היין, שאם תתיר לו שמא יבוא לידי סחיטה, נתפזרו לו פירות בחצרו לא יתן לתוך הסל או לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, שאם תתיר לו שמא יבוא לידי עימור" (תשובות הרמב"ם פריימן סימן ס"ד). 5) לפי סדרם של ל"ט אבות מלאכות שנפרטו למעלה, החל מפרק ז'.

1 **ב. כָּל[6] הַמַּשְׁוֶה גֻּמּוֹת[7] - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם חוֹרֵשׁ.**
2 **לְפִיכָךְ[8] אָסוּר לְהִפָּנוֹת בְּשָׂדֶה הַנִּירָה[9] בְּשַׁבָּת, גְּזֵרָה**
3 **שֶׁמָּא יַשְׁוֶה גֻּמּוֹת. הַמְפַנֶּה[10] אֶת הָאוֹצָר בְּשַׁבָּת מִפְּנֵי**
4 **שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ לִדְבַר מִצְוָה[11], כְּגוֹן שֶׁיַּכְנִיס בּוֹ אוֹרְחִים**
5 **אוֹ יִקְבַּע בּוֹ מִדְרָשׁ - לֹא יִגְמֹר אֶת כָּל הָאוֹצָר, שֶׁמָּא**
6 **יָבוֹא לְהַשְׁוּוֹת גֻּמּוֹת. טִיט[12] שֶׁעַל גַּבֵּי רַגְלוֹ - מְקַנְּחוֹ**
7 **בְּכֹתֶל אוֹ בְּקוֹרָה, אֲבָל לֹא בְּקַרְקַע, שֶׁמָּא יָבוֹא לְהַשְׁוּוֹת**
8 **גֻּמּוֹת. לֹא יָרֹק בְּקַרְקַע וְיָשׁוּף בְּרַגְלוֹ, שֶׁמָּא יַשְׁוֶה**
9 **גֻּמּוֹת. וּמֵתַּר[13] לִדְרֹס הָרֹק שֶׁעַל גַּבֵּי קַרְקַע וְהוֹלֵךְ לְפִי**
10 **תֻּמּוֹ[14].**

6) (מסכת שבת דף ע"ג עמוד ב'). 7) בשדה, כמו שכתוב להלן בסמוך, וכמו שכתב לעיל פרק ח' הלכה א', אבל המשווה גומות בבית חייב משום בונה (לעיל פרק י' הלכה י"ב). 8) (מסכת שבת דף פ"א עמוד ב'). 9) שדה שנחרשה בפעם הראשונה לפני הזריעה, ומצויים בה רגבים וגומות (גמרא שם). 10) משנה (מסכת שבת דף קכ"ו עמוד ב'). 11) ראה להלן פרק כ"ו הלכה ט"ו. 12) (מסכת שבת דף קמ"א עמוד א'). 13) (מסכת שבת דף קכ"א עמוד ב'). 14) כשאינו מתכוון להשוות גומות.

11 **ג. נָשִׁים[15] הַמְשַׂחֲקוֹת בְּאֱגוֹזִים וּשְׁקָדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן,**
12 **אֲסוּרוֹת לְשַׂחֵק בָּהֶן בְּשַׁבָּת, שֶׁמָּא יָבוֹאוּ לְהַשְׁוּוֹת**
13 **גֻּמּוֹת[16]. וְאָסוּר[17] לְכַבֵּד אֶת הַקַּרְקַע, שֶׁמָּא יַשְׁוֶה**
14 **גֻּמּוֹת, אֶלָּא אִם־כֵּן הָיָה רָצוּף בַּאֲבָנִים[18]. וּמֻתָּר לְזַלֵּף**
15 **מַיִם עַל גַּבֵּי הַקַּרְקַע[19], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יַשְׁוֶה**
16 **גֻּמּוֹת; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לְכָךְ. אֵין סָכִין[20] אֶת**
17 **הַקַּרְקַע, וַאֲפִלּוּ הָיָה רָצוּף בַּאֲבָנִים[21]. וְאֵין נוֹפְחִין**
18 **אוֹתוֹ וְאֵין מְדִיחִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב, כָּל־שֶׁכֵּן**
19 **בְּשַׁבָּת. שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, וְיָבוֹא**
20 **לְהַשְׁוּוֹת גֻּמּוֹת בִּזְמַן שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כֵּן בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ**
21 **רָצוּף.**

15) (מסכת עירובין דף ק"ד עמוד א'). 16) "שיכין דרך לגלגל האגוז". 17) (מסכת שבת דף צ"ה עמוד א'). 18) להזות מים שלא יעלה האבק. 19) אפילו אינה מרוצפת. 20) "מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ ובקש להדיח לו קרקע, אמר לו: אין מדיחין; לסוך לו קרקע, אמר לו: אין סכין" (מסכת שבת דף מ' עמוד ב'). 21) (מסכת פסחים דף ס"ד עמוד א') "כמעשהו (הקרבת קרבן פסח) בחול, כך מעשהו בשבת (אם חל ערב פסח בשבת), אלא שהכהנים מדיחים (במים) את העזרה (מדם הקרבנות) שלא ברצון חכמים". ובעזרה היתה רצפה של שיש ובכל זאת אסרו חכמים (תוספות יום טוב). ולא אסרו אלא סיכה, ניפוח והדחה, אבל בכיבוד הבית לא גזרו, משום שיש בו צורך יותר (מגיד משנה).

22 **ד. חָצֵר[22] שֶׁנִּתְקַלְקֵל בְּמִימֵי הַגְּשָׁמִים, מֵבִיא תֶּבֶן[23]**
23 **וּמְרַדֶּה[24] בָּהּ. וּכְשֶׁהוּא מְרַדֶּה - לֹא יְרַדֶּה לֹא בְּסַל**
24 **וְלֹא בְּקֻקָּפָה, אֶלָּא בְּשׁוּלֵי הַקֻּקָּפָה[25]; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ**
25 **שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, וְיָבוֹא לְהַשְׁוּוֹת גֻּמּוֹת.**

22) (מסכת עירובין דף ק"ד עמוד א'). 23) דבר הראוי למאכל בהמה או לצורך אחר, שאינו מבטלו שם ובדעתו לפנותו, אבל בטיט, חול וצרורות אסור (אורח חיים שי"ג). 24) שוטח. 25) "כשהוא מרדה אינו מרדה בסל או בקופה (כדרך חול) אלא בשולי הקופה (שנשברה הקופה ונשארו השולים)" (גמרא שם).

26 **ה. הַמַּשְׁקֶה[26] אֶת הַזְּרָעִים - חַיָּב מִשּׁוּם זוֹרֵעַ.**
27 **לְפִיכָךְ[27] אָסוּר לִשְׁאֹב מִן הַבּוֹר בְּגַלְגַּל[28], גְּזֵרָה שֶׁמָּא**
28 **יְמַלֵּא לְגִנָּתוֹ וּלְחֻרְבָּתוֹ. וּמִפְּנֵי זֶה, אִם הָיָה הַבּוֹר שֶׁל**
29 **גַּלְגַּל בֶּחָצֵר[29] - מֻתָּר לְמַלֹּאת מִמֶּנּוּ בְּגַלְגַּל.**

26) (מסכת מועד קטן דף ב' עמוד ב'). 27) (מסכת עירובין דף ק"ד עמוד א'). 28) אופן שעל הבור להוריד ולהעלות הדלי, ודווקא בגלגלים גדולים שממלאים הרבה מים, אבל בגלגלים (קטנים) שלנו שאין ממלאים בהם אלא מעט מותר (רבנו תם). 29) ובכל מקום שאין סביבתו גינה או חורבה (כסף משנה).

30 **ו. הַתּוֹלֵשׁ[30] - חַיָּב מִשּׁוּם קוֹצֵר. לְפִיכָךְ[31] אָסוּר**
31 **לִרְדּוֹת דְּבַשׁ מִכַּוֶּרֶת בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּתוֹלֵשׁ[32].**
32 **אֵין[33] עוֹלִין בָּאִילָן - בֵּין לַח, בֵּין יָבֵשׁ - וְאֵין נִתְלִין**
33 **בָּאִילָן, וְאֵין נִסְמָכִין בְּאִילָן. וְלֹא יַעֲלֶה מִבְּעוֹד יוֹם**
34 **לֵישֵׁב שָׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בִּמְחֻבָּר**
35 **לַקַּרְקַע כְּלָל, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְלֹשׁ.**

30) (מסכת שבת דף ק"ז עמוד ב'). 31) (מסכת שבת דף צ"ה עמוד א'). 32) שעוקר את הדבש ממקום חיבורו בכוורת, ודווקא כשהדבש דבוק ומחובר לכוורת, אבל נתלש או צף על גביה מותר ("מגיד משנה"). 33) משנה (מסכת ביצה דף ל"ו עמוד ב').

36 **ז. פֵּרוֹת[34] שֶׁנָּשְׁרוּ בְּשַׁבָּת - אָסוּר לְאָכְלָן עַד מוֹצָאֵי**
37 **שַׁבָּת[35], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְלֹשׁ[36]. הַדֶּס[37] הַמְחֻבָּר - מֻתָּר**
38 **לְהָרִיחַ בּוֹ; שֶׁאֵין הֲנָיָתוֹ אֶלָּא לְהָרִיחַ בּוֹ, וַהֲרֵי רֵיחוֹ**
39 **מָצוּי[38]. אֲבָל אֶתְרוֹג וְתַפּוּחַ וְכָל הָרָאוּי לַאֲכִילָה -**
40 **אָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ בִּמְחֻבָּר; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָקֵץ אוֹתוֹ**
41 **לְאָכְלוֹ.**

34) (מסכת ביצה דף ג' עמוד א'). 35) ואין צורך להמתין כדי שיעשו, כיון שלא נעשה בהם מלאכה רק נשרו מעצמם, אבל אם לקט גוי בשבת לצורך ישראל אסורים בערב בכדי שיעשו כמבואר בפרק ו' הלכה ב'. 36) דוקא בפירות אילן שייך טעם זה, מכיון שבקלות יכול לתלשם, אבל צנון ולפת שמוציאים אותם במעדר בודאי יזכור שהיום שבת (תוספת

שם). 37) (מסכת סוכה דף ל"ז עמוד ב'). 38) ויכול להריח בו גם במחובר.

ח. אילן[39] שֶׁהָיוּ שָׁרָשָׁיו גְּבוֹהִין מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - אָסוּר לֵישֵׁב עֲלֵיהֶן[40]; וְאִם אֵינָן גְּבוֹהִין שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי הֵן כָּאָרֶץ[41]. הָיוּ בָּאִין מִלְּמַעְלָה מִשְּׁלֹשָׁה לְתוֹךְ שְׁלֹשָׁה[42] - מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן[43]. הָיוּ גְּבוֹהִין שְׁלֹשָׁה - אַף־עַל־פִּי שֶׁצִּדָּן אֶחָד שָׁוֶה לָאָרֶץ, אוֹ שֶׁיֵּשׁ חָלָל תַּחְתֵּיהֶן שְׁלֹשָׁה - אָסוּר לֵישֵׁב עֲלֵיהֶן.

39) משנה (מסכת עירובין דף צ"ט עמוד ב'). 40) משום שאין משתמשים באילן כמבואר בהלכה ו'. 41) ומותר לישב עליהם. 42) שלאחר שהוגבהו חזרו ונכפפו. 43) במקום שאין גבוהים שלשה.

ט. אין[44] רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה בְּשַׁבָּת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַחְתֹּךְ זְמוֹרָה[45] לְהַנְהִיגָהּ. וְאֵין נִתְלִין בְּבְהֵמָה[46]. וְלֹא יַעֲלֶה מִבְּעוֹד יוֹם לֵישֵׁב עָלֶיהָ בְּשַׁבָּת. וְאֵין[47] נִסְמָכִין[48] לְצִדֵּי בְּהֵמָה, וְצִדֵּי צְדָדִין[49] מֻתָּרִין. עָלָה[50] בְּאִילָן בְּשַׁבָּת: בְּשׁוֹגֵג - מֻתָּר לִירֵד, בְּמֵזִיד אָסוּר לִירֵד. וּבְבְהֵמָה, אֲפִלּוּ בְּמֵזִיד - יֵרֵד, מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים[51]. וְכֵן[52] פּוֹרְקִין הַמַּשֹּׂאוֹי מֵעַל הַבְּהֵמָה בְּשַׁבָּת, מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים.

44) משנה (מסכת ביצה דף ל"ו עמוד ב'). 45) ענף מן האילן וחייב משום תולש שהוא תולדות קוצר. 46) כמו באילן, ושניהם מטעם אחד נאסרו ("מגיד משנה"). 47) (מסכת עירובין דף ק' עמוד א'). 48) (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד א'). 49) "כגון שנעץ יתד באילן ותלה בו כלכלה (סל) מבעוד יום, היתד – נקרא צדדין והכלכלה – צדי צדדין וכן כל כיוצא בזה" ("מגיד משנה"). 50) (מסכת עירובין דף ק' עמוד א'). 51) ירושלמי (מסכת ביצה פרק ח' הלכה ב'): "מפני מה אמרו: היה רוכב על גב בהמה אומרים לו רד? – שהוא מצווה על שביתת בהמה כמוהו (שמות פרק כג): למען ינוח שורך וחמורך"; ובמכילתא: תן לבהמה נייח (מנוחה), שלא יהא לה צער". 52) (מסכת שבת דף קנ"ד עמוד ב').

י. כֵּיצַד?[53] הָיְתָה בְּהֵמְתּוֹ טְעוּנָה שָׁלִיף[54] שֶׁל תְּבוּאָה - מַכְנִיס רֹאשׁוֹ תַּחְתָּיו, וּמְסַלְּקוֹ לְצַד אַחֵר, וְהוּא נוֹפֵל מֵאֵלָיו. הָיָה בָּא מִן הַדֶּרֶךְ בְּלֵיל שַׁבָּת וּבְהֶמְתּוֹ טְעוּנָה - כְּשֶׁיַּגִּיעַ לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה, נוֹטֵל אֶת הַכֵּלִים הַנִּטָּלִין בְּשַׁבָּת; וְשֶׁאֵינָן נִטָּלִין - מַתִּיר הַחֲבָלִים וְהַשַּׂקִּין נוֹפְלִין[55]. הָיוּ בַּשַּׂקִּין דְּבָרִים הַמִּשְׁתַּבְּרִים: אִם הָיוּ שַׂקִּין קְטַנִּים - מֵבִיא כָּרִים וּכְסָתוֹת וּמַנִּיחַ תַּחְתֵּיהֶן, וְהַשַּׂקִּין נוֹפְלִין עַל הַכָּרִים; שֶׁהֲרֵי אִם יִרְצֶה לִשְׁלֹחַ הַכַּר - שׁוֹלֵחַ, מִפְּנֵי שֶׁהַשַּׂקִּים קְטַנִּים וְקַלִּים, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא בִּטֵּל הַכְּלִי מֵהֶכֵּנוֹ[56]. הָיְתָה טְעוּנָה עֲשָׂשִׁיּוֹת[57] שֶׁל זְכוּכִית - מַתִּיר הַשַּׂקִּים וְהֵן נוֹפְלִין; שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁיִּשָּׁבְרוּ - אֵין בְּכָךְ הֶפְסֵד גָּדוֹל, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל לְהַתָּכָה עוֹמֵד, וּלְהֶפְסֵד מוּעָט לֹא חָשְׁשׁוּ. הָיוּ הַשַּׂקִּים גְּדוֹלִים וּמְלֵאִים כְּלֵי זְכוּכִית וְכֵיוֹצֵא בָהֶם - פּוֹרֵק בְּנַחַת[58]. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יַנִּיחֵן שָׁם עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה, מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים[59].

53) פורקים (מסכת שבת דף קנ"ד עמוד ב'). 54) משא. 55) שלא יגע בהם בידיו. 56) מבואר בפרק כ"ה הלכה ג'. 57) פנסים. 58) שמפני הפסד מרובה התירו לטלטל ולבטל כלי מהיכנו ("מגיד משנה"). 59) שהוא מן התורה (שמות כ"ג, ה'): "כי תראה חמור שונאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו, עזוב תעזב עמו" – מצוה לפרק את המשא משום צער בעלי חיים (בבא מציעא דף ל"ב עמוד א').

יא. הַמְדַבֵּק פֵּרוֹת[60] עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ גּוּף אֶחָד - חַיָּב מִשּׁוּם מְעַמֵּר. לְפִיכָךְ[61], מִי שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ לוֹ פֵּרוֹת בַּחֲצֵרוֹ - מְלַקֵּט עַל־יָד עַל־יָד וְאוֹכֵל[62]. אֲבָל לֹא יִתֵּן לֹא לְתוֹךְ הַסַּל וְלֹא לְתוֹךְ הַקֻּפָּה, כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל; שֶׁאִם יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, שֶׁמָּא יִכְבְּשֵׁם בְּיָדוֹ בְּתוֹךְ הַקֻּפָּה וְיָבוֹא לִידֵי עִמּוּר[63]. וְכֵן[64] אֵין מְקַבְּצִין אֶת הַמֶּלַח וְכַיּוֹצֵא בוֹ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כִּמְעַמֵּר[65].

60) ראה למעלה בפרק ח' הלכה ו'. 61) (מסכת שבת דף קמ"ג עמוד ב'). 62) לדעת התוספות אין צורך לאכול מיד, ומותר לקבץ ולתת לתוך "כפו או כסותו", ורק לתוך סל אסור; אבל אם נפלו לתוך עפר וצרורות, אסור ללקטם משום בורר, ואין היתר רק אם מלקט על יד על יד ואוכל ("בית יוסף" והגר"א של"ה). 63) לדעת התוספות (מסכת ביצה דף ל"א עמוד א') אין חיוב עימור אלא במקום גידולם (עי' הגה"מ). 64) (מסכת שבת דף ע"ג עמוד ב'). 65) נראה כמעמר ולא מעמר ממש, כי אין עימור אלא בגידולי קרקע, כמבואר למעלה פרק ח' הלכה ה'.

יב. מְפָרֵק[66] - חַיָּב מִשּׁוּם דָּשׁ, וְהַסּוֹחֵט זֵיתִים וַעֲנָבִים - חַיָּב מִשּׁוּם מְפָרֵק[67]. לְפִיכָךְ[68] אָסוּר לִסְחֹט תּוּתִים וְרִמּוֹנִים, הוֹאִיל וּמְקֻצָּת בְּנֵי אָדָם סוֹחֲטִים אוֹתָם כְּזֵיתִים וַעֲנָבִים, שֶׁמָּא יָבוֹא לִסְחֹט זֵיתִים וַעֲנָבִים. אֲבָל שְׁאָר פֵּרוֹת, כְּגוֹן פְּרִישִׁין[69] וְתַפּוּחִים וְעֵזְרְדִין[70] - מֻתָּר לְסָחֲטָן בְּשַׁבָּת[71], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן בְּנֵי סְחִיטָה.

66) מבואר למעלה בפרק ח' הלכה ז'. 67) משום שעומדים להסחט למשקין. 68) משנה (מסכת שבת דף קמ"ג עמוד ב'). 69) פרי עץ כעין תפוח גדול, נאכל חי ומבושל, נקרא גם חבוש. 70) מין פרי עץ, כתפוח קטן. 71) משום שהם עומדים לאכילה ולא למשקין, אין שם משקה על המיץ היוצא מהם, ודומה למפריד אוכל מתוך אוכל.

יג. כְּבָשִׁין[72] וּשְׁלָקוֹת[73] שֶׁסְּחָטָן: אִם לְרַכֵּךְ גּוּפָן[74] - מֻתָּר, וְאִם לְהוֹצִיא מֵימֵיהֶן - אָסוּר. וְאֵין מְרַסְקִין[75] אֶת הַשֶּׁלֶג[76], שֶׁיְּזוּבוּ מֵימָיו; אֲבָל מְרַסֵּק הוּא לְתוֹךְ הַקֻּעָרָה אוֹ לְתוֹךְ הַכּוֹס. הַשּׁוּם וְהַבֹּסֶר[77] וְהַמְּלִילוֹת[78] שֶׁרִסְקָן[79] מִבְּעוֹד יוֹם: אִם[80] מְחֻסָּרִין דִּיכָה[81] - אָסוּר

לִגְמֹר דִּיכְתָּן בְּשַׁבָּת; וְאִם מְחֻסָּרִין שְׁחִיקָה בַּיָּד - מֻתָּר לוֹ לִגְמֹר שְׁחִיקָתָן בְּשַׁבָּת. לְפִיכָךְ מֻתָּר לִגְמֹר שְׁחִיקַת הָרִיפוֹת[82] בְּעֵץ הַפָּרוּר[83] בְּתוֹךְ הַקְּדֵרָה בְּשַׁבָּת[84] אַחַר שֶׁמּוֹרִידִין אוֹתָהּ מֵעַל הָאֵשׁ[85].

72) (מסכת שבת דף קמ"ה עמוד א') פירות וירקות כבושים בחומץ ובמלח. 73) ירקות ששלקן קודם השבת ונשארו מימיהם בהם (ר"ח). 74) שכיון שאינו צריך למימיהם אינו אסור משום סחיטה. 75) כותשים לרסיסים (מסכת שבת דף נ"א עמוד ב') ואיסורו משום סוחט, שהרי כתבו רבינו בתוך הלכות סחיטה. ויש אומרים שאיסורו משום מוליד דבר חדש בשבת (עיין רש"י שם). 76) בנ"א: "את השלג ואת הברד" (מעשה רוקח). 77) "ענבים בתחילתם כשהן דקים, מוציא מהם משקה לטבל בו בשר, לפי שהוא חזק וקורב להחמיץ" (רש"י). 78) "שבלים שלא בשלו כל צרכם מרסקם להוציא מהם מיץ ומטבל במשקה שזב מהן" (רש"י). 79) להוציא מהם שמנם ומחוסרים עדיין דיכה ושחיקה. 80) (מסכת שבת דף י"ט עמוד ב'). 81) במדוכה שדכים בה דברים יבשים לשברם ולעשותם דקים. 82) מאכל שעורים כתושות במכתש. 83) כף גדולה. 84) "כיון שכבר דכו אותם במדוכה ונתבשל כל צרכם, ואין מחוסרים אלא מעט שחיקה ועירוב" ("תשובות הרמב"ם" פריימן סימן ס"ג). 85) ובעודה על האש יש אומרים שאסור משום מבשל אף על פי שכבר נתבשל כל צרכו (משנה ברורה סימן שכ"א סעיף קטן ע"ט).

יד. הַמּוֹלֵל[86] מְלִילוֹת[87] - מוֹלֵל בְּשִׁנּוּי[88], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרָאֶה[89] כְּדָשׁ. הַיּוֹנֵק[90] בְּפִיו - פָּטוּר. וְאִם הָיָה גוֹנֵחַ[91] - מֻתָּר לוֹ לִינֹק בְּפִיו; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְפָרֵק כִּלְאַחַר יָד[92], וּמִשּׁוּם צַעֲרוֹ לֹא גָּזְרוּ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם סַכָּנָה[93].

86) (מסכת שבת דף קכ"ח עמוד א') מחכך בן אצבעותיו. 87) בין לרכך את האוכל ובין להוציאו מן הקשין ("מגיד משנה"). 88) מעט בראשי אצבעותיו (גמרא שם). 89) אבל אינו דש ממש כיון שמולל ביד ולא בכלי (תניא). 90) (מסכת כתובות דף ס' עמוד א'). 91) משתעל בקושי שרפואתו לינק חלב מהבהמה. 92) על ידי שינוי, שאינו אסור אלא מדרבנן, והתירו במקום צער. 93) כי במקום סכנה הותרה אף מלאכה גמורה כמבואר בפרק ב' הלכה א'.

טו. פֵּרוֹת[94] שֶׁזָּבוּ[95] מֵהֶן מַשְׁקִין בְּשַׁבָּת: אִם זֵיתִים וַעֲנָבִים[96] הֵן - אָסוּר לִשְׁתּוֹת אוֹתָן הַמַּשְׁקִין עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְכַּוֵּן וְיִסְחֹט אוֹתָן בְּשַׁבָּת; וְאִם תּוּתִים וְרִמּוֹנִים הֵן[97]: אִם הִכְנִיסָן לַאֲכִילָה - מַשְׁקִין שֶׁזָּבוּ מֵהֶן מֻתָּרִין, וְאִם הִכְנִיסָן לְדָרְכָן - מַשְׁקִין שֶׁזָּבוּ מֵהֶן אֲסוּרִין עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת.

94) משנה (מסכת שבת קמ"ג עמוד ב'). 95) מעצמם. 96) אפילו עומדים לאכילה, כיון שרובם עומדים לסחיטה, חוששים שמא יסחוט בשבת. 97) סתמם לאכילה ורק לפעמים לסחיטה.

טז. זֵיתִים[98] וַעֲנָבִים שֶׁרִסְּקָן מֵעֶרֶב שַׁבָּת, וְיָצְאוּ מֵהֶן מַשְׁקִין מֵעַצְמָן - מֻתָּרִין; וְכֵן חַלּוֹת דְּבַשׁ[99] שֶׁרִסְּקָן מֵעֶרֶב שַׁבָּת - מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן בְּשַׁבָּת מֻתָּרִין; שֶׁאֵין כָּאן מָקוֹם לִגְזֵרָה[100], שֶׁכְּבָר רִסְּקָן מִבְּעֶרֶב.

98) משנה (שבת דף קמ"ג עמוד ב'). 99) הדבש כמו שהוא בכוורת. 100) שמא יסחט בשבת, כיון שרסקן יזוב המשקה מאליו, ואין חיוב חטאת גם אם יסחט בידים.

יז. זוֹרֶה[101] וּבוֹרֵר - מְאֲבוֹת מְלָאכוֹת הֵן[102]. לְפִיכָךְ, אַף־עַל־פִּי שֶׁמֻּתָּר לִמְלֹל מְלִילוֹת בְּרָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו, כְּשֶׁהוּא[103] מְנַפֵּחַ - מְנַפֵּחַ בְּיָדוֹ אַחַת[104] בְּכָל כֹּחוֹ, אֲבָל לֹא בְּקָנוֹן[105] וְלֹא בְּתַמְחוּי[106]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְנַפֶּה בְּנָפָה וּבְכִבָּרָה, שֶׁהוּא חַיָּב. וְהַמְשַׁמֵּר[107] שְׁמָרִים - תּוֹלֶדֶת בּוֹרֵר אוֹ מְרַקֵּד הוּא. לְפִיכָךְ, אַף־עַל־פִּי שֶׁמֻּתָּר לְסַנֵּן יַיִן צָלוּל אוֹ מַיִם צְלוּלִין בְּסוּדָרִין[108] אוֹ בִּכְפִיפָה מִצְרִית[109], לֹא יַעֲשֶׂה גֶּמָא בַּסּוּדָר[110]; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, וְיָבוֹא לְשַׁמֵּר בְּמְשַׁמֶּרֶת. וְכֵן אָסוּר[111] לִתְלוֹת אֶת הַמְשַׁמֶּרֶת[112] כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, שֶׁמָּא יָבוֹא לְשַׁמֵּר. וְכֵן הַמְחַבֵּץ[113] - תּוֹלֶדֶת בּוֹרֵר הוּא. לְפִיכָךְ, אַף־עַל־פִּי שֶׁנּוֹתְנִין שַׁמְשְׁמִין וֶאֱגוּזִים לִדְבַשׁ, לֹא יְחַבְּצֵם[114] בְּיָדוֹ.

101) זורק את הדגן הנדוש ברוח לנקותו מן המוץ. 102) כמבואר בפרק ח' הלכה י"א. 103) (מסכת ביצה דף י"ב עמוד ב'). 104) אבל בשתי ידיו, לדבקן יחד ולנפח בהן כדי לנקותן מהמוץ אסור. 105) "כלי עשוי כמרזב, מנענע בו והאוכל יוצא והפסולת נשארת בכלי" (רש"י). 106) קערה גדולה. 107) המסנן יין ב"משמרת" – היא שק שנותנים בתוכו שמרי היין והיין יורד ממנו זך וצלול, והמשמרת קולטת את השמרים, ואסרו חכמים לתלות (המשמרת) על הכלי בשבת, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, והמסנן שמרים בשבת עושה מלאכה הוא תולדת בורר או מרקד" (פירוש המשניות שבת פרק כ' משנה א') וראה פרק ח' הלכה י"ד. 108) ואין כאן איסור מצד כיבוס הסודרין כיון שאינו מתכוון לכך (הגר"א שי"ט ס"ק י"ט). 109) סל עשוי מנצרי דקל. 110) (מסכת שבת דף קל"ט עמוד ב') בפי הכלי כמו בחול שמא יבא לידי סחיטה. 111) משנה (מסכת שבת דף קל"ז עמוד ב'). 112) "שמסננים בה שמרי יין ומותח פיה לכל צד בעיגול ונעשה כאהל על חלל הכלי" (רש"י); ורבינו כתב בתשובה: "אין הטעם באיסור תליית המשמרת מפני שהוא עושה אהל, אלא אסור תלייתה מדרבנן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול" (תשובות הרמב"ם פריימן סימן ס"ד). 113) עושה חמאה על ידי טריפת החלב וסכסוכו. 114) תוספתא (מסכת שבת פרק י"ג). לפני כ"י ווין "ובלבד שלא יחבוץ" אבל לפי נוסחת הדפוס "ובלבד שלא יגבל" נראה שאיסורו משום לש (ועיין מג"א שי"ט ס"ק י"ט).

יח. הַמְחַתֵּךְ[115] אֶת הַיָּרָק[116] דַּק דַּק כְּדֵי לְבַשְּׁלוֹ[117] - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת טוֹחֵן, וְחַיָּב. לְפִיכָךְ אֵין מְרַסְּקִין לֹא אֶת הַשַּׁחַת[118] וְלֹא אֶת הָחֲרוּבִין לִפְנֵי בְּהֵמָה - בֵּין דַּקָּה, בֵּין גַּסָּה - מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּטוֹחֵן[119]. אֲבָל

98) משנה (שבת דף קמ"ג עמוד ב'). 99) הדבש כמו שהוא בכוורת. 100) שמא יסחט בשבת, כיון שרסקן יזוב המשקה מאליו, ואין חיוב חטאת גם אם יסחט בידים.

יז. זוֹרֶה[101] וּבוֹרֵר - מְאֲבוֹת מְלָאכוֹת הֵן[102]. לְפִיכָךְ, אַף־עַל־פִּי שֶׁמֻּתָּר לִמְלֹל מְלִילוֹת בְּרָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו, כְּשֶׁהוּא[103] מְנַפֵּחַ - מְנַפֵּחַ בְּיָדוֹ אַחַת[104] בְּכָל כֹּחוֹ, אֲבָל לֹא בְּקָנוֹן[105] וְלֹא בְּתַמְחוּי[106]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְנַפֶּה בְּנָפָה וּבְכִבָּרָה, שֶׁהוּא חַיָּב. וְהַמְשַׁמֵּר[107] שְׁמָרִים - תּוֹלֶדֶת בּוֹרֵר אוֹ מְרַקֵּד הוּא. לְפִיכָךְ, אַף־עַל־פִּי שֶׁמֻּתָּר לְסַנֵּן יַיִן צָלוּל אוֹ מַיִם צְלוּלִין בְּסוּדָרִין[108] אוֹ בִּכְפִיפָה מִצְרִית[109], לֹא יַעֲשֶׂה גֶּמָא בַּסּוּדָר[110]; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, וְיָבוֹא לְשַׁמֵּר בְּמְשַׁמֶּרֶת. וְכֵן אָסוּר[111] לִתְלוֹת אֶת הַמְשַׁמֶּרֶת[112] כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, שֶׁמָּא יָבוֹא לְשַׁמֵּר. וְכֵן הַמְחַבֵּץ[113] - תּוֹלֶדֶת בּוֹרֵר הוּא. לְפִיכָךְ, אַף־עַל־פִּי שֶׁנּוֹתְנִין שַׁמְשְׁמִין וֶאֱגוּזִים לִדְבַשׁ, לֹא יְחַבְּצֵם[114] בְּיָדוֹ.

101) זורק את הדגן הנדוש ברוח לנקותו מן המוץ. 102) כמבואר בפרק ח' הלכה י"א. 103) (מסכת ביצה דף י"ב עמוד ב'). 104) אבל בשתי ידיו, לדבקן יחד ולנפח בהן כדי לנקותן מהמוץ אסור. 105) "כלי עשוי כמרזב, מנענע בו והאוכל יוצא והפסולת נשארת בכלי" (רש"י). 106) קערה גדולה. 107) המסנן יין ב"משמרת" – היא שק שנותנים בתוכו שמרי היין והיין יורד ממנו זך וצלול, והמשמרת קולטת את השמרים, ואסרו חכמים לתלות (המשמרת) על הכלי בשבת, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, והמסנן שמרים בשבת עושה מלאכה הוא תולדת בורר או מרקד" (פירוש המשניות שבת פרק כ' משנה א') וראה פרק ח' הלכה י"ד. 108) ואין כאן איסור מצד כיבוס הסודרין כיון שאינו מתכוון לכך (הגר"א שי"ט ס"ק י"ט). 109) סל עשוי מנצרי דקל. 110) (מסכת שבת דף קל"ט עמוד ב') בפי הכלי כמו בחול שמא יבא לידי סחיטה. 111) משנה (מסכת שבת דף קל"ז עמוד ב'). 112) "שמסננים בה שמרי יין ומותח פיה לכל צד בעיגול ונעשה כאהל על חלל הכלי" (רש"י); ורבינו כתב בתשובה: "אין הטעם באיסור תליית המשמרת מפני שהוא עושה אהל, אלא אסור תלייתה מדרבנן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול" (תשובות הרמב"ם פריימן סימן ס"ד). 113) עושה חמאה על ידי טריפת החלב וסכסוכו. 114) תוספתא (מסכת שבת פרק י"ג). לפני כ"י ווין "ובלבד שלא יחבוץ" אבל לפי נוסחת הדפוס "ובלבד שלא יגבל" נראה שאיסורו משום לש (ועיין מג"א שי"ט ס"ק י"ט).

יח. הַמְחַתֵּךְ[115] אֶת הַיָּרָק[116] דַּק דַּק כְּדֵי לְבַשְּׁלוֹ[117] - הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת טוֹחֵן, וְחַיָּב. לְפִיכָךְ אֵין מְרַסְּקִין לֹא אֶת הַשַּׁחַת[118] וְלֹא אֶת הָחֲרוּבִין לִפְנֵי בְּהֵמָה - בֵּין דַּקָּה, בֵּין גַּסָּה - מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּטוֹחֵן[119]. אֲבָל

מְחַתְּכִין[120] אֶת הַדְּלוּעִין[121] לִפְנֵי הַבְּהֵמָה, וְאֶת הַנְּבֵלָה לִפְנֵי הַכְּלָבִים; שֶׁאֵין טְחִינָה בַּפֵּרוֹת[122]. וּמַתִּירִין[123] אֲלֻמּוֹת שֶׁל עָמִיר[124] לִפְנֵי בְּהֵמָה, וּמְפַסְפֵּס[125] בְּיָדוֹ[126] אֲלֻמּוֹת קְטַנּוֹת, אֲבָל לֹא אֲלֻמּוֹת גְּדוֹלוֹת, מִפְּנֵי הַטַּרַח שֶׁבָּהֶן.

115) (מסכת שבת דף ע"ד עמוד ב'). 116) התלוש. 117) בערב. אבל אם אוכלו מיד מותר לחתכו דק דק (כסף משנה) וראה להלן הלכה כ'. 118) ירק של תבואה הנקצרת לפני גמר בישולה למאכל בהמה. 119) שכיון שהם יכולים לאכול בלי ריסוק הרי זה כמחתך שלא לצורך אכלה שחייב משום טוחן (ט"ז סימן שכ"ד ס"ק ה'). 120) משנה (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד א'). 121) פרי אדמה מין האבטיח ("קירביס") ומחתכם אותם תלושים. 122) מוסב למה שנאמר למעלה: "אין מרסקין את השחת וכו' מפני שנראה כטוחן" ואילו טוחן ממש אינו, ועל זה כתב: "שאין טחינה בפירות" (כסף משנה). כלומר כיון שהוא לאכול מיד. 123) משנה (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד א'). 124) חציר לבהמה הקשור בכמה מקומות. 125) מפרך שמחתך אותם בין שתי הידים" (פירוש המשניות). 126) "שכן דרך שמפזרים לבהמה העשבים ויפים לה לאכלם, שכשהם דחוקים מתחממים ואינה מריחה ריחם כל כך וקצה בהם" (רש"י).

יט. חֲבִילֵי[127] פִּאָה[128] וְאֲזוֹב[129] וְקוֹרְנִית[130] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁהִכְנִיסָן לְמַאֲכַל בְּהֵמָה[131] - מִסְתַּפֵּק מֵהֶן. וְקוֹטֵם וְאוֹכֵל[132] בְּרֵאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו, אֲבָל לֹא בְּיָדוֹ הַרְבֵּה; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, וְיָבוֹא לָדֹק[133].

127) (מסכת שבת דף קכ"ח עמוד א'). 128) צמח שעושים משרשיו צבע אדום. ועיין להלן הלכה כ"א. 129) צמח קטן שיש לו ריח טוב. 130) צמח בעל ריח חריף וטוב. העשבים האלה ראויים להסקה וגם למאכל בהמה, לפיכך הכל הולך אחר מחשבתו. 131) וסתמם למאכל בהמה (מג"א שכ"א). ודין הכניסם לעצים מבואר להלן בפרק כ"ו הלכה י"ח. 132) שהם ראויים גם למאכל אדם. 133) לעשותם דקים, לכתשם (מסכת שבת דף קמ"א עמוד א').

כ. הַצָּרִיךְ לָדֹק פִּלְפְּלִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן לִתֵּן לְתוֹךְ הַמַּאֲכָל בְּשַׁבָּת[134] - הֲרֵי זֶה כּוֹתֵשׁ בְּיַד הַסַּכִּין[135] וּבִקְעָרָה[136]; אֲבָל לֹא בְּמַכְתֶּשֶׁת, מִפְּנֵי[137] שֶׁהוּא טוֹחֵן. לְפִיכָךְ אָסוּר לְבָרִיא לְהִתְרַפְּאוֹת[138] בְּשַׁבָּת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִשְׁחֹק הַסַּמְמָנִין.

134) ולא לאכול מיד אלא לאחר זמן בו ביום (ראה למעלה הלכה י"ח). 135) ולא בבוכנא, הוא העלי המיוחד לכתישה, אפילו אם כותשו בקערה. 136) ולא במכתשת, אפילו אם כותשו ביד הסכין שצריכים להיות שני שינויים. 137) בנ"א: "אבל במכתשת חייב משום טוחן" (כ"י התימנים). 138) לקחת סמי רפואה בשבת, וראה למעלה פ"ב על רפואה בשבת.

כא. כֵּיצַד?[139] לֹא יֹאכַל דְּבָרִים שֶׁאֵינָן מַאֲכַל בְּרִיאִים, כְּגוֹן אֲזוֹבִיּוֹן[140] וּפִאָה[141], וְלֹא דְּבָרִים הַמְשַׁלְשְׁלִים, כְּגוֹן לַעֲנָה[142] וְכַיּוֹצֵא בָהֶם. וְכֵן לֹא יִשְׁתֶּה דְּבָרִים שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַבְּרִיאִים לִשְׁתּוֹתָן, כְּגוֹן מַיִם שֶׁבִּשְׁלוּ בָּהֶן סַמְמָנִין וַעֲשָׂבִים.

139) משנה (מסכת שבת דף ק"ט עמוד ב'). 140) צמח עז הריח הממית את התולעים שבמעיים. 141) בנ"א: "ופואה" והוא לרפואה (מסכת שבת דף ס"ו עמוד ב'). ולפי נוסחתנו קשה ממה שכתב למעלה בהלכה י"ט שקוטם ואוכל חבילי פיאה. 142) עשב מר שעושים ממנו משקה לרפואה.

כב. אוֹכֵל[143] אָדָם אֲכָלִין וּמַשְׁקִין שֶׁדֶּרֶךְ הַבְּרִיאִים לְאָכְלָן וְלִשְׁתּוֹתָן, כְּגוֹן הַכֶּסְבָּרָא[144] וְהַכְּשׁוּת[145] וְהָאֵזוֹב; אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן מְרַפְּאִין וְאוֹכְלָן כְּדֵי לְהִתְרַפְּאוֹת בָּהֶם - מֻתָּר, הוֹאִיל וְהֵם מַאֲכַל בְּרִיאִים. שָׁתָה חִלְתִּית[146] מִקֹּדֶם הַשַּׁבָּת[147], וַהֲרֵי הוּא שׁוֹתֶה וְהוֹלֵךְ - מֻתָּר לִשְׁתּוֹתוֹ בְּשַׁבָּת, [אֲפִלּוּ] בִּמְקוֹמוֹת [שֶׁלֹּא] נָהֲגוּ הַבְּרִיאִים[148] לִשְׁתּוֹת הַחִלְתִּית. וְשׁוֹתִין זֵיתוֹם הַמִּצְרִי[149] בְּכָל מָקוֹם.

143) משנה (מסכת שבת דף ק"ט עמוד ב). 144) הוא "זרע גד" (שמות פרק ט"ז, פסוק ל"א). צמח שזרעו טוב הריח, לרפואה ולתבלים. 145) צמח מר הטעם, ישמש לרפואה ולעשות שכר תמרים. 146) (מסכת שבת דף ק"מ עמוד א'). צמח חריף הריח שורים אותו, ושותים את מי השריה לרפואה. 147) שדרך רפואתו לשתותו שלשה ימים רצופים. 148) בנוסחאות ודפוסים ישנים כתוב: "במקומות שנהגו הבריאים לשתות" אולם ב"מגיד משנה" הגיה כנוסח שלנו, שהרי כל שהוא מאכל בריאים כבר הביא רבנו למעלה, שמותר לשתות לרפואה. ולפי הנוסח "אפילו שלא נהגו הבריאים", הכוונה שכאן מותר אף שאין דרך הבריאים לשתות, מכיון שיש סכנה אם יפסיק (מער"ק). 149) "לוקחים מלח וקמח שעורים וזרע כרכום מדברי, ולשים אותו במים לרפואה" (פירוש המשניות פסחים פרק ג' משנה א'). והוא גם משקה לבריאים.

כג. וְכֵן[150] שְׁמָנִים שֶׁדֶּרֶךְ הַבְּרִיאִים לָסוּךְ בָּהֶן - מֻתָּר לָסוּךְ בָּהֶן בְּשַׁבָּת, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִרְפוּאָה. וְשֶׁאֵין הַבְּרִיאִים סָכִין בָּהֶן - אֲסוּרִין. הַחוֹשֵׁשׁ בְּמָתְנָיו - לֹא יָסוּךְ יַיִן וָחֹמֶץ[151], אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן[152]; וְלֹא שֶׁמֶן וֶרֶד[153], אֶלָּא בִּמְקוֹם שֶׁהַבְּרִיאִים סָכִין אוֹתוֹ. וּמֵתֶר[154] לָסוּךְ שֶׁמֶן וָמֶלַח בְּכָל מָקוֹם. נִגְּפָה[155] יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ - צוֹמְתָהּ[156] בְּיַיִן, וְאֵינוֹ צוֹמְתָהּ בְּחֹמֶץ[157]. וְאִם הָיָה עָנֹג - אַף בְּיַיִן אָסוּר[158].

150) משנה (מסכת שבת דף קי"א עמוד א'). 151) שאין סוכים בו אלא החולים. 152) שגם הבריאים סכים בו, ולא יכירו שהוא לרפואה. 153) שדמיו יקרים, ואין אדם סך בו אלא לרפואה. 154) (מסכת שבת דף ס"ו עמוד ב'). 155) (מסכת שבת דף ק"ט עמוד א') נכשלה ולקתה, כמו:

"פן תגוף באבן רגלך" (תהלים פרק צ"א, פסוק י"ב. רש"י). 156) מכווצה על ידי היין לשכך הדם (רש"י). 157) אבל אם היתה המכה מחמת ברזל, או על גב היד והרגל מותר בכל אופן, כיון שיש בה סכנה, כמבואר בפרק ב' הלכה ה'. 158) שגם היין שהוא חזק קצת קשה לבשרו וצומתו (רש"י שם).

1 **כד. הַחוֹשֵׁשׁ בְּשִׁנָּיו - לֹא יְגַמַּע[159] בָּהֶן אֶת הַחֹמֶץ**
2 **וְיִפְלֹט[160], אֲבָל מְגַמֵּעַ הוּא וּבוֹלֵעַ. הַחוֹשֵׁשׁ בִּגְרוֹנוֹ[161]**
3 **- לֹא יְעָרְעֶנּוּ[162] בְּשֶׁמֶן; אֲבָל בּוֹלֵעַ הוּא שֶׁמֶן הַרְבֵּה,**
4 **וְאִם נִתְרַפֵּא - נִתְרַפֵּא. אֵין לוֹעֲסִין אֶת הַמַּסְטְכִי[163] וְאֵין**
5 **שָׁפִין[164] אֶת הַשִּׁנַּיִם בְּסַם בְּשַׁבָּת, בִּזְמַן שֶׁנִּתְכַּוֵּן**
6 **לִרְפוּאָה; וְאִם נִתְכַּוֵּן לְרֵיחַ הַפֶּה - מֻתָּר.**

159) ישתה בשאיפת רוח – יגרגר. 160) כי נראה שגמיעתו לרפואה. 161) תוספתא (מסכת שבת פרק י"ג). [המדובר בשאין בו חשש סכנה, ועיין יומא דף פ"ג עמוד א']. 162) ישטפנו. 163) שרף הנוטף מעץ, מועיל לרפואה ולריח הפה (ערוך). 164) משפשפים.

7 **כה. אֵין[165] נוֹתְנִין יַיִן לְתוֹךְ הָעַיִן[166], אֲבָל נוֹתֵן הוּא**
8 **עַל גַּב הָעַיִן[167]. וְרַק תָּפֵל[168] - אֲפִלּוּ עַל גַּב הָעַיִן**
9 **אָסוּר[169]. קִילּוּר[170] שֶׁשָּׁרָה אוֹתוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת -**
10 **מַעֲבִירוֹ עַל גַּב עֵינוֹ בְּשַׁבָּת, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[171]. מִי**
11 **שֶׁלָּקָה בְּאֶצְבָּעוֹ - לֹא יִכְרֹךְ עָלָיו גֶּמִי[172] כְּדֵי לְרַפֹּאתוֹ,**
12 **וְלֹא יִדְחָקֶנּוּ בְּיָדוֹ כְּדֵי לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ דָּם[173].**

165) (מסכת שבת דף ק"ח עמוד ב'). 166) שנראה כנותן לרפואה. 167) שנראה כרוחץ את עיניו. 168) "שלא טעם כלום משנעור משנתו" (רש"י ורבינו בהל' אסורי ביאה פרק ט' הלכה ל"ח). 169) מכיון שהוא מאוס, אין משתמשים בו אלא לרפואה. 170) משחה לעין. 171) שנראה כרוחץ ולא התירו אלא אם שרה מערב שבת. 172) משנה (עירובין דף ק"ג עמוד ב'). הוא הגמא – צמח הגדל במים ומועיל למכה (פירוש המשניות). 173) במסכת עירובין דף ק"ג עמוד ב' שנינו: "כהן שלקה באצבעו (ואינו יכול לעבוד בבית המקדש שמכתו נראית), כורך עליו במקדש (שאין איסור שבות נוהג במקדש לבטל כהן מעבודה), אבל לא במדינה (שיש ברפואה איסור שבות, גזרה משום שחיקת סממנים), אם להוציא דם (שמהדק את הגמי על החבורה), כאן וכאן אסור (שהוא אב מלאכה: חובל)".

13 **כו. אֵין[174] נוֹתְנִין חַמִּין וָשֶׁמֶן עַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, וְלֹא**
14 **עַל גַּבֵּי מוֹךְ שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, וְלֹא עַל גַּבֵּי מוֹךְ לִתְּנוֹ**
15 **עַל הַמַּכָּה בְּשַׁבָּת[175]. אֲבָל נוֹתֵן הוּא חוּץ לַמַּכָּה,**
16 **וְשׁוֹתֵת וְיוֹרֵד לַמַּכָּה. וְנוֹתְנִין מוֹךְ יָבֵשׁ[176] עַל גַּבֵּי**
17 **הַמַּכָּה. וְאִם הָיָה עַתִּיק[177] - אָסוּר[178], מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
18 **כִּרְטִיָּה[179].**

174) (מסכת שבת דף קל"ד עמוד ב'). 175) שאסור משום שחיקת סממנים. 176) שאינו לרפואה, אלא כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה. 177) ישן. 178) שהוא מרפא. 179) תחבושת משוחה בסממנים ששמים על המכה לרככה.

19 **כז. רְטִיָּה[180] שֶׁפָּרְשָׁה עַל גַּבֵּי כְּלִי[181] - מַחֲזִירִין**
20 **אוֹתָהּ; וְאִם פָּרְשָׁה עַל גַּבֵּי קַרְקַע - אָסוּר**
21 **לְהַחֲזִירָהּ[182]. וּמַנִּיחִין[183] רְטִיָּה עַל גַּבֵּי הַמַּכָּה**
22 **לְכַתְּחִלָּה בַּמִּקְדָּשׁ[184]; שֶׁאֵין אִסּוּר שְׁבוּת בַּמִּקְדָּשׁ.**
23 **וּבְכָל מָקוֹם מְקַנְּחִין פִּי הַמַּכָּה, וְאֵין מְקַנְּחִין אֶת**
24 **הָרִטְיָה, שֶׁמָּא יִמְרַח.**

180) (מסכת עירובין דף ק"ב עמוד ב'). 181) שהיא כהוחלקה ממקומה ולכן מותר להחזירה. 182) שכיון שנפלה על גבי קרקע הרי הוא כמניחה בתחלה בשבת שאסור שמא ימרח (רש"י בעירובין שם). 183) בנ"א: "ומחזירים" והיינו להחזיר רטיה שנפלה על גבי קרקע, אבל להניח רטיה על גבי מכה שלא היתה עליו מערב שבת, אסור אף במקדש כמו שכתב הראב"ד (מגיד משנה). וכן כתב רבינו בפירוש המשנה בעירובין שם. 184) כהן העובד צריך להסיר הרטיה מעל מכתו, משום חציצה בין בשרו לבגדו, ומותר להחזירה, ולא אסרו משום שבות כי התירו סופם משום תחילתם – שלא ימנע מעבודה, אבל כהן שאינו עובד אסור, אף שהוא רק שבות (מעשה רוקח).

25 **כח. סָכִין[185] וּמְמַשְׁמְשִׁין[186] בִּבְנֵי מֵעַיִם בְּשַׁבָּת.**
26 **וָהוּא, שֶׁיָּסוּךְ וִימַשְׁמֵשׁ בְּבַת אַחַת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה**
27 **כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל. וְאֵין מִתְעַמְּלִין[187] בְּשַׁבָּת.**
28 **אֵי זֶה הוּא מִתְעַמֵּל? זֶה שֶׁדּוֹרְסִים עַל גּוּפוֹ בְּכֹחַ עַד**
29 **שֶׁיִּיגַע וְיַזִּיעַ, אוֹ שֶׁיְּהַלֵּךְ עַד שֶׁיִּיגַע וְיַזִּיעַ; שֶׁאָסוּר**
30 **לְיַגֵּעַ אֶת עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁיַּזִּיעַ בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
31 **רְפוּאָה[188]. וְכֵן אָסוּר לַעֲמֹד בְּקַרְקַע דִּימוֹסִית[189]**
32 **שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי שֶׁמְּעַמֶּלֶת וּמְרַפֵּאת.**

185) משנה (שבת דף קמ"ז עמוד א'). "מושחים בשמן" (פירוש המשניות). 186) "ענינו משיחה וגרירה, שמושכים וגוררים הידים על בשר האדם בחוזק" (פירוש המשניות). 187) "מתייגעים, והוא מגזרת עמל, שיעמול האדם (קהלת א') והוא העמל והיגיעה (פירוש המשניות). 188) (תוספתא מסכת שבת יז: אין רצין כדי להתעמל". ר"ח שבת דף קמ"ז עמוד ב'). 189) מרחץ־ריפוי "שמימיו מלוחים והטיט המלוח שבו מחמם ומרפא" (רש"י).

33 **כט. אֵין רוֹחֲצִין בְּמַיִם שֶׁמְּשַׁלְשְׁלִין, וְלֹא בְּטִיט**
34 **שֶׁטּוּבְעִין בּוֹ[190], וְלֹא בְּמֵי מִשְׁרָה הַבְּאוּשִׁים, וְלֹא בְּיָם**
35 **סְדוֹם[191], וְלֹא בַּמַּיִם הָרָעִים שֶׁבַּיָּם הַגָּדוֹל; מִפְּנֵי שֶׁכָּל**
36 **אֵלּוּ צַעַר הֵן, וְכָתוּב: וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג[192]. לְפִיכָךְ,**
37 **אִם לֹא נִשְׁתַּהָה בָּהֶם, אֶלָּא עָלָה מִיָּד - אַף־עַל־פִּי**
38 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲטָטִין[193] בְּרֹאשׁוֹ, מֻתָּר.**

190) משנה (מסכת שבת דף קמ"ז עמוד ב') וברייתא (מסכת שבת קף ק"ט עמוד א'): "בקעה שיש בה מים ותחתיהם טיט כמו דבק, ואם ירד אדם שם חוששים שמא יטבע באותו טיט וידבק, ואינו יכול לעלות עד שמתקבצים

בני אדם ומעלים אותו משם. ויש מי שאומר: הרוחץ באותה בקעה מצטנן ואותם המים משלשלים בני מעיו – ושני הפירושים האלה כתב רבנו כמנהגו הטוב" ("מגיד משנה"). 191) ים המלח. 192) ולדעת רש"י הטעם הוא משום שמוכח שעושה כן לרפואה ואסור. 193) מכת שחין על העור.

ל. אֵין[194] מִתְגָּרְדִין[195] בְּמַגֶּרֶדֶת[196]. וְאִם הָיוּ יָדָיו מְלֻכְלָכוֹת בְּצוֹאָה אוֹ בְּטִיט - גּוֹרֵד כְּדַרְכּוֹ[197] וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. סָכִין[198] וּמְפָרְכִין[199] לְאָדָם לְעַנֵּג, אֲבָל לֹא לְבְהֵמָה[200]. וְאִם הָיָה לָהּ צַעַר - מֻתָּר[201] לְהָסִיר צַעֲרָהּ בְּסִיכָה וּפִרּוּף. בְּהֵמָה שֶׁאָכְלָה כַּרְשִׁינִין[202] הַרְבֵּה[203] - מְרִיצִין אוֹתָהּ בֶּחָצֵר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְרַפֵּא. וְאִם אֲחָזָהּ דָּם[204] - מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּמַיִם בִּשְׁבִיל שֶׁתִּצְטַנֵּן, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִשְׁחַק לָהּ סַמָּנִין[205].

194) (מסכת שבת דף קמ"ז עמוד ב'). 195) "בלשון חכמים: מתחככים" (פירוש המשניות). 196) כלי שמגרדין בו את הגב במרחץ. שלא יעשה כמעשה חול (רש"י). 197) שאינו נראה כמעשה חול (לבוש). 198) (מסכת שבת דף נ"ג עמוד ב'). 199) משפשפים גלדי מכה (רש"י). 200) שאסור לטרוח בשבת משום ענג בהמה. 201) משום צער בעלי חיים כמבואר בהלכה י'. 202) צמח דומה לעדשים והוא מאכל לבהמה. 203) "ועל ידי האכילה המרובה אחזה חולי מעים" (רש"י) ורפואתה על ידי ריצה ותנועות. 204) חלתה במחלת דם. 205) שאינו בהול כל כך לשחוק סמנין בשביל בהמתו (ט"ז של"ב ס"ק ב').

לא. אֵין[206] מְקִיאִין אֶת הָאֹכֶל בְּשַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסַם, שֶׁמָּא יִשְׁחַק סַמָּנִין; אֲבָל לְהַכְנִיס יָדוֹ לְתוֹךְ פִּיו וּלְהָקִיא - מֻתָּר. וְאָסוּר לִדְחֹק כְּרֵסוֹ שֶׁל תִּינוֹק כְּדֵי לְהוֹצִיא הָרְעִי שֶׁלּוֹ, שֶׁמָּא יָבוֹא לְהַשְׁקוֹתוֹ סַמָּנִין הַמְשַׁלְשְׁלִין. וּמֻתָּר[207] לִכְפּוֹת כּוֹס[208] עַל הַטַּבּוּר בְּשַׁבָּת כְּדֵי לְהַעֲלוֹתוֹ. וְכֵן מֻתָּר לְחַנֵּק[209], וּלְלַפֵּף[210] אֶת הַקָּטָן, וּלְהַעֲלוֹת אָזְנַיִם[211] - בֵּין בַּיָּד, בֵּין בִּכְלִי - וּלְהַעֲלוֹת אַנְקְלִי[212]; שֶׁכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן בְּסַמָּנִין כְּדֵי לָחוּשׁ לִשְׁחִיקָה, וְיֵשׁ לוֹ צַעַר מֵהֶן.

206) מסכת שבת דף קכ"ג עמוד א'. "אסובי ינוקי רב נחמן אמר אסור" וכן מפרשה רבינו (מ"מ). 207) (מסכת שבת דף ס"ו עמוד ב'). 208) "שעירו ממנו חמין וכופהו על הטבור למי שחש במעיו לרפואה". (רש"י). 209) "מי שנפרקה חוליא של מפרקת צוארו ונופל בגרונו, תולים אותו בראשו שיהא צוארו נפשט" (רש"י). 210) לכרכו בבגדים לישב פרקי אבריו שהם רכים ונשמטים בחבלי הלידה (רש"י). 211) (מסכת עבודה זרה דף כ"ח עמוד ב') וראה למעלה פרק ב' הלכה י'. 212) מבואר בפרק ב' הלכה י'.

לב. הַמְרַקֵּד[213] - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת. לְפִיכָךְ[214] אֵין כּוֹבְרִין[215] אֶת הַתֶּבֶן בִּכְבָרָה. וְלֹא יַנִּיחַ הַכְּבָרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תֶּבֶן בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ בִּשְׁבִיל שֶׁיֵּרֵד הַמֹּץ[216], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְרַקֵּד. אֲבָל נוֹטֵל הַתֶּבֶן בִּכְבָרָה וּמוֹלִיךְ לָאֵבוּס[217], אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּרֵד הַמֹּץ בִּשְׁעַת הוֹלָכָה[218]; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לְכָךְ[219].

213) מבואר למעלה בפרק ח' הלכה י"ג. 214) משנה (מסכת שבת דף קמ"ו). 215) מעבירים דרך כברה לנקות את התבן מפסולת ומוץ. 216) בנ"א: "המוץ המודק" (כ"י התימנים). 217) "מקום שאובסים – מאכילין את הבהמות (פירוש המשניות). 218) דרך נקבי הכברה. 219) ודבר שאינו מתכוון מותר כמבואר בפרק א'.

לג. מְגַבֵּל[220] - חַיָּב מִשּׁוּם לָשׁ. לְפִיכָךְ[221] אֵין מְגַבְּלִין קֶמַח קָלִי[222] הַרְבֵּה, שֶׁמָּא יָבוֹא לָלוּשׁ קֶמַח שֶׁאֵינוֹ קָלִי. וּמֻתָּר לְגַבֵּל אֶת הַקָּלִי מְעַט מְעַט[223]. אֲבָל תְּבוּאָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, שֶׁקָּלוּ אוֹתָהּ וְאַחַר כָּךְ טָחֲנוּ אוֹתָהּ טְחִינָה גַּסָּה, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּחֹל[224], וְהִיא הַנִּקְרֵאת שָׁתִית - מֻתָּר לְגַבֵּל מִמֶּנָּה בְּחֹמֶץ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ הַרְבֵּה בְּבַת אַחַת. וָהוּא, שֶׁיִּהְיֶה רַךְ; אֲבָל קָשֶׁה - אָסוּר[225], מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּלָשׁ, וְצָרִיךְ לְשַׁנּוֹת. כֵּיצַד? נוֹתֵן אֶת הַשָּׁתִית וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן אֶת הַחֹמֶץ.

220) השם מים בקמח או עפר ועושה מהם כעין בצק, כמבואר בפרק ח' הלכה ט"ז. 221) (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד ב'). 222) קמח של תבואה שנתייבשה לקליות בתנור ואין בו גיבול מן התורה לדעת רבינו, שהרי הוא שרוף ומעורב באפר. ורק מדרבנן אסרו שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי. 223) במעט לא גזרו. 224) זוהי דעת רבינו הסובר בפרק ח' הלכה ט"ז שבאפר וחול גס ובמורסן אין איסור גיבול. אבל הראב"ד השיג שם ודעתו שבאפר חייב משום לש משעת נתינת האפר במים. 225) הרבה, אבל מעט מותר כמו בקמח קלי.

לד. הַמְּרָסָן[226], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְגִבּוּל[227], אֵין גּוֹבְלִין אוֹתוֹ, שֶׁמָּא יָבוֹא לִגְבֹּל הֶעָפָר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. וְנוֹתְנִין מַיִם עַל גַּבֵּי מֶרְסָן, וּמוֹלִיךְ בּוֹ הַתַּרְוָד[228] שְׁתִי[229] וָעֵרֶב[230]; אֲבָל אֵינוֹ מְמָרֵס[231] בְּיָדוֹ, שֶׁלֹּא יֵרָאֶה כְּלָשׁ. אִם לֹא נִתְעָרֵב - מְנַעֲרוֹ מִכְּלִי לִכְלִי עַד שֶׁיִּתְעָרֵב, וְנוֹתֵן לִפְנֵי הַתַּרְנְגוֹלִין אוֹ לִפְנֵי הַשְּׁוָרִים. וּמֻתָּר לְעָרֵב הַמֶּרְסָן עַל דֶּרֶךְ זוֹ בִּכְלִי אֶחָד, וּמְחַלֵּק אוֹתוֹ בְּכֵלִים הַרְבֵּה, וְנוֹתֵן לִפְנֵי כָּל בְּהֵמָה וּבְהֵמָה. וּמְעָרֵב בִּכְלִי אֶחָד אֲפִלּוּ כּוֹר[232] וַאֲפִלּוּ כּוֹרַיִם.

226) משנה (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד ב'), סובין גסים. 227) ללישה. 228) הכף. 229) אורך. 230) רוחב. 231) מערב ומגיס בידו, כדי לשנות ממעשה חול. 232) מדה לדברים יבשים ולחים.

לה. אֵין[233] מַאֲכִילִין בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף בְּשַׁבָּת כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא מַאֲכִיל בְּחֹל, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי כְּתִישַׁת קִטְנִיּוֹת, אוֹ לִידֵי לִישַׁת קֶמַח, וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. כֵּיצַד? לֹא יַאֲכִיל

הַגָּמָל בְּשַׁבָּת מַאֲכַל שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים[234]. וְלֹא יַרְבִּיץ עֵגֶל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְיִפְתַּח פִּיו, וְיִתֵּן לְתוֹכוֹ כַּרְשִׁינִין וָמַיִם בְּבַת אַחַת[235]. וְכֵן לֹא יִתֵּן לְתוֹךְ פִּי יוֹנִים וְתַרְנְגוֹלִים לְמָקוֹם שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְהַחֲזִיר[236]. אֲבָל מַאֲכִיל הוּא אֶת הַבְּהֵמָה מֵעֵמֶד, וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ מֵעֵמֶד, אוֹ נוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיהָ מַיִם בְּפִנֵּי עַצְמָן וְכַרְשִׁינִין בִּפְנֵי עַצְמָן בְּמָקוֹם שֶׁיְּכוֹלָה לְהַחֲזִיר. וְכֵן מַאֲכִיל הָעוֹף בְּיָדוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיָּכוֹל לְהַחֲזִיר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיִּתֵּן לִפְנֵיהֶן וְהֵן אוֹכְלִין.

233) משנה (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד ב'). 234) בלשון המשנה "אין אובסין את הגמל" וביאר רבינו: "שלא יאכילנה מזון ימים רבים, לעשות לה אבוס (מקום המספוא) בתוך מעיה" (פירוש המשניות). 235) בלשון המשנה: "מאמירין" – "זריקת המאכל למעי הבהמה עם המים" (פירוש המשניות). 236) את האוכל "שתוחבו לה לפנים מבית הבליעה" (רש"י).

לו. בַּמֶּה[237] דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִי שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו עָלָיו, כְּגוֹן בְּהֶמְתּוֹ וְחַיָּתוֹ וְיוֹנֵי הַבַּיִת וְאַוָּזִין וְתַרְנְגוֹלִין; אֲבָל מִי שֶׁאֵין מְזוֹנוֹתָיו עָלָיו, כְּגוֹן חֲזִיר וְיוֹנֵי שׁוֹבָךְ וּדְבוֹרִים[238] - לֹא יִתֵּן לִפְנֵיהֶם לֹא מָזוֹן וְלֹא מַיִם. וּמֻתָּר[239] לְאָדָם לְהַעֲמִיד בְּהֶמְתּוֹ עַל גַּבֵּי עֲשָׂבִים [מְחֻבָּרִים][240] וְהִיא אוֹכֶלֶת[241]. אֲבָל לֹא יַעֲמִיד אוֹתָהּ עַל גַּבֵּי דָּבָר שֶׁהֵקְצָה; אֲבָל עוֹמֵד בְּפָנֶיהָ, כְּדֵי שֶׁתַּחֲזִיר פָּנֶיהָ לַדָּבָר הַמֻּקְצֶה וְתֹאכַל מִמֶּנּוּ. וְכֵן בְּיוֹם טוֹב.

237) (מסכת שבת דף קנ"ה עמוד ב'). 238) בנ"א: "ויוני שובך ויונה עליה ודבורים" (מער"ק). 239) (מסכת שבת דף קכ"ב עמוד א'). 240) בנ"א: חדרה המלה "מחוברים" (ויניציאה). 241) "כתוב (שמות פרק כ"ג): "למען ינוח", יכול לא יניחנו תולש ואוכל? – תלמוד לומר: למען ינוח, ואין זה נוח אלא צער (מכילתא משפטים).

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו שבותי המלאכות של אחריהן. ולפי שאין שבותין בכלל כל המלאכות, כמו שהזכרתי, נשלם הביאור בזה הפרק עד המלאכה השבעה ועשרים. והמלאכות שיש להן שבותין הנזכרות בזה הן שמונה.

א. רְדִיַּת[2] הַפַּת[3], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ מְלָאכָה[4], אָסְרוּ אוֹתָהּ חֲכָמִים, שֶׁמָּא יָבוֹא לְאָפוֹת. הַמַּדְבִּיק פַּת בְּתַנּוּר מִבְּעוֹד יוֹם[5], וְקָדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם[6] - מַצִּיל מִמֶּנָּה מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת[7], וְאוֹמֵר לַאֲחֵרִים: בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם[8]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָרְדִיָּה אֵינָהּ מְלָאכָה, כְּשֶׁהוּא מַצִּיל - לֹא יְרֻדֶּה בְּמַרְדֵּה[9], אֶלָּא בְּסַכִּין, כְּדֵי לְשַׁנּוֹת.

2) בפרק זה ממשיך רבינו לפרש, איזה דברים אסרו חכמים בשבת אף שאינם מלאכה, משום שבות, מהם דברים האסורים משום שדומים למלאכות, ומהם דברים שאסרום - גזירה שמא יבוא מהם לאיסור סקילה, כמבואר בתחילת פכ"א. 3) בזמנם היו מדביקים את הפת בדפני התנור, כמו שכתב רבינו בסמוך "המדביק את הפת", אבל בתנורים שלנו שאין הפת דבוקה בשולי התנור, אין איסור ברדייה (או"ח סי' רנד). 4) שבת קלא, ב: "תנא דבי שמואל: כל מלאכת עבודה לא תעשו (במדבר כט, א) יצתה רדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה". 5) ערב שבת. 6) והרי שבת. 7) "שחייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת", כמבואר בפרק ל' ה"ט. 8) שכל אחד יקח מהתנור מזון שלש סעודות. 9) "כלי שרודים ומפרידים בו את הפת הדבוקה בכותל התנור" (רש"י).

ב. מִפְּנֵי[10] מָה אָסְרוּ חֲכָמִים לִכְנֹס בְּמֶרְחָץ[11] בְּשַׁבָּת? מִפְּנֵי הַבַּלָּנִין[12], שֶׁהָיוּ מְחַמְּמִין חַמִּין בְּשַׁבָּת וְאוֹמְרִין: מֵעֶרֶב שַׁבָּת הוּחַמּוּ[13]. לְפִיכָךְ גָּזְרוּ שֶׁלֹּא יִכָּנֵס אָדָם לְמֶרְחָץ בְּשַׁבָּת אֲפִלּוּ לְהַזִּיעַ. וְגָזְרוּ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּטֵּף כָּל גּוּפוֹ בְּחַמִּין, וַאֲפִלּוּ בְּחַמִּין שֶׁהוּחַמּוּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת; אֲבָל פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו - מֻתָּר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחַמֵּי הָאוּר, גְּזֵרָה מִשּׁוּם מֶרְחָץ; אֲבָל בְּחַמֵּי טְבֶרְיָא וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מֻתָּר לְהִשְׁתַּטֵּף בָּהֶן כָּל גּוּפוֹ. וְאָסוּר לִרְחֹץ בְּמַיִם חַמִּין שֶׁבַּמְּעָרוֹת[14]; מִפְּנֵי שֶׁהַמְּעָרָה יֵשׁ בָּהּ הֶבֶל, וְיָבוֹא לִידֵי זֵעָה, וְנִמְצֵאת כְּמֶרְחָץ.

10) שבת מ, א. 11) שהוחמו מימיו מערב שבת. 12) בעלי בית המרחץ. 13) "בתחילה היו רוחצין (בשבת) בחמין שהוחמו מערב שבת, התחילו הבלנים להחם בשבת, ואומרים: מערב שבת הוחמו, אסרו את החמין (לגמרי) והתירו את הזיעה; ועדיין היו רוחצין בחמין (שהוחמו מערב שבת) ואומרים: מזיעין אנחנו, אסרו להן את הזיעה, והתירו חמי טבריא (שחומם טבעי); ועדיין היו רוחצים בחמי האור, ואומרים: בחמי טבריה רחצנו, אסרו להן חמי טבריה והתירו להן את הצונן; ראו שאין הדבר עומד (שאין הציבור יכול לקבל, מכיון שאסרו להם את הכל), התירו להם חמי טבריה, (ואיסור) זיעה במקומה עומדת" (שם). 14) שבת קמז, א: "מי מקוה שהוחמו ואין חומם יוצא" (רש"י).

ג. מִתְחַמֵּם[15] אָדָם כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה, וְיוֹצֵא וּמִשְׁתַּטֵּף כָּל גּוּפוֹ בְּצוֹנֵן. אֲבָל אֵינוֹ מִשְׁתַּטֵּף כָּל גּוּפוֹ בְּצוֹנֵן וּמִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה; מִפְּנֵי שֶׁמַּפְשִׁיר מַיִם שֶׁעָלָיו, וְנִמְצָא כְּרוֹחֵץ כָּל גּוּפוֹ בְּחַמִּין[16]. הַמֵּבִיא[17] סִילוֹן שֶׁל צוֹנֵן בְּתוֹךְ מַיִם חַמִּין, אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ חַמֵּי טְבֶרְיָא - הֲרֵי אֵלּוּ כְּחַמִּין שֶׁהוּחַמּוּ בְּשַׁבָּת, וַאֲסוּרִין בִּרְחִיצָה וּבִשְׁתִיָּה.

15) שבת מ, ב. 16) ובהפשרה אין איסור, שאין בה משום בישול (להלן הלכה ד) וכן כתבו ה'תוספות' שם. 17) משנה, שבת לח, ב: "מעשה שעשו אנשי טבריה, והביאו סילון (צינור עגול עשוי מחרס) של צונן לתוך אמה (תעלה צרה) של חמין (כדי שיתחממו המים הצוננים), אמרו להם חכמים: אם בשבת - כחמין שהוחמו בשבת, ואסורים ברחיצה ובשתיה".

ד. מֵבִיא[18] אָדָם קִיתוֹן[19] שֶׁל מַיִם וּמַנִּיחוֹ כְּנֶגֶד

הַמְּדוּרָה; לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁיְּחַמּוּ[20], אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתָּפוּג[21] צִנָּתָן. וְכֵן מַנִּיחַ פַּךְ שֶׁל שֶׁמֶן כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה כְּדֵי שֶׁיִּפָּשֵׁר, לֹא שֶׁיְּחַם. וְסָךְ אָדָם יָדוֹ בְּמַיִם אוֹ בְּשֶׁמֶן וּמְחַמֵּם כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה; וְהוּא, שֶׁלֹּא יַחֲמוּ הַמַּיִם שֶׁעַל יָדוֹ עַד שֶׁתְּהֵא כְּרִסּוֹ שֶׁל תִּינוֹק נִכְוֶית בָּהֶן[22].

וּמְחַמֵּם בֶּגֶד וּמַנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי מֵעַיִם[23] בְּשַׁבָּת[24].

18) שבת מ, ב. 19) כלי לשתיה או לרחיצה. 20) "שיניחם שם עד שיחמו" (רש"י). וזוהי גם דעת רבינו, שאף־על־פי שאם יהיה מונח כנגד המדורה זמן רב יתבשל לגמרי - מותר, כיון שהוא נזהר שלא יהיה מונח אלא כשיעור הפשרה. ודעת הרשב"א שלא התירו את ההפשרה, אלא במקום שאי־אפשר לעולם לבוא לידי בישול. 21) שתתחלף צינתם, כמו: "וריחו לא נמר" (ירמיה מח, יא) מתרגמים: "וריחיה לא פג" (רש"י), ואע"פ שהמקום סמוך לאש, ואם יעמוד זמן רב יבוא לידי בישול - לא אסרו חכמים להעמיד שם לזמן מועט כדי שתפוג צינתו. וכן נראה בדברי רבינו בסמוך, שכתב "עד שתהא כריסו של תינוק". ויש אומרים שכאן מדובר במעמיד במקום שאינו יכול לבוא אלא לידי הפגת הצינה (רשב"א ור"ן). 22) וזה נקרא בתלמוד ובפוסקים: "יד סולדת בו". 23) "כשהוא חש במעיו, מחממים לו כלי או בגד ומניחו שם ומועיל" (רש"י). 24) שבת מ, ב.

ה. אַמְבָּטִי[25] שֶׁל מֶרְחָץ שֶׁהִיא מְלֵאָה מַיִם חַמִּים[26] - אֵין נוֹתְנִין לָהּ מַיִם צוֹנְנִין[27], שֶׁהֲרֵי מְחַמְּמָן הַרְבֵּה. וְכֵן לֹא יִתֵּן לְתוֹכָהּ פַּךְ שֶׁל שֶׁמֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמְבַשְּׁלוֹ. אֲבָל נוֹתֵן הוּא מַיִם חַמִּין לְתוֹךְ אַמְבָּטִי שֶׁל צוֹנְנִין[28].

25) שבת מב, א. כלי לרחיצת גוף האדם. 26) שעירו לתוכה חמים מבלי שנתחמם על האש, הנקרא "כלי ראשון". ואמבטי זו נקראת "כלי שני", ואף־על־פי־כן אין נותנין לה מים צוננין, שכיון שהמים הם לרחיצה, סתמם מחוממים הרבה ומתחממים הצוננים הנתונים בהם, וזהו שדקדק רבינו וכתב "שהרי מחממן הרבה" (הגר"א סי' שיח ס"ק לז). 27) מועטים שיתחממו שם. אבל אם נותן הרבה מים עד שהמים החמים נעשים פושרים - מותר (או"ח סי' שיח). 28) שהמים התחתונים מצננים את העליונים, "תתאה גבר" (שם).

ו. מֵחַם[29] שֶׁפִּנָּה מִמֶּנּוּ מַיִם חַמִּין - מֻתָּר לִתֵּן לְתוֹכוֹ מַיִם צוֹנְנִין[30] כְּדֵי לְהַפְשִׁירָן[31]. וּמֻתָּר לִצּוֹק מַיִם חַמִּין לְתוֹךְ מַיִם צוֹנְנִין, אוֹ צוֹנְנִין לְתוֹךְ הַחַמִּין. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיוּ בִּכְלֵי רִאשׁוֹן[32]; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחַמְּמָן הַרְבֵּה. וְכֵן[33] קְדֵרָה רוֹתַחַת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוֹרִידָהּ מֵעַל הָאֵשׁ, לֹא יִתֵּן[34] לְתוֹכָהּ תַּבְלִין[35]. אֲבָל נוֹתֵן לְתוֹכָהּ מֶלַח; שֶׁהַמֶּלַח אֵינוֹ מִתְבַּשֵּׁל אֶלָּא עַל גַּבֵּי אֵשׁ גְּדוֹלָה[36]. וְאִם יָצַק הַתַּבְשִׁיל מִקְּדֵרָה לִקְעָרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא רוֹתֵחַ בַּקְּעָרָה, מֻתָּר לוֹ לִתֵּן לְתוֹךְ הַקְּעָרָה תַּבְלִין; שֶׁכְּלֵי שֵׁנִי אֵינוֹ מְבַשֵּׁל.

29) משנה, שבת מא, א. כלי לחמם בו המים. 30) מרובים, אבל מועטים שיתחממו עד שתהא היד סולדת בהם - אסור, כמבואר בהלכה ד'. 31) אף שעל־ידי־זה בא הכלי לידי צירוף, "שכן לוטשי הברזל עושים: מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת, ומכבים אותו במים כדי לחסמו, וזהו לצרף שהעושה אותו חייב והוא תולדת מכבה" (רבינו בפי"ב ה"ב), מכל־מקום מותר כיון שאינו מתכוון לזה, ודבר שאינו מתכוון מותר (כמבואר בפ"א ה"ה). ואף ש"בפסיק רישיה" (=שהמלאכה היא תוצאה מוכרחת מעבודתו) חייב, כאן אין זה "פסיק רישיה" שלפעמים אינו מצרף. 32) שרתח על האש. 33) משנה, שבת מב, א. 34) בשבת. 35) שהם קלים להתבשל. 36) שבת מב, ב: "אמר רב נחמן, מילחא צריכא בישולא כבישרא דתורא" (מלח צריך בישול כבשר השור).

ז. אֵין[37] שׁוֹרִין אֶת הַחִלְּתִית[38] - בֵּין בְּפוֹשְׁרִין, בֵּין בְּצוֹנְנִין[39]; אֲבָל שׁוֹרֶה אוֹתוֹ בְּתוֹךְ הַחֹמֶץ[40]. וְאִם[41] שָׁתָהוּ בְּיוֹם חֲמִישִׁי וְשִׁשִּׁי - הֲרֵי זֶה שׁוֹרֶה בְּשַׁבָּת בְּצוֹנְנִין, וּמַנִּיחוֹ בַּחַמָּה[42] עַד שֶׁיְּחַם, וְשׁוֹתֶה; כְּדֵי שֶׁלֹּא יֶחֱלֶה אִם פָּסַק מִלִּשְׁתּוֹת.

37) משנה, שבת קמ, א. 38) צמח חריף הריח "ושורין אותו בפושרין ושותים את המים לרפואה" (רש"י). 39) משום שהוא "מעשה חול" (גמרא, שם). 40) "ומטבל בו מאכלו" (רש"י). 41) מבואר בפכ"א הכ"ב. 42) ראה להלן הלכה ט.

ח. דָּבָר[43] שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל קֹדֶם הַשַּׁבָּת, אוֹ נִשְׁרָה בְּחַמִּין מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עַכְשָׁו צוֹנֵן, מֻתָּר לִשְׁרוֹתוֹ בְּחַמִּין בְּשַׁבָּת[44]. וְדָבָר שֶׁהוּא צוֹנֵן מֵעִקָּרוֹ, וְלֹא בָּא בְּחַמִּין מֵעוֹלָם - מְדִיחִין אוֹתוֹ בְּחַמִּין[45] בְּשַׁבָּת, אִם לֹא הָיְתָה הֲדָחָתוֹ גְּמַר מְלַאכְתּוֹ[46], אֲבָל אֵין שׁוֹרִין אוֹתוֹ בְּחַמִּין.

43) משנה, שבת קמה, ב. 44) שאין בישול אחר בישול, ולפיכך מותר לשרותו אף בכלי ראשון (לאחר שהורידו אותו מן האש). 45) מערה עליו חמין מכלי שני, אבל לשרותו - אף בכלי שני אסור שנראה כמבשל. ויש מפרשים "בחמין" - בכלי ראשון (ר"ת ב'תוספות' שבת לט.) שעירוי מכלי ראשון אינו מבשל, ובכלי שני מותר אפילו לשרות (רשב"א ב'תוספות' שם). 46) כמבואר בפ"ט ה"ב.

ט. מֻתָּר[47] לְהָחֵם בַּחַמָּה[48], אַף־עַל־פִּי שֶׁאָסוּר[49] לְהָחֵם בְּתוֹלְדוֹת חַמָּה[50]; שֶׁאֵינוֹ בָּא לִטְעוֹת מֵחַמָּה לְאוּר[51]. לְפִיכָךְ מֻתָּר לִתֵּן מַיִם צוֹנְנִין בַּשֶּׁמֶשׁ כְּדֵי שֶׁיְּחַמּוּ. וְכֵן נוֹתְנִין מַיִם יָפִים[52] לְתוֹךְ מַיִם רָעִים בִּשְׁבִיל שֶׁיִּצָּנְנוּ. וְנוֹתְנִין תַּבְשִׁיל לְתוֹךְ הַבּוֹר בִּשְׁבִיל שֶׁיְּהֵא שָׁמוּר[53].

47) משנה, שבת קמו, ב. 48) בשמש. 49) שבת לט, א. מבואר למעלה בפ"ט ה"ג: "שגזרו עליהם מפני תולדות האור". 50) "אין מפקיעים (שוברים) ביצה על סודר שהוחם בחמה, כדי שתצלה מחום הסודר" (רש"י). 51) אין גוזרים שאם נתיר לחמם בשבת יבוא לחמם באש.

52) שמים כלי מלא מים ראויים לשתיה לתוך מים שאינם ראויים לשתיה, כדי לצננם. ובגמרא (שבת קמו:) שאלו: פשיטא שמותר. ותירצו, שאגב הלכה אחרת נשנתה. אבל בדברי רבינו צ"ע (ועיין ב'דרישה' ל'טור' אורח־חיים סוף סי' שיח). 53) שלא יבאש מחמת החום ואין חוששים שמא ישווה גומות (שבת קמו:).

1 **י. מְעָרֵב[54] אָדָם מַיִם וּמֶלַח וָשֶׁמֶן, וְטוֹבֵל בּוֹ פִּתּוֹ אוֹ**
2 **נוֹתְנוֹ לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל[55]. וָהוּא, שֶׁיַּעֲשֶׂה מְעַט; אֲבָל**
3 **הַרְבֵּה - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹשֶׂה מְלָאכָה**
4 **מִמְּלֶאכֶת הַתַּבְשִׁיל. וְכֵן[56] לֹא יַעֲשֶׂה מֵי מֶלַח עַזִּין,**
5 **וְהֵן שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי מֶלַח וּשְׁלִישׁ מַיִם, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה**
6 **כְּעוֹשֶׂה מוּרְיָס[57]. וּמֻתָּר לִמְלֹחַ בֵּיצָה[58]; אֲבָל צְנוֹן**
7 **וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּכוֹבֵשׁ כְּבָשִׂים**
8 **בְּשַׁבָּת; וְהַכּוֹבֵשׁ אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְבַשֵּׁל[59]. וּמֻתָּר**
9 **לְטַבֵּל צְנוֹן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בְּמֶלַח, וְאוֹכֵל.**

54) משנה, שבת קח, ב. 55) כמו שכתב בסמוך, שהכובש הרי הוא כמבשל, ולכן אסרו כאן שנראה שרוצה לכבוש. 56) שבת קח, ב. 57) דגים כבושים במלח. וכובש הרי הוא כמבשל, כמו שכתב בסמוך. 58) שאין דרך לכבוש הביצים (׳מגן אברהם׳ סי׳ שכא ס"ק ה). 59) כן אמרו בכמה מקומות בש"ס "שכבוש הרי הוא כמבושל" (חולין צז: ושם נסמן). ואף שבשבת אין חיוב בבישול אלא על ידי האור - אסרו רבנן גם כבוש שהוא כמבשל (׳משנה ברורה׳ סי׳ שכא).

10 **יא. מֻתָּר[60] לְעָרֵב יַיִן וּדְבַשׁ וּפִלְפְּלִין בְּשַׁבָּת לְאָכְלָן[61];**
11 **אֲבָל יַיִן וּמַיִם[62] וְשֶׁמֶן אַפַּרְסְמוֹן - אָסוּר; שֶׁאֵין זֶה**
12 **רָאוּי לַאֲכִילַת בְּרִיאִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[63].**

60) שבת קמ, א. 61) מפני שהוא מאכל בריאים. 62) בגמרא שם: "יין ישן ומים צלולין". ורבינו סובר שזהו לאו דוקא, ועיין ׳מעשה רוקח׳. 63) וכל דבר שהוא משום רפואה, אסרו חכמים לעשותו, גזירה משום שחיקת סממנים, כמבואר בפכ"א ה"כ.

13 **יב. חַרְדָּל[64] שֶׁלָּשׁוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת - לְמָחָר מְמַחוֹ[65] בֵּין**
14 **בַּיָּד בֵּין בַּכְּלִי, וְנוֹתֵן לְתוֹכוֹ דְּבַשׁ. וְלֹא יִטְרֹף[66], אֶלָּא**
15 **מְעָרֵב[67]. שַׁחֲלַיִם[68] שֶׁטְּרָפָן מֵעֶרֶב שַׁבָּת - לְמָחָר נוֹתֵן**
16 **לְתוֹכוֹ שֶׁמֶן וְחֹמֶץ וְתַבְלִין. וְלֹא יִטְרֹף, אֶלָּא מְעָרֵב.**
17 **שׁוּם שֶׁרִסְקוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת - לְמָחָר נוֹתְנוֹ לְתוֹךְ**
18 **הַגְּרִיסִין. וְלֹא יִשְׁחֹק, אֶלָּא מְעָרֵב.**

64) שבת קמ, א. צמח שגרעיניו חריפים ומרים, ובהשחקם יערבום במים וישתמשו בהם ללפת את האוכל. 65) ממיס אותן במים או ביין. 66) יערב בכח. 67) בנחת. ובנוסח אחר: "אלא מבערב" (כת"י התימנים), כלומר מערב שבת. 68) ירק שטעמו חריף, ושוחקים אותו במים.

19 **יג. הַנּוֹטֵל[69] שֵׂעָר מִגּוּף הָאָדָם - חַיָּב מִשּׁוּם גּוֹזֵז.**
20 **לְפִיכָךְ[70] אָסוּר לִרְחֹץ אֶת הַיָּדַיִם בְּדָבָר שֶׁמַּשִּׁיר אֶת**
21 **הַשֵּׂעָר וַדַּאי[71], כְּגוֹן אֲהָלָה[72] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. וּמֻתָּר לָחוֹף[73]**
22 **אֶת הַיָּדַיִם בַּעֲפַר לְבוֹנָה[74] וַעֲפַר פִּלְפְּלִין וַעֲפַר**
23 **יַסְמִין[75] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יַשִּׁיר שֵׂעָר**
24 **שֶׁעַל יָדוֹ; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן[76]. עֵרֶב דָּבָר שֶׁמַּשִּׁיר**
25 **אֶת הַשֵּׂעָר וַדַּאי עִם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מַשִּׁיר וַדַּאי: אִם[77]**
26 **הָיָה הָרֹב מִדָּבָר הַמַּשִּׁיר - אָסוּר לָחוֹף בּוֹ; וְאִם לָאו**
27 **- מֻתָּר.**

69) כמבואר בפ"ט ה"ח. 70) שבת נ, ב. 71) ואף שאין כוונתו להשיר את השער אלא להעביר את הזוהמא, ודבר שאינו מתכוון מותר, כיון שוודאי מעביר את השער, יש לו דין של "פסיק רישיה" כמבואר בפ"א ה"ו. 72) צמח טוב הריח, ויוצא ממנו שרף חריף שמשתמשים בו לכביסה. 73) לשפשף ולנקות. 74) בגמרא שם: עפר לבינתא, ופירש"י כתישת לבונה. ודעת רבינו כרב האי שפירש שם "עפר של לבונה ונקראת כנדאר לבאן בלשון ישמעאל" (מגיד משנה). 75) בגמרא שם "כוספא דיסמין". ופירש ה׳ערוך׳ (ערך כספן) "פסולת שומשמין שכובשים אותה בוורד של יסמין, ומייבשים ושוחקים אותם, ורוחצים בהם ידים מזוהמות". ולדעת רבינו שכתב "עפר יסמין", נראה שהוא כתישת היסמין עצמו. 76) ודבר שאינו מתכוין מותר, כיון שאינו ודאי שמשיר את השיער. 77) "אם היה הרוב מדבר שאינו משיר מותר לחוף בו, ואם לאו אסור" (ויניציאה, שוניצינו). וה׳מגיד משנה׳ הכריע כנוסחתנו, ממה שאמרו בגמרא שם: "כל היכא דליכא רובא אהלא, שפיר דמי" (כל כמה שאין רוב מאהלא שוודאי משיר - מותר).

28 **יד. אָסוּר[78] לִרְאוֹת בְּמַרְאָה שֶׁל מַתֶּכֶת[79] בְּשַׁבָּת, גְּזֵרָה**
29 **שֶׁמָּא יַשִּׁיר בָּהּ נִימִין הַמְּדַלְדְּלִין מִן הַשֵּׂעָר, וַאֲפִלּוּ**
30 **קָבוּעַ בַּכֹּתֶל[80]. אֲבָל מַרְאָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל מַתֶּכֶת[81] -**
31 **מֻתָּר לִרְאוֹת בָּהּ, אֲפִלּוּ אֵינָהּ קְבוּעָה.**

78) שבת קמט, ב. 79) ששפתה חדה כאיזמל, וחוששים שמא יגלח במראה את הנימין המדולדלים (=שערות שאינן שוות עם שאר ראשו). 80) שלא יוכל להשיר בה שער, שלא חילקו חכמים בגזירותיהם. 81) כגון של זכוכית כשלנו, או אפילו של מתכת, כשאינה חדה בשפתה, ואין חוששים שמא יקח מספרים להשיר שערו, שעד שילך ויבוא ייזכר ששבת היום (גמרא, שם).

32 **טו. הַמְכַבֵּס[82] - חַיָּב מִשּׁוּם מְלַבֵּן. וְהַסּוֹחֵט כְּסוּת -**
33 **חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְכַבֵּס. לְפִיכָךְ[83] אָסוּר לִדְחֹק**
34 **מַטְלִית אוֹ מוֹךְ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בְּפִי הָאַשִּׁישָׁה[84] וְכַיּוֹצֵא**
35 **בָּהּ כְּדֵי לְסָתְמָהּ, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי סְחִיטָה[85]. וְאֵין[86]**
36 **מְקַנְּחִין בִּסְפוֹג[87], אֶלָּא אִם־כֵּן יֵשׁ לוֹ בֵּית אֲחִיזָה,**
37 **שֶׁלֹּא יִסְחֹט[88]. וְאֵין[89] מְכַסִּין חָבִית שֶׁל מַיִם[90] וְכַיּוֹצֵא**
38 **בָּהּ בְּבֶגֶד שֶׁאֵינוֹ מוּכָן לָהּ, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִסְחֹט.**

82) כמבואר בפ"ט הי"א. 83) שבת קמא, א. 84) פך שפיו צר. 85) שלפעמים זהו במצב של "פסיק רישיה", כלומר שוודאי ייסחט. 86) משנה, שבת קמג, א. 87) "צמר נעשה בחוף הים ושואב המים ומסתגפים בו"

(פירוש המשניות). 88) "שאם אין בו בית אחיזה, כשאוחזו נסחט בין אצבעותיו" (רש"י); והקשה על זה הראב"ד - הרי גם אם יש בו בית אחיזה אי־אפשר לקנח בלי סחיטה, ולכן פירש אחרת שכיון שיש לו בית אחיזה, הרי הוא כצלוחית מלאה מים שמריק ממנה מים. 89) שבת מח, א. 90) בגמרא שם, לא נזכר "מים", וב'מגיד משנה' גורס גם בגמרא "מים", ויש אומרים שלא גזרו אלא במים שמלבנים את הבגד, אבל בשאר משקין שאינם מלבנים לא גזרו, ומשום שמא יסחוט את הבגד לשתות את המשקין האלו (שחייב בזה משום דש), גם כן לא חששו ('מגן אברהם' סי' שיט סקי"א). ובנוסח אחר בדברי רבינו: "חבית של יין" (שונצינו, ויניציאה).

1 **טז. נִשְׁבְּרָה[91] לוֹ חָבִית בְּשַׁבָּת - מַצִּיל מִמֶּנָּה מַה**
2 **שֶּׁהוּא צָרִיךְ לַשַּׁבָּת[92] לוֹ וּלְאוֹרְחָיו, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא**
3 **יִסְּפֹג[93] בַּיַּיִן אוֹ יִטְּפַח[94] בְּשֶׁמֶן; שֶׁאִם יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ**
4 **שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי סְחִיטָה. וְכֵיצַד**
5 **מַצִּיל מִמֶּנָּה? מֵבִיא כְּלִי וּמַנִּיחַ תַּחְתֶּיהָ[95]. וְלֹא יָבִיא**
6 **כְּלִי אַחֵר וְיִקְלֹט[96], כְּלִי אַחֵר וִיצָרֵף[97]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא**
7 **יָבִיא כְּלִי דֶּרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים[98]. נִזְדַּמְּנוּ לוֹ אוֹרְחִים -**
8 **מֵבִיא כְּלִי אַחֵר וְקוֹלֵט[99], כְּלִי אַחֵר וּמְצָרְפוֹ לָרִאשׁוֹן.**
9 **וְלֹא יִקְלֹט וְאַחַר כָּךְ יַזְמִין, אֶלָּא יַזְמִין וְאַחַר כָּךְ יִקְלֹט.**
10 **וְאִם הֶעֱרִים[100] בְּדָבָר זֶה - מֻתָּר[101].**

91) משנה, שבת קמג, ב. 92) אם צריך שלש סעודות מציל שלש סעודות, בשחרית שאינו צריך אלא שתים – שתים, ובמנחה - אחת (להלן פ"כג ה"כא). 93) "לשים הספוג במקום היין ולחזור ולהטיפו בכלי" (רש"י). 94) מכניס ידו והשמן נדבק בה, ומקנחה בשפת הכלי. 95) שבת קיז, ב. אם נשברה החבית מראש גגו. 96) קילוח הנופל מן האויר. 97) יניח כלי סמוך לגג שיזוב מן הגג לכלי, והוא אוחז הכלי בידו (רש"י). 98) מתוך שהוא מחפש כלים הרבה, להציל את המשקה, ישכח שהיום שבת ויביא כלי דרך רשות הרבים. 99) כמה שצריך בשביל האורחים. 100) להזמין אורחים שאין להם צורך בכל המשקה שבחבית, וכוונתו שישאירו בשבילו. 101) כיוון שמצד הדין - מותר להציל כלים מן ההפסד, אלא שחכמים גזרו מתוך שהוא בהול על ממונו, אבל אם מביא בשביל אורחים, גם אם הוא מערים - יזכור ולא יבוא לחלל שבת.

11 **יז. טִיט[102] שֶׁעַל גַּבֵּי בִּגְדוֹ - מְכַסְּכְסוֹ[103] מִבִּפְנִים,**
12 **וְאֵינוֹ מְכַסְּכְסוֹ מִבַּחוּץ; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְכַבֵּס[104]. וּמֻתָּר**
13 **לְגָרְדוֹ[105] בְּצִפֹּרֶן[106], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יְלַבְּנוֹ.**
14 **הַמְכַסְּכֵס[107] אֶת הַסּוּדָר[108] - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
15 **מְלַבְּנוֹ; אֲבָל הֶחָלוּק - מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ אֶלָּא**
16 **לְרַכְּכוֹ.**

102) שבת קמא, א. 103) משפשפו מבפנים עד שהטיט נופל. 104) במים. 105) אפילו מבחוץ. 106) או בסכין, ולדעת ה'תוספות' מותר לגרד רק אם הוא עדיין לח, אבל לא ביבש שהוא כטוחן. 107) משפשף אחר כביסה בכדי לצחצחו. 108) מטפחת הצואר העשויה מצמר גפן, אבל בחלוק (הכתונת) העשוי פשתן מותר, שאין כוונתו ללבנו אלא לרככו, ודעת הראב"ד שגם בסודר מותר.

17 **יח. מִנְעָל[109] אוֹ סַנְדָּל שֶׁנִּתְלַכְלֵךְ בְּטִיט וּבְצוֹאָה -**
18 **מֻתָּר לְשַׁכְשְׁכוֹ[110] בְּמַיִם, אֲבָל לְכַבְּסוֹ - אָסוּר. וְאֵין[111]**
19 **מְגָרְדִין[112] לֹא מִנְעָלִים וְלֹא סַנְדָּלִים חֲדָשִׁים[113], אֲבָל**
20 **סָכִין (אוֹתָם)[114] וּמְקַנְּחִין אֶת הַיְּשָׁנִים[115]. כַּר[116] אוֹ**
21 **כֶּסֶת שֶׁהָיָה עֲלֵיהֶן צוֹאָה אוֹ טִנּוּף - מְקַנְּחוֹ**
22 **בִּסְמַרְטוּט. וְאִם הָיְתָה עַל שֶׁל עוֹר[117] - נוֹתְנִין עָלֶיהָ**
23 **מַיִם עַד שֶׁתִּכְלֶה.**

109) זבחים צד, ב. 110) לתת עליו מים עד שיכלה הלכלוך, לפי שבעור אין זה כיבוס כדלהלן. 111) שבת קמא, ב. 112) בסכין או בציפורן. 113) וכל־שכן שאסור לגרד ישנים שנשחקים יותר, והרי הוא עושה מלאכת ממחק ('מעשה רוקח', ועיין 'מאירי' ו'מגיד משנה'). ובנוסח אחר: "ואין מגרדין לא מנעלים ולא סנדלים, אבל סכין ומקנחין אותם" (כת"י התימנים). אבל צריך עיון, שהרי להלן (פרק כג ה"י) מפורש שיש חילוק בענין סיכת נעלים, שבחדשים אסור ובישנים מותר. 114) יש למחוק תיבה זו, שהרי אין סכין אלא נעלים ישנים כמובא למעלה ('מעשה רוקח'). 115) ראה בפכ"ג ה"י. 116) משנה, שבת קמב, ב. 117) אבל של בגד אסור, מפני ששרייתו במים זהו כיבוסו (זבחים צד:).

24 **יט. מִי[118] שֶׁנִּתְלַכְלְכָה יָדוֹ בְּטִיט - מְקַנְּחָהּ בִּזְנַב**
25 **הַסּוּס וּבִזְנַב הַפָּרָה וּבַמַּפָּה הַקָּשָׁה הָעֲשׂוּיָה לֶאֱחֹז בָּהּ**
26 **הַקּוֹצִים, אֲבָל לֹא בְּמַפָּה שֶׁמְּקַנְּחִין בָּהּ אֶת הַיָּדַיִם[119];**
27 **שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל, וְיָבוֹא לְכַבֵּס**
28 **אֶת הַמַּפָּה.**

118) תוספתא שבת פי"ז. 119) שמקפיד על לכלוכה, ויבוא לכבסה בשבת.

29 **כ. מִי[120] שֶׁרָחַץ בַּמַּיִם - מִסְתַּפֵּג[121] בַּאֲלוּנְטִיתוֹ[122]**
30 **וּמְבִיאָהּ בְּיָדוֹ, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִסְחֹט. וְכֵן מִי**
31 **שֶׁנָּשְׁרוּ[123] כֵּלָיו בְּמַיִם[124] - מְהַלֵּךְ בָּהֶן, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין**
32 **שֶׁמָּא יִסְחֹט. וְאָסוּר לוֹ לִשְׁטָחָן[125], וַאֲפִלּוּ בְּתוֹךְ**
33 **בֵּיתוֹ; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמַר הָרוֹאֶה: הֲרֵי זֶה כִּבֵּס כְּסוּתוֹ**
34 **בְּשַׁבָּת וּשְׁטָחָהּ לְיַבְּשָׁהּ. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים**
35 **מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן - אֲפִלּוּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים אָסוּר.**

120) שבת קמז, א. 121) מנגב את עצמו. 122) מגבת. 123) משנה, שבת קמו, ב. ופירש רש"י שם: "נשרו - שנפלו למים בשבת" - משורש "נשר". ורבינו בפירוש המשנה, כתב: "מגזרת משרה ושורין" משורש שרה. וצריך לנקד: נִשְׁרוּ הנו"ן בחיריק (כניקוד של נפעל). 124) בנוסח אחר: בדרך (כת"י התימנים). 125) "לשטוח בגדיו השרויים נגד החמה שיתייבשו" (פירוש המשניות).

36 **כא. שְׁתֵּי[126] מְטַהֲרוֹת[127] זוֹ עַל גַּב זוֹ - נוֹטֵל אֶת הַפְּקָק**
37 **מִבֵּינְתַּיִם וּמַשִּׁיקָן[128], וּמַחֲזִיר אֶת הַפְּקָק לִמְקוֹמוֹ;**

מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ בָּא לִידֵי סְחִיטָה, שֶׁהֲרֵי דַּעְתּוֹ שֶׁיֵּצְאוּ הַמַּיִם. וּפוֹקְקִין אֶת הַבִּיב[129] בְּסוּדָרִין וּבְכָל דָּבָר הַמְּטַלְטֵל כְּדֵי שֶׁלֹּא יָצוּפוּ הַמַּיִם עַל הָאֲכָלִים וְעַל הַכֵּלִים[130], אֲבָל אֵין פּוֹקְקִין אֶת הַבִּיב כְּדֵי שֶׁיֵּרְדוּ הַמַּיִם לַבּוֹר[131]; שֶׁמָּא יִסְחֹט בְּעֵת שֶׁדּוֹחֵק[132], שֶׁהֲרֵי[133] הַפִּקֵּק שָׁרוּי בַּמַּיִם.

126) תוספתא עירובין פ"ח. 127) כמין מקוואות נפרדות ויש צינור בין אחת לשניה, ופוקקים שלא יתערבו המים מזו לזו, וכשרוצה לחברן - נוטל את הפקק מהצינור. 128) מחברן. "וכוונתו לחבר שתי המטהרות, וכשמחזיר הפקק למקומו אין לחוש שידחוק את הפקק בנקב ויסחוט, שהרי כל כוונתו היא שהפקק לא יסתום את כל הנקב, כדי שהחיבור לא יפסק" (כסף־משנה). 129) חפירה שיורדים לתוכה השופכין. 130) שהרי אינו פוקק אלא שלא יצאו מים מרובים, אבל אינו חושש למים מועטים, ולפיכך אינו דוחק את הפקק הרבה ולא יבוא לידי סחיטה (כסף־משנה). 131) שבחצר. 132) סותם את הביב. 133) הראב"ד נותן טעם: "שהוא מקפיד על המים היורדים מן הגג שלא יצאו לרשות הרבים דרך הביב, אלא יכנסו לתוך הבור שבחצר, לכן מקפיד על הפקק שיהיה מהודק ביותר, ויבוא לידי סחיטה".

כב. אָסוּר[134] לְתַקֵּן בֵּית יָד שֶׁל בְּגָדִים וּלְשַׁבְּרָם שְׁבָרִים שְׁבָרִים[135], כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּתַקְּנִין בְּחֹל הַבְּגָדִים כְּשֶׁמְּכַבְּסִין אוֹתָן. וְכֵן[136] אֵין מְקַפְּלִים הַבְּגָדִים[137] בְּשַׁבָּת, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּחֹל בַּבְּגָדִים כְּשֶׁיְּכַבְּסוּ אוֹתָן. וְאִם לֹא הָיָה לוֹ כְּלִי אַחֵר לְהַחֲלִיפוֹ - מֻתָּר לְקַפְּלוֹ[138] וּלְפַשְּׁטוֹ וּלְהִתְכַּסּוֹת בּוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּתְנָאֶה בּוֹ בְּשַׁבָּת[139]. וָהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בֶּגֶד חָדָשׁ לָבָן[140]; שֶׁהֲרֵי הוּא מִתְמַעֵךְ וּמִתְלַכְלֵךְ מִיָּד. וּכְשֶׁיְּקַפֵּל - לֹא יְקַפֵּל אֶלָּא אִישׁ אֶחָד; אֲבָל לְקַפֵּל בִּשְׁנַיִם - אָסוּר[141].

134) ביצה כג, א. 135) "לקמטם כמו שעושים בחלוקי הנשים בבתי השוקיים ובתי הידיים, ושמים אותם על עץ חלק והוא מעשה אומן ואסור" (רש"י). 136) משנה, שבת קיג, א. 137) בנוסח אחר: "אין מקפלים את הכלים" (כת"י התימנים). 138) שלא נאה ללבוש בשבת בגד מקומט. 139) אבל אם אין בדעתו ללבשו בשבת - אסור. 140) שבו אין הקיפול תיקון חשוב. 141) כי בשני בני אדם מתפשטים הקמטים לגמרי, ונחשב תיקון גמור.

כג. הַצּוֹבֵעַ - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת. לְפִיכָךְ[142] אָסוּר לְאִשָּׁה לְהַעֲבִיר סְרָק[143] עַל פָּנֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּצוֹבַעַת. וְהַתּוֹפֵר - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת. לְפִיכָךְ[144] אָסוּר לְמַלֹּאת הַכַּר וְהַכֶּסֶת הַחֲדָשִׁים בְּמוֹכִין[145], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְּפֹּר. אֲבָל מוֹכִין שֶׁנָּשְׁרוּ מִן הַכַּר אוֹ מִן הַכֶּסֶת - מַחֲזִירִין אוֹתָן בְּשַׁבָּת.

142) שבת צה, א. 143) צבע אדום. 144) שבת מח, א. 145) כל דבר רך כצמר גפן ופקיעי בגדים, נקרא "מוך".

כד. הַקּוֹרֵעַ - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת. לְפִיכָךְ[146], מִי שֶׁנִּסְתַּבְּכוּ בְּגָדָיו בְּקוֹצִים - מַפְרִישָׁן בְּצִנְעָה[147], וּמִתְמַהְמֵהַּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרַע. וְאִם נִקְרְעוּ - אֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְכַּוֵּן[148]. וּמֵתֶּר[149] לִלְבֹּשׁ בְּגָדִים חֲדָשִׁים[150], וְאִם נִקְרְעוּ[151] - נִקְרָעוּ. פּוֹצְעִין[152] אֶת הָאֱגוֹז בְּמַטְלִית[153], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא תִּקָּרַע[154].

146) "ירושלמי" שבת פ"ז ה"ב. 147) שלא יראהו אדם, כיון שהוא כמתקן ("קרבן העדה"). 148) ואילו נתכוין לקרוע - חייב. ואף שהקורע אינו חייב אלא כשקורע על מנת לתפור (כמבואר בפ"י ה"י) - גם כאן כוונתו לתקנו ולתפרו אחר שיסיר את הקוצים ("מעשה רוקח"). 149) "ירושלמי" שבת פ"ז ה"ב. 150) אף שאינו יודע אם הם כמידתו, ואפשר שיקרעו בלבישתו. 151) כיון שאינו מתכוון לכך. 152) שוברים. והיא ברייתא במס' ביצה (לד.) לענין יום־טוב. 153) מכה במטלית על עץ או אבן, כדי לשבור הרבה אגוזים בבת אחת (הר"ן). 154) כיון שאינו מתכוון לקרוע, ועוד: שאין זה קורע על מנת לתפור.

כה. הַתּוֹקֵעַ[155] - חַיָּב מִשּׁוּם בּוֹנֶה[156]. לְפִיכָךְ[157], כָּל הַדְּלָתוֹת הַמְחֻבָּרוֹת לַקַּרְקַע - לֹא נוֹטְלִין אוֹתָן וְלֹא מַחֲזִירִין, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְקַע[158]. אֲבָל דֶּלֶת שִׂדָּה[159] תֵּבָה וּמִגְדָּל[160], וּשְׁאָר דַּלְתּוֹת הַכֵּלִים - נוֹטְלִין וְלֹא מַחֲזִירִין[161]. וְאִם[162] נִשְׁמַט צִיר[163] הַתַּחְתּוֹן שֶׁלָּהֶן - דּוֹחֲקִין אוֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ[164]. וּבַמִּקְדָּשׁ[165] - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. אֲבָל צִיר הָעֶלְיוֹן שֶׁנִּשְׁמַט - אָסוּר לְהַחֲזִירוֹ בְּכָל מָקוֹם[166], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְקַע.

155) תוחב, נועץ. 156) ראה למעלה פ"י הי"ג. 157) שבת קכב, ב. 158) בגמרא שם אמרו "שמא יתקע" על דלת שידה תיבה ומגדל מפני שאין בנין בכלים, אבל במחוברים לקרקע חייב משום בונה, וכמו שכתב רבינו לעיל (פ"י הי"ד). והרי"ף הביא דלת של שידה כו' נוטלין ולא מחזירין, של לול של תרנגולים לא נוטלין ולא מחזירין גזירה שמא יתקע. וכתב הר"ן, שמה שכתב "גזירה שמא יתקע" זה שייך להרישא "דלת של שידה" (ועיין מגיד־משנה). [ואולי היו כתובות מילים אלו "גזירה שמא יתקע" בדברי רבינו בסוף הבבא של דלת שידה תיבה ומגדל, ובטעות הדומות "ולא מחזירין" - "ולא מחזירין" נשתרבבו המלים האלו למעלה, ועיין מגיד־משנה וב"י וב"ח סי' שח]. 159) מין תיבה. 160) תיבה גבוהה נפתחת מהצד, לשים בה דברים לשמירה. 161) שמא יתקע, ראה למעלה. 162) משנה, עירובין קב, ב. 163) יתד של ברזל שבדלת למעלה ולמטה, והדלת סובבת עליה. "הדלת תסוב על ציר" (משלי כו, יד). 164) שנוח להחזירה, כיון שנשאר הציר העליון. 165) לא גזרו שמא יתקע, שאין שבות במקדש, כמבואר בהל' קרבן פסח פ"א הט"ז. 166) "מפני שיש בו טורח, ושמא יצטרך לחזקו במסמר או בעץ, ויתחייב משום בונה, ואף־על־פי שאין בנין בכלים, לא אמרו אין בנין בכלים, אלא שאם היו מפורקים והחזירם אינו חייב משום בונה, אבל אם תקע בהם עץ או מסמר - חייב משום בונה. אבל הציר התחתון אין בו טורח" ("מעשה רוקח").

כו. אֵין[167] גּוֹדְלִין[168] אֶת שְׂעַר הָרֹאשׁ, וְאֵין פּוֹקְסִין[169] אוֹתוֹ; מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּבוֹנֶה. וְאֵין[170] מַחֲזִירִין מְנוֹרָה שֶׁל חֲלִיּוֹת, וְלֹא כִּסֵּא הַמְּפֻצָּל[171], וְלֹא שֻׁלְחָן הַמְּפֻצָּל, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּבוֹנֶה. וְאִם הֶחֱזִיר - פָּטוּר; שֶׁאֵין בִּנְיָן בְּכֵלִים, וְאֵין סְתִירָה בְּכֵלִים. וְאִם הָיָה רָפוּי - מֻתָּר[172] לְהַחֲזִירוֹ. וְאֵין[173] מְתַקְּנִין חֲלִיּוֹת שֶׁל שִׁדְרָה שֶׁל קָטָן[174] זוֹ בְּצַד זוֹ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּבוֹנֶה.

167) משנה, שבת צד, ב. וכרבנן ולא כרבי אליעזר שסובר שגודלת ופוקסת חייבת חטאת. 168) לקלוע שער הראש. 169) לחלק שער הראש לכאן ולכאן אצל הצדעים. 170) שבת מז, א. 171) העשוי פרקים פרקים, ואפשר לפרקו לחלקים ולחזור לחברם. 172) כרבן שמעון בן גמליאל (שם מז:). 173) משנה, שבת קמז, ב. 174) חוליות שדרתו שנתפרקו אין מיישרים אותן, אבל ביום הלידה שיש סכנה בדבר - מותר (לעיל פ"ב הי"ד).

כז. הָעוֹשֶׂה[175] אֹהֶל קָבוּעַ[176] - חַיָּב מִשּׁוּם בּוֹנֶה. לְפִיכָךְ[177] אֵין עוֹשִׂין אֹהֶל עֲרַאי לְכַתְּחִלָּה, וְלֹא סוֹתְרִין אֹהֶל עֲרַאי; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה אוֹ יִסְתֹּר אֹהֶל קָבוּעַ. וְאִם עָשָׂה אוֹ סָתַר אֹהֶל עֲרַאי - פָּטוּר. וּמֻתָּר[178] לְהוֹסִיף עַל אֹהֶל עֲרַאי בְּשַׁבָּת. כֵּיצַד? טַלִּית שֶׁהָיְתָה פְּרוּסָה עַל הָעַמּוּדִים אוֹ עַל הַכְּתָלִים, וְהָיְתָה כְּרוּכָה קֹדֶם הַשַּׁבָּת - אִם נִשְׁאַר מִמֶּנָּה גַּג טֶפַח[179] מָתוּחַ - הֲרֵי זֶה מוֹתֵחַ אֶת כֻּלָּהּ בְּשַׁבָּת עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אֹהֶל גָּדוֹל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

175) כמבואר בפ"י הי"ג. 176) העשוי להתקיים ימים רבים; 'ירושלמי' (שבת פ"ז ה"ב): "מה בנין היתה במשכן, שהיו נותנים קרשים על גבי אדנים, וכי לא לשעה (בנין ארעי) היתה? - אמר רבי יוסי: מכיון שהיו חונים ונוסעים על פי הדיבור, כמו שהיא לעולם". 177) שבת קלז, ב. 178) עירובין קב, א. 179) שכיון שנשאר טפח - יש בו דין אוהל.

כח. אֵין[180] תּוֹלִין אֶת הַכִּלָּה[181], שֶׁהֲרֵי נַעֲשֵׂית תַּחְתֶּיהָ אֹהֶל עֲרַאי. וּמֻתָּר לְהַנִּיחַ מִטָּה וְכִסֵּא וּטְרַסְקַל[182], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיַּעֲשֶׂה תַּחְתֶּיהֶן אֹהֶל; שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ עֲשִׂיַּת אֹהֶל, לֹא קֶבַע וְלֹא עֲרַאי[183].

180) שבת קלח, א. 181) כעין אוהל סביב המיטה, עשוי מארג למחסה מפני הזבובים. 182) כסא בעל שלש רגלים. 183) לפי שאינו משתמש באויר שתחתיו (מגיד־משנה).

כט. כָּל[184] אֹהֶל מְשֻׁפָּע, שֶׁאֵין בְּגַגּוֹ טֶפַח וְלֹא בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לְגַגּוֹ רֹחַב טֶפַח - הֲרֵי זֶה אֹהֶל עֲרַאי, וְהָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת - פָּטוּר. טַלִּית כְּפוּלָה[185], שֶׁהָיוּ עֲלֵיהָ חוּטִין[186] שֶׁהִיא תְּלוּיָה בָּהֶן מֵעֶרֶב שַׁבָּת - מֻתָּר[187] לִנְטוֹתָהּ וּמֻתָּר לְפָרְקָהּ. וְכֵן הַפְּרֹכֶת[188].

184) סוכה יט, ב. 185) שבת קלח, א. ופירש"י שם: "שוטח טליתו על גבי ארבעה יתדות לישן תחתיה, וראשיו מתכפלים לכאן ולכאן לצד הארץ, והם דפנות להגן מן החמה". אבל ממה שכתב רבינו הלכה זו ביחד עם הלכות אוהל משופע, נראה שגם כאן מדובר שהטלית פרוסה על מוט אחד באופן שאין בגגה טפח. וכן כתב ה'מגיד משנה'. 186) אם כרך את הטלית בחוטין מבעוד יום, כדי למשכה בהם ולפרוס לכאן ולכאן (רש"י). 187) על ידי החוטים למשכה בשבת, ואינו כעושה אוהל ארעי אלא כמוסיף על אוהל ארעי שמותר. 188) שאין איסור אוהל אלא בגג ולא במחיצה. וראה להלן הלכה לב.

ל. כְּלַת[189] חֲתָנִים[190], שֶׁאֵין בְּגַגָּהּ טֶפַח וְאֵין בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לְגַגָּהּ רֹחַב טֶפַח - הוֹאִיל שֶׁהִיא מְתֻקֶּנֶת לְכָךְ[191], מֻתָּר לִנְטוֹתָהּ וּמֻתָּר לְפָרְקָהּ. וְהוּא, שֶׁלֹּא תְּהֵא מְשֻׁלְשֶׁלֶת מֵעַל הַמִּטָּה טֶפַח[192]. פְּקַק[193] הַחַלּוֹן - בִּזְמַן שֶׁהוּא מְתֻקָּן[194] לְכָךְ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר וְאֵינוֹ תָּלוּי - מֻתָּר לִפְקֹק בּוֹ הַחַלּוֹן.

189) שבת קלח, ב. 190) "אינה דומה לשאר כילות, ששאר כילות פרוסות על ארבעה קנים, ויש להן גג שהוא כאוהל, ושל חתנים על גבי נקליטין (עמודים) שאינם אלא שנים באמצעית המיטה, וקנה נתון עליהם, והיריעה נתונה עליו ונופלת לכאן ולכאן, ואין לה גג טפח, לפיכך אינה אוהל" (רש"י). 191) מוכנה מערב שבת. 192) שאם יש טפח, הרי הוא כמחיצה ואז נחשב השיפוע שלמעלה מן המיטה כגג וכאוהל ממש שאסור לעשותו בשבת. 193) משנה, שבת קכה, ב. והיא המפה שתולים כנגד החלונות להסתיר אורם (פירוש המשניות). 194) שחישב עליו מערב שבת לסתום בו את החלון (הרשב"א).

לא. כּוּבַע[195] שֶׁעוֹשִׂין עַל הָרֹאשׁ, וְיֵשׁ לוֹ שָׂפָה מַקֶּקֶפֶת, שֶׁהִיא עוֹשָׂה צֵל כְּמוֹ אֹהֶל עַל לְבוּשׁוֹ[196] - מֻתָּר לְלָבְשׁוֹ[197]. וְאִם הוֹצִיא מִן הַבֶּגֶד סָבִיב לְרֹאשׁוֹ אוֹ כְּנֶגֶד פָּנָיו כְּמוֹ אֹהֶל[198], וְהָיָה מְהֻדָּק עַל רֹאשׁוֹ, וְהָיָה הַשָּׂפָה שֶׁהוֹצִיאָהּ קָשָׁה בְּיוֹתֵר כְּמוֹ גַּג - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֹהֶל עֲרַאי[199].

195) שבת קלח, ב. 196) בכת"י תימן: "לובשו". 197) אף אם יש ברחבו טפח, כיון שאין השפה קשה - אין זה אוהל. 198) "הניח טליתו על ראשו כדרך שהוא מתעטף על ראשו, והרחיקה להלן מראשו טפח" (רש"י). 199) בוודאי מדובר בשיש ברחבו טפח, שאם לא כן אינו אוהל.

לב. הַנּוֹטֶה[200] פָּרֹכֶת וְכַיּוֹצֵא בָהּ - צָרִיךְ לְהִזָּהֵר, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אֹהֶל בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹטֶה[201]. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה פָּרֹכֶת גְּדוֹלָה - תּוֹלִין אוֹתָהּ שְׁנַיִם[202], אֲבָל אֶחָד - אָסוּר. וְאִם הָיְתָה כְּלָה[203] שֶׁיֵּשׁ לָהּ גַּג[204] - אֵין מוֹתְחִין אוֹתָהּ וַאֲפִלּוּ עֲשָׂרָה; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּגְבַּהּ מְעַט מֵעַל הָאָרֶץ, וְתֵעָשֶׂה אֹהֶל עֲרַאי[205].

200) שבת קלח, ב. 201) כי בשעה שעוסק בתלייתה, מתקפל מעט מרחבה, ואם יהיה הכפל טפח, יש בה משום

עשיית אוהל. 202) מפני ששנים יכולים לתלותה בבת אחת שלא תתקפל. 203) מבואר בהלכה כח. 204) טפח. 205) הראב"ד השיג כאן, וסובר שטעם ההבדל בין אחד לשנים הוא, כי אם יעשה אחד לא יוכל לכוון הלולאות כנגד היתדות, וישנה קיפולו ונראה כמתקנו לכתחילה, והוא־הדין בכילה שיש לה גג, שאפילו עשרה אין יכולים לכוון שלא לשנות את קיפולו.

לג. בֶּגֶד[206] שֶׁמְּכַסֶּה[207] בּוֹ פִּי הֶחָבִית[208] - לֹא יְכַסֶּה בּוֹ אֶת כֻּלָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֶׂה אֹהֶל[209]; אֲבָל מְכַסֶּה הוּא מִקְצָת פִּיהָ. הַמְסַגֵּן בִּכְפִיפָה מִצְרִית[210] - לֹא יַגְבִּיהַּ קַרְקָעִית הַכְּפִיפָה מִן הַכְּלִי טֶפַח[211], כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אֹהֶל עֲרַאי בְּשַׁבָּת.

206) שבת קלט, ב. 207) כלומר, שמוכן לכסות בו, שאם לא כן אסור שמא יסחוט (למעלה הלכה טו). 208) כשאינה מלאה, ויש בין המים לבגד חלל טפח (כמו שכתב בסמוך) (הרשב"א). 209) ודעת הראב"ד והרשב"א שאין בכיסוי כלים דין אוהל, וכאן אסור משום "עובדין דחול", שנראה כמשמרת (ראה פ"ח הי"ד). 210) סל של נצרים. 211) שאין אוהל בפחות מטפח.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו שבותי יתר המלאכות, אותן שיש להן שבותין, והן ארבע, וכולן על הסדר.

א. הָעוֹשֶׂה[2] נֶקֶב שֶׁהוּא עָשׂוּי לְהַכְנִיס וּלְהוֹצִיא - כְּגוֹן נֶקֶב שֶׁבְּלוּל הַתַּרְנְגוֹלִין, שֶׁהוּא עָשׂוּי לְהַכְנִיס הָאוֹרָה וּלְהוֹצִיא הַהֶבֶל[3] - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם מַכֶּה בְּפַטִּישׁ[4]. לְפִיכָךְ גָּזְרוּ עַל כָּל נֶקֶב - אֲפִלּוּ הָיָה עָשׂוּי לְהוֹצִיא בִּלְבַד אוֹ לְהַכְנִיס בִּלְבַד - שֶׁמָּא יָבוֹא לַעֲשׂוֹת נֶקֶב שֶׁחַיָּבִין עָלָיו. וּמִפְּנֵי זֶה אֵין נוֹקְבִין בְּחָבִית נֶקֶב חָדָשׁ, וְאֵין מוֹסִיפִין בּוֹ. אֲבָל פּוֹתְחִין נֶקֶב יָשָׁן[5]. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַנֶּקֶב לְמַטָּה מִן הַשְּׁמָרִים; שֶׁאִם הָיָה לְמַטָּה מִן הַשְּׁמָרִים - הֲרֵי זֶה עָשׂוּי לְחַזֵּק[6], וְאָסוּר לְפָתְחוֹ.

2) שבת קמו, א. 3) אדי חום וריח רע שלא ימותו התרנגולים. 4) ראה למעלה פרק י' הלכה יד והלכה טז. 5) נקב שהיה שם מכבר ונסתם. 6) את הכלי, שלא יצא יינו למטה מן השמרים אצל שוליו, שכל כובד היין נשען שם, וצריך סתימה מעולה, לפיכך כשפותחו, חשוב כפותח נקב חדש (רש"י).

ב. נוֹקְבִין מְגוּפָה[7] שֶׁל חָבִית לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה יַיִן, וּבִלְבַד שֶׁיִּנָּקְבֶנָּה מִלְּמַעְלָה; אֲבָל מִצַּדָּהּ[8] - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמִתַּקֵּן כְּלִי. שׁוֹבֵר[9] אָדָם אֶת הֶחָבִית לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה גְּרוֹגְרוֹת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹת כְּלִי[10]. וּמְבִיא אָדָם חָבִית שֶׁל יַיִן, וּמַתִּיז אֶת רֹאשָׁהּ בְּסַיִף לִפְנֵי הָאוֹרְחִין[11], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[12]; שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ אֶלָּא לְהַרְאוֹת נְדִיבַת לִבּוֹ[13].

7) שבת קמו, א. סתימת החבית היתה עשויה מטיט, וכשלא היו צריכים לכל היין שבחבית, לא היו מסירים את כל המגופה, כי יין מגולה מתקלקל, אלא היו נוקבים חור בראש המגופה. 8) כשאינו רוצה לפתוח את המגופה, שלא יפלו עפר או פסולת ביין, עושה בה פתח מן הצד. 9) משנה, שבת קמו, א. 10) לנקבה יפה בפה נאה (רש"י). 11) בנוסח אחר: "לצורך האורחין" ('מעשה רוקח'). 12) "שאין במקלקל שום איסור בשבת" (רש"י) אם עושה כן לצורך שבת (ר"ן). 13) ואין כוונתו לתקן הכלי.

ג. וּכְשֵׁם[14] שֶׁאָסוּר לִפְתֹּחַ כָּל נֶקֶב[15], כָּךְ אָסוּר לִסְתֹּם כָּל נֶקֶב. לְפִיכָךְ אָסוּר לִסְתֹּם נֶקֶב הֶחָבִית, וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְמָרֵחַ[16] וְאֵינוֹ בָּא לִידֵי סְחִיטָה, כְּגוֹן שֶׁיִּסְתֹּם בְּקִיסָם אוֹ בִּצְרוֹר קָטָן[17]. אֲבָל אִם הִנִּיחַ שָׁם אֹכֶל כְּדֵי לְהַצְנִיעוֹ, וְנִמְצָא הַנֶּקֶב נִסְתָּם - מֻתָּר. וּמֻתָּר לְהַעֲרִים בְּדָבָר זֶה[18].

14) שבת קלט, ב. 15) אפילו אינו עשוי להכניס ולהוציא, כמבואר בה"א. 16) כי אם "ממרח בשעוה או זפת וכיוצא בהן מדברים המתמרחים עד שיחליק פניהם - חייב משום מוחק" (רבינו בפי"א ה"ו). 17) בנוסח אחר, חסרה המילה "קטן" ('מעשה רוקח'). 18) כי הערמה בדבר שאינו אסור רק מדרבנן - מותר (שבת קלט:). וכן מבואר בפכ"ב הט"ז ובהלכות יום־טוב פ"ז ה"ח.

ד. כָּל דָּבָר שֶׁהוּא גְּמַר מְלָאכָה - חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם מַכֶּה בְּפַטִּישׁ[19]. וּמִפְּנֵי זֶה, הַגּוֹרֵר[20] כָּל שֶׁהוּא אוֹ הַמְתַקֵּן כְּלִי בְּאֵיזֶה דָּבָר[21] שֶׁיִּתַּקֵּן - חַיָּב. לְפִיכָךְ[22] אָסוּר לְהַשְׁמִיעַ קוֹל שֶׁל שִׁיר בְּשַׁבָּת - בֵּין בִּכְלֵי שִׁיר, כְּגוֹן כִּנּוֹרוֹת וּנְבָלִים, בֵּין בִּשְׂאָר דְּבָרִים. אֲפִלּוּ לְהַכּוֹת בְּאֶצְבַּע עַל הַקַּרְקַע אוֹ עַל הַלּוּחַ, אוֹ אַחַת כְּנֶגֶד אַחַת, כְּדֶרֶךְ הַמְשׁוֹרְרִים, אוֹ לְקַשְׁקֵשׁ אֶת הָאֱגוֹז לַתִּינוֹק, אוֹ לְשַׂחֵק בּוֹ בְּזוֹג[23], כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֹּק. כָּל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אָסוּר, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְתַקֵּן כְּלֵי שִׁיר.

19) שבת עג, א: "שכן האומן מכה בקורנס על הסדן להחליקו בגמר מלאכה" (רש"י), ורבינו חננאל פירש: "שהאומן מכה בפטיש על הכלי להשוות עקמימותו, וכן על האבן שבבניין להשוותה לחברותיה, וזהו גמר מלאכה". 20) שבת קג, ב. ובניגוד לדעת רש"י שחייב משום ממחק - לדעת רבינו חייב משום מכה בפטיש. ובנוסח אחר: "הגורד" (ויניציאה). וכן מובא בפ"י הט"ז. 21) בנוסח אחר: "באיזה דבר משתיהם חייב" ('מעשה רוקח'). 22) עירובין קד, א. 23) פעמון.

ה. אֵין[24] מְסַפְּקִין[25] וְלֹא מְרַקְּדִין וְאֵין מְטַפְּחִין[26] בְּשַׁבָּת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְתַקֵּן כְּלֵי שִׁיר. וּלְסַפֵּק כִּלְאַחַר יָד - מֻתָּר[27]. אֵין שָׁטִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְתַקֵּן[28] חָבִית שֶׁל שַׁיָּטִין[29]. בְּרֵכָה[30] שֶׁבְּחָצֵר - מֻתָּר לָשׁוּט בְּתוֹכָהּ; שֶׁאֵינוֹ בָּא לַעֲשׂוֹת חָבִית שֶׁל שַׁיָּטִין. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה לָהּ שָׂפָה מַקֶּפֶת, שֶׁלֹּא יֵעָקֵר מִמֶּנָּה הַמַּיִם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הֶכֵּר וְהֶפְרֵשׁ בֵּינָהּ וּבֵין הַיָּם[31].

24) משנה, ביצה לו, ב. וב'ספרא' (אחרי פרק ז) אמרו:

"מנין שלא יספוק ולא יטפיח ולא ירקד - תלמוד לומר: שבתון". 25) "הוא הניגון וההכאה בצלצל" (פירוש המשניות). ולדעת רש"י (שם) להכות ביד על הירך. 26) "ההכאה יד על יד" (פירוש המשניות). 27) 'ירושלמי' ביצה פ"ה ה"ב: "רבי היה משיא אשה לרבי שמעון בנו, והיו מטפחים באחורי ידיהם בשבת, עבר שם רבי מאיר ושמע קולם שהם מטפחים, אמר: רבותינו! הותרה השבת? (=חשב שמטפחים כדרכם – 'כסף משנה'). שמע רבי ואמר: מי זה שבא לרדותינו (לייסרנו) בתוך ביתינו? - שמע רבי מאיר קולו של רבי וברח". 28) בנוסח אחר: "יעשה" ('מעשה רוקח'). 29) כלי גומא ארוג כעין חבית, לשייט ללמוד בו לשחות על פני המים. 30) שבת מ, ב. 31) ודינה כאמבטיא, שלא גזרו בה שמא יעשה חבית של שייטין.

1 ו. אין[32] חוֹתְכִין שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל קָנֶה[33], מִפְּנֵי שֶׁהוּא
2 כְּמְתַקֵּן כְּלִי. הָיְתָה חֲתוּכָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ
3 מְתֻקֶּנֶת - מֻתָּר לְהַכְנִיסָהּ בְּנֶקֶב הֶחָבִית בְּשַׁבָּת לְהוֹצִיא
4 מִמֶּנָּה יַיִן, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יְתַקֵּן. וְאָסוּר לְהַנִּיחַ
5 עָלֶה שֶׁל הֲדַס[34] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בְּתוֹךְ הַנֶּקֶב שֶׁל חָבִית
6 כְּדֵי שֶׁיְּקַלַּח אֶת הַיַּיִן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּעוֹשֶׂה מַרְזֵב
7 בְּשַׁבָּת[35]. וְאֵין[36] שׁוֹבְרִין אֶת הַחֶרֶס, וְאֵין קוֹרְעִין אֶת
8 הַנְּיָר[37], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמְתַקֵּן כְּלִי.

32) שבת קמו, ב. 33) חלול, שנותנים בנקב החבית כדי להוציא את היין מתוכה. 34) "שנותנים על הנקב של חבית, להיות מקלח בו היין ולא יהיה שותת בדפני החבית" (ר"ח). 35) ודעת הרא"ש כרב אשי, שטעם האיסור הוא שמא יקטום עלה של הדס אם לא יהיה לו תלוש, ובמקום שיש לו הרבה קטומים מותר (סי' שיד). 36) משנה, ביצה לב, ב. 37) "כשצולים דגים, חותכים קנים או שוברים חרסים או חותכים נייר, ושורים במים ומסדרים את הנייר על גב התנור, כדי שהמתכת לא תשרוף את הדג" (רש"י).

9 ז. זְמוֹרָה[38] שֶׁהִיא קְשׁוּרָה בְּטָפִיחַ[39] - מְמַלְּאִין בָּהּ
10 בְּשַׁבָּת, וְאִם אֵינָהּ קְשׁוּרָה - אֵין מְמַלְּאִין בָּהּ; גְּזֵרָה
11 שֶׁמָּא יִקְטֹם אוֹתָהּ וְיִתְקָעֶהָ[40]. אָסוּר[41] לָחוּף[42] כְּלֵי כֶסֶף
12 בְּגַרְתִּקוֹן[43], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְלַבְּנָן כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאֻמָּנִין
13 עוֹשִׂין, וְנִמְצָא כְּמְתַקֵּן כְּלִי וְגוֹמֵר מְלַאכְתּוֹ בְּשַׁבָּת.
14 אֲבָל חוֹפְפִין אוֹתוֹ בְּחוֹל וּבְגֶתֶר[44]. וְכֵן כָּל הַכֵּלִים
15 חוֹפְפִין אוֹתָן בְּכָל דָּבָר. וְאָסוּר[45] לְהַדִּיחַ קְעָרוֹת
16 וְאִלְפָּסִין[46] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמְתַקֵּן[47], אֶלָּא
17 אִם־כֵּן הֲדִיחָן לֶאֱכֹל בָּהֶן סְעֻדָּה אַחֶרֶת בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת.
18 אֲבָל כְּלֵי שְׁתִיָּה, כְּגוֹן כּוֹסוֹת וְקִיתוֹנוֹת - מֻתָּר
19 לַהֲדִיחָן בְּכָל עֵת; שֶׁאֵין קֶבַע לִשְׁתִיָּה. וְאֵין[48] מַצִּיעִין
20 אֶת הַמִּטּוֹת בְּשַׁבָּת כְּדֵי לִישֵׁן עֲלֵיהֶן לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת[49],
21 אֲבָל מַצִּיעִין מִלֵּילֵי שַׁבָּת לְשַׁבָּת.

38) משנה, שבת קכה, ב. ענף גפן ארוך. 39) פך קטן, שהזמורה קשורה בו כעין חבל בדלי, כדי לדלות ולשאוב מים מהבור או מהמעיין. 40) "אם אינה קשורה אלא שיש עקמומית בראשה כעין מזלג ראוי לתלות בו את הטפיח, חוששים שמא יתקנה מתוך שהיא רכה ונמצא עושה כלי, וחייב משום מכה בפטיש" (רש"י). ובנוסח אחר: "שמא יקטום אותה ויתקננה" (ויניציאה). 41) שבת נ, א. 42) לשפשף ולצחצח. 43) טיט לבן מאי כרתים, שמצחצחים בו כלי כסף. 44) מין עפר כעין מלח חריף, משתמשים בו להסיר כתמים. 45) שבת קיח, א: "קערות שאכל בהם ערבית, מדיחן לאכול בהם שחרית; שחרית, מדיחן לאכול בהן בצהרים; בצהרים, מדיחן לאכול בהן במנחה; מן המנחה ואילך - שוב אינו מדיח". 46) מחבות עמוקות לטיגון ובישול. 47) לצורך יום חול (מגיד־משנה). 48) שבת קיג, א. 49) שהוא טורח משבת לחול.

22 ח. אָסוּר[50] לְהַטְבִּיל כֵּלִים טְמֵאִין בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי
23 שֶׁהוּא כְּמְתַקֵּן כְּלִי. אֲבָל אָדָם טָמֵא מֻתָּר לִטְבֹּל,
24 מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמִקֹּר[51]. וְאֵין[52] מַזִּין[53] עָלָיו בְּשַׁבָּת.
25 הַמַּטְבִּיל[54] כֵּלִים בְּשַׁבָּת: בְּשׁוֹגֵג - יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן,
26 בְּמֵזִיד - לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן עַד לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת[55].
27 וּמֻתָּר[56] לְהַטְבִּיל אֶת הַמַּיִם הַטְּמֵאִים בְּשַׁבָּת. כֵּיצַד
28 יַעֲשֶׂה? נוֹתְנָן בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן כְּלִי
29 אֲבָנִים[57], וּמַטְבִּיל הַכֵּלִים בְּמִקְוֶה, עַד שֶׁיַּעֲלֶה מֵי
30 הַמִּקְוֶה עֲלֵיהֶן וְיִטְהֲרוּ.

50) משנה, ביצה יז, ב. 51) רוחץ לתענוג ולהצטנן, ולא להטהר מטומאתו. 52) משנה בפסחים סה, ב ('מעשה רוקח'). 53) הזאת שלישי ושביעי לטהר טמא מת מטומאתו (במדבר יט). 54) תרומות פ"ב מ"ג. 55) כמבואר בפ"ו הכ"ג. 56) משנה, ביצה יז, ב. הטבלה זו נקראת "השקה", "מי שיש לו מים יפה לשתות ונטמאו, ממלא מהם כלי אבן ונותנים במקוה מים, עד שמשיק מים למים, ונמצאו אלו זרועים ומחוברים למי מקוה, ובטלים בהם ונטהרים" (רש"י שם). 57) "שאילו היה נותן אותם המים הטמאים בכלי עץ וכיוצא בו מן הכלים שמקבלים טומאה, היה נטמא הכלי באותם המים הטמאים שבתוכו" (פירוש המשניות).

31 ט. אֵין מַגְבִּיהִין[58] תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי
32 שֶׁנִּרְאֶה כְּמְתַקֵּן דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה מְתֻקָּן.

58) משנה, ביצה לו, ב. אין מפרישים תרומות ומעשרות.

33 י. מְעַבֵּד - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת הוּא. וְהַמְרַכֵּךְ[59] עוֹר
34 בְּשֶׁמֶן, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעַבְדָּנִים עוֹשִׂים - הֲרֵי זֶה מְעַבֵּד,
35 וְחַיָּב. לְפִיכָךְ[60] לֹא יָסוּךְ אָדָם רַגְלוֹ בְּשֶׁמֶן וְהוּא בְּתוֹךְ
36 הַמִּנְעָל[61] אוֹ בְּתוֹךְ הַסַּנְדָּל הַחֲדָשִׁים; אֲבָל סָךְ הוּא אֶת
37 רַגְלוֹ שֶׁמֶן וְלוֹבֵשׁ[62] מִנְעָלוֹ אוֹ סַנְדָּלוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן
38 חֲדָשִׁים. וְסָךְ כָּל גּוּפוֹ שֶׁמֶן וּמִתְעַגֵּל עַל גַּבֵּי
39 קָטַבְלְיָא[63] חֲדָשָׁה, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. בַּמֶּה דְּבָרִים
40 אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַשֶּׁמֶן מוּעָט, כְּדֵי שֶׁיְּצַחְצַח הָעוֹר
41 בִּלְבַד; אֲבָל אִם הָיָה בִּבְשָׂרוֹ שֶׁמֶן הַרְבֵּה, כְּדֵי שֶׁיְּרַכֵּךְ
42 הָעוֹר - הֲרֵי זֶה אָסוּר[64], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמְעַבְּדוֹ. וְהַכֹּל
43 - בַּחֲדָשִׁים, אֲבָל בִּישָׁנִים[65] - מֻתָּר.

יא. הַמְמָרֵחַ[66] רְטִיָּה בְּשַׁבָּת - חַיָּב מִשּׁוּם מוֹחֵק אֶת הָעוֹר. לְפִיכָךְ אֵין סוֹתְמִין נֶקֶב בְּשַׁעֲוָה[67] וְכֵיוֹצֵא בָּהּ, שֶׁמָּא יְמָרַח[68]. וַאֲפִלּוּ בְּשׁוּמֶן אֵין סוֹתְמִין אֶת הַנֶּקֶב, גְּזֵרָה מִשּׁוּם שַׁעֲוָה.

66) כמבואר בפי"א ה"ו. 67) משנה, שבת קמו, א: "ואם היתה נקובה, לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח. אמר רבי יהודה, מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב (שם מקום), ואמר: חוששני לו מחטאת (שמא מירח השעוה לדבקה בדפני הכלי סביב הנקב)". 68) מלבד איסור סתימת הנקב שנזכר בהלכה ג', אם סתמו בשעוה - חייב גם משום ממרח (כסף־משנה).

יב. כּוֹתֵב - מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת. לְפִיכָךְ[69] אָסוּר לִכְחֹל[70] בְּפוּךְ[71] וְכֵיוֹצֵא בּוֹ בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּכוֹתֵב[72]. וְאָסוּר[73] לִלְוּוֹת וּלְהַלְווֹת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִכְתֹּב[74]. וְכֵן אָסוּר לִקְנוֹת וְלִמְכֹּר[75] וְלִשְׂכֹּר וּלְהַשְׂכִּיר, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִכְתֹּב. לֹא[76] יִשְׂכֹּר אָדָם פּוֹעֲלִים בְּשַׁבָּת, וְלֹא יֹאמַר לַחֲבֵרוֹ לִשְׂכֹּר לוֹ פּוֹעֲלִין. אֲבָל לִשְׁאֹל וּלְהַשְׁאִיל - מֻתָּר[77]. שׁוֹאֵל[78] אָדָם מֵחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ "הַלְוֵנִי".

69) משנה, שבת צד, ב. 70) לצבוע. 71) מין אבק כחול, שנותנות הנשים סביבות עיניהן. 72) "שמוליך המכחול סביב העין, כאדם המוליך קולמוס סביב האות" (רש"י); וכן כתב רבינו בפירוש המשנה, כי כוחל הרי הוא ככותב [וכן היא מסקנת הגמרא (שבת צה. לפי כת"י מינכן) "כוחלת משום כותבת"]. 73) שבת קמח, א. 74) את החוב שלא ישכח. 75) וכן מפורש בנחמיה (יג, טז־יז) "והצורים ישבו בה, מביאים דג וכל מכר ומוכרים בשבת לבני יהודה וירושלים, ואריבה את חורי יהודה, ואומרים להם: מה הדבר הרע הזה אשר אתם עושים ומחללים את יום השבת"; ובמכילתא (פרשת תשא): "כי קודש היא לכם" - מגיד שהשבת מוספת קדושה על ישראל, מה שפלוני חנותו נעולה? - שהוא משמר את השבת . . . מעיד למי שאמר והיה העולם שברא את עולמו בששה ימים ונח ביום השביעי". 76) שבת קנ, א. 77) השאלה היא לזמן מועט, ולכן לא גזרו שמא יכתוב, אבל הלוואה היא לזמן מרובה, וחוששים שמא יכתוב ('רב אלפס'). 78) משנה, שבת קמח, א.

יג. אֶחָד[79] הַמּוֹכֵר בַּפֶּה[80] אוֹ בִּמְסִירָה - אָסוּר. [וְאָסוּר לִשְׁקֹל] - בֵּין בְּמֹאזְנַיִם, בֵּין שֶׁלֹּא בְּמֹאזְנַיִם. וּכְשֵׁם[81] שֶׁאָסוּר לִשְׁקֹל, כָּךְ אָסוּר לִמְנוֹת וְלִמְדֹּד[82] - בֵּין בִּכְלִי מִדָּה, בֵּין בַּיָּד, בֵּין בְּחֶבֶל.

79) ראה הל' יום־טוב פ"ד הי"ט וב'. 80) שהחליטו על המקח ולא מסרו לו. 81) משנה, שבת קנז, ב. 82) אבל מותר לומר לחבירו: מלא לי כלי זה, אף שהוא כלי של מידה, כיון שאינו מזכיר לו שם מידה (פ"ד מהלכות יו"ט הלכה כא).

יד. אֵין[83] דָּנִין[84] בְּשַׁבָּת, וְלֹא חוֹלְצִין[85] וְלֹא מְיַבְּמִין[86] וְלֹא מְקַדְּשִׁין[87]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִכְתֹּב. וְאֵין מַקְדִּישִׁין[88] וְלֹא מַעֲרִיכִין[89] וְלֹא מַחֲרִימִין[90], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמִקָּח וּמִמְכָּר[91]. וְאֵין מַגְבִּיהִין תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, שֶׁזֶּה דּוֹמֶה לְמַקְדִּישׁ[92] אוֹתָן פֵּרוֹת שֶׁהִפְרִישׁ. וָעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמְתַקֵּן אוֹתָן בְּשַׁבָּת. וְאֵין[93] מְעַשְּׂרִין אֶת הַבְּהֵמָה[94], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִרְשֹׁם בְּסִקְרָא[95]. וּמַקְדִּישׁ[96] אָדָם פִּסְחוֹ[97] בְּשַׁבָּת[98], וַחֲגִיגָתוֹ[99] בְּיוֹם טוֹב; שֶׁזּוֹ - מִצְוַת הַיּוֹם הִיא. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין, כָּךְ אֵין מְקַדְּשִׁין מֵי חַטָּאת[100].

83) משנה, ביצה לו, ב. 84) שמא יכתוב פסק־דין. 85) חליצת נעל היבם, שאינו רוצה לייבם את אשת אחיו המת, ואסור שמא יכתוב שטר חליצה. 86) שמא יכתוב שטר כתובה ליבמה. 87) אשה, שמא יכתוב שטר אירוסין וקידושין. 88) חפץ לה'. 89) להעריך ערך נפשו של הנודר להקדש לפי שנותיו (ויקרא כז). 90) האומר: הרי בהמה זו חרם - לבדק בית המקדש. 91) אין הכוונה שאסרו שמא יבוא לידי מקח וממכר, שהרי מקח וממכר גזירת חכמים היא, ואין גוזרים גזירה לגזירה, אלא שטעם האיסור באלה, שוה למקח וממכר: שמא יכתוב. 92) ראה למעלה הלכה ט [וכאן הוסיף טעם זה לתרומת חוץ לארץ שאוכל והולך ואחר כך מפריש (בכורות כז.) ואין בה הטעם של מתקן, ואסור להפרישה משום מקדיש, עיין ביצה ט.]. 93) משנה, בכורות נז, ב. 94) מעשר בהמה "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט, העשירי יהיה קודש לה'" (ויקרא כז, לב). 95) צבע אדום שרושמים בו את העשירי שיצא בפתח הדיר (ומה שלא אסרו בזה כבכל מקדיש, עיין 'תוספות' חגיגה ח. ד"ה משום סקרא). 96) שבת קמח, ב. 97) קרבן הפסח. 98) בערב פסח שחל בשבת, שהקרבת הפסח דוחה את השבת. 99) "חגיגה האמורה בתורה היא שיקריב שלמים ביום־טוב הראשון של חג בבואו לבית המקדש" (הל' חגיגה פ"א ה"א). 100) 'ספרי' (פ' בהעלותך פיסקא סה - "צפנת פענח"); "נתינת אפר הפרה על המים שנתמלאו הוא הנקרא "קידוש", והמים האלה שניתן עליהם האפר הם הנקראים מי חטאת ומים מקודשים", ובהם היו מטהרים את הטמאים (רבינו בהל' פרה אדומה פ"ו ה"א).

טו. הַמַּגְבִּיהַּ[101] תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב: בְּשׁוֹגֵג - יֹאכַל מִמַּה שֶׁהִתְקִין, בְּמֵזִיד - לֹא יֹאכַל עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת[102]. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ תִּקֵּן[103] אֶת הַפֵּרוֹת. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ[104] אוֹ הַמַּעֲרִיךְ אוֹ הַמַּחֲרִים בְּשַׁבָּת - בֵּין בְּשׁוֹגֵג, בֵּין בְּמֵזִיד - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּיוֹם טוֹב. וְכֵן הַמַּקְנֶה[105] לַחֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת - קָנָה. מְעַשְּׂרִין[106] אֶת הַדְּמַאי[107] בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[108], אֲבָל לֹא אֶת הַוַּדַּאי[109].

101) תרומות פ"ב מ"ג. 102) כמבואר בהלכה ח. 103) שיצאו מכלל טבל. 104) רי"ף ביצה פרק ה בשם ה'ירושלמי'. 105) בבא־קמא ע, א. 106) משנה, שבת לד, א. 107) "בימי יוחנן כהן גדול שהיה אחר שמעון הצדיק, שלחו בית־דין הגדול ובדקו בכל גבול ישראל, ומצאו שהכל זהירים בתרומה גדולה ומפרישים אותה, אבל מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני, היו עמי הארץ מישראל מקילים לעצמם ולא היו מפרישים אותם, לפיכך גזרו שלא יהיו נאמנים על המעשרות אלא אנשים נאמנים, אבל עמי הארץ פירותיהן ספק ואין נאמנים לומר מעושרין הן, וזהו הנקרא דמאי" (רבינו בהל' מעשר פ"א ה"א). וראה למעלה פ"א מהל' ברכות ה"כ. 108) ספק יום ספק לילה (כמבואר בפ"ה ה"ד), ולא גזרו בו משום שיש ספק בזמן ובפירות. 109) טבל.

1 **טז. מִי[110] שֶׁקָּרָא שֵׁם[111] לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[112] שֶׁל דְּמַאי**
2 **אוֹ לְמַעֲשַׂר עָנִי שֶׁל וַדַּאי - לֹא יִטְּלֵם[113] בְּשַׁבָּת,**
3 **אַף־עַל־פִּי שֶׁיְּחֵד מְקוֹמָן מִקּוֹדֶם הַשַּׁבָּת, וְהַרֵי הֵן**
4 **יְדוּעִין וּמְנֻחִין בְּצַד הַפֵּרוֹת. וְאִם הָיָה כֹּהֵן אוֹ עָנִי**
5 **לְמוּדִים[114] לֶאֱכֹל אֶצְלוֹ - יָבוֹאוּ וְיֹאכְלוּ; וּבִלְבַד**
6 **שֶׁיּוֹדִיעַ לַכֹּהֵן, שֶׁזּוֹ שֶׁאֲנִי מַאֲכִילְךָ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר,**
7 **וְיוֹדִיעַ[115] לֶעָנִי, שֶׁזּוֹ שֶׁאֲנִי מַאֲכִילְךָ מַעֲשַׂר עָנִי.**

110) דמאי פ"ד מ"ד. 111) שאמר בערב שבת: מה שאני חייב להפריש יהיה בצפונו או בדרומו של צבור הפירות, אבל לא הוציא את התרומות והמעשרות למקום אחר. 112) שהלוי צריך להפריש תרומה לכהן ממעשר שהוא מקבל מישראל, אבל תרומה גדולה רגילים לתתה מיד לכהן, ואין הדרך להשאירה בבית ישראל אחר שקרא שם עליה. 113) ליתנם לכהן או לעני, שאסור לתת המתנות בשבת (רבינו בפירוש המשניות שם). 114) רגילים לאכול על שולחנו. 115) שאם אינו מודיעם, הם סבורים שמשלו הוא מאכילם, ואסור להאכיל לאורחיו תרומות ומעשרות (פירוש המשניות ורע"ב). ועוד: שגונב דעת הבריות ('תפארת ישראל').

8 **יז. אָסוּר[116] לְהָפִיס[117] וּלְשַׂחֵק בְּקֻבְיָא[118] בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי**
9 **שֶׁהוּא כְּמִקָּח וּמִמְכָּר. וּמֵפִיס אָדָם עִם בָּנָיו וְעִם בְּנֵי**
10 **בֵּיתוֹ[119] עַל מָנָה גְּדוֹלָה כְּנֶגֶד מָנָה קְטַנָּה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין**
11 **מַקְפִּידִין[120].**

116) משנה, שבת קמח, ב. 117) להטיל גורלות. 118) "אלו שמשחקים בעצים או בצרורות או בעצמות וכיוצא בהן, ועושים תנאי ביניהם שכל הנוצח את חבירו באותו שחוק, יקח ממנו כך וכך" (רבינו בפ"ו מהל' גזילה ואבידה ה"י) ודבר זה אף בחול אסור משום גזל מדבריהם (שם). 119) דרך משחק על יד השולחן בשבת (פירוש המשניות). 120) ולא יבואו לידי מדה ומשקל, שהרי אביהם נותן להם הכל משלו.

12 **יח. אָסוּר[121] לְחַשֵּׁב חֶשְׁבּוֹנוֹת, שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶן,**
13 **בְּשַׁבָּת[122] - בֵּין שֶׁעָבַר, בֵּין שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת - גְּזֵרָה**
14 **שֶׁמָּא יִכְתֹּב. לְפִיכָךְ, חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן צֹרֶךְ - מֻתָּר**
15 **לְחַשְּׁבָן. כֵּיצַד? כַּמָּה סְאִין תְּבוּאָה הָיָה לָנוּ בְּשָׁנָה**
16 **פְּלוֹנִית, כַּמָּה דִּינָרִין הוֹצִיא בְּחַתְּנוּת בְּנוֹ, וְכַיּוֹצֵא**
17 **בָּאֵלּוּ; שֶׁהֵן בִּכְלַל שִׂיחָה בְּטֵלָה, שֶׁאֵין בָּהֶן צֹרֶךְ**
18 **כְּלָל. הַמְחַשֵּׁב אוֹתָן בְּשַׁבָּת - כִּמְחַשֵּׁב בְּחֹל[123].**

121) שבת קנ, א. 122) המילה "בשבת" מתייחסת לתחילת ההלכה: אסור בשבת לחשב חשבונות שהוא צריך להן, בין לשעבר בין לעתיד להיות ('מעשה רוקח'). 123) אבל אין שיחה בטלה ראויה ליראי חטא (מגיד־משנה).

19 **יט. אָסוּר[124] לִקְרוֹת בִּשְׁטָרֵי הֶדְיוֹטוֹת[125] בְּשַׁבָּת;**
20 **שֶׁלֹּא יְהֵא כְּדֶרֶךְ חֹל, וְיָבוֹא לִמְחֹק. מוֹנֶה[126] אָדָם**
21 **פַּרְנְסוֹתָיו[127] וְאֶת אוֹרְחָיו מִפִּיו, אֲבָל לֹא מִן**
22 **הַכְּתָב[128], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְרָא בִּשְׁטָרֵי הֶדְיוֹטוֹת. לְפִיכָךְ,**
23 **אִם הָיוּ הַשְּׁמוֹת חֲקוּקִין עַל הַטַּבְלָא אוֹ עַל הַכֹּחֶל -**
24 **מֻתָּר לִקְרוֹתָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מִתְחַלֵּף בִּשְׁטָר. וְאָסוּר[129]**
25 **לִקְרוֹת בִּכְתָב הַמְהַלֵּךְ תַּחַת הַצּוּרָה[130] וְתַחַת הַדְּיוֹקְנִי**
26 **בְּשַׁבָּת[131]. אַף לִקְרוֹת בַּכְּתוּבִים[132] בְּשַׁבָּת בִּשְׁעַת בֵּית**
27 **הַמִּדְרָשׁ[133] - אָסוּר, גְּזֵרָה מִשּׁוּם בִּטּוּל בֵּית הַמִּדְרָשׁ;**
28 **שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּל אֶחָד יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וְקוֹרֵא, וְיִמָּנַע מִבֵּית**
29 **הַמִּדְרָשׁ.**

124) שבת קטז, ב. 125) שטרי חובות וחשבונות. 126) משנה, שבת קמז, ב. 127) מיני מעדנים. 128) "כי לבד ספרי הנבואות ופירושיהן, אסור לקרוא בשבת ויום־טוב, ואפילו היה אותו הספר בחכמה מן החכמות" (פירוש המשניות). 129) שבת קמט, א. 130) "כגון בני אדם המציירים בכותל חיות משונות, או דיוקנות של בני אדם של מעשים, כגון מלחמת דוד וגלית, וכותבין תחתיה: זו צורת חיה פלונית, וזו דיוקנית פלוני ופלונית" (רש"י). 131) ואם עשאם לשם עבודה־זרה אסור אף בחול להסתכל בהם, שנאמר (ויקרא יט, ד) "אל תפנו אל האלילים" (גמרא ו'תוספות' שם). 132) "רוצה לומר, שלא יקרא ב"כתובים" (תהלים משלי ואיוב ועוד) כל אחד ואחד בביתו, כדי שלא יבטל בית המדרש, ולא אסרו הקריאה בהם אלא בשעת המדרש בלבד" (פירוש המשניות). 133) "דרכם היה שהיו דורשים לעם בשבתות, ומלמדים לעם חוקי האלהים ותורותיו, והיתה תועלת גדולה לכולם בזה, וזה היו עושים קודם אכילה, ואפילו על החכמים הגדולים היה הרב מקפיד כשלא היו באים לשמוע דבריו, לפי שהקיבוץ ההוא ברוב עם היה חיזוק הדת ושמירת גדריו (מגיד־משנה).

30 **כ. נָפְלָה[134] דְּלֵקָה בְּחָצֵר[135] בְּשַׁבָּת - אֵינוֹ מַצִּיל כָּל**
31 **מַה שֶּׁיֵּשׁ בֶּחָצֵר לְחָצֵר אַחֶרֶת שֶׁבְּאוֹתוֹ הַמָּבוֹי,**
32 **אַף־עַל־פִּי שֶׁעֵרְבוּ; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְכַבֶּה הַדְּלֵקָה כְּדֵי**
33 **שֶׁיַּצִּיל, מִפְּנֵי שֶׁאָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ. לְפִיכָךְ גָּזְרוּ,**
34 **שֶׁלֹּא יַצִּיל אֶלָּא מָזוֹן שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ לְאוֹתוֹ שַׁבָּת,**
35 **וְכֵלִים שֶׁצָּרִיךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּשַׁבָּת, וּבְגָדִים שֶׁיָּכוֹל**
36 **לִלְבֹּשׁ; שֶׁנִּמְצָא מִתְיָאֵשׁ מִן הַכֹּל, וְאֵינוֹ בָּא לִידֵי**
37 **כִּבּוּי. וְאִם לֹא עֵרְבוּ - אַף מָזוֹנוֹ וְכֵלָיו אֵינוֹ מַצִּיל.**

כא. ומַה[136] הוּא מַצִּיל לִמְזוֹנוֹ? אִם נָפְלָה דְּלֵקָה בְּלֵילֵי שַׁבָּת - מַצִּילִין מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת[137], הָרָאוּי לְאָדָם - לְאָדָם[138], וְהָרָאוּי לַבְּהֵמָה - לַבְּהֵמָה[139]; נָפְלָה בְּשַׁחֲרִית[140] - מַצִּילִין מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת; בְּמִנְחָה - מַצִּילִין מְזוֹן סְעֻדָּה אַחַת.

136) משנה, שבת קיז, ב. 137) שחייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת, כמבואר בפ"ל ה"ט. 138) מזון שלש סעודות עבור כל אחד מבני ביתו ('פרי מגדים'). 139) "שמקדימים מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן" (רבינו בהל' עבדים פ"ט ה"ח). 140) לפני הסעודה השניה.

כב. בַּמֶּה[141] דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמַצִּיל בְּכֵלִים הַרְבֵּה[142], אוֹ שֶׁהָיָה מְמַלֵּא כְּלִי וּמוֹצִיאוֹ וּמְעָרֶה, וְחוֹזֵר וּמְמַלֵּא אוֹתוֹ שֵׁנִית - הוּא שֶׁאֵין מַצִּיל אֶלָּא מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לוֹ; אֲבָל אִם הוֹצִיא כְּלִי אֶחָד בְּהוֹצָאָה אַחַת, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּמָּה סְעֻדּוֹת - מֻתָּר.

141) משנה, שבת קב, א. 142) אפילו בפעם אחת.

כג. כֵּיצַד? מַצִּיל סַל מָלֵא כִּכָּרוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּמָּה סְעֻדּוֹת, וְעִגּוּל שֶׁל דְּבֵלָה[143], וְחָבִית שֶׁל יַיִן. וְכֵן אִם פָּרַשׂ טַלִּיתוֹ וְקִבֵּץ בָּהּ כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לְהוֹצִיא, וְהוֹצִיאָהּ מְלֵאָה בְּבַת אַחַת - מֻתָּר.

143) תאנים מיובשות כבושות בצורת עיגול.

כד. וְאוֹמֵר[144] לַאֲחֵרִים: בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם[145]! וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מַצִּיל מָזוֹן שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ[146], אוֹ כְּלִי אֶחָד שֶׁמַּחֲזִיק אֲפִלּוּ דָּבָר גָּדוֹל. וַהֲרֵי הוּא שֶׁל מַצִּיל. וְאִם לֹא רָצָה הַמַּצִּיל לְקַחְתּוֹ וּנְתָנוֹ לִבְעָלָיו - מֻתָּר לוֹ לִטֹּל מִמֶּנּוּ אַחַר הַשַּׁבָּת שְׂכַר עֲמָלוֹ[147]; וְאֵין זֶה שְׂכַר שַׁבָּת[148], שֶׁהֲרֵי אֵין שָׁם מְלָאכָה וְלֹא אִסּוּר, שֶׁלֹּא הוֹצִיאוֹ אֶלָּא בְּמָקוֹם מְעֹרָב[149].

144) משנה, שבת קב, א. 145) אבל לא בשבילו, שלא הותרו לו אלא שלש סעודות. 146) כיון שאמר: בואו והצילו לכם, הפקיר את הכל. 147) כמפורש במשנה שם: "ואם היו פקחין, עושין עמו חשבון אחר השבת. 148) שאילו רצה המציל לקחת לעצמו - הכל הרי הוא שלו, שהרי זכה בכל מן ההפקר, והוא אינו נוטל שכר עבודת ההצלה, כי־אם שכר החפצים שהוא מחזירם מרצונו (גמרא ופירוש המשניות). 149) שלגבי אחרים, הרי הדבר כמו מציאה שלא התירו בה שום איסור (ראה למעלה פ"ו הכ"ב) ועיין 'מגן אברהם' סי' של"ד סקי"ג ו'מחצית השקל' שם.

כה. הִצִּיל[150] פַּת נְקִיָּה[151] - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמַצִּיל פַּת שֶׁאֵינָהּ נְקִיָּה; אֲבָל אִם הִצִּיל פַּת שֶׁאֵינָהּ נְקִיָּה - חוֹזֵר וּמַצִּיל פַּת נְקִיָּה. וּמַצִּיל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לְשַׁבָּת, אִם הָיָה יוֹם הַכִּפּוּרִים בְּעֶרֶב שַׁבָּת[152]; אֲבָל אֵינוֹ מַצִּיל בְּשַׁבָּת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים[153], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְיוֹם טוֹב, וְלֹא מִשַּׁבָּת זוֹ לַשַּׁבָּת הַבָּאָה[154]. וּמַה שֶּׁהוּא מַצִּיל לִלְבֹּשׁ - לוֹבֵשׁ כָּל מַה שֶּׁהוּא יָכוֹל לִלְבֹּשׁ, וְעוֹטֵף כָּל מַה שֶּׁהוּא יָכוֹל לַעֲטֹף, וּמוֹצִיא. וְאוֹמֵר לַאֲחֵרִים: בּוֹאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם! וְכָל אֶחָד וְאֶחָד לוֹבֵשׁ וּמִתְעַטֵּף בְּכֵלָיו, וּמוֹצִיא. וַהֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ כְּמוֹ הַמַּאֲכָל, שֶׁהֲרֵי מִן הַהֶפְקֵר הֵן זוֹכִין.

150) שבת קיז, ב. 151) מזון שלש סעודות. וכן הדין בבשר ודגים ושאר מיני אוכלין, אם הציל כבר מין אחד, יכול לומר במין השני אני חפץ (או"ח סי' שלד). 152) בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה, אבל בזמננו אין יום הכיפורים חל לא בערב שבת ולא באחד בשבת, כמבואר בהל' קידוש החודש פ"ז ה"א. 153) למוצאי יום הכיפורים (רש"י). אף־על־פי שיש טעם להתיר, משום שמצוה לאכול במוצאי יום הכיפורים ('תוספות' שם). 154) שהרי יש לו זמן להכין אוכל בשבילו.

כו. מֵתָּר[155] לְהַצִּיל כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ[156] שֶׁיֵּשׁ בֶּחָצֵר לְחָצֵר אַחֶרֶת שֶׁבְּאוֹתוֹ הַמָּבוֹי, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא עֵרְבוּ; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה לַמָּבוֹי שָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת וּלְחִי אֶחָד[157]. וָהוּא, שֶׁיִּהְיוּ כְּתוּבִין אַשּׁוּרִית[158] וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ; אֲבָל אִם הָיוּ כְּתוּבִין בְּכָל לָשׁוֹן אוֹ בִּכְתָב אַחֵר - אֵין מַצִּילִין אוֹתָן, אֲפִלּוּ הָיָה שָׁם עֵרוּב. וּבְחֹל אָסוּר לִקְרוֹת בָּהֶם[159], אֶלָּא מַנִּיחָן בִּמְקוֹם הַתֹּרֶף וְהֵן מִתְאַבְּדִין מֵאֵלֵיהֶן.

155) משנה, שבת קטו, א. 156) תורה נביאים וכתובים. 157) כמבואר בפי"ז ה"ב. 158) הוא הכתב שבספרי התורה שלנו. 159) שבת קטו, א: "מעשה באבא חלפתא שהלך אצל רבן גמליאל בריבי לטבריה, ומצאו שהיה יושב על שולחנו . . . ובידו ספר איוב תרגום, והוא קורא בו. אמר לו: זכור אני ברבן גמליאל אבי אביך, שהיה עומד על גבי מעלה בהר־הבית, והביאו לפניו ספר איוב תרגום, ואמר לבנאי: שקעהו תחת הנדבך (שורת אבני הבנין), אף הוא ציוה עליו וגנזו. רבי יוסי ברבי יהודה אומר - מניחן במקום התורפה (=מקום גלוי) והן מרקיבין מאליהן".

כז. הָיוּ[160] כְּתוּבִין בְּסַם[161] וּבְסִקְרָא[162] - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ כְּתָב שֶׁל קַיָּמָא, הוֹאִיל וְהֵן כְּתוּבִין אַשּׁוּרִית וּבִלְשׁוֹן קֹדֶשׁ - מַצִּילִין אוֹתָן. גִּלְיוֹן[163] שֶׁל סְפָרִים, שֶׁלְּמַעְלָה וְשֶׁלְּמַטָּה וְשֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה וְשֶׁבֵּין דַּף לְדַף וְשֶׁבִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר וְשֶׁבְּסוֹף הַסֵּפֶר - אֵין מַצִּילִין אוֹתָן. הַבְּרָכוֹת[164] וְהַקְּמֵעִין[165], אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם וּמֵעִנְיָנוֹת הַרְבֵּה שֶׁל תּוֹרָה - אֵין מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵקָה.

160) שבת קטו, ב. 161) צבע לכתיבה. 162) צבע אדום בהיר, ושניהם אינם כשרים לכתיבת ספר תורה. 163) החלק הבלתי כתוב, המקיף את הכתב. 164) "מטבע הברכות שתיקנו חכמים, כגון 'שמונה עשרה' ושאר ברכות"

(רש"י) - כעין סידורי תפילה שלנו. 165) שכתובים בהם פסוקים מעניינות (פרשיות) של תורה לסגולה ולרפואה.

כח. סֵפֶר[166] תּוֹרָה[167] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְלַקֵּט שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת מִתּוֹךְ תֵּבוֹת שְׁלֵמוֹת, וַאֲפִלּוּ בִּכְלָלָן "יְגַר שָׂהֲדוּתָא"[168]; וְכֵן אִם הָיְתָה בָּהּ פָּרָשָׁה שֶׁאֵין בָּהּ שְׁמוֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת וְיֵשׁ בָּהּ הַזְכָּרוֹת[169], כְּגוֹן "וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן[170]" - מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵקָה. וּמַצִּילִין תִּיק[171] הַסֵּפֶר עִם הַסֵּפֶר, וְתִיק תְּפִלִּין עִם הַתְּפִלִּין, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכָן[172] מָעוֹת.

166) שבת קטז, א. 167) שנטשטשו צורות האותיות, ולא נשארו אלא שמונים וחמש אותיות, כמו "ויהי בנסוע" (במדבר י, לה), החשובה כספר בפני עצמה, ואין בה אלא שמונים וחמש אותיות. 168) אף שהוא תרגום ולא לשון הקודש. 169) שמות קדושים, אף שאין בהם פ"ה אותיות (שבת קטו:). 170) שנמחקו ונטשטשו מפרשה זו כמה אותיות. 171) משנה, שבת קטז, ב. שהתיק מתשמישי קדושה. 172) בתוך התיק, שהמעות בטלות לגבי התיק.

יום ש"ק ג' תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו איסורים של דבריהם, בדברים שאין בהם חשש מלאכה. ומה שהותר מהם, במקום מצוה, או צרכי רבים, ונמשך לזה ביאור שאין עונשי בית־דין דוחין את השבת, אף על פי שהם מצוה. ונסתיים הפרק בהקדמת הודעת סיבות איסור טלטול מקצת דברים בשבת, מצד מהות הדברים, לא מצד הרשויות שבהן הדברים מטולטלין.

א. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן אֲסוּרִין בְּשַׁבָּת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָם דּוֹמִין לִמְלָאכָה וְאֵינָם מְבִיאִין לִידֵי מְלָאכָה. וּמִפְּנֵי מָה גָּאְסְרוּ? מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תָּשִׁיב מִשַׁّבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֶפְצְךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי. וְנֶאֱמַר: וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר[2]. לְפִיכָךְ אָסוּר לְאָדָם לְהַלֵּךְ בַּחֲפָצָיו בְּשַׁבָּת, וַאֲפִלּוּ לְדַבֵּר בָּהֶן, כְּגוֹן שֶׁיְּדַבֵּר עִם שֶׁתָּפוֹ מַה יִּמְכֹּר לְמָחָר אוֹ מַה יִּקְנֶה, אוֹ הֵיאַךְ יִבְנֶה בַּיִת זֶה, וּבְאֵי זֶה סְחוֹרָה יֵלֵךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי. כָּל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדַבֵּר דָּבָר - דִּבּוּר אָסוּר, הִרְהוּר מֻתָּר[3].

2) ירושלמי (מסכת שבת פרק ט"ו הלכה ג'): "אמר רבי אבהו: כתיב (שמות כ, י) "ויום השביעי שבת לה' אלהיך — מה הקדוש ברוך הוא שבת ממאמר (שהרי בעשרה מאמרות נברא העולם), אף אתה שבות ממאמר" (שלא תדבר בשבת דברי חול). 3) (מסכת שבת דף ק"נ עמוד א').

ב. אָסוּר[4] לְאָדָם לִפְקֹד גַּנּוֹתָיו וּשְׂדוֹתָיו בְּשַׁבָּת כְּדֵי לִרְאוֹת מָה הֵן צְרִיכִין, אוֹ הֵיאַךְ הֵן פֵּרוֹתֵיהֶן; שֶׁהֲרֵי זֶה מְהַלֵּךְ לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ. וְכֵן אָסוּר לְאָדָם שֶׁיֵּצֵא בְּשַׁבָּת עַד סוֹף הַתְּחוּם[5], וְיֵשֵׁב שָׁם עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לַעֲשׂוֹת חֲפָצָיו בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת; שֶׁהֲרֵי נִמְצָא הִלּוּכוֹ בְּשַׁבָּת לַעֲשׂוֹת חֲפָצָיו.

4) (מסכת עירובין דף ל"ח עמוד ב'). 5) אלפיים אמה מהעיר כמבואר בפרק כ"ז הלכה א'.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[6] בְּשֶׁהֶחְשִׁיךְ עַל הַתְּחוּם לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאָסוּר בְּשַׁבָּת לַעֲשׂוֹתוֹ; אֲבָל אִם הֶחְשִׁיךְ לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁמֻּתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשַׁבָּת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. כֵּיצַד? אֵין מַחְשִׁיכִין עַל הַתְּחוּם לְהָבִיא פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין אוֹ לִשְׁכֹּר פּוֹעֲלִין, אֲבָל מַחְשִׁיךְ הוּא לִשְׁמֹר פֵּרוֹת; שֶׁהֲרֵי מֻתָּר לִשְׁמֹר בְּשַׁבָּת[7]. וּמַחְשִׁיךְ לְהָבִיא בְּהֵמָה אוֹ פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין[8]; שֶׁהַבְּהֵמָה - קוֹרֵא לָהּ וְהִיא בָּאָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא חוּץ לַתְּחוּם; וּפֵרוֹת תְּלוּשִׁין - אִלּוּ הָיוּ שָׁם מְחֻצּוֹת, הָיָה מֻתָּר לַהֲבִיאָן בְּשַׁבָּת. וְכֵן אוֹמֵר אָדָם לַחֲבֵרוֹ: לְכָרַךְ פְּלוֹנִי[9] אֲנִי הוֹלֵךְ לְמָחָר; שֶׁאִם הָיוּ שָׁם בְּרֻגָּנִים[10], הָיָה הוֹלֵךְ לְשָׁם בְּשַׁבָּת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

6) (משנה מסכת שבת דף ק"נ עמוד א'). שאסור להחשיך על התחום. 7) ראה להלן הלכה ח'. 8) שנתלשו מערב שבת אבל פירות שנתלשו בשבת שאסורים באכילה (למעלה פרק כ"א הלכה ז') ואסורים בטלטול — אין מחשיכים עבורם (מסכת שבת דף ק"נ עמוד ב'). 9) שהוא מחוץ לתחום. 10) סוכות של שומרים, שעל ידיהן יוכל ללכת בשבת אפילו מחוץ לתחום, אם הן מובלעות זו לזו בתוך שבעים אמה וארבעה טפחים, כמבואר בפרק כ"ח הלכה א' וב'.

ד. מֻתָּר[11] לְאָדָם לוֹמַר לְפוֹעֵל: הֲנִרְאֶה שֶׁתַּעֲמֹד עִמִּי לָעֶרֶב?[12] אֲבָל לֹא יֹאמַר לוֹ: הֱיֵה נָכוֹן לִי לָעֶרֶב; שֶׁנִּמְצָא עוֹשֶׂה חֶפְצוֹ בְּשַׁבָּת. וְאָסוּר[13] לָרוּץ וּלְדַלֵּג בְּשַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ - שֶׁלֹּא יְהֵא הִלּוּכְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּהִלּוּכְךָ שֶׁל חֹל. וְיוֹרֵד[14] אָדָם לְבוֹר וְשִׂיחַ[15] וּמְעָרָה, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה אַמָּה, וּמְטַפֵּס וְיוֹרֵד וְשׁוֹתֶה[16], וּמְטַפֵּס וְעוֹלֶה[17]. וְאָסוּר[18] לְהַרְבּוֹת בְּשִׂיחָה[19] בְּטֵלָה[20], שֶׁנֶּאֱמַר: וְדַבֵּר דָּבָר - שֶׁלֹּא יְהֵא דִּבּוּרְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּדִבּוּרְךָ שֶׁל חֹל.

11) (מסכת שבת דף ק"נ עמוד א'). 12) "עכשיו נראה אם תעמוד עמי לערב, אם תבא אלי לכשתחשך, אף על פי ששניהם יודעים שעל מנת לשכרו לעבודה הוא מזהירו, כיון שאינו אומר כן בפירוש אלא בדרך רמז, הרי זה כהרהור, ומבואר בהלכה א': "ודבר דבר — דבר אסור הרהור מותר" (ועיין רש"י שם). ובהגה"מ פירש: "הנראה — טוב בעיניך". 13) (מסכת שבת דף קי"ג עמוד א'). 14) (מסכת עירובין דף ק' עמוד א'). 15) חפירה ארוכה. 16) לדעת רש"י מותר לרדת גם לא לצורך שתיה, "בין שיש בהן מים בין שאין בהן מים". 17) ואין כאן חשש של איסור הילוך כדרך חול, ובטור אורח חיים סימן של"ו כתב שהחידוש בזה הוא שאין חוששין שמא יעקור קרקע בירידתו ועלייתו. 18) (מסכת שבת דף קי"ג עמוד א'). 19) ירושלמי (מסכת שבת פרק ט"ו הלכה ג'): "רבי שמעון

בן יוחאי כשראה את אמו מדברת הרבה, אמר לה: אמי שבת היום". 20) בתלמוד (מסכת יומא דף י"ט עמוד ב'): מובא שגם בחול אסור, ושם: "אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה, שנאמר (דברים פרק ו', פסוק ז') "ודברת בם" – ולא בדברים בטלים". אבל הר"ח פירש שם שהמדובר על המפסיק באמצע לימודו. ועיין לעיל בפרק ב' מהלכות דעות הלכה ד'.

1 **ה. מֻתָּר לָרוּץ בְּשַׁבָּת לִדְבַר מִצְוָה, כְּגוֹן שֶׁיָּרוּץ לְבֵית**
2 **הַכְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ[21]. וּמְחַשְּׁבִין[22] חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל**
3 **מִצְוָה[23], וּמוֹדְדִין[24] מְדִידָה שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן מִקְוֶה -**
4 **לֵידַע אִם יֵשׁ כַּשִּׁעוּר[25], אוֹ בֶּגֶד - לֵידַע אִם מְקַבֵּל**
5 **טֻמְאָה[26]. וּפוֹסְקִין[27] צְדָקָה לַעֲנִיִּים. וְהוֹלְכִין לְבָתֵּי**
6 **כְּנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת - וַאֲפִלּוּ לְטַרְטְיָאוֹת[28]**
7 **וּטְרַקְלִין[29] שֶׁל כּוּתִּים - לְפַקֵּחַ[30] עַל עִסְקֵי רַבִּים[31]**
8 **בְּשַׁבָּת. וּמְשַׁדְּכִין עַל הַתִּינוֹקוֹת לֵאָרֵס[32], וְעַל הַתִּינוֹק**
9 **לְלַמְּדוֹ סֵפֶר וּלְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת[33]. וּמְבַקְּרִין[34] חוֹלִין**
10 **וּמְנַחֲמִים אֲבֵלִים. וְהַנִּכְנָס לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, אוֹמֵר:**
11 **שַׁבָּת הִיא מִלִּזְעֹק, וּרְפוּאָה קְרוֹבָה לָבוֹא[35].**
12 **וּמַחְשִׁיכִין[36] עַל הַתְּחוּם לְפַקֵּחַ[37] עַל עִסְקֵי כַּלָּה וְעַל**
13 **עִסְקֵי הַמֵּת[38], לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין. וְאוֹמֵר לוֹ:**
14 **לֵךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי. לֹא מָצָאתָ שָׁם, הָבֵא מִמְּקוֹם פְּלוֹנִי.**
15 **לֹא מָצָאתָ בְּמָנֶה, הָבֵא בְּמָאתַיִם. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַזְכִּיר לוֹ**
16 **סְכוּם מִקָּח[39]. שֶׁכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מִצְוָה הֵן,**
17 **וְנֶאֱמַר: עֲשׂוֹת חֶפְצֶיךָ וְכוּ' - חֶפְצֶיךָ אֲסוּרִין, חֶפְצֵי**
18 **שָׁמַיִם מֻתָּרִין.**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"מֻתָּר לָרוּץ בְּשַׁבָּת לִדְבַר מִצְוָה – כְּגוֹן שֶׁיָּרוּץ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, אוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְכוּ'".

מכאן הוראה לעבודת האדם: גם מי שהוא בבחינת "ראשיכם שבטיכם" ומוסרים לו השליחות לעסוק בהפצת המעיינות, אינו יכול לטעון שהוא "תלמיד חכם (ש) איקרי שבת" ואסור לו לרוץ ולדלג בשבת. על כך באה ההוראה "מותר לרוץ בשבת לדבר מצוה" ואף שכל יהודי העוסק בתורה הוא בבחינת שבת שהרי "לכולי עלמא בשבת ניתנה תורה" וכביאור אדמו"ר הזקן ששבת ותורה ענינים אחד, לא רק שמותר לו לרוץ בשבת אלא יתירה מזה, כפסק הרמב"ם לפנ"ז "מצוה לרוץ לבית הכנסת ובלשון המשנה "הוי רץ למצוה".

וכמבואר במק"א ש"מת מצוה" ברוחניות הוא יהודי החי בעוה"ז וכשמדבר אודות מצוות אין בו שום חיות, וכמו שבנוגע למת מצוה כפשוטו חייב אפילו כה"ג להפסיק באמצע עבודת יוה"כ - "שבת שבתון" ולהתעסק עם "מת מצוה", כך, ולמעלה מכך צריך לעזוב עבודתו הכי נעלית כדי להחיות יהודי זה.

יין מלכות ספר זמנים סימן יב.

21) (מסכת ברכות דף ו' עמוד ב'): "אמר רבי זירא: בתחילה כשראיתי חכמים רצים לשמוע את הדרשה לבית המדרש, אמרתי: חכמים מחללים את השבת! כיון ששמעתי מה שאמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת, גם אני מהרתי. 22) (מסכת שבת דף ק"נ עמוד א'). 23) כחשבון ההוצאות לסעודת מצוה וכדומה (מגן אברהם ש"ו). 24) משנה (מסכת שבת דף קנ"ז עמוד א'). 25) ארבעים סאה. 26) בגד שיש בו שלש אצבעות על שלש אצבעות מקבל טומאת בגדים (רבינו בהלכות כלים פרק כ"ב הלכה א'). 27) (מסכת שבת דף ק"נ עמוד א') מקציבים סכומי כסף. 28) לתיאטראות. 29) אולם מרווח שמסביבו חדרים. 30) לשאול ולחקור (פירוש המשניות). 31) צרכי רבים נחשבים לדבר מצוה. 32) בפירוש המשנה כתב רבינו: "דבר מצוה – בשדוכי הבנים והבנות". 33) (מסכת קדושין כ"ט עמוד א') "האב חייב בבנו: למולו, לפדותו, ללמדו תורה, להשיאו אשה וללמדו אומנות". 34) (מסכת שבת דף י"ב עמוד א'). 35) "צריך להרחיב דעתם שלא יצטערו" (רש"י). 36) משנה (מסכת שבת דף קנ"א עמוד א'). 37) "לשאול ולחקור" (פירוש המשניות). 38) שכל אלו צרכי מצוה הם. 39) סכום מסוים שעליו לא יוסיף, מכיון שאין בהקצבה זו מצוה כי אם חסכון ממונו.

19 **ו. מַפְלִיגִין[40] בַּיָּם הַגָּדוֹל[41] בְּעֶרֶב שַׁבָּת לִדְבַר מִצְוָה,**
20 **וּפוֹסֵק[42] עִמּוֹ לִשְׁבֹּת - וְאֵינוֹ שׁוֹבֵת[43]. וּמְפִירִין[44]**
21 **נְדָרִים[45] בְּשַׁבָּת - בֵּין לְצֹרֶךְ שַׁבָּת[46], בֵּין שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ**
22 **שַׁבָּת[47]. וְנִשְׁאָלִין[48] לְחָכָם עַל הַנְּדָרִים שֶׁהֵן לְצֹרֶךְ**
23 **הַשַּׁבָּת, וּמַתִּירִין, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה לָהֶן פְּנַאי לְהַתִּירָן**
24 **קֹדֶם הַשַּׁבָּת; שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ - מִצְוָה הֵן[49].**

40) (מסכת שבת דף י"ט עמוד א'). 41) להלן בפרק ל' הלכה י"ג מביא רבינו, שאסור להפליג (לנסוע בספינה) פחות משלושה ימים קודם השבת, משום צער הנוסעים אשר "יחוגו וינועו כשיכור", לכן יפליג שלשה ימים לפני שבת, כדי "שתתיישב דעתו עליו קודם השבת ולא יצטער יותר מדאי". ולדבר מצוה מותר, כי העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת ("שלחן ערוך" הרב, רמ"ח) ו"שליחות מצוה דוחה שבת" (במדבר רבה, שלח פרשה ט"ז). 42) מתנה עם הנכרי שישבות. 43) ואם אחר כך אינו שובת אין בכך כלום. 44) משנה (שבת דף קנ"ז עמוד א'). 45) בעל יכול להפר ביום שמעו את נדרי אשתו, והאב – נדרי בתו (עד שלא בגרה ולא נשאת). 46) כגון נדר שלא לאכול בשבת (רש"י). 47) כי אם לא יפר היום, לא יוכל להפר עוד. 48) החכם יכול להתיר נדר אם הנודר מתחרט עליו. 49) אבל נדרים שאינן לצורך השבת ימתין להתירם עד למחר.

25 **ז. אֵין[50] עוֹנְשִׁין בְּשַׁבָּת. אַף־עַל־פִּי שֶׁהָעֹנֶשׁ מִצְוַת**
26 **עֲשֵׂה[51], אֵינָהּ דּוֹחָה שַׁבָּת. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּבֵית**
27 **דִּין מַלְקוּת אוֹ מִיתָה - אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ וְאֵין מְמִיתִין**
28 **אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל**
29 **מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת - זוֹ אַזְהָרָה לְבֵית־דִּין שֶׁלֹּא**

1 יִשְׂרְפוּ בְּשַׁבָּת מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׂרֵפָה, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר
2 עֲנָשִׁין[52].

50) (סנהדרין דף ל"ה עמוד ב'). 51) ראה בספר המצוות מצות עשה רכ"ד: להכות ברצועה. מצוה רכ"ח: לשרוף העוברים כו' ועיין שם עוד במצוות הסמוכות. 52) בגמרא (שם) משמע שדוקא בדבר שיש בו חילול שבת, כגון שריפה – אסור לדון, ושאר עונשים שאין בהם חילול שבת לא מצאנו. אולם בירושלמי סנהדרין (פרק ד' הלכה ו' ונזכר ב"ספר המצוות" מל"ת שכ"ב) מפורש: "נאמר כאן (שמות פרק ל"ה, פסוק ג') לא תבערו אש בכל מושבותיכם" ונאמר להלן (במדבר פרק ל"ה, פסוק כ"ט) "והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם", מה להלן (מושבות) בבית דין הכתוב מדבר, אף כאן בבית דין הכתוב מדבר, מכאן לבתי דינים שלא יהיו דנין בשבת", משמע שכל העונשים נכללים באיסור זה.

3 ח. מֵתָּר[53] לְאָדָם לִשְׁמֹר פֵּרוֹתָיו בְּשַׁבָּת - בֵּין
4 תְּלוּשִׁים, בֵּין מְחֻבָּרִין. וְאִם בָּא אָדָם לִטֹּל מֵהֶן, אוֹ
5 בְּהֵמָה וְחַיָּה לֶאֱכֹל מֵהֶן - גּוֹעֵר[54] בָּהֶן וּמַכֶּה בָּהֶם
6 וּמַרְחִיקָן. וַהֲלוֹא דָּבָר זֶה מֻחְפָּצָיו הוּא, וְלָמָּה הוּא
7 מֵתָּר? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נֶאֱסַר אֶלָּא לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ חֲפָצִים
8 שֶׁאֵינָן עַתָּה מְצוּיִים, אוֹ לְהִשְׁתַּכֵּר וּלְהַרְוִיחַ וּלְהִטַּפֵּל
9 בַּהֲנָאָה שֶׁתָּבוֹא לְיָדוֹ; אֲבָל לִשְׁמֹר מָמוֹנוֹ שֶׁכְּבָר בָּא
10 לְיָדוֹ עַד שֶׁיַּעֲמֹד כְּמוֹת שֶׁהוּא - מֵתָּר. הָא לְמָה זֶה
11 דּוֹמֶה? לְנוֹעֵל בֵּיתוֹ[55] מִפְּנֵי הַגַּנָּבִים.

53) משנה מסכת שבת דף ק"נ עמוד א' "מחשיך הוא על התחום לשמור ומביא פירות בידו" ואמרו בגמרא (שם עמוד ב') שהמדובר בפירות מחוברים. הרי שמותר לשמור גם פירות מחוברים שאם לא כן אסור להחשיך על זה כדלעיל הלכה ג'. 54) נלמד ממה שבסמוך בהלכה ט' שלא יספק כו' משמע שלגעור מותר. 55) [כן הוא בגמרא מסכת שבת דף ק"ו עמוד ב': "לנועל את ביתו לשומרו" ושם דף ק"ז עמוד א' אמרו בענין זה שפטור ומותר הוא].

12 ט. הַמְשַׁמֵּר[56] זְרָעָיו מִפְּנֵי הָעוֹפוֹת, וּמִקְשָׁאָיו[57]
13 וּמִדְּלָעָיו[58] מִפְּנֵי הַחַיָּה - לֹא יְסַפֵּק[59] וְלֹא יְרַקֵּד[60]
14 כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בְּחֹל; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטֹּל צְרוֹר[61] וְיִזְרֹק
15 אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.

56) (מסכת עירובין דף ק"ד עמוד א'). 57) שדה קשואין. 58) שדה דלועין. 59) יכה כף אל כף. 60) ברגל כדי להבריח את העופות והחיות. 61) עיין לעיל פרק כ"ג הלכה ה' "שאין מספקין ולא מרקדין בשבת גזירה שמא יתקן כלי שיר" ועיין שם במגיד משנה שדוקא אם עשה כן לשיר גזרו גזירה זו.

16 י. כָּל[62] הַדְּבָרִים שֶׁהֵן אֲסוּרִין מִשּׁוּם שְׁבוּת[63], לֹא
17 גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן בֵּין הַשִּׁמְשׁוֹת[64]; אֶלָּא בְּעַצְמוֹ שֶׁל יוֹם
18 הוּא שֶׁהֵן אֲסוּרִין, אֲבָל בֵּין הַשִּׁמְשׁוֹת מֻתָּרִין. וְהוּא,
19 שֶׁיִּהְיֶה שָׁם דְּבַר מִצְוָה אוֹ דֹּחַק[65]. כֵּיצַד? מֻתָּר לוֹ
20 בֵּין הַשִּׁמְשׁוֹת לַעֲלוֹת בְּאִילָן[66] אוֹ לָשׁוּט עַל פְּנֵי
21 הַמַּיִם[67] לְהָבִיא לוּלָב[68] אוֹ שׁוֹפָר[69]. וְכֵן מוֹרִיד מִן
22 הָאִילָן אוֹ מוֹצִיא מִן הַכַּרְמְלִית[70] עֲרוּב[71] שֶׁעָשָׂה. וְכֵן
23 אִם הָיָה טָרוּד וְנֶחְפַּז, וְנִצְרַךְ לְדָבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם
24 שְׁבוּת בֵּין הַשִּׁמְשׁוֹת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. אֲבָל אִם לֹא
25 הָיָה שָׁם דֹּחַק וְלֹא דְּבַר מִצְוָה - אָסוּר. לְפִיכָךְ אֵין
26 מְעַשְּׂרִין אֶת הַוַּדַּאי[72] בֵּין הַשִּׁמְשׁוֹת, אַף־עַל־פִּי
27 שֶׁאִסּוּר הַפְרָשַׁת הַמַּעֲשֵׂר בְּשַׁבָּת מִשּׁוּם שְׁבוּת; אֲבָל
28 מְעַשְּׂרִים אֶת הַדְּמַאי[73].

62) (מסכת עירובין דף ל"ב עמוד ב'): "רבי אומר: כל דבר שהוא משום שבות, לא גזרו עליו בין השמשות", וסובר רבינו שזה נאמר על דבר מצוה, כדי שלא יקשה מהמשנה (מסכת שבת דף ל"ד עמוד א'): "ספק חשיכה ספק אינו חשיכה, אין מעשרין את הפירות ואין מטבילין את הכלים" ונפסק להלכה בפרק כ"ג הלכה ט"ו (ורמז על זה רבינו בסמוך), אף שאין במעשר וטבילה אלא משום שבות, אלא ודאי שלא התירו שבות בין השמשות אלא לדבר מצוה ("מגיד משנה"). 63) דברים המותרים מן התורה וחכמים גזרו עליהם כמבואר בתחלת פרק כ"א. 64) שהוא ספק יום ספק לילה כמבואר בפרק ה' הלכה ד'. 65) צורך גדול. 66) שאסרו חכמים משום גזירה שמא יתלוש כמבואר בפרק כ"א הלכה ו'. 67) שאסרו חכמים גזירה שמא יעשה חבית של שייטין (פרק כ"ג הלכה ה'). 68) למצות נטילה. 69) למצות תקיעה. 70) שאיסור טלטול בתוכו הוא מדרבנן כמבואר בפרק י"ד הלכה י"א. 71) "שאין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה" (הלכות עירובין פרק ו' הלכה ו'). ואם "נתכוון לשבות ברשות היחיד או ברשות הרבים והניח עירובו בכרמלית, או שנתכוון לשבות בכרמלית והניח עירובו (עירוב־תחומין) ברשות היחיד או ברשות הרבים – הרי זה עירוב, שבשעת קניית העירוב, שהוא בין־השמשות, מותר להוציא ולהכניס מכל אחת משתי הרשויות לכרמלית לדבר־מצוה, שכל דבר שהוא מדברי סופרים לא גזרו עליו בין השמשות במקום מצוה" (שם הלכה ט'). 72) תבואה שלא הופרשה ממנה תרומה ומעשר. 73) פירות עם הארץ שספק אם הפריש מהם מעשרות (ראה פרק כ"ג הלכה ט"ו).

29 יא. קָטָן[74] שֶׁעָשָׂה[75] בְּשַׁבָּת דָּבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם
30 שְׁבוּת[76], כְּגוֹן שֶׁתָּלַשׁ מֵעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב אוֹ טִלְטֵל
31 בְּכַרְמְלִית - אֵין בֵּית־דִּין מְצַוִּין לְהַפְרִישׁוּ[77]. וְכֵן אִם
32 הִנִּיחוֹ אָבִיו - אֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ[78].

74) (מסכת יבמות דף קי"ד עמוד א'): "לרבי יצחק בר ביסני אבדו מפתחות בית המדרש ברשות הרבים בשבת, בא לפני רבי פדת (לשאול מה לעשות), אמר לו הבא לשם תינוק ותינוקת וישחקו שם, ואם ימצאו את המפתחות יביאו לך. שמע מינה: "קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו" וראה להלן בסמוך. 75) בקטן שלא הגיע לחינוך, אבל אם הגיע לחינוך (שהוא מבין להבדיל בין איסור להיתר), כיון שחייב אביו לחנכו במצוות כל שכן שצריך להפרישו מאיסור (תוספות שבת דף ק"כ עמוד א'). 76) זה נאמר על סוף ההלכה, שגם אביו אינו צריך

להפרישו מאיסור דרבנן, אבל בית דין אין צריכים להפרישו גם אם עושה איסור תורה כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פרק י"ז הלכה כ"ז (כסף משנה). 77) "במה דברים אמורים בשעשה מעצמו אבל אסור להרגילו בחילול שבת ומועד, ואפילו בדברים שהן משום שבות" (הלכות מאכלות אסורות שם). 78) "אף על פי שאין בית דין מצווין להפריש את הקטן, מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו, כדי לחנכו בקדושה, שנאמר: חנוך לנער על פי דרכו וגו'" (שם).

1 **יב. אָסְרוּ חֲכָמִים לְטַלְטֵל מִקְצָת דְּבָרִים בְּשַׁבָּת כְּדֶרֶךְ**
2 **שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחֹל[79]. וּמִפְּנֵי מָה נָגְעוּ בְּאִסּוּר זֶה?**
3 **אָמְרוּ: וּמָה אִם הִזְהִירוּ נְבִיאִים וְצוּוּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה**
4 **הִלּוּכָךְ בְּשַׁבָּת כְּהִלּוּכָךְ בְּחֹל, וְלֹא שִׂיחַת הַשַּׁבָּת**
5 **כְּשִׂיחַת הַחֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדַבֵּר דָּבָר - קַל וָחֹמֶר שֶׁלֹּא**
6 **יִהְיֶה טִלְטוּל בְּשַׁבָּת כְּטִלְטוּל בְּחֹל; כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה**
7 **כְּיוֹם חֹל בְּעֵינָיו, וְיָבוֹא לְהַגְבִּיהַּ וּלְתַקֵּן כֵּלִים מִפְּנָה**
8 **לְפִנָּה אוֹ מִבַּיִת לְבַיִת, אוֹ לְהַצְנִיעַ אֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא**
9 **בָּהֶן; שֶׁהֲרֵי הוּא בָּטֵל וְיוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ, וִיבַקֵּשׁ דָּבָר**
10 **שֶׁיִּתְעַסֵּק בּוֹ, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא שָׁבַת, וּבָטֵל הַטַּעַם**
11 **שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: לְמַעַן יָנוּחַ.**

79) וזה נקרא בלשון הפוסקים: "מוקצה"; ופרטי הדינים יבוארו להלן בפרק כ"ה ובפרק כ"ו. ומקור איסור טלטול המוקצה בשבת הוא בברייתא (מסכת שבת דף קכ"ג עמוד ב'): "אמר רבי חנינא: בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו (איסור טלטול מוקצה), שכתוב (נחמיה י"ג): "בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת ומביאים הערימות" (וגזרו טלטול הרבה כלים, כדי לגדור גדר להחמיר באיסורי שבת שהיו מקילים בהם – רש"י). ומתחלה אסרו הכל: בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלים בשבת (שאדם זקוק להם מאד לשימוש: סכין לחתוך בה דבילה, כף לקדירה, וסכין לחתוך בשר ולחם) וחזרו והתירו (כשראו שהתחיל העם להזהר באסורי שבת), וחזרו והתירו יותר (כשנזהרו יותר) עד שאמרו: כל הכלים ניטלים בשבת, חוץ מאלה המפורשים להלן בהלכות שלפנינו. ובעיקר טעמיו של רבינו באיסור טלטול המוקצה בהלכה זו ובהלכה י"ג חלק הראב"ד בהשגה וכתב כי טעם איסור טלטול הוא משום שמא יבוא לידי איסור הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים כמבואר בגמרא (מסכת שבת דף קכ"ד עמוד ב'), ואף על פי שמשום גזירת הוצאה היא – לא גזרו על כל הכלים ועל האוכלין משום שאין גוזרים גזירה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה (רש"י ביצה דף י"ד עמוד א'). ודעת רבינו היא שמה שאמרו בגמרא ש"טלטול צורך הוצאה היא" אינו אלא לפי משנה ראשונה שאסרו הכל, אבל לפי משנה אחרונה שרוב הכלים מותרים בטלטול, אי אפשר לומר שהטעם הוא משום הוצאה שאם כן מה נשתנו אלו מאלו, אלא על כרחנו שטעמים אחרים הונחו בענין זה וכמו שביאר בדבריו (ועיין מ"מ).

12 **יג. וְעוֹד, כְּשֶׁיְּבַקֵּר וִיטַלְטֵל כֵּלִים שֶׁמְּלַאכְתָּן לְאִסּוּר,**
13 **אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְעַסֵּק בָּהֶן מְעַט וְיָבוֹא לִידֵי מְלָאכָה. וָעוֹד,**
14 **מִפְּנֵי שֶׁמִּקְצָת הָעָם אֵינָם בַּעֲלֵי אֻמָּנֻיּוֹת, אֶלָּא בְּטֵלִין**
15 **כָּל יְמֵיהֶן, כְּגוֹן הַטַּיָּלִין וְיוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת, שֶׁכָּל יְמֵיהֶן**
16 **הֵן שׁוֹבְתִים מִמְּלָאכָה; וְאִם יִהְיֶה מֻתָּר לְהַלֵּךְ וּלְדַבֵּר**
17 **וּלְטַלְטֵל כִּשְׁאָר הַיָּמִים, נִמְצָא שֶׁלֹּא שָׁבַת שְׁבִיתָה**
18 **הַנִּכֶּרֶת. לְפִיכָךְ שְׁבִיתָה מִדְּבָרִים אֵלּוּ הִיא שְׁבִיתָה**
19 **הַשָּׁוָה בְּכָל אָדָם. וּמִפְּנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ נָגְעוּ בְּאִסּוּר**
20 **הַטִּלְטוּל, וְאָסְרוּ שֶׁלֹּא יְטַלְטֵל אָדָם בְּשַׁבָּת אֶלָּא**
21 **כֵּלִים הַצָּרִיךְ לָהֶם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.**

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1] 22

1) נתבארו בו מקצת דיני טלטול ולא נשלמו בזה הפרק.

23 **א. יֵשׁ כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֻתַּר, וְהוּא הַכְּלִי שֶׁמֻּתָּר**
24 **לַעֲשׂוֹת בּוֹ בְּשַׁבָּת דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ בְּחֹל. כְּגוֹן: כּוֹס**
25 **לִשְׁתּוֹת בּוֹ, וּקְעָרָה לֶאֱכֹל בָּהּ, וְסַכִּין לַחְתּוֹךְ בּוֹ בָּשָׂר**
26 **וָפַת, וְקַרְנָס[2] לִפְצֹעַ[3] בּוֹ אֱגוֹזִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.**

2) פטיש. 3) לפצח.

27 **ב. וְיֵשׁ כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר, וְהוּא הַכְּלִי שֶׁאָסוּר**
28 **לַעֲשׂוֹת בּוֹ בְּשַׁבָּת דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ. כְּגוֹן מַכְתֶּשֶׁת[4]**
29 **וְרֵיחַיִם[5] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁאָסוּר לִכְתֹּשׁ וְלִטְחֹן בְּשַׁבָּת.**

4) כלי לכתישת דברים יבשים. 5) טחנת־יד.

30 **ג. כָּל[6] כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֻתַּר - בֵּין הָיָה שֶׁל עֵץ, אוֹ**
31 **שֶׁל חֶרֶס, אוֹ שֶׁל אֶבֶן, אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ**
32 **בְּשַׁבָּת, בֵּין בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ שֶׁל כְּלִי[7], בֵּין לְצֹרֶךְ**
33 **מְקוֹמוֹ[8], בֵּין לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ[9]. וְכָל כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר**
34 **- בֵּין הָיָה שֶׁל עֵץ, אוֹ שֶׁל חֶרֶס, אוֹ שֶׁל אֲבָנִים, אוֹ**
35 **שֶׁל מַתֶּכֶת - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת, בֵּין לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ[10],**
36 **בֵּין לְצֹרֶךְ מְקוֹמוֹ; אֲבָל בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ[11] שֶׁל כְּלִי -**
37 **אָסוּר.**

6) משנה (שבת קכב: קכד.) ויסוד איסור טלטול בשבת, מבואר בפרק הקודם הלכה י"א וי"ב. 7) שלא ישבר או שלא יגנב, כדלהלן הלכה ד'. 8) שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח. 9) שצריך להשתמש בגוף הכלי. משמע שאין לטלטל שום כלי אפילו אם מלאכתו להיתר, אלא דוקא לצורך גופו או מקומו או בשביל עצמו של כלי, אבל שלא לצורך כלל - אסור לטלטל (מגיד־משנה). 10) לשימוש של היתר בגוף הכלי, כגון פטיש של נפחים לפצוע בו אגוזים, כדלהלן הלכה ז'. 11) שלא ישבר או שלא יגנב כנ"ל.

38 **ד. כֵּיצַד? מְטַלְטֵל הוּא[12] אֶת הַקְּעָרָה שֶׁל עֵץ לֶאֱכֹל**
39 **בָּהּ אוֹ לֵישֵׁב בִּמְקוֹמָהּ, אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּגָּנֵב - וְזֶה הוּא**
40 **בִּשְׁבִיל עַצְמָהּ. וְכֵן אִם טִלְטֵל אוֹתָהּ מִן הַחַמָּה כְּדֵי**
41 **שֶׁלֹּא תִּתְיַבֵּשׁ וְתִשָּׁבֵר, אוֹ מִן הַגְּשָׁמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא**
42 **תִּתְפַּח[13] וְתִפָּסֵד - הֲרֵי זֶה מְטַלְטֵל בִּשְׁבִיל עַצְמָהּ**
43 **וּמֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁמְּלַאכְתָּהּ לְהֻתַּר.**

12) כלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו ומקומו או בשביל עצמו. 13) תתנפח מרטיבות ותתקלקל.

ה. וְכֵן מְטַלְטֵל הוּא הֲרֵיחַיִם אוֹ הַמַּכְתֶּשֶׁת[14] לְשַׁבֵּר עָלֶיהָ אֱגוֹזִים אוֹ לַעֲלוֹת עָלֶיהָ לַמִּטָּה - וְזֶה הוּא לְצָרְךְ גּוּפוֹ אוֹ לֵישֵׁב בִּמְקוֹמוֹ; אֲבָל אֵינוֹ מְטַלְטְלָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁבֵר, וְלֹא כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּגָּנֵב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

14) שמלאכתם לאיסור.

ו. וְכֹל[15] שֶׁאֵינוֹ כְּלִי, כְּגוֹן אֲבָנִים וּמָעוֹת וְקָנִים וְקוֹרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אָסוּר לְטַלְטְלָן. אֶבֶן[16] גְּדוֹלָה אוֹ קוֹרָה גְּדוֹלָה - אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא נִטֶּלֶת בַּעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם, אִם יֵשׁ תּוֹרַת כְּלִי עָלֶיהָ - מְטַלְטְלִים אוֹתָהּ[17]. דַּלְתוֹת[18] הַבַּיִת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן כֵּלִים, לֹא הוּכְנוּ לְטַלְטֵל. לְפִיכָךְ, אִם נִתְפָּרְקוּ אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[19] - אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָן. וְכֵן[20] הֶעָפָר וְהַחוֹל וְהַמֵּת[21] - אֵין מְזִיזִין אוֹתָן מִמְּקוֹמָן. וּבֵן שְׁמוֹנָה[22] חַי - הֲרֵי הוּא כָּאֶבֶן, וְאָסוּר לְטַלְטְלוֹ.

15) שבת קכג, ב. 16) עירובין קב, א. 17) כי לא נתבטל שם כלי ממנה מפני גדלה וכבדה. 18) משנה, שבת קכב, ב. 19) אף שבין השמשות היה מטלטלן כשפתח ונעל, עכשיו כשנתפרקו אין מטלטלים אותן, מכיון שעומדים להתחבר עם הבית (ראה 'מגן אברהם' סי' שח). 20) שבת לט, א. 21) משנה, שבת קנא, ב. 22) שבת קלה, א. שנולד שמונה חדשים לעיבורו ושערו לקוי ואין צפרניו שלימין כברייתן שהיה ראוי להוולד בחודש התשיעי ויצא קודם שנגמר (פ"א מהלכות מילה הי"ג) ונחשב כמת שאינו יכול לחיות.

ז. מֻתָּר[23] לְטַלְטֵל הַכְּלִי אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְצָרְךְ תַּשְׁמִישׁוֹ, אֶלָּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לְתַשְׁמִישָׁהּ. כֵּיצַד? נוֹטֵל אָדָם קֶרְנָס[24] לִפְצֹעַ בּוֹ אֱגוֹזִים; קֶרְדֹּם[25] - לַחְתּוֹךְ בּוֹ דְּבֵלָה[26]; מְגֵרָה[27] - לְגָרֵר[28] בָּהּ אֶת הַגְּבִינָה; מַגְרֵפָה[29] - לִגְרֹף בָּהּ אֶת הַגְּרוֹגָרוֹת[30]; אֶת הָרַחַת[31] וְאֶת הַמַּזְלֵג - לָתֵת עָלָיו אֹכֶל לְקָטָן; אֶת הַכּוּשׁ[32] וְאֶת הַכִּרְכָּר[33] - לִתְחֹב[34] בּוֹ; מַחַט שֶׁל סַקָּאִין[35] - לִפְתֹּחַ בּוֹ אֶת הַדֶּלֶת; אֶת הַמַּכְתֶּשֶׁת - לֵישֵׁב עָלֶיהָ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

23) משנה, שבת קכב, ב. 24) של נפחים או של צורפי זהב (שבת קכג.) ואילו קורנס של בשמים - ראה להלן הלכה ט. 25) גרזן העשוי לחטוב בו עצים. 26) תאנה יבשה. 27) כעין סכין שפיה עשוי שנים שנים. 28) לחתכה ולחלקה. 29) כלי כעין יד שגורפים בה דברים. 30) תאנים יבשות. 31) כלי עץ לזרות בו דגן ברוח כדי להבר את הבר מן התבן. 32) שיפוד קטן עשוי עץ שמכניסים בו את האוכל לתוך הפה. 33) חלק מנול האורגים, הכלי שהאורג מכה בו על הארג. 34) בנוסח אחר: "לדחוף" (שונצינו). 35) עושים שקים והמחט שלהם גדולה.

ח. וּמְטַלְטֵל[36] אָדָם מַחַט שֶׁל יָד[37] הַשְּׁלֵמָה לִטֹּל בָּהּ אֶת הַקּוֹץ[38]; אֲבָל אִם נִטַּל הַקָּצֶה הַנָּקוּב שֶׁלָּהּ, אוֹ הַקָּצֶה הַחַד שֶׁלָּהּ - אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָהּ[39]. וְאִם הָיְתָה גֹּלֶם[40] וַעֲדַיִן לֹא נִקְּבָה - מֻתָּר לְטַלְטְלָהּ[41].

36) משנה, שבת קכב, ב. 37) עשויה לחפור בה ומלאכתה לאיסור. 38) "מכאן ראיה, שמותר להוציא מה שנכנס בבשר האדם מן הקוצים והברקנים בשבת, וכמו כן מותר לסחוט החבורה כדי שתצא הליחה ממנה אבל לא להרחיב הפה" (פירוש המשניות). וראה למעלה בפ"י הי"ז. 39) שבטל מהם שם כלי. 40) שלא נגמרה עדיין. 41) שאף־על־פי שכיון שלא ניקבה עדיין, אין שם מלאכתה לאיסור עליה, ואינה ראויה לתפירה - יש לפעמים שמשאירים אותה כך ומשתמשים בה להוציא את הקוצים הנתחבים ביד (גמרא שבת קכג. ורש"י שם).

ט. כָּל[42] כְּלִי שֶׁמַּקְפִּיד עָלָיו שֶׁמָּא יִפְחֲתוּ דָּמָיו, כְּגוֹן כֵּלִים הַמַּקְצִים[43] לִסְחוֹרָה וְכֵלִים הַיְקָרִים בְּיוֹתֵר, שֶׁמַּקְפִּיד עֲלֵיהֶן שֶׁמָּא יִפָּסְדוּ - אָסוּר לְטַלְטְלָן בְּשַׁבָּת. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא מֻקְצֶה מֵחֲמַת חֶסְרוֹן כִּיס. כְּגוֹן: הַמַּסָּר[44] הַגָּדוֹל, וְיָתֵד[45] שֶׁל מַחֲרֵשָׁה, וְסַכִּין שֶׁל טַבָּחִים[46], וְחֶרֶב[47] שֶׁל אֶשְׁכָּפִים[48], וְחִצִּין הֶחָרָשִׁים[49], וְקֶרְנָס שֶׁל בַּשָּׂמִים[50], וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

42) משנה, שבת קכג, ב. 43) המיוחדים. 44) כלי נגר לנסר בו עצים. 45) המתכת החדה שבמחרישה לחפירה באדמה. 46) סכין שהקצבים מקצבים בו את הבשר באטליז (רש"י), ולדעת ה'תוספות' סכין של שחיטה. 47) סכין. 48) סנדלרים. 49) קרדום הנגרים לחתוך את הקורות (בגמרא: "חצינא דנגרי"). ובנוסח אחר: "וחצין של חרשין" ('מעשה רוקח'). 50) בנוסח אחר: "קורנס של נפחים" (ויניציאה). ותמה על זה ה'בית יוסף' בסי' שח שבקורנס של נפחים הכל מודים שאינו מוקצה מחמת חסרון כיס (שבת, שם).

י. כָּל[51] כְּלִי שֶׁהַקֶּצֶה מֻחֲמַת הָאִסּוּר - אָסוּר לְטַלְטְלוֹ[52]. כְּגוֹן: גֵּר[53] שֶׁהִדְלִיקוּ בּוֹ בְּשַׁבָּת, וְהַמְּנוֹרָה שֶׁהָיָה[54] הַגֵּר עָלֶיהָ, וְשֻׁלְחָן שֶׁהָיוּ עָלָיו מָעוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּבָה הַגֵּר אוֹ שֶׁנָּפְלוּ הַמָּעוֹת - אָסוּר לְטַלְטְלָן; שֶׁכָּל כְּלִי שֶׁהָיָה אָסוּר לְטַלְטְלוֹ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, נֶאֱסַר לְטַלְטְלוֹ כָּל הַשַּׁבָּת כֻּלָּהּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָלַךְ הַדָּבָר שֶׁגָּרַם לוֹ הָאִסּוּר[55].

51) שבת קנז, א. 52) אפילו לצורך גופו או לצורך מקומו (כסף־משנה). 53) שבת מד, א. 54) שהניחו עליו בכוונה (מגיד־משנה). 55) "מיגו דאיתקצאי לבין השמשות, איתקצאי לכולי יומא" (=מתוך, מפני שנעשה מוקצה לבין השמשות, הוקצה לכל היום).

יא. אֲבָל[56] כְּלִי הַמֻּקְצֶה מֻחֲמַת מְאוּסוֹ, כְּגוֹן גֵּר[57] יָשָׁן שֶׁל גֵּפֶט וּכְלִי הַצּוֹאָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מֻתָּר לְטַלְטְלָן בְּשַׁבָּת, אִם הֶצְרֵךְ לָהֶן.

56) שבת קנז, א. 57) של חרס.

יב. כָּל[58] הַכֵּלִים הַנִּטָּלִין בְּשַׁבָּת שֶׁנִּתְפָּרְקוּ דַּלְתוֹתֵיהֶן, כְּגוֹן דַּלְתוֹת שְׂדֶה תֵּבָה וּמִגְדָּל[59] - בֵּין שֶׁנִּתְפָּרְקוּ בְּשַׁבָּת[60], בֵּין שֶׁנִּתְפָּרְקוּ קֹדֶם הַשַּׁבָּת - מֻתָּר לְטַלְטֵל אוֹתָן דְּלָתוֹת. וְכֵן[61] כָּל הַכֵּלִים הַנִּטָּלִין בְּשַׁבָּת שֶׁנִּשְׁבְּרוּ - בֵּין קֹדֶם הַשַּׁבָּת, בֵּין בְּשַׁבָּת - שִׁבְרֵיהֶן נִטָּלִין. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ שִׁבְרֵיהֶן עוֹשִׂין מְעַיִן מְלַאכְתָּן[62]. כֵּיצַד? שִׁבְרֵי עֲרֵבָה[63] - לְכַסּוֹת בָּהֶן אֶת פִּי הֶחָבִית; שִׁבְרֵי זְכוּכִית - לְכַסּוֹת בָּהֶן אֶת פִּי הַפַּךְ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם אֵין הַשְּׁבָרִים רְאוּיִין לִמְלָאכָה כְּלָל - אָסוּר לְטַלְטְלָן[64].

58) משנה, שבת קכב, ב. 59) מבואר בפכ"ב הכ"ה. 60) לא רק נתפרקו בשבת מותרים, שהרי הם מוכנים ועומדים מבין השמשות, כשהיו עדיין מחוברים לכלי, אלא אפילו נתפרקו קודם השבת - מותר לטלטלם, כיון שעומדים לכך לחזור ולחברם לכלי. 61) משנה, שבת קכד, ב. 62) בנוסח אחר: "מעין מלאכה". ונוסחא זו נכונה, שהרי מפרש רבינו "כיצד שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית וכו'" וכדעת תנא־קמא של רבי יהודה בשבת שם ('מעשה רוקח'), וכן כתב ה'מגיד משנה' שרבינו פסק כתנא־קמא. 63) כלי גדול ושטוח לתשמישים שונים. 64) "ואם נשברו במקום שיכולים להזיק, כגון שברי זכוכית - מותר" (רמ"א סי' שח ס"ו).

יג. כָּל[65] כִּסּוּיֵי הַכֵּלִים נִטָּלִים בְּשַׁבָּת. וְהוּא, שֶׁיֵּשׁ תּוֹרַת כְּלִי[66] עֲלֵיהֶן. הָיָה כְּלִי מְחֻבָּר בַּקַּרְקַע, כְּגוֹן חָבִית הַטְּמוּנָה[67] בָּאָרֶץ: אִם יֵשׁ בַּכִּסּוּי שֶׁלָּהּ בֵּית אֲחִיזָה[68] - מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ, וְאִם לָאו - אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ. וְכֵן כִּסּוּיֵי הַקַּרְקָעוֹת, כְּגוֹן בּוֹרוֹת וַחֲרִיצִין[69] - אֵין מְטַלְטְלִין[70] כִּסּוּי שֶׁלָּהֶן, אֶלָּא אִם־כֵּן יֵשׁ לוֹ בֵּית אֲחִיזָה. כִּסּוּי הַתַּנּוּר[71], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹ בֵּית אֲחִיזָה - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ.

65) משנה, שבת קכו, ב. 66) שאם לא כן - אסורים בטלטול. 67) בטמונה בארץ אנו צריכים לבית אחיזה (וכתנא־קמא של רבי יוסי שם), אבל אם אינו טמון בארץ כמו התנור, אין אנו צריכים בית אחיזה - וכרבי אליעזר בן יעקב (שם קכה.). 68) לאחוז בו, שמוכיח שזהו כלי העשוי לקחתו ולהחזירו. 69) חפירות ארוכות בקרקע. 70) מכיון שהוא כיסוי קרקע, דומה לבונה אם מכסה אותו, או כסותר אם נוטל את הכיסוי. 71) רק שוליו מחוברים לקרקע, אבל אין כולו טמון בה וחציו מגולה, לכן לא גזרו חכמים עליו, כמו בבור וחריץ (מגיד־משנה).

יד. שְׁנֵי דְּבָרִים[72], אֶחָד אָסוּר לְטַלְטְלוֹ וְאֶחָד מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ, וְהֵן סְמוּכִין זֶה לָזֶה אוֹ זֶה עַל זֶה אוֹ זֶה בָּזֶה, וּבִזְמַן שֶׁמְּטַלְטְלִין אֶחָד מֵהֶן יִטַּלְטֵל הַשֵּׁנִי: אִם הָיָה צָרִיךְ לַדָּבָר שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטְלוֹ - מְטַלְטְלוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁדָּבָר הָאָסוּר מִטַּלְטֵל עִמּוֹ; וְאִם צָרִיךְ לְטַלְטֵל דָּבָר הָאָסוּר - לֹא יְטַלְטְלֶנּוּ בְּאוֹתוֹ דָּבָר הַמֻּתָּר.

72) כלל זה הוא בידינו: טלטול מן הצד (=על ידי דבר אחר) לצורך דבר המוקצה - אסור, ואם לצורך דבר המותר - מותר (וראה 'תוספות' שבת מג: ד"ה דכ"ע).

טו. כֵּיצַד[73]? פַּגָּה[74] שֶׁהָיְתָה טְמוּנָה[75] בְּתֶבֶן[76], וַחֲרָרָה[77] שֶׁהָיְתָה עַל גַּבֵּי גֶחָלִים[78] - תּוֹחֲבָן בְּכוֹשׁ[79] אוֹ בְּכִרְכָּר[79] וְנוֹטְלָן, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַתֶּבֶן וְהַגֶּחָלִים נִנְעָרִים בְּשַׁבָּת בִּשְׁעַת[80] נְטִילָה. וְכֵן לֶפֶת[81] אוֹ צְנוֹנוֹת שֶׁהָיוּ טְמוּנִים בְּעָפָר, וּמִקְצַת הֶעָלִים מְגֻלִּים[82] - שׁוֹמְטָן[83] בְּשַׁבָּת בֶּעָלֶה שֶׁלָּהֶן, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֶעָפָר נִנְעָר. אֲבָל אִם הָיָה כְּכָר אוֹ תִּינוֹק עַל גַּבֵּי הָאֶבֶן אוֹ עַל גַּבֵּי הַקּוֹרָה - לֹא יְטַלְטֵל[84] הָאֶבֶן אוֹ הַקּוֹרָה בַּכִּכָּר אוֹ בַּתִּינוֹק שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

73) שבת קכג, א. 74) תאנה שלא בשלה כל צרכה. 75) היתה טמונה, ולא שהוא טמנה בכוונה, שאם לא כן היא נעשית בסיס לתבן (להלן הלכה יז, ועיין 'תוספות' שבת קכג. ד"ה פגה). 76) המוקצה ומיוחד לעשית טיט. 77) עוגה דקה אפויה על גבי גחלים. 78) ואינה טמונה בתוכם, שאם לא כן הרי הוא חותה גחלים בשבת, "מכבה את העליונות ומדליק את התחתונות" (כמבואר בהל' שגגות פ"ז הי"ב) – 'כסף משנה'. 79) מבואר בהלכה ז'. 80) בנוסח אחר: "נענרים בשעת" ('מעשה רוקח'). 81) כלאים פ"א מ"ט. 82) אבל אם העלים מכוסים, אם תוחב בהם כוש או כרכר, נראה כעושה גומא בשבת (מגיד־משנה). 83) מושך אותם. 84) שבת קמב, ב: "לא התירו כיכר ותינוק אלא למת בלבד" (להלן פכ"ו הכ"א).

טז. נוֹטֵל[85] אָדָם אֶת בְּנוֹ[86] שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּעֲגוּעִין עָלָיו[87] וְהָאֶבֶן[88] בִּידוֹ[89], אֲבָל לֹא דִּינָר; שֶׁאִם יִפֹּל הַדִּינָר, יִטְּלֶנּוּ הָאָב בִּידוֹ. כַּלְכָּלָה[90] שֶׁהָיְתָה נְקוּבָה, וְסָתַם נֶקֶב שֶׁלָּהּ בָּאֶבֶן - מֻתָּר לְטַלְטְלָהּ; שֶׁהֲרֵי הָאֶבֶן נַעֲשֵׂית כְּדֹפֶן[91]. הָיְתָה הַכַּלְכָּלָה מְלֵאָה פֵּרוֹת, וְהָאֶבֶן בְּתוֹךְ הַפֵּרוֹת - אִם הָיוּ הַפֵּרוֹת רְטֻבִּים, כְּגוֹן עֲנָבִים וְתוּתִים - נוֹטֵל אוֹתָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא[92]; שֶׁאִם יְנַעֵר הַפֵּרוֹת - יִטָּנְפוּ בֶּעָפָר, וּבִמְקוֹם הֶפְסֵד לֹא גָּזְרוּ.

85) משנה, שבת קמא, ב. 86) בחצר שמותר לטלטל בה. 87) שהבן משתוקק לאביו, ויתעצב אם לא יקחנו. 88) שהיא מוקצה. 89) ויטלטל מוקצה. 90) סל. 91) אם היא מהודקת יפה "והיא כחלק מן הסל" (פירוש המשניות). 92) "שהכלכלה נעשתה בסיס לאיסור ולהיתר, וההיתר חשוב יותר, ובטל האיסור לגבו, כאילו אינו בסיס רק להיתר" ('מגן אברהם' סי' שט).

יז. חָבִית[93] שֶׁשָּׁכַח אֶבֶן עַל פִּיהָ[94] - מַטָּה עַל צִדָּהּ וְהִיא נוֹפֶלֶת. הָיְתָה בֵּין הֶחָבִיּוֹת[95] וְהָאֶבֶן עָלֶיהָ - מַגְבִּיהָהּ[96] לְמָקוֹם אַחֵר, וּמַטָּהּ עַל צִדָּהּ שָׁם, וְהָאֶבֶן נוֹפֶלֶת. וְכֵן הַשּׁוֹכֵחַ מָעוֹת עַל הַכַּר וְצָרִיךְ לַכַּר[97] - נוֹעֵר אֶת הַכַּר וְהֵן נוֹפְלוֹת. וְאִם צָרִיךְ לִמְקוֹם הַכַּר - נוֹטֵל אֶת הַכַּר וְהַמָּעוֹת עָלָיו. אֲבָל אִם הִנִּיחַ[98] הַמָּעוֹת מֵעֵרֶב שַׁבָּת עַל הַכַּר, אוֹ הִנִּיחַ הָאֶבֶן עַל פִּי

25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48

הֶחָבִית - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְטַלְטְלָן, וַאֲפִלּוּ נִטְּלוּ הַמָּעוֹת וְהָאֶבֶן; שֶׁהֲרֵי נַעֲשׂוּ בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר.

93) משנה, שבת קמב, ב. 94) והוא צריך לקחת מהיין שבתוכה. 95) שאינו יכול להטות אותה במקומה, שמא תיפול האבן על החבית ותשברנה. 96) לחבית. 97) לשכב עליו. 98) בכוונה.

יח. הָאֶבֶן[99] שֶׁבַּקְּרוּיָה[100]: אִם מְמַלְּאִין בָּהּ וְאֵינָהּ נוֹפֶלֶת[101] - הֲרֵי הִיא כְּמִקְצָת הַקְּרוּיָה[102], וּמֻתָּר לְמַלֹּאת בָּהּ; וְאִם לָאו[103] - אֵין מְמַלְּאִין בָּהּ. בֶּגֶד[104] שֶׁעַל הַקָּנֶה - שׁוֹמְטוֹ[105] מֵעַל הַקָּנֶה[106].

99) משנה, שבת קכה, א. 100) רבינו ב'פירוש המשניות' ביאר: "קרויה היא כלי חרס ששואבים בו מים, ותולים בו אבן, כדי שיכבד וירד לתחתית המעיין" (וכן פירש בהל' כלים פ"כ ה"א), אבל רש"י פירש: "קרויה היא דלעת יבשה חלולה וממלאים בה מים, ומתוך שהיא קלה אינה שואבת אלא צפה, ונותנים בה אבן כדי להכבידה". 101) שהיא קשורה יפה. 102) כחלק של הקרויה. 103) אם אינה קשורה יפה, הקרויה מתבטלת לגבי האבן ונעשית בסיס לדבר האסור. 104) שבת קמ, א. 105) מוריד את הבגד מהקנה. אבל אסור לקחת את הקנה מתוך הבגד, לפי שאינו כלי ועומד רק להסקה. 106) בגד לאחר כביסה, תולים אותו על קנה לייבשו.

יט. פֵּרוֹת[107] שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל, כְּגוֹן פֵּרוֹת שֶׁאֵינָם מְעֻשָּׂרִין[108], אֲפִלּוּ הֵן חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר מִדִּבְרֵיהֶם[109], אוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[110], אוֹ תְּרוּמָה טְמֵאָה[111], אוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ כְּהִלְכָתָן[112] - אָסוּר לְטַלְטְלָן. אֲבָל הַדְּמַאי[113] - הוֹאִיל וְרָאוּי לַעֲנִיִּים[114]; וְכֵן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁפְּדָאָן, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נָתַן הַחֹמֶשׁ[115] - מֻתָּר לְטַלְטְלָן.

107) משנה, שבת קכו, ב. 108) שלא הפרישו מהם תרומות ומעשרות. 109) שרק מדברי חכמים אינם ראויים לאכילה, כפירות שצמחו בעציץ שאינו נקוב (פירוש המשניות). 110) תרומה גדולה, כגון שהקדים הלוי ולקח המעשר אחר שנתמרחה התבואה, קודם שהפרישו ממנה תרומה גדולה, והפריש ממנו תרומת מעשר ולא הפריש תרומה גדולה (רע"ב). 111) שאינה ראויה אפילו לאכילת בהמתו של כהן. 112) "שלא נפדו כהלכה, כגון שיפדה מעשר שני על חתיכה של כסף, וזה הפדיון אינו הגון ולא נעשה כהלכתו עד שיפדה על כסף מפותח. רוצה לומר: מעות מצויירים כמו שכתוב "וצרת הכסף בידך" (דברים יד, כה) - דבר שיש עליו צורה, או שיחלל ההקדש על הקרקע. ואין דין הקדש שיפדה אלא במטלטלין - שיהיה דבר הניתן מיד ליד" (פירוש המשניות). 113) פירות לקוחים מעמי הארץ שאינם זהירים בהפרשת מעשרות, כמבואר בפכ"ג הט"ז. 114) "מותר לאכיל את העניים דמאי" (רבינו בהל' מעשר פ"י הי"א). 115) בפדיון מעשר שני והקדש מוסיפים חומש מלבד הקרן (ויקרא כז, לא), אבל אינו מעכב - ומותרים באכילה.

כ. מְטַלְטֵל[116] יִשְׂרָאֵל הַתְּרוּמָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לוֹ[117]; וּמְטַלְטְלִין תְּרוּמָה טְמֵאָה עִם הַטְּהוֹרָה אוֹ עִם הַחֻלִּין, אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם בִּכְלִי אֶחָד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[118]? בְּשֶׁהָיְתָה הַטְּהוֹרָה לְמַטָּה[119], וְהָיוּ פֵּרוֹת הַמִּתְטַנְּפִין בַּקַּרְקַע, שֶׁאִם יְנַעֵר אוֹתָן יִפְּסְדוּ; אֲבָל אִם הָיוּ אֲגוּזִים וּשְׁקֵדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - נוֹעֵר הַכְּלִי, וְנוֹטֵל הַטְּהוֹרָה אוֹ הַחֻלִּין, וּמַנִּיחַ הַטְּמֵאָה. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לִמְקוֹם הַכְּלִי - בֵּין שֶׁהַטְּהוֹרָה לְמַעְלָה, בֵּין שֶׁהָיְתָה לְמַטָּה - מְטַלְטֵל הַכֹּל כְּאֶחָד.

116) משנה, שבת קמא, ב. 117) כיון שראויה לכהן. 118) כמו שנתבאר למעלה הלכה טז. 119) אבל אם טהורה למעלה שיכול לקחת את הטהורה, אסור לו לטלטל את הכלי. ובנוסח אחר: "כשהיתה הטמאה למטה" (ויניציאה) וב'כסף משנה' מבכר את הנוסח הנדפס.

כא. נִדְבָּךְ[120] שֶׁל אֲבָנִים שֶׁחִשֵּׁב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם: אִם לְמִדּוּם[121] - מֻתָּר לִישֵׁב עֲלֵיהֶן לְמָחָר, וְאִם לָאו - אָסוּר. חֲרִיּוֹת[122] שֶׁל דֶּקֶל שֶׁגִּדְרָן[123] לְעֵצִים[124], וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶן מֵעֶרֶב שַׁבָּת לִישִׁיבָה - מֻתָּר לְטַלְטְלָן[125]. וְכֵן אִם יָשַׁב עֲלֵיהֶן מִבְּעוֹד יוֹם - מֻתָּר לְטַלְטְלָן.

120) שבת קכה, ב: "אמר רבי חנינא: פעם אחת הלך רבי למקום אחד, ומצא נדבך של אבנים (שורת אבני בנין), ואמר לתלמידיו: צאו וחשבו כדי שנשב עליהם למחר". 121) סדרום כדי לישב עליהם, שעשו מעשה והכינום מערב שבת. 122) שבת נ, א. ענפים. 123) שלקטן; בנוסח אחר: "שגרדן" (שונצינו). 124) להסיקן באש. 125) וכאן אין צריך מעשה, כמו בנדבך אבנים, מכיון שחריות יש מהן העומדות לישיבה, ויש להסקה, ואף שחשב מתחילה להסקה, די במחשבה לבד לייחדן לישיבה, שמחשבה מוציאה מידי מחשבה, אבל בנדבך של אבנים העומד לבנין ולא לישיבה, צריך מעשה מיוחד להכינם לישיבה (מגיד־משנה).

כב. הַקַּשׁ[126] שֶׁעַל הַמִּטָּה - לֹא יְנַעְנְעֶנּוּ בְּיָדוֹ[127], אֲבָל מְנַעְנְעוֹ בְּגוּפוֹ[128]. וְאִם הוּא מַאֲכַל בְּהֵמָה - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ. וְכֵן אִם הָיָה עָלָיו כַּר אוֹ סָדִין[129] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מְנַעְנְעוֹ בְּיָדוֹ; שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁיָּשַׁב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם. הַמַּכְנִיס[130] קֻפָּה שֶׁל עָפָר[131] בְּבֵיתוֹ, אִם יִחֵד לָהּ קֶרֶן זָוִית מֵעֶרֶב שַׁבָּת - מְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת[132], וְעוֹשֶׂה בּוֹ כָּל צָרְכָּיו.

126) משנה, שבת קמא, א. והוא עומד להסקה. 127) שאסור לטלטל מוקצה. 128) בכתפיו, כי טלטול כלאחר יד (=בדרך שינוי) מותר. 129) הכר והסדין מוכיחים שהקצה את הקש לשכיבה ולא להסקה. 130) שבת נ, א. 131) לכסות בו רוק. 132) אבל אם לא ייחד לו קרן זוית, בטל אגב עפר הבית, ואסור לטלטלו (או"ח סי' שח).

כג. אָסוּר לְבַטֵּל כְּלִי מֵהֶכֵּנוּ[133], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּסוֹתֵר[134]. כֵּיצַד? לֹא יִתֵּן כְּלִי תַּחַת הַנֵּר בְּשַׁבָּת לְקַבֵּל אֶת הַשֶּׁמֶן הַנּוֹטֵף; שֶׁהַשֶּׁמֶן שֶׁבַּנֵּר אָסוּר לְטַלְטְלוֹ, וּכְשֶׁיִּפֹּל לַכְּלִי - יֵאָסֵר טִלְטוּל הַכְּלִי שֶׁהָיָה מֻתָּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. לְפִיכָךְ אֵין נוֹתְנִין כְּלִי תַּחַת הַתַּרְנְגֹלֶת לְקַבֵּל בֵּיצָתָהּ[135], אֲבָל כּוֹפֶה הוּא הַכְּלִי עָלֶיהָ[136]. וְכֵן[137] כּוֹפֶה הַכְּלִי עַל כָּל דָּבָר שֶׁאָסוּר לְטַלְטְלוֹ; שֶׁהֲרֵי לֹא בִּטְּלוֹ, שֶׁאִם יַחְפֹּץ - יִטְּלֶנּוּ.

133) משנה, שבת מב, ב. ממה שהיה מוכן מבעוד יום. 134) שמתחילה היה מותר לטלטל הכלי, ועכשיו אוסרו בטלטול כמו שיבאר. וכן פירש רש"י בשבת קכח, ב. אבל בדף מב, ב שם, פירש "שהוא כקובע לו מקום ומחברו בטיט ודומה למלאכה". 135) כי ביצה שנולדה בשבת אסורה באכילה ובטלטול (ראה הל' יו"ט פ"א הי"ט-ה"כ). 136) הראב"ד הביא בשם ה'ירושלמי': "ובלבד שלא יגע בביצה", ואף שמוקצה אינו אסור אלא בטלטול ולא בנגיעה, חוששים "שמא ינענע הביצה על ידי הכלי" (מגיד-משנה). 137) בניגוד לדעת רבי יצחק האומר שאסור לטלטל כלי לצורך דבר שאסור בטלטול (שבת מג.).

כד. נוֹתְנִין[138] כְּלִי תַּחַת הַדֶּלֶף[139]. וְאִם נִתְמַלֵּא הַכְּלִי - שׁוֹפֵךְ[140] וְשׁוֹנֶה[141], וְאֵינוֹ נִמְנָע[142]. וָהוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַדֶּלֶף רָאוּי לִרְחִיצָה[143]; אֲבָל אִם אֵינוֹ רָאוּי - אֵין נוֹתְנִין. וְאִם נָתַן - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ בַּמַּיִם הַמְּאוּסִין שֶׁבּוֹ. שֶׁאֵין עוֹשִׂין גֶּרֶף שֶׁל רְעִי לְכַתְּחִלָּה[144].

138) משנה, ביצה לה, ב. 139) "מים הנוזלים מן הגגות בעת ירידת הגשם" (פירוש המשניות), ונותנים כלי לקבל את המים שלא יטנפו את הבית. 140) לחוץ. 141) מחזיר שוב את הכלי תחת הדלף. 142) מלשנות כל היום אם צריך לכך (רש"י). 143) שאם אינם ראויים לרחיצה הם מוקצה ואסור לכתחילה לתת כלי תחתם לקבלם, שהרי הוא עושה גרף של רעי לכתחילה. 144) ביצה לו, ב. אבל עבר ונתן - מותר להוציא.

כה. חָבִית[145] שֶׁל טֶבֶל[146] שֶׁנִּשְׁבְּרָה - מֵבִיא כְּלִי וּמַנִּיחַ תַּחְתֶּיהָ[147]; הוֹאִיל וְאִם עָבַר וְתִקְּנוֹ - מִתֻּקָּן[148], הֲרֵי הוּא כְּמִתֻּקָּן. וְנוֹתְנִין[149] כְּלִי[150] תַּחַת הַנֵּר לְקַבֵּל נִיצוֹצוֹת[151]; מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ, וּמֻתָּר לְטַלְטֵל הַכְּלִי. קוֹרָה[152] שֶׁנִּשְׁבְּרָה - אֵין סוֹמְכִין אוֹתָהּ בְּסַפְסָל אוֹ בַּאֲרֻכּוֹת הַמִּטָּה[153], אֶלָּא אִם־כֵּן הָיוּ רְווּחִים[154] וְכָל זְמַן שֶׁיַּחְפֹּץ יִטְּלֵם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבַטֵּל כְּלִי מֵהֶכֵּנוּ. פּוֹרְסִין מַחְצֶלֶת עַל גַּבֵּי אֲבָנִים[155] בְּשַׁבָּת אוֹ עַל גַּבֵּי כַּוֶּרֶת דְּבוֹרִים, בַּחַמָּה - מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבַגְּשָׁמִים - מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לָצוּד[156]; שֶׁהֲרֵי נוֹטְלָהּ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[157]. וְכוֹפִין[158] אֶת הַסַּל בְּשַׁבָּת לִפְנֵי הָאֶפְרוֹחִים[159] בְּשְׁבִיל שֶׁיַּעֲלוּ עָלָיו וְיֵרְדוּ; שֶׁהֲרֵי מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ כְּשֶׁיֵּרְדוּ מֵעָלָיו. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

145) שבת מג, א. 146) שלא הופרשו ממנו תרומות ומעשרות. 147) אף שאינו ראוי לאכילה כל זמן שהוא טבל, ואי אפשר לתקנו היום, כי אין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת, מפני שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן (פכ"ג ה"ט). 148) כמבואר בפכ"ג הט"ו: "המגביה תרומות ומעשרות בשבת או ביום-טוב - - - תיקן את הפירות". 149) משנה, שבת מז, ב. 150) אפילו בשבת. 151) היוצאים מן הנר, שלא תאחז האש במפה שעל השולחן. 152) שבת מג, א. 153) הלוחות שבין שני כרעי המיטה לארכה. 154) כשסמוכים ברפיון, מותר לסמכם כדי שהקורה לא תוסיף לרדת, אבל לא כדי שתעלה שהוא כבונה (או"ח סי' שיג). 155) אבני בנין "שלא ימחו בגשמים מאחר ששרויות במים" (רש"י). והמחצלת שומרת עליהן מפני הגשמים. 156) את הדבורים, וגם לא יהדק את המחצלת שהדבורים לא יוכלו לצאת, ויעבור על איסור צידה משום "פסיק רישיה ולא ימות" (כמבואר בפ"א). 157) ואינו מבטל כלי מהיכנו. 158) משנה, שבת קכח, ב. 159) שבעלי חיים מוקצים הם, לפי שאינם ראויים היום (מגיד-משנה).

כו. בְּהֵמָה[160] שֶׁנָּפְלָה לְבוֹר אוֹ לְאַמַּת הַמַּיִם[161]: אִם יָכוֹל לִתֵּן לָהּ פַּרְנָסָה[162] בִּמְקוֹמָהּ - מְפַרְנְסִין אוֹתָהּ עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת; וְאִם לָאו[163] - מֵבִיא כָּרִים וּכְסָתוֹת וּמַנִּיחַ תַּחְתֶּיהָ, וְאִם עָלְתָה - עָלְתָה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּבַטֵּל כְּלִי מֵהֶכֵּנוּ, שֶׁהֲרֵי מַשְׁלִיכוֹ לַבּוֹר לְתוֹךְ הַמַּיִם - מִפְּנֵי צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים[164] לֹא גָּזְרוּ. וְאָסוּר לְהַעֲלוֹתָהּ בְּיָדוֹ. וְכֵן אֵין עוֹקְרִין[165] בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף בָּחָצֵר, אֲבָל דּוֹחִין אוֹתָן עַד שֶׁיִּכָּנְסוּ. וּמְדַדִּין[166] עֲגָלִים וּסְיָחִים. תַּרְנְגֹלֶת שֶׁבְּרָחָה - אֵין מְדַדִּין אוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא נִשְׁמֶטֶת מִן הַיָּד, וְנִמְצְאוּ אֲגַפֶּיהָ נִתְלָשִׁין[167]; אֲבָל דּוֹחִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּכָּנֵס.

160) שבת קכח, ב. 161) ובעלי חיים מוקצים הם בשבת, כמו שנזכר למעלה. 162) להוריד לה אוכלין ומשקין. 163) שהמים עמוקים, ואי אפשר לפרנסה שם. 164) שהוא מן התורה, כמו שכתוב (שמות כג, ה): "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו . . . עזוב תעזוב עמו", וביטול כלי מהיכנו הוא רק איסור דרבנן ונדחה מפני דבר תורה ('באר הגולה'). ויש אומרים שדעת רבינו שצער בעלי חיים אינו אלא מדרבנן (כמו שנראה מדבריו בפי"ג מהלכות רוצח ה"ט), ואף-על-פי-כן לא אסרו לבטל כלי מהיכנו במקום צער בעלי חיים, שהרי שקדה התורה על מנוחת בעלי החיים בשבת, כמו שנאמר "למען ינוח שורך וחמורך" (שמות כג, יב). ובמכילתא שם: "הוסיף לו הכתוב נייח אחד להיות תולש מן הקרקע ואוכל, אתה אומר לכך בא או אינו אלא יחבשנו בתוך ביתו, אמרת אין זה נייח אלא צער" ('אור שמח'). 165) להגביהם משום מוקצה. 166) אוחז בצוארם ובצדדים ומוליכם (מגיד-משנה). 167) לדעת הראב"ד זהו דבר שאינו מתכוון ומותר. וטעם האיסור משום שנשמטים ומטלטלם בשבת.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נשלמו בו דיני הטלטול.

א. כָּל כְּלֵי[2] הָאוֹרֵג וַחֲבָלָיו וְקָנִים שֶׁלּוֹ - מֻתָּר לְטַלְטְלָן, כִּכְלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר[3], חוּץ מִכֹּבֶד הָעֶלְיוֹן וְכֹבֶד הַתַּחְתּוֹן[4]; לְפִי שֶׁאֵין נִטָּלִין[5], מִפְּנֵי שֶׁהֵן תְּקוּעִין[6]. וְכֵן הָעַמּוּדִים שֶׁל אוֹרֵג - אָסוּר לְטַלְטְלָן, שֶׁמָּא יְתַקֵּן הַגֵּמוֹת שֶׁלָּהֶן[7]. וּשְׁאָר כְּלֵי הָאוֹרֵג - מֻתָּרִין.

2) שבת קיג, א. 3) לצורך גופו ומקומו, כמבואר בפכ"ח ה"ג. ובנוסח אחר: "שמלאכתו להיתר" ('מעשה רוקח') וכדעת רש"י שם. 4) יסוד מכונת האריגה הן שתי קורות חזקות משני הצדדים - הנקראים עמודים; בין שניהם מונחים שתי קורות, אחת מלמעלה הנקראת כובד עליון, ואחת מלמטה - הנקראת כובד תחתון; מסביב לכובד העליון שמים את חוטי השתי, ועל הכובד התחתון מניחים את הארג. 5) אף בחול, לפיכך אין עליהן תורת כלי (מגיד־משנה). 6) בתוך העמודים וקשה ליטלם מפני כבדם. 7) כשחולצם מן הקרקע שהם תקועים בה, יזיז את העפר ויעשה גומא במקום העמוד ויתחייב משום בונה (רש"י).

ב. מַכְבְּדוֹת שֶׁל תְּמָרָה[8] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁמְּכַבְּדִין בָּהֶן אֶת הַקַּרְקַע - הֲרֵי הֵן כִּכְלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֶתֵּר; שֶׁהֲרֵי מֻתָּר לְכַבֵּד בְּשַׁבָּת[9]. לְבֵנִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ[10] מִן הַבִּנְיָן - הֲרֵי הֵן כִּכְלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֶתֵּר; מִפְּנֵי שֶׁרְאוּיִין לְהָסֵב עֲלֵיהֶן, שֶׁהֲרֵי שָׁפִין אוֹתָן[11] וּמְתַקְּנִין אוֹתָן. וְאִם צָבַר אוֹתָן[12] - הֲרֵי הִקְצָם[13], וְאָסוּר לְטַלְטְלָם[14].

8) שבת קכד, ב. הקנה שהתמרים תלויים בו "ושמה מכבדות, משום שהפרי שתלוי עליה כבד ונתלה למטה, וגם משום שהוא עשוי לכבד (לטאטא) את הבית" (רב האי גאון). 9) במקום שאין חשש שמא ישווה גומות, כגון ברצפת אבנים, כמבואר בפכ"א ה"ג. 10) אחר שהשלים בנינו, ואין בדעתו להתמש בהן לצורך בנין. 11) מבואר בפכ"ה הכ"א. 12) סדרן זה על זה. 13) לבנין. 14) כמבואר בפכ"ה ה"ו.

ג. חֶרֶס קְטַנָּה[15] - מֻתָּר לְטַלְטְלָהּ אֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, הוֹאִיל וּרְאוּיָה הִיא בֶּחָצֵר לְכַסּוֹת בָּהּ פִּי כְּלִי קָטָן[16]. מְגוּפַת[17] חָבִית שֶׁנִּתְכַּתְּתָה[18] - הִיא[19] וּשְׁבָרֶיהָ[20] מֻתָּר לְטַלְטְלָהּ[21]; וְאִם זְרָקָהּ לָאַשְׁפָּה מִבְּעוֹד יוֹם[22] - אָסוּר לְטַלְטְלָהּ[23]. כְּלִי שֶׁנִּתְרוֹעֵעַ[24] - לֹא יִתְלֹשׁ[25] מִמֶּנּוּ חֶרֶס לְכַסּוֹת בּוֹ אוֹ לִסְמֹךְ בּוֹ.

15) שבת קכד, ב. שבר כלי חרס. 16) כיון שהיתה מתחילה כלי, אבל דבר שאינו כלי, כגון צרורות או אבנים אף־על־פי שראויים לכסות בהם כלי, אסור לטלטלם - כמבואר בפכ"ה ה"ו. 17) סתימת פי החבית בטיט. 18) שנשברה החבית. 19) המגופה. 20) של החבית. 21) שראויים לכסות בהם פי כלי קטן. 22) אבל אם זרקה בשבת, כיון שבין השמשות היה תורת כלי עליה מותר (מגיד־משנה). 23) שבטלה מהיות עוד כלי. 24) שנשבר. 25) בגמרא מובא: "לא יספות". ופירש הרי"ף: לא יחתוך.

ד. מֻתָּר[26] לְהַכְנִיס לְבֵית הַכִּסֵּא שָׁלֹשׁ אֲבָנִים[27] מְקֻרְזָלוֹת[28] לְקַנֵּחַ בָּהֶן. וְכַמָּה שִׁעוּרָן? כְּמִלֹּא הַיָּד. אֲבָל אֲדָמָה שֶׁהִיא קְרוֹבָה לְהִתְפָּרֵךְ - אָסוּר לְטַלְטְלָהּ[29] לְקַנֵּחַ בָּהּ. וּמֻתָּר לְהַעֲלוֹת אֲבָנִים לַגָּג לְקַנֵּחַ בָּהֶן[30]. יָרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים וְנִשְׁתַּקְּעוּ בְּטִיט - אִם רִשּׁוּמָן נִכָּר[31], מֻתָּר לְטַלְטֵל[32]. אֶבֶן שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ טִנּוּף, שֶׁוַּדַּאי לְקַנֵּחַ הִיא - מֻתָּר לְטַלְטְלָהּ, וַאֲפִלּוּ הִיא גְּדוֹלָה.

26) שבת פא, א. 27) אף שהן אסורות בטלטול, כמבואר למעלה בפכ"ה, ה"ו - משום שגדול כבוד הבריות שדוחה איסור דרבנן (רש"י ו'תוספות' בסוכה לו:). 28) חדות, הראויות לקינוח (מגיד־משנה). 29) מפני שאינה ראויה. 30) ואף־על־פי שיש כאן טירחא גדולה, התירו - מפני שגדול כבוד הבריות שדוחה איסור דרבנן (שבת פא:). 31) שלא נטבעו בקרקע לגמרי, ורישומן ניכר למעלה מן הקרקע. 32) ואין איסור משום סותר.

ה. הָיָה[33] לְפָנָיו צְרוֹר[34] וְחֶרֶשׁ[35] - מְקַנֵּחַ בַּצְּרוֹר[36]. וְאִם הָיָה הַחֶרֶשׁ מֻאָגְנִי[37] כֵּלִים - מְקַנֵּחַ בַּחֶרֶשׁ[38]. הָיוּ לְפָנָיו צְרוֹר וַעֲשָׂבִים: אִם הָיוּ עֲשָׂבִים רַכִּים - מְקַנֵּחַ בָּהֶן[39], וְאִם לָאו - מְקַנֵּחַ בַּצְּרוֹר[40].

33) שבת פב, א. 34) אבן קטנה שהיא מוקצה. 35) שאינו מוקצה, כמבואר בהלכה ג. 36) אף־על־פי שהוא מוקצה, ואינו מקנח בחרש שהוא חד ויש בו סכנה. 37) השפה לפי הכלי הבולטת מהכלי חוצה ('ערוך'). ובפירוש המשניות כלים פ"א, מ"ג פירש: צואר הכלי. 38) שהוא חלק ואינו מקרע את הבשר. 39) שאינם "מוקצה". 40) לפי שעשבים יבשים האור שולטת בהם, והמקנח בהם שיני פי הטבעת נושרות (שבת, שם).

ו. שְׁיָרֵי[41] מַחְצְלָאוֹת שֶׁבָּלוּ[42] - הֲרֵי הֵן כִּכְלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֶתֵּר[43]; מִפְּנֵי שֶׁרְאוּיִין לְכַסּוֹת בָּהֶן הַטִּנּוּף[44]. אֲבָל שְׁיָרֵי בְּגָדִים שֶׁבָּלוּ, שֶׁאֵין בָּהֶן שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה[45] - אָסוּר לְטַלְטְלָן; שֶׁאֵינָן[46] רְאוּיִין לֹא לַעֲנִיִּים וְלֹא לַעֲשִׂירִים. שִׁבְרֵי הַתַּנּוּר[47] - מֻתָּר לְטַלְטְלָן, וַהֲרֵי הֵן כְּכָל הַכֵּלִים שֶׁמְּלַאכְתָּן לְהֶתֵּר. כִּירָה[48] שֶׁנִּשְׁמְטָה אַחַת מִיַּרְכוֹתֶיהָ[49] - אָסוּר לְטַלְטְלָהּ, שֶׁמָּא יִתְקַע[50].

41) שבת קכה, א. 42) שנרקבו ונפרדו ממחצלת ישנה. ובנוסח אחר, חסרה המילה "שבלו" (כת"י התימנים). 43) מבואר בפכ"ה ה"ג. 44) שהרי גם המחצלת השלמה עומדת לכסות את עפר הבית והלכלוך, שלא יעלה האבק. 45) כן יש לתקן "שלש על שלש", כלומר שלש אצבעות על שלש אצבעות, שאילו "שלשה על שלשה" (כבדפוסים חדשים) כלומר שלשה טפחים, הוא שיעור לבגדי עשירים, ואילו בגדי עניים שיעורם בשלש אצבעות על שלש אצבעות (כמבואר בפכ"ב מהל' כלים, ומסכת שבת כו:), ופחות משלוש - אינן ראויין לא לעניים ולא לעשירים. 46) ודעת הראב"ד שדין זה נשנה בטלית של מצוה, שאדם נזהר

מלהשתמש בה תשמיש מגונה אף אחר שנקרעה, לכן שיעורה שלש אצבעות, אבל בשאר מטלניות מותר לטלטלן, אף שאין בהן שלש על שלש, כמו שמטלטלים צרור וחרס. 47) תנורים שלהם היו מטלטלים כקדירות שלנו. 48) שבת קלח, ב. כעין תנור לבישול, ואף שמלאכתה לאיסור, מותר לטלטלה לצורך גופה או מקומה כמבואר בפכ"ה ה"ג. 49) רגילה. 50) יחבר את הרגל בחזקה בכירה, ויתחייב משום בונה או מכה בפטיש.

1 **ז. סֵלָם[51] שֶׁל עֲלִיָּה[52] - אָסוּר לְטַלְטְלוֹ[53]; שֶׁאֵין עָלָיו**
2 **תּוֹרַת כְּלִי. וְשֶׁל שׁוֹבָךְ[54] - מֻתָּר לְהַטּוֹתוֹ[55], אֲבָל לֹא**
3 **יוֹלִיכוֹ מִשּׁוֹבָךְ לְשׁוֹבָךְ; שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא**
4 **עוֹשֶׂה בְּחֹל, וְיָבוֹא לָצוּד[56]. קָנֶה שֶׁמּוֹסְקִין בּוֹ**
5 **הַזֵּיתִים[57] - אִם יֵשׁ עָלָיו תּוֹרַת כְּלִי[58], הֲרֵי הוּא כִּכְלִי**
6 **שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר[59]. קָנֶה[60] שֶׁהִתְקִינוֹ בַּעַל הַבַּיִת**
7 **לִהְיוֹת פּוֹתֵחַ וְנוֹעֵל בּוֹ - אִם יֵשׁ תּוֹרַת כְּלִי עָלָיו, הֲרֵי**
8 **הוּא כִּכְלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֶתֵּר[61].**

51) ביצה ט, ב. 52) שהוא גדול ועשוי להטיח בו גגו. 53) אפילו לצורך גופו ומקומו. 54) קן של יונים. 55) ממקום למקום. 56) כמבואר בפכ"ד הי"ג. אבל סולמות שבבית העשויים לשימוש בבית, מותר לטלטלם ממקום למקום (ט"ז אורח־חיים סי' תקיח). 57) משנה, שבת קכג, ב: "עושים מקל לחבוט בו את הזיתים, ומהפכים בו הזיתים כשהם בבית־הבד, ועושים בראשי אותם המקלות כעין רימון עגול או קשר, וכשמהפכים בו הזיתים מרימים את המקל, ומביטים ברימון אם יש בו שמנונית או לא" (פירוש המשניות). 58) שהוא ראוי לאיזה תשמיש (ראה בפכ"ה הי"ג). 59) ומותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, ולא לצורך עצמו. 60) תוספתא שבת פט"ו. 61) ומותר לטלטל אף לצורך עצמו של כלי (פכ"ה ה"ג).

9 **ח. דֶּלֶת[62] שֶׁהָיָה לָהּ צִיר[63], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לָהּ**
10 **עַתָּה צִיר, שֶׁהֶכִינָהּ לִסְתֹּם בָּהּ מָקוֹם מֶקְצָה[64], וְהִיא**
11 **נִגְרֶרֶת, שֶׁנּוֹטְלִין אוֹתָהּ וְסוֹתְמִין בָּהּ, וְכֵן חֲדָקִים[65]**
12 **שֶׁסּוֹתְמִין בָּהֶן הַפִּרְצָה, וְכֵן מַחְצֶלֶת הַנִּגְרֶרֶת: בִּזְמַן**
13 **שֶׁקְּשׁוּרִין[66] וּתְלוּיִין בַּכֹּתֶל - סוֹתְמִין בָּהֶן וְנוֹעֲלִים**
14 **בָּהֶם; וְאִם לָאו - אֵין נוֹעֲלִין בָּהֶן[67]. וְאִם הָיוּ גְּבוֹהִים**
15 **מֵעַל הָאָרֶץ - נוֹעֲלִין בָּהֶן[68].**

62) משנה, עירובין קא, א. 63) יתד של ברזל שהדלת סובבת עליה. 64) חצר מאחורי הבתים, שמניחים בה סחורה ועצים, ואין משתמשים בה תדיר, ואין בעל הבית חושש לעשות לה דלת קבועה ותלויה בציר כראוי, אלא זוקפה כנגד הפתח, וכשהוא פותח מטילה לארץ, ויש שתלויות אבל נגררות לארץ (רש"י). 65) "קוצים, קושרים הקוצים בקנים, ועושים מהם לוח, ונועלים בהם פירצת הגינות, שלא יכנסו שם גנבים או חיות" (פירוש המשניות). 66) בחבל ותלויים בכותל, ניכר שהם כדלת וכשנועלים בהם אינו חייב משום בונה. 67) שנראה כבונה עכשיו דופן זה. 68) שאין דרך בנין בזה.

16 **ט. דֶּלֶת[69] שֶׁהָיָה לָהּ לוּחַ אֶחָד[70], שֶׁשּׁוֹמְטִין אוֹתָהּ**
17 **וְנוֹעֲלִין בָּהּ: אִם לֹא הָיָה לָהּ לְמַטָּה כֵּן[71] כְּמוֹ**
18 **אַסְקֻפָּה[72], שֶׁמּוֹכִיחַ עָלֶיהָ שֶׁהִיא כְּלִי מוּכָן לִנְעִילָה -**
19 **אֵין נוֹעֲלִין בָּהּ[73]; וְאִם[74] יֵשׁ לְמַטָּה אַסְקֻפָּה - נוֹעֲלִים**
20 **בָּהּ. וְכֵן גֶּגֶר[75] שֶׁיֵּשׁ בְּרֹאשׁוֹ קְלוֹסְטְרָא[76], שֶׁמּוֹכַחַת**
21 **עָלָיו שֶׁהוּא כְּלִי מוּכָן לִנְעִילָה וְאֵינוֹ קוֹרֶה כִּשְׁאָר כָּל**
22 **הַקּוֹרוֹת - נוֹעֲלִין בּוֹ[77] בְּשַׁבָּת.**

69) עירובין קא, א. העשויה לכניסה ויציאה תדיר. 70) שיש בה רק קרש אחד ואין בה היכר דלת. 71) יסוד. 72) מפתן. 73) לפי שאין לה תיקוני הדלת כשאר דלתות, הרי היא כסתימה בלבד ונראה כבונה. 74) בנוסח אחר, חסר כל המשפט הזה "ואם יש למטה אסקופה נועלים בה" (שונצינו). 75) עירובין קב, א. "הוא קורה שעושים אותה בשתי וערב, ונותנים אותה בדלתות ונועלים בה השערים, ועניינו כמו בריח מבריח מן הכותל אל הכותל" (פירוש המשניות). 76) "דמות רימון או טבעת וכיוצא בו, ממה שיורה עליו שהוא כלי ואינו קורה האסורה בטלטול בשבת" (פירוש המשניות). 77) "מעשה בכנסת שבטבריא, שהיו נוהגים בו איסור, עד שבא רבן גמליאל והזקנים והתירו להם" (משנה שם קא:).

23 **י. גֶּגֶר[78] שֶׁאֵין בְּרֹאשׁוֹ קְלוֹסְטְרָא: אִם הָיָה קָשׁוּר**
24 **וְתָלוּי בַּדֶּלֶת - נוֹעֲלִין בּוֹ; וְכֵן אִם הָיָה נָטָל וְאַגְדּוֹ**
25 **עִמּוֹ[79]; אֲבָל אִם הָיָה אַגְדּוֹ קָבוּעַ בַּדֶּלֶת, וְהָיָה הַגֶּגֶר**
26 **נִשְׁמָט כְּמוֹ קוֹרָה, וּמַנִּיחִין אוֹתוֹ בְּזָוִית, וְחוֹזְרִין**
27 **וְנוֹעֲלִין בּוֹ בְּעֵת שֶׁרוֹצִין - הֲרֵי זֶה אָסוּר לִנְעֹל בּוֹ;**
28 **שֶׁאֵין עָלָיו תּוֹרַת כְּלִי[80], וְאֵינוֹ אָגוּד, וְאֵין בּוֹ אֶגֶד**
29 **לְהוֹכִיחַ עָלָיו[81].**

78) משנה, עירובין קב, א. "גגר הנגרר (שאין בראשו גלוסטרא), נועלים בו במקדש (שאין איסור שבות במקדש), אבל לא במדינה (שנראה כבונה), והמונח (שאינו קשור כלל אלא מונח בארץ) כאן וכאן אסור". 79) שהיה קשור בחבל חזק ויכול ליטלו ע"י האגד. 80) כיון שאין בראשו גלוסטרא ואינו ראוי לשום תשמיש, כמבואר בפכ"ה ה"ו, והכ"ג. 81) שעשוי לנעול, ולכן נראה כבונה – כנועץ עכשיו נגר ויתד בכותל.

30 **יא. מְנוֹרָה[82] שֶׁל חֲלִיּוֹת[83] - בֵּין גְּדוֹלָה, בֵּין קְטַנָּה -**
31 **אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָהּ[84]; שֶׁמָּא יַחֲזִירֶנָּה בְּשַׁבָּת[85]. הָיוּ**
32 **בָּהּ חֲדָקִים[86] וְהִיא נִרְאֵית כְּבַעֲלַת חֲלִיּוֹת: אִם הָיְתָה**
33 **גְּדוֹלָה, הַנִּטֶּלֶת בִּשְׁתֵּי יָדַיִם - אָסוּר לְטַלְטְלָהּ מִפְּנֵי**
34 **כָּבְדָהּ[87]; הָיְתָה קְטַנָּה מִזּוֹ - מֻתָּר לְטַלְטְלָהּ.**

82) שבת מו, א. 83) מורכבת מפרקים פרקים. 84) אפילו לא הדליקו בה באותה שבת. שאם הדליק בה, אסורה בטלטול מפני שהיא מוקצה לאיסור, כמבואר בפכ"ה ה"י. 85) שמא תיפול ותתפרק ויחזירנה, ונמצא עושה כלי בשבת. 86) חריצים מסביב הדומים לפרקים. 87) אין הכוונה שהאיסור הוא משום כבדה, שהרי כתב רבינו (פכ"ה ה"ו) שכל שיש עליו תורת כלי, אף־על־פי שהיא ניטלת בעשרה בני אדם מטלטלים אותה, אלא מכיון שהיא גדולה

ויש בה חריצים, נראית כשל פרקים ואסורה משום שהרואה יחשוב שהיא של פרקים. אבל במנורה קטנה שאין הדרך לעשותה של פרקים, אין בה איסור אם יש בה חדקים, שהכל יודעים שאינה של פרקים ('מעשה רוקח').

יב. מִנְעָל[88] שֶׁעַל גַּבֵּי הָאִמּוּם[89] - שׁוֹמְטִין[90] אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת. מַכְבֵּשׁ[91] שֶׁל בַּעֲלֵי בָּתִּים[92] - מַתִּירִין[93], אֲבָל לֹא כּוֹבְשִׁין[94]. וְשֶׁל כּוֹבְסִין - לֹא יִגַּע בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֵקִצָּה מֵחֲמַת חֶסְרוֹן כִּיס[95]. וְכֵן גִּזֵּי צֶמֶר[96] - אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן[97]. לְפִיכָךְ, אִם יְחַדָּן לְתַשְׁמִישׁ - מֻתָּרִין. וְהַשְּׁלָחִין[98] - מֻתָּר לְטַלְטְלָן, בֵּין שֶׁהָיוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אוֹ שֶׁל אֻמָּן[99], מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עֲלֵיהֶם.

88) שבת קמא, א. 89) דפוס עץ לנעל. 90) מורידים אותו מהאימום, אף־על־פי שמלאכתו לאיסור, כיון ששם כלי עליו, מותר לטלטלו לצורך מקומו (או"ח שם). 91) משנה, שבת קמא, א. "עשוי שני לוחות - ושמים ביניהם את הבגדים המכובסים ומקופלים, ואחר כך קושרים את הלוחות ומהדקים אותם, כדי שיתיישרו הבגדים ויהיה הקיפול נאה" (פירוש המשניות). 92) שאינו תחוב בחזקה. 93) את המכבש ליטול ממנו בגדים לצורך השבת. 94) להכניס בו בגדים ולהדקם שהוא צורך חול (רש"י). 95) ראה למעלה פרק כה הלכה ט. ורש"י פירש משום שהוא תחוב בחזקה, והתרתו דומה לסתירה. 96) משנה, שבת מט, א. הצמר הגזוז מהצאן. 97) לשמרם לטוויה. 98) עורות של חיה ובהמה בלתי מעובדים; תרגום "והפשיט" (ויקרא א, ו) וישלח (פירוש המשניות). 99) אף העומדים למכירה אינו מקפיד עליהם ומשתמש בהם.

יג. כָּל דָּבָר[100] מְטֻנָּף, כְּגוֹן רְעִי וְקִיא וְצוֹאָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[101]: אִם הָיוּ בְּחָצֵר שֶׁיּוֹשְׁבִין בָּהּ - מֻתָּר לְהוֹצִיאָן לְאַשְׁפָּה אוֹ לְבֵית הַכִּסֵּא, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא גְּרָף שֶׁל רְעִי[102]; וְאִם הָיוּ בְּחָצֵר אַחֶרֶת[103] - כּוֹפִין עֲלֵיהֶן כְּלִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא הַקָּטָן וְיִתְלַכְלֵךְ בָּהֶן. רַק שֶׁעַל הַקַּרְקַע - דּוֹרְסוֹ לְפִי תֻּמּוֹ[104] וְהוֹלֵךְ. מְטַלְטְלִין כָּנוֹנָא[105] מִפְּנֵי אֶפְרוֹ[106], אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו שִׁבְרֵי עֵצִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּגֶרֶף שֶׁל רְעִי. וְאֵין[107] עוֹשִׂין גְּרָף שֶׁל רְעִי לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת; אֲבָל אִם נַעֲשָׂה מֵאֵלָיו, אוֹ שֶׁעָבַר וְעָשָׂהוּ - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ.

100) שבת קכא, ב. 101) כל דבר מאוס. 102) מבואר בפכ"ה הכ"ד. 103) שאינו דר שם שאסור להוציאם. 104) כמבואר בפי"א ה"ד. 105) שבת מז, א. כלי נחושת ששמים בו גחלים בוערות כדי להתחמם בהן. 106) "לכסות בו רוק או צואה" (רש"י ומגיד־משנה); ודעת הראב"ד שהיתר טלטול הכנונא הוא מכיון שיש בו דבר איסור - שברי עצים, ודבר היתר - האפר, הרי הוא בסיס לאיסור ולהיתר, ומותר לטלטלו, אם ההיתר חשוב יותר מן האיסור, שאז בטל האיסור לגבי ההיתר, וכאילו אינו שם כלל. 107) מבואר בפכ"ה הכ"ד.

יד. שֶׁמֶן[108] שֶׁיּוֹצֵא מִתַּחַת הַקּוֹרָה שֶׁל בֵּית הַבַּד בְּשַׁבָּת, וְכֵן תְּמָרִים וּשְׁקֵדִים הַמּוּכָנִים לְסָחוֹרָה - מֻתָּר לְאָכְלָם בְּשַׁבָּת. וַאֲפִלּוּ[109] אוֹצָר שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ תְּבוּאָה צְבוּרָה - מַתְחִיל לְהִסְתַּפֵּק מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת. שֶׁאֵין שׁוּם אֹכֶל[110] שֶׁהוּא מֻקְצֶה בְּשַׁבָּת כְּלָל, אֶלָּא הַכֹּל מוּכָן הוּא[111], חוּץ מִגְּרוֹגְרוֹת[112] וְצִמּוּקִין[113] שֶׁמַּקְצֶה[114] בִּזְמַן שֶׁמְּבַיְּשִׁים אוֹתָם; הוֹאִיל וּמַסְרִיחוֹת בֵּינָתַיִם וְאֵינָם רְאוּיִין לַאֲכִילָה - הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין[115] בְּשַׁבָּת מִשּׁוּם מֻקְצֶה. חָבִית[116] שֶׁנִּתְגַּלְּתָה וַאֲבַטִּיחַ שֶׁנִּשְׁבְּרָה[117] - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה, נוֹטְלָן וּמַנִּיחָן בְּמָקוֹם הַמֻּצְנָע[118]. כֵּיוָצֵא בּוֹ קָמְיַע[119] שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין יוֹצְאִין[120] בּוֹ, מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ[121]. מוֹתַר[122] הַשֶּׁמֶן שֶׁבַּגֵּר וְשֶׁבַּקְּעָרָה, שֶׁהִדְלִיקוּ בָּהֶן בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת - אָסוּר לְהִסְתַּפֵּק מִמֶּנּוּ בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֻקְצֶה מֵחֲמַת אִסּוּר.

108) שבת יט, א. 109) שבת קכז, א. 110) אפילו המיוחד למכירה ולסחורה ואינו עומד לאכילה. 111) כאילו הכינו בידים לאכילה, כציווי התורה (שמות טז, ה): "והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו". וכרבי שמעון שאמר שמוקצה מותר בטלטול בשבת חוץ מגרוגרות וצימוקים (שבת מה:) שבסמוך, ונר שדלק בליל שבת (שבת מה.) שבסוף ההלכה. 112) תאנים יבשות. 113) ענבים יבשים. 114) חצר שמאחורי הבתים המיוחדת לסחורה ועצים. 115) שבת מה, א. 116) תוספתא שבת פט"ו. שיש בה משקין. 117) במקום שנחשים מצויים, חוששים שמא נחש שתה מהמים ואכל מהאבטיח, והטיל בהם ארס, ואסורים בהנאה, כמבואר בהל' רוצח ושמירת הנפש פי"א ה"ח. ובנוסח אחר: "אבטיח שניקרה" כלומר שניקר בו הנחש. ונוסחא זו עיקר (מגיד־משנה, ועיין 'מעשה רוקח'). 118) שאחרים לא ישתו מהמים ויאכלו מהאבטיח ויבואו לידי סכנה. 119) תוספתא שבת פ"ח. 120) כמבואר בפי"ט הי"ד. 121) לפי שיש עליו תורת כלי ('צפנת פענח'). 122) שבת מד, א.

טו. אוֹצָר[123] שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ שֶׁל כַּדֵּי יַיִן - אַף־עַל־פִּי שֶׁמֻּתָּר לְהִסְתַּפֵּק מִמֶּנּוּ[124], אָסוּר לְהַתְחִיל בּוֹ לְפַנּוֹתוֹ[125] אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה, כְּגוֹן שֶׁפִּנָּהוּ לְהַכְנֶסֶת אוֹרְחִין[126] אוֹ לִקְבֹּעַ בּוֹ בֵּית הַמִּדְרָשׁ[127]. וְכֵיצַד מְפַנִּין אוֹתוֹ? כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְמַלֵּא אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ קֻפּוֹת, עַד שֶׁגּוֹמְרִין[128]. וְלֹא יְכַבְּדוּ קַרְקָעִיתוֹ[129] שֶׁל אוֹצָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[130]; אֶלָּא נִכְנָס[131] וְיוֹצֵא בּוֹ, וְעוֹשֶׂה שְׁבִיל בְּרַגְלָיו בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ.

123) משנה, שבת קכו, א. 124) כמבואר בהלכה הקודמת. 125) משום טירחא ('מגן אברהם' סי' שלג סק"מ). 126) "שגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה" (רבינו בהל' אבל פי"ד ה"ב). 127) לתלמידים הבאים לשמוע דרשה. 128) "אמרו (במשנה) אפילו ארבע וחמש קופות

- על דרך הריבוי, כאילו אמר: אפילו מנין גדול, ובתנאי שלא יפנה אותו האוצר כולו, עד שלא יניח שום דבר" (פירוש המשניות). 129) שמא יבוא להשוות גומות, ויתחייב משום בונה. 130) בפרק כ"א ה"ב. 131) זה מוסב למה שלמעלה שאסור להתחיל באוצר לדבר הרשות, ועל זה כתב "אלא נכנס ויוצא בו ועושה שביל" וכו'.

טז. כֹּל[132] שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה[133] וְחַיָּה וָעוֹף הַמְּצוּיִין[134] - מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת. כֵּיצַד? מְטַלְטְלִין אֶת הַתֶּרְמוֹס[135] הַיָּבֵשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכָל לָעִזִּים; אֲבָל לֹא אֶת הַלַּח[136]. אֶת הֶחָצָב[137], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכָל לִצְבָאִים. אֶת הַחַרְדָּל[138], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכָל לְיוֹנִים. אֶת הָעֲצָמוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַאֲכָל לִכְלָבִים. וְכֵן כָּל הַקְּלִפִּין וְהַגַּרְעִינִין הָרְאוּיִין לְמַאֲכַל בְּהֵמָה - מְטַלְטְלִין אוֹתָן; וְשֶׁאֵינָן רְאוּיִין - אוֹכֵל אֶת הָאֹכֶל וְזוֹרְקָן לְאַחֲרָיו, וְאָסוּר לְטַלְטְלָן. מְטַלְטְלִין בָּשָׂר תָּפוּחַ[139], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכָל לְחַיָּה. וּמְטַלְטְלִין בָּשָׂר חַי - בֵּין תָּפֵל[140], בֵּין מָלִיחַ, מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לְאָדָם. וְכֵן דָּג מָלִיחַ; אֲבָל הַתָּפֵל - אָסוּר לְטַלְטְלוֹ[141].

132) משנה, שבת קכו, ב. 133) אף שאינו ראוי למאכל אדם. 134) אבל אם אינו ראוי אלא לבעל־חי שאינו מצוי אצל רוב בני אדם, אסור לטלטל אלא־אם־כן יש לו מאותו מין בעל־חי (או"ח סי' שח). 135) צמח בתרמיל שגרעיניו דומים לפול. 136) שהוא מר ביותר. 137) ירק ממין הבצלים ששרשיו בוקעים עמוק באדמה בקו ישר. 138) צמח חריף הטעם, שגרגיריו העגולים משמשים לרפואה. 139) סרוח. 140) שבת קכח, א. חסר מלח ותבלין. 141) שאינו ראוי לאכילה כלל.

יז. אֵין[142] מְטַלְטְלִין שִׁבְרֵי זְכוּכִית, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן מַאֲכָל לְנַעֲמִיּוֹת[143]; וְלֹא חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת[144], אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן מַאֲכָל לְפִילִים; וְלֹא אֶת הַלּוּף[145], אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן מַאֲכָל לְעוֹרְבִים; מִפְּנֵי שֶׁאֵין אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מְצוּיִין אֵצֶל רֹב בְּנֵי אָדָם.

142) תוספתא שבת פט"ו. 143) יענה, עוף גבה הקומה ורב הכוח. 144) ענפי הגפן. 145) עשב בעל עלים רחבים מתפשטים.

יח. חֲבִילֵי[146] קַשׁ[147] וַחֲבִילֵי זְרָדִין[148]: אִם הִתְקִינָן[149] לְמַאֲכַל בְּהֵמָה - מְטַלְטְלִין אוֹתָן[150], וְאִם לָאו - אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָן. חֲבִילֵי[151] סִיאָה פּוּאָה וְאֵזוֹב וְקוֹרָנִית[152]: הִכְנִיסָן לָעֲצִים[153] - אֵין מִסְתַּפֵּק מֵהֶם בְּשַׁבָּת; לְמַאֲכַל בְּהֵמָה - מִסְתַּפֵּק מֵהֶן. וְכֵן בַּאֲמִינְתָּא[154], וְכֵן בְּפִיגָם[155], וְכֵן בִּשְׂאָר מִינֵי תְּבָלִין[156].

146) משנה, שבת קכו, ב. 147) בנוסח אחר: "חבילי קש חבילי עצים וחבילי זרדין" וכן הוא במשנה. 148) ענפי אילן רכים שכורתים בשעת הזמיר (פירוש המשניות).

149) שהזמינן לכך מערב שבת, וראה למעלה פרק כה הלכה כא באיזה דבר צריך מעשה. 150) שסתמם עומדים להסקה והם מוקצה. 151) שבת קכח, א. 152) מבואר בפכ"א הי"ט; כל אלה צמחים הראויים להסקה וגם למאכל בהמה, לפיכך הכל הולך אחר מחשבתו (מגיד־משנה); בנוסח אחר: "סיאה ואזוב וקורנית" (כת"י התימנים). 153) להסקה, אינם ראויים בשבת ומוקצים הם. 154) "אמיתא - ניניא" (שבת קכח.), והיינו מינט"א (רש"י שם). 155) צמח בעל עלים קטנים ריחניים. ויש לו ריח טוב, ונקרא בערבית רודא (רש"י שם, וכן ביאר רבינו בפ"ט דשביעית משנה א'). 156) שאם הכניסם לתבל בהם התבשילים (שהדרך לתת אותם בכלי ראשון על האש) הרי הם כחבילי סיאה שהכניסם לעצים ואין מסתפק מהם בשבת.

יט. אֵין[157] גּוֹרְפִין מַאֲכָל[158] מִלִּפְנֵי הַפִּטָּם[159] - בֵּין בָּאֲבוּס[160] שֶׁל כְּלִי, בֵּין בָּאֲבוּס שֶׁל קַרְקַע - וְאֵין מְסַלְקִין[161] לְצָדָדִין מִפְּנֵי הָרְעִי[162]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַשְׁוֶה גֻּמּוֹת[163]. נוֹטְלִין מִלִּפְנֵי הַחֲמוֹר וְנוֹתְנִין[164] לִפְנֵי הַשּׁוֹר[165], אֲבָל אֵין נוֹטְלִין מִלִּפְנֵי הַשּׁוֹר וְנוֹתְנִין לִפְנֵי הַחֲמוֹר; מִפְּנֵי שֶׁהַמַּאֲכָל שֶׁלִּפְנֵי הַשּׁוֹר מְטַנֵּף בְּרִירוֹ, וְאֵין רָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה אַחֶרֶת. וְכֵן עָלִים שֶׁרֵיחָם רַע וּמְאוּסִין, וְאֵין הַבְּהֵמָה אוֹכַלְתָּן - אָסוּר לְטַלְטְלָן. לְפִיכָךְ: תְּלָאי[166] שֶׁל דָּגִים - אָסוּר לְטַלְטְלוֹ, וְשֶׁל בָּשָׂר - מֻתָּר[167]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

157) משנה, שבת קמ, ב. 158) מוציאים מאכל בלתי נקי להכניס במקומו מאכל אחר (ועיין ר"ח שם). 159) שור שמפטמים אותו. 160) כלי עץ או כלי אבן שנותנים בו מאכל לבהמה. 161) את המאכל לצדדין, שלא ידרסנו ברעי. 162) הגללים (פירוש המשניות). 163) ויתחייב משום בונה, כמבואר בפ"ה ה"א, ומטעם זה גזרו אף באבוס של כלי. 164) בנוסח אחר: "ומניחין" (כת"י התימנים). 165) שאין השור קץ במאכל החמור שאין בו ריר. 166) העץ שתולין עליו דגים, אין עליו תורת כלי, לפי שכל המשתמש בו זורקו לבין העצים אחרי השימוש (מגיד־משנה). 167) רש"י (שם) ו'תוספות' (שבת קלט:).

כ. אַף־עַל־פִּי שֶׁאָסוּר לְטַלְטֵל אֶת הַמֵּת בְּשַׁבָּת[168], סָכִין[169] אוֹתוֹ וּמְדִיחִין[170] אוֹתוֹ[171], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָזִיזוּ בּוֹ אֵיבָר[172]. וְשׁוֹמְטִין[173] אֶת הַכַּר מִתַּחְתָּיו כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֻטָּל עַל הַחוֹל, בִּשְׁבִיל שֶׁיַּמְתִּין וְלֹא יַסְרִיחַ[174]. וּמְבִיאִין כְּלִי מֶקֶר[175] וּכְלִי מַתָּכוֹת, וּמַנִּיחִין לוֹ עַל כֶּרְסוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְפַּח[176]. וּפוֹקְקִין[177] אֶת נְקָבָיו, שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בָּהֶן הָרוּחַ. וְקוֹשְׁרִין אֶת הַלֶּחִי[178]; לֹא שֶׁיַּעֲלֶה[179], אֶלָּא שֶׁלֹּא יוֹסִיף. וְאֵין מְעַמְּצִין[180] אֶת עֵינָיו בְּשַׁבָּת[181].

168) משנה, שבת קנא, א. 169) מושחים בשמן. 170) במים. 171) שאין זה טלטול אלא נגיעה, ולא נאסר במוקצה אלא טלטול. 172) "לא יגביה לו ידו או רגלו או ריסי עיניו" (רש"י). 173) מושכים. 174) על־ידי החום

של כרים וכסתות; בנוסח אחר, חסר "ולא יטריח" ('מעשה רוקח'). 175) הגורם קרירות. 176) יתנפח. 177) וסותמים. 178) "של מת שהיה פיו הולך ונפתח קושרים את לחיו, כדי שלא יפתח פיו יותר" (רש"י). 179) להסגר מה שנפתח, שאם כן מזיז בו אבר, אלא שלא יוסיף להפתח (רש"י). 180) עצימת עינים בשבת. 181) לאחר שמת, ואסור משום טלטול מוקצה, אבל המעמץ לפני יציאת הנפש הרי זה שופך דמים, שמקרב את מיתתו (שבת קנא:).

1 **כא. מֵת[182] הַמְּטַל בַּחַמָּה - מַנִּיחַ עָלָיו כִּכָּר אוֹ**
2 **תְּינוֹק[183], וּמְטַלְטְלוֹ[184]. וְכֵן אִם נָפְלָה דְּלֶקֶת בְּחָצֵר**
3 **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵת - מַנִּיחַ עָלָיו כִּכָּר אוֹ תְּינוֹק, וּמְטַלְטְלוֹ.**
4 **וְאִם אֵין שָׁם כִּכָּר וְלֹא תְּינוֹק - מַצִּילִין אוֹתוֹ מִן**
5 **הַדְּלֶקֶת מִכָּל מָקוֹם[185]; שֶׁמָּא יָבוֹא לְכַבּוֹת, מִפְּנֵי**
6 **שֶׁהוּא בָּהוּל עַל מֵתוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׂרֵף. וְלֹא הִתִּירוּ לְטַלְטֵל**
7 **בְּכִכָּר אוֹ תְּינוֹק אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד, מִפְּנֵי שֶׁאָדָם בָּהוּל**
8 **עַל מֵתוֹ.**

182) שבת מג, ב. 183) שבת ל, ב: "דוד המלך מת בשבת, ושלח שלמה לחכמים: אבא מת ומוטל בחמה, מה אעשה? שלחו לו: הנח עליו כיכר או תינוק וטלטלו". 184) מטלטל את המת אגב הכיכר המותר בטלטול. 185) "אמר רבי יהושע בן לוי: שמעתי שמצילין את המת מפני הדליקה" (שבת מג:).

9 **כב. הָיָה[186] מֻטָּל[187] בַּחַמָּה[188] וְאֵין לָהֶם מָקוֹם[189]**
10 **לְטַלְטְלוֹ[190], אוֹ שֶׁלֹּא רָצוּ לַהֲזִיזוֹ מִמְּקוֹמוֹ - בָּאִין**
11 **שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם וְיוֹשְׁבִים מִשְּׁנֵי צִדָּדָיו[191]. חַם לָהֶם**
12 **מִלְּמַטָּה[192] - זֶה מֵבִיא מִטָּתוֹ[193] וְיוֹשֵׁב עָלֶיהָ, וְזֶה**
13 **מֵבִיא מִטָּתוֹ וְיוֹשֵׁב עָלֶיהָ. חַם לָהֶם מִלְּמַעְלָה - זֶה**
14 **מֵבִיא מַחְצֶלֶת[194] וּפוֹרֵשׂ עַל גַּבָּיו, וְזֶה מֵבִיא מַחְצֶלֶת**
15 **וּפוֹרֵשׂ עַל גַּבָּיו. זֶה זוֹקֵף מִטָּתוֹ[195] וְנִשְׁמָט וְהוֹלֵךְ לוֹ,**
16 **וְזֶה זוֹקֵף מִטָּתוֹ וְנִשְׁמָט וְהוֹלֵךְ לוֹ - וְנִמְצָא מְחִצָּה**
17 **עֲשׂוּיָה מֵאֵלֶיהָ[196]; שֶׁהֲרֵי מַחְצֶלֶת זֶה וּמַחְצֶלֶת זֶה**
18 **גַּגֵּיהֶן סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ, וּשְׁנֵי קְצוֹתֵיהֶם עַל הַקַּרְקַע**
19 **מִשְּׁנֵי צִדֵּי הַמֵּת.**

186) שבת מג, ב. 187) המת. 188) וקרוב להסריח ויגרם בזיון לחיים ולמת. 189) בצל. 190) לשם על־ידי כיכר ותינוק. 191) "על־גבי הקרקע, כדי שיצטערו מחום הקרקע, ויצטרכו להביא מיטות לשבת עליהן, והמיטות יהיו למחיצה (רש"י). 192) שהקרקע הוחם מהשמש. 193) שתפסיק בינו לבין הקרקע, שלא ישב בחום. 194) שטיח של קש או קנים, לפרוש לצל ולאוהל. 195) "שתהא המחצלת מונחת עליה, וכן השני - נמצאת מחיצה עשויה מאליה, ולכשירצו נשמטים והולכים להם". ולהביא לכתחילה מיטות לעשות אוהל – אסור, שאין עושים אוהל ארעי בתחילה בשבת (רש"י). 196) ואם אי אפשר לעשות תקנה זו, מותר לפרוש אוהל לכתחילה, שלא יסריח המת ('מגן אברהם' סי' שיא).

20 **כג. מֵת[197] שֶׁהִסְרִיחַ[198] בַּבַּיִת, וְנִמְצָא מִתְבַּזֶּה בֵּין**
21 **הַחַיִּים וְהֵם מִתְבַּזִּים מִמֶּנּוּ - מֻתָּר לְהוֹצִיאוֹ**
22 **לְכַרְמְלִית[199]. גָּדוֹל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת, שֶׁדּוֹחֶה אֶת לֹא**
23 **תַּעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה[200], שֶׁהוּא: לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר**
24 **יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל. וְאִם הָיָה לָהֶן מָקוֹם אַחֵר**
25 **לָצֵאת בּוֹ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ, אֶלָּא מַנִּיחִין אוֹתוֹ**
26 **בִּמְקוֹמוֹ וְיוֹצְאִין הֵם.**

197) שבת צד, ב. 198) או שקרוב להסריח (או"ח סי' שיא). 199) שהטלטול לשם אינו אסור אלא מדרבנן, כמבואר בפי"ד הי"ג. 200) אסמכתא דרבנן היא, כי לאו זה כולל מה שגזרו חכמים ותיקנו בכל הדורות, כמבואר בפ"א מהל' ממרים ה"ב; אבל דבר האסור מן התורה, אינו נדחה מפני כבוד הבריות, ועל זה נאמר: "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'" (משלי כא, ל) - "כל מקום יש חילול השם - אין חולקין כבוד לרב" (ברכות יט:).

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ז סיון־ג' תמוז ה'תשפ"ב

יום ראשון כ"ז סיון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת מִקְוָאוֹת

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר שמים שאובין פוסלים את המקווה. ואם צריך שיהיה כולו בידי שמים. המניח כלי תחת הצינור בכל עת ובכל זמן. כיצד פוסלין שלושה לוגים מים שאובים את המקווה. שאובה שהמשיכוה ואמבטיה ומרחצאות שלנו. מי גשמים ומים שאובים שהיו מתערבים בחצר ויורדים למערה.

27 **א. דִּין תּוֹרָה[2], שֶׁכָּל מַיִם מְכֻנָּסִין[3] טוֹבְלִין בָּהֶן;**
28 **שֶׁנֶּאֱמַר: מִקְוֵה מַיִם[4] - מִכָּל מָקוֹם. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן**
29 **כְּדֵי לְהַעֲלוֹת בָּהֶן כְּדֵי טְבִילָה לְכָל גּוּף הָאָדָם בְּבַת**
30 **אַחַת. שִׁעֲרוּ חֲכָמִים: אַמָּה עַל אַמָּה[5] בְּרוּם שָׁלֹשׁ**
31 **אַמּוֹת[6]. וְשִׁעוּר זֶה הוּא מַחֲזִיק אַרְבָּעִים סְאָה[7] מַיִם.**
32 **בֵּין שְׁאוּבִין[8] בֵּין שְׁאֵינָן שְׁאוּבִין.**

2) עירובין ד, ב - ובכמה מקומות. 3) אפילו שאובים בכלי. 4) כל מים נקווים שהם. [בכל המקומות שבגמרא, למדו מן הכתוב (ויקרא טו, ה) "ורחץ במים". דרכו של רבינו, כשהוא מוצא לימוד יותר פשוט מזה שאמרו בגמרא, הוא מסתמך עליו ('יד מלאכי' כללי הרמב"ם אות ד)].
5) נחלקו האחרונים בקביעת שיעור האמה שבתקופת התלמוד. יש מקטינים עד חצי מטר אירופאי, ויש מגדילים עד למעלה משלשים סנטימטר, ויש קובעים שיעורים ממוצעים בין שני אלה. וקביעת הלכה למעשה בשיעור מקוה, מסורה בידי גדולי התורה. 6) אמנם לדעת מקטיני האמה – קומתו של האדם הבינוני היא יותר משלוש אמות, אבל חכמים שיערו שאפשר לו לטבול על ידי הרכנת הראש (ראה תוספתא, חגיגה יא, א - ד"ה ברום). 7) שהם 960 לוגים. 8) בכלים. ואפילו כל המים הם שאובים טובלים בהם (וכן ב'תוספות' פסחים יז, ב ד"ה אלא).

1 **ב. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9], שֶׁהַמַּיִם הַשְּׁאוּבִין פְּסוּלִין**
2 **לִטְבִילָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא מִקְוֶה מַיִם שֶׁאֵינָן שְׁאוּבִין**
3 **שֶׁנָּפַל לְתוֹכָן שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין - פָּסְלוּ**
4 **הַכֹּל[10]. אַף עַל פִּי שֶׁפְּסוּל מַיִם שְׁאוּבִין מִדִּבְרֵי**
5 **סוֹפְרִים, לְמָדוּהוּ בְּהֶקֵּשׁ[11]. שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: אַךְ**
6 **מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר. הַמַּעְיָן אֵין בּוֹ**
7 **תְּפִיסַת יַד אָדָם כְּלָל[12], וְהַבּוֹר כֻּלּוֹ בִּידֵי אָדָם, שֶׁהֲרֵי**
8 **כֻּלּוֹ מַיִם שְׁאוּבִין. אָמְרוּ חֲכָמִים: הַמִּקְוֶה לֹא יִהְיֶה**
9 **כֻּלּוֹ שָׁאוּב כְּבוֹר, וְאֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת כֻּלּוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם**
10 **כְּמַעְיָן, אֶלָּא אִם יֵשׁ בּוֹ[13] תְּפִיסַת יַד אָדָם[14] - כָּשֵׁר[15].**

~ נקודות משיחות קודש ~

אלא אם יש בו תפיסת יד אדם כשר

"דין תורה שכל מים מכונסין טובלין בהם, שנאמר מקוה מים.. כו'" אבל "מד"ס שהמים השאובין פסולין לטבילה". ובעבודת האדם עניין הטבילה הוא להביא נפשו במי הדעת, ובזה יש חילוק בין מעיין "בידי שמים" שהם העניינים המפורשים בתורה, ובור ש"בידי אדם" הם העניינים שלא התפרשו בתורה, ופונה לגדול ממנו שיורה לו דרך תשובה ומורה לו ע"פ מה שמתקבל על דעתו איך שצריך לנהוג.
מדין תורה "כל מים מכונסין טובלין בהם" וגם בבור שכולו בידי אדם, ובענייני האדם הוא כשפונה לגדול ממנו לקבל דרך תשובה ומשיב לו כפי שמתקבל על דעתו ואפשר לסמוך על דבריו שהם בבחינת "מי הדעת". אבל מד"ס גזרו שהמים השאובין (בידי אדם) פסולין לטבילה כי אחרי ירידת הדורות הוצרכו לגזירות וסייגים שלא כולם מתקבלים על דעתו של אדם - ידי אדם - ואמרו חכמים שאין לסמוך כלל על דעתו של אדם כדי שיחשב כ"מי הדעת".
ולאידך גם מד"ס אין צריך להיות כולו בידי שמים "אלא אם יש בו תפיסת יד אדם כשר" כי ההוראות בענייני תורה ומצוות, צריכות להיות באופן של התלבשות ובמדידה והגבלה, ובזה יכול וצריך להיות "תפיסת יד אדם" מצד המעלה שבעבודת המטה.

(על פי יין מלכות ספר טהרה סימן לג)

9) גזירת חכמים. 10) מדובר כשהיו במקוה 40 סאה פחות שלושה לוגים, ונתן לתוכו שלושה לוגים שאובים והשלים את השיעור, אבל מקוה שיש בו 40 סאה מים שאינם שאובים אינו נפסל על ידי הוספת מים שאובים (ראה לקמן ה"ו). 11) הסמיכוהו על ההיקש. 12) ידו של אדם אינה משתתפת בעשייתו. 13) אפילו אם יש בו. 14) הבור עשוי בידי אדם. בהלכות הבאות יתבאר. 15) היקש זה מקורו ב'תורת כהנים' פרשת שמיני, פ"ט ה"א. כללו של דבר: כולו בידי אדם, כגון ששאב מים ונתן לתוך הבור – פסול; מקצתו מפעל שמים ומקצתו מפעל אדם – כשר.

11 **ג. כֵּיצַד? הַמַּגִּיחַ[16] קַנְקַנִּים בְּרֹאשׁ הַגַּג לְנַגְּבָם וְיָרְדוּ**
12 **לָהֶם גְּשָׁמִים וְנִתְמַלְּאוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא עוֹנַת**
13 **הַגְּשָׁמִים[17] - הֲרֵי זֶה יִשְׁבֹּר אֶת הַקַּנְקַנִּים אוֹ יִכְפֵּם[18]**
14 **וְהַמַּיִם הַנִּקְוִים מֵהֶם[19] כְּשֵׁרִים לִטְבֹּל, וְאַף עַל פִּי**
15 **שֶׁכָּל הַמַּיִם הָאֵלּוּ הָיוּ בְּכֵלִים, שֶׁהֲרֵי לֹא מִלְּאָן**
16 **בְּיָדוֹ[20]. לְפִיכָךְ, אִם הִגְבִּיהַּ אֶת הַקַّנְקַנִּים וְהֶעֱרָם[21] -**
17 **הֲרֵי כָּל הַמַּיִם שֶׁבָּהֶם שְׁאוּבִין.**

16) משנה, מקוואות פ"ב, מ"ז. 17) והיה לו לחשוב על האפשרות שיפלו מים לתוכם. 18) יהפכם על פיהם במקום שהם עומדים. 19) בקרקע. 20) וגם לא העמידם לשם קבלת מי גשמים, ומידי שמים באו. שבירת הקנקנים או הפיכתם, העמידם לשם קבלת מי גשמים ומידי שמים באו. שבירת הקנקנים או הפיכתם אינו מילוי בידי אדם. כרבי יהושע שם. 21) הרי עשה האדם בידיים כל פעולת מילוי המקוה.

18 **ד. הַמַּגִּיחַ[22] כֵּלִים תַּחַת הַצִּנּוֹר[23] תָּמִיד בְּכָל עֵת וּבְכָל**
19 **זְמַן[24], אֶחָד כֵּלִים קְטַנִּים וְאֶחָד כֵּלִים גְּדוֹלִים, אֲפִלּוּ**
20 **כְּלֵי אֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִכֵּלִים שֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין**
21 **טֻמְאָה, וְנִתְמַלְּאוּ מֵי גְשָׁמִים - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין[25].**
22 **וְאִם כְּפָאָן עַל פִּיהֶן אוֹ שְׁבָרָן - הַמַּיִם הַנִּקְוִין מֵהֶן**
23 **כִּשְׁאוּבִין לְכָל דָּבָר, שֶׁהֲרֵי לְדַעְתּוֹ נִתְמַלְּאוּ; שֶׁחֻזְקַת**
24 **הַצִּנּוֹר לְקַלֵּחַ מַיִם. וַאֲפִלּוּ שָׁכַח הַכֵּלִים תַּחַת הַצִּנּוֹר[26]**
25 **- פְּסוּלִין, גָּזְרוּ עַל הַשּׁוֹכֵחַ מִפְּנֵי הַמַּגִּיחַ. וְכֵן**
26 **הַמַּגִּיחַ[27] אֶת הַכֵּלִים בֶּחָצֵר[28] בְּעֵת קִשּׁוּר הֶעָבִים[29]**
27 **וְנִתְמַלְּאוּ - הַמַּיִם שֶׁבָּהֶן פְּסוּלִין, שֶׁהֲרֵי לְדַעְתּוֹ**
28 **נִתְמַלְּאוּ. וְכֵן גָּזְרוּ[30] עַל הַשּׁוֹכֵחַ בֶּחָצֵר בִּשְׁעַת קִשּׁוּר**
29 **עָבִים מִשּׁוּם מַגִּיחַ. הִנִּיחָן בֶּחָצֵר בְּעֵת פִּזּוּר עָבִים[31]**
30 **וּבָאוּ עָבִים וְנִתְמַלְּאוּ - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִין, כְּמוֹ שֶׁמַּגִּיחָן**
31 **בְּרֹאשׁ הַגַּג לְנַגְּבָן[32]. וְכֵן אִם הִנִּיחָן בְּעֵת קִשּׁוּר**
32 **הֶעָבִים וְנִתְפַּזְּרוּ וְחָזְרוּ וְנִתְקַשְּׁרוּ וְנִתְמַלְּאוּ - הֲרֵי אֵלּוּ**
33 **כְּשֵׁרִין[33]. וְאִם שְׁבָרָן[34] אוֹ כְּפָאָן - הַמַּיִם הַנִּקְוִין מֵהֶן**
34 **כְּשֵׁרִין.**

22) משנה, מקוואות פ"ד מ"א, כפי שנתבארה בגמרא שבת טז, ב. 23) מדובר בצינור שאינו פוסל המים העוברים בו (ראה לקמן פ"ו ה"ו בהשלמות). 24) פירוש בכל זמן שהוא, בין כשהשמים מעוננים ובין כשאינם מעוננים. 25) אם הניחם תחת הצינור, אפילו בשעה שאין עננים, גילה דעתו שהוא רוצה שיפלו לתוכם מי גשמים. 26) הניחם שם מתוך כוונה לסלקם מיד, ושכח ולא סילקם. 27) במשנתנו נחלקו בית־שמאי ובית־הלל בדין שוכח. ופסק כבית־שמאי, כדברי רבי מאיר, שנמנו ורבו בית־שמאי על בית־הלל, ונקבעה הלכה כמרובים. 28) לא תחת הצינור. 29) מניחים אנו שהתכוון שיפלו גשמים לתוך הכלים. 30) דעת רבינו, שבכל מקום גזרו שוכח משום מניח, בין תחת צינור בין בחצר. 31) לא התכוון למי גשמים, כרב משרשיא שם. 32) שבהלכה הקודמת. 33) כשנתפזרו העבים, בטלה מחשבתו הראשונה לקבל לתוכן מי גשמים, וכשחזרו ונתקשרו באו גשמים שלא חשב עליהם (ראה השלמות). 34) ראה למעלה ה"ג ובהשלמות שם.

1 **ה. הַסִּיד[35] שֶׁשָּׁכַח עָצִיץ[36] בְּמִקְוֶה וְנִתְמַלֵּא[37] מַיִם,**
2 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בַּמִּקְוֶה אֶלָּא מְעַט וַהֲרֵי**
3 **הֶעָצִיץ יֵשׁ בּוֹ רֹב הַמִּקְוֶה - הֲרֵי זֶה יִשְׁבֹּר אֶת הֶעָצִיץ**
4 **בִּמְקוֹמוֹ[38] וְנִמְצָא הַמִּקְוֶה כֻּלּוֹ כָּשֵׁר. וְכֵן[39] הַמְסַדֵּר**
5 **אֶת הַקַּנְקַנִּים בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה כְּדֵי לְחַסְּמָן[40] וְנִתְמַלְּאוּ**
6 **מַיִם[41], אַף עַל פִּי שֶׁבָּלַע הַמִּקְוֶה אֶת מֵימָיו וְלֹא**
7 **נִשְׁאַר שָׁם מַיִם כְּלָל אֶלָּא מַיִם שֶׁבְּתוֹךְ הַקַּנְקַנִּים -**
8 **הֲרֵי זֶה יִשְׁבֹּר אֶת הַקַּנְקַנִּים[42] וְהַמַּיִם הַנִּקְוִין מֵהֶן**
9 **מִקְוֶה כָּשֵׁר.**

35) מקוואות פ"ב מ"ח. 36) הסד את הבור בסיד, והשאיר את העציץ בבור ושקע, ובו היו מים כשרים. 37) צ"ל ונתמלא. 38) אבל לא יהפוך אותו על פיו. במניח קנקנים על הגג בכוונה ברורה לנגבם, אמרנו בה"ג שמותר גם להפכם, מה־שאין־כן בנידון כאן ('בית יוסף' יו"ד סי' רא בשם הרא"ש). 39) שם מ"ט. 40) שיבלעו מים ולא יבלעו אחר־כך את המשקין שיתנו לתוכם. 41) נכנסו מי המקוה גם לתוכם. 42) אבל לא יכפם. [ב'בית יוסף' שם קובע הבדלי הדינים שבין שלושת המקרים שנאמרו במשניות ז־ט, ומבאר נימוקיהם. והרי תוכן דבריו הנוגעים לדעת רבינו כאן: א. המניח כלים בראש הגג כדי לנגבם (הלכה ג) ולא התכוון כלל שישאבו לחלוחית, יכול לשובם ואפילו לכפותם והמים כשרים לטבילה אפילו כשאין במקוה מים אחרים כלל; ב. עציץ של סייד (הלכה ה): כאן התכוון לקצת שאובה, שהרי יש טיט בעציץ ויש להניח שהוא רוצה שייבלעו קצת מים, ולפיכך מטילים כאן שתי חומרות: אחת, שצריך שיישארו בבור מעט מים, ושנייה שאסור לכפות אלא לשבור; ג. המסדר קנקנים בתוך המקוה: כאן יש צד אחד להקל יותר מבעציץ, היינו שלא התכוון להכניס מים לתוך הקנקנים אלא לדפנותיהם, אולם אינו דומה למניח כלים בראש הגג, שאינו רוצה כלל בשאיבת מים, וכאן רוצה שאיבה בדפנות, ולפיכך הקילו מצד אחד, שאפילו לא נשארו מים במקוה – ישבור, והשאירו חומרא שאסור לכפות אלא ישבור. ביאור זה מניח ביותר את הדעת].

10 **ו. כֵּיצַד פּוֹסְלִין הַמַּיִם הַשְּׁאוּבִין אֶת הַמִּקְוֶה בִּשְׁלֹשָׁה**
11 **לֵגִין?[43] שֶׁאִם הָיָה בַּמִּקְוֶה פָּחוֹת מֵאַרְבָּעִים סְאָה[44],**
12 **[וְנָפְלוּ לְתוֹכָן שְׁלֹשָׁה לֵגִין וְהִשְׁלִימוּם לְאַרְבָּעִים**
13 **סְאָה] - הַכֹּל פָּסוּל[45]. אֲבָל מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים**
14 **סְאָה מַיִם שֶׁאֵינָן שְׁאוּבִין, וְשָׁאַב בְּכַד וְשָׁפַךְ לְתוֹכוֹ**
15 **כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - כָּשֵׁר. וְלֹא עוֹד[46], אֶלָּא מִקְוֶה עֶלְיוֹן**
16 **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מַיִם כְּשֵׁרִין, וְהָיָה מְמַלֵּא**
17 **בִּכְלִי וְנוֹתֵן לְתוֹכוֹ עַד שֶׁיִּרְבּוּ הַמַּיִם וְיָרְדוּ לַמִּקְוֶה**
18 **הַתַּחְתּוֹן אַרְבָּעִים סְאָה - הֲרֵי הַתַּחְתּוֹן כָּשֵׁר[47].**

43) ראה למעלה ה"ב. 44) מים כשרים. 45) שם פ"ג מ"א. 46) שם פ"ו מ"ח. 47) אפילו לא היו בו כלל מים כשרים אחרים. והטעם, מפני שהמים השאובים שנפלו לעליון שיש בו 40 סאה הפכו לכשרים.

19 **ז. מִקְוֶה[48] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מְכֻוָּנוֹת וְנָתַן לְתוֹכוֹ**
20 **סְאָה מַיִם שְׁאוּבִין וְנָטַל אַחַר כָּךְ מִמֶּנּוּ סְאָה - הֲרֵי**
21 **זֶה כָּשֵׁר. וְכֵן נוֹתֵן סְאָה וְנוֹטֵל סְאָה וְהוּא כָּשֵׁר, עַד**
22 **רֻבּוֹ[49].**

48) שם פ"ז מ"ב. 49) כרב יהודה בר שילא ביבמות פב, ב, שפירש: עד רובו, היינו שלא יוציא מן המקוה יותר מעשרים סאה מים כשרים. [רבים תמהו שמכשיר כאן רק עד רובו, ובהלכה הקודמת הכשיר אפילו ביותר מרובו, ומשנה מפורשת היא, ולכן נטו מדעתו ופירשו, שבנתן סאה ונטל סאה - מדובר במי פירות ולא במים שאובים. וב'כסף משנה' מיישב את הסתירה ומבאר שבנתן סאה ונטל סאה פסלו משום מראית העין שלא יאמרו שאובים כשרים, אבל בשפך לעליון ונפלו לתחתון אין הדבר ניכר כל־כך שניטלו ביד].

23 **ח. אֵין הַמַּיִם הַשְּׁאוּבִין[50] פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה**
24 **בִּשְׁלֹשָׁה לֵגִין עַד שֶׁיִּפְּלוּ לְתוֹךְ הַמִּקְוֶה מִן הַכֵּלִי[51].**
25 **אֲבָל אִם נִגְרְרוּ[52] הַמַּיִם הַשְּׁאוּבִין חוּץ לַמִּקְוֶה**
26 **וְנִמְשְׁכוּ וְיָרְדוּ לַמִּקְוֶה - אֵינָן פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה עַד**
27 **שֶׁיִּהְיוּ מֻחֱצָה לְמֻחֱצָה; אֲבָל אִם הָיָה רֹב מִן הַכְּשֵׁרִים**
28 **- הֲרֵי הַמִּקְוֶה כָּשֵׁר[53]. כֵּיצַד? מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶשְׂרִים**
29 **סְאָה וּמַשֶּׁהוּ מַיִם כְּשֵׁרִין, וְהָיָה מְמַלֵּא וְשׁוֹאֵב חוּץ**
30 **לַמִּקְוֶה וְהַמַּיִם נִמְשָׁכִין וְיוֹרְדִין לַמִּקְוֶה, בֵּין שֶׁהָיוּ**
31 **נִמְשָׁכִין עַל הַקַּרְקַע אוֹ בְּתוֹךְ הַסִּילוֹן[54] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ**
32 **מִדְּבָרִים שֶׁאֵינָן פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה - הֲרֵי הוּא כָּשֵׁר**
33 **וַאֲפִלּוּ הִשְׁלִימוּ לְאֶלֶף סְאָה; שֶׁהַשְּׁאוּבָה שֶׁהִמְשִׁיכוּהָ**
34 **- כְּשֵׁרָה, אִם הָיָה שָׁם רֹב אַרְבָּעִים סְאָה מִן הַכָּשֵׁר[55].**
35 **וְכֵן גַּג[56] שֶׁהָיָה בְּרֹאשׁוֹ עֶשְׂרִים סְאָה וּמַשֶּׁהוּ מֵי**
36 **גְּשָׁמִים וּמִלֵּא בִּכְתֵפוֹ וְנָתַן לְתוֹכוֹ[57] פָּחוֹת מֵעֶשְׂרִים,**
37 **שֶׁנִּמְצָא הַכֹּל פָּסוּל, וּפָתַח הַצִּנּוֹר וְנִמְשְׁכוּ הַכֹּל**
38 **לְמָקוֹם אֶחָד - הֲרֵי זֶה מִקְוֶה כָּשֵׁר; שֶׁהַשְּׁאוּבָה**
39 **שֶׁהִמְשִׁיכוּהָ כֻּלָּהּ - כְּשֵׁרָה, הוֹאִיל וְהָיָה שָׁם רֹב מִן**
40 **הַכָּשֵׁר[58].**

50) תמורה יב, א ור־ב. 51) ישר מן הכלי אל המקוה. 52) על הקרקע או על דבר שאינו פוסל את המים. 53) בגמרא שם מסיימים: "שהשאיבה מטהרת ברבייה". 54) לקמן בפרק שישי יבואר איזה סילון אינו עושה שאיבה. 55) פירוש, רוב משיעור מקוה, היינו 20 סאה ומשהו, כמו שיתבאר לקמן. 56) תוספתא, מקוואות פ"ד ה"ב. 57) ישר מן הדלי. 58) ואף־על־פי שנפסלו תחילה ע"י השאיבה שנפלה לתוכם - מועילה ההמשכה, אבל מקוה שאובה שלא היו בה מעולם 20 סאה ומשהו כשרים — אין המשכה מועלת.

ט. הוֹרוּ[59] מִקְצָת חַכְמֵי מַעֲרָב וְאָמְרוּ: הוֹאִיל וְאָמְרוּ חֲכָמִים: שְׁאוּבָה שֶׁהִמְשִׁיכוּהָ כֻּלָּהּ - טְהוֹרָה, אֵין אָנוּ צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ שָׁם רֹב מַיִם כְּשֵׁרִין. וְזֶה שֶׁהִצְרִיךְ רֹב וְהַמְשָׁכָה - דִּבְרֵי יָחִיד הֵן, וּכְבָר נִדְחוּ, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ בַּסּוֹף: שְׁאוּבָה שֶׁהִמְשִׁיכוּהָ כֻּלָּהּ - טְהוֹרָה. לְפִי דִּבְרֵי זֶה, אִם הָיָה מְמַלֵּא בִּכְלִי וְשׁוֹפֵךְ, וְהַמַּיִם נִזְחָלִין וְהוֹלְכִין לְמָקוֹם אֶחָד - הֲרֵי זֶה מִקְוֶה כָּשֵׁר. וְכֵן כָּל אַמְבָּטֵי שֶׁבַּמֶּרְחָצָאוֹת שֶׁלָּנוּ מִקְוָאוֹת כְּשֵׁרִין, שֶׁהֲרֵי כָּל הַמַּיִם שֶׁבָּהֶן שָׁאוּב וְשֶׁנִּמְשָׁךְ הוּא. וּמֵעוֹלָם לֹא רָאִינוּ מִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה בְּעִנְיָן זֶה.

59) שיטת רבינו בזה מבוארת יפה בהלכה הקודמת.

י. מֵי גְשָׁמִים[60] וּמַיִם שְׁאוּבִין שֶׁהָיוּ מִתְעָרְבִין בֶּחָצֵר וְנִמְשָׁכִין[61] וְיוֹרְדִין לָעוּקָה[62] שֶׁבֶּחָצֵר, אוֹ שֶׁמִּתְעָרְבִין עַל מַעֲלוֹת הַמְּעָרָה וְיוֹרְדִין לַמְּעָרָה: אִם רֹב מִן הַכָּשֵׁר[63] - כָּשֵׁר[64]; וְאִם רֹב מִן הַפָּסוּל - פָּסוּל; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - פָּסוּל. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁמִּתְעָרְבִין עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעוּ לַמִּקְוֶה וְנִמְשָׁכִין וְיוֹרְדִין[65]; אֲבָל אִם הָיוּ הַכְּשֵׁרִים וְהַפְּסוּלִים מְקַלְּחִין[66] לְתוֹךְ הַמִּקְוֶה: אִם יָדוּעַ שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹכוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מַיִם כְּשֵׁרִין עַד שֶׁלֹּא יָרְדוּ לְתוֹכוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין - כָּשֵׁר, וְאִם לָאו - פָּסוּל.[67]

60) מקוואות פ"ד מ"ד. 61) כשהם מעורבים. 62) לגומא, לבור. 63) פירוש, אם יש רוב שיעור מקוה, היינו 20 סאה ומשהו. 64) המים המעורבים שבעוקה או שבמערה, הם מקוה כשר. 65) כשהם מעורבים. מפני שהפסולים לא נפלו בפני עצמם אלא כשהם מעורבים עם הכשרים, מועילה ההמשכה כשיש רוב כשרים, ואף־על־פי שגם הכשרים אינם בפני עצמם. ואם אינם מעורבים אלא יורדים למקוה, אלה בפני עצמם ואלה בפני עצמם — המקוה פסול, משום שפסולים עומדים בפני עצמם - פוסלים כשרים עומדים בפני עצמם. 66) ישר לתוך המקוה שלא בהמשכה. 67) המקוה הזה פסול. יש בזה שני דינים: אם נפלו למקוה יותר מעשרים סאה מי גשמים לפני שנפלו שלושה לוגין שאובים, אפשר להכשיר את המים המעורבים על ידי המשכה למקום אחר, ואם קדמו שלושה לוגין שאובים - נפסלו המים ואין להם תקנה לדעת רבינו החולק על חכמי מערב למעלה בה"ט (על־פי ה'כסף משנה'). [רבינו מונה כאן כמה חילוקי דינים בהמשכה בסדר של "זה ואף זה", הדין הראשון (תחילת הלכה ח): המים הכשרים שיש בהם רוב מקוה, עומדים בפני עצמם לפני שהמשיכו להם את השאובים שהשלימו את המקוה. בזה מועילה ההמשכה ללא כל פקפוקים, מפני שיש כאן שני נימוקים להכשיר: א. הכשרים באו תחילה ועומדים בפני עצמם; ב. הפסולים באו בהמשכה. הדין השני ("וכן גג") מוסיף, שאפילו נפלו השאובים שלא בהמשכה לעשרים ומשהו כשרים, ונפסלו כולם, אפשר להכשיר את המים הללו על ידי המשכה למקום אחר. בדין זה יש צד לפסול מפני שהשאובה באה שלא בהמשכה, ואעפ"כ מועילה ההמשכה השניה כשהיו רוב כשרים. הדין השלישי (הלכה י): כשרים ושאובים מעורבים שהמשיכו אותם למקוה. כאן לא קדמו רוב המים הכשרים לפסולים ואף־על־פי־כן מועילה ההמשכה מפני שגם הפסולים לא קדמו. ולבסוף מלמדנו, שני תנאים הכרחיים להכשרת שאיבה: רוב כשרים, והמשכת פסולים שלא קדמו לכשרים.

יום שני כ"ח סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר מקווה שנפלו אליו שלושה לוגים מים מכלי אחד או משנים ושלושה כלים אם מצטרפים. ודין שניים שהטילו זה לוג ומחצה וזה לוג ומחצה. ודין המטביל כר או כסת במקווה שיש בו ארבעים סאה מכוונות. ודין שני מקוואות ואין בכל אחד ארבעים סאה ונפל לכל אחד לוג ומחצה ונתערבו. ודין בור שהוא מלא מים שאובים והאמה נכנסת לו ויוצאת ממנו. וכל דיני פיסול למקווה במים שאובים.

א. מִקְוֶה[2] שֶׁנָּפְלוּ אֵלָיו שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין[3] מִכְּלִי אֶחָד אוֹ מִשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה כֵּלִים - מִצְטָרְפִין; וְהוּא שֶׁיַּתְחִיל הַשֵּׁנִי עַד שֶׁלֹּא פָּסַק הָרִאשׁוֹן. מֵאַרְבָּעָה כֵּלִים - אֵין מִצְטָרְפִין[4]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[5]? בִּזְמַן שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְרַבּוֹת[6]; אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לְרַבּוֹת אֶת מֵי הַמִּקְוֶה[7], אֲפִלּוּ נָפַל מִשְׁקַל דִּינָר בְּכָל שָׁנָה - מִצְטָרֵף לִשְׁלֹשָׁה לֻגִּין. בֵּין שֶׁקָּדְמוּ הַשְּׁאוּבִים אֶת הַכְּשֵׁרִים בֵּין שֶׁקָּדְמוּ הַכְּשֵׁרִים אֶת הַשְּׁאוּבִים אוֹ שֶׁנָּפְלוּ שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת, כֵּיוָן שֶׁנָּפְלוּ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין שְׁאוּבִין לְתוֹךְ אַרְבָּעִים סְאָה [קֹדֶם שֶׁנָּפְלוּ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה אוֹ לְפָחוֹת מֵאַרְבָּעִים] נִפְסַל הַכֹּל וְנַעֲשָׂה שָׁאוּב.

2) מקוואות פרק ג משנה ד. 3) המדובר במקווה שאין בו ארבעים סאה מים כשרים, שאם יש בו שיעור זה אין השאובים הנופלים לתוכו פוסלים אותו. 4) בברייתא תמורה יב, ב נחלקו תנא קמא ורבי יוסף בן חוני בזה, תנא קמא אומר - מצטרפים, ורבי יוסף בן חוני אומר - אין מצטרפים. ובפירושו שם כתב רבינו שאין הלכה כרבי יוסף בן חוני, וכאן חזר בו ופסק כמותו, מפני ששיטתו נשנית בסתם משנה, וכל מחלוקת בברייתא וסתם משנה הלכה כסתם. ורבינו גרשום בתמורה שם מפרש נימוקו של רבי יוסף בן חוני, מפני שלוג היא כמות חשובה ומצטרפת לפסול את המקווה, ומה שאמר בשלושה כלים מצטרפים

המדובר כשכל כלי מכיל לכל הפחות לוג, ומשום כך ארבעה אין מצטרפים, שהרי אין לוג שלם בכל כלי וכלי, וכן פירש גם רש"י שם (ראה בית יוסף יורה דעה סימן רא). [ויוצא מזה, שאם אין לוג שלם בכל כלי וכלי - גם שלושה או אפילו שניים אינם מצטרפים. ורבינו לא גילה דעתו בזה]. 5) שארבעה אין מצטרפים. 6) כשהוסיף את השאובים לא התכוון להרבות את מי המקווה, כדי שיוכלו לטבול בו הרבה אנשים (כסף משנה). 7) במשנתנו כתוב סתם: "נתכוון לרבות" ופירשה רבינו כמו שכתבנו, אולם הטור ביורה דעה סימן רא מפרש שבשעה ששפך מן הכלי הראשון הייתה כוונתו לשפוך גם את המים שבכלים האחרים. [וגם מרן בשולחן ערוך יורה דעה סימן רא סעיף טו קיבל להלכה דעת הטור].

1 **ב. שְׁנַיִם שֶׁהֵטִילוּ זֶה לֹג וּמֶחֱצָה וְזֶה לֹג וּמֶחֱצָה,**
2 **וְהִסּוֹחֵט כְּסוּתוֹ[8] וְהִגְבִּיהָהּ[9] וְהַמַּיִם שֶׁבָּהּ נוֹפְלִין**
3 **מִמְּקוֹמוֹת הַרְבֵּה, וְכֵן הַמְעָרֶה מִן הַצַּרְצוּר[10] שֶׁמֵּטִיל**
4 **מִמְּקוֹמוֹת הַרְבֵּה - הֲרֵי אֵלּוּ פּוֹסְלִין[11].**

8) שטבל אותה במקווה שהיו בו מ' סאה מצומצמות. 9) ואינה נוגעת במי המקווה [שאם היא נוגעת, שנינו בפרק ז ממקוואות משנה ז שהמים הבלועים בתוכה כמחוברים למקווה]. 10) כלי ששפתו עשוייה כעין מסרק. 11) כחכמים במשנה. ונימוקם, מפני שכל הקילוחים באים מכלי אחד.

5 **ג. הַמַּטְבִּיל כַּר אוֹ כֶּסֶת שֶׁל עוֹר בְּמִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ**
6 **אַרְבָּעִים סְאָה מְכֻוָּנוֹת, כֵּיוָן שֶׁהִגְבִּיהַּ שִׁפְתוֹתֵיהֶן מִן**
7 **הַמַּיִם נִמְצְאוּ הַמַּיִם שֶׁבְּתוֹכָן שְׁאוּבִין[12]. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה?**
8 **מַטְבִּילָן וּמַעֲלָן דֶּרֶךְ שׁוּלֵיהֶן[13]. אֲבָל הַקַּפָּה[14] וְהַשַּׁק**
9 **- מַטְבִּילָן וּמַעֲלָן כְּדַרְכָּן וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[15].**

12) שהרי מים אלה נותקו ממי המקווה אף על פי שהכר והכסת עודם בו. ואין זה דומה לכסות שבהלכה ב שסופגת מים ולפיכך כל זמן שהיא נוגעת במי המקווה - כל המים שספגה מחוברים למקווה, ולאו דוקא מכוונות כי גם במקווה גדול נעשו שאובים, אלא שבמקווה גדול לא איכפת לנו אם ייעשו שאובים, אבל במקווה קטן אפשר שיפלו לתוכו בחזרה המים שנפסלו ויפסלוהו. ואפילו ייזהר ולא יפלו, גם כן ייפסל המקווה מפני שאין בו ארבעים סאה. 13) יהפוך אותם על פיהם ויעלם מן המקווה ויישארו המים שבהם מחוברים למקווה. 14) סל קלוע מענפים דקים. 15) מפני שנקביהם גסים והמים נשפכים דרכם מהר - אינם נעשים שאובים.

10 **ד. מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ גֻּמּוֹת[16] מִמַּיִם שְׁאוּבִין, לֹג**
11 **בְּכָל גֻּמָּא, וְנָפְלוּ לְתוֹכוֹ[17] מַיִם כְּשֵׁרִים: אִם יָדוּעַ**
12 **שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מַיִם כְּשֵׁרִים עַד שֶׁלֹּא**
13 **יַגִּיעוּ לַגֻּמָּא הַשְּׁלִישִׁית[18] - כָּשֵׁר, וְאִם לָאו - פָּסוּל[19].**

16) המדובר בבור שכתליו משופעים ובהם שלוש גומות זו למעלה מזו, ועיקר המקווה נמצא למטה מכולן. 17) לתוך המקווה עצמו מבלי לנגוע בגומות. 18) ואם כן היו במקווה ארבעים סאה מים כשרים לפני שנתערבו בהם שלושה לוגים שאובים. 19) משמע שאם אינו יודע - פסול. [בתוספות יום טוב מבאר, שלדעת רבינו שאפילו כולו שאוב כשר מן התורה אין טעם לפסול מפני הספק אפילו כשיש אפשרות שמי המקווה נגעו בגומא העליונה לפני שהיו בו שלושה לוגים מים כשירים. ולפיכך הוא מפרש שספיקו כשר, ומה ששנינו "ואם לאו פסול" הכוונה אם ידוע שלא היו ארבעים סאה לפני שהגיעו לגומא השלישית].

14 **ה. שְׁנֵי מִקְוָאוֹת, אֵין בְּכָל אֶחָד מֵהֶן אַרְבָּעִים סְאָה[20],**
15 **וְנָפַל לָזֶה לֹג וּמֶחֱצָה וְלָזֶה לֹג וּמֶחֱצָה, וְנִתְעָרְבוּ שְׁנֵי**
16 **הַמִּקְוָאוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִין, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִקְרָא עַל**
17 **אֶחָד מֵהֶן שֵׁם פְּסוּל[21]. אֲבָל מִקְוֶה שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעִים**
18 **סְאָה שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין וְאַחַר**
19 **כָּךְ נֶחֱלַק לִשְׁנַיִם, וְרִבָּה מַיִם כְּשֵׁרִים עַל כָּל אֶחָד**
20 **מֵהֶן[22] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין; שֶׁכָּל הַמִּקְוֶה כֻּלּוֹ שֶׁנִּפְסַל**
21 **כְּמַיִם שְׁאוּבִין הוּא חָשׁוּב[23], וּכְאִלּוּ כָּל מֵימָיו נִשְׁאֲבוּ**
22 **בְּכֶלִי.**

20) ובשניהם יחד יש ארבעים סאה. 21) פחות משלושה לוגים שאובים אינם פוסלים כלל אפילו מים מועטים, וכשנתערבו ויש בהם שלושה לוגים הרי יש כאן ארבעים סאה כשירים ואמרנו כבר שארבעים סאה אינם נפסלים על ידי שאובים. [מקווה, שאין בו 40 סאה אינו פסול אלא חסר]. 22) עד ארבעים סאה. 23) ואינם חוזרים להיות כשירים כשנשארו בהם פחות משלושת הלוגים שפסלו אותם, כי הם פסולים מצד עצמם, מובן, שאפשר להכשירם על ידי המשכה למקום אחר, מפני שיש בהם רוב כשירים.

23 **ו. בּוֹר שֶׁהוּא מָלֵא מַיִם שְׁאוּבִים וְהָאַמָּה[24] נִכְנֶסֶת לוֹ**
24 **וְיוֹצֵאת מִמֶּנּוּ - לְעוֹלָם הוּא בְּפִסּוּלוֹ עַד שֶׁתְּחַשֵּׁב**
25 **שֶׁלֹּא נִשְׁאֲרוּ מִן הַשְּׁאוּבִין שֶׁהָיוּ בַּבּוֹר שְׁלֹשָׁה לֻגִּין[25].**
26 **מִקְוֶה שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ[26] מַיִם שְׁאוּבִין וְנִפְסַל, וְאַחַר כָּךְ**
27 **רִבָּה עָלָיו מַיִם כְּשֵׁרִים עַד שֶׁנִּמְצְאוּ הַכְּשֵׁרִים**
28 **אַרְבָּעִים סְאָה - הֲרֵי הוּא בְּפִסּוּלוֹ עַד שֶׁיֵּצְאוּ כָּל**
29 **הַמַּיִם שֶׁהָיוּ בְּתוֹכוֹ[27] וְיִפְחֲתוּ הַשְּׁאוּבִין מִשְּׁלֹשָׁה**
30 **לֻגִּין. כֵּיצַד? מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶשְׂרִים סְאָה מֵי גְשָׁמִים**
31 **וְנָפַל לְתוֹכוֹ סְאָה מַיִם שְׁאוּבִים וְאַחַר כָּךְ הִרְבָּה עָלָיו**
32 **מַיִם כְּשֵׁרִים - הֲרֵי זֶה בְּפִסּוּלוֹ עַד שֶׁיֵּדַע שֶׁיֵּצְאוּ**
33 **מִמֶּנּוּ עֶשְׂרִים סְאָה שֶׁהָיוּ בּוֹ וַחֲמִשָּׁה קַבִּין וְיוֹתֵר**
34 **מְרִבְיַע הַקַּב[28], וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַכֹּל שֶׁנִּפְסַל[29] חוּץ**
35 **מִפָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה לֻגִּין. וְכֵן אִם עָשָׂה מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ**
36 **אַרְבָּעִים סְאָה מַיִם כְּשֵׁרִים וְעֵרְבוּ עִם הַמִּקְוֶה הַזֶּה**
37 **הַפָּסוּל - טְהָרוּ אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ[30].**

24) שטף של מי גשמים. ואם הם מי מעיין מספיק כל שהוא לטהר את כל השאובים (בית יוסף יורה דעה סימן רא). 25) החשבון הוא כזה: קובעים כמה מים שאובים היו בבור וכמה נכנסו לו מן האמה של מי גשמים ותולים שהמים שיצאו מכילים תערובת של הכשרים והפסולים לפי יחס כמותם שנכנסו לבור (בית יוסף בשם הראב"ד. וראה ש"ך

שם סעיף קטן נו). לדוגמא: בבור 40 סאה ואמת המים הכניסה 120 סאה (היינו פי שלושה) ויצאו 80 אנו אומרים: 3 חלקים היינו 60 יצאו ממי האמה ושליש מזה היינו עשרים - ממי הבור. [הראב"ד כתב פירוש שני לחשבון האמור במשנה, היינו מחצה על מחצה, כלומר אנו מניחים שחצי המים היוצאים הם מהשאובים וחציים השני מן האמה. ראה בית יוסף שם]. 26) כאן המדובר במקווה שיש בו מים כשרים אלא שאין בהם 40 סאה ולא כמו בדין הקודם שקדמו שאובים לכשרים, ולפיכך הקילו יותר בדין זה. 27) פירוש עד שיצאו מים כשיעור המים שהיו במקווה לפני נפילת השאובים. 28) הסאה היא שישה קבים והקב ארבעה לוגים ולכן אם יצאו מהסאה חמישה קבים ורובע הקב נשארו שלושה לוגים וכשיצא עוד משהו נשארו פחות משלושה לוגים. בנידון זה, שבמקווה נמצאו מים כשרים עומדים בפני עצמם, הקילו חכמים ואמרו: אנו תולים שהמים האחרונים דחפו את הראשונים ותפסו מקומם. 29) הכשרים הראשונים והשאובים שנפלו לתוכם. [ההבדל בין דין זה לבין הדין הקודם בולט. שם אין אנו תולים שהראשונים הם גם ראשונים ליציאה אלא משערים לפי חשבון, כמו שנתבאר למעלה, אבל בנידון אנו מקבלים הנחה זו. והנימוק: שם קדמו השאובים והם פוסלים את הכשרים הנופלים לתוכם ובנידון המדובר כשקדמו הכשרים]. 30) המקווה הכשר מכשיר את הפסול. זה נקרא "השקה".

1 **ז. הַמְסַלֵּק אֶת הַטִּיט[31] לִצְדָדִים[32] וְנִמְשְׁכוּ מִמֶּנּוּ**
2 **שְׁלֹשָׁה לֻגִּים לַמִּקְוֶה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[33]. הָיָה תּוֹלֵשׁ**
3 **הַטִּיט וּמַגְבִּיהוּ בְּיָדוֹ וְהִבְדִּילוֹ מִן הַמִּקְוֶה לְצַדָּהּ**
4 **וְנִמְשְׁכוּ מִמֶּנּוּ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין - הֲרֵי אֵלּוּ פּוֹסְלִין[34].**

31) שבקרקעית המקווה. 32) וחלק ממנו מתבלט מעל פני המים. 33) מפני שהמים שבתוך הטיט היו מחוברים למי המקווה לא נעשו שאובים. 34) כשלא נשארו במקווה 40 סאה בלי המים שבטיט, ברגע שנבדל הטיט מן המקווה נעשו המים שבו שאובים.

5 **ח. גַּיִס[35] הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְכֵן בְּהֵמָה[36]**
6 **הָעוֹבֶרֶת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְזִלְּפוּ בִּידֵיהֶם וּבְרַגְלֵיהֶם**
7 **שְׁלֹשָׁה לֻגִּין לַמִּקְוֶה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא**
8 **אֲפִלּוּ עָשׂוּ מִקְוֶה בַּתְּחִלָּה[37] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר.**

35) צבא. מובן שלאו דוקא צבא אלא גם בשכונות מרובות אוכלוסים הדין כך. 36) בתוספתא כתוב: "לגיון וכן בהמה וכו'", ופירש הרא"ש (מובא בטור יורה דעה סימן רא), שלגיון היינו פרשים והסוסים העבירו ברגליהם את המים והוא מחלק בין רגלי אדם לרגלי בהמה, רגלי אדם או ידיו פוסלים, ורגלי בהמה אינם פוסלים. 37) פירוש, שלא היו שם מים ניקווים כלל והלגיון הביא ברגליו כל ארבעים הסאה. [בתוספתא שם הלכה ב מחלק רבי יוסי בין זילף בידיו וברגליו ובין הוליכם על הקרקע. ומפרש רבינו כוונת רבי יוסי שנטל בידיו ורגליו ממש את המים ונתנם למקווה, ורבינו מתכוון כשהוליכם עם הקרקע (כסף משנה).

9 **ט. מִקְוֶה שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְנָפַל לְתוֹכוֹ[38] פָּחוֹת**
10 **מִשְּׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם טְמֵאִין[39] שְׁאוּבִין - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר**
11 **לְחַלָּה וְלִתְרוּמָה וְלִטֹּל מֵהֶן לַיָּדַיִם[40], וּפְסוּלִין**
12 **לְהַקְוֹת עֲלֵיהֶן[41]. יָרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים וְרָבוּ עֲלֵיהֶן[42]**
13 **- הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים לְהַקְוֹת עֲלֵיהֶם[43]. נָפַל לְתוֹכוֹ**
14 **שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין טְמֵאִים - הֲרֵי זֶה פָּסוּל**
15 **לְחַלָּה וְלִתְרוּמָה וְלִטֹּל מִמֶּנּוּ לַיָּדַיִם[44], וּפְסוּלִין**
16 **לְהַקְוֹת עָלָיו. יָרְדוּ גְּשָׁמִים וְרַבּוּ עֲלֵיהֶן - הֲרֵי הֵן**
17 **כְּשֵׁרִין לְחַלָּה וְלִתְרוּמָה וְלִטֹּל מֵהֶן לַיָּדַיִם[45], וּפְסוּלִין**
18 **לְהַקְוֹת עֲלֵיהֶן עַד שֶׁיֵּצְאוּ כָּל הַמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים**
19 **שֶׁנַּעֲשׂוּ כֻּלָּן כִּשְׁאוּבִין וְלֹא יִשָּׁאֵר מֵהֶן אֶלָּא פָּחוֹת**
20 **מִשְּׁלֹשָׁה לֻגִּין. וְכֵן מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה חָסֵר**
21 **דִּינָר[46] וְנָפְלוּ לְתוֹכוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין טְמֵאִין**
22 **- הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְחַלָּה וְלִתְרוּמָה וְלִטֹּל מִמֶּנּוּ לַיָּדַיִם,**
23 **וּפְסוּלִין לְהַקְוֹת עֲלֵיהֶן. נָפַל לְתוֹכוֹ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה**
24 **לֻגִּין מַיִם, אֲפִלּוּ כֻּלָּן טְמֵאִין, וְאַחַר כָּךְ נָפְלוּ לְתוֹכוֹ**
25 **מִשְׁקַל דִּינָר מֵי גְּשָׁמִים שֶׁהִשְׁלִימוּ - כָּשֵׁר[47]; כְּשֵׁם**
26 **שֶׁטָּהוֹר לִטְבִילָה, כָּךְ טָהוֹר לְכָל דָּבָר[48].**

38) נפלו שלא לרצון בעלים. 39) טמאין ממש. 40) מפני שהשאובים בטלו בכשרים הטהורים וגם לא נטמאו בנגיעת הטמאים. כי משקין הנקווים בקרקע (לא בכלים) אינם מיטמאים אלא לרצון. 41) אפילו אם יוסיפו על תערובת זו מים כשרים עד ארבעים סאה יישאר המקווה בפיסולו. ומה שאמרנו שפחות משלושה לוגים שאובים אינם פוסלים היינו במים טהורים, אבל טמאים פוסלים (כסף משנה). 42) על מי התערובת. 43) כשאין במקווה 40 סאה ביחד עם מי הגשמים שרבו, אבל אם מי הגשמים השלימו לארבעים סאה אינו צריך להקוות. 44) לא נתבאר טעמו של הבדל זה בין שלושה לוגים לבין פחות מזה. [ואולי נימוקו, מפני ששלושת הלוגים הועילו לעשות את המים שבמקווה כשאובין, הועילו גם לטמאם]. 45) מפני שמי הגשמים המרובים שבאו באחרונה טיהרו אותם כבית היילל במקוואות פרק א משנה ה (ראה פרק ב מהלכות טומאת אוכלין הלכה כו). 46) כמות מועטת שמשקלה כמשקל דינר. 47) קשה להבין מה בין דין זה לדין הראשון שבהלכה זו שפסק רבינו, שפסולים להקוות עליהם וצריך ריבוי מי גשמים. בכסף משנה מיישב בדוחק, שמכאן שהמקווה הגיע קרוב לארבעים סאה ונקרא עליו כבר שם ארבעים סאה, אין פחות משלושה לוגים פוסלים אותו ואפילו הם טמאים. 48) גם סיום זה בלתי מובן כלל, שהרי אפילו לפני השלמת המקווה היו המים כשרים לכל דבר. סוף דבר: כל הלכה זו צריכה עיון רב ולא עלתה בידינו לרדת לתוך עומק דעת רבינו (ראה ראב"ד).

יום שלישי כ"ט סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר המים הנקראים שאובים לפסול את המקווה. ודין גיסטרא טמאה שהיא בתוך המקווה ושפתה למעלה מהמים וכו'. ודין חבית מלאה מים שנפלה לים וטבל שם. ודין שתי

ברכיות זו למעלה מזו ובתחתונה מים שאובים וכותל ביניהן ונקב בכותל.

א. כָּל הַכֵּלִים[2] הַמְקַבְּלִין שֶׁהָלְכוּ הַמַּיִם עֲלֵיהֶן אוֹ שֶׁנִּפְלוּ מִתּוֹכָן[3] - הֲרֵי אֵלּוּ שְׁאוּבִין וּפוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה. וְהוּא שֶׁיֵּעָשׂוּ לְקַבָּלָה[4]. אֲפִלּוּ הָיוּ כֵּלִים שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה, כְּגוֹן כְּלֵי אֲבָנִים וּכְלֵי אֲדָמָה - הֲרֵי אֵלּוּ פּוֹסְלִין.

2) מקוואות פרק ד משנה א. 3) צ"ל "לתוכן". 4) ראה הלכה הבאה.

ב. כָּל כְּלִי[5] שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לְקַבָּלָה[6], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְקַבֵּל - אֵינוֹ פּוֹסֵל אֶת הַמִּקְוֶה. כְּגוֹן הַסִּילוֹנוֹת[7] שֶׁהַמַּיִם נִמְשָׁכִין מֵהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְחָבִים בָּאֶמְצַע[8] וּמְקַבְּלִין - אֵין פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה, בֵּין שֶׁהָיוּ שֶׁל מַתֶּכֶת אוֹ שֶׁל חֶרֶס.

5) שם. 6) תשמישו של הכלי אינו לקבל. 7) צינורות, רבינו כותב "סילונות" סתם, ומשמע אפילו אינם פתוחים מלמעלה והם כקנה חלול - אינם פוסלים (וכן כתב גם ה'תפארת ישראל'). 8) ומים מתעכבים במקום זה. והטעם, שגם מקום זה לא נעשה לקבלה אלא לחזק את הזרם היוצא.

ג. הַשֹּׁקֶת[9] שֶׁבַּסֶּלַע[10] - אֵינָהּ פּוֹסֶלֶת אֶת הַמִּקְוֶה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ כְּלִי[11]. אֲבָל כְּלִי שֶׁחִבְּרוּ בְּסֶלַע - פּוֹסֵל אֶת הַמִּקְוֶה, אַף עַל פִּי שֶׁחִבְּרוּ בְּסִיד[12]. נִקְבָּה מִלְּמַטָּה[13] אוֹ מִן הַצַּד כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד[14] - כְּשֵׁרָה, וְאֵינָהּ פּוֹסֶלֶת אֶת הַמִּקְוֶה[15].

9) שם משנה ה. 10) שחקקוה בסלע. 11) מפני שהיא מחוברת לקרקע, הרי היא כקרקע. [כתב ב'תפארת ישראל', שאפילו סלע שנעקר ממקומו הטבעי והשקיעו אותו באדמה ואחר־כך חקקו בו את השוקת - אינו פוסל, כמו שאמרו בבבא בתרא סו, א שקבעו ולבסוף חקקו כשר. "קבעו", משמע שהאדם קבע אותו. 12) מכיוון שהיה כלי לפני החיבור - אין החיבור מועיל לבטלו מתורת כלי. 13) אפילו כל שהיא. 14) נתבאר למעלה פרק ג הלכה כו. 15) המים שבשוקת הנקובה, אינם נחשבים כשאובים מפני שהם נשפכים מאליהם. [הר"ש מפרש כך ה"במה דברים אמורים", שבתוספתא פרק ד הלכה ד, שמן הצד צריך שפופרת הנוד, אבל למטה - כמלוא מחט, והתוספתא אינה חולקת על המשנה אלא מבארת אותה. ונראה שזו היא גם דעת רבינו].

ד. הַלּוֹקֵחַ כְּלִי גָדוֹל, כְּגוֹן חָבִית גְּדוֹלָה אוֹ עֲרֵבָה גְּדוֹלָה, נִקְבוֹ נָקֵב הַמִּטַּהֲרוֹ[16] וּקְבָעוּ בָּאָרֶץ וַעֲשָׂאָהוּ מִקְוֶה[17] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[18]. וְכֵן אִם פָּקַק[19] אֶת הַנֶּקֶב בְּסִיד וּבְבִנְיָן[20] - אֵינוֹ פּוֹסֵל[21], וְהַמַּיִם הַנִּקְוִין בְּתוֹכוֹ מִקְוֶה כָּשֵׁר. סְתָמוֹ בְּסִיד אוֹ בְּגִפְסִיס - עֲדַיִן הוּא פּוֹסֵל אֶת הַמִּקְוֶה[22] עַד שֶׁיִּקְבָּעֶנּוּ בָּאָרֶץ אוֹ יִבְנֶה. וְאִם הוֹלִיכוֹ[23] עַל גַּב הָאָרֶץ וְעַל גַּב הַסִּיד[24] וּמֵרַח בְּטִיט מִן הַצְּדָדִין - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[25].

16) נקב כזה בכלי שנטמא, מטהר אותו מפני שיצא מתורת כלי (ראה בפרק יט מהלכות כלים, שיעורי הנקב בכלי חרס). 17) נתן לתוכה 40 סאה. 18) לטבול בו. כשם שיצא מתורת כלי לענין טומאה, כך גם לענין שאובה, שאין מימיו שאובים. 19) סתם. 20) בצרורות שמשתמשים בהם לבנין (ר"ש). 21) סתימת סיד וגיפסיס אינה יעילה. 22) פירוש, לא רק שפסול לטבול בו, אלא מימיו פוסלים את המים הכשרים שבמקווה (כסף־משנה). [לכאורה דין זה סותר לדין שחיברו בסלע שבהלכה הקודמת, שהצריך נקב כשפופרת הנוד, ומסתימת לשונו שם משמע, שגם בכלי חרס הדין כך, וכאן כתב "נקב המטהרו", והרי שיעור הנקב לטהר כלי חרס הוא כמוציא זיתים (פרק יט מהלכות כלים) שהוא פחות משפופרת הנוד. בכסף־משנה עמד על סתירה זו, וביאר את ההבדל שבין שני דינים אלה. שם המדובר בכלי שלם שחיברו לקרקע ואינו יוצא מידי שלימותו אלא בנקב כדול, אבל כאן המדובר בכלי שניקב לפני חיבורו, ולפיכך מספיק שיעור המטהרו]. מקור הלכה זו בתוספתא שם: "קסטלין המחליק מים לכרכים, אם היה נקוב כשפופרת הנוד אינו פוסל את המקווה, ואם לאו פוסל... אמר ר' אליעזר בר' יוסי הלכה זו הוריתי ברומי לטהרה, וכשבאתי אצל חבירי אמרו לי יפה הורית". ומפרש רבינו ש"קסטלין" הוא כלי גדול מאוד של חרס, שבני כרכים מניחים במקום מוצא המים, והם מתקבצים באותו הכלי וממנו מעבירים את המים לכרך. וסובר רבינו שהלכה כר' אליעזר בר' יוסי שהודו לו חביריו, ומפרש מה שאמר "הוריתי ברומי לטהרה" הכוונה שהורה להכשירו לטבול בו אם ניקב כשיעורו המטהר מטומאה (כסף־משנה. ראה לקמן הלכה ח דין שידה תיבה ומגדל). 23) בתוספתא: הושיבו. 24) פירוש, או ע"ג הסיד. 25) לטבול בו. משמיענו שאפילו לא השקיעו בקרקע, וגם לא בנה סביבו אלא מירח מן הצדדים - דינו כמחובר לקרקע. [בתוספתא שבידינו כתוב: "או שמירחו", ורבינו גורס כדבריו כאן (כסף־משנה)].

ה. הַמַּנִּיחַ[26] טַבְלָא תַּחַת הַצִּנּוֹר וַהֲרֵי הַמַּיִם נִמְשָׁכִין עַל הַטַּבְלָא וְיוֹרְדִין לַמִּקְוֶה: אִם הָיָה לַטַּבְלָא דֹּפֶן[27] - הֲרֵי זוֹ פּוֹסֶלֶת אֶת הַמִּקְוֶה, וְאִם לָאו - אֵינָהּ פּוֹסֶלֶת. זְקָפָהּ[28] תַּחַת הַצִّנּוֹר כְּדֵי לַהֲדִיחָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ דֹּפֶן - אֵינָהּ פּוֹסֶלֶת, שֶׁהֲרֵי לֹא עֲשָׂאָהּ לְקַבֵּל[29].

26) משנה מקוואות פרק ד, ב. 27) כל ארבעה צדדים (ר"ש). 28) על צידה. 29) לא העמידה באופן שתוכל לקבל. [הרא"ש בפירושו למשנתנו אומר, שאם המים אינם יכולים להגיע למקווה בלי הטבלא - נפסלו, ולא מפני שאובה, אלא מפני שמקווה צריכה הוויה בטהרה. פירוש, צריכה להתהוות שלא באמצעות כלים המקבלים טומאה].

ו. הַחוֹטֵט[30] בְּצִנּוֹר[31] מָקוֹם לְקַבֵּל בּוֹ הַצְּרוֹרוֹת הַמִּתְגַּלְגְּלִין בַּמַּיִם כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרְדוּ עִם הַמַּיִם: אִם הָיָה הַצִּנּוֹר שֶׁל עֵץ וְחָפַר בּוֹ כָּל שֶׁהוּא - פּוֹסֵל, שֶׁהֲרֵי כָּל הַמַּיִם שֶׁיּוֹרְדִין בָּאִין מִתּוֹךְ כְּלִי שֶׁנַּעֲשָׂה

לְקַבָּלָה[32]. וַאֲפִלּוּ שֶׁקִּבְּעוֹ אַחַר שֶׁחָקַק בּוֹ[33], הוֹאִיל
וְהָיָה עָלָיו תּוֹרַת כְּלִי כְּשֶׁהָיָה תָּלוּשׁ. אֲבָל אִם קִבְּעוֹ
בַּקַּרְקַע וְאַחַר כָּךְ חָקַק בּוֹ בֵּית קִבּוּל - אֵינוֹ פּוֹסֵל[34].
וְאִם הָיָה צִנּוֹר שֶׁל חֶרֶס - אֵינוֹ פּוֹסֵל עַד שֶׁיִּהְיֶה
בַּחֲקָק כְּדֵי לְקַבֵּל רְבִיעִית[35]. אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְמַלֵּא
הַמָּקוֹם הֶחָקוּק שֶׁבַּצִּנּוֹר צְרוֹרוֹת הַמִּתְחַלְּחֲלִין
בְּתוֹכוֹ[36] - הֲרֵי הוּא בְּפִסּוּלוֹ וְאֵינוֹ כְּסָתוּם. יָרַד לְתוֹךְ
הַמָּקוֹם שֶׁחָקַק עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת וּסְתָמוּ וְנִכְבַּשׁ[37] -
הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר.

30) שם משנה ג. 31) לפני שקבע אותו (בתרגום העתיק לפירוש רבינו במשנה, נפלה טעות. ותרגומו של דיהרנבורג: "וחקק בו קודם שיקבעהו" הוא הנכון). 32) החטיטה הקטנה הזו, עושה את כל הצינור כלי עשוי לקבל (תפארת ישראל שם). 33) בבא בתרא סה, ב. מכיוון שנעשה כלי לפני קביעתו בקרקע, אין הקביעה מועילה לבטלו מתורת כלי. 34) שם. 35) כפי השיעור של שברי כלי חרס המחזיקים עד סאה (ראה הלכות כלים פי"ח הי"ג). 36) פירוש, לא סתמו לגמרי את החטיטה מפני שאינם מהודקים, והמים נכנסים ביניהם. 37) נתהדקו ונסתמה הגומא לגמרי, ואין מים מחלחלים לתוכה.

ז. הַסְּפוֹג[38] וְהַדְּלִי[39] שֶׁהָיוּ בָּהֶן שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין מַיִם
וְנָפְלוּ לַמִּקְוֶה - לֹא פִּסְּלוּהוּ; שֶׁלֹּא אָמְרוּ אֶלָּא
שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין שֶׁנָּפְלוּ, לֹא כְּלִי שֶׁנָּפְלוּ בּוֹ[40] מַיִם
שְׁאוּבִין.

38) שם פרק ו משנה ד. 39) המדובר בדלי שפיו צר מאוד, ולא נתערבו מימיו במי המקווה אלא נוגעים בהם. וכן ספוג מלא מים אין מימיו נשפכים למקווה (ראה לקמן פ"ח הי"ב דין סגוס). 40) נראה שצ"ל "שנפל ובו".

ח. הַשִּׁדָּה[41] וְהַתֵּבָה שֶׁבָּיָּם[42] - אֵין מַטְבִּילִין בָּהֶן אֶלָּא
אִם כֵּן הָיוּ נְקוּבִים כְּשִׁפּוֹפֶרֶת הַנּוֹד[43]. וְאִם הָיָה שַׂק
אוֹ קֻפָּה - מַטְבִּילִין בָּהֶן[44]. וְכֵן הַמַּנִּיחַ שַׂק אוֹ קֻפָּה
תַּחַת הַצִּנּוֹר - אֵין הַמַּיִם הַנִּמְשָׁכִין מֵהֶן פּוֹסְלִין אֶת
הַמִּקְוֶה[45].

41) שם משנה ה. 42) המדובר בכלים גדולים מאוד. 43) למעלה בהלכה ד גבי כלי חרס, קבע רבינו השיעור המטהר כלי טמא שהוא פחות משפופרת הנוד. אבל בכלי עץ, הואיל והשיעור המטהר הוא גדול מאוד - כמוציא רימון (הלכות כלים פרק ו הלכה ב), מספיק שיעור כשפופרת הנוד לענין טבילה (כסף־משנה למעלה הלכה ד). 44) מפני שהם מלאים נקבים גסים, נחשבים המים שבהם כמחוברים למקווה, אע"פ שאין בכל נקב כשפופרת הנוד. 45) מאותו נימוק (ראה למעלה פרק ה הלכה ג).

ט. גִּסְטְרָא[46] טְמֵאָה שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה וּשְׁפָתָהּ
לְמַעְלָה מִן הַמַּיִם[47] וְהִטְבִּיל בָּהּ הַכֵּלִים[48] - טָהֲרוּ[49]
מִטֻּמְאָתָן[50]; אֲבָל כְּשֶׁיַּגִּיבֵהֶם מִן הַמַּיִם עַד שֶׁהֵן
בַּאֲוִיר[51] הַגִּסְטְרָא[52] מִתְטַמֵּא הַמַּיִם שֶׁעַל גַּבָּן מֵאֲוִיר
הַגִּסְטְרָא וְחוֹזֵר וּמְטַמֵּא אוֹתָן[53]. וְכֵן מַעְיָן[54] הַיּוֹצֵא
מִתַּחַת הַתַּנּוּר[55] הַטָּמֵא וְיָרַד[56] וְטָבַל בְּתוֹכוֹ - הוּא
טָהוֹר[57] וְיָדָיו טְמֵאוֹת מֵאֲוִיר הַתַּנּוּר[58]; אֶלָּא אִם כֵּן
הָיוּ הַמַּיִם לְמַעְלָה מִן הַתַּנּוּר כְּרוּם יָדָיו[59], שֶׁנִּמְצָא
כְּשֶׁטָּבַל - יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַתַּנּוּר. שֶׁאֵין כְּלֵי חֶרֶס
מִתְטַהֲרִין בְּמִקְוֶה[60], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[61].

46) כלי חרס שבור. 47) אבל חלק מהפגימות (כלי חרס שנשבר, אין מקום השבר שוה אלא יש בו כמה פגימות) נמצא תחת שטח מי המקווה שנכנסים לתוך הגיסטרא דרך הפגימות. 48) כלים טמאים. 49) מפני שהמים שבגיסטרא מחוברים למי המקווה. 50) מהטומאה שהיתה עליהם לפני הטבילה. 51) בחלק הבולט מן המים. 52) שכלי חרס מטמא מאווירו. מים שעל גבי הכלים אינם נחשבים כמחוברים למקווה. 53) את הכלים, שהרי גזרו על המשקין שיטמאו את הכלים. והרויח בטבילתם שיצאו מטומאה יותר חמורה שצריכה הערב שמש, וקיבלו טומאת משקין דרבנן שאינה צריכה הערב שמש. 54) שם. 55) תנורים שבתקופתם, של חרס היו, כעין קדירה גדולה שאין לה שוליים, והיו מעמידים אותם על הקרקע ומחברים בטיט. 56) אדם טמא. 57) ואפילו כשהתנור אינו מלא מים, שאדם אינו מתטמא מאוויר כלי חרס. 58) גזרו חכמים שידיים מתטמאות מאוויר כלי חרס. ראה הלכות אבות הטומאות פרק ח הלכה א. גזירה זו היא משמונה־עשר דברים שגזרו כשרבו בית־שמאי על בית־הלל (שבת יג, ב). 59) וכשיוציא ידיו מן המים המטהרים, יימצאו למעלה מאוויר התנור הטמא. 60) ולפיכך נשאר התנור בטומאתו, אף־על־פי שהמים שבו מטהרים את הנטבל בהם. 61) בפרק א מהלכות כלים הלכה ג. [ולמה הצריך כאן שיהיו מים כרום ידיו למעלה מן התנור, ולמעלה בדין גיסטרא אין הכלים מתטמאים אלא כשהמים אינם מגיעים לשפת הגיסטרא, שהרי אמר: "עד שהם באוויר הגיסטרא מתטמאים המים שעל גבן", ומשמע שאם אינם באווירה אינם מתטמאים? הרא"ש בפירושו למשנתנו מבאר את ההבדל, שם המדובר בכלים, וכלים אינם מתטמאים מאוויר כלי חרס, ואם־כן טומאתם באה על־ידי המים שעליהם שנטמאו באוויר הגיסטרא, ומשקין מטמאים כלים מגזירת חכמים, אולם כל זמן שהכלי בתוך המים, הרי המים שעל גבו מחוברים למקווה ומתטהרים בהשקה, אלא כשהגביה את הכלי ונפרדו המים שעל גביו מהמקווה, ובאותה שעה הם באוויר הגיסטרא — נטמאו. מה־שאין־כן בידים שהן עצמן - בלי תיווך המים - מתטמאים מאוויר התנור, צריך שלא יימצא כל שהוא מהם באוויר זה ללא טבילה, וכשחלק מידיו הוא למעלה מן המים, הרי החלק התחתון של היד נמצא באוויר הכלי הטמא ללא טבילה, אף־על־פי שהוא במים, שאין טבילה לחצאין].

י. חָבִית[62] מְלֵאָה מַיִם[63] שֶׁנָּפְלָה לַיָּם, אֲפִלּוּ לַיָּם
הַגָּדוֹל - הַטּוֹבֵל שָׁם[64] לֹא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה; אִי
אֶפְשָׁר לִשְׁלֹשָׁה לֻגִּין שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּמָקוֹם אֶחָד[65]. וְכֹפֶר
שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפַל לְשָׁם[66] - נִטְמָא בַּמַּיִם הַשְּׁאוּבִין[67],
שֶׁהֲרֵי הַמַּיִם עוֹמְדִין שָׁם. אֲבָל הַנְּהָרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן,
הוֹאִיל וְהֵם נִמְשָׁכִין - הֲרֵי זֶה טוֹבֵל שָׁם.

62) מלאה מים. 63) שנפלה לים, אפילו לים הגדול - הטובל שם לא עלתה לו טבילה; אי אפשר לשלשה לוגין שלא יהיו במקום אחד. וכופר של תרומה שנפל לשם - נטמא במים השאובין, שהרי המים עומדין שם. אבל הנהרות וכיוצא בהן, הואיל והם נמשכין - הרי זה טובל שם.

62) מכות ד, א. 63) שאובים. 64) נראה שרבינו מפרש שטבל בתוך החבית (ראה ההערה הבאה). [מלשונו של רש"י שם, שמחק הגירסא "אי אפשר" לא משמע כן]. 65) ברור אמנם שנתערבו שם גם מי הים, אבל בוודאי נשארו שלושה לוגים במקום אחד. ומה שאמרנו למעלה (פרק ד הלכה ו), שאפילו שפך כל היום מים שאובים למקווה כשר לא פסלוהו, היינו דוקא כששפך ונתערבו המים במי המקווה, אבל כאן השאובים עומדים במקומם (כסף־משנה). [רש"י שם גורס: "חיישינן" (חוששים אנו) במקום "אי אפשר", ומכאן שהוא מפרש שנשפכו המים במקום אחד, כגון שנשברה החבית בתוך הים. אבל רבינו גורס "אי אפשר", ולפיכך יש להניח שהמדובר בטבל בתוך החבית]. 66) אחר טבילת הטמא. 67) שנטמאו מנגיעת האדם הטמא (ראה השלמות). בכיכר של תרומה משמיענו רבותא, לא רק האדם שחזקת טומאה עליו נשאר בטומאתו, אלא גם התרומה שהיא בחזקת טהרה - נטמאה (גמרא שם).

1 **יא. מַיִם שְׁאוּבִין[68] שֶׁהָיוּ בְּצַד הַמִּקְוֶה, אַף עַל פִּי**
2 **שֶׁהַמַּיִם נוֹגְעִין[69] בְּמֵי הַמִּקְוֶה - לֹא פְּסָלוּהוּ[70], מִפְּנֵי**
3 **שֶׁהֵן כְּמִקְוֶה סָמוּךְ לְמִקְוֶה. הָיוּ הַשְּׁאוּבִין בָּאֶמְצַע[71]**
4 **- פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה.**

68) מקוואות פרק ו משנה י. 69) אבל אינם מתערבים במי המקווה. 70) אף־על־פי שנגעו לפני שהיו 40 סאה במקווה. 71) והמים המגיעים למקווה נמשכים על גביהם. בכסף־משנה מבאר, שזהו דין אביק שבמשנתנו. שנינו שם: "האביק שבמרחץ, באמצע פוסל, מן הצד אינו פוסל". ב'תפארת ישראל' מפרש את המשנה, שאביק הוא כעין קערה של מתכת שקועה בקרקעית המקווה והיא נקובה, וסותמים את הנקב במגופה וכשרוצים להחליף את המים שבמקווה מסירים את המגופה והמים יוצאים, ואחר־כך סותמים וממשיכים מים כשרים אחרים. מובן שהמים הנכנסים למקווה נופלים לתוך האביק לפני שהיו במקווה ארבעים סאה ונעשו שאובים, וכל המים המגיעים למקווה אחר שנתמלא האביק - ונפסלו, ואע"פ שמים שאובים אינם פוסלים מקווה שיש בו ארבעים סאה - בנידון שלנו פוסלים מפני שבאו לפני הכשרים (ראה למעלה פ"ה סוף הלכה ה), אבל כשהאביק מן הצד הרי זה כמקווה כשר בצד מקווה פסול. ואין זה דומה לגיסטרא שבהלכה ט, מפני שבגיסטרא הגיעו לתוכה מי המקווה כשהם מחוברים למקווה, ולא נעשו מעולם שאובים. ולמה לא הוכשרו המים שבאביק על־ידי השקה? מפני שמים הנמצאים בכלים מועילה בהם השקה רק לטהרם מטומאתם בלבד, אבל לא להכשירם לטבילה (וכן כתב ה'תפארת ישראל' בפ"ה, יכין אות ב). מפירוש זה יוצא, שרבינו פסק כר' מאיר באביק מן הצד נגד דעת חכמים. ולא נתבאר למה העדיף דעת יחיד בניגוד למקובל בכל מקום. ובפירושו למשנה כתב בפירוש "והלכה כחכמים". [בכסף־משנה מבאר, שפסק כתנא־קמא. והדברים מפליאים, שהרי במשנה כתוב בפירוש "דברי ר' מאיר"].

5 **יב. שְׁתֵּי[72] בְּרֵכוֹת[73] זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ וְכֹתֶל**
6 **בֵּינֵיהֶן[74], וְהָעֶלְיוֹנָה מְלֵאָה מַיִם כְּשֵׁרִים**
7 **וְהַתַּחְתּוֹנָה מְלֵאָה מַיִם שְׁאוּבִין, וְנָקַב בַּכֹּתֶל שֶׁבֵּין**
8 **הָעֶלְיוֹנָה לַתַּחְתּוֹנָה, אִם יֵשׁ כְּנֶגֶד הַנֶּקֶב[75] שְׁלֹשָׁה**
9 **לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין - נִפְסְלָה הָעֶלְיוֹנָה; מִפְּנֵי**
10 **שֶׁהַנֶּקֶב כְּאִלּוּ הוּא בְּאֶמְצַע הָעֶלְיוֹנָה, לֹא**
11 **בְּצִדָּהּ[76].**

72) שם מי"א. 73) אבמטיות מחוברות לקרקע, וכשירות לטבול בהן. 74) הבריכות עומדות זו בצד זו, והאחת במקום יותר גבוה. 75) פירוש, שבחלול הנקב (רבינו בפירושו למשנה). 76) ראה ההלכה הקודמת. וכל־שכן אם בעליונה שאובים ובתחתונה כשרים.

12 **יג. כַּמָּה[77] יִהְיֶה בַּנֶּקֶב וְיִהְיֶה בּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין? הַכֹּל**
13 **לְפִי הַבְּרֵכָה: אִם הָיְתָה הַבְּרֵכָה הַתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעִים**
14 **סְאָה - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הַנֶּקֶב אֶחָד מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת**
15 **וְעֶשְׂרִים לַבְּרֵכָה; הָיְתָה עֶשְׂרִים סְאָה - צָרִיךְ לִהְיוֹת**
16 **הַנֶּקֶב אֶחָד מִמֵּאָה וְשִׁשִּׁים לַבְּרֵכָה. וְצֵא וַחֲשֹׁב[78] לְפִי**
17 **חֶשְׁבּוֹן זֶה, שֶׁהַסְּאָה שִׁשָּׁה קַבִּין, וְהַקַּב אַרְבָּעָה לֻגִּין,**
18 **וְהַלֹּג שֵׁשׁ בֵּיצִים[79].**

77) שם. 78) החשבון הוא פשוט: בסאה = 24 לוגים, וארבעים סאה = 960 לוג, נמצא ששלושה לוגים הם אחד מן 320 בארבעים סאה, או אחד מן 160 בעשרים סאה. 79) דרך־אגב מוסר רבינו שיעור הלוג, ואין לזה כל ענין מיוחד לדין שאנו עוסקים בו.

19 **יד. שְׁלֹשָׁה מִקְוָאוֹת[80] זֶה בְּצַד זֶה, בְּכָל אֶחָד מֵהֶן**
20 **עֶשְׂרִים סְאָה מְכֻוָּנוֹת, וְאֶחָד מֵהֶן שָׁאוּב מִן הַצַּד,**
21 **וְיָרְדוּ שְׁלֹשָׁה וְטָבְלוּ[81] שְׁלָשְׁתָּן, וְנֶעֱרְמוּ הַמַּיִם[82]**
22 **מִכֻּלָּן וְנִתְעָרְבוּ מִלְּמַעְלָה - הַמִּקְוָאוֹת כְּשֵׁרִים[83]**
23 **וְהַטּוֹבְלִים טְהוֹרִים; שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה הַכֹּל שִׁשִּׁים**
24 **סְאָה, מֵהֶן אַרְבָּעִים כְּשֵׁרִים זֶה בְּצַד זֶה, וְאֵין**
25 **הַמַּיִם הַשְּׁאוּבִים פּוֹסְלִין מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים**
26 **סְאָה[84], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. הָיָה הַשָּׁאוּב בָּאֶמְצַע וְיָרְדוּ**
27 **וְטָבְלוּ בָּהֶן, וְנֶעֱרְמוּ הַמַּיִם וְנִתְעָרְבוּ הַמִּקְוָאוֹת -**
28 **הֲרֵי הַמִּקְוָאוֹת כְּשֶׁהָיוּ[85] וְהַטּוֹבְלִין טְמֵאִין כְּשֶׁהָיוּ;**
29 **שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְעָרְבוּ אַרְבָּעִים סְאָה הַכְּשֵׁרִין[86], לְפִי**
30 **שֶׁאֵינָן זֶה בְּצַד זֶה, שֶׁהַשָּׁאוּב מַבְדִּיל בֵּינֵיהֶן.**

80) שם משנה ג. 81) בבת אחת, כל אחד ואחד במקווה אחר. 82) עלו למעלה משפתם. 83) שלשתם כשרים (רבינו בפירושו למשנתנו). 84) שני המקוואות הסמוכים זה לזה הצטרפו לארבעים סאה מים כשרים, ואין מי השאוב פוסלם, יתר על כן: גם השאוב הוכשר מפני שמימיו נתערבו במי מקווה כשר. [ואף־על־פי שנגעו מי האמצעי במי השאוב שבצידו לפני שנתערבו במי הכשר - אין בכך כלום, שהרי נתחברו עם הכשרים לפני שנפלו לתוכם השאובים (ר"ש ורא"ש). וב'תפארת ישראל' מנמק: מפני שבאו בהמשכה וברוב כשרים. ראה הערה פה]. 85) נשארו במצבם שלפני טבילת הטמאים, הכשרים — כשרים, והשאוב פסול. 86) פירוש, לא נתערבו הכשרים באופן ישר אלא דרך הפסולים. ואף־על־פי־כן לא נפסלו הכשרים

מפני שהפסולים באו אליהם דרך המשכה (לא בנפילה), והכשרים מרובים (ראה למעלה פ"ד ה"ח).

יום רביעי ל' סיון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שאין המקווה נפסל בשינוי טעם וריח אלא בשינוי מראה. ודין יש מעלים את המקווה ולא פוסלים או בהיפך או לא מעלים ולא פוסלים. מקווה שנפל לתוכו דבר ששינה את מראיו כיצד תקנתו. שלושה לוגים מים שנשתנה מראיהם שנפלו למקווה.

1 **א. אֵין הַמִּקְוֶה[2] נִפְסָל לֹא בְּשִׁנּוּי הַטַּעַם וְלֹא בְּשִׁנּוּי**
2 **הָרֵיחַ, אֶלָּא בְּשִׁנּוּי מַרְאֶה[3] בִּלְבַד. וְכָל דָּבָר שֶׁאֵין**
3 **עוֹשִׂין בּוֹ מִקְוֶה לְכַתְּחִלָּה - פּוֹסֵל אֶת הַמִּקְוֶה בְּשִׁנּוּי**
4 **מַרְאֶה[4]. כֵּיצַד? הַיַּיִן אוֹ הֶחָלָב וְהַדָּם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִמֵּי**
5 **כָּל הַפֵּרוֹת - אֵינָן פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה בִּשְׁלֹשָׁה לֻגִּין[5],**
6 **שֶׁלֹּא אָמְרוּ אֶלָּא מַיִם שְׁאוּבִין, וּפוֹסְלִין בְּשִׁנּוּי מַרְאֶה.**
7 **אֲפִלּוּ מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵאָה סְאָה וְנָפַל לוֹ לֹג יַיִן אוֹ**
8 **מֵי פֵּרוֹת וְשִׁנָּה אֶת מַרְאָיו - פָּסוּל[6]. וְכֵן מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ**
9 **בּוֹ עֶשְׂרִים סְאָה מַיִם כְּשֵׁרִים אוֹ פָּחוֹת מִזֶּה וְנָפַל**
10 **לְתוֹכוֹ סְאָה יַיִן אוֹ מֵי פֵּרוֹת וְלֹא שִׁנּוּ אֶת מַרְאָיו -**
11 **הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים כְּשֶׁהָיוּ. וְאֵין הַסְּאָה שֶׁנָּפְלָה עוֹלָה**
12 **לְמִדַּת הַמִּקְוֶה[7]. וְאִם נוֹסַף עַל הָעֶשְׂרִים עֶשְׂרִים**
13 **אֲחֵרִים מַיִם כְּשֵׁרִים - הֲרֵי זֶה מִקְוֶה כָּשֵׁר.**

2) חולין קו, א: "מים שנפסלו משתיית בהמה – בקרקע כשרים". ובשבת יד, ב – אמרו, שהיו טובלים במי מערות מכונסים וסרוחים. 3) מקוואות פ"ז מ"ג. 4) מימרא של רב פפא, בשבת קמד, ב. 5) שנינו בחולין כה, ב: התמד משהחמיץ אינו פוסל את המקוה (ראה לקמן הי"א). 6) מקוואות שם. 7) שם מ"ב: "מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת, נפל לתוכו סאה מהם – לא העלהו". [גירסת הגר"א: "לא פסלו ולא העלהו". נראה שלעיני ה'כסף משנה' היתה גירסא אחרת במשנתנו, ולפיכך מצא מקורו במשנה מקוואות פ"ז למה אינה עולה, והרי במשנתנו כתוב בפירוש: "לא העלוהו"].

14 **ב. יֵשׁ[8] מַעֲלִין[9] אֶת הַמִּקְוֶה וְלֹא פּוֹסְלִין, פּוֹסְלִין וְלֹא**
15 **מַעֲלִין, לֹא מַעֲלִין וְלֹא פּוֹסְלִין.**

8) שם מ"א. 9) משלימים לארבעים סאה.

16 **ג. וְאֵלּוּ[10] מַעֲלִין וְלֹא פּוֹסְלִין: הַשֶּׁלֶג, וְהַבָּרָד,**
17 **וְהַכְּפוֹר[11], וְהַגְּלִיד[12], וְהַמֶּלַח, וְטִיט הַנָּרוֹק[13]. כֵּיצַד?**
18 **מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה חָסֵר אַחַת וְנָפַל לְתוֹכוֹ**
19 **סְאָה מֵאֶחָד מֵאֵלּוּ - הֲרֵי זֶה עוֹלֶה לְמִדָּתוֹ[14] וַהֲרֵי**
20 **הַמִּקְוֶה כָּשֵׁר וְשָׁלֵם[15]. נִמְצָאוּ[16] מַעֲלִין וְלֹא פּוֹסְלִין.**
21 **אֲפִלּוּ הֵבִיא אַרְבָּעִים סְאָה שֶׁלֶג בַּתְּחִלָּה וְהִנִּיחָן**
22 **בָּעוּקָה[17] וְרִסְּקוּ[18] שָׁם - הֲרֵי זֶה מִקְוֶה שָׁלֵם וְכָשֵׁר[19].**

10) שם. 11) רבינו במשנה מפרש: "הוא שיקפא לפעמים. ואחרים פירשו: הטל הנקפא והוא כשיכבת שלג דקה מאוד. 12) קרח. 13) טיט רך כל־כך עד שאפשר להוריקו מכלי אל כלי. 14) משלים את המידה לארבעים סאה. 15) אף־על־פי שהיו מונחים בכלי לפני נפילתם למקוה - לא נעשו שאובים, בתנאי שלא נימוחו בכלי. 16) מזה יוצא, שהם מעלים ולא פוסלים. 17) בגומא. 18) ב'בית יוסף' יו"ד סי' רא מפרש מיעך את השלג ואע"פ שלא נמס. 19) במשנה שם, אמר רבי עקיבא: "והעידו אנשי מידבא משמו (של רבי ישמעאל) שאמר להם צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחילה", ופסק רבינו כרבי ישמעאל, מפני שעשה מעשה. ונראה שהתירו לעשות מקוה בתחילה רק משלג בלבד, אבל שאר הדברים שנמנו בין המעלים לעשות מקוה בתחילה רק משלג בלבד, אבל שאר הדברים שנמנו בין המעלים ולא פוסלים הם רק משלימים את המקוה החסר, אבל מקוה שכולה מהם – פסולה. [בטיט הנרוק, נאמר בפירוש (בסוכה יט, ב) שכולו טיט – פסול] ויש להניח שצריך רוב מים, היינו 20 סאה ומשהו.

23 **ד. וְאֵלּוּ[20] פּוֹסְלִין[21] וְלֹא מַעֲלִין: מַיִם שְׁאוּבִין, בֵּין**
24 **טְהוֹרִין בֵּין טְמֵאִים, וּמֵי כְּבָשִׁים[22], וּמֵי שְׁלָקוֹת[23],**
25 **וְהַתֶּמֶד[24] עַד שֶׁלֹּא הֶחְמִיץ[25], וְהַשֵּׁכָר[26]. כֵּיצַד? מִקְוֶה**
26 **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה חָסֵר מִשְׁקַל דִּינָר, וְנָפַל מֵאֶחָד**
27 **מֵאֵלּוּ מִשְׁקַל דִּינָר לְתוֹכָן - אֵינוֹ עוֹלֶה לְמִדַּת הַמִּקְוֶה**
28 **וְלֹא הִשְׁלִימוֹ. וְאִם נָפַל מֵאֶחָד מֵהֶן שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מֵהֶן**
29 **- פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה.**

20) שם מ"ב. 21) אם נפלו שלושה לוגים מהם למקוה שאין בו 40 סאה. 22) מים שכבשו בהם פירות או ירקות. 23) ששלקו בהם כל דבר מאכל שהוא. 24) משקה עשוי ממים שנתנו בהם שמרי יין או חרצנים וזגים של ענבים. 25) דרכו להחמיץ כשהוא שוהה זמן רב, וכל זמן שלא החמיץ – דינו כמים. 26) מימרא של שמואל, בעירובין כט, ב.

30 **ה. וְאֵלּוּ[27] לֹא פּוֹסְלִין וְלֹא מַעֲלִין: שְׁאָר הַמַּשְׁקִין,**
31 **וּמֵי פֵּרוֹת, וְהַצִּיר[28], וְהַמּוּרְיָס[29], וְהַתֶּמֶד מִשֶּׁהֶחְמִיץ.**
32 **כֵּיצַד? מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה חָסֵר אַחַת וְנָפַל**
33 **מֵאֶחָד מֵאֵלּוּ סְאָה לְתוֹכָן - לֹא הֶעֱלָהוּ, וַהֲרֵי הַמַּיִם**
34 **כְּשֵׁרִים כְּשֶׁהָיוּ; שֶׁאֵין אֵלּוּ פּוֹסְלִין אֶלָּא בְּשִׁנּוּי**
35 **מַרְאֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[30].**

27) שם. 28) מים המתמצים מדגים מלוחים. 29) שומן מדגים מלוחים. 30) למעלה ה"א.

36 **ו. וּפְעָמִים[31] שֶׁאֵלּוּ מַעֲלִין אֶת הַמִּקְוֶה. כֵּיצַד? מִקְוֶה**
37 **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְנָפַל לְתוֹכוֹ סְאָה מֵאֶחָד**
38 **מֵאֵלּוּ, וְחָזַר וְלָקַח סְאָה מִמֶּנּוּ - הֲרֵי הָאַרְבָּעִים**
39 **שֶׁנִּשְׁאֲרוּ מִקְוֶה כָּשֵׁר[32].**

31) שם. 32) ביבמות פב, ב - אמר רבי יוחנן "עד רובו". כלומר, שלא יטול יותר מתשע־עשרה פעמים כדי שיישארו רוב מים (פירוש אחר: שלא יתן רוב מי פירות. ראה שם). [רש"י שם שואל למה מעלים כשנטל סאה, הרי בסאה זו שנטל יש הרבה מים, ולא נשארו 40 סאה מים? ומתרץ

שהסאה מי פירות בטלה ברוב מים, וכל 41 סאה הוכשרו]. וכל זה כשנתן תחילה סאה מי פירות ואחר־כך נטל סאה, אבל להיפך – פסול, שהרי כשנטל סאה מים כשרים נשארו 39 סאים, ומי הפירות שהוסיף אחר־כך אינם משלימים (ראה למעלה פ"ד ה"ז בדין נתן סאה מים שאובים ונטל סאה).

ז. מִקְוֶה[33] שֶׁהֵדִיחַ בּוֹ סַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים[34] וְשִׁנּוּ אֶת מַרְאָיו - כָּשֵׁר[35].

33) שם מ"ג. 34) סלים ריקים שנדבק בהם לכלוך הפירות שהיו בהם. 35) הלכלוך אין בו ממש, ואינו נידון כמי פירות.

ח. מֵי הַצֶּבַע[36] פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה בִּשְׁלֹשָׁה לֻגִּין[37], וְאֵין פּוֹסְלִין אוֹתוֹ בְּשִׁנּוּי מַרְאָיו.

36) שם. 37) במכות ג, ב - אמרו: "מיא דציבעא מקרי" ('מי צבע' שמם). פירוש, נשאר עליהם שם מים, ולפיכך דינם כמים – פוסלים בשאובים ואין פוסלים בשינוי מראה.

ט. מִקְוֶה[38] שֶׁנָּפַל יַיִן אוֹ מֹהַל[39] אוֹ שְׁאָר מֵי פֵּרוֹת וְשִׁנּוּ אֶת מַרְאָיו וְנִפְסַל - כֵּיצַד תַּקָּנָתוֹ? יַמְתִּין עַד שֶׁיֵּרְדוּ גְשָׁמִים[40] וְיַחְזְרוּ מַרְאָיו לְמַרְאֵה מַיִם. וְאִם הָיָה בַּמִּקְוֶה אַרְבָּעִים סְאָה מַיִם כְּשֵׁרִים - מְמַלֵּא וְשׁוֹאֵב לְתוֹכָן[41] עַד שֶׁיַּחְזְרוּ מַרְאָיו לְמַרְאֵה מַיִם. נָפַל לְתוֹכוֹ[42] יַיִן אוֹ מֹהַל וְכֵיוֹצֵא בָהּ וְנִשְׁתַּנָּה מַרְאֵה מִקְצָתוֹ[43], אִם אֵין בָּהּ מַרְאֵה מַיִם שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה כְּדֵי אַרְבָּעִים סְאָה - הֲרֵי זֶה לֹא יִטְבֹּל בּוֹ[44]. וְהַטּוֹבֵל בְּמָקוֹם שֶׁנִּשְׁתַּנָּה[45] - לֹא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה. אֲפִלּוּ חָבִית שֶׁל יַיִן שֶׁנִּשְׁבְּרָה בַּיָּם הַגָּדוֹל[46] וּמַרְאֵה אוֹתוֹ מָקוֹם כְּמַרְאֵה שֶׁל יַיִן, הַטּוֹבֵל בְּאוֹתוֹ מָקוֹם - לֹא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה.

38) שם. 39) זיעת הזיתים המונחים בכלי (יש גורסים "מוהל"). 40) וירבו מימיו ויבטלו את מראה מי הפירות. מדובר במקוה שאין בו 40 סאה, ואם ימלא מים בכלים ויתן לתוכו יפסלוהו מדין שאובים. 41) נתבאר כבר כמה פעמים שמקוה שיש בו 40 סאה, אין השאובים פוסלים אותו. 42) שם מ"ד. 43) במקום אחד נשתנה מראה המים, ובמקומות אחרים לא נשתנה. 44) לא יטבול אפילו בצד שלא נשתנה, מפני שאין במקוה 40 סאה מים כשרים. 45) כאן מדובר, אפילו אם נשארו 40 סאה שלא נשתנו ויש כאן מקוה כשר, אף־על־פי־כן הטבילה במקום שנשתנה – פסולה. [אי־אפשר לפרש בבא זו כשלא נשארו ארבעים סאה, שהרי במקרה זה גם הטבילה במקום שלא נשתנה – פסולה, כמו ששנינו בתוספתא מקוואות פ"ה ה"ח: "הטובל בין במקום היין בין במקום המים, כאילו לא טבל"]. 46) תוספתא, שם ה"ט.

י. שְׁלֹשָׁה לֻגִּין[47] מַיִם שְׁאוּבִין שֶׁנָּפַל לְתוֹכָן אֲפִלּוּ מִשְׁקַל דִּינָר יַיִן וְשִׁנָּה מַרְאֵיהֶן, וַהֲרֵי מַרְאֵה הַכֹּל מַרְאֵה יַיִן, וְנִפְלוּ לַמִּקְוֶה - לֹא פְּסָלוּהוּ[48], אֶלָּא אִם שִׁנּוּ אֶת מַרְאָיו[49].

47) משנה, שם פ"ז, ה. 48) משום שנידונים לעניין זה כיין, שאינו פוסל בשאובים אלא בשינוי מראה. 49) מראה מי המקוה.

יא. שְׁלֹשָׁה לֻגִּין[50] חָסֵר דִּינָר מַיִם שְׁאוּבִין שֶׁנָּפַל לְתוֹכָן דִּינַר חָלָב[51] אוֹ מֵי פֵּרוֹת, וַהֲרֵי מַרְאֵה הַכֹּל מַיִם[52], וְנִפְלוּ לַמִּקְוֶה - לֹא פְּסָלוּהוּ[53]; עַד שֶׁיִּפְּלוּ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין שֶׁאֵין בָּהֶן תַּעֲרֹבֶת מַשְׁקֶה אַחֵר וְלֹא מֵי פֵּרוֹת.

50) שם. 51) שאינו פוסל בשלושה לוגים. 52) ואם כן, יש כאן שלושה לוגים שאובים שכולם מראה מים. 53) כתנא־קמא שם נגד דעת רבי יוחנן בן נורי.

יב. מִקְוֶה[54] שֶׁנִּשְׁתַּנָּה מַרְאֵה מֵימָיו מֵחֲמַת עַצְמוֹ וְלֹא נָפַל לוֹ דָּבָר - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. לֹא אָמְרוּ אֶלָּא שֶׁנִּשְׁתַּנָּה מֵחֲמַת מַשְׁקֶה אַחֵר.

54) דין זה למד רבינו מדין הדיח בו סלי זיתים וענבים למעלה ה"ז (כסף־משנה).

יום חמישי א' תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר המעורב למקווה אם הוא כמקווה. עוקה שבתוך המקווה אם מטבילין בה. כותל שבין שני מקוואות שנסדק או לשתי או לערב אם מצטרפים. אם מטהרים המקוואות העליון מהתחתון והרחוק מהקרוב. מקווה שמימיו מרודדים.

א. כָּל הַמְעֹרָב[2] לַמִּקְוֶה[3] - הֲרֵי הוּא כַּמִּקְוֶה[4] וּמַטְבִּילִין בּוֹ. גֻּמּוֹת הַסְּמוּכוֹת לְפִי הַמִּקְוֶה[5] וּמְקוֹם רַגְלֵי פַּרְסוֹת בְּהֵמָה שֶׁהָיוּ בָּהֶן מַיִם מְעֹרָבִין עִם מֵי הַמִּקְוֶה כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד[6] - מַטְבִּילִין בָּהֶן.

2) מקוואות פרק ו משנה א. 3) מים שאין בהם 40 סאה הנמצאים בצד מקווה כשר. 4) ומטבילים בהם. אולם יש הבדלי דינים בזה, ורבינו מבארם ומתחיל בדין גומות. 5) מחוץ למקווה. 6) מכיוון שמקומות אלה נמצאים מחוץ לכתלי המקווה אינם מצטרפים למקווה בפחות משיעור זה.

ב. חוֹרֵי הַמְּעָרָה[7] וְסִדְקֵי הַמְּעָרָה - מַטְבִּילִין בָּהֶן אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמַּיִם שֶׁבָּהֶן מְעֹרָבִין עִם מֵי הַמִּקְוֶה אֶלָּא בְּכָל שֶׁהוּא[8].

7) המקווה שבמערה. בתקופת המשנה היו רוב המקוואות במערות משום צניעות, ולפיכך כתבה המשנה "מערה", ורבינו נקט לשון המשנה. 8) מפני שהם בתוך חלל המקווה מספיק חיבור קטן ביותר.

ג. מַחַט שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה עַל מַעֲלוֹת הַמִּקְוֶה[9], וְהָיָה מוֹלִיךְ וּמֵבִיא בַּמַּיִם[10] - כֵּיוָן שֶׁעָבַר עָלֶיהָ הַגַּל טְהוֹרָה.

9) מחוץ למים. 10) הניע את מי המקווה בידו או ברגלו ונערמו גלים.

1 **ד. עוּקָה שֶׁבְּתוֹךְ מִקְוֶה[11]: אִם הָיְתָה הַקַּרְקַע**
2 **הַמַּבְדֶּלֶת בֵּין הָעוּקָה וְהַמִּקְוֶה בְּרִיאָה וְיכוֹלָה**
3 **לְהַעֲמִיד אֶת עַצְמָהּ[12] - אֵין מַטְבִּילִין בַּמַּיִם שֶׁבָּעוּקָה**
4 **עַד שֶׁיִּהְיוּ מְעֹרָבִין[13] עִם הַמִּקְוֶה כְּשִׁפּוֹפֶרֶת הַנּוֹד;**
5 **וְאִם אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַעֲמִיד אֶת עַצְמָהּ - אֲפִלּוּ אֵינָן**
6 **מְעֹרָבִין אֶלָּא בְּכָל שֶׁהוּא מַטְבִּילִין בָּהֶן[14].**

11) חפירה בתוך המקווה עצמה תחת שטח המים עשוייה ככיפה. 12) חזקה ובת קיימא. 13) כלומר, בפחות משיעור זה אין מטבילים בה. 14) מחיצה רעועה כזו שסופה ליפול מאליה דינה כסדק.

7 **ה. כֹּתֶל שֶׁבֵּין שְׁנֵי מִקְוָאוֹת שֶׁנִּסְדַּק לִשְׁנַיִם[15] -**
8 **מִצְטָרְפִין[16], וְאִם הָיָה בִּשְׁנֵיהֶן אַרְבָּעִים סְאָה -**
9 **מַטְבִּילִין בְּכָל אֶחָד מֵהֶן. וְאִם נִסְדַּק לָעֶרֶב[17] - אֵין**
10 **מִצְטָרְפִין עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּמָקוֹם אֶחָד כְּשִׁפּוֹפֶרֶת הַנּוֹד[18].**
11 **נִפְרַץ הַכֹּתֶל מִלְּמַעְלָה, אִם נִתְעָרְבוּ הַמַּיִם לְמַעְלָה מִן**
12 **הַכֹּתֶל[19] כְּקִלְפַּת הַשּׁוּם[20] עַל רֹחַב שְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד -**
13 **מִצְטָרְפִין.**

15) צריך להיות: לשתי. פירוש, מלמעלה למטה (רבינו בפירושו למשנתנו). 16) אם בזה פחות מארבעים ובשני גם כן פחות משיעור זה מצטרפים שני המקוואות אפילו בסדק שרחבו כל שהוא. ומה שאמרו עירוב מקוואות כשפופרת הנוד, היינו בנקב, אבל סדק לכל אורך הכותל מחבר בכל שהוא. 17) מימין לשמאל. יש מפרשים להיפך, שתי הוא מימין לשמאל, וערב - מלמעלה למטה. והראב"ד פירש כרבינו. 18) פסק כחכמים. ונימוקם הוא: כשהסדק מלמעלה למטה לא ייסתם מאליו, אבל סדק לרוחב עלול להיסתם, מפני שהחלק העליון של הכותל מכביד וירד ולפיכך צריך שיעור גדול. [שיעור זה נאמר במקווה חסר, שצריך להשלימו, אבל כשמקווה אחד כשר ובשני 40 סאה שאובים מספיק סדק כל שהוא, אפילו בנסדק לערב, להכשיר את המקווה השאוב על ידי השקה, שהרי אפילו ייסתם הסדק יישארו השאובים בכשרותם. 19) כגון שנפגמה שפת הכותל והמים עוברים דרך הפגימה ממקווה זה לזה. 20) גובה המים המחברים שני המקוואות.

14 **ו. כַּמָּה הוּא שִׁעוּר הַנֶּקֶב שֶׁהוּא כְּשִׁפּוֹפֶרֶת הַנּוֹד?**
15 **כְּרֹחַב שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת שֶׁל כָּל אָדָם וְחוּזְרוֹת**
16 **בּוֹ[21]. וְאֵינָן בַּגּוּדָל, אֶלָּא שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת רִאשׁוֹנוֹת מִן**
17 **הָאַרְבַּע שֶׁבְּכַפַּס הַיָּד[22]. כֹּל שֶׁיַּעֲמֹד בִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד[23]**
18 **- מְמֻעָט[24], וַאֲפִלּוּ בִּדְבָרִים שֶׁהֵן מִבְּרִיָּתוֹ שֶׁל מַיִם.**
19 **סָפֵק יֵשׁ בַּנֶּקֶב כְּשִׁפּוֹפֶרֶת הַנּוֹד סָפֵק אֵין בּוֹ - אֵין**
20 **מִצְטָרְפִין; מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר הַטְּבִילָה מִן הַתּוֹרָה[25], וְכֹל**
21 **שֶׁעִקָּרוֹ מִן הַתּוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁעוּרוֹ הֲלָכָה - סָפֵק**
22 **שִׁעוּרוֹ לְהַחְמִיר[26].**

21) אפשר לסבב אותן בריווח בחור הנקב, היינו נקב עגול שקוטרו כרוחב שתי אצבעות. 22) אצבע ואמה. תוספתא שם פרק ה הלכה ב: "ב' אצבעות שאמרו - בבינוניות של כל אדם ולא מארבע בטפח". [הטפח הוא ארבעה אגודלים (מנחות מא, ב)]. 23) כל דבר הנמצא בחלל זה ואפילו דברים הבאים עם המים כגון עפר מקרקע המקווה או תולעים החיים במים. 24) מוריד משיעורו וצריך להרחיב את הנקב עד שיעבור דרכו זרם מים ללא כל תערובת בעובי שפופרת הנוד. 25) במשנתנו - "מפני שהוא מן התורה" ורבינו הוסיף וכתב: "מפני שעיקר הטבילה מן התורה... אף על פי ששיעורו הלכה". פירוש, השיעורים לא נכתבו בתורה אלא נאמרו הלכה למשה מסיני מפי הגבורה (עירובין ד, א). 26) פירוש, מחמירים בשיעורו. מלשונו משמע שספק הלכה למשה מסיני בדבר שאין עיקרו מן התורה - להקל.

23 **ז. מְטַהֲרִין אֶת הַמִּקְוָאוֹת הָעֶלְיוֹן[27] מִן הַתַּחְתּוֹן[28]**
24 **וְהָרָחוֹק מִן הַקָּרוֹב. כֵּיצַד? מְבִיאִין סִילוֹן[29] שֶׁל חֶרֶס**
25 **אוֹ שֶׁל אֲבָר[30] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁאֵין הַסִּילוֹנוֹת פּוֹסְלִין**
26 **אֶת הַמִּקְוֶה, וּמַנִּיחַ אֶת יָדָיו תַּחְתָּיו[31] עַד שֶׁיִּתְמַלֵּא**
27 **מַיִם[32], וּמוֹשְׁכוֹ[33] וּמַשִּׁיקוֹ[34] עַד שֶׁיִּתְעָרֵב הַמַּיִם**
28 **שֶׁבַּסִּילוֹן עִם מֵי הַמִּקְוֶה כְּאֶחָד, אֲפִלּוּ כְּשַׁעֲרָה דַּיּוֹ,**
29 **וַהֲרֵי שְׁנֵי הַמִּקְוָאוֹת שֶׁהַסִּילוֹן בֵּינֵיהֶן כְּמִקְוֶה אֶחָד.**

27) המדובר במקוואות שבשיפוע הר והאחד במקום גבוה באותו שיפוע והשני במקום נמוך ממנו. 28) כשבעליון מים שאובים ובתחתון מים כשרים. וכל שכן שמטהרים התחתון מן העליון. 29) נתבאר למעלה פרק ו הלכה ב שסילונות אפילו של מתכת שהם מקבלים טומאה אינם פוסלים את המים העוברים בהם משום שאובים. מפני ששאובה אינה פוסלת מן התורה (לדעת רבינו - אפילו כל המקווה שאובה) הקילו בה חכמים. 30) עופרת. [בתוספתא שם פרק ה הלכה ד כתוב: "מביא סילון של עץ ושל עצם או של זכוכית". ורבינו מונה את הסילונות שהיו משתמשים בהם בזמנו או בתקופת המשנה]. 31) פירוש, סותם בידיו את פיו התחתון של הסילון. 32) לא התכוון לומר שיתמלא כל גובה חללו אלא שיתמלא לכל ארכו בגובה כל שהוא ללא הפסק כל שהוא, שאם נפסק במקום אחד אין כאן השקה. 33) נראה כוונתו שמושך למקווה התחתון את פיו התחתון של הסילון. 34) מסיר את ידו ומתוך כך נוגעים מי הסילון בתחתון ומחברים את שני המקוואות והשקה מועילה בכל שהוא.

30 **ח. שָׁלֹשׁ גֻּמּוֹת שֶׁבְּנַחַל, הַתַּחְתּוֹנָה וְהָעֶלְיוֹנָה שֶׁל**
31 **עֶשְׂרִים סְאָה וְהָאֶמְצָעִית שֶׁל אַרְבָּעִים, וְשֶׁטָף שֶׁל**
32 **גְּשָׁמִים עוֹבֵר בְּתוֹךְ הַנַּחַל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִכְנָס**
33 **לְתוֹכָן וְיוֹצֵא מִתּוֹכָן[35] - אֵין זֶה עֵרוּב[36], וְאֵין**
34 **מַטְבִּילִין אֶלָּא בָּאֶמְצָעִית[37]; שֶׁאֵין הַמַּיִם הַנִּזְחָלִין**
35 **מְעָרְבִין[38] אֶלָּא אִם כֵּן עָמְדוּ.**

35) ואם כן השטף מחבר למעשה את שלשתן. 36) אין עירוב זה מצרף את החסרות עם המליאה למקווה אחד. 37) שיש בה לבדה 40 סאה בלי השטף. 38) בתוספתא שם שנינו: "רבי יהודה אומר, מאיר היה אומר מטבילין בעליונה

ואני אומר מטבילין בתחתונה וחכמים אומרים בין זו ובין זו אין מטבילין אלא באמצעית שיש בה מ' סאה". ופסק רבינו כחכמים. [הריב"ש בתשובותיו סימן רצב מנמק מפני שקטפרס אינו חיבור, ומשמיענו שם חידוש נפלא, שקטפרס אינו חיבור מפני שמקווה אינו מטהר בזוחלים אלא באשבורן (מים נקווים ועומדים).

ט. טִיט רַךְ שֶׁהַפָּרָה שׁוֹחָה וְשׁוֹתָה מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה נִמְדָּד עִם הַמִּקְוֶה[39]. הָיָה עָבֶה עַד שֶׁאֵין הַפָּרָה שׁוֹחָה וְשׁוֹתָה - אֵינוֹ נִמְדָּד עִמּוֹ.

39) משלים לארבעים סאה.

י. מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מַיִם וָטִיט[40] - מַטְבִּילִין בַּטִּיט וּבַמַּיִם[41]. בְּאֵי זֶה טִיט מַטְבִּילִין? בַּטִּיט הָרַךְ, שֶׁהַמַּיִם צָפִין עַל גַּבָּיו. הָיוּ הַמַּיִם מִצַּד אֶחָד וְהַטִּיט הָרַךְ מִצַּד אַחֵר - מַטְבִּילִין בַּמַּיִם וְלֹא בַּטִּיט[42].

40) בשניהם יחד יש ארבעים סאה. והמדובר בטיט הנרוק שמשלים את השיעור. 41) אם הגוף הוא במים עלתה לו טבילה אף על פי שהמים לבדם אינם מכסים את כל הגוף והרגליים שוקעות בטיט. הרע"ב ותוספות יום טוב מנמקים, מפני שהרגליים נטבלו במים לפני ששקעו בטיט. 42) ואף על פי כן משלים לארבעים סאה.

יא. כֹּל שֶׁתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ מִן הַמַּיִם, כְּגוֹן יַבְחוּשִׁין[43] אֲדֻמִּין - מַטְבִּילִין בּוֹ. וּמַטְבִּילִין בְּעֵינוֹ שֶׁל דָּג[44].

43) מין תולעים השורצים במים. 44) כריש גדול שבים שנמחה עינו.

יב. מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מְכֻוָּנוֹת וְיָרְדוּ שְׁנַיִם וְטָבְלוּ זֶה אַחַר זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁרַגְלָיו שֶׁל רִאשׁוֹן נוֹגְעוֹת בַּמַּיִם - הָרִאשׁוֹן טָהוֹר וְהַשֵּׁנִי בְּטֻמְאָתוֹ[45], שֶׁהֲרֵי חָסְרוּ הַמַּיִם מֵאַרְבָּעִים סְאָה. הִטְבִּיל בּוֹ[46] תְּחִלָּה סָגוֹס עָבֶה[47] וְכִיּוֹצֵא בּוֹ וְהִגְבִּיהוֹ, אִם הָיְתָה מִקְצָת הַסָּגוֹס נוֹגַעַת בַּמַּיִם - הֲרֵי הַטּוֹבֵל בָּאַחֲרוֹנָה[48] טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי הַמַּיִם כֻּלָּן מְעֹרָבִין[49]. הִטְבִּיל בּוֹ[50] אֶת הַמִּטָּה וְכִיּוֹצֵא בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁדָּחַק רַגְלֵי הַמִּטָּה בְּטִיט עָבֶה שֶׁבְּקַרְקַע הַמִּקְוֶה עַד שֶׁצָּפוּ הַמַּיִם עָלֶיהָ לְמַעְלָה - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה, שֶׁהֲרֵי לֹא נִטְבְּעוּ בַּטִּיט עַד שֶׁטָּבְלוּ בַּמַּיִם תְּחִלָּה[51]. הִטְבִּיל בּוֹ יוֹרָה גְּדוֹלָה[52] - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה כְּשֶׁהָיְתָה, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם נִתָּזִין[53] וְיוֹצְאִין חוּץ לַמִּקְוֶה וְנִמְצָא חָסֵר מֵאַרְבָּעִים[54]. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? מוֹרִידָהּ דֶּרֶךְ פִּיהָ[55] וְהוֹפְכָהּ בַּמִּקְוֶה[56] וּמַטְבִּילָהּ. וּמַעֲלֶה אוֹתָהּ דֶּרֶךְ שׁוּלָיָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַמַּיִם שֶׁבְּתוֹכָהּ שְׁאוּבִים וְיַחְזְרוּ לַמִּקְוֶה וְיִפְסְלוּהוּ.

45) מפני שחלק ממי המקווה נשאר על גופו של הראשון ואם כן טבל השני במקווה חסר. במשנתנו חולק רבי יהודה ומטהר את השני כשרגלי הראשון נוגעות במים, ונימוקו: מפני שהמים שעל גופו מצטרפים למקווה. ותנא קמא סובר שרטיבות דקה כזו (משקה טופח) אינה מחברת, או מפני שזה כקטפרס . [בכסף משנה מוסיף נימוק, שמא נשארו מקומות נגובים בגופו והם מפסיקים]. 46) במקווה של 40 סאה מכוונות. 47) בגד צמר שסופג הרבה מים. 48) אחר טבילת הסגוס. 49) אין זה דומה לשניים שטבלו, כי בסגוס יש הרבה מים מכונסים וכל זמן שלא הוציאו לגמרי מן המקווה הרי מים אלה מחוברים למקווה וזה דומה למקווה חסר המחובר למקווה כשר. 50) במקווה שיש בו 40 סאה מכוונות. 51) במשנה: "מפני שהמים מקדמים". 52) ושוליה למטה. 53) נערמים ועוברים על שפת המקווה. 54) לפני שנטבלה כולה במים. 55) לא התכוון לומר שהופך פיה למטה, שאם כן לא ייכנסו מים לתוכה וייערמו לפני שיהפך אותה, אלא הכוונה שיטה אותה על צידה כדי שייכנסו המים לתוכה. 56) שאם יעלה אותה כשהיא מטה על צידה, אפשר שיישאר חלק מהמים בתוכה מנותק ממי המקווה - כשיגביהנה קצת כלפי מעלה - ויהיו שאובים, ויחזרו לתוך המקווה ויפסלוהו.

יג. מִקְוֶה שֶׁמֵּימָיו מְרֻדָּדִין[57] - כּוֹבֵשׁ[58] אֲפִלּוּ חֲבִילֵי קַשׁ וַחֲבִילֵי קָנִים בְּתוֹךְ הַמַּיִם וּמִן הַצְּדָדִין עַד שֶׁיֵּעָרְמוּ הַמַּיִם לְמַעְלָה וְיוֹרֵד וְטוֹבֵל לְתוֹכָן.

57) שטוחים, לא עמוקים ואי אפשר להכניס את כל הגוף לתוך המים. 58) מניח אבן או דברים אחרים על החבילות, אם לא יכבוש אותם יצופו על פני המים מפני שהם קלים.

יום שישי ב' תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שש מעלות שיש במקווה זו למעלה מזו, ומאי ביניהם. ודין מעיין שמימיו יוצאים ונמשכים לשוקת ואחר כך יוצאים וזוחלים. מעיין שמימיו נמשכים על גבי כלים שאין להם בית קיבול וכל דיני מי מעיין. ודין אם מטבילין מן הגל כשהוא באויר.

א. שֵׁשׁ[2] מַעֲלוֹת[3] בְּמִקְוָאוֹת[4] זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ. הָרִאשׁוֹן: מֵי גְבָאִים[5] וּמֵי בּוֹרוֹת[6] שִׁיחִין[7] וּמְעָרוֹת[8] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִמַּיִם הַמְכֻנָּסִין בַּקַּרְקַע. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שְׁאוּבִין[9] וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן אַרְבָּעִים סְאָה, הוֹאִיל וְאֵינָן מִתְטַמְּאִין אֶלָּא לְרָצוֹן[10], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[11] - הֲרֵי הֵן בְּחִזְקַת טְהוֹרִין[12], וּכְשֵׁרִין לַעֲשׂוֹת מֵהֶן עִסָּה הַטְּבוּלָה לְחַלָּה[13] וְלִטֹּל מֵהֶן לַיָּדַיִם. וְהוּא שֶׁיִּטֹּל מֵהֶן בִּכְלִי[14], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[15].

2) מקוואות פ"א, מ"א. 3) דרגות טהרה. 4) במים מכונסים בקרקע, וביניהם גם כאלה שאין עליהם תורת מקווה כלל. 5) מים שנקוו בחפירה לא עמוקה שבקרקע (מלשון "ולחשוף מים מגבא" - ישעיה ל, יד). 6) חפירה עגולה ועמוקה. 7) חפירות מרובעות ארוכות וצרות. 8) בורות מכוסים מלמעלה, מקורים. 9) מילא מים בכלים ושפך לתוכן. [רבינו הוסיף מדעתו את הפיסקא: "אע"פ שהן שאובין". במשנה איננה]. 10) כשהטומאה נגעה

בהם מרצון האדם. 11) בהלכות טומאת אוכלין פט"ו ה"א. 12) יש להניח שלא נגעה בהם טומאה מרצון. 13) מותר ללוש בהם עיסה החייבת להרים ממנה חלה שהיא קדושה כתרומה. האיסור לגרום טומאה לחולין הטבולים לתרומה או לחלה (ראה הלכות טומאת אוכלין פט"ז ה"ט) נאמר רק בטומאה ודאית, אבל כאן, בחשש רחוק - לא גזרו. 14) וישפוך על הידיים, אבל טבילת ידיים במקווה שאין בו ארבעים סאה אינה מטהרת אפילו כשהמים אינם שאובים. 15) בספר אהבה, פ"ו מהלכות ברכות, ה"ה. [הראב"ד משיג ופוסק שטבילת ידיים מועילה אפילו במקווה שאין בו ארבעים סאה, אם מימיו אינם שאובים (ראה כסף־משנה)].

1 **ב. לְמַעְלָה מֵהֶן[16]: מֵי תַּמְצִית[17] שֶׁלֹּא פָּסְקוּ, אֶלָּא**
2 **עֲדַיִן הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין וְהֶהָרִים בּוֹצְצִין[18] וְהֵן נִמְשָׁכִין**
3 **וְנִקְוִין, וְאֵינָן שְׁאוּבִין אֲבָל אֵין בָּהֶן אַרְבָּעִים סְאָה -**
4 **הֲרֵי הֵן כְּשֵׁרִין לִתְרוּמָה[19] וְלִטֹּל מֵהֶן לַיָּדַיִם, וּמַטְבִּיל**
5 **בָּהֶן אֶת הַמַּיִם שֶׁנִּטְמְאוּ[20]. פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים וְלֹא פָּסְקוּ**
6 **הֶהָרִים מִלְּהַזְחִיל - עֲדַיִן הֵן מֵי תַּמְצִית. פָּסְקוּ**
7 **הֶהָרִים וְאֵינָן בּוֹצְצִין - הֲרֵי אֵלּוּ כְּמֵי גְּבָאִין[21].**

16) דרגה שניה. 17) יש גורסים - תמציות. מי גשמים השוטפים ממקום גבוה למקום נמוך. 18) מבעבעים ומתמצים מהם מי גשמים. 19) מפני שמי הגשמים השוטפים מעבירים את המים הקודמים שיש עליהם חשש טומאה. 20) לא התכוון לומר שהמים הטמאים, אף־על־פי שהם נמצאים בעינם וניכרים — נטהרו. אלא הכוונה, תולים אנו שנשטפו על ידי מי הגשמים (תפארת ישראל. מלשונו של הר"ש משמע שנטהרו ממש. וכן כתב ב'מעשה רוקח'). 21) המכונסים בחפירה. מי תמציות אינם מכונסים אלא שוטפים על פני הקרקע.

8 **ג. הַחוֹפֵר[22] בְּצַד הַיָּם וּבְצַד הַנָּהָר וּבִמְקוֹם הַבִּצִּין[23]**
9 **- הֲרֵי הֵן כְּמֵי תַּמְצִית שֶׁלֹּא פָּסְקוּ[24].**

22) תוספתא מקוואות פ"א ה"ז. 23) ומימיהם עוברים לחפירה. 24) המדובר כשמימי הים והנהר והביצות עוברים תדיר, ומעבירים את המים הקודמים.

10 **ד. הַחוֹפֵר[25] בְּצַד הַמַּעְיָן: כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ בָּאִין מֵחֲמַת**
11 **הַמַּעְיָן, אַף עַל פִּי שֶׁפּוֹסְקִין[26] וְחוֹזְרִין וּמוֹשְׁכִין -**
12 **הֲרֵי הֵן כְּמֵי מַעְיָן[27]; פָּסְקוּ מִלִּהְיוֹת מוֹשְׁכִין - הֲרֵי**
13 **הֵן כְּמֵי גְּבָאִים[28].**

25) שם. 26) לפעמים נפסקים. 27) מטהרים בכל שהוא (ראה ה"ח). 28) בתוספתא שבידינו הגירסא: כמי תמציות (ראה השלמות).

14 **ה. לְמַעְלָה מֵהֶן[29]: מִקְוֶה[30] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה**
15 **מַיִם שֶׁאֵינָם שְׁאוּבִין, שֶׁבּוֹ טוֹבֵל כָּל אָדָם טָמֵא חוּץ**
16 **מִן הַזָּב הַזָּכָר[31], וּבוֹ מַטְבִּילִין אֶת כָּל הַכֵּלִים**
17 **הַטְּמֵאִים וְאֶת הַיָּדַיִם שֶׁמַּטְבִּילִין לְקֹדֶשׁ, כְּמוֹ**
18 **שֶׁבְּאַרְנוּ[32].**

29) שם מ"ז. 30) מים מכונסים בקרקע שאינם מעיין. 31) שנאמר בו (ויקרא טו, יג): "ורחץ בשרו במים חיים", פירוש במי מעיין. ובזבה כתבה תורה (שם, כח): "ואחר תטהר" סתם, ולא כתבה "מים חיים", וסתם טהרה היא במקווה שיש בו ארבעים סאה. 32) בהלכות אבות הטומאות פי"ב הי"ב. ששפיכה מכלי אינה מטהרת לקודש אלא טבילה במקווה שיש בו ארבעים סאה.

19 **ו. לְמַעְלָה מִזֶּה[33]: הַמַּעְיָן שֶׁמֵּימָיו מוּעָטִין וְהִרְבּוּ**
20 **עָלָיו מַיִם שְׁאוּבִין. שָׁוֶה לְמִקְוֶה - שֶׁאֵין מְטַהֲרִין**
21 **בַּמַּיִם הַנִּמְשָׁכִין מִמֶּנּוּ אֶלָּא בַּמַּיִם הַנִّקְוִין וְעוֹמְדִין**
22 **בְּאַשְׁבֹּרֶן, וְשָׁוֶה לְמַעְיָן - שֶׁהוּא מְטַהֵר בְּכָל שֶׁהוּא;**
23 **שֶׁהַמַּעְיָן אֵין לְמֵימָיו שִׁעוּר, אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהֵן**
24 **מְטַהֲרִין[34].**

33) שם. בשני דינים מחולק מעיין ממקווה. א. מעיין מטהר בכל שהוא, ומקווה (מים מכונסים) אינו מטהר בפחות מארבעים סאה. [בפסחים יז, ב אמרו שרביעית (רבע הלוג) כשירה לטהר בה כלים קטנים שכל גופם מכוסה במים בבת אחת, ובנזיר לח, א אמרו שחכמים ביטלו טהרת רביעית, אבל כל שהוא של מעיין לא ביטלו]. ב. מעיין מטהר בזוחלים (פירוש מותר לטבול במים הזוחלים מן המעיין אפילו בזמן שהם בתנועה, ואין טובלים בזוחלים מן המקווה אלא־אם־כן נקוו בחפירה. (בלשון המשנה: "באשבורן". 'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא ט). בהלכה זו מלמדנו רבינו דין מעיין שמימיו מועטים, ושפך לתוכו מים שאובים מרובים ממי המעיין. 34) מלשונו של רבינו משמע שמעיין מטהר בכל שהוא, בין כלים ובין אדם (כגון ילד שכל גופו עולה בבת אחת בפחות מארבעים סאה). אולם הר"י והרא"ש (הובאו ב'טור' יורה־דעה סימן רא) סוברים שמעיין כל שהוא מטהר כלים בלבד ולא אדם.

25 **ז. לְמַעְלָה מִזֶּה[35]: הַמַּעְיָן שֶׁלֹּא נִתְעָרֵב בּוֹ מַיִם**
26 **שְׁאוּבִין אֲבָל מֵימָיו מֻכִּים, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מֵימָיו מָרִים**
27 **אוֹ מְלוּחִים[36], שֶׁהֲרֵי[37] הוּא מְטַהֵר בְּזוֹחֲלִים, וְהֵן**
28 **הַמַּיִם הַנִּגְרָרִים וְנִמְשָׁכִין מִן הַמַּעְיָן.**

35) שם מ"ח. 36) בפרה פ"ח מ"ט שנינו: "אלו הן המוכים, המלוחין והפושרין". ותמוה הדבר למה השמיט כאן פושרין, והוסיף מרים? 37) "שהרי" זה אינו מתפרש כמו במקומות אחרים כנתינת טעם, אלא משמעותו ביאור, היינו האמור מטה היא המעלה שאינה במי מעיין שרבו עליהם שאובים.

29 **ח. לְמַעְלָה מִזֶּה[38]: הַמַּעְיָן שֶׁמֵּימָיו מַיִם חַיִּים, שֶׁבָּהֶן**
30 **בִּלְבַד טוֹבְלִים בּוֹ הַזָּבִים הַזְּכָרִים, וְלוֹקְחִין מֵהֶן**
31 **לְטָהֳרַת הַמְּצֹרָע[39] וּלְקַדֵּשׁ מֵי חַטָּאת[40]. מַה בֵּין מַעְיָן**
32 **לְמִקְוֶה? הַמִּקְוֶה אֵינוֹ מְטַהֵר אֶלָּא בְּאַרְבָּעִים סְאָה;**
33 **וְהַמַּעְיָן מְטַהֵר בְּכָל שֶׁהוּא. הַמִّקְוֶה אֵינוֹ מְטַהֵר אֶלָּא**
34 **בְּאַשְׁבֹּרֶן[41], וְהַמַּיִם הַנִּזְחָלִים מִמֶּנּוּ[42] אֵינָן מְטַהֲרִין;**
35 **וְהַמַּעְיָן מְטַהֵר בְּזוֹחֲלִים. הַמִּקְוֶה - לֹא תַּעֲלֶה בּוֹ**
36 **טְבִילָה לְזָבִים[43]; וְהַמַּעְיָן, אִם הָיוּ מֵימָיו מַיִם חַיִּים -**
37 **הַזָּב טוֹבֵל בָּהֶן.**

38) שם. 39) להזיית המים המעורבים בדם הציפור, אבל לטבילת גופו אינו צריך מים חיים. 40) מים שנותנים עליהם אפר פרה אדומה, ומזים מהם על טמאי מת. 41) ראה ה"ו. 42) הנמשכים ממנו מחוץ לכתלי המקווה. 43) בכסף־משנה מעיר: "והוא־הדין למצורעים". מובן שלא התכוון לטבילת גופו, שהרי מצורע אינו טעון מים חיים, וכוונתו להזייתו, כמו שכתבנו בתחילת הלכה זו. [ותמוה: למה הוצרך לכתוב זאת, הלא רבינו עצמו כתב: ולוקחין וכו']

1 **ט. מַעְיָן**[44] **שֶׁמֵּימָיו יוֹצְאִין וְנִמְשָׁכִין לְתוֹךְ הַשֹּׁקֶת**[45]
2 **וְאַחַר כָּךְ יוֹצְאִין מִן הַשֹּׁקֶת וְנִזְחָלִין - הֲרֵי כָּל הַמַּיִם**
3 **שֶׁבַּשֹּׁקֶת וְשֶׁחוּץ לוֹ פְּסוּלִין**[46]**. הָיוּ מִקְצָתָן נִמְשָׁכִין**
4 **עַל שְׂפַת הַשֹּׁקֶת**[47]**, אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא - הֲרֵי הַמַּיִם**
5 **שֶׁחוּץ לַשֹּׁקֶת כְּשֵׁרִים**[48]**, שֶׁהַמַּעְיָן מְטַהֵר בְּכָל**
6 **שֶׁהוּא**[49]**. הָיוּ מֵימָיו נִמְשָׁכִין לְתוֹךְ בְּרֵכָה שֶׁהִיא**
7 **מְלֵאָה מַיִם**[50] **וְנִקְוִין שָׁם**[51] **- הֲרֵי אוֹתָהּ הַבְּרֵכָה**
8 **כְּמִקְוֶה**[52]**. הָיָה יוֹצֵא חוּץ לַבְּרֵכָה**[53] **- הֲרֵי זֶה פָּסוּל**[54]
9 **לְזָבִים**[55] **וְלִמְצֹרָעִים**[56] **וּלְקַדֵּשׁ מֵי חַטָּאת**[57] **עַד שֶׁיֵּדַע**
10 **שֶׁיָּצְאוּ כָּל מֵי הַמִּקְוֶה**[58] **שֶׁהָיוּ בְּתוֹךְ הַבְּרֵכָה**[59]**.**

44) שם פ"ה מ"א. 45) המדובר, בשוקת שהיא כלי (ראה למעלה פ"ו ה"ג). 46) דינם כשאובים, מפני שנכנסו לכלי. ואע"פ שהם מחוברים, אין המעיין מטהר אותם מפני שהם בכלי. וגם הזחילה שלאחר מכן אינה מועילה להחזיר להם תורת מעיין, מפני שחיבורם למעיין הוא דרך השאובים. 47) למעלה משפתה, ולא נכנסו לתוכה. 48) רבינו מדייק וכותב: "המים שחוץ לשוקת כשרים" ומשמע שעל שפת השוקת אסור לטבול. וכן גם דעת מהר"ם מרוטנבורג. ובשוקת ממש אסור לטבול לכל הדיעות. ואין זה דומה למעיין שהרבו עליו שאובים שבהלכה ו, כי שם נשאר המעיין במקומו וטובלים בו, וכאן התערובת נמצאת מחוץ למקום המעיין. וגם אין לדמות זה למה ששנינו (מקוואות פ"ו מ"ה) השידה והתיבה שבים, טובלים בהם אם הם נקובים כשפופרת הנוד, והרי גם כאן מי השוקת מחוברים למעיין, מפני שבשידה ותיבה המים מקיפים אותם מכל צד, אבל בדין שלפנינו הם רק מחוברים (הרא"ש בפירושו למשנתנו). [לשון המשנה: העבירה על גבי שפה כל שהוא, כשר חוצה לה. ופירש הרע"ב: "כשר להטביל במים שעל שפת השוקת או חוצה לה". וכן מפרש הר"ש. אולם רבינו בפירושו כותב: "הנה המים **היוצאים** מן **השוקת** כשרים". משמע שעל שפת השוקת פסולים. וכן משמע מלשונו כאן. וכן פירוש גם מהר"ם מרוטנבורג, והוא מנמק: "דכתיב (שכתוב) מעין ובור מקוה מים יהיה טהור (ויקרא יא, לו), דהיינו בקרקע דלא חזי לקבולי טומאה (שאינו ראוי לקבל טומאה), אבל על גבי כלים לא"]. 49) מה־שאין־כן במקוואות שצריך חיבור כשפופרת הנוד, ודין המים האלה כמעיין (רבינו בפירושו למשנה). [ונראה שאינם ראויים לטבילת זב והזיית מצורע ומי חטאת כמו ביוצא חוץ לבריכה שבסוף הלכה זו]. ואין זה דומה למעיין שהרבו עליו מים שאובים שאינו מטהר אלא באשבורן (למעלה ה"ו), מפני שבנידון כאן מי המעיין המטהרים עומדים בפני עצמם על שפת השוקת ואינם מעורבים עם השאובים, מה־שאין־כן בהלכה ו, שכולם מעורבים (תפארת ישראל)]. 50) מי מקווה. 51) ואינם יוצאים חוץ לבריכה, וממשיכים לרדת לבריכה (כסף־משנה). 52) לכל דבר, צריך ארבעים סאה ואינו מטהר בזוחלים. ואין דין מי הבריכה, כמעיין שמימיו מועטים והרבה עליהם שאובים, שבהלכה ו. 53) עוברים על פני המים שבבריכה ויוצאים חוצה לה, והחיבור עם המעיין לא נפסק. 54) פירוש, נשארו בפסולם לעניינים האמורים מטה, אבל דינם כמעיין לטהר בזוחלים ובכל שהוא. 55) זכרים. 56) להזייה. 57) מפני שהם מעורבים עם מים שבבריכה אינם מים חיים. 58) גם מי המעיין שנכנסו לבריכה לפני שיצאו מחוץ לבריכה. 59) נתבאר למעלה פ"ה ה"ו, בדין בור מלא מים שאובים.

11 **י. מַעְיָן**[60] **שֶׁמֵּימָיו נִמְשָׁכִין עַל גַּבֵּי כֵּלִים שֶׁאֵין לָהֶן**
12 **בֵּית קִבּוּל, כְּגוֹן שֶׁלְּחָן וְסַפְסָל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה**
13 **כְּמִקְוֶה**[61]**; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַטְבִּיל עַל גַּבֵּי הַכֵּלִים**[62]**.**

60) שם מ"ב. 61) לכל דבר, לאשבורן ולארבעים סאה. 62) במים בעודם על גבי הכלים. והטעם, גזירה שמא יטביל בתוך כלי שיש לו בית קיבול (ר"ש). פסק כר' יוסי.

14 **יא. מַעְיָן**[63] **שֶׁהָיוּ אַמּוֹת**[64] **קְטַנּוֹת נִמְשָׁכוֹת מִמֶּנּוּ,**
15 **וְרִבָּה עָלָיו מַיִם שְׁאוּבִין**[65] **לְתוֹךְ הַמַּעְיָן עַד שֶׁגָּבְרוּ**
16 **הַמַּיִם שֶׁבָּאַמּוֹת וְשָׁטְפוּ - הֲרֵי הֵן**[66] **כְּמַעְיָן לְכָל**
17 **דָּבָר**[67]**. הָיוּ מֵימֵי הַמַּעְיָן עוֹמְדִים**[68] **וְאֵינָן נִמְשָׁכִין,**
18 **וְרִבָּה עָלָיו מַיִם עַד שֶׁמָּשְׁכוּ מִמֶּנּוּ אַמּוֹת הַמַּיִם - הֲרֵי**
19 **הַמַּיִם שֶׁמְּשׁוּכִין שָׁוִין לְמִקְוֶה לְטַהֵר בְּאַשְׁבֹּרֶן**
20 **בִּלְבַד**[69]**, וְשָׁוִין לְמַעְיָן לְטַהֵר בְּכָל שֶׁהוּא**[70]**.**

63) שם מ"ג. 64) שטפי מים צרים. 65) במשנה: "ריבה עליו והמשיכו". ופירש רבינו, שריבה מים שאובים. וכן פירש הרא"ש (והר"ש פירש שהרחיב והוסיף בריכות). 66) אותן האמות. 67) מטהרות בכל שהן ובזוחלים, אבל אמות חדשות שנתווספו על ידי ריבוי השאובים אינם כמעיין לטהר בזוחלים אלא לטהר בכל שהוא (ראה למעלה ה"ו). והר"ן בנדרים מא, א כותב, שלדעת הרמב"ם כאן רק המקומות שהיו המים הולכים לפני שהוסיף, דינם כמעיין. אבל במקום שנתרחבו על ידי הריבוי, אינם כמעיין, כמפורש בתוספתא מקוואות פ"ד ה"ו: "ואין מטהר בזוחלים אלא עד מקום שהיה יכול להלך בתחילתו". ונראה שגם הראב"ד הבין כך את דעת רבינו, ומשום כך לא השיג בחריפות, אלא הביא את התוספתא ככתבה ללא כל הערה משלו (ראה כסף־משנה). [לא נתבאר דין מקום המעיין עצמו. למעלה בהלכה ו למדנו שאם ריבה שאובים על מי מעיין, דינם כמקווה שאינו מטהר בזוחלים וכמעיין שמטהר בכל שהוא, אולם אין הדבר מתקבל על הדעת שעיקר המעיין יהיה גרוע מהאמות הנמשכות ממנו, שדינם כמעיין לכל דבר. ונראה לפרש, שבה"ו המדובר במעיין שמימיו עומדים, וזה הוא הדין שבבבא האחרונה כאן. ואפשר גם לפרש שבה"ו המדובר כשרבו השאובים על מי המעיין, וכאן בלא רבו. וסיוע לפירוש זה אנו מוצאים בשינוי לשון רבינו כאן מלשונו בה"ו. שם כתב: "המעיין שמימיו

מועטים", וכאן כתב סתם "מעיין"]. 68) ולא נמשכו ממנו אמות. 69) ולא בזוחלים, מפני שנעשו ע"י שפיכת השאובים. 70) [גם כאן לא ביאר רבינו דין המעיין עצמו. ונראה שדינו כדין האמות].

יב. כָּל הַיַּמִּים[71] מְטַהֲרִין בְּזוֹחֲלִין[72], וּפְסוּלִין לְזָבִים וְלִמְצֹרָעִים וּלְקַדֵּשׁ בָּהֶן מֵי חַטָּאת.

71) שם מ"ד. 72) כר' יוסי שם. [בכסף־משנה מקשה שדבריו סותרים למה שכתב בפירושו למשנה פרה פ"ח מ"ח, שר' יוסי מודה בים הגדול שאינו מטהר בזוחלים, וכן פסק בהלכות פרה אדומה פ"ח ה"י. ומתקבל על הדעת שנקט כאן לשונו של ר' יוסי שאמר: "כל הימים מטהרין בזוחלים", והכוונה חוץ לים הגדול. וגם כוונת רבינו חוץ לים הגדול, וסמך על דבריו בהלכות פרה הנ"ל (חזון איש). ידועה דרכו של רבינו להעתיק לשון המשנה ככתבה. והכסף־משנה מעיר על סתירה שנייה מכאן לדבריו בהלכות פרה שם. כאן פסק פסולים לזבים ומצורעים, ושם כתב: "ושאר הימים כמעיין", והמדובר לענין זבים ומצורעים וכו'. ותירץ בפלפול עמוק ומסובך. תמצית מסקנתו היא: שמי הימים פסולים לזבים כשהם זוחלים משום שזוחלים דומים לנהרות, אבל באשבורן כשרים. וכאן התכוון לזוחלים. וכן כתב גם ב'בית יוסף' יורה־דעה סימן רא].

יג. הַמַּיִם[73] הַזּוֹחֲלִין מִן הַמַּעְיָן[74] - הֲרֵי הֵם כְּמַעְיָן לְכָל דָּבָר[75]. וְהַמְנַטְּפִין מִן הַמַּעְיָן[76], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן טוֹרְדִין[77] - הֲרֵי הֵם כְּמִקְוֶה, וְאֵין מְטַהֲרִין אֶלָּא בְּאַרְבָּעִים סְאָה עוֹמְדִין, וּפְסוּלִין לְזָבִים וְלִמְצֹרָעִים וּלְקַדֵּשׁ בָּהֶן מֵי חַטָּאת. הָיוּ הַזּוֹחֲלִין מִן הַמַּעְיָן מִתְעָרְבִין עִם הַנּוֹטְפִין [מִמֶּנּוּ, אִם רַבּוּ הַזּוֹחֲלִין עַל הַנּוֹטְפִין] - הֲרֵי הַכֹּל כְּמַעְיָן לְכָל דָּבָר[78]; וְאִם רָבוּ הַנּוֹטְפִים עַל הַזּוֹחֲלִין, וְכֵן אִם רָבוּ מֵי גְשָׁמִים עַל מֵי הַנָּהָר - אֵינָן מְטַהֲרִין בְּזוֹחֲלִין אֶלָּא בְּאַשְׁבֹּרֶן[79]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַקִּיף מַפָּץ[80] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בְּאוֹתוֹ הַנָּהָר הַמְעֹרָב עַד שֶׁיִּקָּווּ הַמַּיִם וְיִטְבֹּל בָּהֶן[81].

73) שם מ"ה. 74) נהרות המושכים מימיהם מן המעיינות (רבינו בפירושו למשנה). 75) לטהר בזוחלים ובכל שהוא, אבל פסולים לזבים, למצורעים ולמי חטאת (בהלכות פרה (שם) כתב רבינו: וכל הנהרות פסולים למי חטאת. ראה הערות שם). 76) שנופלים טיפות טיפות ממקום גבוה ונקווים למטה (רבינו בפירושו). 77) נופלים במהירות בהפסק זעיר בין טיפה לטיפה. 78) במשנה שם: "העיד ר' צדוק וכו'". 79) ובמחצה על מחצה דינם כמקווה מספק. 80) להקיף במפץ מקום מסויים מכל צדדיו.
81) בשבת סה, ב מסופר שאביו של שמואל העמיד מפצים בנהר פרת לצורך טבילת בנותיו בימי תשרי, שאז מתרבים מי הפרת ממי הגשמים, שחשש שמא ירבו ממי הגשמים על הזוחלים. [רש"י שם, וכן הר"ן בנדרים מ, ב מפרשים שנתן המפצים על קרקע הנהר, כדי שלא תתלכלכנה בטיט החוצץ. אולם רבינו, כנראה מפרש כדבריו כאן].

יד. נוֹטְפִין[82] שֶׁעֲשָׂאָן זוֹחֲלִין[83], כְּגוֹן שֶׁסָּמַךְ לַמִּקְוֶה הַמְנַטֵּף טַבְלָא שֶׁל חֶרֶס[84] חֲלָקָה וַהֲרֵי הַמַּיִם נִזְחָלִין וְיוֹרְדִין עָלֶיהָ - הֲרֵי הֵן כְּשֵׁרִין. וְכָל דָּבָר שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה, וַאֲפִלּוּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - אֵין מַזְחִילִין בּוֹ.

82) שם. 83) רבינו מפרש במשנתנו, שהמדובר בנוטפים מן המעיין, שבדינם עוסקת המשנה. [הר"ש והברטנורא מפרשים שהכוונה למקווה שנפרצה שפתו, והמים יוצאים דרך הפירצה וזוחלין. ודעת רבינו, שדין זה נאמר רק בטיפות הנופלות ממעיין בלבד, אבל לא במי מקווה (ראה יורה־דעה סימן רא סעיף לג). ומה שכתב כאן "מקווה", הכוונה למקום שנקוות בו הטיפות. ובפירושו למשנה כתב מפורש: "כשישים בה במקום אשר יפלו אלו הטיפות"].
84) שאינה מקבלת טומאה לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים (הלכות כלים פ"א ה"ה).

טו. זוֹחֲלִין[85] שֶׁקִּלְחָן[86] בַּעֲלֵי אֶגּוֹז[87] - כְּשֵׁרִים כְּשֶׁהָיוּ; שֶׁאֵין עֲלֵי הָאֶגּוֹז הַלַּח שֶׁהוּא צוֹבֵעַ[88] חָשׁוּב כְּכֵלִים.

85) עדיות פ"ז מ"ד: "העיד ר' צדוק על זוחלין שקילחן בעלי אגוז שהן כשרים". 86) שפך אותם. 87) בעדיות שם פירש רבינו, שהכוונה לקליפה החיצונה הירוקה של אגוז, ונתן לתוכה את המים והזחילם. 88) ומלכלך את כל הנוגע בו, ומשום כך אינו ככלי ואינו מקבל טומאה. אבל כלים, אפילו קטנים מאוד, העשויים מקליפות או עלים שאינם מלכלכים - מקבלים טומאה (הלכות כלים פי"א) ואין מזחילים בהם.

טז. מֵי גְשָׁמִים[89] הַבָּאִין מִן הַמִּדְרוֹן[90] וְהִגִּיעַ נִזְחָלִין וְיוֹרְדִין, אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ מִתְּחִלָּתָן וְעַד סוֹפָן אַרְבָּעִים סְאָה - אֵין מַטְבִּילִין בָּהֶן כְּשֶׁהֵן נִזְחָלִין[91], עַד שֶׁיִּקָּווּ וְיָנוּחוּ בְּאַשְׁבֹּרֶן אַרְבָּעִים סְאָה[92]. הֲרֵי שֶׁהִקִּיף כֵּלִים וְעָשָׂה מֵהֶן מְחִיצוֹת עַד שֶׁנִּתְקַבֵּץ בֵּינֵיהֶן אַרְבָּעִים סְאָה מִמַּיִם הַנִּזְחָלִין מִן הַגְּשָׁמִים - הֲרֵי זֶה טוֹבֵל בָּהֶן[93]. וְכֵלִים שֶׁעָשָׂה מֵהֶן הַגָּדֵר - לֹא עָלְתָה לָהֶן טְבִילָה[94].

89) מקוואות פ"ה מ"ו. 90) במשנה: "חרדלית", ומבאר רבינו שנתחלפה ה"א ב־חי"ת, וכאילו נאמר "הר־דלית", פירוש, הר חלוש (ע"פ תרגום דיהרינבורג) פירוש, לא גבוה. [בתוספתא פ"ד ה"ו כתוב בפירוש: "איזהו חרדלית? מי גשמים הבאים במידרון"]. 91) ואין אנו אומרים כל העומד להיעשות נידון כעשוי, מפני שזה נאמר רק במחוסר מעשה בלבד בלי שינוי בגוף הדבר, וכאן צריך לשנות הזוחלים לאשבורן, ולכן אין להכשיר מפני שעומדים להיקוות ולא יהיו זוחלים (תפארת ישראל). 92) במשנה שם חולקים בית־שמאי ובית־הלל. בית־שמאי מקילים, ובית הלל מחמירים - ופסק כבית־הלל. 93) באותם המים. במשנה שם: "ומודים בית־הלל שהוא גודר כלים וטובל בהם". 94) מפני שהצד החיצון של הכלים לא הוטבלו במים הנקווים אלא בזוחלים שמחוץ לכלים.

יז. גַּל שֶׁנִּתְלַשׁ[95] מִן הַיָּם וְנָפַל עַל הָאָדָם אוֹ עַל

הַכֵּלִים: אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה - חֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין[96] לְחֻלִּין[97]; שֶׁאֵין הַטּוֹבֵל לְחֻלִּין צָרִיךְ כַּוָּנָה[98], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת[99]. וְאִם נִתְכַּוֵּן[100] וְהָיָה יוֹשֵׁב וּמְצַפֶּה עַד שֶׁיִּפֹּל עָלָיו הַגַּל - עָלְתָה לוֹ טְבִילָה לַדָּבָר שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹ[101].

95) שם. 96) ראה לקמן הי"ח. 97) ואינו טהור למעשר שני, ולדברים שדרגת קדושתם יותר גבוהה. 98) אבל למעשר ולמעלה ממנו צריך כוונה להיטהר, וכאן לא התכוון לטבול. 99) פי"ג ה"ב. 100) חגיגה יט, א. 101) ולכל הדברים שקדושתם למטה ממנו. אם נתכוון לחולין - מטהרת הטבילה לחולין בלבד, ואם נתכוון למעשר מועילה לחולין ולמעשר, אבל לא לתרומה וקודש, וכן הלאה.

יח. אֵין מַטְבִּילִין[102] בַּגַּל כְּשֶׁהוּא בָּאֲוִיר קֹדֶם שֶׁיִּפֹּל עַל הָאָרֶץ, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה; לְפִי שֶׁאֵין מַטְבִּילִין בְּזוֹחֲלִים, קַל וָחֹמֶר בָּאֲוִיר[103]. הָיוּ שְׁנֵי רָאשֵׁי הַגַּל נוֹגְעִין בָּאָרֶץ - מַטְבִּילִין בּוֹ; וְאֵין מַטְבִּילִין בַּכִּפָּה שֶׁלּוֹ[104], מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּאֲוִיר[105].

102) חגיגה יט, א. 103) אם זוחלים אינם כלולים במה שאמרה תורה (ויקרא יא, לו): "ובור מקוה מים יהיה טהור" אף־על־פי שהם על הקרקע, מים שבאוויר לא כל־שכן שאינם בכלל מקווה מים שהרי לא ניקוו. [בכסף־משנה מקשה, הלא ימים מטהרים בזוחלים. ולפי מה שביארנו למעלה בהי"ב דעת רבינו שים הגדול דינו כמקווה אין כאן קושיא, שאפשר לומר שכאן המדובר בים הגדול (הים התיכון). כמו שהעיר הכסף־משנה עצמו, אלא שלא קיבל תירוץ זה, מפני שלדעתו בשיטת רבינו, גם ים הגדול דינו כמעיין. ונראה להוסיף על מה שכתבנו בהי"ב, שרבינו למד ממשנתנו שים הגדול כמקווה, שאם דינו כמעיין למה אין מטבילים בגל? ועוד קשה: למה צריכים לארבעים סאה בגל, הלא מעיין מטהר בכל שהוא. ודוחק גדול לומר שתלישתו מורידה ממנו תורת מעיין (בכסף־משנה כאן כתב בפירוש שגל זה נידון כזוחלים). ואם נקבל את הסברא שהתלישה מבטלת תורת מעיין גם כן מתורצת קושייתו של הכסף־משנה כמובן. ולשיטת הכסף־משנה נשארה במקומה תמיהתנו, למה צריך שיהיה בגל ארבעים סאה. וקושיא זו אינה מתיישבת בתירוצו של הכסף־משנה כאן. ואין להקשות מן המשנה על הרא"ש והטור שסוברים שגם הים הגדול כמעיין, משום שלדעתם רק כלים מיטהרים במעיין בכל שהוא ולא אדם, ובמשנתנו כתוב על האדם. אולם הכסף־משנה כאן מפרש דברי רבינו, ולדעתו גם אדם מיטהר במעיין כל שהוא. וצע"ג]. 104) בגג של הגל שאינו נוגע בארץ. 105) צ"ל: באוויר (דפוס רומא־ר"מ וכת"י תימן).

יום ש"ק ג' תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר ספק מים שאובים שטיהרו חכמים כיצד. מקוואות הנמצאות בארץ ישראל לפנים מהמפתח או חוץ למפתח. מקווה שנמדד ונמצא חסר. ודין שני מקוואות אחד כשר ואחד פסול וטבל באחד מהם ועשה טהרות וכו'.

א. סְפֵק[2] מַיִם שְׁאוּבִין שֶׁטִּהֲרוּ חֲכָמִים[3] כֵּיצַד? מִקְוֶה שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם נָפְלוּ לְתוֹכוֹ מַיִם שְׁאוּבִים[4] אוֹ לֹא; וַאֲפִלּוּ יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁנָּפְלוּ, סָפֵק יֵשׁ בָּהֶן שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין סָפֵק אֵין בָּהֶן; וַאֲפִלּוּ יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין, סָפֵק שֶׁהָיָה בַּמִּקְוֶה שֶׁנָּפְלוּ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה[5] סָפֵק לֹא הָיָה - חֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[6].

2) מקואות פ"ב מ"ג. 3) ראה הל' אבות הטומאות פט"ו ה"א. 4) נתבאר כבר ששלושה לוגים מים שאובים שנפלו למקוה שאין בו ארבעים סאה – פסלוהו, ואפילו אם יוסיף אחר־כך מים כשרים להשלים לארבעים סאה כשרים – לא הוכשר. 5) אמרנו למעלה בפ"ד ה"ו, שאפילו שפך כל היום מים שאובים למקוה שיש בו כשיעור הזה – לא נפסל. 6) מפני שמן התורה, מים שאובים כשרים לטבילה, וחכמים גזרו שיפסלו, וספק דרבנן לקולא. [בהל' אבות הטומאות פי"ד, כתב רבינו: "ואין מורין לו לטבול במקוה זה . . . ואם טבל ועשה – טהרותיו טהורות", וכאן כתב סתם "הרי"ז כשר". ראה הערות בה"ו].

ב. שְׁנֵי מִקְוָאוֹת[7], אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד אֵין בּוֹ, נָפְלוּ שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין לְאֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ לְאֵיזֶה מֵהֶן נָפְלוּ - סְפֵקוֹ טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּמֶּה יִתְלֶה[8]. הָיוּ שְׁנֵיהֶן פְּחוּתִין מֵאַרְבָּעִים סְאָה וְנָפְלוּ לְאֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ לְאֵיזֶה מֵהֶן - כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן פָּסוּל, שֶׁאֵין לוֹ בַּמֶּה יִתְלֶה[9]; אִם לָזֶה נָפְלוּ - נִפְסַל, וְאִם לָזֶה נָפְלוּ - נִפְסַל[10].

7) שם. 8) אנו אומרים שנפלו למקוה שיש בו ארבעים סאה. 9) כדי להכשיר. 10) מפני שאי־אפשר להכשיר שניהם, אנו מוכרחים לפסול שניהם, שהרי אין הגיון בדבר לבחור אחד מהם ולהכשירו, ולפסול את השני.

ג. מִקְוֶה[11] שֶׁהִנִּיחוּ רֵיקָן וּבָא וּמְצָאוֹ מָלֵא - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִין[12] לְמִקְוֶה זֶה.

11) תוספתא, מקוואות פ"ב ה"א. 12) ראה ה"ד.

ד. צִנּוֹר[13] שֶׁמְּקַלֵּחַ[14] לְמִקְוֶה וְהַמַּכְתֶּשֶׁת[15] נְתוּנָה בְּצִדּוֹ, סָפֵק מִן הַצִּנּוֹר לַמִּקְוֶה סָפֵק מִן הַמַּכְתֶּשֶׁת לַמִّקְוֶה[16] - חֲרֵי זֶה פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁהַפְּסוּל מוּכָח[17]. וְאִם יֵשׁ בַּמִּקְוֶה רֻבּוֹ מַיִם כְּשֵׁרִים - חֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; שֶׁזֶּה סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִים הוּא, שֶׁחֲרֵי יֵשׁ שָׁם מִקְוֶה כָּשֵׁר קָבוּעַ[18].

13) שם. 14) מי גשמים שהם כשרים. 15) שהיא כלי, והמים שבתוכה הם שאובים. 16) מים מקלחים מן המכתשת, ואפשר שמים אלה נפלו למקוה. 17) פירוש, הפסול נמצא במקום ונראה לעינינו, ולפיכך פסלוהו חכמים. ובמקוה ריקן (בהלכה הקודמת) טיהרו רק כשאין שם דבר שנותן מקום להניח שמים פסולים באו למקוה.

18) ה'כסף משנה' גורס: רוב מקוה כשר קבוע. [רבים תמהו: א. מה בכך שהפסול מוכח? הלא סוף־סוף ספק דרבנן הוא? ב. אם הפסול המוכח מכריע לצד פסול עד שאין כאן ספק השקול, מה מוסיף רוב המים הכשרים, הלא לשיטת רבינו גם רוב שאוב אינו פסול מן התורה, ואם המכתשת שבצד המקוה מחזקת את ההנחה שממנה באו המים כשאין רוב כשרים ודאי, הרי עלינו לפסול את המקוה גם כשיש בו רוב כשרים לפני נפילת המים שניתווספו? והש"ך ביו"ד סי' רא ס"ק קמד, מתרץ את הקושיא הראשונה ואומר, שמדובר כשיש סיבה לתלות יותר במכתשת, כגון שהיא קרובה יותר למקוה. אולם תירוצו זה לקושיא אחת מחזקת את הקושיא השנייה, שהרי במקרה זה אין כאן ספק השקול, ולמה מכשירים ברוב מים כשרים? ונראה ליישב את כל הדיוקים באמצעות מזיגה של שני התירוצים שנאמרו ב'כסף משנה' כאן לשאלה החמורה, למה פוסלת המכתשת בספק דרבנן. רבינו למד מלשון המשנה (טהרות פ"ד מ"ז): "ספק מים שאובים למקוה" שלא טיהרו חכמים ספק מים שאובים אלא כשנפלו לחפירה שיש בה מקוה מים, אבל אם נפלו לחפירה ריקה לא טיהרו, ומה שאמרו בתוספתא שם: "הניחו ריקן ומצאו מלא – כשר" נימקו שם: "וחזקת המקוואות כשרות", פירוש, חזקה שאין אדם טורח למלאות חפירה ריקה ארבעים סאה מים שאובים (סברת ה'כסף משנה' כאן). ונראה להוסיף שגם חפירה שיש בה פחות מרוב מקוה כשר, היינו פחות מכ' סאה ומשהו - אינו מקוה. ואחר ביאור זה, מובנים דיני מכתשת שבהלכה זו: כשאין רוב מים כשרים לא טיהרו חכמים כשהמכתשת בצידו מפני שהפסול הוא במקום ולעינינו, וה"פסול המוכח" מבטל או מחליש את כוחה של החזקה שנאמרה בדין הניחו ריקן, והרי כאן ספק השקול שלא טיהרוהו חכמים אלא במקוה, ובנידון - אין מקוה. וכל זה כשאין רוב מים כשרים, אבל אם יש רוב כזה הרי שֵׁם מקוה על החפירה, וזה הוא הספק ששנינו בטהרות (שם) שטיהרו חכמים. ובזה מתיישבות כל התמיהות, ואולי ה'כסף משנה' עצמו התכוון לביאור זה].

1 **ה. כָּל הַמִּקְוָאוֹת[19] הַנִּמְצָאִים בְּאֶרֶץ הָעַמִּים -**
2 **פְּסוּלִין, שֶׁחֶזְקָתָן שְׁאוּבִין. וְכָל הַמִּקְוָאוֹת הַנִּמְצָאִים**
3 **בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּמְּדִינוֹת[20] לִפְנִים מִן הַמִּפְתָּח[21] -**
4 **בְּחֶזְקַת פְּסוּלִין, שֶׁאַנְשֵׁי הַמְּדִינָה מְכַבְּסִים בָּהֶן**
5 **וּמְטִילִין לְתוֹכָן מַיִם שְׁאוּבִים תָּמִיד. וְכָל הַמִּקְוָאוֹת**
6 **הַנִּמְצָאִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חוּץ לַמַּפְתֵּחַ - בְּחֶזְקַת**
7 **טָהֳרָה, שֶׁחֶזְקָתָן[22] מִן הַגְּשָׁמִים.**

19) משנה, שם פ"ח, א. 20) בכרכים. 21) משער העיר. יש גורסים במשנה "הפתח". 22) הנחה מתקבלת על הדעת, שהמים מי גשמים.

8 **ו. הַטָּמֵא[23] שֶׁיָּרַד לִטְבֹּל, סָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל;**
9 **וַאֲפִלּוּ טָבַל, סָפֵק יֵשׁ בּוֹ[24] אַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק אֵין**
10 **בּוֹ; שְׁנֵי מִקְוָאוֹת, אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד**
11 **אֵין בּוֹ, וְטָבַל בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל**
12 **- סְפֵקוֹ טָמֵא, לְפִי שֶׁהַטָּמֵא בְּחֶזְקָתוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע**
13 **שֶׁטָּבַל כָּרָאוּי[25]. וְכֵן מִקְוֶה שֶׁנִּמְדַּד וְנִמְצָא חָסֵר[26],**
14 **בֵּין שֶׁהָיָה הַמִּקְוֶה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[27] בֵּין שֶׁהָיָה בִּרְשׁוּת**
15 **הַיָּחִיד - כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל גַּבָּיו[28] לְמַפְרֵעַ[29]**
16 **טְמֵאוֹת, עַד שֶׁיִּוָּדַע זְמַן שֶׁנִּמְדַּד בּוֹ וְהָיָה שָׁלֵם[30].**
17 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[31] כְּשֶׁהָיְתָה הַטְּבִילָה מִטֻּמְאָה**
18 **חֲמוּרָה[32]; אֲבָל אִם טָבַל מִטֻּמְאָה קַלָּה, כְּגוֹן שֶׁאָכַל**
19 **אֲכָלִין טְמֵאִין[33] אוֹ שָׁתָה מַשְׁקִין טְמֵאִין אוֹ בָּא רֹאשׁוֹ**
20 **וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין[34] אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְעַל רֻבּוֹ**
21 **שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין, הוֹאִיל וְעִקַּר דְּבָרִים אֵלּוּ**
22 **מִדִּבְרֵיהֶן[35] - הֲרֵי סְפֵקוֹ טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאַף**
23 **עַל פִּי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם טָבַל אוֹ לֹא טָבַל, אוֹ שֶׁנִּמְצָא**
24 **הַמִּקְוֶה חָסֵר לְאַחַר זְמַן וְכֵיוֹצֵא בִּסְפֵקוֹת אֵלּוּ - הֲרֵי**
25 **זֶה טָהוֹר.**

23) שם פ"ב מ"א. 24) במקוה. 25) טומאתו היא ודאית (חזקתו שהוא טמא), וספק טבילה אינה מוציאה אותו מחזקתו טומאתו. 26) שאין בו ארבעים סאה. 27) למדנו בפי"ד מהל' אבות הטומאות ה"א, שספק טומאה ברשות הרבים – טהור. 28) על סמך טבילה במקוה זה. 29) לפני שנמדד ונמצא חסר. 30) והטהרות שנעשו לפני מדידה זו – טהורות. 31) שם. זה כתוב במ"ב אחר דין מקוה שנמדד ונמצא חסר, אבל נמשך גם לדינים שבמשנה א, היינו כל הדינים שנימנו בהלכה שאנו עומדים בה. 32) אדם שנטמא באב הטומאה, בין אב הטומאה דאורייתא ובין דרבנן (טהרות פ"ד מי"א). 33) בפ"א מהל' אבות הטומאות, למדנו שהאוכל או שותה דברים טמאים נטמא. טומאה זו היא אחת משמונה־עשרה גזירות שנגזרו ביום שרבו בית־שמאי על בית־הלל (שבת יד, ב). 34) למדנו בהל' אבות הטומאות פ"ט ה"א, שהוא כשני לטומאה מגזירת חכמים. 35) מדברי חכמים, אבל בטומאה הבאה מאב הטומאה אע"פ שהיא מדבריהם – ספיקה לחומרא (משנה, טהרות פ"ד, יא). בה"א לא חילק רבינו בין טומאה חמורה לטומאה קלה, ומשמע שאפילו לטומאה חמורה המקוה כשר. והטעם, מפני שמדובר בפסולי מקוה מדברי חכמים, אולם כאן אנו עוסקים בפסולי מקוה מן התורה. [הר"ש והרא"ש במשנתנו מפרשים "טומאה חמורה" היינו טומאה דאורייתא וספק תורה לחומרא, אבל באב הטומאה דרבנן ספיקות אלו טהורים. ותמה עליהם ה'תוספות יום־טוב', שהרי זה מנוגד למשנה טהרות הנ"ל. ולא מצא יישוב לתמיהתו].

26 **ז. שְׁנֵי מִקְוָאוֹת[36], אֶחָד כָּשֵׁר וְאֶחָד פָּסוּל[37], וְטָבַל**
27 **בְּאֶחָד מֵהֶן מִטֻּמְאָה חֲמוּרָה[38] וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ**
28 **תְּלוּיוֹת[39]. טָבַל בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הָרִאשׁוֹנוֹת**
29 **תְּלוּיוֹת כְּשֶׁהָיוּ[40], וְהַשְּׁנִיּוֹת טְהוֹרוֹת[41]. וְאִם נָגְעוּ אֵלּוּ**
30 **בְּאֵלּוּ[42] - רִאשׁוֹנוֹת תְּלוּיוֹת, וּשְׁנִיּוֹת יִשָּׂרְפוּ[43]. וְכֵן אִם**
31 **נִטְמָא בָּאֶמְצַע טֻמְאָה קַלָּה שֶׁבֵּאַרְנוּ[44] וְטָבַל בַּשֵּׁנִי**
32 **וְעָשָׂה טְהָרוֹת. אֲבָל אִם טָבַל בְּאֶחָד מֵהֶן מִטֻּמְאָה**
33 **קַלָּה וְעָשָׂה טְהָרוֹת, וְנִטְמָא טֻמְאָה חֲמוּרָה וְטָבַל**
34 **בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הָרִאשׁוֹנוֹת טְהוֹרוֹת[45],**

וְהַשְׁנִיּוֹת תְּלוּיוֹת[46]. וְאִם נָגְעוּ אֵלּוּ בְּאֵלּוּ - רִאשׁוֹנוֹת יִשָּׁרְפוּ, וְהַשְׁנִיּוֹת תְּלוּיוֹת[47] כְּשֶׁהָיוּ. הָיָה בְּאֶחָד מֵהֶן אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד כֻּלּוֹ שָׁאוּב[48], וְטָבְלוּ בָּהֶן שְׁנַיִם, אֶחָד מִטֻּמְאָה חֲמוּרָה וְאֶחָד מִטֻּמְאָה קַלָּה, וְעָשׂוּ טְהָרוֹת - הַטּוֹבֵל מִטֻּמְאָה חֲמוּרָה טָהֲרוֹתָיו תְּלוּיוֹת, וְהַטּוֹבֵל מִטֻּמְאָה קַלָּה טָהֲרוֹתָיו טְהוֹרוֹת. הָיָה אֶחָד טָמֵא[49] וְיָרַד לִטְבֹּל וְהַשֵּׁנִי יָרַד לְהָקֵר - זֶה שֶׁיָּרַד לִטְבֹּל בְּאֶחָד מֵהֶן טָהֲרוֹתָיו תְּלוּיוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְזֶה שֶׁיָּרַד לְהָקֵר טָהוֹר כְּשֶׁהָיָה; שֶׁזֶּה סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִין הוּא, שֶׁמָּא בַּשָּׁאוּב טָבַל כְּשֶׁהֵקֵר וְנִטְמָא.

36) תוספתא, שם פ"ב ה"ה. 37) שאין בו ארבעים סאה. [ה'חזון איש' נדחק לפרש שהכוונה לשאוב. וקשה לקבל פירוש זה, שהרי בהלכה זו עצמה בדין טבלו שניים, שינה וכתב רבינו "ואחד כולו שאוב", משמע שלמעלה מדובר בפסול אחד]. 38) נתבאר בהלכה הקודמת. 39) טמאות מספק, אסורות באכילה ואין שורפים אותן, שמא הן טהורות ואסור לשרוף תרומה וקדשים טהורים. 40) לא חל כל שינוי שישפיע עליהן לטומאה או לטהרה. 41) משמיענו, שלא נטמא מפני שבא ראשו ורובו במים שאובים. והטעם, משום שאנו תולים שהטבילה השניה היתה במקוה כשר, ואעפ"כ נשארו הראשונות תלויות ולא טמאות ודאי. 42) הטהרות הראשונות והשניות. 43) בוודאי נטמאו, אם טבילה ראשונה היתה במקוה כשר ונטהר, הרי נטמא האדם בטבילה שנייה משום שבא ראשו ורובו במים שאובים, וטימא את הטהרות השניות. ואם טבילה ראשונה היתה במקוה פסול, נטמאו הטהרות הראשונות וטימאו את השניות בנגיעתן. והראשונות נשארו כשהיו, משום שהשניות שנגעו באדם שבא במים שאובים נפסלו אבל אינן מטמאות אחרות (הר"ש במשנתנו, וה'כסף משנה' קיבל פירוש זה בדברי רבינו). 44) בהלכה הקודמת. 45) ככל ספק טומאה קלה. 46) שהן ספק טומאה חמורה. 47) מאותם הנימוקים. ראשונים יישרפו, כי בין שטבילה ראשונה היתה כשירה ובין שהשנייה היתה כשירה – נטמאו. במקרה הראשון נטמאו בנגיעה בשניות הטמאות, ובמקרה השני נטמאו בנגיעת הטמא שטבל במקוה פסול. 48) בתוספתא שם ה"ה כתוב "אחד שאוב", ורבינו הוסיף וכתב "כולו שאוב". [למעלה בה"ו הוכחנו שספק שאובים גם בטומאה חמורה – טהור. ולפי זה קשה למה פסק כאן בטומאה חמורה טהרותיו תלויות? הלא אפילו כולו שאוב כשר מן התורה לשיטת רבינו? ונראה, שבכולו שאוב החמירו חכמים בספיקו מה־שאין־כן בשלושה לוגים שבה"א (ראה מה שכתבנו למעלה בה"ד בשם ה'חזון איש' בדין מכתשת), ומשום כך הוסיף רבינו כאן את המילה "כולו". ויש להניח, שגם ברובו שאובים הדין כך]. 49) טומאה חמורה.

ח. שְׁנֵי מִקְוָאוֹת[50] שֶׁל עֶשְׂרִים עֶשְׂרִים סְאָה, אֶחָד שָׁאוּב וְאֶחָד כָּשֵׁר: הֵקֵר[51] בְּאֶחָד מֵהֶן וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת; הֵקֵר בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ יִשָּׂרְפוּ, שֶׁהֲרֵי וַדַּאי בָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

50) שם. 51) אדם טהור. שביארנו למעלה, שטהרות שנגעו בבא ראשו ורובו במים שאובים – יישרפו, אף־על־פי שטומאה זו היא מדרבנן ואין לה עיקר בתורה.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ז סיון־ג' תמוז ה'תשפ"ב

יום ראשון כ"ז סיון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שכ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה" (שמות כ, י). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, פֶּרֵשׁ בּוֹ הַכָּתוּב (שם לא, יד) שֶׁהוּא בְּכָרֵת, אִם לֹא יָדַע בּוֹ הַדַּיָּן, וְאִם נִתְקַיְּמָה עָלָיו הָעֵדוּת — חַיָּב סְקִילָה. כָּל־זֶה אִם הוּא מֵזִיד; וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג — מַקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת.

יום שני כ"ח סיון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שכ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה" (שמות כ, י). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, פֶּרֵשׁ בּוֹ הַכָּתוּב (שם לא, יד) שֶׁהוּא בְּכָרֵת, אִם לֹא יָדַע בּוֹ הַדַּיָּן, וְאִם נִתְקַיְּמָה עָלָיו הָעֵדוּת — חַיָּב סְקִילָה. כָּל־זֶה אִם הוּא מֵזִיד; וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג — מַקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת.

יום שלישי כ"ט סיון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שכב.

הַמִּצְוָה הַשְּׁכ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲנִישׁ אֶת הַחוֹטְאִים וּמִלְּהוֹצִיא אֶת־הַדִּין לַפֹּעַל בַּשַּׁבָּת. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ" (שם לה, ג), הַכַּוָּנָה בְּכָךְ: לֹא תִּשְׂרוֹף מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׂרֵפָה, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מִיתוֹת. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת ויקהל שם): "לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ" שְׂרֵפָה בַּכְּלָל (האיסור על כל המלאכות) הָיְתָה וְיָצְאָת

(בנפרד) לְלַמֵּד: מָה שְׁרֻפָה מְיֻחֶדֶת שֶׁהִיא אַחַת מִמִּיתוֹת בֵּית דִּין וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת־הַשַּׁבָּת, אַף כָּל־שְׁאָר מִיתוֹת לֹא יִדְחוּ אֶת־הַשַּׁבָּת". וּכְבָר אָמְרוּ (שבת ע.): "הַבְעָרָה לְלָאו יָצָאת" (יצאה הבערה מכלל המלאכות שאין חייבין עליה אלא מלקות כדין איסור של לאו), וְלֹא נִתְקַיֵּם (לימוד זה להלכה) אֶלָּא (מטעם אחר פרטה הכתוב, והוא מפני) לְחַלֵּק יָצָאת, וְהוּא שֶׁיְּהֵא חַיָּב עַל כָּל־מְלָאכָה וּמְלָאכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וּבִגְמָרָא דִּבְנֵי מַעֲרָבָא (ירושלמי סנהדרין פרק ד הלכה ו): "בְּכֹל מִשְׁבְּתֵיכֶם" רַבִּי אִילָא בְּשֵׁם רַבִּי יַנַּאי: מִכָּאן לְבָתֵּי־דִינִין שֶׁלֹּא יִהְיוּ דָנִין בַּשַּׁבָּת".

יום רביעי ל' סיון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שכב.

הַמִּצְוָה הַשכ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲנִישׁ אֶת הַחוֹטְאִים וּמִלְּהוֹצִיא אֶת־הַדִּין לַפֹּעַל בַּשַּׁבָּת. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ" (שם לה, ג), הַכַּוָּנָה בְּכָךְ: לֹא תִּשְׁרוֹף מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׂרֵפָה, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מִיתוֹת. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת ויקהל שם): "לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ" שְׂרֵפָה בַּכְּלָל (האיסור על כל המלאכות) הָיְתָה וְיָצָאת (בנפרד) לְלַמֵּד: מָה שְׁרֻפָה מְיֻחֶדֶת שֶׁהִיא אַחַת מִמִּיתוֹת בֵּית דִּין וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת־הַשַּׁבָּת, אַף כָּל־שְׁאָר מִיתוֹת לֹא יִדְחוּ אֶת־הַשַּׁבָּת". וּכְבָר אָמְרוּ (שבת ע.): "הַבְעָרָה לְלָאו יָצָאת" (יצאה הבערה מכלל המלאכות שאין חייבין עליה אלא מלקות כדין איסור של לאו), וְלֹא נִתְקַיֵּם (לימוד זה להלכה) אֶלָּא (מטעם אחר פרטה הכתוב, והוא מפני) לְחַלֵּק יָצָאת, וְהוּא שֶׁיְּהֵא חַיָּב עַל כָּל־מְלָאכָה וּמְלָאכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וּבִגְמָרָא דִּבְנֵי מַעֲרָבָא (ירושלמי סנהדרין פרק ד הלכה ו): "בְּכֹל מִשְׁבְּתֵיכֶם" רַבִּי אִילָא בְּשֵׁם רַבִּי יַנַּאי: מִכָּאן לְבָתֵּי־דִינִין שֶׁלֹּא יִהְיוּ דָנִין בַּשַּׁבָּת".

יום חמישי א' תמוז ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שכא.

הַמִּצְוָה הַשכ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְהַלֵּךְ חוּץ לִתְחוּם הַמְּדִינָה בַּשַּׁבָּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (שם טז, כט). וּבָא בַּקַּבָּלָה (סוטה כז:) שֶׁתְּחוּם (גבול) הַמַּסָּע הוּא מַה־שֶּׁנּוֹסָף עַל אַלְפַּיִם אַמָּה מִחוּץ לָעִיר אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת. וְהִלּוּךְ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל־רוּחַ — מֵתָּר. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת בשלח שם): "אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ" — אֵלּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה. וּבִגְמָרָא עֵרוּבִין (יז:) אָמְרוּ: "לוֹקִין עַל אִסּוּר תְּחוּמִין דְּבַר תּוֹרָה". וּבְאוֹתָהּ הַמַּסֶּכְתָּא נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

יום שישי ב' תמוז ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שכא.

הַמִּצְוָה הַשכ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְהַלֵּךְ חוּץ לִתְחוּם הַמְּדִינָה בַּשַּׁבָּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (שם טז, כט). וּבָא בַּקַּבָּלָה (סוטה כז:) שֶׁתְּחוּם (גבול) הַמַּסָּע הוּא מַה־שֶּׁנּוֹסָף עַל אַלְפַּיִם אַמָּה מִחוּץ לָעִיר אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת. וְהִלּוּךְ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל־רוּחַ — מֵתָּר. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת בשלח שם): "אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ" — אֵלּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה. וּבִגְמָרָא עֵרוּבִין (יז:) אָמְרוּ: "לוֹקִין עַל אִסּוּר תְּחוּמִין דְּבַר תּוֹרָה". וּבְאוֹתָהּ הַמַּסֶּכְתָּא נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

יום ש"ק ג' תמוז ה'תשפ"ב

מצות עשה קנה.

הַמִּצְוָה הַקנ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְקַדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת וְלוֹמַר דְּבָרִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ שֶׁבָּהֶם נַזְכִּיר גְּדֻלַּת יוֹם זֶה וּכְבוֹדוֹ, וְהֶיּוֹתוֹ נִבְדָּל מִשְּׁאָר הַיָּמִים שֶׁקָּדְמוּ לוֹ וְשֶׁיָּבוֹאוּ אַחֲרָיו, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שם כ, ח). כְּלוֹמַר: זָכְרֵהוּ זְכִירַת קִדּוּשׁ וְהַבְדָּלָה [וּגְדֻלָּה] — וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת יתרו): "זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ — לְקַדְּשׁוֹ בִּבְרָכָה". וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (פסחים קו.): "זָכְרֵהוּ עַל הַיַּיִן". וְאָמְרוּ עוֹד: "קַדְּשֵׁהוּ בִּכְנִיסָתוֹ וְקַדְּשֵׁהוּ בִּיצִיאָתוֹ", כְּלוֹמַר: "הַהַבְדָּלָה שֶׁהִיא חֵלֶק מִזְּכִירַת שַׁבָּת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהּ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף פְּסָחִים וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּבְרָכוֹת (נא:) וְשַׁבָּת (קנ:).

כל עניין בפנימיות התורה משתקף גם בנגלה דתורה ועד להלכה בפועל.

משיחת שבת פרשת חוקת תשכ"ז

כל יום ראשון בשבוע הוא כמו יום ראשון של מעשה בראשית.

משיחת שבת פרשת חוקת תשכ"ז

יחזקאל פרק־כא לו־לז

לו וְשָׁפַכְתִּי עָלַיִךְ זַעְמִי בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי אָפִיחַ עָלַיִךְ וּנְתַתִּיךְ בְּיַד אֲנָשִׁים בְּעֲרִים חָרָשֵׁי מַשְׁחִית: לז לָאֵשׁ תִּהְיֶה לְאָכְלָה דָּמֵךְ יִהְיֶה בְּתוֹךְ הָאָרֶץ לֹא תִזָּכְרִי כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי: (פ)

יחזקאל פרק־כב א־ח

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט אֶת־עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ: ג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם בְּתוֹכָהּ לָבוֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה גִלּוּלִים עָלֶיהָ לְטָמְאָה: ד בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ וּבְגִלּוּלַיִךְ אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה לְכָל־הָאֲרָצוֹת: ה הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה: ו הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם: ז אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ לַגֵּר עָשׁוּ בַעֹשֶׁק בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ: ח קָדָשַׁי בָּזִית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלַּלְתְּ:

רש"י

(לו) אפיח עליך. לשון נפיחת אש במפוח: **אנשים בוערים.** מנהיגין עצמן בשגעון לחבל ולהשחית: **חרשי משחית.** אומנין לקטלא, (זה ימים רבים שפירשתי פרשה זו כאשר כתוב למעלה, עכשיו אני רואה בשינוי לשונות שבה שאין הנביא מדבר אלא על החרב), לתת אותך אל צוארי חללי רשעים וגו׳, השב אל תערה וגו׳, אפיח עליך וגו׳ אינו נופל ל׳ זה אלא על מתכת וכן חרשי משחית ונראה בעיני שעל נבוכדנאצר נאמרה נבואה זו וכן משמע הנבא ואמרת כה אמר ה׳ אלהים על בני עמון ועל חרפתם, כלומר (שחרפתי שמחרפים היו) על נבוכדנצר (בשביל נבוכדנצר) שבני עמון מחרפים את ישראל על שהחריבם נבוכדנצר:

(א) ויהי. דבר ה׳ אלי לאמר: **(ב)** **התשפוט את עיר הדמים.** ירושלים: **והודעתה.** מפיק ה״א והודעתה אותה: **(ג)** **עיר שופכת דם בתוכה לבוא עתה.** הרי זה מקרא מסורס וזהו פיר׳ עיר שופכת דם בתוכה אמר ה׳ אלהים לבוא עתה: **ועשתה גילולים.** כמו ואשר עשתה גלולים וגו׳: **(ד)** **עד שנותיך.** גזירת ונושנתם (דברים ד) בגי׳ שאמר משה: **וקלסה.** דיבה שהכל נדברים ביך פרלרי״ץ בלע״ז: **(ה)** **יתקלסו בך.** ומה היא הקלסות טמאת השם זו היא שטמאת את שמה שהיו נקראים עם קדוש בנים ליוצרם וגרמו עצמם להקראו׳ עם טמא שפתים (ישעיה ו): **(ו)** **איש לזרועו.** כל דאלים גבר: **(ז)** **אב ואם הקלו בך.** כל התועבות שבפ׳ קדושים תהיו שהוזהרו עליהם נמנו כאן: **(ח)** **קדשי בזית.** ולא כמו שאמרתי לרצונכם תזבחו (ויקרא י״ט):

מצודת דוד

(לו) **ושפכתי.** שם אשפוך עליך זעמי: **באש עברתי.** באש הבערה שאביא עליך אפיח בה להבעירה ולהלהיבה ר״ל בכל פעם תגבר העברה והזעם: **אנשים בוערים.** יודעים להבעיר את האש: **חרשי משחית.** אומנים בקיאים במלאכת ההשחתה: **(לז)** **לאש.** שיבעירו הכשדים: **בתוך הארץ.** יהיה נבלע בארץ לבל יהיה נראה לעינים ולכן לא תהיה מוזכרת ממי לקחתי נקמתך: **כי אני ה׳ דברתי.** לכן כן יהיה:

(ב) **התשפוט.** בה״א השאלה ר״ל האם רוצה אתם להתוכח עם אנשי עיר הדמים השופכת דם אנשים נקיים: **והודעתה.** אז הודע להם בהויכוח את כל תועבותיה: **(ג)** **עיר שופכת דם.** ר״ל זאת העיר שבעבור שהיו אנשיה שופכים דם בתוכה סבבה לבוא עתה וזמן תשלום גמולה: **ועשתה.** ועוד עשתה עליה דברים תועבים ומאוסים כגלל של רעי למען טמא את העיר הזאת להרחיקה מעל פניו: **(ד)** **אשמת.** נעשית בעלת אשמה: **טמאת.** את העיר: **ותקריבי ימיך.** בעצמך הקרבת ימי הגמול והתשלומין: **ותבא וגו׳.** כפל הדבר במ״ש: **על כן.** בעבור עוונך מסרתיך אל העמים שיחרפו אותך וילעגו בך: **(ה)** **יתקלסו בך.** ילעגו עליך: **טמאת השם.** אתה ישראל שטמאת שמך בעשות מעשים כאלה ואתה בעלת רבת המהומה הנשמע מצעקת יללת הנעשקים בך: **(ו)** **איש לזרועו.** הנשיאים היו בך כל אחד לפי כח זרועו ומבלי מעשה היושר: **למען שפך דם.** עם כח הזרוע: **(ז)** **לגר עשו בעושק.** ר״ל כל מה שעשו עם הגר עשו בעושק ובגזל:

מצודת ציון

(לו) **זעמי.** ענין כעס: **עברתי.** מלשון עברה וקצף: **אפיח.** ענין נשיבת האויר להבעיר האש: **בוערים.** מבעירים אש: **חרשי משחית.** אומני השחתה:

(ב) **התשפוט.** ענין ויכוח: **(ג)** **עתה.** מל׳ עת וזמן: **(ד)** **אשמת.** מל׳ אשמה ורשע: **וקלסה.** ענין לעג כמו לחרפה ולקלס (ירמי׳ כ): **(ה)** **רבת.** מל׳ ריבוי: **המהומה.** ענין הרעשת קול: **(ז)** **הקלו.** מלשון קלות ובזיון: **הונו.** מל׳ אונאה ועושק הממון: **(ח)** **חללת.** מל׳ חול והוא היפך הקדש:

דברי הימים א פרק־ה לה־מא

לה וַאֲחִימַעַץ הוֹלִיד אֶת־עֲזַרְיָה וַעֲזַרְיָה הוֹלִיד אֶת־יוֹחָנָן: לו וְיוֹחָנָן הוֹלִיד אֶת־עֲזַרְיָה הוּא אֲשֶׁר כִּהֵן
בַּבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנָה שְׁלֹמֹה בִּירוּשָׁלִָם: לז וַיּוֹלֶד עֲזַרְיָה אֶת־אֲמַרְיָה וַאֲמַרְיָה הוֹלִיד אֶת־אֲחִיטוּב:
לח וַאֲחִיטוּב הוֹלִיד אֶת־צָדוֹק וְצָדוֹק הוֹלִיד אֶת־שַׁלּוּם: לט וְשַׁלּוּם הוֹלִיד אֶת־חִלְקִיָּה וְחִלְקִיָּה הוֹלִיד
אֶת־עֲזַרְיָה: מ וַעֲזַרְיָה הוֹלִיד אֶת־שְׂרָיָה וּשְׂרָיָה הוֹלִיד אֶת־יְהוֹצָדָק: מא וְיְהוֹצָדָק הָלַךְ בְּהַגְלוֹת יְהוָה
אֶת־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם בְּיַד נְבֻכַדְנֶאצַּר: (פ)

דברי הימים א פרק־ו א־ט

א בְּנֵי לֵוִי גֵּרְשֹׁם קְהָת וּמְרָרִי: ב וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־גֵרְשׁוֹם לִבְנִי וְשִׁמְעִי: ג וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר
וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל: (ס) ד בְּנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמUשִׁי וְאֵלֶּה מִשְׁפְּחוֹת הַלֵּוִי לַאֲבוֹתֵיהֶם: ה לְגֵרְשֹׁם לִבְנִי בְנוֹ
יַחַת בְּנוֹ זִמָּה בְּנוֹ: ו יוֹאָח בְּנוֹ עִדּוֹ בְּנוֹ זֶרַח בְּנוֹ יְאָתְרַי בְּנוֹ: ז בְּנֵי קְהָת עַמִּינָדָב בְּנוֹ קֹרַח בְּנוֹ אַסִּיר
בְּנוֹ: ח אֶלְקָנָה בְנוֹ וְאֶבְיָסָף בְּנוֹ וְאַסִּיר בְּנוֹ: ט תַּחַת בְּנוֹ אוּרִיאֵל בְּנוֹ עֻזִּיָּה בְנוֹ וְשָׁאוּל בְּנוֹ:

רש״י

(לו) הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה. יש מפרשים עזריה הוא היה עזריה הראשון ומעזריה עד שריה שהיה בחורבן הבית ח׳ כהנים ומכאן הוגהו ביומא בפ׳ א׳ וביקרא רבה ובספרי פ׳ פנחס שמונה כהנים שמשו בבית הראשון ויש אומרים שמונה עשר, ולא זה וזה יש בהם רוח חיים כי צדוק הוא היה הראשון שכהן בימי שלמה ועוד איזה אמריה היה בימי יהושפט דכתיב והנה אמריהו כהן הראש (ד״ה ב׳ י״ט) והוא (אמריה) בן עזריהו שהיה בימי עוזיהו בימי חזקיה שהיה אחרי יהושפט וא״ת עזריהו אבי שריה היה והיכן חלקיהו הכהן הגדול שהיה בימי יאשיהו אלא מצדוק יש לחשוב שנים עשר כהנים היו מצדוק עד שריה וכן מצינו בויקרא רבא מדוייק ומ״ש בעזריה הוא אשר כהן בבית מפורש בסיפרי ירוש׳ כך וכי הוא לבדו כהן בימי שלמה (כהן) והלא גם שאר כהנים כמו כן כהנו אלא לפי שמסר נפשו על קדושת הבית שלא הניח את עוזיהו להקטיר לכך נאמר הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה והוא עזריה שהיה בימי עוזיה (לקמן ב׳ כו) ובימי חזקיהו ועזריהו בן אחימעץ הוא אמריהו שכהן בימי יהושפט כמו שנקרא עוזיה עזריה דכתיב (במלכים ב׳ טו) בשנת עשרים וז׳ שנים לירבעם וגו׳ מלך עזריה ונקרא עזריה בן אחימעץ זכריהו דכתיב ויהי לדרוש אלהים (לקמן ב׳ כו) בימי זכריהו המבין ביראת אלהים וגו׳: **(מא)** ויהוצדק הולך בהגלות ה׳ את יהודה וירושלים. ומ״ש בספר (חגי א׳) יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול לא יהוצדק שימש מעולם בכהונה גדולה דהא הוגלה לבבל בימי יכניה כדכתיב ויהוצדק הלך בהגלות וגו׳ אלא יהושע בנו היה כהן גדול כשעלו מבבל בבית שני ומה שלא היה עזרא בן שריה הסופר כהן גדול ובן אחיו יהושע בן יהוצדק כיהן זהו הטעם לפי כי יהושע עלה עם זרובבל כמה ימים ושנים קודם שעלה עזרא:

מצודת דוד

(לה) את עזריה. יתכן שהוא אמריה שנזכר בדברי הימים ב׳ י״ט ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות: **את יוחנן.** יתכן שהוא יהוידע הנזכר במלכים ב׳ ובדברי הימים ב׳: **(לו) הוא אשר כהן וגו׳.** ארז״ל וכי הוא לבד כהן אלא שמסר נפשו על עבודת הבית שמיחה בעוזיה המלך כאשר בא להקטיר קטורת כמו שכתוב בדברי הימים ב׳: **(לז) את אמריה.** יתכן שהוא אוריה הנזכר במלכים ב׳ ט״ז: **את אחיטוב.** יתכן שהוא עזריה הנזכר בדברי הימים ב׳ ל״א: **(מ) את שריה.** הוא כ״ג האחרון והומת ביד נ״נ בזמן גלות צדקיה כמ״ש סוף מלכים ב׳ ובסוף ירמיה: **את יהוצדק.** והוא לא שימש בכהונה גדולה ובנו יהושע שימש בתחילת בית השני: **(מא) הלך.** בגולה לבבל:

מצודת ציון

(ב) לבני. הוא לעדן הנזכר לקמן (כג ז) בחילוק המשמרות: **(ה) יחת.** הוא יחיאל הנזכר למטה: **(ז) עמינדב.** הוא יצהר הנזכר:

(א) בני לוי. בעבור לייחס הנשארים, חזר להזכיר כולם: **(ד) לאבותיהם.** אשר מתייחסים אל אבותיהם מהבן אל האב: **(ה) לגרשום.** אלה התולדות אשר לגרשום: **(ח) אלקנה בנו.** לא שהיה בנו של אסיר וכמו שחושב כולם אחד בן אחד אלא אלקנה גם הוא היה בנו של קרח וגם אביאסף כמ״ש ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף (שמות ו): **ואסיר בנו.** זה אסיר השני היה בנו של אביאסף:

ו הַמַּקְדִּים תְּרוּמָה לַבִּכּוּרִים, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לִתְרוּמָה, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה — מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, כח): "מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר".

ז וּמִנַּיִן שֶׁיִּקְדְּמוּ הַבִּכּוּרִים לַתְּרוּמָה; זֶה קָרוּי תְּרוּמָה וְרֵאשִׁית, וְזֶה קָרוּי תְּרוּמָה וְרֵאשִׁית? אֶלָּא יִקְדְּמוּ הַבִּכּוּרִים, שֶׁהֵן בִּכּוּרִים לַכֹּל, וּתְרוּמָה לָרִאשׁוֹן, שֶׁהִיא רֵאשִׁית, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֵאשִׁית.

ח הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר "תְּרוּמָה" וְאָמַר "מַעֲשֵׂר"; "מַעֲשֵׂר" וְאָמַר "תְּרוּמָה"; "עוֹלָה" וְאָמַר "שְׁלָמִים"; "שְׁלָמִים" וְאָמַר "עוֹלָה"; "שֶׁאֵינִי נִכְנָס לְבֵית זֶה" וְאָמַר "לָזֶה"; "שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לָזֶה" וְאָמַר "לָזֶה" — לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיְּהִיוּ פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין.

פירוש ברטנורא

ו שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר. ה"ק אע"פ שהוא עובר בלא תעשה שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר, אעפ"כ מה שעשה עשוי. מלאתך אלו הבכורים שמתמלאים בבכיר, ודמעך זו תרומה, ומעשר ראשון נמי יש בו תרומת מעשר. לא תאחר, לא תשנה הסדר:

ז זה קרוי תרומה וראשית. בכורים קרויין תרומה דאמר מר [פסחים לח:] ותרומת ידך (דברים יב) אלו בכורים דכתיב בהו (שם כו) ולקח הכהן הטנא מידך. וקרויין ראשית, ראשית בכורי אדמתך (שמות כג). תרומה קרוי תרומה את משמרת תרומתי (במדבר יח) וקרויה ראשית דגנך (דברים יח): **בכורים שהן בכורים לכל.** לשון בכורים דריש לכך קרינהו רחמנא בכורים. אי נמי משום דכתיבי בפרשת כי תשא עד שלא נצטוו על התרומות: **שיש בו ראשית.** דבמעשר ראשון יש בו תרומת מעשר, והתרומה קרויה ראשית, לפיכך דין הוא שיקדים ראשון לשני:

ח עד שיהיו פיו ולבו שוין. דכתיב (שם כג) מוצא שפתיך תשמור וכתיב (שמות לד) כל נדיב לב, הא כיצד, בעינן גומר בלבו ומוציא בשפתיו:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ו

פירות האילן והאדמה שהבשילו ראשונה נקראים "ביכורים", ומצוה להביאם לבית המקדש וליתנם לכהן, שנאמר (שמות כג, יט; לד, כו): "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' א-להיך"; וכן נאמרה מצוה זו בפרטות בפרשת תבוא (דברים כו, א-יא), ודיניה מבוארים להלן במסכת "ביכורים". – בענין הפרשת הביכורים שנינו שם: "כיצד מפרישין את הביכורים? יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, אשכול שבכר, רימון שבכר – קושרו בגמי ואומר: "הרי אלו ביכורים" (ביכורים ג, א). מכאן, שהפרשת הביכורים, שהיא במחובר לקרקע, קודמת להפרשת התרומה, כמו שמבואר עוד להלן (משנה ז); וסדר הפרשת תרומה ומעשרות (כפי שהזכרנו כבר במקומות אחדים): תחילה תרומה גדולה, אחר כך מעשר ראשון, ואחר כך מעשר שני או מעשר עני. – משנתנו דנה במי שמפריש תרומה קודם לביכורים או מעשר ראשון קודם לתרומה וכיוצא בזה.

הַמַּקְדִּים – להפריש, **תְּרוּמָה לַבִּכּוּרִים** – כגון שלא הפריש ביכורים במחובר לקרקע כמצוותם, אלא תלש את הפירות והפריש מהם תרומה ואחר כך ביכורים; או המקדים להפריש **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לִתְרוּמָה,** או המקדים **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן** – למעשר ראשון, **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה** – כמבואר לקמן, **מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי** – תרומתו תרומה ומעשרו מעשר. ומניין שהוא עובר ב"לא תעשה"? **שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר"** – ופירשו חכמים: מלאתך – אלו הביכורים, ודמעך – זו תרומה, לא תאחר – להפריש מה שצריך להקדימו, כלומר שאין לשנות את הסדר, כפי שהוא מבואר (במשנה הבאה).

מה שפירשו: "מלאתך" אלו ביכורים, מבאר רש"י (**תמורה ד, א**), לפי שתיכף כשנתמלא הפרי, היינו משהבשיל, הוקבע לביכורים; "ודמעך" זו תרומה, מבואר בתוספות (**שם**), לפי שתרומה נוהגת בלח (תירוש ויצהר), ואילו ביכורים אינם אלא ביבש, שאין מביאים ביכורים אלא מפרי.

באור משנה ז

וּמִנַּיִן שֶׁיִּקְדְּמוּ הַבִּכּוּרִים לַתְּרוּמָה – שצריך להקדים הפרשת הביכורים להפרשת התרומה, והלא **זֶה קָרוּי תְּרוּמָה וְרֵאשִׁית** – ביכורים קרויים "תרומה", שנאמר (**דברים יב, ו**): "ואת תרומת ידכם", ודרשו: אלו הביכורים, שכן כתוב בביכורים (**שם כו, ד**): "ולקח הכהן הטנא מידך"; וקרויים "ראשית", שנאמר (**שמות כג, יט**): "ראשית בכורי אדמתך", **וְזֶה קָרוּי תְּרוּמָה וְרֵאשִׁית** – ותרומה אף היא קרויה תרומה וראשית, שנאמר (**במדבר יח, ח**): "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי", ונאמר (**דברים יח, ד**): "ראשית דגנך"..., ואם כן מניין שיש להקדים הביכורים לתרומה? **אֶלָּא יִקְדְּמוּ הַבִּכּוּרִים, שֶׁהֵן בִּכּוּרִים לַכֹּל** – שלשון "ביכורים" משמע שהם ראשונים לכל שאר המתנות, והרי חיובם חל כשהם עדיין במחובר לקרקע, כמו שבארנו במשנה הקודמת, ואילו תרומה חיובה בתלוש, **וּתְרוּמָה לָרִאשׁוֹן** – תרומה קודמת למעשר ראשון, **שֶׁהִיא רֵאשִׁית** – שהתרומה קרויה "ראשית", כמו שהבאנו לעיל, **וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי** – מעשר ראשון קודם למעשר שני, **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֵאשִׁית** – שבמעשר ראשון יש תרומת מעשר, שאף היא בכלל תרומה הנקראת "ראשית". – ובמכילתא מובא: יקדמו ביכורים שהם קרויים ארבעה שמות: "ראשית", "ביכורים", "תרומה", "מלאה", לתרומה שאינה קרויה אלא שלושה שמות: "ראשית", "תרומה", "דמע". ויקדים תרומה למעשר ראשון, שאינו קרוי אלא שני שמות: "מעשר", ויש בו "ראשית" (תרומת מעשר). ויקדים מעשר ראשון למעשר שני, שאינו קרוי אלא שם אחד.

יום שני

באור משנה ח

משנתנו באה ללמד, שאם בשעת הפרשת תרומה ומעשרות טעה אדם בדיבורו ושינה ממה שנתכוון בלבו לומר, הואיל ולא נתקיימה מחשבתו שבלב, אף דיבורו לאו כלום הוא, שבטעות הוא. ואגב תרומה הובאו במשנתנו גם ענין קדשים ונדרים, שאף בהם הדין כך.

הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר "תְּרוּמָה" – שיהא זה תרומה, **וְאָמַר "מַעֲשֵׂר"** – יהא זה מעשר; **"מַעֲשֵׂר"** – או המתכוון לומר: יהא זה מעשר, **וְאָמַר "תְּרוּמָה"** – יהא זה תרומה; **"עוֹלָה"** – המתכוון לומר, שבהמה זו תהא קרבן עולה, **וְאָמַר "שְׁלָמִים"** – בהמה זו תהא קרבן שלמים; או המתכוון לומר **"שְׁלָמִים" וְאָמַר "עוֹלָה"** – בהמה זו תהא קרבן עולה; **"שֶׁאֵינִי נִכְנָס לְבֵית זֶה"** – המתכוון לידור שלא ייכנס לבית זה, **וְאָמַר "לָזֶה"** – היינו לבית אחר; או המתכוון לומר **"שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לָזֶה"** – שנודר הנאה מאדם זה, **וְאָמַר "לָזֶה"** – היינו לאדם אחר, **לֹא אָמַר כְּלוּם** – שהואיל וטעה אין דיבורו נתפס, **עַד שֶׁיְּהִיוּ פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין** – שיוציא בשפתיו מה שהוא גמר בלבו. ברם, המפריש תרומה במחשבתו ולא הוציא בשפתיו כלום, הרי זו תרומה, שנאמר (**במדבר יח, ל**): "ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן" – במחשבה בלבד תהיה תרומה (**רמב"ם הל' תרומות ד, טז**). וכן בקדשים, כגון אם גמר בלבו שבהמה זו תהא עולה, או שיביא עולה, הרי זה חייב להביא, שנאמר בתרומת המשכן (**שמות לה, כב**): "כל נדיב לב הביאו" – בנדיבות לב יתחייב להביא (**רמב"ם הל' מעשה הקרבנות יד, יב**). ויש למדים זה מפסוק האמור בדברי הימים ב (**כט, לא**): "וכל נדיב לב עולות" (**תוספות שבועות כו, ב**). אבל בנדרי חולין אין הנשבע או הנודר נאסר בדבר עד שיוציא

ט הַנָּכְרִי וְהַכּוּתִי תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה, וּמַעֲשְׂרוֹתֵיהֶן מַעֲשֵׂר, וְהֶקְדֵּשָׁן הֶקְדֵּשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין לַנָּכְרִי כֶּרֶם רְבָעִי; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יֶשׁ לוֹ. תְּרוּמַת הַנָּכְרִי מְדַמַּעַת וְחַיָּבִים עָלֶיהָ חֹמֶשׁ; וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר.

פ ר ק ר ב י ע י

א הַמַּפְרִישׁ מִקְצָת תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת — מוֹצִיא מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה עָלָיו, אֲבָל לֹא לְמָקוֹם אַחֵר. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף מוֹצִיא הוּא לְמָקוֹם אַחֵר תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת.

ב מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹתָיו בַּמְּגוּרָה, וְנָתַן סְאָה לְכֵן לֵוִי וּסְאָה לֶעָנִי, מַפְרִישׁ עוֹד שְׁמוֹנֶה סְאִין וְאוֹכְלָן; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.

פירוש ברטנורא

ט הנכרי והכותי תרומתן תרומה. אם הפרישו תרומה מן התבואה שלהן, אבל אם תרם הנכרי משל ישראל בשליחותו אין תרומתו תרומה, כדדרשינן מכן תרימו גם אתם (במדבר יח) מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית: **וחכ"א יש לו.** והלכה כחכמים: **תרומת הנכרי מדמעת.** אם נפלה לפחות ממאה נעשה הכל מדומע ואסור לזרים: **וחייבין עליה חומש.** זר שאכלה בשגגה משלם קרן וחומש: **ור"ש פוטר.** מחומש אבל מודה הוא דמדמעת. ואין הלכה כר"ש:

ד א המפריש מקצת תרומה ומעשרות. כגון שהיה לו מאה סאין טבל והוציא מהן סאה תרומה ובדעתו להפריש עדיין השאר, חוזר ומוציא מאותו הכרי עצמו עד שישלים שני סאין כשיעור התרומה, דהטבל הוא שיעלה בידו ולא מה שכבר מתוקן: **אבל לא למקום אחר.** אם יש לו מאה סאין אחרים של טבל אינו יכול להפריש עליהן מאלו שהוציא מקצת תרומתן, דלגבי אחרים תלינן דלמא מן המתוקן הוא מוציא עליהן ולא מן הטבל שבו, ור"מ שרי אף למקום אחר. ואין הלכה כר"מ:

ב במגורה. באוצר, כדכתיב (חגי ב) העוד הזרע במגורה: **ונתן סאה לכן לוי.** מתניתין איירי בפועל חבר הבא לסעוד אצל בעל הבית ואינו מאמינו על

משניות מבוארות – קהתי

בשפתיו, ואם גמר בלבו ולא הוציא בשפתיו אין דבריו קיימים, שנאמר **(ויקרא ה, ד):** "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים", ומכאן אמרו **(שבועות כו, ב):** גמר בלבו, צריך שיוציא בשפתיו.

באור משנה ט

הַנָּכְרִי וְהַכּוּתִי (עיין הקדמתנו לבאור המשנה דמאי ה, ט), **תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה** – אם הפרישו תרומה מתבואתם, יש לה דין תרומה. ברם, אם תרם הנכרי משל ישראל, אפילו בשליחותו, שנינו (לעיל א, א), שאין תרומתו תרומה (עיין שם). **וּמַעֲשְׂרוֹתֵיהֶן מַעֲשֵׂר** – כשעישרו מתבואתם, הרי זה מעשר, **וְהֶקְדֵּשָׁן הֶקְדֵּשׁ** – הרמב"ם כותב **(בפירושו למשנתנו):** "הנכרים אף על פי שאינם חייבים במצוות, אם עשו מהם שום דבר, יש להם קצת שכר... וכיון שהם משתתפים עמנו בשכר, מעשיהם במצוות קיימים". וב"משנה תורה" **(הל' תרומות ד, טו)** הוא כותב: "הנכר"ם שהפריש תרומה משלו, דין תורה שאינה תרומה, לפי שאינם חייבים, ומדבריהם גזרו שתהיה תרומה משום בעלי כיסים, שלא יהיה זה הממון של ישראל ויתלה אותו בנכר"ם כדי לפטרו". **ויש מבארים** טעם משנתנו, לפי שהתנא של משנתנו סובר: אין קניין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מתרומות ומעשרות **(רש"י גיטין כג, ב; קידושין מא, ב).** והקדש הנכרי הקדש, שלמדים ממה שנאמר **(ויקרא כב, יח):** "איש איש מבית ישראל... אשר יקריב קרבנו", ודרשו: "איש איש" – לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל **(בבלי חולין יג, ב).** **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין לַנָּכְרִי כֶּרֶם רְבָעִי** – כתוב **(ויקרא יט, כג-כד):** "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל... שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל, ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה'", היינו שדין הפירות של השנה הרביעית כדין מעשר שני. ובאה המשנה ללמדנו, שפירות כרמו של הנכרי בשנה הרביעית לנטיעתו אין להם קדושת רבעי, ומותרים הם בלא פדיון. ברם בשלש השנים הראשונות יש לפירות דין ערלה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יֶשׁ לוֹ** – יש לנכרי דין כרם רבעי; ובתוספתא מפורש, שאין רבי יהודה חולק על חכמים אלא בסוריא, אבל בארץ ישראל אף רבי יהודה סובר שיש לנכרי כרם רבעי. **תְּרוּמַת הַנָּכְרִי מְדַמַּעַת** – אם תרומת הנכרי נפלה לחולין, ואין מאה חולין כנגד התרומה, נעשה הכל "מדומע", ואסור לזרים, **וְחַיָּבִים עָלֶיהָ חֹמֶשׁ** – זר שאכלה בשוגג משלם קרן וחומש, כדין תרומת ישראל; **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר** – מן החומש, אבל מודה הוא שמדמעת. ובירושלמי מובאת ברייתא, שרבי שמעון חולק גם לענין דימוע, שלדעתו קדושת התרומה של הנכרי קלה היא ואינה מדמעת **("מלאכת שלמה").** ואין הלכה כרבי שמעון.

בענין "כותי" השנוי במשנתנו, מעיר בעל "משנה ראשונה", שצריך עיון, כי הרי הכותים מצווים וחייבים במצוות כישראל ומעשרים פירותיהם כישראל (עיין דמאי ה, ט), ולמה צריכה המשנה לשנות דין כותי? ולפרש משנתנו בכותים לאחר שגזרו עליהם להיות כגויים גמורים לכל דבר, הרי זה דוחק, שאין מוצאים במשנה שדיברה בהם אחר גזירה.

יום שלישי

באור משנה א

הַמַּפְרִישׁ מִקְצָת תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת – כגון שהיו לו מאה סאה טבל, והפריש מהן סאה אחת לתרומה גדולה, ובדעתו להפריש אחר כך את המותר, היינו עוד סאה, כדי להשלים את השיעור של תרומה גדולה (אחד מחמישים), **מוֹצִיא מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה עָלָיו** – מפריש הוא את שאר התרומה מאותו כרי עצמו, כפי שהיה בדעתו; ואין אומרים, שהואיל והפריש תחילה מקצת תרומה, נעשה מקצת הכרי מתוקן ומקצתו טבל, ומה שהוא מפריש עכשיו שמא מן המתוקן הוא ונמצא מפריש מן הפטור על החייב, אלא אנו אומרים, שאף מה שהוא מפריש עכשיו הרי הוא מוציאו מן הטבל, שיש ואדם אינו יכול להפריש את תרומת כל כריו בבת אחת, אלא מפריש חלק ממנה, וחוזר ומפריש את השאר, הלכך אפילו הפסיק בין ההפרשות יום או יומים אין לחשוש, שמה לי הפסק מועט ומה לי הפסק מרובה **(הר"ש),** **אֲבָל לֹא לְמָקוֹם אַחֵר** – אסור להפריש מכרי זה שמקצתו כבר מתוקן על כרי אחר שכולו טבל, שלגבי כרי אחר אנו אומרים, שמה שהוא מוציא מכרי זה מקצתו מתוקן ומקצתו טבל, ונמצא מפריש מן הפטור על החייב. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף מוֹצִיא הוּא לְמָקוֹם אַחֵר תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת** – שכשם שמוציא ממנו תרומה עליו, ואנו אומרים שמן הטבל הפרישה, כך תורם ממנו על כרי אחר, ואנו אומרים, שמה שהוציא מן הטבל הוציא, והתרומה שהפריש בתחילה, לא הפריש אלא על שאר הכרי. וכן לענין מעשרות.

הרמב"ם גורס במשנתנו: ממקום אחר (במקום גירסתנו "למקום אחר"), והוא מפרש את המשנה בדרך אחרת: המפריש מקצת תרומה ומעשרות – ה"מקצת" שהפריש אינו תרומה ולא מעשרות, אלא טבל כמו שהיה, וכאילו נטל חלק מן הפירות והניחם במקום אחר, ולכן מוציא ממנו תרומה עליו– מפריש מאותו "מקצת" את התרומה והמעשרות שהוא חייב בו, אבל לא ממקום אחר – אסור להפריש עליו מפירות טבל אחרים, הואיל והוציאו על דעת שהוא תרומה ומעשרות. ורבי מאיר אומר: אף מוציא עליו ממקום אחר – שהואיל וטבל הוא, מותר להפריש עליו אף מפירות טבל אחרים. ואין הלכה כרבי מאיר (עיין הל' תרומות ג, ז; הל' מעשרות א, טו).

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ מַפְרִישׁ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן.

ג שְׁעוּר תְּרוּמָה: עַיִן יָפָה—אֶחָד מֵאַרְבָּעִים. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִשְׁלֹשִׁים. וְהַבֵּינוֹנִית — מֵחֲמִשִּׁים, וְהָרָעָה — מִשִּׁשִּׁים. תָּרַם וְעָלָה בְּיָדוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים — תְּרוּמָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִתְרוֹם. חָזַר וְהוֹסִיף, חַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת. עָלָה בְּיָדוֹ מִשִּׁשִּׁים וְאֶחָד — תְּרוּמָה, וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם כְּמוֹת שֶׁהוּא לָמוּד; בַּמִּדָּה וּבַמִּשְׁקָל וּבַמְּנָיָן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף שֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף.

פירוש ברטנורא

המעשרות וראה הפועל את בעל הבית נותן ממגורתו סאה לבן לוי וסאה לעני. ר"מ אומר דאותו פועל יכול לאכול מן המגורה שמנה סאים דמסתמא בתורת מעשר ראשון נתן ללוי ובתורת מעשר עני נתן לעני, והרי יש כאן ח' סאים מתוקנים ומעט יותר. ואע"פ שלא ראהו מפריש תרומה גדולה לא נחשדו עמי הארץ על התרומה: **וחכ"א לא הפריש בעל הבית אלא לפי חשבון.** סעודה זו שרוצה הפועל לאכול אצלו, והשאר מתנה בעלמא הוא דיהיב ללוי ולעני, הלכך אין הפועל יכול לאכול אצלו עד שיכלו ח' סאין כדברי ר"מ, אלא אותה סעודה שהיה לו לאכול אצלו ותו לא. פירוש אחר ונתן סאה לבן לוי וסאה לעני והלכו להם, וכשבא להפריש שמנה סאין מן המגורה ולאכול אותם על סמך השני סאין שנתן לבן לוי ולעני אינו יודע אם אותן שני סאין קיימים אם לאו, ר"מ אומר מפריש שמונה סאין ואוכלן, על סמך אותן שני סאין שנתן לבן לוי ולעני בחזקת שהן קיימים. וחכ"א אינו מפריש אלא לפי חשבון, הקיימים, אם כל השני סאין קיימים מפריש עליהן ח' סאין ומעט יותר, ואם אין קיימים אלא חציין אינו מפריש עליהם אלא ארבע סאין, לפי חשבון מה שנמצא מהן קיימים כך מפריש עליהם ולא יותר. והלכה כחכמים:

ג עין יפה אחד מארבעים. מי שהוא נדיב לב ותורם בעין יפה מפריש א' מארבעים: **והבינונית אחד מחמשים.** לאו דברי ב"ש נינהו אלא ת"ק קאמר לה. ומעין יפה דב"ש אתה למד לדבריהם עין רעה ובינונית אע"ג דלא תני לה במתניתין: **ועלה בידו אחד משישים.** כגון שתרם מאומד ועלה בידו אחד משישים והוא עין רעה: **חזר והוסיף חייב במעשרות.** דכבר נפטרו ואין שם תרומה חל על מה שמוסיף, הלכך התוספת הזאת הויא טבל גמור וחייבת במעשרות: **משישים ואחד.** כגון שהיו בכרי ששים ואחד סאין ועלה בידו סאה, אותה סאה תרומה: **ויחזור ויתרום כמו שהוא למוד.** [אם הוא רגיל] לתרום אחד משישים יפריש עדיין אחד משישים בסאה, ואם הוא רגיל לתרום אחד מחמשים נמצאו דנשארו עדיין י"א סאין שלא תרמו: **במדה ובמשקל.** כלומר אותו מותר שהוא תורם, מותר לתרום במדה ובמשקל ובמנין. דלא אמרו לתרום מאומד, אלא בתחלת התרומה: **אף שלא מן המוקף.** דסבר ר"י אין צריך לתרום מן המוקף אלא בתחלת תרומה. ואין הלכה כר' יהודה: **מוקף.** קרוב וסמוך ובאותו מקום עצמו:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ב

מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹתָיו בַּמְּגוּרָה – באסם (מחסן לתבואה או לפירות), **וְנָתַן סְאָה לְבֶן לֵוִי** – לשם מעשר ראשון, **וּסְאָה לֶעָנִי** – לשם מעשר עני, **מַפְרִישׁ עוֹד שְׁמוֹנֶה סְאִין וְאוֹכְלָן** – נוטל הוא אחר כך מן המגורה עוד שמונה סאים ואוכלן על סמך אותן שתי הסאים שנתן לבן לוי ולעני בתורת מעשרות על שמונה סאים אלו. **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – שלדעת רבי מאיר יכול הוא לסמוך על אותן שתי סאים שנתן לבן לוי ולעני בחזקת שהן קיימות. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ מַפְרִישׁ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן** – הקיים משתי הסאים באותה שעה, שאמנם אם הוא יודע ששתי הסאים כולן קיימות, מפריש עליהן שמונה סאין ואוכלן, אבל אם כבר אכלו מהן הלוי והעני, אינו מפריש עליהן אלא לפי חשבון הנשאר משתי הסאים, כגון שאם לא נשאר מהן אלא חציין, אינו מפריש עליהן אלא ארבע סאים, כלומר שלדעת חכמים אינו יכול לסמוך על שתי הסאים שהן בחזקת קיימות, אלא צריך הוא לברר כמה מהן קיים, ולפי מה שיתברר לו שקיים עדיין משתי סאים אלו, כך יפריש עליהן לפי חשבון.

בארנו את המשנה לפי הרמב"ם, וזהו הפירוש השני המובא בברטנורא. אבל הפירוש הראשון המובא בברטנורא הוא על פי הירושלמי, שבמשנתנו מדובר בפועל חבר הבא לסעוד אצל בעל הבית, ואינו מאמינו על המעשרות, ובאה המשנה ללמד, שאם ראה הפועל, שבעל הבית נתן ממגורתו סאה לבן לוי וסאה לעני, לדעת רבי מאיר יכול הפועל לאכול מן המגורה עד שמונה סאים, שמן הסתם נתן בעל הבית ללוי את הסאה בתורת מעשר ראשון, ולעני בתורת מעשר עני, והרי יש כאן שמונה סאים מתוקנות. וחכמים סוברים, שלא הפריש בעל הבית אלא לפי חשבון סעודה זו שרוצה הפועל לאכול אצלו, והשאר לא נתן להם אלא בתורת מתנה. הלכך אין הפועל יכול לאכול אצלו אלא סעודה זו ולא יותר.

יום רביעי

באור משנה ג

כבר הזכרנו, שהתורה לא נתנה שיעור לתרומה, ואפילו חיטה אחת פוטרת את הכרי, אלא שחכמים קבעו בה שיעור. משנתנו באה ללמד בענין השיעור שקבעו חכמים.

שְׁעוּר תְּרוּמָה – גדולה: **עַיִן יָפָה, אֶחָד מֵאַרְבָּעִים** – נדיב לב התורם בעין יפה מפריש אחד מארבעים (2.5%), **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִשְׁלֹשִׁים** – אחד משלושים. **וְהַבֵּינוֹנִית** – התורם בעין בינונית, **מֵחֲמִשִּׁים** – מפריש אחד מחמישים (2%). זוהי דעת תנא קמא; ובית שמאי סוברים: אחד מארבעים (**תוספתא**). **וְהָרָעָה** – התורם בעין קמצנית, **מִשִּׁשִּׁים** – מפריש אחד מששים; ולדעת בית שמאי אחד מחמישים (**תוספתא**). בירושלמי סמכו שיעורים אלו על מקראות (**עיין "תוספות יום טוב"**). **תָּרַם** – מאומד, על דעת להפריש בעין יפה או בינונית, **וְעָלָה בְּיָדוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים** – שטעה באומד דעתו, **תְּרוּמָה** – הרי זו תרומה, **וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִתְרוֹם** – שנית או להוסיף על תרומתו, הואיל ותרם כאחד השיעורים שקבעו חכמים. **חָזַר וְהוֹסִיף** – עד אחד מחמישים או עד אחד מארבעים, **חַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת** – חייב להפריש מעשרות מן התוספת, שאמנם תרומה פטורה מן המעשרות, אבל תוספת זו לא חלה עליה שם תרומה והיא חייבת במעשרות. **עָלָה בְּיָדוֹ מִשִּׁשִּׁים וְאֶחָד** – אחד מששים ואחד, כגון שהיו בכרי ששים ואחד סאים, וכשתרם עלה בידו סאה אחת בלבד, נמצא תרם פחות מכשיעור התרומה שקבעו חכמים, **תְּרוּמָה** – מה שעלה בידו הרי זה תרומה, **וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם כְּמוֹת שֶׁהוּא לָמוּד** – ויוסיף על מה שתרם עד שיהא ביחד כדי שיעור התרומה שהוא רגיל לתרום, כגון שאם הוא רגיל לתרום אחד מחמישים, וכשתרם מששים ואחד סאים שבכריו ועלה בידו סאה אחת, נמצא שאינה פוטרת אלא חמישים סאה, הריהו מוסיף לתרום כשיעור אחד מחמישים על אחת עשרה הסאים הנותרות, **בַּמִּדָּה וּבַמִּשְׁקָל וּבַמְּנָיָן** – התוספת שהוא מוסיף מותר לו לתרום במידה או במשקל או במנין, שכן מה ששנינו (לעיל א, ז): "אין תורמין לא במידה ולא במשקל ולא במנין" אלא באומד, היינו דווקא בתחילת הפרשת התרומה, אבל בכגון זה שהוא בא לתקן טעותו ולהשלים תרומתו, רשאי הוא לתרום את התוספת במידה או במשקל או במנין. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף שֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף** – שכן ההלכה היא, שאין תורמים תרומה גדולה אלא מן המוקף (חלה א, ט), היינו מן הסמוך והקרוב (הרמב"ם מפרש: "מוקף" – מה שהוא תוך היקף מקום אחד), וסובר רבי יהודה, שאף הלכה זו אינה נוהגת אלא בהתחלת הפרשת התרומה, אבל בענייננו שהוא בא להוסיף כדי להשלים שיעור תרומתו, רשאי הוא לתרום את התוספת אף שלא מן המוקף. ברם, תנא קמא סובר, שאף התוספת לא יתרום אלא מן המוקף כדין התרומה הראשונה. וכן הלכה.

ד הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: צֵא וּתְרֹם — תּוֹרֵם כְּדַעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ דַּעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, תּוֹרֵם כַּבֵּינוֹנִית: אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים. פִּחֵת עֲשָׂרָה אוֹ הוֹסִיף עֲשָׂרָה, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. אִם נִתְכַּוֵּן לְהוֹסִיף אֲפִלּוּ אַחַת — אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה.

ה הַמַּרְבֶּה בִּתְרוּמָה — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֶחָד מֵעֲשָׂרָה, כִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר; יָתֵר מִכָּאן, יַעֲשֶׂנָּה תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר לְמָקוֹם אַחֵר. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מֶחֱצָה חֻלִּין וּמֶחֱצָה תְּרוּמָה. רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמְרִים: עַד שֶׁיְּשַׁיֵּר שָׁם חֻלִּין.

ו בִּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים מְשַׁעֲרִים אֶת הַכַּלְכָּלָה: בַּבְּכוּרוֹת וּבַסְּיָפוֹת וּבְאֶמְצַע הַקַּיִץ. הַמּוּנֶה מְשֻׁבָּח, וְהַמּוֹדֵד מְשֻׁבָּח

פירוש ברטנורא

ד כדעתו של בעל הבית. לפי שיש תורם בעין יפה, ויש בעין רעה, ויש בבינונית: **פיחת עשרה.** ותרם מארבעים: **או הוסיף עשרה.** ותרם מששים: **תרומתו תרומה.** דכיון דבאחד משעורי חכמים תרם יכול למימר ליה אנא להכי אמרתיך: **ואם נתכוין להוסיף.** שהיה יודע דעתו של בעל הבית ובמתכוין הוסיף, אפילו אחד, אין תרומתו תרומה:

ה אחד מעשרה. יכול להרבות ולהפריש תרומה, הואיל ואשכחן שם תרומה במקום אחר שהיא אחד מעשר. ואם רבה יותר אין שם תרומה על אותו רבוי, והוא חולין הטבולין למעשר ומדומע בתרומה, וזו היא תקנתו שיעשנו תרומת מעשר למקום אחר ויתנהו ללוי שיעשנו תרומת מעשר על מעשר טבל שלו והלוי יתן לו חולין כנגד אותו רבוי. והא דקאמר יעשנו תרומת מעשר למקום אחר ולא אמר יעשנו תרומה למקום אחר, לפי שאין תורמין שלא מן המוקף, אבל תרומת מעשר מפרישין אותה שלא מן המוקף: **מחצה חולין ומחצה תרומה.** דסבר יכול אדם לעשות חצי כריו תרומה, דכתיב (דברים יח) ראשית דגנך, דיו לראשית שיהיה כדגן, [ראשית היא תרומה], ודגן הוא השיריים: **עד שישייר שם חולין.** לא בעינן רק שיהיו שיריה ניכרין. והלכה כר"ט ור"ע:

ו הכלכלה. הסל שמודדים בו להפריש המעשרות ותרומת מעשר, שאין מפרישים אותן אלא במדה ובמנין ובמשקל, כדתנן ואל תרבה לעשר אומדות. אבל

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ד

כבר הזכרנו שרשאי אדם לעשות שליח להפריש לו תרומות ומעשרות, שנאמר (במדבר יח, כח): "כן תרימו גם אתם תרומת ה'", ודרשו: "גם אתם" – לרבות שלוחכם. משנתנו באה ללמד, כיצד השליח עושה שליחותו בשיעור התרומה.

הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: צֵא וּתְרֹם – ולא אמר לו כמה יתרום, **תּוֹרֵם כְּדַעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** – אם השליח יודע, שבעל הבית רגיל לתרום בעין יפה, הרי הוא תורם אחד מארבעים; ואם הוא רגיל לתרום בעין רעה, יתרום אחד משישים; ואם בעין בינונית, יתרום אחד מחמישים. **אִם** השליח **אֵינוֹ יוֹדֵעַ דַּעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, תּוֹרֵם כַּבֵּינוֹנִית** – כשיעור העין הבינונית, **אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים** – שהואיל ורוב בני אדם תורמים בעין בינונית, הולכים אחר הרוב (**"משנה ראשונה"**). **פִּחֵת עֲשָׂרָה** – אם אותו שליח, שאינו יודע דעתו של בעל הבית, תרם אחד משישים, ונמצא פוחת את התרומה, **אוֹ הוֹסִיף עֲשָׂרָה** – שתרם אחד מארבעים (**הרמב"ם**); ויש מפרשים להיפך: פיחת עשרה – שתרם אחד מארבעים, או הוסיף עשרה – שתרם אחד משישים (**ר"ש; ברטנורא**), **תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – שהואיל ותרם כאחד השיעורים שקבעו חכמים, אף על פי שבא בעל הבית ואמר שדעתו אינה נוחה משיעור זה, יכול השליח לומר לו: "כך אמדתיך", ולכן תרומתו תרומה (**ר"ש**). **אִם נִתְכַּוֵּן לְהוֹסִיף אֲפִלּוּ אַחַת** – אבל אם ידע דעתו של בעל הבית והוסיף בכוונה, אפילו הוסיף אחת על מה שבעל הבית רגיל לתרום, **אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – שהואיל ולא תרם כדעתו של בעל הבית נתבטלה שליחותו, ולכן אין תרומתו תרומה. – כך מבארים רוב מפרשי המשנה (**הר"ש; הריבמ"ץ; ברטנורא ועוד**). אבל הרמב"ם מפרש: פיחת עשרה או הוסיף עשרה – שבדעתו היה לתרום כבינונית ועלתה בידו בטעות אחד מארבעים או אחד משישים, תרומתו תרומה, (מאחר שפיחת או הוסיף שלא בכוונה). ואם נתכוון להוסיף – על הבינונית, אפילו אחד מתשעים ותשעה, אין תרומתו תרומה (**הל' תרומות ד, ז; עיין בפירושו של הרמב"ם למשנתנו, שמפרש שם קצת באופן אחר**).

יום חמישי

באור משנה ה

משנתנו דנה במי שמרבה להפריש תרומה יותר מכשיעור שקבעו חכמים אפילו לעין יפה.

הַמַּרְבֶּה בִּתְרוּמָה – עד כמה רשאי הוא להרבות? נחלקו בזה תנאים: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֶחָד מֵעֲשָׂרָה** – עד עשירית מהכרי מותר להרבות ולהפריש תרומה, **כִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר** – שכן מצינו שתרומת מעשר, ששיעורה אחד מעשרה, נקראת "תרומה", ומכאן שאף תרומה גדולה רשאים להפריש בשיעור אחד מעשרה. **יָתֵר מִכָּאן** – אם הפריש יתר על אחד מעשרה, **יַעֲשֶׂנָּה תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר לְמָקוֹם אַחֵר** – שעל התוספת לא חל שם תרומה, והרי היא חולין וחייבת במעשר, וכיון שהיא מעורבת בתרומה, תקנתה היא, שיעשנה מעשר ראשון ויתן הכל ללוי, והלוי יעשה את המעשר הראשון הזה, המעורב בתרומה, תרומת מעשר על מעשר ראשון שיש לו במקום אחר, ויתן את כל התרומה לכהן. ויש סוברים, שאף בעל הבית ישראל רשאי לעשותו תרומת מעשר על מעשר ראשון שיש לו במקום אחר (**ר"ש; רמב"ם**), ומכל שכן על מעשר ראשון של אותו כרי עצמו (**הגר"א**). **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מֶחֱצָה חֻלִּין וּמֶחֱצָה תְּרוּמָה** – יכול הוא להרבות בתרומה עד מחצית הכרי, שכתוב: "ראשית דגנך", ודרש: דיו ל"ראשית" שיהא כדגן. **רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמְרִים: עַד שֶׁיְּשַׁיֵּר שָׁם חֻלִּין** – רשאי הוא להרבות ולעשות אפילו את רוב הכרי תרומה עד שלא ישאיר ממנו אלא מקצת חולין, ומה שכתוב "ראשית" – היינו שיהיו שייריה ניכרים. ואמנם אם אמר: "כל גרני תרומה", לא אמר כלום. ההלכה כרבי טרפון ורבי עקיבא.

מה ששנינו בדברי רבי אליעזר: "יתר מכאן יעשנה תרומת מעשר למקום אחר" – יש שואלים: ולמה לא יעשנה תרומה גדולה למקום אחר? ומשיבים: לפי שאין תורמים תרומה גדולה אלא מן המוקף, אבל תרומת מעשר מפרישים אפילו שלא מן המוקף (רמב"ם; ברטנורא). ויש דוחים תירוץ זה, שהרי אפשר לתרום מן המוקף, ומיישבים אפוא ענין זה, שאסור לעשות את העודף תרומה גדולה, כיון שאינו טבול לתרומה גדולה ("מלאכת שלמה" בשם ה"ר יהוסף; "משנה ראשונה"; ועיין "תפארת ישראל" שמיישב הענין בדרך אחרת).

באור משנה ו

בִּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים – זמנים, **מְשַׁעֲרִים אֶת הַכַּלְכָּלָה** – קובעים את שיעורה של הכלכלה, היינו הסל של תאנים או של פירות אחרים, כמה פירות היא מחזיקה, כדי לדעת כמה תרומה צריך להפריש ממנה, כגון אם הכלכלה מחזיקה מאה תאנים, מפריש ממנה כשתי תאנים לתרומה, כמו ששנינו לעיל (א, ז): "אין תורמין לא במידה וכו', אבל תורם הוא את המדוד ואת השקול ואת המנוי": **בַּבְּכוּרוֹת** – בעונת הפירות המקדימים להבשיל, שהם מלאים וגסים, והכלכלה אינה

מִמֶּנּוּ, וְהַשּׁוֹקֵל מִשֶּׁבָּח מִשְּׁלָשְׁתָּן.

ז רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תְּרוּמָה עוֹלָה בְּאֶחָד וּמֵאָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בְּמֵאָה וְעוֹד; "וְעוֹד" זֶה אֵין לוֹ שִׁעוּר. רַבִּי יוֹסֵי בֶּן מְשֻׁלָּם אוֹמֵר: "וְעוֹד" קַב לְמֵאָה סְאָה; שְׁתוּת לַמְדַמֵּעַ.

פירוש ברטנורא

תרומה גדולה אין מפרישים אותה אלא מאומד כדתנן לעיל: **משערין את הכלכלה.** לידע מה שיכנסו בה מן הפירות: **בבכורות.** בזמן שהפירות בבכוריהן הן במלואן והכלכלה מכילה מהן פחות ממה שהיא מכילה מהן בסוף הקיץ, שכבר התחילו להצטמק והן צנומות דקות: **ובאמצע הקיץ.** שהן מבושלות ואינם מצומקות, הכלכלה מחזקת מן הפירות יותר ממה שמחזקת מהן כשהן מבוכרות במלואן, ופחות ממה שהיא מחזקת מהן בסוף הקיץ כשכבר נצטמקו. הלכך משערין בג' זמנים הללו: **ובסייפות.** פירות שבסוף הקיץ: **המונה משובח.** מן המוציא באומד: **והמודד משובח וכו'.** ודוקא במעשרות ובתרומת מעשר, אבל לא בתרומה גדולה כדפרישית:

ז תרומה עולה באחד ומאה. סאה של תרומה שנפלה למאה סאין של חולין, שהם בין הכל אחד ומאה, נוטל אחת מהן ונותנה לכהן והשאר חולין כמו שהיו: **במאה ועוד.** אם נפלה סאה של תרומה לתוך תשעה ותשעים סאין של חולין ומשהו יותר מתשעים ותשעה, וזה המשהו אין לו שיעור, הואיל ויש כאן מאה ועוד משהו, נוטל סאה אחת ונותנה לכהן, והשאר חולין כשהיו: **קב למאה סאה שתות למדמע.** אם נפלה סאה של תרומה בצ"ט של חולין וקב יותר, שהקב הוא שתות לסאה של תרומה המדמעת שהסאה ו' קבים. אז נוטל סאה אחת והשאר חולין כשהיו. אבל אם היו החולין פחות מתשעים ותשעה וקב, הכל מדומע, וימכרו כולם לכהן בדמי תרומה חוץ מדמי סאה של תרומה שבה. והלכה כר"א שאין תרומה עולה בפחות מאחת ומאה. דסתם לן תנא כוותיה בכמה דוכתי. והכל מודים שאין התרומה עולה במאה בלבד, וכ"ש בפחות ממאה דכתיב בתרומת מעשר (במדבר יח) מכל חלבו את מקדשו ממנו, דבר שאתה תורם ממנו אם נפל לתוכו מקדשו, והיינו אחד ממאה, דממאה סאין מפרישין עשרה למעשר ראשון, ומאותן עשרה סאה לתרומת מעשר, ואמר רחמנא שאם חזרה אותה סאה לתשעים ותשעה מקדשתן ונעשה הכל מדומע:

משניות מבוארות – קהתי

מחזיקה מהם אלא מעט, **וּבַסְּיָפוֹת** – ובעונת הפירות המאחרים להבשיל, היינו בסוף הקיץ שהם מצומקים ודקים, והכלכלה מחזיקה מהם הרבה, **וּבְאֶמְצַע הַקַּיִץ** – שהפירות בשלים ואינם גסים, והכלכלה מחזיקה מהם יותר מאשר בעונת הבכורות ופחות מאשר בסוף הקיץ. **הַמּוֹנֶה מְשֻׁבָּח** – המונה את הפירות שבכלכלה, כדי לתרום מן המנוי, הריהו משובח מן התורם על פי אומד דעתו, כלומר ממי שמשער את כמות הפירות שבכלכלה ותורם על פי השערתו זו, **וְהַמּוֹדֵד מְשֻׁבָּח מִמֶּנּוּ** – שיש פירות גסים ויש פירות קטנים, ואין המנין קובע כל כך את שיעורם, לפיכך המודד משובח מן המונה, **וְהַשּׁוֹקֵל מְשֻׁבָּח מִשְּׁלָשְׁתָּן** – שהמשקל הוא השיעור המדוייק ביותר.

בארנו משנתנו כפשוטה, שכהמשך למשניות הקודמות אף היא עוסקת בתרומה גדולה, והיא באה ללמדנו, שאף על פי שאין מפרישים תרומה גדולה אלא מאומד, מכל מקום צריך לקבוע את שיעור הטבל, כדי שאפשר יהא לכוון ולהפריש באומד כשיעור שקבעו חכמים, בעין יפה או בעין בינונית. וזהו ששנינו במשנתנו: "בשלושה פרקים משערים את הכלכלה"... היינו כלכלת הפירות של טבל, שכן בכל עונה כמות הפירות שהיא מחזיקה שונה היא, כמו שבארנו. – פירוש זה מובא ב"מלאכת שלמה" בשם ה"ר יהוסף וכן גם ב"תפארת ישראל" בשם "לחם שמים".

אבל הרמב"ם מפרש, ש"הכלכלה" היינו הסל שמודדים בו את המעשרות, ומכאן שאין משנתנו עוסקת בתרומה גדולה, שהרי שנינו (לעיל א, ז): "אין תורמין לא במידה ולא במשקל ולא במנין", אלא עוסקת היא בתרומת מעשר, שהואיל ושיעורה מפורש בתורה – "מעשר מן המעשר", אין מפרישים אותה באומד, אלא מדקדקים בשיעורה (הל' תרומות ג, י). וזהו ששנינו במשנתנו: "בשלושה פרקים משערים את הכלכלה"... – היינו הסל שמודדים בו תרומת המעשר, כדי לדייק בכל עונה ועונה בשיעורה. והוא הדין בשאר המעשרות. וכן גם הרב מברטנורא מפרש משנתנו על פי הרמב"ם.

ובענין ששנינו בסיפא כותב הרמב"ם: "דבר שדרכו למדוד מודד, ודבר הנשקל שוקל, ודבר שאפשר למנותו מונה. היה אפשר למנותו ולשוקלו ולמודדו, המונה משובח, והמודד משובח ממנו, והשוקל משובח משניהן" (שם שם, יא). נמצא לפי הרמב"ם, שמה ששנינו במשנתנו "והשוקל משובח משלשתן" היינו, שמתוך שלושה אלו – המונה, המודד והשוקל – המשובח ביותר הוא השוקל (עיין "תוספות יום טוב").

גם בעל "משנה ראשונה" מבאר משנתנו בתרומת מעשר, אבל בדרך שונה מהרמב"ם, וזה לשונו:

"בזמן הבכורות מונה ומחשב כמה מחזקת כלכלת התאנים, שאם היא מחזקת מאה תאנים, ידע לעשר ממנה בכל זמן עשר, אבל לא יעשר כן באמצע הקיץ עשר תאנים על סמך השיעור הראשון, שבאמצע הקיץ מחזקת יותר, כגון מאה וחמישים. וצריך לעשר חמש עשרה תאנים. וכן בסייפות. הלכך צריך לשערה בשלשת הזמנים הללו, ולא יסמוך בזמן האחר על שיעור הזמן הראשון. וזהו גם ששנינו: "המונה משובח והמודד משובח ממנו" – אפילו בזמן אחד, פעמים שאין הפירות שווים בגדלם, וכשיעשר במנין אין המעשר מכוון; אבל המודד מכוון יותר, שאם מדד פעם אחת את הכלכלה, והיתה מחזקת עשרים רובע, מותר לעשר על סמך הראשון שני רבעים מן הבכורות, שאפילו אינן שוות כל כך, אי אפשר להיות הפרש אלא בדבר מועט מאד. אבל השוקל ודאי שמשובח, שלעולם המשקל שווה". שונה איפוא פירוש זה מפירושו של הרמב"ם, שאין מדובר כאן בכלכלה שמודדים בה את המעשרות אלא בכלכלה שתורמים ומעשרים ממנה (עיין "מלאכת שלמה", שכך מבואר שם גם פירושו של הרמב"ם).

יום ששי

באור משנה ז

משנתנו דנה בתרומה שנתערבה בחולין, והיא באה ללמד בכמה חולין התרומה בטלה.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תְּרוּמָה עוֹלָה בְּאֶחָד וּמֵאָה – כגון סאה תרומה שנפלה למאה סאה חולין, והם בין הכל אחד ומאה, הרי התרומה עולה, כלומר שהיא בטלה בחולין, והתערובת מותרת לישראל, אלא שצריך ליטול ממנה סאה אחת, היינו כשיעור התרומה שנפלה לתוכה, וליתנה לכהן. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בְּמֵאָה וְעוֹד** – תרומה עולה במאה ועוד, **"וְעוֹד" זֶה אֵין לוֹ שִׁעוּר** – כגון אם נפלה סאה תרומה לתשעים ותשע סאה ועוד משהו חולין, והם בין הכל מאה ועוד משהו, הרי התרומה בטלה, ונותן ממנה סאה לכהן, והשאר חולין. **רַבִּי יוֹסֵי בֶּן מְשֻׁלָּם אוֹמֵר: "וְעוֹד"** – היינו: **קַב לְמֵאָה סְאָה** – שאם נפלה סאה תרומה לתשעים ותשע סאה וקב חולין, הרי זו בטלה; **שְׁתוּת לַמְדַמֵּעַ** – כלומר שה"ועוד" הוא שישית משיעור התרומה המדמעת (הסאה = 6 קבים), שאם אין שיעור זה נוסף על המאה חולין, הכל נעשה מדומע; ולפי זה משערים בכל תערובת, כגון קב תרומה שנפל למאה קב ועוד ששית הקב חולין, הרי זו בטלה. ההלכה כרבי אליעזר. שכן בהרבה מקומות נישנו סתם משניות כמותו. ברם, הכל מודים, שאם אין בחולין אלא תשעים ותשעה כנגד התרומה שנתערבה בה, וכל שכן פחות מכן, הכל נעשה מדומע, כלומר שדין התערובות כתרומה ואסורה לזרים. ובירושלמי סמכו דין זה על הכתוב בתרומת מעשר (**במדבר יח, כט**): "מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה' מכל חלבו את מקדשו ממנו", ודרשוהו: דבר שאתה תורם ממנו אם נפל לתוכו, מקדשו, והיינו: אחד ממאה, שהוא תרומת מעשר על עשרה מעשר ראשון שמפרישים ממאה חולין, ואמרה תורה, שאם חזר אותו "אחד" לתשעים ותשעה הנותרים, הרי הוא מקדשם, ונעשה הכל מדומע. ברם, אין זו אלא אסמכתא בלבד, שכן מן התורה תרומה בטלה ברוב כשאר הדברים האסורים, אלא שחכמים החמירו בתרומה שהיא קודש, שאינה בטלה אלא באחד ומאה, והסמיכו שיעור

ח רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: תְּאֵנִים שְׁחוֹרוֹת מַעֲלוֹת אֶת הַלְּבָנוֹת, לְבָנוֹת מַעֲלוֹת אֶת הַשְּׁחוֹרוֹת; עִגּוּלֵי דְבֵלָה, הַגְּדוֹלִים מַעֲלִים אֶת הַקְּטַנִּים, וְהַקְּטַנִּים מַעֲלִין אֶת הַגְּדוֹלִים; הָעִגּוּלִים מַעֲלִין אֶת הַמַּלְבְּנִים, וְהַמַּלְבְּנִים מַעֲלִין אֶת הָעִגּוּלִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: בְּיָדוּעַ מַה נָּפְלָה, אֵין מַעֲלוֹת זוֹ אֶת זוֹ; וּכְשֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ מַה נָּפְלָה, מַעֲלוֹת זוֹ אֶת זוֹ.

ט כֵּיצַד? חֲמִשִּׁים תְּאֵנִים שְׁחוֹרוֹת וַחֲמִשִּׁים לְבָנוֹת: נָפְלָה שְׁחוֹרָה — שְׁחוֹרוֹת אֲסוּרוֹת וְהַלְּבָנוֹת מֻתָּרוֹת; נָפְלָה לְבָנָה — לְבָנוֹת אֲסוּרוֹת וּשְׁחוֹרוֹת מֻתָּרוֹת; בְּשֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ מַה נָּפְלָה — מַעֲלוֹת זוֹ אֶת זוֹ. וּבְזוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַחְמִיר, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מֵקֵל.

י וּבְזוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מֵקֵל וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מַחְמִיר: בְּדוֹרֵס לִטְרָא קְצִיעוֹת עַל פִּי הַכַּד וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹהִי — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר

פירוש ברטנורא

ח תאנים שחורות מעלות את הלבנות. תאנה של תרומה, שחורה או לבנה, שנפלה למאה תאנים של חולין חציין שחורות וחציין לבנות, כולן מצטרפין לבטלה, שאם היה רוצה היה דורסן ומערבן הכל ביחד. ואם שחורה נפלה, מעלה אחת מן השחורות, ואם לבנה מעלה אחת מן הלבנות, והשאר חולין כשהיו: **עגולי דבלה.** דבלות תאנים הנדרסים בעגול, גדולים מעלים את הקטנים, אם יש שם חמשים עגולים קטנים וכ"ה עגולים גדולים, ואחד מן הגדולים כשנים מן הקטנים, ונפל לתוכן עגול קטן של תרומה, מסייעות כולן לבטל. וכן עגולים ומלבנים. עגולים הם הנדרסות בעגול, מלבנים תאנים הנדרסות בצורת רבוע כמין דפוס שעושים בו הלבנים מרובעות: **ורבי אליעזר אוסר.** אם שחורה נפלה השחורות אסורות, ואם לבנה נפלה הלבנות אסורות, וכן בגדולים וקטנים, ועגולים ומלבנים, הדומין לאותה שנפלה אסורים: **בידוע מה נפלה.** שחורה או לבנה, אין מעלות, לפי שיכול לאכול האחרות וכיון דמותרות הן אין מסייעות לבטל. אבל אם אין ידוע אם שחורה נפלה או לבנה נפלה, כיון דכולן בספק איסור, מעלות זו את זו. והלכה כר"ע:

ט כיצד. לפרושי מלתיה דר"ע קאתי: **ובזו ר' אליעזר מחמיר.** בהא דתנינן לעיל, אבל במאי דבעינא למימר לקמן הוי איפכא:

י בדורס ליטרא קציעות. ליטרא של תאנים יבשים של תרומה: **על פי הכד.** של חולין, והרבה כדין יש: **ואין ידוע.** באיזה כד דרסה, ובכל כד יש מאה ליטרות של חולין, אפילו אין כאן מאה כדין שרי רבי אליעזר. ואע"פ שידוע הוא שהליטרא של תרומה היא בפי הכד ואינה מעורבת עם החולין, רואין

משניות מבוארות – קהתי

זה לכתוב, כמו שהבאנו מהירושלמי (עיין "תוספות יום טוב").

באור משנה ח

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: תְּאֵנִים שְׁחוֹרוֹת מַעֲלוֹת אֶת הַלְּבָנוֹת – אם תאנה לבנה של תרומה נפלה למאה תאנים של חולין, שחלק מהן שחורות וחלק מהן לבנות, הרי אלו מצטרפות להעלות, כלומר לבטל, את התאנה של תרומה, וכן **לְבָנוֹת מַעֲלוֹת אֶת הַשְּׁחוֹרוֹת** – שאם התאנה של תרומה, שנתערבה במאה התאנים של חולין, היתה שחורה, מצטרפות התאנים הלבנות לתאנים השחורות כדי לבטלה באחד ומאה; **עִגּוּלֵי דְבֵלָה** – תאנים דרוסות ודבוקות שצורת עיגול להן, **הַגְּדוֹלִים מַעֲלִים אֶת הַקְּטַנִּים, וְהַקְּטַנִּים מַעֲלִין אֶת הַגְּדוֹלִים** – אם נפל עיגול של תרומה, גדול או קטן, לתוך עיגולים של חולין, מקצתם גדולים ומקצתן קטנים, ויש בין הכל כדי מאה נגד העיגול של תרומה, הרי הם מצטרפים לבטל את העיגול של תרומה. **הָעִגּוּלִים מַעֲלִין אֶת הַמַּלְבְּנִים, וְהַמַּלְבְּנִים מַעֲלִין אֶת הָעִגּוּלִים** – "מלבנים" היינו תאנים דרוסות ודבוקות שצורת מלבן להן, ומצטרפים העיגולים והמלבנים של חולין לשיעור מאה, כדי לבטל עיגול או מלבן של תרומה שנפל לתוכם. – רבי יהושע סובר, שאף על פי שחלק של התערובת אינו בכלל ספק איסור, מכל מקום הולכים בזה לקולה, והכל מצטרף לבטל את התרומה באחד ומאה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר** – כגון אם התאנה של תרומה שנתערבה בתאנים של חולין היא שחורה, השחורות אסורות משום מדומע, ואין הלבנות מצטרפות עמהן לבטל את התרומה; ואם היא לבנה, הלבנות אסורות. וכן בעיגולים ומלבנים, בגדולים וקטנים, שהדומים לתרומה שנפלה בתוכם, הואיל והם בכלל ספק איסור, אסורים משום מדומע, ואלה שאינם בכלל ספק איסור, אינם מצטרפים לבטל את התרומה. **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: בְּיָדוּעַ מַה נָּפְלָה** – אם ידוע איזו תאנה נפלה, כגון שחורה או לבנה, **אֵין מַעֲלוֹת זוֹ אֶת זוֹ** – אין השחורות מעלות את הלבנות ולא הלבנות את השחורות, שאותן שאינן בכלל ספק איסור אינן מסייעות לבטל את התרומה, כמבואר במשנה הבאה, **וּכְשֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ מַה נָּפְלָה** – אם שחורה נפלה או לבנה נפלה, הואיל וכולן בכלל ספק איסור, **מַעֲלוֹת זוֹ אֶת זוֹ** – מצטרפות הן לבטל את התרומה באחד ומאה. והלכה כרבי עקיבא.

שבת קודש

באור משנה ט

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת, והיא באה לפרש דברי רבי עקיבא.

כֵּיצַד – אומר רבי עקיבא, שבידוע מה נפלה אין מעלות זו את זו, וכשאינו ידוע מה נפלה, מעלות זו את זו? כגון **חֲמִשִּׁים תְּאֵנִים שְׁחוֹרוֹת וַחֲמִשִּׁים לְבָנוֹת** – של חולין, **נָפְלָה שְׁחוֹרָה** – נפלה תאנה שחורה של תרומה למאה תאנים אלו, **שְׁחוֹרוֹת אֲסוּרוֹת** – משום מדומע, **וְהַלְּבָנוֹת מֻתָּרוֹת** – שהרי אינן ממין התרומה שנפלה לתוכן; **נָפְלָה לְבָנָה** – אם תאנה לבנה של תרומה נפלה למאה התאנים הללו, **לְבָנוֹת אֲסוּרוֹת** – משום מדומע, **וּשְׁחוֹרוֹת מֻתָּרוֹת** – שאינן ממין התרומה; **בְּשֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ מַה נָּפְלָה** – אם תאנה שחורה של תרומה או תאנה לבנה, **מַעֲלוֹת זוֹ אֶת זוֹ** – מצטרפות כל התאנים לבטל את התרומה באחד ומאה, הואיל וכולן בכלל ספק איסור. **וּבְזוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַחְמִיר** – בדין זה ששנינו כאן רבי אליעזר מחמיר וסובר, שאף על פי שאינו ידוע מה נפלה, אינן מצטרפות, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מֵקֵל** – וסובר, שאף על פי שידוע מה נפלה, הרי הן מצטרפות, אבל בדין דלהלן (במשנה הבאה) הרי זה להיפך, שרבי אליעזר מיקל ורבי יהושע מחמיר.

באור משנה י

וּבְזוֹ – בהלכה זו השנוייה להלן במשנתנו, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מֵקֵל וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מַחְמִיר: בְּדוֹרֵס לִטְרָא קְצִיעוֹת** – של תרומה; ה"קציעות" הן תאנים חתוכות שמתקינים מהן דבילות, והיו דורסים וכותשים אותן על פני כלים מעוגלים, ועושים מהן "עיגולי דבלה"; **עַל פִּי הַכַּד** – שיש בה מאה ליטרא קציעות של חולין, ויש שם עוד כדים הרבה, שבכל אחת מהן יש מאה ליטרא קציעות (ברטנורא), **וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹהִי** – הכד שדרס על פיה את ליטרת הקציעות של תרומה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ הֵן פְּרוּדוֹת** – רואים את הקציעות שבכל כד כאילו אינן דבוקות אלא פרודות, ונמצאות כולן מעורבות, **וְהַתַּחְתּוֹנוֹת מַעֲלוֹת אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת** – כלומר אף על פי שהקציעות של תרומה הן על פי הכד, ואינן מעורבות עם הקציעות שבשולי הכד, מכל מקום מקל בזה רבי אליעזר וסובר, שרואין אותן כאילו הן מעורבות כאחת, והקציעות התחתונות שבכד

אוֹמֵר: רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ הֵן פְּרוּדוֹת, וְהַתַּחְתּוֹנוֹת מַעֲלוֹת אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לֹא תַעֲלֶה עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם מֵאָה כַּדִּים.

פירוש ברטנורא

אותן כאילו נפרדו ממקומן ונתערבו החולין בתרומה ועולין באחד ומאה. ורבי יהושע סבר כיון דאינה מעורבת אין התחתונות מסייעות לבטל את העליונות, אלא השולים מותרים והפומים אסורים, עד שיהיו שם מאה כדין ויתבטל פי חבית זה במאה פומין, והלכה כרבי יהושע:

משניות מבוארות – קהתי

מצטרפות לבטל במאה ואחד את הקציעות העליונות של תרומה. ברם, בתאנים לבנות ושחורות מחמיר רבי אליעזר וסובר (לעיל במשנה ח), שאינן מעלות אלו את אלו, לפי שניכרות הן ואינן מתערבות (**ברטנורא; "תפארת ישראל"**). הרמב"ם מפרש: "מי שלקח ליטרא תאנים של תרומה וכתשן ונתנן על פי כד התאנים של חולין ויש שם הרבה כדים ואין ידוע איזו היא, אומר רבי אליעזר, שאם היה בכל הכדים מאה ליטרא, נחשב כאילו התאנים כולן מפורדות ושנתערב ליטרא במאה ליטרות ותעלה באחד ומאה". **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לֹא תַעֲלֶה** – אין ליטרת הקציעות של תרומה בטלה במאה ואחת ליטראות שבכד, שהואיל והקציעות של תרומה הן על פי הכד, ואינן מעורבות בכל הקציעות שבכד, מחמיר רבי יהושע וסובר, שאין הקציעות התחתונות מצטרפות לבטלן, כלומר שהקציעות שבשולי הכדים מותרות, **עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם מֵאָה כַּדִּים** – אלא אם כן היו שם מאה כד של חולין, ונמצא פי הכד שדרס עליה את הקציעות של תרומה בטל במאה הפיות של הכדים האחרות; ולוקח כד אחת מהן ומוכרה לכהן חוץ מדמי אותה ליטרא של תרומה, והשאר מותרות. ברם, בתאנים לבנות ושחורות מקל רבי יהושע וסובר (לעיל משנה ח), שמעלות אלו את אלו, הואיל ומעורבות הן. והלכה כרבי יהושע.

יש מדייקים בדברי רבי יהושע "עד שיהיו שם מאה כדים", שהולך הוא לשיטתו (לעיל משנה ז), שתרומה עולה במאה ומשהו, הלכך דיו במאה כד, שבמאה הפיות יש בלא ספק מאה ומשהו נגד הליטרא של תרומה ("תוספות אנשי שם"), אבל הרמב"ם פוסק: "אם היו שם מאה כד וכד, הרי זו תעלה" (הל' תרומות יד, ו).

בתוספתא נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה בענין מחלוקתם של רבי אליעזר ורבי יהושע, ומובאת היא בבבלי (ביצה ג, ב; זבחים עג, א), וכן נאמרו דעות שונות בטעם מחלוקת זו (עיין "מלאכת שלמה ו"משנה ראשונה"). מכל מקום משנתנו היא אליבא דרבי מאיר, וביארנוה על פי הרב מברטנורא ו"תפארת ישראל". – ברם, בעל "תפארת ישראל" מוסיף בטעמו של רבי אליעזר, שאף על פי שהקציעות התחתונות אינן בכלל ספק דימוע, מכל מקום סובר רבי אליעזר שהתחתונות מעלות את העליונות, לפי שתרומת פירות מדרבנן היא. וכן מבואר בתוספות (זבחים שם).

המשך ביאור למס' יבמות ליום רביעי עמ' א

1 נוֹהֲגִין הָיְינוּ שֶׁיּוֹנְקִים מִבְּהֵמָה טְהוֹרָה בְּיוֹם טוֹב. מקשה הגמרא: הֵיכִי
2 דָּמֵי – במה מדובר, אִי דְּאִיכָּא סַכָּנָה – אם באופן שיש סכנה, מדוע
3 דווקא ביום טוב היו יונקים, הלא אֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת נַמִּי היה צריך
4 להתיר להם לינוק, כיון שפיקוח נפש דוחה כל התורה. וְאִי באופן
5 דְּלֵיכָּא [–שאין] סַכָּנָה, אם כן אֲפִילּוּ בְּיוֹם טוֹב צריך להיות אָסוּר,
6 כמו בשבת.
7 מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרך דינו של אבא שאול אלא
8 באופן דְּאִיכָּא צַעֲרָא – שיש לו צער אם לא יינק, וְקָסָבַר אבא
9 שאול שכיון שיונק מְפֻרָּק כְּלָאחַר יָד הוּא, כלומר את מלאכת
10 'מפרק' הוא עושה בשינוי, שכן יונק בפיו ולא כדרך חליבה שהיא
11 בידים, וכל מלאכה הנעשית בשינוי אינה אסורה אלא מדרבנן,
12 לכך, בְּשַׁבָּת דְּאִיסּוּר סְקִילָה – שאיסורו חמור בכך שהעושה
13 מלאכה בשבת במזיד חייב סקילה, גָּזְרוּ בו רַבָּנָן שלא לינוק בשבת
14 אף שהיא מלאכה בשינוי. אבל יוֹם טוֹב דְּאִיסּוּר לָאו – שהעושה
15 מלאכה ביום טוב עובר רק באיסור לא תעשה ואינו בסקילה, אין
16 איסורו חמור כשל שבת, וּלֹא גָּזְרוּ בֵּיהּ רַבָּנָן לאסור לינוק בשינוי
17 כשיש צער.
18 הגמרא חוזרת להביא ראיה בענין קטן אוכל נבלות שבית דין
19 מצווים להפרישו: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, נאמר בתורה לענין
20 איסור אכילת שרצים (ויקרא יא מב) 'לֹא תֹאכְלוּם כִּי שֶׁקֶץ הֵם', ופסוק
21 זה מיותר שהרי כבר נכתבו כמה איסורים בשרצים, ולכן דורשים
22 בו חכמים כאילו נאמר 'לֹא תַּאֲכִילוּם', והיינו לְהַזְהִיר הַגְּדוֹלִים עַל
23 הַקְּטַנִּים שמוטל על הגדולים להזהיר את הקטנים שלא יאכלו
24 שרצים. מוכיחה הגמרא: מַאי לָאו – האם אין כוונת הברייתא
25 דְּאָמַר לְהוּ לֹא תֹּאכְלוּ – שחובה על הרואה את הקטן אוכל שרץ
26 להזהירו על כך, והרי מוכח שמצווים להפריש את הקטן מאיסור.
27 דוחה הגמרא: לֹא – אין כוונת הברייתא שיפרישום, אלא דְּלֹא
28 לִיסְּפוּ (ליה) [לְהוּ] בְּיָדַיִם – שלא יאכילו את הקטנים שרצים בידים.
29 אך אם אוכלים מעצמם יתכן שאין בית דין מצווים להפרישם.
30 הגמרא מביאה ראיה דומה: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, נאמר לגבי
31 איסור אכילת דם (ויקרא יז יב) 'כָּל נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא תֹאכַל דָּם', ופסוק
32 זה מיותר שהרי כבר נאמרו כמה איסורים באכילת דם, ולכן
33 דורשים שבא הכתוב ללמדנו לְהַזְהִיר הַגְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים שלא
34 יאכלו דם. מוכיחה הגמרא: מַאי לָאו – האם אין כוונת הברייתא
35 דְּאָמַרִי לְהוּ לֹא תֹּאכְלוּ – שהגדולים צריכים להזהיר את הקטנים
36 שלא יאכלו דם, הרי מוכח שמצווים להפריש את הקטן מאיסור.
37 דוחה הגמרא: לֹא – אין כוונת הברייתא שיפרישום מכך, אלא דְּלֹא
38 לִיסְּפוּ לְהוּ – שלא יאכילו את הקטנים דם בְּיָדַיִם.
39 הגמרא מביאה עוד ראיה: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, נאמר לגבי
40 איסור הכהנים להיטמא למת (ויקרא כא א) 'אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי
41 אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו', ומכפילות הלשון של
42 'אמור' 'ואמרת', דורשים חכמים לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים שלא
43 יטמאו למת. מוכיחה הגמרא: מַאי לָאו – האם אין כוונת הברייתא
44 דְּאָמַר לְהוּ לֹא תְּטַמְּאוּ – שחובה על הגדול להפריש את הקטנים מן
45 הטומאה, הרי שמצווים להפריש את הקטן מאיסור.
46 דוחה הגמרא: לֹא – אין ראיה מכאן, שאין כוונת התורה שיפרישו
47 את הקטנים מלהיטמא, אלא דְּלֹא לִיטַּמּוּ לְהוּ – שלא יטמאו
48 הגדולים את הקטנים בְּיָדַיִם.
49 הגמרא מבארת את הצורך בשלש דרשות דומות להזהיר גדולים
50 על הקטנים: וּצְרִיכִי – שלשת הלימודים שאין להאכיל קטנים
51 איסור בידים מ'שקצים' ומ'דם' ומ'טומאת כהנים' הוצרכו, שכן אי
52 אפשר ללמדם זה מזה. דְּאִי אַשְׁמְעִינַן זאת רק באיסור שְׁקָצִים, היינו
53 אומרים שדווקא שקצים אסור להאכילם בידים,

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף עד ע"ב: הגמרא דורשת מן הפסוק שעם המן ירדו דברים נוספים: **'אוֹ דָכוּ בַּמִּדֹּכָה'** (שם יא ח), **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב וְאִיתֵימָא רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל עִם הַמָּן תַּכְשִׁיטֵי נָשִׁים** - בשמים שנשים מתקשטות בהם, שהוא **דָּבָר שֶׁנִּידּוּךְ** [-הנשחק] **בַּמִּדּוֹכָה. 'וּכְשֶׁלּוֹ בַּפָּרוּר', אָמַר רַבִּי חָמָא, מְלַמֵּד שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל עִם הַמָּן צִיקֵי קְדֵירָה** - תבלינים הנותנים טעם וריח טוב במאכל.

דברים נוספים שירדו עם המן: בתרומת המשכן נאמר (שם לו ג) **'וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר'. מַאי 'בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר'** - מדוע נאמר פעמיים, **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן,** את הנדבה הביאו **מִדָּבָר שֶׁיָּרַד לָהֶם** עם המן שנאמר בו (שם טז כא) **וַיִּלְקְטוּ** אותו **בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר', מְלַמֵּד שֶׁיָּרְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת עִם הַמָּן** ומהם נתנו לעבודת המשכן. וכן יש לדרוש מהפסוק (שם לה כז) **'וְהַנְּשִׂיאִים הֵבִיאוּ אֵת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם', תָּנָא** - ושנינו בברייתא, **נְשִׂיאִים מַמָּשׁ** - עננים הביאום עם ירידת המן, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** - וכן מצאנו לשון נשיאים בעננים כמו שנאמר (משלי כה יד) **'נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן'.**

הגמרא ממשיכה לבאר את פסוקי המן: **'וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן', אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ,** 'לשד' מלשון שדיים, **מַה שַּׁד זֶה תִּינוֹק טוֹעֵם בָּהּ כַּמָּה טְעָמִים** - לפי מה שהאם אוכלת משתנה טעם החלב, **אַף הַמָּן כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹכְלִין אוֹתוֹ מוֹצְאִין בּוֹ כַּמָּה טְעָמִים. אִיבָּא דְּאָמְרִי, לְשַׁד מַמָּשׁ, מַה שַּׁד זֶה מִתְּהַפֵּךְ** [-משתנה צבעו] **לְכַמָּה גְּוָונִין, אַף הַמָּן מִתְּהַפֵּךְ לְכַמָּה טְעָמִים.**

'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּתֵּת ה' לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ' (שמות טז ח), **תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, בָּשָׂר שֶׁשָּׁאֲלוּ שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן** - שהרי היה להם מקנה רב, **נִיתַּן לָהֶם שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן** - בשעת ערב שאינה נוחה להכין סעודה,

אבל **לֶחֶם שֶׁשָּׁאֲלוּ כְּהוֹגֶן,** שהרי אי אפשר להתקיים בלעדיו, **נִיתַּן לָהֶם כְּהוֹגֶן** - בבוקר שיש שהות להכינו. **מִכָּאן** - ממה שירד השליו בערב, **לִמְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם בָּשָׂר אֶלָּא בַּלַּיְלָה,** כדי שתהיה אכילתו ביום קלה מבלילה. מקשה הגמרא: **וְהָאָמַר אַבָּיֵי** (לעיל ע"א) **הַאי מַאן דְּאִית לֵיהּ סְעוּדְתָּא לֹא לֵאכְלֵיהּ אֶלָּא בִּימָמָא** - מי שיש לו סעודה לאכול, לא יאכלנו אלא ביום, כדי שיראה את מאכלו וישבע.

מתרצת הגמרא: **כְּעֵין יְמָמָא קָא אַמְרִינָן** - כוונת אביי שיאכל לאור האבוקה, שהוא כעין יום.

אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, בַּתְּחִלָּה הָיוּ יִשְׂרָאֵל דּוֹמִין כְּתַרְנְגוֹלִים שֶׁמְּנַקְּרִין בָּאַשְׁפָּה - אוכלים מעט בלא קביעות, **עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה וְקָבַע לָהֶם זְמַן סְעוּדָה** בבוקר ובערב.

הגמרא מיישבת סתירה בין שני פסוקים האמורים בעונש מתלונני השליו: בפסוק אחד נאמר (במדבר יא לג) **'הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם** וגו' וַיַּךְ ה' בָּעָם', למדנו שנענשו מיד, **וּכְתִיב** בפסוק אחר (שם יא כ) שאכלו מן השליו **'עַד חֹדֶשׁ יָמִים'. הָא כֵּיצַד** מתקיימים שני המקראות, אלא **בֵּינוֹנִים לְאַלְתַּר מֵתוּ, וּרְשָׁעִים מִצְטַעֲרִין וְהוֹלְכִין עַד חֹדֶשׁ יָמִים.**

רש"י

תכשיטי נשים — בשמים שהן דוכות במדוכה ומתקשטות בהן להיות ריחן ערב לבעליהן. **ציקי קדירה** — תבלין לתבשיל ערב ומבושם. **שירדו להן אבנים טובות** — הביאו נדבה ממה שמוצאין בבוקר בבוקר כשיוצאין ללקוט את המן שנאמר וילקטו אותו בבוקר בבוקר. **נשיאים ממש** — עננים היו. **שד זה תינוק מוצא בו כל מיני טעמים** — שהאם אוכלת. **לחם ששאלו כהוגן** — שאי אפשר להיות בלא לחם. **ניתן להם כהוגן** — בבוקר שיש שהות להכינו. **בשר שאלו שלא כהוגן** — מתוך כרס מלאה שהרי מקנה רב היה להם. **שלא כהוגן** — ירד להם עם חשיכה שעה שאינה ראויה לתקן אותה עד שעת הסעודה. **כעין יממא** — באור האבוקה. **וקבע להם זמן סעודה** — בבוקר ובערב.

תִּיתֵּיב גַּבֵּיהּ מִמָּה נַפְשָׁךְ – הרי החרשת יכולה לשהות אצלו, לפי כל אחד מצדדי הספק, אִי קְנוּיָה הִיא – אם החרשת היתה קנויה לגמרי לבעלה, הָא קְנוּיָה הִיא לגמרי וכשמייבם אותה פוקעת זיקת הקטנה ואינה זקוקה עוד לחליצה. וְאִי לָאו קְנוּיָה הִיא – ואם החרשת לא היתה קנויה לבעלה, הָא נָכְרִית בְּעָלְמָא הִיא – הרי היא אשה זרה שלא היתה נשואה לראשון ואינה יבמה וכשהקטנה תגדל ותחלוץ היא לא תאסור את החרשת על בעלה. ואם רב אמר שיבנוס את החרשת ויוציאה בגט, בהכרח שלדעתו החרשת היא זאת שקנויה ומשויירת, ואילו הקטנה ספק קנויה ספק אינה קנויה. שואלת הגמרא: וְכִי תֵּימָא – ואם תאמר, גם אם הקטנה היא זאת שקנויה ואינה קנויה והחרשת קנויה ומשויירת, עדיין יקשה קְטַנָּה, אַמַּאי תַּמְתִּין עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתַחְלוֹץ, תִּיתֵּיב גַּבֵּיהּ – תשהה הקטנה אצלו, כלומר שייבם את הקטנה ותשאר להיות אשתו לפי כל אחד מצדדי הספק, אִי – אם קְנוּיָה הִיא בקנין גמור, הָא – הרי קְנוּיָה הִיא, וכשמייבמה פוקעת הזיקה של החרשת, וְאִי לָאו קְנוּיָה הִיא – ואם אינה קנויה כלל, הרי נוּכְרִיתָא בְּעָלְמָא הִיא, ואין מה שיאסור אותה עליו.

משיבה הגמרא: אִם כֵּן שייבם מתחילה את הקטנה ותשאר תחתיו, הַחֵרֶשֶׁת בְּמָה תִּיפּוּק – החרשת במה תצא ותותר לשוק, הלא לאו בת חליצה היא, ולכונסה אינו יכול, שמא הקטנה קנויה לגמרי ובת יבום היא, ולאחר שכנסה שוב אינו בונס את צרתה. ומאחר שרב רצה בתקנת שתיהן, לכן אמר לבנוס את החרשת ולהוציאה בגט ולחלוץ לקטנה בשתגדל.

הגמרא מביאה ראיה לדברי רב חסדא מברייתא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, חָכֵי נַמֵּי מִיסְתַּבְּרָא – כך גם מסתבר כִּדְקָא מְתָרֵץ רַב חִסְדָּא אַלִּיבָּא דְּרַב – כפי שביאר רב חסדא על פי שיטתו של רב, שהחרשת קנויה ומשויירת, ואילו קטנה היא ספק קנויה ספק אינה קנויה, דְּתַנְיָא בברייתא, שְׁנֵי אַחִין שהיו נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת יְתוֹמוֹת קְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת. מֵת בַּעְלָהּ שֶׁל קְטַנָּה ונפלה ליבום לפני בעלה של החרשת אחותה, הַחֵרֶשֶׁת יוֹצְאָה בְּגֵט, לפי שהיא נאסרת על בעלה מדין אחות זקוקתו וּקְטַנָּה תַּמְתִּין עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתַחְלוֹץ. ואם מֵת בַּעְלָהּ שֶׁל חֵרֶשֶׁת, הַקְּטַנָּה יוֹצְאָה מבעלה בְּגֵט, שמא היא אינה קנויה ונאסרת משום אחות זקוקתו החרשת. וְהַחֵרֶשֶׁת אֲסוּרָה לְעוֹלָם. לכונסה אינו יכול שמא הקטנה קנויה לגמרי והחרשת נאסרת משום אחות גרושתו, וחליצה לא מועילה בחרשת. וְאִם עבר וּבָא עַל הַחֵרֶשֶׁת אחרי שגירש את אחותה הקטנה, נוֹתֵן לָהּ גֵּט וְהוּתְּרָה בכך החרשת לשוק. והטעם, שאם הקטנה אשת היבום קנויה לגמרי, נפטרה החרשת משום אחות אשה וביאתו על החרשת היא ביאת זנות, ואם הקטנה אינה קנויה כשבא על החרשת קיים מצות יבום ופוטרה בגט ומותרת.

הגמרא מבארת את הראיה לרב חסדא: אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא – מובן הדבר אם הַחֵרֶשֶׁת קְנוּיָה וּמְשׁוּיֶירֶת, וְהַקְּטַנָּה ספק קְנוּיָה לגמרי וְספק אֵינָהּ קְנוּיָה, מִשּׁוּם הָכֵי – לכן אמרה הברייתא, דְּכִי בָּא – שאם היבום בא עַל הַחֵרֶשֶׁת, נוֹתֵן לָהּ גֵּט וְהוּתְּרָה לשוק, דְּאָמְרַת מִמָּה נַפְשָׁךְ, אִי קְטַנָּה קְנוּיָה הִיא לבעלה, הָא נָפְקָא – הרי יוצאת החרשת מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. וְאִי לָאו קְנוּיָה לבעלה, בביאתו על החרשת שַׁפִּיר מְיַבֵּם – קיים יפה מצות יבום, ונותן לה גט ומתירה לשוק. אֶלָּא אִי אָמְרַת שהחֵרֶשֶׁת קְנוּיָה וְאֵינָהּ קְנוּיָה, והקְטַנָּה קְנוּיָה וּמְשׁוּיֶירֶת, אם כן כִּי בָּא היבום עַל הַחֵרֶשֶׁת אַמַּאי נוֹתֵן לה גֵּט וְהוּתְּרָה לשוק, הלא הקטנה קנויה לו במקצת ונמצא שהחרשת היא אחות אשתו במקצת, הֲוָיָא לֵיהּ ביאתו על החרשת בִּיאָה פְּסוּלָה, וּבִיאָה פְּסוּלָה לֹא פָּטְרָה את החרשת מחליצה, ואינה יכולה לחלוץ.

הגמרא מנסה לדחות את הראיה מהברייתא לרב חסדא: הָא מַנִּי – ברייתא זו בשיטת מי הולכת, רַבִּי נְחֶמְיָה הִיא. דְּאָמַר רבי נחמיה (נ:) בִּיאָה פְּסוּלָה פּוֹטֶרֶת מֵחֲלִיצָה, ולכן אף שביאתו בחרשת היתה פסולה, מכל מקום היא פוטרת מחליצה ולכן נותן לה גט ומותרת. וניתן אם כן לומר שהחרשת ספק קנויה ספק אינה קנויה, והקטנה קנויה ומשויירת ואין ראיה לרב חסדא.

דוחה הגמרא: אִי רַבִּי נְחֶמְיָה, אֵימָא סֵיפָא – אמור ובאר את הסיפא של הברייתא, מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי יְתוֹמוֹת קְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת, וּמֵת, אם בָּא הַיָּבָם עַל הַקְּטַנָּה וְחָזַר וּבָא עַל הַחֵרֶשֶׁת, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו של היבם עַל הַחֵרֶשֶׁת, נֶאֱסְרוּ שְׁתֵּיהֶן עָלָיו – על היבם. החרשת אסורה עליו, כיון שיתכן שהקטנה קנויה וכשבא עליה פקעה זיקת החרשת ונאסרה על היבם. הקטנה אמנם מעיקר הדין מותרת, שהרי אם היא קנויה הרי היא יבמתו, ואם אינה קנויה נברית בעלמא היא ואינה נאסרת בביאת החרשת, אלא שחכמים אסרוה על היבם כפי שיבואר להלן. כֵּיצַד היא תַּקָּנָתָן, חֵרֶשֶׁת יוֹצֵאת ממנו בְּגֵט ומותרת לשוק, לפי שאם הקטנה קנויה, ביאת היבם עליה פוטרת את החרשת. ואם הקטנה אינה קנויה, ביאת החרשת פוטרת את עצמה, וּקְטַנָּה תַּמְתִּין עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתַחְלוֹץ.

הגמרא מוכיחה שלא יתכן שהקטנה קנויה ומשויירת והחרשת ספק קנויה והברייתא כרבי נחמיה: אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא – זה מובן אם תאמר שהַחֵרֶשֶׁת קְנוּיָה וּמְשׁוּיֶירֶת והקְטַנָּה קְנוּיָה וְאֵינָהּ קְנוּיָה וְרַבָּנָן הִיא, ולכן ברישא במקרה שחרשת נפלה ליבום והיבם היה נשוי לאחותה הקטנה, אם היבם בא על יבמתו החרשת נותן לה גט ומותרת. והיינו משום שביאתו על החרשת פוטרת את עצמה, ממה נפשך, וכמו שהתבאר לעיל. לפי זה מובנת גם הסיפא, שם נאמר שקטנה וחרשת שנפלו ליבום מאח אחד, אם היבם בא על הקטנה ואחר כך בא על החרשת, החרשת יוצאת בגט והקטנה בחליצה כשתגדל, ולכאורה קשה מדוע צריכה הקטנה חליצה, הלא אם היא קנויה לגמרי ביאתה פוטרת את עצמה, ואם אינה קנויה נברית בעלמא היא ודי לה בגט. אלא מִשּׁוּם הָכֵי הקטנה תַּמְתִּין עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתַחְלוֹץ, דְּדִלְמָא קָדִים וּבָעֵיל חֵרֶשֶׁת בְּרִישָׁא – שחכמים גזרו שמא יבוא על החרשת תחילה ואחר כך על הקטנה, ויטעו לומר שגם באופן זה יפטרו את שתיהן בגט, בעוד שמצד הדין הקטנה צריכה חליצה. וביאת הקטנה אינה פוטרת את עצמה כיון שבא תחילה על החרשת וְהַוְיָא לֵיהּ בִּיאָה דִּקְטַנָּה בִּיאָה פְּסוּלָה, מצד איסור שני בתים. ובביאת החרשת, הקטנה אינה נפטרת שהרי יתכן שהיא קנויה לגמרי והחרשת קניינה משוייר.

אֶלָּא אִי אָמְרַת רַבִּי נְחֶמְיָה – אולם אם תאמר שהקטנה קנויה ומשויירת והחרשת ספק קנויה ספק אינה קנויה, אמנם את הרישא תרצנו שהברייתא כרבי נחמיה ולכן במקרה שחרשת נפלה ליבום לפני אח בעלה שהיה נשוי לאחותה הקטנה, מובן מדוע אם היבם בא על יבמתו החרשת נותן לה גט ומותרת, על אף שהביאה על החרשת פסולה, שהרי הקטנה אשת היבם קנויה ומשויירת ונמצא שהחרשת היא אחות אשתו במקצת, אלא ששיטת רבי נחמיה שביאה פסולה פוטרת מחליצה ודי לחרשת בגט. אולם הסיפא אינה מובנת. בסיפא נאמר שקטנה וחרשת נכריות נשות בעל אחד שנפלו לפני היבם, ובא על הקטנה ואחר כך בא על החרשת, הקטנה צריכה חליצה, וקשה הלא ביאתה צריכה לפטור את עצמה, לפי שביאה כשירה היא. ואף אם נדחוק ונאמר שביאת הקטנה נחשבת לביאה פסולה, לפי ששמא החרשת קנויה לגמרי והקטנה קנויה ומשויירת והיא אסורה עליו בגלל זיקתה החזקה של החרשת, מכל מקום הָא אָמַר רבי נחמיה שבִּיאָה פְּסוּלָה פָּטְרָה מחליצה. אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח שהקטנה ספק קנויה ספק אינה קנויה והחרשת קנויה ומשויירת והברייתא בשיטת רַבָּנָן הִיא וחוזרת הראיה מהברייתא לרב חסדא. מסקנת הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ – אכן יש להוכיח כן.

הגמרא מביאה ראיה נוספת שמשנתנו כשיטת חכמים שביאה פסולה אינה פוטרת מחליצה: אָמַר רַב אַשִׁי, מֵרִישָׁא נַמֵּי שְׁמַע מִינָּהּ דְּרַבָּנָן הִיא, דְּקָתָנֵי – ששנינו ברישא של הברייתא, בשני אחים שהיו נשואים לקטנה וחרשת אחיות, ומת בעלה של החרשת, אִם בָּא היבם באיסור עַל הַחֵרֶשֶׁת, נוֹתֵן לָהּ גֵּט וְהוּתְּרָה, וְלֹא קָתָנֵי – ולא שנינו בברייתא במקרה שמת בעלה של הקטנה שאִם בָּא היבם עַל הַקְּטַנָּה נוֹתֵן לָהּ גֵּט וְהוּתְּרָה. ולכאורה הטעם הוא משום שהברייתא היא בשיטת חכמים, ולפיכך אם יבוא היבם על הקטנה, ביאתה לא תפטור את עצמה, שהרי אחותה החרשת הנשואה ליבם קנויה לו במקצת, והקטנה היבמה היא אחות אשתו

המשך בעמוד פח

רש"ל

תיתיב גביה ממה נפשך — דהא אחרונה לא פסלה לה עליה, דאם שתיהן קנויות — אין האחרונה פוסלת הראשונה, דאין אחר ביאה כלום. ואם זו (קנויה) וזו אינה קנויה — אינן צרות זו לזו. אלא חדא קנויה ומשויירת, וחדא ספק. ומדרב שמעינן דחרשת היא הקנויה והמשויירת וקטנה ספק, משום הכי תצא החרשת בגט, דלמא קטנה קנויה היא לגמרי ועדיפא מחרשת, ופסלה לה חליצתה עליה. **הא** קנויה **היא** — ותו ליכא זיקה אבתרייתא. **נברית בעלמא היא** — ולא פסלה לה חליצת קטנה. (ולימעמיך) **קטנה אמאי תמתין ותחלוץ** — ישאנה מתחלה ותשנה אצלו ממה נפשך. **חרשת כמאי תיפוק** — הא לאו בת חליצה היא. ורב תקנתא לתרוייהו קתני. ואי קשיא מתניתין, דקתני: בא על הקטנה וחזר ובא על החרשת — פסל את הקטנה, אמאי פסלה? הואיל ונסבה ברישא, תיפוק חרשת בגט, וקטנה תיתיב גביה ממה נפשך כדאמרן, ואיכא תקנתא לתרוייהו! תריץ: מתניתין משום גזירה דלמא אתי למיבעל חרשת ברישא, והכי נמי מתרץ לה בברייתא לקמן. **בדקא מתרץ כו'** — חרשת קנויה ומשויירת, קטנה קנויה ואינה קנויה. **מת בעלה של קטנה חרשת יוצאה בגט** — דזיקת קטנה אוסרתה עליו, דחרשת קנויה ומשויירת, וקטנה שמא קנויה לגמרי, והויא לה חרשת אחות זקוקתו. **קטנה תצא בגט** — דזיקת חרשת אחותה אוסרתה, שמא קטנה אינה קנויה כלל, והויא כמפותה, וחרשת קנויה ומשויירת, והויא לה אשתו אחות זקוקתו. **וחרשת אסורה לעולם** — לכונסה אי אפשר שמא קטנה קנויה היא, וזו אחות גרושתו ואין זקוקה לו. ואפילו מתה קטנה אחר כך ופקע איסור אחות אשה — אסורה משום אשת אח, הואיל ובשעת נפילה נפטרה ממנו. ובחליצה אי אפשר, דלאו בת חליצה היא. **ואם עבר וכא על החרשת** — אחר שגירש הקטנה, נותן לה גט והותרה לשוק ממה נפשך: אי קטנה קנויה הואי — נפקא לה הך מרישא משום אחות אשה, והך כניסה זנות בעלמא היא; ואי קטנה לאו קנויה היא — שפיר ייבם. **אמאי נותן לה גט והותרה** — הא איכא למימר דלמא חרשת קנויה היא לגמרי לאחיו, וזקוקה לו, וקטנה לא דחיא לה, דקנויה ומשויירת היא, וביאתה ביאה פסולה, שהרי אחות אשה במקצת היא, וביאה פסולה לא פטרה מייבום, וצריכה גט לביאתו וחליצה לזיקתו, וחרשת לאו בת חליצה היא. **רבי נחמיה** — בפרק "רבן גמליאל" (יבמות נ,ב). **יתומות** — משום קטנה נקט. **נאסרו שתיהן עליו** — אף על גב דקטנה מדינא לא מיפסלא עליה משום ביאה דחרשת ממה נפשך: אי קטנה קנויה — ליכא מידי בתר ביאתה, ואי לאו קנויה היא — נברית בעלמא היא, אפילו הכי אסורה, כדמפרש לקמן, משום גזירה דלמא אתי למיעבד איפכא ובעיל חרשת ברישא, וביאת קטנה פסלה לה, דשמא קנויה היא כולה, ואתי למימר נמי תיתיב חרשת גביה. **חרשת יוצא בגט** — ושריא ממה נפשך: אי קטנה קנויה היא — מיפטרא ביאתה דקטנה, ואי לאו קנויה היא — פטורה בביאה דידה. **קטנה תמתין כו'** — כדמפרש טעמא. **אי אמרת בשלמא** — רישא, גבי אחיות, דקתני: אם בא על החרשת — נותן לה גט והותרה, ומאמאי לא גזרינן בא על החרשת אטו מת בעלה של קטנה ובא עליה, דלא משתריא בגט אלא בחליצה, דביאה פסולה לא פטרה, כי היכי דגזרינן במתניתין! ושמא, כיון שלא היה תקנתא לחרשת לא רצו לאוסרה איסור עולם.

הויא לה ביאה פסולה ולא פטרה — ואם תאמר: התינח לעיל פרק "רבן גמליאל" (נ,ב) דביאה פסולה לא פטרה, דגזרינן ביאה אחר הגט אטו ביאה אחר חליצה, אבל הבא מאי חששא איכא? ויש לומר: דהכא נמי, אי פטרה אמרי דביאת חרשת ביאה כשירה היא, ואף על פי שהיא אחר ביאת הקטנה, ואתי לאיחלופי בגדולה, שאחר שבא על הגדולה יחזור ויבא על אחותה.

לאחר

תֵּיתִיב גַּבֵּיהּ מִמַּה נַּפְשָׁךְ: אִי קְנוּיָה הִיא - הָא קְנוּיָה הִיא, וְאִי לָאו קְנוּיָה הִיא - הָא נָבְרִית בְּעָלְמָא הִיא. וְכִי תֵּימָא: קְטַנָּה אַמַּאי תִּמְתִּין עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתַחֲלוֹץ? תֵּיתִיב גַּבֵּיהּ, אִי קְנוּיָה הִיא - הָא קְנוּיָה הִיא, אִי לָאו קְנוּיָה הִיא - נוֹכְרִיתָא בְּעָלְמָא הִיא! אִם כֵּן, חֵרֶשֶׁת בַּמֶּה תִּיפּוֹק? אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: הָכִי נַמִּי מִיסְתַּבְּרָא כִּדְקָא מְתָרֵץ רַב חִסְדָּא אַלִּיבָּא דְּרַב. דְּתַנְיָא: שְׁנֵי אַחִין נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת יְתוֹמוֹת, קְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת. מֵת בַּעְלָהּ שֶׁל קְטַנָּה - חֵרֶשֶׁת יוֹצֵאָה בְּגֵט, וּקְטַנָּה תַּמְתִּין עַד שֶׁתַּגְדִּיל, וְתַחֲלוֹץ. מֵת בַּעְלָהּ שֶׁל חֵרֶשֶׁת - קְטַנָּה יוֹצֵאָה בְּגֵט, וְחֵרֶשֶׁת אֲסוּרָה לְעוֹלָם. וְאִם בָּא עַל הַחֵרֶשֶׁת - נוֹתֵן לָהּ גֵּט וְהוּתְּרָה. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא חֵרֶשֶׁת קְנוּיָה וּמְשׁוּיֶּרֶת, קְטַנָּה קְנוּיָה וְאֵינָהּ קְנוּיָה - מִשּׁוּם הָכִי, דְּכִי בָּא עַל הַחֵרֶשֶׁת נוֹתֵן לָהּ גֵּט וְהוּתְּרָה, דְּאָמְרַתְּ: מִמַּה נַּפְשָׁךְ: אִי קְטַנָּה קְנוּיָה הִיא - הָא נָפְקָא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה, אִי לָאו קְנוּיָה - שַׁפִּיר מְיַבֵּם. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ חֵרֶשֶׁת קְנוּיָה וְאֵינָהּ קְנוּיָה, קְטַנָּה קְנוּיָה וּמְשׁוּיֶּרֶת - כִּי בָּא עַל חֵרֶשֶׁת אַמַּאי נוֹתֵן גֵּט וְהוּתְּרָה? הָוְיָא לֵיהּ בִּיאָה פְּסוּלָה, וּבִיאָה פְּסוּלָה לָא פְּטָרָה! הָא מַנִּי? רַבִּי נְחֶמְיָה הִיא, דְּאָמַר: בִּיאָה פְּסוּלָה פּוֹטֶרֶת מֵחֲלִיצָה. אִי רַבִּי נְחֶמְיָה - אֵימָא סֵיפָא: מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי יְתוֹמוֹת, קְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת, וּמֵת. בָּא יָבָם עַל הַקְּטַנָּה וְחָזַר וּבָא עַל הַחֵרֶשֶׁת, אוֹ שֶׁבָּא אֶחָיו עַל הַחֵרֶשֶׁת - נֶאֱסְרוּ שְׁתֵּיהֶן עָלָיו. כֵּיצַד תַּקְּנָתָן? חֵרֶשֶׁת יוֹצֵאת בְּגֵט, וּקְטַנָּה תַּמְתִּין עַד שֶׁתַּגְדִּיל, וְתַחֲלוֹץ. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא חֵרֶשֶׁת קְנוּיָה וּמְשׁוּיֶּרֶת, קְטַנָּה קְנוּיָה וְאֵינָהּ קְנוּיָה, וְרַבָּנַן הִיא, מִשּׁוּם הָכִי תַּמְתִּין עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתַחֲלוֹץ, דְּדִלְמָא קָדֵים וּבָעֵיל חֵרֶשֶׁת בְּרִישָׁא, וְהָוְיָא לֵיהּ בִּיאָה דִּקְטַנָּה בִּיאָה פְּסוּלָה. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ: רַבִּי נְחֶמְיָה - הָא אָמַר: בִּיאָה פְּסוּלָה פְּטָרָה. אֶלָּא, שְׁמַע מִינָּהּ רַבָּנַן הִיא, שְׁמַע מִינָּהּ. אָמַר רַב אַשִׁי: מֵרִישָׁא נַמִּי שְׁמַע מִינָּהּ דְּרַבָּנַן הִיא, דְּקָתָנֵי: אִם בָּא עַל הַחֵרֶשֶׁת נוֹתֵן לָהּ גֵּט וְהוּתְּרָה, וְלָא קָתָנֵי: אִם בָּא עַל הַקְּטַנָּה נוֹתֵן לָהּ גֵּט וְהוּתְּרָה! אִי מִשּׁוּם הָא לָא אִירְיָא: חֵרֶשֶׁת, דְּלֵית לָהּ תַּקָּנְתָּא דְּהֵיתֵירָא, קָתָנֵי תַּקָּנְתָּא דְּאִיסּוּרָא, קְטַנָּה דְּאִית לָהּ תַּקָּנְתָּא דְּהֵיתֵירָא - לָא תָּנֵי תַּקָּנְתָּא דְּאִיסּוּרָא. **מִשְׁנָה מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי לִשְׁתֵּי יְתוֹמוֹת קְטַנּוֹת, וּמֵת, וּבָא יָבָם עַל הָרִאשׁוֹנָה, וְחָזַר וּבָא עַל הַשְּׁנִיָּה, אוֹ שֶׁבָּא אֶחָיו עַל הַשְּׁנִיָּה,

לא

תיתיב גביה ממה נפשך — פירש בקונטרס: ואי קשיא מתניתין הבא על הקטנה ואחר כך בא על החרשת פסל את הקטנה, ואמאי לא אמר תיתיב גביה הקטנה ממה נפשך: אי קנויה היא — קנויה היא, ואי לא — נברית בעלמא היא! ותירץ דגזרינן דלמא בעיל חרשת ברישא, כדלקמן בברייתא. וקשה: דקתני בברייתא: ואם בא על החרשת — נותן לה גט והותרה. ואמאי לא גזרינן בא על החרשת אטו מת בעלה של קטנה ובא עליה, דלא משתריא בגט אלא בחליצה, דביאה פסולה לא פטרה, כי היכי דגזרינן במתניתין! ושמא, כיון שלא היה תקנתא לחרשת לא רצו לאוסרה איסור עולם.

הויא לה ביאה פסולה ולא פטרה — ואם תאמר: התינח לעיל פרק "רבן גמליאל" (נ,ב) דביאה פסולה לא פטרה, דגזרינן ביאה אחר הגט אטו ביאה אחר חליצה, אבל הבא מאי חששא איכא? ויש לומר: דהכא נמי, אי פטרה אמרי דביאת חרשת ביאה כשירה היא, ואף על פי שהיא אחר ביאת הקטנה, ואתי לאיחלופי בגדולה, שאחר שבא על הגדולה יחזור ויבא על אחותה.

לאחר

כדי שיוכל להיות עניין של נס, צריך-להיות תחילה תוקף הטבע.

משיחת שבת פרשת חוקת תשכ"ז

תוספות

לאחר שלשים יום מבקשים ממנו שיחלוץ לה — ואם תאמר: מה הוא מפסיד אם חולץ לה, ולמה אין כופין כדי להתירה? ויש לומר: שהוא מתבייש בבית דין לחלוץ לה, שתרוק בפניו.

לאחר מיתת בעלה מבקשים ממנו שיחלוץ לה — ולא אמרינן כופין שנתן אצבע בין שיניה, שלא היפר לה. שהרי אין יכול להפר עד שיבעול. ואי סבירא ליה דמצי מיפר, דפלוגתא היא בנדרים בפרק "נערה" (עד,א) ומייתי לה בפרק "ארבעה אחין" (יבמות כט,ב) — סבירא ליה כמאן דאמר בכתובות (נט,ב): היא נתנה אצבע בין שיניה. ולהכי מבקשים ולא כופין.

קרי כאן להקים לאחיו שם בישראל, והאי לאו בר הכי הוא — ואף על פי שיבא לכלל הקמת שם — לא מהניא, כיון שלא היה לו שעת הכושר, כי היכי דפסלינן ב"הערל" (יבמות עט,ב) סריס חמה שלא היה לו שעת הכושר, אף על פי (יבמות פ,א) שבמנו מתרפאים באלכסנדריא של מצרים. ומשני: אמר קרא בו', ולא דמי לסריס חמה, שאין רפואתו ברורה לבוא כמו קטן שיגיע לכלל גדלות.

יבמה יבא עליה כל דהו — מדלא כתיב "אחי המת יבא עליה".

אמר קרא כי ישבו אחים יחדו — וממעטינן מיניה לעיל בפרק שני (יז,ב) אשת אחיו שלא היה בעולמו, מכלל שאם היה בעולמו, אפילו יום אחד — מייבם. אבל ליבא למימר דמ"יחדו" דרישׁ, דאם כן — אפילו סריס נמי לייבם מהאי טעמא, דהא יחדו איתנהו.

טענת בתולים כל שלשים יום — אפילו ראינו שנסתרה כבר, רבי יוסי אומר נסתרה לאלתר — לאלתר לאו דוקא, דאי אפשר לטעון עד שימצא בית דין.

לא נסתרה אפילו אחר כמה שנים — כלומר: שאין אנו יודעין שנסתרה אף על פי שנבנסה לחופה. ורבי מאיר סבירא ליה, דלא מוקי איניש אנפשיה שלא יסתר ויבעול בעילת מצוה. אי נמי: לא נסתרה — שאנו יודעין בודאי שלא נסתרה, ובהא לא פליג רבי מאיר.

היא

רש"י

לא פסל את הראשונה — שהרי ביאתן שוה. ואי ראשונה קנויה היא — הרי היא אשתו, ואחרונה ביאת זנות; ואי לאו קנויה היא — הרי שתיהן נבריות אצלו, שלא היתה קנויה לאחיו, ומקיים את הראשונה שלא נפסלה עליו. אבל אחרונה — לא, דלמא קנויות הוו, ומשבא על הראשונה קמה הך עליה באיסור שני בתים. **פסל את הקטנה** — משום גזירה דלמא קדים ובעיל חרשת ברישא, וכדאמר בגמרא. ואף על גב דממה נפשך היא שריא ליה, הואיל וראשונה היא: אי קנויה היא — הא קנויה היא; אי לאו קנויה היא — נכרית בעלמא היא. **פסל את החרשת** — שמא קטנה קנויה כולה, וקנין החרשת משויירת. **רבי אליעזר** — הכי גרסינן במתניתין, ובקמייתא "רבי אליעזר" גרס, והכי אמרן בפרק קמא דנדה (ח,א): מלמדין את הקטנה שתמאן בו ותעקור נישואיה, ויקיים את הגדולה. **גמרא** **וכן אמר רבי אלעזר** — בן פדת, דאמורא הוא: הלכה כרבי אלעזר דמתניתין, והוא רבי אלעזר בן שמוע. **וצריכא** — לשמואל ורבי אלעזר בן פדת למימר בקמייתא הלכה כרבי אליעזר, ובהא נמי הלכה כרבי אלעזר, דבתרוייהו מלמדין את הקטנה למאן. **דאי איתמר בקמייתא** — גבי אחיות (יבמות קט,א) — משום דאכתי לא איקיים מצות ייבום, הילכך מלמדין את הקטנה אשתו למאן, ותתייבם יבמתו. **אבל בהא דאיקיים מצות ייבום** — בשתיהן, אימא לא אמר שמואל הלכה כרבי אלעזר, אלא יוציא שתיהן בגט. **ואי אשמעינן בהא משום דגדולה רמיא קמיה** — לייבומי, משום הכי מהדרינן אמיאון דקטנה, כדי שתתייבם גדולה. **אבל איידך** — בההיא דאחיות, דגדולה אחות אשתו היא — נימא לא רמיא קמיה, ולא ילמדו קטנה למאן בשביל ייבומיה של גדולה, צריכא. **משנה** **ינדלו זה עם זה** — ואם בא לגרשה — אינו יכול עד שיגדיל, דגט קטן אינו גט. **היכמה שאמרה בתוך שלשים יום** — שכנסה היבום. **לא נבעלתי לו** — ליבם, וגט יבמין יוצא מתחת ידה, כדמפרש בגמרא, והוא אומר בעלתיך, ודייך בגט — כופין אותו לחלוץ, דהיא נאמנת. דעד תלתין יומין מוקי איניש אנפשיה מלבעול. **לאחר שלשים יום** — הוא נאמן, דלא מוקים איניש אנפשיה מלבעול. ומיהו, איהי לא משתריא. דשויתה לנפשה חתיכה דאיסורא, ובעיא חליצה. ומבקשין הימנו, אבל כופין — לא, דהא בעל. **בחיי בעלה** — ולא נתכוונה לפטור עצמה הימנו לאחר מיתת בעלה, אלא שהיה להם כעס זה עם זה. **גמרא** **לא חולצין ולא מייבמין** — קטן — שמא ימצא סריס; קטנה — שמא תמצא איילונית, ואינם בני ייבום. נמצאו פוגעין בערוה. **ביאה דאיסורא** — קטן בגדולה, דגדולה בת עונשין היא, ושמא הקטן ימצא סריס, והרי נבעלה לאסור לה שלא במקום מצוה. וכן גדול בקטנה: אם תמצא איילונית נמצא שפגע גדול בערוה; אבל קטן וקטנה, אפילו אינן בני ייבום, כגון הוא סריס והיא אילונית — אין כאן איסור, דקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו, והכא נמי שניהן לאו בני עונשין. **ולבתר שעתא** — כשיגדלו. **ואימא הכי נמי** — לעולם אסורה לו. **אפילו בן יום אחד** — "ישבו יחדו" קאמר קרא "יבמה יבא עליה". ואפילו לא הוי משמע כל דהו — מסברא שריא ליה בקטנות, כדאמר. **טענת בתולים** — להפסיד כתובתה. **כל שלשים**

לֹא פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנָה. וְכֵן שְׁתֵּי חֵרְשׁוֹת. קְטַנָּה וְחֶרֶשֶׁת: בָּא יָבָם עַל הַקְּטַנָּה, וְחָזַר וּבָא עַל הַחֶרֶשֶׁת, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַחֶרֶשֶׁת - פָּסַל אֶת הַקְּטַנָּה; בָּא יָבָם עַל הַחֶרֶשֶׁת, וְחָזַר וּבָא עַל הַקְּטַנָּה, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַקְּטַנָּה - פָּסַל אֶת הַחֶרֶשֶׁת. פִּקֵּחַת וְחֶרֶשֶׁת: בָּא יָבָם עַל הַפִּקֵּחַת, וְחָזַר וּבָא עַל הַחֶרֶשֶׁת, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַחֶרֶשֶׁת - לֹא פָּסַל אֶת הַפִּקֵּחַת; בָּא יָבָם עַל הַחֶרֶשֶׁת, וְחָזַר וּבָא עַל הַפִּקֵּחַת, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַפִּקֵּחַת - פָּסַל אֶת הַחֶרֶשֶׁת. גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, בָּא יָבָם עַל הַגְּדוֹלָה, וְחָזַר וּבָא עַל הַקְּטַנָּה, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַקְּטַנָּה - לֹא פָּסַל אֶת הַגְּדוֹלָה; בָּא יָבָם עַל הַקְּטַנָּה, וְחָזַר וּבָא עַל הַגְּדוֹלָה, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַגְּדוֹלָה - פָּסַל אֶת הַקְּטַנָּה. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: מְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן בּוֹ. **גמרא** אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר. וְכֵן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר. וּצְרִיכָא: דְּאִי אִיתְּמַר בְּהָא קַמַּיְיתָא - דְּבַהַדְּ קָאָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר, מִשּׁוּם דְּלֹא קַיְּים מִצְוַת יִבּוּם. אֲבָל בְּהָא, דְּאִיקַּיְּים מִצְוַת יִבּוּם - אֵימָא תַּרְוַיְיהוּ לִפְקוּ בְּגֵט. וְאִי אַשְׁמְעִינַן בְּהָא - מִשּׁוּם דִּגְדוֹלָה רַמְיָא קַמֵּיהּ, אֲבָל בְּהָא, דְּאִידֵּדְ לָא, צְרִיכָא. **משנה** יָבָם קָטָן שֶׁבָּא עַל יְבָמָה קְטַנָּה - יִגְדְּלוּ זֶה עִם זֶה; בָּא עַל יְבָמָה גְּדוֹלָה - תְּגַדֵּלְנוּ. הֵיכְמָה שֶׁאָמְרָה בְּתוֹדְ שְׁלֹשִׁים יוֹם "לֹא נִבְעַלְתִּי" - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיְּחַלּוֹץ לָהּ; לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - מְבַקְּשִׁין הֵימֶנּוּ שֶׁיְּחַלּוֹץ לָהּ. וּבְזְמַן שֶׁהוּא מוֹדֶה - אֲפִילּוּ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיְּחַלּוֹץ לָהּ. הַנּוֹדֶרֶת הֲנָאָה מִיְּבָמָה בְּחַיֵּי בַעְלָהּ - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיְּחַלּוֹץ לָהּ; לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ - מְבַקְּשִׁין הֵימֶנּוּ שֶׁיְּחַלּוֹץ לָהּ. וְאִם נִתְכַּוְּוָנָה לְכָדְ - אֲפִילּוּ בְּחַיֵּי בַעְלָהּ, מְבַקְּשִׁין הֵימֶנּוּ שֶׁיְּחַלּוֹץ לָהּ. **גמרא** לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי מֵאִיר. דְּתַנְיָא: קָטָן וּקְטַנָּה - לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מִתְיַיבְּמִין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי מֵאִיר: כִּי אָמַר רַבִּי מֵאִיר - גְּדוֹלָה לְקָטָן, וּקְטַנָּה לְגָדוֹל, דְּחַד מִינַּיְיהוּ בִּיאָה דְּאִיסּוּרָא הוּא, אֲבָל קָטָן הַבָּא עַל הַקְּטַנָּה, דְּתַרְוַיְיהוּ כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ - לֹא אָמַר. וְהָא קָתָנֵי: בָּא עַל יְבָמָה גְּדוֹלָה - תְּגַדֵּלְנוּ! אָמַר רַבִּי חֲנִינָא חוֹזְאָה: בָּא - שָׁאנֵי. וְהָא תְּגַדֵּלְנוּ קָאָמַר, דְּכָל בִּיאָה וּבִיאָה דְּאִיסּוּרָא הוּא! אֶלָּא מְחַוַּורְתָּא מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי מֵאִיר. קְרֵי כָּאן "לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם", וְהַאי לָאו בַּר הָכִי הוּא! אֲמַר אַבַּיֵי: אָמַר קְרָא "יְבָמָה יָבֹא עָלֶיהָ" - כָּל דְּהוּ. רָבָא אָמַר: בְּלָאו הָכִי נַמִּי לָא מָצֵית אָמְרַתְּ, מִי אִיכָּא מִידֵּי דְּהָשְׁתָּא אַסִּירָא לֵיהּ וּלְבָתַר שַׁעְתָּא שַׁרְיָא? וְהָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל יְבָמָה שֶׁאֵין אֲנִי קוֹרֵא בִּשְׁעַת נְפִילָה "יְבָמָה יָבֹא עָלֶיהָ" - הֲרֵי הִיא כְּאִשֶּׁת אָח שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים, וַאֲסוּרָה. וְאִימָא הָכִי נַמִּי! אָמַר קְרָא "כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו" - אֲפִילּוּ בֶּן יוֹם אֶחָד. "יְבָמָה שֶׁאָמְרָה בְּתוֹדְ שְׁלֹשִׁים יוֹם וכו'", מַאן תַּנָּא דְּעַד תְּלָתִין יוֹמִין מוֹקִים אִינִישׁ אַנַּפְשֵׁיהּ? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רַבִּי מֵאִיר הִיא. דְּתַנְיָא: טַעֲנַת בְּתוּלִים - כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: נִסְתְּרָה - לְאַלְתַּר, לֹא נִסְתְּרָה - אַף לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים. רַבָּה אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יוֹסֵי. עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי הָתָם - אֶלָּא בַּאֲרוּסָתוֹ, דְּגִים בָּהּ, אֲבָל אֵשֶׁת אָחִיו

מיבוז

יום — דיכול לטענן לא בעלתי עד עתה. **נסתרה לאלתר** — הוא טוען, ואם טוען לאחר זמן — אינו נאמן, דודאי מרישא בעל ומצאה בתולה ושתק, והשתא הוא דרתח עלה.

מיבוז

לֹא פָּסַל – לא אסר בכך עליו **אֶת הָרִאשׁוֹנָה**, והוא רשאי לקיימה, משום שזיקת שתי הקטנות שוה, והן ספק קנויות ספק אינן קנויות. והיינו שאם קטנה קנויה לבעלה, הראשונה שהיבם בא עליה, התקיים בה מצות יבום והשניה נפטרה וביאתו עליה היא ביאת זנות. ואם קטנה אינה קנויה, נכריות בעלמא הן. אבל את השניה אסור ליבם לקיימה, שמא קטנה קנויה וכשבא על הראשונה נאסרה השניה באיסור שני בתים. **וְכֵן שְׁתֵּי חֲרֻשׁוֹת** שנפלו לפני היבם מאחיו, ובא על זו וחזר ובא על זו, אין ביאת השניה אוסרת את הראשונה, לפי שזיקת שתיהן שוה ששתיהן קנויות ומשויירות וביאת האחת פוטרת את השניה, והיא אף אסורה עליו באיסור שני בתים מדרבנן.

היו שתי הנשים **קְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת, וּבָא יָבָם עַל הַקְּטַנָּה וְחָזַר וּבָא עַל חֵרֶשֶׁת, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל חֵרֶשֶׁת, פָּסַל** – אסר בכך עליו **אֶת הַקְּטַנָּה** וחייב לגרשה. וגזירת חכמים היא זו, שמא יבא תחילה על החרשת שקנינה משויר ויחזור ויבא על הקטנה שיתכן שקנינה גמור, ותאסר החרשת עליו באיסור שני בתים, כמו שהתבאר בגמרא לעיל (ע"א). **בָּא הַיָּבָם עַל חֵרֶשֶׁת וְחָזַר וּבָא עַל הַקְּטַנָּה, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַקְּטַנָּה, פָּסַל** בכך **אֶת חֵרֶשֶׁת** ואסור ליבם לקיימה כמו שהתבאר.

היו שתי הנשים **פִּקֵּחַת וְחֵרֶשֶׁת, בָּא הַיָּבָם עַל הַפִּקֵּחַת וְחָזַר וּבָא עַל חֵרֶשֶׁת, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל חֵרֶשֶׁת, לֹא פָּסַל** בכך **אֶת הַפִּקֵּחַת**, כיון שאין בכח החרשת שקנינה משוייר לפסול את הפקחת שקנינה גמור מהתורה. **בָּא יָבָם עַל חֵרֶשֶׁת וְחָזַר וּבָא עַל הַפִּקֵּחַת, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַפִּקֵּחַת, פָּסַל אֶת חֵרֶשֶׁת** ואסור לו לקיימה משום איסור שני בתים.

היו שתי הנשים **גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, בָּא יָבָם עַל הַגְּדוֹלָה וְחָזַר וּבָא עַל הַקְּטַנָּה, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַקְּטַנָּה, לֹא פָּסַל אֶת הַגְּדוֹלָה. בָּא יָבָם תחילה עַל הַקְּטַנָּה וְחָזַר וּבָא עַל הַגְּדוֹלָה, אוֹ שֶׁבָּא אָחִיו עַל הַגְּדוֹלָה, פָּסַל אֶת הַקְּטַנָּה**, כיון שבביאתו על הגדולה פקעה הזיקה מדין תורה, והקטנה נאסרת עליו באיסור שני בתים וצריכה גט. אמנם גם הגדולה צריכה גט וחליצה, שמאחר שבא תחילה על הקטנה נעשתה ביאתו על הגדולה ביאה פסולה, ואינה פוטרתה מחליצה. **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, מְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן בּוֹ**, ועל ידי כך ייעקרו למפרע נישואיה של הקטנה וביאתה על ידי היבם לא תהיה ביאת יבום כלל, ויוכל לקיים את הגדולה.

גמרא

שנינו במשנה: בא יבם על הקטנה וחזר ובא על הגדולה פסל את הקטנה, רבי אלעזר אומר מלמדין הקטנה שתמאן בו. הגמרא מכריעה להלכה: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר, וְכֵן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר**, כלומר האמורא רבי אלעזר בן פדת לימד שהלכה כתנא של משנתנו שהוא רבי אלעזר בן שמוע שמלמדים את הקטנה למאן.

בענין אחר הכריעו אותם אמוראים פעם נוספת להלכה שמלמדים את הקטנה למאן [התנא שם היה רבי אליעזר], והגמרא דנה מדוע הוצרכו לפסוק הלכה זו פעמיים. מבארת הגמרא: **וּצְרִיכָא** – היה צורך לפסוק בשני המקרים שמלמדין את הקטנה למאן. **דְּאִי אִיתְּמַר בְּהָא קַמַּיְיתָא** – במשנה לעיל בענין יבמה גדולה שנפלה ליבום לפני אח שהיה נשוי לאחותה הקטנה, הייתי אומר שדווקא **בְּהַהִיא קָאָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר** שמלמדים את הקטנה למאן, **מִשּׁוּם דְּלֵא קַיְּים** היבם עדיין **מִצְוַת יִבּוּם**, וכשהקטנה תמאן יוכל לקיים מצות יבום בגדולה. **אֲבָל בְּהָא** – במשנתנו שהיבם כבר בא על שתיהן, **דְּאִיקַּיְּים** – שכבר התקיימה **מִצְוַת יִבּוּם, אֵימָא** – הייתי אומר שאין מלמדים את הקטנה למאן, אלא **תַּרְוַיְיהוּ לִפְקוּ בְּגֵט** – שתיהן יצאו בגט והגדולה אף בחליצה.

וְאִי אַשְׁמְעִינַן בְּהָא – במשנתנו, הייתי אומר שדווקא כאן מלמדים את הקטנה למאן, **מִשּׁוּם דִּגְדוֹלָה רַמְיָא קַמֵּיהּ** – שהגדולה מוטל עליו לייבמה מן התורה, לפי שהיא לא נפטרה בביאת הקטנה שזיקתה רק מדרבנן, לכן תמאן הקטנה כדי שביאתו על הגדולה תהפוך לביאת ייבום כשירה. **אֲבָל אִידָּךְ** – במשנה לעיל, **לֹא** נלמד את הקטנה למאן, לפי שהיבמה הגדולה היא אחות אשתו של היבם מדרבנן, ולא מוטל עליו לייבמה. לכן **צְרִיכָא** – לכן הוצרכו להשמיענו בשני המקרים שמלמדים את הקטנה למאן.

משנה

משנתנו דנה ביבם קטן שייבם יבמה קטנה: **יָבָם קָטָן** בן תשע שנים ויום אחד **שֶׁבָּא עַל יְבָמָה קְטַנָּה** שכבר מלאו לה שלש שנים אך לא הביאה עדיין שתי שערות, **יִגְדְּלוּ זֶה עִם זֶה**, וכשיגדל יוכל לגרשה אבל לא קודם לכן, לפי שגט של קטן אינו גט. **בָּא** יבם קטן **עַל יְבָמָה גְּדוֹלָה, תְּגַדֵּלְנוּ** – תישאר נשואה איתו עד שיגדל ואז יוכל לגרשה בגט.

להלן דנה המשנה ביבמה שטוענת שהיבם לא בא עליה, וכן ביבם שמנוע מלבוא על יבמתו בגלל נדר שנדרה: **הַיְּבָמָה שֶׁאָמְרָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם** מאז שכנסה היבם ונתייחד עימה, **לֹא נִבְעֲלָתִי** לו ובידה גט שגירשה היבם בו, והיא דורשת חליצה כדי להתירה להינשא, ואילו היבם טוען שבא עליה, **כּוֹפִין אוֹתוֹ** בית דין **שֶׁיְּחַלּוֹץ לָהּ**, ומאמינים לה שלא בעל אותה, כיון שעד שלשים יום אדם עשוי להתאפק ולא לבעול את יבמתו. אולם אם היבמה טענה טענה זו **לְאַחַר** שעברו **שְׁלֹשִׁים יוֹם** מזמן שכנסה, והיבם טוען שבעל והיא אינה זקוקה לחליצה, מאמינים לו שבא עליה משום שבזמן ארוך כזה אדם אינו עשוי להתאפק מלבא על יבמתו. ואולם מאחר והיא טוענת שלא בא עליה, אסור לה להינשא משום שלדבריה היא זקוקה לחליצה, ולכן **מְבַקְּשִׁין הֵימֶנּוּ שֶׁיְּחַלּוֹץ לָהּ** אבל אין כופים אותו על כך. **וּבִזְמַן שֶׁהוּא מוֹדֶה** לדבריה שלא נבעלה לו, **אֲפִילּוּ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיְּחַלּוֹץ לָהּ.**

הַנּוֹדֶרֶת הֲנָאָה מִיְּבָמָהּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ ומת בעלה ומחמת הנדר לא יכול היבם לכונסה, **כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיְּחַלּוֹץ לָהּ**, משום שמן הסתם כשנדרה בחיי בעלה לא היתה כוונתה למנוע מהיבם לייבמה, אלא היא כעסה עליו ומחמת כן נדרה הנאה ממנו. אולם אם נדרה הנאה מיבמה **לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ, מְבַקְּשִׁין הֵימֶנּוּ שֶׁיְּחַלּוֹץ לָהּ** אבל אין כופין אותו, כיון שמן הסתם כוונתה היתה למנוע מהיבם לייבמה. **וְאִם** נראה לדיינים שכשנדרה הנאה מיבמה **נִתְכַּוְּוָנָה לְכָךְ** [–לפטרה מיבום], **אֲפִילּוּ** נדרה **בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, מְבַקְּשִׁין הֵימֶנּוּ שֶׁיְּחַלּוֹץ לָהּ** ואין כופים אותו.

גמרא

שנינו במשנה: יבם קטן שבא על יבמה קטנה יגדלו זה עם זה. שואלת הגמרא: **לֵימָא מַתְנִיתִין** – האם נאמר שמשנתנו **דְּלֵא כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּתַנְיָא** בברייתא, **קָטָן וּקְטַנָּה לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מִתְיַיבְּמִין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**. וטעמו שיש חשש שהקטן כשיגדל יתברר שהוא סריס והקטנה כשתגדל יתברר שהיא אילונית ואינם ראויים להקמת שם, וממילא הם אסורים זה על זה באיסור אשת אח. דברי רבי מאיר סותרים לנאמר במשנתנו שקטן מייבם את הקטנה.

משיבה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אפילו תאמר שמשנתנו היא גם בשיטת **רַבִּי מֵאִיר, כִּי** – באיזה אופן **אָמַר רַבִּי מֵאִיר** שאסור לקטן או לקטנה להתייבם, דווקא יבמה **גְּדוֹלָה לְיִבּוּם קָטָן, וּקְטַנָּה לְיִבּוּם גָּדוֹל, דְּחַד מִינַּיְיהוּ בִּיאָה דְּאִיסּוּרָא הוּא** – שאחד מהם עובר בביאה זו על איסור ערוה. **אֲבָל קָטָן הַבָּא עַל הַקְּטַנָּה, דְּתַרְוַיְיהוּ כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ** – ששניהם אינם בני עונשים, **לֹא אָמַר** רבי מאיר שאסורים להתייבם.

מקשה הגמרא: **וְהָא קָתָנֵי** – והרי שנינו במשנתנו שאם **בָּא** היבם הקטן **עַל יְבָמָה גְּדוֹלָה, תְּגַדֵּלְנוּ**, מוכח שמשנתנו מתירה יבום גם כשאחד מהם הוא גדול, וחוזרת השאלה שמשנתנו לא כרבי מאיר.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא חוֹזָאָה, בָּא שָׁאנֵי**, כלומר במשנה לא נאמר שלכתחילה רשאי הקטן לייבם את הגדולה, אלא בדיעבד כשכבר בא עליה תגדלנו, ובאופן זה הדין שונה, וגם רבי מאיר מודה שאין צורך להפרישם זה מזו.

המשך בעמוד לז

מִיבָּזֵז בְּזִיז מִינָּהּ – הוא מתבייש ממנה, ויתכן שאף רבי יוסי מודה שהוא יכול להתאפק מלבעול את יבמתו עד שלושים יום.

שנינו במשנה: היבמה שאמרה בתוך שלושים יום לא נבעלתי כופין אותו לחלוץ. מקשה הגמרא: עַד שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלוֹץ נִיכְּפֶנּוּ לְיַיבֵּם, כלומר אם מדובר שהיבם רוצה לייבם מדוע נכפה אותו לחלוץ, ואם הוא אינו רוצה לייבם מדוע לא נכפה אותו לייבם.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב, כְּשֶׁגִּיטָּהּ יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, כלומר שהיבם נתן לה גט, ולכן אף אם עדיין לא נבעלה אסור לו לבא עליה וכופים אותו לחלוץ.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי – הקשו בני הישיבה על תירוצו של רב, שנינו בברייתא: יְבָמָה שֶׁאָמְרָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם משכבנסה היבם, לֹא נִבְעַלְתִּי, בֵּין שֶׁהוּא אוֹמֵר בָּעַלְתִּי בֵּין שֶׁהוּא אוֹמֵר לֹא בָעַלְתִּי, כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲלוֹץ לָהּ. ואם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם אמרה לא נבעלתי, מְכַבְּקְשִׁין הֵימֶנּוּ שֶׁיַּחֲלוֹץ לָהּ אבל לא כופים.

עברו שלשים יום מאז שכנסה היבם וְהִיא אוֹמֶרֶת נִבְעַלְתִּי וְהוּא אוֹמֵר לֹא בָעַלְתִּי, היא נאמנת ואינה זקוקה לחליצה משום שאין אדם מעמיד עצמו מלבעול יותר משלשים יום, ואם הוא רוצה להוציאה חֲרֵי זֶה יוֹצִיא בְּגֵט. עברו שלשים יום מאז שכנסה היבם וְהוּא אָמַר בָּעַלְתִּי וְהִיא אוֹמֶרֶת לֹא נִבְעַלְתִּי, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר וְאָמַר לֹא בָעַלְתִּי אין מאמינים לדבריו האחרונים, כיון שאין אדם מעמיד עצמו יותר משלשים יום, והיא צְרִיכָה גֵּט, כיון שהוא ודאי בא עליה כמו שאמר בתחילה, וַחֲלִיצָה, כיון שלפי דבריה עדיין לא נבעלה והיא אסרה על עצמה להינשא בלי חליצה. ומאחר ונאמר בברייתא שהיא צריכה גט, משמע שעדיין לא נתן לה גט, וחוזרת קושיתנו על הרישא של הברייתא מדוע אם בתוך שלשים אמרה לא נבעלתי כופים אותו לחלוץ ולא כופים אותו לייבם.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַמִּי, צְרִיכָה חֲלִיצָה עִם גִּיטָּהּ, כלומר גם הברייתא מדברת שכבר נתן לה גט, וכוונת הברייתא שהיא צריכה חליצה בנוסף לגט שכבר קיבלה.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף: רַב אַשִּׁי אָמַר, לעולם מדובר גם בברייתא שכבר נתן לה גט, ושונה הגט הנזכר בסיפא מהגט הנזכר ברישא. הָתָם – ברישא של הברייתא מדובר שנתן לה גֵּט לְזִיקָתוֹ, הָכָא – בסיפא מדובר בגֵּט לְכִיאָתוֹ. כלומר ברישא מדובר שיש ביד היבמה גט שנכתב בו שהוא ניתן ליבמה בהיותה שומרת יבם קודם שהתייבמה, ועל ידי כך פסל אותה מלהתייבם, ולכן לא כופים אותו לייבם רק לחלוץ. אך בסיפא מאחר והוא אמר שבא עליה לאחר שקיבלה גט, הרי היא צריכה גט להפקיע את קנינו שקנה אותה על ידי הביאה. וכך מתפרשת הברייתא, עברו שלשים יום מאז שכנסה היבם ובידה גט לזיקתה, והוא אמר בעלתי לאחר נתינת הגט [והיא צריכה גט לביאתו] והיא אומרת לא נבעלתי ודי לי בחליצה, אף על פי שחזר ואמר לא בעלתי ולדבריו האחרונים די לה בחליצה, בכל זאת צריכה גט וחליצה.

הגמרא מביאה מעשה הקשור לענין זה: הַנְּחוּ שְׁנֵיהֶם מוֹדִים – מעשה ביבמה שטענה שלא נבעלה והיבם טען שבעלה ואחר כך חזר בו והודה שלא בעלה, דְּאַתּוּ לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא – שבאו לפני רבא שיורה להם כיצד להתירה לשוק, אָמַר לְהוּ רָבָא לחכמים חֲלוּצוּ לָהּ, וּשְׁרוּ לָהּ תִּינְרָא – פטרו אותה ושלחוה מבית דין. אָמַר לֵיהּ רַב שֵׁרֵבְיָא לְרָבָא, וְהָתַנְיָא בברייתא, צְרִיכָה גֵּט וַחֲלִיצָה, ומדוע הצרכת רק חליצה. אָמַר לֵיהּ רבא לרב שרביא אִי תַּנְיָא, כלומר אם כך שנינו בברייתא, חוזרני בי וכך יש לנהוג גם גט.

הגמרא מסתפקת ביבמה שטענה שהיבם לא בא עליה מה דין צרתה: בְּעָא מִינֵּיהּ – שאל הוֹן בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן מִדְּרַב נַחְמָן, יבם שכנס את יבמתו ובית דין פטרו את צרתה, ולאחר זמן טענה היבמה שלא נבעלה, צָרָתָהּ מַהוּ, כלומר האם גם צרתה נאסרת לשוק עד שהיבם יחלוץ. השיב רב נחמן: אָמַר לֵיהּ להון בנו, וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ כּוֹפִין וּמְכַבְּקְשִׁין מהיבם לחלוץ תֵּאָסַר הַצָּרָה, ודאי שלא, כיון שחזקה הכונס את האשה בועל מיד, ומה שכופים ומבקשים ממנו לחלוץ אין זה אלא לצורך היבמה שאמרה לא נבעלתי ואסרה על עצמה להינשא בלי חליצה.

שנינו במשנה: הַנּוֹדֶרֶת הֲנָאָה וכו'. הגמרא מביאה משנה הדנה באשה שאסרה את עצמה על בעלה: תְּנַן הָתָם (נדרים צז), בְּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים, שָׁלֹשׁ נָשִׁים יוֹצְאוֹת בעל כרחם של בעליהן וְנוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה, אשת כהן הָאוֹמֶרֶת טְמֵאָה אֲנִי לְךָ, כלומר נאנסתי ואני אסורה לך ועליך לגרשני. או אשה הטוענת לבעלה, הַשָּׁמַיִם בֵּינִי לְבֵינְךָ, כלומר גלוי וידוע לפני היושב בשמים שאינך יכול לבוא עלי כדרך בני אדם, ואין איש שיכול להעיד עבורי על כך ועליך לגרשני. או אשה האומרת נְטוּלָה אֲנִי מִן הַיְּהוּדִים, כלומר תשמיש קשה לה והיא רוצה שבעלה יגרשנה, ולכן אסרה על עצמה הנאת תשמיש מכל היהודים. כוונתה בנדר זה להוכיח שהתשמיש קשה לה ולכן היא רוצה להתגרש, ושלא יחשדו בה שעיניה נתנה באחר ובדעתה להתגרש ולהינשא לו. וכיון שהיא אנוסה לכן כופים אותו לגרשה ואינה מפסידה כתובתה. חָזְרוּ חכמים לוֹמַר שאינה נאמנת בשלש טענות אלו, כדי שֶׁלֹּא תְּהֵא אִשָּׁה נוֹתֶנֶת עֵינֶיהָ בְּאַחֵר, וּמְקַלְקֶלֶת עַל בַּעְלָהּ – ואוסרת את עצמה על בעלה בטענות הללו כדי שיגרשנה ותקבל כתובה ותלך למקום שאין מכירים אותה ואת נדרה ותינשא לאותו אדם. אֶלָּא אמרו חכמים, הָאוֹמֶרֶת טְמֵאָה אֲנִי לְךָ, תָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ, ואינה נאמנת לאסור עצמה עליו ללא ראיה. האומרת הַשָּׁמַיִם בֵּינִי לְבֵינְךָ, יַעֲשׂוּ דֶּרֶךְ בַּקָּשָׁה, כלומר יבקשו מבעלה לנהוג עמה כדרך כל בני אדם. והאומרת נְטוּלָה אֲנִי מִן הַיְּהוּדִים, יָפֵר הבעל את חֶלְקוֹ, וּמְשַׁמַּשְׁתּוֹ וְתֵהֵא נְטוּלָה מִן שאר הַיְּהוּדִים, שהרי חלק זה הבעל לא יכול להפר.

הגמרא מביאה ספק בענין זה: אִיבַּעְיָא לְהוּ – שאלו בני הישיבה, אשה שאמרה בחיי בעלה נְטוּלָה אֲנִי מִן הַיְּהוּדִים, ומת בעלה ונפלה לַיָּבָם מַהוּ – האם חל הנדר על היבם. לעיל התבאר שכוונתה בנדר זה להוכיח לבעלה שתשמיש קשה לה ולא שנתנה עיניה באחר, ואם כן צדדי הספק הם, מִי מַסְקָה אַדַּעְתָּהּ, דְּמַיֵּית בַּעְלָהּ – האם היא מעלה על דעתה בשעת הנדר שבעלה ימות בלא בנים וְנָפְלָה קַמֵּי יָבָם, והיא אסרה את עצמה על כל אדם בעולם שיתכן בכל אופן שהוא שתהיה מותרת לו כולל היבם. ואמנם הבעל יכול להפר את חלקו אבל היבם אינו מפר את נדריה מנישואי אחיו, ולכן עליו לחלוץ לה. אוֹ שֶׁלֹּא העלתה בדעתה לאסור את עצמה על היבם כי כוונתה היתה לאסור את עצמה לכל מי שיתכן שתהיה מותרת לו על ידי גירושין, אבל לא על ידי מצות יבום.

ונחלקו אמוראים בדבר: רַב אָמַר, יָבָם אֵינוֹ כַּבַּעַל, דהיינו הבעל צריך להפר את חלקו אבל היבם מותר בה ללא הפרה, לפי שהיא לא התכוונה לכלול בנדרה את היבם. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, יָבָם הֲרֵי הוּא כַּבַּעַל, דהיינו היבם אסור בה ללא הפרה, לפי שכללה בנדרה גם את היבם, והוא אינו יכול להפר לה את חלקו, ועליו לחלוץ לה.

הגמרא מביאה סיוע לרב ממשנתנו: אָמַר אַבָּיֵי, כְּוָותֵיהּ דְּרַב מִסְּתַבְּרָא – מסתבר כדעת רב שיבם אינו כבעל, ואינו נאסר בה לפי שאינה מעלה בדעתה לאסור עצמה עליו, דִּתְנַן במשנתנו, הַנּוֹדֶרֶת הֲנָאָה מִיבָמָהּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲלוֹץ. וְאִם אִיתָא דְּמַסְקָה אַדַּעְתָּהּ – ואם נכונים דברי שמואל שהיא מעלה על דעתה שימות בעלה ומתכוונת לאסור עצמה על יבמה,

---

מכל דבר צריך ללמוד הוראה בעבודת ה'.

משיחת שבת פרשת חוקת תשכ"ז

מיבזז בזיז מינה. עד שכופין אותו לחלוץ - ניכפנו ליבם! אמר רב: בשגיטה יוצא מתחת ידה. מיתיבי: יבמה שאמרה בתוך שלשים יום "לא נבעלתי", בין שהוא אומר "בעלתי" בין שהוא אומר "לא בעלתי" - כופין אותו שיחלוץ לה. לאחר שלשים יום - מכקשין היימנו שיחלוץ לה. היא אומרת "נבעלתי" והוא אומר "לא בעלתי" - הרי זה יוציא בגט. הוא אומר "בעלתי" והיא אומרת "לא נבעלתי", אף על פי שחזר ואמר "לא בעלתי" - צריך גט וחליצה. אמר רבי אמי: צריכה חליצה עם גיטה. רב אשי אמר: התם - גט ליזקתו; הכא - גט ליביאתו. הנהו שניהם מודים דאתו לקמיה דרבא, אמר להו רבא: חלוצו לה, ושרו לה תיגרא. אמר ליה רב שרביא לרבא: והתניא צריכה גט וחליצה? אמר ליה: אי תניא - תניא. בעא מיניה הון ברי דרב נחמן מדרב נחמן: צרתה מהו? אמר ליה: וכי מפני שאנו כופין ומבקשין תיאסר צרה? "הנודרת הנאה וכו'" תנן התם: בראשונה היו אומרים: שלש נשים יוצאות ונוטלות כתובה; האומרת "טמאה אני לך", "השמים ביני לביניך", "נטולה אני מן היהודים". חזרו לומר שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר ומקלקלת על בעלה. אלא, האומרת "טמאה אני לך" - תביא ראיה לדבריה; "השמים ביני לביניך" - יעשו דרך בקשה; "נטולה אני מן היהודים" - יפר חלקו, ומשמשתו, ותהא נטולה מן היהודים. איבעיא להו: "נטולה אני מן היהודים" ליבם מהו? מי מסקה אדעתה דמיית בעלה ונפלה קמי? או לא? רב אמר: יבם הרי הוא כבעל. אמר אביי: כוותיה דרב מסתברא, דתנן: הנודרת הנאה מיבמה בחיי בעלה - כופין אותו שיחלוץ. ואם איתא דמסקה אדעתה - מבקשין

גט לבנותה אפילו תוך שלשים — אפילו שניהם מודים שלא בעל.

אמר רבי אמי — לא בעי לאוקומי דך משנה כמשנה אחרונה (יבמות לט,ב) דמצות חליצה קודמת, ולכך כופין לחלוץ — דאמתניתין קאי, ומתניתין דאיירי בדיני ייבום לפי משנה ראשונה קיימא.

אמר רבי אמי צריכה חליצה עם הגט — פירוש: גיטה שהיה כבר. ואם תאמר: ואם כן, מאי הא דקתני ואף על פי שחזר ואמר לא בעלתי צריכה גט וחליצה? אדרבה, היא הנותנת; דכיון דלא בעל — צריכה חליצה! ויש לומר, דהכי קאמר: אף על פי שאמר לא בעלתי — צריכה להיות בידה גיטה לראיה, כי לא תוכל להנשא על פי חליצה בלבד. רבינו יצחק. **השמים** ביני לביניך — פירש בקונטרס: גלוי וידוע לשמים שאין נזקק עמי כשאר בני אדם. ולא נהירא, דבשלהי נדרים (צא,א) מפרש בגמרא בהדיא דהיינו — שאינו יורה כחץ. **יעשו** דרך בקשה — פירש רבינו תם: יתפללו למקום ויתן להם בנים. ורבינו חננאל פירש: יעשה סעודה ויפייסה, וכן בירושלמי. **איבעיא** להו נטולה אני מן היהודים מהו ליבם — פירש בקונטרס: מי אסורה ליבם משום נדר זה, דמסקה אדעתה דמית בעלה ונפלה קמיה ואסורה לו, או לא מסקה אדעתה ולא אסרה נפשה איבם? וקשה לרבינו יצחק על פירושו: דפשיטא דאסרה נפשה אבל היהודים! ועוד: מאי אינו כבעל? אינו כשאר אדם מיבעי ליה? ועוד: מאי קאמר שמע מינה כופין כרב, והלא היא מותרת לו! על כן נראה לו לפרש, דמיבעיא ליה אי מסקה אדעתה לאסור נפשה על היבם — ומבקשין לחלוץ, או שמא לא עשתה כדי לאסור עצמה על יבמה, כמו על בעלה. וקאמר רב: יבם אינו כבעל, דלא מסקה אדעתה לאסור עצמה איבמה כמו על בעלה — ולכך כופין שיחלוץ לה. ושמואל אמר: יבם הרי הוא כבעל — ומבקשין שיחלוץ, דמסקה אדעתה לאסור עצמה על יבמה. כן נראה לי עיקר לפי שטה זו.

רש"ל

מיבזז בזיז — בוש הימנה. **בשגיטה יוצא** — שנתן לה גט, וקא סלקא דעתך גט גמור לביאתו הוא. **היא אומרת נבעלתי** — לאחר שלשים קאי. **יוציא בגט** — אם בא להוציאה — דיה בגט, דהיא נאמנת, דכולי האי לא מוקים. **צריכה גט ליביאתו** — משום דאמר בעלתי, ולאחר שלשים יום איהו מהימן. **וחליצה** — משום דהיא שויתה לנפשה חתיכה דאיסורא. ומדקאמר צריכה גט — מכלל דבאין לה גט עסקינן, ואמאי קתני רישא כופין לחלוץ? ניכפינהו לייבם! **אמר רבי אמי** — לעולם בשגיטה בידה, והכי קאמר: צריכה חליצה עם גיטה. ואף על פי דקתני — אמבקשים קאי, והכי קאמר: אף על פי שחזר ואמר לא בעלתי, דאיכא למימר כופין, דהאיל ומודה — אפילו הכי אין כופין, אלא צריכה חליצה. ואי לא בעי למיחלץ — לא כייפינן, דסמכינן אדיבוריה קמא, דהאיל ולאחר שלשים יום הוא. **רב אשי אמר** — לעולם צריכה גט אחר לבד גט הראשון, דהתם גט לזיקתו, ונפסלה עליו, לפיכך לא נכפינן לייבם. וכיון דאמר בעלתי — צריכה גט לביאתו, דיש ביאה אחר הגט. והשתא מסתברא "אף על פי" דקתני, והכי קאמר: אף על פי שחזר ואמר לא בעלתי, ואיכא למימר לא תיבעי גט אלא חליצה — אפילו הכי בעיא גט. **שניהם מודים** — שלא נבעלה, ומעיקרא אמר בעלתי. **הון** — כך שמו. **צרתה מהו** — יבמה שבנסה היבם ונפטרה צרתה, ואמרה יבמה לאחר זמן: לא נבעלתי, מהו ליאסר צרתה מפני דיבורה של זו? **מפני שאנו כופין ומבקשים** — לצרכה, דאיהי שויתה לנפשה חתיכה דאיסורא, נאסרה צרתה?! ודאי לא מיתסרא, דחזקה הכונס את האשה בועל לאלתר. **האומרת טמאה אני לך** — אשת כהן שאמרה לבעלה נאנסתי, דאיתסרא עליה, וכתובתה לא מיפסדה. ובאשת כהן מוקמינן לה בפרק בתרא דנדרים. **השמים ביני לביניך** — גלוי וידוע לפניו שאינך נזקק לי כדרך בני אדם, ואין איש עד להוכיח בין שנינו. **נטולה אני מן היהודים** — נדרה היא שלא תיבעל ליהודים; ומדאסרה נפשה אכולי עלמא — שמע מינה תשמיש קשה לה, ואנוסה היא, לפיכך נוטלת כתובתה. **נותנת עיניה באחר** — ותלך למקום שאין מכירין בה ובנדרה, ותנשא לו. **תביא ראיה לדבריה** — ואם לאו — לא כל במינה דאסרה נפשה עליה. **יעשו דרך בקשה** — לבעל, להתנהג בה מנהג יפה. **ליבם מהו** — מי אסירא ליבם מפני נדר זה שנדרה בחיי בעלה, או לא. **מי מסקה אדעתה דמיית בעלה** — בלא בנים, ונפלה קמי יבם, ונדרה נמי אדעתא דידיה. ובעל לא הפר אלא לחלקו, ויבם נמי לא מצי מיפר, שאפילו בעל אין מיפר בקודמים, ואסורה לו. **או לא אסקה אדעתה** — ולא נדרה זו אלא לאסור עצמה על כל מי שמותרת לו על ידי גירושי בעלה, ולהפיס דעתו של בעל, שלא יחשדנה בנותנת עיניה באחר, כדי שיתרצה לגרשה. אבל איבם, שאסורה לו ועומדת אפילו אחר גירושין — לא נתכוונה, ומותרת לו אם מת בעלה ולא גירשה. **אינו כבעל** — שיהיה צריך להפר כבעל. דאדעתא דבעל נדרה, וצריך הוא להפר, אבל ליבם מותרת בלא הפרה.

מבקשין

תוספות

היא אומרת נבעלתי והוא אומר לא בעלתי יוציא בגט — פירש בקונטרס: דאאחר שלשים יום קאי. וכן נראה, דומיא דסיפא דהוא אומר בעלתי והיא אומרת לא נבעלתי, אף על פי כן צריכה גט וחליצה — והיינו דוקא אחר שלשים, דבתוך שלשים משמע ברישא דאינה צריכה גט, דקתני כופין אותו שיחלוץ, ולא קתני וצריכה גט. והוא הדין דדך בבא נמי דהיא אומרת נבעלתי — אלאחר שלשים יום קאי. אבל בתוך שלשים יום צריכה חליצה. דאי אתוך שלשים נמי קאי — ליתנייה נמי לעיל גבי תוך שלשים, שלא נטעה להעמידה דוקא אלאחר שלשים כמו סיפא. ולפי זה לא יתכן הא דאמר בסמוך וכי מפני שאנו כופין ומבקשים נאסור צרתה, ופירש בקונטרס, וכן רבינו חננאל: וכי מפני שאנו כופין בתוך שלשים ומבקשים אחר שלשים נאסרה צרתה? ואמאי שריא צרתה בתוך שלשים! הא איהי גופה, כי אמרה נבעלתי בתוך שלשים — בעיא חליצה, וכל שכן צרתה, דלא קים לה בבעילה כמותה, שיש לנו לאוסרה בלא חליצה. אלא נראה דצרתה לא שריא בסמוך אלא אחר שלשים דוקא. וכופין — היינו כי אמר בעלתי וחזר ואמר לא בעלתי, דומיא דסיפא דברייתא. אבל כשלא אמר מתחלה בעלתי, אלא שניהם מודים מתחלה ועד סוף שלא בעל, אפילו אחר שלשים לא שריא צרה, דהא משמע בסיפא דוקא כשאמר מתחלה בעלתי צריכה גט, אבל אם אמר מתחלה לא בעלתי אינה צריכה גט. ולא יתכן שתהא מותרת הצרה כששניהם מודים שלא בעל, ולהחזיקה כודאי בעולה, כיון דאיהי לא בעיא גט. ומיהו יש לומר דאיהי נמי בעיא גט, אפילו שניהם מודים שלא בעל, והא דנקט והוא אומר בעלתי וחזר ואמר כו' — הוא הדין אפילו אמר לא בעלתי בעיא גט, אלא לא נקט "אמר בתחלה בעלתי" אלא לאשמועינן דאפילו הכי כופין אותו לחלוץ. ולא כמו שפירש בקונטרס ורבינו חננאל דאין כופין. ועוד יש לפרש: דבסמוך שריא צרתה אפילו תוך שלשים, כמו שפירש בקונטרס ורבינו חננאל, והוא אומר לא בעלתי — קאי נמי אתוך שלשים. וכן סיפא דהוא אומר בעלתי — קיימא נמי אתוך שלשים. ואפילו שניהם מודים שלא בעל צריכה גט בהדי חליצה, אפילו תוך שלשים. ולאו דוקא נקט "הוא אומר בעלתי", כדפירשתי. ורישא דקתני: כופין אותו לחלוץ — הוא הדין דגט נמי בעיא, כדקתני בסיפא, אלא אכתי לא אתא לאשמועינן תקנתא דגט בהדי חליצה, אלא דין כפייה ובקשה דחליצה. ומחמת שתי הלשונות שפירש רבינו יצחק נראה לאסור הצרה עד לאחר שלשים יום, אם לא יודו שניהם שבעל, ולהצריך

תוספות

ואם רצה לקיים יקיים — הא פשיטא! אלא, אגב דתנא יוציא — תנא יקיים. **העיד** רבי יוחנן בן גודגדא — רבנן הביאוה לבית המדרש להביא ראיה לדבריהם מ"אמרו לו אף זו כיוצא בה". ואם תאמר: לרבי יוחנן בן נורי, למה אינה מתגרשת? הלא אינה חוזרת כשמרמזים לה? ויש לומר: דמכל מקום, בשעת נתינת הגט משלחה וחוזרת היא, ואינה מבינה עד שמוציאין אותה על ברחה.

יש גורסים במשנה "ועל קטנה בת ישראל שאוכלת בתרומה", כמו שהוא בגמרא בפרק "הניזקין" (גיטין נה,א). ואין צריך לגרוס זו כאן, שהרי לא הביאו העדות אלא ראיה לדבריהם, וקטנה למה יזכירו כאן.

דאין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת — מיהו, היכא שנישאת לו כבר תקינו רבנן שאינה מתגרשת, כיון שאינה יודעת לשמור עצמה, כדלקמן (קיג,ב).

מבקשין מיבעי ליה — דאיכא למימר להכי איכוונה.

רש"י

הדרן עלך בית שמאי

מְבַקְּשִׁין מִיבְּעֵי לֵיהּ! הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ בָּנִים, דְּכוּלֵּי הַאי לָא מַסְּקָה אַדַּעְתָּהּ. אֲבָל אֵין לָהּ בָּנִים, מַאי - מְבַקְּשִׁין? אַדְּתָנֵי "אִם נִתְכַּוְּנָה לְכָךְ" - אֲפִילּוּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ מְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ שֶׁיְּחַלֵּוץ לָהּ, לִיפְלוֹג וְלִיתְנֵי בְּדִידָהּ: כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּשֶׁיֵּשׁ לָהּ בָּנִים, אֲבָל אֵין לָהּ בָּנִים - מְבַקְּשִׁין! אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ: לָא שְׁנָא יֵשׁ לָהּ בָּנִים, וְלָא שְׁנָא אֵין לָהּ בָּנִים - כּוֹפִין אוֹתוֹ, כְּרַב, שְׁמַע מִינָּהּ.

הדרן עלך בית שמאי

חֵרֵשׁ שֶׁנָּשָׂא פִּקֵּחַת, וּפִקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא חֵרֶשֶׁת: אִם רָצָה לְהוֹצִיא - יוֹצִיא, וְאִם רָצָה לְקַיֵּים - יְקַיֵּים. כֵּשֵׁם שֶׁהוּא כּוֹנֵס בְּרַמִּיזָה - כָּךְ הוּא מוֹצִיא בְּרַמִּיזָה. פִּקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא פִּקֵּחַת וְנִתְחָרְשָׁה, אִם רָצָה - יוֹצִיא, וְאִם רָצָה - יְקַיֵּים. נִשְׁתַּטִּית - לֹא יוֹצִיא. נִתְחָרֵשׁ הוּא אוֹ נִשְׁתַּטָּה - אֵינוֹ מוֹצִיאָהּ עוֹלָמִית. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: מִפְּנֵי מָה הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְחָרְשָׁה יוֹצְאָה וְהָאִישׁ שֶׁנִּתְחָרֵשׁ אֵינוֹ מוֹצִיא? אָמְרוּ לוֹ: אֵינוֹ דּוֹמֶה הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ לְאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת, שֶׁהָאִשָּׁה יוֹצְאָה לִרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא לִרְצוֹנָהּ, וְהָאִישׁ אֵינוֹ מוֹצִיא אֶלָּא לִרְצוֹנוֹ. ה הֵעִיד רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגֻדָּא עַל הַחֵרֶשֶׁת שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ שֶׁהִיא יוֹצְאָה בְּגֵט. אָמְרוּ לוֹ: אַף זוֹ כַּיּוֹצֵא בָהּ. שְׁנֵי אַחִין חֵרְשִׁין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת, אוֹ לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת, אוֹ לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת פִּקֵּחַת, אוֹ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת נְשׂוּאִין לִשְׁנֵי אַחִין פִּקְחִין, אוֹ לִשְׁנֵי אַחִין חֵרְשִׁין, אוֹ לִשְׁנֵי אַחִין אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם. וְאִם הָיוּ נָכְרִיּוֹת - יִכְנְסוּ; וְאִם רָצוּ לְהוֹצִיא - יוֹצִיאוּ. שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ, נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת, מֵת חֵרֵשׁ בַּעַל הַפִּקֵּחַת - מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל הַפִּקֵּחַת? תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל הַפִּקֵּחַת - מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל פִּקֵּחַת? מוֹצִיא אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, וְאֵשֶׁת אָחִיו אֲסוּרָה לְעוֹלָם. שְׁנֵי אַחִין פִּקְחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת פִּקֵּחַת; מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת - מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת? תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת - מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת? מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט וְאֶת אֵשֶׁת אָחִיו בַּחֲלִיצָה. שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ, נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת פִּקֵּחַת, מֵת חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת - מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת? תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת - מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת? מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, וְאֵשֶׁת אָחִיו אֲסוּרָה לְעוֹלָם. שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ, נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי נָכְרִיּוֹת פִּקְחוֹת; מֵת חֵרֵשׁ בַּעַל פִּקֵּחַת - מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת? אוֹ חוֹלֵץ אוֹ מְיַבֵּם. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת - מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל פִּקֵּחַת? כּוֹנֵס, וְאֵינוֹ מוֹצִיא לְעוֹלָם. שְׁנֵי אַחִין פִּקְחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי נָכְרִיּוֹת, אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת, מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת - מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת? כּוֹנֵס. וְאִם רָצָה לְהוֹצִיא - יוֹצִיא. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת - מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת? אוֹ חוֹלֵץ אוֹ מְיַבֵּם. שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ, נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי נָכְרִיּוֹת, אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת פִּקֵּחַת; מֵת חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת - מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת? כּוֹנֵס. וְאִם רָצָה לְהוֹצִיא - יוֹצִיא. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת? כּוֹנֵס, וְאֵינוֹ מוֹצִיא לְעוֹלָם. **גְּמָרָא** אָמַר רַבִּי בַּר חָמָא: מַאי שְׁנָא חֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת דְּתִקְּנוּ לְהוּ רַבָּנַן נְשׂוּאִין, וּמַאי שְׁנָא דִּשְׁוֹטָה וְשׁוֹטָה דְּלָא תַּקְּנוּ לְהוּ רַבָּנַן נְשׂוּאִין? דְּתַנְיָא: שׁוֹטָה וְקָטָן שֶׁנָּשְׂאוּ נָשִׁים וּמֵתוּ - נְשׂוֹתֵיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם! חֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת, דְּקַיְּימָא תַּקָּנְתָּא דְּרַבָּנַן - תַּקְּנוּ לְהוּ רַבָּנַן נְשׂוּאִין. שׁוֹטָה וְשׁוֹטָה דְּלָא קַיְּימָא תַּקָּנְתָּא דְּרַבָּנַן - דְּאִין אָדָם דָּר עִם נָחָשׁ בִּכְפִיפָה אַחַת - לָא תַּקְּנוּ רַבָּנַן נְשׂוּאִין. וּמַאי שְׁנָא קָטָן דְּלָא תַּקְּנוּ רַבָּנַן נְשׂוּאִין, וְחֵרֵשׁ תַּקְּנוּ לֵיהּ רַבָּנַן נְשׂוּאִין? חֵרֵשׁ, דְּלָא אָתֵי לִכְלַל נְשׂוּאִין - תַּקְּנוּ רַבָּנַן נְשׂוּאִין, קָטָן, דְּאָתֵי לִכְלַל נְשׂוּאִין - לָא תַּקְּנוּ רַבָּנַן נְשׂוּאִין. וַהֲרֵי קְטַנָּה, דְּאָתְיָא לִכְלַל נְשׂוּאִין סוֹתַקְּנוּ רַבָּנַן נְשׂוּאִין! הָתָם, שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ בָהּ מִנְהַג הֶפְקֵר. וּמַאי שְׁנָא קְטַנָּה דִּמְמָאֲנָה, וּמַאי שְׁנָא חֵרֶשֶׁת דְּלָא מְמָאֲנָה? דְּאִם כֵּן

חרש. כשם שכונס ברמיזה — מה טעם קאמר, כלומר: כקידושין כך גירושין. וכן פקח בחרשת ברמיזה כנס, שרמז באצבע עד שנתרצית לו. וברמיזה, אם רצה להוציא — יוציא. **פקח שנשא פקחת ונתחרשה** — אף על פי שקידושיה גמורים, אם רצה — יוציא, דבגט לא בעינן דעת האשה, כדמפרש לקמן במתניתין. **נשתטית לא יוציא** — בגמרא מפרש, שלא ינהגו בה מנהג הפקר, ותקנתא דרבנן היא. **נתחרש הוא** — לאחר קידושין, דהואיל וקידושיה גמורים היו — לא יוציא עולמית. **שהשיאה אביה** — בקטנותה, וקיבל קידושיה, והוו קידושין גמורים, שיוצאה בגט; ואפילו משגדלה ופקע כח אב — מקבלת היא את גיטה. **אף זו** — פקחת שנתחרשה כיוצא בה. **הרי אלו פטורות** — דהואיל ושתיהן חרשות, או שניהן חרשים — כקידושי זו כך קידושי זו, ואתו קידושין דאשתו ומפקעי זיקה. **יכנוסו** — שאין חליצה בחרשת וחרש, שאינן ב"אמר" ו"אמרה". ואחר כך, אם רצו — יוציאו בגט, דאתא גט ברמיזה ומפקיע נישואין דידיה וזיקת אחיו דהוא ברמיזה. **מוציא אשתו בגט** — דזיקת אחותה הבאה מכח קידושין גמורים אוסרתה עליו, ואין כח בקידושין דידה לדחותה משום אחות אשה. **ואשת אחיו אסורה לעולם** — דחרש לא חליץ, ולכנוס אי אפשר משום אחות אשה. @**בונס ואין מוציא לעולם** — דלא אתי גט דידיה ומפקע זיקת יבומי אחיו הראשון. **גמרא** דתקינו להו **רבנן נישואין** — דקתני מתני' שצריכות חליצה. אלמא: יש נישואין וקידושין לחרש, ואף על גב דלאו בר דעה הוא, ומדאורייתא אין קנינו קנין. הכי גרסינן: שוטה וקטן שנשאו נשים — נשותיהן פטורות מן החליצה ומן היבום. דקיימא תקנתא **דרבנן** — שדרכן להיות שלום ביניהם, אפילו חרש עם חרשת, וכל שכן בשהאיש פקח. אבל שוטה, אפילו בפקחת לשוטה ושוטה לפקח — אין שלום ביניהם, וכל שכן שוטה לשוטה. **בכפיפה** — בתוך קופה אחת. **ומאי שנא קטן** — דקתני לעיל: שוטה וקטן שנשאו כו'. **חרש דלא אתי** — לעולם לכלל נישואין דאורייתא. תקינו ליה **רבנן נישואין** — כדי שלא יבטל. **שלא ינהגו בה מנהג הפקר** — אי לא מוצאה דמנסבה — אין לה מי ישמרנה, וינהגו בה מנהג הפקר בזונות.

מימנעי

מימנעי

מְבַקְּשִׁין מִיבָּעֵי לֵיהּ – המשנה היתה צריכה לומר שמבקשים מהיבם לחלוץ, ולא שכופין אותו, שהרי היא התכוונה לאסור על עצמה את היבם, ומוכח כדעת רב שאין בכוונתה לאסור על עצמה את היבם.

דוחה הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, בְּאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ בָּנִים ממנו, דְּכוּלֵּי הַאי לֹא מַסְקָה אַדַּעְתָּהּ – שעד כדי כך אינה מעלה על דעתה שימותו גם הבנים וגם הבעל.

מדייקת הגמרא: אֲבָל אם אֵין לָהּ בָּנִים ממנו והיא נדרה הנאה מאחי הבעל, מַאי – מה יהיה הדין לפי שמואל, מְבַקְּשִׁין אותו לחלוץ ואין כופים אותו. מקשה הגמרא: אַדְּתָנֵי – במקום שהתנא יכתוב בסיפא אִם נִתְכַּוְּונָה לְכָךְ להפקיע עצמה מייבום, אֲפִילּוּ נדרה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ אין כופין את היבם רק מְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ שֶׁיְּחַלּוֹץ לָהּ, לִיפְלוּג, וְלִיתְנֵי בְּדִידָהּ – היה לו לתנא לשנות חילוק זה באותו ענין עצמו שדיבר בו, והיינו בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים – שכופים את היבם לחלוץ, בְּאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ בָּנִים, אֲבָל באשה שאֵין לָהּ בָּנִים שנדרה הנאה מיבמה, כיון שמעלה בדעתה שימות בעלה ותיפול לייבום, ומתכוונת בנדרה למנוע את הייבום, מְבַקְּשִׁין ממנו לחלוץ לה, אך אין כופין אותו על כך. אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מהמשנה לֹא שְׁנָא – שאין הבדל בין אם יֵשׁ לָהּ בָּנִים, וְלֹא שְׁנָא – ובין אם אֵין לָהּ בָּנִים, כּוֹפִין אוֹתוֹ לחלוץ לה וכְּדעת רַב, שאינה מעלה על דעתה בשעת נדרה שתיפול לייבום. ומסקנת הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ – אכן יש להוכיח כך.

הדרן עלך בית שמאי

פרק ארבעה עשר - חרש שנשא

בפרק זה יבואר ענייני יבום וחליצה בנישואי חרש וחרשת שאינם חלים מהתורה אלא מתקנת חכמים. כדי לבאר ענין זה הקדימה לנו המשנה כלל ענייני נישואין וגירושין באלו שאין נישואיהם נישואין גמורים.

סתם חרש שאמרו חכמים בכל מקום הכוונה לחרש שאינו שומע ואינו מדבר, ואין בו דעת לקנות ולהקנות, ומן התורה אין קידושיו חלים, אמנם חכמים תקנו שקידושיו חלים. ובאופן זה שחרש קידש אשה מדרבנן, הוסיפו חכמים ותקנו שיכול לגרשה, על אף שאין בו דעת. אך אם היו פקחים בשעת קידושין וחלו קידושיהם מהתורה, אין החרש יכול לגרשה, שהרי אין לו דעת לגרש, ואין זה גירושין של תורה. אבל חרשת יכולה להתגרש מן התורה, שכן אשה מתגרשת אפילו בעל כרחה.

משנה

המשנה מביאה תחילה דיני נישואין וגירושין של חרש וחרשת: חֵרֵשׁ שֶׁנָּשָׂא אשה פִּקֵּחַת [–שאינה חרשת], וְכן פִּקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא חֵרֶשֶׁת, שבשניהם הקידושין חלו מדרבנן, אִם רָצָה הבעל לְהוֹצִיא – לגרש את האשה, יוֹצִיא אותה בגט. וְאִם רָצָה שלא לגרשה אלא לְקַיֵּים אותה ולדור עמה, יְקַיֵּים. ואף שחרש אינו בר דעת, מכל מקום יכול לגרש, שכְּשֵׁם שֶׁהוּא כּוֹנֵס בְּרִמִּיזָה כָּךְ הוּא מוֹצִיא בְּרִמִּיזָה. כלומר, כשם שתקנו לו חכמים קידושין על ידי רמיזה, כך תקנו לו גירושין על ידי רמיזה, שמרמז שרצונו לגרשה.

המשנה מבארת מה הדין אם בשעת קידושין היו פקחים: פִּקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא פִּקֵּחַת ונישואיהם חלו מן התורה, וְאחר הנישואין נִתְחָרְשָׁה האשה, ואינה בת דעת, אִם רָצָה לגרשה, יוֹצִיא בגט, אף שאינה בת דעת, משום שיכול לגרשה בעל כרחה [כמבואר להלן], וְאִם רָצָה לקיימה ולהמשיך לדור עמה אחר שנתחרשה יְקַיֵּים. אבל אם נִשְׂתַּטֵּית האשה אחר הנישואין ורוצה לגרשה לֹא יוֹצִיא, שאסרו חכמים לגרש שוטה כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר.

אולם אם נִתְחָרֵשׁ הוּא [–הבעל], אוֹ נִשְׂתַּטָּה לאחר הקידושין, אֵינוֹ מוֹצִיאָהּ עוֹלְמִית – אינו יכול לגרשה, שהרי חלו הקידושין מן התורה, שהיו בני דעת, וכיון שעכשיו אין בו דעת אינו יכול לגרשה עולמית עד שיתרפא.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי לחכמים, מִפְּנֵי מָה הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְחָרְשָׁה יוֹצְאָה בגט וְהָאִישׁ שֶׁנִּתְחָרֵשׁ אֵינוֹ מוֹצִיא עולמית, כלומר, מדוע יש הבדל ביניהם הרי שניהם אינם בני דעת. אָמְרוּ לוֹ חכמים, אֵינוֹ דּוֹמֶה הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ לָאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת, שֶׁהָאִשָּׁה יוֹצְאָה לִרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא לִרְצוֹנָהּ שכן היא מתגרשת בעל כרחה, וכיון שאין צריכים את דעתה, אף חרשת יכולה להתגרש. וְהָאִישׁ אֵינוֹ מוֹצִיא אֶלָּא לִרְצוֹנוֹ, שאין הגירושין חלים אלא לדעתו, ולכן כשנתחרש אינו יכול לגרש.

חכמים מביאים ראיה לדבריהם: הֵעִיד רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגְּדָא עַל הַחֶרֶשֶׁת שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ בקטנותה שֶׁהִיא יוֹצְאָה בְּגֵט, אפילו שחלו קידושיה מן התורה על ידי אביה, מכל מקום אף לאחר שגדלה ופקע ממנה כח האב, הרי היא מתגרשת בעצמה, והיינו משום שאין צריך את דעת האשה בגירושין. ומכאן אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי יוחנן בן נורי, אַף זוֹ כַּיּוֹצֵא בָהּ – אף אשה שהיתה פקחת וחלו קידושיה מן התורה, ואחר כך נתחרשה, תוכל להתגרש מחמת אותו הטעם שאין צריך את דעת האשה לגירושין.

עתה מבארת המשנה את דינם של חרש וחרשת לענין יבום וחליצה: שְׁנֵי אַחִין חֵרְשִׁין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת, אוֹ שהיו נשואין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת, אוֹ שהיו נשואין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת שאַחַת מהן חֵרֶשֶׁת וְאַחַת מהן פִּקֵּחַת. אוֹ שהיו שְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת נְשׂוּאוֹת לִשְׁנֵי אַחִין פִּקְחִין, אוֹ לִשְׁנֵי אַחִין חֵרְשִׁין, אוֹ לִשְׁנֵי אַחִין אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ, שבכל אופנים אלו הקידושין אינם חלים אלא מדרבנן, אם מת אחד מן האחים בלא בנים, חֲרֵי אֵלּוּ הנשים [אשתו של מת] פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּיבּוּם, כיון שהיא אחות אשתו של היבם, והרי היא ערוה הפטורה מן הייבום. ואף שקידושי אשתו לא חלו אלא מדרבנן, ומן התורה אחותה אינה ערוה, מכל מקום איסור ערוה דרבנן פוטר מיבום דרבנן, שהרי אף קידושי היבמה לאח המת לא חלו אלא מדרבנן, ולכך מותרת לשוק.

וְאִם הָיוּ נָכְרִיּוֹת, כלומר, בכל האופנים האמורים לעיל אם הנשים לא היו אחיות, ונפלו ליבום, יְכַנְּסוּ אותם היבמים, ולא יחלצו, שכן חרש וחרשת אינם יכולים לקיים את כל דיני החליצה. וְאחר שכנסו אִם רָצוּ לְהוֹצִיא אותן בגט, יוֹצִיאוּ ברמיזה כבל חרש שמגרש. שכיון שכל זיקת היבום היא מדרבנן, שהרי באה מחמת נשואין דרבנן, יכול היבם לגרשה ברמיזה, והוא בכלל מה שאמרו לעיל בנישואי חרש כשם שכונס ברמיזה כך מוציא ברמיזה.

המשנה מביאה דיני יבום בשני אחים פקח שקידושיו חלו מן התורה וחרש שקידושיו מדרבנן: היו שְׁנֵי אַחִין אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת, שקידושי הפקח חלו מהתורה ואילו קידושי החרש אינם אלא מדרבנן, וּמֵת הַחֵרֵשׁ בַּעַל הַפִּקֵּחַת בלא בנים, מַה יַּעֲשֶׂה הַפִּקֵּחַ בַּעַל הַפִּקֵּחַת. הדין הוא שתֵּצֵא אשת החרש ותנשא לשוק בלא יבום וחליצה, שאסורה ליבם מִשּׁוּם ערות אֲחוֹת אִשָּׁה מן התורה, שהרי אשת הפקח מקודשת מן התורה. אולם אם מֵת הַפִּקֵּחַ בַּעַל הַפִּקֵּחַת בלא בנים, ונפלה אשתו ליבום לפני האח החרש, מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל פִּקֵּחַת, הרי מן התורה אשת הפקח זקוקה לו ליבום, אך מדרבנן אינו יכול לייבמה, משום שהיא אחות אשתו. לכך מוֹצִיא אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, שנאסרה עליו אשתו עתה משום שהיא אחות זקוקתו, וְאִשֶּׁת אָחִיו אֲסוּרָה לְעוֹלָם – אינה יכולה להינשא לשום אדם, לפי שמן התורה היא זקוקה ליבום לחרש, והלה אינו יכול לחלוץ שאין חרש חולץ, וכמו כן החרש אינו יכול לייבמה שכן היא 'אחות אשתו' מדרבנן, ואסורה עליו.

המשנה מביאה דיני יבום בשתי אחיות פיקחת שקידושיה חלו מן התורה וחרשת שקידושיה מדרבנן: שְׁנֵי אַחִין פִּקְחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת אַחַת חֵרֶשֶׁת שקידושיה חלו מדרבנן, וְאַחַת פִּקֵּחַת שקידושיה חלו מדאורייתא, וּמֵת פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת. הדין הוא שתֵּצֵא היבמה מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה, ומותרת לשוק. שהרי אשתו מקודשת לו מן התורה, ונמצא שאחותה היא ערות אחות אשתו שפטורה מחליצה ויבום. ואם מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל

המשך בעמוד רנ

מִימַּנְעֵי וְלֹא נָסְבֵי לָהּ – אנשים ימנעו מלשאת אותה, לפי שלעולם תוכל למאן, שהרי לעולם חרשת היא וקידושיה דרבנן. מה שאין כן בקטנה לא ימנעו מלשאת אותה, כיון שיש גבול לזמן שהיא יכולה למאן ולצאת, ואין הבעל חושש שמא תמאן בזמן המועט עד שתגדל, כיון שיכול לפייסה כל שעה שלא תמאן עד שתגדל, ואז כבר לא תוכל למאן.

הגמרא ממשיכה לדון בהבדלים שבין נישואי חרשת ובין נישואי קטנה יתומה. שואלת הגמרא: וּמַאי שְׁנָא קְטַנָּה דְּאָכְלָה בִּתְרוּמָה, וּמַאי שְׁנָא חֵרֶשֶׁת דְּלֹא אָכְלָה בִּתְרוּמָה – מה שונה קטנה יתומה שהשיאוה אמה ואחיה לכהן שאף שנישואיה אינם אלא מדרבנן מכל מקום אוכלת בתרומה דרבנן, ואילו חרשת שנשאת לכהן כשגדלה, כיון שנישואיה אינם אלא מדרבנן אינה אוכלת בתרומה. ומוכיחה הגמרא שאכן כך הדין, דִּתְנַן במשנה (גיטין נה.), הֵעִיד רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגְּדָא עַל הַחֵרֶשֶׁת שֶׁהִשִּׂיאָה אָבִיהָ בקטנותה, וקידושיה חלו מהתורה, שֶׁיּוֹצְאָה בְּגֵט – אפילו עכשיו שהיא גדולה ואביה לא מקבל את גיטה, יכולה היא להתגרש בעצמה אף על פי שאין לה דעת, כיון שהאשה מתגרשת בעל כרחה. וְכֵן הֵעִיד עַל קְטַנָּה בַּת יִשְׂרָאֵל יתומה מאב שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן בתקנת חכמים על ידי אמה ואחיה, שֶׁאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה דרבנן. מדייקת הגמרא מדברי המשנה, וְאִילּוּ חֵרֶשֶׁת לֹא אָכְלָה בתרומה, שהרי בעדות הראשונה של רבי יוחנן בן גודגדא לגבי גירושין דיבר בדין חרשת, ובעדות השניה לגבי תרומה לא הזכיר אלא קטנה ולא הזכיר שאף חרשת שנשאת מעצמה אוכלת בתרומה, ומוכח שחרשת אינה אוכלת. ומה ההבדל ביניהם, מדוע קטנה אוכלת בתרומה וחרשת אינה אוכלת.

משיבה הגמרא: חרשת שנשאת לכהן אינה אוכלת בתרומה, גְּזֵירָה שֶׁמָּא יַאֲכִיל חֵרֵשׁ בְּחֵרֶשֶׁת – שמא יבואו להתיר גם בחרש שנשא חרשת שיאכילה בתרומה.

שואלת הגמרא: וְלֵיכוּל – שתאכל החרשת ומה בכך, הלא אף אם אין לה היתר מכל מקום קָטָן אוֹכֵל נְבֵלוֹת הוּא, כלומר, כיון שחרשת אין לה דעת ואינה מחויבת במצוות דינה בקטן שאף אם הוא עושה איסורים אין בית דין מצווים להפרישו מהאיסור, ואם כן מדוע עלינו לחשוש שהחרשת תאכל תרומה באיסור. מיישבת הגמרא: אסרו לכהן להאכיל את אשתו החרשת בתרומה, משום גְּזֵירָה שֶׁמָּא יַאֲכִיל חֵרֵשׁ בְּפִקֵּחַת, כלומר, אם נתיר לפקח שנשא חרשת להאכיל אותה בתרומה, יבואו להתיר אף בחרש שנשא חרשת לאכילה בתרומה ושוב יבואו להתיר גם לחרש שנשא פקחת להאכילה בתרומה, וזו כיון שחייבת במצוות אסור להאכילה.

שואלת הגמרא: וְחֵרֵשׁ בְּפִקֵּחַת נַמִּי לֵיכוּל בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנָן, שהרי היא נשואה לו מדרבנן. משיבה הגמרא: חרש בפקחת אינו מאכילה בתרומה דרבנן, גְּזֵירָה דִּלְמָא אָתֵי לְאוֹכְלָהּ בִּתְרוּמָה דְּאוֹרַיְיתָא – שמא יבוא להאכילה בתרומה דאורייתא, שבזה היא אסורה כיון שנישואיה אינם חלים אלא מדרבנן.

הגמרא דנה בחילוק נוסף שיש בין קטנה לחרשת. שואלת הגמרא: וּמַאי שְׁנָא קְטַנָּה דְּאִית לָהּ כְּתוּבָּה וּמַאי שְׁנָא חֵרֶשֶׁת דְּלֵית לָהּ כְּתוּבָּה – מה שונה קטנה יתומה שנשאת מתקנת חכמים, שתקנו לה חכמים בתובה, ואילו חרשת לא תקנו לה חכמים כתובה. משיבה הגמרא: דְּאִם כֵּן, מִימַּנְעֵי וְלֹא נָסְבֵי לָהּ – שאילו היו מתקנים כתובה לחרשת היו בני אדם נמנעים מלשאתה, כיון שחוץ מהפגם שיש לה גם יתחייבו לשלם לה כתובה, אבל בקטנה לא ימנעו משום כך כיון שבעתיד תבא לגדלות.

הגמרא מביאה את המקור לכך שלקטנה יש כתובה: וּקְטַנָּה מְנָלָן דְּאִית לָהּ כְּתוּבָּה – מנין לנו שקטנה יתומה שהשיאוה אמה ואחיה יש לה כתובה, דִּתְנַן במשנה (כתובות ק), קטנה הַמְמָאֶנֶת בבעלה ויוצאה, וְהַשְּׁנִיָּה לעריות שאסורה על בעלה מגזרת חכמים, וְאֵילּוּנִית שאינה יכולה ללדת ונשאת, אֵין לָהֶן כְּתוּבָּה. והטעם שאין להם כתובה, ממאנת משום שיוצאת שלא ברצונו, והנושא 'שנייה' כיון שאסורה עליו מדרבנן קנסוה חכמים שאין לה כתובה, ואיילונית אין לה כתובה משום שמקח טעות הוא בנישואין. מדייקת הגמרא מדברי המשנה, משמע שדווקא משום שמיאנה ויצאה בעל כרחו, לכן אין לה כתובה, אֲבָל יוֹצְאָה בְּגֵט וְקְטַנָּה שהוציאה הבעל בגט, מאחר שאין זה בעל כרחו יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה, הרי שיש כתובה לקטנה.

הגמרא מבארת מנין שחרשת אין לה כתובה: וְחֵרֶשֶׁת מְנָלָן דְּלֵית לָהּ כְּתוּבָּה. דְּתַנְיָא, חֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה שֶׁנָּשְׂאוּ פִּקְחוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְפַּקֵּחַ הַחֵרֵשׁ – נעשה פקח, וְנִשְׁתַּפֶּה הַשּׁוֹטֶה – חזר לדעתו אחר הקידושין, אֵין לָהֶם עֲלֵיהֶם כְּלוּם – אין לנשותיהם זכות לתבוע כתובה מבעליהם, משום שאין להם דעת ואין תנאם לחיוב כתובה תנאי. ואם רָצוּ לְקַיְּימָן אחרי שנתפקח החרש ונשתפה השוטה, יֵשׁ לָהֶם כְּתוּבָּה. מוסיפה הברייתא: וּפִקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא חֵרֶשֶׁת אוֹ שׁוֹטֶה, כיון שהוא בן דעת ויש בכוחו להתחייב, לכך אֲפִילּוּ אם כָּתַב לָהּ בכתובתה מֵאָה מָנֶה שהוא סכום גדול, כְּתוּבָּתָהּ קַיֶּימֶת וחייב ליתן לה כפי שכתב, מִפְּנֵי שֶׁרָצָה לִזּוֹק בְּנִכְסָיו – שכיון שכתב לה רצה בכך להמעיט מנכסיו ולהזיקם. מדייקת הגמרא, משמע בברייתא דְּטַעֲמָא – שהטעם שהכותב כתובה לחרשת חייב ליתן לה, משום דְּרָצָה והתחייב לכך, הָא לֹא רָצָה – אבל אם לא רצה לכתוב לה, אֵין לָהּ כתובה, ומוכח שאין מחייבים ליתן כתובה לחרשת. והטעם שלא תקנו לה כתובה הוא כפי שנתבאר לעיל, דְּאִם כֵּן – שאם היו מתקנים לה כתובה, מִימַּנְעֵי וְלֹא נָסְבֵי לָהּ – ימנעו בני אדם משום כך לישא חרשת.

שואלת הגמרא: אִי הָכֵי – אם הטעם שלא תקנו כתובה לחרשת, הוא לטובתה כדי שלא ימנעו מלישא אותה, פִּקֵּחַת שנשאת לְחֵרֵשׁ לִיתַּקֵּן לָהּ כְּתוּבָּה, דְּאִם כֵּן, מִימַּנְעֵי וְלֹא מִינַּסְבֵי – שאם לא יתקנו לה כתובה ימנעו הפקחות מלהינשא לחרשים, כיון שאינו נותן לה כתובה. מיישבת הגמרא: אין לחשוש לכך, שהרי יוֹתֵר מִשֶּׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִישָׂא אִשָּׁה רוֹצָה לְהִנָּשֵׂא, ובודאי ימצאו החרשים נשים שירצו להינשא להם אף בלא כתובה. ואילו בחרשת, אם היו מתקנים לה כתובה היו אנשים נמנעים מלשאתה.

הגמרא מביאה מעשה בענין כתובת חרש: הַהוּא חֵרֵשׁ דַּהֲוָה בְּשֵׁבְבוּתֵיהּ – מעשה בחרש אחד שהיה דר בשכונתו דְּרַב מַלְכִּיו, אַנְסֵיהּ אִיתְתָא – השיאו רב מלכיו אשה פקחת, וּכְתַב לָהּ אַרְבַּע מֵאָה זוּזֵי מִנְכְסֵיהּ – וכתב לה כתובה של ארבע מאות זוז מנכסיו של החרש. אָמַר רָבָא, מַאן חַכִּים כְּרַב מַלְכִּיו דְּנִבְרָא רַבָּה הוּא – מי חכם כמו רב מלכיו שאדם גדול הוא שבכוחו לחייב את החרש אף שמעיקר הדין אין חיוב כתובה בנישואי חרש. והטעם שעשה כן ולא חשש להפסד החרש, משום דְּקָסָבַר אִלּוּ רָצָה החרש שִׁפְחָה לְשַׁמְּשׁוֹ, מִי לֹא זְבִנִינַן לֵיהּ – האם לא היינו קונים לו שפחה לשמשו, בארבע מאות זוז, ואם כן כָּל שֶׁכֵּן הָכָא, דְּאִיכָּא תַּרְתֵּי – כל שכן כאן, שרשאים אנו להוציא מנכסיו לצורך כתובה, שיש בזה שתי מעלות, גם נושא אשה, וגם על ידי הנישואין יש מי שישמשו.

הגמרא מביאה מימרא של שמואל בענין נישואי חרש: אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר שְׁמוּאֵל, אִשֶּׁת חֵרֵשׁ אֵין חַיָּיבִין עָלֶיהָ אָשָׁם תָּלוּי, כלומר, אם בא עליה אדם אחר בשוגג, אינו חייב אשם תלוי כדין הבא על ספק אשת איש, ואין אומרים שיש כאן ספק קידושין מן התורה שמא היה בן דעת וקידושיו קידושין, אלא ודאי שאין לו שום קנין באשתו מן התורה.

הגמרא מביאה ראיה לשמואל ממשנה: לֵימָא מְסַיַּיע לֵיהּ – האם נאמר שיש ראיה לדברי שמואל ממה ששנינו במשנה (תרומות פ"א מ"א), אותן חֲמִשָּׁה המוזכרים להלן לֹא יִתְרְמוּ תרומה, וְאִם עברו וְתָרְמוּ אֵין תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה. וְאֵלּוּ הֵן, חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה, וְקָטָן, וְכֵן הַתּוֹרֵם אֶת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ בלא שציוהו הבעלים. וְכֵן עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁתָּרַם תרומה מִשֶּׁל יִשְׂרָאֵל, אֲפִילּוּ אם תרם בִּרְשׁוּת הַיִּשְׂרָאֵל – ששלחו הישראל לתרום אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. ולפי שאמרו בכל אלו שאין תרומתן תרומה, משמע שלא חל על מה שתרם דין תרומה כלל, שאם היה ספק תרומה, היה למשנה לומר 'תרומה ויחזור ויתרום'. וכשם שמבואר במשנה שחרש שתרם ודאי אין תרומתו תרומה, ומותר באכילה לזר, כך יש לפרש בטעמו של שמואל שחרש

המשך בעמוד לה

רש"ל

מימנעי ולא נסבי לה — הואיל ולעולם היא יכולה למאן מפני חרשותה. אבל קטנה — גבול יש לה, וסבר: מפייסנא לה כל שעתא, עד שיעבור זמן מיאונה. **מאי שנא דאכלה בתרומה** — אם השיאתה אמה לכהן. **ומאי שנא חרשת** — שלא השיאה אביה בקטנותה, שאין נישואיה גמורין, דלא אכלה, כדתנן כו' — אלמא לא אכלה. **על החרשת שהשיאה אביה** — בקטנותה, שיוצאה בגט, ואפילו משתגדיל, ואין אביה מקבל גיטה — מקבלתו היא ויוצאה. ואף על גב דקידושיה גמורין הוו, וגירושיה בלא דעת — הוי גיטא, לפי שהאשה יוצאת לרצונה ושלא לרצונה. **ועל קטנה בת ישראל** — יתומה הנישאת על פי אמה, שאוכלת בתרומה, אף על פי שאין נישואיה נישואין גמורים — אכלה בתרומה דרבנן. כך אוקימנא ב"האשה" רבה (יבמות צ,א). **ואילו חרשת לא אכלה** — מדשבקה לחרשת דקעסיק בה, ואתי ונקט קטנה, ולא קתני ועל החרשת שנישאת מעצמה שאוכלת בתרומה. **גזירה שמא יאכיל חרש בחרשת** — והאי לאו שינויא מעליא הוא! מה לי פקח בחרשת, מה לי חרש בחרשת — שניהן אינן נשואין, ואם זו מותרת אף זו מותרת, שהרי צד היתר שלהן אינו אלא משום דלאו בני עונשין נינהו, והוו כקטן אוכל נבלות. אלא כולה משום גזירה שמא יאכיל — חרש בפקחת הוא דאיכא עליה חיוב מיתה, כדאמרינן במסקנא דמילתא. ולהכי נקט ברישא שמא יאכיל חרש בחרשת, ולא נקט שמא יאכיל חרש בפקחת — משום דחרש בפקחת לא מיחלף בפקח בחרשת. אבל חרשת אשת חרש — מיחלפא בחרשת אשת פקח, והדר מיחלף חרש בעל פקחת בחרש בעל חרשת. אבל קטנה לגדול — ליכא למיגזר משום גדולה לקטן, דאין לקטן נישואין. וליכול — אפילו חרש בפקחת בתרומה דרבנן — הא אית לה נשואין מדרבנן! **ומאי שנא כו'** — לקמן בעי: תרוייהו מנא לן? דהא אית לה והא לית לה. **מימנעי ולא נסבי לה** — אבל בקטנה לא מימנעי, דאתיא לכלל דיעה. **ממאנת** — לית לה כתובה, דהא בעל כרחו נפקא. **שנייה** — מדברי סופרים. **אין לה כתובה** — דרבנן קנסוה, כדאמר ב"יש מותרות" (יבמות פה,ב). **איילונית** — משום דמקח טעות הוא. **אבל יוצאה בגט כו'** — מדיוקא דמתני' דקתני ממאנת שמעינן מינה טעמא משום דבעל כרחו נפקא; הא הוציאה — אית לה, אלמא יש כתובה לקטנה. **אין להן עליהם כלום** — דאין להם דעת, ואין תנאו הראשון תנאי. ואף על גב דתקון רבנן נשואין לחרש — לא תקינו לה רבנן כתובה מיניה, כדמפרש לקמן: יותר ממה שהאיש רוצה לישא, אשה רוצה להנשא. **שרוצה לזוק בנכסיו** — ואף על פי שלא (נשא), תקנו לה חכמים כתובה — הרי הוא כתב לה! הואיל ורוצה להפסיד ולהיות נזוק מנכסיו — תנאו קיים. **הא לא רצה** — דלא כתב לה — אין לה מתקנת חכמים. **אם כן** — דבעי למיתב לה כתובה — מימנעי ולא נסבי לה. **אין חייבין עליה אשם תלוי** — דנימא ספק אשת איש היא, ספק היה בו דעת ספק אין בו, והבא עליה באשם תלוי — דודאי אין לו שום קנין מן התורה. **התורם את שאינו שלו** — ולא צוהו בעל הבית, דשליחות נפקא לן (קדושין מא,ב) מ"אתם" "גם אתם" — לרבות שלוחכם, הלכך, מה אתם לדעתכם — אף שלוחכם לדעתכם. **ונכרי שתרם את של ישראל אפילו ברשות בעלים אינה תרומה** — דבעינן: מה אתם בני ברית — אף שלוחכם בני ברית. וקתני מיהא: חרש אין תרומתו תרומה ומותרת לזר, ואי ספק הוא — תרומה, ויחזור ויתרום מיבעי ליה. **הוא דאמר כרבי אלעזר** — כלומר, מהא לא תסייעיה, דגבי תרומה סבירא ליה לשמואל כרבי אלעזר דספק הוא. וגבי אשתו, אף על גב דספק הוא — אינה באשם תלוי. דגבי אשם תלוי כתיב: "אחת מכל מצות ה'" (ויקרא ה), וקרינן "מצותו" דמשמע חדא מתרתי, שיש היתר ואיסור לפניו, כגון אשתו ואשת איש עמו בבית, וסבור אין שם אלא אשתו, ובא על האחת, ולבקר נמצאו שתיהן, ולא ידע על אי זו בא. וכן חלב ושומן לפניו, וסבר שתיהן שומן, ואכל אחת מהן, ולסוף נודע לו שהאחת חֵלב, ולא ידע אי זו אכל. דאי ידע — מייתי חטאת נקבה, וכל דהו, אפילו בת דנקא, והשתא דלא ידע מביא אשם זכר בכסף שקלים. אבל הכא, שהספק תלוי בחתיכה אחת, ספק איסור ספק היתר — לא מייתי אשם תלוי. **כוי חייבין על חלבו אשם תלוי** — והא הכא כל הספק תלוי בה. **מאי טעמא דרבי אלעזר** — באשת חרש. **קלישתא** — דקה. כלומר, דעתו מועטת, שאין מחודד להבין כשאר בני אדם. ומיהו, מספקא ליה אי דעתא צילותא היא — אותה קצת הדעת שיש לו, אם צלולה היא; ובמה שהוא נותן דעתו ועושה דבר, ודאי כוונתו כוונה

תוספות

דאילו חרשת לא אכלה — ואם תאמר: מנלן? אי משום דנקט קטנה — דלמא כל שכן חרשת, שלא תבא לכלל גדלות, ואי הוה נקיט חרשת אכלה — הוה אמינא דקטנה לא אכלה, כיון שבאה לכלל נישואין! ויש לומר: דדייק מדלא תנא חרשת בהדי קטנה. **שמא** יאכיל חרש בפקחת — אבל משום שמא יאכיל קטן בגדולה, לא גזרינן שלא תאכל קטנה בתרומה, דמשום זמן מועט לא גזרינן, שהרי כשיגדיל ויבעול יהיו קידושין דאורייתא. ובירושלמי מפרש: בקטנה לא גזרינן — משום חינא — שיהיו הכל קופצין עליה לישאנה. ושמא בחרשת לא שייך האי טעמא, משום דחרשותה גרמה לה. ובקונטרס פירש ב"הניזקין" (גיטין נה,א דיבור המתחיל ב"פקחת") דלא גזרינן אטו קטן שישא גדולה, משום דלית ליה נשואין, כדאמר הכא: ומילתא דלא שכיחא היא. ואין נראה, דהא משיאן סמוך לפירקן מעליותא היא כדפירשתי לעיל.

דלמא אתי לאוכלה בתרומה דאורייתא — אבל בקטנה דלא אכלה אלא בתרומה דרבנן, כדאמר ב"האשה רבה" (יבמות צ,א), לא גזרו אטו דאורייתא, כיון שתגיע לכלל גדלות.

דאם כן מימנעי ולא נסבי לה — ואי משום שלא תהא קלה בעיניו להרציאה — לא חשו חכמים לכך.

מאן חכים למיעבד הכי — דוקא במטלטלי תנן ב"הניזקין" (גיטין נט,א): חרש רומז ונרמז, אבל במקרקעי — לא. ומה ששיעבד בכתובה מקרקעי — משום שהיה לו אפוטרופוס, וגם זכין לאדם שלא בפניו. רבינו יצחק. יצתה

מִימְנָעֵי וְלָא נָסְבִי לָהּ. וּמַאי שְׁנָא קְטַנָּה דְּאָכְלָה בִּתְרוּמָה, וּמַאי שְׁנָא חֵרֶשֶׁת דְּלָא אָכְלָה בִּתְרוּמָה? דִּתְנַן: הֵעִיד רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגְּדָא עַל הַחֵרֶשֶׁת שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ שֶׁיּוֹצֵאָה בְּגֵט, וְעַל קְטַנָּה בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן שֶׁאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה. וְאִילּוּ חֵרֶשֶׁת לֹא אָכְלָה? גְּזֵירָה שֶׁמָּא יַאֲכִיל חֵרֵשׁ בְּחֵרֶשֶׁת. וְלֵיכוֹל? קָטָן אוֹכֵל נְבֵלוֹת הוּא! גְּזֵירָה שֶׁמָּא יַאֲכִיל חֵרֵשׁ בְּפִקֶּחֶת. וְחֵרֵשׁ בְּפִקֶּחֶת נַמִּי, לֵיכוֹל בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנַן! גְּזֵירָה דִּלְמָא אָתֵי לְאוֹכְלָהּ בִּתְרוּמָה דְּאוֹרַיְיתָא. וּמַאי שְׁנָא קְטַנָּה דְּאִית לָהּ כְּתוּבָּה, וּמַאי שְׁנָא חֵרֶשֶׁת דְּלֵית לָהּ כְּתוּבָּה? דְּאִם כֵּן מִימְנָעֵי וְלָא נָסְבִי לָהּ. וּקְטַנָּה מְנָלַן דְּאִית לָהּ כְּתוּבָּה? דִּתְנַן: הַמְמָאֶנֶת, וְהַשְּׁנַיָּיה וְאַיֵּילוֹנִית - אֵין לָהֶן כְּתוּבָּה, אֲבָל יוֹצְאָה בְּגֵט; וּקְטַנָּה - יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה. וְחֵרֶשֶׁת מְנָלַן דְּלֵית לָהּ כְּתוּבָּה? דִּתַנְיָא: חֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה שֶׁנָּשְׂאוּ פִּקֵּחוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְפַּקֵּחַ הַחֵרֵשׁ וְנִשְׁתַּפָּה הַשּׁוֹטֶה - אֵין לָהֶם עֲלֵיהֶם כְּלוּם. רָצוּ לְקַיְּמָן - יֵשׁ לָהֶם כְּתוּבָּה. וּפִקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא חֵרֶשֶׁת אוֹ שׁוֹטֶה, אֲפִילּוּ כָּתַב לָהּ מֵאָה מָנֶה - כְּתוּבָּתָהּ קַיֶּימֶת, מִפְּנֵי שֶׁרָצָה לִזּוֹק בְּנִכְסָיו. טַעֲמָא - דְּרָצָה; הָא לֹא רָצָה - אֵין לָהּ, דְּאִם כֵּן מִימְנָעֵי וְלָא נָסְבִי לָהּ. אִי הָכִי פִּקֵּחַת לְחֵרֵשׁ לִיתְקַן לָהּ כְּתוּבָּה, דְּאִם כֵּן מִימְנָעֵי וְלָא מִינַסְבִּי! יוֹתֵר מִשֶּׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִישָּׂא, אִשָּׁה רוֹצָה לְהִנָּשֵׂא. הַהוּא חֵרֵשׁ דַּהֲוָה בְּשִׁבְבוּתֵיהּ דְּרַב מַלְכִּיו; אִנְסֵיהּ אִיתְתָא וְכָתַב לָהּ אַרְבַּע מֵאָה זוּזֵי מִנְּכָסֵיהּ. אָמַר רָבָא: מַאן חַכִּים כְּרַב מַלְכִּיו דְּנַבְרָא רַבָּה הוּא, קָסְבַר: אִילּוּ רָצָה שִׁפְחָה לְשַׁמְּשׁוֹ, מִי לָא זָבְנִינַן לֵיהּ? כָּל שֶׁכֵּן הָכָא, דְּאִיכָּא תַּרְתֵּי. אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר שְׁמוּאֵל: אִשֶּׁת חֵרֵשׁ אֵין חַיָּיבִין עָלֶיהָ אָשָׁם תָּלוּי. לֵימָא מְסַיֵּיע לֵיהּ: חֲמִשָּׁה לֹא יִתְרוֹמוּ, וְאֵם תָּרְמוּ - אֵין תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה, וְאִלּוּ הֵן: חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה, וְקָטָן, וְהַתּוֹרֵם אֶת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, וְנָכְרִי שֶׁתָּרַם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲפִילּוּ בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל - אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. הוּא דְּאָמַר כְּרַבִּי אֶלְעָזָר, דִּתַנְיָא: רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר: תְּרוּמַת חֵרֵשׁ לֹא תֵצֵא לְחוּלִּין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק. אִי סְבִירָא כְּרַבִּי אֶלְעָזָר - אָשָׁם תָּלוּי נַמִּי לִיחַייֵב! בָּעֵינַן חֲתִיכָה מִשְּׁתֵּי חֲתִיכוֹת. וּמִי בָּעֵי רַבִּי אֶלְעָזָר חֲתִיכָה מִשְּׁתֵּי חֲתִיכוֹת? וְהָתַנְיָא: רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כּוּי חַיָּיבִין עַל חֶלְבּוֹ אָשָׁם תָּלוּי! שְׁמוּאֵל סָבַר כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בַּחֲדָא, וּפְלִיג עָלֵיהּ בַּחֲדָא. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵשֶׁת חֵרֵשׁ חַיָּיבִין עָלֶיהָ אָשָׁם תָּלוּי. מֵיתִיבִי: חֲמִשָּׁה לֹא יִתְרוֹמוּ! סָבַר לָהּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר. בָּעָא רַב אַשִּׁי: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר? מִיפְּשַׁט פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּחֵרֵשׁ דַּעְתָּא קְלִישְׁתָּא הוּא, וּמִיהוּ מְסַפְּקָא לֵיהּ אִי דַּעְתָּא צִילּוּתָא

אי

אי

יצתה זו שאין לה יד לגרש עצמה — אמר רבינו תם: דהיינו דוקא באין לה אב. ובפרק "התקבל" (גיטין סד,ב) וכן בפרק שני דקידושין (מג,ב), גבי כל קטנה שאין יכולה לשמור את גיטה אינה יכולה להתגרש, פירש בקונטרס: אפילו על ידי אביה. ואין נראה לרבינו תם, דהא רבי יגאי מפיק לה הכא מ"ונתן בידה" — מי שיש לה יד לגרש את עצמה, יצתה זו שאין לה יד. וכיון שיש לה אב — הרי יש לה יד. דאפילו נערה — בין היא בין אביה מקבל גיטה. ולרבי יהודה — אביה ולא היא. ורבי ישמעאל נמי, דדריש מ"ושלחה" — משמע דלא פליג ארבי יגאי, אלא דדריש מקרא אחרינא. וטעמא דיש לה אב משלחה ואינה חוזרת היא, שאביה משמרה מלחזור. ועוד הביא רבינו תם ראייה מירושלמי דפירקין, דקאמר התם: נשתטית — לא יוציא, דבי רבי יגאי אמרי: מפני גרירה, הכי פירושו: שנגררת אחר כל אחד, ונוהגין בה מנהג הפקר. רבי זירא ורבי מנא תרוייהו אמרי: שאין יכולה לשמור את גיטה. רבי נחמיה בשם רבי יהודה אמר: תלתא מילי איכא בינייהו, עבר וגירש — מאן דאמר מפני גרירה, מותר, כיון דליכא אלא איסור דרבנן, שלא ינהגו בה הפקר; אם עבר וגירש הרי זה גט. למאן דאמר לפי שאינה יכולה לשמור את גיטה — אסור, פירוש: מדאורייתא אין הגט גט. ועוד איכא בינייהו: יש לה אב, ופעמים שוטה ופעמים חלומה. מאן דאמר מפני גרירה — אסור, שאין האב יכול לשומרה מן ההפקר; וכן בעתים שהיא שוטה אין נזהרת מן ההפקר. אבל למאן דאמר שאינה יכולה לשמור את גיטה — יש לה אב יכול לשמור את גיטה — וכן פעמים חלומה — יש לה עתים יכולה לשמור את גיטה. והוה מצי למימר דאיכא בינייהו יודעת לשמור את גיטה ולא את עצמה. דלמאן דאמר מפני גרירה אסור, כדאמר הכא; ולמאן דאמר שאינה יודעת לשמור את גיטה — זו יודעת לשמור גיטה! אלא ניחא ליה למימר איכא בינייהו אפילו באין יודעת לשמור את גיטה ולא עצמה. ואף על גב דהכא משמע דליכא מאן דפליג שלא ינהגו בה מנהג הפקר, ורבי יגאי הוא דדריש הכא שאין יכולה לשמור גיטה מ"ונתן בידה". ובירושלמי קאמר רבי יגאי משום גרירה, ופליג אטעמא דאמר דאינה יכולה לשמור גיטה — אין זה תימה כל כך, כי יש סוגיות וממרות הפוכות מהתלמוד שלנו. ויש מפרשים דגרירה דקאמר בירושלמי — היינו משלחה וחחרת, ויכולה לשמור גיטה — היינו שיש לה יד לשמור גיטה. והיינו פלוגתא דאמוראי דהכא. ולפי זה, מאן דמפיק מ"ושלחה" — אפילו יש לה אב אינה מתגרשת, דקאמר: יש לה אב, למאן דאמר מפני גרירה — אסור. ומיהו, אין נראה פירוש זה. דעבר וגירש אמאי מותר למאן דאמר מפני גרירה, כיון דהוי דאורייתא? ועוד: עתים שוטה ועתים חלומה אמאי קאמר דלמאן דאמר מפני גרירה אסור? כיון דקבלה גט כשהיא חלומה, הרי באותה שעה משלחה ואינה חוזרת היא. והורה כן רבינו תם הלכה למעשה. ובפרק שני דקידושין האריך בתוספות יותר. והכא דפריך: ואלא דאין יודעת לשמור לא גיטה ולא עצמה דבר תורה שוטה מתגרשת, והאמר דבי רבי יגאי כו' — הוה מצי לשנויי ביש לה אב, אלא שזהו בכלל שינויא דמשני ביודעת לשמור את גיטה ולא את עצמה. **אמר** אביי דיקא נמי דקתני גבי דידה כו' — ואם תאמר: דהכא קאמר אביי גופיה עולמית לבדרבי יצחק, ובפרק "מי שאחזו" (גיטין עא,ב) קאמר אביי: מתניתין נמי דיקא, דחלוקין עליו חבריו על רבן שמעון בן גמליאל, דאמר בפקח שנתחרש שיכול לדבר מתוך הכתב דאין יכול לגרש, מדקתני עולמית. ודחי ליה רב פפא: דלמא עולמית לבדרבי יצחק, והכא קאמר ליה אביי אנתחרשה ואנשתטה, והתם דייק דחולקין עליו חבריו ממאי דקאמר עולמית אנתחרש. ורב פפא סבר, דלמא לא אתיא כלל אלא לבדרבי יצחק. **אמר** רבא מעדותו של רבי יוחנן כו' — הוה מצי למימר מדרבנן, דאמרי חרשת יוצאה בגט. אלא ניחא ליה למינקט רבי יוחנן, שחכמים מביאין ראיה מדבריו. ועוד: משום דכל עדות הלכה היא. **מהו** דתימא כי אמר לה בנסי שטר חוב כו' — והקשה רבינו יצחק: דהא היכא דאמר לה בנסי שטר זה — לא שמעי' מדרבי יוחנן בן גודגדא אלא מסברא, דאם איתא דבטליה כו', ולא שמעינן מדבריו אלא דלא בעינן דעתה. ואכתי תיקשה: פשיטא! ויש לומר: דאמילתיה דרבא פריך: פשיטא, ולמה ליה לרבא למימר כלל? ומשני, דרבא השמיענו בבנסי שטר חוב.

אמר

אי לאו דַּעְתָּא צִילּוּתָא - וּלְעוֹלָם חֲדָא דַּעְתָּא הוּא. אוֹ דִּלְמָא: פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּדַעְתֵּיהּ קְלִישְׁתָּא וְלָאו דַּעְתָּא צִילּוּתָא הוּא. וְהָכָא הַיְינוּ טַעְמָא: כֵּיוָן דְּעִתִּים חָלִים וְעִתִּים שׁוֹטֶה. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ - לְהוֹצִיא אִשְׁתּוֹ בְּגֵט. אִי אָמַרְתְּ חֲדָא דַּעְתָּא הוּא - כְּקִדּוּשִׁין כָּךְ גֵּירוּשִׁין. וְאִי אָמַרְתְּ עִתִּים חָלִים וְעִתִּים שׁוֹטֶה - קִדּוּשֵׁי מָצֵי מְקַדֵּשׁ, גֵּרוּשֵׁי לָא מָצֵי מְגָרֵשׁ. מַאי? תֵּיקוּ. "נִשְׁתַּטִּית וכו'". אָמַר רַבִּי יִצְחָק: דְּבַר תּוֹרָה שׁוֹטֶה מִתְגָּרֶשֶׁת, מִידֵּי דַּהֲוָה אַפִּקְּחַת בְּעַל כָּרְחָהּ. וּמַה טַּעַם אָמְרוּ אֵינָהּ מִגּוֹרֶשֶׁת? שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ בָּהּ מִנְהַג הֶפְקֵר. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּיוֹדַעַת לִשְׁמוֹר גִּיטָּהּ וְיוֹדַעַת לִשְׁמוֹר עַצְמָהּ - מִי שַׁיֵּשׁ לָהּ יָד לְגָרֵשׁ עַצְמָהּ - דְּבַר תּוֹרָה שׁוֹטֶה מִתְגָּרֶשֶׁת?! וְהָא אָמַר דְּבֵי רַבִּי יַגַּאי: "וְנָתַן בְּיָדָהּ" - מִי שֶׁיֵּשׁ לָהּ יָד לְגָרֵשׁ עַצְמָהּ, יָצְתָה זוֹ - שֶׁאֵין לָהּ יָד לְגָרֵשׁ עַצְמָהּ! וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ" - מִי שֶׁמְּשַׁלְּחָהּ וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת, יָצְתָה זוֹ שֶׁמְּשַׁלְּחָהּ וְחוֹזֶרֶת! אֶלָּא צְרִיכָא, דְּיוֹדַעַת לִשְׁמוֹר גִּיטָּהּ וְאֵינָהּ יוֹדַעַת לִשְׁמוֹר עַצְמָהּ, דְּבַר תּוֹרָה שׁוֹטֶה מִתְגָּרֶשֶׁת - דְּהָא יוֹדַעַת לִשְׁמוֹר גִּיטָּהּ, וְאָמוּר רַבָּנַן לָא לֵיפְקָא, שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ בָּהּ מִנְהַג הֶפְקֵר. אָמַר אַבָּיֵי: דַּיְקָא נַמִי, דְּקָתָנֵי גַּבֵּי דִּידָהּ: נִשְׁתַּטִּית - לֹא יוֹצִיא, וְגַבֵּי דִּידֵיהּ: לֹא יוֹצִיא עוֹלָמִית. מַאי שְׁנָא הָכָא דְּקָתָנֵי עוֹלָמִית וּמַאי שְׁנָא הָתָם דְּלָא קָתָנֵי עוֹלָמִית? אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ: הָא - דְּאוֹרַיְיתָא, הָא - דְּרַבָּנַן. "אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וכו'". אִיבַּעְיָא לְהוּ: רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי - אִישׁ פְּשִׁיטָא לֵיהּ וְאִשָּׁה קָמִיבָּעְיָא לֵיהּ, אוֹ דִּלְמָא: אִשָּׁה פְּשִׁיטָא לֵיהּ וְאִישׁ קָמִיבָּעְיָא לֵיהּ? תָּא שְׁמַע: מִדְּקָאָמְרוּ לֵיהּ אֵינוֹ דּוֹמֶה הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ לְאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת - שֶׁהָאִשָּׁה יוֹצֵאת לִרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא לִרְצוֹנָהּ, וְהָאִישׁ אֵינוֹ מוֹצִיא אֶלָּא לִרְצוֹנוֹ - שְׁמַע מִינָּהּ: אִישׁ קָמִיבָּעְיָא לֵיהּ. אַדְּרַבָּה, מִדְּקָאָמְרוּ לֵיהּ אַף זוֹ כַּיּוֹצֵא בָּהּ - שְׁמַע מִינָּהּ: אִשָּׁה קָמִיבָּעְיָא לֵיהּ! אֶלָּא רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי לְדִבְרֵיהֶם קָאָמַר לְהוּ: לְדִידִי, כִּי הֵיכִי דְּאִישׁ לָא מָצֵי מְגָרֵשׁ - אִשָּׁה נַמִי לָא מִיגָּרְשָׁא, אֶלָּא לְדִידְכוּ - מַאי שְׁנָא אִשָּׁה וּמַאי שְׁנָא אִישׁ? אָמְרוּ לֵיהּ: אֵינוֹ דּוֹמֶה הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ לְאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת. "הַעִיד רַבִּי יוֹחָנָן וכו'". אָמַר רָבָא: מַעֲדוּתוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגֻּדָּא, אָמַר לְעֵדִים: "רְאוּ גֵּט זֶה שֶׁאֲנִי נוֹתֵן", וְאָמַר לָהּ: "בִּנְסִי שְׁטַר חוֹב זֶה" - הֲרֵי זוֹ מְגוֹרֶשֶׁת. מִי לֹא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגֻּדָּא לָא בָּעֵינַן דַּעְתָּהּ - הָכָא נַמִי לָא בָּעֵינַן דַּעְתָּהּ. פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתִימְּא: מִדַּאֲמַר לָהּ "בִּנְסִי שְׁטַר חוֹב זֶה" בַּטּוּלֵי בַּטְּלֵיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן אִי אִיתָא דְּבַטְּלֵיהּ - לְעֵדִים הֲוָה קָאָמַר לְהוּ; וּמִדְּלֹא אָמַר לְעֵדִים - לָא בַּטְּלֵיהּ וְלָא מִידֵּי, וְהַאי דְּקָאָמַר הָכִי - מֵחֲמַת כִּיסּוּפָא הוּא דְּקָאָמַר לְהוּ. רַב יִצְחָק בַּר בִּיסְנָא אִירְכְּסוּ לֵיהּ מַפְתְּחֵי דְּבֵי מִדְרָשָׁא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בְּשַׁבְּתָא. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי פְּדָת. אָמַר לֵיהּ: זִיל

דבר

אי לאו דעתו צלולה היא. ולעולם, כל ימיו של חרש פשיטא ליה לרבי אלעזר דחדא דעתא אית ליה לחרש, דאינו עתים חלים עתים שוטה. **או דלמא פשיטא** ליה — דלאו דעתא צילותא היא. אלא היינו טעמא דמספקא ליה, דעתים שהוא חלים לגמרי ודעתו צלולה, וחיישינן שמא בשעת קידושין חלים היה. **להוציא את אשתו בגט** — חרש מעיקרו לרבי אלעזר, אם יכול לגרש או לא. דבשלמא לרבנן — פשיטא לן דמוציא, כדאמרינן במתניתין (יבמות קיב,ב): כשם שכונס ברמיזה כך מוציא ברמיזה. אלא לרבי אלעזר, דמשוי ליה ספק, מאי? **שמשלחה מביתו וחוזרת** — שכן מנהג השוטים שאין בושין. **שמע מינה איש מיבעיא** ליה — ואשה פשיטא ליה. דאי אשה מיבעיא ליה ואיש פשיטא ליה, הכי איבעי להו לאהדורי: אינו דומה אשה המתגרשת לאיש המגרש. **אשה נמי לא מיגרשא** — ועלה קמייתו לה רבנן ראיה לדבריהם, אף זו ביוצא בה. ו"אינו דומה" דקמהדרי ליה אאיש, משום דאיהו הכי קאמר: לדידכו דאמריתו אשה מיגרשא, מאי שנא איש ומאי שנא אשה? **מעדותו של רבי יוחנן** — דאמר: דאפילו במקום קידושין גמורים לא בעינן דעתא דאשה בגירושין. **אמר לעדים ראו גט זה שאני נותן לה** — והיא לא שמעה, וחזר ואמר לה לאשתו פקחת: בנסי שטר חוב זה, ולא הודיעה שהוא גיטה — הרי זו מגורשת. **לאו אמר רבי יוחנן לא בעינן דעתה** — דאשה בגירושין, דקתני: חרשת יוצאת בגט. **פשיטא** — דלרבי יוחנן ודאי הכי הוא.

דבר

אי לָאו דַּעְתָּא צִילּוּתָא – או שגם דעה קלושה זו של החרש אינה צלולה, **וּלְעוֹלָם** זה היה פשוט לו לרבי אלעזר שכל ימיו של החרש **חֲדָא דַּעְתָּא הוּא** – דעה אחת יש לו, ואין דעתו משתנה. **אוֹ דִּלְמָא** – או שמא כך היה ספקו של רבי אלעזר, זה היה **פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּדַעְתֵּיהּ קְלִישְׁתָּא וְלָאו דַּעְתָּא צִילּוּתָא הוּא** – שדעת החרש היא דעה קלושה ואינה דעה צלולה, ומשום דעה זו ודאי שאינו נחשב לבן דעת, **וְהָכָא הַיְינוּ טַעְמָא** שאמר רבי אלעזר על החרש שהוא ספק בן דעת, **כְּיָון דְּעִתִּים חָלִים וְעִתִּים שׁוֹטֶה** – שיש זמנים שהוא פקח לכל דבר ודעתו צלולה, ויש זמנים שהוא שוטה ואין דעתו צלולה, וכיון שאין אנו יודעים באיזה מצב היה בשעה שקידש, חוששים שמא היתה לו דעה גמורה באותו זמן וחלו קידושיו, והרי היא ספק מקודשת מן התורה.

מבארת הגמרא: **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** – לענין מה יש הבדל להלכה בין שני הצדדים בביאור הספק של רבי אלעזר, לענין חרש מעיקרו שקידש ורוצה **לְהוֹצִיא** את **אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, אִי אָמְרַת חֲדָא דַּעְתָּא הוּא** – אם תאמר שדעה אחת יש לו לחרש ואינה משתנה, ונמצא **שֶׁכְּקִדּוּשִׁין כָּךְ גֵּירוּשִׁין** – אותה דעה שיש לו בשעת קידושין יש לו גם בשעת גירושין, ועל הצד שדעתו נחשבת צלולה בקידושין וחלו הקידושין, צלולה היא גם בגירושין וחלו הגירושין. **וְאִי אָמְרַת עִתִּים חָלִים וְעִתִּים שׁוֹטֶה** – אבל אם נאמר שהספק הוא שחרש הוא פעמים בריא ופעמים שוטה, אם כן **קִדּוּשֵׁי מָצֵי מְקַדֵּשׁ** – הוא היה יכול לקדש את אשתו מספק שמא היה בריא באותה שעה, אבל **גֵּרוּשֵׁי לֹא מָצֵי מְגָרֵשׁ** – לגרש אינו יכול, שהרי יתכן שבשעת הגירושין הוא שוטה שאינו יכול לגרש. מסיימת הגמרא: **מַאי** – מהו ביאור הספק לרבי אלעזר.

מסיקה הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

שנינו במשנה: המקדש פקחת **וּנִשְׁתַּטֵּית וכו'** לא יוציאנה בגט.

הגמרא מבארת טעם דין זה: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, דְּבַר תּוֹרָה שׁוֹטָה מִתְגָּרֶשֶׁת,** כלומר, אף שאין לה דעת יכולה להתגרש מהתורה, **מִידֵּי דַּהֲוָה אַפַּקַּחַת בְּעַל כָּרְחָהּ** – כשם שאפשר לגרש פקחת בעל כרחה, שאין צורך בדעת האשה לגירושין, **וּמַה טַּעַם אָמְרוּ** חכמים במשנה ששוטה **אֵינָהּ מְגוֹרֶשֶׁת** [–אינה מתגרשת], כדי **שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ בָהּ מִנְהַג הֶפְקֵר,** שחששו שכיון שאינה יודעת לשמור עצמה, בקלות דעתה תפקיר עצמה לזנות, לכן תיקנו חכמים שתישאר תחת בעלה ולא יגרשנה.

שואלת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזו שוטה מדובר, **אִילֵּימָא** – אם מדובר בשוטה **דְּיוֹדַעַת לִשְׁמוֹר גִּיטָּהּ** – שמבחנת בין גיטה לדבר אחר, ועל ידי זה נחשב שיש לה יד לקבל גט, **וְכַן יוֹדַעַת לִשְׁמוֹר עַצְמָהּ** שלא ינהגו בה מנהג הפקר, **מִי נָהֲגֵי בָהּ מִנְהַג הֶפְקֵר** – וכי באשה כזאת יש חשש שינהגו בה מנהג הפקר, והרי יודעת לשמור את עצמה. **אֶלָּא** מה תאמר שמדובר בשוטה כזאת **דְּאֵין יוֹדַעַת לִשְׁמוֹר לֹא** את **גִּיטָּהּ וְלֹא** את **עַצְמָהּ,** אם כן יקשה, וכי יתכן שבשוטה כזו אמר רבי יצחק **דְּבַר תּוֹרָה שׁוֹטָה מִתְגָּרֶשֶׁת, וְהָא אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי** – והרי אמרו בבית מדרשו של רבי ינאי, נאמר לגבי גט (דברים כד א) 'וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ', ודרשו חכמים 'וְנָתַן בְּיָדָהּ' דווקא **מִי שֶׁיֵּשׁ לָהּ יָד לְגָרֵשׁ עַצְמָהּ,** היינו שיודעת לשמור את גיטה יכולה להתגרש, **יָצְתָה זוֹ** [–שוטה], **שֶׁאֵין לָהּ יָד לְגָרֵשׁ עַצְמָהּ** שכן אין לה דעת לשמור את גיטה, ואם כן שוטה כזו מדין תורה אינה יכולה להתגרש. הגמרא מביאה מקור נוסף שמן התורה אינה יכולה להתגרש: **וְכַן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל,** נאמר בפסוק (שם) 'וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ', מכאן דרשו חכמים שאפשר לגרש רק את **מִי שֶׁמְּשַׁלְּחָהּ וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת,** היינו בת דעת שכאשר מגרשין אותה שוב אינה חוזרת לבעלה, **יָצְתָה זוֹ** [–שוטה] **שֶׁמְּשַׁלְּחָהּ וְחוֹזֶרֶת** ולפיכך אי אפשר לגרשה. וכמו כן שוטה זו שאינה יכולה לשמור את גיטה אינה יכולה להתגרש מן התורה, שכן משלחין אותה והיא חוזרת, וכיצד אמר רבי יצחק שדבר תורה שוטה מתגרשת בגט.

מיישבת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – אין דברי רבי יצחק נצרכים אלא בשוטה כזו **דְּיוֹדַעַת לִשְׁמוֹר גִּיטָּהּ, וְאֵינָהּ יוֹדַעַת לִשְׁמוֹר עַצְמָהּ** שלא ינהגו בה מנהג הפקר, ולכן **דְּבַר תּוֹרָה שׁוֹטָה** כזו **מִתְגָּרֶשֶׁת, דְּהָא יוֹדַעַת לִשְׁמוֹר גִּיטָּהּ,** ולכן נחשבת שיש לה יד לקבל את הגט, וכמו כן היא בכלל 'משלחה ואינה חוזרת'. **וְאָמוֹר רַבָּנָן לֹא לַיפְקָא** – ומכל מקום אמרו חכמים שלא יגרשנה, כדי **שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ בָהּ מִנְהַג הֶפְקֵר.**

אביי מביא סיוע לדברי רבי יצחק: **אָמַר אַבָּיֵי, דַּיְקָא נַמִּי** – אף ממשנתנו מדויק כן, **דְּקָתָנֵי נַפֵּי דִּידָהּ** – ששנתה המשנה לגבי אשה שנשתטית לאחר הנישואין, **נִשְׁתַּטֵּית לֹא יוֹצִיא, וְנַפֵּי דִּידֵיהּ** – ואילו לגבי בעל שנשתטה, מוסיפה המשנה **שֶׁלֹּא יוֹצִיא 'עוֹלָמִית'.** ויש לדקדק, **מַאי שְׁנָא הָכָא דְּקָתָנֵי עוֹלָמִית, וּמַאי שְׁנָא הָתָם דְּלֹא קָתָנֵי עוֹלָמִית** – מה שונה נשתטה הבעל שבו שנתה המשנה שלא יוציא 'עולמית' ואילו לגבי נשתטית האשה לא שנתה המשנה 'עולמית', **אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ** – יש להוכיח מכאן, **הָא דְּאוֹרֵיְיתָא** – מה שבעל שוטה אינו יכול לגרש הוא מדין תורה, ואף אם עבר וגירש אין גירושיו חלים, ולכך שנו בו לא יוציא 'עולמית'. **וְהָא** – ואילו אשה שוטה אינה מתגרשת רק **מִדְּרַבָּנָן,** כיון שמדין תורה אפשר לגרשה שלא מדעתה, ולכן לא הוזכר בה הלשון 'עולמית'.

שנינו במשנה: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וכו'** מפני מה האשה שנתחרשה יוצאה והאיש שנתחרש אינו מוציא. הגמרא מסתפקת בדברי רבי יוחנן בן נורי: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, אִישׁ פְּשִׁיטָא לֵיהּ** – האם הדין של איש שנתחרש שאינו יכול לגרש היה פשוט לו, ובדין זה הוא מודה לחכמים, **וְעַל אִשָּׁה** שנתחרשה **קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ** – הוקשה לו כיצד יכולה להתגרש, הרי אינה בת דעת, וראוי להיות דינה כחרש. **אוֹ דִּלְמָא אִשָּׁה פְּשִׁיטָא לֵיהּ** – או שמא להיפך, הדין של אשה שנתחרשה היה פשוט לו שיכולה להתגרש אף שאין לה דעת, **וְעַל אִישׁ** שנתחרש **קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ** – הוקשה לו מדוע אינו יכול לגרש אף שאינו בן דעת, כדין חרשת.

מביאה הגמרא ראיה מלשון המשנה: **תָּא שְׁמַע, מִדְּקָאָמְרוּ לֵיהּ** – מכך שהשיבו חכמים לרבי יוחנן בן נורי, **אֵינוֹ דּוֹמֶה** דין **הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ לְדִין אִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת,** משום **שֶׁהָאִשָּׁה** המתגרשת **יוֹצֵאת** מבעלה בגט **לִרְצוֹנָהּ** [–מדעתה] **וְשֶׁלֹּא לִרְצוֹנָהּ** [–בעל כרחה], ולכן אף חרשת שאין בה דעת מתגרשת, **וְאִילּוּ הָאִישׁ** המגרש **אֵינוֹ מוֹצִיא** בגט **אֶלָּא לִרְצוֹנוֹ,** ולכן צריך שיהיה בן דעת, **שְׁמַע מִינָּהּ אִישׁ קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ** – מלשון זו יש להוכיח ששאלת רבי יוחנן בן נורי היתה על האיש שנתחרש מדוע אינו יכול לגרש, ובאשה היה פשוט לו שיכולה להתגרש, שאילו שאל על האשה, ובאיש היה פשוט לו שאינו יכול לגרש, היו חכמים צריכים לומר לו אינו דומה האשה המתגרשת לאיש המגרש.

מקשה הגמרא: **הרי אַדְּרַבָּה,** מהמשך המשנה יש להוכיח להיפך, **מִדְּקָאָמְרוּ לֵיהּ 'אַף זוֹ כַּיּוֹצֵא בָהּ'** – ממה שאמרו חכמים לרבי יוחנן בן נורי שאף פקחת שהתחרשה הרי היא יוצאה בגט, כאותה חרשת שהשיאה אביה שקידושיה מן התורה שהעיד עליה רבי יוחנן בן גודגדא שיוצאת בגט, **שְׁמַע מִינָּהּ אִשָּׁה קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ** – מכך יש להוכיח ששאלתו היתה על האשה שנתחרשה למה מתגרשת, ועל כך הביאו לו חכמים את עדות רבי יוחנן בן גודגדא להוכיח על האשה שיכולה להתגרש אף שעתה היא חרשת. ונמצא מעתה שמהרישא של דבריהם משמע שעל האיש היתה השאלה ואילו מהסיפא משמע שעל האשה היתה השאלה.

הגמרא מפרשת את דברי רבי יוחנן בן נורי וחכמים באופן אחר: **אֶלָּא, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי** שאלתו **לְדִבְרֵיהֶם** של חכמים **קָאָמַר לְהוּ,** וכך אמר להם, **לְדִידִי** – לדעתי שלי **כִּי הֵיכִי דְּאִישׁ לֹא מָצֵי מְגָרֵשׁ אִשָּׁה נַמִּי לֹא מִיגָּרְשָׁא** – כשם שאיש חרש אינו יכול לגרש כיון שצריך לגרש לדעתו, כך אשה חרשת אינה מתגרשת כיון שצריך שתדע שמקבלת את גיטה. **אֶלָּא לְדִידְכוּ** – לשיטתכם שאתם סוברים שאשה שנתחרשה יכולה להתגרש, אם כן **מַאי שְׁנָא אִשָּׁה וּמַאי שְׁנָא אִישׁ** – מה ההבדל בין אשה שיכולה להתגרש בלא דעת, לאיש שאינו יכול לגרש בלי דעת, ועל כך **אָמְרוּ לֵיהּ** חכמים, **אֵינוֹ דּוֹמֶה הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ לָאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת,** כלומר, לפי מה ששאל לשיטת חכמים מדוע אין האיש יכול לגרש, השיבו לו תחילה על

המשך בעמוד מג

דְּבַר טְלֵי וְטַלְיָא וְלִיטַיְּילוּ הָתָם – לך תנהיג לשם ילד וילדה קטנים שישחקו שם, דְּאִי מַשְׁכְּחֵי לְהוּ מַיְיתִי לְהוּ – שמתוך כך אם ימצאו שם את המפתחות שאבדו יביאום אליך מעצמם. מדייקת הגמרא מתוך המעשה: אִלְּמָא קָסָבַר – מוכח מכאן שרבי פדת סובר, שקָטָן הָאוֹכֵל נְבֵלוֹת או עובר על שאר איסורים, אֵין בֵּית דִּין מְצַוִּין לְהַפְרִישוֹ מלעבור על איסור תורה, שאם לא כן כיצד התיר רבי פדת להביא קטנים שיעברו על איסור טלטול ברשות הרבים בשבת.

הגמרא מביאה ראיה לשיטת רבי פדת: לֵימָא מְסַיַּיע לֵיהּ – האם נאמר שהברייתא דלהלן מסייעת לשיטת רבי פדת, ששנינו בברייתא, לֹא יֹאמַר אָדָם לַתִּינוֹק דהיינו קטן שלא הגיע למצוות, הָבֵא לִי מַפְתֵּחַ או הָבֵא לִי חוֹתָם דרך רשות הרבים בשבת, אֶלָּא מַנִּיחוֹ תּוֹלֵשׁ, מַנִּיחוֹ זוֹרֵק, כלומר שגם אם הקטן תולש מן המחובר בשבת או זורק חפץ ברשות הרבים, אין הגדול צריך למחות בו. הרי שקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו.

אביי דוחה את הראיה: אָמַר אַבָּיֵי, מה ששנינו בברייתא, 'מניחו תּוֹלֵשׁ' מדובר בְּתולש מעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב, שמן התורה מה שגדל בעציץ זה אינו נחשב כמחובר לקרקע, והאיסור לתלוש ממנו בשבת הוא רק מדרבנן. ומה ששנינו 'מניחו זוֹרֵק' מדובר בזורק בְּכַרְמְלִית דְּרַבָּנָן שאינה נחשבת רשות הרבים ואין איסור לטלטל בה אלא מדרבנן, ולעולם יתכן שבאיסור תורה מחויבים להפריש את הקטן.

הגמרא מביאה ראיה נגד רבי פדת, שבית דין מצווין להפריש את הקטן: תָּא שְׁמַע ראיה מהמשנה בשבת (קכא.) ששנינו בה, עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁבָּא לְכַבּוֹת בשבת דליקה שהיתה אצל ישראל, אֵין אוֹמְרִים לוֹ כַּבֵּה, משום שחכמים אסרו אמירה לנכרי לעשות מלאכה בשבת עבור ישראל, וְכן כשבא לכבות מעצמו אין צריכים לומר לו אַל תְּכַבֶּה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין חיוב שְׁבִיתָתוֹ עֲלֵיהֶם, שאין הישראל מצווה לשמור על הנכרי שלא יעשה מלאכה לצרכו בשבת. אבל קָטָן הַבָּא לְכַבּוֹת אוֹמְרִים לוֹ אַל תְּכַבֶּה מפני שֶׁשְּׁבִיתָתוֹ עֲלֵיהֶם, ומצווה הגדול לשמור על הקטן שלא יעשה איסור. הרי שבאופן שהקטן עובר איסור בית דין מצווים להפרישו.

דוחה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, במשנה מדובר בְּעוֹשֶׂה עַל דַּעַת אָבִיו, שאביו עומד לידו, והקטן רואה שנוח לאביו שיבבה את הדליקה, שאופן זה נחשב כאילו האב מצווהו לכבות והרי זה אסור. אבל קטן שאוכל נבלות מעצמו אין בית דין מצווים להפרישו. וכן במעשה של רבי פדת, לא אמר לתינוקות שאבדו מפתחותיו אלא שישחקו שם, ולא הכירו בדעתו שנוח לו שיביאו לו המפתחות.

מקשה הגמרא: אם אכן בסיפא של המשנה מדובר בקטן שעושה על דעת אביו, דִּכְוָותֵיהּ – בדומה לזה יש לפרש ברישא לְגַבֵּי עוֹבֵד כּוֹכָבִים הבא לכבות, דְּעוֹשֶׂה עַל דַּעַת יִשְׂרָאֵל – שמדובר באופן שבעל הבית הישראל עומד שם והנכרי רואה שנוח לו בכך שיבבה, ואם כן יש להקשות מִי שָׁרֵי – וכי מותר לעשות כן, והרי זה כאילו הישראל מצוהו על כך ויש לאסור זאת ככל אמירה לגוי שאסורה.

מתרצת הגמרא: עוֹבֵד כּוֹכָבִים אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ עָבִיד – הנכרי על דעת עצמו הוא עושה, אפילו בלא ידיעת הישראל, כיון שיודע שיטול שכר מהישראל על הכיבוי לאחר השבת, נחשב שמכבה מרצונו שלו, ואין זה נחשב שעושה בשליחותו של בעל הבית.

הגמרא מביאה ראיה לרבי פדת מברייתא: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, בֶּן קטן של חָבֵר ומעשרות שֶׁרָגִיל לֵילֵךְ אֵצֶל אֲבִי אִמּוֹ שהוא עַם הָאָרֶץ, אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יַאֲכִילֶנּוּ תְּרוּמָה טְמֵאָה. ואף אם מָצָא בְּיָדוֹ של בנו פֵּירוֹת שקיבל אצל אבי אמו, אֵין זָקוּק לוֹ להפרישו מהם מחשש שהם תרומה טמאה. ומובח מברייתא זו שאף באיסור דאורייתא אין בית דין מצווים להפרישו.

דוחה הגמרא: ברייתא זו עוסקת בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנָן, ואף אם נטמאו אינם אסורים אלא מדרבנן, ובזה כולם מודים שאין צריך להפרישו. אבל באיסור תורה אפשר שבית דין מצווים להפרישו.

הגמרא מביאה ראיה נוספת שקטן העובר על איסור אין בית דין מצווים להפרישו: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, יוֹנֵק תִּינוֹק של ישראלית וְהוֹלֵךְ מֵעוֹבֶרֶת כּוֹכָבִים, וְכן יונק מִבְּהֵמָה טְמֵאָה, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין בְּיוֹנֵק שֶׁקָּץ – אין חוששים להפרישו מכך משום שהוא יונק דבר המשוקץ שאסור מן התורה. וְאמנם לֹא יַאֲכִילֶנּוּ בידיו נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים. וּמִכּוּלָּן התינוק יוֹנֵק מֵהֶם וְאֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת, ואין להפרישו משום איסור 'מפרק' בשבת. וּבְגָדוֹל אָסוּר לו לינוק מבהמה טמאה, או לינוק בשבת, משום מלאכת 'דש', שמפרק את החלב ממקום גידולו. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, נוֹהֲגִין הָיִינוּ שֶׁגדולים היו יוֹנְקִים מִבְּהֵמָה טְהוֹרָה בְּיוֹם טוֹב. הגמרא מפרשת את הראיה: קָתָנֵי מִיהָא – מכל מקום שנינו בברייתא, 'אֵין חוֹשְׁשִׁין בְּיוֹנֵק שֶׁקָּץ' והיינו שמניחים לתינוק לינוק אף חלב בהמה טמאה האסור מן התורה, ומובח שקטן האוכל נבלות אין בית דין מצווים להפרישו.

דוחה הגמרא: הָתָם – שם הטעם שמניחים לתינוק לינוק חלב טמאה הוא מִשּׁוּם סַכָּנָה, שאם לא יינק ימות בצמא, כיון שאין שם חלב כשר.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי גָּדוֹל נַמִּי – אם אכן מדובר בברייתא באופן של סכנה, הרי גם לגדול היה צריך להתיר לו לינוק בשבת משום סכנה, ומדוע שנינו בברייתא שבגדול אסור. מתרצת הגמרא: גָּדוֹל בָּעֵי אוּמְדָּנָא – גדול צריך לאמוד אותו אם הוא אכן בכלל סכנה, שיתכן שיכול להמתין עד אחר שבת בלא שיבוא לידי סכנה, ולכך אין מתירים לו עד שיאמדוהו.

שואלת הגמרא: אם כן קָטָן נַמִּי לִיבָּעֵי אוּמְדָּנָא – אף קטן מדוע התירו לו חלב בהמה טמאה וכן לינוק בשבת, ולא הצריכוהו אומדנא אם הוא בכלל סכנה. מיישבת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, סְתָם תִּינוֹק מְסוּכָּן אֵצֶל חָלָב, ולכן יכולים ליתן לו חלב מבהמה טמאה וכן לינוק בשבת ללא אומדנא, אבל סתם גדול אינו מסוכן אצל חלב וצריך אומדנא אם הוא מסוכן.

הגמרא מבארת את דברי אבא שאול בברייתא: אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, דמאי אינם אסורים אלא מדרבנן, שהרי מן התורה יש לסמוך על כך שרוב עמי הארץ מעשרין הן ואין חיוב לעשרם, בזה הקילו חכמים שאין צריך להפרישו. ואין להביא ראיה מזה שאף בשאר איסורים אין בית דין מצווים להפרישו.

הגמרא מקשה שרבי יוחנן סותר את עצמו: אֶלָּא מַעֲמָא דְּדִמַאי, הָא וַדַּאי בָּעֵא לְעַשּׂוּרֵי – מדברי רבי יוחנן משמע שדווקא בדמאי הקילו שאין האב צריך להפרישו, אבל בטבל ודאי, היה האב צריך לעשרם, ונמצא שסובר שקטן האוכל נבלות בית דין מצווים להפרישו. וְהרי הָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לעיל, לגבי מה ששנינו שקטן הבא לכבות דליקה אומרים לו אל תכבה, שרק בְּעוֹשֶׂה עַל דַּעַת אָבִיו צריך להפרישו, ונמצא שסובר שבעושה על דעת עצמו אין בית דין מצווים להפרישו.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא רַבִּי יוֹחָנָן סַפּוּקֵי מְסַפְּקָא לֵיהּ – רבי יוחנן היה מסופק בדין זה של קטן העובר איסור אם צריך להפרישו או לא, קָאֵי הָכָא מַדְחֵי קָאֵי הָכָא מַדְחֵי – ולכן כשהביאו ראיה מקטן שבא לכבות שמצווים להפרישו, דחה שאפשר להעמיד בעושה על דעת אביו, אבל בעושה מדעת עצמו אפשר שאין מצווים להפרישו. וכשהביאו ראיה ממצא פירות עם הארץ ביד הקטן, שאין מצווים להפרישו, דחה שאפשר לומר שבדמאי הקילו, אבל בשאר איסורים יתכן שמצווים להפרישו.

הגמרא מביאה ראיה לרבי פדת: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, בֶּן קטן של חָבֵר כֹּהֵן [–תלמיד חכם כהן הזהיר בדיני טומאה וטהרה] שֶׁרָגִיל לֵילֵךְ אֵצֶל אֲבִי אִמּוֹ שהוא כֹּהֵן

רש"ל

דבר טלי וטליא — הנהג תינוקות זכרים ונקבות. **ליטיילו התם** — ישחקו שם. שבת היתה. **הכא לי מפתח** — דרך רה"ר בשבת. **לכבות** — הדליקה. **בעושה על דעת אביו** — שהתינוק צופה באביו ורואה שנוח לו בכך, ואביו עומד עליו, דהוה כאילו הוא מצוהו לעשות. אבל הנך מפתחות דרב יצחק — לא הודיען שנאבדו שם, ולא הכירו בדעתו שנוח לו. **נכרי ארעתא דנפשיה עביד** — אפילו בלא ידיעת ישראל הנכרי מתכוין להנאתו, שיודע שיטול שכר. **שאינן מתוקנין** — שאינן מעושרין. **אין זקוק לו** — ליטלו הימנו. **והא אמר רבי יוחנן** — לעיל, בעושה על דעת אביו. אבל להפרישו אינו מצווה היכא דתינוק עביד אדעתא דנפשיה. **תרומה טמאה** — והא הכא, דאיסורא דאורייתא הוא, כדאמר ב"הערל" (יבמות עג,ב): "בשעריך תאכלנו" — לזה אתה אוכל בטומאת עצמו, כדכתיב "הטמא והטהור", ולא לאחר, למעוטי תרומה דאסורה בטומאת עצמה. **ואין חוששין** — לומר שהוא יונק שקץ, כלומר: דבר המשוקץ ונאסר. **ולא יאכילנו** — בידים דברים האסורים. חלב בהמה טמאה אסור בגדול מדאורייתא, דנפקא לן מ"גמל" "גמל" שתי פעמים, בפרק קמא דבכורות (ו,ב). **סכנה** — שאם לא יינק ימות בצמא. **אומדנא** — אם יכול להמתין עד מוצאי שבת, ויעשה בהיתר. חולב בידיו חייב משום מפרק דבר מגידולו, והיונק הוי מפרק על ידי שינוי, והיינו כלאחר יד. **שבת דאיסור סקילה** — יש במפרק בידיו, גזרו רבנן ביונק. ואף על גב דמשנה הוא, ואינה מלאכה מן התורה. אבל יום טוב, דכי עביד בידים ליכא אלא איסור לאו — לא גזור רבנן ביונק. (לא תאכלום) **לא תאכלום כי שקץ הם** — קרא יתירא הוא, דהא כתיבי אזהרות הרבה בשרצים. **לא תאכל דם** — קרא יתירא הוא, דהא כתיבי אזהרות הרבה גבי דם. **אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת** — שתי אמירות הללו למה — להזהיר גדולים על הקטנים שלא יטמאו.

תוספות

אמר רבי יוחנן בדמאי הקילו — הוה מצי למימר דאפילו לא הקילו בדמאי, כיון דאינו אלא מדרבנן שאני, כדקאמר לעיל. אלא משום דהאי שינויא משני בכמה דוכתי. אי נמי, כיון שיש לחוש לספק טבל דהוי דאורייתא — החמירו, אי לאו טעמא דבדמאי הקילו.

אלא רבי יוחנן ספוקי מספקא ליה — והא דקאמר התלמוד בסוף פרק "יוצא דופן" (נדה מו,ב) אליבא דרבי יוחנן דאמר מופלא סמוך לאיש דאורייתא, וקטן האוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו, על ברייתא דמותיב ליה התם, הוה מצי למימר: וליטעמיך, והא רבי יוחנן ספוקי מספקא ליה הכא. אלא דבלאו הכי שפיר קאמר התם. הרב רבינו אלחנן.

וקסבר דהוי מפרק כלאחר יד — ואם תאמר: ואפילו לא הוי כלאחר יד נמי, דהא אין דישה אלא בגידולי קרקע, כדאמר בפרק "בכל מערבין" (עירובין כז,ב) דממעט דגים מדכתיב: "בקר וצאן", מה הפרט מפורש גידולי קרקע בו' — זה אין לומר, דנהי דחשיב בהמה גידולי קרקע, מכל מקום כיון דגמרי" סממנין בענין ממש שיהא גדל מן הקרקע כמו סממנין. דלגבי גדולי קרקע ממש לא חשיב בהמה גדולי קרקע, כדמוכח ב"השוכר את הפועלים" (בבא מציעא פט,א), דתניא: דיש, מה דיש מיוחד כו' — יצא החולב והמגבן והמחבץ שאינם גידולי קרקע, ואין פועל אוכל בו. אלמא גבי דבר הגדל ממש מן הארץ — לא חשיבא בהמה גידולי קרקע, וכן משמע בפרק קמא דקידושין (יז,א) גבי גורן ויקב. ויש לומר: דאיצטריך טעמא דהכא, דמפרק כלאחר יד הוא, משום רבי יהודה דסבר יש דישה שלא בגידולי קרקע, דמחייב בפרצע חלזון נמי משום דש. ורבינו תם מפרש: דמפרק חייב משום ממחק, שמחליק העור, ומאבות מלאכות הוא. וקשה לרבינו יצחק: מדאמר בפרק "חבית" (שבת קמד,א): חולב אדם עז לתוך הקדירה, אבל לא לתוך הקערה! ולפירוש הקונטרס ניחא, דטעמא משום דבשחולב לתוך הקדירה הוי משקה הבא לאוכל, ואוכל הוא, ואין זה בורר, אבל לא לתוך הקערה, דבורר משקה מאוכל, ודומה לדש שבורר אוכל מתוך פסולת. אבל לפירוש רבינו תם — בין כך ובין כך ליחייב משום ממחק.

שבת דאיסור סקילה גזור רבנן כו' — קשה: דאמרינן בפרק "אף על פי" (כתובות ס,א) גונח יונק חלב בשבת. קסבר: מפרק כלאחר יד הוא, ומשום צערא לא גזור רבנן. והכא אסר ליה בשבת! וליכא למימר דהתם במסובן — דאם כן אפילו מלאכה גמורה, ואינו כלאחר יד, שרי, ואמר רבינו תם: דהתם מחמת חולי, והכא מחמת רעב, קרי שפיר צער. כדאמר בפרק שלישי דשבועות (כו,ב): נשבע על הכבר ומסתכן עליה, מהו? מסתכן לישרי ליה מר? אלא מצטער עליה מהו? וקשה לרבינו יצחק: דאם כן, מאי קאמר הכא אי דאיכא סכנה אפילו בשבת מותר — והא אפילו בחולים בעלמא מותר, כיון שאין בהן מלאכה גמורה! ולרבי נראה דאין זו קושיא, דהא אבתי לא פירש התלמוד דמפרק כלאחר יד הוא, וקאמר דאפילו מלאכה גמורה מן התורה יש לו לדחות להיות מותר, כיון דאיכא סכנה. ורבינו יצחק תירץ: דהך דהכא פליגא, וכן משמע התם (כתובות ס,א) דאמר: הלכה כרבי מרינוס, מכלל דאיכא דפליגי עליה. ואיכא דמפרש: דהכא בצער של בהמה איירי, שמתקשה לה רוב חלב בדדיה. וקשה לרבינו יצחק: דלמה היו יונקים, והלא היו יכולין לחלוב לתוך הקדירה! ומיהו לפירוש רבינו תם לא קשה, דמסתמא ביון שהיו רעבים לא היה להם שום מאכל בקדירה.

משום

1 דְּבַר טָלֵי וְטַלְיָא וְלִיטַיְּילוּ הָתָם, דְּאִי מַשְׁכְּחִי לְהוּ
2 -מַיְּיתִי לְהוּ. אַלְמָא קָסָבַר: קָטָן אוֹכֵל נְבֵלוֹת אֵין בֵּית
3 דִּין מְצוּוִּין לְהַפְרִישוֹ. לֵימָא מְסַיֵּיע לֵיהּ: לֹא יֹאמַר
4 אָדָם לְתִינוֹק "הָבֵא לִי מַפְתֵּחַ", "הָבֵא לִי חוֹתָם" אֶלָּא
5 מַנִּיחוֹ תּוֹלֵשׁ, מַנִּיחוֹ זוֹרֵק. אָמַר אַבָּיֵי: תּוֹלֵשׁ - בְּעָצִיץ
6 שֶׁאֵינוֹ נָקוּב, זוֹרֵק - בְּכַרְמְלִית, דְּרַבָּנַן. תָּא שְׁמַע: נָכְרִי
7 שֶׁבָּא לְכַבּוֹת - אֵין אוֹמְרִים לוֹ "כַּבֵּה" וְ"אַל תְּכַבֶּה",
8 מִפְּנֵי שֶׁאֵין שְׁבִיתָתוֹ עֲלֵיהֶם. קָטָן הַבָּא לְכַבּוֹת אוֹמְרִים
9 לוֹ "אַל תְּכַבֶּה", שֶׁשְּׁבִיתָתוֹ עֲלֵיהֶם! אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן:
10 בְּעוּשֶׂה עַל דַּעַת אָבִיו. דִּכְוָתֵיהּ גַּבֵּי נָכְרִי, דְּעוּשֶׂה
11 עַל דַּעַת יִשְׂרָאֵל, מִי שָׁרֵי? נָכְרִי אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ
12 עָבֵיד. תָּא שְׁמַע: בֶּן חָבֵר שֶׁרָגִיל לֵילֵךְ אֵצֶל אָבִי
13 אִמּוֹ עַם הָאָרֶץ - אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יַאֲכִילֶנּוּ דְּבָרִים
14 שֶׁאֵינָם מְתוּקָנִים, מָצָא בְּיָדוֹ פֵּירוֹת - אֵין זָקוּק לוֹ!
15 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בִּדְמַאי הֵגִילוּ. אֶלָּא, טַעֲמָא - דִּדְמַאי,
16 הָא וַדַּאי - בָּעָא לְעַשּׂוּרֵי, וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּעוּשֶׂה
17 עַל דַּעַת אָבִיו! אֶלָּא, רַבִּי יוֹחָנָן סַפּוּקֵי מְסַפְּקָא לֵיהּ,
18 קָאֵי הָכָא - מַדְּחֵי, קָאֵי הָכָא - מַדְּחֵי. תָּא שְׁמַע:
19 בֶּן חָבֵר כֹּהֵן שֶׁרָגִיל לֵילֵךְ אֵצֶל אָבִי אִמּוֹ כֹּהֵן עַם
20 הָאָרֶץ אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יַאֲכִילֶנּוּ תְּרוּמָה טְמֵאָה.
21 מָצָא בְּיָדוֹ פֵּירוֹת אֵין זָקוּק לוֹ! בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנַן. תָּא
22 שְׁמַע: יוֹנֵק תִּינוֹק וְהוֹלֵךְ מִנְּכָרִית וּמִבְּהֵמָה טְמֵאָה
23 וְאֵין חוֹשְׁשִׁין בְּיוֹנֵק שֶׁקֶץ. וְלֹא יַאֲכִילֶנּוּ נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת
24 שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, וּמִכּוֹלֶן יוֹנֵק מֵהֶם וַאֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת,
25 וּבְגָדוֹל אָסוּר. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: נוֹהֲגִין הָיֵינוּ שֶׁיּוֹנְקִים
26 מִבְּהֵמָה טְהוֹרָה בְּיוֹם טוֹב. קָתָנֵי מִיהָא: אֵין חוֹשְׁשִׁין בְּיוֹנֵק שֶׁקֶץ! הָתָם מִשּׁוּם סַכָּנָה. אִי
27 הָכִי גָּדוֹל נַמִּי! גָּדוֹל בָּעֵי אוּמְדָּנָא. קָטָן, נַמִּי לִיבָּעֵי אוּמְדָּנָא! אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב
28 יְהוֹשֻׁעַ: סְתָם תִּינוֹק מְסוּכָּן אֵצֶל חָלָב. "אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר נוֹהֲגִין הָיֵינוּ שֶׁיּוֹנְקִים מִבְּהֵמָה
29 טְהוֹרָה בְּיוֹם טוֹב", הֵיכִי דָּמֵי: אִי דְּאִיכָּא סַכָּנָה - אֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת נַמִּי, וְאִי דְּלֵיכָּא סַכָּנָה -
30 אֲפִילּוּ בְּיוֹם טוֹב אָסוּר! לָא צְרִיכָא, דְּאִיכָּא צַעֲרָא, וְקָסָבַר: מְפָרֵק כִּלְאַחַר יָד הוּא. שַׁבָּת
31 דְּאִיסּוּר סְקִילָה - גָּזְרוּ רַבָּנַן, יוֹם טוֹב דְּאִיסּוּר לָאו - לָא גָּזְרוּ בֵּיהּ רַבָּנַן. תָּא שְׁמַע: "לֹא
32 תֹאכְלוּם כִּי שֶׁקֶץ הֵם" - לֹא תַּאֲכִילוּם, לְהַזְהִיר הַגְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים. מַאי לָאו דְּאָמַר
33 לְהוּ "לֹא תֹאכְלוּ"? לָא, דְּלָא לֵיסְפּוּ לֵיהּ בְּיָדַיִם. תָּא שְׁמַע: "כָּל נָפֶשׁ מִכֶּם לֹא תֹאכַל
34 דָּם" - לְהַזְהִיר הַגְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים. מַאי לָאו דְּאָמְרִי לְהוּ: "לֹא תֹאכְלוּ"! לָא, דְּלָא
35 לֵיסְפּוּ לְהוּ בְּיָדַיִם. תָּא שְׁמַע: "אֱמוֹר וְאָמַרְתָּ" - לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים. מַאי לָאו
36 דְּאָמַר לְהוּ "לָא תִּיטְמוּ"? לָאז, דְּלָא לִיטְמוּ לְהוּ בְּיָדַיִם. וּצְרִיכִי, דְּאִי אַשְׁמַעִינַן שְׁקָצִים,

משום

כאשר יש גזירות על בני-ישראל . . בכוחו של יהודי לבטל גם את הגזירות שמצד למעלה.

משיחת שבת פרשת חוקת תשכ"ז

משום דאיסורן במשהו — פירש בקונטרס: איסורן בבעדשה. ולא דק, דבהדיא אמר במעילה בפרק "קדשי מזבח" (טז,ב) דשרצים לוקין עליהם בכזית, דאכילה כתיב בהו. ואמרינן נמי בפרק בתרא דמכות (טז,ב): ריסק תשע נמלים ואחד חי, והשלים לכזית. וכן משמע בבמה דוכתי. אלא יש לפרש דאיסורן במשהו, דלוקה על נמלה משום דהוי בריה, וכן נראה לרבינו יצחק.

הדרן עלך חרש

האשה שלום — אמרו לו: אחת זו ואחת זו תנשא. אין להקשות דרהיינו תנא קמא — דהא מעיקרא לא פירש אי מיירי אפילו בלא בוכה, והכא מפרש ליה. **תנא** שלום בינו לבינה ושלום בעולם — דלא צריך למיתני, דהא סתמא דמילתא הכי הוא דשלום בינו לבינה ושלום בעולם, אלא תניא משום סיפא. **זימנין** דמחו ליה בגירא או ברומחא — והיא יראה לעמוד עד שימות, לפי שזורקין חצים ואבני בלסטראות במלחמה, ואינם מתכוונים על מי שיפול. אבל לקמן גבי נפלו עלינו לסטים — נאמנת לומר נהרג, שעומדת שם עד שימות, ולא אמרה בדדמי. **מי** אמרינן (כר') מה לי לשקר ומרע ליה לחזקיה — תימה לרבינו יצחק: דעל כרחך לא שייך מיגו, כיון דאמרה בדדמי. דאי שייך מיגו, אם כן, במלחמה בעולם אמאי לא מהימנא למיגו דאי בעיא אמרה "מת על מטתו"? אלא שמע מינה דלא שייך מיגו, כיון דאינה חשודה לשקר! ואומר רבינו יצחק: כיון דדייקא כולי האי, שהחזיקה מלחמה בעולם, ואומרת כי מלחמה היא — אם כן ודאי לא אמרה בדדמי. ומטעמא דמיגו דאי בעיא אמרה "שלום הוא בעולם" — יש לה להאמינה, כיון דדייקא כולי האי. אבל כי לא החזיקה — אינה נאמנת לומר מת בעלה במלחמה מתוך שיכולה לומר מת על מטתו, דאין זה מיגו, כיון שידוע לעולם שהיא מלחמה יראה לומר מת על מטתו, וידוע שהיא משקרת. אבל בהחזיקה — ודאי דייקא טפי. ומיהו קשה לרבינו יצחק: דאמר פרק "כל הנשבעין" (שבועות מה,ב), גבי שכיר נשבע ונוטל: לא שנו אלא ששכרו בעדים, אבל שכרו שלא בעדים, מתוך שיכול לומר לא שברתיך מעולם יכול לומר שברתי ונתתי לך שברך, ומה מגו הוא זה? והלא אינו חשוד לשקר [אלא] דבעל הבית טרוד בפועליו

במשהו — בבעדשה, כטומאתן. **משום דידה** — שהיא פקחת ובת עונשין. ובמציעא גרס משום דידיה. **משום גזירת התרת יבמה לשוק** — דאי אמרינן תיתיב חרשת גבי חרש — לא ידעי אינשי דטעמא משום קטן אוכל נבלות הוא, וסברי דקדושין דידה דהו לה לזיקה דפקחת אחותה, ואין בועל אחות זקוקתו. הילכך אתי למישרייה לאחותה לשוק, בשאר אחות אשה שפטורה מן החליצה.

הדרן עלך חרש

האשה. ושלום בעולם — שאין שעת חירום, דתימא בדדמי מאומד לבה, אם פירש הימנה חדש או חדשים — ודאי הואיל ולא חזר, הרגוהו ליסטים. דהואיל ולאו שעת חירום, אי לא חזיתיה דמית — חיישא לקלקולא, שמא יבא לאחר שניסת, ותהא מקולקלת, כדאמר ב"האשה רבה" (יבמות פז,ב), ולא אמרה בדדמי. **קטטה בינו לבינה** — יש לומר, מתוך ששונאתו היא רוצה לאסור עצמה עליו. **גמרא** בדדמי — מאומד לבה, ואף על גב דלא חזיתיה דמית, כדפרישית. דסברה: סלקא דעתא, בכל הני דאיקטול הוא פליט?! בתמיה. **סמתרי** — תחבושת. **שפיר עבדת** — לנסותה ולתופשה מתוך דבריה נתכוון. **דשיזבת נפשך** — שהנחת אותו, אפילו חי, וברחת לך. משום דכי תעלה בדעתיך דבההוא פורתא דנפפיתא, קמח מנופה בנפה, חיי?! בתמיה. **מר נמי ידע כו'** — אלמא אמרה בדדמי, ומשום האי מעשה הדר ביה רבא. **מת וקברתיו** — דאילו במלחמה סברה שמא ברח וניצל, אבל ברעב היא סבורה: איך יחיה? **מפולת** — שנפל הבית עליו, או בא רוח סערה והיה מפיל כל בתי העיר. **החזיקה היא מלחמה בעולם** — שלא היינו יודעים שיש מלחמות באותן מדינות אלא מפיה.

מִשּׁוּם דְּאִיסּוּרָן בְּמַשֶּׁהוּ. אֲבָל דָּם, דְּעַד דְּאִיכָּא רְבִיעִית, אֵימָא לָא. וְאִי אַשְׁמַעִינַן דָּם - מִשּׁוּם דְּאִיכָּא כָּרֵת, אֲבָל שְׁרָצִים - אֵימָא לָא. וְאִי אַשְׁמַעִינַן הָנֵי תַּרְתֵּי - מִשּׁוּם דְּאִיסּוּרָן שָׁוֶה בַּכֹּל, אֲבָל טוּמְאָה - אֵימָא לָא. וְאִי אַשְׁמַעִינַן טוּמְאָה - כֹּהֲנִים שָׁאנֵי, מִשּׁוּם דְּרִיבָּה בָּהֶן מִצְוֹת יְתֵרוֹת, אֲבָל הָנֵי - אֵימָא לָא, צְרִיכָא. תָּא שְׁמַע: שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת, מֵת חֵרֵשׁ בַּעַל פִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת - תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל פִּקֵּחַת - מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, וְאֵשֶׁת אָחִיו אֲסוּרָה לְעוֹלָם. אַמַּאי מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט? תֵּיתִיב גַּבֵּיהּ, קָטָן אוֹכֵל נְבֵלוֹת הוּא! מִשּׁוּם אִיסּוּרָא דִּידֵהּ. תָּא שְׁמַע: שְׁנֵי אַחִין פִּקְחִין נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת, מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת - תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת - מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, וְאֵשֶׁת אָחִיו בַּחֲלִיצָה. וְאַמַּאי מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט? תֵּיתִיב גַּבֵּיהּ, קָטָן אוֹכֵל נְבֵלוֹת הוּא! מִשּׁוּם אִיסּוּרָא דִּידֵיהּ. אָמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע: שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ, נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת, מֵת חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת - תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת - מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, וְאֵשֶׁת אָחִיו אֲסוּרָה לְעוֹלָם. וְהָא הָכָא, דְּלָאו אִיסּוּרָא דִּידָהּ אִיכָּא וְלָאו אִיסּוּרָא דִּידֵיהּ אִיכָּא, וְקָתָנֵי מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט! אָמַר רַב שְׁמַעְיָה: גְּזֵירָה מִשּׁוּם הַתָּרַת יְבָמָה לַשּׁוּק.

הדרן עלך חרש

הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם, וּבָאָה וְאָמְרָה: "מֵת בַּעֲלִי" - תִּנָּשֵׂא, "מֵת בַּעֲלִי" - תִּתְיַיבֵּם. שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וּמִלְחָמָה בָּעוֹלָם, קְטָטָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם, וּבָאתָה וְאָמְרָה: "מֵת בַּעֲלִי" - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת אֶלָּא אִם כֵּן בָּאתָה בוֹכָה וּבְגָדֶיהָ קְרוּעִין. אָמְרוּ לוֹ: אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ תִּנָּשֵׂא. **גמרא** תָּנָא שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ - מִשּׁוּם דְּקָבְעֵי לְמִיתְנֵי קְטָטָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, תָּנָא שָׁלוֹם בָּעוֹלָם מִשּׁוּם דְּקָבְעֵי לְמִיתְנֵי מִלְחָמָה בָּעוֹלָם. אָמַר רָבָא: מַאי טַעְמָא דְּמִלְחָמָה - מִשּׁוּם דְּאָמְרָה בִּדְדָמֵי, סָלְקָא דַּעְתָּא בְּכָל הָנֵי דְּאִיקְטוּל הוּא פָּלֵיט?! אִם תִּימְצָא לוֹמַר כֵּיוָן דְּשָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ - נָטְרָא עַד דְּחָזְיָא, זִימְנִין דְּמָחוּ לֵיהּ בְּגִירָא אוֹ בְּרוֹמְחָא, וּסְבְרָא וַדַּאי מֵת, וְאִיכָּא דְּעָבַד סַמְתְּרֵי וְחָיֵה. סָבַר רָבָא לְמֵימַר: רְעָבוֹן אֵינוֹ כְּמִלְחָמָה, דְּלָא אָמְרָה בִּדְדָמֵי. הָדַר אֲמַר רָבָא: רְעָבוֹן הֲרֵי הוּא כְּמִלְחָמָה. דְּהַהִיא דַּאֲתַת לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, אָמְרָה לֵיהּ: בַּעֲלִי מֵת בָּרָעָב. אֲמַר לָהּ: שַׁפִּיר עָבְדַתְּ דְּשִׁיזַבְתְּ נַפְשֵׁיךְ? סָלְקָא דַּעְתָּךְ דִּבְהַהוּא פּוּרְתָּא דְּנַפְפִיתָא דְּשָׁבְקַתְּ לֵיהּ הֲוָה חַיֵּי?! אָמְרָה לֵיהּ: מָר נַמִּי יָדַע דְּכִי הַאי גַּוְונָא לָא חַיֵּי. הָדַר אֲמַר רָבָא: רְעָבוֹן גְּרִיעָה מִמִּלְחָמָה. דְּאִילּוּ מִלְחָמָה, כִּי אָמְרָה "מֵת בַּעֲלִי בַּמִּלְחָמָה" - הוּא דְּלָא מְהֵימְנָא, הָא "מֵת עַל מִטָּתוֹ" - מְהֵימְנָא. וְאִילּוּ גַּבֵּי רְעָבוֹן, עַד דְּאָמְרָה "מֵת וּקְבַרְתִּיו". מַפּוּלֶת - הֲרֵי הוּא כְּמִלְחָמָה, דְּאָמְרָה בִּדְדָמֵי. שִׁילּוּחַ נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים - הֲרֵי הֵן כְּמִלְחָמָה, דְּאָמְרָה בִּדְדָמֵי. דְּבָר, אָמְרִי לָהּ: הֲרֵי הוּא כְּמִלְחָמָה, וְאָמְרִי לָהּ: אֵינוֹ כְּמִלְחָמָה. אָמְרִי לָהּ: הֲרֵי הוּא כְּמִלְחָמָה - דְּאָמְרִי בִּדְדָמֵי, וְאָמְרִי לָהּ: אֵינוֹ כְּמִלְחָמָה, דְּסָמְכִי אַדְּאָמְרִי אֵינָשֵׁי: שַׁב שְׁנַיִן הֲוָה מוֹתְנָא וְאֵינָשׁ בְּלָא שְׁנֵי לָא אֲזִיל. אִיבַּעְיָא לְהוּ: הֶחֱזִיקָה הִיא מִלְחָמָה בָּעוֹלָם מַהוּ? מִי אָמְרִינַן מַה לָּהּ לְשַׁקֵּר

מִשּׁוּם דְּאִיסּוּרָן של שקצים חמור משאר איסורים בכך ששיעורם **בְּמַשֶּׁהוּ**, כלומר שחייבים עליו אף באוכל שיעור מועט של 'בעדשה'. **אֲבָל** איסור אכילת **דָּם** שאינו חמור כאיסור שרצים, **דְּעַד דְּאִיכָּא רְבִיעִית** – שהרי אין חיוב דם אלא בשיעור רביעית, **אֵימָא לָא** – הייתי אומר שבזה אין דין של להזהיר גדולים על הקטנים. לכך כתבה התורה דין זה גם באיסור דם. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן** דין זה רק לגבי **דָּם**, היינו אומרים שרק לגבי איסור דם החמירה תורה להזהיר גדולים על הקטנים, **מִשּׁוּם דְּאִיכָּא כָּרֵת** – שיש בו חיוב כרת, **אֲבָל שְׁרָצִים** שאין בהם חיוב כרת רק מלקות, **אֵימָא לָא** – הייתי אומר שבהם לא החמירה תורה, לכך כתבה התורה דין זה גם באיסור שרצים. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן הָנֵי תַּרְתֵּי** – ואם התורה היתה משמיעה לנו דין זה רק בשניהם דהיינו בדם ושרצים, היינו אומרים שדווקא באלו החמירה תורה **מִשּׁוּם דְּאִיסּוּרָן שָׁוֶה בְּכֹל** – שכל ישראל אסורים בהם בשוה, בין כהנים ובין ישראלים. **אֲבָל טוּמְאָה** – באיסור להיטמא למתים ששייך רק בכהנים, **אֵימָא לָא** – שמא תאמר שהתורה לא החמירה בזה להזהיר גדולים על הקטנים, לכך כתבה התורה דין זה גם באיסור טומאת כהן. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן** – ואם היתה התורה משמיעה את הדין רק באיסור **טוּמְאָה** היינו אומרים **כֹּהֲנִים שָׁאנֵי** – כהנים הם שונים **מִשּׁוּם דְּרִיבָּה כָּהֵן מִצְוֹת יְתֵרוֹת** – כיון שהתורה רבתה להם מצוות יותר מבישראל, ולכן החמירה בהם להזהיר גם על הקטנים. **אֲבָל הָנֵי** – איסורי שרצים ודם **אֵימָא לָא**, היינו אומרים שאין בהם דין להזהיר גדולים על הקטנים. לכך **צְרִיכָא** – אכן הוצרכו כל הלימודים.

הגמרא חוזרת להביא ראיה ממשנתנו שקטן אוכל נבלות בית דין מצווים להפרישו: **תָּא שְׁמַע**, שנינו במשנתנו (לעיל קיב:), **שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת. מֵת חֵרֵשׁ** שהוא **בַּעַל פִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת, תֵּצֵא** היבמה **מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ**, כיון שנישואיו נישואים גמורים ונמצא שאשת המת היא אחות אשתו מהתורה ואם כן אסורה עליו משום ערוה. ואם **מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת** ונפלה אשתו לפני החרש **מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל פִּקֵּחַת** שנישואיו הם רק מדרבנן ואילו אשת אחיו שנפלה ליבום זקוקה לו מן התורה. **מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ** הפקחת **בְּגֵט**, לפי שנאסרה עליו משום אחות זקוקתו, **וְאֵשֶׁת אָחִיו אֲסוּרָה לְעוֹלָם** – על כל העולם, שהרי החרש אינו יכול לחלוץ, וכמו כן אינו יכול ליבם אותה כיון שמדרבנן היא אחות אשתו, שאסורה אף לאחר גירושי אשתו. ומעתה קשה, **אַמַּאי** [–למה] **מוֹצִיא** החרש **אֶת אִשְׁתּוֹ** הפקחת **בְּגֵט**, ואינו יכול להמשיך לדור עמה, **תִּיתֵּיב גַּבֵּיהּ** – תמשיך לשבת תחתיו אף שיש בה איסור אחות זקוקתו, שהרי **קָטָן אוֹכֵל נְבֵלוֹת הוּא** [שכן חרש אין בו דעת והרי הוא כקטן] ואם אין בית דין מצווים להפרישו, למה כאן מפרישים אותו, ובהכרח שאף קטן האוכל נבלות בית דין מצווים להפרישו.

דוחה הגמרא: באמת אפשר שקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווים להפרישו, והטעם שמוציא את אשתו בגט **מִשּׁוּם אִיסּוּרָא דִּידָהּ** – משום האיסור שלה, שהרי כשם שהבעל אסור באשתו משום אחות זקוקתו כך האשה אסורה בבעלה מטעם זה, וכיון שהיא פקחת המחויבת במצוות, בית דין מחייבים את הבעל להוציאה בגט כדי להפריש אותה מאיסור.

הגמרא מביאה ראיה אחרת ממשנתנו שקטן אוכל נבלות בית דין מצווים להפרישו: **תָּא שְׁמַע**, ששנינו בהמשך משנתנו, **שְׁנֵי אַחִין פִּקְחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת. מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת, תֵּצֵא** היבמה **מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ**, שכיון שאשתו נשואה לו בנישואים גמורים אחותה אסורה עליו באיסור תורה. ואם **מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת**, שנישואיו חלו רק מדרבנן ואילו אשת אחיו נופלת לפניו ליבום מן התורה, **מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט** כיון שהיא אחות זקוקתו, **וְאֵשֶׁת אָחִיו** יוצאת **בַּחֲלִיצָה**, ואינו יכול לייבמה שהרי מדרבנן היא אחות אשתו. ומעתה קשה **אַמַּאי מוֹצִיא** הפקח **אֶת אִשְׁתּוֹ** החרשת **בְּגֵט, תִּיתֵּיב גַּבֵּיהּ** – תמשיך לדור עמו ואף שיש בה איסור אחות זקוקתו, מה בכך, **קָטָן אוֹכֵל נְבֵלוֹת הוּא**, שהרי חרשת אין בה דעת והרי היא כקטנה, ובהכרח שקטן אוכל נבלות בית דין מצווים להפרישו.

דוחה הגמרא: לעולם קטן אוכל נבלות אין בית דין מצווים להפרישו, והטעם שצריך להוציאה בגט, **מִשּׁוּם אִיסּוּרָא דִּידֵיהּ** – בגלל האיסור שיעבור הבעל שהוא פקח, ולכן צריך להוציאה בגט.

עוד ראיה מהמשך משנתנו שבית דין מצווים להפרישו: **אָמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע**, שנינו במשנתנו, **שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ**, שהיו **נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אַחַת** מהן **פִּקֵּחַת** שנשואה לבעל הפקח ונישואיהם מהתורה, **וְאַחַת** מהן **חֵרֶשֶׁת** שנשואה לבעל החרש ונישואיהם רק מדרבנן. **מֵת חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת** ונפלה החרשת לפני הפקח, **מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת**, הרי אינו יכול ליבם אותה כיון שהיא אחות אשתו מנישואי תורה, **תֵּצֵא** היבמה **מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ** ומותרת לכל אדם, שאיסור ערוה של תורה דוחה זיקת יבום שלה. ואם **מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת** ונפלה הפקחת ליבום מדין תורה לפני החרש, **מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת**, הרי אינו יכול ליבם אותה כיון שמדרבנן היא אחות אשתו, וכן אינו יכול להמשיך לדור עם אשתו כיון שהיא אחות זקוקתו, הרי זה **מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט** מחמת שהיא אחות זקוקתו, **וְאֵשֶׁת אָחִיו** שהיא אחות גרושתו מדרבנן **אֲסוּרָה לְעוֹלָם** – עליו ועל כל העולם, כיון שהיבם החרש אינו יכול לא ליבם ולא לחלוץ, ועדיין יש עליה זיקת יבום. ומוכיחה הגמרא: **וְהָא הָכָא** – הרי כאן שנפלה הפקחת ליבום לפני חרש בעל חרשת, דְּבנישואי החרש והחרשת **לָאו אִיסּוּרָא דִּידָהּ אִיכָּא** – אין כאן איסור לאשתו להמשיך לדור עמו, כיון שהיא חרשת ואינה בת דעת, **וְלָאו אִיסּוּרָא דִּידֵיהּ אִיכָּא** – ואין כאן גם איסור לבעל כיון שגם הוא חרש שאין בו דעת, **וְקָתָנֵי מוֹצִיא** החרש **אֶת אִשְׁתּוֹ** החרשת **בְּגֵט**, וממה שהחרש וחרשת אינם יכולים להמשיך לדור יחד מוכח שקטן [או חרש] האוכל נבלות בית דין מצווים להפרישו.

דוחה הגמרא: **אָמַר רַב שְׁמַעְיָה**, באמת יתכן שמעיקר הדין אין חייבים להפריש קטן מאיסור, אלא שכאן אסרו חכמים להמשיך לדור יחד **גְּזֵרָה מִשּׁוּם הֶתְּרַת יְבָמָה לַשּׁוּק** – שמא יבואו להתיר את יבמה זו להינשא לכל אדם שלא בדין, שאם יראו אנשים את החרש והחרשת דרים יחד אף שהיא אחות זקוקתו, יסברו שאין לאשת הפקח כלל זיקה, כיון שנישואי החרש אף שהיו מדרבנן דוחים הם זיקה דאורייתא, ולכך מותרים הם לדור יחד אף לכתחילה, ונמצא שיבואו להתיר את היבמה הפקחת לינשא לכל אדם שלא בדין, לכך חייבו חכמים את החרש להוציא את החרשת בגט, אבל לעולם יתכן שבכל האיסורים קטן האוכל נבלות אין צריך להפרישו.

הדרן עלך חרש

פרק חמשה עשר - האשה שלום

שני הפרקים הבאים עוסקים בדיני 'עגונה', היינו אשת איש שהלך בעלה למקום רחוק ואין ידוע אם הוא חי או מת. מדין תורה אשה זו שהוחזקה כאשת איש אסורה להנשא לאחר כל זמן שאין עדות גמורה של שני עדים כשרים שמת בעלה, שכן אין דבר שבערוה בפחות משני עדים. אולם ב'עגונה' הקילו חכמים ותיקנו להאמין לאשה המעידה שמת בעלה, וכן לכל עד אחד שאומר שמת הבעל, ואפילו פסולי עדות נאמנים לעדות זו, כדי שלא תתעגן ותהא מותרת להנשא. ומה שהקילו חכמים וסמכו על עדות זו, משום שסברא היא שהאשה תדקדק היטב בעדותה קודם שתנשא לדעת בבירור שאכן מת בעלה, כיון שתחשוש מהקנסות האמורים לעיל (פז:) באשה שנשאת על פי עדות שאינה גמורה ואחר כך נודע שבעלה חי. וכן בכל עד אחד סמכו על כך שהאשה תדייק בעדותו קודם שתנשא על פיו, או סמכו על כך שדבר זה עשוי להתגלות, ובדבר העשוי להתגלות אנשים לא משקרים.

המשך בעמוד רעו

דְּאִי בְּעֵיָא אָמְרָה שָׁלוֹם בְּעוֹלָם – הרי אילו היתה רוצה לשקר היתה אומרת שיש שלום בעולם והיתה נאמנת, שהרי לא הוחזק שיש מלחמה בעולם, ולכן גם עתה שאמרה שיש מלחמה בעולם תהא נאמנת לומר שמת במלחמה. **אוֹ דִּלְמָא** – או שמא כאן לא שייך נאמנות מטעם 'מה לי לשקר', שהרי אין אנו חושדים אותה בשקר, אלא חוששין שמא **כֵּיוָן דְּאִיחַזְקָה** מלחמה בעולם **אָמְרָה בְּדִדְמֵי** – היא אומרת שמת על פי אומדן דעתה ולא בידיעה ברורה, **וְלֵא אָתֵי מַה לִּי לְשַׁקֵּר וְמָרֵע חֶזְקָתֵיהּ** – וטענת 'מה לי לשקר' אינה מועלת לבטל את החזקה שהיא מדמה שמת בעלה במלחמה, שכן אף שאינה משקרת היא טועה וסבורה באמת שבעלה מת במלחמה.

הגמרא מביאה ראיה לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע**, שנינו בברייתא, אשה הבאה לבית דין ואמרה **עֵשַׁינוּ עָלֵינוּ בַּיִת עֵשַׁינוּ עָלֵינוּ מְעָרָה** – הציתו אש בפתח בית או מערה שאני ובעלי היינו שם ונתמלא עשן, **וְהוּא** – בעלי **מֵת וַאֲנִי** ברחתי **וּנְצַלְתִּי, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת** שמת בעלה. וסברה הגמרא ששריפה זו הרי היא כמלחמה, ואינה נאמנת לומר מת במלחמה, ואף שהיא החזיקה את השריפה, אינה נאמנת לומר שמת בשריפה במיגו שהיתה יכולה לומר מת סתם, כיון שבאופן זה אנו תולים שהיא מדמה שמת ולא ראתה בעיניה, ומוכח שאין אומרים מיגו להאמינה במקום שיש חזקה שאומרת בדדמי.

דוחה הגמרא: **שָׁאנֵי הָתָם** – שונה המקרה שם שמתוך דבריה אנו למדין שהיא מדמה, שהרי אומרת שברחה כשנתמלא הבית עשן ולא המתינה לראותו מת. ואף במה שנתמלא הבית עשן אין זה הוכחה שמת, (**דאמר**) [**דְּאַמְרִינָן**] **לָהּ, כִּי הֵיכִי דִּלְדִידָךְ אִיתְרְחִישׁ נִיסָּא** – כשם שלך נעשה נס וניצלת מן העשן, **לְדִידֵיהּ נַמִּי אִיתְרְחִישׁ נִיסָּא** – לבעלך גם כן נעשה נס וניצול מהעשן. מה שאין כן באומרת מת במלחמה, יש לנו לתלות שאם לא ראתה אותו ממש שמת, לא היתה מעידה על כך, שהרי אילו היתה רוצה לשקר לא היתה אומרת שהיה מלחמה.

הגמרא מביאה ראיה ממקום אחר לפשוט הספק: **תָּא שְׁמַע**, שנינו בברייתא, אשה שבאה ואמרה **נָפְלוּ עָלֵינוּ** – עלי ועל בעלי **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים**, או אומרת **נָפְלוּ עָלֵינוּ לִסְטִים, הוּא מֵת וְאַנִי נִצַּלְתִּי** מהם, **נֶאֱמֶנֶת** ומותרת להינשא. וסברה הגמרא שתקיפת נכרים או ליסטים הרי היא כמלחמה שיש חשש שאומרת 'בדדמי', ומכל מקום שנינו שנאמנת. הרי מוכח שכיון שהיא החזיקה את המלחמה, שנודע לנו על התקיפה רק מפיה, יש לה נאמנות של 'מה לי לשקר', ונאמנת שאכן בעלה מת במלחמה ואין חוששים שאומרת על פי דמיון והשערה בלבד.

דוחה הגמרא: **הָתָם** – שם בברייתא, כיון שמדובר באופן של מלחמה קטנה שהיא היתה עימו, אין חשש שתאמר 'בדדמי', אלא ודאי המתינה עד שראתה בו שמת ועל כך היא מעידה, שכן אשה אינה פוחדת מליסטים שיהרגוה, **כְּדִברי רַב אִידִי** במסכת עבודה זרה (כה:), **דְּאָמַר רַב אִידִי, אִשָּׁה כְּלֵי זַיִינָהּ** [–הנשק שלה] **עָלֶיהָ**, שאינה פוחדת מליסטים שיהרגוה.

הגמרא מביאה מעשה כעין הברייתא שהובאה לעיל: **הַהוּא גַּבְרָא** – מעשה באדם אחד, **דִּבְשִׁילְהֵי הִלּוּלֵיהּ** – שבסוף שמחת חתונתו **אִיתְּלֵי נוּרָא בֵּי גְּנָנֵי** – אחזה האש במקום חופתו, **אָמְרָה לְהוּ דְּבִיתְהוּ** – קראה אשתו לאנשים שהיו שם ואמרה להם, **חֲזוּ גַּבְרָאי חֲזוּ גַּבְרָאי** – ראו את בעלי, ראו את בעלי, שהאש אוכלתו, **אֲתוּ** – באו האנשים למקום, **חֲזוּ גַּבְרָא חָרוּכָא דִּשְׁדֵי, וּפַסְתָּא דִּידָא דְּשַׁדְיָא** – ראו גוף אדם חרוך מוטל שם, ופיסת יד נוספת מאיש אחר מוטלת בסמוך לו.

סָבַר רַב חִיָּיא בַּר אָבִין לְמֵימַר, הַיְינוּ – שמעשה זה דומה לדין ששנינו לעיל לגבי אשה שאמרה **עֵשַׁינוּ עָלֵינוּ בַּיִת עֵשַׁינוּ עָלֵינוּ מְעָרָה**, שאינה נאמנת לומר שמת מפני שחוששים שמא ניצל הבעל כשם שאשתו ניצלה.

דוחה רבא: **אֲמַר רָבָא, מִי דְּמֵי** – וכי מעשה זה דומה לדין ששנינו בברייתא, **הָתָם** – שם בברייתא, **לֵא קָאָמְרָה** האשה **חֲזוּ גַּבְרָאי חֲזוּ גַּבְרָאי** כפי שהיה במעשה כאן. **וְעוֹד**, שהרי במעשה כאן נמצא **גַּבְרָא חָרוּכָא דִּשְׁדֵי וּפַסְתָּא דִּידָא דְּשַׁדְיָא**, ומסתבר שהגוף חרוך זהו בעלה שהיה שם קודם לכן, והיד היא של איש אחר הבא להצילו, מה שאין כן באופן של הברייתא לא נמצאו שם שרידים של גוף אדם, ויש לחוש שניצל מן הדליקה.

מבארת הגמרא את טעמו של רב חייא: **וְרַב חִיָּיא בַּר אָבִין** יאמר, **גַּבְרָא חָרוּכָא דִּשְׁדֵי** – האיש שנמצא חרוך לפנינו, אינו בהכרח הבעל, **אִימָא** – שכן אפשר לומר **אִינִישׁ אַחֲרִינָא אֲתָא לְאַצּוּלֵי** – שאדם אחר בא להצילו **וַאֲכִילְתֵּיהּ נוּרָא** – ואכלתו האש ומת, וזהו הגוף המת שנמצא לפנינו, **וּפַסְתָּא דִּידָא דְּשַׁדְיָא נוּרָא אִיתְּלֵיָא** – ואף פיסת היד שנמצאה מוטלת הרי היא של המציל, שנאחז בה האש עד שנפסקה מגופו, **וְאִתְּלִיד בֵּיהּ מוּמָא** בבעל, **וּמִחֲמַת כִּיסּוּפָא אֲזַל וְעָרַק לְעָלְמָא** – ומחמת הבושה ברח הבעל למקום שלא יכירוהו. מבואר במשנתנו שאשה אינה נאמנת להעיד על מות בעלה במלחמה, הגמרא דנה אם גם עד אחד אינו נאמן להעיד שמת הבעל במלחמה: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, עֵד אֶחָד** המעיד שמת הבעל **בְּמִלְחָמָה, מַהוּ** הדין, האם מתירים את האשה להינשא על פיו. צדדי הספק: האם **טַעְמָא דְּעֵד אֶחָד מְהֵימַן** – האם הטעם שסמכו חכמים שעד אחד נאמן להעיד על מיתת הבעל **מִשּׁוּם דְּמִילְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִינְּגוּלֵּי הוּא** – שדבר זה עשוי להתגלות אם הבעל מת או חי, ולכן יש לתלות שהעד **לֵא מְשַׁקַּר** בזה, משום שחושש ששקרו עתיד להתגלות, **וְהָכָא נַמִּי** – אף כאן שאומר שמת במלחמה **לֵא מְשַׁקַּר**, ואין לחושש שיעיד בדדמי על מות הבעל, משום שהעד חושש שהאמת תתגלה. **אוֹ דִּלְמָא** [–שמא], **טַעְמָא דְּעֵד אֶחָד** נאמן להעיד על מות הבעל, **מִשּׁוּם דְּהֵיא גּוּפָא דְּיָיקָא וּמִינַּסְבָא** – שהאשה עצמה מדקדקת ומבררת היטב את דבריו לפני שנשאת, **וְהָכָא** – ואילו כאן במלחמה, [**כֵּיוָן דְּיִמְנִין דְּסָנְיָא לֵיהּ**] יש לחושש שהאשה סבורה שודאי כדברי העד שמת בעלה במלחמה, ולכן **לֵא דָּיְיקָא וּמִינַּסְבָא** – אינה מדקדקת לברר קודם שתינשא. נמצא שמלבד החשש שהעד מעיד בדדמי יש לחושש שהאשה לא תדקדק ותסמוך על בדדמי, ולכן לא יהיה נאמן.

הגמרא מביאה ראיה לפשוט את הספק שעד אחד נאמן במלחמה: **אֲמַר רָמִי בַּר חָמָא, תָּא שְׁמַע**, שנינו במשנה (להלן קכב.), **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, כְּשֶׁיָּרַדְתִּי** מארץ ישראל **לִנְהַרְדְּעָא** כדי **לַעֲבֹר** את **הַשָּׁנָה, מָצָאתִי** את **נַחֲמִיָּה אִישׁ בֵּית דְּלִי** [–שם מקום], **וְאָמַר לִי, שָׁמַעְתִּי שֶׁאֵין** החכמים **מַשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַל פִּי עֵד אֶחָד, אֶלָּא רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא**, כלומר אין בחכמי ישראל מי שמתיר אשה להינשא על פי עד אחד שאומר שבעלה מת, אלא רק רבי יהודה בן בבא שהוא לבדו סובר שסומכים בזה על עד אחד. **וְנָמַתִּי** [–ועניתי] **לוֹ, כֵּן הַדְּבָרִים** – אכן כפי שאמרת, כל החכמים חולקים על רבי יהודה בן בבא בדבר זה. **אָמַר לִי** נחמיה, **אֱמוֹר לָהֶם** לחכמים שבארץ ישראל **מִשְּׁמִי, אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁהַמְּדִינָה הַזּוֹ מְשׁוּבֶּשֶׁת בְּגִיָּסוֹת** – הדרכים בה מסוכנות מחמת החיילים שעוברים בה, **כָּךְ מְקוּבַּלְנִי מֵרַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן שֶׁמַּשִּׂיאִין הָאִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד** שאומר שמת בעלה. מבארת הגמרא: **מַאי** – מה היתה כוונתו כשאמר **שֶׁהַמְּדִינָה מְשׁוּבֶּשֶׁת בְּגִיָּסוֹת, לָאו** – וכי לא היתה כוונתו **שֶׁאַף עַל גַּב דְּמִדִּינָה זוֹ מְשׁוּבֶּשֶׁת** בגייסות, וזהו זמן מלחמה בעולם, **כָּךְ מְקוּבַּלְנִי** מרבן גמליאל הזקן **שֶׁמִּכֹּל מָקוֹם מַשִּׂיאִין** את האשה **עַל פִּי עֵד אֶחָד** גם במלחמה. **אֵלְּמָא עֵד אֶחָד מְהֵימַן** – ומוכח מכאן שעד אחד נאמן אף בזמן מלחמה, ויש לפשוט את הספק. דוחה הגמרא: **אֲמַר רָבָא, אִי** אפשר לפרש כן, **דְּאִי הָכִי** – אם אכן כוונתו של נחמיה בדבריו שהמדינה משובשת בגייסות, ללמד שעד אחד נאמן גם במלחמה, **מַאי שְׁנָא מְדִינָה זוֹ** – במה שונה 'מדינה זו' שהזכירה נחמיה, **הָלֹא כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ גְּיָיסוֹת, מִיבַּעְיָא לֵיהּ** – היה צריך לומר שמקובל מפי רבן גמליאל שבכל מקום שיש גייסות עד אחד נאמן להעיד על מות הבעל. **אֶלָּא אָמַר רָבָא, הָכִי קָאָמַר** – כך היתה כוונת נחמיה בדבריו, **אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁמְּדִינָה זוֹ מְשׁוּבֶּשֶׁת בְּגִיָּסוֹת, וְלֹא אֶפְשָׁר לִי לְמִשְׁכַּךְ אִינְשֵׁי בֵּיתִי וּמֵיתֵי קַמֵּי רַבָּנָן** – ואיני יכול לעזוב את בני ביתי בזמן מלחמה, ולבוא לפני חכמים לומר את דברי, ולכן אמור

המשך בעמוד רסז

רש"י

דאי בעיא אמרה שלום בעולם — ומהימנא, השתא נמי מהימנא, או דלמא: הכא ליכא למימר "מה לה לשקר" — דאיהי גופא לא מכוונה לשקורי, אלא כיון דאתחזק מלחמה אמרה בדדמי וסבורה היא שמת. ואי קשיא: תיפשוט ליה ממתניתין, דקתני: שלום בעולם — נאמנת, דהא ודאי "מת בעלי במלחמה" קאמרה, דאי על מטתו — מאי אריא שלום בעולם? אפילו מלחמה בעולם אמרן לעיל כי אמרה "מת על מטתו" — מהימנא! אלא ודאי מת במלחמה איצטריך לאשמועינן — היינו החזיקה היא מלחמה בעולם! תריץ מתניתין דאמרה מת סתמא, ואשמועינן מתניתין דהואיל ושלום בעולם, אף על גב דלא אמרה "על מטתו" בהדיא — מסתמא מת על מטתו קאמרה. ובזמן שיש מלחמה בעולם — מסתמא מת במלחמה קאמרה, עד דאמרה מת על מטתו. וכי קמיבעיא ליה לרבא — כגון דיש שלום בעולם, ואמרה איהי מת במלחמה. **עישינו עלינו בית** — הציתוהו באש ונתמלא עשן, ואני ברחתי, והוא נשאר שם ומת. **אינה נאמנת** — והא הכא דהחזיקה היא מלחמה זו, וקתני "אינה נאמנת", ולא אמרי': מה לה לשקר, דאי בעיא אמרה מת סתמא. **שאני התם** — דהכי קאמרה: דכשנתמלא עשן ברחה, ולא המתינה עד שתראהו מת. ואי משום עשן, כי היכי דלדידך איתרחיש ניסא כו'. אבל לגבי מלחמה — איכא למימר לא אמרה אי לא חזיתיה. דהא אי בעיא לשקורי — לא הוי מחזקה מלחמה בעולם. **נפלו עלינו נכרים כו'** — והא הכא היא החזיקה, וקתני נאמנת. אלמא: אמרינן מה לה לשקר. **התם כדרב אידי בר אבין** — כלומר, הכא כיון דמלחמה קטנה היא, דאיהי הוה בהדיה — לא אמרה בדדמי, אלא נטרה וחזיא ליה דמיתת דאשה לא מסתפיא מלסטים. **כדרבי אידי** — במסכת עבודה זרה, בפרק "אין מעמידין" (כה,ב). **חזו גברא** — שהאש אוכלתו. **היינו עישינו** — דאמרן: כי היכי דלדידך איתרחיש כו'. **פסתא דידא** — מאיש אחר [הבא להצילו]. **ואתיליד מומא** — בבעלה. **עד אחד במלחמה** — מלחמה בעולם, ובא עד אחד ואמר "מת בעליך", מי מהימן או לא? **והכא לא דייקא** — ותרוייהו אמרי בדדמי כן הדברים כאשר אתה אומר. **מים במלחמה** — דאיכא למימר בדדמי. **מים שאין להם סוף** — מפרש בפרק בתרא (יבמות קכא,א): כל שעומד ואין רואה מארבע רוחותיו. **אשתו אסורה** — ואף על פי שיש עדים כשרים שטבע — שמא צף מתחת המים ויצא. וקאמרי

תוספות

בפועליו הוא, כדאמר התם, ואמר בדדמי. ומהאי טעמא מיבעי ליה הכא דלמא לא אתי מה לי לשקר ומרע לחזקה, משום דאמרה בדדמי? ויש לומר: דשאני התם, דנהי דטרוד בפועליו הוא — מכל מקום נחשב קצת שקרן במה שטוען דרך ודאי שפרעו, ולכך יש להאמינו במיגו דלא שברתיך, כיון שטוען שברור לו שפרעו. ואינו תולה בשכחה, וגם יש לו מיגו.

דאי בעיא אמרה שלום בעולם — ואם תאמר: אמאי לא קאמר מיגו שיכולה לומר מת על מטתו? ונראה דהיכא שנהרג במלחמה אמרינן: מתוך שיכולה לומר נהרג ולא במלחמה, אבל נהרג אטו מת — לא. **או** דלמא לא אתי מה לי לשקר ומרע לחזקה — אומר רבינו יצחק דלא דמי להא דמיבעיא בפרק קמא דבבא בתרא (ה,ב) "פרעתיך בתוך זמני" אי מהימן במיגו דאי בעי למימר פרעתיך אחר זמני, אי אתי "מה לי לשקר" ומרע לה לחזקה או לא — דהתם מרע לה, הכא לא מרע לה, כיון דאמרה בדדמי. ואי לא מרע התם — לפי שאין הווה כלל שיהיה פורע בתוך זמנו, אבל הכא מרע, דיכול להיות אמת דמת במלחמה. וכן הא דקאמר בפרק "האומר" בקידושין (סד,א): אמר בשעת קידושין יש לי בנים ואין לי אחים, ובשעת מיתה אמר אין לי בנים ויש לי אחים — נאמן להתיר. פירוש: אי הוי איפכא, ואין נאמן לאסור, דברי רבי, ורבי נתן אומר כו'. ומפרש התם טעמא דרבי משום דאתי "מה לי לשקר" ומרע לה לחזקה, מיגו דאי בעי פטר לה בגיטא. אבל הכא אמרה בדדמי ולכך לא מרע. ולרבי נתן דאמר התם לא מרע — התם, דבשעת מיתה, יש לו להיות נאמן יותר.

טעמא דעד אחד נאמן משום דמילתא דעבידא לאגילויי לא משקר הכא נמי לא משקר — ולא יאמר בדדמי, כיון שהדבר יהיה גלוי, או דלמא: טעמא דנאמן משום דדייקא ומינסבא, והכא לא דייקא, כלומר: לעולם לא יאמר עד אחד בדדמי כמו האשה עצמה, ומכל מקום אין להאמינו. דנהי דלא אמר בדדמי, האשה לא דייקא כאן וסומכת עליו יותר ממה כשאומר מת על מטתו, כיון דיש רגלים לדבר. אבל אין לפרש: או דלמא טעמא דעד אחד משום דדייקא, ואפילו אמר בדדמי נאמן — דהא אפילו דדייקא האשה למה לו להיות נאמן, כיון דאמר בדדמי. **אמר** רבי עקיבא בשירדתי לנהרדעא לעבֵר שנה — בסוף מסכת ברכות (סג,א) אמרינן דרבי עקיבא לא הניח כמותו בארץ ישראל, ולכך היה יכול לעבר שנים בחוצה לארץ. וכן צריך לומר בפרק שני דמגילה (יח,ב) גבי רבי מאיר שהלך לעבר שנה בעסיא שלא הניח כמותו בארץ דעסיא חוצה לארץ היא, כדאמרינן ב"חזקת הבתים" (בבא בתרא נו,א): קיני קניזי וקדמוני — עסיא ערדיסקיס אספמיא. ומה שלא עיברו בארץ ישראל — יש לומר דשום אונס היה. וכן יש בירושלמי: ירמיה עיבר בחוצה לארץ, וכן יחזקאל וברוך בן נריה. ומיהו קשיא לרבינו יצחק: דבפרק "זה בורר" (סנהדרין כו,א) רבי חייא בן זרנוקי ורבי שמעון בן יהודצדק כו', ושם היה רבי יוחנן גדול מהם, מדריש לקיש היה קורא אותם רועי בקר! ויש לומר: דלֶעבֵר דקאמר התם — לאו דוקא, אלא חישוב בעלמא עשו אם השנה צריכה להתעבר, דהא שנת שביעית היתה, כדמוכח

1 דְּאִי בָּעֵיָא אָמְרָה שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, אוֹ דִּלְמָא: כֵּיוָן
2 דְּאִיחַזְקָה - אָמְרָה בְּדַדְמֵי, וְלָא אָתֵי "מַה לִּי לְשַׁקֵּר"
3 וּמֵרַע חֲזָקָתֵיהּ? תָּא שְׁמַע: "עִישִׁינוּ עָלֵינוּ בַּיִת",
4 "עִישִׁינוּ עָלֵינוּ מְעָרָה", "הוּא מֵת וַאֲנִי נִצַּלְתִּי" - אֵינָהּ
5 נֶאֱמֶנֶת. שָׁאנֵי הָתָם דְּאָמַר לָהּ: כִּי הֵיכִי דִּלְדִידָךְ
6 אִיתְרְחֵישׁ נִיסָּא - לְדִידֵיהּ נַמִּי אִיתְרְחֵישׁ נִיסָּא. תָּא
7 שְׁמַע: "נָפְלוּ עָלֵינוּ נָכְרִים", "נָפְלוּ עָלֵינוּ לִיסְטִים",
8 "הוּא מֵת וְנִצַּלְתִּי" - נֶאֱמֶנֶת. הָתָם כִּדְרַב אִידִי,
9 דַּאֲמַר רַב אִידִי: אִשָּׁה כְּלֵי זֵינָהּ עָלֶיהָ. הַהוּא גַּבְרָא דִּבְשִׁילְהֵי
10 הִלּוּלֵיהּ אִיתְלִי נוּרָא בֵּי גְּנָנֵי. אָמְרָה לְהוּ דְּבֵיתְהוּ:
11 חֲזוּ גַּבְרָאי, חֲזוּ גַּבְרָאי! אָתוּ חָזוּ גַּבְרָא חֲרוּכָא דִּשְׁדִי,
12 וּפִסְתָּא דִּידָא דְּשַׁדְיָא. סָבַר רַב חִיָּיא בַּר אָבִין לְמֵימַר:
13 הַיְינוּ "עִישִׁינוּ עָלֵינוּ בַּיִת", "עִישִׁינוּ עָלֵינוּ מְעָרָה".
14 אֲמַר רָבָא: מִי דְּמֵי? הָתָם - לָא קָאָמְרָה "חֲזוּ גַּבְרָאי
15 חֲזוּ גַּבְרָאי", וְעוֹד: גַּבְרָא חֲרוּכָא דִּשְׁדִי וּפִסְתָּא דִּידָא
16 דְּשַׁדְיָא. וְרַב חִיָּיא בַּר אָבִין: גַּבְרָא חֲרוּכָא דְּשַׁדְיָא
17 - אֵימָא אֵינִישׁ אַחֲרִינָא אֲתָא לַאצוּלֵי, וַאֲכִילְתֵּיהּ
18 נוּרָא. וּפִסְתָּא דִּידָא דְּשַׁדְיָא - נוּרָא אִיתְלִיָּא, וְאִתְיְלִיד
19 בֵּיהּ מוּמָא, וּמֵחֲמַת כִּיסּוּפָא אַזֵּל וַעֲרַק לְעָלְמָא.
20 אִיבַּעְיָא לְהוּ: עֵד אֶחָד בְּמִלְחָמָה מַהוּ? טַעְמָא דְּעֵד
21 אֶחָד מְהֵימָן - מִשּׁוּם דְּמִילְתָא דַּעֲבִידָא לְאִיגְּלוּיֵי הוּא,
22 לָא מְשַׁקֵּר, הָכָא נַמִּי לָא מְשַׁקֵּר, אוֹ דִּלְמָא: טַעְמָא
23 דְּעֵד אֶחָד - מִשּׁוּם דְּהִיא גּוּפָא דַּיְיקָא וּמִינַּסְבָּא,
24 וְהָכָא, כֵּיוָן דְּזִימְנִין דְּסָנְיָא לֵיהּ - לָא דַּיְיקָא וּמִינַּסְבָּא?
25 אֲמַר רְמִי בַּר חָמָא: תָּא שְׁמַע, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא:
26 כְּשֶׁיָּרַדְתִּי לְנַהַרְדְּעָא לְעַבֵּר הַשָּׁנָה, מָצָאתִי נְחֶמְיָה אִישׁ
27 בֵּית דְּלִי, וְאָמַר לִי: שָׁמַעְתִּי שֶׁאֵין מַשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה
28 בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַל פִּי עֵד אֶחָד אֶלָּא רַבִּי יְהוּדָה בֶּן
29 בָּבָא. וְנִמְתִּי לוֹ: כֵּן הַדְּבָרִים. אָמַר לִי: אֱמוֹר לָהֶם
30 מִשְּׁמִי: אַתֶּם יוֹדְעִים הַמְּדִינָה הַוּוּ מְשׁוּבֶּשֶׁת בְּגִיסּוֹת,
31 כָּךְ מִקּוּבְּלַנִי מֵרַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן: שֶׁמַּשִּׂיאִין הָאִשָּׁה
32 עַל פִּי עֵד אֶחָד. מַאי מְדִינָה מְשׁוּבֶּשֶׁת בְּגִיסּוֹת?
33 לָאו אַף עַל גַּב דִּמְדִינָה זוֹ מְשׁוּבֶּשֶׁת, כָּךְ מִקּוּבְּלַנִי שֶׁמַּשִּׂיאִין עַל פִּי עֵד אֶחָד. אֲלִמָּא:
34 עֵד אֶחָד מְהֵימָן. אֲמַר רָבָא: אִי הָכִי, מַאי שְׁנָא מְדִינָה זוֹ? כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ גִּיסּוֹת מִיבָּעֵי
35 לֵיהּ! אֶלָּא אֲמַר רָבָא, הָכִי קָאָמַר: אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁמְּדִינָה זוֹ מְשׁוּבֶּשֶׁת בְּגִיסּוֹת, וְלָא
36 אֶפְשָׁר לִי לְמִשְׁבַּק אֵינָשֵׁי בֵּיתִי וּמַיְיתֵי קַמֵּי רַבָּנַן, כָּךְ מִקּוּבְּלַנִי מֵרַבָּן גַּמְלִיאֵל: שֶׁמַּשִּׂיאִין
37 הָאִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד. תָּא שְׁמַע: מַעֲשֶׂה בִּשְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁהָיוּ בָּאִין עִם אַבָּא
38 יוֹסֵי בֶּן סִימַאי בִּסְפִינָה, וְטָבְעָה, וְהִשִּׂיא רַבִּי נְשׁוֹתֵיהֶן עַל פִּי נָשִׁים. וְהָא מַיִם כְּמִלְחָמָה
39 דָּמוּ, וְנָשִׁים, אֲפִילּוּ מֵאָה - כְּעֵד אֶחָד דָּמוּ, וְקָתָנֵי הִשִּׂיא! וְתִסְבְּרָא? מַיִם שֶׁאֵין לָהֶם
40 סוֹף גְּנִיבוּ, וּמַיִם שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה! אֶלָּא הֵיכִי דָּמֵי - דְּאָמְרִי אַסְקִינְהוּ קַמָּן

וחזינהו

התם. דקאמר: כהן וחריש, ובפרק קמא דסנהדרין (יב,א) אמר דאין מעברין שנה שביעית, ושום אונס היה שלא חישבו בארץ ישראל, כדפרישית לעיל. **והא** מים דכמלחמה דמו — השתא סלקא דעתך שראו הנשים שטבעו, אבל לא ראו שהעלום המים, ולכך אמרו בדדמי.

תוספות

וחזינהו לאלתר – פירוש: לאלתר שהעלום מן המים. אבל אם שהו במים הרבה — אין לחוש, דמיא מצמת צמתי כי ליתא למכה, כדאמר בפרק בתרא (יבמות קכא,א) אבל בששוהה אחר העלאה — מיתפח תפח.

וקאמרי סימנים — אבל על ידי טביעת עין אין להאמינם — דאמרי בדדמי, ובדבר מועט יאמרו שאלו בעליהן של אלו. אבל מה שפירש בקונטרס דמים משנים צורת הפנים — אין נראה, דהא אמרינן לקמן בפרק בתרא (שם) דמיא מצמת צמתי הכיא דליכא מכה. ואי סימנים לאו דאורייתא — איירי הכא בסימנים מובהקים דהוו דאורייתא, כדאמרינן ב"אלו מציאות" (בבא מציעא כז,ב). אי נמי, מהני על פי טביעות עינא. רבינו יצחק.

וקאמרי סימנים — פירש רבינו חננאל: שמע מינה דאשה ועד אחד בספינה שטבעה ואמרו מת — לא מהני, וכל שכן נברי אפילו מסיח לפי תומו. ותימה: היאך משיאין נשי בני אדם שטבעו על ידי טביעת עין בלא שום הכרת סימנים? ושמא איירי כשנשתתה קצת צורת פניהם, דאכלום כווריי, ולא נשאר אלא מה ששנו במשנה בפרק בתרא (יבמות קכ,א) וכן מפרש רבינו תם לקמן, גבי אין מעידין אלא עד שלשה ימים, שכשנשתתה צורת פניו מיירי, כמו שמפרש במשנה, אבל אם צורת פניו שלימה שריא אפילו אחר כמה ימים. **וכן** הויין ובחביתא רמיין — אומר רבינו יצחק: דאיירי בהפקיד אצלו בעדים, ולכך היה נוטל בסימן מובהק. דאי ליכא עדים — מה מועיל הסימן? יכול לומר לקוחין הן בידי. וכן הא דאמר פרק "איזהו נשך" (בבא מציעא ע,א): הני זוזי דיתמי היכי עבדינן להו? חזינא איניש דאית ליה דהבא פריכא כו'. ודוקא דהבא פריכא, אבל כלים לא, דלמא אפקדינהו גביה ויהיב סימנא ושקיל להו. ומיהו קשה: דאמר ב"הכותב" (כתובות פה,ב) גבי כסא דכספא דאפקידו בי חסא, שביב חסא ולא פקיד כו', עד: ולא אמרן אלא דלא רגיל דעייל לביתיה, אבל רגיל דעייל לביתיה — אימר איניש אחרינא אפקיד ומיחזא חזא. ומשמע דאיירי שלא הפקיד זה בעדים, ואפילו הכי קאמר: חדא דידענא ביה בחסא דלא אמיד, ועוד הא קיהיב סימנא. ומה מועיל הסימן, כיון שלא הפקיד אצלו בעדים? ויש לומר: ששני הטעמים מצריך, דלא אמיד וקא יהיב סימנא. ואם תאמר: אם כן בסוף פרק קמא דכתובות (יג,ב) גבי ארוס וארוסתו, דקאמר רב יוסף: חדא — דהא קא מודי, ועוד — האמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל, ואמר ליה אביי: ובהא כי לא מודי מי מכשר רבן גמליאל? ומאי קושיא: דלמא רב יוסף מצריך שני הטעמים! ויש לומר: דאי טעמא דהא קא מודי לא מהני לחודיה — לא מהני נמי מאי דהלכה כרבן גמליאל, כיון דלא מכשר רבן גמליאל אלא ברוב בשרים אצלה, והכא כולן פסולין לבד מארוס. ולהכי פריך: כי לא מודי, פירוש: כי לא מהני טעמא דמודי לחודיה — מי מהני בהדיה טעמא דהלכה כרבן גמליאל כו'. **אתרמויי** אתרמי ליה — הכא משמע דמנין ומדה לא הוי סימן. והא דאמר ב"אלו מציאות" (בבא מציעא כג,ב): מדמשקל הוי סימן מדה ומנין נמי הוי סימן — התם מיירי בענין שאין דרך בני אדם להצניע. אבל הכא, דרך בני אדם להצניע במדה זו. **ומי** חיישינן שמא פינן, ולא נפיק ממונא יש לחוש לעולם שמא פינן, ולא נפיק ממונא מחזקתיה? ויש לומר: דנראה לו לדמות, כיון דרגילות לפנותם ואפילו הכי לא חיישינן שמא פינן, לענין ממונא נמי מפקינן ליה מחזקה כיון דלא חיישינן, אף על גב דרגילות הוא. **אימור** אישתלויי אישתלי — פירש רבינו חננאל: בירושלמי דמעשר שני בפרק שני, רבי יונה ורבי יוסי הוו שותפי בגרבי דחמרא, כד דמך רבי יונה אמר מני בריה דרבי יונה לרבי יוסי: כל גרבי דכתיב ביה רבי יונה — דידיה הוא. אמר ליה: אשתקד הוה דידיה, והשתא דידי. **יצחק** ריש גלותא בר אחתיה כו' — איירי דלא הוחזקו תרי יצחק, ובשכיחי שיירתא. דאי לא שכיחי שיירתא ולא הוחזקו — התנן בפרק קמא דבבא מציעא (כ,א) דכל מעשה בית דין הרי זה יחזיר. ואי שכיחי שיירתא והוחזקו תרי יצחק — אם כן אמאי לא חייש רבא? דהא לקמן גבי ענן בר חייא מחברא דחייש רבא דלמא בגמלא פרחא אזיל, כיון שהוחזקו שהיה שם ענן אחר. אלמא בלא הוחזקו איירי. **אמר** רבא מנא אמינא לה דהנהו תרי שטרי כו' — ואם תאמר: ואמאי לא מייתי רבא מרבה רביה דאמר בפרק קמא דבבא מציעא (יח,ב) ובפרק "כל הגט" (גיטין כז,א) גבי גיטא דאשתכח בבי דינא דרב הונא, ואמר דיזחזיר משום דלא הוחזקו אפילו בשיירות מצויות! ויש לומר: דאין הכי נמי, אלא דניחא ליה לאיתויי ראיה מאמוראי קמאי. **והא** חבי בר נגאי כו' — ואם תאמר: היכי פשיט רבא איסורא מממונא? דהכי פרכינן על רבה בפרק קמא דבבא מציעא (כ,ב) גבי גיטא דאשתכח בי דינא דרב הונא. ועוד: הא בהוחזקו תרי יצחק מודה רבא, כדפירשתי לעיל, והכא בהוחזקו שני חבי בר נגאי! ויש לומר: דמדמה רבא ממונא היכא דהוחזקו — לאיסורא דלא הוחזקו.

למאי

רש"י

וחזינהו לאלתר וקאמרי סימנים — דאי לאו סימנים חיישינן דלמא אחרים נינהו, לפי שהמים משנים צורת הפנים, ואין ניכר כל כך. שקלתינהו — כבר החזרתים לך. **אמר ליה** — מפקיד. **והא כן** וכן הויין — כך וכך סאין היו. **ובחביתא רמיין** — ועדיין הן אצלך בחבית, צא ובדוק בה תמצא כחשבוני. **אמר ליה** דידך שקלתינהו **והני אחריני** נינהו — ושלי הם. **היינו שני תלמידי חכמים** — דתניא לעיל: והשיא רבי את נשותיהן על פי נשים. ותרצינן: דאמרי סימני, ולא אמרינן אחריני נינהו וסימנים הכי איתרמו. **חושבנא** — איכא למימר דמתרמי. **ומי חיישינן שמא פינן** — היכא דסימנא קמא איתא קמן. **קרבן** — הקדש. **דימוע** — חולין ותרומה שנתערבו, ואין נאכל אלא לכהן. **הסכנה** — שגזרו שלא לקיים מצות. אלמא: לא אמרינן שמא פינו אותה תבואה שנתן בה בכתיבת אות זה, ואלו אחרים. **הרי אלו חולין** — דאזלינן בתר רובא. **מיכפר הוה כפר ליה** — מקנח וגורר היה את האות. **לפנחיא שבקה** — להצלת פירות שבתוכה הניח בה אות זה ולא גיררה, כדי שיבדלו בני אדם מהן. **פנחיא** — לשון שימור באדם שתולה ממונו באדם חשוב, כדי שלא יגזלוהו הימנו. ודומה לו ב"הגזל עצים" (בבא קמא קג,א): הלוקח שדה בשם ריש גלותא כו', ופנחיא בעלמא קבעינן. **מי חיישינן לתרי יצחק** — היכא דלא הוחזקו שני יוסף בן שמעון בעיר אחת. **רבא אמר לא חיישינן** — הואיל ולא הוחזקו. אבל היכא דהוחזקו — מודה, כדאמר לקמן (קטז,א). **ההוא גיטא דאשתכח בנהרדעא כו'** — האשה עומדת ותובעתו לפנינו. **בצד קלוניא** — שם עיר. **תיבדק כל נהרדעא** — אם יש שם אנדרולינאי אחר, חוץ מבעל אשה זו. **ואם איתא דחיישינן יבדק כל העולם מיבעי ליה** — שמא אנדרולינאי אחר היה בנהרדעא, והלך לו. **משום כבודו** — שלא להחזיקו בטועה, ושואל דבר שאין צריך. **שכיחי טובא** — ואפילו הכי מגבינן כשמוציא שטר חוב על אחרים, ולא חיישינן שמא אחר היה. וכיון דלענין ממונא, אף על גב דהוחזקו לא חיישינן — לענין איסורא כי לא הוחזקו מיהא לא חיישינן.

דלמא

1 וְחָזִינְהוּ לְאַלְתַּר, וְקָאָמְרִי סִימָנִין, דְּלָאו עֲלֵיהוּ סָמְכִינַן
2 - אֶלָּא אַסִּימָנִים. הַהוּא גַּבְרָא דְּאַפְקֵיד שׁוּמְשְׁמֵי
3 גַּבֵּי חַבְרֵיהּ, אֲמַר לֵיהּ: הַב לִי שׁוּמְשְׁמִי! אֲמַר לֵיהּ:
4 שְׁקִילְתִּינְהוּ. וְהָא כֵּן וְכֵן הָוְיִין, וּבְחָבִיתָא רַמְיָין! אֲמַר
5 לֵיהּ: דִּידְךָ - שְׁקִלְתִּינְהוּ, וְהָנֵי אַחֲרִינֵי נִינְהוּ. סָבַר רַב
6 חִסְדָּא לְמֵימַר: הַיְינוּ שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְלָא אָמְרִינַן
7 הָנָךְ אָזְלוּ לְעָלְמָא וְהָנֵי אַחֲרִינֵי נִינְהוּ. אֲמַר לֵיהּ רָבָא:
8 מִי דָּמֵי? הָתָם קָאָמְרִי סִימָנִים, הָכָא - שׁוּמְשְׁמֵי מַאי
9 סִימָנָא אִית לְהוּ? וּדְקָאָמַר כֵּן וְכֵן הָוְיָין - אֵימַר
10 חוּשְׁבְּנָא אִיתְרְמִי. אֲמַר לֵיהּ מָר קַשִּׁישָׁא בַּר רַב חִסְדָּא
11 לְרַב אַשִׁי: וּמִי חָיְישִׁינַן שֶׁמָּא פִּינָּן? וְהָתְנַן: מְצָא כְּלֵי
12 וְכָתוּב עָלָיו קו"ף - קָרְבָּן, מֵ"ם - מַעֲשֵׂר, דָּל"ת -
13 דִּמּוּעַ, טֵי"ת - טֻבָּל, תָּי"ו - תְּרוּמָה. שֶׁבְּשָׁעַת הַסַּכָּנָה
14 הָיוּ כּוֹתְבִין תָּי"ו תַּחַת תְּרוּמָה. אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב
15 אַשִׁי: וְלָא חָיְישִׁינַן שֶׁמָּא פִּינָּן? אֵימָא סֵיפָא, רַבִּי יוֹסֵי
16 אוֹמֵר: אֲפִילּוּ מָצָא חָבִית וְכָתוּב עָלֶיהָ תְּרוּמָה - הֲרֵי
17 אֵלּוּ חוּלִּין, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: אֶשְׁתָּקֵד הָוָה מְלֵא תְּרוּמָה,
18 וּפִינָּה. אֶלָּא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא חָיְישִׁינַן שֶׁמָּא פִּינָּן, וְהָכָא
19 בְּהָא קָמִיפַּלְגִי; מָר סָבַר: אִם אִיתָא דְּפִינָּהוּ - מִיכְּפַּר
20 הָוָה כָּפַר, וְאִידָךְ: אֵימַר אִשְׁתַּלּוּיֵי אִישְׁתְּלִי, אִי נַמִי:
21 לְפַנְחִיָּא שַׁבְקֵיהּ. יִצְחָק רֵישׁ גָּלוּתָא, בַּר אַחְתֵּיהּ דְּרַב
22 בֵּיבִי, הָוָה קָאָזֵיל מִקּוֹרְטְבָא לְאַסְפַּמְיָא וּשְׁכִיב. שָׁלְחוּ
23 מֵהָתָם: יִצְחָק רֵישׁ גָּלוּתָא, בַּר אַחְתֵּיהּ דְּרַב בֵּיבִי, הָוָה
24 קָאָזֵיל מִקּוֹרְטְבָא לְאַסְפַּמְיָא וּשְׁכִיב. מִי חָיְישִׁינַן לְתַרְיֵי
25 יִצְחָק, אוֹ לָא? אַבַּיֵי אֲמַר: חָיְישִׁינַן, רָבָא אֲמַר: לָא
26 חָיְישִׁינַן. אֲמַר אַבַּיֵי: מְנָא אָמִינָא לַהּ - דְּהַהוּא גִּיטָּא
27 דְּאִשְׁתַּכַּח בְּנַהַרְדְּעָא, וּכְתִיב: בְּצַד קְלוֹנְיָא מָתָא, אֲנָא
28 אַנְדְּרוֹלִינַאי נַהַרְדְּעָא פְּטִרִית וְתָרֵכִית יַת פְּלוֹגִית אִנְתְּתִי. וּשְׁלָחָהּ אֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי
29 יְהוּדָה נְשִׂיאָה, וְשָׁלַח לֵיהּ: תִּיבָּדֵק נַהַרְדְּעָא כּוּלָּהּ. וְרָבָא אֲמַר: אִם אִיתָא - יִבָּדֵק כָּל הָעוֹלָם
30 מִיבְּעֵי לֵיהּ, אֶלָּא מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דַּאֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל הוּא דְּשָׁלַח הָכִי. אֲמַר רָבָא: מְנָא אָמִינָא
31 לַהּ - דְּהָנְהוּ תְּרֵי שְׁטָרֵי דְּנָפְקִי בִּמְחוֹזָא, וּכְתִיב בְּהוּ: חֲבֵי בַּר נַנַאי וְנַנַאי בַּר חֲבֵי, וְאַגְּבֵי
32 בְּהוּ רָבָא בַּר אֲבוּהּ זוּזֵי. וְהָא חֲבֵי בַּר נַנַאי וְנַנַאי בַּר חֲבֵי בִּמְחוֹזָא שְׁכִיחִי טוּבָא. וְאַבַּיֵי,

למאי

וַחֲזִינְהוּ לְאַלְתַּר – וראינום מיד אחר שהעלום מן המים, וְקָאָמְרִי סִימָנִין – ואמרו הנשים סימנים שעל ידם ניכר שהוא המת, ונמצא אם כן דְּלָאו עֲלֵייהוּ סַמְכִינַן – שאין אנו סומכים להתירם להנשא, על פי עדות הנשים אֶלָּא אנו סומכים אַסִּימָנִים, ומעתה אין מכאן ראיה שעד אחד נאמן להעיד על מות הבעל בזמן מלחמה.

הגמרא מביאה מעשה בענין אם מועיל היכר סימנים: הַהוּא גַּבְרָא דְּאַפְּקֵיד שׁוּמְשְׁמֵי גַּבֵּי חַבְרֵיהּ – מעשה באדם שהפקיד שומשומין אצל חבירו בפני עדים, לאחר זמן אָמַר לֵיהּ לשומר הַב לִי שׁוּמְשְׁמֵי – החזר לי את השומשמין שהפקדתי אצלך, אָמַר לֵיהּ השומר שְׁקֵילְתִּינְהוּ – כבר לקחת אותם ממני. טען לו המפקיד וְהָא כֵּן וְכֵן הָוְיִין – והרי כך וכך סאין היו שם, וּבַחֲכִיתָא רַמְיָין – ועדיין מונחים בחבית אצלך, צא ובדוק ותמצא אותם כפי המנין שאמרתי לך, ואם כן זה סימן שהם שלי. אָמַר לֵיהּ הנפקד, דִּידְךָ שְׁקַלְתִּינְהוּ – את השומשמין שלך נטלת, וְהָנֵי אַחֲרִינֵי נִינְהוּ – ואלו שנמצאים עתה בחבית אינם השומשמין שהפקדת אצלי אלא אחרים הם ושלי הם.

סָבַר רַב חִסְדָּא לְמֵימַר, הַיְינוּ שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים – שדין מעשה זה כדין המעשה שהובא לעיל בשני תלמידי חכמים שהיו בספינה שטבעה, כשם ששם הורה רבי להתיר את נשותיהם על פי סימני התלמידי חכמים שנמצאו על המתים שנמשו מן המים, וְלֹא אַמְרִינַן הָנָךְ אָזְלוּ לְעָלְמָא וְהָנֵי אַחֲרִינֵי נִינְהוּ – ואין אומרים שהתלמידי חכמים שהיו כאן יצאו ממקום אחר ועדיין חיים הם, ואלו שמצאנו מתים אחרים הם שאף בהם אירע אותם סימנים. אם כן אף במעשה של השומשמין, מסתבר שאלו הם השומשמין שהופקדו, ואין אומרים שאחרים הם שאף בהם אירע אותן סימני שומשמין. ולכך יצטרך הוא להחזירם.

רבא דוחה את הראיה: אָמַר לֵיהּ רָבָא לרב חסדא, מִי דָּמֵי – וכי מעשה זה דומה לנידון לעיל, הרי הָתָם – במעשה של שני תלמידי חכמים קָאָמְרֵי – הנשים אמרו סִימָנִים המוכיחים שהגופות היו של שני התלמידי חכמים שטבעו. מה שאין כן הָכָא בשׁוּמְשְׁמֵי, מַאי סִימָנָא אִית לְהוּ – איזה סימן יש בשומשמין להוכיח שהן אותם שהופקדו אצל השומר. וְדִקְאָמַר כֵּן וְכֵן הָוְיִין – ומה שאמר המפקיד כך וכך היו, אין זה נחשב לסימן, אֵימַר חוּשְׁבָּנָא אִיתְרְמֵי – יתכן שחשבון מנין השומשמין שהופקד נזדמן גם עתה בחבית אחרת שקנה השומר, ואותם שומשמין של השומר הן.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ מַר קַשְׁיָא בַּר רַב חִסְדָּא לְרַב אַשִׁי, וּמִי חַיְישִׁינַן שֶׁמָּא פִּינָּן – וכי חוששין שמא פינה את החפצים של המפקיד והניח את שלו, כאשר הסימן הראשון עדיין נמצא, וְהָתְנַן (מעשר שני פ"ד מי"א) – והרי שנינו במשנה קוֹ"ף, מה שבתוכו בחזקת קָרְבָּן – כלומר, הקדש. היה כתוב עליו אות מֵ"ם, מה שבתוכו בחזקת מַעֲשֵׂר שני. היה כתוב אות דָּל"ת, הרי הפירות שבתוכו דְּמוּעַ – מעורבים חולין ותרומה, ודינם כתרומה שאינן נאכלים אלא לכהן. היה כתוב טֵי"ת, הרי הפירות טֻבָּל. ואם היה כתוב תָּי"ו, הרי זה תְּרוּמָה. משום שֶׁבְּשָׁעַת הַסַּכָּנָה, שגזרו הגויים שלא לקיים מצוות, היו יראים לכתוב במפורש, וְהָיוּ כּוֹתְבִין תָּי"ו תַּחַת תְּרוּמָה. ומוכח ממשנה זו שכאשר מוצאים דבר בכלי עם סימן היכר אנו תולים שזה הדבר שהיה מתחילה, ואין חוששין שמא פינו את מה שהיה בתוך הכלי, ועתה מלאו בו פירות שאינם תרומה. ואף כאן יש לומר שהשומשומין שנמצאים עתה בחבית הם הם השומשומין שהופקדו, ולא פינו אותם והניחו אחרים תחתיהם.

הגמרא דוחה ומביאה ראיה הפוכה: אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אַשִׁי, וְכִי אפשר לומר שלא חַיְישִׁינַן שֶׁמָּא פִּינָּן והחליפם בפירות אחרים. אם כן אֵימָא סֵיפָא – אמור ובאר את הסיפא של המשנה (שם), רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֲפִילּוּ מָצָא חָבִית וְכָתוּב עָלֶיהָ בפירוש 'תְּרוּמָה', הֲרֵי פירות אֵלּוּ שבתוכה חוּלִּין, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, אֶשְׁתָּקֵד הָיָה – בשנה שעברה אכן הכלי היה מָלֵא תְּרוּמָה, וּפִינָּהּ את התרומה והניח במקומה חולין. הרי שחוששין שפינו את הכלי המסומן ממה שהיה בו מתחילה.

מבארת הגמרא את מחלוקת תנא קמא ורבי יוסי באופן אחר: אֶלָּא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא חַיְישִׁינַן שֶׁמָּא פִּינָּן – הכל מודים שבסתם חוששין ש'פינן' והחליפם באחרים, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי – וכאן במשנה של מצא כלי, בדבר זה נחלקו תנא קמא ורבי יוסי, מַר – תנא קמא סָבַר, אֵם אִיתָא דְּפִינָּהוּ – אילו היה בעל הכלי מפנה את התרומה ונותן חולין במקומם, מִיכְּפַר הָוָה כָּפַר – ודאי היה מקנח ומגרר את הכתב מהכלי כדי שלא יסברו שזה תרומה, וכיון שהשאיר את האות הרי זה סימן שגם עתה יש תרומה בתוך הכלי. וְאִידָךְ – והתנא השני, רבי יוסי שאמר שתולים שפינה אותם, סובר אֵימַר אִישְׁתְּלוּיֵי אִישְׁתְּלוּיֵי – יש לתלות ששכח למחוק את הכתב. אִי נַמִי – או יש לומר לְפַנְּיָא שַׁבְּקֵיהּ – שהשאיר את האות בכוונה לשמירה על הפירות, שבני אדם יסברו שהם תרומה ויבדלו מהם.

הגמרא מביאה מעשה שהעידו על מת בשם פלוני, ודנה אם חוששין לאחר עם אותו שם: יִצְחָק רֵישׁ גָּלוּתָא שהיה בַּר אֲחָתֵיהּ – בן אחותו דְּרַב בִּיבִי, הָוָה קָאָזִיל – היה מהלך מִמקום ששמו מְקוֹרְטָבָא לְמקום ששמו אַסְפַּמְיָא, וּשְׁכִיב – ומת. שָׁלְחוּ מֵהָתָם – שלחו מאספמיא לקורטבא עדות זו, אדם ששמו יִצְחָק רֵישׁ גָּלוּתָא בַּר אֲחָתֵיהּ דְּרַב בִּיבִי הָוָה קָאָזִיל מִקּוֹרְטָבָא לְאַסְפַּמְיָא וּשְׁכִיב. ומסתפקת הגמרא האם אשת אותו יצחק הידוע מותרת להנשא על פי עדות זו, מִי חַיְישִׁינַן לְתְרֵי יִצְחָק – האם חוששין שמא מלבד אותו יצחק ריש גלותא הידוע לנו באן בקורטבא, הגיע עוד יצחק אחר לכאן ממקום אחר ואינו ידוע לנו, והוא זה שהלך לאספמיא ומת שם. אוֹ לֹא – או שמא כיון שלא הוחזקו שני אנשים בעיר זו ששמם 'יצחק ריש גלותא' לא חוששין. אַבַּיֵי אָמַר, חַיְישִׁינַן לכך ואין מתירין את אשתו להינשא. רָבָא אָמַר לֹא חַיְישִׁינַן לכך ומתירים את אשתו להינשא.

אביי מביא ראיה לשיטתו: אָמַר אַבַּיֵי, מְנָא אֲמִינָא לֵהּ – מנין למדתי דין זה שחוששין לשני יצחק, ממעשה שהיה, דַּהֲהוּא גִּיטָּא דְּאִשְׁתְּכַח – שהיה גט אחד שמצאוהו בְּנַהַרְדְּעָא, וּכְתִיב – וכתוב בו, בְּצַד קָלוֹנְיָא מָתָא – ליד העיר קלוניא, אֲנָא אַנְדְּרוֹלִינַאי [–שם אדם] הדר בְּנַהַרְדְּעָא, פַּטְרִית יָת וְתַרְכִית יָת פְּלוֹנִית אִנְתִּתִי – פטרתי וגרשתי את אשתי פלונית. ואשת אנדרולינאי מנהרדעא הידוע לנו תובעת את הגט ואומרת שהגט נפל ממנה וכבר נתגרשה בו, ורוצה להנשא על פיו, וְשָׁלְחָה אֲבוּהָ דִּשְׁמוּאֵל לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה – ואביו של שמואל שלח את השאלה לפני רבי יהודה נשיאה שיורה אם הגט שלה ומותרת לינשא. וְשָׁלַח לֵיהּ רבי יהודה נשיאה להשיב לו, תִּיבְדֵּק נְהַרְדְּעָא כּוּלָּהּ – שיבדקו בכל נהרדעא אם יש אדם נוסף ששמו אנדרולינאי, שיתכן שהוא זה שכתב את הגט לאשתו. הרי מוכח שאף שלא הוחזקו שני אנשים בשם זה מכל מקום חוששין שמא יש אדם נוסף בשם זה. ואם כן אף שבקורטבא הוחזק רק 'יצחק ריש גלותא' אחד יש לחשוש לשני יצחק ריש גלותא.

רבא דוחה: וְרָבָא אָמַר, אֵם אִיתָא – אם אכן סובר רבי יהודה נשיאה שחוששין לאדם נוסף בשם זה, יִבְדֵּק כָּל הָעוֹלָם מִיבָּעֵי לֵיהּ – היה צריך לומר שיבדקו בכל העולם אם יש אדם נוסף בשם זה, שהרי יתכן שבזמן כתיבת הגט היה בנהרדעא אדם נוסף בשם אנדרולינאי והלך לו, אֶלָּא ודאי כיון שלא הוחזק עוד אחד בשם זה, אין לחשוש כלל לאדם נוסף באותו שם, ורק מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דַּאֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל הוּא דִּשְׁלַח לו רבי יהודה הָכִי – שיבדקו את נהרדעא כולה, כדי שלא יראה אביו של שמואל בטועה וכשואל דבר שאינו צריך.

רבא מביא ראיה לשיטתו: אָמַר רָבָא, מְנָא אֲמִינָא לֵהּ – מהיכן למדתי דבר זה שאין חוששין שמא היה כאן יצחק אחר, ממעשה שהיה, דְּהַנְהוּ תְּרֵי שְׁטָרֵי דְּנָפְקֵי בְּמְחוֹזָא – שהיו שני שטרות שיצאו בעיר מחוזא, וּכְתִיב בָּהוּ – והיה כתוב בהם, בשטר אחד חָבֵי בַּר נָנַאי הלוה מעות לפלוני, ובשטר השני נָנַאי בַּר חָבֵי הלוה מעות לפלוני, וְאַגְבֵּי בָּהוּ (רבא) [רָבָה] בַּר אֲבוּהּ זוּזֵי – ורבה בר אבוה פסק שיגבו את החוב שבשטר לחבי וננאי. ומוכיח מכך רבא, וְהָא – והרי שמות אלו חָבֵי בַּר נָנַאי וְנָנַאי בַּר חָבֵי בְּמְחוֹזָא שְׁכִיחֵי טוּבָא – מצויים הרבה, ומכל מקום לא חשש רבה בר אבוה שמא המלוה הוא אדם אחר שיש לו אותו שם. וכיון שלענין ממון אין חוששין שמא אחר הוא אף על פי שהוחזקו כמה אנשים באותו שם, לענין איסור לכל הפחות כאשר לא הוחזק לא נחשוש לאדם אחר באותו שם.

אביי דוחה: וְאַבַּיֵי סובר שאין משם ראיה,

שהרי בשטר זה שנמצא במחוזא לְמַאי נַיחוּשׁ לָהּ – לְמַה יש לחשוש שמחמת כן לא נניח למחזיק השטר לגבות בו. אִי לִנְפִילָה – אם לחשוש שמא נפל השטר מאחר והוא מצאו, מִזְּהָר זָהִיר בֵּיהּ – הרי אדם זהיר בשטר חובו שלא יאבד, ואין לחוש שנפל ממנו. וְאִי לְפִקָּדוֹן – ואם לחשוש שמא אחר הפקיד אצלו את השטר לשמירה ונמצא שאדם זה אינו המלוה אלא השומר, אין לחוש לכך, דִּבְיָן דְּשָׁמֵיהּ כִּשְׁמֵיהּ – ששמו של זה כשמו של המלוה, לֹא מַפְקִיד גַּבֵּיהּ – לא מסתבר שהמלוה יפקיד אצלו את שטר חובו, משום שחושש שמא ילך ויגבה בשטר זה לעצמו. מַאי אָמְרַת – מה תאמר, שיש לחשוש דִּלְמָא מָסַר לֵיהּ – שמא בעל השטר מסר לו את השטר בידו שיקנה אותו, ועדיין לא עשו קנין המועיל בשטר, ורוצה המוסר לחזור בו. אין לחוש לכך, שהרי אוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בְּמִסִּירָה ונמצא שמיד שמסר לו אינו יכול לחזור בו, ויכול לגבות אותו כדין. וכיון שאף שיש עוד 'חבי בר ננאי' אין שום חשש בדבר, לכך הגבה רבה בר אבוה את החוב למחזיקי השטרות.

הגמרא מביאה מחלוקת נוספת בין אביי ורבא אם חוששים לאדם אחר באותו שם, שבזה דעותיהם הפוכות: הַהוּא גִּיטָּא דְּאִשְׁתְּכַח – מעשה בגט שנמצא בְּסוּרָא, וּכְתִיב בֵּיהּ הָכִי – וכך כתוב בו, בְּסוּרָא מָתָא – בעיר סורא אֲנָא עָנָן בַּר חִיָּיא מהעיר נְהַרְדְּעָא, פְּטִירַת וְתָרְכִית פְּלוֹנִית אִנְתִּתִי – פטרתי וגירשתי את פלונית אשתי. ואשת ענן בר חייא הידוע טוענת שקבלה גט זה מבעלה ואבד ממנה. וּבְדִקוּ רַבָּנַן מִסּוּרָא וְעַד נְהַרְדְּעָא, וְלֵא הֲוָה עָנָן בַּר חִיָּיא אַחֲרִינָא – ולא היה שם אדם נוסף ששמו ענן בר חייא, לְבַר מֵעָנָן בַּר חִיָּיא מֵהַגְּרָא דַּהֲוָה בִּנְהַרְדְּעָא – מלבד עוד אדם אחד שהיה בנהרדעא ששמו ענן בר חייא הבא מהגרא. וְאָתוּ סָהֲדֵי וְאָמְרוּ דְּהַהוּא יוֹמָא כִּי אִיכְתַּב הַהוּא גִּיטָּא – ובאו עדים והעידו שבאותו יום שנכתב גט זה בסורא, עָנָן בַּר חִיָּיא מֵהַגְּרָא גַּבָּן הֲוָה – עמנו היה בנהרדעא, ולא בסורא. אָמַר אַבָּיֵי, אַף לְדִידִי דַּאֲמִינָא חַיְּישִׁינַן – אפילו לשיטתי שאמרתי (לעיל קטו:) שחוששין לאדם אחר באותו שם אף כאשר לא הוחזקו שני אנשים בשם זה, ואין ליתן את הגט לאשת האדם שידוע לנו בשם זה, מכל מקום הָכָא לֵא חַיְּישִׁינַן – כאן אני מודה שלא חוששים לאדם אחר בשם 'ענן', דְּהָא על אותו ענן בר חייא מחגרא שנמצא, קָאֲמֵרִי סָהֲדֵי – אמרו עליו עדים דְּבאותו יום שנכתב הגט בִּנְהַרְדְּעָא הֲוָה, ואם כן מַאי בְּעָא בְּסוּרָא – מה עשה בסורא, כלומר, כיון שנהרדעא וסורא רחוקות זו מזו, אין לחשוש שהגיע באותו יום לסורא ובודאי שלא הוא כתב את הגט. וכן אין לחשוש לעוד ענן בר חייא שאינו ידוע לנו, שהרי כבר בדקו בכל נהרדעא ולא נמצא עוד איש בשם זה, ואין חוששין בלא הוחזקו אלא כל זמן שלא בדקו. ולכך יש לתלות שגט זה של אשת ענן בר חייא הידוע, ומגורשת היא.

רבא חולק: אָמַר רָבָא, אַף לְדִידִי דְּלֵא חַיְּישִׁינַן – אפילו לשיטתי (לעיל קטו:) שבסתם אין חוששים שמא יש אחר בשם זה, מכל מקום הָכָא – כאן שידוע לנו שיש עוד אדם בנהרדעא בשם זה, אני מודה דחַיְּישִׁינַן שמא אותו אחר כתב את הגט. ואף שהעידו עדים שבאותו היום היה עמהם בנהרדעא, יש לחשוש דִּלְמָא בְּנַמְלָא פָּרְחָא אָזֵל – שמא הגיע מנהרדעא לסורא בגמל הממהר לרוץ כעוף הפורח. אִי נַמִּי, הגיע בִּקְפִיצָה – שקפצה לו הדרך על ידי שאמר 'שם'. אִי נַמִּי – עוד אפשר, שאכן נשאר בנהרדעא, ומכל מקום מִילֵּי מְסַר – מסר דברים לעדים וציום 'כתבו גט לאשתי', ואותם עדים הלכו לסורא וכתבו שם את הגט. ולכך כתבו בגט שהוא נעשה ב'סורא מתא', כִּדְאָמַר לְהוּ רַב לְקַפְּרֵי – כפי שאמר רב לסופרים הכותבים גיטים, וְכֵן אָמַר לְהוּ רַב הוּנָא לְקַפְּרֵי, כִּי אִיתַּנְכוּ בְּשִׁילֵי – כאשר אתם נמצאים במקום הנקרא שילי, כְּתוּבוּ בגט שהוא נכתב בְּשִׁילֵי, אַף עַל גַּב דְּמִימַסְרָן מִילֵּי – אף שהדברים [מינוי השליח] נמסרו על ידי הבעל בְּהִינִי, וכן להיפך, כִּי אִיתַּנְכוּ בְּהִינִי כְּתוּבוּ בְּהִינִי אַף עַל גַּב דְּמִימַסְרָן מִילֵּי בְּשִׁילֵי – כאשר מקום הכתיבה הוא בהיני כתבו בגט שהוא נכתב בהיני, אף על פי שמינוי השליח היה בשילי. ונמצא שאף ש'ענן' האחר היה בנהרדעא ביום כתיבת הגט אין זה ראיה שהגט לא נכתב בסורא בציוויו. ולכך יש לחשוש שגט זה אינו של אשת ענן הידוע שתובעת את הגט.

הגמרא חוזרת למחלוקת רב חסדא ורבא לעיל (קטו:) במעשה באחד שהפקיד שומשמין אצל חבירו. מבררת הגמרא: מַאי הֲוָה עֲלַיְּיהוּ דְּשׁוּמְשְׁמֵי – מה נפסק להלכה במעשה של השומשמין, האם חוששין שמא פינה אותם מן החבית והחזירם לבעלים, ושומשמין אלו שעתה בחבית הם של השומר. רַב יְיאַמַּר אָמַר, לֵא חַיְּישִׁינַן שמא פינן, וחייב השומר להחזירם למפקיד. רַבִּינָא אָמַר, חַיְּישִׁינַן שמא פינן, ולפיכך אין השומר חייב להחזירם. וְהִלְכְּתָא חַיְּישִׁינַן שמא פינה את השומשמין מן החבית.

שנינו במשנה: קְטָטָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וכו' ושלום בעולם ובאתה ואמרה מת בעלי אינה נאמנת. שואלת הגמרא: הֵיכִי 'קְטָטָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ', שבזה שנינו שאינה נאמנת. משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, בְּאופן שהיתה אוֹמֶרֶת לְבַעְלָהּ גָּרַשְׁתִּי. שואלת הגמרא: כּוּלְּהוּ נַמִּי אָמְרוּ הָכִי – הרי כל הנשים בשעת כעסן אומרות כן, ולא מסתבר שאמירה כזאת תחשב 'קטטה' שמחמת כן האשה לא תהיה נאמנת. משיבה הגמרא: אֶלָּא כוונת המשנה בְּאופן שמחמת ה'קטטה' האשה אוֹמֶרֶת לְבַעְלָהּ גֵּרַשְׁתִּנִי כבר.

מקשה הגמרא: אם מדובר שאומרת לו 'גירשתני', מדוע צריכה להעיד עליו שמת, וְלֵיהֵמְנָהּ – והרי יש לנו להאמינה שבעלה גירשה ולהתירה להנשא מִדְּרַב הֵמְנוּנָא, דְּאָמַר רַב הֵמְנוּנָא, אִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ גֵּרַשְׁתַּנִי, נֶאֱמֶנֶת, משום שיש חֲזָקָה שאֵין אִשָּׁה מְעִיזָּה פָּנֶיהָ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ לומר לו 'גירשתני' אם לא שבאמת היה כך. מתרצת הגמרא: מדובר במשנה בְּאופן שאוֹמֶרֶת האשה גֵּרַשְׁתַּנִי בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וּשְׁאֵילֵנָא – ושאלנו את העדים אם אכן כך היה, וְאָמְרוּ לֵא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, וכיון שהוכחשה על ידם ודאי אינה נאמנת על כך. ואף עתה שמעידה שמת בעלה אינה נאמנת, משום שקטטה ביניהם.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בטעם דין זה: מַאי טַעְמָא דִּקְטָטָה – מדוע באופן שיש קטטה אינה נאמנת לומר מת בעלי. רַב חֲנִינָא אָמַר, מִשּׁוּם דִּמְשַׁקְּרָא – שחוששין שמרוב שנאה היא משקרת כדי שתנשא ותאסר עליו ותוכל לצאת ממנו. רַב שִׁימִי בַּר אַשִּׁי אָמַר, מִשּׁוּם שבאופן זה יש לחשוש דְּאָמְרָה בִּדְדָמֵי – שכל מקום שרואה בעלה בסכנה אומרת מאומד לבה שמת אף אם לא ראתה ממש בעיניה שמת.

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְּיהוּ – מה ההבדל להלכה בין שתי הדעות.

כל המצוות מהותן הוא **רצון** העליון, שלמעלה מבחינת חכמה וטעם.

לקוטי שיחות פרשת חוקת כרך יג

כל עניין שבתורה יש בו הוראה בעבודת כל אחד ואחד מבני ישראל בכל מקום ובכל זמן.

לקוטי שיחות פרשת חוקת כרך יג

בזה שמסייעים ליהודי בפרנסתו . . כל שערי ההיכלות העליונים פתוחים עבורו.

היום יום כח סיוון

רש"י

דלמא מסר ליה — נתנו לו ולא קנו מידו בקנין, ושמא יחזור בו ליכא למיחש להכי, דאותיות כגון שטר נקנות במסירה בלא קנין ואין יכול לחזור בו. **נבן הוה** — אצלנו היה בנהרדעא, וגיטא כתיב בסורא. **הכא לא חיישינן** — דהא איבדקא כל נהרדעא ולהאי ענן ליכא למיחש, דהא אמרי סהדי כו'. ואביי לא חייש לדלמא אזיל ליה לעלמא, ובדיקה הוא דקמצריך באותו מקום. **הכא חיישינן** — הואיל והוחזק איש אחר בעירו כשמו. **גמלא פרחא** — הולך מהר כעוף פורח. **בקפיצה** — על ידי שם. **מילי מסר** — ואף על פי שלא היה עמהם, שמא מתחלה אמר להם בעירו: כתבו גט לאשתי, ואחר כך הלכו העדים לסורא. **שילי והיני** — מקומות הן. הכי גרסינן: **מאי הוי עלייהו דשומשמי** — מי חיישינן שמא פינו. **אמרו הכי** — בשעת כעסן. **מאי מעמא דקמטטה** — דתנן במתניתין: כי אמרה מת בעלי — לא מהימנא. **דמשקרא** — מרוב שנאה מתכוונת לאסור עצמה עליו. **דאמרה בדדמי** — כל מקום סכנה שראתה — אינה נותנת דעתה לומר שמא לא מת ולא אנשא. דהואיל וסניא ליה, לא דייקא כולי האי.

תוספות

למאי ניחוש לה אי לנפילה כו' — והא דאמרינן בפרק "גט פשוט" (בבא בתרא קעג,א): אותיות נקנות במסירה. אביי אמר: צריך להביא ראיה. פירוש: דחיישינן לנפילה ופקדון! ויש לומר: דהתם איירי בנפילה דרבים, אבל לנפילה דיחיד שיפול מיוסף בן שמעון וימצאנו יוסף בן שמעון אחר — ודאי לא חיישינן. והכי נמי מפליג בפרק "גט פשוט" (שם קעב,ב) בין נפילה דיחיד לנפילה דרבים. ואם תאמר: אם כן, היכי קאמר התם אהא דתנן במתניתין (שם, ב) דשני יוסף בן שמעון מוציאים שטר חוב על אחרים, ותנא דברייתא קאמר דאין מוציאין, בפלוגתא דפליגי אביי ורבא בצריך להביא ראיה או אין צריך, דמאן דאמר אין מוציאין — סבר לה כאביי דחייש לנפילה. והא לנפילה דחד לא חייש אביי שיפול מיוסף בן שמעון זה וימצאנו אחר? ויש לומר: דלאו ממש בפלוגתא דאביי ורבא פליגי, אלא כמו שאביי חשש לנפילה דרבים, חרשש אותו תנא אפילו לנפילה דיחיד. ואם תאמר: והיכי מייתי התם ראיה אביי למיליתיה דחיישינן להביא ראיה — אלמא חיישינן לנפילה, מההוא דאחד מן האחין שהיה שטר חוב יוצא מתחת ידו עליו להביא ראיה, אלמא חיישינן לנפילה. והא אחין הוי נפילה דחד, ולא חייש אביי! ויש לומר: דמדמי אחים דשמטי מהדדי, כדמפרש התם, לנפילה דרבים. ואי חיישינן לנפילה דרבים — התם נמי יש לחוש.

מאי אמרת דלמא מסר ליה אותיות נקנות במסירה — ואם תאמר: ורבא היכי מייתי מינה ראיה? הא שפיר קאמר אביי! וכי תימא דחייש לנפילה ופקדון — האמרינן בפרק "גט פשוט" (שם קעג,ב): אותיות נקנות במסירה, אביי אמר: צריך להביא ראיה, רבא אמר: אין צריך להביא ראיה, אלמא אין צריך להביא ראיה אי חיישינן לנפילה ופקדון? ויש לומר: דרבא סבירא ליה דאין אותיות נקנות במסירה. ולכן מייתי ראיה, דאי חיישינן לתרי יצחק — הכא נמי גבי חבי בר נגאי הוה לן למיחש דלמא מסר ליה והשתא חוזר בו. והא דקאמר בפרק "גט פשוט": אותיות נקנות במסירה כו' ורבא אמר אין צריך — לאו משום דרבא סבירא ליה הכי, אלא אליבא דרבי מאיר, דאית ליה הכי במתניתין דהתם, פליגי. ואם תאמר: בריש "כל הגט" (גיטין כד,ב) אמר: קטנה הוא דלא מצי מגרש, הא גדולה — מצי מגרש. אמר רבא: זאת אומרת שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת מוציאין שטר חוב על אחרים. ומה ראיה הוא גט לשטר חוב? בגט אין לחוש שמא תמסור לחברתה להתגרש בו, שידעו שלא תוכל להתגרש, ובשטר יש לחוש דלמא מסר ליה! ויש לומר: דהתם גרס "רבה", מדמהדר אביי בתריה, והכא גרס רבא. אי נמי, אפילו גרס התם נמי רבא, יש לפרש דהכי דייקינן התם: דכי היכי דגדולה מצי מגרש, ולא חיישינן שמא מסר ליה! ויש לומר: דהתם גרס "רבה", מדמהדר אביי בתריה, והכא גרס רבא. אי נמי, אפילו גרס התם נמי רבא, יש לפרש דהכי דייקינן התם: דכי היכי דגדולה מצי מגרש, ולא חיישינן שמא מסרה ליה! ויש לומר: דהתם גרס "רבה", מדמהדר אביי בתריה, והכא גרס רבא. אי נמי, אפילו גרס התם נמי רבא, יש לפרש דהכי דייקינן התם: דכי היכי דגדולה מצי מגרש, ולא חיישינן שמא מסרה ליה! ויש לומר: דרבא סבירא ליה דאין אותיות נקנות במסירה. ולכן מייתי ראיה, דאי חיישינן לתרי יצחק — הכא נמי היה לחוש בשטר דלמא מסר ליה, ומדלא חיישינן בגט לנפילה — הוא הדין דלא חיישי' דלמא מסר ליה.

אותיות נקנות במסירה — הא אינן נקנות חיישינן דלמא מסר ליה. ותימה: מאי שנא בדברים שאין עשויין להשאיל ולהשכיר שהמוחזק בו נאמן לומר שהוא שלו. כי אפילו ידוע שמאמינים זה לזה — אין לחוש על פקדון אלא בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר וגודרות, שהדבר ידוע שלא לקחם. אם כן גבי אותיות נמי, היה לנו להאמינו כשאומר שהם שלו. וכי תימא: כיון דאין אותיות נקנות במסירה דצריך שטר, ואין לו שטר — חיישינן דאינן שלו, מכל מקום ליחוש שמא הקנה לו אגב קרקע, דשטר נקנה אגב קרקע, כדאמרינן ב"המוכר את הספינה" (בבא בתרא עו,ב) בשמעתא דאין אותיות נקנות! ושמא קנין אגב קרקע לא שביחא. אי נמי: לא מהני קנין אגב קרקע אלא בשטר של אותה קרקע, כדאמרינן התם: כיון שהחזיקו בקרקע — נקנה השטר בכל מקום שהוא, דשטר אפסרא דארעא הוא. אבל שטר חוב בעלמא — אין נקנה אגב קרקע, דלא דמי למטלטלין. אבל תימה לרבינו יצחק: דְּלָמָה לא נימא שהם שלו, ולא נתן לו חברו כלום? ושמא, כיון דשמיה כשמיה, ואין מוכיח מתוך השטר שהוא שלו, ולא עשה בו סימן — יש לחוש שמא של חברו היה, כי אי אפשר שלא יהא סימן לזה שאין בזה. ושוב פירש רבינו יצחק: דודאי הקלף יכול לעכב, שלא יפסיד חזקתו. אף על פי שדרכו להפקיד גביה. אבל החוב — לא יוכל להוציא כל זמן שנוכל להסתפק דלמא הפקיד גביה. והיינו נמי דאמר ב"גט פשוט" (שם קעג,א) גבי שאני הכא דאחין משמטי מהדדי ואין החוב למוחזק, שלא יוכל לגבות החוב. אבל הקלף נראה לרבינו יצחק שיוכל לעכב, וכן חפץ אחר.

הכא חיישינן דלמא בגמלא פרחא אזל — ואם תאמר: בפרק קמא דמכות (ה,א) אמר רבא: אתו בי תרי ואמרו "בחד בשבא בצפרא הרג פלוני את הנפש בנהרדעא", ואתו בי תרי ואמרו "בפניא בחד בשבא עמנו הייתם בסורא" — חזינן: אי מצפרא לפניא מצו אזלי — אין נהרגין, ואי לא מצו אזלי — נהרגין. פשיטא! מהו דתימא ניחוש לגמלא פרחא — קא משמע לן! ואומר רבינו תם: דהכא, כיון שמתכוין לקלקל אשת חברו — אזל בגמלא פרחא. אבל התם אם הלכו בגמלא פרחא — היה מקלקלם יותר. והרב רבינו מנחם פירש: דהתם אם איתא דאזלו בגמלא פרחא היה להן לטענן כן, ומדלא אמרו הכי — שמע מינה דשקר הם מעידים. **אף** על גב דמימסרן לבו מילי בשילי — אומר רבינו תם: דשילי והיני שני מקומות הן וסמוכות זה לזה, כדאמר במסכת ביצה (כה,ב): רב הונא בשבתא דריגלא מכתפי ליה מהיני לשילי. ולרבותא נקט הני מקומות שסמוכין זה לזה. **וליהמנה** מדרב המנונא — אמר רבינו יצחק: דהלכתא כרב המנונא, מדפריך סתמא דגמרא מרב המנונא. ובפרק שני דכתובות (כב,ב) גבי אמרה נשביתי, דייק לאוקומי אמוראי דהתם כרב המנונא, ובפרק "התקבל" (גיטין סד,ב) נמי פריך אדרבי יהודה מדרב המנונא. והא דבשילהי נדרים (צא,א) דחה רבה למיליתיה — דחויא בעלמא הוא. ואפילו פליג — הלכתא כרב המנונא, כדפירשתי. ואם תאמר: בסוף פרק "הכותב" (כתובות פט,א) גבי הוציאה גט דקאמר רב יוסף: הכא במאי עסקינן — שאין שם עידי גירושין, דמיגו דיכול לומר לא גרשתיה — יכול לומר גרשתיה ונתתי לה כתובתה. והיאך יכול לומר כן כיון שנאמנת לומר גרשתני? ויש לומר: דכשתובעת כתובה אינה נאמנת אלא דוקא לענין נישואין.

איכא

לְמַאי נֵיחוּשׁ לָהּ? אִי לִנְפִילָה - מִזְּהַר זָהֵיר בֵּיהּ, אִי לְפִקָּדוֹן - כֵּיוָן דִּשְׁמֵיהּ כִּשְׁמֵיהּ לָא מַפְקִיד גַּבֵּיהּ. מַאי אָמְרַתְּ: דִּלְמָא מָסַר לֵיהּ - אוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בְּמְסִירָה. הַהוּא גִּיטָּא דְּאִשְׁתַּכַּח בְּסוּרָא וּכְתִיב בֵּיהּ הָכִי: בְּסוּרָא מָתָא, אֲנָא עָנָן בַּר חִיָּיא נְהַרְדְּעָא פְּטָרִית וְתָרֵכִית פְּלוֹנִית אִנְתִּתִי. וּבְדִקוּ רַבָּנַן מִסּוּרָא וְעַד נְהַרְדְּעָא וְלָא הֲוָה עָנָן בַּר חִיָּיא אַחֲרִינָא לְבַר מֵעָנָן בַּר חִיָּיא מִחַגְּרָא, דַּהֲוָה בִּנְהַרְדְּעָא. וַאֲתוּ סָהֲדֵי וַאֲמוּר דְּהַהוּא יוֹמָא כִּי אִיכַּתֵּב הַהוּא גִּיטָּא - עָנָן בַּר חִיָּיא מֵחַגְּרָא נַבָּן הֲוָה. אֲמַר אַבַּיֵי: אַף לְדִידִי, דְּאָמִינָא חָיְישִׁינַן - הָכָא לָא חָיְישִׁינַן, דְּהָא קָאָמְרִי סָהֲדֵי דְּבִנְהַרְדְּעָא הֲוָה. מַאי בְּעָא בְּסוּרָא? אֲמַר רָבָא: אַף לְדִידִי דְּלָא חָיְישִׁינַן - הָכָא הָא מִלְּתָא דְּגַמְלָא פָּרְחָא אָזֵל, אִי נַמִּי בִּקְפִיצָה, אִי נַמִּי: מִילֵּי מָסַר. כְּדְאָמַר לְהוּ רַב לְסָפְרֵי, וְכֵן אֲמַר לְהוּ רַב הוּנָא לְסָפְרֵי: כִּי אִיתְּנְכוּ בְּשִׁילִי - כְּתוֹבוּ בְּשִׁילִי, אַף עַל גַּב דְּמִימְסְרָן מִילֵּי בְּהֵינִי. וְכִי אִיתְּנְכוּ בְּהֵינִי - כְּתוֹבוּ בְּהֵינִי, אַף עַל גַּב דְּמִימְסְרָן מִילֵּי בְּשִׁילִי. מַאי הֲוָה עֲלֵיהוּ דְּשׁוּמְשְׁמֵי? רַב יֵימָר אָמַר: לָא חָיְישִׁינַן, רָבִינָא אָמַר: חָיְישִׁינַן. וְהִלְכְתָא: חָיְישִׁינַן. "קְטָטָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וכו'". הֵיכִי דָּמֵי קְטָטָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: בְּאוֹמֶרֶת לְבַעְלָהּ "גָּרַשְׁתַּנִי". כּוּלְּהוּ נַמִּי אָמְרוּ הָכִי! אֶלָּא בְּאוֹמֶרֶת לְבַעְלָהּ "גֵּרַשְׁתַּנִי". וְלֵיהֵמְנָה מִדְּרַב הַמְנוּנָא, דְּאָמַר רַב הַמְנוּנָא: אִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ "גֵּרַשְׁתַּנִי" - נֶאֱמֶנֶת, חֲזָקָה אֵין אִשָּׁה מְעִיזָה פָּנֶיהָ בְּפְנֵי בַעְלָהּ! בְּאוֹמֶרֶת "גֵּרַשְׁתַּנִי בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי", וְשָׁאֵילְנָא וְאָמְרוּ: "לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם". מַאי טַעְמָא דִּקְטָטָה? רַב חֲנִינָא אָמַר: מִשּׁוּם דִּמְשַׁקְּרָא. רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי אָמַר: מִשּׁוּם דְּאָמְרָה בִּדְדָמֵי. מַאי בֵּינַיְיהוּ?

איכא

האמונה והביטחון בבשורת הגאולה כאשר נמצאים עדיין בגלות, הרי זה גופא ממשיך את הגאולה בפועל.

משיחת שבת פרשת חוקת תשכ"ז

תוספות

איכא בינייהו דארגיל בה קטטה — פירוש: למאן דאמר משום דמשקרא — היתה יראה כל כך לשקר, כיון דרחמא ליה. ולמאן דאמר דאמרה בדדמי, כיון דיש קטטה בדבר מועט — אמרה בדדמי. ולא גרסינן "דארגילא היא", כי לעולם יש לחוש שתשקר, כיון ששונאתו. ואם תאמר: ואמאי לא תשקר? והלא היא משקרת שאמרה "גירשתני בפני פלוני ופלוני" ושיילינן להו ואמרו לא היו דברים מעולם! ויש לומר: דזה לא היתה עושה שתשקר לומר מת בעלי, ואם יבא — תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה. **לא** דברו בקציר אלא בהווה — ירושלמי: למה קציר? אמר רבי מנא: דאונסא דשביח שאני, החמה קודחת בראשו של אדם בשעת הקציר. הדא הא דכתיב: "ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל אביו אל הקוצרים ויאמר אל אביו ראשי ראשי", ורבנן אמרי דריחשא שכיח.

באותה שעה אמרו האשה שאמרה מת בעלי כו' — משום דחזו דאיכא עיגונא טפי אם לא היו מאמינים אותה. ואם תאמר: ואמאי לא מהימנינן לה במגו, שהיתה יכולה לומר "גירשתני", למאן דאמר בפרק שני דכתובות (כג,א) דאיתמר דרב המנונא אפילו שלא בפניו? ויש לומר: דאין זה מגו, שאם תאמינה לומר מת — היתה אומרת כמה פעמים בדדמי, ולכך אין להאמינה אי לאו משום דחייש לעיגונא. ועוד יש לומר: דהתוא אמורא דאמר שלא בפניו [נמי] אינה מעיזה — היינו דוקא אמתניתין דהתם, שאומרת אשת איש הייתי וגרושה אני, שיש להאמינה מטעם דהפה שאסר הוא הפה שהתיר. ואף על גב דאיכא איסור דאשת איש, כיון דשלא בפניו אינה מעיזה. אבל בעלמא — לא היתה נאמנת.

שאין האחין נכנסין לנחלה על פיה — והא דאמרינן בפרק "המפקיד" (בבא מציעא לח,ב): בשמעו בו שמת כולי עלמא לא פליגי דמורידין קרוב לנכסי שבוי — מצי לאוקומי כששמעו בו בשני עדים. דאי בעד אחד מיירי — הא אשה דהכא בעד אחד דמיא, אפילו הכי אין האחין נכנסין לנחלה על פיה. ואם תאמר: מכל מקום תקשי אדמסיק התם כי פליגי בשלא שמעו בו שמת פירוש בשני עדים אלא בעד אחד. דאי לא שמעו בו כלל — פשיטא דאין מורידין. ואם כן היכי קאמר שמואל התם מורידין? ויש לומר: דהכא מיירי לירד ולמכור, והתם מיירי לאכול, כדמשמע התם. ולפי זה יש לפרש ששמעו בו שמת — היינו בעד אחד, ולאכול. דאי בשני עדים — אפילו לירד ולמכור. ואם תאמר: ואם כן היכי פליגי בלא שמעו בו שמת דמורידין? ויש לומר: דלא שמעו בו שמת בעד אחד, אלא על ידי קול בעלמא, כדאמרינן בשילהי דמסכת גיטין (פט,א) כששמעו פלוני מפלוני ופלוני מפלוני והלכו להם למדינת הים. ומיהו, בפרק בתרא דכתובות (קז,א) איכא טובא כששמעו בו שמת, ואיירי בשני עדים. ומצינו למימר נמי הכא שיצא לדעת, והתם אין מורידין קרוב לנכסיו, כדאמר בפרק "המפקיד" (בבא מציעא לח,ב).

וחזרו

רש"י

עד אחד בקטטה — קטטה בינו לבינה והלך למדינת הים, ובא עד אחד ואמר מת — מי מהימן אי לא? **אלפוה שיקרא** — בתמיה, אם כרבי יהודה סבירא להו, דאינה נאמנת אלא אם כן בוכה — למה הורוה לבכות? **משנה אלא כבאה מן הקציר** — שכך היה המעשה, כדאמרינן לקמן. ולא התירו חכמים אלא דוגמתו, שיהא הדבר קרוב לנו, ומירתתא ולא משקרא. אבל ממדינת הים — אינה נאמנת. **אלא בהווה** — מעשה שהיה כך היה, והוא הדין לכל מקומות. **גמרא לדבריכם** — שאתם אומרים כעין המעשה שהיה בעינן. **אין לי אלא קציר חטים** — דמעשה שהיה בקציר חטים היה, כדלקמן. **גודר** — תמרים. **עודר** — מלקט תאנים. **הכא נמי** — לענין מדינת הים. **שילפי** — סוף קציר חטים. שילפי — לשון "שלף איש" (רות ד), שכבר היה הקציר משתלף ועובר. **ויעבירם בירדן ובספינה** — משום מעשה שהיה בירדן ובספינה, ונטמאו, כדאמרינן לקמן. **ויזרקם בצד זה** — של נהר. דהיינו נמי דומיא דספינה, שפורחין באויר על פני המים. **לא ירביכם על גבי בהמה** — בתוך המים, דהיינו נמי דומיא דספינה, שהאדם הנושאו יושב במקומו, וספינתו נוטלתו ומוליכתו. וספינה פעמים שהיא גוששת ונוגעת בקרקע. **אלא אם כן רגליו** — של עליון נוגעות במים בקרקע. **על הנשר** — דבארעא סמיכתא היא, והאדם המעבירו הולך כל שעה ברגליו, ואינו דומה לספינה. **תחוב בקרקעיתה** — והאהיל הכלי של מי חטאת עליהן, ונטמאו.

משנה תנשא ותטול כתובתה — על פיה. שאין

1 **איכָּא** בֵּינֵייהוּ דְּאַרְגֵּיל הוּא קְטָטָה. אִיבַּעְיָא לְהוּ:
2 עֵד אֶחָד בִּקְטָטָה מַהוּ? מַאי טַעְמָא דְּעֵד אֶחָד
3 מְהֵימַן - מִשּׁוּם דְּמִילְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִינְגְּלוּיֵי לָא
4 מִשַּׁקֵּר, הָכָא נַמִּי לָא מִשַּׁקֵּר, אוֹ דִּלְמָא: טַעְמָא דְּעֵד
5 אֶחָד מְהֵימַן - מִשּׁוּם דְּהִיא דַּיְיקָא וּמִינְסְבָא, וְהָכָא,
6 כֵּיוָן דְּאִית לֵיהּ קְטָטָה לָא דַּיְיקָא וּמִינְסְבָא? תֵּיקוּ.
7 "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵינָהּ וכו'". תַּנְיָא, אָמְרוּ לוֹ
8 לְרַבִּי יְהוּדָה: לִדְבָרֶיךָ, פִּקְחַת - תִּנָּשֵׂא, שׁוֹטָה - לֹא
9 תִּנָּשֵׂא?! אֶלָּא, אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ תִּנָּשֵׂא. הַהִיא דְּאָתְיָא
10 לְבֵי דִּינָא דְּרַבִּי יְהוּדָה, אָמְרִי לָהּ: סִפְדִּי בַּעְלֵךְ, קְרָעִי
11 מָאנֵיךְ, סְתְרִי מַזְיֵיךְ. אַלְפּוּהָ שִׁיקְרָא?! אִינְהוּ כְּרַבָּנַן
12 סְבִירָא לְהוּ, אָמְרִי: תַּעֲבִיד הָכִי כִּי הֵיכִי דְּלִישְׁרְיָה.
13 **מִשְׁנָה** בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא שָׁמַעְנוּ אֶלָּא בְּבָאָה
14 מִן הַקָּצִיר, וּבְאוֹתָהּ מְדִינָה, וּכְמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה. אָמְרוּ
15 לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי: אַחַת הַבָּאָה מִן הַקָּצִיר, וְאַחַת
16 הַבָּאָה מִן הַזֵּיתִים, וְאַחַת הַבָּאָה מִן הַבָּצִיר, וְאַחַת
17 הַבָּאָה מִמְּדִינָה לִמְדִינָה, לֹא דִּבְּרוּ חֲכָמִים בְּקָצִיר אֶלָּא
18 בַּהוֹוֶה. חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּבֵית שַׁמַּאי. **גְּמָרָא**
19 תַּנְיָא, אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי לְבֵית הִלֵּל: לְדִבְרֵיכֶם,
20 אֵין לִי אֶלָּא קְצִיר חִטִּים, קְצִיר שְׂעוֹרִים מִנַּיִן? וְאֵין לִי אֶלָּא קוֹצֵר, בּוֹצֵר, מוֹסֵק, גּוֹדֵר, עוֹדֵר,
21 מִנַּיִן? אֶלָּא, מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה - בְּקָצִיר, וְהוּא הַדִּין לְכוּלְּהוּ, הָכָא נַמִּי, מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה - בְּאוֹתָהּ
22 מְדִינָה, וְהוּא הַדִּין לְכוּלְּהוּ. וּבֵית הִלֵּל: בְּאוֹתָהּ מְדִינָה דִּשְׁכִיחִי אֱינָשֵׁי - מִירְתַּת, מִמְּדִינָה
23 לִמְדִינָה אַחֶרֶת דְּלָא שְׁכִיחִי אֱינָשֵׁי - לָא מִירְתַּת. וּבֵית שַׁמַּאי: הָכָא נַמִּי שְׁכִיחִי שַׁיְּירָתָא. מַאי
24 מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה? דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: שִׁילְפֵי קְצִיר חִטִּין הָיוּ, וְהָלְכוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם
25 לִקְצוֹר חִטִּין. נְשָׁכוֹ נָחָשׁ לְאֶחָד מֵהֶן וּמֵת, וּבָאת אִשְׁתּוֹ וְהוֹדִיעָה לְבֵית דִּין, וְשָׁלְחוּ וּמְצָאוּ
26 בְּדִבְרֵיהָ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ: הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה "מֵת בַּעְלִי" - תִּנָּשֵׂא, "מֵת בַּעְלִי" - תִּתְיַיבֵּם.
27 נִימָא רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקִיבָא וְרַבָּנַן בִּפְלוּגְתָּא דְּבֵית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל קָמִיפַּלְגִי: דְּתַנְיָא: לֹא יִשָּׁא
28 אָדָם מֵי חַטָּאת וְאֵפֶר חַטָּאת וְיַעֲבִירֵם בַּיַּרְדֵּן וּבַסְּפִינָה, וְלֹא יַעֲמוֹד בְּצַד זֶה וְיִזְרֹק לְצַד אַחֵר,
29 וְלֹא יְשִׁיטֵם עַל פְּנֵי הַמַּיִם, וְלֹא יַרְכִּיבֵם לֹא עַל גַּבֵּי בְהֵמָה וְלֹא עַל גַּבֵּי חֲבֵרוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן
30 הָיוּ רַגְלָיו נוֹגְעוֹת בַּקַּרְקַע, אֲבָל מַעֲבִירָם עַל הַגֶּשֶׁר, אֶחָד יַרְדֵּן וְאֶחָד שְׁאָר נְהָרוֹת. רַבִּי חֲנַנְיָא
31 בֶּן עֲקִיבָא אוֹמֵר: לֹא אָמְרוּ אֶלָּא יַרְדֵּן, וּבַסְּפִינָה, וּכְמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה. לֵימָא: רַבָּנַן דְּאָמְרֵי בְּבֵית
32 שַׁמַּאי, וְרַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקִיבָא דְּאָמַר בְּבֵית הִלֵּל? אָמְרֵי לְךָ רַבָּנַן: אֲנַן דְּאָמְרִינַן אַף בְּבֵית הִלֵּל,
33 עַד כָּאן לָא קָאָמַר בֵּית הִלֵּל הָתָם אֶלָּא מִשּׁוּם דְּמִירְתַּת. בְּמָקוֹם קָרוֹב - מִירְתַּת, בְּמָקוֹם
34 רָחוֹק - לָא מִירְתַּת. הָכָא, מַה לִּי יַרְדֵּן מַה לִּי שְׁאָר נְהָרוֹת. רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקִיבָא אָמַר לְךָ:
35 אֲנָא דְּאָמְרִי אַף לְבֵית שַׁמַּאי, עַד כָּאן לָא קָאָמְרִי בֵּית שַׁמַּאי הָתָם - אֶלָּא מִשּׁוּם דְּאִיהִי דַּיְיקָא
36 וּמִינַסְבָא, מַה לִּי מָקוֹם קָרוֹב מַה לִּי מָקוֹם רָחוֹק. הָכָא, מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה, בְּיַרְדֵּן וּבַסְּפִינָה
37 דַּהֲוָה מַעֲשֶׂה - גְּזוּר רַבָּנַן, בִּשְׁאָר נְהָרוֹת דְּלָא הֲוָה מַעֲשֶׂה - לָא גְּזוּר רַבָּנַן. מַאי מַעֲשֶׂה
38 שֶׁהָיָה? דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מַעֲשֶׂה בְּאָדָם שֶׁהָיָה מַעֲבִיר מֵי חַטָּאת וְאֵפֶר חַטָּאת
39 בַּיַּרְדֵּן וּבַסְּפִינָה, וְנִמְצָא כַּזַּיִת מִן הַמֵּת תָּחוּב בַּקַּרְקָעִית שֶׁל סְפִינָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ: לֹא
40 יִשָּׁא אָדָם מֵי חַטָּאת וְאֵפֶר חַטָּאת וְיַעֲבִירֵם בַּיַּרְדֵּן וּבַסְּפִינָה. **מִשְׁנָה** בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: תִּנָּשֵׂא וְתִטּוֹל כְּתוּבָּתָהּ. בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים:
41 תִּנָּשֵׂא וְלֹא תִּטּוֹל כְּתוּבָּתָהּ. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי: הִתִּירָתֶם עֲרָוָה חֲמוּרָה, וְלֹא נַתִּיר מָמוֹן הַקַּל? אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל: מָצִינוּ

שאין

אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – יש הבדל ביניהם באופן **דְּאַרְגֵּיל הוּא קְטָטָה** – שהבעל הוא שהביא לקטטה ביניהם, שלרב חנינא הסובר שאינה נאמנת משום חשש שמחמת שנאתה משקרת כדי ליאסר עליו, כאן שאינה שונאתו, כיון שמצדה אין רצונה בקטטה, אינה משקרת כל כך כדי ליאסר עליו, ונאמנת. אך לרב שימי בר אשי הסובר שהחשש הוא שמא תעיד בדדמי ואינה מדייקת, אף בקטטה זו יש לחוש שבדבר מועט תעיד מדמיון לבה שבעלה מת, ואינה נאמנת.

הגמרא מביאה עוד ספק בענין זה: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, עַד אֶחָד** המעיד על מיתת הבעל, **בְּאופן שהיה מוחזק קְטָטָה** בין האשה לבעלה, **מַהוּ** הדין, האם נאמן להתירה להינשא. שכן יש להסתפק **מַאי טַעְמָא דְּעַד אֶחָד מְהֵימַן** בעדות אשה, האם **מִשּׁוּם דְּמִילְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִינְגְּלוּיֵי** – משום שדבר העשוי להתגלות כגון כאן אם מת או לא, חזקה שהעד **לֹא מְשַׁקַּר**, ואם כן **הָכָא נַמִּי** – אף כאן באופן של קטטה ישנה לחזקה זו שלא **מְשַׁקַּר** בעדותו. **אוֹ דִּלְמָא מַעֲמָא** – או שמא הטעם **דְּעַד אֶחָד מְהֵימַן** לומר שהבעל מת, **מִשּׁוּם** שסומכין על כך **דְּהִיא דָּיְיקָא וּמִינַסְּבָא** – שהאשה מדייקת היטב לברר עדותו שבעלה מת קודם שתינשא, **וְאילו הָכָא** כֵּיוָן **דְּאִית לֵיהּ קְטָטָה** לאשה עם בעלה ורוצה לצאת ממנו, **לֹא דָּיְיקָא וּמִינַסְּבָא** – אינה מדייקת היטב לברר אם מת ודאי קודם שתינשא. מסיקה הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

שנינו במשנה: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵינָהּ** נאמנת **וכו'** אלא אם כן באתה בוכה ובגדיה קרועין. אמרו לו, אחת זו ואחת זו תנשא.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת מה חכמים השיבו לרבי יהודה: **תַּנְיָא** בברייתא, **אָמְרוּ** לוֹ חכמים **לְרַבִּי יְהוּדָה, לְדִבְרֶיךָ** שרק אשה המראה סימני אבילות נאמנת, נמצא **שִׁפְקַחַת תִּנָּשֵׂא** על פי עדות עצמה, שיודעת היא להראות עצמה כמתאבלת כדי שיתירוה להינשא, ואילו **שׁוֹטֶה** שאינה יודעת להראות עצמה כמתאבלת כדי לאמת דבריה, **לֹא תִּנָּשֵׂא** על פי עדות עצמה, לא מסתבר לומר כן. **אֶלָּא אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ** – בין זו המראה סימני אבילות ובין זו שאינה מראה, **תִּנָּשֵׂא** על פי עדותה.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **הַהִיא דְּאָתְיָא לְבֵי דִינָא דְּרַבִּי יְהוּדָה** – מעשה באשה שבאה לבית הדין של רבי יהודה להעיד שמת בעלה, לפני כניסתה **אָמְרֵי לָהּ** החכמים שהיו שם, עשי עצמך כאבילה, **סִפְדִי בַּעְלָךְ, קְרָעִי מָאנִיךְ** [–בגדיך], **וּסְתְרִי מְזִיזֵיךְ** – פרעי את שערות ראשך. שואלת הגמרא: **אַלְּפוּהָ שִׁיקְרָא** – וכי לימדוה לשקר, אם אכן סברו החכמים שם שאין להתירה אלא אם בוכה ומתאבלת, מדוע הורו לה לבכות ובכך להטעות את בית הדין. משיבה הגמרא: **אִינְהוּ** – אותם חכמים שהורו לה לעשות כן, **כְּרַבָּנָן סְבִירָא לְהוּ** – סברו כחכמים שבמשנה שאף כשאינה מראה סימני אבילות נאמנת, ויעצו לה לעשות כן, משום **דַּאֲמְרֵי** בדעתם, **תַּעֲבִיד חָכֵי** – תעשה כך, **כִּי הֵיכִי דְּלִישְׁרְיָהּ** – כדי שרבי יהודה יתיר אותה להינשא.

משנה

במשנה הקודמת שנינו, אשה שהלכה עם בעלה למקום אחר ושלום בינו ובינה ושלום בעולם, וחזרה ואמרה מת בעלי, נאמנת. משנתנו מביאה מחלוקת באיזה אופן נאמנת: **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, לֹא שָׁמַעְנוּ** שתיקנו חכמים להאמין לאשה המעידה על מיתת בעלה **אֶלָּא בְּבָאָה מִן הַקָּצִיר** ואומרת שמת שם בעלה, **וְאומרת שמת בְּאוֹתָהּ מְדִינָה, וּכְמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה** – שכך היה המעשה [מובא להלן בגמרא] שבו תיקנו שאשה נאמנת, ולא התירו חכמים אלא כדוגמת אותו מעשה שהיתה המיתה במקום הקרוב לנו, שבאופן זה האשה יראה ולא משקרת, אולם אם העידה שבעלה מת במדינת הים אינה נאמנת. **אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, אַחַת** [–בין] אשה **הַבָּאָה מִן הַקָּצִיר, וְאַחַת** אשה **הַבָּאָה מִן מסיקת הַזֵּיתִים, וְאַחַת הַבָּאָה מִן הַבָּצִיר** של ענבים, **וְאַחַת הַבָּאָה מִמְּדִינָה לְמְדִינָה**, בכל אופנים אלו האמינו חכמים לאומרת מת בעלי, **וְלֹא דִּבְּרוּ חֲכָמִים בַּקָּצִיר** – לא הזכירו חכמים שהמעשה היה ב'באה מן הקציר', **אֶלָּא** לפי שדברו **בַּהֲוָוה** – שכך היה מעשה שאירע, והוא הדין לכל המקומות. ושוב **חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** שבכל מקום נאמנת.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את מחלוקת בית שמאי ובית הלל: **תַּנְיָא** בברייתא, **אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי לְבֵית הִלֵּל, לְדִבְרֵיכֶם** שאין האשה נאמנת אלא באופנים שכעין המעשה שהיה, **אֵין לִי** לומר שתהא נאמנת **אֶלָּא** כשבאה **מִקָּצִיר חִטִּים** כמו במעשה שהיה, אבל אם העידה שמת **בְּקָצִיר שְׂעוֹרִים מִנַּיִן** שנאמנת. **וְאִם** אם תשיבו שבכל קציר נאמנת, ולא חילקו בין חיטים לשעורים, עדיין **אֵין לִי** מקור שנאמנת **אֶלָּא בְּקוֹצֵר**, אבל העידה שמת כשהיה **בּוֹצֵר** ענבים, או **מוֹסֵק** זיתים, או **גּוֹדֵר** תמרים, או **עוֹדֵר** – מלקט תאנים, **מִנַּיִן** שאף בהם תהא נאמנת. **אֶלָּא** בהכרח יש לומר שאף על פי ש'**מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה**' **בַּקָּצִיר**, לא הגבילו חכמים את הנאמנות דווקא לאופן זה, **וְהוּא הַדִּין לְכוּלְּהוּ** – לכל האופנים שנאמנת. אם כן **הָכָא נַמִּי** – גם כאן, בבאה ממדינה אחרת והעידה על מות בעלה, אף שה'**מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה**' **בְּאוֹתָהּ מְדִינָה**, לא חילקו חכמים בתקנתם, **וְהוּא הַדִּין לְכוּלְּהוּ** – לכל האופנים, ואף באה ממדינת הים נאמנת.

וּבֵית הִלֵּל משיבים לבית שמאי, אמנם אין לחלק בין סוגי הקציר, מכל מקום לגבי המקום שממנו באה האשה ומעידה, יש לחלק, שדווקא **בְּאוֹתָהּ מְדִינָה, דְּשָׁכִיחֵי אִינְשֵׁי** – שמצויים שם אנשים הבאים לכאן, **מִירַתְתָּא** – האשה יראה שיתגלה ששיקרה, ולכן יש לנו להאמינה. אבל **מִמְּדִינָה לְמְדִינָה אַחֶרֶת**, כיון **דְּלֹא שָׁכִיחֵי אִינְשֵׁי** הבאים משם, **לֹא מִירַתְתָּא** – אינה חוששת שיתגלה שיקרה, ואין לנו להאמינה.

וּבֵית שַׁמַּאי משיבים לבית הלל, **הָכָא נַמִּי** – אף כאן כאשר באה ממדינה אחרת ומעידה, יראה לשקר, שכן **שָׁכִיחֵי שְׁיָרְתָא** – מצויות שיירות ממדינה למדינה, והאשה חוששת לשקר שמא יבואו עדים מאותה מדינה ויתגלה על ידם שהבעל חי.

הגמרא מבארת מדוע אותו מעשה שבו תיקנו חכמים שהאשה נאמנת: **מַאי** – מדוע אותו '**מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה**' שהוזכר במשנתנו, **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שִׁילְפֵי** – סוף ימי **קָצִיר חִטִּין הָיוּ, וְהָלְכוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם לְקָצוֹר חִטִּין, נִשְׁכּוֹ נָחָשׁ לְאֶחָד מֵהֶן וּמֵת, וּבְאת אִשְׁתּוֹ וְהוֹדִיעָה לְבֵית דִּין** שמת בעלה, **וְשָׁלְחוּ** לבדוק אם אמת בדבריה, **וְאכן מְצָאוּ כִּדְבָרֶיהָ** שמת. **בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ** חכמים, **הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה מֵת בַּעְלִי** נאמנת **וּתִנָּשֵׂא**, וכן אם אמרה **מֵת בַּעְלִי** ולא היו לבעלה בנים ונמצא שהיא זקוקה ליבום, נאמנת **וּתִתְיַיבֵּם**.

הגמרא מנסה לתלות מחלוקת תנאים אחרת בסברות מחלוקת בית שמאי ובית הלל זו: **נִימָא** – שמא נאמר **שרַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַבְיָא וְרַבָּנָן, בִּפְלוּגְתָּא** – באותם סברות המחלוקת **דְּבֵית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל קָמִיפַּלְגֵי** – הם חולקים. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **לֹא יִשָּׂא אָדָם מֵי חַטָּאת וְאֵפֶר חַטָּאת** – מים שמעורב בהם אפר פרה אדומה, ואפר של פרה אדומה **וְעֲבָרִים בַּיַּרְדֵּן וּבִסְפִינָה**. וכן **לֹא יַעֲמוֹד בְּצַד זֶה** של הנהר **וְיִזְרֹק** את מי החטאת או את אפר החטאת **לְצַד אַחֵר** של הנהר. **וְכן לֹא יִשְׁתֶּה** בכלי הצף **עַל פְּנֵי הַמַּיִם**. **וְכן לֹא יִרְכַּב** **לֹא עַל גַּבֵּי בְהֵמָה** – לא ישאם בידו כאשר הוא רוכב על גבי בהמה ההולכת בתוך המים, **וְלֹא** כאשר הוא רוכב **עַל גַּבֵּי חֲבֵרוֹ** ההולך במים, **אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ רַגְלָיו** של הרוכב **נוֹגְעוֹת בַּקַּרְקַע** הנהר. **אֲבָל מַעֲבִירִים** – מותר להעבירם כשהוא מהלך **עַל הַגֶּשֶׁר**. **אֶחָד יַרְדֵּן, וְאֶחָד שְׂאָר נְהָרוֹת** שוים לאיסור זה, ואין האיסור דווקא בירדן ודווקא בספינה כמו המעשה שהיה [המובא להלן]. **רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַבְיָא אוֹמֵר, לֹא אָמְרוּ** שאסור להעביר בנהר מי חטאת ואפר חטאת **אֶלָּא** דווקא בנהר **הַיַּרְדֵּן וּבִסְפִינָה וּכְמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה**, שמחמתו גזרו, ולפיכך מותר להעבירם בשאר נהרות, ואף בירדן האיסור הוא דווקא בספינה.

מבררת הגמרא: **לֵימָא** – האם נאמר **שרַבָּנָן** הסוברים שגזרו אף באופנים הדומים ל'מעשה שהיה', **דְּאָמְרֵי כְּבֵית שַׁמַּאי** הסוברים שתקנת חכמים להאמין לאשה היא אף באופנים שאינם כעין

המשך בעמוד נב

שֶׁאֵין הָאַחִין נִכְנָסִין לְנַחֲלָה עַל פִּיהָ, כלומר, שהרי אף שתיקנו חכמים להאמינה על מות בעלה להתירה להנשא, מכל מקום אינה נאמנת שמת לענין שירדו אחיו לירש את נכסיו. וכשם שאינה נאמנת לענין ירושה אף לכתובה לא תהא נאמנת, שרק לענין היתר נישואין הקילו חכמים להאמינה משום חשש עיגון, אבל לענין גביית כתובה הרי זה ככל דין ממון שצריך שני עדים. הוסיפו וְאָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, אף לדבריכם שאין אומרים קל וחומר להאמינה לענין כתובה, מכל מקום תוכל לגבות את הכתובה מטעם אחר, וְהֲלֹא מִסֵּפֶר כְּתוּבָּה נִלְמוֹד שיש לה לגבות כתובתה, שֶׁהרי הוּא כּוֹתֵב לָהּ בכתובה שֶׁאִם תִּנָּשֵׂאי לְאַחֵר תִּטְּלִי מַה שֶּׁכָּתוּב לִיכִי [–לך], נמצא שהבעל התחייב בשטר הכתובה שמיד שתנשא לאחר בהיתר תגבה כתובתה, ואם כן כשהותרה להנשא על פי עדותה שאמרה מת בעלי, אף תגבה כתובתה. וְשוב חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי שגובה כתובתה על פי עדות עצמה.

גמרא

שנינו במשנה, אין האשה נאמנת שמת בעלה לענין שירשו אחי הבעל את נכסיו. הגמרא מביאה אופן שבו מניחים לאחי הבעל לרדת לנכסיו על פי עדותה: אָמַר רַב חִסְדָּא, נַתְיֵיבְמָה ליבם על פי עדותה שמת בעלה בלא בנים, יְבָמָהּ [–אותו יבם] נִכְנָס לַנַּחֲלָה – לרשת בנכסי אחיו המת עַל פִּיהָ. שהרי מצינו שהֵם דָּרְשׁוּ מִדְּרַשׁ כְּתוּבָּה – התנאים במשנתנו דרשו את לשון הכתובה, שמלשונה מוכח שחיוב הכתובה תלוי בהיתר הנישואין, ולכך זיכוה בכתובתה כשהותרה להנשא על פי עצמה, וכי אָנוּ לֹא נִדְרוֹשׁ מִדְּרַשׁ תּוֹרָה – את לשון התורה עצמה, שבפרשת יבום ׳לָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו׳ אָמַר רַחֲמָנָא – אמרה תורה (דברים כה ה), ומלשון הפסוק מבואר שהטעם שיבם יורש את נכסי המת מפני שקם תחתיו, ולכך גם כשנתייבמה על פי עצמה, כיון שהֲרֵי קָם היבם תחת אחיו, אף יורד בכך לנחלת אחיו המת.

שנינו במשנה, אשה שהעידה שמת בעלה נאמנת אף לגבות כתובתה. מבארת הגמרא באיזה אופן מדובר: אָמַר רַב נַחְמָן, אם בָּאת האשה לְבֵית דִּין וְאָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי, הַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא׳, מַתִּירִין אוֹתָהּ לְהִנָּשֵׂא וְנוֹתְנִין לָהּ כְּתוּבָּתָהּ כמבואר במשנתנו, אך אם אמרה ׳מת בעלי, תְּנוּ לִי כְּתוּבָּתִי׳, אַף לְהִנָּשֵׂא אֵין מַתִּירִין אוֹתָהּ. מַאי טַעְמָא אינה נאמנת, משום שבכך שאמרה ׳תנו לי כתובתי׳ גילתה דעתה דאַדַּעְתָּא דִּכְתוּבָּה אֲתַאי – שעיקר עדותה בבית דין הוא לצורך גביית הכתובה, וכדי להוציא ממון צריך שני עדים, ולא הקילו בזה חכמים שעד אחד יהא נאמן. ורק במקום שבאה כדי שיתירוה להנשא נאמנת לכך, וממילא אף גובה כתובתה.

מסתפקת הגמרא בענין זה: אִיבַּעְיָא לְהוּ, אם באה אשה לבית דין ואמרה ׳מת בעלי הַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא וּתְנוּ לִי כְּתוּבָּתִי׳ מַהוּ הדין, האם כֵּיוָן דְּאָמְרָה כְּתוּבָּתָהּ – כיון שביקשה גם לגבות כתובה, הדברים מוכיחים דאַדַּעְתָּא דִּכְתוּבָּה אֲתַאי – שעיקר ביאתה לבית דין היה לצורך גביית כתובה, ואם כן אינה נאמנת אף לענין היתר הנישואין. אוֹ דִּלְמָא [–שמא] מה שהזכירה בתביעתה את ענין הכתובה אין זה מגרע, משום שכָּל מִילֵּי דְּאִית לֵיהּ לְאִינִישׁ אָמַר לְהוּ לְבֵי דִינָא – שכשאדם בא לבית דין, הוא אומר את כל מה שיכול לתבוע באותו ענין. ואם כן יש לנו לומר שעיקר כוונתה בשביל היתר נישואין, ואגב זה הזכירה את כתובתה, ולפיכך מותרת היא להנשא על פי עדותה, וממילא תגבה גם כתובה משום מדרש כתובה. ספק שני: [וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר שאכן לגבי ספק הקודם אומרים שכָּל מִילֵּי דְּאִית לֵיהּ לְאִינִישׁ אָמַר לְהוּ לְבֵי דִינָא ולפיכך מה שהזכירה את כתובתה לבסוף אין זה מגרע מתביעתה, ונאמנת, עדיין יש להסתפק] אם אמרה האשה ׳מת בעלי ואם כן תְּנוּ לִי כְּתוּבָּתִי וְהַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא׳ והיינו שהקדימה את ענין הכתובה להיתר נישואין, מַהוּ הדין, האם הָכָא [–כאן] וַדַּאי אַדַּעְתָּא דִּכְתוּבָּה אֲתַאי – עיקר ביאתה לבית דין היה לצורך גביית כתובה, ולכך הקדימה את תביעת הכתובה, ואינה נאמנת. אוֹ דִּלְמָא [–שמא] עיקר כוונתה שיתירוה להנשא, ולכך הזכירה נישואין בדבריה, והטעם שתבעה בתחילה את כתובתה, הוֹאִיל דְּלֹא יָדְעָה בְּמַאי מִשְׁתַּרְיָא – משום שלא ידעה במה היא ניתרת להנשא, וסבורה שניתרת על ידי שתובעת את הכתובה. מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

משנה

במשנה לקמן (קכב.) יתבאר שלהעיד לאשה שמת בעלה האמינו חכמים לכל אדם, ואף לנשים ולפסולי עדות. משנתנו מביאה שיש נשים שחשודות לקלקל אותה, ולכך אינם נאמנות להעיד לה שמת בעלה: הַכֹּל נֶאֱמָנִין לְהָעִידָהּ – להעיד לאשה שמת בעלה, אפילו אשה או עבד או שפחה או עד מפי עד, חוּץ מֵחֲמוֹתָהּ, וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ [–אשתו השניה של בעלה], וִיבִמְתָּהּ [–אשת אחי בעלה], וּבַת בַּעְלָהּ מאשה אחרת, שכולן חזקתן ששונאות אותה וחשודות לקלקלה בעדותן.

מבארת המשנה: מַה בֵּין גֵּט לְמִיתָה – מה ההבדל בין אם חמש נשים אלו מעידות על כשרות גט שנשלח ממדינת הים שנאמנות, לאם מעידות על מיתת הבעל שאינם נאמנות. כלומר, מדוע הן נאמנות לענין גט ואין חוששים שבאות לקלקלה והגט מזויף. משום שֶׁבגט הַכְּתָב מוֹכִיחַ שעדותן אמת, מה שאין כן לענין מיתת הבעל אין לנו הוכחה אלא על פיהן, ונשים אלו שחשודות לקלקל אינן נאמנות.

גמרא

שנינו במשנה, ׳בת חמותה׳ אינה נאמנת להעיד לה שמת בעלה, שחוששין שרוצה לקלקלה משום האיבה שיש לה כלפיה. מסתפקת הגמרא בענין ׳בת חמיה׳: אִיבַּעְיָא לְהוּ, בַּת חָמִיהָ שאינה בת חמותה, מַהוּ, האם נאמנת להעיד לה על מות בעלה. שכן יש להסתפק אם טַעְמָא דְּבַת חֲמוֹתָהּ אינה נאמנת מִשּׁוּם דְּאִיבָּא אִימָּא דְּסָנְיָא לָהּ – משום שיש לה אם [חמותה של זו] ששונאת אותה, ולכן הִיא נַמִּי סָנְיָא לָהּ – גם היא שונאת אותה. וְאילו הָכָא – כאן לענין בת חמיה לֵיכָּא אִימָּא דְּסָנְיָא לָהּ שהרי אמה של זו אינה חמותה, ואם כן אין לה סיבה לשנוא אותה ותהא נאמנת. אוֹ דִּלְמָא [–שמא], טַעְמָא דְּבַת חֲמוֹתָהּ אינה נאמנת, משום דְּאָמְרָה בת חמותה, קָאכְלָה לְגִירְסָנָא דְּאִימָּא – אשה זו שהיא אשת אחי עתידה לאכול את כל היגיעה של אמי, כלומר, כל מה שהכניסה אמי לאבי מבית אביה יירש בעלה של זו והיא תקבל הכל, ואני אדחה מהירושה, ולפי זה הָכָא נַמִּי בת חמיה יש לה שנאה כלפיה, משום דְּקָאמְרָה אָכְלָה לְגִירְסָנָא דְּבֵי נְשַׁאי – שאומרת בלבה אשה זו תאכל את יגיע בית אבי על ידי שיירש בעלה את אבי, ומחמת זה שונאתה ויש לנו לחשוש שתעיד לה בשקר כדי לקלקלה, ואין להאמינה בעדותה.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנתנו, הַכֹּל נֶאֱמָנִין לְהָעִידָהּ חוּץ מֵחֲמֵשׁ נָשִׁים. וְאִם אִיתָא – ואם נאמר שאף בת חמיה אינה נאמנת, הרי שֵׁשׁ נשים שאינן נאמנות, ומזה ששנינו רק חמש מוכח שבת חמיה נאמנת.

דוחה הגמרא: דִּלְמָא טַעְמָא – שמא הטעם דְּבַת חֲמוֹתָהּ שונאת אותה אינו משום שנאת אמה, אלא משום דְּאָמְרָה קָאכְלָה לְגִירְסָנָא דְּבֵי נְשַׁאי, ומטעם זה לֹא שְׁנָא בַּת חֲמוֹתָהּ וְלֹא שְׁנָא בַּת חָמִיהָ – אין הבדל בין בת חמותה לבת חמיה, ששתיהן שונאות אותה על כך שעתידה לאכול את עמל הורידהם, ואם כן בת חמיו כלולה בבת חמותו, ולא היה צורך לשנותה בפני עצמה.

שנינו במשנתנו, הכל נאמנים להעידה חוץ מחמש נשים שאינן נאמנות. מקשה הגמרא: (וּהָאנן תנן) [וְהָא תַּנְיָא] בברייתא, הכל נאמנין להעידה חוּץ מִשֶּׁבַע נָשִׁים שאינן נאמנות.

מתרצת הגמרא: הברייתא הַהִיא שכתוב בה ׳שבע נשים׳, שיטת רַבִּי יְהוּדָה הִיא. (דתנן) [דְּתַנְיָא] בברייתא, רַבִּי יְהוּדָה מוֹסִיף למנין הנשים שאינן נאמנות להעיד לאשה על מות בעלה, אַף אֵשֶׁת אָב – אשת אביה של העגונה וְהַכַּלָּה – אשת בנה, שאף הן שונאות

המשך בעמוד צא

רש"ל

שאין האחין נכנסין לנחלתו של בעלה על פיה — דרחמנא אמר: "על פי שנים עדים" (דברים יט). ולגבי נשואין דידה הוא דאקילו רבנן, משום עיגונא. כשתנשאי לאחר — והרי נשאת. **גמרא** לנחלה — זכה בנחלת אחיו, כדאמר בפרק "החולץ" (יבמות מ,א): הכונס את יבמתו — זכה בנכסי אחיו. ואנן לא נדרוש מדרש תורה — בתמיה. אדעתא דכתובה אתאי — ובאפוקי ממונא — סהדי בעינן. כל מילי דאיניש כו' — ועיקר אדעתא דנשואין אתאי, ושרינן לה. וכיון דשרינן לה — שקלה נמי כתובה, דמספר כתובה נלמוד. דלא ידעה במאי משתריא — וכיון דהזכירה נשואין — גליא דעתא דלמשרייה אתאי. והא דאמרה ברישא "תנו לי כתובתי" — שמא כסבורה היא שזו התרתה. **משנה** ויבמתה — אשת יבמה. וטעמא דכולהו, מפני ששונאות אותה, ומתכוונות לקלקלה. חמותה שונאתה, שאומרת בלבה: זו תאכל כל יגיעי ועמלי. וכן בת חמותה אומרת: זו תירש כל עמל אבי ואמי, ואני אדחה. ויבמתה יראה שמא סופה להיות צרתה. ובת בעלה: זו באה במקום אמי אוכלת כל עמלה. מה בין גט למיתה — דאמר בפרק שני דגיטין (כג,ב): אף הנשים שאין נאמנות לומר מת בעלה — נאמנות להביא גטה ממדינת הים. ואף על גב דעלייהו סמכינן, דצריכות לומר: "בפני נכתב ובפני נחתם". שהכתב מוכיח — וסמכינן עיקר אכתבא. **גמרא** בת חמיה — שאין בת חמותה, מהו. לגירסנא — יגיע אמי שהביאה לאבי מבית אביה. והא נמי — אף על גב דהיא לא אכלה לגירסנא דאמה, שהרי אין בעלה של זו אחיה מן האם, ובני אמה נוטלין מה שהביאה אמה, דתנן (כתובות נב,ב): בנין דיכרין די יהווין ליכי מינאי, אינון ירתון כסף כתובתיך יתר על חולקהון דעם אחוהון. אפילו הכי, הא קא אכלה לגירסנא דבי נשאי, וסניא לה. אשת אב הרי היא בכלל בת הבעל — כיון דזו אינה מעידה לזו — ממילא נפקא דאשת אב נמי אינה מעידה לבת בעלה, הלכך אין זו תוספת, ולא הוצרכו להזכירו. ורבי יהודה — אמר לך: ודאי הוצרכו. דבשלמא חמותה סניא לכלה — מפני שסופה לירשנה, ואמרה: קאכלה לגירסנאי כו' — הלכך איצטריך למימנינהו. אלא מאי מוסיף כו' — כיון דאין לה על מה לשנאות חמותה, אמאי קא מוסיף לה רבי יהודה לומר אינה נאמנת? ומשני, טעמא דרבי יהודה: כלה סניא לה לחמותה משום דמגלה לברה מילי עלה. ורבנן כמים הפנים לפנים — קרא כתיב: "כמים הפנים לפנים" — כמים הללו, שאדם צופה בהן ורואה בהם פנים כפניו, אם הוא שוחק — הם שוחקות, ואם הוא עוקם — הם עקומות, כן לב האדם לאדם האחר. אם הוא אוהב את זה — גם זה הוא אוהבו, ואם הוא שונא את זה — גם הוא שונאו. הלכך לא בעי לאוספינהו, דמטעמא קמא שמעינן דאין נאמנות. דכיון דחמותה סניא לכלה משום דקאכלה לגירסנא — כלה נמי סניא לחמותה דסניא לה. וכיון דבת הבעל סניא לאשת אב — אשת אב נמי סניא לה לדידה. בדברי תורה כתיב — לפי פנים ולב שאתה נותן לתורה, לבך עומד לך להעמיד גירסא. אם יגעת בה — תמצא, אם לא יגעת — לא תמצא. לישנא אחרינא: אם רבו מסביר לו פנים — הוא מחכים, ואם לאו — אינו מחכים מרבו. חמותה הבאה לאחר מכאן מהו — אם יבמה היא, ולא אם בעלה, ושמא סופה להיות חמותה, מי נאמנת לומר מת בעליך והתייבמי לבני, או חלצי והנשאי לאחר. מי מסקה — הך אם יבם אדעתה דלמא מיית בעל ונפלה קמי יבם ברה, וקאכלה לגירסנא, ומתכוונת לקלקלה מעכשיו כדי שלא תתייבם עוד לבנה, או לא? ואף על גב דצרה הבאה לאחר מיכן פשיט לן, כדאמר במתניתין "ויבמתה", דהיינו משום צרות העתידות לבא — התם הוא דצערא דגופה הוא, ומסקא אדעתה טפי. אבל שנאת חמותה לכלה מחמת ממון הוא, ולא מסקא אדעתה כולי האי, או לא?

אמרה

תוספות

1 **וחזרו** בית הלל להורות כבית שמאי — והא דאמר בפרק "האשה שנפלו" (כתובות פא,א)
2 גבי ולימא: אח אני יורש, אשתו איני קובר. ואי משום כתובה — לא ניתנה כתובה
3 לגבות מחיים. ודחי: מאן שמעת ליה דאית ליה מדרש כתובה — בית שמאי, הא אית להו
4 שטר העומד לגבות כגבוי דמי. ומאי קושיא? דלמא אפילו בית הלל נינהו, דהודו להו! ויש
5 לומר: דבית הלל לא חזרו בהם מטעם מדרש
6 כתובה, אלא מטעם קל וחומר. אי נמי: התם
7 דחויא בעלמא הוא דמוקי בבית שמאי, ולמסקנא
8 דהדר אתי שפיר בבית הלל. ויש מפרשים: דלא
9 דרשי בית הלל מדרש כתובה כל כך כמו בית
10 שמאי. ולא יתכן, דאי מסתבר לדורשו בכתובות
11 כמו הכא — אמאי לא דרשי ליה בית הלל, ואי
12 לא מסתבר — מנא ליה דדרשי אפילו בית שמאי?
13 **בית** הלל כו' — ותימה: וכי נחלקו בית הלל
14 על הלל רבן, שדורש מדרש כתובה בפרק
15 "המקבל" (בבא מציעא קד,א) דקאמר התם: הלל
16 היה דורש לשון הדיוט, אנשי אלכסנדריא היו
17 מקדשים נשותיהם, ובשעת בניסתן לחופה באו
18 אחרים וחוטפין אותן כו', ומצא כתוב בהן:
19 לכשתנשאי לי תיהוי לי לאנתו? ואומר רבינו
20 יצחק דלא דמי: דהתם ודאי הדבר ידוע ומוכיח
21 שהיו כותבין בשביל שחוטפין להן. אבל הכא
22 "כשתנשאי לאחר" — היינו על ידי עדות ברורה,
23 ולא על ידי דבר אחר. ובית שמאי סברי דמכל
24 מקום "תנשאי לאחר" קרינא ביה.
25 **חוץ** מחמותה כו' ויבמתה — פירוש: שרוצה
26 לקלקלה. לפי שיראה שימות בעלה או
27 יבמה ויהיו צרות זו לזו. ואפילו לשמואל דאמר
28 לעיל בסוף "האשה רבה" (צו,א) דאינה כאשת
29 איש, אם כן כשיבא היבם — תהא מותרת לחזור
30 — מכל מקום מתכוונת היא לביישה. ועוד: שמא
31 יחלוץ לה בעלה ותנשא לאחר, אז אסורה לזה
32 ולזה, ולא תפול עוד לפני בעלה לייבם. ואם
33 תאמר: והלא כשמעידה על יבמה שמת — שמא
34 ייבמנה בעלה, ותהא צרתה לאלתר! ויש לומר:
35 שאינה חוששת בכך, כיון שיודעת שבעלה חי
36 ויחזור, ולבסוף יקלקלנה.
37 **והא** תנן חוץ משבע נשים — אמתניתין פריך,
38 דלא קתני אלא חמש.

לאו

1 שֶׁאֵין הָאַחִין נִכְנָסִין לְנַחֲלָה עַל פִּיהָ. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית
2 שַׁמַּאי: וַהֲלֹא מִסֵּפֶר כְּתוּבָּה נִלְמוֹד, שֶׁהוּא כּוֹתֵב לָהּ:
3 שֶׁאִם תִּנָּשְׂאִי לְאַחֵר - תִּטְּלִי מַה שֶׁכָּתוּב לִיכִי. וְחָזְרוּ
4 בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. **גמרא** אָמַר
5 רַב חִסְדָּא: נְתַיְּיבְמָה - יְבָמָהּ נִכְנָס לְנַחֲלָה עַל פִּיהָ.
6 הֵם דָּרְשׁוּ מִדְּרַשׁ כְּתוּבָּה, אָנוּ לֹא נִדְרוֹשׁ מִדְּרַשׁ
7 תּוֹרָה?! "יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו" אָמַר רַחֲמָנָא, וְהָרֵי קָם.
8 אָמַר רַב נַחְמָן: בָּאת לְבֵית דִּין וְאָמְרָה: "מֵת בַּעְלִי,
9 הַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא" - מַתִּירִין אוֹתָהּ לְהִנָּשֵׂא וְנוֹתְנִין
10 לָהּ כְּתוּבָּתָהּ. "תְּנוּ לִי כְּתוּבָּתִי" - אַף לְהִנָּשֵׂא אֵין
11 מַתִּירִין אוֹתָהּ. מַאי טַעְמָא - אַדַּעְתָּא דִּכְתוּבָּה אֲתַאי.
12 אִיבַּעְיָא לְהוּ: "הַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא, וּתְנוּ לִי כְּתוּבָּתִי",
13 מַהוּ? כֵּיוָן דְּאָמְרָה כְּתוּבָּתָהּ - אַדַּעְתָּא דִּכְתוּבָּה
14 אֲתַאי, אוֹ דִּלְמָא, כָּל מִילֵּי דְּאִינִישׁ אֲמַר
15 לְהוּ לְבֵי דִינָא? וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר: כָּל מִילֵּי דְּאִינִישׁ
16 לֵיהּ לְאִינִישׁ אָמַר לְהוּ לְבֵי דִינָא, "תְּנוּ לִי כְּתוּבָּתִי
17 וְהַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא" מַהוּ? הָכָא וַדַּאי אַדַּעְתָּא דִּכְתוּבָּה
18 אֲתַאי, אוֹ דִּלְמָא: הוֹאִיל דְּלָא יָדְעָה בְּמַאי מִשְׁתַּרְיָא?
19 תֵּיקוּ. **משנה** הַכֹּל נֶאֱמָנִין לְהָעִידָהּ חוּץ מֵחֲמוֹתָהּ,
20 וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ, וִיבִמְתָּהּ, וּבַת בַּעְלָהּ. מַה בֵּין
21 גֵּט לְמִיתָה - שֶׁהַכְּתָב מוֹכִיחַ. **גמרא** אִיבַּעְיָא לְהוּ:
22 בַּת חָמִיהָ מַהוּ? טַעְמָא דִּבַת חֲמוֹתָהּ מִשּׁוּם דְּאִיבָּא
23 אִימָּא דְּסָנְיָא לָהּ - הִיא נַמִּי סָנְיָא לָהּ, וְהָכָא לֵיכָּא
24 אִימָּא דְּסָנְיָא לָהּ, אוֹ דִּלְמָא: טַעְמָא דִּבַת חֲמוֹתָהּ -
25 דְּאָמְרָה "קָאֲכְלָה לְגִירְסָנָא דְּאִימָּא", הָכָא נַמִּי קָאָמְרָה
26 "אָכְלָה לְגִירְסָנָא דְּבֵי נָשֵׁאי"? תָּא שְׁמַע: הַכֹּל נֶאֱמָנִין
27 לְהָעִידָהּ, חוּץ מֵחָמֵשׁ נָשִׁים, וְאִם אִיתָא - שִׁית הָוְיָין!
28 דִּלְמָא טַעְמָא דִּבַת חֲמוֹתָהּ, דְּאָמְרָה קָאֲכְלָה לְגִירְסָנָא דְּבֵי נָשֵׁאי - לָא שְׁנָא
29 שְׁנָא בַּת חָמִיהָ. וְהָאֲנַן תְּנַן חוּץ מִשֶּׁבַע נָשִׁים! הַהִיא רַבִּי יְהוּדָה הִיא. דִּתְנַן: רַבִּי יְהוּדָה מוֹסִיף
30 אַף אֵשֶׁת אָב וְהַכַּלָּה. אָמְרוּ לוֹ: אֵשֶׁת אָב - הֲרֵי הִיא בִּכְלַל בַּת הַבַּעַל, כַּלָּה - הֲרֵי בִּכְלַל
31 חֲמוֹתָהּ. וְרַבִּי יְהוּדָה: בִּשְׁלָמָא חֲמוֹתָהּ סָנְיָא לָהּ לְכַלָּה - דְּאָמְרָה "קָאֲכְלָה לְגִירְסָנֵי", אֶלָּא
32 כַּלָּה מַאי טַעְמָא סָנְיָא לַחֲמוֹתָהּ? בִּשְׁלָמָא בַּת הַבַּעַל דְּסָנְיָא לְאֵשֶׁת הָאָב - דְּאָמְרָה "קָאֲכְלָה
33 לְגִירְסָנֵי דְּאַבָּא", אֶלָּא אֵשֶׁת הָאָב מַאי טַעְמָא סָנְיָא לְבַת הַבַּעַל? אֶלָּא מַאי מוֹסִיף תַּרְתֵּי?
34 אֶלָּא כַּלָּה מַאי טַעְמָא סָנְיָא לַחֲמוֹתָהּ - דִּמְגַלָּה לִבְנָהּ כָּל דְּעָבְדָה. אֵשֶׁת אָב נַמִּי סָנְיָא לְבַת
35 הַבַּעַל דִּמְגַלָּה לְאָבִיהָ כָּל דְּעָבְדָה. וְרַבָּנַן: "כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם". וְרַבִּי
36 יְהוּדָה: הַהִיא בְּדִבְרֵי תּוֹרָה כְּתִיב. אָמַר רַב אַחָא בַּר עָוְיָא, בָּעֵי בְּמַעֲרָבָא: חֲמוֹתָהּ הַבָּאָה
37 לְאַחַר מִיכָּן, מַהוּ? מִי מַסְקָה אַדַּעְתָּהּ דְּמִית בַּעַל וְנָפְלָה קַמֵּי יָבָם, חוֹסְנְיָא לָהּ, אוֹ לָא?

תא

תוספות

לאו משום דאמרינן לא בעלה מת ולא חמיה מת — ומכל מקום מתירים אותה לינשא, כיון דחזיא דחמותה אסורה — אף היא לא מקלקלה נפשה. ואם תאמר: מה יש לחושׁ? מכל מקום נתיר לחמותה כשנשאת הכלה, דהשתא לא תיתי ותצטער, שהרי לא תחזור להיות כלתה! ויש לומר: דמכל מקום יש לחוש פן תנשא חמותה קודם שתנשא הכלה, והיא מתכוונת לכך, ונמצאת שאסרה את חמותה. ולכך לא רצו חכמים להתירה אפילו כשתנשא הכלה.

דלמא שאני התם דרגש לה צערה — הוא הדין דהוה מצי למימר: שאני התם דלא מסקא אדעתא שמא ימות בעלה. אבל כלה יכולה לידע שיבא בעלה וממללא לברה מילי עילויה. אי נמי: משוי אותם הגמרא לפי שאין דבר ברור כל כך שיחזור בעלה ממדינת הים.

הא לא נשאת לא תנשא והא אמר כו' — קשה לרבינו יצחק: דבפרק שני דכתובות (כב,ב) גבי מילתיה דרבי יוחנן דשנים אומרים מת כו' משמע דמילתיה דעולא איירי בדיעבד, אבל לכתחלה — מודה דלא תנשא משום דרב אסי "חסר ממך עקשות פה"; ויש לומר: דהכא דייק הכי: טעמא דנשאת — משום הכי לא תצא, הא לא נשאת — לא תנשא, ואם נשאת — תצא. דהכי משמע: דוקא נשאת לא תצא, הא לא נשאת — לא תנשא, ואם נשאת — תצא. משום הכי פריך מדעולא. ואם תאמר: והיכי משני: התירוה לינשא ובא אחר ואמר לא מת — לא תצא מהיתירה הראשון — משמע ותנשא לכתחלה? ויש לומר: דודאי לכתחלה לא תנשא, ולא תצא מהיתירה הראשון — היינו לענין דאם נשאת לא תצא. וסיפא דעד אחד אומר מת ואחד אומר לא מת הרי זו לא תנשא — איירי בבת אחת, ואפילו נשאת — תצא. ואם תאמר: ורבי יוחנן בפרק שני דכתובות (שם) מאי קא משמע לן? מתניתין היא! ויש לומר: דרבי יוחנן אתא לאשמועינן דלכתחלה לא תנשא משום דרב אסי. ורבינו יצחק אומר: דפריך משום דמשמע ליה הא לא נשאת — לא תנשא מדאורייתא, מדקאמר תצא, ולא קתני הולד ממזר. ועוד: מדקתני סיפא עד אחד אומר מת ועד אחד אומר לא מת לא תנשא — משמע דהיינו בבת אחת, ואי מדרבנן — אפילו בזה אחר זה נמי. ואם תאמר: דהכא משמע דעולא לא איירי אלא בזה אחר זה, דהיינו בהתירוה לינשא, ובפרק "מי שקינא" (סוטה לא,ב) משמע דאיירי עולא בכל ענין, בין בבת אחת בין בזה אחר זה, דתנן התם: עד אחד אומר נטמאת ועד אחד אומר לא נטמאת — היתה שותה כו'. דדייק בגמרא: טעמא דהאי מכחיש, אבל לא מכחיש — עד אחד נאמן, מנא הני מילי כו'. ופריך: כיון דמדאורייתא עד אחד מהימן — אידך היכי מצי להכחיש ליה? והאמר עולא: כל מקום שהאמינה תורה עד אחד — הרי כאן שנים. אלא אמר עולא: תני לא היתה שותה. ורבי חייא אמר: היתה שותה. ולרבי חייא קשה מתניתין! לעולא לא קשיא: כאן בבת אחת, כאן בזה אחר זה. משמע דעולא נמי איירי בבת אחת כמו בזה אחר זה? ולכך צריך להגיה: ולא משני כדמשני רבי חייא. ומיהו, יש לומר: דעולא לא איירי אלא בזה אחר זה. אלא שנראה לו דוחק להעמיד המשנה בבת אחת, משום דמשמע ליה דאיירי נמי בזה אחר זה. ועוד אמר רבינו יצחק: דאפילו איירי עולא בכל ענין — הני מילי התם, דמדאורייתא עד אחד מהימן בסוטה, כדנפקא ליה התם מ"ועד אין בה", אבל הכא, גבי אשה דלא מהימן אלא מדרבנן — לא חשיב כשנים אלא בזה אחר זה. ואף על גב דיש חלוק בין דאורייתא בין דרבנן — מייתי מדעולא, דנראה לו דחשיב כשנים בזה אחר זה בדרבנן כמו בדאורייתא בבת אחת. **עד** אחד אומר מת ושנים אומרים לא מת תצא — אבל אחד ואחד בזה אחר זה — לא תצא, אבל לא תנשא, שנים אומרים מת ואחד אומר לא מת, אף על פי שלא נשאת — תנשא. אחד ואחד בבת אחת — לא תנשא. ובזה אחר זה — מותרת להנשא מן התורה, אי לאו משום לזות שפתים. **לא** צריכא בפסולי עדות — והא דאמר בפרק "מי שקינא" (סוטה לא,ב) תנן: עד אחד אומר נטמאת — ושנים אומרים לא נטמאת — היתה שותה. הא חד וחד — אינה שותה! תיובתא דרבי חייא. וליטעמיך, אימא סיפא: שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת כו'. אלא בפסולי עדות כו'. ואמאי לא מוקי רישא בפסולי עדות, מטעם דפריך

הכא

רש"י

אמרה מת בעלי ואחר כך מת חמי — רבותא אשמועינן: דאף על גב דאמרה ברישא "מת בעלי", ונמצא שאין זו חמותה, והרי היא לה כנברית — אפילו הכי לא מהימנא אדאמרה "מת חמי", וחמותה אסורה. מאי טעמא? דא לאו חמותה היא! אלא משום דאמרי: דך לאו בעלה מיית, ועדיין זו חמותה, ולא חמיה מיית, וזו כלתה מתכוונה לקלקלה. ואף על גב דהשתא הרי בנה של זו במדינת הים, ואין אמו אצלו לדבר לו על כלתה דברים רעים — אפילו הכי מסקא כלה אדעתה לקלקלה מעכשיו, כי היכי דלבתר שעתא, כשישוב בעלי ובעלה, תדחה לחרפות ולא תיתי לטרדן. והוא הדין לחמותה הבאה לאחר מיכן, דהא נמי אחר מיכן הוא. **דרגש לה צערא** — כבר הרגישה כלה זו בצער שמצערתה חמותה, ושנאה ישנה היא. אבל בחמותה לאחר מיכן, שמעולם לא היתה חמותה — לא תפשוט. **הרי כאן שנים** — הרי הוא חשוב כשנים. **לא תצא מהיתירה הראשון** — ודוקא התירוה קודם שיבא עד שני המכחישו. אבל בא קודם שיתירוה — מודה עולא דלא סמכינן אקמא, דאכתי לא אחשביניה כתרי. **עד אומר מת** — ובאו עדים ואמרו "לא מת" — פשיטא דמודי עולא דלגבי תרי חשיב כחד, ובטל. ולא אמרינן תרי ותרי גינהו. **בפסולי עדות** — ואף על גב דשנים שאמרו "לא מת" נשים היו, הרי עד ראשון בטל אצלן, ואיצטריך לאשמועינן כי האי גוונא. **כל מקום שהאמינה תורה עד אחד** — אין שם תורת עדות. כי היכי דחד חשיב, פסולי עדות נמי חשיבי, הלכך הלך אחר רוב דעות, ואין עליך לבדוק אם כשרים אם פסולים. **ועשו שתי נשים באיש אחד** — שתי נשים שהכחישו עד אחד, ואמרו "לא מת", כשני אנשים באיש אחד, שהראשון בטל, ואפילו ניסת — תצא. **כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא** — והתירוה על פיו, אפילו מאה נשים כעד אחד דמיין. וכי היכי דעד אחד בטל, דאמרינן ראשון הרי הוא כשנים, ואין דבריו של אחרון במקום שנים — מאה נשים נמי בטלים לגביה. ובכי האי גוונא לא אשמועינן מתניתין דתצא, אלא מתניתין דקתני אף על פי שנשאת תצא — כגון דאתאי אשה מעיקרא ונשאת על פיה, ואשמועינן מתניתין דתצא על פי שתי נשים הבאות אחרי כן, ולא מוקמינן קמייתה במקום עד כשר. ואף על גב דאחשבינה כתרי למישרייה על פומה. **כפלגא ופלגא** — בעד אחד אומר מת, והתירוה לינשא, ובא אחר ואמר לא מת, דאמר במתניתין לא תצא מהיתירה הראשון. **לחומרא** — כגון מציעתא, דקתני תצא. **משנה אחת אומרת מת** — שתי נשים צרות הבאות ממדינת הים, אחת אומרת: מת בעלי, וצרתה אומרת: לא מת. **הואיל וזן מכחישות כו'** — ובגמרא פריך: לפלוג נמי רבי מאיר ברישא, דזו שאומרת מת לא תנשא. **הואיל וזו וזו מודות כו'** — הא אחת מודה והאחת אינה מודה — לא ינשאו שתיהן, אלא האחת.

אשה

1 **תָּא שְׁמַע: אָמְרָה "מֵת בַּעֲלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת חָמִי" -**
2 **תִּנָּשֵׂא וְתִטּוֹל כְּתוּבָּה, וַחֲמוֹתָהּ אֲסוּרָה. מַאי טַעְמָא**
3 **חֲמוֹתָהּ אֲסוּרָה, לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן: לָא בַּעְלָהּ מָיֵת**
4 **וְלָא חָמְיָהּ מָיֵת, וְהָא דְּקָאָמְרָה הָכִי - לְקַלְקוּלָא**
5 **לַחֲמוֹתָהּ הוּא דְּקָמִיכַוְּונָא, סָבְרָה: לְבָתַר שַׁעְתָּא לָא**
6 **תֵּיתֵי תִּצְטַעֲרָן. דִּלְמָא שָׁאנֵי הָתָם, דְּרָגֵישׁ לָהּ צַעֲרָא.**
7 **משנה** עֵד אוֹמֵר: "מֵת", וְנִשֵּׂאת, וּבָא אֶחָד וְאָמַר:
8 "לֹא מֵת" - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵצֵא. עֵד אוֹמֵר: "מֵת", וּשְׁנַיִם
9 אוֹמְרִים: "לֹא מֵת", אַף עַל פִּי שֶׁנִּשֵּׂאת - תֵּצֵא. שְׁנַיִם
10 אוֹמְרִים: "מֵת" וְעֵד אוֹמֵר: "לֹא מֵת", אַף עַל פִּי
11 שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת - תִּנָּשֵׂא. **גמרא** טַעְמָא - דְּנִשֵּׂאת, הָא
12 לָא נִשֵּׂאת - לֹא תִּנָּשֵׂא, וְהָאָמַר עוּלָּא: כָּל מָקוֹם
13 שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד - הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, וְאֵין דִּבְרֵיו
14 שֶׁל אֶחָד בִּמְקוֹם שְׁנַיִם! הָכִי קָאָמַר: עֵד אֶחָד אוֹמֵר:
15 "מֵת", וְהִתִּירוּהָ לְהִנָּשֵׂא, וּבָא אֶחָד וְאָמַר: "לֹא מֵת" -
16 לֹא תֵצֵא מֵהֶיתֵּירָהּ הָרִאשׁוֹן. "עֵד אוֹמֵר מֵת". פְּשִׁיטָא,
17 דְּאֵין דִּבְרֵיו שֶׁל אֶחָד בִּמְקוֹם שְׁנַיִם! הַלֵּא צְרִיכָא,
18 בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, וּכְדְרַבִּי נְחֶמְיָה. דְּתַנְיָא, רַבִּי נְחֶמְיָה
19 אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד - הֵלֵךְ
20 אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד כְּשְׁנֵי
21 אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד. וְאִיבְּעֵית אֵימָא: וְכָל הֵיכָא דַּאֲתָא
22 עֵד אֶחָד כָּשֵׁר מֵעִיקָּרָא - אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים כְּעֵד אֶחָד
23 דָּמְיָין, אֶלָּא כְּגוֹן דַּאֲתַאי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא, וְתָרְצָה לְדִבְרֵי
24 נְחֶמְיָה הָכִי: רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה
25 תּוֹרָה עֵד אֶחָד - הֵלֵךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי
26 נָשִׁים בְּאִשָּׁה אַחַת כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד, אֲבָל
27 שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד - כְּפַלְגָּא וּפַלְגָּא דָּמֵי. "שְׁנַיִם
28 אוֹמְרִים מֵת וכו'". מַאי קָמַשְׁמַע לָן, בִּפְסוּלֵי עֵדוּת
29 וּכְדְרַבִּי נְחֶמְיָה, דְּאָזֵיל בָּתַר רוֹב דֵּעוֹת - הֵיינוּ הָךְ!
30 מַהוּ דְּתֵימָא: כִּי אָזְלִינַן בָּתַר רוֹב דֵּעוֹת לְחוּמְרָא, אֲבָל
31 לְקוּלָּא לָא, קָא מַשְׁמַע לָן. **משנה** אַחַת אוֹמֶרֶת:
32 "מֵת", וְאַחַת אוֹמֶרֶת: "לֹא מֵת", זוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת: "מֵת"
33 - תִּנָּשֵׂא, וְתִטּוֹל כְּתוּבָּתָהּ. וְזוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת: "לֹא מֵת"
34 - לֹא תִּנָּשֵׂא וְלֹא תִטּוֹל כְּתוּבָּתָהּ. אַחַת אוֹמֶרֶת:
35 "מֵת" וְאַחַת אוֹמֶרֶת: "נֶהֱרַג", רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הוֹאִיל
36 וּמַכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִנָּשְׂאוּ. רַבִּי יְהוּדָה
37 וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים: הוֹאִיל וְזוֹ וְזוֹ מוֹדוֹת שֶׁאֵין קַיָּם
38 - יִנָּשְׂאוּ. עֵד אוֹמֵר: "מֵת" וְעֵד אוֹמֵר: "לֹא מֵת",

אשה

הגמרא מביאה ראיה לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע**, שנינו במשנה להלן (קיח.), האשה שהלכה עם בעלה וחמיה למדינת הים, **וְאָמְרָה מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת חָמִי, תִּנָּשֵׂא וְתִטּוֹל כְּתוּבָּה**, שכן נאמנת בעדותה לגבי עצמה, **וַחֲמוֹתָהּ אֲסוּרָה** להנשא על פי עדותה. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא חֲמוֹתָהּ אֲסוּרָה, לָאו מִשּׁוּם דְּאַמְרִינַן** – האם לא משום שאנו חוששים שמא **לֹא בַּעְלָהּ מֵיתָ וְלֹא חָמִיהָ מֵיתָ** ועדיין היא כלתה, **וְהָא דְּקָאָמְרָה הָכִי** – ומה שאמרה שבעלה וחמיה מתו, **לְקַלְקוּלָא לְחֲמוֹתָהּ הוּא דְּקָמִיכַּוְּנָא** – לקלקל את חמותה נתכוונה. ואף שעתה אין טעם לכלה לשנוא את חמותה מחמת שמספרת גנותה לבנה, שהרי עתה בנה במדינת הים ואין אמו מצויה אצלו לספר עליה דברים רעים, מכל מקום חוששין שהכלה רוצה לקלקלה עכשיו, משום **דְּסָבְרָה**, שעל ידי כך **לְבָתַר שַׁעְתָּא לֹא תֵּיתֵי תְּצַטַּעֲרָן** – לאחר זמן כשיבוא בעלי, לא תבוא חמותי לצער אותי בכך שתספר לו דברים עלי. ואף שגם לאחר הקלקול היא תישאר חמותה, מכל מקום מאחר שתהא דחויה ומבוזה מחמת שנישאת לאחר באיסור שוב לא תצער אותה. הרי מוכח שאף שעכשיו אין לאשה זו סיבה לשנוא את חמותה, מכל מקום חוששין שרוצה לקלקלה מחמת צער העתיד לבוא עליה מחמותה, ואם כן אף בחמותה הבאה לאחר מכאן יש לחוש שמשקרת בעדותה כדי שלעתיד לא תהא כלתה ותאכל את עמלה.

דוחה הגמרא: **דִּלְמָא שַׁאנֵי הָתָם** – שמא שונה הדבר במשנה ההיא, לגבי כלה שהלכה עם בעלה וחמיה למדינת הים, שעל אף שעתה אין לה צער מחמותה, אינה נאמנת להעיד לה שמת חמיה, משום **דְּרִגִּישׁ לָהּ צַעֲרָא** – שכבר הרגישה בצער שציערתה חמותה קודם לכן, ולכן חוששת מפני העתיד שתבוא לצערה, אבל בחמותה הבאה לאחר מכאן שעדיין לא היתה חמותה מעולם, ולא הרגישה בצערה, אינה נותנת בלבה לחשוש לעתיד, ואפשר שאינה חשודה לקלקלה, ונאמנת.

משנה

המשנה דנה בעדים המכחישים זה את זה בעדות על מיתת הבעל: **עֵד אחד אוֹמֵר מֵת** הבעל, **וְנִשֵּׂאת** האשה על פי עדותו, **וּבָא עד אֶחָד** והכחיש את העדות של הראשון, **וְאָמַר לֹא מֵת** הבעל, **הֲרֵי זוֹ לֹא תֵצֵא** מבעלה השני. **עֵד** אחד **אוֹמֵר מֵת** הבעל **וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא מֵת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשֵּׂאת** על פי העד הראשון לפני שבאו השנים שאמרו לא מת, **תֵּצֵא** מבעלה השני, שהשנים נאמנים להכחיש את העד אחד. **שְׁנַיִם אוֹמְרִים מֵת, וְעֵד** אחד **אוֹמֵר לֹא מֵת, אַף עַל פִּי שֶׁעדיין לֹא נִשֵּׂאת** על פי השנים עד שבא עד אחד והכחישם, **תִּנָּשֵׂא** – מותרת להנשא, שאין עד אחד נאמן להכחיש שני עדים.

גמרא

שנינו במשנה, עד אחד אומר מת ונשאת, ובא עד אחר ואמר לא מת, הרי זו לא תצא. מדייקת הגמרא: **טַעְמָא דְּנִשֵּׂאת** – משמע במשנה שרק משום שכבר נשאת, אין מקבלים עדותו של שני, ולא תצא, **הָא לֹא נִשֵּׂאת** – אבל אם עדיין לא נשאה קודם שבא העד השני, **לֹא תִנָּשֵׂא**. מקשה הגמרא: **וְהָאָמַר עוּלָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד**, הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם – עדותו נחשבת כעדות של שני עדים, ואף כאן כיון שבא הראשון והעיד שמת בעלה והאמינוהו חכמים והתירו על פיו את האשה, הרי עדותו כשנים, ואילו העד שבא אחריו להכחישו נחשב 'עד אחד', **וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל עד אֶחָד** נחשבים **בְּמָקוֹם** שיש **שְׁנַיִם** המכחישים אותו. ומדוע אם כן לא תנשא לכתחילה.

מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** – אכן כך היא כוונת המשנה, **עֵד אֶחָד אוֹמֵר מֵת, וְהִתִּירוּהָ לְהִנָּשֵׂא** על פי עדותו, אף שעדיין לא נשאת, **וּבָא אֶחָד וְאָמַר לֹא מֵת, לֹא תֵצֵא מֵהֶתֵּירָהּ הָרִאשׁוֹן**. כלומר, מה ששנינו 'אם נשאת לא תצא' הכוונה שלא תצא מהיתירה הראשון שהתירוה בית דין על פי העד הראשון, מפני שהעד הראשון שבא להתיר נחשב כשנים, ושוב אין השני נאמן להכחישו, וכפי שאמר עולא.

שנינו במשנה: **עֵד אוֹמֵר מֵת** ושנים אומרים לא מת, אף על פי שנשאת תצא. שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – הלא דין זה פשוט הוא, **דְּאֵין דְּבָרָיו שֶׁל** העד **אֶחָד** שאומר מת נחשבים **בְּמָקוֹם** שיש **שְׁנַיִם** כנגדו שהכחישוהו, ומדוע הוצרכו להשמיענו דין זה. משיבה הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** המשנה להשמיע דין זה אלא **בְּפִסּוּלֵי עֵדוּת** – באופן ששני העדים שהכחישו את הראשון הם פסולי עדות, ובאה המשנה לחדש שאפילו פסולי עדות כגון נשים יש בכוחם לבטל את עדותו של הראשון, **וְכִדְרַבִּי נְחֶמְיָה, דְּתַנְיָא, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד** לא נאמרו בו הלכות עדות, וכשם שעד אחד נאמן בה כך פסולי עדות נאמנים בה, ולפיכך **הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת** המעידים ואין עליך לבדוק אם כשרים הם או פסולים, **וְעָשׂוּ** בעדויות אלו **שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** – שתי נשים שבאו והכחישו עד אחר כשר, **כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** – כשני עדים כשרים שהכחישו עד אחד, כשם שאלו מבטלים עדותו של אחד, כך שתי נשים שהכחישו עד אחד מבטלות את עדותו, מחמת שהם רוב דעות והוא מיעוט, ואף אם כבר נשאת על פי עדות הראשון, תצא.

ביאור דברי המשנה ורבי נחמיה באופן אחר: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תפרש משנתנו באופן אחר, **כָּל הֵיכָא דַּאֲתָא** – שאכן בכל אופן שבא **עֵד אֶחָד כָּשֵׁר מֵעִיקָּרָא** – מתחילה, והעיד שמת הבעל והתירוה לינשא על פיו, אזי **אֲפִילּוּ** באו לאחר מכן **מֵאָה נָשִׁים** והכחישו אותו, **כְּעֵד אֶחָד דָּמְיָין** [–הם דומים], וכשם שעד אחד אינו יכול לבטל עדותו של הראשון שאמר מת, שכיון שנתקבלה עדותו הרי הוא חשוב כשנים, כך אפילו מאה נשים שאומרות לא מת אינן נאמנות להכחיש את העד הראשון שאמר מת. ועל כרחך דברי המשנה שאחד אומר מת ושנים אומרים לא מת, תצא, אינם אמורים באופן ששתי נשים מכחישות עד כשר, **אֶלָּא כְּגוֹן דַּאֲתַאי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא** – שמתחילה באה אשה והעידה שמת הבעל ונשאת אשתו לאחר על פיה, ובאופן זה מחדשת המשנה שאם באו אחר כך שתי נשים והעידו שלא מת הבעל, הרי הן נאמנות להכחיש את הראשונה, ואפילו אם כבר נשאת על פי העדות הראשונה תצא מבעלה. **וְתָרְצָהּ לִדְרַבִּי נְחֶמְיָה הָכִי** – וכך תפרש את דינו של רבי נחמיה, **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְלפיכך עָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים** המכחישות **בְּאִשָּׁה אַחַת כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים** המכחישים **בְּאִישׁ אֶחָד**, ובאופן זה תצא. **אֲבָל** באופן **שִׁשְּׁתֵּי נָשִׁים** מכחישות **בְּאִישׁ אֶחָד** – עד אחד כשר, אין הולכים בזה אחר 'רוב דעות' אלא **כְּפַלְגָּא וּפַלְגָּא דְּמֵי** – הרי הם כמחצה ומחצה, כלומר דינם שוה לעד אחד נגד עד אחד, שמבואר ברישא של המשנה שכיון שהתרנו את האשה על פי הראשון לא תצא מהיתירה הראשון, שהראשון נאמן כשנים, וכמו כן שתי נשים אינן נאמנות כנגדו להכחישו, ולא תצא מהיתירה הראשון.

שנינו במשנה: **שְׁנַיִם אוֹמְרִים מֵת וכו'** ועד אומר לא מת אף על פי שלא נשאת, תנשא. מקשה הגמרא: **מַאי קָמַשְׁמַע לָן** – מה באה המשנה להשמיענו בדין זה, הרי ודאי שאין עד אחד נאמן נגד שנים. ואם תשיב ותפרש שאף בדין זה מדובר **בְּפִסּוּלֵי עֵדוּת**, ובאו להשמיענו **כִּדְרַבִּי נְחֶמְיָה דְּאָזִיל בָּתַר** – שהולך אחר **רוֹב דֵּעוֹת**. יקשה מה חידוש יש בזה, **הַיְינוּ הַךְ** – הרי זהו מה שכבר למדנו ברישא של המשנה, שאחד אומר מת ושנים אומרים לא מת, אף על פי שנשאת תצא, משום שהולכים אחר רוב דעות ובטלה עדות העד. מתרצת הגמרא: מהדין ששנינו ברישא אין ראיה, שכן **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תאמר **כִּי אֲזִלְינַן בָּתַר רוֹב דֵּעוֹת** – אימתי הולכים אחר רוב דעות ומקבלים דברי השנים הפסולים המכחישים את היחיד, **לְחוּמְרָא** – כאשר יוצא מכך חומרא כמו בדין הקודם במשנה שהשני פסולי עדות אומרים לא מת, והאמינום להחמיר ולהוציאה מן השני שנשאת לו. **אֲבָל לְקוּלָא** – כאשר יוצא מכך קולא, כגון בסיפא שהשנים אומרים שמת ומותרת להנשא, **לֹא** –

המשך בעמוד מט

המשך ביאור למס' יבמות ליום שני עמ' ב

פִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת. מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, שנאסרה עליו משום 'אחות זקוקתו'. וְאֶת אִשֶּׁת אָחִיו מוציא בַּחֲלִיצָה, שאינו רשאי לייבמה, שכן היא אחות אשתו מדרבנן, ולכך פוטרה בחליצה.

דין נוסף באופן שאחת מקודשת מן התורה ואחת מדרבנן: שְׁנֵי אַחִין אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ, נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת פִּקֵּחַת, והיינו שהחרש נשוי לחרשת והפקח לפקחת, וּמֵת הַחֵרֵשׁ בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת. תֵּצֵא החרשת לשוק מִשּׁוּם שהיא ערות אֲחוֹת אִשָּׁה, שהרי אשתו של פקח מקודשת לו מן התורה, ונמצאת אחותה 'אחות אשה'. ואם מֵת הַפִּקֵּחַ בַּעַל הַפִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת. הרי זה מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, כיון שאחותה זקוקה לו ליבום מן התורה, והרי אשתו נאסרת עליו משום 'אחות זקוקתו'. וְאֶשֶׁת אָחִיו אֲסוּרָה לְעוֹלָם – אינה יכולה להינשא לשום אדם, לפי שמן התורה היא זקוקה ליבום לחרש, והלה אינו יכול לחלוץ שאין חרש חולץ, וכמו כן החרש אינו יכול ליבמה שכן היא 'אחות אשתו' מדרבנן, ואסורה עליו.

המשנה מביאה מה הדין כשהיו שתי הנשים 'נכריות' [שאינם אחיות]: שְׁנֵי אַחִין אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ, נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי נָכְרִיּוֹת פִּקְחוֹת, וּמֵת הַחֵרֵשׁ בַּעַל פִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת. אוֹ חוֹלֵץ אוֹ מְיַבֵּם, שכן יבמה זו שהיתה נשואה לאחיו מדרבנן נפלה לפניו ליבום מדרבנן ואינה אסורה לו. ואם מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל פִּקֵּחַת. כּוֹנֵס – מייבם אותה [אך אינו יכול לחלוץ, שכן אין חרש חולץ], וְאֵינוֹ מוֹצִיא לְעוֹלָם – אינו יכול לגרשה לעולם, שחרש שאין בו דעת אין גיטו [המועיל מדרבנן] יכול להפקיע את זיקת יבומי אשת אחיו המת שהיתה זקוקה לו מן התורה ויבמה.

דין נוסף בענין שתי נשים 'נכריות': שְׁנֵי אַחִין פִּקֵּחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי נָכְרִיּוֹת, אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת, מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת, כּוֹנֵס את היבמה החרשת, שכן אינו יכול לחלוץ לה משום שאין חליצה לחרשת. וְאִם רָצָה לְהוֹצִיא אותה אחר שכנסה, יוֹצִיא בגט. ואם מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל חֵרֶשֶׁת, אוֹ חוֹלֵץ אוֹ מְיַבֵּם.

דין נוסף בענין זה: שְׁנֵי אַחִין אֶחָד חֵרֵשׁ וְאֶחָד פִּקֵּחַ נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי נָכְרִיּוֹת אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת פִּקֵּחַת, היינו שהחרש נשוי לחרשת והפיקח לפיקחת, וּמֵת חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת, מַה יַּעֲשֶׂה פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת. כּוֹנֵס את היבמה, ואינו יכול לחלוץ לה שכן חרשת אינה בחליצה. וְאִם רָצָה לְהוֹצִיא אותה אחר שכנסה, יוֹצִיא בגט. ואם מֵת פִּקֵּחַ בַּעַל פִּקֵּחַת, מַה יַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בַּעַל חֵרֶשֶׁת כּוֹנֵס את היבמה, שכן חרש אינו יכול לחלוץ. וְשוּב אֵינוֹ מוֹצִיא בגט לְעוֹלָם, שגירושי חרש אינם מועילים אלא מדרבנן, ואינם יכולים להפקיע זיקת יבומו שהיא מן התורה.

גמרא

הגמרא דנה בטעם שתקנו נישואין לחרש ולא תקנו לשוטה: אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, מַאי שְׁנָא חֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת דְּתַקִּינוּ לְהוּ רַבָּנַן נִשּׂוּאִין – מה שונה חרש וחרשת שלהם תקנו להם חכמים נישואין, על אף שאין להם דעת ומן התורה אין להם קנין קידושין. וּמַאי שְׁנָא דְּשׁוֹטֶה האיש וְשׁוֹטֶה האשה דְּלֹא תַּקִּינוּ לְהוּ רַבָּנַן נִשּׂוּאִין. וראיה לכך שלא תקנו להם נישואין, דְּתַנְיָא בברייתא, שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁנָּשְׂאוּ נָשִׁים, וּמֵתוּ בלא בנים, נְשׂוֹתֵיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּיבּוּם. והיינו משום שאין להם נישואין אפילו מדרבנן לכן פטורות מחליצה ויבום, ומדוע לא תקנו להם חכמים נישואין. משיבה הגמרא: חֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת, דְּקַיְימָא תַּקָּנְתָּא דְּרַבָּנַן – שיש קיום לתקנת חכמים שתקנו להם נישואין, לפי שדרכם להיות שלום ביניהם, תַּקִּינוּ לְהוּ רַבָּנַן נִשּׂוּאִין. אבל שׁוֹטֶה וְשׁוֹטֶה דְּלֹא קַיְימָא תַּקָּנְתָּא דְּרַבָּנַן – שלא תתקיים בהם תקנת חכמים, מפני שלא יחיו בשלום זה עם זה, דְּהָרֵי אֵין אָדָם דָּר עִם נָחָשׁ בְּכִפֵּיפָה אַחַת – בתוך קופה אחת בשלום, וכמו כן אין אדם יכול לדור עם שוטה בשלום, ולכך לֹא תַּקִּינוּ להם רַבָּנַן נִשּׂוּאִין.

עתה מבארת הגמרא הטעם שלא תקנו נישואין לקטן. שואלת הגמרא: וּמַאי שְׁנָא קָטָן דְּלֹא תַּקִּינוּ רַבָּנַן נִשּׂוּאִין וְחֵרֵשׁ תַּקִּינוּ לֵיהּ רַבָּנַן נִשּׂוּאִין – מה שונה קטן שלא תקנו לו חכמים נישואין, לחרש שתקנו לו חכמים נישואין. משיבה הגמרא: חֵרֵשׁ דְּלֹא אָתֵי לְכְלַל נִשּׂוּאִין תַּקִּינוּ רַבָּנַן נִשּׂוּאִין – חרש, כיון שלולי התקנה לא היה בא לעולם לכלל נישואין, תקנו לו חכמים נישואין כדי שלא יבטל פריה ורביה, אבל קָטָן, דְּאָתֵי – כיון שאף בלא תקנה יבוא לִכְלַל נִשּׂוּאִין לכשיגדל, לֹא תַּקִּינוּ רַבָּנַן נִשּׂוּאִין.

מקשה הגמרא: וַהֲרֵי קְטָנָה שהיא יתומה מאביה, דְּאַתְיָא – שהיא עתידה לבוא לִכְלַל נִשּׂוּאִין לכשתגדל, וְתַקִּינוּ רַבָּנַן נִשּׂוּאִין – ואף על פי כן תקנו לה חכמים שמשיאים אותה אמה ואחיה. הרי מוכח שאף במקום שתבוא לידי קידושין מן התורה, תקנו לה חכמים קידושין מדבריהם, ומדוע בקטן לא. מתרצת הגמרא: הָתָם – שם בקטנה, הטעם שתקנו לה חכמים נישואין, כדי שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ [בָהּ] מִנְהַג הֶפְקֵר, שאם לא תנשא אין לה מי שישמרנה, וינהגו בה מנהג הפקר בזנות.

הגמרא מבררת את ההבדל שבין קטנה הממאנת ויוצאה לנישואי חרשת שאין בהם מיאון: וּמַאי שְׁנָא קְטַנָּה דְּמְמָאֲנָה – מה שונה יתומה שהשיאוה אמה ואחיה מתקנת חכמים, שהוסיפו ותיקנו לה חכמים שיכולה למאן בקידושיה ולצאת, וּמַאי שְׁנָא חֵרֶשֶׁת דְּלֹא מְמָאֲנָה – ומה שונה חרשת שאף היא קידושיה אינם אלא מתקנת חכמים, ומכל מקום לא תקנו לה חכמים שתוכל להפקיע את קידושיה על ידי מיאון, הלא שניהם אינם אלא נישואין דרבנן. מתרצת הגמרא: חכמים לא תקנו שחרשת תוכל למאן, דְּאִם כֵּן תוכל למאן,

---

אגרות קודש

ב"ה, י"ז סיון, תשי"ד

ברוקלין.

שלום וברכה!

... ובימים אלו דאחר קבלת התורה הנקראת תורת חיים ותורת עולם, שאחד הפירושים בזה זהו שמכניסה חיים גם בעניני עולם, הנה יה"ר מהשי"ת שכל אחד ואחד מאתנו יראה את זה בהד' אמות שלו ושל ב"ב שיחיו ויראה את זה גם כפשוטו שיהי' להם א לעבעדיקער געזונטער פרייליכער זומער און א געזונטען פרייליכען תמיד.

בברכה.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

מט קוץ[תלד] הַמֻּנָּח[תלה] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[תלו] - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת מִד' אַמּוֹת עַד שֶׁיְּסַלְּקֶנּוּ לְצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים, וּבְכַרְמְלִית מְטַלְטְלוֹ כְּדַרְכּוֹ אֲפִלּוּ הַרְבֵּה בַּעֲקִירָה אַחַת[תלז], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא יְזוֹקוּ[תלח] בָּהּ רַבִּים[תלט], וּבִמְקוֹם הֶזֵּק רַבִּים לֹא גָּזְרוּ עַל שְׁבוּת[תמ] טִלְטוּל ד' אַמּוֹת בְּכַרְמְלִית, אוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת מִד' אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְטִלְטוּל מֻקְצֶה[תמא-תמב]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף מט

ביאורי הלכה

תלד] קוץ – הוא הדין לכל דבר מזיק אחר, ולפיכך, מותר לסלק רסיסי זכוכית, מחט או מסמר וכל חפץ מוקצה אחר מן המקום שעלולים רבים להינזק בו[411]. וכן מותר לפזר מלח, אפר או חול, אפילו הוא מוקצה, ברחוב שנתכסה קרח או שמן והוא חלק, כדי למנוע החלקת ההולכים שם[412]. ולעת הצורך מותר לפנות שלג מן הרחוב על מנת למנוע החלקת העוברים ושבים שם[413].

תלה] המונח – אף אם היה מונח כבר מערב שבת ויכלו לפנותו קודם השבת[414].

תלו] ברשות הרבים – גם אם ההיזק נראה לעיניים, כל עוד יש חשש שבחוסר שימת לב יינזקו בו – מותר לטלטלו.

תלז] בעקירה אחת – איסור טלטול בכרמלית בעקירה אחת – מדרבנן.

תלח] שמא יזוקו – היזק הגוף, אבל אסור לטלטל מוקצה במקום היזק ממון[415].

תלט] בה רבים – ולפעמים גם יחיד[416].

תמ] על שבות – במקום נזק וצער התירו גם צידה דרבנן[417].

תמא] וטלטול מוקצה – במקום חשש היזק של רבים מותר לטלטל מוקצה גם ברשות היחיד.

תמב] וטלטול מוקצה – סולם קטן שאין משתמשין בו אלא בתוך הבית מותר לטלטלו, אבל סולם גדול שעשוי לעלות בו על גג הבית אסור לטלטלו, אפילו לצורך גופו ומקומו, אבל מותר לעלות ולירד עליו ואין חוששין שמא יזיזנו מעט, דאף אם יזיזנו הוא דבר שאינו מתכוין ומותר[418].

ציונים והוספות

411) ואם הוא ברשות הרבים גמורה מותר לסלקם רק על פי אופני הטלטול המבוארים בסעיף זה.

412) והוא שהרחוב סלול או מרוצף ואינו רשות הרבים גמורה.

413) אם הוא סלול ומרוצף וכן אינו רשות הרבים גמורה, ומכל מקום, אם אפשר, יעשה כל זה על ידי נכרי, ועל ידו אפשר לפנות שלג אף ברשות הרבים גמורה שאסור לטלטל בה (שש"כ פכ"ה סעיפים י־יא).

414) כן משמעות שוע"ר, וראה לעיל הערה ערב, ובתהל"ד ס"ק כד.

415) ראה לעיל הערה רעא.

416) ראה לעיל הערה ער.

417) אף אם אין בזה סכנה, אבל לא התירו במקום שמטרידו בלבד (כדלהלן סימן שטז סי"ח לעניין סילוק פרעוש שעלול לעקוץ); ובסי' שלד נתבאר דין כיבוי דליקה (שאסור מדרבנן) במקום היזק דרבים.

418) קצות השלחן סי' קח סעיף י, והובא כאן שהוא מקומו בשו"ע על פי בדה"ש שם ס"ק יט וז"ל: דין זה דסולם חסר בשולחן־ערוך אדמו"ר סי' ש"ח, ובזה מובן מה שרשום בתחילת הסימן שבו צ' סעיפים ולא נמצא בו רק פ"ט סעיפים, והיינו לפי שנאבד הסעיף הזה דסולם, והעתקתי אותו מהל' יו"ט מסי' תקי"ח עיי"ש.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות עירובין לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שפט נכרי שיש לו חלון פתוח למבוי ובו סעיף אחד:

א נכרי הדר במבוי ויש לו חלון אחורי ביתו פתוח לבקעה או לקרפף אפילו אין בחלון אלא ד' טפחים על ד' טפחים אינו אוסר על בני מבוי אפילו מכניס ומוציא גמלים וקרונות דרך המבוי כל היום מפני שחפץ יותר באותו שפתוח לו מאחוריו לבדו שיש לו אויר הרבה שם ונעשה פתחו למבוי כאילו אינו רגיל בו שאינו אוסר והוא שיש בבקעה או בקרפף יותר מבית סאתים שאוירו רב אבל בית סאתים קטן הוא ואינו נוח לו יותר מהמבוי.

וישראל שיש לו פתח למבוי ופתח מאחריו לקרפף ושכח ולא עירב אם הקרפף יותר מבית סאתים אוסר על בני מבוי לפי שאין הקרפף ראוי לו להשתמש בו בשבת שאין מטלטלין בו אלא בד' אמות ואם הוקף לדירה אפילו הוא יותר מבית סאתים אינו אוסר [ואם הוא בית סאתים אף

שלא הוקף לדירה אינו אוסר] כיון שהקרפף ראוי לו להשתמש בו בכלים ששבתו בתוכו אבל כלים ששבתו בבית אסור להוציאם לתוכו כמו שנתבאר בסי' שנ"ח ושע"ב:

חלק ב סימן שצ מבוי שצדו אחד נכרי וצדו אחד ישראל:

א מבוי שדרים בו נכרי וישראל אחד שמותר לטלטל במבוי כמו שיתבאר בסי' שצ"א ויש בית אחד אצל ביתו של זה ואינו פתוח למבוי זה אלא למבוי אחר או לרשות הרבים ויש חלון בינו לישראל הדר במבוי זה אינו יכול לערב עמו ע"י החלון שביניהם כדי להוציא כליו למבוי זה דרך ביתו של זה הפתוח למבוי זה לפי שאסור לעשות סיוע ליחיד הדר עם נכרי כמו שנתבאר בסי' שפ"ב ואפילו אם ישראלים רבים דרים בחצר אחת הרי הם כיחיד לענין טלטול במבוי כמו שיתבאר בסי' שצ"א אבל אם יש פתח ביניהם יכול לערב עמו כמו שנתבאר בסי' שפ"ב:

* * *

ב מבוי שדרים בו ישראלים ונכרי בענין שהנכרי אוסר עליהם במבוי ויש חלונות פתוחות בשכונות הישראלים מבית לבית או מחצר לחצר ועירבו יחד ע"י החלונות שביניהם אף על פי שנעשו כאנשי בית אחד ומותרים להוציא ולהכניס דרך חלונות מבית לבית ומחצר לחצר הרי אלו אסורים להשתמש במבוי דרך פתחיהם עד שישכרו מן הנכרי שע"י עירוב אינן נעשים כיחיד במקום נכרי כמו שנתבאר בסי' שפ"ב:

חלק ב סימן שצא דין ביטול רשות לאותן ששכחו לערב:

א ככל משפטי ביטול למי ששכח ולא עירב בחצירו כן הוא במבוי שאם שכחה חצר אחת ולא נשתתפה מבטלת רשותה לשאר בני המבוי או הם לה וכשהיא מבטלת להם היא נעשית כאורח אצלם אע"פ שיש בה דיורים הרבה ואין הרבים נעשים אורחים, מכל־מקום לענין טלטול במבוי כל הדיורים שבחצר נחשבים כדירה אחת כיון שכולם יוצאים למבוי בפתח אחד דהיינו בפתח החצר ובפתח זה הוא שאוסרים במבוי ולכן נעשית החצר לענין לאסור במבוי כאילו הוא בית אחד שדרים בו רבים.

לפיכך ככל משפטי ישראל עם הנכרי בחצר כן הוא במבוי או בעיר המוקפת חומה שאין איסור לטלטל במבוי או בעיר של נכרים עד שיהיו שתי חצירות של ישראל פתוחות לתוכן והן אוסרות זו על זו אזי צריך לשכור מן הנכרים אבל בחצר אחת של ישראל אפילו יש בה הרבה בתים הם חשובים כיחיד לענין טלטול בעיר ואין צריך לשכור מן הנכרים.

והוא שתהא העיר מוקפת לדירה כמו שנתבאר בסי' שס"ג וסתם עיירות מוקפות לדירה שבונין בתים תחלה ואחר כך מקיפים אותם אבל סתם מבצרים (שקורין שלא"ס) אינן מוקפים לדירה:

* * *

ב כשיש בעיר ב' חצרות של בתי ישראל צריכים לשכור מכל חצר וחצר של נכרי ואין מועיל מה שישכרו משר העיר.

במה דברים אמורים בשר שאין הבתים שלו וגם אין לו רשות להשתמש בבתי בני העיר כלל ואפילו בשעת מלחמה שצריך להושיב אנשי המלחמה וכלי מלחמתם בבתי בני העיר אינו נעשה על פי השר אלא על פי עצה והנהגת יועצי המדינה כמנהג קצת עיירות שאין למלך ולשר עליהם שררה ושולטנות כי־אם לגבות מיסים ידועים ולשפוט משפטיהם אבל שאר צרכי העיר אינם נעשים רק על פי יועצי המדינה ומנהיגיה אבל עיירות שצרכיהן אינם נעשים אלא על פי המלך או השר והנהגתם או על פי הממונים שלהם ודאי ששכירות מהשר ההוא או מהממונה או אפילו משכירו ולקיטו (שבביתו) מועיל שהרי יש לו רשות להושיב אנשיו וכלי מלחמתם בבתי בני העיר בשעת מלחמה שלא מדעתם וכל מי שיש לו רשות להניח חפציו בבית הנכרי או בחצרו נעשה כשכירו ולקיטו ויכול להשכיר רשותו שלא מדעתו ואפילו שכירו ולקיטו של זה הנעשה כשכירו ולקיטו יכול להשכיר כמו שנתבאר בסימן שפ"ב:

ג ישראלים הדרים בחצר אחת בעיר של נכרים המוקפת חומה ועברו ישראלים אחרים דרך שם ונתאכסנו בחצר אחרת של נכרי אינם אוסרים בעיר עד לאחר ל' יום כמו שנתבאר בסימן ש"ע באורח שנתארח בחצר אלא שהאורחים יש אומרים שהם אסורים לטלטל מחצירן למבוי שישראל הדר בעיר אוסר עליהם כל מבואות העיר מטעם שנתבאר שם.

אבל ישראל אחד הדר בחצר שדרים בה נכרים מותר לישראל אחר שאינו מתאכסן בחצר זו להוציא ולהכניס מבתי הנכרי או מבית הישראל לחצר ואין ישראל הדר שם אוסר עליו הואיל והוא אינו שובת כלל בחצר זו ואורח גמור הוא אצל זה:

* * *

חלק ב סימן שצב דין עירובין לעיר:

א עיר שהיתה קנין יחיד שבנאה יחיד לעצמו שישכירנה לרבים שאין זו דומה כלל לרשות הרבים גמורה אם הכשירו מבואותיה כהלכתם בלחי או קורה או צורת פתח או בדלתות כמו שנתבאר בסימן שס"ד הרי הם יכולים להשתתף כולם שיתוף אחד ויטלטלו בכל העיר ואינם צריכים לשייר ממנה כלום אפילו נעשית של רבים שמכרה אחר כך לרבים וכן אם בנאה להושיב בה דיורין ושייר לעצמו דרכים ופלטיות כדרך שהמלכים עושים הרי זו עיר של יחיד ומשתתפים כולם שיתוף אחד (אפילו מכרה אח"כ לרבים) וכן אם היתה של רבים מעולם ואין לה אלא פתח אחד אין זו דומה לרשות הרבים ומשתתפין כולם שיתוף אחד.

אבל אם היתה של רבים ויש לה ב' פתחים שהעם נכנסים בזו ויוצאים בזו שהיא דומה לרשות הרבים אע"פ שהכשירו מבואותיה כהלכותיה אין מערבין את כולה אפילו נעשית אח"כ של יחיד כי שמא תחזור ותיעשה של רבים אלא משיירין ממנה מקום אחד אפילו בית אחד ומשתתפים השאר ויהיו אלו המשתתפים מותרים בכל העיר חוץ מאותו מקום ששיירו שאסורים להוציא לשם כלים ששבתו

בבתיהם ויהיו אותם הנשארים מותרים במקומם בשיתוף שעושים לעצמם אם הם רבים ואסורים בשאר כל העיר בכלים ששבתו בבתיהם ודבר זה משום היכר הוא כדי שידעו שהעירוב התיר להם לטלטל בעיר זו שרבים בוקעים בה ודומה לרשות הרבים שהרי המקום שנשאר שלא נשתתף עמהם אין מטלטלין בו אלא אלו לעצמן ואלו לעצמן אבל אם לא היה שיור היה העירוב משתכח והיתה משתכחת תורת רשות הרבים ע"י שרואין שמטלטלין בעיר זו הדומה לרשות הרבים.

ולדברי האומרים שכל רשות הרבים שאין ס' רבוא בוקעין בה בכל יום אינה רשות הרבים גמורה שבפחות מס' רבוא אינה נקראת בקיעת רבים אין צריך לעשות שיור לעיר של רבים אלא א"כ ששים רבוא בוקעים בה בכל יום וע"ז סומכין עכשיו שאין נוהגין לעשות שיור לשום עיר:

* * *

ב עיר של רבים שיש לה פתח אחד וסולם במקום אחר בחומתה אין הסולם שבחומה נחשב כפתח להצריכה שיור שהסולם אינו נחשב כפתח אלא להקל אבל לא להחמיר כמו שנתבאר בסי' שע"ה ואפילו העמיד הרבה סולמות זה בצד זה ברוחב יותר מעשר אינם מבטלים החומה אשר שם מתורת מחיצה.

ואם יש לה שני פתחים ויש אשפה לפני אחד מהם (שמונעת בקיעת הרבים שם) הרי זו כאילו אין לה אלא פתח אחד:

ג הבתים שמניחים אותם שיור לעיר אע"פ שאינם פתוחים לעיר אלא אחוריהם לעיר ופניהם לחוץ ואין להם חלונות לעיר שאפילו אם רצו להשתתף יחד אינן יכולים ואפילו הוא רק בית אחד ואפילו הוא בית הבקר או בית התבן שאין צריך לערב כלל עושים אותם שיור ומערבים את השאר.

אבל בתי הנכרים יש אומרים שאינם מועילים לעשותם שיור לעיר ויש מתירין:

ד עיר שנשתתפו כל יושביה חוץ ממבוי אחד הרי זה אוסר על כולם ואם בנו איצטבא גבוהה ד' טפחים על פתח המבוי אינו אוסר עליהם שהרי סילק עצמו מלהשתמש במבואותיהם ואע"פ שעובר בהם בשבת אין העברה ברגל בלבד אוסרת כיון שסילק עצמו מתשמיש כמו שנתבאר בסי' שפ"ו.

אבל אם נשתתפו כל המבואות אע"פ שלא נשתתפו יחד אלא מבוי מבוי בפני עצמו אינן אוסרים זה על זה מפני שהיא רגל המותרת במקומה ואינה אוסרת שלא במקומה בהעברה בלבד כיון שאינה משתמשת שם בשבת שהרי לא עירבה עמהם.

וכשמערבין מבוי מבוי בפני עצמו אין צריך לשייר כלום שאין לך שיור גדול מזה שכל אחד נעשה שיור לחבירו.

במה דברים אמורים בעיר שהיתה של רבים מעולם שמעולם הוצרכו לשיור אבל עיר שהיתה של יחיד אפילו נעשית של רבים כיון שאין צריכין לשיור והורגלו לערב כל המבואות יחד בשיתוף אחד הרי נעשו כולם כמבוי אחד ואי אפשר להם ליחלק ולערב מבוי מבוי בפני עצמו אלא א"כ יבנה כל אחד איצטבא על פתחו לחלוק רשותו מהם כדי שלא יאסור על כולם:

* * *

ה ואפילו עיר שהיתה של רבים מעולם אם היא מוקפת חומה גבוה י' טפחים ויש לה דלתות להתיר רשות הרבים שבתוכה אין מערבין אותה לחצאין לארכה דהיינו שמבואות שבצד זה של רשות הרבים יערבו עירוב אחד והמבואות שבצד הב' יערבו עירוב אחד ואפילו בני צד האחד רוצים ליתן כל רשות הרבים לצד הב' שהם ישתמשו בה בשבת מבתיהם ולא הם אין זה מועיל כלום שהרי גם הם צריכים לעבור ברשות הרבים בשבת ואוסרים אותה על בני צד הב' בדריסת רגלם והוא הדין אפילו בני מבוי אחד אין יכולים לחלוק המבוי לארכו שבני צד זה יערבו לעצמן ובני צד זה לעצמן כיון ששניהם עוברים בו בשבת ואוסרים זה על זה בדריסת רגלם כל שלא סילקו עצמן מתשמיש דהיינו שיבנה כל אחד איצטבא על פתח חצרו כמו שנתבאר בסי' שפ"ו.

אבל יכולים לחלוק העיר לרוחב דהיינו שב' הצדדים של רשות הרבים שאצל פתח זה מערבין לעצמן וב' הצדדים שאצל פתח השני מערבין לעצמן.

ובלבד שיעשו צורת פתח באמצע רשות הרבים או באמצע המבוי במקום שמתחלקים בעירובן כדי לחלוק רשות זו מזו שלא תהא כל אחת פרוצה במילואה למקום האסור לה שהרי אלו אסורים להשתמש מבתיהם לכאן ואלו אסורים לכאן כיון שלא עירבו יחד ואם אמצע המבוי או אמצע רשות הרבים במקום שמתחלקים שם אינו רחב יותר מעשר אמות די בפס רחב ד' טפחים או ב' פסין של ב' משהויין שהם מועילים לחלק רשויות כמו שנתבאר בסי' שס"ג אבל איצטבא אינה מועלת במקום דריסת הרבים.

(וכשעשו צורת פתח או ב' פסין משהויין או פס ד' ונחלקו רשות זו מזו אזי אע"פ שעוברים זה על זה בשבת אין בכך כלום מפני שזה דומה לב' חצרות זו לפנים מזו שפנימית שהיא רגל המותרת במקומה אינה אוסרת על החיצונה בדריסת רגלה בלבד בלא תשמיש הואיל ועיקר תשמיש החיצונה הוא לבני החיצונה.

* * *

ואע"פ שהפנימית יש לה ג"כ רשות להשתמש בה בחול מ"מ כיון שעכשיו בשבת מסתלקת היא מלהשתמש בחיצונה מפני שלא עירבה עמה הרי זה מועיל לשלא תאסר על החיצונה בהעברה ברגל בלבד הואיל ואין תשמיש החיצונה שוה לשניהם אלא הוא לבני החיצונה יותר מלבני הפנימית כמ"ש בסי' שפ"ו אף כאן כיון שנחלקו רשויות ובני רשות זו סילקו עצמן להשתמש ברשות זו בשבת הרי זה מועיל הואיל ואינן שוות לשניהם שכל אחת היא צריכה לאותם הדרים שם ואינה צריכה כל כך להדרים אצל רשות השניה שהרי יש להם רשות שלפניהם שיכולים להשתמש בה כל חפצם ויש להם ג"כ פתח לצאת בו אם ירצו לפיכך אין אותם שאין דרים שם אוסרים על הדרים שם בדריסת רגלם בלבד.

ואפילו מבוי שאין לו אלא פתח אחד וחלקוהו לרחבו בצורת פתח או בפסין אין הפנימים אוסרים על החיצונים כמ"ש בסי' שס"ג מפני שדומה לב' חצרות זו לפנים מזו שתשמיש החיצונה אינו שוה לשניהם.

משא"כ כשחלקוהו לארכו שתשמיש המבוי שבאמצע הוא שוה לבני ב' הצדדים לכן הם אוסרים זה על זה אפילו בדריסת רגל בלבד אע"פ שסילקו עצמן מתשמיש מחמת שלא עירבו עד שיעשו סילוק במעשה דהיינו איצטבא על פתח כל חצר וחצר כמו שנתבאר בסי' שפ"ו).

וכן כשעושין שיור לעיר של רבים אם השיור אינו מבוי שלם אלא משיירים מקצתו בלבד שמערב לעצמו צריכים לחלוק שם רשויות בצורת פתח או בפסין אם אינו רחב יותר מעשר.

ואפילו בעיר של יחיד מועילים פסין וצורת פתח לחלוק רשויות שיערבו אלו לעצמן ואלו לעצמן אף על פי שהורגלו כבר לערב יחד שיתוף אחד.

אבל לחי וקורה שבפתחי המבואות אף על פי שהם מועילים להכשיר המבואות אינן מועילים לחלקם ולסלקם זה מזה לענין עירוב שיערבו אלו לעצמן ואלו לעצמן בעיר של יחיד או אפילו בעיר של רבים לענין שאם מבוי אחד לא שיתף אפילו לעצמו שלא יאסור על כולם בלא איצטבא:

'לקוטי תורה' פרשת נשא – הפרשה החסידית

ה. וּבְנֵי גֵּרְשׁוֹן הָיוּ נוֹשְׂאִים אֶת **יְרִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן**, שֶׁהֵם בְּבְחִינַת **הַמַּקִּיפִים**. וּבָהֶם נֶאֱמַר (נשא ד, כז): "עַל פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כו'", כִּי הַיְרִיעוֹת הָיוּ מִ"תְּכֵלֶת כו'" – נֶגֶד שִׁשָּׁה מִדּוֹת.

וְהִנֵּה, לְהָבִין לָמָּה שֹׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת בִּבְחִינַת מַקִּיפִים?

וְהָעִנְיָן:

כִּי עִם הֱיוֹת שֶׁהַמִּדּוֹת הֵם **נוֹלָדִים מֵהַשֵּׂכֶל**, שֶׁעַל יְדֵי שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בִּגְדוּלַת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' וְ'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין' – עַל יְדֵי זֶה נוֹלָדִים הַמִּדּוֹת לִהְיוֹת כְּלוֹת־הַנֶּפֶשׁ; אָמְנָם שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַמִּדּוֹת הֵם לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, הַיְינוּ מִן הָ**רָצוֹן** שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, חָכְמָה־וּבִינָה.

וְכֵן לְמַעְלָה, הַמִּדּוֹת דְּזָ"א נוֹלָדִים מֵחָכְמָה־וּבִינָה, אָמְנָם שָׁרְשָׁן וּמְקוֹרָן – מֵחַג"ת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין, שֶׁהֵם הַמִּדּוֹת־שֶׁבָּרָצוֹן, הַנִּקְרָא כֶּתֶר. וְהֵן הַנִּקְרָאִים בַּזֹּהַר (חֵלֶק ג רמט, ב) "טוּרֵי חֲשׁוֹכָא", כִּי הַמִּדּוֹת נִקְרָאִים "הָרִים", וּמִדּוֹת־שֶׁבָּרָצוֹן נִקְרָאִים "טוּרֵי **חֲשׁוֹכָא**" לְפִי שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְאֵינָם מוּשָׂגִים. (וְלָכֵן שֹׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת – מִבְּחִינַת מַקִּיפִים, "וּימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי"[72]).

וְהִנֵּה, אַף עַל פִּי שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת־דְּזָ"א הוּא מֵחַג"ת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין, עִם כָּל זֶה אֵין עֲרוֹךְ בֵּינֵיהֶם. וּכְמוֹ אַבְרָהָם, שֶׁהָיָה מִבְּחִינַת חֶסֶד־דְּזָ"א, אָמַר עַל עַצְמוֹ (וַיֵּרָא יח, כז): "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר", כִּלּוֹמַר, שֶׁלְּגַבֵּי מְקוֹר הַחֶסֶד הוּא כְּמוֹ עֵרֶךְ הָאֵפֶר שֶׁנִּשְׁאָר מִן הָעֵץ אַחַר שֶׁנִּשְׂרַף לְגַבֵּי עַצְמִיּוּת הָעֵץ, שֶׁאֵינוֹ בְּעֵרֶךְ כְּלָל – וְכָךְ עֵרֶךְ הַחֶסֶד־דְּזָ"א לְגַבֵּי חֶסֶד דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין. כִּי חֶסֶד דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין הוּא רַק בְּחִינַת **מָקוֹר וְשֹׁרֶשׁ** הַמִּדּוֹת, וְלֹא מִדּוֹת מַמָּשׁ.

(וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, מִתִּיקוּת הַתַּפּוּחַ, הַנִּמְשָׁךְ מֵהַמַּזָּל הַמַּכֶּה בּוֹ וְאוֹמֵר לוֹ גְּדֵל[73], שֶׁאֵין בְּהַמַּזָּל מֵעֵרֶךְ וּמַדָּה הַמִּתִּיקוּת **גַּשְׁמִי**, אֶלָּא שָׁם הוּא עַל דֶּרֶךְ מְשַׁל עֲרֵיבוּת וּמִתִּיקוּת **רוּחָנִיִּים**, וּבְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת נַעֲשָׂה מִתִּיקוּת גַּשְׁמִי – כַּךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, אֵין עֵרֶךְ מִדּוֹת־דַּאֲצִילוּת לְגַבֵּי הַמִּדּוֹת־שֶׁבַּכֶּתֶר, שֶׁהֵם רַק מָקוֹר וְשֹׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת.

וְזֶהוּ עִנְיָן "**אָב הָרַחֲמִים**", הַיְינוּ שֶׁהוּא **מָקוֹר** וְשֹׁרֶשׁ לְמִדַּת **הָרַחֲמִים**, אֲבָל "**אָב הָרַחֲמָן**" הַיְינוּ שֶׁהוּא רַחֲמָן בְּמִדַּת **רַחֲמָנוּת מַמָּשׁ**. וְהַיְינוּ בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת. וְלָכֵן אוֹמְרִים "אָב הָרַחֲמִים" בִּתְפִלַּת מוּסָף, וְכֵן בְּנְעִילָה דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[74]).

וְהִנֵּה, כְּדֵי לְחַבֵּר אֶת הַמִּדּוֹת־דְּזָ"א לְשָׁרְשָׁן וּמְקוֹרָן – הוּא עַל יְדֵי "יָד **הַגְּדוֹלָה**". וְזֶה הָיָה בְּחִינַת "אַהֲרֹן כֹּהֵן **גָּדוֹל**", שֶׁהוּא מִבְּחִינַת חֶסֶד דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין, שֶׁנִּקְרָא "יָד הַגְּדוֹלָה".

וְלָכֵן מֵת אַהֲרֹן וְנִקְבַּר "בְּהֹר הָהָר"[75], כִּי הַמִּדּוֹת־דְּזָ"א נִקְרָאִים "**הָרִים**", וּ**מְקוֹרָן** – הַמִּדּוֹת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין – נִקְרָא "**הֹר הָהָר**", וְשָׁם הוּא שֹׁרֶשׁ הַדִּיקְנָא – "זְקַן אַהֲרֹן" (תְּהִלִּים קלג, ב).

וְלָכֵן הָיָה יָכוֹל לְהַמְשִׁיךְ הַמִּדּוֹת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין שֶׁיִּתְלַבְּשׁוּ בַּמִּדּוֹת דְּזָ"א.

---

72. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מַעְנְיָן זֶה בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "שְׂיֹמְנִי כַחוֹתָם". וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין בֵּיאוּר עִנְיָן הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה" – בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ.

73. (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה י, ו. זֹהַר חֵלֶק א רנא, א. הַשְׁמָטוֹת לְזֹהַר חֵלֶק א' סִימָן א. מוֹרֶה נְבוֹכִים חֵלֶק ב', פֶּרֶק י).

74. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מַעְנְיָן "אָב הָרַחֲמִים": בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה". וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר".

75. (מַסְעֵי לג, לט).

לָכֵן שְׁמוֹ **אַהֲרֹן**, פֵּירוּשׁ: **א' הָר ן'** – הַיְינוּ הַמִּדּוֹת שֶׁבַּבְּתֶר. כִּי **אַלְף** אוֹתִיּוֹת **פֶּלֶא**[76] כו', וְאַחַר כַּךְ כְּשֶׁהוּא מַשְׁפִּיעַ וּמַמְשִׁיךְ אוֹתָם לְמַטָּה שֶׁיִּתְלַבְּשׁוּ וְיִתְגַּלּוּ בְּזָ"א – הַיְינוּ **נוּן** פְּשׁוּטָה, שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל הִתְפַּשְּׁטוּת וְהַמְשָׁכָה אֲרוּכָּה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה[77].

וְלָכֵן נֶאֱמַר בְּ**גֵרְשׁוֹן** "עַל פִּי **אַהֲרֹן**", כִּי גֵּרְשׁוֹן הָיָה נִקְרָא עַל שֵׁם שֶׁהוּא **מְגָרֵשׁ הַחִיצוֹנִים**, וְנֶאֱמַר (בא טו, ו): "יְמִינְךָ ה' **תִּרְעַץ** אוֹיֵב", שֶׁמְּגָרֵשׁ הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת, שֶׁיְּנִיקָתָם מִמִּדּוֹת דְזָ"א. אֲבָל בְּהִגְלוֹת נִגְלוֹת הַמִּדּוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל – הֵם מִתְגָּרְשִׁים וְאֵין לָהֶם יְנִיקָה כו'. וְכָל זֶה הוּא מִבְּחִינַת **יְמִין** דַּיְיקָא. מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִבְּחִינַת גְּבוּרָה, שֶׁהֲרֵי "רִישֵׁיהּ דְּעֵשָׂו בְּעִיטְפֵיהּ דִּיצְחָק".

וְלָכֵן נֶאֱמַר בּוֹ "עַל פִּי **אַהֲרֹן**", כִּי עַל יְדֵי אַהֲרֹן הָיְתָה זֹאת הַהִתְגַּלּוּת וְהַמְשָׁכָה וְהִתְפַּשְּׁטוּת לְמַטָּה בְּזָ"א – מֵאֲרִיךְ־אַנְפִּין, "יְמִין ה'", דְּ"לֵית שְׁמָאלָא בְּהַאי עַתִּיקָא כו'"[78], וְ"יְמִינְךָ ה' תִּרְעַץ כו'". וְזֶהוּ "**גֵּרֵשׁ**" וְאַחַר כַּךְ "**וֹ"ן**": כִּי וָי"ו מוֹרֶה עַל הַמְשָׁכָה לְמַטָּה, וְנוּ"ן מוֹרֶה עַל הַמְשָׁכָה יוֹתֵר לְמַטָּה.

וְלָכֵן בְּמַשָּׂא הַמִּשְׁכָּן הָיָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹשֵׂא כְּפִי מַדְרֵגָתוֹ. וְגֵרְשׁוֹן "עַל פִּי אַהֲרֹן" – הָיָה מְחַבֵּר וּמַמְשִׁיךְ הִתְגַּלּוּת מִדּוֹת דְאֲרִיךְ אַנְפִּין בְּזָ"א. וְאַחַר כַּךְ הָיָה יָכוֹל לְהַמְשִׁיךְ וּלְהַשְׁפִּיעַ לְמַטָּה הִתְגַּלּוּת בְּחִינַת "יְמִינְךָ ה' תִּרְעַץ אוֹיֵב" עַל יְדֵי מ"ב מַסָּעוֹת בְּנִסִיעָתָן וַחֲנָיָתָן, שֶׁבְּהִגְלוֹת נִגְלוֹת אוֹר חֶסֶד זֶה אֵין־סוֹף, אֲזַי **נִגְרְשׁוּ** הַחִיצוֹנִים.

לָכֵן הָיוּ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן נוֹשְׂאִים יְרִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁהֵם מַקִּיפִים וְנַעֲשׂוּ מִתְּכֵלֶת כו', שֶׁהֵם נֶגֶד הַמִּדּוֹת, אֲשֶׁר שָׁרְשָׁם וּמְקוֹרָן מֵאֲרִיךְ־אַנְפִּין, מִדּוֹת־שֶׁבָּרָצוֹן, בְּחִינַת מַקִּיפִים – כִּי אֵין שַׁיָּיךְ שָׁם לִקְרוֹא בְּשֵׁם "מִדָּה גְּלוּיָה", רַק בְּחִינַת מַקִּיף, **שֹׁרֶשׁ וּמָקוֹר** עַל מִדּוֹת שֶׁלְּמַטָּה בְּזָ"א כו'.

(וְעַיֵּין בַּזֹּהַר וַיִּקְרָא (דף ז', סוֹף עַמּוּד ב') עַל פְּסוּק (תְּהִלִּים קלג, ב) "מִדּוֹתָיו": וַדַּאי כְּמָה דְאַתְּ אָמַר: "עַל פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו תִּהְיֶה כו'"[79].

וְעַיֵּין לְעֵיל בְּפָרָשַׁת בַּמִּדְבָּר, סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְדַבֵּר כו' שְׂאוּ כו'", בְּמַה שֶׁכָּתוּב שָׁם: בְּחִינַת אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הַמֵּבִיא רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן "אֶל בֵּית אִמִּי" כו'[80].

וְעַיֵּין בַּ"פַּרְדֵּס" שַׁעַר כ"א, פֶּרֶק י"ב. וּבְעָרְכֵי הַכִּינּוּיִים, עֵרֶךְ יָד: "ג' פְּעָמִים יָד – שֵׁם מ"ב"[81]. וְזֶהוּ עִנְיָן מ"ב מַסָּעוֹת[82].

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בַּבִּיאוּר עַל פְּסוּק (אֱמוֹר כג, ב): "וְהֵנִיף הַכֹּהֵן אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכּוּרִים", שֶׁהִתְנוֹפֵף כִּבְשֵׁי עֲצֶרֶת הוּא גַּם כֵּן עֲלִיּוֹת הַמִּדּוֹת־דְזָ"א בְּחַגַ"ת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין. וּמִכָּל מָקוֹם, "שְׁתֵּי הַלֶּחֶם", שֶׁהֵם תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, הֵם לְמַעְלָה מִשְּׁנֵי הַכְּבָשִׂים. עַיֵּן שָׁם.

וּמִזֶּה יוּבָן גַּם כָּאן, דְּאַף עַל גַּב שֶׁבְּנֵי גֵרְשׁוֹן נוֹשְׂאִים הַיְרִיעוֹת, מִכָּל מָקוֹם, בְּנֵי קְהָת שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִים הַכֵּלִים הָאָרוֹן שֶׁבּוֹ הַלּוּחוֹת כו', הוּא בְּחִינָה גְּבוֹהָּ יוֹתֵר. וְזֶהוּ עִנְיָן "יָד רָמָה".

וְיֵשׁ לוֹמַר גַּם כֵּן, ג' **יְדוֹת** הַנַּ"ל הֵם גַּם כֵּן חַגַ"**ת דְּעַתִּיק־יוֹמִין**:

כִּי **מְרָרִי** – "אֲרִיתִי מוֹרִי" (שִׁיר הַשִּׁירִים ה, א), מוֹר שֶׁבְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה – גְּבוּרָה דְּעַתִּיק־יוֹמִין הַמְּלוּבָּשׁ בְּמוֹחָא־סְתִימָאָה.

וְ**יָד הַגְּדוֹלָה** – יֵשׁ לוֹמַר – חֶסֶד־דְּעַתִּיק הַמְּלוּבָּשׁ בְּגָלְגַּלְתָּא.

וְ**יָד רָמָה** – תִּפְאֶרֶת דְּעַתִּיק־יוֹמִין וְדַעַת דְּעַתִּיק־יוֹמִין כו'. וּמִשָּׁם שֹׁרֶשׁ הַתּוֹרָה[83].

וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּעִנְיָן ג' **יְדוֹת** הַנַּ"ל – שֶׁהֵם הַג' **לְוִיִּם**:

דְּהִנֵּה מְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר, בַּ"סִּידּוּר", בַּבִּיאוּר עַל פָּסוּק "אַחֲרֵי ה' אֱלֹקֵיכֶם תֵּלֵכוּ" – עִנְיָן "**וְאַרְבַּע** הַיָּדוֹת יִהְיֶה לָכֶם כו'" (וַיִּגַּשׁ מז, כד) – הַיְינוּ שֶׁיֵּשׁ ב' פְּעָמִים יָמִין וּב' פְּעָמִים שְׂמֹאל.

וְהוּא מַה שֶּׁכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ו): "שְׂמֹאלוֹ תַּחַת **לְרֹאשִׁי**", וּכְתִיב (שִׁיר הַשִּׁירִים ח, ג): "שְׂמֹאלוֹ תַּחַת **רֹאשִׁי**" – אֲשֶׁר שְׂמֹאל הָרִאשׁוֹן הוּא מַה שֶּׁ**הַמְּקַבֵּל** דּוֹחֶה וּמַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ עַל יְדֵי מְרִירוּת. וְאַף עַל פִּי כֵן נִקְרָא **שְׂמֹאלוֹ**, כִּי הָעִנְיָן – שֶׁהָאָדָם נוֹטֵל כִּבְיָכוֹל שְׂמֹאלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא "תַּחַת רֹאשִׁי". דְּהַיְינוּ, שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בַּמּוֹחַ שֶׁבְּרֹאשׁוֹ רִיחוּקוֹ מַה', וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה לִבּוֹ "נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה" (תְּהִלִּים נא, יט). וְזֶהוּ עִנְיָן "**אַחֲרֵי ה'**". וְאַחַר כַּךְ – "**תֵּלֵכוּ**", הִיא מִדַּת הָאַהֲבָה, בְּחִינַת רָצוֹא, בְּחִינַת "יָמִין מְקָרֶבֶת"[84].

וְזֶהוּ עִנְיָן **מְרָרִי** – שֶׁהוּא בְּחִינַת "**שְׂמֹאלוֹ**", וּבְחִינַת "**גֵּרְשׁוֹן**" שֶׁהוּא בְּחִינַת **יָמִין** כַּנַ"ל.

---

76. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ע קלה, א. הִקְדָּמַת הָרְאָבַ"ד לְסֵפֶר יְצִירָה (יְרוּשָׁלַיִם תשכ"ב) יא, א. נְתִיב הָא').

77. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אַחֲרֵי הֲוָיָ"ה אֱלֹקֵיכֶם תֵּלֵכוּ כו', וּבוֹ תִּדְבָּקוּן" (לְקַמָּן רְאֵה ב, ב)).

78. (זֹהַר חֵלֶק ג קכט, א. וּרְאֵה שָׁם רפט, א).

79. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר פֵּירוּשׁ "שֶׁיּוֹרֵד עַל פִּי מִדּוֹתָיו" – לְקַמָּן סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת" (לְקַמָּן ל, ד).

80. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּעִנְיָן ג' יָדוֹת – סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "חַיָּיב אִינְשׁ לְבַסּוּמֵי בְּפוּרְיָא", בְּעִנְיָן "כִּי יָד עַל כֵּס כו'" (תּוֹרָה אוֹר צה, ג וְאֵילָךְ).

81. וְכֵן הוּא בְּ"עֵץ חַיִּים", סוֹף שַׁעַר כִּסֵּא הַכָּבוֹד.

82. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר – בַּבִּיאוּר עַל פְּסוּק "אֵלֶּה מַסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (לִקּוּטֵי צב, ב). וְעַיֵּין בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא פָּרָשַׁת עֵקֶב, (דף ער"ב, סוֹף עַמּוּד ב'). וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "צְאֶינָה וּרְאֶינָה", בְּפֵירוּשׁ "שְׂאוּ יְדֶכֶם קֹדֶשׁ כו'" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים כא, ב וְאֵילָךְ).

83. כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמַ"ז רֵישׁ פָּרָשַׁת קֹרַח. עַיֵּין מַה שֶּׁכָּתַב עַל פִּי הַזֹּהַר וַיֵּשֶׁב, דף קְפָ"א, עַל פְּסוּק "וְגִבַּהּ מְאֹד" – מִסִּטְרָא דִּיַעֲקֹב.

84. (סוֹטָה מז, א. סַנְהֶדְרִין קז, ב: "לְעוֹלָם תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת").

אַף אַחַר הָרְצוֹא נִמְשָׁךְ בְּחִינַת **שׁוּב**, עַל דֶּרֶךְ "וַיִּרְא הָעָם וַיָּנוּעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק" (יִתְרוֹ ב, יד). וְהוּא עִנְיָן **שְׂמֹאל הַב'** – דְּהַיְינוּ **שְׂמֹאל שֶׁל הַמַּשְׁפִּיעַ**. שֶׁבְּחִינַת הַ"שְׂמֹאל דּוֹחָה"[84] הַזֶּה, הוּא אֵינוֹ עִנְיָן רִיחוּק מַמָּשׁ, אֶלָּא לִהְיוֹת בְּחִינַת "**שׁוּב לְאֶחָד**". וּכְעִנְיָן "וַתֵּתַצֵּב אֲחוֹתוֹ מֵרָחוֹק" (שְׁמוֹת ב, ד), וְהוּא מִבְּחִינַת חָכְמָה – "אֲמוֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ" (מִשְׁלֵי ז, ד).

וּב' פְּעָמִים שְׂמֹאל, זֶהוּ עִנְיָן מְרָרִי – ב' פְּעָמִים "מָר", הַיְינוּ ב' בְּחִינוֹת שְׂמֹאל הַנַּ"ל. וּב' בְּחִינוֹת הַנַּ"ל נִקְרָאִים הַכֹּל "עֲצֵי שִׁטִּים **עוֹמְדִים**", יִרְאָה־תַּתְּאָה וְיִרְאָה־עִילָּאָה, שֶׁכָּל זֶה נִקְרָא עֲמִידָה וּבִיטּוּל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַיַּעַמְדוּ מֵרָחוֹק"[85].

וּב' פְּעָמִים יָמִין, זֶהוּ עִנְיָן בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן נוֹשְׂאֵי הַיְרִיעוֹת – אַהֲבָה־עֶלְיוֹנָה וְאַהֲבָה־רַבָּה[86].

וּבְנֵי קְהָת נוֹשְׂאֵי הָאָרוֹן – הַיְינוּ בְּעִנְיָן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר שָׁם בְּפֵירוּשׁ "וּבְקוֹלוֹ תִּשְׁמָעוּ כו'".

גַּם כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "זָכוֹר וְשָׁמוֹר" (תּוֹרָה אוֹר עא, ב), בְּעִנְיָן **הַהַעֲלָאָה בְּחִינַת הַתּוֹרָה** שֶׁנִּקְרָא "אָדָם" – לְקַשְּׁרוֹ וּלְחַבְּרוֹ לְעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף, בְּחִינַת "כִּי לֹא אָדָם הוּא כו'" (שְׁמוּאֵל א' טו, כט). עַיֵּן שָׁם. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא עִנְיָן נְשִׂיאַת הָאָרוֹן.

וְאִם כֵּן, בְּחִינַת יָד – זֶהוּ עִנְיָן "**וְהַחֲמִישִׁית** לְפַרְעֹה", בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת עַתִּיק־שֶׁבַּבִּינָה כו'.

וְעַיֵּן בְּ"מְאוֹרֵי אוֹר" אוֹת יו"ד, סָעִיף כ"ז מְבוֹאָר: ב' פְּעָמִים יָמִין וּשְׂמֹאל – הֵם אַבָּא־וְאִמָּא וְזוּ"נ. וְאִם כֵּן, זֶהוּ עִנְיָן ד' הַיָּדוֹת כו', וְהַחֲמִישִׁית כַּנַּ"ל). :

קִיצּוּר. עִנְיָן בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן שֶׁנָּשְׂאוּ הַיְרִיעוֹת – שֶׁמְּחַבְּרִים הַמִּדּוֹת שֶׁלְּמַטָּה מֵהַשֵּׂכֶל אֶל הַמִּדּוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל. וְזֶהוּ "עַל פִּי אַהֲרֹן". וְעַל יְדֵי זֶה מְגֻרָשׁ הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת, עַל יְדֵי "שֶׁיּוֹרֵד עַל פִּי מִדּוֹתָיו" שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא.

עוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּעִנְיָן ג' יָדוֹת: עַל דֶּרֶךְ "וְאַרְבַּע הַיָּדוֹת יִהְיֶה לָכֶם", שֶׁהֵם ב' פְּעָמִים יָמִין וּב' פְּעָמִים שְׂמֹאל שֶׁבַּפָּסוּק "שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי", שֶׁהַפָּסוּק נֶאֱמַר ב' פְּעָמִים בְּשִׁיר הַשִּׁירִים (ב, ו. ח, ג).

וְזֶהוּ עִנְיָן בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי: שֶׁבְּנֵי **גֵּרְשׁוֹן** מְחַבְּרִים **הַשְּׁנֵי** [בְּחִינוֹת יָמִין. דְּהַיְינוּ אַהֲבַת־עוֹלָם וְאַהֲבָה־רַבָּה, שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "חֶסֶד עוֹלָם" וּבְחִינַת "וְרַב חֶסֶד". **וּבְנֵי מְרָרִי** מְחַבְּרִים הַשְּׁנֵי[87]] **בְּחִינוֹת שְׂמֹאל.**

"**וְהַחֲמִישִׁית**" הִיא בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִיָּמִין וּשְׂמֹאל, שֶׁאֵין שָׁם הִתְחַלְּקוּת חֶסֶד וּגְבוּרָה – זֶהוּ עִנְיָן **בְּנֵי קְהָת**, שֶׁנָּשְׂאוּ אֶת הָאָרוֹן שֶׁהוּא **קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים.** :

ביאור על פרשת נשא

85. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "אַתֶּם נִצָּבִים [. .] לִפְנֵי ה'".

86. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב", בְּעִנְיָן "וְיַחַד לְבָבֵינוּ" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה, ג).

87. (מֵהַהַשְׁמָטוֹת שֶׁבְּסוֹף הַלִּקּוּטֵי תּוֹרָה).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(יב) **והנה** מעתה יש להבין מארז"ל שאין אומרים שירה אלא על היין דוקא מהו ענין השיר ליין הלא עיקר השיר הוא על העלאת הקרבן דוקא כנ"ל. אך הנה מבואר למעלה בפי' כי שמש ומגן ה' אלהים דשם אלקים הוא המסתיר על שם הוי"ה ולזאת יכול להיות בחי' ההמשכ' מאין ליש שהוא התהוות הנברא בע"ג בבחי' יש נפרד עד שברבוי הצמצומים דאותיות משם אלקים יכול להיות התהוות יש נפרד גמור כמו נפש הבהמה הגשמי' בנגה דעשייה ונה"ט באדם שהוא מלא תאוות רעות וגבו' קשות דרע גמור ואמנם בקרבן הבהמה ע"ג המזבח שעולה למעלה באש ש"מ בבירור אחר בירור כנ"ל עד שעולה לריח ניחוח להוי"ה דאדם העליון דאצי' (כמו שבבירור המאכל דבשר שאוכל האדם ישוב רוח האדם לגופו כריח המשיב הנפש כו') אז עי"ז מתגלה האור דשם הוי"ה דחכ' ומדות דאדם העליון בשם אלקים בבחי' תוס' אור וחיות ואין שם אלקים מסתיר אורו כלל ונמתק כל דין ורגז דשם אלקים ומתהפך לחסד וטוב כמו שאמר בקרבן נח (בראשית ח, כא) וירח ה' את ריח הניחח ויאמר כו' לא אוסיף כו' (כי שרש המאכל בחכ' דא' דאדם שממתיק כל דין וצמצום וממשיך כל שפע וברכה ביתר מכפי המדה והוא מצד יתרון האור דחכ' דתקון שבא מן החשך דתהו שהוא בחי' ב"ן דבהמה ששרשו בס"ג שלמעלה משם מ"ה דחכ' והוא בחי' הרצון והתענוג העצמי שלמעלה מן החכ' שזהו בחי' הריח וטעם שבמאכל):

(יג) **וזהו** שרש ענין הקרבנות שנק' לחמי לאשי בחי' ריח ניחוח כו'. ואמנם אחר ההעלאה ובירור המאכל דקרבן שעולה לריח ניחוח לשם הוי"ה בבחי' הארת הרצון והתענוג דעצמות (בחי' רעוא דכ"ר) צריך להיות ניסוך היין דוקא ואין זבח בלא נסכים כידוע. וענין היין הוא שישמח הלב כמ"ש (תהלים קד, טו) ויין ישמח לבב אנוש ומוציא כל סוד והעלם לגלוי שזהו עיקר המתקת הדינין כמו כאשר טוב לב המלך ביין יוציא לחירות כל החייבים ויקבל לרצון טוב גם לשונא ועובר על רצונו להיטיב לו כל טוב. והוא מצד שיש ביין תגבורת החסד והטוב שמצד השמחה שביין והשמחה הוא מקור לכל החסד וטוב שברצון הטוב שיבא מן ההעלם לגילוי אור ביתר מכפי המדה הרבה גם מכמו שיש בטבע הטוב להיטיב וגם להפוך כל דין ורגז לחסד וטוב יותר מן המאכל שאין בו שמחה רק עונג וטעם שמטיב הרצון שאין בזה למעלה מן המדה כ"כ אבל ע"י השמחה שביין טבעו לפרוץ גדרו למעלה מן המדה של הטוב שברצון וענג כו' (וכמ"ש במ"א שהשמחה למעלה גם מן הענג כו') והוא הטעם שהיין המשמח מביא וממשיך כל בחי' ההעלם לגלוי כמו שאמרו (סנהדרין לח, א) נכנס יין יצא סוד דיין גי' סו"ד. והיינו כמו שאנו רואים בשמחת הלב ביין יוציא כל הנעלם בנפשו לגילוי כמו הסוד הנעלם שבחכ' שלא היה יכול לבא לגילוי בדבור כלל יתגלה ביותר מן המדה בהעלם מקור החכמה כענין (שם) אגברו חמרא אדרדקי כו' ויין ישן לזקנים שיוציא גם הסוד בזקן שקנה חכ' ממקור' (שנק' ח"ס וכמו רזא דרזין שנק' חכם הרזים כמ"ש במ"א) וגם בחי' ההעלם ומקור דכל רצון ותענוג הטוב הגנוז בעצם הנפש ממש יבא לגלוי לעשות הפוך טבעו כמו מקמצנות לפזרנות ליתן כל אשר לו כו' שאין כח זה כלל בכל ענג המורכב בדבר מה בחכ' ומדות כו' לפי שהשמחה היא פתיחת כח עצם הנפש ונק' שמחת הנפש עצמה (כמ"ש במ"א) ויובן זה גם למעלה ביין המשמח שנכנס יין כמו בניסוך ע"ג המזבח יוצא בחי' סוד הוי"ה מן ההעלם לגלוי והוא כל בחי' ההעלם שברצון וח"ע שהיה מוסתר ונעלם בתכלית בשם אלקים המסתיר על שם הוי"ה (כי שרש שם אלקים המסתיר על שם הוי"ה דחכ' ומדות ורצון ותענוג הוא למעלה מגילוי אור דשם הוי"ה כי הוא בבחי' הכתר שבכתר שלמעלה גם מחכ' שבכתר שנק' סדכ"ס כו' כמו (שמות כ, יח) ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלקים שהוא בחי' חשמל העליון שישת חשך סתרו כו' שא"א לבא לגלוי אור דחכ' כלל וכידוע בענין ז"פ הוי"ה הוא האלקים במוצאי יו"כ שזהו עלייה דשם הוי"ה דחכ' בשם אלקים דכתר וכמ"ש במ"א ודל"):

(יד) **וזהו** הטעם נכנס יין יצא סוד. דשם הוי"ה המוסתר בשם אלקים דוקא כי שם אלקים הוא בחי' ההסתר והכסוי דשם הוי"ה דחכ' כמ"ש (איוב כח, יב) והחכמה מאין תמצא מאין דכתר ואי זה מקום בינה כלומר מאין הוא מקור הנעלם דחכ' ומאין תמצא מציאותה וכן אי זה מקום בינה וע"ז השיב אלקים הבין דרכה שם אלקים דכתר שבבחי' ההעלם דאין הוא הבין דרכה דחכ' והוא ידע מקומה דבינה שהוא תשב"כ ושבע"פ והן ב' מזלות דנוצר ונקה וכמאמר הכל תלוי במזל אפי' ס"ת שבהיכל כו'. ושרש היין שהוא גי' סוד הוא בבחי' אלקים עלאה פנימית בינה ששרשו למעלה מן החכ' והוא סוד ה' שברזין דאורייתא שנק' חמרא דמנטר' יין המשומר מוימ"ב כידוע וע"כ כשנכנס יין יצא סוד ה' מן ההעלם דח"ס כמו במשיח דכתיב ביה ישכיל עבדי (ישעיה נב, יג) ונק' (שם ט, ה) פלא יועץ. והן טעמי מצות שיתגלו לע"ל שנק' (ע"ז לה, א) יינה של תורה (כמשי"ת) וזהו שנק' יין המשמח אלקים דוקא כמ"ש הגפן (שופטים ט, ג) החדלתי את תירושי המשמח אלקים ואנשים דהיינו לבחי' שם אלקים המסתיר על שם הוי"ה (ושרשו למעלה משם הוי"ה והיינו שם ב"ן דמל' פה תשבע"פ קרינן לה שנאמר בה (משלי יב, ד) אשת חיל עטרת בעלה משום דבינה יתירה ניתנה באשה (נדה מה, ב) וכמ"ש (משלי כה, ב) כבוד אלקים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר ומבחי' ההעלם דשם אלקים דכתר הוא שבא לגילוי בתשבע"פ בחי' המל' בגלוי פרטי הרצה"ע שבמצות המלך וע"כ אמרו (ביצה כח, ב) מתניתין מלכתא כמלך שגוזר כו' כמ"ש במ"א לפי שנתב"ס וסב"ת דוקא ודל") דהנה כאשר מקריבים הבהמה ע"ג המזבח העליון שעולה לשרשו בבחי' ב"ן דתהו שעי"ז נתוסף האור בבחי' ריח ניחוח לשם הוי"ה דתקון אזי מנסכין היין ע"ג המזבח שהיין ישמח גם לשם אלקים שיומתק גם הוא ויתגלה מבחי' ההעלם להיות גילוי סוד ה' המוסתר בו) שבזה יתרון האור הרבה מגילוי אור דשם הוי"ה שע"י העלאת הקרבן דבהמה שנק' מאכל שאינו אלא בבחי' החכ' שמאין תמצא ליש שיאיר בתוס' אור לבד כנ"ל אבל ע"י ניסוך היין המשמח הרי משמח לשם אלקים המסתיר על שם הוי"ה שיאיר מבחי' ההעלם שבו שזהו מבחי' ההעלם דעצמות אור הכתר שלמעלה ממקור החכ' כנ"ל במ"ש אלקים הבין דרכה כו' וע"כ נק' יין משמח אלקים דוקא כנ"ל ודל"):

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ג) **הענין** הוא דר"ל על בחי' הארת הבורא ית' ממש המתלבש ומתפשט בהספירות כנודע שאור א"ס ב"ה מאיר ומלובש בספירותיו וכמ"ש איהו וגרמוהי חד כו' דר"ל איהו על עצמות אא"ס וגרמוהי הן הכלים די"ס דאצי' שהוא ית' מתייחד ומתלבש בהן, והאור הוא מעין המאור בבחי' א"ס ממש ולפיכך יתכן עליו השם משמות הנ"ל כמו ענין שם אל בחסד אע"פ ששם אל רצונינו לבורא עולם ממש מ"מ הרי באמת כן הוא דכוונתינו בזה לבורא עולם כשמאיר ובא במדת חסדו כו', ושם אלקים כוונתינו לבורא עולם כשמאיר ובא במדת גבורתו כו' ושכינה היינו כשמאיר ובא במדת מלכותו כו', ונמצא אע"פ שהן עשרה שמות לע"ס שונות ממש שהחסד הוא אינו גבורה רק שכלול ממדת הגבורה ומ"מ עיקרו חסד וכן הגבורה אינה חסד רק שכלולה מהחסד ועיקרה גבורה וכן בשאר כל המדות, מ"מ אין שינויים בהשמות, שמ"מ כיון שהכונה בהן לבורא עולם ממש, א"כ מאי איכפת לן אם כוונתינו לו כשמלובש במדת חסדו או במדת גבורתו, כיון שכוונתינו לו ממש והרי הוא אור א' פשוט ממש בין האור המלובש בחסד ובין המלובש בגבורה ותדע לך שמה"ט אמרו דאחליפו דוכתייהו אור החסד בכלי הגבורה וכו' כי האא"ס עצמו מופשט ומושלל מחו"ג כו', וה"ז עד"מ כמו מלך ב"ו כשנותן מתנה לזולתו פעמים בידו ימנית ופעמים בידו השמאלית, שהגם שהידים מובדלים זה מזה, מ"מ כולא חד, כי בשניהם אנו אומרים שהמלך נתן והיינו על פנימיותו והיד אינו אלא כלי שנותן על ידו וא"כ אע"פ שהידים הם שנים המלך א' הוא והוא נפשו ושכלו כו' שהוא חיות הידים כו' וכמ"כ אע"פ שהספי' הם יו"ד בחי' מחולקות מ"מ האא"ס המתפשט בתוכן א' הוא שהוא אור הא"ס ממש הבורא עולם ולו אנו מכוונים בקריאתינו אל אלוה כו' ושאר כל השמות מידועים לו או שכינו לו חז"ל:

ד) **ואם** תאמר א"כ למה נק' בשמות מחולקים ולמה נק' האור שבחסד אל ולא אלקים והאור המתפשט בגבורה נק' אלקים ולא נק' אל, כיון שהוא אור א' פשוט א"כ מ"ט יהי' התחלקות השמות כו', ועוד דא"א לומר שכל השמות הם בבחי' א' ממש, שהרי באמת שם אל מורה על המשכת חסד ממנו ית' כמ"ש אל ה' ויאר לנו וכתיב חסד אל כל היום ושם אלקים מורה על פעולת הדין, שלכן נק' ג"כ הדיין בשם אלקים כמ"ש והגישו אדוניו אל האלקים וכתי' אלקים לא תקלל כו' דפי' על הדיין כו' כמ"ש בס' החינוך סי' ס"ט וכתי' אשר ירשיעון אלקים דר"ל הדיינים כו', ואי איתא כמו שנת' למעלה שהשמות הנ"ל מורים על עצמות הבורא ממש דלאו מכל אינון מדות איהו כלל א"כ אין התייחסות פעולת החסד לשם אל יותר מלשם אלקים שהרי שני השמות מורים על עצם הבורא ממש, אך התשו' בזה הוא דאע"פ שהאא"ס המלובש בהספי' הוא עצם א' פשוט בתכלית הפשיטות מ"מ לענין פעולתו והשפעתו בעולמות יהי' שינוי שכשמתלבש במדת חסדו ובה ועל ידה יאיר בעולמות יהי' הפעולות בחי' גלוי חסדים ורב טוב לעולמות, וכשמתלבש במדת גבורתו ובה ועל ידה יאיר בהעולמות יהי' הפעולות בחי' דינים ח"ו, ולא שיש שינוי ח"ו בעצם האור בין האור המלובש בחסד להמלובש בגבורה, דזה אינו כיון שהוא אא"ס ונאמר בו לא שניתי כו' אלא שהשינוי הוא בההשפעה, והיינו משום שהאא"ס אינו משפיע החיות בהעולמות כ"א ע"י הספי' הנ"ל שהן הכלים להגיע החיות אצל הנבראים, ולא שהוא ית' מצד עצמו צריך לכלים הנ"ל אלא משום שהעולמות הן בבחי' מדה וגבול מהארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה כו' וכן קרסולי החיות ושוקי החיות כו' הן ג"כ במדה וגבול, וא"א לבע"ג לקבל החיות מאא"ס עצמו הבלתי בע"ג משום דא"כ הי' ג"כ המקבל בבחי' בלי גבול כו' וסיבת היותן בבחי' גבול הוא משום שאא"ס מחי' אותן ע"י הכלים הנ"ל שמהן בא ההגבלה וכמו שביאר זה באגה"ק ע"פ מאמר וילבש צדקה כשריון כו' ובמאמר איהו וגרמוהי כו', וכיון שכן הרי מבואר שההשפעה הנמשכת מאא"ס להעולמות ע"י הכלים הנ"ל הנק' י"ס דאצי' היא נעשי' ומתצמצמת לפי ערך הכלי להיות בבחי' גבול ותכלית ולא כמו שהאא"ס עצמו הוא בלי גבול כו', וממילא מובן שהיא ג"כ נעשית ונשפעת כפי תמונת ומהות הכלי שעל ידה נשפעת כגון ההשפעה הנמשכת ע"י כלי החסד נתהוו ממנה ברואים המורים על מדת החסד כגון האור והמים כו' וההשפעה הנמשכת ע"י כלי הגבורה נתהוו ממנה ברואים המורים על הגבורה כגון הרקיע המבדיל כו' וכן בשאר כל המדות, והנה אע"פ שהאא"ס המלובש במדת החסד ומשפיע השפעות מבחי' חסדים ע"י מדה זו איננו משתנה ח"ו ממהותו הפשוט להיות בבחי' מדה פרטית ח"ו מ"מ הרי לענין

זה יש שינוי בין זה האור להתלבשותו בבחי' גבורה
והוא במה שכשמתלבש בחסד משפיע חסדים
וכשמתלבש בגבורה משפיע גבורות כו' ולכן שפיר
אמרו ששם אל הוא בחסד דייקא ולא בגבורה אע"פ
שכוונתינו בשם זה לבורא עולם מ"מ היינו שהבורא
נק' בשם זה כשמשפיע חסדים כו' ונק' בשם אלקים
כשמתלבש במדת הגבורה לעשות דין ח"ו ועד"ז הוא
בחי' ש' הוי' כשמתלבש במדת רחמים לרחם עמו כו'
ונמצא א"ש שהשמות יש לכל א' פעולה מיוחדת
מזולתו ש' הוי' בחי' רחמים וש' אלקים בחי' דין וש'
אל או אלוה בחי' חסד כו' ואעפ"כ בכולם הכוונה על
הבורא ית' ממש:

שרש מצות התפלה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ג

עד שיפוח היום וכו' אלך לי אל הר המור ואל גבעת
הלבונה, ר' אבהו ור' לוי חד אמר בשעה שמל
אברהם אבינו את עצמו ובניו וב"ב עשה כו', ר' לוי
אמר בשעה שמל יהושע את בנ"י העמיד להם
ערלותיהם גבעה וזרחה עליהם חמה והתליעו ועלה
ריחן לפני הקב"ה כריח קטורת סמים וכריח קומץ של
לבונה שעל גבי אישים, באותה שעה אמר הקב"ה
לכשיבאו בניהם של אלו לידי עבירות ומעשים רעים
אני נזכר להם ריח זה ומתמלא עליהם רחמים והופך
להם מדת הדין לרחמים, מה טעם אלך לי אל הר המור
ואל גבעת הלבונה.

ולהבין זה צ"ל מ"ש בנח וירח ה' את ריח הנחוח
ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף כו', ומתחלה
בחטא דור המבול נא' ויתעצב אל לבו, וצ"ל מפני מה
אל לבו דוקא. והענין הוא דכתי' נעשה אדם ופי' רז"ל
שנעשה הוא ל' נמלך, וברבות במי נמלך בלבו נמלך,
ולכן בחטא דור המבול ויתעצב אל לבו, ואמרו שם
פ"ח משל למלך שבנה פלטרין ע"י אדריכל ולא ערבה
לו, על מי יש לו להתרעם לא על האדריכל אתמהה,
הוי ויתעצב אל לבו. ולכאו' יפלא איך יתכן לומר כן
למעלה שהרי כתי' כי ממך הכל, שאינו כמו למטה
עד"מ שהמצוה לבנות אינו בונה בעצמו כ"א שזולתו
בונה, אבל למעלה אינו כן כ"א ממך הכל כתיב, וכתי'
(ישעי' מ"ד ך"ד) אנכי ה' עושה כו' מי אתי, וארז"ל
ברבות פ"א הכל מודי' שלא נברא בראשון כלום שלא
יאמרו מיכאל מותח בדרומו גבריאל בצפונו, אלא אנכי
כו' מי אתי כתי', שקרי הוא מאתי בצירי והכתי' נחלק
לב' תיבות מי אתי, וא"כ צ"ל מה"ע שבנה ע"י אדריכל
(בנאים וחרשי עצים ואבנים, מ"כ).

ויובן זה בהקדם מ"ש (משלי ט"ו ז') שפתי חכמי'
יזרו דעת ולב כסילי' לא כן, ופי' במד"ת ע"פ
לא כן שבריאת העולם הי' בכן, שנא' ויהי כן, ולב
כסילי' לא כן פי' על המאמינים בקדמות, שאינם
מודים בבחי' כן שבו נברה"ע, וזהו לא כן הרשעי' כו'
ע"כ לא יקומו שלא יהי' להם תקומה. וצ"ל ג"כ מה"ע
בחי' כן. הנה אנו אומרי' אתה הוא עד שלא נברא
העולם ואתה הוא משנברא העולם, וצ"ל למה אין
אומרים ברא לנוכח וכמ"ש בראשית ברא אלקים.
והענין הוא, דהנה כתי' יהללו את שם הוי' כי הוא
צוה ונבראו, שבש' הוי' נא' צוה ונבראו בדרך ממילא
ומאיליו ובדרך נסתר, ורק בש' אלקי' נא' ל' נוכח.
והגם כי ש' הוי' וש' אלקי' הם שניהם רק שמות,
שענין השם הוא זיו והארה לבד, וכמ"ש אני הוי' הוא
שמי שגם ש' הוי' הוא רק שם והארה כו', מ"מ ש'
הוי' נק' שם המיוחד, ולכן על ש' הוי' כתי' ושמי הוי'
לא נודעתי להם שלא נגלה להאבות בחי' ש' הוי'
בבחי' גילוי להיותו שם המיוחד, והגם כי כמ"פ כתי'
אצל האבות ש' הוי', נת' ע"ז במ"א כמה תי' ע"ז,
שהי' רק ע"ד ידיעת המציאות, או שקאי על ש' הוי'
דלעילא, ע' בד"ה וארא שלא נדפס בענין אד' למה
הרעותה כו'. אבל בחי' ש' אלקי' הוא מה שנעשה
מקור לעולמות, ולכן בש' אלקי' נא' ברא שהוא בחי'
כח הפועל בנפעל, שהארה מבחי' שם זה מתלבש בכל
עולם לפי ערכו, וע"ז נא' לעולם ה' דברך נצב בשמי'
שבחי' דבר ה' הוא בחי' העשרה מאמרות שנא' בהם
ויאמר אלקי' הם נצבי' תמיד בשמי' עד"מ להחיותן,
כי שמים הוא תי' אש ומים ותי' מים הוא בשלימות
ומאש רק השי"ן לבד והא' יוצא מהקמץ שתחת
השי"ן, ע' ברש"י ספ"ו דכתובות גבי ינחם כאלו כתי'
ינאחם, ואותיות אלו עד"מ הם עומדי' תמיד בשמי'
להחיותם ואלמלא הי' מסתלקי' כרגע הי' נעשה
מהשמי' אין ואפס, וכמ"ש בסש"ב ח"ב באריכות. וכן
הוא בכל הנבראי' שנבראו. והגם כי לכאו' לא ימצאו
אותיות כ"כ בעש"מ להוות ולהחיות ריבוי הנבראי'

כ"כ, אך באמת זהו ע"י חלופי' ותמורות ותמורי תמורות ברל"א שערי' המתגלגלי' פנים ואחור עד שיש לכל נברא ונברא צירוף פרטי להוותו ולהחיותו מאין ליש תמיד בכל עת ובכל רגע.

בונה ע"י אדריכל כו' שפתי חכמים כו' לא כן כו' הוי' אלקים

פרשת וירא

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

קי) **והנה** בעבודה י"ל שז"ע פעולת נה"א בנה"ב בבחי' כפי' בפועל ממש, דהיינו לא מה שפעל בעבודתו שלא ירצה בעניני' החומרי' כ"א מה שכופה א"ע בכפי' בפועל כו', גם י"ל שז"ע מצות מעשי' בלי שום כוונה ורצון פנימי כ"א רק הקיום בפו"מ כו'. וענין הנקודה י"ל שזהו בחי' נקודת הלב בחי' כנס"י כמו שהיא בבחי' קטנות דהיינו בבחי' אמונה לבד דע"ה שיש בזה תוקף גדול וכמו ויאמן העם דבזכות האמונה נגאלו כו', מ"מ אין בזה התגלו' אור וכמ"ש בתו"א ד"ה זכור דעמלק, והרחבת הדעת בעבודת ה' זהו הקמת המל' והו"ע הגאולה כו'. גם י"ל דהתלבשות הארת המל' בבחי' כח הפועל בנפעל ה"ז בבחי' העלם והסתר שאין האלקו' נראה ונגלה, שזהו לא רק מן ההתעלמו' דהאור האלקי כנ"ל בענין מיעוט הירח, כ"א מה שמתעלם ע"י הלבושי' דבי"ע כו', וכמו בעולם התחתון שאין האלקו' נראה ונגלה כלל דע"ה שבכ"ד יש אור וחיות אלקי ה"ז בבחי' הסתר לגמרי כו', שזהו מצד התגברו' היש דעולם התחתון כו'. דבדוגמא כזאת בנפש הוא בהתלבשו' הנה"א בנה"ב בחי' הסתר שהכחות דנה"ב מתגברי' ומעלימי' ומסתירי' על הנה"א דאז נק' נש"י בש' אסתר כו', וכידוע דלפעמים נק' כנס"י בשם רחל ולפעמים בשם אסתר, והיינו כשיש התגלו' אור הנפש שרצונו להכלל באוא"ס שרשו ומקורו נק' בשם רחל וכמו כרחל לפני גוזזי' נאלמה, דפי' נאלמה הוא ל' שתיקה שהו"ע הביטול כו', וכמו כצאן טבחה שפושטת צוארה לשחיטה ברצון פשוט, וכ"ה בכאו"א מישראל שיהי' רצונו להבטל ולהכלל באורו ית' למהוי א' בא' כו', וכל זמן שהוא בהתגלו' ובהתלהבות נק' בחי' רחל כו', אבל בעת שאין הדבר בהתגלו' נק' בחי' אסתר כו'. והגם שיש רצון זה בכאו"א מישראל אלא שמוסתר ונעלם כו' וההסתר הוא מהנה"ב, וכמ"ש כשושנה בין החוחי' שהחוחים הם המונעים ומסתירי' את השושנה והם כל עניני העולם ומעשה העוה"ז הנעשי' בכל לב ונפש, דבאמת צ"ל עשיית הדברי' הגשמי' בלא לב ולב כו' שבכ"ד צ"ל כוונה אלקי', וע"ה שמוכרח אל הגשמי מ"מ אצ"ל בזה תאוה הגשמי' והחומרי' כ"א לקבל חיות מהאלקו' שבזה כו', וכן בעסק מו"מ צ"ל בכוונה לש"ש בכדי שיוכל לעסוק בתו' ולקיים מצות כו', וצריך לידע שהעיקר הוא ברכת ה' אשר היא תעשיר כו', וממילא לא יהי' מוטרד כ"כ בהעסק באופן שלא יהי' לו מניעה ועכוב לתפלה בזמנה ולעסק התו' עכ"פ פ"א שחרית ופ"א ערבית כו', אבל כאשר הדברים הגשמי' נעשי' בכל לב ונפש ה"ה נק' חוחים ומסתירים בחי' זו מלהתגלו' כו', והוא כמ"ש באגה"ק סי' ד' דמפני שהלביש בחי' פנימי' נקודת לבבו בזלעו"ז כו' והיא בחי' ערלה המכסה על הברית (י"ל הכוונה על מ"ש בתו"א פ' תשא ד"ה שמאלו תחת לראשי) ונקודה הפנימי' שבלב כו', ועמ"ש בלק"ת ד"ה וידבר כו' במד"ס באוה"מ, ושם דההתלבשו' וההסתר הוא בכדי שעי"ז יהי' בירור הנה"ב (דכמו"כ הו"ע התלבשות המל' מה שמסתתרת בבי"ע הוא ע"י נוגה דבי"ע (דהתגברו' הישות הוא מנוגה כו' ועמ"ש בלק"ת בהבי' דראשי המטות) והכוונה הוא בכדי לברר כו'), והוא ע"י התפלה ברשפי אש וצמאון וצעקת הלב כו' (והנה משנת"ל זהו מהדרוש ותוסף אסתר, דמבו' שם שההסתר הוא על בחי' פנימי' הלב וכ"נ הכוונה בדרוש במד"ס הנ"ל, והבירור הוא ע"י רשפי אש וצעקת הלב בתפלה שהו"ע התשו' כו', וי"ל שזהו להפריד הרע כ"כ עד שהטוב יתעלה באצי' כו' וע"ש בהביאור, אמנם כמו"כ הוא גם בחיצוני' הלב שמסתתרת בנה"ב שהוא לצורך הבירור ע"י העבודה בבחי' השגת אלקו' והתעוררו' אהוי"ר כאו"א לפי מדריגתו כו'). והנקודה י"ל שזהו המשכת הארה מלמע' לעורר את הרצון וכמו עד יערה עלינו רוח ממרום וכמו ההתעוררו' שבא פתאום על נפשו כו' וכמ"ש בלק"ת ד"ה אדם כי יקריב יעו"ש.

קיצור. ובעבודה י"ל דוגמת ענין ההתלבשות הוא הכפי' בפועל, והנקודה היא נקודת הלב בבחי' אמונה. גם י"ל התלבשות היא התעלמות הנה"א

בנה"ב בחי' אסתר, רחל בחי' התגלות הרצון לאלקות, ואסתר הוא כשהנה"ב מסתיר, והוא בכדי שיהי' הבירור ע"י תפלה, והנקודה י"ל שהיא האתעדל"ע לעורר האתעדל"ת.

בס"ד. ש"פ וישלח, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה"[1].

הרמב"ם[2] מבאר ש"עלבונה של תורה" הוא שהתורה חשה מבוישת מכך שלא עוסקים בה. בלשון הרמב"ם: "מעלבון שעולבים את התורה, שהיא עלובה על שאין לה עוסקים".

צריך להבין: מה הכוונה ב'עלבון התורה', ומה הכוונה בביאור הרמב"ם בענין עלבון התורה, שהתורה עלובה ומבוישת מכך שאין לה עוסקים — מהו הביטוי 'עוסקים'? ביחס לתורה מתאים לכאורה יותר הביטוי "שאין לה לומדים", וכשהרמב"ם אומר את הביטוי 'עוסקים' בודאי יש בכך כוונה. צריך להבין מהי מטרת הרמב"ם בזה?

גם צריך להבין, מהו ענין ההכרזה השמימית היוצאת מהר סיני? הרי ודאי כוונת הקריאה היא שאנשים ייטיבו את הנהגתם ויעסקו בתורה, וישנם גם כרוזים לתשובה משמים, הכרזות שונות המעוררות את האדם לתשובה, כמו שכתוב[3] "שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל"

— על יראת שמים כתוב[4] "יראת ה' לחיים". כאשר נזהרים בקיום המצוות ביראת שמים, הדבר מביא חיים, ועל התורה כתוב[5] "עץ חיים היא למחזיקים בה וגו'" —

וכן ישנן עוד הכרזות שונות של תשובה, כמאמר הידוע[6] "שובו בנים שובבים", ובדומה לזה ישנן הכרזות שונות של התעוררות משמים, שכולן הן כדי שהאדם יעשה תשובה וילך בדרך הישר;

אך כאשר אנשים לא שומעים את הקול השמימי, כי השמיעה הגשמית של האדם לא יכולה לתפוס את הקול השמימי[7], איזו תועלת מביאות הקריאות השמימיות להתעוררות בתשובה?

מהי התוצאה מכך שיום יום יוצאת הכרזה שמימית "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה" — כאשר האנשים לא שומעים ואינם יכולים לקלוט בגופם את הקול הרוחני והשמימי?

קיצור. ר' יהושע בן לוי אומר שבכל יום יוצאת קריאת־אזהרה שמימית מהר חורב למעליבי התורה: התורה מתביישת מכך ש"אין לה עוסקים". שואל מה הכוונה בביטוי "עוסקים" ואינו אומר "לומדים". מבאר שיש קריאות שונות מן השמים לתשובה כדי לעורר את האדם, ושואל מה פעולתן של הקריאות אם השמיעה הגופנית אינה קולטת את הקול השמימי?

---

1) פרקי אבות פרק ו, משנה ב.
2) בפירושו על משנה זו.
3) יחזקאל לג, יא.
4) משלי יט, כג.
5) שם ג, יח.
6) ירמיהו ג, יד. פרקי דרבי אליעזר פרק טו. זוהר, חלק ג קכו, ע"ב.
7) לקוטי תורה תצא לו, ד. ספר המאמרים תרל"ו, חלק ב, ע' 488.

ב.

הרכב האדם דומה להרכב שאר הנבראים, שה' יתברך הרכיב משני חלקים עיקריים, גוף ונפש. הגוף הוא גשמיות ארצית, שניתן לחוש בו בחוש המישוש, והנפש היא רוחנית־שמימית שאי אפשר לחוש בה בחוש המישוש. בחלק הרוחני של הבריאה ניתן לחוש רק על ידי חוש הדעת.

הענין הוא ברור. בכל דבר, הבחינה היא על־פי מהות הדבר.

בחינת המהות מוכרחה להיות מקבילה, בכללות, למהות הדבר. לכן, הבחינה של הגוף, שהמהות העצמית של הגוף היא מהות גשמית, מהות הבחינה היא מישוש שהוא מהות גשמית, אבל הנפש היא מהות רוחנית והבחינה של הנפש היא בחוש הדעת שהוא רגש רוחני של הבנה.

יש שני סוגי רגשות: א) רגש של הבנה. ג) רגש של מגע. שניהם בעלי השפעה רבה, המאמתים את מהות הדברים הנבחנים, ועם זאת, שונים. רגש, תחושה של מגע הוא רגש של כוח גשמי, ורגש ההבנה הוא רגש של כוח רוחני.

שני החלקים, הגשמי והרוחני, שה' יתברך ברא והרכיב מהם את כל הנבראים, שוים בכל הנבראים, שהגוף הוא גשמי והנפש היא רוחנית.

עם זאת, שני החלקים, גוף ונפש, בכל הנבראים של צבא הארץ שה' יתברך חילק בארבעה חלקים — דומם, צומח, חי, מדבר — מותאמים זה לזה.

חלק הגוף של הדומם, מתאים לנפש הדומם בדיוק כמו שחלק הגוף של של הצומח מתאים לנפש הצומח, וגוף הבעל־חי מתאים לנפש החי בדיוק כמו שגוף המדבר מתאים לנפש המדבר.

אופן החיות שבו חלק הנפש מחיה את חלק הגוף הוא, שחלק הגוף עצמו חי, אף שחיי הגוף באים מכוח החיים של הנפש.

הגוף עצמו אינו שומע, אינו רואה ואינו מבין. הכל בא מכוח החיים של הנפש באופן כזה שהגוף עצמו חי בכל אבריו, העינים רואות, הידיים עובדות וכדומה.

אין זה כמכונה שמונעת על ידי כוח חיצוני, אלא זהו חיבור פנימי אלקי של שני החלקים, גוף ונפש, ששניהם חשים את חובתם על־פי רצון הבורא ברוך־הוא בבריאה.

קיצור. מבאר שהרכב האדם הוא, כמו הרכב כל הנבראים, משני חלקים, גוף ונפש, המחולקים בשני רגשות בחינה וקביעה — רגש הקביעה הגשמי הוא מישוש, ורגש הקביעה הרוחני הוא הבנה. החלק הגופני מותאם לחלק הרוחני בכוח האמנות האלקי, שהגוף עצמו חי.

ג.

בהתאמה האלקית של הגוף והנפש בהתאחדותם (שרצון הבורא, ברוך־הוא, מאחד אותם), כשם שהגוף מותאם לנפש, כך שגשמי יהפוך להיות מקום מוכשר לנפש הרוחנית, כך היא גם ההתאמה האלקית של הנפש הרוחנית לגוף הגשמי, שתוכל להחיות חיים גופניים.

כתוצאה מהתאחדות הגוף הגשמי והנפש הרוחנית, הגוף הגשמי מתעלה בדרגה, מכפי שהיה קודם לכן, דבר שלא זז ולא מבין, והנפש הרוחנית, שהיתה כלולה בחלקים נעלים יותר של הנשמה, יורדת בדרגה מכפי שהיתה קודם.

במדרש[8] כתוב, שהנשמה מחולקת בחמש דרגות וחמשה שמות שונים – נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה. כל שם של חלק בנשמה מתאר את תפקידו של אותו חלק בנשמה.

יחידה הוא החלק הנעלה ביותר של הנשמה, והחלק הנחות ביותר שתפקידו להחיות את הגוף, הוא נפש.

לכל חלקי הנשמה יש חיבור זה עם זה, ולפני שה' יתברך שולח את הנשמה להחיות את הגוף למטה, חלק הנפש משולב בארבעת חלקי הנשמה האחרים. בכך שהנפש צריכה להחיות את הגוף, נעשה חלק זה של הנשמה – הנפש – נחות בדרגה.

תחילה היתה הנפש משולבת בכוחות הנעלים הרוחניים של הנשמה, כפי שהם במרחבי השמים העליונים ביותר, וכאשר הנפש יורדת בגוף, ה' יתברך מתאים אותה לחיי הגוף, שבענינים מסוימים הם הפוכים מחיי הנשמה.

עיקר חיי הנשמה הוא רגש ועיקר חיי הגוף הוא מגע. ובכל זאת, בירידת הנפש נותר קשר מסוים בין הנפש ושאר חלקי הנשמה.

אי היכולת של האדם לקלוט את הקריאה השמימית בצורה מדוייקת וברורה היא רק בחיי הגוף הנחותים, אבל על ידי התיווך של הנפש, שהחלקים העליונים של הנשמה – רוח, נשמה, חיה, יחידה – קולטים, מורגשות הקריאות השמימיות גם בחיי הגוף הנחותים.

זו הסיבה לרגשות פתאומיים של תשובה המשתלטים על האדם[7], כפי שאנו רואים בחיים, שהרהורי תשובה נופלים באופן פתאומי על האדם, ללא כל הכנה, והוא שואל את עצמו: מה עשיתי למען חיי הרוחניים? חייתי את כל חיי בשאון החיים הגשמיים, והוא מקבל החלטה תקיפה לשפר את הנהגת־חייו.

התעוררות פתאומית זו באה מקריאות התשובה השמימיות שחלקי הנשמה הנעלים שומעים ומוסרים זאת, על ידי הנפש, אל חיי הגוף.

תחושת הקריאה לתשובה מוכרחה להתבצע בפועל ממש, בקיום המצוות ובמידות טובות, וזהו פירוש המושג 'עסק התורה'. התורה עושה אותו לעסקן במצוות מעשיות ומידות טובות. אך כאשר לומדים תורה, וחלשים במצוות ומידות טובות – מביישים בכך את התורה.

כל יהודי חש כדחף־טבעי בקריאה משמים לתשובה, ועליו לבצע זאת בפועל ממש של קיום מצוות מעשיות ומידות טובות.

קיצור. מבאר שבנשמה יש חמישה חלקים בשמות שונים, המתארים פעולות שונות. בהרכב של גוף ונפש, הגוף החומרי המקבל חיות מהנפש מתעלה בדרגה, והנפש שהיתה קודם לכן משולבת בחלקים הנעלים יותר של הנשמה נעשית נחותה יותר בדרגה, אך עם זאת נותר קשר מסוים שעל ידיו קריאת התשובה משמים מורגשת אינסטינקטיבית בחיי הגוף.

אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום ויום, [סיון ה'תד"ש]

---

8) ראה לעיל ע' 150 הערה 9.

ב. חברת "פועלי צדק" התרחבה כל־כך עד שגם השוליות של בעלי המלאכות, חייטים וסנדלרים, ידעו דין, שכן באמצע העבודה דיברו ביניהם על דינים שונים, כמו למשל, היכן מותר להפסיק באמצע התפילה לעניית אמן, וכדומה.

בליובאוויטש היה אז "שייגעץ" גדול, ישעיה בנו של ישראל הצהוב, ישראל המשולח. הוא גרם עוגמת נפש רבה, כי הלשין על הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, שיסד 'ליגה' של פועלים, ובגלל הלשנתו נאלץ הוד כ"ק אאמו"ר לנסוע בחול־המועד סוכות לרודניא לבית המשפט, וכמה פעמים ערכו חיפוש בביתנו.

כפי הנראה, היה אותו ישעיה מה'גדולים' אצל הקטנים. הסוף היה שערכו חיפוש בביתו ומצאו שם ניירות בלתי ליגאליים והגלו אותו לסיביר.

ג. פעם היה החסיד ר' מאניע מאנעסזאן אצל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. דובר אודות כמה אנשים שהיו אנשים פשוטים, והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שיבחם מאד. רמ"מ תמה מאד על שהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק משבח אותם כל־כך, ושאל: מה אתם עושים מהם ענין שלם. ענה לו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: יש בהם מעלות. נענה רמ"מ ואמר: אין אני רואה אותן.

כידוע היה רמ"מ סוחר גדול ביהלומים. שואל אותו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אם הביא אתו את חבילת היהלומים. ענה הרמ"מ כן, הבאתי אותה אתי, אלא שכעת כשהשמש זורחת אי אפשר להסתכל על היהלומים. לאחר מכן לקח רמ"מ את חבילת היהלומים ופרשׂ אותם בחדר אחר בהצביעו על אבן אחת שהיא פלאי פלאים. אמר לו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: אין אני רואה באבן זו שום דבר מיוחד. ענה לו רמ"מ: צריכים להיות 'מבין'.

נענה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ואמר: יהודי הוא פלאי פלאים, אלא שצריכים להיות 'מבין'.

ד. שאלה: אמרתם קודם, שאחרי התשובה ביום כיפור, ישנה הרעדה בסוכות, איך הדבר אם לא היתה תשובה ביום כיפור?

תשובה: זה לא אמת, זה שקר גמור. כל יהודי עושה תשובה ביום כיפור.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר פעם, שיכולים לצייר חסיד של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי, מה'קל שבקלים' של הרבי האמצעי. שכן הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי כותב, שאפילו 'קל שבקלים' מתעורר ב"נעילה" בתשובה ובוכה במר נפשו, יכולים הרי להבין מה רצה הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי לראות בחסיד.

כשם שאדם צריך לדעת את חסרונות עצמו, כך עליו לדעת את מעלות עצמו. כשם שאדם זקוק לעבודה כדי לתקן את חסרונותיו, כך הוא זקוק לעבודה כדי לחזק את המעלות.

לכל אדם יש מעלות וחסרונות. פעם עוסקים בתחילה בתיקון החסרונות, ופעם עוסקים בתחילה בהגברת המעלות. על־דרך־משל בעניין הרפואה ישנם שני אופנים: א) מרפאים את המחלה. ב) מחזקים את האיברים הבריאים שיוכלו לסבול את המחלה, ולאחר מכן מרפאים את המחלה, כי את המחלה אסור להזניח. חושבים שאי־ראיית המעלות היא עבודה, הרי במילא... אך האמת איננה כך.

צריכים לקנח את האף, אבל לא לשפשף אותו.

בבית שיש בו פסל, אסור להתפלל. אבל כשמשפשפים את האף של הפסל – מותר, למרות שישנן דיעות[1] שצריכים לעשות כך בכל אברי הפסל, אך זוהי חומרא בלבד, שהרי כשמשפשפים את האף אין זה יותר צורת אדם.

ליל ב' דחג הסוכות, בסוכה

1) בנ"כ שו"ע יו"ד סי' קמו.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק קט"ו – הסב ונכדיו

היו ודאי רבים שתהו ותמהו על הניכור והריחוק הקיימים בין ר' משה, ראש קהילת פוזנא לשעבר, התופס מעמד נכבד בעיר מינסק שבה השתקע בזקנותו, לבין נכדיו, דבורה לאה וברוך,

ילדי ר' שניאור זלמן בנו. התמיהה גדלה במיוחד לאור העובדה ששני הנכדים נותרו בנערותם יתומים מאב ומאם.

ברם, אין הדבר נובע כלל וכלל מחוסר רצון של הסב להחזיק את נכדיו.

ידוע לנו כי ר' שניאור זלמן לא רצה להתמסר למסחר כפי שעשו אחיו. הוא העדיף לעסוק במלמדות. הדבר הביא לידי כך שבשעה שאביו וכל משפחתו גרו במינסק, נאלץ הוא, יחד עם ילדיו, להשתקע בוויטבסק. שם חי חיי יסורים ובסופו של דבר נפטר, וכך גם רעייתו המלומדת רחל (ראה לעיל, פרק צ"ד, ועוד).

דבורה לאה, שחונכה על־ידי אמה וספגה גם מהשפעת אביה, שאפה מיד להתפרנס מיגיע כפיה, ועוד בשחר נעוריה החלה לעסוק בתפירה. דבר זה בלבד יכל להוות בשבילה סיבה מספקת להימנע מלנסוע, אחר פטירת אביה, לבית סבה במינסק, שציפה לגדלה ולספק כל צרכיה, ואף להשיאה ולהחזיקה עם בעלה לעתיד על שולחנו. אף כשעברה לגור בבית דודה ודודתה בוויטבסק התנתה אתם כי תמשיך לעסוק בתפירה ולכסות בהכנסותיה את הוצאות החזקתה. כך היה עד לנישואיה עם רבי יוסף יצחק, העילוי משריי, וגם לאחר מכן.

סיבה נוספת לאי־נסיעתה למינסק, היה רצונה להמשיך לגור בוויטבסק, העיר שבה קבורים הוריה, כדי שתוכל לבקר תכופות בבית העלמין ולהשתטח על קברי הוריה.

אחיה הצעיר, ברוך, אביו לעתיד של רבי שניאור זלמן, בעל ה"תניא", מייסד חסידות חב"ד, עזב את וויטבסק בהיותו נער צעיר. גם הוא החליט בלבו ללכת בדרכו שלו, להתמסר לתורה ועבודת ה' ולהסתפק במועט מיגיע כפיו בלבד. ברוך התרחק אפילו מאחותו ולא התראה לפניה גם כאשר תוך כדי נידודיו הגיע שוב לוויטבסק לתקופה קצרה. משום כך גם נמנע מלבקר במינסק, כדי שלא ייפגש עם סבו ויוכרח ליהנות מעושרו. נוסף לכך עסק ברוך בחיפוש דרך ושיטה ביהדות ועבודת הבורא, אותה רצה למצוא בעצמו, ולכן חשש שבפגישה עם סבו ינסה הלה לשכנעו ללכת בדרכו שלו.

כך יצא שהנכדים התרחקו מסבם הגדול והמיוחס. הם ממש לא הכירוהו, וידעו רק מעט על חשיבותו. רק מאוחר יותר החלו להיוודע על חשיבותו ומעמדו של ר' משה במינסק, אלא שלשניהם – גם לדבורה לאה וגם לברוך – היו, לכל אחד באופן אחר, סיבות להטיל ספק בצורך להתקרב אליו.

דבורה לאה החלה לשמוע פרטים על סבה ועל חשיבותו דווקא מפי מי שנועד להיות בעלה, רבי יוסף יצחק, העילוי משריי, חסיד נסתר מתלמידי ומעריצי הבעש"ט שהגיע לוויטבסק – ממינסק, העיר שבה גדל למעשה. הוא הכיר היטב את ר' משה, אף כי בהיותו במינסק לא עלה על דעתו כלל כי יהיה אי־פעם משודך עם נכדתו של ר' משה, ודווקא על פי הוראתו של לא אחר מאשר הבעל־שם־טוב.

כזכור, תחלה קיימו החסידים הנסתרים שבמינסק, ובכללם רבי יוסף יצחק, קשרי ידידות עם ר' משה, שכן קיוו שבגלל מוצאו ממהר"ל מפראג, שהיה דמות מקודשת בעיני החסידים, הריהו קרוב אל תורת הבעש"ט. מאוחר יותר התברר להם שר' משה מתנגד ללימוד הקבלה, התורה שעליה מבוססת תורת החסידות, ולנסתרים, ואז החלו להתרחק ממנו.

דבורה לאה, שהיתה שותפה רוחנית לבעלה בהערצת הבעש"ט והלכה בדרכיו, חשה

התנגדות לסבה. היו אף רגעים שפחדה שמא בעלה יראה בה פגם בעצם היותה נכדתו של מי שמתנגד כל־כך לקבלה. בכל אופן, אפילו לאחר שנישאה לא היתה לה כל שאיפה להכיר את סבה במינסק.

לברוך נודעו פרטים רבים על סבו, מפי ידידו בדוברומיסל, ר' יצחק שאול, חתנו של הנפח משם, שממנו שאב את ידיעותיו על החסידות.

כיוון ששהה זמן רב במינסק, ידע ר' יצחק שאול לספר הרבה לא רק על הנסתרים של מינסק, כי־אם גם על האישים המובילים בחיי היהודים שם, וביניהם ר' משה. לראשונה בחייו שמע אז ברוך פרטים מלאים על סבו. למרות שנימת הדברים של ר' יצחק שאול לא היתה אוהדת כלפי ר' משה, עקב התנגדותו לחסידות, הרי מאחר שברוך עסק עדיין בביקושיו אחרי הדרך הנכונה, השתוקק לבקר את מינסק ולהתוודע לסבו. הוא היה בטוח כי יוכל ללמוד הרבה מפי סבו, שהיה גדול בתורה וגם, להבדיל, בחכמות כלליות. שאיפתו של ברוך לבקר במינסק ניזונה גם מסיפורי ר' יצחק שאול על הלמדנים והצדיקים שבמינסק, הידועים והנסתרים, סיפורים שהפעימו אותו.

אלא שדווקא בגלל זה שהוא שאב כל־כך הרבה ידע והדרכה מר' יצחק שאול, חתנו של הנפח מדוברומיסל, לא היה מסוגל לנתק עצמו ממנו, והוא החליט להישאר בעיירה ולהמשיך בשיחותיו עם החסיד הצעיר. לא רק סיפורים מיוחדים במינם שמע ברוך בשפע מפי ר' יצחק שאול, כי־אם גם דברי תורה והדרכה, ובמיוחד מתורת הבעש"ט ושאר גדולי החסידות.

בינתיים הלך ואזל מעט הכסף שחסך וצבר ברוך מעבודותיו השונות, כך שנאלץ להתחיל בחיפוש מקורות חדשים כדי להשתכר למזונו. המצב הסב לו דאגה מסויימת, שכן החלטתו היתה נחושה לחיות רק מיגיע כפיו. בכל לבו רצה להיות בטוח כי לא ייאלץ לעולם להיכשל וליהנות מסיוע בשר ודם, ואפילו הקרובים ביותר.

רבות חשב על אפשרות נסיעתו למינסק. לבו משך אותו בכל זאת אל סבו. אך ברור היה לו כי לא יאכל בבית סבו, גם אם הלה רוצה להנות אותו מעושרו. הוא זקוק, איפוא, לאמצעים לסיפוק צרכיו, וכן, כמובן, להוצאות הדרך וצידה לדרך עד שיגיע למחוז חפצו. בדרכו יהיה עליו להשכיר את עצמו למלאכה כלשהי, בדוברומיסל או במקום אחר, וברוך לא היה בורן כלל וכלל בטיב המלאכה שהוצעה לו ובקושי שבה. הוא יכול לעשות זאת גם בשלבים, תוך כדי התקדמותו ממקום למקום בדרכו למינסק, כשבכל מקום הוא משתכר די כדי להגיע לתחנתו הבאה. אלא שבאופן כזה היה הדבר נמשך זמן רב.

הבעיה העיקרית בענין זה היתה למצוא מלאכה שתתאים לדרישותיו. לא עניינו אותו טיב וקושי המלאכה, כאמור, אך העיקרון שהציב לעצמו עוד בראשית דרכו העצמאית כי לא יעבוד אלא מספר מצומצם של שעות ביום, כדי שיוכל להקדיש את רוב שעות היממה לתורה ועבודת ה'. כך נהג כל השנים.

מובן שלא בקלות השיג מלאכה כזאת, ונוסף לכך היה התשלום בשביל סוג ואופן עבודה כזו זעום ביותר. כל זה הקשה על מציאת דרך מזורזת למילוי משאלתו להגיע למינסק ולחיות בה.

בעוד ברוך מתלבט, ועורך שיקוליו מצד אל צד, היה בינתיים נפגש מדי יום עם ר' יצחק שאול ומקיים אתו שיחות ארוכות. הלה מצדו חיבב מאד את ברוך ונהנה להרוות את צמאונו העז לשמוע על חסידות ועל חסידים. ברוך היה היחיד בדוברומיסל שהתעניין בכך, ושתה בצמא

ובהתעניינות גדולה את דבריו. החסידות דיברה אל מוחו ולבו של ברוך ושבתה את נפשו, אך ברוך לא ראה את עצמו עדיין כחסיד. מסיבה זאת רצה לרכוש עוד ועוד ידיעות ופרטים על החסידות ותולדותיה, ועשה כל מאמץ כדי לשאוב מר' יצחק שאול תכנים שיכירו אותו עם החסידות במדה מעמיקה יותר, ויפתחו לפניו את שעריה לרווחה. כך שמע ברוך, בין השאר, בהתלהבות את סיפורו המרתק של ר' יצחק שאול על הקשר בין הרב והרבנית של הרקי, עיירת מולדתו של ר' יצחק שאול, לבין מינסק.

אגרות קודש

ב"ה, י"ט סיון, ת"ש

נויארק

שלום וברכה!

במענה על מכתב ידידי מכ"ח ניסן העבר אשר קבלתיו ימים אלו ושמחתי לשמ[ו]ע משלום ידידי בכללות עכ"פ אשר הרבה פעמים שאלתי דרשתי וחקרתי אודותו אצל ידידינו באה"ק ת"ו כי לפלא הי' לי שזה זמן ארוך שלא קבלתי מאתו שום ידיעה ודאגתי א[ו]דותו, ובבוא ידידנו ר' . . . הרגיע את רוחי בפרישת שלום מאת ידידי שי'.

כבד הי' לי במאד לקרא את מכתב ידידי שי' שכותב כי מרגיש הנהו מהנהגתם של מזכירי יחיו כוונת דחי' וריחוק ח"ו. יאמין לי ידידי אשר דברים אלו הם סטירה ועקיצה היותר גדולה נגד טבעי בתור אוהב את הבריות בכלל ואת ידידינו אנ"ש בפרט באהבה עזה וברגשי געגועים בלי מצרים, וכל מגמתי לראות טוב בגשם וברוח בידידינו אנ"ש וב"ב יחיו. ואם כי תאווני דליבא לא כתבי אינשי מ"מ אבטח כי ידידי שי' יראה בר לבבי ולא יוסיף עוד לחשוב כגון דא.

אתענין לדעת מהנעשה עם ידידי וב"ב יחיו בפרטיות שיואיל לכתוב לי, והשי"ת יחזק בריאותו בריאות זוגתו ובריאות ילדיהם וב"ב יחיו ויזמין לו ולהם פרנסתם בריוח ובמנוחה בגשמיות וברוחניות.

מצב בריאות[י] הוא כמו שהי' ולעת עתה לא הוטב, והשי"ת יחוס וירחם שימלא ברכותיהם של ידידינו אנ"ש יחיו המברכים את כבוד אמי מורתי הרבנית שליט"א אותי ואת בני ביתי שליט"א בבריאות הנכונה וברוב טוב בגשם וברוח.

במשך היותי פה הנה חזרתי ת"ל מאמרי חסידות בשבתות ובימים טובים, יתן השי"ת ואתבשר בשורות טובות מבנותי וחתני שליט"א הנמצאים עוד בפולין ובצרפת ומאת תלמידי וידידינו אנ"ש אשר באה"ק ובארצות הגולה, ה' עליהם יחיו, ויעזור להם בכל הדרוש להם בגשמיות וברוחניות.

בבקשה לפרוש גיני בשלום ידידי צמודי לבבי אנ"ש ותלמידי התמימים יחיו ולמסור להם את ברכתי שיהא השי"ת בעזרם בגשמיות וברוחניות.

ידידו הדו"ש ומברכו.

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

המשך ביאור למס' יבמות ליום חמישי עמ' א

בשמי לפני חכמים, **כָּךְ מְקוּבַּלְנִי מֵרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁמַּשִּׂיאִין הָאִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד.** ומעתה אין ראיה מדבריו שעד אחד נאמן במלחמה, שכן כל כוונתו בהזכרת הגייסות היתה רק להסביר מדוע הוא עצמו לא בא להעיד על מה שקיבל מרבן גמליאל.

הגמרא מביאה ראיה ממקום אחר לפשוט שעד אחד נאמן במלחמה: **תָּא שְׁמַע,** שנינו בברייתא, **מַעֲשֶׂה בִּשְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁהָיוּ בָּאִין עִם אַבָּא יוֹסֵי בֶּן סִימַאי בַּסְּפִינָה, וְטָבְעָה אותה הספינה, וְהִשִּׂיא רַבִּי את נְשׁוֹתֵיהֶן עַל פִּי** עדות של **נָשִׁים** שהעידו על האנשים שטבעו. ולכאורה מדובר שראו רק את הטביעה, ולא ראו שהעלו את האנשים מן המים. **וְהָא מַיִם כְּמִלְחָמָה דָּמוּ** – והרי טביעת האנשים בים דומה לזמן מלחמה, שבשניהם יש לחוש שהעד אומר בדדמי שמת הבעל, אף שלא ראה ממש שמת, **וְנָשִׁים** המעידות **אֲפִילּוּ** אם הן **מֵאָה, כְּעֵד אֶחָד דָּמוּ** [–נחשבות], ונמצא שעדותן של הנשים נחשבת כעדות של עד אחד על מיתת הבעל, **וְקָתָנֵי** – ומכל מקום מבואר בברייתא שרבי **הִשִּׂיא** את נשותיהן על פי עדות הנשים. הרי שעד אחד נאמן גם בזמן מלחמה.

דוחה הגמרא ושואלת: **וְתִסְבְּרָא** – וכי סבור אתה לומר שסמכו על הנשים אפילו שלא אמרו שראו שהעלום מן המים, והרי מים אלו **מַיִם שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף נִינְהוּ,** שהעומד שם ורואה את הטביעה אינו יכול לראות את סוף המים וממילא אינו יכול לראות אם יצא ממקום אחר, **וְהדין** הוא שמי שטבע **בְּמַיִם שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה** להנשא לשוק, אף אם שני עדים כשרים העידו שטבע, לפי שיש לחשוש שמא אותו אדם לא מת אלא עלה ממקום אחר. וכיצד יתכן שרבי התיר את האשה להנשא על פי עדות כזו.

אֶלָּא בהכרח, **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן עוסקת הברייתא, **דְּאָמְרֵי אַסְקִינְהוּ קָמָן** – כגון שאומרים הנשים, העלו את הגופות מהמים בפנינו,

פרשת חוקת

יט א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: ב זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר
דַּבֵּר | אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר
לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל: ג וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט
אֹתָהּ לְפָנָיו: ד וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ
שֶׁבַע פְּעָמִים: ה וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ
יִשְׂרֹף: ו וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה: (לוי)
ז וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב:
ח וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ
בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: ט וְאָסַף | אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם
טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא: (ישראל) י וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר
הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם:
יא הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת
יָמִים: יב הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר: יג כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת
בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־
מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה
עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ: יד זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת
בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל
יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: טו וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר
אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא: טז וְכֹל
אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ בְמֵת
אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים:
יז וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעַפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן
עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי: (ע"כ בחול)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לג עמ' 129)

וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ (יט, ב)

בְּפָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּכָל הַדּוֹרוֹת נִתְקַדְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים מֵאֵפֶר פָּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה בְּטֵל בְּתַכְלִית לַה', עֶבֶד נֶאֱמָן – מְסַמֵּל מְסִירַת נֶפֶשׁ (הָאָדָם מוּכָן לִמְסֹר אֶת כָּל מְצִיאוּתוֹ לַה'). לָכֵן טָהֲרַת טֻמְאַת מֵת הִיא בְּכֹחַ אֵפֶר פָּרָתוֹ, כִּי טֻמְאָה זוֹ מוֹרָה עַל פִּרוּד מֵהַקָּבָ"ה, שֶׁחֲרֵי הַדְּבֵקוּת בְּ'אלקים חַיִּים' מוֹנַעַת מִיתָה וְטֻמְאָתָהּ; וּכְדֵי לְבַטֵּל פִּרוּד זֶה, יֵשׁ לְעוֹרֵר אֶת הַכֹּחַ שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ לַה'.

שני יח וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזֶּה
עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר
הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ
בַקָּבֶר: יט וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס
בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב: כ וְאִישׁ אֲשֶׁר־
יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ
הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה
לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא: כא וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת
עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי
הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב: כב וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ
הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־
הָעָרֶב: **פ כ** א וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה
מִדְבַּר־צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ
וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם: ב וְלֹא־הָיָה מַיִם
לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן: ג וַיָּרֶב הָעָם
עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוּ גָוַעְנוּ בִּגְוַע אַחֵינוּ
לִפְנֵי יְהוָה: ד וְלָמָּה הֲבֵאתֶם אֶת־קְהַל יְהוָה
אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ:
ה וְלָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל־

הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא | מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן
וְרִמּוֹן וּמַיִם אֵין לִשְׁתּוֹת: ו וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־
פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ חקת תשמ"ה)

לֹא מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן (כ, ה)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, בִּשְׁלָמָא חִטָּה וּשְׂעוֹרָה כְּלוּלִים בַּ"זֶרַע", אֲבָל מַדּוּעַ לֹא הִזְכִּירוּ זַיִת שֶׁמֶן וּדְבָשׁ (דְּבַשׁ תְּמָרִים). וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁטַּעֲנָתָם הָיְתָה שֶׁהֵבְטִחוּ לָהֶם פֵּרוֹת חֲדָשִׁים שֶׁלֹּא הָיוּ בְּמִצְרַיִם, וּבְפֹעַל הֶבִיאוּם לְמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם פֵּרוֹת הַלָּלוּ. וְאִלּוּ שֶׁמֶן וּדְבָשׁ הָיוּ לָהֶם גַּם בַּמִּדְבָּר: שֶׁמֶן - הֲרֵי הִדְלִיקוּ נֵרוֹת הַמְּנוֹרָה. דְּבַשׁ – כְּשֶׁבָּאוּ לְאֵילִים מָצְאוּ שָׁם שִׁבְעִים תְּמָרִים.

שלישי ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ח קַח אֶת־
הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ
וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו
וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־
הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם: ט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה
מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ: י וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסֶּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא
הַמֹּרִים הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם:
יא וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת־הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ
פַּעֲמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה
וּבְעִירָם: ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקָּהָל הַזֶּה אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם: יג הֵמָּה מֵי מְרִיבָה
אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה וַיִּקָּדֵשׁ בָּם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ט א עמ' 398)

וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם (כ, ח)

"מִכָּאן שֶׁחָס הַקָּב"ה עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל" (רש"י). בְּטַעַם הַדָּבָר אוֹמֵר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב (כתר שם טוב סימן ריח), שֶׁנִּכְסָיו שֶׁל אָדָם הֵם חֵלֶק מֵעֲבוֹדָתוֹ, וְיֵשׁ בָּהֶם נִצּוֹצוֹת שֶׁל קְדֻשָּׁה הַשַּׁיָּכִים לְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ.

רביעי יד וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ
אֱדוֹם כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת
כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ: טו וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ
מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיָּרֵעוּ לָנוּ
מִצְרַיִם וְלַאֲבֹתֵינוּ: טז וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁמַע
קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם וְהִנֵּה
אֲנַחְנוּ בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְבוּלֶךָ: יז נַעְבְּרָה־נָּא
בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי
בְאֵר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאול
עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ: יח וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא
תַעֲבֹר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ: יט וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמְסִלָּה נַעֲלֶה וְאִם־מֵימֶיךָ
נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנִי וְנָתַתִּי מִכְרָם רַק אֵין־דָּבָר
בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה: כ וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אֱדוֹם
לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד חֲזָקָה: כא וַיְמָאֵן |
אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֵּט יִשְׂרָאֵל
מֵעָלָיו: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 468)

וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים (כ, יד)

הַ'מֹּשֶׁה' שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שׁוֹלֵחַ מַלְאָכִים מִ'קָּדֵשׁ' שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, אֶל מֶלֶךְ, אֵלֶּה שֶׁהַקָּבָּ"ה מָסַר לָהֶם אֶת הַהַנְהָגָה בִּזְמַן הַגָּלוּת - אֱדוֹם, כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל – אַף שֶׁגּוּף יְהוּדִי נִדְמֶה בְּחָמְרִיּוּתוֹ לְגוּף לֹא-יְהוּדִי, וְ'אַחִים' הֵם, כִּי שְׁנֵיהֶם זְקוּקִים לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְכַדּוֹמֶה, הִנֵּה דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ - מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, דֶּרֶךְ ה', נֵלֵךְ - בְּכָל הַקֶּשׁוּר לְדָתֵנוּ, לִמּוּד הַתּוֹרָה קִיּוּם הַמִּצְוֹת וּמִנְהָגֵי יִשְׂרָאֵל.

חמישי כב וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־
הָעֵדָה הֹר הָהָר: כג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם
לֵאמֹר: כד יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־
מְרִיתֶם אֶת־פִּי לְמֵי מְרִיבָה: כה קַח אֶת־אַהֲרֹן
וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר:
כו וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־
אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם: כז וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי

כָּל־הָעֵדָה: כח וַיַּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו
וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם
בְּרֹאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר:
כט וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת־
אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: ס
כא א וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ־עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי
בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל
וַיִּשְׁבְּ | מִמֶּנּוּ שֶׁבִי: ב וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה
וַיֹּאמַר אִם־נָתֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי
וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם: ג וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל
יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת־
עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם חָרְמָה: פ ד וַיִּסְעוּ
מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לִסְבֹּב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם
וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ: ה וַיְדַבֵּר הָעָם
בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת
בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה
בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל: ו וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּעָם אֶת
הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם־
רָב מִיִּשְׂרָאֵל: ז וַיָּבֹא הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ
חָטָאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה
וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד
הָעָם: ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף
וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ
וָחָי: ט וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס
וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נְחַשׁ
הַנְּחֹשֶׁת וָחָי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת מוצש"ק חקת תשל"ח)

דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים (כא, א)

"דֶּרֶךְ הַנֶּגֶב, שֶׁהָלְכוּ בָּהּ הַמְרַגְּלִים" (רש"י). הַגַּע בְּעַצְמְךָ: הַמְרַגְּלִים, שֶׁהוֹצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ רָעָה וְהֵבִיאוּ אָסוֹן עַל הָעָם, הֵם גַּם אֵלּוּ שֶׁסָּלְלוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְכָל הָעָם! וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמְרַגְּלִים זָכוּ לְכָךְ בִּגְלַל פְּעֻלָּה טוֹבָה אַחַת - הֲלִיכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁלִיחוּת ה' וְקִיּוּם הַצִּוּוּי לָתוּר אֶת הָאָרֶץ. לוֹמַר לְךָ, שֶׁאֲפִלּוּ פְּעֻלָּה טוֹבָה אַחַת גּוֹרֶמֶת עִלּוּי בָּאָרֶץ הַגַּשְׁמִית וַהֲפִיכָתָהּ לְ'אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל'.

ששי ו וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת: יא וַיִּסְעוּ
מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: יב מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ
בְּנַחַל זָרֶד: יג מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אַרְנוֹן
אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל
מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי: יד עַל־כֵּן יֵאָמַר
בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְהוָה אֶת־וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת־
הַנְּחָלִים אַרְנוֹן: טו וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה
לְשֶׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב: טז וּמִשָּׁם בְּאֵרָה
הִוא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֱסֹף
אֶת־הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם: ס יז אָז יָשִׁיר
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ:
יח בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק
בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה: יט וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל
וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת: כ וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה
מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יג עמ' 75)

וְהָיָה כָּל הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אוֹתוֹ וָחָי (כא, ח)

"בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם . . הָיוּ מִתְרַפְּאִים" (רש"י). **וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם** - הַיְינוּ כָּל הַלֵּב, כּוֹלֵל הַיֵּצֶר הָרַע. וְאִתְהַפְּכָא זוֹ בַּנֶּפֶשׁ, הֲפִיכַת הַיֵּצֶר הָרַע לְטוֹב, פְּעֻלָּה אִתְהַפְּכָא גַּם בָּעוֹלָם: הַנָּחָשׁ עַצְמוֹ, שֶׁהֵמִית עַם רַב, הֵבִיא רְפוּאָה וְחַיִּים.

שביעי כא וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־
הָאֱמֹרִי לֵאמֹר: כב אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה
בְשָׂדֶה וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ
נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ: כג וְלֹא־נָתַן סִיחֹן
אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־
עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יָהְצָה
וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל: כד וַיַּכֻּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חָרֶב
וַיִּירַשׁ אֶת־אַרְצוֹ מֵאַרְנֹן עַד־יַבֹּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן
כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן: כה וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֵת
כָּל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עָרֵי
הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל־בְּנֹתֶיהָ: כו כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר

סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הוּא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ
מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד־
אַרְנֹן: כט עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בָּאוּ חֶשְׁבּוֹן
תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן: כח כִּי־אֵשׁ יָצְאָה
מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן אָכְלָה עָר מוֹאָב
בַּעֲלֵי בָּמוֹת אַרְנֹן: כט אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ
עַם־כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם וּבְנֹתָיו בַּשְּׁבִית
לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחוֹן: ל וַנִּירֶם אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד־
דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר עַד־מֵידְבָא: לא וַיֵּשֶׁב
יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי: לב וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל
אֶת־יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְּנֹתֶיהָ כתיב ויירש קרי וַיּוֹרֶשׁ
אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־שָׁם: לג וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ
הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא
וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי: לד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ
וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן:
לה וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי
הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ:
כב א וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב
מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ: ססס

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם לא עמ' 127)

וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְּנֹתֶיהָ (כא, לב)

לִכְאוֹרָה, הֲרֵי שָׁלְחוּ אוֹתָם לְרַגֵּל אֶת יַעְזֵר, וּמַדּוּעַ לָכְדוּהָ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהֵם שִׁעֲרוּ שֶׁשְּׁלִיחוּת זוֹ נִתְּנָה לָהֶם בְּאֹפֶן שֶׁעֲלֵיהֶם לְהָבִין שֶׁהַכַּוָּנָה אֵינָהּ רַק לְרַגֵּל, וְלָכֵן עֲלֵיהֶם לְמַלֵּא אוֹתָהּ יַחַד עִם כַּוָּנָתָהּ הַפְּנִימִית, בִּבְחִינַת "תֵּן לֶחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד" (וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלְּאַחַר הַכִּשָּׁלוֹן שֶׁל הַמְרַגְּלִים הָרִאשׁוֹנִים, הִתְקַיֵּם בָּהֶם מַעֵין "אֵין אָדָם עוֹמֵד עַל דִּבְרֵי תוֹרָה עַד שֶׁנִּכְשָׁל בָּהֶם").

מפטיר לד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן: לה וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ: **כב** א וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ: ססס

פ"ז פסוקים, למידב"א סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת חוקת לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד תרגום

שופטים פרק יא

יא א וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח: ב וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָנִים וַיִּגְדְּלוּ בְּנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה: ג וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אָחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ: ד וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְּנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל: ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְּנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח לְהַשִּׁיבוֹ אֶל גִּלְעָד מֵאֶרֶץ טוֹב: ו וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָ לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בְּבְנֵי עַמּוֹן: ז וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לִזְקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וַתָּבֹאוּ אֵלַי עַתָּה כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם: ח וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן אֲנַחְנוּ פָנִים אֵלֶיךָ עַתָּה שָׁבְנוּ אֵלֶיךָ וְהָלַכְתָּ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד:

עטרת מרים

א וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה שֶׁיִּחֲדָהּ אֵלָיו לְפִילֶגֶשׁ, לְכָךְ הָיָה בָּרוּר לַכֹּל וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח: **ב** אַחֲרֵי זֶה וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד הַנִּשּׂוּאָה אֵלָיו בְּחוּפָּה וְקִדּוּשִׁין לוֹ בָנִים וַיִּגְדְּלוּ בְּנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ בְּחֶזְקָה אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶן־אִשָּׁה אַחֶרֶת פִּילֶגֶשׁ אָתָּה: **ג** וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אָחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ אִישׁ שֶׁשְּׁמוֹ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ בְּכָל אֲשֶׁר יֵצֵא הוּא: **ד** וַיְהִי מִיָּמִים אַחַר שֶׁנִּתְגָּרֵשׁ יִפְתָּח וַיִּלָּחֲמוּ בְּנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל: **ה** וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְּנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב: **ו** וַיֹּאמְרוּ לִיפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָ לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בְּבְנֵי עַמּוֹן: **ז** וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לִזְקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי עֲזוּרָתָם לְאַחַי לְגָרֵשׁ אוֹתִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה וְלֹא מוּקְדָּם, רַק כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם: **ח** וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן אֱמֶת כִּדְבָרְךָ עַתָּה שָׁבְנוּ אֵלֶיךָ לֹא לְהַרְאוֹת הַכְנָעָה וְחִבָּה יְתֵרָה, כִּי־אִם מִפְּנֵי הַדְּחָק, וְהָלַכְתָּ וְכַאֲשֶׁר תֵּלֵךְ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ

שי למורא

א) וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי, מְקוֹם מְגוּרָיו הָיָה בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד. (וְגַם שֵׁם אָבִיו הָיָה "גִּלְעָד"). וְהוּא בֶּן אִשָּׁה זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת יִפְתָּח, יִפְתָּח נוֹלַד מִפִּילֶגֶשׁוֹ שֶׁל גִּלְעָד, כִּי בַּזְּמַן הַהוּא עוֹד לֹא הֻתְּרוּ הַשְּׁבָטִים לְהִתְחַתֵּן זֶה בָּזֶה, וְעַל כֵּן מִי שֶׁלָּקַח אִשָּׁה מִשֵּׁבֶט אַחֵר הָיָה נוֹשְׂאָהּ לְפִילֶגֶשׁ, כְּלוֹמַר, כְּלֹא כְּתֻבָּה, וּבְנֵי הָאִשָּׁה שֶׁל גִּלְעָד חָשְׁבוּ שֶׁגַּם אֵין לְבֶן הַפִּילֶגֶשׁ זְכוּת בִּירֻשַּׁת אֲבִיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ לוֹ "לֹא תִנְחַל בְּבֵית אָבִינוּ כִּי בֶן אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה", כְּלוֹמַר, מִשֵּׁבֶט אַחֵר. אֲבָל הֵם טָעוּ בָּזֶה, וְלָכֵן אָמַר לָהֶם יִפְתָּח "הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי", כְּלוֹמַר, עֲשִׂיתֶם עִמָּדִי שֶׁלֹּא כְּדִין, כִּי בֶּן הַפִּילֶגֶשׁ יוֹרֵשׁ.

ג) בְּאֶרֶץ טוֹב, כָּךְ הָיָה שֵׁם הַמָּקוֹם. פְּרוּשׁ אַחֵר, אֲדוֹן הָאָרֶץ הַהִיא הָיָה שְׁמוֹ "טוֹב", כְּמוֹ "אִם יְנַאֲלֵךָ טוֹב" (רות ג,ג).

ו) לְקָצִין, לְשַׂר.

שי למורא

יא) אֶת כָּל דְּבָרָיו, אֶת הַתְּנָאִי שֶׁבֵּינֵיהֶם. טו) אֶת אֶרֶץ מוֹאָב, לְפִי שֶׁהָיָה מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן מְבַקֵּשׁ "מֵאַרְנוֹן וְעַד הַיַּבֹּק", לְפִיכָךְ הֵשִׁיב לוֹ שֶׁאוֹתָהּ הָאָרֶץ הָיְתָה שֶׁל מוֹאָב בְּעֶבֶר הָרְחוֹק, וְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי לְקָחָהּ מִמּוֹאָב, וְיִשְׂרָאֵל לְקָחוּהָ מִסִּיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי. וְנִמְצָא שֶׁלֹּא לָקְחוּ יִשְׂרָאֵל לֹא מִמּוֹאָב וְלֹא מֵעַמּוֹן. יז) וְלֹא אָבָה, וְלֹא רָצָה לָתֵת לָהֶם לַעֲבֹר בְּאַרְצוֹ.

יח) וַיַּחֲנוּן, כְּמוֹ "וַיַּחֲנוּ". וְהַנּוּ"ן נוֹסֶפֶת כְּמִנְהַג הַלָּשׁוֹן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. יט) עַד מְקוֹמִי, עַד אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר נָתַן לִי ה׳.

עטרת מרים

לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד: ט וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בְּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אָנֹכִי מַעֲצִמִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ מִצַּד הַדִּין, לָכֵן חָפֵץ אֲנִי שֶׁתְּשִׂימוּ אוֹתִי תֵּכֶף לְרֹאשׁ: י וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יְהִיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה לְהַמְשִׁיל אוֹתְךָ מִיָּד: יא וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד וַיָּשִׂימוּ אוֹתוֹ מִיָּד עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת־כָּל־דְּבָרָיו דִּבְרֵי תְפִלָּתוֹ וְתַחֲנוּנָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה: יב וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלְךָ כִּי־בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי מַה הִיא סִבַּת הַמִּלְחָמָה, וּמַה אַתָּה רוֹצֶה מִמֶּנִּי: יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֶתְהֶן אֵלַי בְּשָׁלוֹם מִבְּלִי מְרִיבָה וּמִלְחָמָה: יד וַיֹּסֶף עוֹד יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן: טו וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן כִּי בְּעַת שֶׁלְּקָחָהּ יִשְׂרָאֵל לֹא הָיְתָה עוֹד אַרְצָם: טז כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרַיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ אֱדוֹם וַיָּבֹא קָדֵשָׁה: יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים ׀ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ לָבוֹא אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלָח וְלֹא אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ: יח וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנֹן וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנֹן גְּבוּל מוֹאָב: יט וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ עַד־מְקוֹמִי: כ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְּיָהְצָה

ט וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בְּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ: י וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יְהִיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה: יא וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת־כָּל־דְּבָרָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה: יב וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלְךָ כִּי־בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי: יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם: יד וַיֹּסֶף עוֹד יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן: טו וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן: טז כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרַיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף וַיָּבֹא קָדֵשָׁה: יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים ׀ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלָח וְלֹא אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ: יח וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנֹן

הוּא הַתְּחִלַּת גְּבוּל מוֹאָב וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי חָנוּ בְּהָעֵבֶר מִזֶּה כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב: יט וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ עַד־מְקוֹמִי אֶרֶץ כְּנַעַן, מָקוֹם אֲשֶׁר נָתַן לִי ה׳: כ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶבֹר בִּגְבֻלוֹ

עטרת מרים

וַיֵּאָסֵף סִיחוֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיֵּחָנוּ בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל:
כא וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל
וַיַּכֻּם וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא:
כב וַיִּירְשׁוּ אֶת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק אֲשֶׁר בְּבֵשׁ סִיחוֹן
בּוּמְנוּ מִמּוֹאָב וּמֵעַמּוֹן וּמִן־הַמִּדְבָּר
וְעַד־הַיַּרְדֵּן שָׁשָׁם הָיוּ רַק מִדְבָּרוֹת:
כג וְעַתָּה יְהוָה | אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
שֶׁכָּל הָאָרֶץ שֶׁלּוֹ הוֹרִישׁ אֶת־הָאֱמֹרִי
מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרְשׁוּ הֵם, וְאֵיךְ
וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ ? בְּתִמְיָהָה: **כד**
בְּדֶרֶךְ לַעַג אָמַר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר
יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ שֶׁלֹּא הִצְלִיחַ
לְהַצִּיל הָאָרֶץ מִיַּד מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אוֹתוֹ
תִּירָשׁ וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר הוֹרִישׁ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ
נִירָשׁ: **כה** וְעַתָּה הֲטוֹב טוֹב
אַתָּה מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב
אֲשֶׁר מָלַךְ בָּעֵת הַהִיא וְהֶחֱרִישׁ, וְכֵן
אַחֲרָיו הָיוּ מְלָכִים רַבִּים וּכְבָר עָבְרוּ
שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְיִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים
וּמֵחֲזִיקִים בָּאָרֶץ הֲרוֹב רָב וְכִי אֶחָד
מֵהֶם עָשָׂה מְרִיבָה עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־
נִלְחֹם נִלְחַם בָּם בַּעֲבוּר אַרְצוֹ:
כו בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן
וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ
וּבְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן
קָרוֹב שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמַדּוּעַ
לֹא־הִצַּלְתֶּם מִיַּד יִשְׂרָאֵל הָאֲרָצוֹת
הָאֵלֶּה, בָּעֵת הַהִיא בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן
הַזֶּה: **כז** וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ כִּי
לֹא עָשִׂיתִי לְךָ מְאוּמָה רָע וְאַתָּה
עֹשֶׂה אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי וְאִם
אֵין בֵּינֵינוּ יִשְׁפֹּט יְהוָה הַשֹּׁפֵט
הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי
עַמּוֹן: **כח** וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי
עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח
אֵלָיו וְרָצָה לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל: ... אז:
כט וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח רוּחַ גְּבוּרָה
וְאוּמֵץ הַלֵּב מֵאֵת יְהוָה וַיַּעֲבֹר אֶת־
הַגִּלְעָד וְאֶת־מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־
מִצְפֵּה גִלְעָד וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד

שי למורא

כג) הוֹרִישׁ, לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין. תִּירָשֶׁנּוּ, לְשׁוֹן יְרֻשָּׁה. יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ, בִּלְשׁוֹן לַעַג אָמַר לוֹ. נִירָשׁ, לְשׁוֹן יְרֻשָּׁה. כה) הֲרוֹב, וְכִי עָשָׂה הוּא מְרִיבָה. כו) בָּעֵת הַהִיא, בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַזְּמַן הַזֶּה. כט) רוּחַ ה׳, רוּחַ גְּבוּרָה מֵאֵת ה׳. עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן, עָבַר אֶל אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן. לא) וְהָיָה לַה׳, אִם אֵינוֹ רָאוּי לְעוֹלָה, יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה׳. שֶׁיִּהְיֶה תָּמִיד בִּקְדֻשָּׁה. וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה, וְאִם יִהְיֶה רָאוּי לְעוֹלָה, יַעֲלֵהוּ לְקָרְבָּן עוֹלָה. לג) וְעַד בֹּאֲךָ מִנִּית, וְעַד הַמָּקוֹם שֶׁתָּבוֹא בּוֹ אֶל מִנִּית. אָבֵל כְּרָמִים, כָּךְ הָיָה שְׁמוֹ שֶׁל מִישׁוֹר הַכְּרָמִים "אָבֵל הַכְּרָמִים" (ראה פירוש רש"י בראשית יד, ו).

וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל: כא וַיִּתֵּן יְהוָה
אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ
בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיַּכֻּם וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת
כָּל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא:
כב וַיִּירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן
וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן: כג וְעַתָּה יְהוָה | אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ:
כד הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת
כָּל־אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ: כה וְעַתָּה
הֲטוֹב טוֹב אַתָּה מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הָרוֹב רָב
עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם: כו בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן
וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל־יְדֵי
אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם בָּעֵת הַהִיא:
כז וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה עֹשֶׂה אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי
יִשְׁפֹּט יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן: כח וְלֹא
שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו: כט וַתְּהִי
עַל־יִפְתָּח רוּחַ יְהוָה וַיַּעֲבֹר אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר
אֶת־מִצְפֵּה גִלְעָד וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן: ל וַיִּדַּר יִפְתָּח
נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי: לא וְהָיָה
הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי
עַמּוֹן וְהָיָה לַיהוָה וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה: לב וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי
עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ: לג וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בֹּאֲךָ מִנִּית עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל כְּרָמִים
מַכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֵם בָּהֶם בְּאַרְצָם: ל וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי: לא וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַיהוָה אִם הוּא בִּלְתִּי רָאוּי לְקָרְבָּן, אֲבָל אִם הוּא רָאוּי לְקָרְבָּן וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה: לב וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ: לג וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בֹּאֲךָ מִנִּית בְּמֶרְחַק הַמָּקוֹם הַהוּא הָיוּ עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל מִישׁוֹר כְּרָמִים מַכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

מִגֹּבַת עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל כְּרָמִים מַכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

ב וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה
יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי: ג וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד
כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
ד וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל
אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה
וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא: (לוי)
ה וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה
אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר
הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין
הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי: ו וְעַתָּה לְכָה־נָּא
אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי
אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי
יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר
יוּאָר: ז וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים
בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק:

(ישראל) ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם: ט וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ: י וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי: יא הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָּבָה־לִּי אֹתוֹ אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא:

המשך ביאור למס' יבמות ליום רביעי עמ' ב

משנה

משנתנו מבארת באלו אופנים אשה נאמנת להעיד על מות בעלה: **הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם**, והיה **שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ**, כלומר, לא ידוע לנו על קטטה שהיתה ביניהם, וכן היה **שָׁלוֹם בָּעוֹלָם** – שאין זה זמן מלחמה. **וּבָאָה** משם **וְאָמְרָה מֵת בַּעְלִי, תִּנָּשֵׂא** – מותרת להנשא לאחר. וכן באופן שאין לבעלה בנים וזקוקה היא ליבום, ואמרה **מֵת בַּעְלִי, תִּתְיַיבֵּם** – מותרת להתייבם לאחי בעלה. אך אם היה **שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וּמִלְחָמָה בָּעוֹלָם**, או שהיה **קְטָטָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם, וּבָאָתָה וְאָמְרָה מֵת בַּעְלִי, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת** ואסורה להנשא. שבאופנים אלו יש לחשוש שמחמת הקטטה רוצה שיתירוה להנשא ובכך תאסור עצמה על בעלה, או שמחמת המלחמה טעתה בדמיונה וסברה שמת בעלה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְעוֹלָם** האשה **אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת** על מיתת בעלה, **אֶלָּא אִם כֵּן בָּאתָה בוֹכָה וּבְגָדֶיהָ קְרוּעִין. אָמְרוּ לוֹ חכמים, אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ** – בין שהראתה סימנים אלו ובין שלא הראתה, **תִּנָּשֵׂא** – מותרת להנשא על פי עדותה.

גמרא

שנינו ברישא של המשנה שאם היה 'שלום בינו לבינה ושלום בעולם' נאמנת לומר מת בעלי. מבארת הגמרא: מדוע צריך לשנות שהיה שלום בינו לבינה ושלום בעולם, הלא כך הוא בסתם שיש שלום. אלא **תָּנָא** – שנו ברישא של המשנה שהיה **'שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ', מִשּׁוּם דְּקָבְעֵי לְמֵיתְנֵי** – שרצו לשנות בסיפא את האופן של **קְטָטָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ**, וכן **תָּנָא** ברישא של המשנה **'שָׁלוֹם בָּעוֹלָם', מִשּׁוּם דְּקָבְעֵי לְמֵיתְנֵי** – שרצה לשנות בסיפא את האופן של **'מִלְחָמָה בָּעוֹלָם'**, ולכן שנו ברישא את האופן ההפוך אף ללא צורך. אך באמת האשה נאמנת אף כשאין ידוע ששלום ביניהם ושלום בעולם, שכן מן הסתם אנו מניחים ששלום ביניהם ושלום בעולם. הגמרא מבארת את הטעם שאין האשה נאמנת במלחמה לומר מת בעלי: **אָמַר רָבָא, מַאי טַעְמָא דְּמִלְחָמָה** – שבשעת מלחמה אינה נאמנת לומר מת בעלי, **מִשּׁוּם דְּאָמְרָה בְּדַדְמֵי** – משום שחוששים שאומרת כן מדמיון ואומדן דעת, ואפילו שלא ראתה בעיניה שמת [**דְּסָבְרָה**] לעצמה, **סָלְקָא דַעְתָּא בְּכָל הָנֵי דְּאִיקְטוּל הוּא פָּלֵיט** – וכי יעלה על הדעת שמכל אלו שנהרגו דווקא הוא ניצול. ואפילו **אִם תִּימְצָא לוֹמַר, שכֵּיוָן דְּשָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ** יש לומר שלא תעיד מדמיון שמת בעלה, אלא **נָמְרָא עַד דְּחָזְיָא** – תמתין עד שתראה שאכן מת. מכל מקום יש לחוש **דּוּמְנִין דְּמָחוּ לֵיהּ בְּגִירָא אוֹ בְּרוּמְחָא** – פעמים שהכוהו בחץ, או בחרב, **וְסָבְרָא** לעצמה **שוַדַּאי מֵת** ממכה זו, ואפשר שבאמת לא מת **דְּאִיכָּא דְּעָבֵד סַמְתְּרֵי וְחָיֵה** – יש אופנים שעושים תחבושת למכה ומתרפא, ולכן אינה נאמנת לומר מת במלחמה.

הגמרא מביאה דעת רבא אם בזמן 'רעבון' נאמנת לומר מת בעלי: **סָבַר רָבָא לְמֵימַר, רָעָבוֹן אֵינוֹ כְּמִלְחָמָה, דְּלֹא אָמְרָה בְּדַדְמֵי**, כלומר, אם היה רעב בעולם ובאה האשה ואמרה מת בעלי, אין חוששים שאומרת כן מחמת דמיון ואומדן הדעת, אלא נאמנת שכך ראתה שמת ומותרת להנשא.

רבא חזר בו: **חָדַר אָמַר רָבָא, רָעָבוֹן הֲרֵי הוּא כְּמִלְחָמָה** שאף בזמן רעבון יש לחוש שאומרת כן מחמת דמיון ואומדן הדעת, כמו שחוששים בשעת מלחמה, כפי שהיה במעשה דלהלן. **דְּהַהִיא דַּאֲתַת לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא** – שאשה אחת באה לפני רבא ממקום שהיה בו רעב, **וְאָמְרָה לֵיהּ, בַּעְלִי מֵת בְּרָעָב.** חשש רבא שאומרת כן מחמת אומדן דעתה, ורצה לנסותה ולתפוש מתוך דבריה אם ראתה אותו מת, **אָמַר לָהּ, שַׁפִּיר עֲבַדְתְּ דְּשַׁיְיבַתְּ נַפְשִׁיךְ** – יפה עשית שהנחת את בעלך אף שהיה עדיין חי וברחת והצלת את עצמך, **וכי סָלְקָא דַעְתָּךְ דְּכַהֲהוּא פּוּרְתָּא דְּנַפְּפִיתָא דְּשָׁבְקָתְּ לֵיהּ חָיֵי** – וכי יעלה בדעתך שבמעט הקמח המנופה שהשארת אצלו היה יכול להשאר לחיות. **אָמְרָה לֵיהּ, מַר נַמִּי יָדַע דְּכִי הַאי גַּוְונָא לֹא חָיֵי** – רואה אני שגם מר יודע שבאופן זה שנשאר לו מעט קמח לא יכל להמשיך לחיות. ולמד רבא מתוך דבריה שאכן לא ראתה שמת בעלה כפי שאמרה תחילה, אלא בדמיונה סברה שודאי מת, ולכן אמרה שמת בעלה, ואין לנו לסמוך על דבריה. ומפני מעשה זה חזר בו רבא מדבריו וסבר שבזמן רעבון האשה חשודה לומר שמת על פי דמיונה, כמו שחשודה בשעת מלחמה, ואינה נאמנת.

שוב מסיק רבא שברעבון יש להחמיר יותר ממלחמה: **חָדַר אָמַר רָבָא, רָעָבוֹן גְּרֵיעָה מִמִּלְחָמָה**, כלומר, שעת רעבון דינו גרוע ממלחמה, **דְּאִילּוּ** בשעת **מִלְחָמָה, כִּי אָמְרָה מֵת בַּעְלִי בַּמִּלְחָמָה הוּא דְּלֹא מְהֵימְנָא** – דווקא באופן שאומרת שמת במלחמה עצמה אינה נאמנת, **הָא מֵת עַל מִטָּתוֹ מְהֵימְנָא** – אבל אם אמרה שהוכה במלחמה ושב לביתו ומת על מטתו הרי היא נאמנת. **וְאִילּוּ גַּבֵּי רָעָבוֹן** אפילו באופן שאמרה שמת על מיטתו אינה נאמנת, **עַד דְּאָמְרָה מֵת וְקָבְרָתִיו.**

אופנים נוספים שבהם חוששין שהאשה מעידה מדמיון: **מַפּוֹלֶת הֲרֵי הוּא כְּמִלְחָמָה**, כלומר, אם נפל הבית על הבעל או שבא רוח סערה והיה מפיל כל בתי העיר, ובאה האשה ואומרת שבעלה מת במפולת זו, יש לחוש **דְּאָמְרָה בְּדַדְמֵי** – שאומרת כן מחמת דמיון ואומדן דעת שמת במפולת, ולא ראתה זאת, ולכך אינה נאמנת. **שִׁילּוּחַ נְחָשִׁים וַעֲקַרְבִּים** – היתה מכת מדינה ובאו הרבה נחשים ועקרבים, ואמרה האשה מת בעלי מן הנחשים, **הֲרֵי הֵן כְּמִלְחָמָה, שיש לחשוש דְּאָמְרָה בְּדַדְמֵי** ולא ראתה שמת, ואינה נאמנת. **דָּבָר** – היתה מגיפה בעיר, **אָמְרֵי לָהּ** – יש אומרים **הֲרֵי הוּא כְּמִלְחָמָה** ואינה נאמנת, **וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש אומרים, **אֵינוֹ כְּמִלְחָמָה** ונאמנת. מבארת הגמרא: **אָמְרֵי לָהּ הֲרֵי הוּא כְּמִלְחָמָה**, טעמם, מפני שאף בזה יש לחוש **דְּאָמְרֵי בְּדַדְמֵי** – שמדמה שמת במגיפה אפילו שלא ראתה שמת. **וְאָמְרֵי לָהּ אֵינוֹ כְּמִלְחָמָה**, טעמם שאין לחשוש שאומרת על פי דמיונה שמת, אלא ודאי ראתה זאת, משום **דְּאִם** לא ראתה **סָמְכֵי אַדְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי** – היתה האשה סומכת על מה שאנשים אומרים, **שַׁב שְׁנַיִן הָוָה מוֹתְנָא וְאִינַּשׁ בְּלֹא שְׁנֵי לֹא אָזֵיל** – שבע שנים היתה מגפה, ואיש לא מת קודם זמנו, ולכן לא היתה מעידה עד שתראה ממש, ואם אומרת שמת נאמנת.

שנינו במשנה, האשה אינה נאמנת לומר מת בעלי במלחמה. מסתפקת הגמרא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, הֶחֱזִיקָה הִיא מִלְחָמָה בָּעוֹלָם**, כלומר, אם לא נודע לנו שיש מלחמה בעולם אלא על פיה, **מַהוּ** הדין, האם נאמנת להעיד על מות בעלה, **מִי אַמְרִינַן** – האם אנו אומרים שבאופן זה יש סברה להאמינה, שכן **מַה לָּהּ לְשַׁקֵּר** ולהעיד שמת בעלה במלחמה,

פרק ד משנה א

בֶּן זוֹמָא אוֹמֵר, אֵיזֶהוּ חָכָם, הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: מִכָּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִּי. אֵיזֶהוּ גִבּוֹר, הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר. אֵיזֶהוּ עָשִׁיר הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ. אַשְׁרֶיךָ, בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְטוֹב לָךְ, לָעוֹלָם הַבָּא. אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד, הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקַלּוּ:

נקודות משיחות קודש

בן זומא הוא אחד מאותם "ארבעה שנכנסו לפרדס"[1] ומובנת אפוא מעלתו הגדולה [בדוגמת רבי עקיבא, אף־על־פי שלא הגיע לדרגתו ממש, שכן רק רבי עקיבא "נכנס בשלום ויצא בשלום"].

ועל־אף גדולתו הרבה, הדגיש בן זומא את הצורך ללמוד "מכל אדם". ללמדנו כי גם למי שזכה למדרגה גבוהה ביותר, כבן זומא (שכאמור, "נכנס לפרדס") - יש מה ללמוד "מכל אדם".

תוכן הדברים נרמז בשמו - "בן זומא" - שלא נקרא בשמו אלא על שם אביו. בכך מודגשת תלותו באביו והיותו בבחינת "מקבל" - ולכן אמר בן זומא "איזהו חכם? הלומד מכל אדם".

(׳תורת־מנחם - התוועדויות׳ תשמח, כרך ג, עמ׳ 552)

יש לדייק: מדוע נזקק התנא גם לסיום הפסוק - "כי עדותיך שיחה לי" - בשעה שהראיה לכך שחכם הוא מי שלומד מכל אדם היא רק מתחילת הפסוק - "מכל מלמדי השכלתי"?!

ביאור הדברים:

"חכם" הוא מי שמבין כל דבר על בוריו; הוא אמנם מכיר במעלותיו של כל אחד ואחד, כדי ללמוד מהן, אך באותה מידה הוא גם ער לחסרונותיו של הזולת, על־מנת להימנע מהם. לאור זאת תישאל השאלה - כיצד החכם "לומד מכל אדם", הלוא מן־הסתם יש גם מי שהם מלאי חסרונות ואין מה ללמוד מהם?!

זו הסיבה שהתנא נזקק גם לחציו השני של הפסוק - "כי עדותיך שיחה לי" - פה טמון ההסבר לכך שיש מה ללמוד "מכל אדם".

כאשר מתבוננים היטב במעשה הבריאה רואים (לא רק שהקב"ה מנהיג את העולם וברא אותו בכל רגע יש מאין, אלא גם) כיצד כל בריאה ובריאה מעידה על מציאות הבורא והנהגתו. זוהי אם־כן משמעות הפסוק "כי עדותיך שיחה לי" - בכל אדם ואדם אפשר לראות "עדות" למציאות הקב"ה. גם אדם שהוא נטול כל מעלה (גלויה) הוא בבחינת "עדותיך" (עדות למציאות הבורא). וכמו שמצינו בסיפור הגמרא[2], על "אדם אחד שהיה מכוער ביותר", שנזדמן לרבי אליעזר לפגשו אמר לו רבי אליעזר, "ריקה, כמה מכוער אותו האיש" (כוונתו היתה לכיעור במובן הרוחני); על כך השיב לו האיש, "לך ואמור לאומן שעשאני - כמה מכוער כלי זה שעשית". כוונת תשובתו היתה שגם באדם ירוד כמותו אפשר לראות את צלם ה"אומן" שעשה אותו.

על־פי זה מובן אפוא מדוע נזקק התנא במשנתנו לכל הפסוק כולו.

(שיחות קודש תש"מ - פרשת קורח ובלק)

כתב במדרש־שמואל: "לפיכך נקט אלו, לפי שהשמיענו בהם שמות מחודשים היפך ממה שיגזור השכל". כלומר, בכל האמירות שבמשנתנו יש דבר־חידוש:

"איזהו חכם" - חכם הוא מי שרואה כל דבר לאמיתתו, לעומקו ולפרטיו. ממילא בהכרח שמלבד המעלות שרואה בכל דבר, רואה הוא גם את החסרונות. לפי זה, איך יתכן שהחכם לומד "מכל אדם"? מחדש התנא במשנתנו כי החכם האמיתי אכן לומד מכל אדם, מכיון שלכל אחד ואחד יש מעלה כלשהי ועל כן אפשר ללמוד "מכל אדם".

"איזהו גבור" - על דרך הרגיל מייחסים את מידת הגבורה לאחד שכוחו רב ("לוכד עיר"). מחדש התנא ואומר, אדרבה - גיבור הוא מי שבכוחו לכלוא את גבורתו; "כובש את יצרו".

"איזהו עשיר" - במדרש[3] נאמר: "מי שיש לו מנה רוצה מאתיים". לפי זה היה אפשר לחשוב כי עשיר אמיתי הוא, מי שנכסיו מרובים והוא משתוקק להרבותם עוד ועוד (שכן "מי שיש לו מאתיים רוצה ארבע מאות"!). מחדשת משנתנו ואומרת כי עשיר אמיתי הוא דוקא זה שאינו "נבהל להון" אלא שמח במה שיש לו ומנצל זאת מתוך מנוחת־הנפש.

"איזהו מכובד" - ההנחה הרווחת היא שאדם מכובד אין זה מכבודו להשפיל את עצמו ולכבד כל אדם ואדם; (להיפך, מצד כבודו עליו להיבדל מכל שאר הציבור). מחדש התנא ואומר כי מכובד אמיתי הוא המכבד את הבריות - אף את אלו הפחותים, שאין בהם כל מעלה, והם בבחינת "בריות" בעלמא[4].

(שיחות קודש תש"מ - פרשת קורח)

---

1) חגיגה יד, ב. 2) תענית כ, א. 3) קהלת־רבה א, לד. 4) ראה תניא פרק לב.

לוח זמנים לשבוע פרשת חוקת באה"ק (קרח בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	05:38	05:41	08:28	08:30	09:09	09:11	10:22	10:23	13:19	13:20	19:49	19:49	20:19	20:19	19:29	20:31
חיפה (ק)	05:34	05:36	08:24	08:26	09:06	09:08	10:20	10:21	13:19	13:20	19:55	19:55	20:23	20:23	19:22	20:35
ירושלים (ק)	05:35	05:38	08:25	08:27	09:07	09:08	10:20	10:21	13:18	13:19	19:54	19:54	20:19	20:19	19:14	20:31
תל אביב (ק)	05:36	05:39	08:26	08:28	09:08	09:10	10:21	10:23	13:19	13:20	19:51	19:51	20:21	20:21	19:29	20:33
אוסטריה, וינה (ק)	04:55	04:59	07:39	07:43	08:54	08:57	10:17	10:19	13:38	13:39	20:59	20:58	21:44	21:42	20:41	22:01
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:36	07:36	09:18	09:18	09:58	09:58	10:47	10:48	12:53	12:54	17:11	17:13	17:41	17:43	16:54	17:55
אוקראינה, אודסה (ק)	05:06	05:09	07:54	07:57	09:01	09:03	10:22	10:24	13:39	13:41	20:54	20:53	21:36	21:35	20:36	21:53
אוקראינה, דונייצק (ק)	04:31	04:34	07:15	07:19	08:29	08:31	09:51	09:53	13:12	13:13	20:33	20:32	21:17	21:15	20:14	21:34
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	04:40	04:43	07:22	07:26	08:39	08:41	10:02	10:03	13:23	13:24	20:46	20:45	21:31	21:29	20:27	21:49
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	04:56	05:00	07:25	07:32	09:00	09:02	10:24	10:26	13:49	13:50	21:20	21:19	22:08	22:07	21:01	22:28
אוקראינה, קייב (ק)	04:48	04:51	07:12	07:21	08:52	08:54	10:16	10:18	13:42	13:43	21:14	21:12	22:02	22:01	20:55	22:22
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	05:36	05:38	08:22	08:23	08:59	09:00	10:09	10:10	12:59	13:01	19:15	19:15	19:42	19:43	18:55	19:53
איטליה, מילאנו (ק)	05:36	05:39	08:26	08:29	09:29	09:31	10:49	10:51	14:05	14:06	21:19	21:18	21:57	21:56	20:58	22:13
אקוואדור, קיטו (ח)	06:14	06:15	08:42	08:43	09:13	09:14	10:16	10:17	12:47	12:48	18:20	18:21	18:44	18:45	18:03	18:55
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	08:01	08:01	09:49	09:50	10:27	10:28	11:18	11:19	13:27	13:28	17:53	17:56	18:22	18:24	17:36	18:36
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	09:12	09:11	10:46	10:46	11:28	11:28	12:16	12:17	14:18	14:19	18:25	18:28	18:58	19:01	18:09	19:13
ארה"ב, בולטימור (ק)	05:41	05:44	08:34	08:36	09:23	09:25	10:40	10:42	13:47	13:48	20:37	20:37	21:12	21:11	20:19	21:25
ארה"ב, ברוקלין (ק)	05:26	05:29	08:18	08:21	09:10	09:12	10:28	10:30	13:36	13:37	20:31	20:30	21:06	21:06	20:13	21:21
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	05:27	05:29	08:19	08:21	09:11	09:13	10:28	10:30	13:37	13:38	20:32	20:31	21:07	21:07	20:13	21:21
ארה"ב, דטרויט (ק)	05:57	06:00	08:49	08:51	09:44	09:46	11:02	11:04	14:13	14:14	21:13	21:13	21:50	21:49	20:55	22:05
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:23	06:25	09:11	09:13	09:51	09:53	11:04	11:05	13:59	14:01	20:27	20:27	20:55	20:55	20:08	21:07
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	05:43	05:45	08:34	08:36	09:17	09:19	10:31	10:32	13:31	13:32	20:07	20:07	20:38	20:38	19:49	20:50
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:31	06:33	09:18	09:20	09:56	09:57	11:06	11:08	13:58	13:59	20:16	20:17	20:44	20:44	19:58	20:55
ארה"ב, ניו היבן (ק)	05:20	05:23	08:12	08:15	09:05	09:07	10:23	10:25	13:32	13:34	20:29	20:29	21:05	21:05	20:11	21:19
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	05:51	05:54	08:43	08:46	09:35	09:37	10:52	10:54	14:01	14:02	20:54	20:54	21:30	21:29	20:36	21:44
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:17	05:20	08:09	08:11	09:03	09:05	10:21	10:23	13:31	13:33	20:30	20:29	21:06	21:06	20:11	21:21
בוליביה, לה-פס (ח)	07:01	07:02	09:14	09:15	09:46	09:47	10:44	10:45	13:05	13:07	18:10	18:12	18:35	18:37	17:53	18:46
בלגיה, אנטוורפן (ק)	05:28	05:32	07:45	07:46	09:35	09:37	10:59	11:01	14:27	14:28	22:02	22:01	22:53	22:51	21:43	23:13
בלגיה, בריסל (ק)	05:30	05:34	07:45	07:54	09:36	09:38	11:00	11:02	14:27	14:28	22:00	21:59	22:50	22:48	21:41	23:10
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:49	06:49	08:53	08:54	09:27	09:28	10:23	10:24	12:40	12:41	17:35	17:37	17:56	17:58	17:14	18:08
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:35	06:36	08:41	08:42	09:15	09:15	10:10	10:11	12:28	12:29	17:20	17:22	17:46	17:48	17:03	17:58
בריטניה, לונדון (ק)	04:45	04:48	07:03	07:04	08:52	08:54	10:17	10:19	13:45	13:46	21:24	21:22	22:13	22:11	21:06	22:34
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	04:41	04:45	07:12	07:13	08:55	08:57	10:22	10:24	13:54	13:55	21:42	21:40	22:39	22:36	21:26	23:03
גרמניה, ברלין (ק)	04:45	04:49	07:09	07:11	08:55	08:57	10:21	10:23	13:51	13:52	21:35	21:34	22:27	22:25	21:15	22:50
גרמניה, פרנקפורט (ק)	05:17	05:20	07:48	07:54	09:21	09:23	10:44	10:46	14:09	14:10	21:39	21:38	22:27	22:26	21:21	22:47
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:55	06:56	08:56	08:57	09:31	09:32	10:25	10:26	12:40	12:41	17:32	17:34	17:52	17:54	17:09	18:04
הודו, מומבאי (ח)	06:03	06:05	08:46	08:47	09:20	09:22	10:29	10:30	13:15	13:16	19:20	19:20	19:46	19:46	19:02	19:56
הודו, פונה (ח)	06:00	06:02	08:42	08:44	09:17	09:18	10:25	10:26	13:11	13:12	19:15	19:15	19:41	19:41	18:57	19:51
הונגריה, בודפשט (ק)	04:48	04:51	07:34	07:37	08:45	08:47	10:07	10:09	13:26	13:27	20:45	20:44	21:28	21:27	20:27	21:46
טורקיה, איסטנבול (ח)	04:30	04:32	07:22	07:24	08:14	08:16	09:32	09:34	12:41	12:42	19:37	19:36	20:13	20:12	19:18	20:27
יוון, אתונה (ק)	06:04	06:07	08:56	08:58	09:44	09:46	11:00	11:02	14:05	14:06	20:52	20:52	21:25	21:25	20:34	21:39

לוח זמנים לשבוע פרשת חוקת באה"ק (קרח בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	05:11	05:14	07:58	08:01	09:07	09:09	10:29	10:30	13:47	13:48	21:04	21:03	21:47	21:45	20:45	22:04
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:00	06:01	08:42	08:44	09:17	09:19	10:26	10:27	13:12	13:13	19:18	19:18	19:44	19:44	19:00	19:55
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	08:11	08:10	09:33	09:34	10:20	10:20	11:05	11:06	13:02	13:03	16:54	16:56	17:30	17:33	16:38	17:46
נפאל, קטמנדו (ח)	05:10	05:12	07:57	07:59	08:36	08:38	09:48	09:49	12:41	12:42	19:03	19:04	19:32	19:32	18:46	19:43
סין, בייג'ין (ח)	04:47	04:50	07:39	07:41	08:30	08:32	09:47	09:49	12:55	12:56	19:47	19:47	20:22	20:22	19:27	20:36
סינגפור, סינגפור (ח)	07:01	07:03	09:31	09:33	10:02	10:04	11:05	11:07	13:38	13:39	19:13	19:14	19:37	19:38	18:56	19:48
פולין, ורשא (ק)	04:16	04:20	06:39	06:40	08:25	08:28	09:51	09:53	13:21	13:22	21:02	21:00	21:55	21:52	20:43	22:17
פרו, לימה (ח)	06:28	06:29	08:46	08:47	09:18	09:19	10:17	10:18	12:41	12:42	17:54	17:55	18:18	18:20	17:37	18:29
צרפת, ליאון (ק)	05:52	05:55	08:42	08:45	09:46	09:48	11:06	11:08	14:23	14:24	21:35	21:34	22:16	22:15	21:16	22:32
צרפת, פריז (ק)	05:48	05:52	08:29	08:34	09:49	09:51	11:12	11:14	14:34	14:35	22:00	21:59	22:44	22:43	21:40	23:02
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:47	05:49	08:20	08:21	08:51	08:53	09:55	09:57	12:30	12:31	18:11	18:12	18:35	18:36	17:54	18:46
קנדה, טורונטו (ק)	05:38	05:40	08:29	08:31	09:27	09:29	10:46	10:48	13:59	14:00	21:06	21:06	21:42	21:41	20:45	21:57
קנדה, מונטריאול (ק)	05:07	05:10	07:57	08:00	09:00	09:02	10:20	10:22	13:36	13:37	20:49	20:48	21:28	21:27	20:29	21:44
קפריסין, לרנקה (ק)	05:33	05:36	08:24	08:26	09:09	09:11	10:23	10:25	13:25	13:26	20:03	20:03	20:35	20:35	19:45	20:47
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	04:20	04:24	06:59	07:00	08:37	08:40	10:06	10:08	13:42	13:43	21:38	21:36	22:40	22:37	21:19	23:07
רוסיה, מוסקבה (ח)	03:46	03:50	06:32	06:34	08:07	08:10	09:37	09:39	13:16	13:17	21:23	21:21	22:24	22:21	20:59	22:55
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	04:26	04:30	07:13	07:16	08:23	08:25	09:45	09:47	13:04	13:05	20:21	20:21	21:04	21:03	20:03	21:21
שוויץ, ציריך (ק)	05:31	05:34	08:17	08:20	09:28	09:30	10:49	10:51	14:09	14:10	21:32	21:31	22:10	22:09	21:08	22:27
תאילנד, בנגקוק (ח)	05:53	05:55	08:32	08:33	09:05	09:06	10:12	10:13	12:53	12:55	18:49	18:50	19:14	19:15	18:32	19:25

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה״ח ר׳ **טובי׳** ב״ר **יעקב** ע״ה

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים: *Internet: www.DvarMalchus.Org*

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: *E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il*

Dvar Malchus
Issue # 00841
26/06/2022

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים